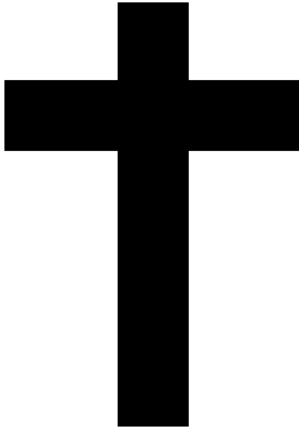

Him Yaaim Me God

The New Testament in the Au language of Papua New Guinea

Him Yaaim Me God

The New Testament in the Au language of Papua New Guinea

Nupela Testamen long tokples Au long Niugini

copyright © 1992 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Au

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-12-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
4e85f348-3df4-5add-b32a-49bcafe3752a

Contents

MATYU	1
MAK	69
LUK	106
JON	171
APOSEL	216
ROM	276
1 KORIN	308
2 KORIN	340
GALASIA	361
EFESAS	373
FILIPAI	383
KOLOSI	390
1 TESALONAIKA	398
2 TESALONAIKA	404
1 TIMOTI	408
2 TIMOTI	417
TAITAS	423
FAILIMON	427
HIBRU	429
JEMS	455
1 PITA	463
2 PITA	471
1 JON	476
2 JON	483
3 JON	484
JUT	486
REVELESEN	489
XXA	523
Read the New Testament	526
List	538

Him Yaaim Me Kraiss Matyu Kewisim Mau T'iwei Menmen mekre t'iwei ik

Hir mit ne weiwik miutip ne Jisas 1:1-17

Him me Maria wine Jisas 1:18-2:23

Him me Jon Baptaiss 3:1-12

Jon Baptaiss kikir Jisas 3:13-17

Seten kakri han ke Jisas 4:1-11

Jisas katip him yaaim keit Galili 4:12-18:35

Jisas ken Jerusalem katip him yaaim 19:1-25:46

Mit nenep Jisas kaa 26:1-27:66

Jisas pike kekrit maain mit n'rek 28:1-20

Niuk me maamrer ne weiwik me Jisas

(Lu 3:23-38)

¹ *Menmen im hi hewisim h'ram niuk me maamrer yap'rwe ne weiwik miutip me Jisas Kraiss, kerek hirak nepenyek ke mit'ik iuwe Devit, hirak nepenyek hak ke maam n'ipu kiau Ebrahim.

² Ebrahim kine Aisak.

Aisak kine Jekop.

Jekop kine Juda ketike heiyiuwerer n'arak, kikrek tirak.

³ *Juda ki'waai ketike Tema hire wine Peres ketike Sara.

Peres kine Hesron.

Hesron kine Ram.

⁴ Ram kine Aminadap.

Aminadap kine Nason.

Nason kine Salmon.

⁵ *Salmon keit Rehap hire wine n'ikan kire Boas.

Boas hirak keit Rut hire wine n'ikan kire Obet.

Obet kine Jesi.

⁶ *Jesi kine Devit hirak mit'ik iuwe king.

Devit kine Solomon. N'ipaa Solomon miye pirak hire m'ite pe mit'ik Yuraia.

Yuraia epei kaa, Devit ketiwe hire m'ite pirak.

⁷ *Solomon kine Riaboam.

Riaboam kine Abaisa.

Abaisa kine Esa.

⁸ Esa kine Jihosafat.

Jihosafat kine Joram.

Joram kine Usaia.

⁹ Usaia kine Jotam.

Jotam kine Ehas.

Ehas kine Hesekaia.

¹⁰ Hesekaia kine Manasa.

Manasa kine Emos.

Emos kine Josaia.

* 1:1 Jen 22:18; 1Kro 17:11

* 1:3 Jen 38:29-30; Rut 4:18-22

* 1:5 Rut 4:13-17

* 1:6 2Sml

12:24 * 1:7 1Kro 3:10-16

11 *Josaia kine Jekonaia ketike kikrek n+rak. Me w+ im, m+it ne Babilon netike m+it ne Isrel nenepan, h+r neriyei m+it ne Isrel neri nen wit k+r.

12 *H+r nari m+it ne Isrel nen wit k+r eik, Jekonaia kine Sialtiel.

Siatiel kine Serababel.

13 Serababel kine Abaiat.

Abaiat kine Elaiakim.

Elaiakim kine Eso.

14 Eso kine Sedok.

Sedok kine Ekim.

Ekim kine Elaiat.

15 Elaiat kine Eliesa.

Eliesa kine Matan.

Matan kine Jekop.

16 Jekop kine Josep, m+it+k kerek keit m+ite Maria kerek wine m+it+k Jisas, kerek m+it nenewek M+it+k Iuwe ek Kraais.

17 N+ipaa w+ Ebrahim kepu ere m+ite wine Devit, haiu mewenhis maamrer h+r nar hiswiyen tekyaaait (14). Me w+ Devit kepu ere m+ite wine Jekonaia, w+ kerek m+it ne Babilon neriyei m+it ne Isrel neri nen wit k+r, haiu mewenhis maamrer h+r nar hiswiyen tekyaaait (14). Me w+ im ere Maria wine Jisas kerek God kehim+tanek h+rak k+ikaap haiu m+it kaktaihis, haiu mewenhis maamrer h+r nar hiswiyen tekyaaait (14).

H+im me Maria h+ire wine Jisas

(Lu 2:1-7)

18 *Menmen im h+iram h+im me Jisas Kraais miye p+rak winaak ek. Jisas miye p+rak Maria ap wetike Josep neitan wen au. H+r nehim+teni wein+im te h+ire wertei h+ire nepei wep+tu wentar God H+im+n Yaaik kau kekrerep kewis n+ikan kekre tu k+ire te h+ire wawinaak. 19 H+ire wawine n+ikan te m+it+k k+ire Josep han kitet h+rak ap k+awaai ketikerep te h+ire wep+tu. H+rak m+it+k yaaik ap hanhan kakwepyap+r h+rak han kitet h+ire w+r+ak enum kaknipiye y+nk enuk te h+rak kare kak+pak+inep kaksuwererep wauno. 20 Josep han kitet m+ite p+rak Maria kerek epei wetu, te h+rak k+awaai k+ityak te m+it+k ensel ke M+it+k Iuwe God kan ketp+wek, "Ti nepenyek hak ke maam n+ipu kit Devit ti ap enaain ti etikerep eiy+itan eiy+intar n+ikan kekre tu ke m+ite pit God H+im+n Yaaik kewis+k kekrerep h+ire wep+tu. 21 *H+ire sip newenep wawine n+ikan te ti ewis niuk m+rak Jisas entar h+rak kak+ikaap m+it n+rak ne Isrel, h+rak kak+sak menmen m+r enum."

22 Menmen im mamnen mamises h+im kerek n+ipaa M+it+k Iuwe God kat+p m+it profet em. H+iram mat+p mar im: 23 *"Yi m+it miyap+r eiy+mtau im em. Maain m+ite n+ihan waw+tu wawine n+ikan te m+it nan+newek niuk m+rak Emanyuel." Haiu meweik+n niuk m+rak men h+im maiu haiu mat+p, 'God kau ketikewai.'

24 Wanewik epei au, Josep kekrit h+rak kises menmen kerek m+it+k ensel nepei ketp+wek h+rak k+awaai k+ityak k+irem, te h+rak keit Maria h+r neitan.

25 *H+r neitan te h+rak ketikerep n+iran au ere h+ire sip newenep h+ire wine n+ikan. H+ire winaak epei au, Josep h+rak kewis niuk m+rak Jisas.

2

M+it+k+it wikak te wit hak tertei iuwe h+rakit tan tat+r Jisas

* 1:11 2Kin 24:12-16; 2Kro 36:10; Jer 27:20 * 1:12 Esr 3:2 * 1:18 Lu 1:27, 35 * 1:21 Lu 1:31, 2:21; Ap 4:12 * 1:23 Ais 7:14 * 1:25 Lu 2:21

¹ Jisas miye pirak winaak keit wit Betlehem keit provins Judia. Maain kike mitikit hakit tir saur metike hir, wit kirakit keit yanimn kerek wepni kokai kan, hirakit tinaaiwir wit kirakit ten tiun wit Jerusalem, hirakit titehi mit tar ik: ² **“Nikan kike kerek miye winaak maain hirak kakre Mitik Iuwe King kakin naanmampre mit ne Isrel, hirak keik? Haiu mir saur kirak kerek keteiknai miye wine mitik maain hirak kakre Iuwe. Hiram mir meke wepni kokai kan, te haiu man mamwenipi niuk mirak.”* ³ Mitik iuwe King Herot hirak kemtau him kerek mite wine nikan, hirak han enuk kentar hirak han kitet maain hirak kakikrehir kirak. Mit yapirwe ne wit Jerusalem hir nepirpir napan nentar Herot hirak han enuk. ⁴ Mitik Herot kenine mit iuwe ne pris netike mit ne Skraip kerek nertei him me Moses natip mit em, hirak kitorhi, *“Mit profet natip mite wawine Mitik Kraiskerek God kehimitanek kaknen hire wawinaak wawit nein?”* ⁵ Hir mit newenhi netpwek, *“Hire wawinaak kakit wit Betlehem ke provins Judia kentar im em nipaa mitik profet Maika kewis him me God mau twei mar im.”*

⁶ **“Yi mit ne wit Betlehem yeit provins Judia. Yi iuwe yar ke mit nin naanmpre mit ne Isrel. Yi yire iuwe yentar maain mitik hak kekrenimn ke yi mit, hirak kakre mitik iuwe kakin naanmampre mit nai ne Isrel.”*

⁷ Hir netpwek epei au, te mitik Herot kenine mitikit kerek tir saur hirak kisawin kitiwekithi me wi marmenum te hirakit tir saur kerek kikir keteikn mite wine nikan kerek maain hirak mitik iuwe. ⁸ Epei au, hirak keruwetet ten Betlehem hirak ketpwekit kar ik, *“Yi eino eiyin eiyneitnwek ere yi einapnek, te yi pike einen eiyitpo te hi anen awen ninip ewenipi niuk mirak.”*

⁹ Hirakit temtau him me Herot epei werek, te hirakit ten. Te saur kerek nipaa hirakit terek hirak kir kepu kentar wit kerek Jisas miye winaak kiwaairi en. ¹⁰ Hirakit tir saur (o hir) kau kentar wit te hirakit han yaaik iuwe. ¹¹ **Hirakit tinik ten winak nimn ein tir nikan Jisas ketike miye pirak Maria. Epei au, hirakit tewen ninip tine han kirakit yaaik teriuwerek tatip hirak nikan yaaik. Epei au, hirakit tewep tanik mirakit tewetwek menmen weinim. Hirakit tewetwek menmen yaaim gol, metike frankinsens (hram menmen mire smok smel), hram metike mir (hram menmen mnin yaaim mire yeirep, semi o kipna).* ¹² Maain hirakit tityak tir God Haai hirak ketpwekit, *“Yi ap pike eino eitip Herot menmen yi epei yirem.”* Te maain hirakit tinaaiwir wit Betlehem hirakit pike titet yayiwe hak hirakit pike ten wit kirakit eik.

Josep ketike mite nikan nirir nen Isip

¹³ Mitikit wikak epei ten, Josep kityak kir ensel hak ke God ke witaan kan ketpwek, *“Ti ekrit ehit nikan ketike miye pirak eri erir enaaiwir in ek ti eno Isip. Yi eiyu en ek ere hi etpi te yi einaaiwir wit ik e. Herot kinkatin nikan kakikip kaki.”* ¹⁴ Josep kiwaai kir ensel epei au, hirak kekrit ke witaan ketike miye nikan hir ninaaiwir wit ik nen Isip. ¹⁵ **Hir nepu Isip ere maain Herot kaa. Menmen im epei man mar ke Mitik Iuwe God ketpim te mitik profet Hosia kewisim mau twei. Hiram matip, “Hi epei enine Nikan kai kan kinaaiwir Isip.”*

Herot katip mit narak hir naninep nikerek hirakit teit wit Betlehem

* 2:2 Nam 24:17 * 2:6 Mai 5:2; Jo 7:42 * 2:11 Sam 72:10-15; Ais 60:6 * 2:15 Hos 11:1

16 Maain Herot kertei mītkīk wīkak te wīt wepni kokai kan en hīrakīk epei temitīwekpīn, hīrakīk ap pīke tan au, hīrak han enuk wīsenuk. Hīrak nīpaa ketpīwekīt te hīrakīk pīke tatnen tatpīwek, te hīrakīk ap pīke tan au. Te hīrak kesiuwe mīt nanīno wīt Betlehem nanīnep nīkerek hīrakīk wen kike tar tito mar wīketerem mar ke nīpaa mītkīk kerek tises saur tan tetpīwekem me wī saur hīrak kinīn kīr keteiknor mīte wine nīkan ik. 17 Mar im hīm nīpaa profet Jeremaia kewisīm mau tīwei hīram epei man. Hīram matīp mar im:

18 **“Hīr mīt nemtau hīm me miyapīr nīkīt neit wīt Rama. Hīr nemtau hīr nīkīt hīm iuwe hīm iuwe. Nepenyerer ne Resel nīkīt nīkerek nīr. Hīr mīt miyapīr nanrekyi nanweni han yaaik taau nentar nīkerek nīr ap nau en au. Hīr naa.”*

Josep ketike mīte nīkan nīnaaiwīr Isip nan Isrel

19 Herot epei kaa, Josep keit Isip. Wītaan ham Josep kīwaai kītyak kīr mītkīk ensel hak kiutīp ke God kan kīrek kewepypīr hīrekes. 20 **Hīrak kewepypīr hīrekes ketpīwek kar ik: “Ti ekrit pīke ehīt nīkan ketike miye pīke eri eno wīt ke Isrel. Mītkīk Herot nepei kaa te mīt nīrak ap te nanīnep nīkan ik au.”* 21 Ensel ketpīwek epei au, hīrak kekrit keit nīkan ketike miye pīrak kerī ken Isrel. 22 Hīrak kerī ken Isrel, hīrak kemtau Herot nīkan kīrak Akeleas kekrehīr ke haai kīrak kīrak menmen mīrak naanmīpre mīt ne Judia, te hīrak kīnapen pīke kaknen kaku wīt Betlehem. Hīrak kīwaai kītyak ke wītaan kīr ensel ke God ketpīwek hīrak kakno wīt hak kaku en. Te Josep kīnaaiwīr Judia ken provins Galili. 23 **Hīrak ken provins Galili ken kau wīt hak kike mīt nenewek Nasaret. Mar im hīm nīpaa mīt profet newisīm mau tīwei me Mītkīk Kraīs hīram epei man. Hīm matīp, “Hīr mīt nanīnewek mītkīk ke wīt Nasaret.”*

3

Jon Baptais kerek kīkīr mīt nekre tīpar hīrak katīp mīt hīm me God (Mk 1:2-8; Lu 3:1-18; Jo 1:19-28)

1-4 ****Tito yapīrwe epei men, hīr wen nepu wīt Nasaret. Me wī im mītkīk John kerek kīkīr mīt nekre tīpar hīrak kan kau wīt weinīk ke Isrel kerek mīt ap newi en. Hīrak kerīuwet kamel tepnek mīrak mau yīnk kīrak, hīrak keit yīnk mīram kamīr mīre waai keyīm ketepenem mau mamīn kīrak. Hīrak kaam wise metike manu nīkim mīram me yaank weinīm. Menmen meiyam au. Hīrak kīre mītkīk enuk kerp weinīm. Hīrak katīp mīt hīm me God. Hīrak ketpor kar ik: “Yi eiweikīn sip eiwet menmen enum, hi akīri eikre tīpar yi eiyises hīm yaaim me God eiyīntar menep te haiu mamīr God kakīrkeik hīrak kakīnīnai naanmamrai.” John hīrak mītkīk ik kerek nīpaa profet Aisaia katīp maain hīrak kaknen. Hīrak katīp kar ik:*

“Tī ik ek ap mīt nei newik, mītkīk hak kīnap katīp kar ik: ‘Yi einetīt yayīwe me Mītkīk luwe, yi eirīakek yaaik akīrek te hīrak kakisesim werek.’”

5 Me wī im hīr mīt ne Jerusalem netike mīt han nau nerer wīt wīt me provins Judia netike mīt wīt kīr menep mani Jodan, hīr nan nanīr Jon. 6 Hīr newepypīr menmen enum nīpaa hīr nīrakem epei au, te Jon ken kīkīri nekre mani Jodan.

7 **John kīr mīt iuwe yapīrwe nises hīm me Farisi netike hīm me Sadyusi. Mīt in hīr mīt iuwe natīp mīt han hīr enises hīm me Moses markeik.*

* 2:18 Jen 35:19; Jer 31:15 * 2:20 Eks 4:19 * 2:23 Ais 11:1, 53:2; Lu 2:39; Jo 1:45-46 * 3:1-4 Mt 4:17; Mk 1:15 * 3:1-4 Ais 40:3 * 3:1-4 2Kin 1:8 * 3:7 Mt 12:34, 23:33; Ro 2:5; Rev 6:16-17

Hir nan te John kakikiri te hirak kinin ketpor, “Yi enun yire nikerek ne manpen o yenmik. Yenmak te yi han kitet yi yaain hi akiri te yi yairir yainopin yaikeipin menmen enum God maain kakriakem skelim mit enun kakawaanki kakriwerem a? ⁸ Yi eyinin eiweikin sip eiwet menmen enum yi eirak menmen yaaim eiteiknaiyem, haiu mamirtei yi yaain te maain hi akiri eyiriuwe tpar. ⁹ *Yi ap han ekitet yi ap eiweikin sip eiwet menmen enum eyintar yi nepenyerer ne Ebrahim, te God kaktip yi nikerek hirak au! Hi hetpi God yaaik te kakweikinhis nan im mamre mit hiram mamikrehir ke yi nepenyerer ne Ebrahim. ¹⁰ *In ek God kewis hine me yerepi mawaai nu nun miram, te nu ap mamine nikim yaaim hirak kakman kakwirem mamikre si. ¹¹ *Hi hikir mit neriuwe tpar hentar hir neweikin sip newet menmen enum. Mitik hak kiutip kakikaru kaknen hirak kire Mitik Iuwe kinina hi au weinik. Maain hirak kaknen hirak kakweti yi mit menmen wik. Hirak kakweti God Himin Yaaik kaktike si. Hirak kewet mit menmen im hiram mar ke ¹² *hirak keses rais mekre sar. Hirak kesesim epei au, hirak kaktewewim hiram haas miram mamno pin, hirak kakit rais kakwisim mamikre winak. Te hirak kakripep haas weinim kakwirem kakisiyem.”

Jon kikir Jisas kekre mani
(Mk 1:9-11; Lu 3:21-22)

¹³ Maain wi ham, Jisas kinaaiwir provins Galili ken mani Jordan kewepyapir hrekes kitehi Jon te hirak kakikirek. ¹⁴ Te Jon hanhan kewenek hirak ketpiwek kar ik: “Ti henmak te ti han hitaui te hi akirit? Ti iuwe hi au weinik. Hiram yaaim te ti ekira.” ¹⁵ Jisas keremiriwekem ketpiwek, “Me in ek ti hirakem emir ke hi hituthiyem hentar hawir ewises menmen him me God mau twei hiram matip menmen.” Hirak katip epei au, Jon kewenhi kikirek. ¹⁶ *Hirak kikirek epei au, Jisas kinaaiwir tpar keh-in kinu ken pin eik, te nepni haires mewep mire weipir hirak kir God Himin Yaaik kekiuwe kan main main kire hore tap hirak kenterik. ¹⁷ *Epei au, God katip him hiram meke nepni man matip mar im: “Ik ek hirak Nikan kai hi hanhan heriuwerek. Hirak kenipa hi han yaaik.”

4

Seten kari han ke Jisas te hirak kises him mirak au
(Mk 1:12-13; Lu 4:1-13)

¹ *Jon kikir Jisas epei au, God Himin Yaaik keriyaak ken yaank weinik mit ap newi, te Seten kari han kirak. ² *Hirak kau en 40 witaan ere 40 wanewik, hirak ap kaam menmen au. Hirak ap kaam menmen au, te nnp maak. ³ *Hirak nnp maak te Seten enuk kewisesik kan kakri han kirak. Hirak kan ketpiwek kar ik: “Ti Nikan ke God ti etip nan im emweikin emre bret te ti ehim.” ⁴ *Jisas ap kises him mirak au, hirak ketpiwek kar ik: “Hi ap arakem antar him me God mau twei hiram matip, ‘Mit miyapir ap te nankaap hiras nanu nanriuwe menmen weinim hir nanim au. Hir enises him me God te hir nanu werek.’”

⁵ Hirak katip epei au, Seten keriyaak keiyik ken wit Jerusalem kerek mit nehimitanek wit ke God. Hirak keiyik ken kewisik kerp kentir winak siup

* **3:9** Jo 8:33, 39; Ro 2:28-29, 4:12 * **3:10** Mt 7:19; Lu 13:6-9; Jo 15:6 * **3:11** Jo 1:26-27, 33; Ap 1:5, 13:24-25 * **3:12** Mt 13:30 * **3:16** Jo 1:32 * **3:17** Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18, 17:5; Lu 9:35

* **4:1** Hi 2:18, 4:15 * **4:2** Eks 34:28 * **4:3** Jen 3:1-7 * **4:4** Diu 8:3

ke winak ke God. ⁶ *Hirak kerp kentir winak siup ke winak ke God, Seten ketp>wek kar ik: “Ti Nikan ke God ti eh>tik>r ehiun ti. Ti ap te hahi au eh>ntar h>m me God n>paa m>t newis>m mau t>wei mat>p, ‘God kakt>p m>t n>rak ensel me ti. Hir hismamrut te ti ap enamu hit mit ewenem mamniu nan taau.’ ” ⁷ *Jisas ketp>wek, “Hi ap ariakem antar h>m me God mau t>wei mat>p mar im: ‘Yi m>t miyap>r ap eiri han ke M>t>k Iuwe God ki te h>rak kaki>kepi au em>t!’ ”

⁸ Hirak kat>p epei au, Seten keriyaak keyik ken m>niu (o neiy>p) kau niu keteikn>wek wit yap>rwe me m>t newi metike menmen m>ram yaaim. ⁹ Hirak keteikn>wekem, h>rak ketp>wek, “Ti ewen nin>p ewen>pi niuk mai hi iuwe te hi ewetit menmen yap>rwe im te ti ehin>naanam>prewem.”

¹⁰ *Jisas p>ke ketp>wek, “Ti enop>n ekeipno. Hi ap ariakem au antar h>m me God au t>wei mat>p mar im: ‘Yi m>t miyap>r eiwen>pi niuk me M>t>k Iuwe ki God kerekek, eir>ak menmen m>rak. Menmen ham em au em>t.’ ”

¹¹ *Jisas kat>p epei au, Seten k>r>r k>nai>w>rek. Te Ensel h>r nan nekepi.

Jisas kin>n k>r>ak menmen keit provins Galili (Mk 1:14-15; Lu 4:14-15)

¹² *Maain Jisas kemtau m>t nat>p m>t han nari Jon neiy>k nen newis>k kekre winak enuk kentar h>rak kene m>t>k iuwe King Herot. Hirak kemtewek nepei au, h>rak k>nai>w>r wit ik p>ke ken provins Galili.

¹³ *Hirak ap kau wit Nasaret au. Hirak k>nai>w>rek ken kau wit Kapaneam kerek k>rap>t menep wan ke Galili, n>paa m>t ne weiw>k me Sebyulan ketike Naftalai h>r newi. ¹⁴ Hirak kau in te h>m me God n>paa profet Aisaia kewis>m mau t>wei h>ram mamnen. N>paa h>rak kewis h>m im:

¹⁵ * “Wit ke Sebyulan ketike wit ke Naftalai menep wan iuwe keit p>nak ke mani Jodan, ti mau provins Galili m>t ap ne weiw>k me Isrel newi.

¹⁶ M>t miyap>r kerek newi en h>r n>re m>t kerek nau ne w>taan toto, te in ek h>r n>r si iuwe merhi>he. M>t kerek nau enum n>naain h>r nani h>r nar ke m>t kerek nau wit toto enum im. Te in ek wanewik epei kan.”

¹⁷ *Me wi im Jisas kat>p m>t h>m m>rak, h>rak kat>p, “Yi m>t miyap>r eiweik>n sip eiwet menmen enum ey>ntar menep haiu mam>r mam>r>keik te God kak>n>naanam>prai haiu m>t.”

Jisas ken>ne m>t>k>t tekyaa>t (4) tatisesik (Mk 1:16-20; Lu 5:1-11)

¹⁸ Jisas kitet tenhaan menep wan eik ke Galili, h>rak k>r m>t>k>t wik tariyak>t ten tew>r hepin iuwe tekin saauk. Niuk m>rak>t Saimon (niuk ham Pita) ketike n>ik>k k>rak Endru. ¹⁹ *Jisas k>ret te h>rak ketp>wek>t, “Yi wiketeret yi eiyis>sa. N>paa yi yari saauk. Te in ek hi ateik>n yi yarkeik te yi eiri han ke m>t h>r nanises God.” ²⁰ *Hirak ketp>wek>t epei au, in ek h>rak>t t>nai>w>r menmen m>rak>t te h>rak>t tisesik. ²¹ Hirak kepno kike k>r m>t>k>t wiketeret hak>t Jems ketike n>ik>k k>rak Jon, h>rak>t n>ik>erek h>rak>t te m>t>k> niuk m>rak Sebedi. Hirak>t tetike haai tau bot k>rak>t tekerwo hepin. Jisas ken>n>wek>t, ²² te h>rak>t wasenum t>nai>w>r haai k>rak>t ketike menmen m>rak>t h>rak>t tisesik.

* **4:6** Sam 91:11-12 * **4:7** Diu 6:16 * **4:10** Diu 6:13 * **4:11** Hi 1:6, 14 * **4:12** Mt 14:3; Mk 6:17; Lu 3:19-20 * **4:13** Jo 2:12 * **4:15** Ais 9:1-2 * **4:17** Mt 3:2 * **4:19** Mt 13:47 * **4:20** Mt 19:27

Jisas kepno kewepyapir him mirak kikaap mit miyapir yapirwe ninap te hir nire yaain
(Lu 6:17-19)

23 * Hirak keninewekit epei au, hirak ken kerer wit wit me provins Galili kewepyapir him mirak kekere winak mit nererik nekine him me Moses hirak katip him yaaim me God kinin naanmpre mit, hirak kikaap mit miyapir kerek ninap o yink kir enuk, hir nire yaain. 24 * Hirak kikaap mit miyapir hir nire yaain te him me menmen Jisas kiriakem men merer wit wit me provins Siria. Te hir yapirwe newi nari mit miyapir ninap o yink kir enuk hir neriyer neri nen Jisas. Mit miyapir han hir ninap his hit enum, han en hir neperper nani, han en herwe mersisi te Jisas kekepi hir nire yaain. 25 * Hir mit yapirwe nisesik. Mit in hir ne wit Jerusalem provins Judia, Galili, wit Dikapolis ketike ti me mani Jordan pinak ein.

5

Jisas kerp miniu (o neiyip) katip mit miyapir him mirak

1 Jisas kir mit miyapir nisesik, hirak kinu miniu (o neiyip) ken kau ke nimin. Mit narak disaipel hir nan nau netikerek. 2 Hir nau netikerek, hirak kewep him ketpor him im:

Jisas katip nenmak te mit hir han yaaik nanu
(Lu 6:20-23)

3 * "Eiyimtau. Mit miyapir kerek hir nertei hir ap nises God werék werék hir han yaaik nanu nanintar God kaknen kakini naanmampror.

4 * God kenip mit miyapir kerek in ek hir nikit hir nanu werék nentar God kakikepi. 5 * Mit miyapir kerek hir newenin han kir ke menmen, hir han yaaik nanu nanintar hir nanit menmen God npaa ketpor hirak kakwetirem.

6 * "Mit miyapir kerek hir hanhan iuwe nises menmen God han yaaik hir nanisesim, hir han yaaik nanu. God kakikepi hir nanu werék nanisesik.

7 * "Mit miyapir kerek hir hanhan neriuwe mit nekepi hir han yaaik nanu nanintar maain God hanhan kakriuwari kakikepi.

8 * "Mit miyapir kerek hir han kir yaaik ap nriak menmen enum, hir han yaaik nanu nanintar maain hir nantike God nanu nanit.

9 * "Mit miyapir kerek hir newen mit han kir te hir nankiyan nanu nanit hir han yaaik nanu nanintar God kaktip hir nikerek narak.

10 * "Mit miyapir kerek mit han nanip nentar hir nises menmen God ketpor hir enisesim, hir han yaaik nanu. Maain hir nantike God naanmampre menmen yapirwe.

11 * "Mit hir netpi enum nerekyi enum naniwep newenin him menmen nanintar yi yises him mai, yi han yaaik yayu. 12 * Yi han yaaik yayu yayintar maain God kakweti menmen yaaim iuwe kakit wit kirak. Yi yayit menmen im yayintar npaa mit nriak enum nenep mit profet npaa newepyapir him me God, te hirak kakwetir menmen yaaim iuwe mamit wit kirak.

* 4:23 Mt 9:35; Mk 1:39; Ap 10:38 * 4:24 Mk 6:55 * 4:25 Mk 3:7-8 * 5:3 Ais 57:15 * 5:4 Ais 61:2-3; Rev 7:17 * 5:5 Sam 37:11 * 5:6 Ais 55:1-2 * 5:7 Je 2:13 * 5:8 Sam 24:3-4, 51:10, 73:1; Jo 3:2-3 * 5:9 Hi 12:14; Je 3:18 * 5:10 1Pi 3:14 * 5:11 1Pi 4:14; Je 1:2 * 5:12 2Kro 36:16; Ap 7:52; Hi 11:32-38; Je 5:10

Mit nises God hir nire sol metike si

(Mk 9:50; Lu 14:34-35)

¹³“Yi mit yi yikaap mit ne ti ap nises menmen enum mire sol mikaap sak naan hirak ap mamnin waswas. Te sol meweikin mire tipar ap mamtin him yi eirak mekam te hiram pike tokim? Taauye! Yi eiwrem mamno witeik te mit miyapir nanintiram, hiram enum.

¹⁴*“Yi yikaap mit ne ti nises God yire si mekepi me witaan yitet yayiwe. Yi yire wit kerek mit nau niu. Hirak ap te kisawin taau, kau yaain mit miyapir nirek yanamin. ¹⁵*Mit miyapir ap neksiu si nisawinek kinik tikenuw o newisik kinik yeno au. Hir newisik kentar yeno te hirak kiriyor kekere winak te hir kerek nau nekrerek nir menmen. ¹⁶*Mar im menmen yi yirakem hiram mire si. Mit nirem hiram yaaime te hir nanwenipi niuk me Haai kau God kerek kau keit wit kirak.

Jisas katip me him lo me God

¹⁷*“Yi ap han ekitet hi han ehawaank him me God Moses ketike mit profet nipaa newisim mau twei. Hi ap han ehawaankem au. Hi han arak menmen nipaa hir netpim hiram mamnen. ¹⁸*Hi etpi werek. Him mei kike me Moses o me mit profet hiram ap te mamawaank mamit ere ti mamtike nepni hiram mamwep mamawaank mamit. Me wi im menmen yapirwe hiram epei au mamisi mamit. ¹⁹*Mit kerek neweikin sip newet him mei kike me him me Moses metike him me mit profet, hir nanri han ke mit te hir nanisesi, mit in niuk mir meit wit ke God hiram weinim. Te mit kerek hir nises him me God werek werek neteikin mit han hir enisesim, maain niuk mir meit wit ke God hiram iuwe. ²⁰Hi hetpi werek. God katip menmen yaaim yi yisesim yirakem ap te mamnin menmen mit ne Farisi netike mit iuwe ne Skraip kerek ninin nertei him me Moses natip mit em hir nirakem, yi ap eitike God eiyu hirak naanmamri. Hi hetpi menmen im hentar mit ne Farisi netike mit ne Skraip hir ap te nanu nantike God taau!

Jisas katip menmen me mit hir han enuk

(Lu 12:57-59)

²¹*“Nipaa ere in yi yemtau him me God Moses kewisim mau twei hiram matip, ‘Yi mit ap einep mit han te hir nani au emit! Mitik kerek kenep mitik hak kaki, mit neiyik nanino mitik iuwe gavman.’ ²²*Te hi hetpi. Mitik kerek han enuk keriuwe kirak yinak, mit neiyik nanino nanir mit iuwe. Mitik kerek katip kirak yinak enum ketawinek, hir neiyik nanino nanir mitik iuwe gavman. Keimin katip kirak yinak enum katip hirak mitik enuk keweikin sip kewet God, te hirak naanempre hrekes te God ap kakwrek kakno si.

²³⁻²⁴*“Wi ham ti eno winak iuwe ke God ewenipi niuk mirak ewetiwek menmen mit enwisim emintar kinaan me nan (alta), te ti eket han menmen enum ti hirak kit yinak em, ti ewis menmen mit emwaai en, ti ehinin eno etike kit yinak yi yewepnak yatip ere yi yekiyakit yau. Epei au, ti pike enen ehit menmen mit ewepwarem ewet God em ewenipi niuk mirak heriuwerem.

²⁵*“Mitik hak han enuk keriuwit hanhan keryit kakno mitik iuwe gavman kakitpwek kakiswut him, ti etikerek eitipakit menmen ere yi han yaaik eiyu, o au en, yi yinapin mitik iuwe, hirak kakiswut him te mitik

* **5:14** Jo 8:12, 9:5; Fl 2:15 * **5:15** Mk 4:21; Lu 8:16, 11:33 * **5:16** Ef 5:8-9; 1Pi 2:12 * **5:17** Mt 3:15; Ro 3:31, 10:4 * **5:18** Lu 16:17, 21:33 * **5:19** Je 2:10 * **5:21** Eks 20:13, 21:12; Lev 24:17; Diu 5:17 * **5:22** 1Jo 3:15 * **5:23-24** Mk 11:25 * **5:25** Mt 6:14-15, 18:34-35

iuwe gavman kakriuwetiti eno his me mit h̄ir naanm̄ipre w̄inak enuk, te h̄ir nanwisit ek̄ikrerek. ²⁶ Ti ehu en ere ti p̄ike ewet̄iw̄ek pewek emrer m̄irak ere werek, o au en, ti ehu eh̄it.

Jisas kat̄ip menmen me mit miyap̄ir nariyan his newen̄inem

²⁷ *²⁷ “N̄ipaa ere in yi yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄iwei h̄iram mat̄ip, ‘Yi ap eiriyan his eiwen̄inem au em̄it!’ ²⁸ *²⁸ Te hi hetpi. Mit̄ik kerek k̄ir m̄ite naanm̄irewe h̄irak hemkre menepam hanhanep, h̄irak epei k̄iwaai ketikerep kek̄re han k̄irak. ²⁹ *²⁹ Menmen ti h̄irem heriuwe nanam̄ir kit ke his yaaim mari han kit ti h̄ir̄iak menmen enum, ti eketim ew̄irem. Ti eket nanam̄ir kit te ti ehu werek eno wit ke God h̄iram yaaim. H̄iram enum te ti nanam̄ir kit h̄irak kepu werek te kakri han kit te God kakw̄irit ti eno si. ³⁰ His mit yaaim em h̄iram mises han kit m̄ir̄iak menmen enum, ti eh̄it h̄ine eremir ew̄irem. Ti eremir his ew̄irem te ti ehu werek eno wit ke God h̄iram yaaim. His mit yaaim mepu werek te ti h̄ir̄iak menmen enum ti eno si h̄iram enum.

Jisas kat̄ip menmen me mit̄ik kesiuwe m̄ite piut̄ip wauno h̄irak kakit̄ peiyap̄

(Mt 19:9; Mk 10:11-12; Lu 16:18)

³¹ *³¹ “N̄ipaa ere in yi nepei yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄iwei mat̄ip, ‘Mit̄ik kerek kesiuwe m̄ite p̄irak wauno waunaiw̄irek, h̄irak kakwet̄iwe t̄iwei h̄iram mat̄ip n̄ipaa h̄ire m̄ite p̄irak te in ek au h̄irak kep̄irep wen.’ ³² *³² Te in ek hi etpi. Mit̄ik kerek kep̄ir m̄ite p̄irak w̄inaiw̄irek, te h̄ire ap w̄ir̄iak menmen enum wetike mit̄ik hak au, h̄irak kenipep weweik̄in sip wewet h̄im me God, me w̄i h̄ire p̄ike waw̄it mit̄ik keiyak. Mit̄ik kerek ketikerep h̄ir nan̄itan, h̄irak keweik̄in sip kewet h̄im me God ketikerep.

Jisas kat̄ip menmen me mit̄ h̄ir nat̄ip God h̄ir nanises menmen

³³ *³³ “N̄ipaa ere in yi yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄iwei mat̄ip, ‘Yi ap eiweik̄in sip eiwet h̄im n̄ipaa yi yat̄ip God. Au, yi eiysesim.’ ³⁴⁻³⁵ *³⁴⁻³⁵ Te hi hetpi. Yi ap eit̄ip h̄im ham me menmen me God mamkaap h̄im mi yi yat̄ip mit̄ em te yi eiysesim au em̄it! Yi ap eit̄ip ‘Tru antap’ au em̄it eiȳntar h̄irak wit ke God. Yi ap eit̄ip menmen me t̄i mamkaap h̄im mi yi yat̄ip mit̄ em au em̄it eiȳntar t̄i h̄iram m̄ire yeno me God h̄irak kewis̄ h̄it ment̄iram. Yi ap eit̄ip menmen me wit Jerusalem mamkaap h̄im mi yi yat̄ip mit̄ em au em̄it eiȳntar h̄irak wit kerek Mit̄ik Iuwe God kau ketike mit̄. Yi yat̄ip mar im yi yat̄ip niuk me God. H̄iram enum em̄it! ³⁶ Yi ap eit̄ip menmen me paan ki mamkaap h̄im yi yat̄ip mit̄ em au em̄it eiȳntar yi ap te eir̄iak paan kei kiut̄ip o yap̄irwe mau hesnu ki mamre hike o n̄ip̄iak taau. God kerekek kakriakem te h̄iram m̄ire ti at̄ip niuk me God. ³⁷ *³⁷ Yi yat̄ip mit̄ yi eir̄iak menmen yi eit̄ip, ‘O, hi ariakem,’ o ‘Au, hi h̄inapen.’ Yi eit̄ip h̄im meiyam mamkaap h̄im mi te h̄ir nertei yi eiysesim, h̄iram menmen enum meke Seten man. Menmen im enum em̄it!

Jisas kat̄ip menmen me mit̄ h̄ir nan̄ip nerer m̄ir

(Lu 6:29-30)

* **5:27** Eks 20:14; Diu 5:18   * **5:28** 2Pi 2:14   * **5:29** Mt 18:8-9; Mk 9:43-47; Kl 3:5   * **5:31** Diu 24:1-4; Mt 19:7; Mk 10:4   * **5:32** 1Ko 7:10-11   * **5:33** Eks 20:7; Lev 19:12; Nam 30:2; Diu 23:21
* **5:34-35** Ais 66:1; Mt 23:22; Ap 7:49; Je 5:12   * **5:34-35** Sam 48:2   * **5:37** Je 5:12

38*“Nipaa ere in yi yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei h̄iram mat̄ip, ‘M̄it̄ik keketut nanam̄ir kit ti eket̄iwek k̄irak. M̄it̄ik kenekt̄inut yehes kit, ti enekt̄in̄iwek k̄irak.’ 39*Te in ek hi hetpi yi ap te einep m̄it mamrer me menmen mi enum nipaa h̄ir nerekyiyem au em̄it! M̄it̄ik kitep ken tekep p̄inam, ti eteik̄n̄iwek p̄inam h̄irak ekitep ekwim. 40*M̄it̄ik kerek keryit kakno m̄it̄ik iuwe gavman kakmitet̄p̄in kakit̄iwek enum me menmen yaaim ti h̄ir̄iakem, te h̄irak kakit̄i pewek mei m̄it ti ewet̄iwekem emriuwe tan̄ik. 41 M̄it̄i iuwe ne gavman nan nanitihi yi einenor menmen m̄ir eiȳim eino menep in, yi ap han enuk eikepi eiȳim eino menep in au em̄it. Yi eiȳim eino yan̄im̄in. 42 M̄it̄ik kerek kituthi me menmen mit, ti ewet̄iwekem. M̄it̄ik kerek hanhan kakri menmen mit me w̄i im te maain h̄irak p̄ike kakwetut mei m̄irak mamrerim, ti ewen̄iwekhi ewet̄iwekem.

Jisas kat̄ip me m̄it h̄ir hanhan neriuwe m̄it enun nepan n̄ir
(Lu 6:27-28, 32-36)

43*“Nipaa ere in yi yemtau h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei h̄iram mat̄ip, ‘Yi hanhan yeriuwe ni yinan, te yi han enuk yeriuwe m̄it enun nepan ni.’ 44*Te hi hetpi yi hanhan yeriuwe m̄it enun nepan ni, yi eiȳitehi God h̄irak ap skelim m̄it kerek nerekyi enum, h̄irak ekrek̄yor menmen yaaim. 45*Yi ȳir̄iak menmen mar im te yi eir̄iak menmen eiȳir ke haai ki God keit wit k̄irak h̄irak k̄ir̄iakem. H̄irak kenip wepni k̄ir k̄ikaap m̄it yaain netike m̄it enun n̄ir̄iak enum. H̄irak k̄ir̄iak haw̄i kan k̄ikaap m̄it yaain, m̄it au enun. 46 Yi m̄it hanhan yeriuwe m̄it kerek hanhan neriowi te m̄it han au, yi han kitet God kakweti menmen yaaim a? Taauye! M̄it enun nari pewek me takis h̄ir n̄ir̄iak menmen mar im. H̄iram menmen wein̄im. 47 Yi m̄it yen̄ne m̄it han ni yinan h̄ir yaain te m̄it han au yi han kitet God kakweti menmen yaaim a? Taauye! M̄it ap ne weiw̄ik me Isrel ap nises God h̄ir n̄ir̄iak menmen im. H̄iram menmen wein̄im. 48*Yi ȳir̄iak m̄it ni enun nepan yaain, te yi yaain eiȳir ke Haai ki God keit wit k̄irak h̄irak yaaik.

6

Jisas kat̄ip menmen me m̄it n̄ir̄iak m̄it han ap netenen menmen au

1*“Yi naanempre h̄iras te yi ap eir̄iak menmen yaaim te m̄it nanri nanwen̄ipi niuk mi nant̄ip yi yaain au em̄it. Yi ȳir̄iak menmen mar im te Haai ki God keit wit k̄irak kau niu h̄irak ap kakweti menmen yaaim menterim taau. 2 W̄i yi eiwet m̄it kerek h̄ir netenen menmen auri eiwet̄ir menmen, yi ap eiwepyap̄ir menmen yi ȳir̄iakem au em̄it! M̄it enun newisesik h̄ir newet m̄it menmen, h̄ir newepyap̄irem neit yayiwe o nekre winak kerek m̄it nekine h̄im me Moses nekrerek, te m̄it nan̄ir menmen h̄ir n̄ir̄iakem nanwen̄ipi niuk m̄ir nanriuerem. Hi hetpi werek, maain God ap kakwet̄ir menmen mamrerim kakit̄i wit k̄irak kakintar m̄it nepei netp̄iwek h̄im yaaim me menmen h̄irak k̄ir̄iakem. 3*Yi eiȳises menmen m̄ir au em̄it! Yi eir̄iak menmen eikaap m̄it, te yi eir̄iakem eisaw̄inem te m̄it ni yinan o m̄it han ap te nan̄rem taau. 4 Yi eir̄iakem eisaw̄inem te Haai ki God kerek k̄ir menmen yi ȳisaw̄in ȳir̄iakem, h̄irak kakweti menmen yaaim mamrerim.

* 5:38 Eks 21:24; Lev 24:20; Diu 19:21 * 5:39 Lev 19:18; Jo 18:22-23 * 5:40 1Ko 6:7 * 5:43
Lev 19:18 * 5:44 Eks 23:4-5; Lu 23:34; Ap 7:60; Ro 12:14, 20; 1Ko 4:12 * 5:45 Ef 5:1 * 5:48
Lev 19:2; Diu 18:13 * 6:1 Mt 23:5 * 6:3 Mt 25:37-40

*Jisas katip menmen me mit nitehi God
(Lu 11:2-4)*

5**“Wi kerek yi yitehi God menmen yi ap eiriakem eiyir ke mit enun newisesik hir nriakem. Hir hanhan nerp nekre winak kerek mit nekine him me Moses nekrerek, o hir nerp yayiwe nitehi God menmen te mit naniri han kitet hir yaain nanwenipi niuk mir. Hi hetpi werek, maain God kakwetir menmen mamrerim kakit wit kirak taau. 6*Wi kerek yi yitehi God menmen, yi eino haau ke winak iyepet weipir eiyitehi God kerek mit ap nirek, yi eitwekhi menmen. Te maain Haai ki God kerek kir menmen yi yisawin yirakem hirak kakweti menmen yaaim mamrerim.*

7**“Yi yitehi God menmen, yi ap eitip him weinim yapirwe eiyir ke mit ap nertei God nerer wit wit ap ne Isrel hir nriakem au emit. Hir han kitet God kakimtau menmen mir kakintar hir netpwek neriuwe him yapirwe nokim nokim. 8*Yi ap eiyises menmen hir nriakem eiyintar Haai ki God nepei kertei menmen yi yaitiwem te maain yi yayu werek.*

9**“Yi eitwekhi menmen yi eitip yayir ik:
‘Haai kiau God, ti kerek heit wif kit heven, ti niuk mit iuwe te ti enip mit hir nanwenipi niuk mit.*

10**“Haiu mituthi te ti enen ehin n naanmamprai haiu mit, te haiu mit yapirwe emises han kit mamir ke mit ensel neit wit kit heven hir nises han kit.*

11*“Petepin ti ewetai menmen mei te haiu mamim.*

12**“Ti esak menmen enum haiu miriakem mamir ke haiu mesak menmen enum me mit nerekyeyem haiu matip, Hiram menmen weinim.*

13**“Ti ap ewis menmen enum mamri han kiau haiu mamriak enum au emit!
Ti naanemprai me menmen enum.’*

14**“Eiyimtau. Yi eiyisak menmen enum mit nerekyiyem yi ap han ekitetim, yi eitip hiram menmen weinim, te Haai ki God hirak kakisak menmen enum mi. 15Yi ap esak menmen enum me mit nerekyiyem au, te Haai ki God ap kakisak menmen enum mi.*

Jisas katip menmen me mit hir nrip maan nanu

16**“Wi kerek yi yinaain menmen nrip mamiwei te yi eiyitehi God menmen, yi ap eiwen toni emu ninaan mi eiyir ke mit enun newisesik nriakem au emit! Hir newen toni mau ninaan mir te mit yapirwe naniri hir han kitet hir yaain hir newenipi niuk mir menterim. Hi hetpi werek, maain God ap te kakwenipi niuk mir taau. 17-18 Wi kerek yi yinaain menmen yi nrip miwei te yi eiyitehi God menmen, yi ap eiwen toni waniu (o wein) au emit! Yi eikir eiwepep paan te mit han ap nertei yi nrip miwei yitehi God. Te God Haai ki kerek mit ap nirek au, hirak kertei menmen yi yisawin yirakem, te maain hirak kakweti menmen yaaim menterim.*

*Jisas katip menmen me mit nanit pewek yapirwe
(Lu 12:33-34)*

19**“Yi ap eiri menmen mei yapirwe me ti im naanemprewem meit winak ki au emit! Mesik, metike wesiun merermirir laplap, n o heiniut mamwim te menmen mamwepep, o mit enun naninen nanwep winak nankintip*

* 6:5 Mt 23:5; Lu 18:10-14 * 6:6 2Kin 4:33 * 6:7 1Kin 18:26-29; Ais 1:15 * 6:8 Mt 6:32

* 6:9 Jo 17:6 * 6:10 Mt 7:21; 26:39; Lu 22:42 * 6:12 Mt 18:21-35 * 6:13 1Kro 29:11-13;

Mt 26:41; Lu 22:40; Jo 17:15; 2Te 3:3; 2Ti 4:18; Je 1:13 * 6:14 Mk 11:25-26 * 6:16 Ais 58:5-9

* 6:19 Je 5:1-3

menmen im. ²⁰ *Au, yi yirak menmen yaaim te God kakweti menmen mirak yaaim meit wit kirak. Menmen hirak kakwetaiyem, mesik, wesiun o heiniut maminterim ap te mamawaank menmen im au, mit enun ap te nanin nantiwem taau. ²¹ Menmen mit han kitet hiram mamkepi nanu werek, han kirakakesim. Te yi han ekitet menmen me ti au emit! Menmen me God keremem.

*Jisas katip menmen me nanamir hirak kire si
(Lu 11:34-36)*

²² “Nanamir ki hirak kire si kakikaap yink ki. Nanamir ki yaaik te yi yayir menmen werek werek. Han ki hirak kire nanamir. Yi han kitet menmen yaaim, yi eiyses God werek werek. ²³ Te nanamir ki hirak enuk toto te yi ap eiyr menmen werek werek au. Han ki kekre yink ki hirak kises menmen enun, hiram mire toto, te menmen im mekrerek hiram mamriwaank.

*Jisas katip menmen me mit han ekitet God-menmen me ti au emit
(Lu 16:13)*

²⁴ “Mitik ap kakises menmen wik werek werek au. Hirak hanhan mitik kiutip, hirak kaknapen keiyak. Hirak kakikaap mitik kiutip, hirak kakweikin sip kakwet keiyak. Yi han ki kakinke kakintar pewek ap te yi eiyses God werek werek au.

*Jisas katip menmen me mit han kitet menmen mamkepi nanu werek
(Lu 12:22-31)*

²⁵ *Te hi hetpi. Yi ap han kakitet yapirwe me menmen yi yayim te yi yayu werek, o menmen yi eimir emu yink ki au emit! Han ki kinin menmen yi yayim, yink ki kinin klos yi yaimir. God keweti yink ki ketike han ki kekrek te yi eiysesik. Hirak naanmampri me menmen te yi eiyyu werek werek. ²⁶ *Yi eiyr hore hiram meniuwe men in men ein. Hiram ap mamir ni mei o meket teket mei men mewisim mekre weisaak au. Te Haai ki God hirak naanmiprewem. Yi yin hore yapirwe te God naanmampri. ²⁷ Mitik kei kiutip kekre nimin ke yi mit han kitet yapirwe te kakriak menmen mamkepi hirak kaku wi meiyam o tito yapirwe a? Taauye!

²⁸ *Yi ap hanhan yeriuwe menmen yi eimir au emit. Yi yayir timen hiram mewe meit yayiwe. Hiram ap mekerwo laplap o mesikek yawaap au. ²⁹ *Te hi hetpi. Nipaa mitik iuwe King Solomon hirak kamir klos mirak yaaim, te klos mirak ap yaaim mar ke timen im au. ³⁰ God kerekek hirak kenip yenkis timen weinin hiram mire yaaim. Te hiram mepu petepin, teipmen hiram mami te mit nanisiyem. Yi yinin timen te God naanmiprewem werek werek hirak naanmampri. Yi ap yises him me God werek werek au. ³¹ Te yi ap han ekitet emir im: ‘Maain hi ehit menmen mamtike tpar mamit nein te hi hahim o hi ehit klos mamit nein te hi emir? Menmen mar im au emit.’ ³² *Yi ap han kitet menmen im au eiyyantar mit ap ne welwik mi Isrel kerek ap nises God hir hanhan neriuwe menmen im wisenum. Yi ap han ekitet menmen eiyr ke hir han kitetim eiyyantar God hirak Haai ki nepi kertei menmen yapirwe yi eitwem te yi eiyyu werek werek. ³³ *Te yi mit miyapir yinin hanhan eiyses God hirak kinin naanmampri te hirak kakrekyl yi yaain. Yi yirak menmen im te God naanmampri me menmen meiyam te yi eiyyu werek. ³⁴ *God naanmampri me menmen meiyam yi eiyyu werek, te

* **6:20** Mt 19:21; Lu 18:22; Kl 3:1-2 * **6:25** Fl 4:6; 1Ti 6:6-8; Hi 13:5; 1Pi 5:7 * **6:26** Mt 10:29-31; Lu 12:6-7 * **6:29** 1Kin 10:4-7; 2Kro 9:3-6 * **6:32** Mt 6:8 * **6:33** 1Kin 3:10-14; Sam 37:4, 25; Ro 14:17 * **6:34** Eks 16:4, 19; Mt 6:11

yi ap hanhan eiriuwe menmen teip hekrit hiram mamnen. Menmen teiyip hekrit hiram mamnen, yi ap yaiwenem taau. Hiram mamnen. Te yi han ekitet me menmen enum petepin epei man naanempre hiras me menmen im.

7

Jisas katip menmen me mit skelim mit han

(Lu 6:37-38, 41-42)

1*“Yi ap skelim mit me menmen hir nriakem te God ap skelim yi mit me menmen me yi yriakem taau. 2*Yi ap skelim mit eiyintar God skelim yi mit kakriuwe menmen yi yriak mit han em. Menmen yi yriak mit han em, God kakrekuyiem kakinterim. 3Ti henmak te ti hir kit yinak menmen kike mire yenkis yehes mekre nanamir kirak te ti hanhan ekiniwekem mamnopin mamkeipniwek nanamir kirak, te ti ap hanhan ekin menmen wisenum mire nu heneik mekre nanamir kit a? 4Hiram enum te ti atip kit yinak, ‘Ti ewisa hi ekinut menmen mekre nanamir kit emnopin emkeipin nanamir kit,’ te ti menmen wisenum mamsonut nanamir kit te ti ap ehir ein ein werek werek taau. 5Ti mitik enuk ewenin him. Ti ehinin naanempre nanamir kit te maain ti ekaap kit yinak eriuwe nanamir kirak. Hiram mar im: Ti ehinin eweikin sip ewet menmen enum mekre han kit te ti ehu werek. Maain ti ehu werek te ti ekaap kit yinak ekweikin sip ekwet menmen enum mirak kike.

6*“Yi ap eitip mit enun han kir enuk kire samiyak him yaaim me God au emit! Yi eiriakem hiram mamir ke mitik kewir hore haam metike pitau (o yini) o menmen yaaim miwaai ti, sak mamnen mamintirerim mamwaankem. Hiram mamintirerim mamwaankem nepei au, hiram mamweikin mamwir nikin mamiwep.

Jisas katip menmen me mit hir nanitehi God menmen werek werek

(Lu 11:9-13)

7*“Yi eiyitehi God menmen te hirak kakwetiye. Yi eiyineitin menmen me God te yi eiyirem. Yi eiyirp weipir eiket terug te God kakikeiswiyek.

8*Hi hetpi werek. Mit kerek nitehi God menmen hirak kakwetiye. Mit kerek naninantin menmen me God hir nanirem. Mit kerek nerp weipir neket terug, te God kakikeisworek.

9“Mitik hak kekrenimin ke yi mit, nikan kirak kakitwekhi me niu o bret, hirak ap kakwetiwek nan te hirak kakim au. 10O nikan kirak kakitehi haai me saauk, hirak ap kakwetiwek miniu han enuk (o neyip han) o manpen siurp (o yenmik siurp) enuk te kakim taau. 11*Yi mit kerek yi enun yi yertei yewet nikerak ni menmen yaaim. Te Haai ki God kerek keit wit kirak Heven hirak yaaik wisenuk kakikaap mit kerek nanitwekhi me menmen yaaim hirak kakwetiye hiram mamkepi.

12*“Te hi hetpi. Yi eiyinin eiriak mit miyapir menmen yaaim yi hanhan te hir pike nanrekuyiem. Menmen im hi hetpi yi eiriakem hiram mises menmen yapirwe mitik Moses ketike mit profet hir newisim mau tuiwei hiram matip yi eiyisesim.

Jisas katip him me weipir kike mit nanitetik te hir nanu werek werek

(Lu 13:24)

* 7:1 Ro 2:1; 1Ko 4:5; Je 4:11-12 * 7:2 Mk 4:24 * 7:6 Mt 10:11 * 7:7 Jer 29:13-14; Mk 11:24; Jo 14:13-14, 15:7, 16:23-24 * 7:8 Je 1:5; 1Jo 3:22, 5:14-15 * 7:11 Je 1:17 * 7:12 Mt 22:39-40; Lu 6:31; Ro 13:8-10

13 “Yi eiyitet weipir kike eiyintar ya weipir ke wit si enum hirak kahi iuwe, yayiwe kipirak, mit miyapir yapirwe nitetik. 14 *Te weipir kerek mit miyapir nanitetik te hir himin kir kaku werek, hirak au kahi kike, ya enuk kike, mit miyapir niutip niutip keriyen nanitetik.

Jisas katip him me mit profet enun nemipin
(Lu 6:43-44, 13:25-27)

15 * “Yi mit miyapir yi naanempre hiras me mit profet enun nemipin. Hir naninen nanmitipin nanriuwe him mir te yi han kitet hir mit yaain God keriuweti nan netpi menmen. Te han kir enuk hir nemipin nanriwaank me menmen me God yi yisesim. 16 *Yi eiyirtei hir yaain o enun nanriuwe menmen hir nanriakem. Nu teketuk ap te mamri mamir ke hinaan nikim au. Waai wak in ap te mamri mamir ke tuwaan au. 17 Nu yaaim hiram mamri nikim yaaim. Nu enum ap mire yaaim te mamri nikim yaaim au. Enum keremem. 18 Nu yaaim ap te mamri nikim enum au. Nu enum ap te mamri nikim yaaim taau. 19 *Nu mei enum ap mine nikim yaaim, mit nanman nanwirem mamno si. 20 *Te hi hetpi werek. Yi eiyirtei mit kerek profet enun nemipin neriuwe menmen hir niriakem.

21 * “Yi ap han kitet mit yapirwe kerek nenewa hi Mitik Iuwe yaaik, hir nanre nikerek ne God. Au, hir mit miyapir kerek nises menmen Haai kai God hirak hanhan hir nanisesim, hir keriyen hir nikerek nirak. 22 *Wi maain God kakinke mit, hir yapirwe naninen nanitpo, ‘Mitik Iuwe Yaaik. Haiu epei mekrehir kit haiu matip mit him me God, haiu mepir herwe enum men mekeipin mit, haiu miriak menmen yaaim yapirwe nipaa mit ap nirem, haiu mikaap mit ninap o his hit enum ere hir nire yaain.’ 23 *Hir nanitpo menmen im te hi tawen ehitor, ‘Hi hepitari yi neimin. Yi ap ne God au. Yi mit enun yiriak enum yi einopin eikeipno!’

Jisas katip him me mitikit wik time winak wik.
(Lu 6:47-49)

24 * “Mit miyapir kerek nemtau him mai hir nanisesim hir nanir ke mitik yaaik kime winak kirak kau kentir nan. 25 Maain hawi kan mani kinu nime yuwerep miniu wisenum te winak kewen au. Hirak mitik kimaak kentir nan. 26 Mit kerek nemtau him hi hetpim hir ap nanisesim hir nanir ke mitik kime winak kiwaai ti kire tenhaan. 27 Maain hawi kaknen, mani kinu, nime yuwerep miniu, te winak kewen. Winak kewen mani kakip keiyik ken.”

Mit han kir kekrit keriuwe menmen Jisas ketporem

28 *Jisas katip him mirak epei au, mit miyapir yapirwe kerek nemtau menmen hirak ketpim, hir han kekrit neriwerem. 29 Hir han kekrit neriwerem nentar hirak ap ketpor kar ke mit iuwe ne skraip kerek ninin nertei him me Moses natip mit em. Au, hir nises him me mit iuwe ne nipaa ein netporem. Te Jisas ketpor kar ik au. Hirak ketpor kar ke Mitik Iuwe God keriuwetek kan ketpor him mirak.

* 7:14 Jo 10:7, 9; Ap 14:22 * 7:15 Mt 24:4, 24; Ap 20:29; 2Pi 2:1 * 7:16 Ga 5:19-22; Je 3:12
* 7:19 Mt 3:10; Lu 3:9; Jo 15:6 * 7:20 Mt 12:33 * 7:21 Mt 21:31; Lu 6:46; Ro 2:13; Je 1:22, 25
* 7:22 Jer 14:14 * 7:23 Sam 6:8; Mt 10:33, 13:41-42; 2Ti 2:19 * 7:24 Je 1:22 * 7:28 Mk 1:22; Lu 4:32; Jo 7:46

8

Jisas kikaap mitik enuk lepro mau yink kirak hirak kire yaaik
(Mk 1:40-44; Lu 5:12-14)

¹ Jisas kinaaiwir mniuu (o neiyip) kekiuwe kan kesiyen, te mit yapirwe nisesik. ² Hirak kekiuwe nen kesiyen, mitik kerek enuk lepro mau yink kirak ek kan kerek kewen ninip kau menep hit mirak, hirak han kitet hirak iuwe, hirak ketpwek kar ik: “Kai Iuwe, ti han kit ti ekepa hi are yaaik.” ³ Hirak katip epei au, Jisas kesiuwe his metenenik hirak katip, “Hi han kai ekepit ti ere yaaik.” Hirak katip epei au, wasenum mitik enuk lepro mewik hirak kire yaaik. ⁴ Hirak kire yaaik, Jisas ketpwek, “Ti ap eno etip mit han menmen hi herekyutem au emit! Ti eno winak ke God eteikin mit pris yink kit ewepwar menmen mar ke him me Moses mau twei metput ti hirakem. Ti hirak menmen im te hir nanirtei God kekepit ti hire yaaik.”

Jisas kikaap wok mitik ke mitik iuwe ke ami
(Lu 7:1-10)

⁵ *Maain Jisas ken kiun wit Kapaneam, mitik iuwe ke ami ke wit Rom kewenyipirek kitwewkhi him iuwe kar ik: ⁶ “Kai Iuwe, mitik kirak menmen mai hirak kinap kiwaai winak eik. His hit mirak epei au maa meit, yink kirak kekek wisenum.” ⁷ Jisas kewenhi ketpwek, “Hi tewen anen akepit ke hirak kakre yaaik.”

⁸ Te mitik iuwe ke ami ketpwek, “Mitik Iuwe, hi ap yaaik te ti enen enik winak kai. Ti atip him weinik kerekek te menmen enum mamnopin mamkeipin mitik kerek kirak menmen mai hirak ekre yaaik. ⁹ Hi hises him me mitik hak hirak kinana hirak iuwe naanmiprau. Te hi hirekes naanmipre mit nai hi hinini. Te hi hatip mitik keyyak kiutip: ‘Ti eno,’ hirak kakno. Hi hatip keyyak: ‘Ti enen,’ hirak kaknen. Te hi atip mitik kerek kirak menmen mai em: ‘Ti eriak menmen eim,’ te hirak kirakem. Hi hertei ti atip him mit eharp in, hirak kakre yaaik.” ¹⁰ *Jisas kemtau him kerek mitik ik ek ketpim, hirak han kekrit kekrit keriuwerem. Te hirak katip mit miyapir kerek nisesik, “Hi ap nipaa hir mitik kei ke Isrel katip him mar im kises God werék werék kar hirak kisesik au. Hirak kiutip kerekek.”

¹¹ *Jisas wen katip: “Hi hetpi werék. Mit miyapir yapirwe naninen nanrer wit wit nanises him mai werék te hir nanu yeno nanim menmen nantike Ebrahim, Aisak, tetike Jekop nanu nanit wit kerek God kewiyen.

¹² *Te mit miyapir kerek nipaa miyerer nir ninen hir ne Isrel hir ap nanisasa au, te maain God kakipiri nanino wit enuk toto te hir nankit nanine han enuk nanineknen yehes mir nanu en.”

¹³ Jisas ketpor epei au, hirak katip mitik iuwe ke ami ke Rom kerek kinin naanmipre mit han en, “Ti eno. Menmen mamnen mamir ke ti han kitet hiram mamnen.” Hirak katip epei au, waswas wok mitik kirak hirak kire yaaik.

Jisas kikaap Pita mite pirak miye pire
(Mk 1:29-31; Lu 4:38-39)

¹⁴ *Maain Jisas kan winak ke Pita eik, hirak kir Pita maam pirak kerek wine mite pirak hire wiwaai yeno winap yink sisi. ¹⁵ Jisas ken ketenen his mire, te hire winap yink sisi epei au, hire wire yaaip. Te hire wekrit wiriak menmen me Jisas kakim.

* **8:4** Lev 14:1-32; Mt 9:30; Mk 7:36; Lu 17:14   * **8:5** Jo 4:46-47   * **8:10** Mt 15:28   * **8:11** Sam 107:3; Lu 13:28-29   * **8:12** Mt 22:13, 25:30; Lu 13:28   * **8:14** 1Ko 9:5

Jisas kikaap mit miyapir yapirwe

(Mk 1:32-34; Lu 4:40-41)

¹⁶ Maain hinkewi, hir mit han neithis mit miyapir yapirwe kerek herwe enum mau mekre han kir, hir neriyei nan nir Jisas. Hirak kepri herwe enum im kriuwe him hirak ketpim, hirak kikaap mit miyapir kerek nnap te hir nre yaain hir nanu werek. ¹⁷ *Hirak kiriak menmen im te him nipa God katip Aisaia kewisim mau twei hiram nepei man. Him im matip mar im: "Hirak kepri menmen enum merekyei haiu mnap en te haiu mire yaain."

Him me mitik hanhan kakises Jisas

(Lu 9:57-60)

¹⁸ In ek Jisas kir mit miyapir yapirwe nisesik neweiknwek te hirak katip mit narak, "Haiu mit han emno wan pinak ein emnaaiwir mit in." ¹⁹ Hirak ketpor epei au, mitik hak ke skraip kerek ninin nertei him me Moses natip mit em, hirak katip Jisas, "Hi apino wit kerek ti epnoriyen." ²⁰ *Jisas ketpiwek, "Miyak ke niu hiram miwaai mekre nu herkip. Hore hiram mime yaank mau niu. Te hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe ap winak kei kepu te hi eno ewaai ekrerek. Hi ap ewetut menmen au. Ti henmak te ti hanhan ehisisa?" ²¹ *Mitik disaipel hak katip Jisas, "Mitik Iuwe, ti ewisa hi ehinin ano ewis haai kai kerek kaki kakikre hei, te hi pike anen eisesit." ²² *Te Jisas ketpiwek, "Au ti ehisisa. Mit kerek ap nises him mai hir enwisik kakikre hei."

Jisas katip te nime iuwe kerek mniu hiram maa (o matin) meit

(Mk 4:36-41; Lu 8:22-25)

²³ Hirak katip epei au, Jisas kehin kinu ken kekreb. Mit disaipel narak hir nisesik. ²⁴ *Hir nau nekreb epei au, hir nerekir wan. Te yuwerep mniu miriak wan sir mniu misawin bot, te Jisas hirak kiwaai. ²⁵ Hirak kiwaai hir nan nekotitek netpiwek, "Mitik Iuwe ekepei! Bot epei kaknatin kakikre tipar kakno ti eik te haiu mami." ²⁶ *Jisas ketpor, "Yenmak te yi yinapen? Yi mit ap han kitet menmen yaaim mai iuwe au a?" Hirak ketpor epei au te hirak kekrit katip kewen yuwerep te wasenum nime metike wan tipar mehthe miwaai meit. ²⁷ Te mit neperper natipan, "Hirak mitik ik ek hirak kire keimin te nime metike wan memtau him mirak te hirak katip yuwerep metike nime te hiram mewire miwaai meit?"

Jisas kikaap mitikit wik kepri herwe enum mekre han kirakit

(Mk 5:1-17; Lu 8:26-37)

²⁸ Jisas ken kiun wan pinak ein, hirak ti ke mit ne wit Gadara. Hirak kiun ein, mitikit wik herwe enum mau mekreret kenipet hirakit tau tekreb herwe hei te hirakit tan tewenyipir Jisas. Hirakit enukit tetaritari han ken sip tirak enum te mit miyapir nnaain hirakit tatnip te hir ap nanitet yayiwe kerek hirakit tewi en taau. Hirakit tewenyipirek hirakit ²⁹ *tinap tenine tar ik: "Nikan ke God, kenmak te ti han heraiwaank. Wi ap epei man wen au te ti han arekyei menmen enum heperei mamno wit enuk kerek menmen mamwep!" ³⁰ Sak ham yapirwe maam menmen meit yanimin kike eik, ³¹ te herwe enum mitehi Jisas, "Ti ehiperei, te eriuwetei emno emikre sak yapirwe eim e." ³² Jisas ketpor, "Yi eino." Te hiram menke mirir men mekre sak, te sak yapirwe keremem metaritari mirir men menke matin mniu (o

* 8:17 Ais 53:4 * 8:20 2Ko 8:9 * 8:21 1Kin 19:20 * 8:22 Jo 5:25 * 8:24 Sam 4:8 * 8:26 Sam 89:9; Mt 14:31, 16:8 * 8:29 Mk 1:24; Lu 4:34, 41

neyip) kerekek ere men mekre wan iuwe eik, tɪpar mekiuwe hɪm yipɪr mɪram hɪram maam tɪpar maa meit.

³³ Epei au, mɪt kerek naanmɪpre sak em nɪrɪr nen wit iuwe nen natɪp mɪt han netpor menmen epei man metike menmen me mɪtɪkɪt wiketeret nɪpaa herwe mersiset. ³⁴ Hɪr netpor epei au, mɪt miyapɪr ne wit iuwe nan nanwen yipɪr Jisas. Hɪr nɪrek hɪr nɪneinɪk te hɪr nitɪwekhi hɪm iuwe eknaaiwɪr wit kɪr, te hɪrak ekno wit hak.

9

Jisas kɪkaap mɪtɪk hak his hɪt enum (Mk 2:1-12; Lu 5:17-26)

¹ *Mɪt natɪp epei au, Jisas kehɪn kɪniu ken kekere bot kerekir wan ken wit kɪrak eik. ² Hɪr mɪt han neit mɪtɪk hak his hɪt mɪrak epei maa meit, hɪr neiyɪk nan hɪrak kɪwaai yeno. Jisas kɪri hɪr han kitet hɪrak iuwe kakɪkaap mɪtɪk ik kakre yaaik, te hɪrak katɪp mɪtɪk kerek his hɪt maa meit em, “Kai yinak, ti enakɪn tokim. In ek hi esak menmen enum mit ti hɪrakem.” ³ Jisas katɪp menmen im epei au, mɪt han ne Skraip, kerek ninɪn nertei hɪm me Moses natɪp mɪt em, hɪr natɪpan nar ik: “Mɪtɪk ik e hɪrak katɪp enum kekrehɪr ke God katɪp hi esak menmen mit enum.” ⁴ *Jisas kertei menmen hɪr han kitetim netpim te hɪrak ketpor, “Kenmak te yi han kitet yekre han ki hi nepei hatɪp enum a?” ⁵ Hi hatɪp mɪtɪk kɪwaai kentar kɪnaan, ‘Hi esak menmen enum nɪpaa ti hɪrakem, hɪram mamno,’ yi yepɪtari hi hatɪp werek auye. Te hi hatɪp mɪtɪk, ‘Ti hekrit etenen yeno eiyɪm eno,’ hɪrak kakɪkrit yeno, yi eiyɪrtei hi hatɪp werek te hi esak menmen enum me yi mɪt. Hi hetpi mekam te yi han ekiteta? ⁶ *Hi atɪp mɪtɪk ik har ik, ‘Ti ekrit eno,’ te yi eiyɪrtei hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe han tɪ ik e God kewisa hi ahɪsak menmen enum mɪt nɪrakem?” Hɪrak ketpor epei au, hɪrak katɪp mɪtɪk kerek his hɪt mɪrak maa meit em, “Ti ekrit ekin yeno mit eiyɪm eno wɪnak kit eik.” ⁷ Hɪrak katɪp epei au, mɪtɪk ik hɪrak kekrit ken wɪnak kɪrak eik. ⁸ Mɪt miyapɪr yapɪrwe hɪr nɪr menmen im hɪr neperper han kekrit neriuwerem. Hɪr nertei God kewis Jisas kɪkaap mɪt neriuwe menmen mɪrak iuwe, te hɪr newenɪpi niuk me God.

Jisas kenɪne Matyu (Mk 2:13-17; Lu 5:27-32)

⁹ Jisas kɪnaaiwɪr wit ik kerekek, hɪrak kakno, hɪrak kɪr mɪtɪk hak niuk mɪrak Matyu kau wɪnak kerek mɪt nari pewek me takis neitai en. Te Jisas ketpɪwek, “Ti ehɪsɪsa eriak menmen mai.” Hɪrak katɪp epei au, Matyu kekrit kɪnaaiwɪr menmen mɪrak kisesik.

¹⁰ Maain Jisas kau yeno me wɪnak kɪrak eik ek kakɪm menmen, te mɪt enun kerek nari pewek me takis em hɪr netike mɪt han enun nises menmen enum nau wɪnak nanɪm menmen netike Jisas ketike mɪt nɪrak disaipel.

¹¹ *Hɪr mɪt han ne Farisi, kerek han kitet hɪr ninɪn mɪt han nises hɪm me Moses, hɪr nɪr menmen im hɪr nitehi disaipel nar ik: “Kenmak te Mɪtɪk Iuwe ki kaam menmen ketike mɪt enun kerek nari pewek me takis netike mɪt enun nises menmen enum em?”

¹² Jisas kemtau hɪm im te hɪrak katɪp hɪm tok piksa mar im: “Mɪtɪk kɪnap hɪrak dokta kaku kaktikerek. Mɪtɪk hak han kitet hɪrak yaaik auye! ¹³ *Yi eino han ekitet hɪm hi ehɪtpiyem hɪram mau tɪwei me God. Hɪram matɪp, ‘Hi ap hanhan yi yaiwepwar samiyak menmen yaiwetewem au. Hi hanhan

* 9:1 Mt 4:13 * 9:4 Mt 12:25; Lu 9:47; Jo 2:25 * 9:6 Jo 17:2, 5:8 * 9:11 Lu 15:2, 19:7 * 9:13 Hos 6:6; Mt 12:7

yi eir'ak m'it miyap'ir yaaim.' Hi ap han hen'ine m'it kerek han kitet h'ir m'it yaain te h'ir enweik'in sip enwet menmen enum enis'sa au. Hi han hari han ke m'it kerek h'ir nertei h'ir enun. Te h'ir enis'sa."

Jisas kat'ip h'im ham yaaim mam'ikreh'ir ke h'im me n'ipaa ein
(Mk 2:18-22; Lu 5:33-39)

14* Maain m'itik Jon disaipel n'irak nan n'rek nit'iwekhi, "Hau metike m'it ne Farisi me w'i ham h'iu m'inaain menmen te h'iu n'inp'i mewe'i h'iu mitehi God. Te m'it disaipel nit au. H'ir nenmak?" 15* Jisas ketpor h'im tok piksa mar im: "M'itik hak kerek kak'it m'ite ep h'irak eku ektike n'irak yinan te h'ir han yaaik. Maain w'i mamnen te m'itik kerek keit m'ite ep h'irak kaknaaiw'ir m'it n'irak, te h'ir han enuk n'inp'i mam'in nan'it.

16* Ap m'itik keiyak keremir laplap kerek yaaim n'imnam em kekerwewim mamu enum tokim kerek mewep em. H'irak kakriakem mam'ir em te maain h'irak kakikemyet'it, yaaim n'imnam em mamuwep enum tokim em te mamuwep wisenum. 17 Ap m'itik keiyak keit t'ipar wain yaaim m'ir'ram keiy'im kewenam mekre meme y'ink m'iram kerek epei enum tokim em au. H'irak kakriakem mam'ir keremem te nap mamniu mamnan y'ink m'iram te meme y'ink mamwep mamriuwe nap m'irak o t'iw'erpek m'irak te t'ipar mamno t'i. Au, m'it nanwenem mam'ikre yaaim wen petep h'iram mamu werek werek."

Jisas k'ikaap n'iki pe m'itik iuwe; h'irak k'ikaap m'ite wetenen laplap m'irak
(Mk 5:22-43; Lu 8:41-56)

18 Jisas wen ketpor h'im im keremem, m'itik hak iuwe kerek kin'in naanm'pre m'it han ne Isrel, h'irak kan kewen nin'ip menep h'it me Jisas kit'iwekhi kar ik: "Hi n'iki pai in ek epei waa w'iw'aa'i weit, te ti enen ewis his mit emu y'ink k'ire te h'ire waw'ikrit wawu." 19 H'irak kat'ip epei au, Jisas ketike m'it disaipel n'irak nekrit nisesik nen.

20-21* M'ite hap piut'ip winen hemkre hekrit hekrit ere tito hiswiyen wik (12) h'ire wisetik. Mekre han k'ire h'ire wat'ip, "Hi hewis his em'ntar laplap m'irak, te hi are yaaip." M'ite kerepep weke sip ke Jisas wan wewis his wetenen laplap h'ir m'iram kerek Jisas kam'ir em. 22* Jisas keweik'in k'iw'aa'i nan k'irep. Te h'irak ketp'awe, "Pai yina yaaip ti enak'in tokim. Ti han kitet hi iuwe te hi akepit ti h'ire yaaip." Jisas kat'ip epei au, waswas h'ire w'ire yaaip. 23 Jisas kan ere kiun w'inak ke m'itik iuwe kerek kin'in naanm'pre m'it. H'irak k'ipiun ein, h'irak k'ir m'it nerem'im heurek em netike h'ir m'it miyap'ir yap'irwe nesikeyaanmi n'ikit n'iki p'irak nepei waa. 24* Jisas k'iri h'irak ketpor kar ik: "Yi einep'in eikeipn'awe au eik'tep au em'it! H'ire ap waa au. H'ire w'iw'aa'i kerepep." H'irak ketpor kar ek, te h'ir yap'irwe nenwesisek enum wisenum. 25 H'ir nan nep'ir m'it miyap'ir netpaan nen epei au, te Jisas k'in'ik ken haau n'iki w'iw'aa'iriyen ketenen his m'ire te h'ire wekrit. 26 H'im me menmen im em kerek Jisas k'ikaap n'iki ip e men merer wit wit.

Jisas k'ikaap m'itik'it wiketeret nanam'ir toto tetike m'itik han aurek kat'ip h'im werek werek au

27* Jisas k'inaaiw'ir wit kerek ek ken. H'irak kitet yayiwe te m'itik'it wiketeret kerek nanam'ir toto tisesik ten'newek tat'ip, "Ti nepenyek ke Devit, ti hanhan heriuwaw'ir." 28 Jisas ken k'in'ik ken w'inak, te m'itik'it wiketeret nanam'ir toto ten t'rek. Jisas ketp'iwek'it, "Yi wiketeret yekre han ki yat'ip hi te werek arekyi yi eire yaaik'it?" H'irak'it tat'ip, "Ti M'itik Iuwe te

* 9:14 Lu 18:12 * 9:15 Jo 3:29 * 9:20-21 Mt 14:36 * 9:22 Mk 10:52; Lu 17:19 * 9:24 Jo 11:11 * 9:27 Mt 20:29-34

ti werék.” ²⁹ *Te Jisas kewis his menterwekít nanamír kírakít hírak katíp: “Hi erekyi yi yaaikít hentar yi han kiteta.” ³⁰ *Te nanamír kírakít kír. Jisas ketpíwekít híam manp kar ik: “Yi wiketeret naanmípre hírekses te mítik keiyak kakírtei menmen im em au.” ³¹ Hírakít ten wit eik tises menmen hírak ketpíwekít em au. Hírakít ten terer wit wit tatíp mít menmen Jisas kerekyíwekít em.

³² *Hírakít tepno te mít han neit mítik enuk han aurek, herwe kau kekrerek neiyík nan Jisas. ³³ *Kewaai meruri Jisas kepír herwe enum, mítik enuk han aurek kewepnak katíp, te mít nerp en hír han kekrit neriuwerek, hír natíp, “Ap nípaá mítik ap kíríak menmen kar ik keit wit káiú Isrel.”

³⁴ *Te mít han ne Farisi natíp, “Mítik iuwe Seten kerek kinín naanmípre herwe yapírwe, hírak kíkíap Jisas kepír herwe im e.”

Jisas hanhan keriuwe mít miyapír yapírwe ne Isrel

³⁵ *Epei au, Jisas ken kerer wit iuwe wit kike ken kekre winak kerek mít hír nererik nekine híam me Moses mau tíwei. Hírak ken en katíp híam yaaim me God kaknen naanmípre mít. Hírak kíkíap mít miyapír yapírwe hír nínap his híit enum, nanamír toto, menmen ham te hír níre yaain. ³⁶ *Hírak kír mít miyapír nererik nau en, te hírak han teweníni kentár hír nepu enum han kekrit nínapen menmen ham níre sipsip mítik ap naanmíprewem. ³⁷ *Hírak kír epei au, hírak katíp mít disaipel nírak kar ik: “Mít in hír níre menmen mau ni epei yaaim te ap mít nei nepu te hír naníno nantíwem. ³⁸ Yi eiyitehi haai ke ni im te hírak kakriuwet mít naníkrerem te hír naníthis mít miyapír nanri han kír te hír enisesik.”

10

Niuk me mít aposel nar hiswiyen wik (12)

(Mk 3:13-19; Lu 6:12-16)

¹ *Jisas kenéne mít nírak disaipel nar hiswiyen wik (12), hír nan nererik. Hír nan nererik, hírak kewetír menmen mírak iuwe hír nekrehír kírak naníno nanípír herwe enum nankaap mít miyapír hír nínap his híit enum nanamír toto, menmen ham te hír naníre yaain.

²⁻⁴ Im em híram niuk me aposel nar hiswiyen wik (12) nírak. Saimon kerek niuk mírak ham Pita, hírak kinín ketike níkik kírak Endru. Hírakít tetike Jems ketike níkik kírak Jon hírakít níkerék hírakít te Sebedí. Hírakít tetike Filip, Batolomyu, Tomas, Matyu kerek keitít pewek me takis. Hír netike Jems itai kírak, hírak níkan ke Alfias, Tadias, Saimon kerek kises híam me mít Selot. Hír netike Judas ke wit Keriot, mítik kerek kewepyapír Jisas te hír mít enun neiyík nen nakíp. Mít in keriyen hír mít nírak aposel.

Jisas keriuwet mít nírak aposel nar hiswiyen wik (12), hír nírák menmen

(Mk 6:7-13; Lu 9:1-6)

⁵ *Jisas keriuwet mít in nar hiswiyen wik (12) nen, hírak kinín ketpor híam im: “Yi ap eino eiyu eitike mít ap ne weiwík me Isrel o mít nau nerer wit wit ke Sameria. ⁶ *Au, yi eino mít ne Isrel keriyen. Hír mít miyapír han hír níre sipsip mítik ap naanmípror te híram mírír mísawín meit yaank. ⁷ *Yi

* 9:29 Mt 8:13 * 9:30 Mt 8:4 * 9:32 Mt 12:22 * 9:33 Mk 2:12 * 9:34 Mt 12:24; Mk 3:22;

Lu 11:15 * 9:35 Mt 4:23; Mk 1:39 * 9:36 Nam 27:17; 1Kin 22:17; Esi 34:5; Sek 10:2; Mt 14:14;

Mk 6:34 * 9:37 Lu 10:2 * 10:1 Mk 6:7; Lu 9:1 * 10:5 Ap 13:46 * 10:6 Jer 50:6; Mt 15:24

* 10:7 Mt 3:2, 4:17; Lu 10:9, 11

wen eino ein yi eiwepyapir hım im: ‘God menep hirak kakteiknai kakırkeik te hirak kakinın naanmamrai haiu mit.’ ⁸ *Yi eikaap mit miyapir nınap hir enıre yaain, yi eikın mit miyapir naa te hir pıke nanıkrit. Yi eikaap mit miyapir lepro mewı hir enıre yaain. Hi eweti menmen mai iuwe im hıram weinım te yi eiyım eikaap mit han eiriwerem, yi ap te eiyıt pewek mamrerim au emıt.

⁹⁻¹⁰ *Yi ap eitenen pewek mei mamıkre tanık mi au emıt! Yi ap eitenen tanık iuwe yi eiwis menmen mekrerem au. Yi ap eiyıt teipe o samiyak o hıne yipo henmik au. Yi eiyıhis eino eiyıntar yi mit kerek yırak menmen me mit han, hir enkepi naanempri me menmen.

¹¹ “Ewaai meruri yi eino wit iuwe o kike, yi eino eiyıneitin mitık hak yaaik hanhan naanempri me menmen. Yi eiyu eitıkerek ere yi pıke einaaiwir wit. ¹² *Ewaai meruri yi eino wınak ke mitık hak, yi eitıp mit en eiyır ik: ‘God kaku kaktikewi naanmampri.’ ¹³ Mit miyapir in hir yaain te hım mi mamu mantikeri God kakıkepi, o au en, hım nıpaau yi yetporem hiram pıke mamu mantikewi te God ap kakıkepi. ¹⁴ *Yi eino te mit han ap naanmampri me menmen o nınapen nanımtau hım mi yaaim yi yetpim, te yi einopin eikeipın wınak o wit kır, yi einepep toni waniu (o win) mau hit mi eiteknor God han enuk kerıuweri. ¹⁵ *Hi hetpi werek. Maain wı God skelim mit, hirak God kaknep mit miyapir enun nıpaau nau Sodom ketike wit Gomora kaknıp kike. Te mit miyapir kerek nanweikın sip nanwet hım mi, maain God kaknıp iuwe kaknepi.

Menmen enum yapırwe maain mamnen

¹⁶ *Yi eiyımtau. Hi ariuweti yi eino eiyıkre nımın ke mit enun eiyır ke mitık hak kaksıuwe sipsip hak kakno kakırp nımın ke nepere enum me yaank. Hıram hanhan mamkıp mamık. Yi naanempri hıras me menmen yi eirıakem eiyır wınını naanmpıre hıremes me wı mit nanmpı hıram mırır. Yi eirıak menmen yaaim eikaap mit eiyır ke tıpar nemnok mamkaap mit. ¹⁷ *Te yi naanempri hıras me mit enun. Hir nantıhis nanıswı yi eino eiyır kaunsıl kır, te hir nanıt nıpın neiyık naniwep nanıt wınak kerek mit nekine hım me Moses nekrerek. ¹⁸ *Hır nantıhis nanrı nanıno ninaan me mit iuwe o mit ne gavman nanıntar yi yısısa. Te yi eiwepyapir hım mai yaaim eitıp mit iuwe nantike mit ap ne weiwık me Isrel eitpor hım mai.

¹⁹ *Maain hir nantıhis nanrı yi eino eiyırp ninaan me mit, yi p einapen han ekıtet menmen yi eiyıtpim maamkaap yınk ki au emıt! Wı im mamnen God kakweti hım mırak yaaim. ²⁰ *Te God Hımın Yaaik kakweti hım mırak yaaim te hirak kakıkepi yi eitıp hım mırak. Hım mi au.

²¹ *Heiyıuwerer nanwepyapir kikrek hir nansıuweri te mit nanınıp nani. Haai kakwepyapir nıkan kırak kaksıuwerek te mit nankıp kaki. Nıkerek nanwepyapir miye haai nır, te mit nanınıp nani. ²² *Mit yapırwe hir nanıneini nanıntar yi yısısa, te neımın hir nanısısa ere hir mit nanınıp hir nani, maain hi etorhis hir nanu nantikewa. ²³ *Maain hir mit nerekyi enum neit wit hak, yi eirır eino wit hak yaaik eiwi. Hir mit en nanrekyi enum neit wit hak yaaik yi yewi, te yi pıke eirır eino wit hak. Hi hetpi

* **10:8** Ap 20:33 * **10:9-10** Lu 10:4 * **10:9-10** Nam 18:31; Lu 10:7; 1Ko 9:14; 1Ti 5:18 * **10:12** Lu 10:5-6 * **10:14** Lu 10:10-12; Ap 13:51, 18:6 * **10:15** Jen 18:20-19:28; Mt 11:24; 2Pi 2:6; Ju 7 * **10:16** Lu 10:3; Jo 10:12; Ap 20:29; Ro 16:19 * **10:17** Mt 24:9 * **10:18** Ap 25:23, 27:24 * **10:19** Lu 12:11-12 * **10:20** Jo 14:26; 1Ko 2:4 * **10:21** Mai 7:6; Mt 10:35 * **10:22** Mt 24:9, 13; Jo 15:18-21 * **10:23** Mt 16:28

werek yi ap eino eirer wit wit m̄t ne Isrel newi en ere hi M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k Iuwe hi p̄ke enen.

24 **“Sumatin hak ap te kak̄rtei menmen kak̄n̄n tisa k̄rak au. Wok m̄t̄k ap te kak̄n̄n m̄t̄k kerek h̄rak kerek̄ȳwek menmen m̄rak. 25 *Au, m̄t̄ sumatin o wok m̄t̄k h̄r han yaaik menmen enum nan̄iwaanki nan̄r ke menmen enum nan̄iwaank tisa k̄r o m̄t̄k iuwe k̄r. M̄t̄ epei nenewa hi Bielsebul h̄ram niuk me enum me Seten, te hi h̄re Haai. Maain yi m̄t̄ kerek yis̄sa yi ȳre n̄kerek nai, h̄r nanewi h̄m enum enum.*

*M̄t̄ h̄r ap n̄napen m̄t̄ han au- h̄r nan̄napen God
(Lu 12:2-7)*

26-27 **“Te yi ap einapen m̄t̄ au. Menmen yap̄rwe in ek h̄ram m̄saw̄n meit, maain m̄t̄ nan̄rteiyem h̄ram mamnen mamu yaain. Menmen hi h̄saw̄n hetpiyem yi maain eiȳr̄p wit iuwe eiwep̄yap̄rem eit̄p m̄t̄ em. 28 *Yi ap einapen m̄t̄ kerek naniwep̄ yi yayi eiȳntar h̄r ap te nan̄nepi h̄m̄n ki au. Yi einapen h̄rak God kerek kakiwep̄ epei au, h̄rak kakw̄r h̄m̄n ki kakno si tat̄kneni.*

29 **Yi m̄t̄ han ki yi eiw̄r pewek kiut̄p yi eiȳt hore wiketeri. H̄re hore peiyap̄ ap te wawi waun̄at̄n wawaai t̄, te Haai kaiu ap kerteiyek au. H̄rak kertei ye! 30 God epei kertei paan marmenum m̄wap̄n paan hesnu ki.*

31 **Te yi ap einapen menmen au. Yi yin̄n hore yap̄rwe, te God Haai kaiu h̄rak naanemp̄r werek werek.*

*H̄m me m̄t̄ newep̄yap̄r h̄r nises h̄m me Jisas
(Lu 12:8-9)*

32 **“M̄t̄ miyap̄r kerek nerp ninaan me m̄t̄ han nanwep̄yap̄r h̄r nises h̄m mai, te maain h̄r nan̄r̄p ninaan me Haai kaiu, hi etp̄r h̄r yaain nises h̄m mai, h̄r m̄t̄ nai. 33 *Neim̄n au, te hi au.*

*Jisas kan kak̄n̄ke m̄t̄
(Lu 12:51-53, 14:26-27)*

34 **Yi ap han kitet hi han enip m̄t̄ te h̄r enkiyan enu en̄t. Au, hi han eh̄nkeri. 35 *Hi han enip n̄kan ketike haai h̄rak̄t enuk̄t tepan, o n̄ki wetike miye p̄re, o yani wetike miye p̄re h̄r enun nepan. 36 M̄t̄ miyap̄r ne weiw̄k me m̄t̄k hak h̄r netikerek nan̄r ke m̄t̄ enun nepan.*

37 **“M̄t̄ miyap̄r kerek h̄r nin̄n hanhan miye haai o n̄kerek n̄r te h̄r ap hanhan werek neriuwa au, h̄r ap yaain te nanis̄sa nan̄mt̄au h̄m mai au. 38 *M̄t̄ miyap̄r kerek h̄r n̄napen menmen enum mamnen mam̄p̄ nan̄ntar h̄r nises h̄m mai, h̄r ap yaain te h̄r nanis̄sa au. 39 M̄t̄ miyap̄r kerek neweik̄n sip newet h̄m mai nan̄ntar m̄t̄ nan̄n̄p, maain h̄r ap te nanu nantike God au. Neim̄n m̄t̄ h̄r nan̄n̄p nan̄ntar h̄r nis̄sa, maain h̄r nantike God nanu nan̄t.*

*M̄t̄k kak̄riak menmen yaaim, maain God kakw̄t̄wek menmen yaaim
(Mk 9:41)*

40 **“M̄t̄ miyap̄r kerek h̄r nant̄his naanmam̄pri h̄ram mam̄r ke h̄r nant̄uhis naanmam̄prau. H̄r kerek nant̄uhis naanmam̄prau, h̄ram mam̄r ke h̄r naanmam̄pre h̄rak God kerek ker̄iuweta hi han in. 41 M̄t̄*

* 10:24 Lu 6:40; Jo 13:16, 15:20 * 10:25 Mt 9:34, 12:24; Mk 3:22; Lu 11:15 * 10:26-27 Mk 4:22; Lu 8:17 * 10:28 Je 4:12 * 10:31 Mt 6:26, 12:12 * 10:32 Rev 3:5 * 10:33 Mk 8:38; Lu 9:26; 2Ti 2:12 * 10:35 Mai 7:6 * 10:37 Diu 33:9 * 10:38 Mt 16:24-25; Mk 8:34-35; Lu 9:23-24, 17:33; Jo 12:25 * 10:40 Mk 9:37; Lu 10:16; Jo 13:20; Ga 4:14

miyapir kerek naanmipre mitik profet nanintar hirak profet kerekek, maain God kakwetir menmen yaaim miutip nantike mitik profet. Neimin naanmampre mitik yaaik kises him me God nanintar hirak mitik yaaik kerekek, maain God kakwetir menmen yaaim miutip nantike mitik yaaik.

42 *Mit miyapir kerek hir nankaap mit miyapir weinin kerek nisa nanrekyor menmen kike yaaim miutip, maain God kakwetir menmen yaaim.”

11

Jon Baptais keruwet mit disaipel han nen nir Jisas (Lu 7:18-35)

1 Jisas katip mit nrak disaipel nar hiswiyen wik (12) epei au, hir ninaiwerek nen nerer wit wit. Hir ninaiwerek te Jisas kinaaiwir wit kerek hirak kewi, hirak ken katip mit kerek nau nrapit wit kirak ik hirak ketpor him mirak. 2 *Me wi im Jon Baptais kepu kekre winak enuk. Hirak kau kekrek, hirak kemtau menmen Jisas kiriakem, te hirak keruwet mit disaipel nrak nen nir Jisas. 3 *Hir nen nepitir niun Jisas hir nitwekhi nar ik: “Ti hirekes mitik kerek Jon katip ti enen o haiu mamimerir mitik keiyak?” 4 Jisas kewenhi ketpor, “Menmen yi epei yan yirem, o yi yemtewem, yi eino eitip Jon em. 5 *Mit miyapir nanamir enum toto, hi enipi hir pike nir ein ein. Mit miyapir his hit enum, hir nre yaain nen ein nen ein. Mit miyapir hir lepro mawi, hir yink kir yaaik. Mit miyapir hir nikip toto, hir nre yaain nemtau menmen werek werek. Mit miyapir epei naa, hi hikian hir pike nekrit nau. Hi atip mit miyapir kerek netenen menmen au, hi hetpor menmen im hram menmen God katip mitik hirak kaknen kakriakem. 6 *Mit han kerek hir han kiteta hi mitik kerek God keruweta hi han, maain hir han yaaik nanu.”

7 *Hirak ketpor epei au, mit ne Jon pike nen. Hir epei nanino, Jisas katip mit menmen me Jon. Hirak ketpor, “Nipaa yi yen yr Jon yi han kitet yi yayir mitik kire mekak? Hirak mitik keweikn han yapirwe kire niyen (o tupne) nime metitwem hram miririr a? Taauye! 8 Te yi yen yayir mekam? Yi yr mitik keruwet klos yaaim a? Au, mit kerek neruwet klos yaaim hir nau winak ke mit iuwe gavman. 9 Im em au, te yi yen yayir mekam? Yi yen yr mitik profet a! Hiram werek, te hi hetpi, yi yr mitik hirak kinin profet. 10 *Hirak mitik kerek nipaa tiwei me God mitik kewisim matip hirak kaknen. Him matip mar im:

‘Hi ariuwet mitik kai kakinin kaknen kaktip him mai. Hirak kakimani han ke mit yapirwe te hir nanimtau him mit.’ 11 Hi hetpi werek. Jon Baptais hirak kinin mit miyapir yapirwe kerek nipaa ere in miyerer nir ninen. Te neimin hir mit weinin hir nanises him me God maain hir nanu nantike God nanit en te hir naninin Jon kerek wi hirak kau ti ik e.

12 *Nipaa wi Jon kinin kewepyapir hirekes katip mit menmen, nipaa ein ere in God kewepyapir hirak kakinin naanmampre mit miyapir. Te mit kerek nenehan nenapan nriakan enum hir neweikn sip newet menmen enum hir nises him im. 13 Menmen im epei man mentar him nipaa Moses kewisim mau tiwei metike him mit profet newisim mau tiwei hram matip

* 10:42 Mt 25:40 * 11:2 Mt 14:3 * 11:3 Mal 3:1; Mt 3:11; Jo 1:15 * 11:5 Ais 35:5-6, 61:1

* 11:6 Mt 13:57, 26:31 * 11:7 Mt 3:5 * 11:10 Mal 3:1; Mk 1:2; Jo 3:28 * 11:12 Lu 16:16

me Jon kaknen kaktip mit him im. ¹⁴*Te yi han kitet hi hatip werek, hi etpi Jon hirak mitik ik Ilaija nipaa yi yekinaak kau twei hirak epei kaknen.

¹⁵ Neimin hir nemtau him mai hir han ekitetim werek werek. ¹⁶ Hi ewis mit miyapir nau ti in ek hir nire mekam? Hir nire nikerek neninehan neit maket nemitetpin hir natip,

¹⁷ 'Haiu miriak tukin menep wekinp, te yi ap yirire au.

Haiu menep tukin mitik hirak kaa te yi ap yan yikitek au.' ¹⁸*Hi hatip menmen im hentar Jon kewepyapir hirekes wi ham hirak nrip maak, hirak ap kaam tipar si enum au. Mit iuwe nirek te hir natip, 'Herwe kersisek hirak han enuk.' Hir ap han yaaik neriuwerek nisesik au. ¹⁹*Hi Mitik ke wit ke God hi han hewepyapir hirekes hi etike mit haiu maam menmen maam tipar. Mit iuwe nira hir natip, 'Eiyirek! Hirak kaam menmen iuwe yeunim, hirak kaam tipar si enum ere ketaritari. Hirak ketike mit enun nari pewek me takis netike mit han enun hir neryeiyan nen.' Menmen God ketpawir hi etike Jon hawir wisesim te yi ap han yaaik yeriuwawir yisesawir au. Menmen hawir wiriakem hiram meteikin mit God kertei menmen werek werek."

*Jisas han tewenin mit ne wit ham hir ap nises him mirak
(Lu 10:13-15)*

²⁰ Hirak ketpor epei au, te Jisas kene mit nau nerer wit wit kerek hirak nipaa kiriak menmen yapirwe kikaap mit keriuwerem. Hirak keneri kentar hir ap neweikin sip newet menmen enum hir nises him mirak au.

²¹*Hirak katip kar ik: "Yi mit miyapir yau wit Korasin yetike mit miyapir ne wit Betsaida! Maain God kakriwaank! Menmen yi yira hi hiriakem heit wit ki, nipaa mit profet nriakem neit wit Taia ketike wit Saidon, te hir waswas nanweikin sip nanwet menmen enum nanwen toni mamantar yink kir nanteikin God hir yink enuk. Te yi mit yi ap yiriakem au. ²²*Hi hetpi werek. Maain wi kerek God skelim mit, hirak kaknep mit ne Taia netike mit ne Saidon kaknip kike, te yi mit au hirak kakiwep iuwe. ²³*Yi mit ne wit Kapaneam. Yi han kitet God kaktip yi yaain a? Au, God kaktip yi mit enun kakwiri yi eino si. Hi hiriak menmen yaaim heit wit Sodom kerek nipaa hirak kepu kar ke hi epei hiriakem heit wit ki, te hir neweikin sip newet menmen enum te God ap kanip kaknepi wit weinik au. Hir wen nepu. ²⁴*Hi hetpi werek. Maain wi kerek God skelim mit, hirak kaknep mit ne Sodom kaknip kike, te yi mit miyapir au, hirak kakiwep iuwe."

*Mit kerek nises him me Jisas hir nanu werek
(Lu 10:21-22)*

²⁵*Me wi im Jisas katip kar ik: "Haai ti kerek Mitik luwe ke nepni metike ti, hi han yaaik heriuwit hentar ti hisawin menmen mit yaaim te mit iuwe nepitariyem. Ti epei ewepyapirem heteikin mit weinin em. ²⁶Hi han yaaik heriuwit hentar ti hanhan hises han kit te ti hiriakem mar im. ²⁷*Haai kai ti epei eweto menmen mit yapirwe te hi naanmiprewem. Mit ap nertei han ke hi Nikan kit. Ti Haai kai kerekek. Mit ap nertei han kit au. Hi Nikan kit hetike mit kerek hi ewepyapir han kit eteiknorek.

²⁸*"Yi mit miyapir kerek yi yiriak menmen iuwe yises God, te yi han

* **11:14** Mal 4:5; Mt 17:10-13; Mk 9:11-13 * **11:18** Mt 3:4 * **11:19** Mt 9:14; Lu 15:1-2 * **11:21** Jna 3:6 * **11:22** Ais 23; Esi 26:1-28:26; Joe 3:4-8; Emo 1:9-10; Sek 9:2-4 * **11:23** Jen 19:24-28; Ais 14:13-15; Ju 7 * **11:24** Mt 10:15; Lu 10:12 * **11:25** 1Ko 1:26-29 * **11:27** Mt 28:18; Jo 1:18, 3:35, 10:15, 17:2; Fl 2:9 * **11:28** Jer 31:25

ki enuk yentar yi yisesik werek werek au. Yi einen eiyises h̄m mai te hi akepi yi eiyisesik werek werek. ²⁹ *Yi einen eiyises h̄m mai te hi eteikni menmen. Yi eiyis̄sa eiȳntar hi ap h̄re m̄tik at̄ip h̄m tokik au. Hi ewen̄n han kai at̄ip m̄t h̄m yaaim. Yi eiyis̄sa te yi han yaaik, yi yayu werek werek. ³⁰ *Menmen hi ahithi yi eiyisesim eir̄akem, h̄ram yaaim. Te yi ap han enuk yayisesim au. Yi han yaaik eiyu.”

12

M̄t ne Farisi nitehi Jisas me menmen m̄t n̄rak n̄r̄akem me w̄i Sabat (Mk 2:23-28; Lu 6:1-5)

¹ *Maain w̄i ham Sabat Jisas ketike m̄t n̄rak disaipel neremir (o nitet n̄m̄n ke) ni kerek wit yehes m̄ram mewim. M̄t n̄rak h̄r n̄np̄i maan te h̄r nerpesis yehes m̄ram newenwohisem naam. ² *M̄t han ne Farisi n̄ri n̄r̄ak menmen im te h̄r nat̄ip Jisas, “Ei ti emtewem! M̄t nit disaipel h̄r n̄r̄ak menmen me w̄i Sabat kerek h̄m me Moses meriuwes̄sem.” ³ *Jisas ketpor kar ik: “Yenmak te yi ap yertei menmen werek werek n̄paa Devit k̄r̄akem me w̄i h̄rak ketike m̄t n̄rak h̄r n̄np̄i maan. ⁴ *H̄rak ken kekre w̄nak kerek m̄t newepwar God menmen, h̄rak keit bret m̄tik hetpris kewet̄iwekem. M̄t epei newet God em te h̄rak ketike m̄t n̄rak h̄r naam. H̄m me God Moses kewisim mau t̄wei mat̄ip m̄t pris keriyen h̄r nan̄m. M̄t han au. ⁵ *Te yi yenmak te yi ap yertei menmen werek werek mekre h̄m me Moses yi yekinaam a? W̄i Sabat yap̄rwe miut̄ip m̄t pris h̄r n̄r̄ak wok nenep samiyak nesiyem newet God em. H̄r ap nau yain yain nar ke h̄m me Moses mat̄ip m̄t enisesim te God kat̄ip m̄t pris h̄r yaain. Menmen im me God min̄n h̄m me Moses me w̄i Sabat. ⁶ *Hi hetpi werek. Menmen kau in h̄rak kin̄n w̄nak iuwe ke God. ⁷ *Yi yertei h̄m werek werek God kewisim mau t̄wei, te yi ap yat̄ip enum yene m̄t kerek n̄r̄ak menmen enum au. H̄m me God mat̄ip mar im: ‘Hi hanhan te yi hanhan yeriuwe m̄t. Menmen im min̄n samiyak yi yam̄p yesiyem yewetewem.’ ⁸ Hi hetpi hi M̄tik ke wit ke God hi Iuwe naanm̄pre menmen m̄t ne w̄i Sabat h̄r n̄r̄akem.”

Me w̄i Sabat Jisas k̄kaap m̄tik his enum h̄rak k̄re yaaik (Mk 3:1-6; Lu 6:6-11)

⁹ Jisas ketpor epei au, h̄rak k̄naaiw̄r wit ik, h̄rak ken w̄nak hak k̄r kerek h̄r nererik nekine h̄m me Moses metike h̄m me m̄t profet newiyen. H̄rak ken en, ¹⁰ *m̄tik kiut̄ip kau w̄nak ek h̄rak his m̄rak miut̄ip enum maa. M̄t han en h̄r hanhan nesiuwe Jisas me menmen h̄m me Moses metpim, te h̄r nit̄iwekhi nar ik: “H̄m me Moses haiu misesim me w̄i Sabat meriuwes̄is m̄tik kak̄kaap m̄tik k̄nap o au?” ¹¹ *Te Jisas ketpor, “Me w̄i Sabat m̄tik keiyak ke yi m̄t h̄rak sipsip k̄rak kiut̄ipen kerekek kak̄inke kak̄kre hei, h̄rak kakno kak̄kin̄k kak̄wisik kak̄it wit eik a? ¹² *Haiu m̄t min̄n sipsip h̄ram au menmen wein̄m. Te haiu me w̄i Sabat mamkaap m̄t te h̄r nan̄re yaain.” ¹³ H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak kat̄ip m̄tik his enum, “Ti esiuwe his mit.” H̄rak kesiuwe his miut̄ip m̄rak te his m̄re yaaim mar

* **11:29** Jer 6:16 * **11:30** 1Jo 5:3 * **12:1** Diu 23:25 * **12:2** Eks 20:10 * **12:3** 1Sml 21:1-6
 * **12:4** Lev 24:5-9 * **12:5** Nam 28:9-10 * **12:6** Mt 12:41-42; Lu 11:31-32 * **12:7** Hos 6:6; Mt
 9:13 * **12:10** Lu 14:3 * **12:11** Lu 14:5 * **12:12** Mt 10:31

ke his mirak pⁱnam. ¹⁴* Hⁱrak kⁱrⁱakem, te mⁱt en ne Farisi hⁱr nen witeik hⁱr nⁱsawⁱn natⁱpan nimenⁱpⁱnek narkeik te hⁱr nanⁱnep Jisas kaki.

Jisas kⁱrⁱak menmen me God kises menmen mau tⁱwei kerek nⁱpaa mⁱt profet netpim

¹⁵* Jisas kertei menmen hⁱr hanhan nanrekyⁱwekem te hⁱrak kⁱnaaiwⁱr wit eik e. Mⁱt yapⁱrwe hⁱr nⁱn^ap hⁱr nisesik te hⁱrak kekepi hⁱr nⁱre yaain. ¹⁶* Te hⁱrak ketpor hⁱm iuwe hⁱr ap entⁱp mⁱt han menmen hⁱrak kerek^yorem au emⁱt. ¹⁷ Hⁱrak ketporem te menmen nⁱpaa mⁱtⁱk profet Aisaia ketpim kewisⁱm mau tⁱwei mamnen. Hⁱm im hⁱram matⁱp,

¹⁸ **“Mⁱtⁱk ik hi hehimⁱtanek hⁱrak kⁱrⁱak menmen mai. Hi hanhan heriuwerek, hⁱrak kenipa hi han yaaik. Hi tewen ariuwet Hⁱmⁱn kai Yaaik kaku kakⁱkre han kⁱrak te hⁱrak kakⁱkepi kakno kaktⁱp mⁱt nerer wit wit menmen yaaim hi arekyorem ahⁱsak menmen enum mⁱr.

¹⁹ Hⁱrak kaktike mⁱt han ap nanⁱtpepan, hⁱrak ap te kaknip hⁱm iuwe o kakⁱr^p yayiwe kaktⁱp mⁱt hⁱm mⁱrak au.

²⁰ Hⁱrak ap kakⁱwaank mⁱt miyapⁱr hⁱr nises God yaaik kike nⁱre niyen me mani hⁱram maa nⁱme mⁱniu mamwenⁱnem. Mⁱt miyapⁱr hⁱr nⁱre si metnen kike maain hⁱram mami, hⁱrak kakⁱkepi hⁱr nanu werek. Hⁱrak kakⁱkepi ere wⁱ hⁱrak kakinⁱn menmen enum te hⁱm hⁱrak kaktⁱp mⁱt em, hⁱram mamnen.

²¹ Te mⁱt miyapⁱr nerer wit wit ap ne weiwⁱk me Isrel, hⁱr enises hⁱm mⁱrak nanu nanⁱnkⁱkw^ek ere maain hⁱrak kakne kaktorhis.”

Mⁱt natⁱp Bielsebul kⁱkaap Jisas kepⁱr herwe enum

(Mk 3:20-30; Lu 11:14-23; 12:10)

²²* Maain hⁱr mⁱt han neit mⁱtⁱk enuk herwe kenipek nanamⁱr toto, hⁱrak kemesiⁱw^ek hⁱm ap katⁱp au. Hⁱr neiyⁱk nan Jisas te hⁱrak kepⁱr herwe enuk ken, hⁱrak kⁱre yaaik kⁱr ein ein, katⁱp werek werek. ²³ Mⁱt miyapⁱr yapⁱrwe hⁱr nⁱrek, hⁱr han kekrit natⁱp nar ik: “Yi han kitet mⁱtⁱk ik hⁱrak Kraisi ik Nepenyek ke Devit kerek nⁱpaa God katⁱp hⁱrak kakriuwetek kaknen?” ²⁴* Te mⁱt han ne Farisi hⁱr nemtau mⁱt natⁱp menmen mar im hⁱr nemnorem natⁱp nar ik: “Hⁱrak ap Nepenyek ke Devit au. Hⁱrak kepⁱr herwe enum kentar mⁱtⁱk iuwe ke herwe hⁱrak Bielsebul hⁱrak kekepi kepⁱrem.”

²⁵ Jisas kertei menmen hⁱr han kitetim te hⁱrak ketpor kar ik: “Mⁱt nau wit iuwe hⁱr newep nau ke nⁱmⁱn nentar menmen, te mⁱt in ap nepu werek werek au. Mⁱt ne weiwⁱk miutⁱp o nⁱkerek ne mⁱtⁱk kiutⁱp hⁱr newep nau ke nⁱmⁱn nentar menmen te hⁱr ap nepu werek werek naanmⁱpre wit kⁱr au. Hⁱr nanⁱnke hasini nanⁱwaank hⁱras. ²⁶ Seten hⁱrak kekepa hi epⁱr herwe mⁱrak te hⁱrak kewep kau nⁱmⁱn. Karkeik te hⁱrak kaku werek werek a? Taa! ²⁷ Yi yatⁱp hi hepⁱr herwe hentar Bielsebul kekepa. Hⁱrak kekepa hi hepⁱr herwe te mⁱt han ne yi mⁱt, neimⁱn nekepi te hⁱr nepⁱr herwe mekre han ke mⁱt? Seten a? Au! Hⁱr ap nepⁱr herwe nentar Seten kekepi au. God kerekek. Te menmen hⁱr nⁱrⁱakem meteikⁱn yi yetpo enum me Seten kekepa. Au, God kerekek kekepa. ²⁸* God Hⁱmⁱn Yaaik kerekek kekepa hi hepⁱr herwe mamnⁱpⁱn mamkeipⁱn. Menmen im meteikⁱn God epei kan kau menep kakinⁱn naanmampi.

* 12:14 Jo 5:16 * 12:15 Mk 3:7-10 * 12:16 Mt 8:4; Mk 3:12 * 12:18 Mt 3:17 * 12:18 Ais 42:1-4 * 12:22 Mt 9:32-33 * 12:24 Mt 9:34, 10:25 * 12:28 Ap 10:38; 1Jo 3:8

29*“Hi wen etpi h̄m ham. M̄t̄ik hak kakno kak̄ikint̄ip menmen me m̄t̄ik iuwe h̄rak kak̄in̄n kak̄riak mekam? H̄rak kak̄in̄n kaksenek his h̄t̄ me m̄t̄ik iuwe. H̄rak kaksenek̄kwek his h̄t̄ m̄rak, h̄rak kak̄ikint̄ip menmen m̄rak keiȳm kakno. 30* Neim̄n h̄r ap nis̄sa h̄r nar ke m̄t̄ enun nepan nai. Neim̄n h̄r ap nekepa haiu mamri han ke m̄t̄ nanises God h̄r nar ke m̄t̄ enun nep̄r m̄t̄ nanises menmen enum heriyai heriyai.

31*“Te hi hetpi, menmen yap̄rwe m̄t̄ n̄riakem o menmen enum h̄r netpim h̄r newepyap̄rem neweik̄n sip newet̄iwem maain God kak̄isakem. Te m̄t̄ miyap̄r kerek h̄r nat̄ip enum me God H̄m̄n Yaaik, God ap te kak̄isak menmen im au. 32 M̄t̄ miyap̄r kerek h̄r nat̄ip enum me hi kerek M̄t̄ik Iuwe keruweta hi han, maain God kak̄isak menmen enum h̄r netpim. Te neim̄n h̄r nat̄ip enum me God H̄m̄n Yaaik, God ap kak̄isak menmen enum h̄r nat̄ip in o maain. H̄r nan̄t̄ wit k̄rak yaaik au.

*H̄m me nu enum mari mine n̄kim m̄ram enum
(Lu 6:43-45)*

33*“Nu mei h̄ram yaaim te h̄ram mamri mamine n̄kim m̄ram yaaim. Nu mei enum te h̄ram mamri mamine n̄kim m̄ram enum. M̄t̄ n̄r nu n̄kim m̄ram h̄r nat̄ip, ‘Nu im h̄ram yaaim’, o au en, h̄r nat̄ip, ‘Nu im h̄ram enum mesine’. 34* Yi m̄t̄ enun n̄kerek ne manpen Seten. Yi ap eit̄ip h̄m ham yaaim eiȳntar yi m̄t̄ enun. M̄t̄ nat̄ip h̄m nises menmen mekre han k̄r. 35 M̄t̄ik yaaik kat̄ip menmen yaaim kentar han k̄rak yaaik. M̄t̄ik enuk kat̄ip menmen enum kentar han k̄rak enuk. 36 Hi hetpi menmen im hentar maain w̄ kerek God skelim yi m̄t̄, h̄rak kak̄it̄ihi me menmen enum miut̄ip miut̄ip n̄paa yi yetpim. 37 Maain God kak̄it̄ihi me menmen miut̄ip miut̄ip yi n̄paa yetpim. Te h̄m mi h̄remes maain mamteik̄n God yi ȳre m̄t̄ yaain o au enun.”

*M̄t̄ han nit̄iwekhi h̄rak k̄riak menmen kakteiknor God keruwetek kan kekepik k̄riak menmen yaaim n̄paa m̄t̄ n̄rem au
(Mk 8:11-12; Lu 11:29-32)*

38* H̄rak kat̄ip epei au, m̄t̄ han ne Skraip, kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄ip m̄t̄ em, h̄r netike m̄t̄ ne Farisi, kerek han kitet h̄r nin̄n m̄t̄ han nises h̄m me Moses, h̄r nat̄ip nar ik: “M̄t̄ik Iuwe, haiu hanhan ti h̄rekes eriak menmen yaaim n̄paa m̄t̄ ap n̄riakem au.”

39* Te Jisas ketpor kar ik: “Yi m̄t̄ miyap̄r kerek yitauhi hi ariak menmen yaaim n̄paa m̄t̄ ap n̄riakem, yi m̄t̄ miyap̄r enun ap yises God au. Hi ap ateikni menmen yi yitauhiyem au. Hi ateikni menmen h̄ram mei me m̄t̄ik profet Jona n̄paa kau t̄ keremem. 40* N̄paa saauk w̄senuk ke wan eik kekes Jona h̄rak kekere tu k̄rak ere w̄ wikak. Te hi M̄t̄ik kerek M̄t̄ik Iuwe keruweta hi han in, hi hahu akre hei eh̄t̄ n̄m̄n ere w̄ wikak. 41* Maain w̄ God skelim yi m̄t̄, m̄t̄ n̄paa nau neit̄ Nineva nan̄rp nant̄ike m̄t̄ nau t̄ in. H̄r nan̄rp nant̄ike m̄t̄ in h̄r nant̄ip, ‘Yi m̄t̄ enun.’ H̄r nant̄ip nan̄r ik nan̄ntar n̄paa Jona kat̄ip m̄t̄ en h̄m me God te h̄r neweik̄n sip newet̄ menmen enum nises h̄m me God. M̄t̄ik Iuwe kin̄n Jona h̄rak kau in te yi ap yeweik̄n sip yewet̄ menmen enum au. 42* Maain w̄ God skelim yi m̄t̄, m̄t̄e iuwe kw̄n h̄re n̄paa naanm̄pre m̄t̄ nau wit̄ Siba, h̄re waw̄rp wautike m̄t̄ miyap̄r nau t̄ in. H̄re waw̄rp wautike m̄t̄ miyap̄r nau t̄ in

* 12:29 Ais 49:24; 1Jo 4:4 * 12:30 Mk 9:40; Lu 9:50 * 12:31 1Ti 1:13; Hi 6:4-6, 10:26 * 12:33 Mt 7:16-20 * 12:34 Mt 3:7, 15:18, 23:33; Lu 3:7 * 12:38 Mt 16:1; Lu 11:16; Jo 6:30; 1Ko 1:22 * 12:39 Mt 16:4 * 12:40 Jna 1:17 * 12:41 Jna 3:5 * 12:42 1Kin 10:1-10; Mt 12:6

ek hire wautip, 'Yi mit miyapir enun.' Hire wautip menmen im wawintar nipaa hire winaaiwir wit kire wen hit nokim (o yanimin) te wentau him yaaam mitik iuwe King Solomon ketpim. Mitik iuwe kinin King Solomon hirak kau in te yi ap yeweikin sip yewet menmen enum yemtau him mirak au.

*Him me herwe enuk nipaa kinaaiwir mitik hirak pike kan
(Lu 11:24-26)*

⁴³ "Wi kerek herwe enuk kenke kinaaiwir mitik, hirak kepno ein ein kerekir wit tipar aurek, hirak kinkatin wit hak te hirak kakwi. Hirak kinketnivek kinketnivek hirak ap kinaapinek au. ⁴⁴ Te hirak han kitet kar ik: 'Hi ap hnapin wit yaaik au, te hi pike eno wit kai kerek nipaa hi hewik.' Hirak pike kepno wit kirak, hirak kir winak herwe keiyak kewik au. Hirak yaaik kire mitik keripep waniu yaaim. ⁴⁵ *Hirak kirek epei au, hirak ken kinkatin herwe enum mar hispinak wik (7) mininek. Epei au, hirak ketikeri nanino winak eik e nanu nanit. Nipaa mitik hirak herwe kewik han enuk kike, te in ek hram herwe mamwaank han kirak enuk. Menmen mamir im mamnen mamnep mit nau ti im."

*Jisas miye pirak wetike kikrek narak nanino nanirek
(Mk 3:31-35; Lu 2:19-21)*

⁴⁶ *Jisas wen katip mit menmen mirak, te miye pirak wetike kikrek narak nan nanirek. Hir nerp witeki hanhan netpivek menmen. ⁴⁷ Hir nerp en, mit han nerp en netpivek nar ik: "Emtewek. Miye wetike kikrek nit nan nanrit nanitput menmen." ⁴⁸ Jisas kewenivekhi katip, "Peimin hire miye pai. Neimin hir nire kikrek nai?" ⁴⁹ Hirak kesiuwe mit narak disaipel his hirak katip, "Eiyiri. Mit miyapir in hir nire miyerer nai netike kikrek nai. ⁵⁰ *Neimin hir nises menmen Haai kai keit wit kirak hirak hanhan hir nanisesim, hir nire kikrek nai, yenterer nai o miye pai."

13

*Him me mitik kamir nikim mekre ni
(Mk 4:1-9; Lu 8:4-8)*

¹ Me wi im keremem, Jisas kinaaiwir winak ketpaan ken wit eik ken kau menep wan eik. ² *Hirak kau en, mit miyapir yapirwe nererik menep menep nersis Jisas. Te hirak kinu ken kekere bot kau en, hir mit miyapir nerp تنهاان nau pin eik. ³ Jisas ketpor menmen yapirwe me tok piksa mar im. Hirak katip: "Mitik hak ken kamir nu nikim mekre ni mirak. ⁴ Te mitik kewirem mau ni, nikim ham menke miwaai yayiwe kerek wit yaain te hore man maam. ⁵ Yehes ham menke mentar nan kerek ap ti mei iuwe menterim em, te hram mewo wasenum mentar ti kike kentar nan. ⁶ Wepni kan kir kenterim te hram ap mewir nekenik men ti eik au. Hram me weiwei te maa meit. ⁷ Nikim ham menke miwaai waai kerek tiktik mewim em, te waai keremem tiktik mewim em miniu miwapin em. Te hram mewo werek werek ap mari au. ⁸ Nikim ham menke miwaai ti yaaik nipaa mitik kewenek te hram mewo mari yaaim. Ham mari 100, ham mari 60, ham mari 30. ⁹ Mit miyapir kerek nemtau him mai hir han ekitetim werek werek!"

* 12:45 2Pi 2:20 * 12:46 Mt 13:55 * 12:50 Jo 15:14; Ro 8:29 * 13:2 Lu 5:1-3

Jisas kewepyapir kenmak te hirak katip mit miyapir menmen keriuwe tok piksa

(Mk 4:10-12; Lu 8:9-10)

¹⁰ Hirak ketpor epei au, mit disaipel nan nitehi Jisas, “Ti henmak ti hetpor him tok piksa?” ¹¹ *Jisas ketpor, “God epei keteikni menmen hirak kakriakem te kakin nan naanmpre yi mit. Hirak keteikni yarkeik te yi eire nikerek narak yi eiyisesik. Te mit in en au. ¹² *Mit han kerek netenen menmen ham me God, hirak kakwetir meiyam yapirwe te hir nantiwem yapirwe. Te mit han kerek ap netenen menmen iuwe nnapen him mirak, menmen kike hir epei netenenim mamawaank mamit. ¹³ *Hi hetpor menmeriuwe tok piksa hentar hir nir menmen te hir ap nertei menmen. Hir nikip memtau, te hir ap nertei menmen hi hetpim werek werek au. ¹⁴ *Him ham nipaa mitik profet Aisaia ketpim hirak kewisim mau tiwei hiram epei man mentar menmen mit miyapir in hir nriakem. Hiram matip:

‘Yi yayimtau him yeteipim yeteipim te yi yayirtei menmen werek werek au. Yi yayir menmen yaiteipim yaiteipim te yi yayir menmen werek werek au.

¹⁵ Hir nanirem werek werek au nentar han ke mit miyapir in en epei au ketaritari, hir nemesis nikip mir epei au nnapen nanimtau him. Te hir nnapipi nanamir kir ap nir menmen hi hirakem. Hir ap nriak menmen im te hir nanir menmen hi hirakem nemtau menmen mai werek werek, han kir enisisa te hi akepi hir enire yaain.’

¹⁶ *‘Te yi han yaaik eiyu. Nanamir ki epei kir menmen werek werek. Nikip mi epei memtau menmen werek werek. ¹⁷ Hi hetpi menmen werek werek. Mit profet yapirwe netike mit yaain nipaa hanhan nanir menmen yi epei yira hi hirakem, te hir ap nirem au. Hir hanhan nanimtau menmen yi epei yemtau hi hetpim te hir ap nemtewem. Au, hir epei naa.

Jisas kewepyapir him mirak me mitik kamir rais nikim

(Mk 4:13-20; Lu 8:11-15)

¹⁸ ‘Yi eiyimtau hir o as me tok piksa me mitik kewir rais nikim miram mau ni. ¹⁹ Mit yapirwe nemtau him me God kakin nan naanmpre mit te hir ap nerteiyem werek werek au, hir nire nikim miwaai yayiwe. Maain Seten kaknen kakikre han kir karpir him kerek epei God kewisim mekretek.

²⁰ Nikim ham minatin miwaai ti kike mentar nan, im em hiram mire mit han wasenum nemtewem han yaaik neriuwerem. ²¹ Te hir nire nikim keremem ap mine nekenik men ti eik au te mamu kike. Maain hiram pike mami. Mar im em te mit neiyam nemtau him me God nisesim. Maain kike mit han neneri nerekyor enum nentar hir nisesim, te hir wasenum neweikin sip newetiwem. ²² *Nikim ham menke mekre waai kerek enum tiktik mewim em, hiram mire mit nemtau him im te menmen enum me ti ik ek metike pewek hir hanhanem hiram minin him me God. Mit nar ik ek ap te nanriak menmen yaain nanises God werek werek au. ²³ Nikim menke mekre ti yaaik hiram mar ke mit nertei him me God nemi mekre han kir. Te hiram mine wit mari yehes yapirwe, ham mar 100, ham mar 60, ham mar 30, te hir nriak menmen yaaim yapirwe.”

Jisas katip him tok piksa me yenkis enum mente mau ni

* **13:11** 1Ko 4:1 * **13:12** Mt 25:29; Mk 4:25; Lu 8:18, 19:29 * **13:13** Diu 29:4 * **13:14** Ais 6:9-10; Jo 12:40; Ap 28:26-27 * **13:16** Lu 10:23-24 * **13:22** Mt 6:19-34; Lu 12:16-21; 1Ti 6:9-10, 17

²⁴ Jisas ketpor h̄im tok piksa ham. H̄irak kat̄ip: “Menmen God k̄ir̄iakem h̄iram m̄ire m̄it̄ik hak kew̄ir wit n̄ikim mitet ni m̄irak. ²⁵ Maain w̄itaan m̄it miyap̄ir n̄iwaai, m̄it̄ik enuk k̄irak kepan kan kew̄ir yenkis yehes m̄iram enum mitet ni kerek h̄irak epei kew̄ir wit n̄ikim mewi en, te h̄irak ken. ²⁶ Maain wit kerek h̄ir epei new̄irem em mau ni eim m̄ire iuwe mamine n̄ikim, te h̄ir n̄ir yenkis enum keremem metikerem. ²⁷ M̄it n̄ir̄iak menmen me m̄it̄ik iuwe h̄ir nen netp̄iwek nar ik: ‘M̄it̄ik iuwe ti nepei ham̄ir wit yehes mekre ni mit im e. Ti ham̄ir menmen yaaim te menmen im enum meke nein man te h̄iram mewo in?’

²⁸ H̄irak kewenhi ketpor; ‘M̄it̄ik hak enuk kepan kan kam̄ir menmen enum mekre n̄im̄in me menmen yaaim.’ H̄ir nit̄iwekhi, ‘Ti hanhan haiu emno emketetim?’ ²⁹ Te h̄irak keweni ketpor; ‘Hi h̄inaain yi eiketetim emnop̄in. Yi yaiket menmen yaaim mamtikerem. Au em̄it! ³⁰ *Yi eiwis̄im emu ere maain h̄iram emi. Te hi et̄ip m̄it kerek nanremir nan̄ir ik: ‘Yi eiwin̄in eiremir menmen enum eisenkekim emriuwe waai. Maain haiu mam̄isiyem. Yi eiremir menmen enum epei au, te yi eino eiremir n̄ikim yaaim eiwis̄im em̄ikre w̄inak kai.’ ”

Jisas kat̄ip h̄im me nu mastet n̄ikim m̄iram metike yis
(Mk 4:30-32; Lu 13:18-21)

³¹ Jisas ketpor h̄im tok piksa h̄irak kat̄ip, “Menmen God k̄ir̄iakem h̄iram m̄ire nu mastet n̄ikim m̄iram. M̄it̄ik hak ket̄iwem kam̄ir mau ni m̄irak. ³² Nu mastet n̄ikim h̄iram ap iuwe mar ke n̄ikim me menmen ham em. Au, h̄iram kike enum. Te maain h̄iram mau ni mam̄niu mamre iuwe mamin̄in menmen kerek mau ni em, h̄iram mamre nu te hore mamnen mamwis yaank mam̄u heneik m̄iram. Mar im m̄it in kerek nises h̄im mai h̄ir n̄ire niut̄ip niut̄ip. Te maain h̄ir nan̄ire yap̄irwe.”

³³ Jisas p̄ike ketpor h̄im ham. H̄irak kat̄ip, “Menmen God k̄ir̄iakem h̄iram m̄ire yis m̄ite weiȳim wen wenipem metike flaua weweiknenim mekre sar mau h̄im ere h̄iram nap m̄inanem m̄iniu wisenum.”

Jisas kat̄ip m̄it keriuwe h̄im tok piksa keremem
(Mk 4:33-34)

³⁴ Jisas kat̄ip m̄it miyap̄ir menmen yap̄irwe keriuwe h̄im m̄ire tok piksa. H̄irak ap ketpor h̄im meiyam au. H̄irak ketpor tok piksa keremem.

³⁵ *H̄irak kat̄ip kar ik te menmen n̄ipaa m̄it̄ik profet ket̄ipim kewis̄im mau t̄iwei, h̄iram mamnen mam̄ir ke n̄ipaa h̄irak ket̄ipim. H̄im im h̄iram mat̄ip, “Hi awep h̄im at̄ip m̄it tok piksa. Hi at̄ip menmen n̄ipaa hi God h̄ir̄iak t̄i ere in m̄it ap nerteiyem au.”

Jisas kewep̄yap̄ir tok piksa me yenkis enum kat̄ip m̄it disaipel n̄irak em

³⁶ Jisas kat̄ip m̄it miyap̄ir menmen epei au, h̄irak k̄inaaiw̄ir m̄it miyap̄ir h̄irak k̄in̄ik ken w̄inak. H̄irak k̄in̄ik ken w̄inak, m̄it n̄irak disaipel nan nit̄iwekhi, “Ti et̄pei werek menmen me yehes enum mekre ni.”

³⁷ Jisas kewenhi ketpor, “M̄it̄ik kerek kam̄ir yehes yaaim mekre ni h̄irak hi kerekek. M̄it̄ik Iuwe God keriuweta hi han t̄i ik. ³⁸ *Ni eim h̄iram t̄i ik ek. Yehes yaaim h̄iram m̄ire m̄it miyap̄ir nises h̄im me God. Yehes enum h̄iram m̄ire m̄it miyap̄ir nises h̄im me Seten. ³⁹ M̄it̄ik enuk kepan kerek kam̄ir yehes enum h̄irak Seten. W̄i m̄it h̄ir nan newen yehes h̄iram m̄ire w̄i God skelim m̄it. M̄it kerek nen newen yehes h̄ir ensel. ⁴⁰ *Mam̄ir ke m̄it neit yehes enum nesenkekim neiȳim nan new̄irem mekre si, te maain w̄i

* 13:30 Mt 3:12 * 13:35 Sam 78:2 * 13:38 1Ko 3:9; 1Jo 3:10 * 13:40 Mt 7:19; Jo 15:6

menmen mamnen mamir im God skelim yi mit. ⁴¹ *Te hi Mitik ke wit ke Mitik luwe hi asiuwe mit ensel nai nanino nanrer wit wit me ti kerek hi naanmampre mit miyapir hir naninke menmen enum mari han ke mit en. Hir naninke menmen enum metike mit han kerek nriak menmen enum. Te hi enkerem emnopin emkeipin wit kerek Mitik luwe naanmprewem. ⁴² *Te hir nanwir mit miyapir enun nanino nanikre si kerek hir naninepip nanineknen yehes mir. ⁴³ *Me wi im mit miyapir kerek yaain en nanu wit yaaik God kakwetir menmen mirak iuwe kakikepi te hir nanir nanre wepni nanit wit kirak. Mit neimtin nemtau him mai hir han ekitetim!

Him tok piksa me mitik kinkatin bokis pewek mekrerem misawin mekre ti

⁴⁴ *Menmen me God hiram yaaim mire okis pewek mekrerem mit nipaa hir mit nisawinem mekre ni ham. Maain mitik hak kiutip knapinem, hirak pike kisawinem mekre hei, hirak han yaaik, te hirak ken keit menmen mirak yapirwe keiyim ken kesiuwerem men mit, hirak keit nan mererim, hirak keiyim ken kewirem keiyim katin ni keremem.

Him tok piksa me mitik kir pewek winak yaaik

⁴⁵ *Menmen me God hiram yaaim mire mitik hak kerek kinkatin pewek winak hirak kinkatin kerek yaaim yaaim em, keiyim ken kesiuwerem men mit te kakit moni mamrerim. ⁴⁶ Hirak kir pewek winak kerek yaaik ek, te hirak ken kesiuwe menmen mirak keiyim ken kesiuwerem men mit, hirak keit moni mererim, hirak keiyim ken kewirem keit winak yaaik kerek.

Him tok piksa me hepin

⁴⁷ *Menmen God kirakem hiram mire hepin mit hir newirem mekre wan neiyim nanri saauk metike menmen ham yapirwe. ⁴⁸ Hepar kenempet keriuwerem, te hir neriyaam man mwaai pin eik. Te hir nau nekorirem newis saauk yaaim em mekre tikenu ham, enum em hir newirem men. ⁴⁹ Me wi kerek maain God skelim mit ne ti ik ek, hiram mampar ik. Mit ensel ne God naninen naninke mit enun kerek nises menmen enum me namin me mit yaain nises menmen yaaim. ⁵⁰ *Te hir nanwiri nanino nanikre si iuwe. Me si im em hir naninepip nankit nanineknen yehes mir naneitayen.”

Him me mitik keit menmen yaaim wen petep, metike menmen enum tokim.

⁵¹ Te Jisas kitorhi, “Yi yertei him yapirwe hi epei hetpiyem?” Hir newenhi natip Jisas, “Kai luwe, haiu merteyem.” ⁵² Te Jisas ketpor, “Mar keremem te mit skraip kerek nertei him me Moses natip mit em, hir epei nertei him hi hewepapirem, hir nre mitik haai ke winak iuwe. Hirak ken kink winak kirak kekin menmen yaaim petep metike menmen enum tokim keiyim kan kikaap mit kewetirem. Hir newepypir him me God nipaa hirak katip mit profet em metike him mai yaaim.”

Hir mit ne Nasaret neweikin sip newet Jisas

(Mk 6:1-6; Lu 4:16-30)

⁵³ *Jisas katip him tok piksa im epei au, hirak kinaaiwir wit ik ken. ⁵⁴ *Hirak pike ken wit kirak eik ken katip mit him me God kekere winak kerek hir nererik nekine him me Moses neitai en. Hirak ketpor werek te

* **13:41** Mt 24:31, 25:31-46; Mk 13:27   * **13:42** Mt 8:12   * **13:43** Dan 12:3   * **13:44** Mt 19:29; Lu 14:33; Fl 3:7   * **13:47** Mt 22:9-10   * **13:50** Mt 13:42; Lu 13:28   * **13:53** Mt 7:28   * **13:54** Jo 7:15

h̄ir nekrit neh̄nh̄n nat̄ip, “Keim̄n ketp̄wek h̄m yaaim h̄irak ketpeiyem? Keim̄n kekepiak te h̄irak k̄riak menmen yaaim k̄kaap m̄t keriuwerem kep̄r herwe k̄riak m̄t kerek n̄nap h̄ir n̄re yaain? H̄irak m̄tik wein̄k kar ke haiu m̄t in. ⁵⁵ *M̄tik ik ek n̄kan ke m̄tik kerek kime w̄nak kerekek. Maria h̄re miye p̄rak kerep̄ep. Jems ketike Josep, Saimon Judas h̄ir k̄krek n̄rak keriyen. ⁵⁶ Yenterer n̄rak h̄ir nau netikewai. Menmen yap̄rwe im em h̄irak ket̄wem meke nein man?” ⁵⁷ *H̄ir nat̄ip narik te han k̄r enuk neriuwerek h̄ir neweik̄n sip newet̄wek nentar h̄ir ap nertei karkeik te h̄irak k̄riak menmen im yaaim. (H̄ir han kitet h̄irak m̄tik kerekek. M̄tik luwe au.) Te Jisas ketpor, “M̄t profet niuk m̄r iuwe mau merer wit wit, te m̄t neit wit k̄rak netike m̄t ne weiw̄k m̄rak, h̄ir ap han kitet h̄irak iuwe au.” ⁵⁸ H̄irak ap k̄riak menmen yap̄rwe k̄kaap m̄t his h̄it enum metike menmen ham keit wit eik ek kent̄ar h̄ir ap han kitet h̄irak m̄tik kerek God keriuwetek kan au.

14

Jon kerek k̄k̄r m̄t neriuwe t̄par epei kaa (Mk 6:14-29; Lu 3:19-20, 9:7-9)

¹ Me w̄ im, m̄tik iuwe gavman Herot ke provins Galili kemtau menmen Jisas k̄riakem. ² Te m̄tik Herot kat̄ip m̄t kerek n̄riak menmen m̄rak, “Hi han kitet ik h̄irak m̄tik Jon kerek k̄k̄r m̄t neriuwe t̄par em. H̄irak kaa te in ek h̄irak p̄ke kekrit te menmen w̄senum manp̄num mau his m̄rak, te h̄irak k̄riak menmen yaaim im. ³⁻⁴ **N̄paa Jon kat̄ip Herot, “Ti heit m̄te ip ep. Menmen im e h̄iram ap yaaim au.” Te Herot han enuk ketenen Jon kesenekik keriuwe sen ain kewis̄k kek̄re w̄nak enuk kent̄ar Herot epei keit Herodias, m̄te pe Filip, Herot n̄kik k̄rak. ⁵ *Herot hanhan kaknep Jon kaki, te h̄irak k̄naain m̄t miyap̄r. H̄ir han kitet Jon h̄irak m̄tik profet ke God.

⁶ Maain w̄ ham miut̄ip, m̄t han nen nau netike Herot han kitet w̄ kerek n̄paa miye winaak ek. Me w̄ im n̄ki pe Herodias w̄r̄re wen werp n̄m̄n ke h̄ir m̄t. Te herot hanhanep w̄senum. ⁷ H̄irak hanhanep w̄senum te h̄irak kat̄ip m̄te kerep̄ep kar ik: “Hi hetp̄t werek. Menmen ti hanhan ehitauiyem, hi ewetitem.” ⁸ Miye pe n̄ki ip ep wat̄ip n̄ki p̄re weriuwe h̄m, te h̄re wat̄ip, “Ti erekir teruk ke Jon kerek k̄k̄r m̄t en ewis̄k ek̄kre t̄kenup eiȳk enen ewetewek in ek, te hi hertei h̄irak kaa.”

⁹ H̄re wat̄ip war ik, te m̄tik iuwe eik ek h̄irak han enuk. H̄irak k̄napen kakrek̄ȳwekem te h̄irak ȳnk enuk kent̄ar m̄t nau naam menmen netikerek nemtau menmen h̄irak ketp̄werem. Te h̄irak kat̄ip m̄t n̄rak enwet̄we menmen im emnen. ¹⁰ *Herot keriuwet m̄tik ken w̄nak enuk te h̄ir m̄t en nerekir teruk ke Jon neit ein te t̄m̄r kewen keket. ¹¹ Epei au, h̄ir neit paan k̄rak kek̄re t̄kenup neiȳk nan newet n̄ki ep ek. H̄re wet̄wek epei au, h̄re weiȳk wen wewet miye p̄re rek. ¹² M̄t disaipel ne Jon nerteiȳk, h̄ir nan neit herwe ȳnk k̄rak neiȳk nen newis̄k kek̄re hei. H̄ir newis̄k epei au, h̄ir nen nat̄ip Jisas menmen enum m̄t n̄riak Jon em.

Jisas kewet m̄t nar 5,000 menmen h̄ir naam (Mk 6:30-44; Lu 9:10-17; Jo 6:1-13)

¹³ Jisas kemtau h̄m me m̄r h̄ir nenep Jon keremem, h̄irak keh̄n k̄niu ken kek̄re bot kerekir wan ken wit wein̄k kerek m̄t ap newi au. Te

* 13:55 Lu 3:23; Jo 6:42 * 13:57 Jo 4:44 * 14:3-4 Mt 11:2 * 14:3-4 Lev 18:16, 20:21 * 14:5 Mt 21:26 * 14:10 Mt 17:12

mīt yapirwe nemtau Jisas ken, hīr neke tī nīnaaiwīr wit kīr nisesik nen. ¹⁴ *Jisas epei kau bot keiyīk ken ere epei kiun wit kerek hīrak hanhan kakno. Hīrak kīnaaiwīr bot kenke ken tī, hīrak kīr mīt miyapīr yapirwe nisesik nan. Te hīrak han tewenīni kīkaap mīt han kerek nīnap, his hīt enum em.

¹⁵ Hīnkewī epei man, te mīt disaipel nīrak nan natīp Jisas, “Wit ik ek enuk weinīk ap mīt newik. Te wī epei men wītaan kaknen. Tī eriuwet mīt miyapīr yapirwe nanīno enrer wit wit kerek menep ek te hīr hīras enwīr pewek enīt menmen mīr nanīm.” ¹⁶ Jisas ketpor, “Haiu ap te mamriuweti enīno au emīt. Yi eiwetīr menmen enīm me yi hīras.” ¹⁷ Hīr newenīwekhi netpīwek, “Haiu ap metenen menmen meī yapirwe au. Haiu meit bret hispīnak (5), saauk wiketerem im em keremem.” ¹⁸ Jisas katīp, “Eikinīm eiym einen in.”

¹⁹ *Hīrak katīp mīt miyapīr yapirwe nau yenkis nau tī. Epei au, hīrak kekin bret hispīnak (5) keremem metike saauk wiketerem hīrak kīkīam naan men niu nepni eim, hīrak kitehi God katīp hīrak han yaaik keriuwe menmen im. Epei au, hīrak kewep bret keremem hīrak kewet mīt disaipel nīrak em, te hīr neweiknīm newet mīt miyapīr yapirwe rem. ²⁰ *Hīr naam nen nen ere tu iuwe. Te hīr disaipel neit yīnam kerek epei naam em nemi mekre wapnake ere wapnake hiswiyen wik (12) menempetīt meriuwerem. ²¹ Hīr mīt kerek naam menmen hīr yapirwe nar 5,000 mīt. Hīr ap newenhis miyapīr netike nīkerek nau netikeri au.

*Jisas kitet wan keke niu ken
(Mk 6:45-52; Jo 6:15-21)*

²² Jisas kewtīr menmen epei au, hīrak katīp mīt nīrak disaipel nehīn nīniū nen nekre bot nanīnīn nanīno wan pīnak ein te hīrak kaku kakriuwet mīt miyapīr yapirwe nanīno. Epei au, hīrak kakisesi. ²³ *Jisas keriuweti nen te hīrak hīrekes kīniū mīniū (o neiyīp) ken kakitehi God menmen. Nepei hīnkewī kakre wītaan hīrak kiūtīp kerekek kepu. ²⁴ Bot hīrak epei ken wan nīmīniūwe eik, te nīme mīniū meke bot paan kīrak te wan sīr mīniū mamuwer bot. ²⁵ Epei menep wanewik hīram wen toto, Jisas keriuwe hīt mīrak keke niu kitet wan ken kakīr mīt nīrak disaipel. ²⁶ *Hīr nīrek keriuwe hīt mīrak keke niu kitet wan te hīr neperper, hīr natīp, “Hīrak herwe.” Te hīr nenepīp nenīne hīm iuwe. ²⁷ Wasenum Jisas kenīne ketpor, “Yi ap einapen. Yi einakīn tokim. Hi kerekek han. Hi ap herwe auye!”

²⁸ Pita kewenhi ketpīwek kar ik: “Kaiu Iuwe, ti hīrekes te ti etpo hi eriuwe hīt mai eitet wan anen arit.” ²⁹ *Jisas katīp, “Tī enen.” Te Pita kīnaaiwīr bot keriuwe hīt mīrak kitet wan ken kakīr Jisas. ³⁰ Pita kīr nīme mīniū te hīrak kinapen, hīrak kaknatīn kakno kakīm tīpar kakīkre wan. Te hīrak kenīne, “Kaiu Iuwe ekepa!” ³¹ *Wasenum Jisas kewis his ketenen Pita, hīrak ketpīwek, “Tī ap han kiteta hi Iuwe au? Tī henmak te ti heit han wik wik?” ³² *Nepei au, hīrakīt wiketeret tīniū tau bot te nīme maa meit. ³³ *Hīr mīt kerek nau bot en nīr menmen im, hīr newenīpi Jisas natīp, “Haiu mertei werek ti Nīkan ke God.”

* 14:14 Mt 9:36 * 14:19 Mt 15:35-39; Mk 8:6-10 * 14:20 2Kin 4:44 * 14:23 Lu 6:12, 9:28

* 14:26 Lu 24:37 * 14:29 Jo 21:7 * 14:31 Mt 8:26 * 14:32 Mk 4:39 * 14:33 Mt 27:54;

*Jisas kikaap m̄t miyap̄r n̄nap neit Genesaret
(Mk 6:53-56)*

³⁴ H̄r epei nerekir wan nen p̄nak ein niun t̄i ke Genesaret. ³⁵ H̄r m̄t ne wit ik ek h̄r nertei h̄rak Jisas te h̄r nesiuwe h̄m men merer wit wit kerek menep menep ek, h̄r neithis m̄t kerek n̄nap ek neri nan. ³⁶ *H̄r neri nen epei au, h̄r n̄nap nat̄p̄ h̄m iuwe nit̄wekhi h̄rak ekwisi h̄r h̄ras enwis his entenen ȳnk k̄rak o laplap h̄r m̄rak. H̄r m̄t miyap̄r kerek newis his netenen laplap h̄r m̄ram netike m̄t netenen ȳnk k̄rak, h̄r yap̄rwe n̄re yaain.

15

*H̄m lo me God h̄ram min̄n h̄m me maamrer
(Mk 7:1-13)*

¹ H̄rak Jisas wen kepu wit Genesaret, m̄t han ne farisi netike m̄t skraip kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p̄ m̄t em, h̄r n̄naaiw̄r Jerusalem nan n̄r Jisas nit̄wekhi menmen. ² *H̄r nat̄p̄, “Nenmak te h̄r m̄t disaipel nit̄n̄rak menmen ap nises menmen kerek n̄paa maamrer n̄aiu n̄riakem? H̄r nan̄m menmen h̄r nin̄n nekemyet his. Te m̄t disaipel nit̄ au.”

³ Jisas kewenhi ketpor, “Yenmak te yi ap yises menmen me God te yi yises h̄m n̄paa m̄t kerek yi yisesi h̄r newetiyem netpiyem a? ⁴ *N̄paa God kat̄p̄, ‘Yi eiȳmtau h̄m me miye haai ni te maain yi naanmampr̄i. M̄t̄k kerek kat̄p̄ enum ke menmen miye haai n̄rak, yi m̄t eik̄p̄ kaki.’ ⁵ Te yi yises h̄m im au. Yi yat̄p̄, ‘M̄t̄k keiyak ketenen pewek o menmen kakikaap miye haai n̄rak, te h̄rak kat̄p̄ miye haai, “Hi epei hehim̄tan im em te hi ewet God em. Hi ap naanempri eriuwerem au.” ⁶ Yi yat̄p̄ h̄ram werek h̄rak ap ek̄kaap miye haai n̄rak neriuerem au.’ Me menmen mar im yi yerekir h̄m me God yeriuwe h̄m ham me maamrer ni yi yisesim. ⁷ Yi m̄t enun yemip̄n. M̄t̄k profet Aisaia n̄paa kehimīteni werek me w̄ h̄rak kat̄p̄ h̄m me God kar ik. H̄rak kat̄p̄,

⁸ *M̄t in en h̄r hanhan newen̄pi niuk mai neriuwe h̄m m̄r, te han k̄r au nis̄sa werek werek au.

⁹ Menmen h̄r netpim newen̄pi niuk mai neriuerem h̄ram au enum menmen wein̄m. Menmen h̄r nat̄p̄ m̄t h̄r enisesim h̄ram ap h̄m mai au. H̄m m̄r wein̄m.’”

*Menmen enum m̄r̄iak han ke m̄t̄k enuk
(Mk 7:14-23)*

¹⁰ Jisas ketpor epei au, h̄rak ken̄ne m̄t miyap̄r nan n̄rek, h̄rak ketpor, “Yi eiȳrteiyem han ekitetim werek werek! ¹¹ *Menmen kerek m̄t h̄r nan̄m menip God kat̄p̄ h̄r m̄t enun au. Menmen m̄t netpim h̄ram menip God kat̄p̄ h̄r m̄t enun.”

¹² H̄rak ketpor nepei au, m̄t n̄rak disaipel nan nat̄p̄ Jisas, “Ti hertei m̄t ne Farisi nemtau h̄m ti hetpim em te h̄r han enuk neperper?”

¹³ *Jisas kewenhi kat̄p̄, “Haai kai kau wit k̄rak Heven h̄rak menmen m̄rak mau ni. Menmen kerek h̄rak ap kam̄r au, h̄ram mewo wein̄m, maain h̄rak kak̄ketim mamriuwe nekenik m̄ram mamno. ¹⁴ *Yi eiwisi enu en. H̄r n̄re m̄t nanam̄r enuk toto, te h̄r nanteik̄n m̄t han kerek nanam̄r toto en yayiwe h̄r enisesim te h̄r nan̄r God. Te nanam̄r toto

* 14:36 Mt 9:20-21; Mk 5:27-28; Lu 8:44 * 15:2 Lu 11:38 * 15:4 Eks 20:12, 21:17; Diu 5:16
* 15:8 Ais 29:13 * 15:11 Mt 12:34 * 15:13 Jo 15:2 * 15:14 Mt 23:16, 24; Lu 6:39; Ro 2:19

kakteik'in m'it'ik hak nanamir toto yayiwe, h'irakit wiketeret tat'inkew'in tat'ikre wi."

¹⁵ Pita kewenhi katip Jisas, "Ti ewepypir him me tok piksa, te haiu em'imtewem." ¹⁶⁻¹⁷ Jisas katip, "Yi ap han kewi au a? Yi yire mit han en a? Yi ap yertei menmen kerek m'it'ik h'irak kewisim mekre him h'iram men mekre n'np'i t'waak te maain h'irak kakno kaknerem mam'ikre hei?

¹⁸ *Te menmen mekre han ke mit, maain h'ir netpim, im h'iram menip God katip mit h'ir enun. ¹⁹ *Menmen kerek metpaan meke han ke m'it'ik h'iram mar im: han kitet menmen enun, kenep mit naa, kari miyapir his kewenem, kekintip menmen, kewen'in him, katip kenip m'it'ik hak y'ink enuk. ²⁰ Menmen im em h'iram menip God katip m'it'ik ik h'irak enuk. M'it'ik ap kekemyet his wen au, te h'irak kak'm menmen, h'iram ap te mamnip God kaktip m'it'ik kar ik h'irak enuk au."

*M'ite pe Kenan h'ire wises him me Jisas werek werek
(Mk 7:24-30)*

²¹ Jisas k'inaaiwir wit Genesaret te h'irak ken t'i ke wit Taia ketike Saidon. ²² M'ite hap pe Kenan kerek wau wit eik kerekek, h'ire wan wen'n'iwek him iuwe wetp'iwek, "M'it'ik luwe ti Nepenyek ke Devit, ti han etwen'ina. Herwe enun mewaank n'iki pai." ²³ Te Jisas ap kewenhi ketp'uwe menmei au. H'ir mit disaipel nan n'rek netp'iwek, "M'ite ip ep h'ire wen'ine wen'ine wisesai wan. Ti ekepiye te h'ire wauno."

²⁴ *Jisas ketpor, "Au, God keriuweta te hi han h'ikaap mit kerek ne weiwik miut'ip me Isrel, h'ir n're sipsip n'saw'in neit yaank. Mit han au." ²⁵ H'irak katip epei au, m'ite kerepep wan wewen nin'ip werp hit me Jisas watip, "Kai Iuwe, ti ekepa." ²⁶ Jisas ketp'uwe tok piksa kar ik: "H'iram enun te haiu mamkin menmen me n'ikerek mamw'irem mamno mamwet nepere rem, h'iram mam'im." ²⁷ M'ite watip, "Kai Iuwe, ti hatip werek. Haiu enun mire nepere. Te nepere h'iram mekor'ir menmen kerek miye haai n'ir naam h'iram minatin m'waai yeno kerek h'ir naam menmen menterim." ²⁸ *H'ire watip war ik te Jisas ketp'uwe, "M'ite ti eises him me God werek werek. Menmen ti hanhan em h'iram mamnen." H'irak katip epei au, waswas m'ite n'iki p'ire h'ire w'ire yaaip.

Jisas k'ikaap mit yap'irwe n're yaain

²⁹ *In ek Jisas k'inaaiwir Taia ketike Saidon te h'irak ken kitet menep wan ke Galili. H'irak ken k'iniu m'iniu (o neiyip) ken kau nu ein. ³⁰ Mit miyapir yap'irwe nan nererik n'rek, h'ir neithis mit kerek hit enun o han k'ir enuk, hemik meweik'in, han auri netike menmen ham yap'irwe h'ir neri nan n'rek. H'ir newisi n'waai menep hit me Jisas te h'irak kerekyorem h'ir n're yaain. ³¹ *H'ir mit miyapir n'ir menmen im te h'ir han kekrit h'ir han kitetim nentar h'ir n'ir mit kerek han auri en natip, hemik m'in em mire yaain. Mit nanamir toto en h'ir n'ir ein ein werek werek. Mit kerek hit enun h'ir nitet ein ein. H'ir n'ir menmen im te h'ir newen'ipi God ke mit ne Isrel neriuwerem.

*Jisas kewet mit 4,000 menmen h'ir naam
(Mk 8:1-10)*

³² *Jisas kekepi epei au, h'irak ken'ine mit disaipel n'irak nan, h'irak katip, "Hi hanhan heriuwe h'ir mit miyapir ein en. W'ir wikak epei men h'ir nau

netikewa te h̄r menmen me nan̄m em au. Hi h̄napen esiuweri n̄np̄i mam̄n nan̄no te h̄r nani nan̄t̄n yayiwe.”³³ Te h̄r m̄t disaipel nat̄p̄ Jisas, “In en ap m̄t nei newi. Te haiu mam̄t menmen mamoke nein te mamwet m̄t yap̄rwe rem te h̄r nan̄m?”³⁴ Jisas kitorhi, “Yi yetenen bret marmenum?” H̄r nat̄p̄, “Haiu metenen bref hisp̄nak wik (7), saauk kite kiut̄p̄ kiut̄p̄.”³⁵ H̄r netp̄wek epei au, Jisas kat̄p̄ m̄t miyap̄r h̄r nanu ti.

³⁶ Jisas kekin saauk metike bret hisp̄nak wik (7), h̄rak kitehi God em kewepim kewet m̄t n̄rak disaipel em, h̄r newet m̄t yap̄rwe rem.³⁷ H̄r yap̄rwe naam ere tu iuwe, te h̄r neit yinam kerek m̄t ap naam te h̄r nemi mekre wapnake mar hisp̄nak wik (7).³⁸ H̄r m̄t naam menmen h̄r nar 4,000, te h̄r ap newenhis n̄kerek miyap̄r nau netikeri au.³⁹ Jisas keriuwet m̄t miyap̄r nen. H̄rak keriuweti nen, h̄rak keh̄n kinu kekre bot ketike m̄t n̄rak disaipel, h̄r nerekir wan nen t̄ ke m̄t nau neit Magadan.

16

*M̄t nitehi Jisas k̄r̄iak menmen keteiknor God keriuwetek kan
(Mk 8:11-13; Lu 12:54-56)*

¹ *H̄r m̄t ne Farisi netike m̄t ne Sadyusi kerek han kitet m̄t epei naa ap p̄ke nan̄krit nanu au, h̄r nan n̄r Jisas. H̄r nanmit̄wekp̄n nanri han h̄rak me ek̄r̄iak menmen yaaam ek̄kaap m̄t ekriuwerem te h̄r nertei God keriuwetek kan.² Te Jisas ketpor, “H̄nkew̄i epei man yi yat̄p̄ nepni m̄re nin̄m te teipmen h̄ram wepni yaaik.³ Yi yekrit yat̄p̄, ‘Nap̄ m̄re n̄p̄iak wepni k̄re nin̄k, hauw̄i kaknen.’ Yi ȳr menmen mau nepni te yi yertei werewek mekam mamnen. Te yi ap yertei werewek werewek han kitet menmen God k̄r̄iakem me w̄i im a? ⁴ *Yi m̄t miyap̄r yap̄rwe enun, yi ap yises God werewek werewek au! Yi yitauhi hi h̄r̄iak menmen yaaam te yi eȳr̄tei God keriuweta hi han te hi ap ar̄iak menmen te yi yaȳrem au. Hi eteikni menmen me Jona kerek n̄paa kaa kekre saauk tu m̄rak. W̄i wikak epei au, h̄rak p̄ike kekrit kau.” H̄rak keptor epei au, h̄rak k̄n̄aiw̄ri ken.

*H̄m tok piksa me yis me Farisi netike Sadyusi
(Mk 8:14-21)*

⁵ H̄r m̄t disaipel nau bot nerekir wan nan̄no, te h̄r han kaa ap neit niu metikeri neiȳm nen.⁶ *Jisas ketpor tok piksa kar ik: “Yi naanempre h̄ras yi einop̄n yis me Sadyusi netike m̄t ne Farisi.”⁷ Te h̄r h̄ras han kitet nat̄pan nar ik: “H̄rak ketpim kent̄r haiu ap meit bret mei meiȳm man metikewai.”⁸ Jisas kertei menmen h̄r netpim te h̄rak kat̄p̄, “Yi m̄t in en ap han kiteta hi luwe naanempri au. Yenmak te yi yat̄p̄ haiu ap meit bret mei au? ⁹ *Yi ap yertei menmen werewek wen au a? Te yi ap han ekitet bret mar hisp̄nak (5) m̄t nar 5,000 h̄r naam, te wapnake mar hiswiyen wik (12) yi yemi mekrerem? ¹⁰ *Te yi ap han ekitet bret hisp̄nak wik (7) kerek m̄t nar 4,000 h̄r naam, te wapnake mar hisp̄nak wik (7) yi yemi mekrerem a? ¹¹ Yenmak te yi ap yertei hi ap hetpi menmen me bret. Yi naanmamre h̄ras me h̄m me m̄t ne Farisi netike m̄t ne Sadyusi.”¹² H̄rak ketpor epei au, h̄r nertei h̄rak ap ketpor naanm̄pre h̄ras me yis me bret au. H̄rak ketpor h̄r naanm̄pre h̄ras h̄r ap nises h̄m me Farisi netike h̄m me m̄t ne Sadyusi, kerek h̄r nat̄p̄ m̄t enisesim.

* 16:1 Mt 12:38; Lu 11:16; Jo 6:30 * 16:4 Mt 12:39; Lu 11:29 * 16:6 Lu 12:1 * 16:9 Mt 14:17-21 * 16:10 Mt 15:34-38

Pita kewepyapir Jisas hirak Mitik God keriuwetek hirak Kraiss
(Mk 8:27-30; Lu 9:18-21)

¹³ Maain me w¹ Jisas ken t¹ menep wit Sisaria Filipai hirak kitehi mit disaipel n¹rak, "H¹r mit miyap¹r hir natip hi Mitik ke wit ke Mitik luwe, hi keim+n?" ¹⁴ *H¹r natip, "M¹t han natip ti Jon kerek kik¹r mit neriuwe tipar. Mit han natip ti profet Ilaija kerek n¹paa kau ti. Mit han natip ti Jeremaia o mitik profet hak n¹paa nepu ti." ¹⁵ Te Jisas ketpor, "Yi han kitet hi keim+n?"

¹⁶ *Saimon niuk m¹rak ham Pita hirak kewenhi ketp¹wek, "Ti N¹kan ke God kerek kaku kak¹t tipmain tipmain enum eik. Ti Mitik Kraiss kerek hirak keriuwetit ti anen t¹ ekaap haiu mit etaihis."

¹⁷ *Jisas ketp¹wek, "Saimon n¹kan ke Jona, God han yaaik keriuwit. Ap mitik kei ke t¹ ik ek keteiknut h¹m im em au. Haai kai God kau wit k¹rak hirak keteiknut menmen im. ¹⁸ *Hi hetput, ti Pita ti h¹re tein¹k. Ti ekaap mit miyap¹r yap¹rwe nanises h¹m mai. Te menmen ham meke Seten mamnen h¹ram ap te mamin¹ni au. ¹⁹ *Te maain hi ewisit ti ekreh¹r kai. Ti atip menmen mit miyap¹r kerek nanises h¹m mai h¹r nan¹akem. Menmen ti hetpor h¹ram kerek h¹r nisesim. God keit wit k¹rak kaktip h¹ram yaaim. Menmen ti hetpor h¹ram enum h¹r ap te nanisesim nanu t¹ im, God kak¹t wit k¹rak kaktip, ti hetpor werek werek." ²⁰ *Jisas katip mit disaipel kew¹rak kekteni ap te enwepyap¹rek entip mit han hirak Kraiss, Mitik kerek God keriuwetek kan kikaap mit ne t¹.

Jisas katip hirekes kaki te pike kakikrit
(Mk 8:31-9:1; Lu 9:22-27)

²¹ Me w¹ im ere maain Jisas katip mit disaipel n¹rak hirak kakno wit Jerusalem, te mit iuwe nin¹n naanm¹pre mit netike mit iuwe ne pris, mit nertei h¹m me Moses nanrekiw¹wek enum y¹nk k¹rak kakikek h¹r nankip kaki. Hirak kaki kakwaai ere w¹ wikak, te hirak pike kakikrit.

²² Hirak ketpor epei au, Pita keithis Jisas keiy¹k ken p¹n eik te hirak kenerek kentar h¹rak katip hirak kaki. Hirak ketp¹wek, "Ti kaiu iuwe kerekek taau. Menmen ti hetpim hi hanhan God ap te kakwisim mamnen taau." ²³ Jisas keweik¹n katip Pita, "Seten ti eno sip kai enop¹n. Ti hanhan hari han kai enuk. Ti ap han kitet menmen mar ke God han kitetim au. Ti han kitet menmen mar kerek mit keriyen han kitetim."

²⁴ *Hirak ketp¹wek epei au, Jisas katip mit disaipel n¹rak, "Mit kerek hanhan nisisa, h¹r enwen¹n han k¹r me menmen h¹r hanhanem, te h¹r ap n¹napen te nani nan¹r maain hi hahi entar nu tentarakit. ²⁵ *Mit kerek hanhan nani au, nanu werek, maain mit in h¹m+n k¹r kak¹waank. Te mit kerek nisisa ap n¹naain mit nan¹nip nani nan¹terik, te maain h¹m+n k¹r kaku werek. ²⁶ *Mitik hak ketenen menmen yap¹rwe kerek aku t¹ ik ek te hirak ap kises God au, maain hirak kaki te h¹m+n k¹rak kak¹waank. Te menmen yap¹rwe kerek n¹paa hirak ketenenim mau t¹ ik mamkepek te God kaktip hirak yaaik mam¹rkeik a? Taau! Te hirak kak¹t mekam keiyim kakikaap h¹m+n k¹rak kaku werek kak¹t wit ke God a? Taauye! ²⁷ *Maain hi Mitik luwe ke wit ke Mitik luwe, hi pike anen ariuwe menmen iuwe me Haai kai merh¹e mre si. Te mit ensel n¹rak nan¹nen nantikewa me w¹ hi pike anen. Me w¹ im hi ar¹ak mit miyap¹r ne t¹ ik ek menmen yaaim

* **16:14** Mt 14:1-2; Mk 6:14-15; Lu 9:7-8 * **16:16** Jo 6:69 * **16:17** Mt 17:5; Ga 1:15-16 * **16:18** Jo 1:42; Ef 2:20 * **16:19** Mt 18:18; Jo 20:23 * **16:20** Mt 17:9; Mk 9:9 * **16:24** Mt 10:38; Lu 14:27 * **16:25** Mt 10:39; Lu 17:33; Jo 12:25 * **16:26** Mt 4:8-9 * **16:27** Sam 62:12; Pro 24:12; Mt 25:31; Ro 2:6; Rev 22:12

o menmen enum mampar kerek nɪpaa nau tɪ ik ek hɪr nɪrɪakem. ²⁸ Hi hetpi werék. Mɪt han kerek neperp in en ap epei naa te hɪr ninɪn nanɪr hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe, hi anen ariuwe menmen mai Iuwe te hi ehinɪn naanmamre mɪt.”

17

Yɪnk ke Jisas keweikɪnhis kɪre menmen keit wit ke God

(Mk 9:2-13; Lu 9:28-36)

¹ Wɪ hispɪnak kiutɪp (6) epei men, Jisas keithis Pita ketike mɪtɪkɪt wik Jems ketike nɪkɪk kɪrak Jon. Hɪrak keryei kerɪ ken mɪniu (o neiyɪp) hak enuk kau niu ein. Hɪrakɪt keriyen tepu. ² *Hɪrakɪt tepu en, yɪnk ke Jisas keweikɪnhis kɪre hak, hɪrakɪt tɪrek teriuwe nanamɪr. Te ninaan mɪrak mɪr mɪre wepni kɪr, laplap mɪrak mir mɪre si merhɪhe. ³ Moses ketike Ilaija wiketeret tɪnaaiwɪr wit ke God tan te hɪrakɪt disaipel wikak tɪr mɪtɪkɪt wiketeret tatɪp tetike Jisas. ⁴ Pita kɪr menmen im te hɪrak katɪp Jisas, “Haiu mau in hɪram yaaim. Te ti hanhana, hi aime weisaak mei mamɪri mamwaai in. Ham hɪram mit, ham me Moses, ham me Ilaija.”

⁵ *Hɪrak wen ketpim, napɪ kɪre hɪke kewen kan kɪwapɪni. Te mɪtɪk hak katɪp kekre napɪ kewen kan katɪp kar ik: “Mɪtɪk ik hɪrak Nɪkan kai yaaik. Hi hanhan heriuwerek. Yi eiyɪmfau hɪm mɪrak eiyisesim!”

⁶ Te hɪrakɪt mɪtɪkɪt disaipel temtau hɪm im keremem, hɪrakɪt tewen ninɪp tewis ninaan mɪwaai tɪ, te hɪrakɪt tepɪrɪpɪr wɪsenum. ⁷ Jisas kan menep kɪret ketenenikɪt ketpɪwekɪt, “Yi eiyɪkrit. Yi ap einapen!” ⁸ Te hɪrakɪt tekrit terenaan ap tɪr mɪtɪk keiyak. Au, hɪrakɪt tɪr Jisas kerekek. ⁹ *Hɪr nɪnaaiwɪr mɪniu (o neiyɪp) te hɪr wen nekiuwe nepno, Jisas ketpɪwekɪt hɪm manp, “Menmen im yi epei yɪrem ap te yi pɪke eitɪp mɪt han em. Hɪram mamɪkre (o mamɪrau) han ki ere maain hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe hi hahi, hi pɪke ekrit ahu.” ¹⁰ *Hɪrak ketpɪwekɪt epei au, hɪrakɪt mɪtɪkɪt disaipel tɪrak titɪwekhi, “Nenmak te mɪt nertei hɪm me Moses natɪp Ilaija kakinɪn kaknen, te maain mɪtɪk kerek God keriuwetek kakɪkaap haiu mɪt kaktaihis hɪrak kakisesik?” ¹¹ Jisas ketpɪwekɪt, “O, hɪram werék. Ilaija hɪrak kakinɪn kaknen kakɪrak menmen yapɪrwe mamre yaaim. ¹² *Te hi hetpi, Ilaija epei kan, te hɪr mɪt ap nerteiyek au. Hɪr nɪses han kɪr te hɪr nerekyɪwek enum. Mar im te hɪr nanrekya hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe, hɪr nanrekya menmen enum nanrewaank.” ¹³ *Jisas katɪp kar ik, te hɪrakɪt mɪtɪkɪt disaipel tertei hɪrak katɪp ke Jon kerek kɪkɪr mɪt nekre tɪpar keremem.

Jisas kɪkaap nɪkan hak herwe enum mekretek hɪrak kɪre yaaik

(Mk 9:14-29; Lu 9:37-42)

¹⁴ Hɪr nen ere niun mɪt miyapɪr yapɪrwe en, mɪtɪk hak ken kɪr Jisas kewen ninɪp kerp hɪt mɪrak. ¹⁵ Hɪrak katɪp, “Mɪtɪk Iuwe, ti hanhan heriuwe nɪkan kai. Hɪrak enuk ketaritari te yɪnk kɪrak au enuk. Wɪ yapɪrwe hɪrak kaa kenke kekre si, kekre tɪpar. ¹⁶ Hi epei etɪwekhis heiɪk han mɪt disaipel nit, te hɪr ap nɪrɪakek kɪre yaaik.”

¹⁷ *Jisas katpor, “Yi mɪt miyapɪr yau tɪ in en ap yises hɪm me God werék werék au. Te han ki ap yaaik. Wɪ marmenum te hi ehu ektikewi te yi yises God werék werék? Yi eitɪwek his eiyɪk einen in.” Hɪr neiyɪk nan newisɪk

* 17:2 2Pi 1:16-18 * 17:5 Diu 18:15; Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 3:17; Mk 1:11; Lu 3:22 * 17:9 Mt 16:20 * 17:10 Mal 4:5 * 17:12 Mt 11:14, 14:10 * 17:13 Lu 1:17 * 17:17 Diu 32:5, 20; Jo 14:9

keit Jisas. ¹⁸ Epei au, Jisas kene herwe enum keremem, te h̄iram m̄naaiw̄r n̄kan kerekek men, te wasenum h̄irak k̄ire yaaik.

¹⁹ *Maain m̄it disaipel n̄rak neit w̄nak h̄ir nitehi Jisas netp̄wek, “H̄aiu menmak te h̄aiu ap mamkaap n̄kan kike kerekek mam̄p̄r herwe enum mamno?”

²⁰ *Jisas ketpor, “Yi ap yises God werék werék au, te yi ap yep̄r herwe ik au. Hi hetpi werék, yi yises h̄im me God werék im e m̄re nu mastet n̄kim m̄irak, te yi eit̄ip m̄niu (o neiȳp) ik ek, ‘Ekrit eno p̄nak ein en,’ te h̄irak kak̄ikrit kakno. Yi yises God werék te menmen yi ȳriakem h̄iram mampar keremem mamnen.” ²¹ [Te ap menmeyam me yeyim yayip̄r herwe im em taau. Yi n̄np̄i miwei eiyu eiȳt me yi eiyitehi God menmen, te yi eiȳp̄r herwe im keremem.”]

Jisas p̄ike kat̄ip keteipim me h̄irak kaki te maain kak̄ikrit

(Mk 9:30-32; Lu 9:43-45)

²² Maain H̄ir nariyan nitet Galili te Jisas kat̄ip m̄it disaipel n̄rak: “Maain h̄ir m̄it nanriuweta hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi ano his me m̄it enun. ²³ *Te h̄ir naniyep hahi. Me w̄i wikak h̄irak God p̄ike kak̄ikoya hi p̄ike ah̄ikrit ahu are m̄it̄ik.” H̄ir nemtau menmen h̄irak kep̄wek̄item, te h̄ir han enuk.

M̄it nitehi Pita pewek me takis

²⁴ *Jisas ketike m̄it n̄rak disaipel epei nen niun wit Kapaneam. M̄it kerek neit pewek me takis me w̄nak ke God h̄ir nan nitehi Pita, “M̄it̄ik Iuwe kit h̄irak kew̄r pewek me takis me w̄nak ke God a?” ²⁵ Pita h̄irak ketpor, “O h̄irak M̄it̄ik Iuwe k̄aiu kep̄w̄rem.” H̄irak kat̄ip epei au, h̄ir nen n̄in̄ik w̄nak eik ek te Jisas kitehi Pita, “Pita ti han kitet mekam? M̄it iuwe naanm̄pre m̄it ne ti h̄ir nari pewek me takis me n̄kerek n̄r o me m̄it han? ²⁶ Pita ketp̄wek, “M̄it n̄rak au. M̄it han keriyen.” Jisas ketp̄wek, “Te m̄it ne m̄it̄ik Iuwe ap nanw̄r pewek a? Te hi ap te hew̄r pewek a! H̄aiu n̄kerek ne God te h̄aiu ap mamw̄r pewek naanmampre w̄nak k̄irak au. ²⁷ H̄iram yaaim te hi ap hew̄r pewek h̄irak m̄it han enuk neriuwerem. Te ti eno wan ew̄r strin huk mewik ere ti eri sauk eknen تنهاان ik. Te sauk hak kerek epei ti heriyaak kin̄n kan تنهاان ik ek, te ti etenenik ewep h̄im k̄irak te ti eh̄r pewek mau mekrerek. Ti eiȳm eno ew̄rem ewet m̄it pewek me takis maw̄r.”

18

M̄it miyap̄r kerek God kat̄ip h̄ir iuwe n̄im̄in ke m̄it miyap̄r han kerek h̄ir nisesik

(Mk 9:33-37; Lu 9:46-48)

¹ *Me w̄i im m̄it disaipel nan n̄r Jisas netp̄wek, “Keim̄in h̄irak kin̄n m̄it han te h̄irak k̄ire iuwe ke m̄it miyap̄r kerek nises h̄im me God?”

² H̄ir netp̄wek, te Jisas ken̄ne n̄kan hak kan te h̄irak kewis̄ik kerp n̄im̄in ke m̄it yap̄rwe. ³ *Epei au, h̄irak kat̄ip, “Hi hetpi h̄im werék. Yi ap eiweik̄in sip eiwet menmen yi yisesim yi eiyises God eiȳr ke n̄kerek kike hanhan nises h̄im me miye haai n̄r, te yi ap eiyu eiȳr ke m̄it ne weiw̄ik me God. Taau! ⁴ *M̄it̄ik kerek kewen̄in han k̄irak ke menmen yap̄rwe h̄irak hanhanem, te h̄irak kises menmen miut̄ip kar n̄kan ik ek kisesim, h̄irak kin̄n m̄it han ne weiw̄ik miut̄ip me God, h̄irak kakises God werék werék.

* **17:19** Mt 10:1   * **17:20** Mt 21:21; Mk 11:23; Lu 17:6; 1K0 13:2   * **17:23** Mt 16:21   * **17:24** Eks 30:13, 38:26   * **18:1** Lu 22:24   * **18:3** Mt 19:14; Mk 10:15; Lu 18:17   * **18:4** Mk 10:43-44

5 *Te mit kerek naanempre mitik kiutip kire nikan ik nentar hir nises him mai, hiram mar ke hir nekepa.

*Menmen enum mit nriakem nari han ke mit neriuwerem
(Mk 9:42-48; Lu 17:1-2)*

6 “Te mitik hak kiutip kakri han ke mit weinin hir nire nikerek kike in te hir nises menmen enum ap nises him mai au, hiram yaaim te hir mit han enwenkek nan iuwe kiutip eku timir kirak te hir enwerek ekno ekikre wan ninin iuwe ein kaki te maain God ap kakikip kakiwaankek wisenuk ke menmen im. 7 Menmen enum mamwiwaanek mit miyapir nau ti nanri han kir te hir nanises menmen enum. Hekrit hekrit menmen enum mari han ke mit miyapir yapirwe, te maain God kakiwaanek mit o miyapir kerek nriakem nari han ke mit miyapir han neriuwerem.

8 **“Yi yirak menmen enum eiriuwe his o hit mi, yi eiremir eiwirem emno. Hiram yaaim yi his hit miutip te yi eitike God eiyu werek. Hiram enum te his hit wik mamu te hir nanri yi eino eikre si enum kerek mamu mamit tipmain tipmain enum eik ap te mami au. 9 Nanamir ki kir menmen kakri han ki me menmen enum, te yi eiketik eiwerek ekno. Hiram yaaim yi nanamir kiutip kaku te yi eiyu werek eitike God. Hiram enum yi nanamir wik te hir nanwiri yi eino eikre si enum me hel, wit kerek God kakiwaanek mit keriuwerem.*

*Him tok piksa me sipsip kirir kisawin keit yaank
(Lu 15:3-7)*

10 **“Yi naanempre hiras werek werek te yi ap han ekitet mitik kei weinik kerek kises him mai. Hi hetpi werek. Mit ensel kerek naanmpre mit miyapir nisisa hir nanino nanir Haai kai God kakit wit kirak, hir naniswi him me menmen enum yi yirakem. 11 * [Yi ap yerekyor enum yentar hi Mitik ke wit ke Mitik luwe hi han hihatn akepi ahithis mit miyapir nises menmen enum te hir nanises him mai.]*

12 *“Yi han kitet mekam? Mitik hak kewis 100 sipsip te sipsip hak kiutip kirir kisawin keit yaank, te hirak ap te kakinkakitnwek pike kaknanek o au? Hirak kakwis 99 sipsip mamirp mniu eik hirak kakno kakinkaktin hak kiutip epei keit nein eik. 13 Hi hetpi werek. Maain hirak kinapinek epei au, hirak han yaaik wisenuk kenterik, te hirak han yaaik kike keriuwe 99 sipsip ap meit nein ek kentar hiram mepu werek. 14 Mar im Haai ki God kau wit kirak Heven kinapen mitik keiyak kiutip ke yi nikerek kike narak kakweikin sip kakwetiwek kakiwaanek hirekes.*

Yi mit eikaap mitik hak kerek keweikin sip kewet him yaaim kises menmen enum.

15 **“Te mitik kit hirekes kerekyut menmen enum ti eno ehrek te ti eteiknwek menmen enum hirak kiriakem. Hirak kemtau him mit kisesim keweikin sip kewetiwem, te ti epei hetiwek his kinaaipis menmen enum. 16 *Te hirak ap kemtau him mit, ti ehit his mitik keiyak kiutip o wiketeret, te yi eiriyakit eino. Mar im te yi wikak eiwepyapir menmen hirak kiriakem kesiuwek him. 17 *Te hirak ap kemtau him mi, te yi eitip mit han ne weiwik me God. Te hirak ap kemtau him mir te yi einerek mitik enuk hanhan kises menmen enum. Yi eiyipirek ap eitikerek yirak menmen ham au.”*

* 18:5 Mt 10:40; Lu 10:16; Jo 13:20 * 18:8 Mt 5:29-30 * 18:10 Hi 1:14 * 18:11 Lu 19:10
* 18:15 Lev 19:17; Lu 17:3; Ga 6:1 * 18:16 Diu 19:15; Jo 8:17 * 18:17 1Ko 5:13

18 *Jisas katip, “Hi hetpi werek menmen yapirwe enum yi ap yesakem meit ti ik ek, keremem te God ap kakisakem kakit wit kirak. Menmen yi yesakem yayit ti ik ek, te God kakisakem kakit wit kirak.

19 * “Te hi hetpi werek. Mitikit wiketeret te ti ik yi han kipirakit me menmen miutip te yi yitehi God em, Haai kai God kau wit kirak kakrekuyiem. 20 * Hirak kakrekuyiem yi eitwem eiyintar yi mitikit wik o wikak yi yererik yentar yi yisaya yi eiyirtei God te hi ahu atikewi ekre nimin hi akepi.”

Him tok piksa me mitik hirak ap hanhan keriuwe mitik hak nipaa kari menmen mirak

21 Jisas katip epei au, Pita kan kir Jisas ketpivek, “Mitik iuwe, kai yinak hirak kakrekoy menmen enum te hi akepik anke menmen enum mirak emno emkeipnivek mamir menu? Ti arekyewem mar ke hispinak wik (7) hiram werek?” 22 * Jisas ketpivek, “Hi ap hetput are mamir hispinak wik (7) au. Hi hatip ti ekepik enke menmen enum kerek hirak kirakemem ere yapirwe mar ke 490. 23 Menmen haiu mit kerek mises God haiu miriakem hiram mire menmen mitik iuwe ke gavman hirak kiriakem. Hirak katip hirak kakit pewek yapirwe nipaa mit kerek nirak menmen mirak hir netiwem weinim te hir ap pike newetiwekem mererim wen au. 24 Hirak kirak menmen me mit netiwem weinim ap epei newetiwek pewek mererim wen au, hir neithis mitik hak neiyik nan. Nipaa hirak ketenen pewek me mitik ik mar 10 million kina te hirak ap kewartiwekem mererim wen au. 25 Te hirak ap ketenen pewek iuwe mar im te kakwtiwekem mererim au. Te mitik iuwe katip hir anithis mitik ketike mit nikerek netike menmen mir ham yapirwe hir nesiwerem nanit nan mamrerim me menmen nipaa hirak ketiwem weinim me mitik iuwe ik. 26 Hirak katip epei au, te mitik kerek kirak menmen me mitik iuwe kewen ninip kitehi katip mitik iuwe kar ik: “Ti hanhan heriuwa, wen ewisa pewek hi hewetut menmen yapirwe mit nipaa hi heriyaam.” 27 Te mitik iuwe hanhan keriuwerek kerek nipaa hirak ketiwem weinim em meit, hirak ketpivek hiram menmen weinim te hirak kinaiwerek ken.

28 “Maain mitik kerek kirak menmen me mitik iuwe ketpaan ken wit eik, te hirak kir mitik wariyakit kirak kerek nipaa hirak kewartiwek pewek mar 100 kina, te hirak kewartiwekem mererim au. Te hirak ketenenik kir enum kau teruk kirak ketpivek, ‘Ti eweto pewek emrer mai kerek nipaa ti hetiwem.’ 29 Hirak ketpim nepei au, te wariyakit kirak kewen ninip kau kitwekhi ketpivek him iuwe kar ik: ‘Ti hanhan heriuwa te ti hewisa ere maain te hi pike ewetitem.’ 30 Te hirak kinapen. Hirak ken kewerek kekere winak enuk kaku kakit ere maain hirak kakrer pewek nipaa hirak ketiwem.

31 “Te hir mit wariyan nirak nir menmen hirak kerektywekem hir han enuk neriuwerek. Te hir nen newepyapir menmen enum hirak kirakem natip mitik iuwe kir em. 32 Hir netpivek epei au, te mitik iuwe kenine mitik kerek nipaa kirak menmen en ketpivek kar ik: ‘Ti mitik hirak menmen mai, ti enuk! Nipaa ti hikit hetpo te hi han teweninit me menmen nipaa ti hetiwem em. 33 Hi nipaa han teweninit. Henmak te ti ap han tewenin wariyakit kit a?’ 34 * Te mitik iuwe kirak han enuk keriuwerek te hirak kesiuwerek ken mit kerek nirakek menmen enum nanawaanke te hirak kaku kakit ere mamrer menmen kerek nipaa hirak ketiwem. 35 * Te

* 18:18 Mt 16:19; Jo 20:23 * 18:19 Mk 11:24; Jo 15:7; Je 1:5 * 18:20 Mt 28:20; Jo 14:23 * 18:22

Lu 17:4 * 18:34 Mt 5:25-26 * 18:35 Mt 6:15; Mk 11:25; Ef 4:32; Kl 3:13

han ki, yi eikaap ni yinan me menmen enum h̄r nepei n̄r̄iakem. Te Haai kai kau wit k̄rak Heven kakr̄iakem mampar keremem me yi. Haai kai kau wit k̄rak Heven kakrekyi menmen mam̄r im. Te yi eikaap ni yinan me menmen enum h̄r nerekyiyem yi eyi+tpor h̄ram menmen wein̄m. Yi han kitet menmen werek werek!”

19

Jisas kat̄ip h̄m me m̄t̄ik m̄te epei neitan h̄r n̄naaiw̄iran
(Mk 10:1-12; Lu 16:18)

¹ Jisas kat̄ip h̄m me menmen epei au, h̄rak k̄naaiw̄ir Galili ken t̄i ke provins Judia keit p̄nak ke mani Jodan ein. ² H̄rak ken en, m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe nisesik. Te h̄rak k̄kaap m̄t̄ miyap̄r kerek n̄nap h̄r n̄re yaain.

³ *H̄rak keit ein, h̄r m̄t̄ ne Farisi nan nanmit̄wekp̄in nanri han k̄rak nat̄ip, “H̄m me Moses haiu misesim mat̄ip h̄ram yaaim te m̄t̄ik ak̄ip̄r m̄te p̄rak h̄re wauno waunaiw̄irek me menmen miut̄ip o yap̄rwe h̄re w̄r̄iakem h̄rak k̄nein̄m o au?”

⁴ *Te h̄rak kewenhi ketpor, “Yi yenmak te n̄paa yi ap yertei werek h̄m im em mau t̄wei yi ȳrem a? H̄ram mat̄ip God n̄paa k̄r̄iak menmen yap̄rwe, n̄paa enum eik h̄rak kime m̄t̄ik ketike m̄te. ⁵ *God k̄r̄iak m̄te keriuwe h̄repit ke m̄t̄ik te h̄rak kat̄ip, ‘M̄t̄ik kaknaaiw̄ir miye hai n̄rak h̄rak kaku kakt̄ike m̄te p̄rak, te h̄r wik nankiyan nanu nan̄t.’ ⁶ Te h̄r ap p̄ke n̄re h̄re o h̄rak wik wik au. H̄r n̄re ȳnk kiut̄ip kerekek. Menmen kerek God epei kehimit̄anem miut̄ip, yi m̄t̄ ap te yaȳnkerem.”

⁷ *Te h̄r m̄t̄ ne Farisi net̄p̄wek, “Te kenmak Moses kewis h̄m h̄ram mat̄ip, ‘M̄t̄ik kakwis t̄wei kakt̄ip kak̄n̄mak te h̄rak kak̄n̄ke m̄te h̄rak kakwet̄werek te kak̄n̄kerep wauno?”

⁸ Jisas ketpor, “Moses kewisi yi yaȳp̄r miyap̄r ni kent̄ar yi han ki enuk ap yises h̄m me God werek werek au. N̄paa enum eik God ap hanhan keriuwe m̄t̄ h̄r nises miyap̄r n̄r n̄naaiw̄iri nan̄no au. ⁹ *Hi hetpi h̄m mar im em. M̄te pe m̄t̄ik hak ap n̄paa w̄r̄iak menmen enum w̄iwaai wetike m̄t̄ han, te h̄rak kak̄ip̄rep wauno kak̄it̄ m̄te hap, m̄t̄ik kar ik h̄rak kewaank h̄rekes k̄re m̄t̄ik enuk kari miyap̄r his kewenem.”

¹⁰ *Te h̄r m̄t̄ disaipel n̄rak h̄r net̄p̄wek, “Menmen n̄m̄n ke m̄t̄ik ketike m̄te p̄rak h̄ram mar im, te m̄t̄ik kak̄it̄ m̄te au em̄t̄. H̄rak eku wein̄k kerekek.”

¹¹ Te Jisas ketpor kar ik: “Ap te m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe nantenen h̄m im em taau. H̄r keriyen kerek God kak̄ikepi h̄r nantenenim hanhan nanisesim.

¹² M̄t̄ han ap te nan̄t̄ miyap̄r nentar miyerer n̄r n̄paa ninen te h̄r ap yaain te h̄r nanwaai nant̄ike miyap̄r. Nep̄r kerekek m̄t̄ han n̄paa nekin menmen me m̄t̄ han te h̄r ap te nan̄t̄ miyap̄r nanwaai nant̄ikeri au. Te han en han kitet nanises menmen me h̄m me God nanr̄iak menmen m̄rak keremem te h̄r n̄napen nan̄t̄ miyap̄r. M̄t̄ kerek h̄r han kitet h̄m im h̄ram yaaim h̄r nanisesim.”

Jisas han yaaik kewis his mentar n̄kerek kike
(Mk 10:13-16; Lu 18:15-17)

¹³ H̄rak kat̄ip epei au, h̄r m̄t̄ han neit̄ his n̄kerek han kike neri nan, h̄r hanhan nat̄ip Jisas te h̄rak ekwis his em̄nteri te ekitehi God kakrekyor menmen yaaim. Te h̄r m̄t̄ disaipel neneri. ¹⁴ *H̄r neneri, Jisas kat̄ip, “Yi

* 19:3 Mt 16:1 * 19:4 Jen 1:27, 5:2 * 19:5 Jen 2:24; Ef 5:31 * 19:7 Diu 24:1-4; Mt 5:31

* 19:9 Mt 5:32; 1Ko 7:10-11 * 19:10 1Ko 7:1-2, 7-9 * 19:14 Mt 18:2-3

eiwis nĭkerek kike en hĭr nanĭnan in. Yi ap eiweni au emĭt! Mĭt miyapĭr kerek nises God hĭr han yaaik nanu nanĭr nĭkerek in e.”¹⁵ Hĭrak kewis his menteri. Hĭrak kĭrĭak menmen im epei au, hĭrak kĭnaaiwĭr wit ik ken wit hak.

*Hĭm me mĭtĭk pipĭak ketenen menmen yapĭrwe
(Mk 10:17-31; Lu 18:18-30)*

¹⁶ Wĭ ham mĭtĭk hak yaaik kan kĭr Jisas ketpĭwek kar ik: “Mĭtĭk Iuwe Yaaik hi arĭak mekam yaaim eiysesim te hi hahĭt hĭmĭn yaaik te hi hahu hahĭt tipmain tipmain enum eik?”

¹⁷ *Jisas ketpĭwek, “Kenmak te ti hitauhi me menmen mekam yaaim? God kiutĭp kerekek hĭrak Yaaik. Te ti hanhan hahĭt hĭmĭn yaaik ehu etike God, te ti ehises hĭm kerek God kewet Moses em mĭt enisesim.”

¹⁸ *Te mĭtĭk kitĭwekhi, “Hi ehises hĭm lo me Moses mekam?”

Jisas ketpĭwek, “Ti ehises hĭm mar im: ‘Ti ap enep mĭt hĭr nani. Ti ap hetike mĭte pe mĭtĭk hak yi eirĭran au emĭt! Ti ap ekintĭp menmen me mĭt han. Ti ap ewen hĭm etĭp mĭt han.’”¹⁹ Ti emtau hĭm me miye haai nĭt eisesim naanmamror me menmen, ti hanhan eriuwe mĭt miyapĭr han ehĭr ke ti hanhan hĭrekes.’”

²⁰ Te mĭtĭk pipĭak ketpĭwek, “Hĭm im em hi epei hisesim. Te hi ehises mekam ham?”

²¹ *Jisas ketpĭwek, “Ti hanhan are yaaik te ti eno esiuwe menmen mit yapĭrwe ehĭt pewek emrerim te ti ewet mĭt enun ap netenen menmen mei em. Ti erĭak menmen im, ti hetenen menmen yapĭrwe hahu wit ke God. Ti hĭrĭak menmen im epei au, ti enen ehisisa.”

²² Mĭtĭk pipĭak kemtau hĭm im, hĭrak kĭnaaiwĭr Jisas han enuk ken kentar Jisas ketpĭwek hĭrak kesiuwe menmen mĭrak mamno. Hĭrak ketenen menmen yapĭrwe.

²³ Hĭrak epei ken, Jisas katĭp mĭt disaipel nĭrak, “Hi hetpi werek. Menmen yapĭrwe mĭt netenenim hĭram mewen (o mesenkek) han kĭr te hĭr ap nises hĭm me God waswas au.”²⁴ Hi pĭke hetpi heteipim. Kamel hĭram ap te mamnĭk hei ke nil ke nekerwo laplap neriuwerek ek taau. Hĭram hei kike. Mĭtĭk ketenen pewek yapĭrwe hĭrak ap te kakises God taau kĭre kamel ap te kakises hei. Hĭrak kĭrĭak menmen au kentar pewek hĭrak ketenenim hĭrak han kĭrak kenke kenterim te kakisesik werek werek taau.”

²⁵ Mĭt disaipel nĭrak nemtau hĭm im em hĭr nehĭnhĭn te hĭr han kekrit nitĭwekhi, “God ap kakĭthis mĭtĭk kar ik au, te neimĭn ne haiu mĭt mamu mamtikerek? Taauye!”

²⁶ *Hĭr natĭp epei au, Jisas kĭrapror ketpor, “Mĭt ap nankaap hĭras nanu nantike God au. Menmen mĭt netenenim mamkepi au. God kerekek kakĭkepi.”

²⁷ Hĭrak katĭp epei au, Pita ketpĭwek, “Haiu epei mĭnaaiwĭr menmen mai yapĭrwe te haiu misesit. Maain haiu mamĭt mekam?”

²⁸ *Jisas kewenhi ketpor, “Hi hetpi menmen im! Hi Mĭtĭk ke wit ke Mĭtĭk Iuwe maain hi hahu yeno mai iuwe naanmampre mĭt me wĭ yaaim maain mamnen, te yi mĭt kerek yisĭsa yi yayu yeno yaipar ke hi ik ek. Yi skelim mĭt ne weiwĭk yapĭrwe me Isrel.”²⁹ *Hĭr mĭt miyapĭr niutĭp niutĭp kerek nĭnaaiwĭr winak o menmen mĭr, kikrek nĭr, yenterer, miye haai o nĭkerek nĭr o tĭ kĭr, hĭr nĭnaaiwĭrem nentar hĭr nises menmen nĭpaa hĭr netenenim, maain hĭr nanĭt yapĭrwe mamĭr ke 100. Te hĭr nantike God nanu nanĭt

* 19:17 Lev 18:5; Lu 10:28 * 19:18 Eks 20:12-16; Lev 19:18; Diu 5:16-20; Ro 13:9 * 19:21 Mt 6:20; Lu 12:33; Ap 2:45, 4:34-37 * 19:26 Jen 18:14; Jop 42:2 * 19:28 Dan 7:9-10; Mt 25:31; Lu 22:30; Rev 3:21 * 19:29 Hi 10:34

tipmain tipmain enum eik. ^{30*} Mít miyapír kerek in ek hír niuk mír iuwe, hír maain naníre mít weinín. Mít miyapír yapírwe in ek hír níre mít weinín, maain hír naníre mít iuwe.

20

Hím me mít níríak menmen naanmípre ní me típar wain.

^{1*} “Menmen God kíríakem me haiu mít híram mar ke mítík ketenen tí iuwe. Hekrit enum eik hírak ken kakíthis mít nanríak menmen naanmípre ní me waai wain mírak. ² Hírak katíp ketike mít han nanríak menmen naanmípre ní me típar wain mírak. Te hírak han yaaik keriuwéri te hír nanít pewek iuwe miutíp me wí im em. Epei au, hírak keriuweti nen ní me waai wain mírak eim. ³ Maain wepni epei kehín kíniu kan, hírak ken kí mít han nerp weinín neit wít maket. ⁴ Hírak katíp mít han in en, ‘Yi eino eíríak menmen eipeit ní wain eim, te hí eweti pewek iuwe miutíp mampíreri keriyen.’ ⁵ Te hír nen. Wepni kau nímín iuwe kewen ken, hírak ken kari mít han keprer kerekék nípaá hírak kíríakem.

⁶ “Hínkewí hírak ken kí mít han au nerp neit ap níríak menmen. Te hírak ketpor, ‘Yenmak te yí yerp weiním petepín in ere hínkewí ik ek?’

⁷ Hír netpíwek, ‘Ap mítík kei kewetei menmen haiu mamríakem.’ Hírak ketpor, ‘Yi eino ní me típar wain mai em eíríak menmen.’

^{8*} “Epei hínkewí, te haai ke ní wain katíp mítík iuwe naanmírpe mít níríak menmen hírak ketpíwek, ‘Tí eníne mít níríak menmen nanínen te tí ewetír pewek. Tí ewet mít kerek nan ne hínkewí pewek enín. Maain tí ewet mít kerek nepei ninín nekriteik nan ek níkaru. Te tí ewetír pewek mípíram.’

⁹ “Hír mít kerek nan níríak menmen neit ní wain em ne hínkewí hír neit pewek kiutíp. ¹⁰ Epei au, mít kerek ninín níríak menmen meit ní wain em, hír nan te hír han kitet hír nanít pewek yapírwe maminíni, te au, hír netíwem mípíram keremem. Pewek kiutíp. ¹¹ Hír netíwem, te hír nene mítík kerek ke ní keremem. ¹² Hír natíp nar ik: ‘Mít in en hír nan níkaru. Hír níríak menmen kike keremem, te tí ewetír pewek mípíram mepír ke haiu metíwem. Haiu epei míríak menmen iuwe me hekrit eik ere wepni kíman sí kewai meriuwerem.’

¹³ “Hír natíp nar ik te hírak katíp mítík hak kiutíp ke hír mít en. Hírak katíp, ‘Kai yínak hí ap herekyut enum. Nípaá tí ewénhi híram werék te tí híríak menmen ehít pewek kiutíp a? ¹⁴ Tí ehít pewek kí kiutíp te tí eno. Pewek kiutíp hí epei ewetitem, mar keremem te hí hanhan ewet mít pewek kerek níkaru en em. ¹⁵ Mekam! Yi han kitet hí híríak menmen hises han kai mamríuwe pewek mai im em o au a? Hí ehisesim ye! Hí híríak menmen yaaim me menmen im em yí au han enuk yeriuwa a?’ Haai ke ní ik hírak katíp kar ik. ^{16*} Te hí Jísas hetpi. Hír mít kerek in ek hír mít weinín, maain hír iuwe. Mít kerek in ek hír iuwe, maain hír naníre mít weinín.”

Jísas katíp keteipim ere wikak me hírak kaki te píke kakíkrit
(Mk 10:32-34; Lu 18:31-33)

¹⁷ Jísas kakniú kakno Jerusalem, te hírak keit his mít disaipel nar hiswiyen wík (12) hír netikerek nen. Hír nitet yayiwe nen, te Jísas ketpor kar ik: ^{18*} “Eiyímtau. In ek haiu mamno Jerusalem. Te hírak mítík kerek kakriuweta hí Mítík ke wít ke Mítík Iuwe hí eno his me mít iuwe pris netike

* **19:30** Mt 20:16; Lu 13:30 * **20:1** Mt 21:33 * **20:8** Lev 19:13; Diu 24:15 * **20:16** Mt 19:30;

Mk 10:31; Lu 13:30 * **20:18** Mt 16:21, 17:22-23

mít nin'in nertei hím me Moses. Te hír nanmitetpín nantíp hi enuk te hi ahi. ¹⁹ *Te hír nansiuwa hi ano his me mít ap ne weiwík me Isrel, hír nanítipo enum me nanrekyaú yínk enuk, hír nanwaai nípín menmen naniyep te nanwenkeka ehu nu tentarakít. Me wí wikak, hi pík ekrít hahu."

*Jems ketike Jon miye pírakít witehi Jisas te hírakít tatre iuwe
(Mk 10:35-45)*

²⁰ Me wí im Sebedi míte pírak weithis níkerék tíre Jems ketike Jon híre weri wan Jisas. Híre wewen niníp witíwekhi hírak kakrekýiwe menmen yaaim. ²¹ *Jisas ketpíwe, "Ti hanhan mekam?" Híre watíp, "Maain tí are Mítík Iuwe King naanmamprai haiu mít. Me wí im hi hanhan tí atíp níkerék tawír wiketeret it fatu menep tatítikewit naanmampre mít tatítewit. Hak kakno his henkik, hak kakno his yaaim tatít wit kerek mít iuwe newi. Híram werek o au?" ²² *Híre watíp warik, te Jisas ketpíwe, "Auye! Yi ap yertei menmen werek werek yi yitauhiyem. Híram werek te yi yayises menmen enum yayír ke hi ehisesim eiwis menmen enum mamnen mamiwep a?" Hírakít tatíp, "Hawír te wawisesim."

²³ Te Jisas ketpíwekít, "Híram werek te yi wiketeret yayises menmen hi ehisesim te mamrewaank. Te keimín hírak kaku kakínke kakno his henkik mai, keimín kakno his yaaim mai, hím im em hírak ap hím mai te hi etpiyem au. Yeno keremem híram me mít han kerek Haai kai God kíriakem te mít han nanwim."

²⁴ Hír mít disaipel han nar hiswiyen (10) nemtau menmen hírakít titehi Jisas em keremem, hír han enuk neneret. ²⁵ *Te Jisas kenínor hír nan nanírek, te hírak katíp, "Yi yertei hír mít iuwe ne weiwík ham hír natíp mít hír weinín te hír iuwe niníni. Te hír mít iuwe keriyen natíp hím manp enuk te hír mít miyapír nises hím kí me menmen hír netpim. ²⁶ *Te menmen enum mar im ap emír p nímín me yi mít au. Mítík keimín kakre iuwe nímín ke yi mít, te hírak ekpar mítík kíriak menmen yaaim me kakíkepi. ²⁷ Mítík kerek hanhan kakre iuwe ke yi mít, te hírak ekpar mítík weiník kíriak menmen mi. ²⁸ *Hírak kíriak menmen ekpar hi Mítík ke wit ke Mítík Iuwe kereké hi aríakem. Hi ap han te mít nanrekýo menmen mai nankepa au. Hi han aríak menmen me mamkaap mít, te hi enaaiwír yínk kai hahi akaap mít miyapír yapírwe ahísak menmen enum hír níriakem."

*Jisas kíkAAP mítíkít wiketeret kerek nanamír toto
(Mk 10:46-52; Lu 18:35-43)*

²⁹ Hír natíp epei au, hír nínanaaiwír wit Jeriko nen, te mít miyapír yapírwe nises Jisas. ³⁰ *Hír nepno te mítíkít wiketeret kerek nanamír toto tau yayiwe. Hírakít temtau hím mít natíp me Jisas kitet yayiwe kakno, te hírakít títap tatíp teníne hím iuwe, "Mítík Iuwe tí Nepenyek ke Devit kerek God kwetít menmen mírak iuwe. Tí han etwenínawír." ³¹ Mít miyapír hír natíp hím iuwe te hírakít tekintíp wíre wíre. Au, hírakít títap tatíp iuwe tar ík: "Mítík Iuwe tí Nepenyek ke Devit, tí han etwenínawír."

³² Jisas kerp kenínewekít katíp, "Yi wiketeret yi hanhan hi arekyi mekam?"

³³ Te hírakít tatíp Jisas, "Mítík kai Iuwe hawír hanhan tí erekyawír nanamír mawír mamre yaaim te hawír wawír ein ein."

* 20:19 1Ko 15:4 * 20:21 Mt 19:28; Lu 22:30 * 20:22 Mt 26:39; Jo 18:11 * 20:25 Lu 22:25-26
* 20:26 Mt 23:11; Mk 9:35; Lu 9:48 * 20:28 Lu 22:27; Fl 2:7; 1Ti 2:6 * 20:30 Mt 9:27, 15:22

³⁴ Te Jisas han teweninet kewis his mau nanamir mirakit, te wasenum hirakit tir ein ein werek werek. Te hirakit tisesik ten.

21

*Jisas ken Jerusalem kire mitik iuwe king kinin naanmipre mit
(Mk 11:1-11; Lu 19:28-40; Jo 12:12-19)*

¹ Hir epei nen menep wit Jerusalem, hir niun wit Betfasi kerek menep mniu (o neiyip) niuk mirak wit Oliv. Hir neit ein te Jisas kakriuwet mitikit disaipel wiketeret. ² Te hirak ketpwekit kinin: “Yi eino wit kike eik ek te yi yayir menep in en. Te wasenum yi yayir donki (hire wire hos) hir mit nesenskekiye weriuwe waai werp nu, nikan kire ketikerep. Yi eisiupani eiyriyei eyin einen eiwetori. ³ *Te mitik hak kakitpi menmen me yi wiketeret, te yi eitip eiyir ik: ‘Mitik kawir iuwe kakriak menmen ham kakriuwere.’ Maain hirak kakriak menmen kakriuwere epei au, hirak kaksiuwerem pike mamnen.”

⁴ Menmen im man te hiram mises menmen kerek nipa profet netpin em. Hiram matip mar im:

⁵ * “Yi eitip mit miyapir nau wit Saion emir ik: ‘Eiyir mitik iuwe ki kaknen kakri. Hirak ap mitik katip him tokim au. Hirak kau donki keteikin mit hirak naanmipri werek werek. Hirak keiyik kan.

Hirak kau donki kike, nikan kerek miye pirak hire winaak.’ ”

⁶ Te mitikit disaipel wiketeret ten tises menmen kerek Jisas epei ketpwekit em. ⁷ Hirakit teithis donki miye wetike nikan kire, te hirakit tewis laplap saket mirakit menterik, te Jisas kau sip kirak. ⁸ *Te hir mit miyapir yapirwe newis laplap saket menmen miwaai yayiwe. Mit han neremir nu heneik newisim miwaai yayiwe nesisiwek neriuwerem. ⁹ *Te hir mit miyapir nininek, hirak ketike han nisesik hir nikaru nan nnap nenine,

“Kai yaaik ik hirak Nepenyek ke Devit. Haiu hanhan God kakriak menmen yaaim ke mitik ik kan kakikrehir kirak. Hirak yaaik te haiu emwenipi niuk me God.”

¹⁰ Jisas ken Jerusalem, te mit miyapir neit wit iuwe eik, hir nehinhin neriuwerek te hir natip, “Mitik ik ek hirak keimin?”

¹¹ *Te mit miyapir kerek nen ek natip, “Hirak profet Jisas, mitik ke Nasaret keit provins Galili.”

*Jisas kepir mit kerek nesiuwe menmen neiyim nanit pewek neit winak iuwe ke God natip him mirak newiyen
(Mk 11:15-19; Lu 19:45-48; Jo 2:13-22)*

¹² Te Jisas kinik ken winak iuwe ke God tempel kerek mit natip mit han him me God nekrerek ek. Te hirak kepir mit kerek nesiuwe menmen nanit pewek mamriuwere em. Hirak kewir yeno mir kerek hir newis pewek menterim metike yeno me mit kerek hir nesiuwe hore newet mit em hir newi. ¹³ *Hirak kirakem epei au, hirak katip, “Tiwei me God matip mar ik: ‘Mit nanrer wit wit nankine winak kai nenewek winak kerek mit nanitehi God menmen nanikrerek.’ Te yi yirakek kire winak ke mit enun nekintip menmen newik.”

* 21:3 Mt 26:18 * 21:5 Ais 62:11; Sek 9:9 * 21:8 2Kin 9:13 * 21:9 Sam 118:25-26 * 21:11 Mt 21:46 * 21:13 Ais 56:7; Jer 7:11

14 Jisas kepeit winak tempel kerek mit natip mit han him me God nekrerek, te mit han nanamir toto netike mit nnap enum nan nrek, te hirak kerekyi yire yaain. 15 Te hir mit iuwe ne pris netike mit iuwe nertei him me Moses natip mit em, hir nir menmen yaaim Jisas kiriakem kikaap mit, te hir nemtau nikerek nenine neit ein natip nar ik: "Haiu emwenipi niuk me nepenyek ke Devit." te hir han enuk. 16 *Hir han enuknetp>wek, "Ti hemtau him kerek hir netpim em a?"

Te Jisas ketpor, "O, hi hemtewem. Yenmak te yi ap han kitet menmen yi epei yekinaam me menmen im a? Hirak katip, "Ti God hewep han ke nikerek kike netike han kerek nau sinipau naam nim te hir natip newenipi niuk mit hiram iuwe." 17 Hirak katip nepei au, hirak knaiwiri keit wit iuwe ik, hirak ken kau Betani me witaan ik ek.

Jisas katip nu fik keweivei kaki
(Mk 11:12-14, 20-24)

18 Hekrit enum eik, Jisas pike ken wit iuwe eik te hirak nnp> maak. 19 *Te hirak kir nu fik hak kiutip keit yayiwe, te hirak ken kerek. Te hirak ap kir nkim mei mewik au. Hirak keperp weinim. Te hirak katip nu fik, "Ti ap hari eine nkim meiyam au." Te wasenum nu fik keweivei kaa.

20 Hir disaipel nrek te hir nehinhin. Hir natip, "Kenmak te nu fik keweivei kaa waswas?"

21 *Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. Yi yises him me God werek werek, yi ap han kitet God kakikapi o au, te maain yi yairiak menmen mamir ke epei yi yira hi hiriakem me nu fik ik ek. Te menmen im keremem au. Yi yaitip m>niu (o neiyip) ik, "Ti eket eno ekre wan", te hirak kakises him kerek yi epei yetp>wek ek hirak kakno kakikre wan. 22 *Yi yises God werek werek yi eyit>wekhi me menmen, maain hirak kakrek>yem."

Mit iuwe nitehi Jisas keimin ketp>wek hirak katip mit him me God
(Mk 11:27-33; Lu 20:1-8)

23 *Jisas pike kan winak iuwe ke God katip mit him mirak. Hirak wen ketpim, mit iuwe pris netike mit iuwe kerek ninin naanmpre mit ne Isrel nan nit>wekhi narik: "Keimin kehimitanut te ti hatip mit him im?"

24 Jisas ketpor, "Hi hitihi menmen miutip. Yi eyitpewem werek, te hi hetpi keimin kehimitena hi hatip mit him im. 25 Keimin kehimitan Jon hirak kikir mit neriuwe tpar? God kehimitanek o hirak kises han kirak?"

Hir hiras natipan nar ik: "Haiu emitp>wek mekam werek? Haiu mamitp>wek God kehimitanek hirak kiriakem, te hirak kakitpei, "Yenmak te yi ap yises him me Jon a?" 26 *Haiu matip Jon kises han kirak kiriakem, haiu minapen mit nanrekyei enum nanintar hir han kitet John hirak mitik iuwe profet. 27 Hir ninaain mit te hir ap natip Jon hirak mitik weinik. Te hir natip Jisas, "Haiu au mepitari keimin kehimitenek kiriakem."

Hir natip epei au, Jisas ketpor, "Yi ap yetpo werek menmen me Jon, te hi ap etpi keimin kehimitena hi hirak menmen im."

Him tok piksa me nikerek wiketeret te mitik hak

28 *Jisas katip, "Yi han kitet mekam? Nipaa mitik hak kine nikerek hirakit wik. Hirakit epei tire iuwe, wi ham haai ken nikan iuwe mitik ketp>wek kar ik, "Petepin hi hanhan ti eno eriak menmen naanmpre ni me waai wain mai." 29 Hirak katip haai kirak kar ik: "Hi au hnapen." Maain hirak

* 21:16 Sam 8:2 * 21:19 Lu 13:6 * 21:21 Mt 17:20; Lu 17:6; 1Ko 13:2; Jo 14:12 * 21:22 Mt 7:7-11; 18:19; Jo 14:13-14 * 21:23 Jo 2:18 * 21:26 Mt 14:5, 21:46 * 21:28 Lu 15:11

keweik'in han k'arak ken ni me haai k'arak k'arak menmen. ³⁰ Haai ken kitehi n'ikan kike ek, 'Ti tewen eno ni mai er'ak menmen naanemprewem.' N'ikan n'ikim ek kewenhi katip, 'Hi eno', te h'arak ap ken ni eim au. ³¹ Yi han kitet kem'in ke n'ikerek wiketeret kises h'im me haai?"

H'ir netp'iwek, "N'ikan iuwe m'itik kerek."

Jisas ketpor, "Hi hetpi werek. M'it enun newen'in his m'it h'ir nin'in neweik'in sip newet menmen enum nises h'im me God. Te yi m'it iuwe au! ³² *H'ir nenmak? Yi yises h'im me God werek werek au yentar Jon kan keteikni menmen yi yayisesim te yi ap yises h'im m'arak au. Te m'it enun neit'it pewek me takis netike miyap'ir kewenek nari m'it his newenem, h'ir keriyen nises h'im m'arak. Yi epei y'iri h'ir nises h'im m'arak te yi ap yeweik'in han yisesik. Au, yi yeweik'in sip yewet'iwek yau wein'in."

H'im tok piksa me m'it kerek naanm'ire ni me waai wain me m'itik hak (Mk 12:1-12; Lu 20:9-19)

³³ *Jisas wen ketpor kar ik: "Yi eiy'imtau h'im tok piksa ham im. M'itik iuwe ketenen ti mei kam'ir waai wain n'ikim m'arak epei au. H'arak kime n'wa keweik'iwem kekin hei kewis yemt' w'isenuk kekrerem te ketepen waai wain n'ikim t'ipar m'iram mekrerek. Epei au, h'arak kime k'inaan kau niu naanm'ire ni m'arak. Epei au, h'arak kehimitan m'it h'ir naanm'irewem. Te h'arak k'inaaiw'ir wit ik ken wit hak keit yan'im'in. ³⁴ Maain waai wain n'ikim epei maa, h'arak keriuwet m'it n'arak kerek n'arak menmen m'arak em h'ir nen neit n'ikim p'nam m'arak neiy'im nan'inen. ³⁵ *M'it naanm'ire ni em nerekyor enum. Hak ek h'ir nak'ip, hak ek h'ir nak'ip kaa, hak ek h'ir new'ir nan nak'ip hemkre maain mekiuwe y'ink k'arak. ³⁶ Maain kike, m'itik iuwe kesiuwe m'it han n'arak yap'irwe nan nin'in kerek n'ipaa h'arak keriuweti nan. H'arak keriuweti nan te m'it kerek naanm'ire ni nerekyor enum mar ke n'ipaa h'ir n'arak m'it han em. ³⁷ Epei au, m'itik iuwe kesiuwe n'ikan k'arak k'ikaru kan h'arak han kitet kar ik: 'H'ir nan'imtau h'im me n'ikan kai.' ³⁸ *M'it kerek naanm'ire ni me m'itik iuwe, h'ir n'ir n'ikan k'arak kan h'ir h'iras netpepan nat'ip nar ik: 'Ik ek h'arak n'ikan ke m'itik iuwe. Haiu emk'ip te haiu em'it ti k'arak ik ek.' ³⁹ *Te h'ir nat'ip epei werek, h'ir net'iwekhis neiy'ik nen n'inaaiw'ir ni nak'ip kaa. ⁴⁰ Maain m'itik iuwe ke ni im h'arak kaknen kakrekyor mekam?"

⁴¹ H'ir newenhi netp'iwek, "H'arak kaknen kaknep m'it enun en epei au, h'arak kakwis m'it han nan'inen naanmamre ni m'arak m'it in h'ir yaain nanwet'iwek menmen yinam m'arak kerek h'iram epei mekiute."

⁴² *Jisas ketpor, "Yi yenmak te yi ap yertei werek werek h'im me God mau tiwei n'ipaa profet newis'im? H'iram mat'ip, 'Tein'ik yaaik kerek m'it nime w'inak h'ir n'napen newis'im m'iwaa, God kehimitanek h'arak kin'in tein'ik ham m'it epei nam'ir.

M'itik Iuwe God kerek k'arak menmen im haiu han kitet h'iram yaaim.' ⁴³ Te hi hetpi menmen yaaim me God n'ipaa h'arak kewetiyem yi ap yisesim werek werek, te h'arak keriyaam mamnop'in h'arak kakwet m'it han em h'ir yaain nanises menmen God hanhan h'ir n'ir'akem neriuwerem. ⁴⁴ *Neim'in h'ir neweik'in sip neweto h'ir nan'awaank nan'ir ke m'in kaknat'in kak'antar tein'ik h'iram merep'ir. Maain hi arekyor enum h'ir nan'awaank nan'ir nan'ir ke tein'ik kaknat'in kak'antar menmen h'arak kaksesi t'ikip t'ikip mamre niut'ip."

* 21:32 Lu 3:12, 7:29-30 * 21:33 Ais 5:1-2; Mt 25:14 * 21:35 Mt 22:6 * 21:38 Mt 27:18

* 21:39 Hi 13:12 * 21:42 Sam 118:22-23; Ap 4:11; Ro 9:33; 1Pi 2:6-8 * 21:44 Dan 2:44-45

⁴⁵ H̄irak katip̄ epei au, m̄it iuwe ne pris netike m̄it han ne Farisi nemtau h̄im me Jisas h̄ir nertei h̄irak katip̄ h̄im tok piksa im keneri keriuwerem. ⁴⁶ *H̄ir nerteiyem epei au, h̄ir hanhan netiw̄ek his nan̄riyaak neiyik nan̄no nanwisik kakikre w̄inak enuk, te h̄ir n̄riakem au. H̄ir n̄inaain m̄it yap̄rwe kerek nererik nemtau h̄im me Jisas h̄ir nan̄n̄ip nan̄ntar h̄ir han kitet Jisas h̄irak m̄itik iuwe profet.

22

Jisas katip̄ m̄it tok piksa me m̄itik ketike m̄ite nan̄itan haai kemani menmen kakwet m̄it nanrerik em

(Lu 14:16-24)

¹ Jisas p̄ike katip̄ m̄it miyap̄r h̄im keriuwe tok piksa.

² H̄irak ketpor, “Menmen God k̄riakem ken̄ine m̄it ne t̄i h̄ir nanises h̄im m̄irak h̄iram mar ke m̄itik iuwe kin̄n naanm̄ipre m̄it h̄irak kemani menmen keiyim k̄nk̄ik m̄it kak̄intar n̄ikan k̄irak ketike m̄ite nan̄itan.

³ N̄ipaa h̄irak kehimitan m̄it han nan̄nen nan̄im menmen nantikerek. In ek h̄irak keriuwet m̄it n̄irak han h̄ir nan̄no nan̄in̄nor nantip̄ m̄it h̄ir nan̄nen nan̄im menmen nantikeri. Te h̄ir ap n̄inapen. ⁴ *H̄ir au n̄inapen, te h̄irak ken̄ine m̄it n̄irak han ketpor, ‘Yi eitip̄ m̄it kerek n̄ipaa hi etpor nan̄nen nan̄im menmen eiȳt̄por hi epei hemani menmen nepei au, te h̄ir en̄nen en̄im. Hi epei enep bulmakau neniun yap̄rwe metike samiyak ham yaaim.’ ⁵ M̄it en nen netpor menmen epei au, te h̄ir neweik̄n sip newet̄rem nises menmen m̄ir. M̄itik hak ken ni m̄irak, m̄itik hak ken stua k̄irak. ⁶ *M̄it han en nepu h̄ir netenen m̄it kerek m̄itik keriuweti nan, h̄ir nerekyor enum nan̄ip naa. ⁷ H̄ir nerekyor enum nan̄ip naa, m̄itik iuwe han enuk wisenuk keriuweti te h̄irak keriuwet m̄it n̄irak ne ami h̄ir nen nenep m̄it in enun kerek nenep m̄it n̄irak, h̄ir nan̄ip nenepi nesi wit k̄ir. ⁸ H̄ir nan̄ip nenepi epei au, m̄itik iuwe ken̄ine m̄it n̄riak menmen m̄irak, h̄irak ketpor, ‘Hi epei hemani menmen epei au, te m̄it kerek hi n̄ipaa hehim̄itenor h̄ir nan̄nen h̄ir au enun. ⁹ Te yi eino eirer yayiwe yi eiȳr m̄it yap̄rwe nan nitet yayiwe yi eiȳt̄por h̄ir en̄nen en̄im menmen hi emaniyem.’ ¹⁰ H̄irak ketpor epei au, m̄it n̄irak h̄ir nen nerer yayiwe nari m̄it kerek h̄ir n̄ri nitet yayiwe en. M̄it han yaain, m̄it han au enun, te h̄ir neri nen w̄inak kerek m̄itik ketike m̄ite h̄ir nan̄itan neitai en, ere h̄ir nau neneises w̄inak nenepik.

¹¹ “H̄ir nau neneises w̄inak nenepik, m̄itik iuwe kan kak̄ir m̄it kerek nau nererik n̄ipaam menmen m̄irak. H̄irak kan k̄ri, h̄irak k̄ir m̄itik kiut̄ip ap hanhan keriuwe m̄itik iuwe h̄irak keriuwet klos yaaim me m̄it h̄ir nan̄itan au. H̄irak kan ketp̄iw̄ek, ¹² ‘Kai yinak. Harkeik te ti h̄it̄it naan m̄it nai naanm̄irau weip̄r te ti h̄in̄ik han n̄im̄in in a?’ M̄itik h̄irak ap ketp̄iw̄ek menmen au. H̄irak ȳnk enuk kau en kenes̄n̄n paan. ¹³ *Te m̄itik iuwe naanm̄ipre m̄it h̄irak ken̄ine m̄it n̄riak menmen m̄irak ketpor: ‘Yi eiȳt̄ ik eisenk̄ik̄iw̄ek his h̄it̄ eiw̄rek ekno wit eik toto enuk. H̄irak kak̄ik̄it kaknak̄in yehes m̄irak kakine han enuk kaku kak̄it.’” ¹⁴ Jisas ketpor h̄im im epei au, h̄irak ketpor: “H̄irak k̄ik̄it k̄inak̄in yehes kent̄ar God ken̄ine m̄it yap̄rwe nanisesik, te h̄irak kehimitan m̄it niut̄ip̄ niut̄ip̄ keriyen h̄ir nan̄nen nanu nantikerek.”

M̄it hanhan nari han ke jisas newis̄isik nit̄iw̄ekhi me pewek me takis
(Mk 12:13-17; Lu 20:20-26)

* 21:46 Mt 21:26 * 22:4 Mt 21:36 * 22:6 Mt 21:35 * 22:13 Mt 8:12, 25:30; Lu 13:28

15 *Jisas ketpor him epei au, wi im mit ne Farisi n'naiwerek hir nimenip'inek newis'wekek neriuwe him ham. 16 Hir nimenip'inek newis'wekek epei au, hir neriuwet mit hir han nises him mir, hir netike mit kerek nises him me Herot hir nan nanri han kirak nit'wekhi, "Mitik luwe tisa, haiu mereti ti mitik yaaik hatip menmen yaaim me God werek werek. Ti han kitet mit yap'rwe hir n'piran te ti ap ewis kiutip kakri han kit me menmen. 17 Te haiu hanhan ti etpai han kit. Hiram yaaim te haiu mamwir pewek me takis mamwet mitik iuwe ke Rom naanm'prai mamwet'wekem o au?"

18 Te Jisas kertei han kir enuk te hirak ketpor, "Yi mit enun yewis'isik. Yi yenmak te yi hanhan yewis'isewek a? 19 Yi eiyit pewek yi yew'irem yewet mit ne gavman em me takis eiyim einen." Hirak ketpor, te hir nen neit pewek miutip neiyim nan neteikn'wekem. 20 Hir neiyim nan neteikn'wekem, te hirak kiforhi ketpor, "Ninaan me keim'n metike niuk mirak mewik?"

21 *Hir natip, "Me mitik iuwe Sisa keremem."

Te hirak ketpor, "Te yi eiwet mitik iuwe Sisa menmen mirak, yi eiwet God menmen mirak."

22 Hirak ketpor epei au, hir han kekrit neriuwe menmen hirak epei ketpor nentar hir ap te nanwisesik au. Te hir n'naiwerek hir nen.

*Mit nitehi Jisas me mit hir naa hir p'ike nan'krit
(Mk 12:18-27; Lu 20:27-40)*

23 *Me wi im keremem, mit han ne Sadyusi hir nan nir Jisas. Mit in hir ap han kitet mit epei naa hir p'ike nan'krit tauu. 24 *Hir nan nit'wekhi nar ik: "Mitik luwe Tisa, him n'paa Moses kawisim mau t'wei matip, 'Mitik kaki kaknaip'is mite pirak, te hire ap wine nikerek nei au, maain nikik kirak kaktiwe te hire wawine nikerek nei nan'krehir ke haai kir.' 25 N'paa mit ne haai kiutip hir nar hispinak wik (7), hir nepu in. Nikan iuwe mitik keit mite te hirak kaa ap kine nikerek wen au. Hirak nikik kirak n'im'inek hirak ketiwe. 26 Hirak ketiwe hirak kaa, te hirak ap kine nikerek au. Hir nepir kerekere ere hirakit t'paa ap tine nikerek nei au. 27 Hirakit t'paa ere tepnepik, mite pirakit w'paa w'pkaru. 28 Maain wi kerek mit p'ike nan'krit nanu, hire waure mite pe keim'n? Hire n'paa wau wetike m'kan t're tar hispinak wik (7)."

29 Hir natip epei au, Jisas ketpor kar ik: "Yi mit yatip enum yentar yi yepitari him me God, yi ap yertei God hirak manp enuk wisenuk te hirak kakises han kirak kir'ak menmen yap'rwe. 30 Me wi God kak'ikian mit hir nanu, hir ap nan'it miyapir au. Hir nanu wein'n nanir ke mit ensel neit wit ke God.

31 "Te menmen yi nepei yetpim me mit p'ike nan'krit yentar yi ap han kitet hir p'ike nan'krit. Hi hetpi menmen im. Yi yenmak te yi ap yertei menmen yi yekinaam mau t'wei me Moses God ketpiyem a? 32 *Hirak katip, 'Hi God ke Ebrahim, Aisak ketike Jekop.' Hirak God ke mit hir him'in kir' kepu keriyen." 33 Mit yap'rwe nerp menep nemtau menmen hirak ketporem, hir han kekrit hir han yaaik neriuwe him mirak.

*Jisas katip mit ne Farisi him lo me God hiram iuwe min'in
(Mk 12:28-31; Lu 10:25-28)*

34 Maain kike, mit ne Farisi nemtau Jisas katip werek kin'in him kerek mit ne Sadyusi nit'wekhiyem, teir y'ink enuk, hir nekintip n'naiwerek. Te hir

* 22:15 Mk 3:6 * 22:21 Ro 13:7 * 22:23 Ap 23:8 * 22:24 Diu 25:5 * 22:32 Eks 3:6; Mt 8:11

nan nekiyan nau niutip nimenipinan natip. ³⁵ Epei au, mitik kiutip kekre nimin ke hir mit, hirak ke mit ne Skraip, hirak kan katip Jisas kininek ketpwek, ³⁶ “Mitik Iuwe Tisa, him mekam hiram minin him ham nipaa Moses ketike profet newisaiyem mau twei matip?”

³⁷ *Jisas keweniwexhi ketpwek, “Yi hanhan Mitik Iuwe ki God yeriuwe han ki ketike me menmen yapirwe mekre yink ki. ³⁸ Him im hiram iuwe minin him ham mau twei nipaa Moses ketike Profet newisaiyem. ³⁹ *Him ham iuwe misisim hiram mepir ke him minin em, hiram mipiram. Hiram matip, ‘Yi hanhan mit han o ni yinan yar ke yi hanhan yeriuwe hirasi.’ ⁴⁰ Mit nanises menmen wik im te hiram mamkepi hir nanises him yapirwe werék werék nipaa Moses ketike mit profet hir newisim mau twei.”

Jisas kitehi mit ne Farisi him me Mitik Kraisi kerek God kakriuwetek kaknen

(Mk 12:35-37; Lu 20:41-44)

⁴¹ Mit ne Farisi wen nekiyan nau niutip, Jisas kitorhi kar ik. ⁴² *Hirak katip, “Yi han kitet mekam me Mitik Kraisi kerek God kakriuwetek kaknen kakkaap mit ne ti? Hirak Nepenyek ke keimin?” Hir netpwek, “Hirak kakre Nepenyek ke Devit.”

⁴³ Jisas kitorhi keteipim, “Hirak kakre nepenyek ke Devit kerekek, kenmak te God Himin Yaai kikiak han ke Devit kene Kraisi hirak Mitik Iuwe kirak? Devit ketpim kewisim mau twei mar im:

⁴⁴ *Mitik Iuwe God katip Mitik Iuwe kai Kraisi kar ik: “Ti ehu yeno im menep his yaaim kerek mit iuwe newi. Ti ehu in ere hi anep mit enun nepan ni anip anepi.” ⁴⁵ Devit kene Kraisi hirak Mitik Iuwe kirak, karkeik te hirak kenewek nepenyek kirak kerekek? Taau. Hirak Nepenyek ke Devit te hirak kenewek hirak Nikan ke God!”

⁴⁶ Hirak katip epei au, mitik hak kekre nimin ke hir mit yapirwe ap te newenhi au. Me wi im ere maain hirak mitik hak kekre nimin ke hir mit hirak kaknen kakitwexhi him meiyam kike au. Hir yink enuk ninapen.

23

Jisas katip mit hir ap enises menmen mit ne Skraip netike mit ne Farisi hir nriakem

(Mk 12:38-39; Lu 11:43, 46, 20:45-46)

¹ Maain Jisas katip mit miyapir kerek nererik nau netike mit nriak disaipel hirak ketpor kar ik: ² Mit ne Skraip kerek ninin nertei him me Moses natip mit em, hir netike mit ne Farisi, mit iuwe hir nehimiteni hir natip mit him me Moses ir enisesim. ³ *Te yi eimtau menmen hir netpiyem yi eiysesim. Te yi ap eiyses menmen hir nriakem au emit! Hir natip him ham te hir ap nisesim au. Hir nises him ham. ⁴ Hir neriuwe him mir kerek hir netpiyem yi eiysesim hiram mar ke hir neit menmen nimenum neneipetitem newisim mau yapir ki yi yeremime. Te hir ap nankepi nanit menmen nimenum yi yerermime au. Hir ap te nanises him enum nipaa hir netpiyem yi eisesim taau. ⁵ *Hir nriak menmen yapirwe te mit kerek nirem hir nantip hir mit yaain. Hir nime ni newis him me prea mekre tanik miram mau maat metike his mir, te mit nirem hir natip hir yaain. Hir nime ni nokim newisim neses laplap kerek hir newisim mau yink mir me

* 22:37 Diu 6:5 * 22:39 Lev 19:18; Mt 7:12; Ro 13:9-10; Ga 5:14 * 22:42 Jo 7:42 * 22:44 Sam 110:1; Mt 26:64; Ap 2:34-35 * 23:3 Mal 2:7-8 * 23:5 Eks 13:9; Nam 15:38-39; Diu 6:8; Mt 6:1

wi h̄r nitehi God menmen, te m̄t n̄rem h̄r nat̄p h̄r yaain. ⁶ *H̄r hanhan nanu yeno m̄t neh̄m̄tanem me m̄t iuwe nanwim neit w̄nak kerek m̄t nererik nekine h̄m me Moses neitai en nekre w̄nak ke m̄t me w̄ h̄r nererik naam menmen. ⁷ H̄r hanhan m̄t miyap̄r h̄r n̄ri neit maket, h̄r nanwen̄pi niuk m̄r nat̄p h̄r m̄t iuwe, h̄r nenewor, ‘M̄t n̄ai iuwe tisa.’

⁸ Yi ap eiwis m̄t h̄r nenewi yi m̄t iuwe Tisa au em̄t! Yi yap̄rwe ȳre ni yinan keriyen, m̄tik̄ kiut̄p h̄rak M̄tik̄ Iuwe God h̄rak Tisa ki. ⁹ Yi ap eine m̄tik̄ hak kiut̄p kau t̄ ik enewek ‘M̄tik̄ Haai Iuwe’ au ek̄t! Yi ap enewek M̄tik̄ Haai Iuwe ki eiȳntar M̄tik̄ Haai Iuwe kiut̄p kerek kepu. H̄rak God kekrek kerek kepu wit k̄rak Heven. ¹⁰ Yi ap eiwis m̄t h̄r nenewi yi M̄t Iuwe au em̄t eiȳntar M̄tik̄ Iuwe kiut̄p ki hi M̄tik̄ kerek God keh̄m̄tena hi han akepi yi m̄t atihis. ¹¹ *Keim̄n hanhan niuk m̄rak iuwe kekre n̄m̄n ke yi m̄t h̄rak kakwen̄n han k̄rak kakisesi kak̄kepi kak̄rak menmen. ¹² *M̄t kerek han kitet h̄r yaain nin̄n m̄t han, maain God kak̄waank niuk m̄r h̄ram menmen wein̄m. M̄t kerek h̄r newen̄n han k̄r han kitet h̄r wein̄n, maain God k̄knip niuk m̄r h̄ram iuwe.

Jisas kene m̄t Farisi netike m̄t ne Skraip h̄r newisesik

(Mk 12:40; Lu 11:39-42, 44, 52, 20:47)

¹³ “Yi m̄t ne Farisi yetike yi m̄t kerek yin̄n yertei h̄m lo me Moses yat̄p m̄t em. Maain God kakiwep kakriwaank kak̄ntar yi enun yewisesik. Yi yar ke m̄t enun neiyepet weip̄r ke m̄t h̄r nan̄no n̄m̄n. Yi ap hanhan yises h̄m me God werek werek au, te yi yewen m̄t miyap̄r kerek hanhan nanises God werek werek. ¹⁴ [Yi m̄t ne Farisi yetike yi m̄t kerek yat̄p m̄t h̄m me Moses. Maain God kakiwep kakriwaank kak̄ntar yi enun yewisesik. Yi yemit̄p̄n miyap̄r kerek m̄t epei naa, yi yemit̄p̄n yeit menmen m̄t mekre w̄nak k̄r te maain yi yitehi God yerp ninaan me m̄t, yi ȳsaw̄n menmen enun yi ȳrakem yeriuwe prea im te yi yenip m̄t h̄r han kitet yi yaain.]

¹⁵ “Yi m̄t ne Farisi yetike yi m̄t kerek yi yin̄n yertei h̄m lo me Moses yat̄p m̄t em. Maain God kakiwep kakriwaank kak̄ntar yi m̄t enun yewisesik. Yi ȳrak menmen ham yap̄rwe te yi yari han ke m̄tik̄ kiut̄p kakises h̄m mi. Maain h̄rak kises h̄m mi, yi yenipek h̄rak kakre n̄kan ke Seten kakno si tat̄knenik, kin̄n yi m̄t enun h̄rak ap kises God kak̄r ke yi m̄t.

¹⁶ *Maain God kakiwep kakriwaank yi m̄t enun yar ke m̄t nanam̄r toto eiȳntar yi ap yeteik̄n m̄t han yayiwe k̄rak werek werek au. Yi yemit̄p̄n. Yi yat̄p, ‘M̄tik̄ hak kerek kat̄p, “Hi tewen ariak menmen. Hi ap te ewis̄ȳk au hi at̄p werek. Hi ekine w̄nak iuwe ke God kak̄h̄m̄tenau h̄m mai.’” Yi yat̄p, ‘H̄rak kakt̄p kak̄r ik, h̄rak ap te kakises h̄m m̄rak au menmen wein̄m.’ Yi yat̄p, ‘M̄tik̄ hak kat̄p, “Hi tewen ariak menmen. Hi ap te ewisesik au. Hi at̄p werek. Hi ekine gol mekre w̄nak iuwe ke God te hi hat̄p werek.’” Yi yat̄p, ‘H̄rak kat̄p h̄m im, h̄rak ekises menmen h̄rak ketpim em.’ ¹⁷ Yi m̄t enun han auri. Mekam h̄ram iuwe min̄n? Mekam au h̄ram kike m̄karu? Gol m̄waai mekre w̄nak ke God o w̄nak ke God kerek k̄rak gol h̄ram yaaim me God. W̄nak ke God kerek kin̄n! ¹⁸ Yi wen yat̄p, ‘M̄tik̄ kerek kekine k̄naan keit w̄nak ke God h̄ram meh̄m̄tan h̄m m̄rak h̄rak kat̄p h̄rak kakisesim. Maain h̄rak ap kakisesim te h̄ram menmen wein̄m. Te m̄tik̄ kerek kekine menmen m̄t h̄r newis̄im mentar k̄naan, h̄r nat̄p ‘Tru antap’, h̄ram mam̄h̄m̄tan menmen h̄rak ketpim h̄rak kakisesim, te h̄rak kakisesim, o au en, h̄rak m̄tik̄ enuk.’ ¹⁹ Yi m̄t

* 23:6 Mt 6:5; Lu 14:7 * 23:11 Mt 20:26; Mk 9:35; Lu 22:26 * 23:12 Jop 22:29; Pro 29:23; Esi

21:26; Lu 14:11, 18:14 * 23:16 Mt 15:14

nanamir toto! Mekam hiram iuwe minin a? Menmen mit newisim miwaai mentar kinaan newepwarem newet God, o kinaan hirekes kerek kirak menmen im mit newet God em hiram yaaim? Kinaan keremem hiram minin. ²⁰ Mitik kerek kekine kinaan hiram mehimitan menmen hirak ketpim, hirak kekine kinaan metike menmen mewim hiram mehimitan him mirak. ²¹ Mitik kerek kekine winak iuwe ke God kakihimitan menmen hirak ketpim hirak kakisesim, hirak kekine winak ketike God kerek Himin kirak kewik hirakit tehimitan him hirak ketpim. ²² Mitik kerek kekine wit ke God kakihimitan menmen hirak ketpim, hirak kekine wit ke God kerek au. Hirak kekine God kerek kau wit kirak hirak kakihimitan menmen hirak katip hirak kakisesim.

²³ * "Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yinin yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakriwaank kakintar yi mit enun yewisik. Yi yewep menmen mi yapirwe mar hiswiyen (10) te maain yi yewet God menmen mi miutip me menmen hiswiyen (10). Yi yises menmen kike im te yi yeweiin sip yewet him iuwe me God ham im. Yi ap yises menmen yaaim, yi ap hanhan mit miyapir han au, yi ap yises menmen yi yetpim au. Yi yirak menmen iuwe im metike menmen kike me yewet God menmen te yi yaain. Te au, yi yinapen! ²⁴ Yi mit enun yire mit nanamir toto yeteikin mit han yayiwe ke God. Yi hanhan yayises menmen kike me him me God te yi han kaa yayises menmen mirak iuwe.

²⁵ * "Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yinin yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakriwaank kakintar yi mit enun yewisesik. Han ki hirak kire wenkepye metike kap kerek mit nekemyetit neke wit te hiram menmen enum mewim meke ninin hir ap nekemyetit au. Han ki enuk keit ninin kentar menmen yi yisesim yi yetiwem yeriuwe menmen enum yi yirakem yeriyaam yises han ki. ²⁶ Yi mit ne Farisi yi han auri. Yi yar ke mit enun nanamir toto. Yi eiyinin eiyises menmen yaaim mekre han ki te maain menmen yi yirakem hiram mamre yaaim. Menmen im hiram mamre mit nekemyet wenkepye metike kap neke ninin, neke wit.

²⁷ * "Yi mit ne Farisi yetike yi mit yatip mit han him me Moses. Maain God kakriwaank kakintar yi mit enun yewisesik. Yi han ki yar ke hei herwe maa mit newisim mekrerek. Hir namir timen meweiknwek te mit naninen nanirem hir han kitet hei hirak yaaik. Te menmen enum mire herwe hemik paan minin mekrerek. ²⁸ * Mar im mit miyapir niri hir han kitet yi mit yaain yises him yaaim. Te yi mit enun. Menmen enum misawin mekre han ki. Menmen me yi yewisesik ek, metike menmen ham enum enum.

Jisas katip God kakriwaank mit ne Farisi netike mit natip mit han him me Moses

(Lu 11:47-51)

²⁹ "Yi mit ne Farisi yetike yi mit kerek yi yinin yertei him lo me Moses yatip mit em. Maain God kakriwaank kakintar yi mit enun yewisesik. Yi yeses hei kerek mit profet nipaa nau ti hir naa hemik mir miwaai mekrerem. Hiram metike hei mei me mit yaain nipaa naa hemik mir miwaai mekrerem. ³⁰ Yi yatip yar ik: 'Nipaa haiu mepu ti wi mit profet hir nepu netike maamrer naiu, haiu ap te manip mar ke maamrer naiu nriakem taau.' ³¹ * Te yi yeriuwe him im yi yetpim yewepyapir yi nepenyerer ne mit kerek nipaa nenep mit profet hir naa. ³² Hi hetpi. Yi

* 23:22 Ais 66:1; Mt 5:34; Ap 7:49 * 23:23 Lev 27:30; Mai 6:8 * 23:25 Mk 7:4 * 23:27 Ap 23:3 * 23:28 Lu 16:15 * 23:31 Ap 7:52

yayises menmen enum nípaa maamrer ni h̄r n̄r̄akem ere yi enun yaȳr ke h̄r enun. ³³ *Yi m̄t enun yar ke manpen (o yenmik). Yi m̄t enun nepenyerer ne m̄t enun n̄re manpen. Yi yareik yi han kitet yi ap eino si tat̄kneni a? Taauye!

³⁴ *^aTe hi hetpi. Maain hi ariuwet m̄t profet nantike m̄t nertei h̄m me God werek werek netike m̄t nanwepyap̄r h̄m mai yaaim. M̄t han ne m̄t in yi yain̄p̄ yeiwenkeki nanu nu tentarak̄t. M̄t han yi yain̄p̄ yairiuwe n̄p̄n̄ yaȳt w̄nak kerek yi yekine h̄m me Moses yekrerem. Yi yaip̄ri nan̄naaiw̄r wit ik yi yaȳnyei h̄r nan̄r̄ nan̄no nan̄rer wit wit.

³⁵ *Yi eir̄ak menmen im te God kakrekyi enum kakiwep kakrer paan ki. H̄rak kakiwep kak̄ntar kakrer paan ki me m̄t yap̄rwe yaain naa, me w̄ hemkre me m̄tik yaaik Ebel mewen ere me m̄tik profet Sekaraia, n̄kan ke Berekaia, kerek maamrer ni h̄r nak̄p̄ kaa kekre n̄m̄n̄ ke k̄naan metike w̄nak iuwe ke God. ³⁶ Hi hetpi werek. Menmen im enum yap̄rwe mamnen yi m̄t miyap̄r kerek yi en ek yau t̄ yaȳntar menmen hi nepei hetpiyem yi yair̄akem.

Jisas k̄k̄t m̄t miyap̄r ne wit Jerusalem

(Lu 13:34-35)

³⁷ *^aYi m̄t miyap̄r ne Jerusalem, wit kerek m̄t newi h̄r nenep m̄t profet. H̄r nenep m̄t kerek God keriuweti nan n̄ri. W̄ yap̄rwe hi hanhan naan̄p̄ri me menmen enum har ke suware naan̄p̄re n̄kim m̄re m̄n̄k yap̄r m̄re. Te yi au ȳnapen. ³⁸ *Yi eiȳmtewem. Maain wit ki h̄rak kaku wein̄k m̄t miyap̄r ap nanwi au. ³⁹ *In ere maain yi m̄t miyap̄r ne Jerusalem ap p̄ke nan̄ra meiyam au ere yi eit̄p̄, ‘God naan̄mamre kak̄kaap̄ M̄tik ik Krai kerek kekreh̄r k̄rak h̄rak keriuwetek kan in.’”

24

Jisas kat̄p̄ m̄t nanwep w̄nak iuwe ke God nanw̄rek

(Mk 13:1-2; Lu 21:5-6)

¹ Jisas k̄naaiw̄r w̄nak iuwe ke God ken witeik, m̄t n̄rak disaipel newenȳp̄rek te h̄r nanteikn̄w̄ek w̄nak yaaim yap̄rwe me w̄nak iuwe ke God. ² *H̄r neteikn̄w̄ekem, te h̄rak ketpor, “Hi hetpi werek. Yi ȳr menmen yap̄rwe im a? Maain w̄ mamnen te nan kerek m̄t nime w̄nak meriuwerem, h̄rak ap te mamwaai mam̄ntereram au. M̄t nan̄nen nanwepim te h̄ram yap̄rwe mam̄nke mamwaai t̄.”

Jisas kat̄p̄ menmen enum mamnen

(Mk 13:3-13; Lu 21:7-19)

³ Jisas wen kau m̄niu (o neiȳp̄) m̄t nenewek wit Oliv, m̄t n̄rak disaipel keriyen nan nit̄w̄ekhi nat̄p̄, “Ti etpai w̄ kerek menmen im enum mamnen, metike mekam mamnen mamteiknei w̄ im epei man te t̄ enen ewep̄yap̄r h̄rekes te menmen God kak̄r̄akem h̄ram epei au.” ⁴ Jisas kewenhi ketpor, “Yi naan̄mamre h̄ras ap eiwis m̄t han h̄r nanwisesiyek. ⁵ *Ap eiwis m̄t han h̄r nanwisesiyek nan̄ntar h̄r yap̄rwe nan̄nen nanmitip̄n̄ nan̄kreh̄r kai nant̄p̄, ‘Hi kerekek hi Krai kerek God keh̄m̄tena hi anen akaap̄ m̄t.’ H̄r nanwis m̄t miyap̄r yap̄rwe nanriuwe

* **23:33** Mt 3:7, 12:34; Lu 3:7 * **23:34** Ap 7:52; 1Te 2:15; Mt 10:23 * **23:35** Jen 4:8; 2Kro 24:20-21; Hi 11:4 * **23:37** Ap 7:59; 1Te 2:15 * **23:38** 1Kin 9:7-8; Jer 12:7, 22:5 * **23:39** Sam 118:26; Mt 21:9 * **24:2** Lu 19:44 * **24:5** Mt 24:23-24; Jo 5:43; Ap 5:36-37; 1Jo 2:18

h̄im m̄ir. ⁶ Maain yi eiȳmtau m̄it neit menep h̄ir nenepan, yi eiȳmtau h̄im me m̄it h̄ir neit yan̄im̄in h̄ir nenepan, te yi ap einapen au em̄it! Menmen im h̄iram emnen te w̄i hi anen awep̄yap̄ir h̄irekes nepei man wen au. ⁷ *M̄it ne weiw̄ik miut̄ip̄ h̄ir netike m̄it ne weiw̄ik ham h̄ir nan̄inepan. M̄it kerek nau t̄i menep in nantike m̄it neit yan̄im̄in h̄ir nan̄inepan. M̄it nerer wit wit n̄n̄p̄i mam̄in nan̄intar h̄ir menmen mau ni au. T̄i mamrer wit wit mamtan̄ik. ⁸ Menmen im kerek mamnen h̄iram mamre m̄ite h̄ire tu h̄im̄ir ketn̄in̄we iuwe te h̄ire wawine n̄ikan. M̄it miyap̄ir nau t̄i menmen im mamnen mam̄ikrit mamriwaank.

⁹ *Me w̄i im m̄it nantihis yi yaino w̄inak enuk te m̄it naniwep yayi o ȳink ki h̄ir nan̄iwaankem. M̄it nanrer wit wit han enuk nanriuw̄i nan̄ineini nan̄intar yi yises h̄im mai. ¹⁰ W̄i im mamnen, m̄it yap̄irwe nanweik̄in sip nanwet h̄im mai. H̄ir nanwep̄yap̄iran, han enuk nan̄riuwehan. ¹¹ *Me w̄i im, m̄it profet enun newisesik h̄ir yap̄irwe nan̄inen nanri han ke m̄it miyap̄ir yap̄irwe nanwis̄isorek nanriuwe h̄im mai. ¹² Me w̄i im m̄it miyap̄ir nanises han k̄ir nan̄iak menmen enum yap̄irwe te m̄it miyap̄ir yap̄irwe h̄ir ap hanhan nanriuwehan wis̄enum au, kike keremem. ¹³ *Te m̄it miyap̄ir kerek nanis̄isa werek werek ere h̄ir nani, maain hi atorhis h̄ir nanu nantikewa. ¹⁴ *M̄it miyap̄ir h̄ir nanwep̄yap̄ir h̄im yaaim me God kak̄in̄in naanmamre m̄it, h̄ir nan̄it̄pim nanrer wit wit te m̄it nan̄irtei menmen yaaim God k̄ir̄iakem. H̄ir nanwep̄yap̄irem epei au, maain w̄i mamnen te hi anen awep̄yap̄ir h̄irekes te menmen God kak̄ir̄iakem h̄iram epei au.

*Maain menmen enum mamnen t̄i ik
(Mk 13:14-23; Lu 21:20-24)*

¹⁵ *Maain yi yaȳir menmen enum mam̄iwaank w̄inak iuwe ke God mam̄irp̄ mam̄ikre n̄im̄in kerek h̄iram ap te mamno n̄im̄in au kerek n̄ipaa profet Daniel kat̄ip̄ h̄iram mamnen (yi m̄it kerek yekine menmen im, yi han kitetim werek werek). ¹⁶ Te yi m̄it yap̄irwe kerek yi yepu provins Judia, yi yaȳir̄ir yaino m̄niu o neiȳp̄e eisaw̄in eiȳit ein. ¹⁷ *M̄it miyap̄ir kerek nau wepni neit witeik, h̄ir ap p̄ike nan̄ino n̄im̄in w̄inak nan̄it menmen m̄ir mekreerek au em̄it! H̄ir nan̄ir̄ir waswas nan̄ino. ¹⁸ M̄it miyap̄ir kerek neit ni m̄ir, h̄ir ap p̄ike nan̄ino witeik nan̄it menmen klos au em̄it! H̄ir nan̄ir̄ir waswas nan̄ino. ¹⁹ Maain w̄i menmen im mamnen, miyap̄ir nan̄inan n̄ikerek kike wen nau sin̄ipau h̄ir nan̄iwaank nan̄intar h̄ir ap te nan̄ir̄ir waswas au. ²⁰ Yi eiȳitehi God te yi ap eir̄ir me haw̄i hitan o w̄i Sabat au em̄it eiȳintar yi ap te eir̄ir waswas au. ²¹ *Me w̄i im menmen enum mamnen mam̄iwaank m̄it miyap̄ir nau t̄i. Menmen mar im ap man n̄ipaa God kin̄in kewis t̄i ere in. Maain menmen enum mar im ap p̄ike mamnen taau. ²² God ap te kakremir w̄i menmen enum im mamu t̄i te m̄it miyap̄ir yap̄irwe nani. Au, God han kitet m̄it miyap̄ir kerek h̄irak h̄irak h̄irim̄it̄eni h̄ir nises h̄im m̄irak te h̄irak kakremir w̄i menmen im mamu t̄i.

²³ *Maain me w̄i im m̄it̄ik hak kak̄it̄pi, 'Yi eiȳirek. M̄it̄ik luwe Kraiss h̄irak kepu in!' O 'H̄irak kau keit pinak ein!' H̄irak kak̄it̄pi h̄im mam̄ir im yi ap yayisesim au em̄it! ²⁴ *Hi hetpi. Maain m̄it enun newisesik nan̄ino nant̄ip̄ h̄ir Kraiss o h̄ir m̄it profet h̄ir nanwep̄yap̄ir h̄iras. H̄ir nan̄ir̄iak menmen

* **24:7** 2Kro 15:6; Ais 19:2 * **24:9** Mt 10:22; Jo 15:18, 16:2 * **24:11** Mt 24:5, 24; 1Jo 4:1 * **24:13** Mt 10:22 * **24:14** Mt 10:18, 28:19 * **24:15** Dan 9:27, 11:31, 12:11 * **24:17** Lu 17:31 * **24:21** Dan 12:1; Joe 2:2; Rev 7:14 * **24:23** Mt 24:5, 11 * **24:24** Diu 13:1-3; 2Te 2:9; Rev 13:13-14

iuwe nîpaa mîť nîriakem au, te hîr nanri han ke mîť miyapîr kerek nises hîm me God. Te hîr ap nanisesim taau. ²⁵ Yi eiyîmtau. Hi hinîn etpi menmen im. Maain menmen im mamnen yi eiyîrteiyem.

²⁶ *Maain mîť hîr nanîtpi nanîr ik: ‘Yi einen eiyîrek! Hîrak kau wit weinîk mîť ap newi au!’ Te yi ap eino au emîť! ²⁷ *Yi yîr nepni mewenîn meke wepni kokai kan ere kewen ken. Kakîr eik te maain yi eiyîr hi mîťîk ke wit ke Mîťîk Iuwe hi pîke anen. Mîť miyapîr yapîrwe nanra.

²⁸ *Wit kerek mîťîk herwe kîwaairi, hore tepre mamnen mamkîp mamkinenik mamîk. [Marim im maain mîť yapîrwe nau tî hîr enun enun, hi pîke anen etike mîť ensel hi skelim hîr mîť hi ahîwaanki.]

Maain Mîťîk Iuwe Krais kaknen

(Mk 13:24-27; Lu 21:25-28)

²⁹ *Maain wî menmen enum epei man mau tî, wepni kakweikîn kakre wîtaan, wenke ap te kakîr au, hîr mau nepni mamînkîke, menmen iuwe mau nepni hîram mamtanîk. ³⁰ *Menmen im epei au, te menmen mamu nepni mamteikîn mîť hi mîťîk ke wit ke Mîťîk Iuwe hi awepyapîr hîrekes, te mîť miyapîr ne weiwîk yapîrwe nerer wit wit nankîť nanra hi hau hentîr napî heriuwe menmen mai iuwe metike menmen mai yaaîm merhîthe hi anen. ³¹ *Hi anen, te God kaktenwo taur. Kaktenwo taur, hi heriuwet mîť ensel nai hîr nanîno nanrer wit wit kerek mîť miyapîr hi hehimîteni hîr nises hîm mai hîr nanwiyen, hîr nanri nanînen nantikewa mamu niutîp.

Nu hînaan kîkaap mîť nanhîmîtan wî Krais pîke kaknen

(Mk 13:28-31; Lu 21:29-33)

³² *Hi eteikni menmen heriuwe nu fik. Maain wî kerek heneik mîrak hîram mamînsiunen, te yi eiyîrtei menep te wepni yaaik. ³³ Mar im, maain yi eiyîr menmen hi etpiyem hîram epei man, te yi eiyîrtei hi menep te hi pîke anen. ³⁴ *Hi hetpi werek. Mîť miyapîr kerek nepu tî in ek, hîr ap te nani ere menmen yapîrwe im mamnen. ³⁵ *Nepni mamtike tî mamîwaank mamîť te hîm mai ap te mamîwaank au emîť! Hîram mamu mamîť tipmain tipmain enum eik, te menmen hi nepei hetpim hîram mamnen.

Mîť ap nertei wî kerek Krais pîke kaknen tî ik au

(Mk 13:32-37; Lu 17:26-30, 34-36)

³⁶ *Mîť miyapîr nau tî o ensel neit wit ke God o hi mîťîk iuwe ke wit ke mîťîk iuwe, haiu yapîrwe ap mertei wî kerek God kakriuweta hi pîke anen tî. God kiutîp kerek kertei. ³⁷ *Wî kerek hi Mîťîk ke wit ke Mîťîk Iuwe hi pîke anen tî, hîram menmen mamnen mamîr ke nîpaa wî mîťîk Noa kau tî ik. ³⁸ Me wî hawî ap epei man mîwapîn tî wen au, mîť miyapîr nises menmen mar ke nîpaa hîr nîriakem. Hîr naam menmen, neitan, nesiuwe yenterer nantike mîť han hîr nanîtan ere wî Noa ken kau kekre sip. ³⁹ *Hîr mîť miyapîr hîr ap nertei menmen enum mamnen ere tîpar mîniu manîp meri men hîr naa. Mar im maain hi Mîťîk ke wit ke Mîťîk Iuwe hi pîke anen, te mîť miyapîr ap nanmeriyau hi anen au. ⁴⁰ Maain wî hi pîke enen, mîťîkîť wiketeret tatu ni mîrakîť. Hi ehîť his mîťîk kiutîp kaknen, kiutîp au hi ewisîk kaku kakîť ni eim. ⁴¹ Maain miyapîr wik hîr nenepîp tiu, hi ehîť his

* **24:26** Lu 17:23-24 * **24:27** Mt 24:37-39 * **24:28** Lu 17:37 * **24:29** Ais 13:10, 34:4; Esi 32:7; Joe 2:10, 31; 2Pi 3:10; Rev 6:12-13 * **24:30** Dan 7:13; Sek 12:10; Mt 26:64; Rev 1:7 * **24:31** Ais 27:13; 1Ko 15:52; 1Te 4:16 * **24:34** Mt 16:28 * **24:35** Mt 5:18 * **24:36** Ap 1:7; 1Te 5:1-2 * **24:37** Jen 6:5-8 * **24:39** Jen 6:13-7:24; 2Pi 3:6

piut+p, peiyap hi au ewisiye wawu wawit yaank eik. ⁴² *Yi naanm+pre h+ras te yi yises God werek werek yay+ntar yi yep+itari w+ kerek hi M+it+ik Iuwe ki hi p+ke anen. ⁴³ *Yi han kitet menmen im. M+it+ik kerek kau w+nak kertei w+itan kerek m+it+ik enuk kekint+p menmen kaknen, te h+rak naanmamre w+nak k+rak ap kakwis m+it+ik enuk kaknen kekint+p menmen m+rak. Te h+rak au kep+itari. Mar im w+ kerek m+it nep+itariyem, hi p+ke anen t+ ik. ⁴⁴ Te yi m+it eiyises God werek werek eiy+ntar hi M+it+ik ke wit ke M+it+ik Iuwe hi p+ke anen me w+ yi ap yerteiyem.

Jisas kat+p h+im tok piksa ke m+it+ik yaaik ketike m+it+ik enuk
(Lu 12:42-46)

⁴⁵ *Yi m+it keriyen yi y+re m+it+ik yaaik kertei menmen werek werek te m+it+ik iuwe k+rak kewis+ik h+rak k+re m+it+ik iuwe naanmamre m+it miyap+ir kerek n+r+ak menmen me m+it+ik iuwe, h+rak kakwet+ir menmen me w+ h+rak kehimit+anem h+ir nant+wem. ⁴⁶ Maain m+it+ik iuwe k+rak n+paa k+n+aiw+ir wit, h+rak p+ke kaknen kak+ir ke m+it+ik k+r+ak menmen n+paa h+rak kehimit+en+w+ekem, h+rak han yaaik kakriuwerek te h+rak wok m+it+ik k+rak kaku werek werek. ⁴⁷ *Hi hetpi werek werek. Maain h+rak kaknen kak+rek kises menmen yaaim, h+rak kak+h+im+itanek h+rak naanmamre menmen m+rak yap+irwe. ⁴⁸ M+it+ik ik au, h+rak enuk k+n+apen kises menmen me m+it+ik iuwe, h+rak kakt+p h+rekes, ‘M+it+ik iuwe kai ken yan+m+n ap p+ke kaknen waswas au.’ ⁴⁹ H+rak kakt+p kak+ir ik, te h+rak kaknenp m+it miyap+ir kerek n+r+ak menmen me m+it+ik iuwe k+rak, h+rak kakno kaktike m+it enun netaritari naam t+par si enun, h+rak kaktikeri nan+m. ⁵⁰ Maain m+it+ik iuwe k+rak kaknen me w+ h+rak ap han kitet h+rak kaknen, te h+rak kemeriy+w+ek au. ⁵¹ *M+it+ik iuwe kaknen h+rak kaknep m+it+ik ik w+senuk kak+w+aankek kaksuwerek kakno wit kerek m+it enun newisesik newi en. M+it neit in h+ir nine han enuk n+it n+nak+n yehes.

25

Jisas kat+p h+im tok piksa me miyapar n+han nar hiswiyen

¹ *‘Maain w+ kerek hi m+it+ik ke wit ke M+it+ik Iuwe p+ke anen, God kakwis m+it miyap+ir nan+no wit k+rak kak+ir ke miyap+ir n+han nar hiswiyen (10) kerek neit lam m+ir nen nemer+ir m+it+ik p+p+ak kaknen kak+it his m+ite p+rak. ² Miyap+ir hisp+nak (5) h+ir nertei menmen werek werek miyap+ir hisp+nak (5) au h+ir netari netari menmen. ³ Miyap+ir netaritari h+ir neit lam neiy+m nan te h+ir ap neit t+par mei te nanwenem mam+kre lam au. ⁴ Miyap+ir h+ir nertei menmen werek werek te h+ir neit lam metike t+par mei te nanwenem mam+kre lam m+ir. ⁵ H+ir epei nan nemer+ir m+it+ik ik kaknen te h+rak ap kan waswas au. H+rak ap kan waswas au te h+ir nanam+ir menen h+ir n+w+aii.

⁶ ‘H+ir n+w+aii n+natin, w+ n+m+n h+ir nemtau m+it+ik hak ken+ne kat+p, ‘M+it+ik pip+ak kaknen kak+this m+ite p+rak, yi eino eiwenyip+rek eiwis+ik yayiwe yi eit+w+ekhis eiy+ik einen.’ ⁷ Miyap+ir nemtau menmen im, te h+ir nekrit newen t+par mekre lam h+ir neweik+n+m mer+h+e m+ir te h+ir neiy+m nen. ⁸ Te miyap+ir enun netaritari nat+p miyap+ir han yaain en nar ik: ‘Yi eiwetei t+par mei mi te haiu emwenem em+kre lam maiu, te haiu emtikewi emno. Lam maiu t+par epei au mesi te h+iram mami.’ ⁹ Te miyap+ir han en netpor, ‘Haiu ap metenen t+par yap+irwe te haiu mamweti mei au em+! Au kike. Haiu mamweti t+par mei kike, te maain haiu lam maiu yap+irwe

* 24:42 Mt 25:13 * 24:43 Lu 12:39-40; Rev 3:3, 16:15 * 24:47 Mt 25:21, 23 * 24:51 Mt 8:12

* 25:1 Lu 12:35; Rev 19:7

mami. Yi eino eiyit mei eiyit winak kerek mit nansiuwerem nanwet mit em hir enweti mei.' ¹⁰ Hir netpor epei au, miyapir netaritari nen nanit tipar mei. Hir neit ein, mitik pipiak kan kiun winak eik kan kiun winak eik, hir miyapir kerek nemeriywek hir netikerek nen namin en, hir neiyepet wepir.

¹¹ *Maain miyapir han en pike nan nenine natip, 'Mitik iuwe, mitik iuwe, ti ekeisiuwai wepir.' ¹² *Hir neninewek te hirak ketpor, 'Hi hetpi werek. Hi ap hertei yi neimin. Yi ap nai yinan au.' ¹³ *Te Jisas ketpor kar ik: "Yi naanempre hiras te yi eiyises God werek werek eiyintar yi yepitari wi hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi anen.

*Him tok piksa me mitikit wikak teit pewek me mitik iuwe kirakit
(Lu 19:11-27)*

¹⁴ *Maain menmen God kakriak mit miyapir em te hir nantikerek nanu nanit wit kirak hiram mamir ke mitik iuwe kakno yanimin. Hirak kakno yanimin te hirak kenine mitikit tirak wikak hirak kehimitanet hirakit naanmamre menmen mirak. ¹⁵ *Hirak han kitet tarkeik te hirakit tirak menmen te hirak kewetiwekit menmen mar im. Mitik kiutip kertei werek, hirak kewetiwek 5,000 pewek. Mitik hak hirak kewetiwek 2,000 pewek. Mitik hak au kertei kike, hirak kewetiwek 1.000 pewek. Hirak kiriak menmen mar im epei au, hirak ken. ¹⁶ Hirak ken yanimin, mitik kerek ketenen 5,000 pewek ken waswas kewir pewek mirak te hirak keyim kari pewek 5,000 meiyam man metikerem (mire kas mani). ¹⁷ Hirak mitik hak kerek ketenen 2,000 pewek, hirak ken kewirem keyim kari pewek 2,000 ham man metikerem kar ke mitik hak epei kiriakem. ¹⁸ Mitik hak au. Hirak ken witeik kekin hei keit 1,000 pewek nipaa mitik iuwe kewetiwekem, hirak kisawinem mekrerek kiwapinem mawaai meit.

¹⁹ "Maain wenke yapirwe epei men, mitik iuwe pike kan kitiwekithi me pewek kerek hirak nipaa kewetiwekitem. ²⁰ Mitik kerek nipaa keit 5,000 pewek, hirak kan kewetiwek pewek ham metikerem ketpiwek kar ik: 'Mitik iuwe, ti nipaa eweto 5,000 pewek im, te hi hirak menmen heriuwerem hi hari 5,000 pewek ham man metikerem.' ²¹ *Mitik iuwe kewenhi ketpiwek, 'Ti hirak menmen yaaim, ti kai yaaik. Ti naanempre werek werek menmen kike im te hi ewetit menmen yapirwe te ti naanmamprewem. Ti enen ehu etikewa han yaaik.' ²² Hirak ketpiwek epei au, mitik hak kerek ketenen 2,000 pewek hirak kises mitik kerek ketenen 5,000 pewek kinin kan kir mitik iuwe, hirak kisesik kan katip, 'Mitik iuwe, nipaa ti eweto 2,000 pewek, te hi hirak menmen heriuwerem, hi hari 2,000 pewek ham man metikerem.' ²³ Mitik iuwe kewenhi katip, 'Ti hirak menmen yaaim ti kai yaaik. Ti naanmpre werek werek menmen kike im te hi ewetit menmen yapirwe te ti naanmamprewem. Ti enen ehu etikewa han yaaik.' ²⁴ Hirak katip epei au, mitik kerek ketenen 1,000 pewek hirak kkaru kan katip kar ik: 'Mitik iuwe, hi hertei ti mitik enuk hatip him tokim tokim. Ti atip mit hir namir ni mit, te maain ti ehit menmen yeunim. Ti atip mit hir newen rais hir newis haas miram mawaai han, hir newis nikim mawaai han. Ti au hetiwem yeunim ewisim meit winak kit. Hir au. ²⁵ Hi hertei ti mitik enuk har ke hi hetpim te hi hnapen hewir pewek mit ewaankem. Hi hetiwem heyim hen hewisim mekre hei. Ehirem. Hi epei heit menmen mit ewetitem im em.' ²⁶ Mitik iuwe ketpiwek kar ik: 'Ti

* 25:11 Lu 13:25, 27 * 25:12 Mt 7:23 * 25:13 Mt 24:42; Lu 12:40 * 25:14 Mk 13:34 * 25:15

Ro 12:6 * 25:21 Mt 24:45-47; Lu 16:10

mítik enuk hau yain yain. Ti epei hertei hi hatíp mít hír namír ni mai te hi ahít menmen yeuním. Ti hertei hi hatíp mít nanwen rais hír nanít níkím míram mamwaai, te hi atíwem yeuním ewisím emíkrewínak kai a? ²⁷ Te henmak te ti ap hewis pewek mai mekre his me mít hír naanmípre benk te maain hi han hi píke ahít pewek mai mantike pewek meiyam kike mantikerem? ²⁸ Yi mít nai yerp menep, yi eiyít pewek me mítik ik, yi eiwet mítik kerek ketenen 5,000 pewek em. ²⁹ *Yi eiwetíwek pewek eiyíntar mítik kerek kíríak menmen keríuwe menmen hírak ketenením hírak kakít meiyam mantikerem. Te hírak ketenen menmen yapírwe. Mítik kerek ap kíríak menmen keríuwe menmen kike hírak ketenením, maain hi ariyaam etíwem hírak kaku weiním. ³⁰ *Yi eiyíthis mítik enuk ik eiyík eiwírek ekno wit enuk toto kerek mít nau en hír han enuk níkit nínakín yehes.'

Maain hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe skelim mít miyapír ne tí

³¹ *'Maain wí hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hi píke anen ariuwe menmen mai iuwe merhíhe mantike mít ensel, hi ehú yeno mai yaaim me Mítik Iuwe. ³² *Mít ensel ne God hír naníthis mít miyapír nanrer wit wit ne tí hír nanrerik nanu nantikewa menep ninaan mai. Hír nanu, te hi ahínkeri han naníno in, han naníno ein naníre mít hír nenke sipsip metike meme.

³³ *Hi awis mít miyapír yaain níre sipsip hír naníno his yaaim mai, hi awis mít miyapír enun níre meme hír naníno his henkík mai. ³⁴ Epei au, hi Mítik Iuwe atíp mít miyapír kerek nerp his yaaim mai etpor har ik: 'Yi mít miyapír kerek Haai kai God hírak kerekýi yaaim, yi eimen eiyít menmen yaaim mí kerek God nípaá kime tí metike nepni wen au, hírak kehímíteni yi eitíwem. ³⁵ *Hi nínpí meiyó te yi yeweto menmen mí hi haam. Hi hímníu enuk (o mar kewen kíkau hímní) te yi yeweto típar hí haam. Hi híre mítik ke wit hak yi yeratayi yi epei yetauhís yerya yan wínak kí. ³⁶ Hi klos au te yi epei yewetewem. Hi hínap te yi naanmírau ere hi híre yaaik. Hi hen hekre wínak enuk te yi yan yíra yekepa yeríuwe menmen.'

³⁷ *'Hi atíp menmen im epei au, hír mít miyapír yaain hír nanítaihi, 'Mítik Iuwe, nípaá haiu ap mírít tí nínpí míto, te haiu mewetítí menmen méi au. Nípaá haiu ap mírít tí hímníu enuk (o mar kewen kíkut hímní) te haiu mewetítí típar méi au. ³⁸ Nípaá haiu ap mírít tí híre mítik ke wit hak au te haiu metúthis mérit men nímní wínak kaiu au, o haiu ap mewetítí klos méi au. ³⁹ Nípaá haiu ap mírít tí hínap te haiu ap mekepit ere tí yaaik au, o tí hekre wínak enuk haiu men mírít au.'

⁴⁰ *'Te hi Mítik Iuwe ewenhi etpor, 'Hi hetpi werek. Wí kerek yi epei yíkaap mít nai yinan in kerek níses hímní mai, híram mar ke yi yerékýewem.'

⁴¹ *'Hi etpor epei au, hi eweikín atíp mít miyapír nau his henkík mai etpor, 'Yi mít miyapír enun kerek God kerekýi enum yi einopín eikeipno, yi eino sí kerek ap te mámi au. Híram mamú mamítípmáin típmáin enum eik. God epei kemani sí im me Seten ketike mít ensel nírak. ⁴² Yi eino sí enum eiyíntar nípaá hi nínpí meiyó yi ap yeweto menmen méi au. Hi hímníu enuk (o mar kewen kíkau hímní) te yi ap yeweto típar méi hi háhímní au. ⁴³ Nípaá hi híre mítik ke wit hak te yi ap yekepa yerya yan wínak kí au, o hi klos au te yi ap yeweto méi au. Hi hínap te yi ap yekepa hi híre yaaik au. Hi hen hekre wínak enuk te yi ap yan yíra yekepa yeríuwe menmen mí au.'

* 25:29 Mt 13:12; Mk 4:25; Lu 8:18 * 25:30 Mt 8:12 * 25:31 Mt 16:27, 19:28; Rev 20:11-13

* 25:32 Esi 34:17; Ro 14:10 * 25:33 Lu 12:32 * 25:35 Ais 58:7 * 25:40 Pro 19:17; Mt 10:42,

18:5; Mk 9:41 * 25:41 Mt 7:23; Ju 7; Rev 20:10

⁴⁴ “Hi etpor epei au, te h̄r nanitauhi nan̄t̄po, ‘N̄paa haiu ap m̄rit ti n̄n̄p̄i mito o ti h̄m niu enuk (o mar kewen k̄ikut h̄m), o ti h̄re m̄t̄ik ke wit hak, o ti klos au, o ti h̄nap, o ti hen hek̄re w̄inak enuk te haiu ap mekepit au.’

⁴⁵ “Te hi M̄t̄ik Iuwe etpor, ‘Hi hetpi w̄erek. N̄paa yi ap ȳkaap m̄t̄ nai yinan wein̄n kerek nises h̄m mai, yi yar ke yi ap yekepa au.’ ⁴⁶ *Hi etpor epei au, m̄t̄ miyap̄r enun hi ariuweti h̄r nan̄no wit enuk kerek h̄r nan̄+waank nan̄t̄ tipm̄ain tipm̄ain enun eik.”

26

M̄t̄ iuwe nin̄n̄ naanm̄ip̄re m̄t̄ nimen̄p̄inan nan̄in̄ep̄ Jisas kaki
(Mk 14:1-2; Lu 22:1-2; Jo 11:45-53)

¹ Jisas kat̄ip ketike m̄t̄ keriyen epei au, h̄rak kat̄ip m̄t̄ disaipel n̄rak.

² *H̄rak kat̄ip, “Yi yertei w̄i wiketerem mepeit te w̄i me haiu mam̄m̄ menmen me Pasova h̄ram mam̄nen. Te m̄t̄ik hak kakwepayap̄r te m̄t̄ enun nantauhis hi M̄t̄ik ke wit ke M̄t̄ik Iuwe nanwenk̄ike ehu nu tentarak̄it.”

³ Me w̄i im h̄r m̄t̄ iuwe ne pris netike m̄t̄ iuwe ne kausil nen nererik nau w̄inak ke m̄t̄ik iuwe Pris niuk m̄rak Kaiafas. ⁴ Te h̄r nimen̄p̄inan menmen newen h̄m Jisas te h̄r n̄saw̄in nantenenik nan̄riak (nan̄riyaak neiȳik) nan̄no nansiuwe h̄m enun te h̄r nank̄ip kaki. ⁵ Te h̄r nat̄ip, “Haiu ap em̄riak im em w̄i kerek m̄t̄ miyap̄r nererik naam menmen em, te h̄r han kek̄rit nan̄in̄ep̄ip̄ nansikeyaanmi nan̄ntar h̄r han kitet Jisas h̄rak M̄t̄ik Iuwe profet, h̄r n̄napen h̄rak kaki.”

M̄te niuk m̄re Maria wewen t̄ip̄ar sanda m̄n̄in̄ yaaaim m̄re semi yeirep̄ mentar paan ke Jisas
(Mk 14:3-9; Jo 12:1-8)

⁶ Jisas kau keit wit Betani keit w̄inak ke m̄t̄ik kerek n̄paa his h̄t m̄n̄wo niuk m̄rak Saimon. ⁷ *H̄rak kau w̄inak ek, m̄te hap piut̄ip wan w̄irek. H̄re wetenen m̄n̄ t̄ip̄ar me nu nad nekenp̄i m̄rak m̄n̄in̄ yaaaim mekreerek. H̄re wew̄r pewek iuwe mererim. Te h̄re wan wewen t̄ip̄ar im m̄n̄in̄ yaaaim mentar paan ke Jisas kerek h̄rak wen kaam menmen kau yeno kerek m̄t̄ naam menmen menterim. ⁸ H̄r m̄t̄ disaipel n̄r menmen im, te h̄r han enuk. H̄r nat̄ipan, “Wenmak te m̄te ip wewen t̄ip̄ar m̄n̄in̄ yaaaim em mentar Jisas men wein̄m? ⁹ Te haiu emsiuwe t̄ip̄ar m̄n̄in̄ yaaaim im emno m̄t̄ han enw̄r pewek emrim emt̄iwem te haiu em̄t̄ pewek yap̄rwe emwet m̄t̄ enun ap netenen menmen em.”

¹⁰ Jisas kertei h̄m h̄r netpin, te h̄rak ketpor, “Yi yenmak te yi yene m̄te ip ein̄ip̄ye ȳnk enuk. H̄re epei werekyo menmen yaaaim. ¹¹ *W̄i yap̄rwe m̄t̄ enun netenen menmen au h̄r nan̄u nantikewi te yi eikepi. Te hi au, hi ap ehu atikewi w̄i yap̄rwe. ¹² M̄te ip h̄re wewen t̄ip̄ar m̄n̄in̄ yaaaim em mentar ȳnk kai, h̄re w̄r̄iak menmen im weses ȳnk mai me hi eno ekre herwe hei. ¹³ Hi hetpi h̄m w̄erek. Nerer wit wit kerek m̄t̄ nanwepayap̄r h̄m mai nant̄ip m̄tem, h̄r nant̄ip menmen m̄te ip werekyewem te h̄r han kitetim han tewen̄nep.”

Judas kewenhi kat̄ip kaksiuwe Jisas kakno his me m̄t̄ iuwe ne pris
(Mk 14:10-11; Lu 22:3-6)

* **25:46** Dan 12:2; Jo 5:29   * **26:2** Eks 12:1-27; Mt 20:18; Lu 24:7   * **26:7** Lu 7:37-38   * **26:11** Diu 15:11

14* Me wí im keremem, mítik hak ke hír mít 12 disaipel niuk mírak Judas ke wit Iskeriot, hírak ken kír mít iuwe ne pris. 15* Te hírak katíp, “Yi eiweto mekam te hi awepypír Jisas asiuwerek aknen his mi?” Hírak ketpor epei au, hír newetiwek 30 kina. 16 Me wí im, hírak han kitet wí meiyam te hírak kakwepypír Jisas kakno his mír.

Jisas kaam menmen me wí Pasova ketike mít disaipel nírak
(Mk 14:12-21; Lu 22:7-14, 21-23; Jo 13:21-30)

17* Me wí im mekrit minín te mít nererik naním bret me wí Pasova me yis ap mekrerem au (mentar hír han tewenín nípaa God kenep mít ne Ísip), hír mít disaipel nan nír Jisas netpíwek, “Ti hanhan neinan te haiu mamímani menmen te haiu mamím me Pasova?” 18* Jisas katíp, “Yi einu wit iuwe Jerusalem te yi einu mítik hak kiutíp te yi eiyítípíwek, ‘Mítik luwe kaiu katíp: Wí mai hi hahi epei man menep. Hi hahím menmen me pasova atike mít disaipel nai mamu wínak kit.’ ” 19 Hírak katíp epei au, mít disaipel níríakem nar ke Jisas epei ketpíwekítem, te hírakít temani menmen me Pasova.

20 Hínkewí Jisas kan kau yeno ketike mít disaipel nírak nar hiswiyen wik (12). 21 Hír naam menmen nau, hírak katíp, “Hi hetpi hírm werek, mítik hak kiutíp ke yi mít in en, hírak kakwepypír kakriuweta hi ano his me mít enun.” 22 Hírak katíp epei au, hír han enuk te mítik kiutíp mítik kiutíp hír nitíwekhi, “Kai luwe hi a?” 23* Jisas katíp, “Mítik ik ek kerek ketikewa waam menmen mekre tíkenup im hírak kakwepypír. 24 Hi mítik ke wit ke Mítik luwe, hi ano hahi apar ke nípaa tíwei me God epei matíp ek. Te mítik ik kerek kakwepypír hi mítik ke wit ke Mítik luwe hírak kakine han enuk kakíwaank. Te miye pírak ap wínaak au, hírak yaaik. Te hírak ap kakíwaank hírekas kakriuwe menmen im.” 25 Hírak katíp epei au, Judas mítik kerek kakwepypírek, hírak kitehi Jisas, “Mítik luwe kai, hi a?” Jisas ketpíwek, “Ti hírekas kerek ek.”

Jisas kewet mít disaipel nírak niu bret metike wain hír naam me han twenínek

(Mk 14:22-26; Lu 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

26* Hír wen naam menmen nanu en, Jisas kekin bret kitehi God katíp hírak yaaik. Epei au, hírak kewepik kewet mít disaipel nírak em hír naním, te hírak katíp, “Yi yetíwem yayím híram mamír ke yínk kai.” 27 Hírak katíp epei au, hírak kekin típar wain mekre hesnu hak, te hírak kitehi God keriuwerem, te hírak kewetírem katíp, “Yi yapírwe eiyím im em. 28* Im em híram hemkre mai mamwen te God kákises hírm mírak te kákisak menmen enun me mít miyapír yapírwe. 29 Hi hetpi werek. In ek ere maain hi ap te hahím típar wain taau ere maain hi ektíkewi mamím wain petep mamít wit ke Haai kai God.”

30* Hír naam menmen epei au, hír nine henye ham. Epei au, hír nen witeik nen ere niu niun míníu (o neiyíp) niuk mírak wit Oliv.

Jisas katíp Pita hírak kakweikín sip kakwetíwek
(Mk 14:27-31; Lu 22:31-34, Jo 13:36-38)

31* Hír nípíun míníu (o neiyíp niuk mírak) wit Oliv, Jisas ketpor, “Yi kerek yises hírm mai yi yainaiwíra me wítaan im em. Tíwei me God matíp, ‘Hi

* 26:14 Jo 11:57 * 26:15 Sek 11:12 * 26:17 Eks 12:14-20 * 26:18 Mt 21:3 * 26:23 Sam 41:9 * 26:26 Mt 14:19 * 26:28 Eks 24:8; Jer 31:31-34; Sek 9:11; 1Ko 10:16; Hi 9:20 * 26:30 Lu 22:39; Jo 18:1 * 26:31 Sek 13:7; Jo 16:32

anep m̄t̄ik kerek naanm̄pre sipsip em te h̄ram emr̄ir em̄inke asin asin o heriyai heriyai. ³² *Hi hahi, te maain hi p̄ike akrit hi ahin̄ini ano provins Galili.” ³³ Pita ketp̄iw̄ek, “H̄r yap̄rwe nan̄n̄aiw̄irit nanr̄ir nan̄ntar m̄t̄ han nantuthis nanitep, te hi taauye! Hi ahu atikewit!” ³⁴ *Jisas ketp̄iw̄ek, “Hi hetput h̄m im werek. Me w̄itaan im em Suware ap mat̄ip wen au, ti eraupakin wikak et̄ip m̄t̄ ti epratari hises h̄m mai au.” ³⁵ *Pita ketp̄iw̄ek, “Hi hahi atikewit, te hi ap aritpak̄n taau!” H̄rak kat̄ip te m̄t̄ disaipel yap̄rwe nat̄ip nep̄ir kerekek.

Jisas kitehi God menmen keit Getsemani
(Mk 14:32-42; Lu 22:39-46)

³⁶ *H̄r nat̄ip epei au, Jisas ken ketikeri nen t̄ hak m̄t̄ nenewek wit Getsemani. H̄r niun en, h̄rak ketpor, “Yi eiyu in en, hi ano p̄inak ein ehitehi God menmen.” ³⁷ H̄rak keithis Pita ketike n̄kerek wiketeret te Sebedi, Jems ketike Jon tariyak̄t ten. In ek, h̄rak han k̄rak enuk kekrit kekrit. ³⁸ *Jisas ketpor, “Han kai enuk ere hi hahi. Yi eitikewa eiyu in han tewen̄na.” ³⁹ *Te h̄rak ken kike kenke k̄iwaai t̄ kitehi God, “Haai kai, h̄ram werek ti eh̄t menmen enum mamnen h̄ram emnop̄in emkeipno. Hi ap ehises han kai au, em̄t̄! Hi ehises han kit.”

⁴⁰ H̄rak kitehi God epei au, Jisas kan k̄r m̄t̄ik̄t̄ disaipel. H̄rak k̄ret t̄iwaai. H̄rak kekot̄tit̄ kat̄ip Pita, “Yenmak te yi ap yayu yeit̄ikewa mei kike han tewen̄na a? ⁴¹ *Yi naanmamre h̄ras eiyitehi God kak̄ikepi te menmen enum me mamri han ki mamnen mamriwaank. Yi han ki hanhan kises menmen me God te ȳnk ki au k̄napen menmen enum.”

⁴² H̄rak ketp̄iw̄ek̄t̄ epei au, Jisas p̄ike ken keteipim kitehi God menmen kat̄ip, “Haai kai, te menmen enum im ap te mamnop̄in mamkeipno te hi ehises menmen im. Te ti ehises han kit kerekek.” ⁴³ Jisas p̄ike kan k̄ret t̄iwaai teit. H̄rak̄t̄ nanam̄r mekses te h̄rak̄t̄ t̄iwaai. ⁴⁴ *Jisas p̄ike k̄n̄aiw̄iret, h̄rak ken kitehi God wikak. H̄rak kitehi God me menmen h̄rak epei kit̄iw̄ekhiyem.

⁴⁵ Maain h̄rak p̄ike kan k̄r m̄t̄ik̄t̄ disaipel t̄rak h̄rak kekot̄tet̄ kit̄iw̄ek̄thi, “Yi wen ȳiwaai a? Eiȳm̄tau! W̄i epei man te m̄t̄ik̄ kakwepyap̄ir hi M̄t̄ik̄ ke wit ke M̄t̄ik̄ Iuwe hi ano his me m̄t̄ enun nises menmen enum. ⁴⁶ *Yi eiȳkrit. Haiu emno. Yi eiȳr m̄t̄ik̄ kerek kewepyayap̄ir epei kan.”

Judas kewis Jisas ken his me m̄t̄ enun nepan n̄rak
(Mk 14:43-50; Lu 22:47-53; Jo 18:3-12)

⁴⁷ Jisas wen kat̄ip kerp, Judas m̄t̄ik̄ hak ke m̄t̄ 12 disaipel n̄rak, h̄rak kan. M̄t̄ yap̄rwe netikerek nan netenen nu m̄r paap yoki metike h̄ine me his. H̄r m̄t̄ iuwe ne pris netike m̄t̄ iuwe ne kaunsil ne Isrel h̄r neriuweti nan. ⁴⁸ M̄t̄ik̄ Judas kerek kakwepyap̄ir ek nepei kat̄ip m̄t̄ enun h̄m im: “Yi yaira hi heiyewewik em̄iw̄ek̄ tekep m̄rak em, h̄rak kerekek m̄t̄ik̄ yi hanhan eitenenik. Yi eit̄iw̄ekhis.” ⁴⁹ H̄rak kiun en, h̄rak kan Jisas wasenum kat̄ip, “Hi epei han M̄t̄ik̄ Iuwe.” Te h̄rak kem̄iw̄ek̄ tekep. ⁵⁰ Jisas ketp̄iw̄ek, “Kai yinak, menmen ti erekyewem em, ti erekyewem wasenum.” Te h̄r nan menep h̄r newis his netenenik.

* **26:32** Mt 28:7, 16 * **26:34** Mt 26:69-75 * **26:35** Mt 26:56; Jo 11:16 * **26:36** Jo 18:1 * **26:38** Jo 12:27 * **26:39** Mt 6:10; Hi 5:7-8 * **26:41** Mt 6:13; Hi 2:14, 4:15 * **26:44** 2Ko 12:8 * **26:46** Jo 14:31

51* Hîr netenînek, te mîtik hak kiutîp kerp ketike Jisas hîrak keiyîm kari hîne ke his kîrak, keiyîk kenep mîtik kîriak menmen me mîtik iuwe ke pris keremîriwek nîkîp mîrak minatin. 52* Te Jisas ketpîwek, “Ti pîke ewis hîne ke his ekîkre nîrak keriyen ekî! Mît yapîrwe nenepan neriuwe hîne me his te mît han nanînîp nanriuwe hîne me his mîr hîr nani. 53 Ti ap hertei hi te enîne haai kai God, Te wasenum hîrak kakweto mît ensel yapîrwe nanînî 70,000 mît ne ami a? 54 Te hi eriakem mamîr im keremem, te hîm me God mamnen mamîrkeim a? Taauye! Tîwei ke God katîp menmen mamnen te hîram mamnen mampar keremem.”

55* Hîrak katîp Pita epei au, Jisas katîp mît yapîrwe keriyen, “Yi yan yaitauhîs, yi yetenen hîne metike nu mar ke yi yaitenen mîtik enuk kekintîp menmen enum yaisenkekik a? Wî yapîrwe hi hau hekre wînak iuwe ke God hi hatîp mît miyapîr hîm me God te yi ap yetenîna au.

56* Menmen im epei man te hîm me nîpaa mît profet newisîm mau tîwei, hîram mamnen.” Hîrak katîp epei au, te mît disaipel nîrak nînaaiwîr Jisas nîrîr nen.

*Hîr nenke Jisas kerp ninaan me mît ne kaunsil
(Mk 14:53-65; Lu 22:54-55, 63-71; Jo 18:13-14, 19-24)*

57 Hîr mît netenen Jisas, te hîr netîwek his neiyîk nen wînak ke mîtik hak hetpris Kaiafas. Mît han ninîn nertei hîm lo me Moses hîr netike mît iuwe ne kausil hîr nererik nau neit en. 58 Pita kisesik ken, te hîrak au keit yanîmîn. Hîrak epei ken kekere nîwa keweikîn tî ke mîtik hetpris wînak kîrak kîwaairiyen. Hîrak kînik ken kau ketike mît naanmîpre wit. Hîrak hanhan kakîr menmen mei mamnen.

59 Hîr mît iuwe ne pris netike mît iuwe ne kaunsil nînatîn mîtik keiyak te kakmitepîn Jisas me menmen enum hîrak kîriakem te hîr nankîp kaki.

60 Mît yapîrwe nan newenîwek hîm netpîwek enum. Te hîr ap epei nînapîn mekam enum hîrak kîriakem te hîr nankîp kaki. Maain mîtikît wiketeret tan, 61* te hîrakît tatîp, “Mîtik ik nîpaa katîp hîrak kakwep wînak iuwe ke God te pîke kakimaak me wî wikak keremem.”

62 Mîtik iuwe ke pris kerp katîp Jisas, “Ti ap ewenhi hatîp hîm mei au a? Tenmak te hîrakît tewenut hîm me menmen enum a?” 63* Te Jisas ap katîp hîm mei au. Te mîtik iuwe hetpris ketpîwek, “Hi hituthi hekre hîr ke Mîtik iuwe God kerek kaku kakît tipmain tipmain enum eik, ti etpeiyem. Ti Mîtik Iuwe Kraîs Nîkan ke God o au?”

64* Jisas ketpîwek, “Ti hîrekes kerekkek epei hetpim. Te hi hetpi. In ek ere maain yi eiyîr hi Mîtik ke wit ke Mîtik Iuwe hi ahu his yaaim me God Iuwe kerek mît iuwe newiyen. Maain hi ahu nepni pîke anen in.”

65* Jisas katîp kar ik te mîtik iuwe hetpris kewep laplap mîrak keteikîn mît God han enuk te hîrak katîp, “Hîrak katîp enum ketawîn God kerekîwek yînk enuk. Haiu ap te emnîne mît neiyen nanînen nanwepîpîr hîm ham nîpaa hîrak ketpim au emî! Hîrak epei katîp enum ketawîn God. Yi epei yemtewem. 66* Te yi han kitet mekam?” Hîr newenhi netpîwek, “Hîrak kîriak menmen enum te hîrak eki.”

67* Hîr natîp epei au hîr nenikîn tîmank men ninaan me Jisas hîr nakîp. Mît han newis laplap nîsawîn nanamîr kîrak nakîp nesiuwek tekep, 68 hîr

* 26:51 Jo 18:26 * 26:52 Jen 9:6; Rev 13:10 * 26:55 Lu 19:47, 21:37 * 26:56 Mt 26:31; Jo 16:32 * 26:61 Jo 2:19-21 * 26:63 Ais 53:7; Mt 27:12 * 26:64 Sam 110:1; Dan 7:13; Mt 24:30 * 26:65 Mt 9:3; Jo 10:33; Ap 14:14 * 26:66 Lev 24:16; Jo 19:7 * 26:67 Ais 50:6, 53:5

nitiwekhi natip, “Ti Mitik Iuwe, ti atip him me profet in ek. Ti ewepyapir keimn kitep.”

Pita kepakin Jisas kiune katip hi au hepitarijek
(Mk 14:66-72; Lu 22:56-62; Jo 18:15-18, 25-27)

⁶⁹ Pita kau wit eik kekere niwa ke winak. Te mite hap kerek wiriak menmen em wan wurek watip, “Ti ik ek nipaa hau hetike Jisas ke provins Galili.” ⁷⁰ Te Pita kiune katip kerp menep ninaan me mit yapirwe en, “Ti henmak te ti etpo menmen im? Hi hepitarijek.” ⁷¹ Hirak ketpaan ken witeik kau winak hinp ek. Te mite hap wurek hire watip mit miyapir yapirwe en kerek nerp menep en war ik: “Mitik ik ek nipaa kau ketike Jisas ke Nasaret.” ⁷² Te Pita kiune katip him manp, “Hi hetpi hitehi God kehimitan him mai mitik ik ek hi au hepitarijek.” ⁷³ Maain kike, mit han nerp en nan natip Pita, “Hire watip werek. Ti mitik kiutip ke mit kerek nises Jisas. Teruk kit keweputyapir merp yaain ti mitik ke Galili.” ⁷⁴ Te in ek Pita katip him iuwe, “God kaknen kakiyep te hi ap hetpi werek. Hiram werek te hi ap hertei mitik ek ek au.” Hirak katip epei au, suware katip. ⁷⁵ *Suware katip epei au, Pita han kitet him kerek nipaa Jisas ketpim em kar ik: “Suware ap katip wen au, te ti hatip wikak ti ap herteiya.” Te Pita ken witeik hirak kikit wisenum kentar hirak yink enuk hirak katip hirak kepitari Jisas.

27

Hir neithis Jisas neiyik nen mitik iuwe ke gavman Pailat
(Mk 15:1; Lu 23:1-2; Jo 18:28-32)

¹ Epei wanewik, mit iuwe ne pris netike mit iuwe ne kaunsil ne mit miyapir ne Isrel hir nimenipin natip te naninsep Jisas kaki. ² Te hir nesenekik keriuwe waai neiyik nan nanwet mitik iuwe gavman ke Rom Pailat ek.

Mitik Judas kikiap hirekes kaa
(Ap 1:18-19)

³ *Maain Judas kerek kewepyapirek, hirak kertei mit iuwe neiyik nen newet Gavman ek, hirak yink enuk keriuwe menmen hirak kiriakem te hirak pike ken kewet mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil 30 pewek me silva im. ⁴ Hirak kewetirem, hirak katip, “Hi epei hises menmen enum hi hewepyapir mitik ap kiriak enum au yaaik, te hirak kaki.” Te hir natip, “Hiram ap menmen maiu au. Hiram menmen mit ti hiriakem.” ⁵ Te mitik Judas kewir 30 pewek silva im men miwaai winak iuwe ke God eik, te hirak kinaiwiri ken keit waai keiyik kikiaip hirekes kau teruk hirak kaa.

⁶ Hir mit iuwe ne pris nekin pewek im keremem, hir natip, “Im em hiram pewek me mamnep mitik kaki. Hiau ap emwisim emtike pewek me winak iuwe ke God au emit!” ⁷ Te hir natip nitet han kiutip me pewek keremem. Hir neiyim natin ti ke mitik kerek kime min kewiyen. Hir neit ti keremem nehimitanek me hir nanwis herwe miwaairi en me mit ne yanmin kerek nan nanir Jerusalem. ⁸ Mar keremem te in hir newep niuk me ti kerek nenewek ‘Ti hemkre kerekek.’ ⁹ *Mar im him ham nipaa God ketpim mitik profet Jeremaia kewisim mau tiwei epei man. Hiram matip, “Hir neit 30 pewek me maia, hir Isrel nipaa nehimitanem natip pewek me nanthis

* 26:75 Mt 26:34 * 27:3 Mt 26:14-15 * 27:9 Sek 11:12-13; Jer 32:6-9

mítik ik ek. ¹⁰ Mít pris nesiuwe pewek me silva im hír neiyım natın tí ke mít newi nime mın mar ke nıpaá kai iuwe God ketpowem.”

Hír newis Jisas kerp ninaan me mítik iuwe gavman ke Rom niuk mırak Pailat

(Mk 15:2-5; Lu 23:3-5; Jo 18:33-38)

¹¹ Hír newis Jisas kerp ninaan me mítik iuwe gavman ke Rom. Te mítik iuwe gavman kitıwekhi, “Ti Mítik Iuwe King kír ke Isrel?” Te Jisas katıp, “Ti hírekes hatıp har kerekek.” ¹² *Hír mít iuwe ne pris netike mít iuwe ne kaunsil ne Isrel newenıwek hım natıp hírak kırıak menmen enum. Hırak ap kırıak menmen im enum au te hírak ap píke katıp hım mei kike au. Hırak kekintıp wıre wıre kau keit. ¹³ Mar keremem te Pailat ketpıwek, “Ti ap hertei hım yapırwe kerek hír netputem em a?” ¹⁴ *Te Jisas ap kewenhi katıp hım mei mıutıp men pailat au. Mar keremem te mítik iuwe gavman ke Rom han kitetim.

Pailat kewenhi katıp mít nırak enwenkek Jisas eku nu tentarakıt
(Mk 15:6-15; Lu 23:13-25; Jo 18:39-19:16)

¹⁵ Wı yapırwe me tito mıutıp mıutıp mítik iuwe gavman kesiupan mítik kekre wınak enuk ken. Mítik kerekek kaksıuwerek kakno witeik. ¹⁶ Me wı im mítik hak enuk kau en keit wınak enuk niuk mırak Barabas. ¹⁷ Hır mít mıyapır nererik nau in ek, te Pailat kitorhi ketpor, “Yi hanhan hi asiupan keımın ekno his mi? Hi esiwi Barabas o Jisas hír nenewek Krais a?” ¹⁸ *Hırak Pailat kertei hír mít iuwe ne pris netike mít iuwe ne kaunsil hír hemkre menepam han enuk nerıuwe Jisas nentar mít mıyapır hanhanek, te hír newepyapırek nar kerekek kerp ninaan mırak kakıkıp kaki.

¹⁹ Pailat kau yeno me mítik masıstret kerek hírak skelim mít nerp ninaan mırak em, te mıte pírak wesıuwek hım mau tíwei watıp, “Ti ap erıak menmeyam me mítik eik kerekek. Hırak ap kırıak menmei enum au. Wıtaan hi hítyak hírek te hi híwaai enum henterik.”

²⁰ Hır mít iuwe ne pris netike mít iuwe ne Isrel nari han ke mít mıyapır te hír enınap entıp Pailat kaksıupan Barabas, te hír enınep Jisas kaki. ²¹ *Te mítik iuwe gavman píke kitorhi ketpor keteıpım, “Mítikıt it et yi hanhan hi enaırwır keımın ekno yi mít?” Hır natıp, “Barabas.” ²² Pailat kitorhi kar ik: “Te hi híriak Jisas mekam, kerek mít nenewek Krais?” Te hír yapırwe natıp, “Yi eiwenkekik eku nu tentarakıt.” ²³ Pailat kitorhi katıp, “Hırak kenmak? Hırak kırıak mekam enum a?” Te hír au nınap nenıne hım iuwe, “Eıwenkekik eku nu tentarakıt.”

²⁴ *Mítik Pailat kertei in ek hírak kakıpım au, te mít en nesıkeyaanmi nanınepan nanıriuwerek. Te hírak kekin típar keiyım kekemeyet his mırak keit ninaan me mít mıyapır yapırwe keteiknor hírak kınapan kakıkıp. Te hírak katıp, “Hi ap hertei mekam enum hírak kırıakem, te hi anep mítik ik kaki. Hıram menmen mi keremem.” ²⁵ *Te mít mıyapır newenhi netpıwek, “Ti akıp kaki. Hıram ap menmen mit te God han enuk kakıruıt. Maain hírak han enuk kakıruıwai haiu mıte metike nıkerek nauı.” ²⁶ Hır natıp menmen in nepei au, te Pailat kesiupan Barabas ken his mır. Te hírak katıp mít nırak nıwaai nıpın nenep Jisas te hírak kesiuwerek ken his me mít ne ami te hír enwenkekik eku nu tentarakıt.

Mít ne ami hír natıp enum nitetnaan Jisas
(Mk 15:16-20; Jo 19:2-3)

* 27:12 Ais 53:7; Mt 26:63

* 27:14 Jo 19:9

* 27:18 Jo 11:47-48, 12:19

* 27:21 Ap 3:14

* 27:24 Dıu 21:6-9; Mt 27:4

* 27:25 Mt 23:35; Ap 5:28

²⁷ Pailat kesiuwe Jisas ken his me m̄t ne ami ne gavman, h̄r neithis Jisas neiȳk nen w̄nak ke gavman, te h̄r m̄t soldia keriyen nan nererik h̄r yap̄rwe neweikn̄wek en. ²⁸ *Te h̄r nenemt̄n laplap m̄rak, te h̄r nem̄r̄wek laplap ham m̄re nin̄m. ²⁹ H̄r nime waai wiw̄r t̄kt̄k mewik ek k̄re teperiye, te h̄r nankiun̄wek kaku paan. Te h̄r newet̄wek niyen nun k̄rak ketenenik ken his yaaim m̄rak nemitet̄p̄n nat̄ip̄ h̄rak m̄tik iuwe. Te h̄r newen nin̄p̄ menep h̄t̄ m̄rak net̄p̄wek enum nit̄t̄weknaan nat̄ip̄, “Ti yaaik M̄tik̄ Iuwe King ke m̄t ne Isrel.” ³⁰ *Te h̄r nenik̄n t̄mank̄ menterik, h̄r nekin̄ niȳn kerekek neiȳk nenep̄ paan k̄rak yap̄rwe. ³¹ H̄r net̄p̄wek nitet̄weknaan enum epei werek, te h̄r nenke laplap mekeip̄n̄wek. Te h̄r p̄ike nemir̄wek laplap m̄rak h̄rekes, te h̄r net̄wek his neiȳk nen nanwenkekik kaku nu tentarak̄t̄.

*H̄r newenkek Jisas kau nu tentarak̄t̄
(Mk 15:21-32; Lu 23:26-43; Jo 19:17-27)*

³² H̄r nitet̄ yayiwe nen, te h̄r n̄r m̄tik̄ ke Sairini niuk m̄rak Saimon. Te h̄r nat̄ip̄ h̄m̄ iuwe h̄rak nenipek kaknan nu tentarak̄t̄ ke Jisas kak̄kepik.

³³ H̄r nan niun wit hak niuk m̄rak Golgota kerek haiu meweik̄n h̄m̄ haiu menewek ‘Wit Paan Hesnu.’ ³⁴ *H̄r n̄piun̄ ein h̄r newet̄ Jisas t̄par wain epei neweikn̄m metike marasin enum me wekwai te h̄rak kak̄m. H̄rak k̄n̄nem, te ap̄ kaam au k̄napen. ³⁵ *H̄r epei newenkekik kau nu tentarak̄t̄, h̄r neret̄t̄ satu me nein nan̄t̄ saket m̄rak me h̄r h̄ras. ³⁶ H̄r neret̄t̄ satu epei au, h̄r nau t̄i naanm̄prewek. ³⁷ Mau niu merp̄ paan k̄rak h̄r newis h̄m̄ im em kerek n̄paa h̄r nenkerek kerp̄ ninaan me m̄tik̄ iuwe em. H̄r newis̄m̄ mar im: IK EK H̄RAK JISAS M̄T̄K IUWE KING KE M̄T̄ MIYAP̄R NE ISREL.

³⁸ *Menep̄ Jisas h̄r newenkek m̄tik̄it̄ wiketeret̄ enuk̄it̄ raskel tekint̄p̄ menmen. H̄r newenkek hak kau his yaaim, hak kau ken his henkik.

³⁹ *H̄r nepu en, h̄r m̄t̄ miyap̄r nan nen h̄r net̄p̄wek enum neweikn̄wek nenwes̄isek, h̄r net̄p̄wek nar ik: ⁴⁰ *⁴⁰ “Ti m̄tik̄ kerek ewep̄ w̄nak tempel iuwe ke God ek te ti p̄ike eimaak me w̄i wikak̄ keremem, ti ekaap̄ h̄rekes! Ti at̄ip̄ ti N̄kan ke God te ti enaaiw̄r nu tentarak̄t̄ te ti enat̄n enen ti.” ⁴¹ Mar im h̄r m̄t̄ iuwe ne pris netike m̄t̄ nin̄n nertei h̄m̄ lo me Moses netike m̄t̄ iuwe ne Isrel h̄r net̄p̄wek enum nitet̄weknaan. H̄r nat̄ip̄, ⁴² *⁴² “H̄rak n̄paa k̄kaap̄ m̄t̄ han, te h̄rak ap̄ k̄kaap̄ h̄rekes. H̄rak m̄tik̄ iuwe ke Isrel a? H̄rak eknaaiw̄r nu tentarak̄t̄ te haiu emises h̄m̄ m̄rak. ⁴³ *⁴³ H̄rak kat̄ip̄, ‘Hi hises h̄m̄ me God hi N̄kan ke God.’ Te God hanhan keriuwerek te ek̄kepik in ek.” ⁴⁴ Mar im m̄tik̄it̄ wiketeret̄ kerek enuk̄it̄ raskel kerek tekint̄p̄ menmen em newenkekik̄it̄ tau nu tentarak̄t̄ tetike Jisas tau menep̄ h̄rak̄t̄ tat̄ip̄ Jisas enum.

*Jisas epei kaa keit̄
(Mk 15:33-41; Lu 23:44-49; Jo 19:28-30)*

⁴⁵ *Wepni kau n̄m̄n, w̄itaan toto man m̄wap̄n̄ t̄i eik ek ere h̄nkewi.

⁴⁶ *Menep̄ h̄nkewi, Jisas k̄nap̄ ken̄ne h̄m̄ iuwe kar ik: “Eli, Eli, lema Sabaktani?” H̄ram̄ h̄m̄ Hibru mar im em: “Haai kai, Haai kai God, henmak te ti nepei heweik̄n̄ sip̄ eweto h̄nairw̄ra?” ⁴⁷ Te m̄t̄ han nerp̄ menep̄ h̄r nemtewek te h̄r ap̄ nerteiyek werek au, te h̄r nat̄ip̄, “M̄tik̄ ik ek h̄rak

* 27:28 Lu 23:11 * 27:30 Ais 50:6 * 27:34 Sam 69:21 * 27:35 Sam 22:18 * 27:38 Ais 53:12 * 27:39 Sam 22:7, 109:25 * 27:40 Mt 26:61; Jo 2:19 * 27:42 Jo 11:50 * 27:43 Sam 22:8; Jo 5:18 * 27:45 Emo 8:9 * 27:46 Sam 22:1

ken+ne Ilaija.” 48 *Wasenum mit+ik hak kesiuk+in ken keit mosong o n+ik me wan eik, te h+rak kewis+im mekre wain epei mesine, h+rak kewis+im mau niyen nun kesiuwe Jisas em ek+im. 49 Te mit han nat+ip, “Ti ewet+iwkem wen au em+it! Haiu mam+r te h+rak Ilaija kaknen kak+ikepik o au!” 50 Jisas p+ike k+inap ken+ne hisiuwe te h+rak keriuwet h+m+n k+rak ken kekeipn+iwk, h+rak kaa.

51 *H+rak kaa, te laplap iuwe mau w+nak iuwe ke God (tempel) ek mewep p+inam p+inam mau niu ein en ere miun t+ eik, m+re wiketerem. Te God keteik+n mit Jisas kewep yayiwe keriuwe y+nk k+rak te mit nanit+iwkhi menmen. T+ k+itan+ik nan iuwe mewep, 52 te herwe hei m+ikaisiu te mit miyap+r yap+rwe kerek nises God n+paa epei naa, in ek h+r p+ike nekrit. 53 H+r n+naaiw+r herwe hei maain, Jisas p+ike kekrit epei au, te h+r nen wit yaaik iuwe Jerusalem. Te mit yap+rwe h+r n+ri. 54 Mit+ik iuwe ke ami ketike mit n+rak nau netikerek nau naanm+pre Jisas h+r n+r t+ k+itan+ik, te h+r n+r menmen yap+rwe man, h+r n+napen w+isenum h+r nat+ip, “H+rak werek. Mit+ik ik ek h+rak N+kan ke God.”

55 *Miyap+r yap+rwe nepu, h+r n+paa nises Jisas n+naaiw+r provins Galili nan nankepik neriuwe menmen. H+r miyap+r keriyen nerp yan+m+n kike h+r n+rek. 56 *M+te hap pe h+r miyap+r en h+re Maria pe Magdala. Hap ep h+re Maria, miye pe Jems wetike Josep. H+re wetike Miye pe n+kererek wiketeret te Sebedi, Jems ketike Jon.

*Mit newis Jisas herwe y+nk k+rak kekre hei ke nan
(Mk 15:42-47; Lu 23:50-55; Jo 19:38-42)*

57 Maain h+nkewi, mit+ik hak kiut+ip ketenen nan yap+rwe ke wit Arimatia, kerek niuk m+rak Josep, h+rak kan wit kerek Jisas kaa. H+rak n+paa k+re mit+ik disaipel ke Jisas kises h+m m+rak. 58 *H+rak ken k+r pailat te h+rak kit+iwkhi h+rak kak+it herwe y+nk ke Jisas. Te Pailat kat+ip mit n+rak h+r newet+iwk Jisas y+nk k+rak. 59 Josep h+rak keit Jisas y+nk k+rak kesenekik keriuwe laplap yaa+im me hike. 60 *H+rak kesenekik keriuwe laplap me h+re, h+rak kewis+ik kekre han kerek mit epei nekup+in hei m+n+ik nan me Josep. H+rak kewis+ik kekre han nep+e au, h+rak kat+ip mit h+r neweiknen nan w+isenuk k+wap+in h+m k+rak. H+r newis+ik k+wap+in h+m ke hei epei au, h+r nen. 61 Mit n+r+ak menmen im, Maria pe Magdala wetike Maria hap, h+r nau t+ neit en menep hei.

Mit ne ami nan naanm+pre hei kerek Jisas y+nk k+rak k+waai kekrerek.

62 Teipmen, w+ kerek mises w+ mit nemani menmen me Pasova, mit iuwe ne pris netike mit ne Farisi h+r nen nan+r Pailat. 63 *H+r nen nan+r Pailat h+r nit+iwkhi netp+iwk nar ik: “Mit+ik iuwe, haiu mit han kitet h+m ham im n+paa mit+ik enuk kewen+n h+m h+rak ketpim. H+rak kat+ip, ‘W+ wikak epei au, hi p+ike ekrit ehu.’” 64 Te haiu hanhan ti at+ip mit han nit h+r naanmamre h+m ke hei kerek Jisas y+nk m+rak m+waai mekrerek, me w+ wikak. Te mit n+rak disaipel h+r ap nan+nen nanri y+nk k+rak nant+ip mit h+rak epei kekrit. H+r nan+r+ak menmen im, te h+rak min+n h+m enum n+paa h+rak ketpim me h+rak Mit+ik kerek God kehimitanek kaknen kak+ikaap mit.” 65 Pailat kewenhi ketpor kar ik, “Yi eiy+it his mit han ne ami eino naanmamre hei ik werek werek kerek yi yerteiyem.” 66 *H+rak kat+ip epei au, h+r nen newis

* 27:48 Sam 69:21 * 27:51 Eks 26:31-33; Hi 10:19-20 * 27:55 Lu 8:2-3 * 27:56 Mt 20:20

* 27:58 Diu 21:22-23 * 27:60 Ais 53:9 * 27:63 Mt 12:40, 16:21; Jo 2:19-20 * 27:66 Dan 6:17

waai neriuwesis hei. Nepei au, h̄r newis m̄t han ne ami h̄r nerp en naanm̄re herwe hei im.

28

Jisas kekrit k̄naaiw̄r herwe hei
(Mk 16:1-10; Lu 24:1-10; Jo 20:1-18)

¹ Maain w̄ Sabat epei au, menep kakre wanewik me w̄ Sande, Maria pe wit Magdala wetike Maria hap h̄r nen nan̄r hei kerek m̄t newis Jisas kekrerek. ² H̄r nen nan̄r hei waswas t̄ k̄tan̄k kentar ensel ke M̄t̄k Iuwe God k̄naaiw̄r wit k̄rak kekiuwe kan t̄ keweik̄n nan kenkerek kerek k̄wap̄n h̄m ke hei. H̄rak keweik̄n nan kenkerek epei au, h̄rak kau kenterik. ³*Ninaan m̄rak merh̄he m̄re nepni mewen̄n, klos m̄rak h̄ram m̄re h̄ke mar ke surp wepni yaaik h̄rak kewep. ⁴ Ensel h̄rak kau kenterik, m̄t han ne ami kerek naanm̄pre hei ke herwe kekrerek, h̄r n̄rek h̄r nep̄r̄p̄r w̄isenum nenkew̄n n̄waai t̄ nar ke herwe epei maa.

⁵ Te ensel kat̄p miyap̄r wik kar ik: “Yi ap einapen au em̄t! Hi hertei yi ȳnyat̄n Jisas kerek m̄t newenkekik kau nu tentarak̄t h̄rak kaa. ⁶*H̄rak ap kaa k̄waai in au. H̄rak epei kekrit kar ke n̄paa h̄rak ketpim. Yi einen in eiyr̄ wit kerek n̄paa h̄r newis̄k h̄rak k̄waairi. ⁷*In ek yi einō waswas eit̄p m̄t n̄rak disaipel h̄rak nepei kekrit kin̄ni kakno provins Galili. Yi einō en te yi eiyr̄ek ek̄t en. In ek hi nepei het̄pi h̄m mai,”

⁸ H̄rak ketpor epei au, miyap̄r in n̄naaiw̄r hei ik nep̄r̄p̄r h̄r han yaaik nesiuknen nen nant̄p m̄t n̄rak disaipel. ⁹ H̄r wen nesiuknen nitet yayiwe, Jisas kewenyip̄ri kewis̄k yayiwe h̄rak ketpor, “Yi nepei yan?” H̄rak ketpor nepei au, h̄r nan menep neiyewo h̄t m̄rak newen̄piyek. ¹⁰*H̄r neiyewewik epei au, h̄rak ketpor kar ik: “Yi ap einapen au em̄t! Yi einō eit̄p nai yinan h̄r en̄no provins Galili, te h̄r nan̄ra nan̄t en.”

M̄t ne ami nen nat̄p menmen h̄r n̄rem

¹¹ Miyap̄r wen nitet yayiwe nepno, m̄t han ne ami kerek naanm̄pre herwe hei, h̄r nen wit Jerusalem nat̄p m̄t iuwe ne pris menmen epei man. ¹²⁻¹³*H̄r netpor epei au, m̄t iuwe ne pris netike m̄t iuwe ne kaunsil h̄r nimen̄p̄n nat̄p. Epei au, h̄r newet m̄t ne ami pewek nari han k̄r neriuwerem netpor nar ik: “M̄t han nan̄nen nanitihi me Jisas herwe ȳnk k̄rak yi eimitorp̄n eiyr̄por w̄ n̄m̄n yi ȳwaai, m̄t disaipel nan nekin ȳnk k̄rak neiȳk nen. ¹⁴ Maain h̄m im mamno m̄t̄k iuwe gavman te h̄rak kerteiyem, haiu mamno mam̄tp̄wek te h̄rak ap han enuk au, te h̄rak ap kakreyi enum kak̄nterim.” ¹⁵ H̄r netpor epei au, m̄t ne ami nen nises h̄m m̄r nat̄p m̄t yap̄rwe h̄m im. Te n̄paa ein ere in m̄t yap̄rwe ne Isrel h̄r han kitet h̄m im.

Jisas kat̄p m̄t disaipel n̄rak menmen h̄rak hanhan h̄r enisesim
(Mk 16:14-18; Lu 24:36-49; Jo 20:19-23)

¹⁶*Miyap̄r wik nen nat̄p disaipel nar hiswiyen kiut̄p (11) menmen Jisas ketpor epei au, h̄r nitet yayiwe ke Galili kerek Jisas ketpor h̄r en̄no en̄rek. ¹⁷ H̄r nen ein n̄r Jisas, h̄r newen̄piyek. Te m̄t han ap han kitet h̄rak Jisas h̄rekes au. H̄r han kitet h̄rak herwe kerekek. ¹⁸*H̄r newen̄piyek, h̄rak kan menep ketpor menmen. H̄rak kat̄p kar ik: “God epei keweto menmen

* 28:3 Mt 17:2; Ap 1:10 * 28:6 Mt 12:40, 16:21 * 28:7 Mt 26:32 * 28:10 Hi 2:11 * 28:12-13 Mt 27:64 * 28:16 Mt 26:32, 28:7, 10 * 28:18 Dan 7:14; Mt 11:27; Jo 13:3; Ef 1:20-22

mɪrak iuwe te hi hinɪn naanmamre menmen yapɪrwe meit wit kirak ketike menmen yapɪrwe me tɪ metike nepni. ¹⁹*Te yi eino eirer wit wit eiri han ke mɪt miyapɪr yapɪrwe hɪr enises hɪm mai. Yi eikɪri enriuwe tɪpar me niuk me God Haai, hi God Nɪkan wetike God Himɪn Yaaik. ²⁰*Yi eiteiknor hɪr enises hɪm yapɪrwe hi nepei hetpiyem. Yi eiyɪmtau. Wɪ im ere wɪ maain God kakɪwaank tɪ im mamɪt, hekrit hekrit hi ahu atikewi.”

Mepɪr keremem

---

* **28:19** Ap 1:8   * **28:20** Jo 14:23; Ap 18:10

Him Yaaim Me Jisas Kraiss Mak Kewisim Mau Tíwei Menmen mekre tíwei ik

Him me Jon Baptaiss 1:1-8

Jon kíkír Jisas keriuwe típar 1:9-11

Seten kakri han ke Jisas 1:12-13

Jisas katíp him yaaim keit Galili 1:14-9:50

Jisas ken Jerusalem katíp him yaaim 10:1-13:37

Mít newenkek Jisas kaa 14:1-15:47

Jisas píke kekrit mít nìrek 16:1-18

Jisas píke ken wit Heven 16:19-20

*Jon kerek kíkír mít neriuwe típar hírak katíp mít him me God
(Mt 3:1-12; Lu 3:1-18; Jo 1:19-28)*

¹ Him im híram him yaaim me Jisas Kraiss God Nìkan kìrak. ² *Nípaa Aisaia kewepyapír him me God hírak kewisim mau tíwei híram matíp mar im:

“God katíp mítík hírak kehimitanek kar ik:

‘Hi ariuwet mítík kai kaktíp him mai kakinìnit kakno kaknetít yayiwe.’

³ *Mítík hak keit wit weiník mít ap newik hírak kìnáp katíp hisiuwe kar ik:

‘Yi eirìak yayiwe yaaim me Mítík Iuwe te hírak kakisesim werek.’

⁴ *Hírak mítík niuk mìrak Jon. Hírak kíkír mít neriuwe típar. Hírak kan kepu yaank weiník kewepyapír him me God katíp kar ik: “Yi kerek yi eiweikìn sip eiwet menmen enum, yi einen in hi akìri te God kakìsak menmen enum yi yirìakem.” ⁵ Hír mít nerer wit wit ne provins Judia, hír netike mít yapírwé ne wit Jerusalem hír nan nìrek. Hír newepyapír menmen enum hír nìrìakem, te Jon kíkìri nekre mani Jodan.

⁶ *Jon kamír tepnek me kamel mít nìrìakem mar ke laplap, hírak kamír yìnk ke kamel kìre henpen kau tu. Hírak kaam weise metike manu nìkim meit yaank.

⁷ *Hírak katíp mít miyapír him kar ik: “Maain mítík hak kakìkrehír kai. Hírak Mítík Iuwe kìnàna. Hi ap Mítík Iuwe har ke hírak au.

⁸ Hi epei híkìri yekre típar, te maain hírak kakwis God Hímìn Yaaik kakìkre han ki.”

*Jon kíkír Jisas
(Mt 3:13-17; Lu 3:21-22)*

⁹ Me wí im Jisas kìnàaiwír wit Nasaret keit provins Galili hírak kan kiun mani Jodan. Hírak kan kiun mani Jodan, Jon kíkìrek keriuwe típar. ¹⁰ Hírak kìnàaiwír típar kehìn kìnìu ken tenhaan eik, Jon kír nepni híremes mewep mìre weipír, God Hímìn Yaaik kìre hore tapí kekiuwe kan kewik. ¹¹ *Te Mítík Iuwe keit God katíp him híram meke nepni man matíp mar im: “Ti Nìkan kai hi hanhanit. Hi han yaaik heriuwit.”

*Seten kari han ke Jisas
(Mt 4:1-11; Lu 4:1-13)*

* 1:2 Mal 3:1; Mt 11:10   * 1:3 Ais 40:3   * 1:4 Ap 13:24, 19:4   * 1:6 2Kin 1:8; Mt 11:8   * 1:7 Ap 13:25   * 1:11 Sam 2:7; Ais 42:1; Mt 12:18; Mk 9:7

12 *Wasenum, God Himin Yaaik keriuwet Jisas hirak ken yaank weinik.
 13 *Hirak kepu ein me wi 40, te Seten kari han kirak. Jisas ketike miyak me yaank nepu ein. Mit ensel ne wit ke God hir nan nekepek.

*Jisas katip mit miyapir him me God keit Galili
 (Mt 4:12-17; Lu 4:14-15)*

14 **Maain mit han newis Jon kekere winak enuk ke gavman. Me wi im Jisas kan provins Galili katip mit miyapir him me God. 15 *Hirak katip kar ik: "Wi epei man menep te God kakinin naanmampri yi mit miyapir ne ti. Yi eiweikin sip eiwet menmen enum yi eyimtau him me God eiyisesim."

*Jisas kenine mitikik tekyait (4) hirakit tatesesik
 (Mt 4:18-22)*

16 Jisas keke ti kesiurir wan ken pin, hirak kir Saimon ketike nikik kirak Andru. Hirakit tewir hepin iuwe men mekre wan. Hekrit hekrit hirakit tari saauk. 17 *Jisas ketpivekit kar ik: "Yi eitikewa haiu mamno, hi eteikni menmen te yi eiri han ke mit hir nanises him mai." 18 Wasenum hirakit tinaaiwir hepin hirakit, hirakit tisesik.

19 Jisas ken kike, hirak kir Jems ketike nikik kirak Jon, hirakit nikerek hirakit wik te mitik niuk mirak Sebedi. Hirakit tau bot kirakit tekerwo hepin hirakit. 20 Hirak kennewekit, te hirakit tinaaiwir haai kirakit hirak kau kekere bot ketike mit han kerek hir nekepek nekerwo hepin, hirakit ten tises Jisas.

*Jisas kepri herwe enuk kenepin kekeipin mitik hak
 (Lu 4:31-37)*

21 *Hirakit tisesik, te hir nen niun wit Kapaneam. Hir nepu wit Kapaneam, maain wi Sabat epei man, hirak Jisas ken winak kerek mit nererik nekine him me Moses neitai, hirak katip mit miyapir him mirak.

22 *Hir nemtau him mirak, te hir han kekrit neriuwe menmen hirak ketpin. Hirak ap ketpor kar ke mit kerek ninin nertei him me Moses netpin. Au, hirak katip kar ke Mitik Iuwe Krai kerek God keriuwetek kan kekepi kerekek.

23 Me wi im, mitik enuk herwe kau kekerek hirak kepu winak ik.
 24 *Hirak kinaap katip kar ik: "Jisas ke wit Nasaret, ti han herekyei mekam a? Ti han te hewep a? Hi herteiyit. Ti Mitik Yaaik Iuwe ke God." 25 Te Jisas kenerek ketpivek kar ik: "Herwe enuk ti ekintip wire wire ti enepin ekepin mitik ik etpaan eno." 26 *Jisas katip kar ik, herwe enuk ketenenik te hirak keperper kenepir him iuwe, herwe ketpaan kenpin kekeipnivek. 27 Mit miyapir nir menmen im hir nepirpir nitehiyan nar ik: "Mekak ik. Hirak ketpai him ham yaaim. Hirak kire Mitik Iuwe hirak katip herwe enun hir nemtau him mirak hir nisesim." 28 *Te waswas hir mit miyapir natipan menmen Jisas kirakem te mit nerer wit wit neit provins Galili hir nertei Jisas.

*Jisas kikaap pita maam pirak hire yaaip
 (Mt 8:14-15; Lu 4:38-39)*

29 Jisas kinaaiwir winak eik e, hirak ketike mit mirak nen winak ke Saimon ketike Andru. Jems ketike Jon hirakit ten tetikeri. 30 Saimon maam

* 1:12 Mt 9:13 * 1:13 Sam 91:11-13 * 1:14 Mk 6:17 * 1:14 Jo 1:43 * 1:15 Mt 3:2; Ga 4:4 * 1:17 Mt 13:47 * 1:21 Mt 4:13 * 1:22 Mt 7:28-29 * 1:24 Mk 5:7 * 1:26 Mk 9:26
 * 1:28 Mt 4:24

p̄irak (miye pe m̄ite p̄irak) h̄ire w̄inap w̄iwaai yeno h̄ire ȳink sisi. H̄ir nat̄ip Jisas h̄ire w̄inap. ³¹ Te Jisas ken k̄irep ketenen his m̄ire k̄ika h̄ire wekrit werp, h̄irak ket̄p̄we kar ik: “Ti h̄inap epei au.” Te ȳink sisi epei au, h̄ire yaaip. H̄ire yaaip te h̄ire wemani menmen h̄ir nan̄im.

Jisas k̄ikaap m̄it miyap̄ir yap̄irwe h̄ir n̄ire yaain

(Mt 8:16-17; Lu 4:40-41)

³² *Maain wepni kewen ken, h̄ir m̄it nerer wit wit neriyei m̄it miyap̄ir h̄ir n̄inap, h̄ir netike m̄it miyap̄ir han kerek herwe mekreri, h̄ir neriyei nen n̄ir Jisas. ³³ M̄it miyap̄ir yap̄irwe ne wit iuwe ik nen nererik nau menep weip̄ir ke w̄inak. ³⁴ *Jisas k̄ikaap m̄it miyap̄ir kerek h̄ir n̄inap te h̄ir p̄ike yaain. M̄it han h̄irak kep̄ir herwe enum menp̄in mekeipnor. H̄irak kat̄ip herwe h̄ir ap enweyap̄irrek h̄irak keim̄in au em̄it! H̄ir n̄erteiyek h̄irak N̄ikan ke God.

Jisas k̄ir̄iak menmen kerer wit wit ke provins Galili

(Lu 4:42-44)

³⁵ *Hekrit enum eik h̄irak kekrit ketpaan ken yaank wein̄ik kitehi God, te h̄irak ketikerek tewepnak. ³⁶ Maain, Saimon ketike m̄it han nepu netikerek, h̄ir nen nisesik. ³⁷ H̄ir nen n̄inap̄inek h̄ir net̄p̄wek nar ik: “M̄it miyap̄ir yap̄irwe h̄ir nan n̄inetnut.” ³⁸ H̄irak ketpor kar ik: “Em̄it! Haiu wen emno wit ham menep te hi hat̄ip m̄it miyap̄ir h̄im mai heitai en.” ³⁹ *Te h̄irak ken heriyai heriyai me provins Galili, h̄irak kat̄ip m̄it miyap̄ir h̄im m̄irak keit w̄inak kerek m̄it nererik nekine h̄im me Moses neitei. H̄irak kep̄ir herwe enum mau mekre m̄it miyap̄ir h̄iram menp̄in mekeipnor.

Jisas k̄ikaap m̄it̄ik enuk lepro mewik h̄irak k̄ire yaaik

(Mt 8:1-4; Lu 5:12-16)

⁴⁰ M̄it̄ik enuk lepro mewik h̄irak kan kewen nin̄ip kitehi Jisas kar ik: “M̄it̄ik Iuwe, ti hanhan eriuwa te ti ekepa hi are yaaik.” ⁴¹ Jisas h̄irak hanhanek te h̄irak kewis his menterik ket̄p̄wek kar ik: “Hi hanhan ti are yaaik.” ⁴² H̄irak kat̄ip epei au, in ek lepro menke menp̄in mekeipn̄iwek h̄irak k̄ire yaaik. ⁴³ Jisas ket̄p̄wek h̄im manp te h̄irak keriuwetek ken wasenum. ⁴⁴ *Jisas ket̄p̄wek kar ik: “Ti emtewem. Ti ap et̄ip m̄it̄ik hak menmen im. Au, ti eno eteik̄in m̄it̄ik pris ȳink kit. Te ti ewet̄iwek menmen n̄ipaa Moses ketpai haiu mamwet God em, te m̄it h̄ir nan̄irtei ti p̄ike ere yaaik.” ⁴⁵ Te m̄it̄ik ik kemtau h̄im me Jisas au. H̄irak kewepyap̄irem heriyai heriyai, te maain Jisas ap kakno kakitet witeik au. H̄irak k̄ir̄iakem te m̄it nan̄irek h̄ir han yaaik nan̄irp nanweikn̄iwek. Te h̄irak kerp p̄in eik, m̄it nerer wit wit h̄ir nan nan̄irek.

2

Jisas k̄ikaap m̄it̄ik his h̄it enum h̄irak k̄ire yaaik

(Mt 9:1-8; Lu 5:17-26)

¹ Maain w̄i ham, h̄irak p̄ike kan wit Kapaneam. M̄it en nertei h̄irak p̄ike kan kepu w̄inak k̄irak. ² H̄ir nertei h̄irak kepu, te h̄ir yap̄irwe nen nererik ere w̄inak kenempet keriuweri. M̄it han kerp ya weip̄ir menep h̄ir nemtau Jisas ketpor h̄im me God. ³ H̄irak wen ketpor h̄im, m̄it̄ik̄it tekyaaait ten teker̄ir m̄it̄ik̄it k̄iwaai kentar k̄inaan. H̄irak his h̄it maa tupe tupe meit. H̄irak̄it tan tat̄ir Jisas tewep m̄it yap̄irwe nerp neiyepet weip̄ir, te h̄irak̄it ap

* 1:32 Mt 4:24 * 1:34 Mk 3:11-12 * 1:35 Mt 14:23; Mk 6:46 * 1:39 Mt 4:23, 9:35 * 1:44 Mk 3:12, 7:36; Lev 14:1-32

tatno n̄m̄n taau. Te h̄rak̄it teh̄n t̄niu leta me w̄nak p̄nak ein. ⁴ H̄rak̄it teh̄n t̄niu w̄nak ten niu ein, h̄rak̄it tenke toni k̄wap̄n w̄nak siup kerek Jisas h̄rak kerp ket̄n ni en. (M̄t ne Juda h̄r newis toni k̄wap̄n w̄nak siup. N̄p̄n au. Wit h̄rak تنهاا weinik, h̄r niu auri.) H̄rak̄it tenke toni ere k̄hi wisenuk kepeit, h̄rak̄it t̄naaiw̄r k̄naan kerek m̄t̄k k̄waai kekrerem men t̄. ⁵ *Jisas kertei h̄rak̄it tetike m̄t̄k k̄waai k̄naan han kitet h̄rak kak̄kepik, h̄rak ketp̄wek kar ik: “M̄t̄k, hi esak menmen enum mit h̄ram mamno.”

⁶ H̄rak kat̄p kar ik, te m̄t han kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t miyap̄r em, h̄r nau neit en h̄r han kitet nar ik: ⁷ **“Ko! Kenmak h̄rak kat̄p kar ik? H̄rak kat̄p enum kekreh̄r ke God. H̄rak k̄re God te h̄rak ketpm a? God kerekek kak̄sak menmen enum mamno. M̄t taauye!”* ⁸ Jisas kertei kekre han k̄rak h̄r han kitet nar ik, te h̄rak ketpor kar ik: “Yi ap han ekitet menmen mekre han ki mar im au em̄t! ⁹ Hi at̄p m̄t̄k k̄waai kentar k̄naan, ‘Hi esak menmen enum n̄paa ti h̄rakem h̄ram mamno,’ yi yep̄tari hi at̄p werek auye. Te hi at̄p m̄t̄k, ‘Ti ekrit etenen yeno eiym̄ eno, h̄rak kak̄krit kakno, yi eiyr̄tei hi at̄p werek te hi esak menmen enum me yi m̄t. Hi etpi mekam te yi han ekiteta?’ ¹⁰ Hi tewen etp̄wek har ik: ‘Ekrit eno,’ te yi eiyr̄tei hi M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k Iuwe hi esak menmen enum yi m̄t ne t̄i yi yr̄iakem.” ¹¹ H̄rak ketpor epei au, h̄rak kat̄p m̄t̄k k̄waai kekre k̄naan kar ik: “Ti ekrit etenen k̄naan mit eiym̄ eno witeik.” ¹² H̄rak kat̄p epei au, te m̄t̄k keh̄n kekrit ketenen k̄naan m̄rak kewepi ken witeik. M̄t n̄rek, te h̄r nep̄r̄p̄r newen̄pi God H̄rak Iuwe, h̄r nat̄p nar ik: “Haiu m̄r menmen yaaim mar im n̄paa ein auye.”

*Jisas ken̄ne Livai h̄rak kisesik
(Mt 9:9-13; Lu 5:27-32)*

¹³ Maain Jisas p̄ke kitet تنهاا ken wan ke Galili, m̄t nen nererik te h̄rak ketpor h̄m me God. ¹⁴ *H̄rak wen kitet تنهاا h̄rak k̄r Livai, h̄rak n̄kan ke m̄t̄k Alfias, h̄rak naanm̄pre w̄nak ke m̄t h̄r new̄r pewek me takis. Jisas k̄rek ketp̄wek kar ik: “Ti etikewa haw̄r wariyak̄it wauno te ti eh̄s h̄m mai.” Livai kekrit kisesik ketikerek ten.

¹⁵ Maain Jisas kau w̄nak ke Livai. M̄t yap̄rwe enun kerek h̄r neit takis nekint̄p pewek ham n̄saw̄nem, h̄r nen netike m̄t kerek n̄riak menmen enum h̄r naam menmen netike Jisas ketike m̄t n̄rak disaipel kerek nises h̄m m̄rak. ¹⁶ *In ek m̄t han nepu, niuk m̄r Farisi, h̄r nin̄n nises h̄m me Moses. M̄t han nepu niuk m̄r Skraip. H̄r nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t em. H̄r n̄r Jisas ketike m̄t naanm̄pre pewek me takis netike m̄t kerek h̄r n̄riak enum, h̄r yap̄rwe newepnak nekiyan naam menmen. H̄r m̄t Skraip nat̄p Jisas disaipel n̄rak nar ik: “Kenmak h̄rak k̄paam menmen ketike m̄t nari pewek me takis netike m̄t n̄riak menmen enum a?” ¹⁷ Jisas kemtau h̄m m̄r, te h̄rak ketpor kar ik: “M̄t n̄nap nan̄no nan̄r m̄t̄k dokta. M̄t h̄r manpenun neit taau. Hi epei han t̄ hari han ke m̄t h̄r n̄riak enum. M̄t kerek h̄r han kitet h̄r yaain au.”

*Jisas kat̄p me h̄m ham yaaim
(Mt 9:14-17; Lu 5:33-39)*

¹⁸ Maain w̄ ham m̄t nises h̄m me Jon netike m̄t ne Farisi h̄r han tewen̄n menmen me God yaaim, te h̄r nan̄t n̄np̄ nanu. M̄t han n̄ri te h̄r nan̄r Jisas nit̄wexhi nar ik: “M̄t ne Jon netike m̄t ne Farisi h̄r nan̄t n̄np̄ nanu. Nenmak te m̄t nises h̄m mit n̄riakem au?” ¹⁹ Jisas ketpor tok

* **2:5** Lu 7:48   * **2:7** Ais 43:25; 1Jo 1:9   * **2:14** Jo 1:43   * **2:16** Mt 11:19; Lu 15:1-2

piksa kar ik: “Mít nanít nínpi nanu nantike mítik epei keit míte a? Taauye! Hír han yaaik naním menmen nantikerek. ²⁰ Maain wí ham hír mít han hír nantíwekhis neiyík naníno, te hír mít nírak nanít ninpi rek nanu.”

²¹ Hírak wen ketpor tok piksa kar ik: “Mít hír ap nekerwo laplap ham kike yaaím mentír ham enum tokím au. Hír nekerwewím, maain hír nankemyet laplap híram mamno mamre kike mamri laplap tokik mamwepím. ²² Mít hír ap newen típar wain wen petep mekre meme hiyei tokím auye! Hír nanwenem te wain tíwerpek mamniú, hiyei tokím mamwep te wain mamwen mamno tí, hiyei enum mamwep mamít. Au, mít newen wain wen petep mekre meme hiyei wen yaaím hímmam.”

Hím me wí Sabat

(Mt 12:1-8; Lu 6:1-5)

²³ *Maain wí sabat ham, Jisas hírak ketike mít disaipel nírak hír nen nitet ní ham. Mít nírak newen wit yehes míram nehís newenem hír naam.

²⁴ Mít ne Farisi kerek ninín nises hímm me Moses hír natíp Jisas nar ik: “Ko! Nenmak te mít nit níriak menmen im enum a? Nípaa God kewet Moses hímm lo me wí Sabat, te haiu metput me mít nit hír newen wit yehes au emít.”

²⁵ *Jisas hírak ketpor kar ik: “Yi ap han kitet werek menmen yi yekinaam me hímm me maam káiu Devít a? Nípaa hírak ketike mít nírak nínpi maan te hír naam menmen nar ke haiu mít in ek epei maam. Te yi wen yepítari hír níriak enum au, yaaím ye! ²⁶ *Abaiata hírak wen mítik hetpris naanmípre wínak ke God, hírak Devít ketike mít nírak nen wínak eik nímín ein naam bret tokím mít newísím me God míwaaí mensiú kínaan menep. Mít naanmípre menmen me God, hír keriyen naam bret tokím mírak. Mít han au. Hím me Moses matíp emít, te hírak Abaiata kewet Devít ketike mít nírak em hír naam. ²⁷ *God kínn kíriak mít. Hírak hanhani, hírak kehímítan wí sabat híram mamkaap mít keriyen. ²⁸ Hí Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hí Mítik Iuwe, hí hínn menmen me wí sabat.”

3

Me wí Sabat Jisas kíkaap mít his enum

(Mt 12:9-14; Lu 6:6-11)

¹ Maain Jisas píke ken wínak kerek mít nererik nekine hímm me Moses neítai en. Mítik enuk his miutíp meweikín hírak kau ein. ² *Mít han hír nípierek hírak kakíkepek me wí Sabat te hír nenerek nansiuek hímm nanriyaak kakno wínak enuk. ³ Jisas katíp mítik his enuk kar ik: “Tí enen in.” ⁴ *Hírak epei kan, Jisas katíp mít kar ik: “Me wí Sabat hímm me God kerek Moses kewísím mau tíwei híram mewísai haiu míriak menmen yaaím o enum? Haiu emkaap mít o haiu emníp?” Hír au nekintíp neit. ⁵ *Hírak kíwaaínaan kíri kemaantíwo han enuk kentar hír mít han toenuk. Hírak katíp mítik his enum kar ik: “Tí esiuwe his emnen.” Hírak kesiuwehis mírak te his píke míre yaaím. ⁶ *His míre yaaím te mít ne Farisi hír nen wíteik nen nererik netike mít kerek nises hímm me mítik iuwe King Herot, hír nimenípin Jisas nankíp.

Mít yapíwe nises Jisas

* 2:23 Diu 23:25 * 2:25 1Sml 21:1-6 * 2:26 Lev 24:5-9 * 2:27 Diu 5:14 * 3:2 Lu 13:14
* 3:4 Lu 14:3 * 3:5 Jo 11:33, 12:40 * 3:6 Mt 22:15-16

⁷ Jisas ketike m̄t disaipel n̄rak h̄r nen wan eik. M̄t yap̄rwe ne provins Galili h̄r nisesik nen nererik netike m̄t ne Provins Judia, ⁸ *Idumia, wit yap̄rwe ke mani Jodan p̄nak ein, wit Taia, wit Jerusalem ketike wit Saidon. H̄r yap̄rwe nemtau menmen Jisas epei k̄r̄akem, te h̄r nan nan̄rek. ⁹ *H̄r epei nan, Jisas kat̄p m̄t n̄rak kar ik: “Yi yayit bot eiȳk einen eiten̄nek te m̄t ap nan̄p̄ira hi ankew̄n h̄r nan̄nt̄r̄ra.” ¹⁰ *N̄p̄aa Jisas k̄kaap m̄t miyap̄r yap̄rwe n̄nap h̄r n̄re yaain, te in ek m̄t yap̄rwe n̄nap newep m̄t h̄r nan nerp menep newis his mentar Jisas, te h̄r n̄re yaain. ¹¹ *H̄rak ken kitet ein ein, herwe enun n̄rek niteh̄r nau t̄i nenep̄p nar ik: “Ti N̄kan ke God.” ¹² *Te Jisas ketpor h̄m manp h̄r ap nanwep̄yap̄rek au em̄t!

*Jisas h̄rak keh̄s m̄t disaipel nar hiswiyen wik
(Mt 10:1-4; Lu 6:12-16)*

¹³ Maain Jisas keh̄s m̄t kerek h̄rak hanhani ken̄nor h̄r nan nisesik netikerek nen nau m̄niu (o neiȳp) kent̄r ein. ¹⁴ H̄r nau ein, h̄rak keh̄s m̄t hiswiyen wik (12) h̄rak kewep̄ niuk kenewor niuk m̄r “Aposel.” Hekrit hekrit h̄r netikerek nanriyan nanisesik nan̄mtau h̄m m̄rak. Maain h̄rak kakriuweti nan̄no nant̄p m̄t miyap̄r h̄m m̄rak. ¹⁵ Maain h̄rak kakriuweti kakwisi h̄r nep̄r herwe enun nan̄no nankeip̄n m̄t. ¹⁶ *Im em h̄ram niuk me m̄t h̄rak ketorhis keriyei netikerek: Saimon (h̄rak kewis niuk m̄rak ham Pita), ¹⁷ *Jems, ketike n̄kik k̄rak Jon, h̄rak̄it n̄kerek te Sebadi (H̄rak kewis niuk m̄rak̄it wik Boanesis kent̄r h̄rak̄it tat̄p h̄m iuwe m̄re nepni mewen̄n). ¹⁸ H̄rak wen keh̄mtan Andru, Filip, Batolomyu, Matyu, Tomas, Jems h̄rak n̄kan ke m̄tik Alfias, Tadias, Saimon Selot, ¹⁹ h̄r netike Judas ke wit Iskeriot kerek kewep̄yap̄r Jisas te m̄t enun nepan n̄rak neiȳk nen nak̄p.

*M̄t nat̄p Bielsebul k̄kaap Jisas kep̄r herwe enun nekeip̄n m̄t
(Mt 12:24-32; Lu 11:14-23, 12:10)*

²⁰ *Jisas keh̄s m̄t hiswiyen wik (12) epei au, h̄rak ken w̄nak k̄rak eik. H̄rak ken w̄nak, m̄t yap̄rwe nererik w̄nak k̄rak te h̄rak ketike m̄t disaipel n̄rak ap te nan̄m menmen taau. ²¹ *Maain miye p̄rak wetike kikrek t̄rak h̄r nerteiyek, h̄r nen nare nant̄wekhis nanriyaak neiȳk nan̄no n̄r ein nentar h̄r han kitet h̄rak han ken sip h̄rak ketaritari. ²² *M̄t kerek nin̄n nertei h̄m lo me Moses nat̄p m̄t miyap̄r em, h̄r n̄naaiw̄r wit Jerusalem nekiuwe nan nat̄p nar ik: “Herwe enuk niuk m̄rak Bielsebul h̄rak kers̄s Jisas te h̄rak Seten kewis Jisas h̄rak kin̄n herwe enun kep̄ri nan̄no nankeip̄n m̄t.” ²³ Jisas kertei menmen h̄r netp̄im te h̄rak ken̄ne m̄t ein h̄r nan nerp menep in, h̄rak ketpor tok piksa kar ik: “Seten kenmak te h̄rak kep̄r herwe n̄rak nekeip̄n m̄t a? Taauye! ²⁴ M̄t ne wit hak h̄ras nan̄nepan, te h̄r nankiyan nant̄ike m̄t han ne wit hak nan̄nepan taauye! ²⁵ M̄t ne weiw̄k miut̄p h̄ras nan̄nepan te h̄r nan̄rkeik te h̄r nankiyan nanu nan̄t? Au, h̄r nan̄waank h̄ras. ²⁶ Seten h̄rekes kep̄r herwe n̄rak nankeip̄n m̄t, h̄r nan̄nke hasini nan̄waank h̄ras. ²⁷ Hi hin̄n Seten hi ep̄r herwe n̄rak nekeip̄n m̄t, h̄ram mar ke m̄tik hak kin̄n kakno kakwep̄ weip̄r kaksenek m̄tik enuk

* 3:8 Mt 4:25   * 3:9 Mk 4:1; Lu 5:1-3   * 3:10 Mt 14:36   * 3:11 Lu 4:41   * 3:12 Mk 1:34
* 3:16 Jo 1:42   * 3:17 Lu 9:54   * 3:20 Mk 6:31   * 3:21 Jo 10:20   * 3:22 Mt 9:34, 10:25

yehes enum o m̄it̄ik iuwe, te h̄irak kak̄it menmen m̄irak meit w̄inak eik keiyim kakno.

²⁸ “Hi etpi werək. Menmen enum m̄it n̄ir̄iakem metike h̄im enum h̄ir netpim h̄irak God kak̄isakem han ekitetim au. ²⁹ Te m̄it natip enum me menmen God H̄im̄in Yaaik k̄ir̄iakem, h̄irak ap te kak̄isakem taau! H̄iram mamu mam̄it tipmain tipmain enum eik.” ³⁰ * (Jisas katip h̄im im kentar m̄it han ne Jerusalem h̄ir natip nar ik: “Herwe enuk kers̄isek kekepik te h̄irak kep̄ir herwe enun nekeip̄in m̄it.”)

Neim̄in h̄ir ne weiwik me Jisas
(Mt 12:46-50; Lu 8:19-21)

³¹ * H̄irak katip epei au, Jisas miye p̄irak wetike kikrek t̄irak nan nerp witeik nen̄inewek. ³² M̄it nau neit n̄im̄in nemtau h̄ir nen̄inewek, h̄ir netp̄iwek nar ik: “Miye pit wetike kikrek nit h̄ir nerp witeik nen̄inut.” ³³ Jisas ketpor kar ik: “Neiyin h̄ir n̄ire miye wetike kikrek nai?” ³⁴ H̄irak k̄iwaainan k̄ir m̄it nau menep te h̄irak katip: “M̄it in h̄ir n̄ire miye wetike kikrek nai. ³⁵ M̄it kerek nemtau h̄im me God nisesim, h̄ir keriyen n̄ire miye wetike kikrek o yenterer nai.”

4

Jisas katip tok piksa me m̄it̄ik kam̄ir wit yehes mau ni
(Mt 13:1-9; Lu 8:4-8)

¹ * Jisas p̄ike ken wan ke Galili kerp تنهاان eik katip m̄it h̄im me God. H̄irak kepu ein, m̄it yap̄irwe nan nererik nan̄im̄tau h̄im m̄irak. H̄ir nerp menep menep ners̄is Jisas, te h̄irak ken kau bot k̄iwaai kentar wan menep تنهاان. M̄it yap̄irwe nau تنهاان nemtau h̄im m̄irak. ² * H̄irak ketpor tok piksa kar ik:

³ “Yi eiȳim̄tewem! H̄irak m̄it̄ik hak ken kew̄ir yehes meit ni m̄irak. ⁴ H̄irak wen kew̄irem, ham menke m̄iwaai yayiwe, hore meniuwe man maam. ⁵ Yehes ham h̄iram menke m̄iwaai t̄i kentar nan mewo waswas mekre t̄i kike. ⁶ Maain, wepni iuwe kan kam̄ip, h̄iram meweiwei maa keremem. ⁷ Yehes ham menke m̄iwaai t̄i kerek n̄ipaa waai enum t̄ik t̄ik mewiyen. Maain, waai enum t̄ik t̄ik p̄ike mewo m̄iwap̄inem, te h̄iram ap mari au. ⁸ Yehes ham menke m̄iwaai t̄i yaaik n̄ipaa m̄it̄ik kewenek. H̄iram mewo iuwe mari yap̄irwe. Ham mari 30, ham mari 60, ham mari 100.” ⁹ Jisas katip h̄im m̄irak m̄ikaru mar ik: “Neim̄in yi yertei h̄im mai werək werək yi han ekitetim werək werək.”

Kenmak Jisas katip tok piksa
(Mt 13:10-17; Lu 8:9-10)

¹⁰ Maain, m̄it yap̄irwe epei nen, Jisas h̄irak kepu wein̄im ketike m̄it hiswiyen wik n̄irak (12) netike m̄it han disaipel kerek nemtau h̄im m̄irak keriyen. H̄ir nepu nit̄iwekhi h̄im me n̄ipaa h̄irak ketpim. ¹¹ Te h̄irak ketpor kar ik: “God kewisi yi yertei menmen me h̄irak kin̄in naanm̄ipre menmen karkeik. N̄ipaa God ap kewepyap̄irem, te m̄it h̄ir nerteiyem au. Hi etpim hisaw̄inem te yi m̄it keriyen yertei menmen me God. ¹² * M̄it han toenuk au. Hi etpim hisaw̄inem hetpor te h̄ir en̄ir menmen te h̄ir ap nerteiyem, h̄ir nemtewem te h̄ir nerteiyem au. H̄ir nertei te h̄ir neweik̄in han newet God em, God kak̄isak menmen

* **3:30** Jo 10:20   * **3:31** Mk 6:3; Jo 2:12; Ap 1:14   * **4:1** Mk 3:7-9; Lu 5:1-3   * **4:2** Mt 13:34; Mk 4:33-34   * **4:12** Ais 6:9-10; Jo 12:40; Ap 2:26-27

enum h̄ir n̄ir̄iakem. H̄ir nep̄itari menmen te h̄irak kak̄isak menmen enum m̄ir au.’

Jisas kewepyap̄ir h̄im me tok piksa

(Mt 13:18-23; Lu 8:11-15)

¹³ “In ek yi yep̄itari menmen im hi etpiyem h̄isaw̄inem, te maain yi eyir̄tei menmen ham hi etpiyem h̄isaw̄inem mam̄r̄keik? Taauye! Hi are ewepyap̄ir im em, te maain yi eyir̄tei h̄im me God werek werek. ¹⁴⁻¹⁵ Yehes m̄iwaai yayiwe h̄iram mar ke m̄it h̄ir nemtau h̄im me God, te Seten kan keweiknor han k̄ir h̄ir han kaa h̄im m̄irak. ¹⁶ Yehes menke m̄iwaai t̄i kike kentar nan h̄iram mar ke m̄it nemtau h̄im me God h̄ir han yaaik. ¹⁷ *Yehes nekenik kike mewo mepu, maain wepni kam̄p h̄iram meweiwei maa h̄iram m̄ire m̄it. Mar im h̄ir nepu han yaaik, te maain m̄it h̄ir han neneri newepnaki, h̄ir han enuk nan̄inaaiw̄ir h̄im me God mam̄it. ¹⁸ Yehes m̄iwaai t̄i n̄ipaa waai tikt̄ik mewi m̄iwap̄in yehes h̄iram mar ke m̄it h̄ir nemtau h̄im me God. ¹⁹ *Te h̄ir han kitet menmen yap̄irwe. H̄ir han yaaik nan̄it pewek yap̄irwe, h̄ir hemkre menepam neriuwe menmen heriyai heriyai ere han k̄ir kenke kenterim. H̄im me God mepu mekre han k̄ir au, h̄ir han kaa rem meit. ²⁰ Yehes m̄iwaai t̄i yaaim mari yap̄irwe, h̄iram mar ke m̄it nemtau h̄im me God h̄ir nisesim n̄ir̄iak menmen yaaim. M̄it han kike, m̄it han iuwe, m̄it han wisenum.”

H̄im me si m̄it n̄isaw̄inek kek̄re sar

(Lu 8:16-18)

²¹ *Jisas h̄irak p̄ike ketpor kar ik: “Yi yayit̄ si te yi eisaw̄inek ek̄ikre sar o ek̄nik yeno a? Taauye! Yi eiwis̄ik ek̄intar yeno eku niu ek̄ir. ²² *Menmen yap̄irwe m̄isaw̄in meit, maain h̄iram p̄ike mamu yaain m̄it nan̄ir̄teiyem. Menmen ham yap̄irwe m̄it h̄ir nehanem, maain h̄iram mamu yaain m̄it nan̄ir̄teiyem. ²³ Keiȳin kak̄ir̄tei, h̄irak kak̄im̄tewem.”

²⁴ *H̄irak wen ketpor kar ik: “Menmen yi eyim̄tewem yi han ekitetim werek werek. Mar ke yi han kitet m̄it netike menmen h̄ir n̄ir̄iakem, maain mar im God han kakit̄eti yi m̄it kak̄rekiyem, te h̄irak kak̄riyaam wisenum. ²⁵ *M̄it̄ik hak ketenen menmen, te God kak̄wet̄iw̄ek menmen ham mam̄tikerem h̄iram yap̄irwe. M̄it̄ik hak au ketenen menmen kike, menmen m̄irak kike God kak̄riyaam mamno mam̄keip̄n̄iw̄ek mam̄iwaank mam̄it.”

Tok piksa me yehes mewo

²⁶ Jisas wen kat̄ip: “Menmen God k̄ir̄iakem kak̄ri han ke m̄it te h̄ir nan̄isesik, h̄iram mar ke m̄it̄ik kam̄ip̄ yehes mau ni. ²⁷ *W̄itaan o wanewik h̄irak k̄iwaai o k̄ir̄iak menmen, yehes mewo. H̄irak k̄irem mewo, te h̄irak nep̄itari kar̄keik te h̄iram mewo. ²⁸ T̄i h̄irekes kenip yehes mewo men mine t̄iwei, maain heneik mewim h̄iram mam̄ri mam̄ine n̄ikim m̄iram. M̄it̄ik au, t̄i erekek kenip menmen mewo. ²⁹ *Maain yehes me nenhep maa, m̄it̄ik kak̄nen kak̄wenem.”

Tok piksa me nu mastet

(Mt 13:31-32; Lu 13:18-19)

³⁰ Jisas wen ketpor kar ik: “Hi etpi menmen God k̄ir̄iakem kak̄ri han ke m̄it kak̄riwerem h̄iram m̄ire mekam? Hi etpi h̄im im. ³¹ Yehes me nu

* **4:17** Mt 26:31   * **4:19** Mt 19:23-24   * **4:21** Mt 5:15   * **4:22** Mt 10:26; Lu 12:2   * **4:24** Mt 7:2   * **4:25** Mt 13:12   * **4:27** Je 5:7   * **4:29** Joe 3:13; Rev 14:15

mastet men tì mewo hìram kike kike. (Hìram mar ke God kinìn naanmìpre mìt, te maain hìr yapìrwe nanìrtei menmen mìrak.) ³² Maain, hìrak mastet nìkik kakwo kakre iuwe, hìrak kinìn menmen mìt namìr mau ni eim, hìrak ken niu kakwìrìr heneik mewik, te hore mamnen mamwik mamwis yaank mentar heneik hìrak.”

Jisas katìp mìt hìm tok piksa keremem
(Mt 13:34-35)

³³ Jisas katìp mìt yapìrwe tok piksa mar im ere hìrak keremir yinam au meit mentar hìr ap nerteiyem wen au. ³⁴ Hìrak katìp tok piksa mar im katìp mìt yapìrwe rem keriyen. Te hìrak ketike mìt nìrak nepu weinìm, hìrak kewepyapìr menmen nìpaa hìrak ketpim kìsawìnem.

Jisas katìp te yuwerep katìn kike kike keit
(Mt 8:23-27; Lu 8:22-25)

³⁵ Maain hìnkewì menep kakre wìtaan, Jisas katìp mìt nìrak kar ik: “Haiu emno emrekir wan emno pìnak ein.” ³⁶ Hìrak ketpor, te hìr netikerek wen nau bot nìnaaiwìr mìt yapìrwe nerp تنهاان. Mìt nau bot ham netikeri nen. ³⁷ Hìr wen nepno ein, yuwerep kìnìu kan keriuwet wan te tìpar kehìnìn kekre bot. ³⁸ Jisas kìwaaì kìnatin kekre bot sip kìrak kewis paan kentar yeno tap mìrak. Mìt nìrak nan nekotìtek netpìwek nar ik: “Haai, ti ap han kitetai au a? Haiu wan kìnìu kakwep te haiu mami.” ³⁹ Te Jisas kekrit katìp wan yuwerep kewenek kar ik: “Hìhe enuk ewaai ehìt!” Hìrak katìp epei au, yuwerep katìn kike kike, wan hìhe enuk kìwaaì keit. ⁴⁰ Te Jisas katìp mìt nìrak kar ik: “Yi yenmak te yi yìnaain a? Yi ap han kiteta wen au a?” ⁴¹ Hìr nemtau hìm mìrak, hìr nìnaain natìpan main main nar ik: “Mìtìk ik hìrak keimìn? Hìrak mìtìk kerekek? Hìrak kertei kewen yuwerep wan hìhe enuk kìwaaì keit.”

5

Jisas kepìr herwe enuk kenpìn kekeipìn mìtìk
(Mt 8:28-34; Lu 8:26-29)

¹ Hìr nau bot nerekir wan nen pìnak ein, hìr niun tì ke wit ke mìt ne Gerasa. ² *Jisas hìrak kenke kìnaiwìr bot kiun تنهاان ken pìn eik, mìtìk hak kerek herwe enuk kersìsek hìrak kìnaiwìr herwe hei kìnìk mìnìu (o neiyìp), hìrak kan Jisas. ³ Mìtìk ik hekrit hekrit kepu kekre herwe hei kìnìk mìnìu (o neiyìp). Mìt han hìr ap nenke sen nesenkekik neriuwerem in ek au. ⁴ Hìr nìpaa nesenkekik neriuwe sen mau his hìt mìrak, te hìrak au kari me his ketnim, hìrak kewìr nan kenemtìn me hìt. Mìt han hìr nepìtari nìrìak menmen te hìrak kìre yaaik kau keit, taau. ⁵ Hekrit hekrit wìtaan wepni, hìrak kepu kepeit kepìkre herwe hei kìnìk mìnìu (o neiyìp), hìrak kenepìp kenep hìrekes keriuwe nan kerekir yìnk kìrak.

⁶ Hìrak kìr Jisas keperp ein, hìrak kesiuikìn ken kewen ninìp kitehìr kewenìpiyek kerp menep. ⁷ *hìrak kenepìp katìp kar ik: “Ti Nìkan ke Mìtìk Iuwe ti henmak te t!” ⁸ Herwe kìnapan kentar Jisas nìpaa ketpìwek kar ik: “Ti herwe enuk enke enepìn ekeipnìwek.” ⁹ Jisas kitìwekhi kar ik: “Ti ekine hìrekes.” Herwe katìp, “Hi niuk mai mìt yapìrwe hentar haiu herwe yapìrwe mersìsek.” ¹⁰ Hìrak kitehi Jisas hìm iuwe te hìrak ap kakriuweti nanìnaaiwìr wit ik au ekìt!

¹¹ Sak yapìrwe meit mìnìu (o neiyìp) eik maam menmen.

* 5:2 Mk 1:23 * 5:7 Mk 1:24

¹² Herwe nit>wekhi nar ik: “Ti eriuwetai haiu mamno mam+kre sak.”
¹³ Jisas h+rak kewenhi te h+r netpaan n+r nekeip+n mit+ik ik, h+r nen nekre sak. Sak yap+rwe mar 2,000 h+ram m+r+r mekiuwe m+niu (o neiy+ip) men mam+n wan t+par mekiuwe h+m yip+r h+ram maa meit.

¹⁴ M+it kerek naanm+pre sak h+r n+r+n nen nat+ip m+it ne wit iuwe, m+it ne wit kike me menmen im epei man. H+r nemtau menmen im, h+r nan nan+r menmen m+it h+r epei netporem. ¹⁵ H+r nan n+r Jisas ketike m+itik n+pa herwe ners+sek. M+itik ik h+rak kau t+ han yaaik, h+rak epei keriuwet klos, te h+r m+it n+napen. ¹⁶ M+it naanm+pre sak wen netpor menmen h+r epei n+rem me m+itik enuk ketaritari ketike sak. ¹⁷ H+r nemtau menmen im, h+r nitehi Jisas h+m iuwe h+rak kaknaaiw+r wit k+r.

¹⁸ H+r nit>wekhi nar ek, te h+rak ken kau bot. H+rak m+itik n+pa herwe ners+sek kitehi Jisas, te h+rak ketikerek tatno. ¹⁹ Te Jisas ketp+wek kar ik: “Au, ti ehu in eno wit me m+it nit eteiknor etpor menmen M+itik Iuwe h+rak kerek+yutem han tewen+nit kekepit.” ²⁰ *Te h+rak ken wit mar hiswiyen (10) niuk m+ram Dikapolis, h+rak kat+ip kewepyap+r menmen Jisas kerek+ywekem. M+it en nemtewem h+r nep+r+p+r han yaaik han kitetim.

*Jisas k+kaap m+itik iuwe n+iki p+rak wetike m+ite h+re winen hemkre
 (Mt 9:18-26; Lu 8:40-56)*

²¹ Jisas p+ike ken kau bot ketike m+it n+rak, h+r nerekir wan nen p+nak ein. Jisas kenke k+naaiw+r bot p+ike ken kiun tenhaan eik, m+it yap+rwe nerp nererik neweik+n+wek kerp en. ²² H+r nerp nererik neweik+n+wek kerp en, m+itik hak kerek naanm+pre w+nak kerek m+it nererik nekine h+m me Moses neitai, niuk m+rak Jairas, h+rak kan kenke kiteh+r k+waai h+it me Jisas, ²³ *h+rak kat+ip h+m iuwe kar ik: “N+iki pai nepei menep wawi waunat+n wauno. Ti enen etikewa euno ti ewis his menteriy+e te h+re aure yaaip h+re p+ike waw+krit wawu.” ²⁴ H+rak ketp+wek, te Jisas ketikerek ten ein.

H+rak tetike m+it disaipel n+rak nen en, m+it yap+rwe nisesi nen nerp neweik+n Jisas. ²⁵ M+ite piut+ip wises Jisas wetikeri, h+re w+nap hekrit hekrit winen hemkre me tito mar hiswiyen wik (12). ²⁶ H+re n+pa wen w+r m+it dokta yap+rwe, h+re wew+r pewek wewetorem weiy+m wat+n h+rehes ere h+ram epei au mesi. Te h+r nertei nekepye au. H+re wen w+nap winen hemkre. ²⁷ *H+re wemtau m+it nat+ip menmen Jisas h+rak k+r+akem, te h+re wisesik. ²⁸ H+re han kitet war ik: “Hi awis his mentar laplap m+rak kerekek, te hi p+ike are yaaip.” ²⁹ H+re wesiuwe his wewis+m mentar laplap m+rak, hemkre k+re kat+n keit, h+re w+re yaaip. Te h+re wertei h+re winen hemkre epei au keit. ³⁰ *Jisas h+rak kertei menmen m+rak yaaim iuwe m+naiw+rek men m+kaap neim+n, te h+rak keweik+n k+waainaan kitehi m+it kar ik: “Keim+n keten+no laplap mai?” ³¹ M+it n+rak disaipel netp+wek: “Ko! M+it yap+rwe neweik+n+it. Kenmak te ti hitorhi me laplap m+it a?” ³² Au, Jisas wen k+waainaan kak+r keim+n keten+n+wek laplap. ³³ M+ite ip wertei h+re epei w+re yaaip, te h+re wep+r+p+r wan wenke witeh+r w+waai h+it me Jisas wewepyap+r menmen h+re w+r+akem. ³⁴ *Te Jisas ketp+we kar ik, “M+ite, ti han kiteta hi ekepit, te ti ere yaaip. N+pa ti h+nap te in ek ti epei ere yaaip.”

³⁵ H+rak wen ketp+we, m+itik Jairas m+it n+rak nan netp+wek nar ik: “N+iki pit epei waa, henmak te ti eriyaam ektan Jisas? Ti ewis+k kakno?” ³⁶ Te Jisas kentewem h+rak kat+ip m+itik Jairas kar ik: “Ti ap enaain au. Ti han ekiteta

* 5:20 Mt 4:25; Mk 7:31 * 5:23 Mt 8:3; Mk 7:32 * 5:27 Mk 6:56; Mt 14:36 * 5:30 Lu 6:19

* 5:34 Mk 10:52; Lu 7:50, 17:19

kerekek.” ³⁷ H̄irak kewis Pita, Jems ketike n̄ikik k̄irak Jon tetike m̄it̄ik ik keretet, h̄irak̄it ten ein. H̄irak kewen m̄it han au, h̄ir nerp in. ³⁸ H̄irak̄it ten t̄ipiun w̄inak ke m̄it̄ik ek, h̄irak Jisas k̄ir m̄it h̄ir n̄ik̄it̄ep nesikeyaanmi. ³⁹ *H̄irak ken w̄inak ke n̄im̄in ein, h̄irak ketpor kar ik: “Yenmak te yi ȳik̄it̄ep? H̄ire ap waa au, h̄ire w̄iwaai kerep̄ep.” ⁴⁰ H̄ir nemtewek kat̄ip kar ik te h̄ir nenwes̄ek enum enum nen. Te h̄irak keriuweti nen wit eik. H̄irak ketike miye haai n̄ire nen netike Pita, Jems, Jon neit haau me n̄iki w̄iwaai weitai en. ⁴¹ *H̄irak ketenen̄iwe his kiut̄ip ketp̄iwe h̄im me m̄it ne Isrel kar ik: “Talita kumi.” Haiu meweik̄in h̄im haiu mat̄ip mar ik: “N̄iki kike hi hetput ti ekrit.” ⁴² H̄ire wekrit wasenum witet ein ein. (N̄ipaa ein h̄ire w̄epu tito mar hiswiyen wik (12).) H̄ir m̄it n̄irep h̄ire witet ein ein h̄ir nenemȳiwe naan nat̄ip: “Ko!” ⁴³ *Jisas ketpor h̄im iuwe te h̄ir ap nanw̄epyap̄irek au em̄it. Epei au, h̄irak ketpor h̄ir nanw̄etiwe menmen te h̄ire waw̄im.

6

M̄it ne wit Nasaret neweik̄in sip newet Jisas

(Mt 13:53-58; Lu 4:16-30)

¹ Jisas k̄inaaiw̄ir wit ik ek ken kiun wit k̄irak eik. M̄it n̄irak h̄ir nisesik. ² *H̄irak ken kiun witeik, maain w̄i sabat ham, h̄irak ken kek̄re w̄inak kerek m̄it nekine h̄im me Moses neitai en, h̄irak kat̄ip m̄it miyap̄ir h̄im me God. H̄ir nemtewek, h̄ir neh̄in̄h̄in nat̄ip nar ik: “Keim̄in ketp̄iw̄ek h̄im im te h̄irak ketpaiyem? Karkeik te h̄irak kertei menmen im? H̄irak k̄ir̄iak menmen yaaim n̄ipaa haiu ap m̄irem au. ³ *M̄it̄ik ik ek h̄irak kime w̄inak kerekek. H̄irak n̄ikan ke Maria. H̄irak heiyiuwe ke Jems, Josep, Judas tetike Saimon. Yenterer n̄irak nau in netikewai. H̄irak M̄it̄ik Iuwe au. H̄irak m̄it̄ik wein̄ik kep̄ir ke haiu m̄it keriyen.” Te h̄ir han toenuk neriuwerek n̄inein̄ik. ⁴ *Jisas ketpor kar ik: “M̄it̄ik hak kat̄ip m̄it menmen God keteikn̄iw̄ekem, niuk m̄irak iuwe men heriyai heriyai merer wit wit. Te niuk m̄irak ap iuwe keit wit k̄irak, o weiw̄ik miut̄ip m̄irak o miye haai kikrek o yenterer n̄irak au.” ⁵ *H̄irak ap k̄ir̄iak menmen yaaim yap̄irwe n̄ipaa m̄it ap n̄irem au, te h̄irak kewis his mentar m̄it n̄inap kekep̄i h̄ir n̄ire yaain manpenuk neit. ⁶ H̄irak kenke kek̄reri kentar m̄it in ap han kitetik.

Jisas keriuwet m̄it aposel n̄irak nar hiswiyen wik (12)

(Mt 10:5-15; Lu 9:1-6)

⁷ *H̄irak kari m̄it hiswiyen wik n̄irak (12) nau h̄irak ketpor menmen. H̄irak ketpor menmen, h̄irak kenkeri keriuweti n̄ire wik wik nen nerer wit wit. H̄irak kewisi h̄ir nek̄reh̄ir k̄irak nep̄ir herwe enun nan̄ino nankeip̄in m̄it. ⁸ *H̄irak ketpor h̄im iuwe te h̄ir ap nan̄it menmen yap̄irwe neiȳim nan̄ino au em̄it! Pewek o wapnake o menmen au. Paap kerekek te h̄ir neke t̄i neriuwerek. ⁹ H̄ir neriuwet su, te saket wik au em̄it, miut̄ip keremem. H̄irak ketpor kar ik: ¹⁰ “Me w̄i yi yaino yayu yaȳik̄re w̄inak hak, yi ap yaȳim menmen eirer w̄inak ham au em̄it. W̄inak kiut̄ip kerekek ere yi yainaaiw̄ir wit yaino wit hak. ¹¹ *M̄it ne wit hak ap neriyi m̄it naanmampri yaȳit w̄inak k̄ir nan̄imtau h̄im mi au, yi einaaiw̄ir m̄it in einep̄er toni waniu (o win) mau h̄it mit, te yi yeteiknor h̄ir n̄ir̄iak enum.” ¹² H̄irak ketpor epei au, h̄ir

* 5:39 Jo 11:11 * 5:41 Lu 7:14 * 5:43 Mk 1:44, 7:36 * 6:2 Jo 7:15 * 6:3 Jo 6:42 * 6:4 Jo 4:44 * 6:5 Lu 4:40 * 6:7 Lu 10:1 * 6:8 Lu 10:4-11 * 6:11 Ap 13:51

mít n̄rak nen nat̄p mít miyap̄r han h̄m me God me h̄rak kat̄p mít h̄r nanweik̄n sip nanwet menmen enum. ¹³ *H̄r nep̄r herwe enun yap̄rwe nekeip̄n mít, h̄r newen wel mentar mít n̄nap, te h̄r n̄re yaain.

Mít nenep Jon kerek k̄r̄k̄r mít, h̄rak kaa
(Mt 14:1-12; Lu 3:19-20, 9:7-9)

¹⁴ *Mítik iuwe King Herot kin̄n naanm̄pre mít ne Isrel, h̄rak kertei menmen Jisas k̄riakem kentar Jisas niuk m̄rak iuwe te mít h̄r nertei menmen h̄rak k̄riakem h̄r netpim nerer wit wit. Te Herot kemtewek. Mít han nat̄p nar ik: “Jon kerek k̄k̄r mít neriuwe t̄par h̄rak nepei kaa, te h̄rak p̄ke kekrit kepu. Mar im te h̄rak k̄riak menmen yaaim n̄paa haiu mít ap m̄rem au.” ¹⁵ Te mít han nat̄p nar ik: “H̄rak Jisas ik h̄rak llaisa kerekek.” Mít han nat̄p: “Au, h̄rak k̄re mít profet n̄paa nat̄p h̄m me God newepyap̄rem nat̄p mít em.” ¹⁶ Herot kemtewem, h̄rak han kitet kar ik: “H̄rak Jon n̄paa hi eriuwet mítik hak ken kerekir teruk k̄rak paan kewen keket, h̄rak p̄ke kekrit kau keit.”

¹⁷⁻¹⁸ **N̄paa Jon h̄rak epei kat̄p Herot kar ik: “Ti hewaank Herodias m̄te pe n̄kik kit ti het̄we. Menmen im h̄ram ap yaaim au, h̄ram enum!” Herot han enuk keriuwet mít n̄rak h̄r netenen Jon nesenekik newisik kekre w̄nak enuk kentar m̄te pe Herot n̄kik k̄rak niuk m̄rak Filip, h̄rak herot ket̄we. ¹⁹ Herodias h̄re han enuk ware waunep Jon, te h̄re taau. ²⁰ Herot k̄naain Jon. H̄rak kertei Jon mítik yaaik kises h̄m me God. Te Herot naanm̄prewek. W̄i kerek herot kemtau h̄m m̄rak h̄rak k̄naain. Te h̄rak wen p̄ke hanhan kak̄mtau h̄m m̄rak kakteipim kerekek.

²¹ Maain w̄i ham Herodias hanhan wemir̄r Herot mítik k̄re h̄rak kaknep Jon. W̄i im Herot han kitet w̄i n̄paa miye p̄rak winaak, te h̄rak kemani menmen kakwet mít n̄rak ne gavman netike mít kerek naanm̄pre mít ne ami netike mít niuk m̄r iuwe neit provins Galili h̄rak kakwet̄r menmen h̄r nan̄m. ²² H̄r naam epei au, Herodias n̄ki p̄re wan w̄r̄re winor henye. H̄r mít han yaaik iuwe neriuwerep, te Herot ket̄p̄we kar ik: “Ti itauhi me menmen ti hanhanem, te hi tewen ewetitem. ²³ *Menmen mekam ti itauhiyem hi ewetitem. Ti itauhi me menmen hi naanm̄prewem te hi enke p̄nam ewetitem hi wen hetenen p̄nam.”

²⁴ H̄rak kat̄p epei au, h̄re wen witeik witehi miye p̄re war ik: “Hi eh̄t̄wekhi mekam?” H̄re miye wet̄p̄we war ik: “Ti eh̄t̄wekhi me mítik kakno kaknep mítik Jon Baptais kerek k̄k̄r mít neriuwe t̄par h̄rak kakweto paan k̄rak.” ²⁵ H̄re p̄ke wan waswas wet̄p̄wek h̄m iuwe war ik: “In ek ti eweto paan ke Jon ek̄kre t̄kenup.” ²⁶ Herot kemtau h̄m im, h̄rak han enuk. Te n̄paa h̄rak ket̄p̄we h̄m iuwe, mít yap̄rwe nemtewek. Te h̄rak k̄napen kaknep Jon, te h̄rak ȳnk enuk kat̄p m̄te auye. ²⁷ Te h̄rak kesiuwe mítik ken kerekir Jon teruk k̄rak kekre w̄nak enuk. ²⁸ H̄rak kewis paan k̄rak kekre t̄kenup h̄rak p̄ke keiȳk kan kewet m̄te rek. H̄re wen witeik wewet miye p̄re paan ke Jon.

²⁹ Maain mít ne Jon nertei h̄rak epei kaa, h̄r nen w̄nak enuk neit ȳnk k̄rak neiȳk nan newisik kekre hei.

Jisas kewet mít nar 5,000 menmen h̄r naam
(Mt 14:13-21; Lu 9:10-17; Jo 6:1-13)

* 6:13 Je 5:14 * 6:14 Mt 16:14; Mk 8:28 * 6:17-18 Lev 18:16 * 6:17-18 Lev 18:16 * 6:23 Est 5:3, 6, 7:2

30 *Mít aposel ne Jisas pike nan netpíwek menmen hír níriakem natíp mít miyapír em. 31 *Hírak ketpor kar ik: “Yi eitikewa haiu mamno wit weiník mamu mamít ein.” Hírak katíp kar ik kentar mít yapírwe nan netpor wanewik ere wítaan, te hír ap nau naam menmen taau. 32 Hír híras nau bot nepno wit weiník.

33 Te mít yapírwe ne wit yapírwe níri hír nen, hír nerteiri hír neimín, te hír mít miyapír nesiuksen ninín nen wit weiník eik ek nemeriyor hír nanínen. 34 *Jisas kenke kínaaiwír bot ken kiun tenhaan kerp tí eik, hírak kír mít yapírwe nererik in, hírak hanhani kentar hír níre sipsip mít naanmíprewem au, híram mamno heriyai heriyai menmen mamímíp mamíwaankem. Hírak katíp keteiknor menmen me God yapírwe. 35 *Maain menep kakre wítaan hírak wen ketpor hím, mít disaipel nírak nan netpíwek nar ik: “Wit weiník ik ek, nepei au kakre wítaan. 36 Ti eriuweti eníno enrer wit wit enít menmen ením.” 37 Hírak Jisas ketpor: “Yi híras eiwetír menmen hír naním.” Te hír pike netpíwek, “Haiu emno emwír pewek mar 200 kina mamít menmen a? Taauye! Haiu ap meit pewek mei yapírwe au!” 38 Jisas kitorhi kar ik: “Menmen marmenum mepeit in? Yi eino eiwenhisem.” Hír epei nen newenhisem, hír pike nan netpíwek nar ik: “Bret hispínak (5) metike saauk wik me wan mepeit in keremem.”

39 Hírak epei kertei, hírak katíp mít disaipel nírak: “Yi eitíp mít hír enínke hasini enu yenkis eim.” 40 Hírak ketpor kar ek, te hír nenkeri hasini hasini nau nitet yenkis, mít han nar 100, mít han nar 50. 41 Te hírak ketenen bret metike saauk mau his mírak, hírak kíkiámmaan men nepni eim kitehi God katíp hírak yaaik. Epei au, hírak kewep bret kewet mít disaipel nírak em. Te hír netíwem neiyím nen newet mít miyapír em. Epei au, hírak pike keit saauk kewetím hír neiyím nen newet mít miyapír em hír naam. 42-43 Mít miyapír yapírwe naam ere tu iuwe, ham au mepeit. Te mít disaipel neit menmen yinam míwaai em kerek mít hír naam au, hír nemi mekre wapnake mar hiswiyen wik (12) ere mau hím. 44 Hír mít yapírwe nar 5,000 mít keriyen hír nererik naam menmen.

Jisas ken kitet típar keke niu
(Mt 14:22-23; Jo 6:15-21)

45 In ek Jisas katíp mít disaipel nírak hím manp te hír eninín enu bot eníno enrekir wan eniun pínak ein enmeriyíwek enít wit Betsaida. Hírak kakriuwet mít hír naníno heriyai heriyai nanrer wit mír eim. 46 *Hírak Jisas keriuweti hír nen, te hírak ken máníu (o neiyíp) kitehi God, hírakít tewepnak. 47 Maain wítaan man, bot ke mít wen kerekir wan ke nímin, hírak Jisas kerp tí kepu weiník. Hírak kír mít nírak hír neiyík newen típar iuwe neriuwet bot ken, te níme máníu meriuwet bot ap ken kiun pínak ein au. 48 Menep wanewik, Jisas hírak kitet wan keke niu ken. Hírak kakno kaksipaát mít nau bot, 49 *te hír nírek kitet wan keke niu ken, hír han kitet hírak herwe. 50 Te hír nínaain nenepíp. Hír nenepíp te hírak ketpor kar ik: “Yi han tokik eiyu. Hi Jisas kerekek hi han. Te yi ap eineina au.” 51 *Hírak ketpor epei au, hírak kehín kíniú ketikeri nau bot. Te níme matín meit. Hír nírek, te hír nepírpír iuwe. 52 *Hír ap han kitet menmen me bret kerek

* 6:30 Lu 10:17 * 6:31 Mk 3:20 * 6:34 Mt 9:36 * 6:35 Mk 8:1-9 * 6:46 Mk 1:35; Lu 5:16, 6:12, 9:28 * 6:49 Lu 24:37 * 6:51 Mk 4:39 * 6:52 Mk 8:17

h̄rak k̄riakem kewet m̄t em h̄ram meteiknor h̄rak M̄t̄ik Iuwe. Au, han k̄r wen toenuk. Mar im te h̄r nep̄r̄p̄r.

*Jisas k̄kaap m̄t miyap̄r h̄r n̄nap neit Genesaret
(Mt 14:34-36)*

⁵³⁻⁵⁴ H̄r nerekir wan ere h̄r niun تنهاان ken p̄n eik. H̄r n̄naaiw̄r bot nerp تنهاان m̄t yap̄rwe h̄r n̄r ninaan me Jisas h̄r nerteiyek h̄rak keim̄n. Te h̄r nen heriyai heriyai ⁵⁵ nerer wit wit h̄r nener̄r m̄t n̄nap neri nen newisi n̄waai nentar yeno, h̄r n̄nani neri nen wit kerek h̄r nemtau Jisas kewiyen. ⁵⁶ Jisas ken kerer wit kike o wit iuwe, h̄r m̄t newis m̄t n̄nap h̄r nau yaain menep yayiwe, h̄r nit̄iwekhi te h̄r new̄r his netenen klos m̄rak. M̄t kerek new̄r his netenen klos m̄rak, h̄r p̄ke n̄re yaak.

7

*Jisas kene m̄t kerek h̄r nises h̄m me maamrer; ap nises h̄m me God au
(Mt 15:1-9)*

¹ M̄t han ne Farisi kerek nin̄n nises h̄m me Moses, h̄r netike m̄t han kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t miyap̄r em, h̄r n̄naaiw̄r wit Jerusalem nen nererik neit wit eik nan̄r Jisas. ² *H̄r n̄r m̄t disaipel han kerek nises h̄m me Jisas h̄r n̄paam menmen te h̄r nin̄n nekemyet his m̄r au. ³ (M̄t miyap̄r ne Isrel h̄r niut̄p niut̄p nises h̄m me maamrer te m̄t ne Farisi h̄r nisesim iuwe. H̄r nekemyet his au, te h̄r nan̄m menmen au. ⁴ *H̄r nan̄no wit nan̄t menmen m̄t nesiwerem meit maket, h̄r nant̄iwem p̄ke nan̄nen wit eik h̄r nin̄n nan̄m̄r au, te h̄r nan̄m menmen au. H̄r nises h̄m meiyam me maamrer mar im. H̄r nekemyet wa hesnu, m̄n me toni, wenkep̄ye, sar metike m̄n me ain. Au, h̄r ap te nan̄m menmen taau!)

⁵ H̄r m̄t ne Farisi netike m̄t kerek nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t miyap̄r em, h̄r nitehi Jisas nar ik: “Nenmak m̄t h̄r nises h̄m m̄t, te h̄r ap nises h̄m me maamrer? H̄r naam menmen neriuwe his enum hap̄k mewim.” ⁶ *Jisas ketpor kar ik: “N̄paa Aisaia h̄rak kat̄p h̄m me yi m̄t kerek yewen̄n h̄m. H̄rak kewis h̄m mau t̄wei mar im: ‘M̄t in newenan̄pi neriuwe h̄m m̄r, te han k̄r kis̄sa au.

⁷ H̄r niteh̄r newen nin̄p nine heny newen̄pi niuk mai wein̄m. H̄r nat̄p m̄t miyap̄r h̄m m̄r h̄ram mar ke h̄m me God.’ ⁸ “Yi yeweik̄n sip yewet h̄m me God, te yi yises h̄m wein̄m m̄t keriyen h̄r netpiyem.”

⁹ H̄rak wen ketpor, “Yi yertei werek werek eiweik̄n sip eiwet h̄m me God te yi eiyses h̄m mi. ¹⁰ *N̄paa Moses kewis h̄m mau t̄wei kat̄p kar ik: ‘Yi naanmampre miye haai ni eiwen̄pi niuk m̄r eikepi, maain yi naanmampri. Neim̄n h̄r nene miye haai n̄r nanre new̄rpaan newepik, h̄r m̄t han nan̄n̄p nani nan̄t.’ ¹¹ Te yi m̄t yat̄p m̄tik hak kakt̄p miye haai n̄rak menmen h̄rak maain kakwet̄rem kak̄kepi, te h̄rak keh̄m̄tanem kakwet God em, ¹² te maain yi yeriuwes̄isek h̄rak ap kakwet miye haai em kak̄kepi kak̄riwerem au. ¹³ Mar im yi yewen̄n h̄m me God yeriuwe menmen maamrer netpiyem yi yisesim yat̄p m̄t em. Yi m̄t ȳriak menmen yap̄rwe enum mar im.”

*Menmen m̄t n̄riakem menip God h̄rak kat̄p h̄r enun
(Mt 15:10-20)*

¹⁴ Jisas pike kenine mit miyapir yapirwe hirak ketpor kar ik: “Yi mit miyapir yapirwe, yi nikip emnep eiyimtau him mai, yi han ekitetim!

¹⁵ *Menmen mit nanim mamno tu kir hiram ap menip God kaktip mit hir enun au. Menmen mekre han ke mit hiram meweikin han kir hiram menip God hirak kaktip mit hir enun. ¹⁶ Neimin hir enertei hir nanimtetewem.”

¹⁷ Maain hirak epei kinaaiwir mit hirak ken winak ken nimin ein, mit hirak nises him mirak hir nitiwekhi me him nipaa hirak ketpim. ¹⁸ Hirak kenemyor naan ketpor kar ik: “Yi wen yepitariyem yar ke mit ein a? Yi yepitari menmen hiram mamno him ke mit hiram menip God hirak kaktip mit hir enun taauye! ¹⁹ Menmen hiram mamno mamike tu kerekek maain mit hir nanino naninerem mamno mune ne heim.” (Me him im Jisas katip hirak keteiknai menmen yapirwe me ti hiram yaaim te haiu mamim.)

²⁰ Hirak wen katip, “Menmen enum mekre han ke mit hiram menip God kaktip hir enun. ²¹ *Menmen mekre han ke mit meit nimin hiram menipi hir han kitet enum, hir nisesan niran, hir nekintip menmen o hir nenep mit nani. ²² Hir nari miyapir ne mit han his newenem niwaai netikeri, hir hemkre menepam enum nanit menmen, hir nirkak menmen enum meit wit wit heriyai heriyai, hir newenin him, hir nenke perke enum o paan tokik nekitet naan, hir han enuk neriuwe mit hir ninini neit menmen yapirwe, hir netpi nisesi, hir han kitet hir iuwe ninin mit han. Menmen im metike menmen ham enum. ²³ Menmen im yapirwe meit nimin mekre han man hiram menip God hirak kaktip mit hir enun.”

Mite pe Finisia witehi Jisas hirak kakepiye
(Mt 15:21-28)

²⁴ Maain Jisas hirak kekrit kinaaiwir wit ik, hirak kepno ken hin me wit Taia. Hirak ken kiun ein, hirak ken kepu winak hak kinapen hir mit en nertei hirak kepu winak eik, te hir nemtewek. ²⁵ In ek, mite hap niki pire herwe enuk kersisep, hire wemtau mit natipan me Jisas. Te hire wen wenke niwaai ti menep hit me Jisas. ²⁶ Mite ip hire pe Isrel au. Hire miye pire wina (o winiye) weit provins Sairo Finisia. Hire witehi Jisas hirak kakipir herwe kaknopin kakikeipin niki pire.

²⁷ Te Jisas katip hirak kakinin kakikaap mit ne Isrel, te hirak ketpiwe tok piksa kar ik: “Nikerek hir eninin enim menmen. Hiram enum te haiu mit mamkin menmen me nikerek mamwirem mamno mamwet nepere rem.”

²⁸ Te hire wetpiwek, “Ti atip werek Mitik Iuwe, te nepere mekorir menmen me nikerek minatin niwaai ti.”

²⁹ Hirak ketpiwe, “Ti atip werek ik, te ti pike eno witeik. Hirak herwe epei kenke kenpin kinaaiwir niki pit.” ³⁰ Hire pike wen witeik, hire wir niki pire niwaai yeno, hire wertei herwe epei kenke kenpin kekeipniwe.

Jisas kikaap mitik enuk ap katip au, nikip toto

³¹ *Maain Jisas kinaaiwir wit ke Taia keit ein, hirak ken kewep nimin ke wit Saidon hirak ken menep hin me wit hiswiyen (10) hirak ken ere kiun wan ke provins Galili. ³² *Mit han neit mitik hak neiyik nen neteikin Jisas ek. Mitik ik hirak nikip toenum katip werek au. Teruk enuk kemerhin (o kemarkik). Hir natip Jisas him iuwe, te hirak kakwis his maminterik kakikepik. ³³ *Hirak Jisas ketiwekhis keriyaak keiyik ken ketikerek tekiyakit tinaaiwir mit yapirwe nererik neit ein. Te hirak kewis histuwak mirak mekre nikip mirak, hirak kenikin timank men nin kirak.

* 7:15 Ap 10:14-15 * 7:21 Ga 5:19-21 * 7:31 Mt 15:29-31 * 7:32 Mk 5:23; Lu 4:40, 13:13

* 7:33 Mk 8:33

34 *Te h̄irak k̄ik̄iam naan men niu kekin han ketp̄iwek kar ik: “Efata.” Haiu meweik̄in h̄im haiu mat̄ip, “Ti n̄ik̄ip mit emnep emtau menmen.”

35 H̄irak n̄ik̄ip m̄irak menep, teruk kerek kemerhin (o kemark̄ik) epei au, h̄irak kat̄ip werek werek. 36 *H̄irak Jisas ketpor h̄im iuwe te h̄ir enwepyap̄ir menmen im em̄it! H̄irak kehim̄itenorem kat̄ip h̄ir ap en̄it̄pim au em̄it! Te h̄ir newepyap̄irem iuwe nerer wit wit heriyai heriyai. 37 *M̄it in han kekrit wisenum h̄ir nat̄ip nar ik: “H̄irak epei k̄ir̄iak menmen yap̄irwe yaaim. H̄irak wen k̄ir̄iak m̄it̄ik ik n̄ipaa n̄ik̄ip to enum, h̄irak n̄ik̄ip menep kemtau h̄im.”

8

Jisas kewet m̄it nar 4,000 menmen h̄ir naam (Mt 15:32-39)

1 In ek m̄it yap̄irwe nererik nan, h̄ir ap neit menmen mei te nan̄im au. Te Jisas h̄irak ken̄ne m̄it disaipel n̄irak ketpor kar ik: 2 **“Hi hanhan heriuwe m̄it in. H̄ir nau netikewa me w̄i wikak, te in ek menmen h̄iram epei au mesi h̄ir n̄in̄p̄i maan. 3 Hi eriuweti nan̄it n̄in̄p̄i nan̄ino n̄ir ein te h̄ir n̄in̄p̄i mam̄in nan̄inkew̄in nanwaai yayiwe. M̄it han h̄ir neke yan̄im̄in nan.” 4 M̄it n̄irak netp̄iwek nar ik: “Haiu mamwet̄ir menmen h̄ir nan̄im mam̄irkeik? Wit ik ek h̄irak wein̄k.” 5 Jisas h̄irak kitorhi kar ik: “Menmen marmenum mepeit?” H̄ir nat̄ip, “Menmen hisp̄inak wik(7).”*

6 H̄irak kat̄ip h̄im iuwe te m̄it miyap̄ir yap̄irwe h̄ir nanu ti. Te h̄irak ketenen bret hisp̄inak wik (7), h̄irak kitehi God em kat̄ip h̄irak yaaik. Te h̄irak kewen̄in bret kewet m̄it disaipel n̄irak em h̄ir nenkerem newet m̄it yap̄irwe rem. 7 H̄ir m̄it disaipel n̄irak wen netenen saauk ham kike. Te Jisas kitehi God em, h̄irak kewet m̄it n̄irak em ketpor h̄ir enwet m̄it han em. H̄ir newet̄irem. 8 H̄ir m̄it yap̄irwe naam menmen ere tu iuwe. M̄it disaipel n̄irak nen neit menmen yinam wen mepeit, h̄ir neiȳim nen nemi mekre wapnake hisp̄inak wik (7) mau h̄im. 9 M̄it miyap̄ir nar 4,000 h̄ir epei naam menmen im. H̄ir epei naam, h̄irak keriuweti nen. 10 H̄irak keriuweti nen, h̄irak ketike m̄it disaipel n̄irak h̄ir neh̄in n̄iniu nau bot, h̄irak kerekir wan ken kiun h̄in me distrik Dalmanuta.

M̄it Farisi nitehi Jisas h̄irak kak̄riak menmen h̄ir nan̄irem (Mt 16:1-4; Lu 12:54-56)

11 *In ek m̄it han ne Farisi kerek h̄ir nin̄in nises h̄im me Moses h̄ir nan netike Jisas newepnak. H̄ir nenerek nit̄iwekhi h̄irak kak̄riak menmen kak̄teiknor h̄irak God keriuwetek kan t̄i ik. H̄ir hanhan nanri han k̄irak. 12 *Jisas kekin han ketpor kar ik: “Yenmak yi m̄it yitauhi te hi ar̄iak menmen hi eteikni God keriuweta hi han a? Hi het̄pi werek. Hi ap te eteikni yi m̄it ne t̄i menmen mar im taau.” 13 H̄irak kat̄ip epei au, h̄irak k̄inaiw̄iri keh̄in k̄iniu kau bot ketike m̄it n̄irak, h̄irak kerekir wan kakno p̄inak ein.

Tok piksa me h̄im me m̄it ne Farisi netike h̄im me m̄it̄ik iuwe King Herot (Mt 16:5-12)

14 H̄ir m̄it disaipel n̄irak neit bret au, h̄ir han kaa rem. Kiut̄ip k̄iwaai kekre bot kepeit kerekek. 15 *Bot h̄irak wen kerekir wan, h̄irak Jisas kat̄ip h̄im iuwe ke h̄im enum m̄it newepyap̄irem nat̄ip h̄iram yaaim metike menmen m̄it ne m̄it̄ik iuwe King Herot n̄ir̄iakem. H̄irak ketpor,

* 7:34 Mk 6:41; Jo 11:41   * 7:36 Mk 1:43-45   * 7:37 Ais 35:5   * 8:2 Mk 6:34-44   * 8:11 Mt 12:38   * 8:12 Lu 11:29   * 8:15 Lu 12:1

“Nanempre h̄iras. Yi einop̄in eikeip̄in yis me m̄it ne Farisi metike yis me m̄it ne Herot.” ¹⁶ Te h̄ir nat̄ipan nar ik: “Haiu han kaa bret te h̄irak kenai ketpaiyem.” ¹⁷ *Jisas kemtau h̄ir nat̄ipan, te h̄irak ketpor kar ik: “Yenmak te yi yat̄ip yi han kaa bret a? Yi ap han kitet menmen werek werek wen au a? Han ki au to enuk a?”

¹⁸ *Yi nanam̄ir kewi te yi ȳir menmen au. Yi n̄ik̄ip mewi, te yi yemtau menmen au. Yi han kaa menmen im a? ¹⁹ *N̄ipaa ein hi ewep̄ep bret mar hisp̄inak (5) me m̄it nar 5,000, yi yeit yinam mekre wapnake mau h̄im marmenum a?” H̄ir netp̄iw̄ek, “Haiu memi mar hiswiyen wik (12).” ²⁰ *H̄irak ketpor kar ik: “Me bret hisp̄inak wik (7) me m̄it nar 4,000 yi yeit yinam yemi mekre wapnake mau h̄im marmenum a?” H̄ir netp̄iw̄ek, “Haiu meit hisp̄inak wik (7).” ²¹ H̄irak ketpor, “Yi wen yep̄itari a? Hi ap heni me bret au. Hi hetpi yi einop̄in ap eiyises h̄im enum m̄it ne Farisi nat̄ip m̄it h̄ir enisesim.”

Jisas k̄ikaap m̄it̄ik ke Betsaida h̄irak nanam̄ir toto

²² Maain h̄ir nen niun wit Betsaida. H̄ir m̄it han nari m̄it̄ik nanam̄ir toto h̄ir neiȳik nan n̄ir Jisas, h̄ir nit̄iw̄ekhi h̄im iuwe te h̄irak kakwis his mam̄interik. ²³ *Jisas keten̄inw̄ek his kariyaak ken k̄inaaiw̄ir wit ken kerp̄ p̄in eik. H̄irak kenik̄in t̄imank men nanam̄ir k̄irak, h̄irak kewis his menterik. Te h̄irak kit̄iw̄ekhi kar ik: “Ti h̄ir menmen o au?” ²⁴ H̄irak m̄it̄ik k̄iwaainan k̄ir ein ein kat̄ip, “Hi h̄ir m̄it neke t̄i o hi h̄ir nu waai?” ²⁵ H̄irak Jisas p̄ike kewis his mentar nanam̄ir k̄irak. In ek h̄irak m̄it̄ik k̄ir h̄im̄in naan menmen h̄irak k̄irem werek werek yaaim. ²⁶ *H̄irak nanam̄ir yaaik te Jisas kare kaksuwerek kakno, h̄irak ketp̄iw̄ek kar ik: “Ti ap eno wit Betsaida eik, au em̄it! Ti eno nit en kerekek.”

Pita kewepyap̄ir Jisas h̄irak m̄it̄ik Krais God kesuwerek kan t̄i (Mt 16:13-20; Lu 9:18-21)

²⁷ Maain Jisas ketike m̄it disaip̄el n̄irak nen nerer wit wit me Sisaria Filipai. H̄ir wen nepno h̄irak kitehi m̄it n̄irak kar ik: “M̄it h̄ir nenewa hi keim̄in?” ²⁸ *M̄it n̄irak h̄ir netp̄iw̄ek nar ik: “M̄it han nat̄ip ti Jon kerek k̄ik̄ir m̄it nekre t̄ipar ti p̄ike hekrit heke herwe hei han. M̄it han nat̄ip ti profet Ilaija ti h̄inaaiw̄ir wit ke God hekiuwe han t̄i ik e. M̄it han nat̄ip ti m̄it̄ik profet hak n̄ipaa nat̄ip h̄im me God newepyap̄irem nat̄ip m̄it em, ti p̄ike hekrit heke herwe hei han.” ²⁹ *H̄irak Jisas kitorhi, “Te yi han kitet hi keim̄in?” H̄irak Pita ketp̄iw̄ek, “Ti M̄it̄ik Krais kerek God keh̄im̄itanit kerek ti ekepai haiu m̄it keriyen.” ³⁰ *Jisas ketpor h̄im iuwe, “Yi ap ewepyap̄ir hi keim̄in au em̄it!”

Jisas kat̄ip maain h̄irak kaki h̄irak p̄ike kak̄ikrit (Mt 16:21-28; Lu 9:22-27)

³¹ In ek, h̄irak kin̄in ketpor kar ik: “Maain hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi ȳink kai kakiyewo iuwe. Haairer netike m̄it iuwe pris kerek newet God menmen me m̄it, h̄ir netike m̄it nin̄in nertei h̄im lo me Moses, h̄ir nan̄ineina te h̄ir naniyep hi hahi. Te maain w̄i wikak, hi p̄ike ekrit ehu.” ³² Jisas kat̄ip h̄im kepak̄in menmen au, h̄irak kewepyap̄irem. Te Pita ketp̄iw̄ek keriyaya keiȳin ken p̄in eik h̄irak kenerek ketp̄iw̄ek kar ik: “Ti han kitet menmen mar im au em̄it.” ³³ Jisas keweik̄in k̄ir m̄it disaip̄el n̄irak

* **8:17** Mk 6:52   * **8:18** Jer 5:21; Esi 12:2; Mk 4:12; Ap 28:26   * **8:19** Mk 6:41-44   * **8:20** Mk 8:6-9   * **8:23** Jo 9:6   * **8:26** Mk 7:36   * **8:28** Mk 6:15   * **8:29** Jo 6:68-69   * **8:30** Mk 9:9

han te h̄rak kene Pita ketp̄wek kar ik: “Seten ti enop̄n ekeipno. Ti ap han kitet menmen har ke God han kitetim au. Ti han kitet menmen har ke m̄t keriyen.”

34 *Maain Jisas ken̄ne m̄t yap̄rwe netike m̄t disaipel n̄rak. H̄r nan nererik nau, te h̄rak ketpor kar ik: “Neim̄n h̄r hanhan nanis̄sa nan̄mtau h̄m mai, h̄r hanhan h̄ras au. H̄r ap neh̄nh̄n en̄naain menmen enum mamnen mamriwaank nentar h̄r nises h̄m mai. 35 *Neim̄n n̄r̄rak ek au, te h̄r nare nanu nan̄t menmen yap̄rwe, maain h̄r maain nani. Te neim̄n nani nan̄ntar h̄m mai h̄r nisesim, h̄r nantikewa nanu nan̄t. 36 M̄tik hak keit menmen yap̄rwe me t̄i te h̄m̄n k̄rak h̄rak kak̄iwaank, mam̄rkeik te h̄ram mamkepik h̄rak kaktike God tatu werek a? Taauye! 37 M̄tik kakwet God mekam te h̄rak kakwet̄wek h̄m̄n hak yaaik k̄rak a? Taauye! 38 *Neim̄n ne yi m̄t yi ȳnk enuk ap eit̄p m̄t enun ne t̄i ik yi yises h̄m mai, maain me w̄ hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe hi heit menmen me Haai merhihe mewepna, hi anen eh̄rp t̄i hetike m̄t ensel nai, hi eweik̄n sip ewet yi m̄t.”

9

1 *Jisas ketpor kar ik: “Hi etpi werek. M̄t han nepu nepeit in h̄r nani wen au, te h̄r nan̄r menmen iuwe God k̄r̄rakem mamnen h̄rak keiȳm naanmampre m̄t kakriuwere.”

*M̄t disaipel n̄r̄ ȳnk ke Jisas h̄rak keweik̄n k̄re menmen ham
(Mt 17:1-13; Lu 9:28-36)*

2 Maain wi hisp̄nak kiut̄p (6) epei men, h̄rak Jisas keithis Pita, Jems, Jon tetikerek ten m̄nīu (o neiȳp) kau niu ein. H̄rak̄it tepu wein̄m. M̄t han au. H̄rak̄it t̄rek keweik̄n his keit in. 3 Laplap m̄rak merh̄he m̄re hike, te h̄r m̄t ne t̄i h̄r ap te n̄r̄rakem mar im taauye. 4 H̄rak̄it t̄r̄ Ilaija ketike Moses, h̄rak̄it maam n̄pu te n̄paa ein, h̄rak̄it wik tetike Jisas tewepnak. 5 H̄rak Pita k̄r̄ menmen im te h̄rak kat̄p Jisas kar ik: “Haai, haiu mau in h̄ram yaaim. Haiu mamwep weisak wikak. Kiut̄p kit, kiut̄p ke Moses, kiut̄p ke Ilaija.” 6 H̄rak Pita kat̄p h̄m im kentar h̄rak̄it t̄naain te Pita kep̄tari h̄m mekak h̄rak ketpiyem, te h̄rak ketpi h̄m im o h̄m eim. 7 *H̄rak kat̄p epei au, nap̄ k̄wap̄ni, h̄rak̄it temtau h̄m me God meke nap̄ man mat̄p mar im: “H̄rak N̄kan kai ik hi hanhanek. N̄k̄p emnep yi eiȳmtau h̄m m̄rak.” 8 H̄ram mat̄p epei au, nap̄ kewep ken h̄rak̄it terenaan waswas t̄r̄ m̄tik̄it wik au. H̄rak̄it tenep teit pike ten wit ke God. Jisas kerekek h̄rak kepu.

9 *H̄rak̄it tekiuwe m̄nīu (o neiȳp) Jisas kewenet ketp̄wek̄it h̄rak̄it ap tewepyp̄r menmen h̄rak̄it epei t̄rem au em̄t ere maain h̄rak M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe h̄rak kaki p̄ike kak̄ikrit kaku. 10 H̄rak̄it temtau h̄m m̄rak h̄rak̄it tepak̄inek. Te h̄rak̄it titehiyak̄it menmen Jisas ketp̄wek̄item me maain h̄rak kaki p̄ike kak̄ikrit kaku. 11 Te h̄rak̄it tit̄wekhi tat̄p tar ik: “Nenmak m̄t nin̄n nertei h̄m lo me Moses h̄r nat̄p Ilaija kakin̄n kaknen, te maain M̄tik Krai k̄karu kaknen?” 12 *Jisas ketp̄wek̄it, “H̄rak Ilaija kakin̄n kaknen p̄ike kak̄rak menmen ere werek. Te nenmak h̄r m̄t ne n̄paa ein newis h̄m mau t̄wei me hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe hi ȳnk kakiyewo iuwe, m̄t h̄r nanitetaunaan a? 13 *Te hi hetpi werek. H̄rak Ilaija

* 8:34 Mt 10:38-39 * 8:35 Lu 17:33; Jo 12:25 * 8:38 Mt 10:33 * 9:1 Mk 13:30 * 9:7 Mt 3:17; 2Pi 1:17-18; Diu 18:15; Ap 3:22 * 9:9 Mt 12:16; Mk 8:30 * 9:12 Mal 4:5; Sam 22:1-18; Ais 53:3 * 9:13 Mt 11:14

epei kan, te m̄t h̄r nerekȳwek nises han k̄r mar ke n̄paa m̄t newis̄m mau t̄wei. H̄rak Jon kerek̄ek.”

*Jisas k̄kaap n̄kan h̄rak kep̄r herwe enuk kenp̄n kekeip̄n̄wek
(Mt 17:14-21; Lu 9:37-43)*

¹⁴ H̄rak ketp̄wek̄it epei au, h̄rak̄it tan t̄r m̄t disaip̄l n̄rak han. H̄rak̄it t̄r m̄t yap̄rwe nan nererik neweik̄nor. M̄t disaip̄l h̄r netike m̄t h̄r nin̄n nertei h̄m lo me Moses h̄r nenehan me menmen. ¹⁵ In ek h̄r m̄t n̄r Jisas kan te h̄r han kekrit han yaaik nen nat̄p nar ik: “Ti epei han.”

¹⁶ H̄rak ketpor, “O hi epei han.” Te h̄rak kitorhi, “Yi yenehan yektaan mekam?” ¹⁷ M̄tik̄ kiut̄p ke h̄r yap̄rwe h̄rak ketp̄wek kar ik: “Haai, hi epei hari n̄kan kai heiȳk han. H̄rak herwe enuk kers̄sek kewek teruk.

¹⁸ Me w̄i h̄rak kers̄sek, h̄rak kew̄rek k̄waai t̄i, h̄rak n̄kan kenik̄n mar t̄werpek, h̄rak kenip yehes m̄rak k̄k̄ir k̄k̄ir, ȳnk kererwo. Hi hitehi m̄t disaip̄l nit h̄r nan̄p̄r herwe kakno, te h̄r taauye!”

¹⁹ Jisas h̄rak kemtau h̄m im te h̄rak keneri kar ik: “Yi m̄t miyap̄r kerek̄ yi ap han ekit̄ta? W̄i marmenum hi ehu emeryi te yi han ekit̄ta? Eh̄t n̄kan eiȳk enen.” ²⁰ H̄r neiȳk nan h̄rak herwe enuk k̄r Jisas. Herwe enuk k̄r Jisas, h̄rak han enuk kers̄s n̄kan kenipek kenke k̄waai t̄i. N̄kan kew̄ik̄n heriyai heriyai, h̄rak kenik̄n mar t̄werpek.

²¹ Jisas kitehi haai k̄rak kar ik: “W̄i marmenum h̄rak k̄r̄rak kar ik e?” Haai k̄rak ketp̄wek, “N̄paa h̄rak n̄kan kike ere in. ²² Hekrit hekrit h̄rak herwe kers̄sek te h̄rak kew̄rek kek̄re si o kek̄re wan t̄par te h̄rak kaknep h̄rekes kaki. Ti iuwe ti hertei ep̄r herwe eik, te ti hanhan̄i ekepīk.”

²³ *Jisas h̄rak kenerek kar ik: “Ti henmak ti at̄p te hi hertei a? Keiȳn han kit̄ta h̄rak kak̄rak menmen yap̄rwe.” ²⁴ *Waswas haai kitehi Jisas h̄m iuwe, “Hi han kitet̄it iuwe au, kike keremem. Ti ekepa te hi han ekitet̄it iuwe.” ²⁵ Jisas k̄r m̄t yap̄rwe nesiuknen nan nererik neweik̄n̄wek nan̄rek, h̄rak kene herwe enuk ketp̄wek kar ik: “Ti herwe enuk hers̄sek hewek teruk hemes̄s̄wek n̄k̄ip paan toto, hi hetput h̄m iuwe ti etpaan eno ekeip̄n̄wek ap p̄ike eno ek̄rek̄ au ek̄it. Ti enop̄n̄.” ²⁶ *H̄rak herwe kek̄re n̄kan h̄rak kenep̄p̄ p̄ike kenep̄ n̄kan, h̄rak kaa keperper, h̄rak herwe kenp̄n̄ kekeip̄n̄wek ken. H̄rak n̄kan k̄waai k̄re m̄t̄k̄ epei kaa, te m̄t yap̄rwe nat̄p, “H̄rak epei au kaa.” ²⁷ Te Jisas keriȳwek his men niu kari n̄kan h̄rak kekrit.

²⁸ Maain h̄rak ken w̄nak n̄m̄n̄ ein, h̄r m̄t disaip̄l n̄rak nit̄wekhi nar ik: “Menmak te haiu ap mep̄rek ken au a?” ²⁹ Jisas h̄rak ketpor, “Yi yep̄r herwe enuk kar ik yeriuwe menmen ham au. Prea keremem.”

*Jisas kat̄p̄ keteip̄m h̄rak kaki, maain h̄rak p̄ike kak̄krit
(Mt 17:22-23; Lu 9:43-45)*

³⁰ *Maain h̄r n̄naaiw̄r wit ik, h̄r nen nitet yayiwe neke n̄m̄n̄ ke provins Galili, te h̄rak k̄napen m̄t yap̄rwe h̄r nan̄rteiyek. ³¹ *H̄rak k̄napen kentar h̄rak hanhan̄ kat̄p̄ m̄t disaip̄l n̄rak h̄m m̄rak. H̄rak ketpor kar ik: “Hi M̄tik̄ ke wit ke M̄tik̄ iuwe m̄t han h̄r nanriuweta hi eno his me m̄t enun h̄r naniyep̄ hi hahi. Maain, w̄i wikak, hi p̄ike ah̄krit̄ hahu.” ³² *H̄r han kitet̄ h̄m m̄rak h̄r nep̄tariyem. Te h̄r n̄naain nan̄it̄wekhi me menmen h̄rak ketporem.

* 9:23 Mt 21:21; Mk 11:23 * 9:24 Lu 17:5 * 9:26 Mk 1:26 * 9:30 Jo 7:1 * 9:31 Mk 8:31, 10:32-34 * 9:32 Lu 18:34

Keim'in h̄rak k̄re m̄t̄k iuwe

(Mt 18:1-5; Lu 9:46-48)

³³ H̄r newepnak epei au, h̄r nen niun wit Kapaneam. H̄r epei nen w̄nak n̄m̄n ein, h̄rak ktorhi kar ik: "N̄paa haiu wen m̄p̄pitet yayiwe, yi yat̄pan mekam?" ³⁴ *H̄r au nekint̄p nentar n̄paa h̄r nat̄pan me h̄r h̄ras keim'in ke h̄r h̄rak kin'in iuwe. ³⁵ *Jisas kau yeno kari m̄t̄ hiswiyen wik n̄rak (12), h̄rak ketpor kar ik: "M̄t̄k hak kakin'in m̄t̄ han, h̄rak ek̄karu ek̄kr̄ak menmen m̄r wein'm." ³⁶ H̄rak kari n̄kan kewis̄k kerp keit n̄m̄n. H̄rak keiyewewik ketpor, ³⁷ *M̄t̄ neim'in kerek h̄r n̄kaap m̄t̄k kiut̄p kar ke n̄kan ik nentar h̄r nises h̄m̄ mai, h̄rak kar ke h̄r n̄kaap m̄t̄k kerekau. H̄r nekepek ketikewa. M̄t̄ kerek nekepa, h̄r nekepa kerekau. H̄rak kar ke h̄r nekepa hetike M̄t̄k Iuwe kerek keruiweta hi han t̄ ik."

Neim'in h̄r n̄r̄ak menmen mar ke haiu m̄r̄rakem, h̄r nau yinan

(Lu 9:49-50)

³⁸ *H̄rak Jon ketp̄wek kar ik: "M̄t̄k Iuwe, haiu m̄r̄ m̄t̄k hak kep̄r herwe enum kekine niuk mit, te haiu meriuwes̄sek kentar h̄rak kises h̄m̄ mit ketikewai au. Haiu m̄t̄ keriyen." ³⁹ *Jisas ketpor kar ik: "Yi yeriuwes̄sek au ek̄t! M̄t̄k kerek k̄r̄ak menmen yaaim iuwe kekine niuk mai, h̄rak ap te kakt̄p enum me hi waswas taau. ⁴⁰ *Neim'in h̄r n̄r̄ak menmen mar ke haiu m̄r̄rakem, h̄r nau yinan. ⁴¹ *Hi hetpi werak. M̄t̄ han nekepi, h̄r neweti t̄par mei yi yayim yentar yi yises h̄m̄ me hi Krai, God h̄rak ap han kaa menmen im au. Maain h̄rak kakwet̄r menmen yaaim.

Menmen enum m̄t̄k hak k̄r̄rakem mam̄waank h̄m̄ m̄t̄k hak kisesim

(Mt 18:6-9; Lu 17:1-2)

⁴² "M̄t̄k hak kakr̄ak n̄kan hak ke n̄kerek yap̄rwe in h̄r han kit̄ta kar ik, te h̄rak keweik'in han k̄rak te h̄rak kakr̄ak enum, h̄rak yaaik te m̄t̄ han h̄r nankaap nan kariȳwek teruk h̄r nanw̄rek kakno kak̄kre wan kaki te maain h̄rak ap kakr̄ak menmen ham enum te God han enuk wisenuk kak̄waankek kak̄kre si. ⁴³ *Ti h̄r̄rak menmen enum heriuwe his mit te ti eremir meiyam p̄nam ew̄rem. Ti eremir meiyam p̄nam ew̄rem h̄ram enum kike mentar ti ap er̄ak menmen enum ti etike God yi eiyu eiȳt̄ tipmain tipmain enum eik. Te ti his mit wik mepwit ti er̄ak menmen enum ere ti eno si tat̄knenit te ti ehu en tipmain tipmain enum eik, h̄ram menmen enum iuwe. ⁴⁴ [Ti eno wit enuk ik, henek h̄ram mam̄k ȳnk ki h̄rak kaki au, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.] ⁴⁵ Ti h̄r̄rak menmen enum heriuwe h̄t̄ mit, te ti eremir meiyam p̄nam ew̄rem. Ti h̄t̄ miut̄p keremem mepwit h̄rak enum kike. Ti etike God yi eiyu eiȳt̄ tipmain tipmain enum eik. Te ti h̄t̄ mit wik mepwit ti er̄ak menmen enum ere ti eno si tat̄knenit ti ehu tipmain tipmain enum eik, h̄ram enum wisenum. ⁴⁶ [Ti eno wit enuk ik, henek h̄ram mam̄k ȳnk ki h̄rak kaki au, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.] ⁴⁷ *Ti h̄r̄rak menmen enum heriuwe nanam̄r̄ kit, te ti eket keiyak ew̄rek. Ti nanam̄r̄ keiyak kiut̄p kepwit h̄rak enuk kike. Ti hetike God yi eiyu eiȳt̄ tipmain tipmain enum eik. Te ti nanam̄r̄ wik kepwit te ti h̄r̄rak menmen enum ere ti eno si tat̄knenit ti ehu tipmain tipmain enum eik, h̄ram enum iuwe. ⁴⁸ *Ti eno wit enuk ik,

* 9:34 Lu 22:24 * 9:35 Mt 20:25-27; Mk 10:43-44 * 9:37 Mt 10:40 * 9:38 Nam 11:27-29

* 9:39 1Ko 12:3 * 9:40 Mt 12:30; Lu 11:23 * 9:41 Mt 10:42 * 9:43 Mt 5:30 * 9:47 Mt

5:29 * 9:48 Ais 66:24

'henek hiram mamik yink ki hiraK kaki au kaku, si mami au mamu tipmain tipmain enum eik.' ⁴⁹ Sol (o siyak) mamno mamikre menmen mamnipem hiram yaaim mantin him. Mar im menmen enum kerek mewaank mit, hiram mamkepi yi yayir ke mit yaain. ⁵⁰* Sol hiram menmen yaaim. Hiram merekir nin au, hiram enum mire tipar harik, te yi yarkeik eiriakem te hiram pike mamrekir nin a? Taauye! Yi yire sol (o siyak) yi han kitet menmen yaaim te yi eitike mit han yi eikiyan eiyu eiyit."

10

Jisas katip him me mit hir nepir miyapir nir

(Mt 19:1-12; Lu 16:18)

¹ Maain Jisas kinaaiwir wit Kapaneam hiraK ken kiun hin me provins Judia. Te hiraK ken kerekir mani Jodan ken pinak kerek wepni kekai kan. Hir mit yapirwe ne wit yapirwe pike nan nererik nanirek. HiraK pike ketpor kar kerek nipaa ein hiraK kiriakem. ² Hir mit han ne Farisi kerek ninin nises him me Moses, hir nan niun Jisas newisesik, hir nitiwekhi nar ik: "Him lo me maamrer hiram mewis mitik hak kepir mite pirak hire wauno waunaiwirek o au?" ³ Jisas hiraK kinin kitorhi him ham kar ik: "Him me Moses hiram matip mekam?" ⁴* Hir natip, "Him me Moses mewis mitik hiraK kewis tiwei kakwet mite pirak ek, te hiraK kaktiprep wauno." ⁵* Jisas ketpor kar ik: "HiraK Moses kewis him im mentar yi mit enun han to enuk. ⁶ Nipaa enum eik God kiriak ti ketike menmen yapirwe, hiraK kewis mitik ketike mite pirak. ⁷* Mar ik te mitik hak kaknaiwir miye haai niraK, hiraK kaktike mite nanu nanit, ⁸ hir nankiyan nanu nanir ke yink kiutip. Hir wik au, hir nire niutip. ⁹ Te mitik mite God kerekpor hir neitan, hir mit han ap te nanriuwetep wauno waunaiwirek taau."

¹⁰ Maain hir mit niraK netikerek nau winak neit nimin ein, hir nitiwekhi me menmen im. ¹¹* Te Jisas ketpor kar ik: "Mitik hak kepir mite pirak kakit mite hap, hiraK kiriak enum me mite winin nipaa hiraK ketiwe. ¹² Mar keremem, mite piutip waunaiwir mitik kire wawit mitik hak, hire wiriak enum me mitik kinin nipaa hire wetiwek."

Mit neit nikerek kike neri nan nir Jisas

(Mt 19:13-15; Lu 18:15-17)

¹³ Mit han neriuwet nikerek nir nanir Jisas te hiraK kakwis his maminteri kakitpor him yaim. Te mit disaipel niraK hir neneri. ¹⁴ Jisas kir menmen im, hiraK han enuk katip mit disaipel niraK kar ik: "Yi eiwis nikerek hir naninen in. Yi ap eiweni au emit! Hir mit kerek God hiraK naanmipror hir nar ke nikerek in. Hir hanhana. ¹⁵* Hi hetpi werek. Mit kerek hir hanhan God hiraK naanmampri, hir nanises him miraK nanir ke nikerek in hir nises him me miye haai nir, o au en, hir ap te nanu nantike God taau!" ¹⁶ HiraK katip epei au, hiraK kewis his miraK menteri hiraK ketpor him miraK yaaim.

Him me mitik kerek keit menmen yapirwe

(Mt 19:16-30; Lu 18:18-30)

¹⁷ Menep te Jisas kaknaaiwir wit ik kakno, mitik hak kesiuknen kan kir Jisas kewen ninip kitiwekhi kar ik: "Mitik Iuwe YaaiK. Hi ariak mekam te

* **9:50** Mt 5:13; Lu 14:34; Kl 4:6; Ro 12:18; 1Te 5:13 * **10:4** Diu 24:1-4; Mt 5:31 * **10:5** Jen 1:27, 5:2 * **10:7** Jen 2:24; Ef 5:31 * **10:11** Mt 5:32; 1Ko 7:10-11 * **10:15** Mt 18:3

hi ehit h̄m̄n yaaik hi etike God haw̄r ewu tipmain tipmain enum eik?"
 18 Jisas ket̄wekhi kar ik: "Ti henmak te ti at̄ip hi M̄it̄ik Iuwe yaaik a? H̄rak God kiut̄ip kerekek h̄rak M̄it̄ik Iuwe Yaaik. 19 *Ti hertei h̄m̄ God ket̄paiyem. 'Ti ap enep m̄it̄ nani au, ti ewaai etike miyap̄r ne m̄it̄ han au. Ti ap ekint̄ip menmen me m̄it̄ik hak au. Ti ap ewises m̄it̄ han ek au. Ti naanempre miye haai nit ekepi.' " 20 H̄rak kat̄ip Jisas kar ik: "M̄it̄ik Iuwe, hi hisesim, hi kike ere in." 21 *Jisas k̄ip̄rek h̄rak hanhanek ket̄p̄wek kar ik: "Menmen miut̄ip wen mewen̄nit ti hises h̄m̄ me God werek werek. Ti eno esiuwe menmen yap̄rwe mit̄ ti ewet m̄it̄ em wein̄m, te maain menmen mit̄ yaaim mamu wit ke God. Ti esiuwerem epei au, ti enen ehisisa." 22 M̄it̄ik h̄rak kemtau h̄m̄ im, h̄rak han kekrit p̄ike ken h̄rak kine han enuk kentar h̄rak ketenen menmen yap̄rwe k̄napen kakwet mit̄ em wein̄m.

23 *Jisas k̄iwaainaan kat̄ip mit̄ disaipel n̄rak kar ik: "H̄ram hat tru te mit̄ kerek netenen menmen yap̄rwe te h̄r nanwis God naanm̄pri." 24 H̄r mit̄ disaipel n̄rak nemtau h̄m̄ m̄rak, h̄r neh̄nh̄n neriuwerem, te h̄rak wen ket̄por, "Pipep nai, hi het̄pi. H̄ram hat tru te mit̄ h̄r nan̄no wit ke God nanu nant̄ikerek. 25 H̄rak miyak kamel (h̄rak iuwe k̄ire hos) kakno kakitet hei me t̄ik mit̄ nekerwo menmen neriuwerem h̄rak ap hat wok iuwe mar ke mit̄ netenen menmen yap̄rwe h̄r hanhan nanises h̄m̄ me God te h̄rak naanmampri." 26 Mit̄ disaipel n̄rak nemtau h̄m̄ im, te h̄r han kekrit nitehayan nar ik: "H̄ram h̄m̄ mar im, te neim̄n h̄r nant̄ike God nanu nanit̄ h̄rak naanmampri a? Taauye!" 27 *Jisas k̄ip̄ri ket̄por, "H̄r mit̄ ne t̄i ap te nanriak menmen miut̄ip h̄r nankaap h̄ras, te h̄r nanit̄ h̄m̄n yaaik h̄r nant̄ike God nanu. God kerekek. H̄rak God kertei menmen yap̄rwe h̄rak kakriakem kakikaap mit̄ kakriuwerem."

28 Pita h̄rak ket̄p̄wek kar ik: "Haiu m̄naaiw̄r menmen yap̄rwe misesit." 29 Jisas h̄rak kat̄ip, "Hi het̄pi werek. Mit̄ miyap̄r kerek n̄naaiw̄r witeik, o heiyuwe o kikrek o yenten o miye haai o n̄kerek n̄r nentar h̄r nis̄isa hetike h̄m̄ mai yaaim, h̄r nanu t̄i nanit̄ 100 witeik, 30 heiyuwerer, kikrek, yenterer miyerer haairer, n̄kerek n̄r netike t̄i meiyam. Te h̄r mit̄ nanrekyor enum enum nan̄ntar h̄r nises h̄m̄ mai. Maain, h̄r nanit̄ h̄m̄n yaaik h̄r nant̄ike God nanu nanit̄ tipmain tipmain enum eik. 31 *In ek mit̄ kerek h̄r nin̄n, maain h̄r nankaru. In ek h̄r mit̄ kerek h̄r n̄karu o h̄r mit̄ wein̄n, maain h̄r iuwe nanin̄n mit̄ han."

*Jisas kat̄ip wikak h̄rak kaki, te maain h̄rak p̄ike kakikrit
 (Mt 20:17-19; Lu 18:31-34)*

32 H̄r wen nitet yayiwe nepno wit Jerusalem, Jisas kin̄ni ken. Mit̄ disaipel n̄rak h̄r nertei mit̄ iuwe neit Jerusalem h̄r hanhan nank̄p̄ kaki, te h̄r han kekrit. Mit̄ miyap̄r han kerek nisesik, h̄r n̄naain. Jisas h̄rak p̄ike kerp kemer̄r mit̄ disaipel n̄rak nar hiswiyen wik (12), h̄rak ket̄por menmen maain mit̄ neit Jerusalem h̄r nanrekȳwekem. 33 *H̄rak ket̄por kar ik: "N̄k̄ip̄ emnep yi eiȳmtau! Haiu mamno Jerusalem. Hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe, mit̄ iuwe pris kerek newet God menmen me mit̄, h̄r nant̄ike mit̄ nin̄n nertei h̄m̄ lo me Moses, h̄r nantauh̄s h̄r neh̄m̄tena hi hahi, h̄r nanriuweta hi eno his me mit̄ han h̄r ap ne Isrel, te h̄r naniyep hi hahi. 34 H̄r nanit̄taunaan h̄r nan̄nik̄n t̄imank̄ mam̄ntera, h̄r nanwaai n̄p̄n naniyep. H̄r naniyep hi hahi, te maain w̄i wikak epei men, hi p̄ike hah̄krit hahu."

* 10:19 Eks 20:12-17; Diu 5:16-20, 24:14; Je 5:4 * 10:21 Mt 10:38, 6:20; Mk 8:34 * 10:23 Mk 4:19; 1Ti 6:17 * 10:27 Jop 42:2; Mk 14:36 * 10:31 Mt 20:16; Lu 13:30 * 10:33 Mk 8:31, 9:31

Jems ketike Jon h̄irak̄it hanhan tatre m̄it̄k̄it iuwe
(Mt 20:20-28)

³⁵ Jems ketike Jon h̄irak̄it n̄ikerek h̄irak̄it te m̄it̄k̄it niuk m̄irak̄ Sebedi h̄irak̄it ten t̄rap̄it̄ Jisas tetp̄iwek̄ tar ik: “M̄it̄k̄ Iuwe, haw̄ir hanhan (o weik̄kit) menmen haw̄ir wituthiyem.” ³⁶ H̄irak̄ ketp̄iwek̄it, “Hi herekyi mekam?”

³⁷ H̄irak̄it tetp̄iwek̄ tar ik: “Ti ewisaw̄ir maain ti naanmampre m̄it̄, haw̄ir wautikewit haw̄ir waukepit naanmampre m̄it̄ haw̄ir wawu menep his yaaim metike his henkik mit.” ³⁸ *H̄irak̄ ketp̄iwek̄it kar ik: “Yi yep̄itari yi yitauhi menmen wisenum. Yi te eiwis menmen enum mamnen mamiwep mam̄ir ke menmen enum h̄iram mamnen mamiyep o au?” ³⁹ *H̄irak̄it tewenhi tar ik: “O, haw̄ir werteyem.” Jisas ketp̄iwek̄it, “Maain menmen enum mamiwep mam̄ir ke h̄iram mamiyep. ⁴⁰ Te hi ewisi yi eitikewa naanmampre m̄it̄ te yi yau menep his yaaim o his henkik mai au. Hi taau. M̄it̄ han kerek God Haāi kehimīteni, maain h̄ir keriyen nanu ein nantikewa naanmampre m̄it̄.”

⁴¹ H̄ir m̄it̄ disaipel han nar hiswiyen (10) nemtewem, h̄ir han enuk neriuwe Jems ketike Jon. ⁴² *Te Jisas h̄irak̄ kari m̄it̄ disaipel n̄irak̄ ketpor kar ik: “Yi yertei m̄it̄ kerek nin̄in m̄it̄ naanm̄ipror h̄ir nenipi h̄ir enises han k̄ir. ⁴³ *Te yi ap eiriak̄ menmen em̄ir im au em̄it. Keim̄in ke yi h̄iras kakre iuwe kakin̄ini, te h̄irak̄ kakriak̄ menmen mi. ⁴⁴ Keim̄in ke yi h̄iras hanhan kakin̄ini kakre m̄it̄k̄ iuwe, te h̄irak̄ ekriak̄ menmen mi wein̄im. ⁴⁵ *Hi M̄it̄k̄ ke wit ke M̄it̄k̄ Iuwe hi ap han te h̄ir m̄it̄ nanriak̄ menmen mai au, taauye! Hi han te hi ar̄iak̄ menmen me m̄it̄ hi akepi. Hi hahi te hi akepi yi m̄it̄ ne ti yap̄irwe. Hi akepi atihis te God kakiwep au. H̄irak̄ kakt̄ip̄ yi yaain.”

Jisas k̄ikaap m̄it̄k̄ hak nanam̄ir toto
(Mt 20:29-34; Lu 18:35-43)

⁴⁶ H̄ir nen niun wit Jeriko. Maain Jisas epei kaknaaiw̄ir wit ik kaktike m̄it̄ n̄irak̄, h̄ir nitet yayiwe netike m̄it̄ yap̄irwe. H̄irak̄ m̄it̄k̄ Batimias nanam̄ir toto h̄irak̄ n̄ikan ke Timias, h̄irak̄ kau yayiwe kitehi m̄it̄ nanwet̄iwek̄ pewek me menmen h̄irak̄ kak̄im. ⁴⁷ *H̄ir m̄it̄ netp̄iwek̄ Jisas ke wit Nasaret epei kan, te h̄irak̄ k̄inap̄ ken̄newek̄ kar ik: “Jisas ti Nepenyek ke maam n̄pu iuwe Devit, ti han etwen̄ina ekepa.” ⁴⁸ H̄ir m̄it̄ yap̄irwe nenerek netp̄iwek̄ h̄irak̄ kekint̄ip̄, te h̄irak̄ au. H̄irak̄ k̄inap̄ ken̄newek̄ h̄im iuwe ham kar ik: “Nepenyek ke Devit, ti han etwen̄ina ekepa.” ⁴⁹ Jisas h̄irak̄ kerp̄ ketpor kar ik: “En̄newek̄ eiȳik̄ einen.” Te h̄ir nen̄ine m̄it̄k̄ ik nanam̄ir toto h̄ir netp̄iwek̄ nar ik: “Ti han yaaik̄ ehu. Ekrit. H̄irak̄ epei ken̄nut.” ⁵⁰ H̄ir netp̄iwek̄ te h̄irak̄ kenke saket kew̄irem m̄iwaaī ti, h̄irak̄ k̄in kekrit kerp̄ ken kiun Jisas. ⁵¹ Jisas kit̄iwek̄hi kar ik: “Ti hanhan hi erekyut mekam?” M̄it̄k̄ enuk nanam̄ir toto ketp̄iwek̄ kar ik: “M̄it̄k̄ Iuwe, ti ekepa hi ah̄ir ein ein.” ⁵² *Jisas ketp̄iwek̄, “Ti eno we. Ti epei han kiteta hi ekepit, te ti ehu werek.” In ek kerekek h̄irak̄ k̄ir ein ein kisesik ken yayiwe eik.

11

Jisas ken wit Jerusalem k̄ire m̄it̄k̄ iuwe king
(Mt 21:1-11; Lu 19:28-40; Jo 12:12-19)

* **10:38** Mk 14:6; Lu 12:50   * **10:39** Ap 12:2; Rev 1:9   * **10:42** Lu 22:25-26   * **10:43** Mt 23:11;
Mk 9:35   * **10:45** 1Ti 2:5-6   * **10:47** Mt 9:27, 15:22   * **10:52** Mk 5:34

1 Maain h̄ir epei nen menep wit Jerusalem, h̄ir nerp wit Betfasi menep m̄niu (o neiȳip) m̄t nenewek neiȳip ke nu Oliv. Te Jisas h̄irak keriuwet m̄tik̄it disaipel t̄rak wik, 2 h̄irak ketp̄iwek̄it kar ik: “Yi einu wit kike p̄inak eik e. Yi eirekir wit kau n̄m̄n kike, te yi eiȳir donki n̄k̄ik (h̄irak k̄ire hos) m̄t h̄ir nek̄aap waai kau teruk k̄irak k̄iyau nu. M̄t h̄ir nau sip k̄irak wen au. Yi eisiupanek eiȳik einen. 3 M̄t han h̄ir nanitihi, ‘Yi ȳir̄ak menmen im yenmak?’ te yi eiȳit̄por eiȳir ik: ‘H̄irak M̄tik̄ Luwe k̄iau kare hanhanek kakt̄iwek.’ Yi eiȳit̄por eiȳir ek, te h̄ir nanisiuwerek kaknen waswas.” 4 Te h̄irak̄it ten t̄r hos n̄k̄ik keit weip̄ir ke w̄inak, te h̄irak̄it tesiupanek. 5 M̄t han nerp menep nit̄iwek̄ithi nar ik: “Yi yenmak te yi yesiupan donki ik ek?” 6 H̄irak̄it tetpor menmen n̄paa Jisas ketp̄iwek̄it, te h̄ir newis̄k̄it h̄irak̄it teiȳik ten. 7 H̄irak̄it teit donki teriyaak teiȳik ten Jisas. H̄ir m̄t disaipel n̄rak newis saket m̄r (h̄iram m̄re laplap) m̄waa i menterik. Te Jisas kewik. 8 H̄ir m̄t yap̄irwe newis saket m̄waa i t̄i neses yayiwe neriwerem. M̄t han h̄ir nerem ni nu heneik neiȳim nen newis̄im m̄waa i yayiwe kerek h̄ir net̄iwem me ni me yayiwe p̄inak p̄inak. 9 *H̄ir m̄t han nin̄n nen netike m̄t han nisesik h̄ir n̄nap nat̄ip nar ik: “H̄iau emwen̄ipi God. M̄tik̄ ik h̄irak kekreh̄ir ke God te h̄iau hanhan God h̄irak kakrekȳiwek yaaim naanmamprewek. 10 God kak̄ikaap m̄tik̄ ik h̄irak menep kakin̄n naanmamprai h̄iau m̄t kar ke n̄paa maam n̄pu k̄iau Devit̄ kin̄n naanm̄re maamrer n̄iau. God h̄irak yaaik iuwe!”

11 Jisas h̄irak ken kiun wit Jerusalem h̄irak ken k̄in̄k w̄inak iuwe ke God ein. Epei h̄inkewi, te Jisas kerenaan k̄ir menmen, h̄irak p̄ike ken wit eik, h̄irak ketike m̄t disaipel n̄rak nar hiswiyen wik (12) h̄ir p̄ike nen wit Betani.

Jisas kat̄ip nu fik h̄irak ap kakine nu n̄kim meiyam au
(Mt 21:18-19)

12 Teip hekrit, h̄irak k̄inaaiw̄ir wit Betani, Jisas n̄n̄p̄i maak kepno. 13 *H̄irak k̄ir nu fik kerp yan̄im̄n ein, te h̄irak ken kak̄ir nu n̄kim mari mewik o au. T̄iwei wein̄im keremem. H̄irak ap wepni yaaik wen au. 14 *Te h̄irak ketp̄iwek kar ik: “Maain ti ap ari eine nu n̄kim meiyam au.” M̄t disaipel n̄rak nemtewek h̄irak kat̄ip.

Jisas ken w̄inak iuwe ke God kep̄ir m̄t kerek nesiuwe menmen
(Mt 21:12-17; Lu 19:45-48; Jo 2:13-22)

15 H̄ir nen niun wit Jerusalem, Jisas h̄irak ken kek̄re w̄inak iuwe ke God. Te h̄irak kep̄ir m̄t kerek nesiuwe menmen neit pewek mererim. Epei au, h̄irak kep̄ir m̄t kerek neit menmen newet God em nek̄re w̄inak iuwe ke God. H̄irak keweik̄in k̄inaan me m̄t enun h̄ir nekreh̄ir pewek me m̄t ne wit ham. H̄irak keweik̄in yeno me m̄t enun h̄ir nesiuwe h̄ore tap̄i men m̄t pris kerek newet God em. 16 H̄irak ap kewis m̄t h̄ir n̄nan menmen meit w̄inak iuwe ke God n̄m̄n ein, au! 17 *Epei au, h̄irak ketpor h̄im kar ik: “Yi ap yertei h̄im mau t̄iwei me God mat̄ip mar ik: ‘Yi yertei w̄inak kai h̄irak k̄ire w̄inak ke m̄t ne wit yap̄irwe h̄ir nan̄nen nanwenan̄ipi nanitauhi menmen nanit̄ n̄m̄n a?’ Te yi m̄t ȳir̄akek kar ke w̄inak ke m̄t enun nekint̄ip menmen.”

18 *H̄ir m̄t iuwe Pris kerek nin̄n naanm̄pre pris han, h̄ir netike m̄t h̄ir nin̄n nertei h̄im me Moses, h̄ir nemtewek te h̄ir nimen̄ip̄in Jisas nank̄ip

* 11:9 Sam 118:25-26 * 11:13 Lu 13:6 * 11:14 Mk 11:20 * 11:17 Ais 56:7; Jer 7:11 * 11:18 Mk 14:1; Lu 22:2

nanırkeik. Hır nıneinık nentar mıt yapırwe hır han yaaik nanımtau hım me Jisas. ¹⁹ Maain menep wıtaan, Jisas hırak ketike mıt disaipel nırak hır nınaaiwır wit nen.

Mıt kerek hır han kitet God nitıwekhi menmen, hır nantıwem
(Mt 21:20-22)

²⁰ *Wanewik hır pıke nanıno wit Jerusalem, hır nesipaap nu Fik. Hırak keweıwei kaa. ²¹ Hırak kıkrek te Pita han kitet menmen Jisas nepıp ketpım. Te hırak ketpıwek kar ik: “Mıtık Iuwe, nepıp ti hatıp nu fik ik enum, te hırak epei kaa.” ²² Hırak Jisas katıp mıt disaipel nırak kar ik: “Yi han kitet God. ²³ *Hi etpi werek. Mıt han nantıp mınıu (o neiyıp) ik, ‘Ekrit eno emın wan eik,’ hır ap han kitet wik au, hır han kitet menmen hıram mamnen mamır ke nıpaa hır natıp, menmen mamnen mamır im e. ²⁴ *Te hi hetpi werek. Menmen yi yitehi God em, yi han kitet yi eitıwem, maain yi eiyıt menmen mamır im. ²⁵ *Me wı yi eiyırp wınak ke God, yi eiyitehi God me menmen, yi eiyırtei mıtık hak yi han enuk eiriuwerek, yi ap han ekitetim emıt, te Haai kit God keit wit kırak hırak kakısak menmen enum yi yırıkem hırak ap han ekitetim au. ²⁶ Yi wen han ekitetim, te God ap kakısak menmen enum yi yırıkem, au emıt!”

Mıt iuwe nitehi Jisas keimın kerıuwetek hırak kırık menmen im
(Mt 21:23-27; Lu 20:1-8)

²⁷ Hırak katıp epei au, hır pıke nan Jerusalem. Hırak keke tı kitet wınak ke God keit nımın ein, mıt iuwe kerek ninın mıt pris kerek newet God menmen, hır netike mıt ninın nertei hım lo me Moses, hır netike mıt kerek hır niuk mır iuwe, hır nen nır Jisas. ²⁸ Hır nitıwekhi nar ik: “Keimın kerıuwetit ti hırık menmen heit in?”

²⁹ Jisas hırak ketpor kar ik: “Hi itıhi menmen ham. Yi yayıtpo te hi etpi keimın kerıuweta hi han hırık menmen im. ³⁰ Hırak keimın kerıuwet Jon hırak kıkır mıt nerıuwe tıpar? Hırak God o Jon hırakes han kitetım?”

³¹ Hır natıpan nar ik: “Haiu mamtıp God hırak kerıuwetek kan in, te hırak kakıtpai, ‘Yenmak te yi yemtau hım mırak au?’ ³² Haiu mamtıp hırakes han kitetım keremem, te hır mıt in nanweikın sip nanwetal.” (Hır mıt iuwe nınaain mıt nererik nan nentar hır mıt yapırwe han kitet God kerıuwet Jon te hırak katıp mıt hım mırak.) ³³ Hır natıpan epei au, hır natıp Jisas nar ik: “Haiu ap merteyek au.” Te Jisas hırak ketpor, “Yi eiyıtpo keimınek au, te hi ap te etpi keimın kerıuweta hi han hırık menmen im. Taauye!”

12

Hım me mıt enun naanıpıre ni me waai wain nıkim
(Mt 21:33-46; Lu 20:9-19)

¹ *Jisas wen kepu wınak iuwe ke God, hırak katıp mıt miyapır en hım mıre tok piksa kar ik: “Nıpaa mıtık hak kamır ni me waai wain nıkim. Hırak kime nıwa me nan keseniuwem, hırak kekin hei kewis yemtı iuwe, te hırak kakıntırer wain tıpar, hıram mamıkıuwe hei mırak. Epei au, hırak kime kınaan iuwe nokim, te mıt hır nanwım nanır mıt enun nanınen nankıntıp menmen. Hırak kewis mıt han hır naanıpırewem. Hır naanıpırewem, hırak ken wit hak yanımın. ² Maain wain nıkim mırak mewınki, hırak haai ke ni im e hırak kerıuwet mıtık kırak ken

* 11:20 Mk 11:14 * 11:23 Mt 17:20; Lu 17:6 * 11:24 Mt 7:7 * 11:25 Mt 5:23, 6:14-15

* 12:1 Ais 5:1-2

kakir mit nipaanaanmipre ni mirak, hirak kakit nikim me waai im. ³ Te hir mit netenenik nakip pike nesiuwerek kehik ken. ⁴ Maain haai ke ni im hirak pike keriuwet mitik hak, te hir nenep paan kirak nerekyiwek enum. ⁵ Maain hirak keriuwet mitik hak, te hir nakip kaa. Te hirak keriuwet han, hir nriakem narek narek. Mit han hir naa, mit han au. ⁶ Hirak wen ketenen kiutip, hirak nikan kirak. Maain hirak kesiuwerek kikiru ken. Hirak han kitet kar ik: "Hir nanimtau him mirak." ⁷ Hir mit nirek te hir natipan nar ik: "Ik ek kakit menmen me haai kirak. Haiu emkip kaki te haiu mamit menmen me haai kirak. ⁸ Hir natip nar ek, hir netenenik nakip kaa, hir newir yink kirak keit witeik.

⁹ Hirak mitik kerek kamir ni hirak kakriak mekam? Hirak kaknen kaknep mit enun in nani, hirak kakwis mit han naanmampre ni mirak. ¹⁰ Yi ap yertei werek werek him me God mit nisesim mau twei hiram matip mar im:

'Nu teinik kerek mit nime winak hir nineinik, hirak kerekek kaku kakre teinik mitik.

¹¹ God hirekes kiriakem, te haiu mit han kitet hiram yaaim.'

¹² Hir mit iuwe ne Isrel neit winak iuwe ke God nansiuwe mit nantenen Jisas te hir ninaain mit yapirwe nererik neit ein. Hir nertei hirak kesiuwor him keriuwe him tok piksa im em. Te hir ninaiwerek nen.

*Mit nitehi Jisas me mit hir nanwir pewek me takis
(Mt 22:15-22; Lu 20:20-26)*

¹³ Maain mit iuwe neriuwet mit han ne Farisi kekek ninin nises him me Moses netike mit kerek nises him me Herot te hir nan nanri han ke Jisas. ¹⁴ Hir nan niun Jisas hir nitiwekhi nar ik: "Mitik iuwe, haiu mertei ti mitik yaaik. Ti atip werek, ti han kitet haiu mit yapirwe mipiran. Ti ewepyapir him me God hatip haiu mit miyapir em keremem. Te ti etpai. Him me Moses kewisai haiu mamwir pewek me takis mamno mitik iuwe ke Rom niuk mirak Sisa o au? Haiu emwirem o au?"

¹⁵ Jisas hirak kertei hir newenin him nanri han kirak neriuwerem, te hirak ketpor kar ik: "Yi yenmak te yi yaiwisewek yairi han kai a? Yi yayit pewek kei kiutip eyik einen hi ehirek." ¹⁶ Hir newetiwek neiyik nan newetiwekem, hirak kirem. Te hirak ketpor kar ik: "Ninaan me keimin im e? Keimin niuk mirak mewik?" Hir natip nar ik: "Mitik Iuwe Sisa kerekek."

¹⁷ Te Jisas hirak ketpor, "Yi eiwet Sisa pewek me takis mirak, te eiwet God menmen mirak." Hir nemtewek, hir han kekrit neriuwerek.

*Mit nitehi Jisas me mitik kaa maain kakikrit
(Mt 22:23-33; Lu 20:27-40)*

¹⁸ Maain kike mit han nises him me Sadyusi hir nan. Hir han kitet mit hir naa maain hir pike nanikrit au. Hir nen niun Jisas nitiwekhi nar ik: ¹⁹ "Mitik Iuwe, Moses hirak kewis him mar im: 'Mitik hak kaki, te mite pirak wepu, hire wine nikerek wen au, mitik heiyiuwe o nikik kaktiwe, hir naniyewan hire wawine nikerek ne mitik epei kaa.' ²⁰ Nipaa mit hispinak wik (7) ne haai kiutip hir nepu. Hirak iuwe mitik keit mite, te hirak kaa ap kine nikerek nei au. ²¹ Maain niminek ketiwe hirak kaa ap kine nikerek nei au. ²² Hir narek narek kike yiu ketiwe kaa. Maain mite ip hire waa.

* 12:6 Mt 3:17 * 12:8 Hi 13:12 * 12:10 Sam 118:22-23; Ap 4:11 * 12:13 Mk 3:6 * 12:17 Ro 13:7 * 12:18 Ap 23:8 * 12:19 Diu 25:5

²³ Maain h̄r m̄t yap̄rwe p̄ke nan̄krit nanu, h̄re waure m̄te pe keim̄n? H̄r m̄t hisp̄nak wik (7) n̄paa epei net̄we ye!”

²⁴ J̄sas ketpor kar ik: “Yi yetari menmen yentar yi yep̄tari h̄m me God metike menmen m̄rak iuwe. ²⁵ Maain, h̄r m̄t p̄ke nan̄krit, h̄r nan̄t miyap̄r au. Miyap̄r nan̄t m̄t au. H̄r nanu nanre m̄t ensel ne wit ke God.

²⁶ * “Ne m̄t h̄r p̄ke nan̄krit, yi ap yekine h̄m Moses kewis̄m me nu t̄wei h̄rak si taak ap kaa a? H̄rak God kat̄p Moses kar ik: ‘Hi God ke Ebrahim, Aisak tetike Jekop.’ ²⁷ H̄rak God ke m̄t epei naa neit au. H̄rak God ke m̄t h̄r nepu. H̄r naa neit au, h̄r nepu. Yi yep̄tari a?”

H̄m me God m̄t nan̄n̄ nanisesim

(Mt 22:34-40; Lu 10:25-28)

²⁸ M̄t̄ik kiut̄p ke m̄t kerek h̄r nin̄n nertei h̄m me Moses nat̄p m̄t em, h̄rak kan kemtau m̄t h̄r nat̄pan nenehan, h̄rak kertei J̄sas ketpor werek werek. Te h̄rak kit̄wekhi kar ik: “H̄m mekam h̄ram iuwe m̄n̄n h̄m yap̄rwe n̄paa God kewet Moses em h̄rak kewis̄m te haiu emisesim?”

²⁹ * J̄sas ketp̄wek kar ik: “H̄m h̄ram iuwe min̄n h̄m ham h̄ram im: ‘Yi m̄t ne Isrel n̄k̄ip emnep eiȳmtau! M̄t̄ik Iuwe God h̄rak kiut̄p kerekek.

³⁰ Yi hanhan M̄t̄ik Iuwe God eiriuwe han ki ketike h̄m̄n ki.’ ³¹ * H̄m mises h̄m ham min̄n h̄ram im: ‘Yi hanhan eiriuwe m̄t han nar ke yi hanhan h̄ras.’ H̄m wik im min̄n, h̄m ham yap̄rwe h̄ram m̄karu.”

³² * M̄t̄ik ik kerek kertei h̄m lo me Moses, h̄rak kat̄p kar ik: “M̄t̄ik Iuwe ti at̄p werek. Ti at̄p h̄rak God h̄rak kiut̄p. H̄rak kerekek kepu. Han au.

³³ * Haiu hanhan M̄t̄ik Iuwe God keriuwe han kai mam̄r ke haiu hanhan h̄ras, te im min̄n menmen haiu si tat̄m mamwet God em o menmen haiu mewepwarem mewet God em.”

³⁴ H̄rak kat̄p epei au, J̄sas h̄rak kertei h̄rak m̄t̄ik kat̄p werek, te h̄rak ketp̄wek kar ik: “Ti han kit̄ yaaik te ti hises h̄m me God werek werek.”

H̄rak kat̄p epei au, m̄t han h̄r n̄naain nan̄t̄wekhi menmen ham.

J̄sas kitehi m̄t h̄r han kit̄ Krai h̄rak keim̄n

(Mt 22:41-46; Lu 20:41-44)

³⁵ J̄sas wen kat̄p keit w̄nak iuwe ke God, h̄rak kitehi m̄t kar ik: “Nenmak m̄t kerek h̄r nin̄n nertei h̄m lo me Moses h̄r nat̄p M̄t̄ik Krai kerek God keh̄m̄tanek h̄rak Nepenyek ke Devit kerekek? ³⁶ * N̄paa God H̄m̄n Yaaik k̄k̄iak han ke Devit te h̄rak kewis̄ h̄m mau t̄wei kar ik: ‘M̄t̄ik Iuwe God kat̄p M̄t̄ik Iuwe kai Krai kar ik: “Ti hau menep his yaaim mai ere hi enep m̄t enun nepan nit hi eh̄n̄ni.” ’ ³⁷ * Devit h̄rak h̄rekes kenewek M̄t̄ik Iuwe k̄rak. Te h̄rak karkeik h̄rak k̄re Nepenyek ke maam n̄pu k̄rak Devit kerekek a?” Te m̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r han yaaik nemtau h̄m m̄rak.

J̄sas kene m̄t kerek nin̄n nertei h̄m lo me Moses

(Mt 23:1-36; Lu 11:37-54, 20:45-47)

³⁸ J̄sas h̄rak wen kat̄p m̄t miyap̄r h̄m m̄rak h̄rak ketpor kar ik: “Yi naanmampre h̄ras me m̄t kerek h̄r nin̄n nertei h̄m me God. H̄r nare nan̄no ein ein, h̄r neriuwet saket yaaim nokim me m̄t kerek h̄r netenen pewek yap̄rwe netike m̄t h̄r nertei menmen iuwe. H̄r han yaaik te m̄t miyap̄r nan̄tpor, ‘Haai, ti epei han?’ neit wit maket kerek m̄t nesiuwe menmen. ³⁹ H̄r nanu yeno ne m̄t niuk m̄r iuwe neit w̄nak ke God, h̄r

* **12:26** Eks 3:2, 6 * **12:29** Diu 6:4-5 * **12:31** Lev 19:18; Ga 5:14; Ro 13:9; Je 2:8 * **12:32** Diu 4:35; Ais 45:21 * **12:33** Diu 6:5; 1Sml 15:22; Hos 6:6 * **12:36** Sam 110:1 * **12:37** Lu 19:48

nanu yeno ne mît niuk mîr iuwe neit wînak ke mît hîr nanîm menmen. ⁴⁰ Hîr newises miyapîr kerek mît nîr epei naa. Hîr nari wînak mîr metike menmen mîr yapîrwe. Hîr prea yapîrwe hîr newises mît ek te mît yapîrwe natîp hîr yaain. Maain God hîrak kaknîp wîsenum!”

*Mîte enu menmen aurep hîre wewet God menmen
(Lu 21:1-4)*

⁴¹ *Jisas katîp epei au, hîrak ken kîr tîkenup mîre bokis me mît hîr newîr pewek mekrerem newet God em. Tîkenup mîre bokis mîwaaî ein, hîrak Jisas kau kereptim keit in. Hîrak kîr mît yapîrwe newîr pewek mekrerem. Mît han netenen pewek yapîrwe newîr pewek yapîrwe. ⁴² Mîte piutîp menmen aurep hîre wetenen pewek kike, te hîre wewîr pewek wik mîre toea miutîp. ⁴³ *Jisas hîrak kenîne mît disaipel nîrak hîrak ketpor kar ik: “Hî etpi werek. Mîte ip hîre wewîr pewek hîram minîn pewek me mît kerek hîr newîr pewek yapîrwe mekrerem. ⁴⁴ Hîr newîr pewek ham mekre tîkenup mîre bokis, te meiyam wen mepeit wînak mîr. Hîr newîrem nanît menmen. Te hîre au. Hîre wetenen pewek wik wewîrem epei au, hîre wawu weinîm. Hîre wawît menmen wawîm taauye! Meiyam meit wînak kîre au.”

13

*Jisas katîp mît nanîwaaîk wînak iuwe ke God
(Mt 24:1-2; Lu 21:5-6)*

¹ Jisas hîrak kînaaiwîr wînak iuwe ke God kakno witeik, hîrak mîtîk hak disaipel kîrak ketpîwek kar ik: “Mîtîk Iuwe ehîrem. Nan im yaaim. Wînak im yaaim.” ² *Jisas ketpîwek kar ik: “Ti ehîr wînak yapîrwe im e? Maain nan im mît han nanînen hîr nanwenem mamwaaî tî weinîm.”

*Jisas katîp maain menmen enum mamnen
(Mt 24:3-14; Lu 21:7-19)*

³ Hîr nen nau mîniu (o neiyîp) mît nenewem neiyîp me nu Oliv hîram menep wînak iuwe ke God pînak ein. Te Pita, Jems, Jon, tetike Andru hîrakît tan menep titîwekhi hîm tar ik: ⁴ “Ti etpai me wî God kehîmîtan menmen im hîram mamnen. Mekam maminîn mamnen te haiu mamîrtei God kakrîakem?” ⁵ Jisas ketpor hîm mîrak mar im: “Yi naanmampre hîras te hîr mît nanwîsîyek au. ⁶ *Mît yapîrwe hîr nanînen nanîkrehîr kai nantîp mît miyapîr ne tî nanîr ik: ‘Hî Mîtîk Iuwe Kraîs kerek God kehîmîtena hî han kerek.’ Hîr nanwîsîrek hîr nanîsesi. ⁷ Maain yi eiyîmtau hîm me mît hîr nantîp mît hîr nanînepan menep o mît nanînepan yanîmîn, yi ap han ekîkrit ein ein au emît. Menmen im maminîn mamnen te wî epei mamnen wen au. ⁸ *Mît ne weiwîk ham hîr netike mît ne weiwîk ham hîr nanînepan. Mît ne wit hak nantike mît ne wit hak hîr nanînepan. Tî kaktanîk hêriyai heryiyai. Hawî au te ni meiyam mami mamît menmen au. Menmen enum im maminîn mamnen te maain God skelim mît me menmen enum hîr nîrîakem. Hîram mar ke mîte weteiknen. Maain hîre wawine nîkan.

⁹ *Yi naanmampre hîras me menmen im e. Maain hîr mît nantîhis nanîryi yi yaino wînak ke kaunsil. Hîr nanît nîpîn naniwep yayît wînak ke God. Yi yayîrp yayît wînak ke kaunsil me gavman nantike mît han ninîn naanmîpre wit heryiyai heryiyai yayîntar yi yises hîm mai. Te yi eiyîtpor

* 12:41 1Kin 12:9 * 12:43 2Ko 8:12 * 13:2 Lu 19:44 * 13:6 Jo 5:43 * 13:8 Ais 19:2; 2Kro 15:6 * 13:9 Mt 10:17-20

menmen mai. ¹⁰ Yi eiyitpor h̄im mai mamin̄n, te m̄it nerer wit wit h̄ir nan̄im̄tewem. Te maain w̄i enum mamnen. ¹¹ *Maain yi eiyirp w̄inak ke kaunsil yi han ekitet yap̄rwe h̄im mekam yi eiyitpor au em̄it! Menmen God H̄im̄n Yaaik kak̄itpiyem kakwetiye, yi eiyitpim. Menmen me han ki au. Taauye! ¹² Heiyiuwerer nanwet m̄it enun k̄ikrek n̄ir h̄ir nan̄in̄ip nani. Haairer nanwet m̄it enun n̄ikerek n̄ir, n̄ikerek han nanwet m̄it enun haairer o miyerer h̄ir m̄it nan̄in̄ip nani. ¹³ *Maain m̄it yap̄rwe h̄ir han enuk n̄ineini nan̄intar yi yises h̄im mai. Te neim̄n nanu nan̄it nanis̄isa ere h̄ir nani, maain hi etorhis h̄ir nanu nantikewa haiu mamu mam̄it wit ke God.

Maain menmen enum enum mamnen

(Mt 24:15-28; Lu 21:20-24)

¹⁴ *Maain yi yaȳr menmen enum mam̄iwaank wit mam̄itike m̄it̄ik h̄irak kak̄irp wit kerek God keriuwes̄isek. (M̄it kerek nekine t̄iwei ik n̄ik̄ip emnep yi han ekitet menmen im werek werek.) Yi m̄it miyap̄r yayu provins Judia me w̄i im yi eir̄ir eino einiu m̄in̄iu o neiȳp. ¹⁵ *M̄it̄ik kerek kau kentar w̄inak siup, h̄irak ek̄ik̄iwe eknen ek̄irp t̄i, h̄irak ap kakno w̄inak n̄im̄in ein kak̄it menmen au em̄it! H̄irak ek̄ir̄r ekno waswas kerekek. ¹⁶ M̄it̄ik hak keit ni h̄irak p̄ike kakweik̄in kak̄it saket m̄irak au, em̄it! H̄irak kak̄ir̄r waswas kerekek. ¹⁷ *Miyap̄r kerek h̄ir nep̄itu o miyap̄r h̄ir newet n̄ikerek n̄im̄ h̄ir naam, menmen im enum mamnen mam̄iwaanki. ¹⁸ Yi eiyitehi God te menmen im mamnen w̄i me haw̄i h̄itan au em̄it! ¹⁹ *Maain me w̄i eim, h̄ir m̄it menmen mam̄iwaanki iuwe. N̄ipaa w̄i God kewis t̄i ketike nepni ere in, menmen ap mewaank m̄it nan̄ir ke menmen im mam̄iwaanki au. W̄i eim epei man, maain menmen mam̄iwaank m̄it nan̄ir im taauye! ²⁰ God h̄irak keremir w̄i im au, te m̄it yap̄rwe h̄ir nani nan̄inekt̄in te wit wein̄ik. Te h̄irak keremir w̄i ȳnam me m̄it n̄ipaa h̄irak kehimīteni h̄ir n̄irak, h̄ir nises h̄im m̄irak h̄irak kak̄ikepi.

²¹ *Maain w̄i eim e, te m̄it̄ik hak kak̄itpi kak̄ir ik: ‘Eiȳirek, h̄irak M̄it̄ik Kraiss h̄irak keit in.’ O m̄it̄ik hak kak̄itpi, ‘H̄irak kerp ein.’ Yi ap eiȳim̄tau h̄im im au em̄it! ²² *M̄it enun tawewai (o newen̄in h̄im) nan̄inen nan̄itpi, ‘Hi M̄it̄ik Kraiss’ o h̄ir nan̄it̄p, ‘Hi m̄it̄ik profet hi ewepyap̄r menmen me God.’ H̄ir nan̄iak m̄it menmen yaaim n̄ipaa h̄ir n̄irem au mam̄it nepni o nan̄it t̄i. H̄ir nan̄iakem te h̄ir nare nan̄ri han ke m̄it God kehimīteni h̄ir n̄irak, h̄ir nanwisorek nanises h̄im m̄ir, te h̄ir au taau. ²³ Yi naanmamre h̄iras. Maain menmen mamnen mam̄ir ke hi epei etpiyem.

Maain hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi p̄ike anen

(Mt 24:29-31; Lu 21:25-28)

²⁴ *Maain w̄i im, menmen enum mam̄iwaank m̄it epei au, wepni kak̄ir iuwe au, h̄irak kakweik̄in kakre w̄itaan, wenke ap te kak̄ir taau. ²⁵ H̄ir h̄iram mau nepni h̄iram mam̄inke, menmen eim meit nepni h̄iram mamtan̄ik. ²⁶ *Menmen im epei man, te h̄ir m̄it nan̄ira hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi anen ewepyap̄r h̄irekes akre nap̄i ke nepni. Menmen me haai merh̄ihe mewepna, hi anen ehin̄in naanmam̄pre m̄it. ²⁷ *Hi esiuwe

* 13:11 Lu 12:11-12 * 13:11 Mt 10:19-22 * 13:13 Jo 15:18-21 * 13:14 Dan 9:27, 11:31, 12:11

* 13:15 Lu 17:31 * 13:17 Lu 23:29 * 13:19 Dan 12:1; Joe 2:2; Rev 7:14 * 13:22 Diu 13:1-3;

Rev 13:13 * 13:24 Ais 13:10; Rev 6:12-14, 8:12 * 13:26 Rev 1:7 * 13:27 Mt 13:41

mít ensel ne wit ke God hîr nanîno nanrer wit wit nanîthis mít miyapîr hi ehimîteni hîr nises hîm mai.

Nu fik meteiknai menmen me wî maain menmen mamnen

(Mt 24:32-35; Lu 21:29-33)

28 “Nu fik hîram meteikni menmen me wî maain menmen mamnen. Maain wî kerek heneik mîram hîram mamsiunen, yi eiyîrtei menep te wepni yaaik. 29 Mar nu im, maain yi yayîr menmen im hi hetpiyem hîram mamnen, yi eiyîrtei hi Mîtik ke wit ke Mîtik luwe menep te hi pîke anen. 30 Hi hatîp werek. Mît miyapîr in ek nepu nepeit, hîr ap te nani ere menmen im hi hetpiyem hîram mamnen. 31 Nepni metike tî mamwep mamweikîn mamre nîme mamîwaank mamît te hîm mai au mamu mamnen mamîr ke hi hetpim.

Mît hîr ap nertei me wî menmen im mamnen au

(Mt 24:36-44; Lu 17:26-30, 34-36)

32 * “Me wî menmen im mamnen, mít hîr nepîtariyem, mít ensel ne wit ke God hîr nepîtariyem, hi Mîtik ke wit ke Mîtik luwe hi epîtariyem. God Haai kerekek hîrak kerteiyem. 33 *Yi naanmampre hîras. Yi yepîtari wî menmen im mamnen. 34 Menmen mamnen mamîr ke mítîk iuwe hak kakno yanîmîn. Te mít nîrak nepîtari wî mekam hîrak pîke kaknen. Hîrak kehîmîtan mít hîr naanmîpre wînak kîrak, hîrak katîp mítîk hîrak naanmîpre weipîr ke nîwa ke wîf kîrak. Hîrak ketpîwek hîm iuwe hîrak naanmîprewek werek werek. 35 *Te yi mít naanmamre hîras werek werek. Yi yepîtari wî me Haai ke wînak hîrak pîke kaknen. Hîrak kaknen wîtaan o wî nîmîn o wanewik toto o wepni o hînkewî, yi yepîtariyem. 36 Yi naanmîpre hîras te hîrak kaknen wasenum kakri yi yaiwaaî yi ap yayises hîm mîrak au. 37 Menmen hi hetpiyem, hi hetpiyem mamno mít miyapîr yapîrwe. Yi yapîrwe naanempre hîras! Yi yepîtari wî mekam hi Mîtik ke wit ke Mîtik luwe hi pîke anen.”

14

Mît nîme nîpîn natîp hîr nanînep Jisas

(Mt 26:1-5; Lu 22:1-2; Jo 11:45-53)

1 *Wî wik mepeit ere wî mít hîr han tewenîn wî Pasova kerek nîpaa God kenep mít ne Isip hîr naa te mít ne Isrel au. Mît hîr newis yis mekre bret mîr me wî im au. In ek hîr mít pris iuwe kerek ninîn mít pris han kerek newet God menmen me mít, hîr netike mít hîr ninîn nertei hîm lo me Moses hîr nererik nîme nîpîn Jisas nîsawîn nemîtîwekpîn nantîwekhis nankîp kaki. 2 Hîr natîp nar ik: “Wî haiu wen han tewenîn menmen me wî Pasova, haiu ap te mamîwekhis mamkîp au. Haiu mamîakem te mít yapîrwe hîr nantikewai haiu mamnepan.”

Maria wewen sanda mekiuwe paan ke Jisas

(Mt 26:6-13; Jo 12:1-8)

3 *Me wî im Jisas hîrak keit wit Betani hîrak kepu wînak ke Saimon nîpaa lepro mewik. Hîrak wen kepu yeno kaam menmen, mîte piutîp hîre wan wetenen mîn tîpar me nu nad nekenpî mîrak mînîn yaaim mekretek. Mît hîr newîr pewek yapîrwe me menmen im. Hîre weket hîm mîrak wewen tîpar mentar paan kîrak. 4 Hîr mít han nepu en hîr natîpan main main han

* 13:32 Ap 1:7 * 13:33 Mt 25:13-14 * 13:35 Lu 12:36-38 * 14:1 Mk 11:18; Hi 11:28 * 14:3 Lu 7:37-38

enuk nar ik: “Wenmak te hire wewen tɪpar im wewenem weinɪm? ⁵ Hire wewen tɪpar im au, te mɪtɪk hak kaksuwerem kakɪt 300 kina kakwet mɪt enum menmen auri, hɪr nantɪwem.” Hɪr han enuk te hɪr nenerep. ⁶ Te Jisas keneri katɪp kar ik: “Yi eiwisiye ewit! Yi yenmak te yi yerekyɪwe enum. Hire werekyo menmen yaaim. ⁷ *Hɪr mɪt enun netenen menmen auri, hekrit hekrit hɪr nau netikewi. Wɪ ham yi han ki yi eikepi. Te hi ap ehu etikewi me wɪ yapɪrwe, te yi yairekyo menmen yaaim au. ⁸ *Mɪte ip hire hanhan wɪrɪakem hire epei werekewem. Hire weremani maain mɪt hɪr nanwisa hi awaai ehɪkre hei. ⁹ Hi hetpi werek. Wit heriyai heriyai kerek mɪt hɪr nanɪmtau hɪm yaaim mai, mɪt hɪr nanɪrtei menmen mɪte ip hire werekewem, hɪr han kitetim hɪr han tewenɪnep.”

Judas katɪp mɪt iuwe ne Isrel hɪrak kakɪkepi hɪr nanɪthis Jisas
(Mt 26:14-16; Lu 22:3-6)

¹⁰ Jisas katɪp epei au, Judas ke wit Iskeriot hɪrak mɪtɪk kiutɪp ke mɪt disaipel hiswiyen wik (12) kerek nises hɪm me Jisas, hɪrak ken witeik. Hɪrak ken kiun mɪt iuwe ne pris kerek newet God menmen me mɪt, hɪrak kewepyapɪr Jisas kakwetɪrek. ¹¹ Hɪr mɪt en nerteiyek, hɪr han yaaik, hɪr natɪp Judas hɪr nanwetɪwek pewek mamrerim. Hɪrak kɪnawɪrɪ ken han kitet hɪrak kakwetɪrek kakɪrkeik.

Jisas ketike mɪt disaipel nɪrak naam menmen me Pasova
(Mt 26:17-25; Lu 22:7-14, 21-23; Jo 13:21-30)

¹² *Maain wɪ miutɪp me wɪ mɪt hɪr ap newis yis mekre bret au, wɪ me Pasova kerek hɪr nenep sipsip mar ke nɪpaa mɪt hɪr nenep sipsip te God kenep maamrer au, Jisas mɪt nɪrak nitɪwekhi nar ik: “Ti are eriuwetai haiu mamno nein te haiu emrutmani menmen me wɪ Pasova?” (Wɪ Pasova hɪram wɪ mɪt hɪr han tewenɪn God hɪrak kenep mɪt ne Isip te maamrer ne Isrel au.) ¹³ Te Jisas hɪrak keriuwet mɪtɪkɪt wik te mɪt disaipel nɪrak hɪrak ketpɪwekɪt kar ik: “Yi yaino wit Jerusalem yi eiyr mɪtɪk hak keremɪme mɪn tɪpar mekrerem, hɪrak kaksipeti. Te yi eiysesik. ¹⁴ Yi eiysesik eino winak kerek hɪrak kakno kakɪrerek, yi eiytehi mɪtɪk ke winak ik eiyr ik: ‘Mɪtɪk Iuwe kawɪr hɪrak kituthi haau meiyam miutɪp meit nɪmɪn weinɪm te haiu mɪt disaipel nɪrak mantikerek emu mamɪm menmen kerekke me wɪ Pasova mamwi?’ ¹⁵ Te hɪrak kakteikni haau miutɪp weinɪm kau niu kerek yeno metike kinaan mekrerek. Ein e yi eiraimani menmen te haiu mamɪm.” ¹⁶ Hɪrak ketpɪwekɪt menmen te hɪrakɪt ten wit Jerusalem, hɪrakɪt tɪr menmen mar ke nɪpaa Jisas ketpɪwekɪtem. Te hɪrakɪt temani menmen me Pasova wɪ hɪr han tewenɪn nɪpaa God kenep maamrer nɪr au.

¹⁷ Maain hɪnkewi, hɪrak Jisas ketike mɪt disaipel nar hiswiyen wik (12) hɪr nen winak. ¹⁸ *Hɪr wen naam menmen nau yeno em, Jisas hɪrak ketpor kar ik: “Hi hetpi werek. Mɪtɪk hak kiutɪp (o mɪtɪk keiyak) ke yi mɪt yi yaam menmen yetikewa hɪrak kakwepyapɪr hi eno his me mɪt enun.” ¹⁹ Hɪr nemtewek, hɪr han kekrit nine han enuk, hɪr niutɪp niutɪp nenepapan nitɪwekhi ere hɪr nepnepik hɪr nitɪwekhi nar ik: “Hi ewepityapɪr o au?” ²⁰ Hɪrak ketpor kar ik: “Hɪrak mɪtɪk kiutɪp ke yi mɪt hiswiyen wik (12), hɪrak kiutɪp kaam menmen mekre sak kerepta. ²¹ Hi Mɪtɪk ke wit ke God hi ano hahi ahɪr ke hɪm me God mau tɪwei hɪram metpim. Te hɪrak mɪtɪk kerek kakwepyapɪr hɪrak kakɪwaank hɪrekes. Nɪpaa miye pɪrak ap winaak te hɪram yaaim. Te hire epei winaak te in ek hɪrak kakɪwaank hɪrekes.”

Jisas kewet m̄t disaipel n̄rak komunion h̄r naam

(Mt 26:26-30; Lu 22:15-20; 1Ko 11:23-25)

²² H̄r wen naam menmen, Jisas keit bret kitehi God kat̄p h̄rak yaaik. Te h̄rak kewepik kewet m̄t ek ketpor kar ik: “Yi eit̄wek eiyik. Ik h̄rak ȳnk kal.” ²³ H̄r naam, mar keremem te h̄rak keit wa hesnu t̄par wain mekrerek, h̄rak kitehi God kat̄p h̄rak yaaik. Te h̄rak kewet̄rek h̄r naam t̄par wain mekre wa hesnu. ²⁴ *Te h̄rak ketpor kar ik: “Im em h̄ram hemkre mai. Hi enip h̄m ham yaaim kontrak mam̄ke wit ke God mamnen. Hemkre mai mamwen te hi akaap m̄t miyap̄r ariuwere. ²⁵ Hi hetpi werek. Hi ap p̄ke eh̄m t̄par wain ere w̄ maain hi eh̄m t̄par wain yaaim n̄mnam mam̄t wit ke God.” ²⁶ H̄rak kat̄p epei au, h̄r nine henye. H̄r nine henye, te h̄r nen witeik n̄naaiw̄r wit Jerusalem, h̄r n̄niu nen m̄niu (o neiȳp) ke nu Oliv.

Jisas kat̄p Pita maain h̄rak kakweik̄n sip kakwet̄wek

(Mt 26:31-35; Lu 22:31-34; Jo 13:36-38)

²⁷ *In ek Jisas ketpor kar ik: “Maain kike yi yainaip̄sa. H̄m me God h̄ram mat̄p mar im: ‘Hi God hi enep m̄t̄k naanm̄pre sipsip, h̄ram mam̄r mamno heriyai heriyai.’ ²⁸ *Maain, God h̄rak kak̄koya hi p̄ke ekrit, hi eh̄n̄ni hi ano provins Galili.” ²⁹ Pita ketp̄wek h̄m iuwe kar ik: “H̄r m̄t in nan̄nap̄sit nan̄r̄ te hi au. Taauye!” ³⁰ Jisas ketp̄wek kar ik: “Hi hetput werek. W̄taan ik ek, suware kakt̄p wik wen au, ti eraupak̄n wikak at̄p m̄t hi ep̄tari h̄rak keim̄n.” ³¹ *Te Pita kat̄p h̄m iuwe, “Hi hahi etikewit hi hahi, te hi aritpak̄n au. Taauye!” H̄r m̄t n̄rak yap̄rwe nat̄p narek.

Jisas kitehi God menmen keit ni Getsemani

(Mt 26:36-46; Lu 22:39-46)

³² *H̄r nat̄p epei au, h̄r nen wit ni meitai niuk m̄rak Getsemani. Jisas h̄rak kat̄p m̄t n̄rak kar ik: “Yi eiyu in hi eno eh̄itehi God.” ³³ H̄rak keit Pita, Jems tetike Jon, h̄rak̄it tetikerek ten wit hak. In ek Jisas h̄rak menmen menep̄wek hemkre, h̄rak kine han enuk. ³⁴ *Te h̄rak ketp̄wek̄t kar ik: “Hi hine han enuk ere hi hahi. Hi hanhan h̄rekes w̄senum.” ³⁵ H̄rak kep̄ kike k̄waai t̄ kitehi God te menmen enum im mamsiur̄rek mamno. ³⁶ *H̄rak kitehi God kar ik: “Haai kai ti hertei h̄r̄rak menmen yap̄rwe. Ti esiuwe menmen enum im mamno emnop̄n emkeipo. Te hi hises han kai au, han kit.”

³⁷ H̄rak kat̄p epei au, h̄rak ken k̄r m̄t̄k̄t t̄rak t̄pwaai. Te h̄rak kene Pita kar ik: “Saimon ti h̄waai a? Ti ap epu naanm̄pre m̄t nan̄nen me w̄ kike au a? ³⁸ *Yi naanm̄pre m̄t nan̄nen. Yi eiyitehi God te h̄rak Seten ap te kak̄n̄ni yi eiweik̄n sip eiweto. Yi han ki yaaik, te ȳnk ki au k̄napen kaki kaktikewa.” ³⁹ H̄rak kat̄p epei au, Jisas p̄ke ken ein kitehi God menmen kerek n̄paa h̄rak kit̄wek̄hiyem. ⁴⁰ H̄rak p̄ke ken kiun m̄t̄k̄t t̄rak, te h̄rak̄it au p̄ke t̄waai nanam̄r mekses. H̄rak̄it tekrit tep̄tari tetp̄wek mekam taauye. ⁴¹ H̄rak̄it ȳnk enuk h̄rak p̄ke ken kan h̄rak ketp̄wek̄t kar ik: “Yi wen ȳwaai ȳnat̄n a? Epei werek em̄t! Eiȳrek! W̄ epei man te hi M̄t̄k te wit ke M̄t̄k Iuwe h̄rak m̄t̄k hak kakwepayap̄r hi eno his me m̄t han nanrek̄yo enum h̄r nanten̄na. ⁴² Eiȳk̄rit haiu emno. Yi eiȳrek! M̄t̄k kewepayap̄r epei kan keit in.”

* 14:24 Eks 24:8; Sek 9:11; Jer 31:31-34; 1Ko 10:16; Hi 9:20 * 14:27 Mk 14:50; Sek 13:7 * 14:28 Mt 28:16; Mk 16:7 * 14:31 Jo 11:16 * 14:32 Jo 18:1 * 14:34 Jo 12:27 * 14:36 Ro 8:15; Ga 4:6; Mk 10:38; Jo 6:38 * 14:38 Lu 11:4; Mt 6:13

Mit enun nan neithis Jisas

(Mt 26:47-56; Lu 22:47-53; Jo 18:3-12)

⁴³ In ek h̄rak wen katip, Judas h̄rak kan. H̄rak m̄tik kiutip ke m̄t disaipel nar hiswiyen wik (12). H̄rak ketike m̄t yapirwe h̄r netenen h̄ne metike paap yoki. H̄r m̄t iuwe ne Pris kerek newet God menmen me m̄t, h̄r netike m̄t ninin nertei h̄m lo me Moses, h̄r netike m̄t iuwe ne Isrel, h̄r nesiuwe m̄t in nan. ⁴⁴ Nipaa h̄rak m̄tik Judas kerek kewepyapirek h̄rak ketpor kar ik: “H̄rak m̄tik kerek hi eiyewewik em̄wek tekep m̄rak, yi eit̄wekhis eitenenik eiriyaa eiyik einu.”

⁴⁵ Judas kan kiun Jisas h̄rak katip kar ik: “M̄tik Iuwe.” Te h̄rak keiyewewik. ⁴⁶ Te h̄r m̄t han nan neithis Jisas netenenik.

⁴⁷ Te m̄tik kiutip k̄rak kerek kerp menep h̄rak ketenen h̄ne ke his nokik, te h̄rak k̄waai h̄ne kesipe n̄kip me m̄tik hak enuk eik. M̄tik iuwe ke m̄t pris kerek newet God menmen me m̄t, m̄tik k̄rak k̄riak wok m̄rak weinim, h̄rak m̄tik ik ke Jisas h̄rak kesipe n̄kip m̄rak. ⁴⁸ H̄rak Jisas kene m̄t han enun ein ketpor kar ik: “Yi epei yan yetauh̄s eiriuwe h̄ne metike paap yoki yar ke yi yeithis m̄tik enuk kekintip menmen a?

⁴⁹ *Hekrit hekrit hi etikewi haiu mepu winak iuwe ke God hi ewepyapir h̄m mai. Te yi yetauh̄s auye! Yi yr̄iak menmen im te h̄m me God m̄t newisim mau t̄wei h̄ram mamnen mamir em.” ⁵⁰ *H̄rak katip epei au, h̄r m̄t disaipel n̄rak h̄r n̄nain̄w̄rek n̄r̄r nen.

M̄tik pipiak hak kiutip h̄rak k̄r̄r ken

⁵¹ M̄tik pipiak hak kiutip kerek kises Jisas, h̄rak kamir laplap mire hike misanu traup m̄rak. H̄r m̄t han nant̄wekhis, ⁵² te h̄rak keh̄resiuri kenem̄tin laplap m̄rak h̄rak ke puk weinik k̄r̄r ken.

Jisas kewepyapir h̄rekes keit kaunsil

(Mt 26:57-68; Lu 22:54-55, 63-71; Jo 18:13-14, 19-24)

⁵³ H̄r m̄t nari Jisas nen niun m̄tik iuwe hetpris kinin naanm̄pre m̄t pris kerek newet God menmen me m̄t. M̄t iuwe pris yapirwe newet God menmen me m̄t, h̄r netike m̄t niuk m̄r iuwe, h̄r netike m̄t h̄r ninin nertei h̄m lo me Moses, h̄r nererik nau ein nemeriȳwek. ⁵⁴ H̄rak Pita ketepik yan̄m̄n, h̄rak ken kekre n̄wa ke winak ke m̄tik iuwe kinin m̄t pris han. H̄rak ketike m̄t kerek naanm̄pre winak enuk h̄r nau si nemin̄n his hit men si.

⁵⁵ H̄r m̄t pris iuwe kerek newet God menmen me m̄t, h̄r netike m̄t han ne kaunsil h̄r n̄nat̄n m̄t nesiuwe h̄m Jisas, te h̄r nankip kaki, te h̄r n̄nap̄n menmen enum h̄rak ketpim au. ⁵⁶ M̄t yapirwe nesiuwe h̄m Jisas newen̄wek h̄m te h̄m m̄r ap m̄piram au. ⁵⁷ M̄t han nerp newen̄n h̄m nat̄p nar ik: ⁵⁸ *‘Haiu memtewek h̄rak katip, ‘Hi ewep winak iuwe ke God m̄t nimaak, te maain w̄ wikak hi p̄ke eimaak m̄t ap te nanimaak taau.’” ⁵⁹ H̄m me m̄t in h̄ram ap m̄piram au.

⁶⁰ H̄rak m̄tik iuwe hetpris kerek kinin naanm̄pre m̄t kerek newet God menmen me m̄t, h̄rak kerp kekreri kitehi Jisas kar ik: “Ti p̄ke etpai au a? Nenmak te h̄r m̄t in neswut h̄m a?” ⁶¹ *Jisas h̄rak kekintip ketpor au. M̄tik iuwe hetpris h̄rak p̄ke kit̄wekhi kar ik: “Ti m̄tik Krās kerek God keh̄m̄tenit, ti N̄kan ke M̄tik Iuwe kerek haiu mewen̄piyek o au a? Ti etpai!” ⁶² *Jisas h̄rak ketp̄wek kar ik: “Hi h̄rekes kerekek. Maain yi eiȳr hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe hahu menep his yaaim me God kerek

* 14:49 Lu 19:47, 21:37; Jo 18:20 * 14:50 Mt 26:31 * 14:58 Jo 2:19-21 * 14:61 Mk 15:5; Lu 23:9 * 14:62 Sam 110:1; Rev 1:7

h̄rak Iuwe tokik keit, hi anen ekre nap̄i me nepni.”⁶³ M̄t̄ik iuwe hetpris h̄rak kep̄r̄p̄r̄ kari saket m̄rak kewepim kat̄p̄ hisiuwe kar ik: “Menmak te haiu mamri m̄t̄ han nansiuwek h̄m a? ⁶⁴ *yi epei yemtau h̄rak kat̄p̄ enum kekreh̄r̄ ke God. Yi han kitet mekam a?” H̄r̄ yap̄r̄we nat̄ipan nar ik: “H̄rak k̄r̄iak enum h̄rak eki.”

⁶⁵ In ek m̄t̄ han nenik̄n t̄mank menterik, h̄r̄ newepn̄iwek ninaan meriuwe laplap, te h̄r̄ nak̄ip̄ neriuwe his m̄r̄ nit̄iweknaan nat̄ipan nar ik: “Keim̄n kitep̄ a? Ti profet te ti etpai.” M̄t̄ han h̄r̄ naanm̄pre weip̄r̄ nen n̄iwaaihis nenep̄iwek tekep.

Pita kepak̄n Jisas kat̄p̄ hi hep̄tariyek
(Mt 26:69-75; Lu 22:56-62; Jo 18:15-18, 25-27)

⁶⁶ H̄rak Pita wen kepu witeik keit n̄iwa ke w̄nak, m̄te piut̄p̄ w̄r̄iak menmen me m̄t̄ik iuwe hetpris, ⁶⁷ h̄re wan w̄r̄ pita kau si kemin̄n his h̄t̄ men si. H̄re werp̄ menep̄ wetp̄iwek war ik: “Ti h̄rekes hetike Jisas ke wit Nasaret yi epei yariyak̄t̄.” ⁶⁸ Te Pita kiune h̄m kat̄p̄, “Henmak te ti hitauhi menmen im? Hi hep̄tariyek.” H̄rak kat̄p̄ epei au, h̄rak ken kerp̄ ya weip̄r̄. Te suware kat̄p̄. ⁶⁹ M̄te wen w̄p̄irek p̄ike wat̄p̄ m̄t̄ han nerp̄ menep̄ war ik: “H̄rak m̄t̄ik kises h̄m me Jisas kerekek.” ⁷⁰ Pita p̄ike kiune h̄m kat̄p̄, “Hi hep̄tariyek.” Maain kike, m̄t̄ h̄r̄ nerp̄ menep̄ nat̄ipan nar ik: “Ti hises h̄m m̄rak kerekek. Ti h̄rekes m̄t̄ik ke provins Galili.” ⁷¹ Pita kat̄p̄ h̄m iuwe ketpor kar ik: “Hi ep̄tari m̄t̄ik hak̄ yi yitauhiyek au. Hi at̄ip̄ werek au, te God h̄rak kaknen kakiyep̄.” ⁷² *H̄rak kat̄p̄ epei au, h̄rak suware p̄ike kat̄p̄. Te Pita h̄rak han kitet menmen Jisas n̄ipaa ketp̄iwek kar ik: “Maain suware kat̄p̄ wik wen au, ti tewen eraupak̄n wikak̄.” H̄rak han kitetim te h̄rak kine han enuk k̄k̄t̄.

15

H̄r̄ nesiuwe h̄m Jisas kerp̄ ninaan me m̄t̄ik iuwe gavman Pailat
(Mt 27:1-2, 11-14; Lu 23:1-5; Jo 18:28-38)

¹ *Wanewik toto, m̄t̄ iuwe pris kerek newet God menmen me m̄t̄, h̄r̄ netike m̄t̄ iuwe h̄r̄ netike m̄t̄ nin̄n nertei h̄m lo me Moses, h̄r̄ netike m̄t̄ han yap̄r̄we ne kaunsil h̄r̄ han kitetim nat̄ipan. Epei au, h̄r̄ nesenkek Jisas his m̄rak neriyak̄ neiȳk nen newet m̄t̄ik iuwe gavman Pailat ek. ² Pailat h̄rak kitiwekhi kar ik: “Ti M̄t̄ik Iuwe King ke m̄t̄ ne Isrel o au?” Jisas ketp̄iwek kar ik: “H̄rak h̄m mit̄.” ³ M̄t̄ iuwe pris kerek newet God menmen me m̄t̄, h̄r̄ nesiuwe h̄m Jisas yap̄r̄we. ⁴ Te Pailat kitehi Jisas kar ik: “Ti p̄ike etpor au a? H̄r̄ neswut h̄m yap̄r̄we.” ⁵ *Jisas kekint̄p̄, te Pailat han kekrit keriuwerek.

M̄t̄ik Pailat kat̄p̄ m̄t̄ h̄r̄ nanwis nil emu his me Jisas
(Mt 27:15-26; Lu 23:13-25; Jo 18:39-19:16)

⁶ Tito yap̄r̄we n̄ipaa ein me w̄ im m̄t̄ h̄r̄ neh̄is nempep̄ menmen me Pasova h̄r̄ nit̄ehi Pailat h̄rak kak̄ikaisiu weip̄r̄ ke m̄t̄ik hak̄ n̄ipaa h̄rak ken kekre w̄nak enuk. ⁷ M̄t̄ik hak̄ niuk m̄rak Barabas h̄rak kepu w̄nak enuk ketike m̄t̄ enun yap̄r̄we n̄ipaa h̄r̄ netike m̄t̄ ne gavman h̄r̄ nenepan, h̄r̄ nenep̄ m̄t̄ik kiut̄p̄ kaa. ⁸ H̄r̄ m̄t̄ yap̄r̄we nen niun Pailat nit̄iwekhi h̄rak kak̄riak̄ menmen n̄ipaa ein h̄rak k̄p̄riakem. ⁹ H̄rak ketpor kar ik: “Yi han yaaik te hi eweti Jisas M̄t̄ik Iuwe ke Isrel h̄rak kaknen?” ¹⁰ H̄rak kertei m̄t̄ iuwe pris kerek newet God menmen me m̄t̄ h̄r̄ epei newetiwek

* 14:64 Jo 19:7 * 14:72 Mk 14:30 * 15:1 Lu 22:66 * 15:5 Ais 53:7; Mk 14:61

Jisas nentar h̄ir hemkre menepam han enuk neriuwerek. ¹¹ *H̄ir m̄it pris n̄ik̄iak han ke m̄it yap̄irwe te h̄ir nitehi Pailat ke Barabas. Jisas au. ¹² Pailat p̄ike kitorhi kar ik: “Hi eweti Barabas, te hi ar̄iak mekam heriuwe m̄it̄ik yi eiwis niuk m̄irak M̄it̄ik Iuwe King ke Isrel a?” ¹³ H̄ir p̄ike nat̄ip nar ik: “Ti ewenkek Jisas ek̄intar nu tentarak̄it.” ¹⁴ Pailat ketpor kar ik: “Hi henmak? H̄irak k̄ir̄iak mekam enum?” Te h̄ir wen n̄inap nen̄ine his iuwe nat̄ip nar ik: “Ti ewenkekik ek̄intar nu tentarak̄it.” ¹⁵ Pailat hanhan kak̄riak m̄it h̄ir han yaaik. Te h̄irak kewet̄ir m̄it̄ik Barabas. H̄irak kat̄ip m̄it n̄irak h̄ir nan̄nep Jisas nan̄riuwe n̄ip̄in. H̄ir nak̄ip neriuwe n̄ip̄in, Pailat h̄irak keriuwetek ken m̄it soldia n̄irak te h̄ir nan̄ino nanwenkek̄ik Jisas kak̄intar nu tentarak̄it.

M̄it soldia h̄ir nitetnaan Jisas
(Mt 27:27-31; Jo 19:2-3)

¹⁶ M̄it soldia ne ami h̄ir neit n̄im̄in w̄inak ke m̄it̄ik iuwe, h̄ir nari Jisas neiȳik nen haau hak. H̄ir nen̄ine m̄it han, ¹⁷ *te h̄ir neriuwet Jisas saket m̄ire ȳiwir, h̄ir nime wiw̄ir t̄ikt̄ik enuk newis̄ik keweik̄in paan k̄irak. ¹⁸ H̄ir nerp netp̄iwek nar ik: “Haai, M̄it̄ik Iuwe King ke Isrel, ti epei han.” ¹⁹ Epei au, h̄ir nenep paan k̄irak neriuwe niuk, h̄ir nenik̄in t̄imank menterik, niteh̄ir nemip̄in newen̄ipiyek. ²⁰ H̄ir nit̄it̄iweknaan nenwes̄isek ere werek, h̄ir neriuwetek (o neres̄iwek) saket m̄ire ȳiwir, h̄ir p̄ike newis saket m̄irak menterik, h̄ir neiȳik nan̄ino nanwenkek̄ik kak̄intar nu tentarak̄it.

M̄it newenkek Jisas kau nu tentarak̄it
(Mt 27:32-44; Lu 23:26-43; Jo 19:17-27)

²¹ *M̄it̄ik hak niuk m̄irak Saimon h̄irak haai ke Rufas ketike Aleksanda, h̄irak ke wit Sairini, h̄irak kepnen ni menep. H̄ir m̄it soldia h̄ir neit nu tentarak̄it neiȳik nimaasik h̄irak ek̄iker̄ir nu ik ke Jisas.

²² H̄ir nari Jisas neiȳik nen niun wit niuk m̄irak Golgota. Haiu meweik̄in h̄im haiu mat̄ip “Wit Paan Hesnu”. ²³ H̄ir newet Jisas t̄ipar wain marasin mekrerem, te h̄irak ȳink k̄irak kekek au. H̄irak k̄inapen te h̄irak kaam au. ²⁴ *H̄ir m̄it newenkekik kentar nu tentarak̄it, h̄ir neit menmen m̄irak neret̄it satu neiȳik n̄ir menmen h̄ir nant̄iwem.

²⁵ Wen hekrit iuwe wepni keh̄in k̄iniu kan, h̄ir newenkekik. ²⁶ H̄ir newis h̄im mentar nu nenmak h̄ir newenkekik nesiuwerek. H̄ir neiȳim nen newis̄im mau men paan k̄irak. H̄im im mat̄ip mar ik: “IK EK H̄IRAK M̄IT̄IK IUWE KING KE ISREL.” ²⁷ H̄ir newenkek m̄it̄ik̄it enuk̄it raskel wik t̄ir̄iak enum tetikerek. H̄irak m̄it̄ik kau ken he his yaaim, m̄it̄ik hak kau ken he his henkik. ²⁸ *(Mar im h̄im me God n̄ipaa m̄it newis̄im mau t̄iwei h̄iram epei man. H̄iram mat̄ip mar im: “H̄ir han kitet h̄irak k̄ire m̄it̄ik enuk raskel k̄ir̄iak menmen enum.”)

²⁹ *M̄it kerek h̄ir nan nen ein h̄ir nit̄it̄iweknaan netp̄iwek nar ik: “Ko! Ti m̄it̄ik kerek ti ewep w̄inak iuwe ke God ti p̄ike eimaak me w̄i wikak?” ³⁰ Ti ekaap h̄irekes ekiuwe nu tentarak̄it eh̄irp t̄i.” ³¹ Mar im m̄it iuwe pris kerek newet God menmen me m̄it, h̄ir netike m̄it nin̄in nertei h̄im lo me Moses, h̄ir nit̄it̄iweknaan nat̄ipan nar ik: “H̄irak k̄ikaap m̄it han, te h̄irak k̄ikaap h̄irekes taauye! ³² Ti M̄it̄ik God keh̄im̄itenit ti M̄it̄ik Iuwe ke Isrel, ti ekiuwe eh̄irp t̄i, te haiu mamrit han kitetit.” M̄it̄ik̄it h̄ir newenkekik̄it tau niu tetikerek, h̄irak̄it tetp̄iwek enuk tetikeri.

* 15:11 Ap 3:13-14, 13:38 * 15:17 Lu 23:11 * 15:21 Ro 16:13 * 15:24 Sam 22:18 * 15:28 Ais 53:12 * 15:29 Sam 22:7, 109:25; Mk 14:58; Jo 2:19

*Jisas nepei kaa**(Mt 27:45-56; Lu 23:44-49; Jo 19:28-30)*

33 *Wepni kan kau n̄m̄n̄ iuwe ere h̄nkewi, w̄itaan toto m̄wap̄n̄ wit yap̄rwe. 34 *Nepei h̄nkewi Jisas kenep̄p̄ h̄m̄ iuwe kat̄p̄ kar ik: “Eloi Eloi Lama Sabaktani?” Haiu meweik̄n̄ h̄m̄ haiu mat̄p̄ mar im: “God kai God kai. Kenmak te ti h̄n̄aiw̄ira eweik̄n̄ sip eweto?” 35 M̄it̄ han nerp menep̄ h̄r nemtewek h̄r nat̄ip̄ nar ik: “Eiȳimtewek. H̄rak ken̄ine Ilaija.”

36 *M̄it̄ik̄ kiut̄ip̄ kesiukenen ken ein keit mosong o n̄ik̄ me wan eik (h̄ram m̄ire wum n̄ik̄ik̄), h̄rak kewis̄ t̄ip̄ar wain mesine mekrerek, h̄rak kewis̄ik̄ kentar niyen p̄ike kan kewet̄iwekek kak̄m̄isek̄ kat̄p̄ kar ik: “Haiu mam̄r te Ilaija kak̄nen kak̄nekt̄n̄ Jisas kak̄wis̄ik̄ kak̄irp̄ t̄i o au.”

37-38 *Jisas kenep̄p̄ miut̄ip̄ h̄m̄ iuwe, h̄rak kaa. H̄rak kaa, laplap iuwe m̄wap̄n̄ ya weip̄r me m̄it̄ nehimit̄an̄ em me God meit̄ w̄nak̄ iuwe ke God meit̄ n̄m̄n̄ ein h̄ram mewep̄ p̄nam̄ p̄nam̄ mau n̄m̄n̄ mau niu ein ere men miun t̄i eim. 39 H̄rak m̄it̄ik̄ iuwe kerek naanm̄pre m̄it̄ soldia han, h̄rak kerp̄ menep̄ k̄r Jisas h̄rak kaa, h̄rak kat̄p̄ kar ik: “M̄it̄ik̄ ik h̄rak N̄ikan ke God.”

40 *Miyap̄r han netikerek nerp ein, te h̄r nerp yan̄m̄n̄. Maria pe wit Magdala wetike Salomi, h̄r netike Maria miye pe Joses ketike n̄ik̄ik̄ k̄rak Jems h̄r nerp ein. 41 H̄r miyap̄r in nises Jisas me w̄i h̄rak kau keit provins Galili, h̄r newet̄iwek menmen h̄rak kaam. Miyap̄r han yap̄rwe n̄paa netikerek nan nen wit Jerusalem nerp ein.

*M̄it̄ newis Jisas kek̄re hei iuwe kewen kin̄ik̄ keit m̄nīu (o neiȳip̄)**(Mt 27:57-61; Lu 23:50-55; Jo 19:38-42)*

42-43 Maain petko mat̄ip̄, Josep ke wit Arimatia kan k̄r Pailat kentar h̄rak m̄it̄ik̄ iuwe hak ke kaunsil. H̄rak kemer̄r God kak̄nen naanm̄pre m̄it̄. H̄rak ap̄ k̄naain au, te h̄rak ken k̄r Pailat kit̄iwekhi ke herwe ȳnk̄ ke Jisas. 44 Pailat han kitet̄ kar ik: “Jisas epei kaa? Ko!” Te h̄rak ken̄ine m̄it̄ik̄ iuwe soldia kerek naanm̄pre m̄it̄ soldia han, h̄rak kit̄iwekhi me Jisas epei kaa o au. 45 M̄it̄ik̄ eik ketp̄iwek Jisas epei kaa, te Pailat kewis̄ Josep kak̄īthis herwe ȳnk̄ k̄rak. 46 Josep h̄rak kew̄r pewek keit laplap yaaim m̄ire hike, h̄rak kenke Jisas ȳnk̄ k̄rak kew̄r laplap keweik̄nenik̄ kewap̄nek̄ kewis̄ik̄ kek̄re hei ke nan iuwe. Epei au, h̄rak keriuwet nan iuwe keiyepet̄ hei h̄m̄ k̄rak. 47 Maria pe wit Magdala wetike Maria miye pe Joses, h̄r n̄r wit Josep kewis̄ Jis̄k̄waairi.

16*Jisas p̄ike kek̄rit**(Mt 28:1-8; Lu 24:1-12; Jo 20:1-10)*

1 Maain w̄i Sabat h̄ram epei men, Maria pe wit Magdala wetike Salomi, h̄r netike Maria miye pe Jems, h̄r neit menmen yaaim m̄n̄n̄ neiȳm̄ nen nan̄r Jisas nanwen ȳnk̄ k̄rak. 2 Wepni kewep̄ kan hek̄rit iuwe me w̄i Sande te h̄r nen hei k̄rak. 3 H̄r nep̄nen h̄r nat̄ip̄an̄ nar ik: “Keim̄n̄ kak̄inkaw̄r nan k̄wap̄n̄ weip̄r k̄hi kentar nan h̄rak n̄menuk̄?” 4 H̄r nen menep̄ ein h̄r n̄ikaamnān̄ n̄r nan keit p̄nak̄ ein. N̄ipaa m̄it̄ik̄ hak keweik̄n̄k̄ keriuwetek ken p̄n̄ ein. 5 H̄r nen n̄piun̄ hei eik, h̄r nen nitetik̄ nen n̄m̄n̄ ein. Te h̄r n̄r m̄it̄ik̄ pip̄ak̄ kau yeno me p̄nak̄ me his yaaim.

* 15:33 Emo 8:9 * 15:34 Sam 22:1 * 15:36 Sam 69:21 * 15:37-38 Hi 10:19-20 * 15:40 Lu 8:2-3

Hirak kamir laplap nokim yaaim hiram mire hike. Te hir nehinhin han kekrit neriuwerek.

⁶ Hirak ketpor kar ik: “Yi ap einaain au. Yi yinyatn Jisas ke wit Nasaret kerek hir mit newenekik kau nu tentarakit. Hirak epei kekrit kau. Hirak kepu in au. Yi eiyir yeno nipaa hir newisik kiwaairi. ⁷ *In ek yi eino eitip Pita ketike mit disaipel han Jisas ketpor kar ik: ‘Hi ehinini ano provins Galili.’ Maain yi eiyirek eiyit ein eiyir ke nipaa hirak epei ketpi.”

⁸ Hir miyapir nen witeik nirir nen ein, hir nepirpir iuwe han kekrit neriuwerek. Hir natip mit hm au. Hir ninaain nekintip nen.

Maria pe wit Magdala hire wir Jisas

(Mt 28:9-10; Jo 20:11-18)

⁹ * [Me wi Sande hekrit enum eik, Jisas kekrit kinaaiwir hei. Hirak kekrit kau wanewik, hirak kinin kewepyapir hirekes me ninaan me Maria pe wit Magdala. Nipaa hirak kepir herwe enum mar hispinak wik (7) mekrerep hiram metpaan men minaiwirep. ¹⁰ Hire epei wir Jisas, te hire wen watip mit nipaa netikerek hir nariyan. Hir wen han teweninek nikitek. ¹¹ Hire wen wetpor hire wirek hirak kepu, te hir nemtau hm mire au.

Mitikit disaipel wik tir Jisas keit yayiwe

(Lu 24:13-35)

¹² Maain mitikit wik tirak ten wit hak terek, te hirak keweikinhis hirekes kire mitik hak. ¹³ Hirakit nepei terteyek, hirakit pike ten tatip mit disaipel han narak, te hir nemtau hm mirakit au.

Jisas katip mit disaipel narak menmen hir enisesim

(Mt 28:16-20; Lu 24:36-49; Jo 20:19-23)

¹⁴ * Maain, hir mit disaipel narak hiswiyen kiutip (11) nau naam menmen, Jisas kan keneri kentar hir han to enuk nepu, hir ap nemtau hm me mit nipaa nepei nir Jisas. ¹⁵ * Hirak ketpor kar ik: “Yi eino heriyai heriyai eirer wit wit kerek mit miyapir newi, yi eiwepyapir hm yaaim mai, mit yapirwe nanimtwewem. ¹⁶ * Neimin nanimtau hm mai nanisesim, yi eikiri. Maain God kaktorhis, hir mit miyapir narak. Neimin nemtau hm nanisesim au, God han kitet menmen enum hir narakem skelim mit kakinterim. ¹⁷ * Mit kerek hir nises hm mai, hir nanrak menmen im nankinau niuk mai. Hir nanopir herwe enum hiram mamno, hir natip hm ham nipaa hir nerteiyem au. ¹⁸ * Hir nantenen manpen o yenmik o hir nanim menmen enum menep mit, hir ap te nani au, hir nanu werek. Hir nanwis his mamntar mit hir ninar, te maain hir nanre yaain.”

God keithis Jisas ken wit kirak Heven

(Lu 24:50-53; Ap 1:9-11)

¹⁹ * Mitik Iuwe Jisas ketpor epei au, God ketiwekhis ken wit kirak. Hirak ken kau menep his yaaim me God. ²⁰ * Maain mit disaipel narak hir nen heriyai heriyai nerer wit wit mit miyapir newi, hir newepyapir hm me Jisas. Mitik Iuwe Jisas hirak kekepi hir narak menmen yaaim kerek nipaa kerek mit nirem au. Te mit hir nertei hm im mit netporem hiram yaaim.]

Mepir keremem

* **16:7** Mt 26:32; Mk 14:28   * **16:9** Lu 8:2   * **16:14** 1Ko 15:5   * **16:15** Ap 1:8   * **16:16** Ap 2:38, 16:31, 33   * **16:17** Ap 2:4, 10:46, 8:7   * **16:18** Lu 10:19; Ap 28:3-6, 4:30, 5:16   * **16:19** Ap 2:33-34, 7:55-56; Ef 1:20; 1Pi 3:22   * **16:20** Ap 14:3; Hi 2:3-4

Him Yaaim Me Kraiss Luk Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Him me nikerek Jon ketike Jisas 1:5-2:52

Jon Baptais katip mit him me God 3:1-20

Jon kikir Jisas keriuwe tepar 3:21-38

Seten kakri han ke Jisas 4:1-13

Jisas katip him yaaim keit Galili 4:14-9:50

Jisas ken Jerusalem katip him yaaim 9:51-21:38

Mit newenkek Jisas kaa 22:1-23:56

Jisas pike kekrit mit nirek 24:1-49

Jisas pike ken wit Heven 24:50-53

Luk kewis him im men mitik Tiofilas

¹ *Kai yinak Tiofilas. Mit yapirwe hir neppei newis menmen kerek epei man metin ke nimin ke haiu mit, kerek haiu misesim. ² *Hir newis menmen kerek mit nipaa ninin epei nir menmen im newepyapirem hir netpaiyem. ³ Mitik iuwe, hi Luk hi hertei werek menmen yapirwe epei mekrit man ere in. Te hi han kitet hiram yaaim hi hewisut tiwei ik ek hetput menmen werek werek epei man. ⁴ Hi hiriakem te ti ertei menmen werek werek kerek nipaa hir mit epei netpiyem.

Ensel ke God katip Sekaraia hirak kakine nikan niuk mirak Jon

⁵ *Nipaa me wi mitik King Herot hirak kire mitik iuwe naanmipre mit ne provins Judia, mitik pris niuk mirak Sekaraia kepu. Hirak ke weiwik me pris niuk mir Abaisa. Hirak mite pirak niuk mire Ilisabet, hire pe weiwik ham me pris han. Hir nepenyerer ne maam nipu kiutip Eron. ⁶ Hirak ketikerep nau werek werek nises God. Hir nises him me Mitik Iuwe God werek werek nipaa hirak kewet Moses em. ⁷ Hir ap nine nikerek nei au nentar Ilisabet hire enu tenmin (o rumaa). Hire wetike Sekaraia epei enun ne mit. ⁸ Wi ham Sekaraia wen kiriak menmen kire mitik pris keit winak ke God. Hirak weiwik mirak hiram wi mir te hir nanwensi kuri nanwet God em. ⁹ *Hirak kiriakem kentar hir nises menmen nipaa mit pris netpim hir neretit satu God kehimitanek hirak kakno kakikre winak iuwe ke God hirak kaktene si keyim kakisi kuri tiwei mamantar kinaan newenipi God neriuwerem. Hirak ken en kesi kuri tiwei. ¹⁰ Hirak kesi kuri tiwei, mit yapirwe ne Isrel nererik nau wit eik nitehi God menmen. ¹¹ Hirak keit nimin en, mitik ensel keke wit ke Mitik Iuwe God kan kerp kenke ken his yaaim me kinaan kerek Sekaraia kewis menmen minin mire kuri tiwei hiram miwaaai menterim. Hirak kewepyapir hirekes te Sekaraia kirek. ¹² Mitik Sekaraia kirek, hirak han kepipir hirak kinaain, ¹³ te mitik ensel ketpawek kar ik: "Sekaraia, ti ap hinapen au emit! God kemtau menmen ti epei hitiwekhiyem, te mite pit Ilisabet tewen wawine nikan hirak kei. Yi yaiwisawek niuk mirak Jon. ¹⁴ Ti etike mite pit han yaaik eiyu. Mit yapirwe nanirek hir han yaaik nanantar miye hire winaak. ¹⁵ *Hirak maain God han kitet hirak kakre mitik iuwe kakinin mit han nisesik. Hirak ap te kakim tepar wain o tepar si enum au emit! Me wi miye winaak wen au, God Himin Yaaik kaku kakikre han kirak kakneisesik. ¹⁶ Hirak

* 1:1 Ap 1:1 * 1:2 Jo 15:27 * 1:5 1Kro 24:10 * 1:9 Eks 30:7 * 1:15 Nam 6:3

te kakikaap mit yapirwe ne Isrel nanweikin sip nanwet menmen enum hir pike nanises him me God kir. ¹⁷ *Hirak kakinin mitik iuwe kakno kakrer wit wit kaktip him me God kakriuwe menmen iuwe kakri han ke mit kakir nipaa mitik Ilaija ketpim. Hirak kakikaap haairer nantike nikerek nir nanu han kiutip. Hirak kakweikin mit enun nises menmen enum te hir pike nanises menmen mit yaain nisesim. Hirak kakikaap mit nanises mitik iuwe, hir nanu naanmeriyiwek hirak kaknen kaktorhis.”

¹⁸ *Mitik ensel katip epei au, mitik Sekaraia kitiwekhi kar ik: “Harkeik te hi ertei menmen im ti hetpewem hram werek? Hi epei enuk he mitik te mite pai hire epei enu we mite.” ¹⁹ *Hirak ensel kewenhi ketpiwek, “Hi ensel Gebriel hi herp ninaan me God hirak menmen mirak. Hirak keriuweta hi han hetput him yaaim im e. ²⁰ *In ek ti ap atip him mei taau ere wi menmen mamnen hi epei hetputem hentar ti ap han kitet him mai. Ti ap atip him mei ere wi me menmen im God kehimitanem hram mamnen.”

²¹ Ensel ketpiwek menmen, mit wen nemerir Sekaraia keit nimin en hir nanirtei kenmak te hirak kepeit winak iuwe ke God. ²² Sekaraia ketpaan kan, hirak ap ketpor, te hir nertei hirak epei kepu kityak kir menmen keit winak nimin en. Hirak ap kaktip him mei miutip te hirak kewir his ketpor keriuwerem. ²³ Wi hirak kirak menmen kekre winak ke God epei au, mitik Sekaraia pike ken winak kirak.

²⁴ Maain wi ham mite pirak Ilisabet wetu, te hire ap winaaiwir winak wenke hispinak (5) ere hire tu iuwe miyapir nertei hire wetu. Hire watip, ²⁵ * “In ek Mitik Iuwe God kekepa mar im. Hirak epei kepir menmen kenipa yink enuk me ninaan me mit miyapir hentar nipaa hi hine nikerek au.”

Ensel ke God katip mite Maria maain hire wawine Jisas

²⁶ Me wenke kar hispinak kiutip (6) mite Ilisabet wepitu, God keriuwet ensel Gebriel ken wit niuk mirak Nasaret keit provins Galili. ²⁷ *Hirak kaktip mite nihan niuk mire Maria. Haai kire kehimitenep wautike mitik niuk mirak Josep, hirak nepenyek ke maam nipu kir Devit. ²⁸ Ensel ke God kan kirep ketpwe kar ik: “Ti han yaaik ehu. Han yaaik ke God kau ketikewit. Hirak God ketikewit kakrekuyt yaaim.” ²⁹ Mite Maria wemtau him im kerek ensel ketpim te hire han kekrit han kitet war ik: “Kenmak hirak ketpo kar ik?” ³⁰ Te ensel ketpwe, “Ti ap enapen Maria. God han yaaik keriuwit kakrekuyt yaaim im e. ³¹ *Maain ti ehitu te ti eine nikan, ti ewis niuk mirak Jisas.

³² * “Hirak kakre Mitik Iuwe mit naninewek Nikan ke God hirak Mitik Iuwe. God kakriakek kakre Mitik Iuwe naanmamre mit kakre nipaa maam kirak Devit. ³³ Hirak naanmamre mit ne Isrel kerek hir nepenyerer ne mitik Jepok kerek nipaa enum eik hirak kepu. Hirak naanmamre mit hirak kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Menmen mirak ap te mamesi taau.”

³⁴ Mite Maria watip ensel ke God war ik: “Hi ap hawaai hetike mitik hak au. Mamirkeik te hi ahitu?”

³⁵ *Ensel ke God kewenep ketpiwe,

* **1:17** Mt 17:11-13; Mal 3:1, 4:5-6 * **1:18** Jen 18:11 * **1:19** Dan 8:16, 9:21; Hi 1:14 * **1:20**
 Lu 1:45 * **1:25** Jen 30:23 * **1:27** Mt 1:16, 18; Lu 2:5 * **1:31** Ais 7:14; Mt 1:21-23 * **1:32**
 Ais 9:7; 2Sml 7:12, 13, 16; Dan 7:14; Mai 4:7 * **1:35** Mt 1:20

“God H̄im̄in Yaaik kaknen kaku kak̄nterit kakriuwe menmen iuwe me God. M̄it nankinaak h̄irak N̄ikan yaaik ke God nan̄intar God H̄im̄in Yaaik kewis n̄ikan yaaik ik kekre tu kit maain ti einaak.

36 “Ti han kitet menmen God k̄riak wekeni pit Ilisabet em. M̄it n̄ipaa nat̄ip h̄ire enu tenm̄in (o rumaa) ap te wawine n̄ikerek au. Te h̄ire h̄irehes weriuwet wenke hisp̄inak kiut̄ip (6) h̄ire n̄ikan kewiye. Te h̄ire epei we m̄ite. 37 *Ap te menmen mei miut̄ip te God ap kak̄riakem taau.”

38 Maria wat̄ip, “Hi h̄ire m̄ite hanhan hises menmen God hanhan kak̄riakem, te menmen mamnen mam̄ir ke ti epei hetpim.” H̄ire wat̄ip epei au, Ensel ke God k̄inaiw̄irep ken.

Maria wen wir Ilisabet wetikerep nau en

39 Ensel ke God k̄inaiw̄irep, w̄i ham kike Maria wemani menmen wekrit waswas wen wit menep m̄niuu (o neiȳip) yap̄rwe me provins Judia. 40 H̄ire wen winak ke m̄it̄ik Sekaraia, h̄ire wat̄ip Ilisabet, “Ti yaaip.” 41 *Ilisabet wemtau Maria wat̄ip h̄ire yaaip te n̄ikan kekre tu keh̄in kek̄rerep. God H̄im̄in Yaaik kau kekre han ke Ilisabet keneisesye, 42 *te h̄ire wat̄ip weriuwe h̄im̄ iuwe, “God kak̄reyut ti han yaaik eh̄in̄ miyap̄ir han. God kak̄riak yaaim ke n̄ikan ti ehinaak. 43 Hi m̄ite weiniye te hi han yaaik menmen iuwe im man hi, te M̄it̄ik Iuwe God miye p̄irak wan w̄ira. 44 Hi hemtau h̄im̄ mit epei au, te n̄ikan kekre tu kai han yaaik keh̄in. 45 *Ti han yaaik iuwe hentar ti hises h̄im̄ kerek God ketpim. Maain God kak̄riak menmen h̄irak n̄ipaa ketputem.”

Maria wine henye wentar h̄ire han yaaik weriuwe God

46 *Maria wat̄ip, “Hi han kai yaaik ewen̄ipi niuk me M̄it̄ik Iuwe God. 47 Hi han yaaik hentar maain God kak̄ikepa kaktauh̄is. Hi m̄ite h̄riak menmen m̄irak hi enu weiniye, 48 *te h̄irak hanhan keriuwa. Te in ek ere maain m̄it yap̄rwe nant̄ip God kerekya hi han yaaik iuwe, 49 hentar menmen iuwe h̄irak kerek̄yewem. Niuk m̄irak yaaim iuwe. 50 *H̄irak hanhan keriuwe m̄it kerek h̄ir nisesik newen̄ipiyek, me m̄it n̄ipaa ein nepu ere in. 51 *H̄irak k̄riak menmen keriuwe menmen m̄irak iuwe, h̄irak keiȳim kep̄ir m̄it kerek enun hanhan h̄iras n̄riak menmen m̄ir enum h̄ir nen. 52 *H̄irak kep̄ir m̄it iuwe naanm̄ipre m̄it, h̄irak kewisi h̄ir nau wein̄im, te h̄irak kewis m̄it wein̄in h̄ir n̄ire iuwe. 53 *H̄irak epei kewet m̄it enun nau wein̄im n̄inp̄i maan kewet̄ir menmen w̄isenum ere tu iuwe, te h̄irak keriuwet m̄it netenen menmen yap̄rwe ne his nen. 54 *H̄irak kises h̄im̄ kerek n̄ipaa kat̄ip maamrer n̄aiu yem. H̄irak kan kak̄ikaap m̄it n̄irak ne wit Isrel. 55 *H̄irak han kitet keriuwe Ebrahim n̄ipaa kau ti ketike nepenyerer in ek nepu ti. H̄irak kerek̄yor yaaim tipmain tipmain enum eik, kar ke n̄ipaa h̄irak ketpim.”

56 H̄ire wat̄ip menmen im epei au, m̄ite Maria wau wetike Ilisabet ere wenke wikak. Maain wenke wikak epei man men, h̄ire p̄ike wen wit k̄ire eik.

* 1:37 Jen 18:14 * 1:41 Lu 1:15 * 1:42 Diu 28:4 * 1:45 Lu 1:20 * 1:46 1Sml 2:1-10
 * 1:48 Lu 1:25, 11:27 * 1:50 Sam 103:13, 17 * 1:51 2Sml 22:28 * 1:52 Jop 12:19, 5:11; Sam 147:6 * 1:53 1Sml 2:5; Sam 34:10, 107:9 * 1:54 Ais 41:8; Sam 98:3 * 1:55 Mai 7:20; Jen 17:7, 18:18, 22:17

Ilisabet wine nikan Jon

⁵⁷ Wɪ epei man te mɪte Ilisabet weteiknen, hɪre wine nikan. ⁵⁸ Mɪt nɪre nau menep netikerep hɪr netike paaprer nɪre nemtau God kerekɪwe yaaim hɪre wine nikan te hɪr nan nɪrep han yaaik netikerep. ⁵⁹ *Maain nikan kɪre kepu wɪ hispɪnak wikak (8), hɪr nerekir yɪnk kɪrak, hɪr nanwis niuk mɪrak Sekaraia kakrerɪr haai kɪrak. ⁶⁰ *Te miye pɪrak watɪp, “Au, hi ewis niuk mɪrak Jon.” ⁶¹ Te hɪr nepɪwe, “Ap te paap o tete o keimɪn niuk mɪrak mar em te ti ewisɪk kakrerim taau!” ⁶² Te hɪr natɪp nitehi haai kɪrak neriuwe his main main, “Ti ewis niuk me nikan ik ek kakrar keimɪn?” ⁶³ Hɪrak Sekaraia kitorhi nanwetɪwek tɪwei te kakwis niuk mamwik. Hɪr newetɪwekem te hɪrak kewis menmen im mewim: “Niuk mɪrak Jon.” ⁶⁴ Hɪr wen han kekrit natɪp me menmen im, Sekaraia han kewep katɪp kewenɪpi niuk me God. ⁶⁵ Te mɪt netikerek nau menep hɪr nepɪrɪpɪr te hɪm me menmen im men merer wit wit meit mɪniu (o neiyɪp) me Judia. ⁶⁶ Te neimɪn kerek nemtewem hɪr han kitetim nitehiyan, “Te nikan ik e maain kakrɪak mekam?” Mɪt nertei God kau ketikerek kewetɪwek menmen mɪrak iuwe.

Hɪm Sekaraia katɪp ke menmen maain mamnen

⁶⁷ Jon haai kɪrak Sekaraia God kewis Hɪmɪn kɪrak yaaik kekre han kɪrak te hɪrak katɪp menmen maain mamnen. ⁶⁸ *Hɪrak katɪp kar ik: “Hau emrɪak menmen emwenɪpi niuk me Mɪtik Iuwe God ke Isrel. Hɪrak epei kan kakɪkepai hau mɪt nɪrak hau mamnaaiwɪr menmen enum hɪrak kaktaihis. ⁶⁹ *Hɪrak God kewetei Mɪtik Iuwe manpenuk kakɪkepai te kaktaihis, hɪrak ke weiwɪk me Devit hɪrak mɪtik kɪrɪak menmen me God. ⁷⁰ Hɪrak keweteyek kar ke nɪpaa enum eik hɪrak katɪp mɪt nɪrak profet menmen hɪr newisɪm mau tɪwei newepyapɪr maamer nai yem. Hɪram matɪp menmen im. ⁷¹ *God katɪp hɪrak kakɪkepai kaktaihis mamkeipɪn mɪt enun nepan hɪr han enuk nɪnaain hau mɪt. ⁷² *Nɪpaa hɪrak katɪp maamer nai hɪrak maain kakrekyei yaaim kakises hɪm nɪpaa hɪrak ketɪm. ⁷³⁻⁷⁴ *Nɪpaa hɪrak ketike maam kau Ebrahim hɪrakɪt tekiyakɪt tau teit, God ketɪwek hɪrak kakɪkaap nepenyerer nɪrak. In ek hɪrak kakises menmen nɪpaa hɪrak ketɪm, hɪrak kenipai hau mɪt in e mamkeipɪn mɪt nepan nau te hau ap mɪnaain au. Hau emisesik mamrɪak menmen mɪrak. ⁷⁵ *Me wɪ yapɪrwe hau mau tɪ ik, hɪrak kehimitenei hau yaain prar prar.” ⁷⁶ *Sekaraia epei ketpor, hɪrak kemunaan katɪp nikan kɪrak kar ik: “Maain mɪt nantɪp ti mɪtik profet kerek ewepyapɪr hɪm me God iuwe kinɪn menmen yapɪrwe. Ti kerekek ehinɪn eno etɪp mɪt enɪnaaiwɪr menmen enum emɪt enmerɪr Mɪtik Iuwe kaknen. ⁷⁷ *Ti tewen atɪp hau mɪt nɪrak ne Isrel hɪrak kakɪsak menmen enum hau mɪrɪakem hɪrak kaktaihis. ⁷⁸ *God kɪrɪak menmen im kentar hɪrak yaaik hanhan keriuwai hau mɪt. ⁷⁹ *Mɪtik Iuwe kɪrak hɪrak kɪre wepni kewep kan kɪr krusai hau mɪt ne tɪ ik te hɪrak kaknaaiwɪr wit ke God kaknen kaktɪp hau mɪt han kau enuk toto metari hɪm me God

* **1:59** Jen 17:12; Lev 12:3; Lu 2:21 * **1:60** Lu 1:13 * **1:68** Sam 41:13, 72:18, 106:48; Lu 7:16
 * **1:69** Sam 18:2 * **1:71** Sam 106:10 * **1:72** Jen 17:7; Lev 26:42; Sam 105:8-9, 106:45 * **1:73-74**
 Jen 22:16-17; Mai 7:20 * **1:75** Ta 2:12-14 * **1:76** Ais 40:3; Mal 3:1; Mt 3:3 * **1:77** Jer 31:34
 * **1:78** Ais 60:1-2 * **1:79** Ais 9:2, 58:8; Mt 4:16

kak+tpai h+m m+rak yaaim. Haiu mau enum m+naain mami te h+rak kaknen kakteiknai yayiwe k+rak yaaik te haiu mamu werek werek.”

80 *Maain n+kan Jon k+niu k+re iuwe, han k+rak tokik ap te k+napen m+it au. H+rak kepu wit wein+ik m+it newi au ere maain w+ h+rak kewepyap+r h+rekes kat+p m+it ne wit Isrel h+m me God.

2

Maria wine Jisas

(Mt 1:18-25)

1 Me w+ keremem Ilisabet wine Jon, m+itik iuwe Sisa Ogastas kesiuwe h+m men kat+p m+it miyap+r nerer wit wit gavman ne Rom naanm+pror h+r en+nen enwis niuk m+r emu t+wei. 2 Me w+ im m+it newisor niuk m+r mau t+wei, m+itik iuwe Sairinias h+rak k+re m+itik iuwe gavman naanm+pre m+it ne provins Siria. 3 H+r m+it yap+rwe niut+p niut+p p+ke nen wit k+r kerek n+paa maamrer n+r nin+n newiyen te h+r enwis niuk m+r mau t+wei em+it. 4 M+itik Josep k+naaiw+r wit Nasaret keit provins Galili h+rak ken provins Judia keit wit niuk m+rak Betlehem kerek n+paa m+itik iuwe Devit miye p+rak winaak keitai en. Josep ken en kentar h+rak h+rekes nepenyek kei ke Devit. 5 *H+rak ken kakwis niuk m+rak mamtike niuk me m+ite p+rak Maria kerek n+paa h+r epei nehimitan te h+r nan+itan. H+re epei n+kan kekrerep. 6-7 H+r neit wit Betlehem, w+ epei man te h+re weteiknen wawine n+kan. H+re wine n+kan k+re iuwe m+itik, h+re weit laplap weiy+im weweiknenik wewis+ik kekre t+kenup iuwe kerek h+r newet bulmakau menmen mekrerek. H+r newis+ik kekrerek nentar w+nak pasenda kerek m+it nererik n+waairi en n+paa m+it yap+rwe n+pwaairi nererim te yeno meiyam ap wein+im meit au. M+it n+waai rem nererim nenem+t+n te h+r nen n+waai weisaak ke bulmakau, h+re wine n+kan weitai.

Ensel h+r nat+p m+it naanm+pre sipsip me m+ite wine n+kan

8 Menep wit ik kerek m+ite Maria wine n+kan, m+it han neit ni naanm+pre sipsip ne w+taan. 9 H+r naanm+pre sipsip ne w+taan, ensel kiut+p ke M+itik Iuwe kewepyap+r h+rekes menmen iuwe me God merh+he m+r+isor te h+r n+naain nep+r+p+r iuwe. 10 H+r nep+r+p+r iuwe, ensel ketpor kar ik: “Yi ap einaain au em+it! Hi epei han etpi h+m yaaim mamnip m+it nerer wit wit han yaaik nanu. 11 Me w+taan ik ek m+ite wine n+kan weit wit ke Devit niuk m+rak Betlehem. H+rak m+itik God kehimitanek h+rak M+itik Iuwe kak+kaap m+it kaktorhis. 12 Menmen im hi hetpiyem mamteikni hi hemitip+n au. Yi yay+r n+kan miye wenke laplap weweiknenik keriuwerem k+waai wewis+ik kekre t+kenup ke bulmakau naam menmen mekrerek, h+rak k+waairi.” 13 Wasenum ensel n+re yap+rwe ne wit ke God h+r newepyap+r h+ras nerp netike ensel, h+r nine henye newen+pi niuk me God nat+p h+m im:

14 * “Haiu hanhan yi m+it eiwen+pi niuk me God. Yi m+it miyap+r yau t+ yi eikiyan eiyu eiy+it eiy+ntar God han yaaik keriuwi.”

M+it naanm+pre sipsip nen n+r Jisas

15 Ensel nine henye epei au, h+r nen nekeipnor p+ke nen wit ke God, te m+it kerek naanm+pre sipsip en nat+pan, “S+is, haiu emno wit Betlehem em+r menmen epei man, kerek M+itik Iuwe God ketpaiyem.” 16 Te h+r nesiuk+n nen n+nap+n Maria wetike Josep, h+r n+r n+kan k+waai kekre t+kenup. 17 *M+it kerek naanm+pre sipsip h+r n+rek epei au, h+r netpor menmen ensel

* 1:80 Lu 2:40; Mt 3:1 * 2:5 Lu 1:27 * 2:14 Lu 19:38 * 2:17 Lu 2:10-12

epei nan netporem me nikan ik e. ¹⁸ Mít yapirwe kerek nemtau him mít naanmipre sipsip netporem, hir han kitet menmen im epei man. ¹⁹ *Maria han kaa menmen au. Hire wewisim mekre han kire, hekrit hekrit hire han kitetim. ²⁰ Mít naanmipre sipsip pike nen nir ein newenipi God natip hirak yaaik iuwe nentar menmen ensel netporem metike menmen hir nirem hiram mar ke ensel epei netporem.

Hir newis niuk me Jisas

²¹ *Wi hispinak wikak (8) epei man te Maria wine nikan, te hir neiyik nen nerekir yink kirak. Hir newis niuk mirak Jisas. Niuk im Ensel katip Maria em nipaa hire ap wepitu wen au.

Simion ketike Ana nir Jisas keit winak iuwe ke God

²² *Maain wi epei man te him me Moses Mau tiwei matip mite waukir te God kaktip hire yaaip. Me wi im Maria wetike Josep ninan Jisas neiyik nen wit Jerusalem newet God ek. ²³ *Hir nen Jerusalem newet God ek nentar him nipaa God kewet Moses hirak kewisim mau tiwei matip mar im: "Nikerek hirakit iuwe mitikit miyapir ninakit hir mit nehimitanet hirakit te God." ²⁴ *Hir nen newet mitik pris menmen kakwet God em nises him God kewet Moses em kewisim mau tiwei matip mit enwet God hore nimanp wik o tapi wik wen tipniu. ²⁵ *Mitik kiutip kau Jerusalem niuk mirak Simion. Hirak mitik yaaik kises God werek werek. Hirak kemerir Mitik God kehimitanek kaknen kakikaap mit ne Isrel. God Himin Yaaik kau ketikerek. ²⁶ Hirak keteiknwek ap te kaki ere hirak kakir Mitik Iuwe Kraiskerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit. ²⁷ God Himin Yaaik kikiak han kirak te hirak ken winak iuwe kerek mit nererik newenipi niuk me God. Maain miye haai ne nikan Jisas neiyik nen winak iuwe ke God eik e nanwet God menmen him me Moses mau tiwei metpim. ²⁸ Simion kir nikan kir hirak kinanek kwenipi God katip kar ik:

²⁹ "In ek Mitik Iuwe God ti epei hises him nipaa ti epei hetpewem, te ti ewisa hi mitik hi hiriak menmen mit, hi han yaaik hahi. ³⁰ *Hi han yaaik hahi ehantar hi epei hir Mitik ti hehimitanek hirak kakikaap haiu mit ne Isrel. ³¹ Ti epei hiriak menmen im merp nimin me mit miyapir yapirwe nerer wit wit. ³² *Hirak kakre wepni (o yanm) kir kakteikin mit yayiwe, hirakkakteikin mit miyapir ap ne wewik me Isrel amirkeim te hir enises him me God. Hirak Mitik Iuwe kakinin naanmipre haiu mit ne Isrel, te mit miyapir nerer wit wit hir nantip nanir ik: 'God epei kiriak menmen yaaim.'"

³³ Josep ketike Jisas miye pirak hir nemtau menmen Simion katip me nikan te hir nepirpir han kitetim. ³⁴ *Hir nepirpir, Simion kitehi God kakrekoy yaaim katip Maria miye pe Jisas kar ik:

"God kehimitan Nikan ik e kaknip mit han yapirwe ne Isrel nanawaank nanit. Mit han yapirwe au, God kaktorhis nanu werek. Hirak kire Mitik God kakteikin mit han kirak keriuwerek te mit yapirwe hir nantikerek naninehan nanweikin sip nanwetiwew. ³⁵ Te hirak kakwepyapir menmen mit han kitetim. Maain menmen enum mamir ke mit newir yipo nenep mitik, mit nanrekiwewek enum mamrekir han kit te mamwetit han enuk."

* **2:19** Lu 2:51   * **2:21** Lu 1:31, 59   * **2:22** Lev 12:1-8   * **2:23** Eks 13:2, 12, 15   * **2:24** Lev 12:8
 * **2:25** Ais 40:1, 49:13   * **2:30** Ais 52:10; Lu 3:6; Ta 2:11   * **2:32** Ais 42:6, 49:6   * **2:34**
 Ais 8:14; Mt 21:42-44; 1Ko 1:23; 1Pi 2:8

³⁶ Mite piutip niuk mire Ana hire wepu en. Hire mite profet hire wewepyapir him me God. Hire niki pe mitik Fanyuel, hirak ke weiwik me maam nipu kirak Asa. Hire we mite enu, hire wepu wetike mitik kire tito mar hispinak wik (7). ³⁷ *Maain tito mar hispinak wik (7) epei au, hirak kaa te nipaa ere in 84 tito epei men, hire wepu weiniye. Witaan wanewik hire wewenipi niuk me God, hire wepu menep winak iuwe ke God winaiwerek au. Me wi ham hire nipi maau wepu, hire watip God menmen. ³⁸ *Josep ketike Jisas miye Maria hir wen nepu winak iuwe ke God newet God menmen, mite ip e wan wewenipi niuk me God wepir ke Simion kewenipiyek. Hire watip mit neit Jerusalem kerek hir nemeriyiwek kaknena kakkaap mit ne Isrel hire wetpor me nikan ik e.

Josep ketike Maria neithis Jisas pike nen wit Nasaret

³⁹ *Hir nriak menmen him me Moses matip hir nanisesim epei au, hir pike nen provins Galili hir nau wit kir Nasaret. ⁴⁰ *Nikan kinu kire iuwe hirak manpenuk kepu hirak kertei menmen werek werek wisenum God kerektywewek yaaim.

Nikan Jisas kepu winak iuwe ke God keit wit Jerusalem kitehi mit iuwe menmen.

⁴¹ *Tito miutip miutip miye haai ne Jisas nen wit Jerusalem me wi Pasova kerek mit ne Isrel nererik naam menmen han tewenin wi God kenep mit ne Isip te hir au, hirak keriyei ninaaiwir Isip. ⁴² Maain Jisas hirak 12 tito epei au, hirak ketike miye haai nen Jerusalem nises menmen me wi Pasova mar ke nipaa hir nriakem. ⁴³ *Wi me Pasova epei au, hir pike nanino, te Jisas wen kepeit wit Jerusalem. Te Josep ketike Jisas miye pirak au netariyek. ⁴⁴ Hir han kitet hirak epei kinin ken ketike mit nir han te hir nen ere witaan. Witaan, hir ninetnawek nitet mit nir ne wit eik o paaprer hirak te hir ap nnapinek au. ⁴⁵ Te hir pike nen Jerusalem nen ninetnawek neit en. ⁴⁶ Jisas hirak kepeit wit Jerusalem ere wi wikak, hir nnapinek keit winak iuwe ke God kau ketike mit iuwe nertei him me Moses natip mit miyapir em. Hirak kemtau him mir hirak kitorhi menmen. ⁴⁷ Hir mit kerek nemtau menmen hirak kewenhiyem kerteiyem hir han kekrit natip hirak nikan kertei iuwe. ⁴⁸ Miye haai hirak nerek, hir han kekrit. Te miye pirak witiwekhi war ik: "Nikan kai, ti henmak te ti herekyawir menmen mar im: Haai kit ketikewa hawir winwetnut wikit. Hawir wikit ere hawir winepnit." ⁴⁹ *Hirak kewenhi ketpor kar ik: "Yi yenmak te yi yinyetno? Yi yepitari hi ehises menmen me Haai kai heit winak kirak au a?" ⁵⁰ Hir ap nertei mekam hirak katip hiram me Haai kirak God. ⁵¹ *Hirak ketpor epei au, hirak ketikeri nen wit Nasaret, hirak kises him mir. Te miye pirak wemi han him mirak mekre han kire. ⁵² *Maain Jisas kire iuwe hirak manpenuk enuk keit hirak kertei wisenum. God ketike mit nau ti hir han yaaik neruwerek.

3

Mitik Jon Baptais kerek kikir mit hirak katip mit miyapir him me God (Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Jo 1:19-28)

* 2:37 1Ti 5:5 * 2:38 Ais 52:9 * 2:39 Mt 2:23 * 2:40 Lu 1:80; 2:52 * 2:41 Eks 12:24-27, 23:14-17; Diu 16:1-8 * 2:43 Eks 12:18 * 2:49 Jo 2:16 * 2:51 Lu 2:19 * 2:52 1Sml 2:26; Pro 3:4; Lu 1:80

¹ Tito hiswiyen hispⁿak (15) epei men me Taibirias Sisa h^rak kerekek naanm^pre m^t nau tⁱ ik. Me wⁱ im m^tik iuwe Pontias Pailat naanm^pre m^t ne provins Judia, m^tik iuwe King Herot naanm^pre m^t nau provins Galili. Nⁱkik k^rak Filip naanm^pre m^t nau provins wik niuk m^rak^t Ituria ketike Trakonaitas. M^tik iuwe Laisenas naanm^pre Abilini. ²*M^tik Anas ketike Kaiapas h^rak^t wik naanm^pre m^t pris han neit wⁿak iuwe ke God keit Jerusalem. Me wⁱ im em Sekaraia nⁱkan k^rak Jon keit wit weinⁱk m^t ap newi. Me wⁱ im God ketp^wewek kewetiwek h^m m^rak. ³*Epei au Jon ken kerer wit wit menep mani Jodan. H^rak kewepyap^r h^m kat^p m^t enweikⁿ sip enwet menmen enum te h^rak kakⁱk^ri nanriuwe tⁱpar te God kakⁱsak menmen enum m^r mamno. ⁴*Menmen im epei man mar nⁱpaa m^tik Aisaia h^rak kewepyap^r h^m me God h^rak kewisim mau tⁱwei h^ram mat^p m^t neweikⁿ sip newet menmen enum h^ram m^re m^t newep yayiwe. H^ram mat^p mar ik:

“M^tik keit wit weinⁱk m^t ap newik h^rak kⁿap kat^p, ‘Yi einet^t yayiwe ke M^tik Iuwe yi eirⁱakek yaaik ak^rak te h^rak kakisesim werek.

⁵ Yi eiwep tⁱ m^tit eiw^r meri emwapⁿ kerek kⁿatⁿ keit ek ere ek^rak. Yayiwe kerek keweikⁿ yi eirⁱakem ere ek^rak te yayiwe kerek keweikⁿ o hei mekrerek, yi eirⁱakem ere em^ram.

⁶*M^t miyap^r nerer wit wit nan^r m^tik kerek God kehim^tanek h^rak kakⁱkaap haiu m^t kaktaihis.’”

⁷*H^r m^t miyap^r yap^rwe nan n^r Jon te h^rak kakⁱk^ri. H^rak keneri ketpor, “Yi m^t enun y^re manpen o yemik yi yewisesik. Keimⁿ ketpi yi einen hi ak^ri te yi eir^r einopⁿ eikeipⁿ menmen enum God kak^rakem maain mamnen a? ⁸*Yi eiynⁿ eirⁱak menmen te h^ram mamteikⁿ m^t yi epei yeweikⁿ sip yewet menmen enum nⁱpaa yi y^rakem. Te yi ap yaitⁱpan yay^r ik: ‘Haiu m^t in h^rak Ebrahim h^rak maam nⁱpu kaiu, te haiu ap mamweikⁿ sip mamwet menmen enum au. Haiu m^re m^t n^rak, te maain God kaktaihis.’ Menmen im taau! Hi hetpi. God h^rak kakweikⁿ nan im kak^rakem mam^r ke nepenyerer ne Ebrahim mamⁱkreh^ri yi m^t enun. ⁹*In ek hⁿe ke yerepⁱ epei kⁱwaai menep nu nekenpⁱ te God kakremir nu ham kerek ap mine nⁱkim yaaim, nⁱman mamwen te m^t n^rak h^r nanw^rem mamⁱkre si. Yi m^t in yi y^re nu ap mine nⁱkim au!”

¹⁰ H^rak ketpor kar ik, m^t yap^rwe nit^wekhi, “Te haiu mam^rak mekam te mamteikⁿ haiu meweikⁿ sip mewet menmen enum?” ¹¹ Jon h^rak ketpor, “Keimⁿ kerek naanm^pre sak wik, h^rak ektike keimⁿ kerekek au, h^rak^t etwepim etwetakit. O keimⁿ h^rak ketenen menmen yap^rwe ekwet keimⁿ h^rak menmen au rek.” ¹²*M^t han kerek nari pewek me m^t nanwet gavman em h^r nan n^r Jon te h^rak kak^ri te h^r nit^wekhi, “M^tik tisa, haiu mam^rak mekam?” ¹³ H^rak ketpor, “Yi eiy^t pewek empar kerek m^t ne gavman epei netpim. Yi ap eiynⁿem eiri meiyam au em^t!” ¹⁴ M^t ne Ami nit^wekhi, “Haiu mam^rak mekam?” H^rak ketpor, “Yi ap einep m^t eiri menmen m^r au em^t! Yi ap eisiuwe h^m wein^m au em^t! Yi han yaaik eiyy eiriuwe menmen m^t iuwe newetiyem.”

¹⁵ M^t miyap^r yap^rwe han kekrit, te h^r m^t nitehi nekre han k^r nar ik: “Jon h^rak M^tik Iuwe kraiskerek God kehim^tanek kaknen kakⁱkaap m^t o au?” ¹⁶*Te m^tik Jon ketpor yap^rwe, “Hi h^r h^ri heriuwe tⁱpar kerem em. Te h^rak m^tik kerek w^senuk kinⁿa maain kakⁱkaru kaknen h^rak yaaik k^re

* 3:2 Lu 1:80 * 3:3 Ap 13:24; 19:4 * 3:4 Ais 40:3-5 * 3:6 Lu 2:30-31; Ta 2:11 * 3:7 Mt 12:34, 23:33 * 3:8 Jo 8:33, 39 * 3:9 Mt 7:19; Jo 15:6 * 3:12 Lu 7:29 * 3:16 Ap 13:25

Mitik Iuwe, hi au hire mitik weinik. Hi ap werek hiriak menmen mirak kiutip taau. Maain hirak kaknen hirak kakwis God Himin Yaaik kaku han ki kakre si hirak si tatim menmen enum mi ere yi yaain. ¹⁷ Hirak kire mitik keses rais mekre sar. Hirak kesesim epei au, hirak kaktewewim hiram haas miram mamnopin hirak kakit rais kakwisim mamikre winak. Hirak kakwisim mamikre winak, hirak kakriep epei au, hirak kakriep haas kakwirem mamikre si hiram mamirhthe ap te mami au.”

¹⁸ Jon katip him ham me kakikakyor han kir me wi hirak kewepyapir him yaaim me God.

Mitik iuwe King Herot kewis Jon kekre winak enuk

¹⁹ *Maain Jon katip kene mitik ke gavman King Herot kentar hirak keit Herodia, mite pe nikik kirak. Hirak kenerek kenterik ketike menmen ham enum hirak kiriakem. ²⁰ Te Herot pike kiriak menmen enum. Hirak kewis Jon kekre winak enuk.

*Jon kikir Jisas keriuwe tpar
(Mt 3:13-17; Mk 1:9-11)*

²¹ Herot kewis Jon kekre winak enuk wen au, Jon kikir mit miyapir yapirwe. Hirak kikir mit miyapir yapirwe epei au, Jisas kan te Jon kikirrek ketikeri. Hirak Jisas wen kitehi God menmen, te nepni hiremes mewep mire weipir. ²² *Nepni hiremes mewep mire weipir, God Himin Yaaik keke nepni kan keweikinhis kire hore tapir hirak kenterik. God katip him iuwe mekiuwe man matip mar im: “Ti Nikan kai yaaik. Hi han yaaik wisenuk heriuwit.”

*Niuk me maamrer ne weiwik me Jisas
(Mt 1:1-17)*

²³ *Me wi Jisas kekrit kiriak menmen mirak, hirak kepu tito mar 30. Mit miyapir han kitet Josep kine Jisas, te hirak au. God kerekek. Im em hiram niuk me maamrer ne weiwik mirak:

Hilai nipa kine Josep.

²⁴ Matat kine Hilai.

Livai kine Matat.

Melkai kine Livai.

Janai kine Melkai.

Josep kine Janai.

²⁵ Matataias kine Josep.

Emos kine Matataias.

Neam kine Emos.

Eslai kine Neam.

Nagai kine Eslai.

Meat kine Nagai.

²⁶ Matataias kine Meat.

Semen kine Matataias.

Josek kine Semen.

Joda kine Josek.

²⁷ *Joanan kine Joda.

Resa kine Joanan.

Serababel kine Resa.

Sialtiel kine Serababel.

* **3:19** Mt 14:3-4; Mk 6:17-18 * **3:22** Mt 17:5; Lu 9:35; Jo 1:32; 2Pi 1:17 * **3:23** Lu 4:22; Jo 6:42

* **3:27** 1Kro 3:17, 19; Esr 3:2

Nerai kine Sialtiel.
 28 Melkai kine Nerai.
 Edai kine Melkai.
 Kosam kine Edai.
 Elmadam kine Kosam.
 Ea kine Elmadam.
 29 Josua kine Ea.
 Jorim kine Josua.
 Eliesa kine Josua.
 Jorim kine Eliesa.
 Matat kine Jorim.
 Livai kine Matat.
 30 Simion kine Livai.
 Juda kine Simion.
 Josep kine Juda.
 Jonam kine Josep.
 Elaiakim kine Jonam.
 31 *Melia kine Elaiakim.
 Mena kine Melia.
 Matata kine Mena.
 Netan kine Matata.
 Devit kine Netan.
 32 *Jesi kine Devit.
 Obet kine Jesi.
 Boas kine Obet.
 Salmon kine Boas.
 Nason kine Salmon.
 33 *Aminadap kine Nason.
 Admin kine Aminadap.
 Anai kine Admin.
 Hesron kine Anai.
 Peres kine Hesron.
 Juda kine Peres.
 34 *Jekop kine Juda.
 Aisak kine Jekop.
 Ebrahim kine Aisak.
 Tera kine Ebrahim.
 Neho kine Tera.
 35 Serak kine Neho.
 Riyu kine Serak.
 Pelek kine Riyu.
 Iba kine Pelek.
 Sila kine Iba.
 36 *Kenan kine Sila.
 Afaksat kine Kenan.
 Sem kine Afaksat.
 Noa kine Sem.
 Lemek kine Noa.
 Metusala kine Lemek.
 37 Inok kine Metusala.
 Jeret kine Inok.
 Mahalalil kine Jerot.

---

* 3:31 2Sml 5:14   * 3:32 1Sml 16:1, 13; Rut 4:17-22   * 3:33 Jen 29:35   * 3:34 Jen 21:3, 25:26
 * 3:36 Jen 11:10-26

Kenan kine Mahalalil.
 38 * Inos kine Kenan.
 Set kine Inos.
 Adam kine Set.
 God kerekek kime Adam.

4

Seten kari han ke Jisas (Mt 4:1-11; Mk 1:12-13)

1 God Hîmîn Yaaik hîrak kîkîak Jisas han kîrak te keneisesik hîrak kînaaiwîr mani Jordan. Hîrak keriyaak ken yaank weinîk mît ap newi.

2 *Hîrak kepu en wî mar 40, Seten kari han kîrak. Hîrak ap kaam menmen mei kises wî kerek hîrak kepu wit weinîk ek au. Me wî yapîrwe em, hîrak nînpî maak. 3 Hîrak nînpî maak kepu en wî mar 40, te Seten ketpîwek kar ik: “Ti Nîkan ke God te ti etîp nan ik ekweikîn ekre bret.”

4 *Jisas ketpîwek, “Hîm me God mau tîwei matîp, ‘Mîtik kaku werek te hîrak ap kakîm menmen metike tîpar weinîm keremem au.’”

5 Epei au Seten keriyaak keiyîk ken mîniu (o neiyîp) iuwe kau niu ein, waswas hîrak keteiknîwek tî kerer wit wit mît newiyen. 6 *Hîrak ketpîwek kar ik: “Hi awetut wit im yapîrwe metike menmen mîr iuwe ti naanmamrewem te ti ehît niuk mit iuwe. Nîpaa God kewetewem te hi han kai hi ewet mîtik kerek hi hanhanek ewetîwekem. 7 Ti ewen nînpî hitehîr ewenaunîpi hi iuwe te hi ewetutem.” 8 *Jisas pîke ketpîwek kar ik: “Hîm me God mau tîwei matîp haiu mît emwenîpi God kaiu, hîrak iuwe kerek ek, haiu emises menmen mîrak. Han en au.”

9 Hîrak ketpîwek kar ek, Seten keriyaak keiyîk ken wit Jerusalem kewisîk kentîr wînak siup ke wînak iuwe ke God ketpîwek kar ik: “Ti Nîkan ke God te ti ehîtikîr ehîn eno tî eik. 10 *Ti ap hahi au antar hîm me God mau tîwei matîp, ‘God katîp mît ensel nîrak hîr maain his mamprut.

11 Hîr nanînanit nanriuwe his mîr te ti ap enkewîn antar nan enamu hît mit ewenem mamniu nan taau.’”

12 *Jisas ketpîwek kar ik: “Hîm me God mau tîwei matîp: ‘Yi mît ap eiri han ke Mîtik luwe ki God te kakîkepi au ekî!’”

13 *Seten kari han ke Jisas keriuwe menmen ham ham epei au, hîrak kisesim au, hîrak kînaiwîrek ere maain wî ham.

Jisas kinîn kîrîak menmen mîrak keit provins Galili (Mt 4:12-17; Mk 1:14-15)

14 God Hîmîn Yaaik kekre han kîrak keneisesik kekepik te hîrak pîke ken provins Galili. Hîm me menmen Jisas kîrîakem men merer wit wit in.

15 Hîrak katîp mît miyapîr hîm kekre wînak kerek mît nau nererik nekine hîm me Mosès, te hîr newenîpi niuk mîrak natîp hîrak yaaik.

Mît neit wit Nasaret neweikîn sip newet Jisas (Mt 13:53-58; Mk 6:1-6)

16 Maain Jisas kîpiun wit Nasaret kerek nîpaa hîrak kewik ere iuwe. Me wî Sabat hîrak ken kekre wînak kîr kerek hîr nekine hîm me Mosès en, hîrak ken kar nîpaa hîrak kîrîakem, hîrak kekrikt nekine hîm me God.

* 3:38 Jen 4:25-5:32 * 4:2 Hi 4:15 * 4:4 Diu 8:3 * 4:6 Mt 28:18 * 4:8 Diu 6:13-14
 * 4:10 Sam 91:11-12 * 4:12 Diu 6:16; 1Ko 10:9 * 4:13 Hi 2:18, 4:15

17 Mítik kewetiwek tíwei nípaá mítik Aisaia hírak profet kewisim, hírak kenke tíwei kínápín híim híram matíp mar im:

18 **“Hímín Yaaik ke Mítik Iuwe God kekre han kai kentar hírak kehimitena hi awepyapír híim yaaím mamno mít enun nau weiním. Hírak keriuweta hi atíp mít har ik: ‘Menmen meteneni te hi asiupeni.’ Hi akaap mít kerek nanamír toto te hír enír ein ein. Mít hír han enuk neriuwe menmen enum te hi arekyor han kír yaaik kakrihis me menmen im.*

19 Hírak keriuweta te hi awepyapír híim me tito im God kakriak mít menmen yaaím kakíkepi.”

20 Hírak kekinaam epei au, hírak keiyepet tíwei, hírak píke kewet mítik kerek naanmíprewem hírak píke kau yeno. Epei au, mít yapírwe nekre wínak eik e hír nípírek.

21 Hír nípírek, hírak ketpor kar ik: “Petepin híim mau tíwei yi yemtau hi ekinaam híram epei mamnen.” 22 **Hír yapírwe netpíwek nar ik: ‘Hím im yaaím?’ Te hír han kitet híim yaaím hírak ketpim hír natípan nar ik: ‘Hírak níkan ke Josep kerek ek.’*

23 **Hírak ketpor kar ik: ‘Hi hertei maain yi hanhan eiyítpo híim im kerek nípaá mít netpim nar ik: ‘Mítik tí ahíkaap mít hír nínap te tí íkaap hírekes. Menmen haiu memtau tí epei hírákem meit wit Kapaneam tí eríakem in meit wit kit haiu mamírem.’* 24 **Hírak wen ketpor, ‘Hi hetpi werek. Mít ne wit ke mítik profet hír ap nemtau híim mírak nanisesim au.* 25 **Hi hetp werek. Nípaá enum eik miyapír yapírwe neit Isrel níkan níra naa hír nepu weiním. Me wí im Ilaija kitehi God keiyepet hawí keit menep ere tito wikak wenke hispínak kiutíp (6) te menmen ap mewo mau ní au.*

26 **God ap keriuwet Ilaija ken kíkkaap miyapír ne Isrel kerek níkan níra naa ek au. Hírak keriuwetek ken kíkkaap míte kerep kerek mítik kíre kaa ek, híre weit wit Sarefat ke wit iuwe Saidon. Híre ap pe weiwík me Isrel au.*

27 **Nípaá enum eik me wí mítik profet hak níuk mírak Ilaisa kau tí, mít yapírwe ne Isrel lepro mewí, te hírak ap kekepi hír níre yaain au. Hírak kíkkaap mítik Neman ke wit Siria kerekek, ap ke weiwík me Isrel. Yi yíre mít nípaá nepu en, neweikín sip newet mítik kírá Ilaija. In ek yi yeweikín sip yeweto, te hi anaiwíri.”*

28 Mít yapírwe hír neit wínak eik e nemtau híim im hír han enuk neriuwerek wísenuk nentar hír nertei hírak keneri keriuwe híim im. 29 Hír nekrit neiyík nen nepírek kenpín me wit. Hír neriyaak neiyík nen máníu kerek wit kírá waairi, te hír nanwírek kakínkewín kaki. 30 Au, God kenipi han kírá toenuk te hírak keke tí kewepi nímin ken kínaiwíri ken.

*Jisas kepír herwe enuk kekre han ke mítik
(Mk 1:21-28)*

31 **Jisas kínaaiwír wit Nasaret ken, hírak kekiuwe ken kiun Kepeneam, wit hak ke provins Galili. Me wí Sabat hírak katíp mít miyapír híim me God,* 32 **Te hír han kekrit han yaaik neriuwe híim hírak ketporem nentar hírak ketpor kar ke Mítik Iuwe God keriuwetek kan ketpor híim mírak iuwe.* 33 **Mítik hak kau wínak kerek mít nererik nemtau híim me Moses mít nekinaam, herwe enuk ke Seten kekerek. Te hírak kínáp katíp híim*

* 4:18 Ais 61:1-2, 58:6 * 4:22 Lu 3:23; Jo 6:42 * 4:23 Mt 4:13; Jo 2:12 * 4:24 Jo 4:44 * 4:25 1Kin 17:1, 7, 18:1; Je 5:17 * 4:26 1Kin 17:8-16 * 4:27 2Kin 5:1-14 * 4:31 Mt 4:13; Lu 4:23 * 4:32 Mt 7:28-29; Jo 7:46 * 4:33 Mt 8:29; Mk 5:7; Lu 8:28

iuwe kar ik: ³⁴ **“Ti henmak te ti han herekyei enum Jisas ke Nasaret? Ti han awep eraiwaank mamit. Haiu mertei ti keim+n. Ti Mitik Iuwe God kehimitenit enen akaap mit.”*

³⁵ Jisas kenerek katip, *“Ti ekintip enke enopin ekeipniwek.”* Herwe enuk kewir mitik kerek kan kiwaai ti kekere nimin ne mit yapirwe. Hirak ketpiwek kar ik, te hirak herwe enuk kinaiwirrek, te hirak ap kawaankek au. ³⁶ Mit yapirwe nirek hir han kekrit natipan nar ik: *“Him im mekam? Hirak ketpor keriuwe him mirak hiram iuwe te herwe mekrerek hiram minapen mirir mekeipniwek.”* ³⁷ Te him me menmen Jisas kiriakem men mit nerer wit wit nirapit Kapaneam.

Jisas kikaap Pita maam pirak
(Mt 8:14-15; Mk 1:29-31)

³⁸ Jisas kikaap mitik enuk tipir kekrerek, hirak kekrit kinaiwir winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses mekrerem, hirak kinik ken winak ke Saimon. Saimon maam pirak (miye pe mite pirak) hire winap wisenum yink sisi te hir nen netpiwek netiwekhis kan kakirep. ³⁹ Hirak ken kerp menep yeno mire kerek mite hire winap wawaaiyem em, hirak katip menmen enum, te hiram menke mekeipniwe. Wasenum hire wekrit te hire wewetir menmen wekepi.

Jisas kikaap mit miyapir yapirwe hir nire yaain
(Mt 8:16-17; Mk 1:32-34)

⁴⁰ In ek wepni kewen ken te mit pike nepno ein ein nentar wi Sabat hiram epei au, te hir neimin nir yinan ninap neriuwe menmen enum enum hir netorhis neri nan, hirak Jisas kewis his mentar hir mit miyapir yapirwe kekepi hir nire yaain. ⁴¹ *Herwe enum hiram menke mekeipin mit han menepip mar ik: *“Ti Nikan ke God kerek.”* Au, hirak keneri ketpor te hir ap pike nekrit natip nentar hir nertei hirak Mitik Krais kerek God kehimitanek kaknen kakikaap mit.

Jisas ken kiriak menmen keit wit yapirwe
(Mk 1:35-39)

⁴² Maain teip hekrit, Jisas kinaiwir wit ik ken wit weinik katip God menmen. Hirak ken wit weinik kitehi God menmen, mit ninetniwek ere hir ninapinek, hir newenek natip te hirak ektikeri enu enit. ⁴³ *Au, hirak ketpor, *“Hi are ano herer wit wit awepyapir him mei yaaim me mit enwis God naanmamror. God keriuweta te hi awepyapirem.”* ⁴⁴ *Te hirak ken kinaiwiri kewepyapir him me God kekere winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses nerer wit wit neit provins Judia.

5

Pita kises him Jisas ketpim te hirak keit saauk yapirwe
(Mt 4:18-22; Mk 1:16-20)

¹ *Wi ham mit miyapir yapirwe nises Jisas neriuwetan nerp menep nanimtau him me God hirak kakiporem kerp wan ke Genesaret. ² Hirak wen katip him, hirak kir sip wiketerem miwaai tenhaan. Mit kerek newir hepin nankin saauk, hir ninaiwir sip nen nekemyet hepin mir. ³ Hirak ken kau kekere sip me Saimon. Hirak ken ne Saimon kitiwekhi hirak kakriuwet sip mamno tipar kike. Te hirak kau kekere sip wen ketpor menmen mirak.

⁴ *Hirak katip epei au, hirak katip Saimon kar ik: *“Ti ehu sip eno wan*

* 4:34 Jo 6:69 * 4:41 Mt 8:29; Mk 3:11-12 * 4:43 Lu 8:1 * 4:44 Mt 4:23 * 5:1 Mt 13:1-2;

Mk 3:9-10, 4:1 * 5:4 Jo 21:3-8

kerek kesikekre, ti etike m̄t nekepi yi eiw̄r hepin em̄kiuwe wan kerekek te yi eiŷt saauk.”⁵ Saimon ketp̄wek kar ik: “M̄t̄ik luwe, haiu mew̄r hepin me w̄itaan ere wanewik te haiu ap mari saauk mei au. Ti hetpo te hi ew̄rem emno n̄m̄n ein.”⁶ H̄rak ketpor, h̄r new̄rem men n̄m̄n ein epei au, h̄r nari saauk yap̄rwe ere hepin mamwep,⁷ te h̄r nen̄ne n̄r yinan neit sip ham nan̄nen nankepi. H̄r nan nekepi neriyaam newis̄m mekre sip ere mau h̄m te sip wik menep te mamnat̄n mam̄kre wan.⁸ Saimon Pita k̄r menmen im epei au, h̄rak kewen nin̄p kerp ninaan me Jisas ketp̄wek kar ik: “Ti M̄t̄ik luwe enaiw̄ra. Hi m̄t̄ik enuk ap hises h̄m me God werek au.”⁹ H̄rak ketike m̄t̄ kerek netikerek h̄r han kekrit nentar saauk yap̄rwe h̄r netiwem.¹⁰ *Saimon Pita ketike wariyak̄t t̄rak Jems ketike Jon n̄kerek te m̄t̄ik Sebedi h̄rak̄t̄ tetikerek han kekrit. Jisas kat̄p Saimon, “Ti ap enaain au. In ere maain ti eri m̄t̄ en̄nen enis̄sa.”¹¹ *Jisas ketp̄wek̄t epei au, h̄r m̄t̄ han nekepik̄t nari sip neiȳm nen tenhaan, h̄rak̄t̄ t̄naiw̄rem tisesik.

Jisas k̄kaap m̄t̄ik enuk lepro mewik

(Mt 8:1-4; Mk 1:40-45)

¹² W̄ ham Jisas keit wit hak kerek m̄t̄ik enuk lepro mewik h̄rak keitai en. H̄rak k̄r Jisas h̄rak kan kenke k̄waai t̄ kitehi Jisas kar ik: “Ti han kit ti erekyo te hi yaaik.”¹³ Jisas kewis his menterik kat̄p kar ik: “Hi hanhan ti are yaaik.” Wasenum lepro epei menke mekeipn̄wek h̄rak k̄re yaaik.¹⁴ *Jisas ketp̄wek h̄m manp kar ik: “Ti ap at̄p m̄t̄ menmen im au em̄t. Ti eno eteik̄n pris ȳnk kit, ti ewet̄iw̄ek menmen h̄rak kakwet God em mam̄r ke h̄m me Moses mekre t̄wei metpim. Menmen im mamteik̄n m̄t̄ ti yaaik.”¹⁵ H̄rak kat̄p m̄t̄ h̄r ap nanwepap̄r menmen h̄rak kerekorem, te menmen h̄rak k̄r̄akem, m̄t̄ nerer wit wit nemtewem te h̄r yap̄rwe nan nan̄mtau h̄m m̄rak o h̄r nan te h̄rak kak̄kepi te h̄r yaain manpenun enu.¹⁶ *W̄ yap̄rwe h̄rak k̄pnaaiw̄r m̄t̄ h̄rak ken wit wein̄m m̄t̄ ap newi, h̄rak prea kitehi God menmen.

Jisas k̄kaap m̄t̄ik hak his h̄t enum

(Mt 9:1-8; Mk 2:1-12)

¹⁷ W̄ ham, h̄rak kewepap̄r m̄t̄ menmen, m̄t̄ han ne Farisi kerek nin̄n nises h̄m me Moses, h̄r netike m̄t̄ han ne Skraip kerek newis menmen me h̄m me Moses mau t̄wei nat̄p m̄t̄ em, h̄r nau en. H̄r n̄naaiw̄r wit Jerusalem, han n̄naaiw̄r wit yap̄rwe me provins Galili ketike provins Judia, h̄r nan nan̄mtau h̄m m̄rak. Menmen iuwe me M̄t̄ik luwe God metikerek mekepik te h̄rak kak̄kaap m̄t̄ n̄nap o his h̄t enum te h̄r nanre yaain.¹⁸ M̄t̄ han nan n̄nan m̄t̄ik hak his h̄t tupe mekiuwerem epei maa meit, h̄r n̄nanek kekere k̄naan k̄waai yeno neiȳk nan. H̄r neiȳk nanoke nein te h̄r nan̄no n̄m̄n nanwisik k̄waai h̄t me Jisas.¹⁹ H̄r n̄nat̄n au nentar m̄t̄ yap̄rwe nerp neiyepet ya weip̄r ke w̄nak te h̄r n̄niu w̄nak siup nen niu ein, h̄r nenke toni k̄wap̄n w̄nak siup, h̄r nesiuwe m̄t̄ik neriuwe waai kau yeno ken k̄waai t̄ kekrreri n̄m̄n ke m̄t̄ netike Jisas.²⁰ *Jisas h̄rak kertei h̄r han kitet h̄rak kak̄kaap m̄t̄ik ik, h̄rak ketp̄wek kar ik: “Hi esak menmen enum ti h̄r̄akem h̄ram mamno.”²¹ *M̄t̄ ne Skraip netike m̄t̄ ne Farisi h̄r nitehiyan nat̄pan nar ik: “M̄t̄ik ik h̄rak keim̄n te h̄rak kat̄p enum, h̄rak kekreh̄r ke God? Keim̄n kak̄sak menmen enum haiu m̄t̄ m̄r̄akem? M̄t̄ au, God kerekek.”²² Jisas kertei h̄r nat̄pan menmen te h̄rak ketpor, “Yi yenmak yi han kitet

* 5:10 Mt 13:47 * 5:11 Mt 19:27 * 5:14 Mk 7:36; Lu 8:56; Lev 14:1-32 * 5:16 Mk 1:35

* 5:20 Lu 7:48 * 5:21 Lu 7:49; Ais 43:25

menmen mekre han ki mar em? ²³ Hi atip mitik kiwaai yeno kar ik: 'Hi esak menmen enum ti hirakem mamno,' te yi yepitari hi atip werek o au. Te hi etpwek: 'Ti hekrit etenen yeno eiyim eno,' te yi eiyartei hi atip werek te hirak kakikrit kakno. Au en, hirak wen kakwaai yeno. ²⁴ *Hi hemipin ap hesak menmen enum mirak au, hi ap te akaap mitik ik kakre yaaik taau. Hi tewen atip mitik ik har ik: 'Ti ekrit eno,' te yi yayartei hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi yaaik te hi herp ti, hi esak menmen enum mit nriakem mamno.' Hirak ketpor epei au, hirak katip mitik enuk his hit tupe mekiuwerem epei maa meit, hirak ketpwek kar ik: 'Ti ekrit etenen yeno mit eiyim eno nit ein.' ²⁵ Hirak katip epei au, mitik enuk kekrit waswas te hir mit yapirwe nipirek hirak keit yeno kerek nipaa kiwaaiyem, hirak keiyim ken nriak ein kewenipi niuk me God. ²⁶ Hir mit miyapir yapirwe han kekrit newenipi niuk me God nenterik, hir natip nar ik: 'Petepin haiu mir menmen nipaa mit ap nirem mar im au.'

*Jisas kenine Livai hirak kakisesik
(Mt 9:9-13; Mk 2:13-17)*

²⁷ Hirak kikaap mitik epei au, maain hirak ketpaan ken witeik ken kir mitik kerek keit pewek me takis me mit hirak kewet gavman em. Niuk me mitik ik hirak Livai. Hirak kau winak kerek kari pewek me mit keitaak. Jisas ketpwek, 'Ti ehisisa enen.' ²⁸ Mitik Livai kerek kari pewek me mit hirak kinaaiwir menmen mirak yapirwe kekrit kises Jisas.

²⁹ Maain Livai kiam Jisas menmen iuwe keit winak kirak. Hirak kari mit han enun ne mit kerek nari pewek me mit newet gavman em, hir netike mit han hir nererik nau nekre winak kirak naam menmen netikeret. ³⁰ *Mit ne Farisi netike mit Skraip kerek nertei him me Moses natip mit miyapir em, hir nises menmen me Farisi, hir nan natip nene mit disaipel kerek nises Jisas. Hir natip nar ik: 'Yenmak te yi yetike mit enun nari pewek me mit, hir netike mit han nriak enum, yi yetikeri yaam menmen metike tpar? Menmen im au enum emit!' ³¹ Jisas kewenhi ketpor kar ik: 'Neimin kerek yaain hir ap nari mitik dokta kakikepi au. Neimin kerek ninap hir keriyen nari mitik dokta kakikepi. ³² Hi ap han enine mit kerek han kitet hir nire yaain te hir enweikin sip enwet menmen enum au. Hi han enine mit kerek nertei hir enun nriak enum keriyen.'

*Jisas katip mit him yaaim mamikrehir me him nipaa mit nisesim
(Mt 9:14-17; Mk 2:18-22)*

³³ Hir wen nitiwekhi nar ik: 'Mit disaipel ne mitik Jon ap naam menmen me wi yapirwe te hir nitehi God menmen. Mit nises him me Farisi hir netikeri ap naam menmen au. Te mit nit hekrit hekrit hir naam menmen. Hir nenmak?' ³⁴ *Jisas kewenhi ketpor, 'Mit nau netike mitik ketike mite epei neitan te hir ap naam menmen a? Taauye! Hir nanim ye! ³⁵ Te maain wi mamnen mit han nantiwek his kaknaaiwir mit nriak yinan. Me wi im mit nriak nineinwek menmen ap te nanim au. Hir han teweninek.'

³⁶ Jisas ketpor him tok piska mar im. Hirak katip, 'Mitik hak ap kakwep laplap mirak yaaim kekerwewim mamu enum tokim au. Keimin kakriak menmen im, hirak kakwaank mirak yaaim em. Te laplap yaaim kerek epei kewepim kekerwewim mau tokim em ap te mamiram au mentar ti ekemyet, hiram mamweikinhis mamre kike. ³⁷ Mitik keiyak ap te kakwen tpar wain wen petep mamikre yink me meme epei enum tokim au. Hirak kakriakem te maain tiwerpek me wain mamniu mamwep yink me meme

enum tokim te hiram mamwen, tɪpar mamno ti. ³⁸ Au, wain tɪpar wen yaaim emwenem emikre yɪnk me meme wen yaaim weiwei. Tokim au emɪt! ³⁹ Mɪtik keiyak kaam wain enum tokim hirak katɪp hiram yaaim. Hirak kɪnapen tɪpar wain wen petep. Hirak kaktɪp enum tokim em hiram minɪn.”

6

Mɪt ne Farisi nene Jisas nentar mɪt nɪrak ap nises menmen me wɪ Sabat (Mt 12:1-8; Mk 2:23-28)

¹ *Me wɪ Sabat, Jisas ken keremir ni ham wit nɪkim mewim ketike mɪt nɪrak hiswiyen wik (12). Me wɪ Sabat, mɪt nɪrak menmen au, hɪr nau weinɪm. Mɪt disaipel nɪrak neit nɪkim me wit (hiram mɪre rais), hɪr nehiss newenem nekinenim naam. ² *Te mɪt han ne Farisi hɪr natɪp neneri nar ik: “Yenmak te yi yɪriak menmen kerek hɪm me Moses meriuwesisem te yi ap eiriakem me wɪ Sabat a?” ³ *Jisas keweni ketpor, “Yi epei yekine menmen nɪpaa maam nɪpu kiau Devit ketike mɪt nɪrak hɪr nɪriakem me wɪ kerek hɪr nɪnɪpɪ maan. Te yi ap han kitetim yerteiyem werek werek au a? ⁴ *Hirak ken kɪnk wɪnak ke God kerek mɪt newenɪpɪ God neit nɪmɪn en. Mɪtik iuwe pris kewetɪwewem kekin bret kerek newisɪm nehimɪtanem me God, hirak kaam kewet mɪt kerek netikerek kewtɪr meiyam hɪr naam. Hɪm me Moses matɪp mɪt pris keriyen nanɪm bret im e. Mɪt han au. Mɪtik hetpris kewis maam nɪpu kiau Devit kɪriak menmen im ap kenerek au, te yi yenmak yena yatɪp hi hɪriak enum a?” ⁵ Hi Mɪtik ke wit ke Mɪtik Iuwe hi yaaik te hi atɪp mɪt menmen hɪr enriakem me wɪ Sabat. Hi hinɪn menmen maamrer netpɪm te yi eiysesim me wɪ Sabat.

Me wɪ Sabat Jisas kɪkaap mɪtik his enuk hirak kɪre yaaik (Mt 12:9-14; Mk 3:1-6)

⁶ Me wɪ Sabat ham, Jisas ken kekere wɪnak kerek mɪt nererik nekine hɪm me Moses, hirak kewepyapɪr hɪm me God. Mɪtik hak kau en, hirak his yaaim mɪrak enum meweikɪn, hemik weinɪk. ⁷ *Mɪt han ne Skraip newepyapɪr hɪm me Moses netike mɪt han ne Farisi naanmɪpre Jisas te hɪr nanɪrek kakriak menmen kakɪkaap mɪtik ik his enum kakɪ wɪ Sabat kerek hɪr neriuwesisem, te hɪr nantɪp nansiuwek hɪm nankɪp kaki. ⁸ *Hirak kertei han kɪr, hirak katɪp mɪtik kerek his mɪrak meweikɪn ketpɪwek kar ik: “Enen ehɪrp in.” Hirak kekrit kan kerp in. ⁹ Jisas ketpor kitorhi, “Hɪm me Moses matɪp haiu mamriak yaaim o enum mamɪ wɪ Sabat? Haiu mamriak mɪtik kɪnap kaku o kaki me wɪ Sabat a?” ¹⁰ Hirak naanmenteri mɪt yapɪrwe. Hirak naanmenteri, hirak katɪp mɪtik ik kar ik: “Ti esiuwe his mit.” Hirak kɪriakem te his mɪrak mɪre yaaim mɪpɪram. ¹¹ Jisas kekepik, te mɪt hɪr neperper nine han enuk wisenum natipan nime nɪpɪnek menmen hɪr nanriak Jisas em enum.

Jisas kehimɪtan mɪt aposel nar hiswiyen wik (12) (Mt 10:1-4; Mk 3:13-19)

¹² Me wɪ im, Jisas kɪniu ken mɪniu (o neiyɪp) kitehi God menmen. Wɪtaan ere wanewik hirak kitɪwekhi menmen. ¹³ *Wanewik, hirak ken kenɪne mɪt yapɪrwe kerek nises hɪm mɪrak, hirak kehimɪtan mɪt hiswiyen wik (12) hirak kewepor niuk mɪr kenwor kare “Aposel” nɪrak, maain hɪr enriak

* 6:1 Diu 23:25 * 6:2 Jo 5:10 * 6:3 1Sml 21:1-6 * 6:4 Lev 24:5-9 * 6:7 Lu 13:14, 14:1
* 6:8 Lu 5:22, 9:47 * 6:13 Jo 6:70

menmen m̄rak. ¹⁴ H̄rak kehimitan Saimon kerek h̄rak kewis niuk m̄rak ham Pita. H̄rak ketike n̄kik k̄rak Endru. H̄rak kehimitan Jems, Jon, Filip, Batolomyu, ¹⁵ Matyu, Tomas, Jems h̄rak n̄kan ke m̄tik Alfias, Saimon kerek niuk m̄rak ham Selot, h̄r netike ¹⁶ Judas, n̄kan ke m̄tik hak Jems, h̄rak ketike Judas Iskeriot kerek maain kakwepyap̄r Jisas te m̄t enun nepan n̄rak neiȳk nen nak̄p.

Jisas kewepyap̄r h̄m me God h̄rak k̄kaap m̄t n̄nap
(Mt 4:23-25)

¹⁷ Epei au, Jisas ketike m̄t n̄rak nekuiwe m̄niu (o neiȳp), h̄r nen wit k̄p̄rak netike m̄t yap̄rwe nises h̄m m̄rak. H̄r netike m̄t yap̄rwe nerer wit wit me provins Judia netike m̄t ne Jerusalem netike m̄t ne wan menep wit iuwe Taia ketike Saidon, ¹⁸ h̄r nan nan̄mtau h̄m me Jisas, h̄r nan te h̄rak kak̄kepi. M̄t han kerek h̄ram herwe mekreri h̄r nan, te Jisas h̄rak kekepi kep̄rem. ¹⁹ M̄t yap̄rwe hanhan nanwis his mamwik nan̄ntar menmen m̄rak iuwe meit n̄m̄n mamno mamkaap m̄t te h̄r nan̄re yaain.

Jisas kat̄p h̄m me m̄t h̄r han yaaik, h̄m me m̄t h̄r han enuk
(Mt 5:1-12)

²⁰ Jisas kerenaan k̄r m̄t n̄rak nisesik h̄rak ketpor kar ik:

“Yi m̄t enun menmen auri. Yi han yaaik eiyu eiȳntar God naanmamri.

²¹ * “Yi m̄t miyap̄r kerek hanhan eiyises h̄m me God Iuwe, yi han yaaik eiyu eiȳntar maain yi eiyisesik werek eiyu werek eiȳr ke m̄t kerek h̄r n̄npi maan h̄r naam menmen ere tu iuwe.

²² * “Yi han yaaik eiyu te h̄r m̄t han enuk neriueri h̄r nan̄mtaant̄wo h̄r neweik̄n sip newetiyem h̄r netpi nisesi nentar yi yis̄isa hi M̄tik ke wit ke M̄tik Iuwe. ²³ N̄paa enum eik maamrer n̄r n̄rak m̄t profet enum te God kakwet̄r menmen yaaim iuwe kak̄t wit k̄rak. Maain m̄t nanrekyi enum nan̄r ke n̄paa maamrer n̄r n̄rak profet em. Maain w̄i menmen enum im mamnen, yi einak̄n tokim han yaaik eiyu eiȳntar maain God kakweti menmen yaaim m̄rak kak̄t wit k̄rak.

²⁴ * “Yi m̄t in ek yi yetenen menmen yap̄rwe te maain yi han enuk eiyu eiȳntar yi ap yaȳt menmen yaaim meit wit ke God au.

²⁵ “Yi m̄t in ek yi tu iuwe han enuk eiyu eiȳntar maain yi n̄np̄ mam̄wei. Yi m̄t in ek yenwes̄is, maain yi han enuk eiyu eiȳntar maain yi yaik̄t.

²⁶ “Newaai meruri m̄t netpi yi yaain yi naanmamre h̄ras eiȳntar menmen im ap meteik̄n yi yat̄p yaaim au. N̄paa maamrer ne m̄t in enun h̄r nat̄p m̄t profet enun nemip̄n h̄r yaain. Te h̄r yaain au. H̄r enun ye!

Yi hanhan m̄t enun nepan
(Mt 5:38-48)

²⁷ * “Yi m̄t kerek yemtau h̄m mai hi hetpi har ik: ‘Yi hanhan m̄t nepan, yi yair̄ak yaaim me m̄t h̄r han enuk neriuiwi. ²⁸ * M̄t kerek newen henyē netpi enum te yi yetpor h̄m yaaim. H̄r m̄t kerek nerekyi enum, yi eiyitehi God ekrek̄yor yaaim. ²⁹ M̄tik kerek kak̄tep kak̄nem̄t̄n̄ut n̄k̄ip, ti ewis̄ik p̄ike ek̄tep ek̄no n̄k̄ip p̄nam. M̄tik hak kak̄nen kak̄ri sak̄t kit, ti ap etenen siot au. Ti ewis̄ik h̄rak ekt̄wek ekt̄kerek. ³⁰ Neim̄n nit̄ih̄i menmen yi eiwet̄rem, te yi ap p̄ike yetpor h̄r enwetiyem au em̄t! ³¹ * Yi eiyin̄n eir̄iak m̄t menmen yi hanhan maain te m̄t nanrekyiyem.

* **6:21** Rev 7:16-17; Sam 126:5-6; Ais 61:3 * **6:22** Jo 15:19, 16:2; 1P̄i 4:14 * **6:24** Je 5:1 * **6:27** Pro 25:21; Ro 12:20 * **6:28** Ro 12:14 * **6:31** Mt 7:12

³² “Yi hanhan m̄t keriyen kerek h̄r hanhani, yi han kitet God kakt̄p̄ yi yaain? Taau. H̄ram menmen wein̄m. M̄t enun nises God au, h̄r n̄r̄iak menmen mar im. ³³ Yi eir̄iak yaaim m̄t keriyen kerek nerekyi yaaim, yi han kitet menmen im h̄ram iuwe te God kakt̄p̄ yi yaain? Taau. H̄ram menmen wein̄m. M̄t enun nises God au h̄r n̄r̄iak menmen mar im. ³⁴ Yi eiwet m̄t menmen kerek yi han kitet maain h̄r p̄ike enwetiye, yi han kitet menmen im h̄ram iuwe te God kakt̄p̄ yi yaain a? Taau! H̄ram menmen wein̄m. M̄t enun newet m̄t han menmen te h̄r p̄ike nant̄wem. ³⁵ *Yi hanhan m̄t nepan eirekyor yaaim, eiwet̄r menmen te ti ap han kitet p̄ike eiȳt̄ menmen au em̄t! Yi eir̄iak menmen im te God kakweti menmen yaaim. Yi yeteik̄n m̄t yi yaire n̄kerek ne God yentar God k̄r̄iak yaaim k̄kaap m̄t enun nises han k̄r̄ hanhan h̄ras, h̄r netike m̄t yaain. ³⁶ Yi eikaap m̄t eirekyor yaaim eire Haai ki God k̄r̄iakem.

*Yi ap skelim m̄t han eit̄p̄ yi yaain te h̄r m̄t enun au em̄t
(Mt 7:1-5)*

³⁷ * “Yi ap skelim m̄t me menmen h̄r n̄r̄iakem te God ap skelim yi m̄t me menmen yi ȳr̄iakem taau. Menmen enum m̄t nerekyiyem, yi eit̄p̄ h̄ram menmen wein̄m. Te God han yaaik keriuwi kak̄sak menmen enum mi mamno. ³⁸ *Yi eiwet m̄t menmen te God kakweti menmen ere mau h̄m te mam̄h̄nh̄n. Mam̄r̄keim yi eiwet m̄t menmen, h̄ram mam̄r̄ ke God maain kakwetiye.”

³⁹ *Jisas ketpor h̄m tok piksa im e. H̄rak kat̄p̄, “M̄t̄k nanam̄r̄ toto ap te kakteik̄n m̄t̄k hak kerek nanam̄r̄ toto tatriyak̄t̄ tatitet yayiwe. H̄rak kak̄r̄iak menmen mar im te h̄rak̄t̄ tat̄nkew̄n tat̄kre wi. ⁴⁰ *N̄kan sumatin kau skul ap kak̄r̄tei menmen kakin̄n m̄t̄k tisa k̄rak. Te maain h̄rak kak̄r̄tei menmen epei werek te h̄rak kakre tisa k̄rak kerek ek. ⁴¹⁻⁴² Ti henmak te ti h̄p̄ir̄ menmen m̄re yenkis yehes mekre nanam̄r̄ ke kit yinak te ti ap hertei nu m̄re heneik mau mekre nanam̄r̄ kit a? Ti ehin̄n eweik̄n sip ewet menmen enum te maain ti yaaik te ti at̄p̄ kit yinak menmen enum h̄rak k̄r̄iakem.

*Nu enum ap mine n̄kim yaaim au
(Mt 7:17-20, 12:33-35)*

⁴³ “Nu yaaim ap mine n̄kim enum au, nu enum ap te mine n̄kim yaaim au. ⁴⁴ M̄t n̄r̄ n̄kim me nu ham, h̄r nertei h̄ram tuwaan o h̄naan. M̄t ap newet tap̄r̄ mau nu miyak herpe au. H̄r ap newen h̄naan n̄kim mari mau s̄r̄p̄t̄ au. ⁴⁵ M̄t h̄r nar nu im. M̄t̄k yaaik k̄r̄iak menmen yaaim kentar menmen yaaim mau han k̄rak. H̄m me m̄t mewepyap̄r̄ menmen mekre han k̄r̄.

*H̄m me m̄t nime w̄nak
(Mt 7:24-27)*

⁴⁶ * “Yi yenmak yi yat̄p̄ hi M̄t̄k iuwe te yi ap yises h̄m mai au a? ⁴⁷⁻⁴⁸ M̄t̄k kerek kaknen kak̄mtau h̄m mai kakisesim, h̄rak kakre m̄t̄k kime w̄nak. M̄t̄k ik kekin hei kime w̄nak kentar nan keit̄ m̄niu (o neiȳp̄). Maain mani kakniu kaknep w̄nak te ap keket w̄nak au kentar m̄t̄k kimaak yaaik kime w̄nak kentar nan keit̄ m̄niu (o neiȳp̄). ⁴⁹ M̄t̄k kerek kaknen kak̄mtau h̄m mai kakisesim au, h̄rak kakre m̄t̄k kime w̄nak kekin hei kau تنهاan menep man. H̄rak kimaak kau

* 6:35 Lev 25:35-36 * 6:37 Mt 6:14 * 6:38 Mk 4:24 * 6:39 Mt 15:14 * 6:40 Mt 10:24-25

* 6:46 Mal 1:6; Mt 7:21

tenhaan, maain mani kakniu kaknep winak kakwenek, hirak keiyik kakno kakawaankek.”

7

Jisas kikaap mitik hirak kiriak menmen me mitik iuwe ke ami (Mt 8:5-13)

¹ Jisas katip menmen im epei au, hirak ken wit Kapaneam. ² Hirak ken wit Kapaneam, mitik iuwe ke ami ke wit Rom kepu Kapaneam, hirak han tewenin mitik kerek kiriak menmen mirak, hirak kinap menep te kaki. ³ Me wi im hirak kemtau Jisas kikaap mit, hirak keruwet mit iuwe ne Juda nau wit eik te hir nanitiwekhi kaknen kakikaap mitik ik. ⁴ Hir nan hir Jisas nitiwekhi him iuwe netp>wek, “Mitik ik hirak yaaik te ti enen ekepik. ⁵ Hirak han tewenin haiu mit ne Isrel hirak kime winak kaiu kerek haiu mau mererik mekine him me Moses.”

⁶ Hir natip epei au, Jisas ketikeri nen. Hir menep te hir nipun winak kirak eik, mitik iuwe ke ami keruwet narak yinan newenyipiri netp>wek, “Mitik Iuwe ti ap enen au emit! Hi ap yaaik te ti enen enik winak kai au. Ti Mitik Iuwe hi au weinik. ⁷ Hi han kitet hi ap yaaik te hi enen erit au. Hi hertei ti atip him keremem te mitik kai pike kaku werak kentar ⁸ hi har ke ti. Hi ehises him me mit naiu ne ami ninina. Hi hinin naanmpre mit ne ami han. Hi atip mitik ik, ‘Ti eno,’ te hirak kakno. Hi atip mitik eik, ‘Ti enen,’ te hirak kaknen. Hi hatip mitik kerek kiriak menmen mai, ‘Ti eriak menmen im,’ te hirak kakriakem. Ti atip enen menmen enum mekre yink ke mitik kai te hiram eminke emrir emkepn>wek.”

⁹ Jisas kemtewek katip karik, hirak han kekrit han yaaik, hirak keweikin katip kar ik: “Hi etpi hi ap hertei mitik kiutip ke mit ne weiwik me Isrel hirak han kitet him me God kar ke mitik ik kisesim au.” ¹⁰ Jisas katip epei au, hirak keruwet mit kerek mitik iuwe ke ami keruweti nan nirek, te hir pike nen winak kirak, hir hir mitik kiriak menmen mirak hirak pike kire yaaik.

Jisas kikiak mitik pipiak kaa keit wit Nen

¹¹ Maain wi ham Jisas ken wit niuk mirak Nen. Mit narak nises him mirak netike mit han yapirwe nen netikerek. ¹² Hirak ken kiun ya weipir ke niwa ke wit eik epei au, hirak kir mit ninan herwe kentar kinaan nanwisik kakikre hei. Herwe kaa, hirak nikan ke mite kerek nipaa mitik kire kaa. Mit yapirwe ne wit nikitek nen. ¹³ Mitik Iuwe Jisas kir miye pirak wikitek, hirak han teweninep ketpiwe kar ik: “Ti ap ekitek au emit! Ekintip!” ¹⁴ *Hirak kan kewis his mentar yeno te hir mit ninanek neiyik nerp neit. Te hirak katip mitik pipiak kar ik: “Hi hetput ti ekrit.” ¹⁵ *Hirak katip epei au, herwe kerek kaa hirak kekrit kau, hirak katip. Te Jisas keruwetek pike ketike miye pirak nen. ¹⁶ *Hir nepirpir newenipi niuk me God natip nar ik: “Mitik profet iuwe epei kan kau niman ke haiu mit. God epei kan kakikaap haiu mit miyapir narak.” ¹⁷ Mit newepyapir menmen Jisas kiriakem men merer wit wit me provins Judia ketike wit menep.

Jon keruwet mitikit disaipel wiketeret ten tir Jisas (Mt 11:2-19)

¹⁸ Mit disaipel ne Jon netp>wek menmen yapirwe Jisas kiriakem. Te hirak kari mitikit wik tirak, ¹⁹ *keruwetet ten Mitik Iuwe Jisas te titiwekhi, “Ti

* 7:13 Lu 8:52 * 7:14 Lu 8:54 * 7:15 1Kin 17:23; 2Kin 4:36 * 7:16 Lu 1:68, 19:44 * 7:19 Sam 40:7; Mal 3:1; Rev 1:8

Mitik Iuwe kerek God katip kaknen ek o haiu mam+merir mitik keyiak?"
 20 Mitik+it te Jon epei ten tir Jisas hirak+it titiwekhi tarik: "Jon kerek kikir mit keruwetawir te hawir wituthi, "Ti Mitik Iuwe Krai kerek God keruwetiwit o haiu mam+merir keyiak maain kaknen?" "

21 Me wi im Jisas kikaap mit hir ninaap hir nire yaain. Hirak kikaap mit han kep+ir herwe mekre han kir hir nire yaain. Hirak kikaap mit nanam+ir toto te hir nir ein ein. 22 *Hirak kewen Jon mitik+it tirak ketpiwakit, "Yi pike eino eitip Jon menmen yi y+rem, menmen yi yemteiwem. Mit nanam+ir toto hi ekepi te hir nir ein ein. Mit kerek perku enum hir neke ti nen werek werek. Mit lepro mewi, yink kir kire yaaik. Mit nikip toto enum hir nemtau. Mit epei naa hi hik+ian nekrit nepu. Hi atip mit enun menmen au, hi eweporyap+ir h+m yaaim me God. 23 Mit kerek hir han yaaik neriuwe menmen hi hir+akem han kiteta, hi Mitik God keruweta h+ikaap mit, hir han yaaik enu."

24 Hirak ketpiwakit+em, mitik+it Jon keruwetiwit epei ten, Jisas katip mit yapirwe in me Jon. Hirak ketpor kar ik: "Yi yen yayir mekam yayit wit wein+m a? Yi y+ir menmen wein+m mire niyen (o keneiken) n+me metit+wem, 25 o au en, yi yen yayir mekam a? Mitik keruwetw klos yaaim? Au, mit narik hir nau werek werek hir nepu winak ke mit iuwe gavman keriyen. 26 *Im au, te yi yen yayir mekam a? Mitik profet? Yi epei y+ir mitik profet, te hi etpi werek. Hirak Jon kin+n mit profet. 27 *Jon hirak mitik kerek h+m me God mau t+wei matip mar im:

'Eiy+mtewem! Hi ariuwet mitik kai kaktip h+m kakin+nit kakno kaktip mit, ti Mitik hi God hehim+itenu ti enen, te hir enweik+n sip enwet menmen enum nanmeriyut.' 28 Hi hetpi me wi Jon kir+ak menmen, hirak mitik iuwe epei kin+n mit yapirwe kerek miyap+ir n+paan ninen. Te in ek hir mit kerek niuk mir kike hir nises God hirak naan+ip+or, maain hir nanu nantike God nanit en hir nanin+n Jon kerek wi hirak kau ti ik e."

29 *Hir mit wein+n netike mit kerek hir nari pewek me takis newet mit iuwe ne gavman em, hir yapirwe nemtau h+m Jisas ketpim me Jon, hir natip, "H+m me God h+iram yaaim." (Hir keriyen nises h+m me God kehimitanorem, hir newis Jon k+kiri neriuwe tipar. 30 *Hir mit ne Farisi kerek naan+ip+re h+m me Moses netike mit ne Skraip kerek newepyap+ir h+m me Moses, hir au. Hir neweik+n sip newet menmen God hanhan hir nanisesim mamkepi te hir ap newis Jon k+kiri neriuwe tipar au.)

31 Jisas wen ketpor kar ik: "Hi atip mekam te hi eteikni mit nau ti ik ek hir neweik+n sip newet God hir nire mekam? Hi hetpi. 32 Hir nire nikerek netike miye haai nen maket nesiuwe menmen m+ir, nikerek han nen+ne nikerek han netpor,

'Haiu m+ri+am tuk+n mine henyte te yi y+pr+re au. Haiu memip+n menep tuk+n han tewen+n herwe kaa, te yi y+k+itek au. (Haiu m+ri+ak menmen ham ham te yi ap han yaaik yeriuwerem au.) Yi mit han yi y+re nikerek in.' 33 Hirak Jon kerek k+kir mit neriuwe tipar kan n+npi maak kepu, hirak ap kaam wain tipar si enum, te yi yatip herwe kekrerek. 34 *Hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe epei han haam menmen metike wain tipar si enum te yi yatip, 'Eiy+rek! Hirak kaam menmen yapirwe kaam tipar yapirwe. Hirak ketike mit nari pewek me takis netike mit n+ri+ak enum, hirak ketikeri nariyan

* 7:22 Ais 35:5-6, 61:1; Lu 4:18 * 7:26 Lu 1:76 * 7:27 Mal 3:1 * 7:29 Lu 3:12 * 7:30 Mt 21:32 * 7:34 Lu 15:2

nirak menmen.’³⁵ Menmen God kirakem mit kerek nisesim nertei hram yaam.”

Jisas keit winak ke Saimon ke Farisi

³⁶ *Mitik kiutip ke mit Farisi kitehi Jisas kaktikerek tatim menmen tatit winak kirak, te hirak ketikerek ten taam menmen teit winak kirak eik.

³⁷ *Mite hap weit wit ik ek, hire enu wriak enum. Hire wertei Jisas kaam menmen keit winak ke mitik ke Farisi, te hire weit min tipar minin yaaim mekrerem weiyim wan. ³⁸ Hire wen werp sip ke Jisas menep hit mirak, witehir wikit wan ketnen kentar hit mirak te hire weit paan kire nokik weiyik wesiunen hit mirak. Hire weiyewiwek hit te hire wewen tipar sanda kerek yaaim minin em menterim.

³⁹ Mitik hak ke Farisi ik ek nipaa kenine Jisas ken kaam menmen ketikerek hirak kir menmen im, hirak katip kekere han kirak, “Mitik ik hirak kire profet, te hirak epei kertei mite ip ep hire peimin hire wire mekap te hire wetenenik, hire wire mite enu wriak menmen enum.”

⁴⁰ Jisas kertei han kirak te hirak ketpwek kar ik: “Saimon, hi ami hetput menmen.” Saimon kewenhi kar ik: “Mitik Iuwe, ti etpo.” ⁴¹ Jisas katip, “Nipaa mitikit wik tari pewek me mitik hirak kewetiwekitem, te pike tatwetiwekitem kiutip hirak kari 500 kina. Hak au 50 kina kerem em.

⁴² Maain hirakit ap tetenen pewek te hirakit pike tatwetiwekem, hirak katip hram menmen weimim. Te ti han kitet keimin ke mitikit wik hirak han teweninek wisenuk a?”

⁴³ Saimon katip, “Mitik nipaa kari pewek iuwe, hirak han teweninek wisenuk.” Jisas ketpwek, “Ti atip werek.”

⁴⁴ *Jisas kiwaai naan kir mite ip e, hirak katip Saimon, “Ti epei hir mite ip a? Ti heninau te hi han winak kit. Ti ap eweto tipar te hi ekemyet hit mai ehises menmen me maamrer niau au. Te hire wekemyet hit mai weriuwe wan ke nanamir kire, hire wesiunenim weriuwe paan kire. ⁴⁵ Nipaa hi han winak kit ti ap heiyewowa au, te hire weiyewo hit mai kerek nipaa hi hwaai yeno ere in. ⁴⁶ *Ti ap hewis tipar minin yaaim kike mau paan kai au. Te hire wewen tipar minin yaaim wisenum mau hit mai. ⁴⁷ Hi hetput, hire han tewenina. Menmen im meteikin mit hire han yaaik wentar hi epei hesak menmen enum mire yapirwe, hram epei men. Mitik kerek ap kertei werek God kesak menmen mirak hram iuwe, maain hirak han tewenin God kike.” ⁴⁸ *Jisas katip mite ip kar ik: “Menmen enum mit, ti nipaa hirakem, hi epei esakem.” ⁴⁹ Mit han nau yeno eim naam menmen netikerek hir han kitetim mekre han kir, “Hirak han kitet hirak keimin te hirak kesak menmen enum mit nirakem a? Hirak God a?” ⁵⁰ *Au, Jisas wen ketpwe kar ik: “God kekepit kentar ti han kiteta. Ti han yaaik eno.”

8

Miyapir han nises him me Jisas

¹ *Maain wi ham Jisas ken wit iuwe, wit kike kewepyapir him yaaim me God naamamre mit. Mit nirak nar hiswiyen wik (12) netikerek nen.

² *Miyapir han kerek nipaa Jisas kekepi ninap o kepir herwe mewi menpin, niuk mir im: Maria kerek niuk ham Magdala kerek nipaa Jisas kepir herwe

* 7:36 Lu 11:37 * 7:37 Mt 26:7; Mk 14:3; Jo 12:3 * 7:44 Jen 18:4 * 7:46 Sam 23:5 * 7:48 Lu 5:20-21 * 7:50 Lu 8:48, 17:19, 18:42 * 8:1 Lu 4:43 * 8:2 Mt 27:55-56; Mk 15:40-41; Lu 23:49

hispinak wik (7). ³ Hīre wetike Joana kerek mīte pe mītik Susa, mītik iuwe naanmīpre menmen meit wīnak ke mītik iuwe gavman King Herot. Hīre wetike Susana, miyapīr han yapīrwe naanmīpre Jisas ketike mīt nīrak nisesik hīr naanmīprewek neriuwe menmen mīr.

Jisas katīp hīm tok piska ke mītīk kamīr menmen
(Mt 13:1-9; Mk 4:1-9)

⁴ Mīt nerer wit wit nan nīr Jisas. Jisas kīr mīt yapīrwe nererik nerp menep, hīrak ketpor hīm tok piska mar im: ⁵ “Mītīk hak ken kewīr rais yehes meit ni mīrak. Hīrak wen kewīrem, ham menke mīwaai yayiwe, mīt nan nentīraam, hore meniuwe man maam. ⁶ Yehes ham menke mīwaai tī kike kentar nan. Hīram mewo te hīram maa mentar tīpar au. ⁷ Yehes ham menke mīwaai tī waai enum tīktīk enum mewiyen. Yehes metike waai enum mewo mīpīram te waai enum mīwapīnem te hīram ap mari au. ⁸ Yehes ham menke mekre tī yaaik nīpaa mītīk kewenek hīram mewo yapīrwe mine nīkim mar 100.” Hīrak Jisas wen katīp kīnap hīm iuwe, “Keimīn ekīmtau hīm mai nīkīp emnep hīrak han ekītet menmen hi epei hetpim.”

Jisas kewepyapīr kenmak te hīrak katīp mīt hīm tok piska
(Mt 13:10-17; Mk 4:10-12)

⁹ Hīrak katīp epei au, mīt nīrak kerek nises hīm mīrak nitīwekhi nar ik: “Ti ewepyapīr hīm nīpaa ti hetpim.” ¹⁰ *Jisas ketpor kar ik: “God kewisi yi yertei han kīrak te hīrak naanmamre mīt. Te mīt han en hi hetpor heriuwe tok piska te hīr nīr menmen hīr nepītariyem, hīr nemtau hīm te hīr ap nisesim werek au.

Jisas kewepyapīr menmen me tok piska
(Mt 13:18-23; Mk 4:13-20)

¹¹ * “Hīm me tok piksa hīram im: Rais yehes hīram hīm me God keremem. ¹² Yehes mīwaai yayiwe hīram mīre mīt nemtau hīm me God te Seten kan kari hīm yaaim mau han kīr mamno te hīr ap nises hīm mīrak, te hīrak God ap kakīkepi kaktorhis au. ¹³ Yehes mīwaai tī kike kentar nan hīram mīre mīt nemtau hīm me God hīr han yaaik hīr nīre nekenik kike mau pīn. Hīr han kitet hīm me God kike keremem, te hīm mamno han kīr au mīre yehes nekenik kike mau pīn. Maain wepni kakmīp hīram mamīweiwei. Maain Seten kaknen kakri han kīr te hīr nanweikīn sip nanwet hīm me God. Hīm mīrak mekre han kīr mami. ¹⁴ Yehes menke mīwaai tī enuk kerek waai tīktīk mewiyen, hīram mīre mīt nemtau hīm me God te hīr hemkre menepam neriuwe pewek o menmen mīr; hīr hanhan nises menmen han kīr katīp hīram yaaim, te hīram meiyepet han kīr te hīr ap nises God werek werek au. ¹⁵ Yehes menke mīwaai tī yaaim ham mīre mīt nemtau hīm yaaim me God. Hīr nemi mekre han kīr yaaik, hīr nisesim ere hīr nises God werek werek nīrak menmen yaaim mīre rais mari yapīrwe.

Mīt hīr ap nīsawīn si kīnik sar au
(Mk 4:21-25)

¹⁶ * “Mītīk ap keksiu si kīsawīnek kekere sar o kewisīk kīnik yeno au. Hīrak kewisīk kau yaain te mīt nanīnen nīmīn in nanīrek. ¹⁷ * Menmen yapīrwe mīsawīn meit te maain hīram mamu yaain mīt nanīrem. Menmen yapīrwe mīsawīn meit te maain God kakwepyapīrem kakteikīn mīt em. ¹⁸ * Menmen yi yemtewem yi naanempre hīras te yi yemtewem werek, yi

* **8:10** Ais 6:9-10 * **8:11** 1Pi 1:23 * **8:16** Mt 5:15; Lu 11:33 * **8:17** Mt 10:26; Lu 12:2 * **8:18** Mt 25:29; Lu 19:26

han ekitetim werek werek. Keim+n ketenen h+m yaa'im kisesim, maain God kakwet+wek h+m ham yaa'im. Keim+n han kitet kerek h+rak ketenen h+m ham h+rak kisesim, menmen h+rak han kitet h+rak kerteiyem, God kakriyaam mamno mamkeipn+wek mam+waank mam+it."

Jisas miye p+rak wetike kikrek n+rak nan+nen nan+rek
(Mt 12:46-50; Mk 3:31-35)

¹⁹ Miye pe Jisas wetike kikrek n+rak nan nan+rek te h+r ap nanwep m+it yap+rwe nan+rek. ²⁰ M+it han netp+wek, "Miye pit wetike kikrek nit nerp wit eik nanrit." ²¹ Te Jisas kewenhi ketpor, "O, hi hemtau. Te hi hetpi, m+it kerek nemtau h+m me God nisesim, h+r n+re miye wetike kikrek nai."

Jisas kat+ip kewen yuwerep p+ke mat+in meit
(Mt 8:23-27; Mk 4:35-41)

²² W+ ham Jisas ketike m+it nises h+m m+rak h+r nen nau nekre sip. Te h+rak ketpor, "Hau mamno wan p+nak ein." H+rak ketpor, te h+r nepno. ²³ H+r nepno, Jisas k+waai k+natin keit, yuwerep k+niuw kekiuwe m+niu (o neiy+ip) kan. Yuwerep kekiuwe m+niu (o neiy+ip) kan te wan t+par keh+n kekre sip, sip menep mam+wer mamriuwari nan+kre wan te h+r nani. ²⁴ M+it n+rak nen nekot+itek netp+wek nar ek: "M+it+k Iuwe, M+it+k Iuwe, hau menep te mami." Jisas kekrit kat+ip kewen yuwerep ketike wan, h+ram mew+re meit. ²⁵ Te h+rak ketpor, "Yenmak yi y+naain te yi ap han kiteta werek werek au a?" Te h+r han kekrit h+r n+naain nat+pan nar ik: "M+it+k ik h+rak iuwe, menmen iuwe mewik te h+rak kat+ip yuwerep wan h+ram mew+re m+waai meit."

Jisas k+kaap m+it+k herwe enum mekrerek
(Mt 8:28-34; Mk 5:1-20)

²⁶ Sip merekir wan ere m+piun ti ke wit Gegesa. Gegesa k+waai wan keit p+nak ein te Galili k+waai keit p+nak in. ²⁷ Jisas kenke ken kiun tenhaan eik, m+it+k ke wit iuwe keweny+ip+rek. M+it+k ik herwe mekrerek me w+ yap+rwe h+rak ap kam+r laplap au. H+rak kau w+nak au, h+rak kepu han k+n+k m+niu (o neiy+ip) han kerek m+it newis herwe maa mekrerem. ²⁸⁻²⁹ W+ yap+rwe herwe mereky+wek han ken sip, m+it naanm+prewek h+r newenkekik neriuwe sen ain mau his h+it m+rak te h+rak keremir te herwe meriyaak meiy+k men wit wein+m m+it ap newi. Jisas kat+ip herwe enum h+m manp te h+rak kep+rem mamno. Jisas wen ketp+wek h+rak kenep+ip kenkew+n k+waai ninaan m+rak h+rak kat+ip h+m iuwe mar im: "Jisas ti N+kan ke God W+senuk. Ti henmak herekyo menmen im? Hi hituthi ti ap herekyo menmen im au em+it!"

³⁰ Jisas kitehi herwe kar ik: "Ti ekine niuk mit." H+ram mat+ip mar im: "Niuk maiu m+it yap+rwe mentar hau yap+rwe mekrerek." ³¹ Herwe mit+wekhi te h+rak ap kakriuwetem mamno hei enuk.

³² Sak yap+rwe merp m+niu (o neiy+ip) menep maam menmen te herwe nit+wekhi h+rak ekwis+m mamno mam+kre sak im. Jisas kewenhi herwe h+ram mamno. ³³ Jisas kewenhi herwe te h+ram metpaan mekeip+n m+it+k, h+ram men mekre sak. Te sak mesiu+k+n mekiuwe t+npi (o neiyi) me m+niu (o neiy+ip) men mam+n wan te t+par mekiuwe h+m yip+r, h+ram maa meit.

³⁴ H+r m+it naanm+pre sak n+r menmen im, h+r n+r+r nen nat+ip m+it ne wit iuwe, m+it ne wit kike netporem. ³⁵ H+r netporem, h+r m+it ne wit nesiuk+n nen nan+r menmen h+r nepei netporem me sak. Te h+r nan n+r Jisas ketike m+it+k kerek Jisas kep+r herwe mekeipn+wek h+rak kau menep h+it me Jisas. H+rak han yaaik epei kam+r laplap te h+r n+naain. ³⁶ M+it kerek epei n+r Jisas kekepik h+r nat+ip m+it ne wit karkeik Jisas k+kaap m+it+k n+pa herwe

mekrerek. ³⁷ Te m̄it nerer wit wit me Gegesa h̄ir nan nitehi Jisas kaknaw̄iri kak̄intar h̄ir n̄inein̄ik w̄isenum, te Jisas ken kau sip kakno p̄inak ein. ³⁸ H̄irak kau sip kakno, m̄it̄ik kerek Jisas kep̄ir herwe menke menp̄in mekeipn̄iwek kitehi Jisas h̄im iuwe kaktikerek tatno, te Jisas keriuwetek ketp̄iwek, ³⁹ “Ti p̄ike eno nit en ewepyap̄ir at̄ip m̄it menmen yaaim iuwe God kerekjutem.” H̄irak ketp̄iwek, te h̄irak p̄ike ken n̄irak en kewepyap̄ir kat̄ip m̄it yap̄irwe neit n̄irak en menmen Jisas kerek̄iwekem.

*Jisas k̄ikaap Jaires n̄iki p̄irak wetike m̄ite kerek wetenen klos m̄irak
(Mt 9:18-26; Mk 5:21-43)*

⁴⁰ Jisas p̄ike ken kerekir wan ken p̄inak ein, te m̄it yap̄irwe h̄ir han yaaik neriuwerek nentar h̄ir nemeriȳiwek p̄ike kerekir wan kaknen ein. ⁴¹ H̄irak kiun ein, m̄it̄ik niuk m̄irak Jaires ken menep. H̄irak m̄it̄ik iuwe ke w̄inak kerek m̄it nau nererik nekine h̄im me Moses ein. H̄irak kan kenke k̄iwaai h̄it me Jisas kit̄iwekhi h̄im iuwe kar ik: “Ti enen w̄inak kai.” ⁴² H̄irak kit̄iwekhi kentar h̄irak kine n̄iki piut̄ipen, h̄ire tito hiswiyen wik (12). H̄ire w̄inap menep te wawi. Jisas kepno ketikerek, m̄it yap̄irwe nisesik neweikn̄iwek.

⁴³ M̄ite hap kerek winen hemkre tito hiswiyen wik (12) h̄ire wisesik. H̄ire wew̄ir pewek m̄ire epei mesi, te m̄it nekepye werek werek au. ⁴⁴ H̄irak kepno, h̄ire wisesik weke sip k̄irak wan wetenen h̄ir me saket m̄irak, te wasenum h̄ire hemkre kat̄in keit. ⁴⁵ Jisas kitehi kat̄ip, “Peim̄in weten̄ina?” Te h̄ir yap̄irwe niune nat̄ip nar ik: “Hi au. Hi au.” Pita kat̄ip, “H̄iau m̄it yap̄irwe meweiknut merp menep menep. Ti henmak te ti hat̄ip h̄im mar im?” ⁴⁶ Au, Jisas kat̄ip, “M̄ite hap h̄ire weten̄ina. Hi hertei menmen mai iuwe epei m̄inaiw̄ira m̄ikaap m̄ite peiyap.” ⁴⁷ M̄ite wertei Jisas kertei menmen h̄ire w̄ir̄iakem, te h̄ire weperper wan wewen nin̄ip w̄iwaai menep h̄it me Jisas, h̄ire wewepyap̄ir h̄irehes me ninaan me m̄it yap̄irwe markeim te wasenum h̄irak kekepiye h̄ire wepu werek werek. ⁴⁸ *H̄ire wepu werek werek, te Jisas ketp̄iw̄e kar ik: “M̄ite ti han kiteta te God kekepit ti h̄ire yaaip. Ti han yaaik eno.”

⁴⁹ Jisas wen kat̄ip h̄im im, m̄it̄ik hak ke w̄inak ke m̄it̄ik iuwe Jaires kan ketp̄iw̄e kar ik: “N̄iki pit epei waa. Ti henmak ti eriyaam ektan Jisas? Ti ewisik kakno.” ⁵⁰ Jisas kemtewek h̄irak kat̄ip Jaires kar ik: “Ti ap enaain au. Ti han ekiteta te h̄ire wawu werek.” ⁵¹ H̄irak k̄ipiun w̄inak, te h̄irak kewis m̄it han netikerek nan̄no n̄im̄in w̄inak au. Pita, Jems, Jon netike miye haai h̄ir keriyen nen n̄im̄in. ⁵² *M̄it yap̄irwe ein nik̄itep h̄ir han tewen̄nep, te Jisas ketpor, “Yi ap eik̄itep au em̄it! H̄ire ap waa, h̄ire w̄iwaai kerep ep.” (H̄irak ketpim kentar h̄irak hanhan kak̄ik̄ia.) ⁵³ H̄ir nemtewek h̄ir nenwes̄isek nentar h̄ir nertei h̄ire epei waa weit. ⁵⁴ *H̄ir nenwes̄isek te Jisas keten̄iw̄e his m̄ire ken̄newe h̄im iuwe kar ik: “N̄iki ti ekrit.” ⁵⁵ H̄im̄in k̄ire p̄ike kan kekrerep te wasenum h̄ire wekrit. Jisas kat̄ip miye haai h̄ir enwet̄iw̄e menmen h̄ire waw̄im. ⁵⁶ *Miye haai n̄ire, h̄ir han kekrit, te h̄irak ketpor h̄im manp te h̄ir ap nant̄ip m̄it menmen h̄irak k̄ir̄iakem au em̄it!

9

*Jisas keriuwet m̄it n̄irak hiswiyen wik (12) n̄ir̄iak menmen m̄irak
(Mt 10:5-15; Mk 6:7-13)*

* 8:48 Lu 7:50 * 8:52 Lu 7:13 * 8:54 Lu 7:14 * 8:56 Mk 7:36; Lu 5:14

1 Jisas ken+ne mıt nırak disaipel hiswiyen wik nırak (12) kewisi hır nekrehır kırak ninın herwe hır nankaap mıt nınap te hır nıre yaain. 2 Hırak keriuweti hır nen nanwepyapır God kinın naanmamre mıt. Hırak keriuweti nankaap mıt miyapır nınap. 3 Hırak kinın ketpor; “Yi ap eiyıt menmen kerek yi yeiyım yaino au. Menmen au, pewek au, laplap meiyam au, tanık metike paap au. Yi yewi yırık menmen mi, 4 *maain yi yaino wit mıt hır newisi yewi, yi yau wınak kiutıp kerekek ere yi einaaiwır wit. 5 *Yi eipiun wit mıt ap nanımtau hım mi, yi einaaiwır wit eik, yi einepep toni waniu mamu hit mi te eiteiknor God han enuk kakriuweri.” 6 Hırak ketpor epei au, mıt nırak nınaiwırek nen nerer wit wit newepyapır natıp hım yaaim me God, hır nıkaap mıt ein hır nınap.

Herot kemtau hım mıt hır netpım me Jisas

(Mt 14:1-12; Mk 6:14-29)

7 *In ek mıtık iuwe gavman King Herot hırak naanmıpre mıt ne provins Galili, hırak kemtau menmen epei man, hırak han kitem kentar mıt han natıp Jon kerek kıkır mıt neriuwe tipar nıpaa kaa te in ek hırak pıke kekrit kepu. 8 Mıt han natıp, “Ilaija profet ke nıpaa hırak pıke kan.” Mıt han natıp, “Mıtık profet hak ke profet yapırwe nıpaa ein te God kıkıkak hırak epei kan.” 9 *Herot kekre han kırak han kitet, “Nıpaa hi herekir teruk ke Jon hırak kaa. Hırak keimın hi hemtau hırak kırıkak menmen im e?” Hırak hanhan kakırek.

Jisas kewet mıt nar 5,000 menmen hır naam

(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Jo 6:1-13)

10 Maain mıt nırak aposel nıpaa keriuweti nen, hır epei nan netpıwek menmen hır nırıkakem. Te hırak kınaaiwır mıt yapırwe hırak keithis mıt nırak hiswiyen wik (12) ketikeri keriyen hır nen wit Betsaida. 11 Hır nen en, mıt yapırwe nerteyek, hır nisesik nen ein te hırak han yaaik keriuweri ketpor God kakinın naanmamre mıt, hırak kırıkak mıt nınap te hır nıre yaain. 12 Hınkewi, mıt nırak nar hiswiyen wik (12) nan netpıwek, “Ti esiuwe mıt enıno te hır nanıno wit metike ni mıt newi hır enıt menmen hır enwai en. Wit ik ek hırak wit weinık ap menmen mewi au.” 13 Te Jisas ketpor kar ik: “Yi hıras eiwetır menmen hır nanım.” Hır newenek netpıwek, “Haiu metenen bret hispınak (5), saauk wiketeret mıt epei nıam kerem. Ti hanhan te haiu mamno mamıt menmen mamwet mıt em? Taauye! Hır mıt enun yapırwe!” 14 Hır natıp menmen im nentar mıt keriyen yapırwe hır 5,000 mıt neit ein keriyen. Hır ap newenhis miyapır nıkerek au.

Jisas katıp mıt nırak, “Yi eirıkak mıt nererik nau nıre 50 in 50 ein nıran ere hır enu ti werek.” 15 Mıt nırak nırıkakem nar hırak ketpım, hır newen mıt nau ti. 16 Te Jisas keit bret hispınak (5), saauk wiketeret kırıkamnaan katıp God hırak yaaik, te hırak kewepım kewet mıt nırak em te hır nanwetırem. 17 Mıt yapırwe naam ere tu iuwe. Mıt nırak neit menmen mıt naam au, hır neit hause (o wanpnake) mar hiswiyen wik (12) neiyık nemi yınam kerek mıtwaai em.

Pita kewepyapır Jisas hırak Mıtık God kehımıtaneık

(Mt 16:13-19; Mk 8:27-29)

18 Wı ham Jisas hırak kitehi God menmen, mıt nırak nau netikerek neit wit weinık. Hır nau en, hırak kitorhi kar ik: “Mıt natıp hi keimın?” 19 *Hır

* 9:4 Lu 10:4-11 * 9:5 Lu 10:11; Ap 13:51 * 9:7 Mt 16:14; Mk 8:28; Lu 9:19 * 9:9 Lu 23:8

* 9:19 Lu 9:7-8

newenhi natip, “M̄it han natip ti Jon Baptais kerek n̄paa k̄k̄iri neriuwe t̄ipar, p̄ike kekrit kepu. M̄it han natip ti profet Ilaija ke n̄paa. M̄it han natip ti m̄it̄ik profet hak ke n̄paa ein m̄it profet yap̄rwe nepu te God k̄k̄iak katip h̄rak kaknen.” ²⁰ *Te Jisas h̄rak kitorhi kar ik: “Yi han kitet hi keim̄n?” Pita ketp̄wek, “Ti M̄it̄ik Kraiss n̄paa God keh̄m̄itenit ti enen ekep̄ai haiu m̄it.”

Jisas katip maain h̄rak kaki te p̄ike kak̄krit

(Mt 16:20-28; Mk 8:30-9:1)

²¹ Jisas katip h̄m̄ manp te h̄r ap newepyap̄r h̄rak M̄it̄ik God keh̄m̄itanek kerekek au em̄it! ²² *H̄rak wen katip, “Hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe, m̄it iuwe ne Isrel nantike m̄it ne Skraip̄ nantike m̄it iuwe naanm̄ip̄re w̄nak iuwe ke God h̄r nanweik̄n sip nanw̄eto, h̄r naniyep hi hahi. Maain w̄i wikak God k̄k̄ikoya hi p̄ike akrit hahu.”

²³ *H̄rak katip epei au, Jisas katip m̄it n̄rak yap̄rwe kar ik: “M̄it̄ik kerek kak̄is̄isa h̄rak ekwen̄n han k̄rak me menmen h̄rak hanhan kak̄rakem, h̄rak hekrit hekrit han kitet, ‘Hi hahi entar hi hisesik h̄ram menmen wein̄m te hi eh̄sesik.’ ²⁴ *Keim̄n ap k̄is̄isa kent̄ar h̄rak wen hanhan k̄is̄es han k̄rak, maain h̄rak kaki h̄rak ap kaku werek kaktike God au. Te keim̄n katip kar ik: ‘Hi ap hepu hises han kai h̄ram menmen wein̄m, te hi hises h̄m̄ me God,’ m̄it̄ik ik kaku werek kak̄it tipmain tipmain enum eik.

²⁵ M̄it̄ik hak kak̄it menmen yap̄rwe me t̄i im te h̄rak kewaank menmen me kaku werek. Menmen me t̄i ik mamkepik kaku kaktike God mam̄rkeik a? Taauye! ²⁶ *Keim̄n h̄rak ȳnk enuk k̄napen kak̄is̄isa hetike h̄m̄ mai yaaim, hi anapen h̄rak kaku kaktikewa. Maain me w̄i hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi p̄ike anen ariuwe menmen yaaim God Haai kakwetewem, hi etike m̄it yaain n̄rak ensel, hi h̄napen m̄it̄ik kar ik kaku kaktikewa au.

²⁷ Hi hetpi werek. M̄it han neit in h̄r nani au ere h̄r epei n̄r menmen iuwe God kak̄rakem naanmamre m̄it kak̄riuw̄erem.”

Jisas keweik̄nhis kar ke M̄it̄ik ke wit ke Go

(Mt 17:1-13; Mk 9:2-8)

²⁸ Maain w̄i hisp̄nak wikak (7) epei au, Jisas ken k̄nīu m̄nīu (o neiȳp̄) ken kaktip kaktike God. H̄rak keithis Pita, Jems, Jon tetikerek ten. ²⁹ H̄rak wen kitehi God menmen, ninaan m̄rak mewek̄nhis merh̄he, klos m̄rak merh̄he m̄re nepni mewen̄n. ³⁰ Waswas m̄it̄ik̄it wiketeret tan tetikerek tewepnak. H̄rakit Moses ketike Ilaija. ³¹ *H̄rakit̄i tetike menmen iuwe me God merh̄he yaaim man, h̄rakit̄i tetike Jisas tatip me menmen Jisas kak̄rakem, k̄is̄es han ke God Haai, kaki kak̄it wit Jerusalem. ³² *In ek Pita ketike m̄it̄ik̄it tau tetikerek h̄rakit̄i t̄iwaai t̄inat̄in te h̄rakit̄i tekrit t̄r Jisas kerh̄he yaaim, h̄rak ketike m̄it̄ik̄it wik̄ terp en. ³³ H̄rakit̄i m̄it̄ik̄it wiketeret tatnaaiw̄r Jisas tatno, Pita katip Jisas, “Kaiu Iuwe, h̄ram yaaim te haiu mau in ek. Haiu emime weisaak em̄r wikak: Hak kit, hak ke Moses, hak ke Ilaija.” ³⁴ H̄rak wen katip h̄m̄ im e, nap̄i k̄wap̄ni te h̄rakit̄i wikak t̄napen nap̄i k̄wap̄inet. ³⁵ *H̄rakit̄i temtau God katip keke nap̄i kar ik: “Ik ek h̄rak n̄kan kai, n̄paa hi heh̄m̄itanek. Yi eiȳmtau h̄m̄ m̄rak!” ³⁶ H̄rakit̄i temtau h̄m̄ matip epei au, h̄rakit̄i t̄r Jisas kiutipen kerek kepu. H̄rakit̄i tekintip w̄re ware. H̄rakit̄i ap tatip m̄it̄i neiȳan me w̄i im Jisas ken ketikeri menmen h̄rakit̄i epei t̄rem au.

* 9:20 Jo 6:68-69 * 9:22 Lu 9:44, 18:32-33 * 9:23 Mt 10:38; Lu 14:27 * 9:24 Mt 10:39; Lu 17:33; Jo 12:25 * 9:26 Mt 10:33; Lu 12:9; 2Ti 2:12 * 9:31 Lu 9:22, 13:33 * 9:32 Jo 1:14; 2Pi 1:16-18 * 9:35 Lu 3:22

*Jisas kep̄ir herwe mekeip̄in n̄ikan kike
(Mt 17:14-21; Mk 9:14-29)*

³⁷ Maain teipmen h̄ir nep̄ei nekiuwe m̄iniu (o neiȳip) nan, h̄ir m̄it yap̄irwe nan n̄ir Jisas. ³⁸ M̄it̄ik hak ken̄ine kek̄re m̄it yap̄irwe h̄irak kat̄ip kar ik: “M̄it̄ik Iuwe, hi hituthi iuwe te ti enen eh̄ir n̄ikan kai. H̄irak n̄ikan kai kiut̄ip kerek ek. ³⁹ Herwe keweik̄in han k̄irak te waswas h̄irak kenep̄ip h̄irak keperper kaa, h̄irak teknek mar t̄iwerpek kekes̄is h̄im, herwe merekȳiw̄ek enum ere hemkre meneises ȳink k̄irak, h̄irak k̄inapen k̄inaiw̄rek au. ⁴⁰ Hi hitehi m̄it nit te h̄ir nep̄irek taau.”

⁴¹ Jisas kewenhi kat̄ip, “Yi m̄it han ki enuk yi han kitet menmen iuwe me God werek werek au. Hi h̄inapen hep̄u hetikewi w̄i yap̄irwe.” H̄irak kat̄ip m̄it̄ik eik kar ik: “Ti eh̄it n̄ikan kit eiȳik enen.” H̄irak kat̄ip, te m̄it̄ik ik keiȳik kep̄nen. ⁴² N̄ikan kep̄nen, herwe kew̄irek ken t̄i, h̄irak keperper. Jisas ken̄e herwe enuk kep̄irek kekeip̄niw̄ek, n̄ikan k̄ire yaaik, te h̄irak keriuwet n̄ikan ken haai k̄irak. ⁴³ M̄it yap̄irwe han kekrit nentar menmen iuwe yaaim me God h̄ir epei n̄irem.

*Jisas kat̄ip keteip̄im maain h̄irak kaki
(Mt 17:22-23; Mk 9:30-32)*

H̄ir wen han kekrit neriuwe menmen im, h̄irak Jisas kat̄ip m̄it n̄irak kar ik: ⁴⁴ * “Yi han ekitet menmen werek werek hi in ek etpiyem. Hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe God, maain m̄it̄ik hak kakwisa hi eno his me m̄it enun h̄ir nanten̄ina.” ⁴⁵ * Te h̄ir ap nertei werek menmen h̄irak ketporem nentar h̄irak ap kekepi werek te h̄ir nerteiyem. H̄ir n̄inaain p̄ike nanit̄iw̄ekhiyem.

*M̄it ne Jisas nat̄ipan m̄it̄ik keim̄in ke h̄ir m̄it h̄irak kin̄in m̄it han
(Mt 18:1-5; Mk 9:33-37)*

⁴⁶ * Jisas m̄it n̄irak h̄ir nat̄ipan nenehan keim̄in ke h̄ir m̄it h̄irak kin̄in. ⁴⁷ Jisas kertei menmen h̄ir han kitetim, te h̄irak keit n̄ikan kewis̄ik kerp̄ menep̄ h̄irekes h̄irak ketpor kar ik: ⁴⁸ * “Keim̄in k̄ikaap m̄it̄ik kiut̄ip kar ke n̄ikan kike ik e kentar h̄irak kis̄isa, h̄irak kekepa. Keim̄in kekepa h̄irak kar ke h̄irak k̄ikaap h̄irak M̄it̄ik Iuwe kerek keriuweta hi han. Keim̄in h̄irak han kitet h̄irak wein̄ik ke yi m̄it, h̄irak k̄ire iuwe kin̄ini.”

*Keim̄in h̄irak k̄ire m̄it̄ik kepan ke yi m̄it, h̄irak ki yinak yaaik
(Mk 9:38-40)*

⁴⁹ M̄it̄ik Jon kat̄ip Jisas kar ik: “M̄it̄ik Iuwe, haiu m̄ir m̄it̄ik hak kep̄ir herwe kekreh̄ir kit te haiu metp̄iw̄ek h̄irak kakriakem au kentar h̄irak ke haiu m̄it au.” ⁵⁰ * Jisas ketp̄iw̄ek, “Yi ap yeremir̄iw̄ek menmen m̄irak h̄irak k̄ir̄iakem au em̄it! Keim̄in h̄irak ap m̄it̄ik kepan ke yi m̄it, h̄irak ki yinak yaaik ȳir̄iak menmen miut̄ip.”

M̄it ne wit kike ne Sameria n̄inapen nankaap Jisas

⁵¹ * Maain w̄i menep̄ mamnen te Jisas kakno wit ke God, h̄irak han ekitet h̄irak kakno wit Jerusalem. ⁵² H̄irak keriuwet m̄it han nin̄in nen niun wit kike ke provins Sameria h̄ir nen n̄inat̄in w̄inak newis menmen neiȳim nemeriȳiw̄ek. ⁵³ * Au, m̄it in ap nekepik nentar h̄ir nertei h̄irak kakno Jerusalem kakwen̄ipi God, te h̄ir n̄inein̄ik. ⁵⁴ * Jems ketike Jon terteȳek, h̄irak̄it tat̄ip tar ik: “M̄it̄ik Iuwe, ti hanhan haw̄ir wari si emoke wit ke

* 9:44 Lu 9:22 * 9:45 Lu 18:34 * 9:46 Lu 22:24 * 9:48 Mt 10:40; Lu 10:16; Jo 13:20 * 9:50 Mt 12:30; Lu 11:23 * 9:51 Mk 10:32 * 9:53 Jo 4:9 * 9:54 2Kin 1:9-16

God emnen si etin mit o au?" ⁵⁵ Te Jisas hirak keweik'in keneret. ⁵⁶ Hirak keneret, te hir epei nen wit hak.

*Mit han nanises Jisas
(Mt 8:19-22)*

⁵⁷ Hir wen nitet yayiwe nanino Jerusalem, mitik hak katip Jisas kar ik: "Hi tewen aisesit epno nein kerek me ti epnori en." ⁵⁸ Jisas ketpiwek, "Miyak mawaai mekre nu herkip, hore mawaai mekre yaank mar, te hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi wit aure te hi ewaari au. Ti ehisa te ti ewaai nein?" ⁵⁹ Jisas katip mitik hak, "Ti ehisa." Te hirak ketpiwek, "Mitik Iuwe, ti ewisa hi ehin eno ewis haai kai kerek menep kaki kakikre hei, te maain hi ehisesit." ⁶⁰ Jisas ketpiwek, "Ti ewis mit kerek nisisa au hir enwis mit kerek naa, te ti eno ewepyapir hm me God naanmamre mit."

⁶¹ *Mitik hak katip, "Mitik Iuwe, hi tewen ehisesit te hi ehin eno atip miye haai kikrek nai hi enaiwiri." ⁶² Jisas ketpiwek, "Mitik kerek hirak kises hm me God te hirak hanhan menmen enum nipa hirak kisesim, hirak ap te kakises menmen me God werek werek au. Mitik ik kire mitik kamir rais keriuwe paap hihe, hirak kawaanaan mentar sip kirkak hirak kamir kewaankem."

10

Jisas keriuwet 70 mit han nen narak menmen mirak

¹ *Jisas katip mit epei au, hirak kehimitan 70 mit han, hirak keriuweti nininek nen hirak kenkeri wik wik nerer wit wit kerek hirak menep te kaknen. ² *Hirak ketpor kar ik: "Han ke mit hirak kire menmen mau ni epei mewinki te mit ap yapirwe nantiwem mamisi. Yi eiyitehi Haai ke ni te hirak kakriuwet mit yapirwe te hir nanino nanri han ke mit hir nanisesik. Menmen im hiram mre mit nanino ni nanit menmen mewinki ere mamisi. ³ *Yi eino hi eriuweti yire sak nikim mamno yaank nepere kimaam kakmip. Te hi heriuweti yi yaino eitip mit hm mai te God naanmamri. ⁴ *Yi ap eiyit tanik yinak o tanik me nemi niu mekrerem, hiram metike su mei au emit! Yi eisipat mit yayit yayiwe eitikeri eiwepnak au emit. Yi yayitpor hm kike te yi yaino keriyen. ⁵ Wnak kerek yi ynik ek, yi eitip mit neimn nau wnak ik ek, 'Hawir hanhan God kakrekya yaain eiyu werek werek.' ⁶ Mitik yaaik kepu in te hm yaaim mi mamri han ke God kakikepik, o au en, God kakikepik kaku werek werek au. ⁷ *Yi eipau wnak kiutip kerekek, eipaam menmen eipaam tipar kerek hir newisiyem. Yi ap eiwir nan eiwetirem eiyintar yi yirak menmen mamkepi te hir naanmamri menmen. Yi ap eiyu eirer wnak wnak au.

⁸ *"Yi eino wit hak te hir nantihis, yi yayno yayim menmen yaitikeri yaipaam menmen hir naninkiyem. ⁹ Yi eikaap mit nnap neitai en, te yi eiyitpor, 'God kerek wisenuk menep naanmamre haiu mit ne ti.' ¹⁰ Te neimn yi yaino wit kir hir ap nantihis au, yi yaino eiyirp yayiwe kir eiyitpor, ¹¹ *Waniu me ti me wit ki ik mau hit maiu te haiu pike mesiuunenim men yi hiras meteikni God han enuk keriuwi. Te hawir wetpi te yi yertei menmen im. Wi epei man menep te God naanmamre haiu mit."

* **9:61** 1KIn 19:20 * **10:1** Mk 6:7 * **10:2** Mt 9:37-38; Jo 4:35 * **10:3** Mt 10:16 * **10:4** Mt 10:7-14; Mk 6:8-11; Lu 9:3-5 * **10:7** 1Ko 9:6-14; 1Ti 5:18 * **10:8** 1Ko 10:27 * **10:11** Ap 13:51, 18:6

12 *Hi hetpi wɨ maain mamnen God skelim mɨt ne menmen enum, mɨt ne Sodom God kakɨwaanki kike, te God kakɨwaank mɨt in au wɨsenum.

Mɨt ne wit hɨr ap nises hɨm yaaɨm au, hɨr nanɨwaank hɨras
(Mt 11:20-24)

13 *"Yi mɨt ne Korasin God kakriwaank. Yi mɨt ne wit Betsaida God kakriwaank eiyɨntar menmen yaaim God kerekuyiem, te yi ap yeweikɨn sip yewet menmen enum. Yi epei yɨpɨrem yisɨsa au. Te nɨpaa God kɨrɨak menmen mar im meit wit ke Taia ketike Saidon mɨt nɨrem, te hɨr waswas namɨr laplap enum newen toni te hɨr neteikɨn God hɨr neweikɨn sip newet menmen enum. Te yi au. 14 Maain God skelim mɨt, hɨrak kakriak mɨt ne wit Taia ketike Saidon kakrekoyor menmen enum kike, te yi mɨt yeit Korasin ketike Betsaida au iuwe. 15 Yi mɨt ne Kapaneam, yi han kitet God katɨp yi yaain a? Au, maain God kaktɨp yi enun yɨre menmen weinɨn."

16 *Hɨrak katɨp mɨt nɨrak, "Keimɨn kemtau hɨm mi, kemtau hɨm mai. Keimɨn keweikɨn sip kewetiyem, hɨrak kar ke hɨrak keweikɨn sip kewetewem. Keimɨn keweikɨn sip keweto, hɨrak kar ke hɨrak keweikɨn sip kewet God kerek keruwweta hi han tɨ ik."

Hɨr mɨt 70 hɨr han yaaik pɨke nan

17 Maain mɨt 70 han yaaik pɨke nan natɨp Mɨtik Iuwe, "Nɨpaa haiu matɨp mekrehɨr ke ti herwe metike menmen ham yapɨrwe hɨr nemtau hɨm maiu, haiu minɨni." 18 *Jisas kewenhi ketpor, "Hi epei hɨr Seten hɨrak kɨre nepni mewenɨn hɨrak keke nepni ken tɨ kentar menmen yi yɨrɨakem. 19 *Hi epei heweti menmen mai iuwe te yi yinɨn Seten. Yi yayɨntɨrer manpen siurp (o yenmik) yehes enum mamtike mispenepnam (o nɨkɨnɨnepnam) te hɨram mamiwep, yi ap yayi au. 20 *Yi ap han yaaik wɨsenuk eiyɨntar herwe nemtau hɨm mi au. Yi han yaaik wɨsenuk eiyu eiyɨntar niuk mi God kewisɨm mau weiwɨk miutɨp mɨrak te yi yɨre mɨt nɨrak."

Jisas han yaaik katɨp God hɨrak yaaik
(Mt 11:25-27, 13:16-17)

21 *Me wɨ miutɨp keremem God Hɨmɨn Yaaik kɨrɨak Jisas han yaaik. Jisas katɨp kar ik: "Haai kai ti Mɨtik Iuwe ke wit kit ketike tɨ ik. Hi hetput ti yaaik hentar ti epei hɨsawɨn menmen mit me hɨr mɨt iuwe kerek han kitet hɨr nertei menmen werek werek, ti epei heteikɨn mɨt weinɨn em. Ti epei hɨrɨak menmen im hises han kit kerekek. 22 *Ti Haai kai Iuwe God epei heweto menmen mit yapɨrwe. Mɨtik keiyak ap kertei hi Nɨkan kit hi han kai hɨrak kar ke kit au. Ti God Haai kerekek herteiyek. Mɨtik keiyak ap kertei ti Haai kai hɨrak kɨre han kai han kit au. Hi Nɨkan kit kiutɨp kerekek, hetike mɨt in en hi ewepuyapɨri." 23 *Hɨrak katɨp epei au, hɨrak keweikɨn kɨr mɨt nɨrak disaipel ketpor main main kar ik: "Yi han yaaik eiyu eiyɨntar menmen hi hɨrɨakem yi yɨrem. 24 *Hi etpi nɨpaa enum eik mɨt profet yapɨrwe kerek newepuyapɨr hɨm me God, hɨr netike mɨt kerek naanmɨpre mɨt ne wit Isrel, hɨr hanhan nanɨr menmen yi epei yɨr hi hɨrɨakem, te hɨr au. Hɨr hanhan nanɨmtau menmen yi epei yemteiwem hi hetpim te hɨr au. Hɨr epei naa."

Jisas katɨp hɨm me mɨtik ke Sameria han tewenɨn kakɨkaap mɨtik kerek mɨt nepan nakɨp

* 10:12 Mt 10:15, 11:24; Jen 19:24-25 * 10:13 Mt 11:21-23 * 10:16 Mt 10:40; Lu 9:48; Jo 5:23
* 10:18 Jo 12:31; Rev 12:8-9 * 10:19 Jen 3:15; Sam 91:13; Mk 16:18 * 10:20 Mt 7:22; Eks 32:32; Fl 4:3; Rev 3:5 * 10:21 1Ko 1:26-28 * 10:22 Jo 3:35, 10:15 * 10:23 Mt 13:16-17 * 10:24 1Pi 1:10

25 *Wī ham mītik kerek kinin kertei hīm me Moses kewepyapīrem hīrak kekrit kan katīp kewises Jisas keriuwe hīm me Moses. Hīrak kan katīp Jisas kar ik: “Mītik luwe. Hi erīak mekam te hi ehu etike God tipmain tipmain enum eik?” 26 Jisas ketpīwek, “Hīm me God Moses kewisīm mau tīwei matīp mekam? Ti etpo mekam ti han kitetīm.” 27 *Hīrak kewenhi ketpīwek, “Ti hanhan Mītik luwe God kit wīsenuk heriuwe han kit, han ekitetik herkit hekrit. Ti hanhan mīt han o nit yinan har ke ti hanhan hīrekes.” 28 *Jisas ketpīwek, “Hīram werek. Ti erīak menmen im te ti etike God yaikiyakīt yayu tipmain tipmain enum eik.”

29 Mītik yīnk enuk kentar Jisas kenerek te hīrak kewen tapin te hīrak kitehi Jisas kar ik: “Keimīn ti hatīp hi han kitet hīrak kai yinak?” 30 Jisas kewenhi ketpīwek, “Nīpaa mītik kiutīp kīnaaiwīr wit Jerusalem kekiuwe ken wit Jeriko. Mīt enun nīsawīn nakīp nari menmen mīrak, nīnaiwīrek kīwaaī yayiwe maain hīrak kaki, hīr nīrīr. 31 Me wī im mītik pris kerek kewet God menmen me mīt, hīrak kekiuwe yayiwe eik, hīrak kīrek te kesipatek ken yayiwe pīnak ein kepno. 32 Maain kike, mītik ke weiwīk me Līvai kerek naanmīpre wīnak iuwe ke God, hīrak kan kīr mītik kīwaaī keriyen, te hīrak kesipatek ken yayiwe pīnak ein kepno.

33 “Maain mītik kiutīp ke mīt yapīrwe ne Sameria kerek nīnapen mīt ne Isrel, hīrak kerekek kekiuwe yayiwe ken. Hīrak kīr mītik kīwaaī, hīrak hanhan keriuwerek. 34 Hīrak ken kīrek kewen tīpar me nu oliv metike wain hīram mīpre marasin menterik. Te hīrak kemsīwek his hīt. Epei au, hīrak kīnanek ere kewisīk kentar hos pīrak, hīrak keiyīk ken wīnak kerek mīt nererik nīwaaī ek, hīrak naanmīprewek. 35 Teipmen, hīrak keit pewek wik kewet mītik ke wīnak em, hīrak ketpīwek, “Ti naanemprewek ere hīrak pīke yaaik. Maain hi pīke enen hi ewetit nan emrer mīt kerek ti ewīrem eiyīm ekepek heriuwerem.”

36 “Keimīn ke mītikīt wikak hīrak kīre kīrak yinak ke mītik ik kerek mīt enun nakīp?” 37 Mītik Skraip kerek kewepyapīr hīm me Moses hīrak katīp, “Hīrak mītik kerek kekepīk kerekek.” Jisas ketpīwek, “Ti eno erīak menmen yaaim mamīr im.”

Jisas ketike mīt nīrak disaipel nen nīr Mata wetike Maria

38 Jisas ketike mīt nīrak disaipel nepno, hīr nīpiun wit hak mīte piutīp niuk mīre Mata wau en, te hīre weriyei nen wīnak kīre, nanāt menmen nanīm. 39 *Mata kikīr pīre Maria, hīre wau menep hīt me Jisas wawīmtau menmen hīrak ketpīm. Hīre ap wīkaap Mata wemani menmen. 40 Mata han enuk wentar menmen yapīrwe hīre waurīakem me naanmamre mīt te hīre wan watīp Jisas war ik: “Mītik luwe ti han kitet hīram menmen weinīm kikīr pai wīnawīra wentau hīm mit te hi hīrehes hīrak menmen iuwe im e? Ti etpīwe hīre eunen eukepa.” 41 Jisas ketpīwe, “Mata, tewisiye ewīt! Ti hanhan menmen yapīrwe ti hīrīakem. 42 *Menmen miutīp te ti ap etīwem, Maria epei weif menmen im yaaim, te ti ap eriyē te hīre waunawīrem au. Hīre ewu ewīmtau hīm hi hetpīm.”

11

Jisas keteikīn mīt nises menmen mīrak hīr enitehi God menmen emīrkeik (Mt 6:9-15, 7:7-11)

* 10:25 Mt 22:35-40; Mk 10:17; Lu 18:18 * 10:27 Diu 6:5; Lev 19:18 * 10:28 Lev 18:5; Ro 10:5; Ga 3:12 * 10:39 Jo 11:1, 12:2-3 * 10:42 Mt 6:33

¹ *Wî ham Jisas kitehi God menmen keit wit hak. Hîrak kitehi God menmen epei au, mîtik hak ke mît disaipel kerek nises hîm mîrak nitîwekhi, “Mîtik luwe, eteiknai menmen me prea te haiu mamitehi God menmen mamîr ke Jon epei keteikîn mît kerek nises hîm mîrak.” ² Jisas ketpor kar ik: “Yi eiyitehi God menmen emîr im. Yi eitîp, ‘Haai, haiu hanhan niuk mit mîre iuwe te ti enip mît hîr nanwenîpi nuik mit. Wî mamnen te ti naanmamre haiu mît.

³ Ti petepin ewetei menmen emîm har ke nîpaa ti eweteyem hekrit hekrit.

⁴ Ti esak menmen enum haiu mîrakem ap han ekitetim emîr ke haiu hîras matîp menmen mît nerekyeyem hîram menmen weinîm, haiu han ekitetim au emît!

Ti ap ewis menmen enum mamri han kaiu.’ ”

⁵ Jisas katîp mît nîrak, “Mîtik kiutîp ke yi mît ke nîmîn hîrak kakno winak ke kîrak yinak, hîrak kakîtpîwek, ‘Ti eweto niu mei wikak. ⁶ Kai yinak hak keke yanîmîn kan kîra, te hi ap etenen menmen mei au, te hi ewetîwekem.’ ⁷ Hîrak keit nîmîn kakwenuthi kakîtput, ‘Hi epei heiyepet weipîr, nîkerek nai nîwaaî netikewa, hi ap te akrit awetut menmen taau.’

⁸ *Hi etpi hîrak ap kakîkrit kakwetut menmen kentar mîtik hîrak kit yinak au, te hîrak kakîkrit kakwetit menmen kentar ti hitîwekhi yapîrwe me menmen. ⁹ Hi hetpi, yi eiyitehi God menmen te hîrak kakwetiyem. Yi yînyatîn menmen te yi yainapînem. Yi yeretît weipîr te hîrak kîkeiswi weipîr kîrak. ¹⁰ Hi hetpi menmen im hentar keimîn kitehi God menmen, hîrak kakwetîwekem. Keimîn kînkatîn menmen kaknapînem. Keimîn keretît God kekeisîwek weipîr.

¹¹ “Keimîn ke yi mît hîrak kîre haai te nîkan kit kitîwekhi sauk te ti ewetîwek manpen siurp o mîniuhan (neyîp han) te hîrak kakîm a? Taau! ¹² O hîrak kituthi suware yînu, te ti ewetîwek mispenepnam (o nîkîpenepnam) a? Taau! ¹³ Te yi mît enun yi yertei yewet nîkerek ni menmen yaaim, te God Haai kî keit wit kîrak kakîmîn menmen yi yewet nîkerek em. Hîrak kakwet Hîmîn kîrak Yaaik kakno mît kerek hîr nitîwekhi me hîrak.”

Mît natîp Seten Bielsebul kîkaap Jisas kepîr herwe
(Mt 12:22-30; Mk 3:20-27)

¹⁴ Maain Jisas kepîr herwe kekere mîtik kerek han enuk hîm kîtapu. Te hîrak kenip mîtik hîrak kau kekrerek hîrak hîm kîtapu. Herwe kînaiwîrek, mîtik enuk hîrak katîp, te mît yapîrwe han kekrit neriuwe menmen im.

¹⁵ *Au, mît han natîp, “Hîrak kepîr herwe kentar Bielsebul hîrak wîsenuk kinîn herwe hîrak kekepik kepîrek.” ¹⁶ *Mît han hanhan Jisas kakîrak menmen nîpaa hîr nîrakem taau, kakteiknor hîrak mîtik kerek God kehîmîtanek kaknen kakîkaap mît. ¹⁷ Au, Jisas kertei menmen hîr han kitetim, te hîrak ketpor kar ik: “Wit kiutîpen mît newi hîr hîras nenepan te mît ne wit hak nanînîp nani nanînepi. Iuwe mîtik ketike kike tenepakît te hîrakît tatîwaank weiwîk mîrakît. ¹⁸ Yi yatîp Seten Bielsebul kekepa hi hepîr herwe mîrak te yi yatîp hîrak ketike herwe mîrak nenepan. Seten kîrak menmen im, karkeik te hîrak kaku werek naanmîpre menmen mîrak werek werek a? Taauye! ¹⁹ Hi hepîr herwe hentar Bielsebul kekepa, te keimîn kîkaap mît kerek nises hîm mi hîr nepîr herwe a? Mît nises hîm mi nanteikîn yi ap yatîp werek werek nentar hi hepîr herwe neriuwe niuk me God. ²⁰ *Te hi hepîr herwe heriuwe menmen iuwe me God.

Menmen im hi h̄r̄iakem meteikni God epei kan menep kakin̄n naanmamri yi m̄t. ²¹ M̄t̄ik iuwe keit yipo henmik naanm̄pre wit k̄rak, menmen m̄rak mepu werek. ²² *Te m̄t̄ik hak h̄rak manpenuk kin̄n m̄t̄ik ik, h̄rak ketikerek tenepakit, h̄rak kinaiw̄rek h̄rak kakri yipo henmik m̄rak kerek m̄t̄ik n̄paa han kitet h̄ram mamkepek, h̄rak kakriyaam mamtike menmen m̄rak yaaim mamno, h̄rak kakinkerem kakwet n̄rak yinan em. ²³ *Keim̄n h̄rak ap kekepa kari m̄t̄ nanis̄isa, h̄rak kar ke m̄t̄ik kepan kak̄waank m̄t̄ nai nis̄isa, h̄r̄ nanwep nanr̄r ein ein.

Herwe enuk p̄ike kaknen kaku m̄t̄ik han k̄rak
(Mt 12:43-45)

²⁴ *W̄i kerek herwe enuk kaknaaiw̄r m̄t̄ik, h̄rak kakno wit tenhaan wein̄k kak̄nk̄at̄n nein te h̄rak kakwi, o au en, h̄rak kakt̄p, ‘Hi p̄ike enen nai kerek n̄paa hi hewiyen.’ ²⁵ H̄rak kaknen, h̄rak kak̄r han ke m̄t̄ik k̄pre w̄nak miyap̄r n̄ripep menmen n̄k̄n nak̄rke mekre w̄nak. ²⁶ *H̄rak k̄p̄rek, te h̄rak kakno kak̄this herwe ham hisp̄nak wik (7) h̄ram enum min̄nek, te h̄ram mamtikerek mamnen mamu m̄t̄ik kerek ek. N̄paa h̄rak m̄t̄ik k̄re enuk te in ek au mam̄waankek.”

Menmen m̄t̄ enisesim te h̄r̄ han yaaik enu

²⁷ *Jisas kat̄p menmen im epei au, m̄te piut̄p pe m̄t̄ yap̄rwe h̄re wat̄p h̄m iuwe war ik: “Peim̄n h̄re w̄nit wewetut n̄m h̄re han yaaik wepu.” ²⁸ *Te Jisas kewenhi kat̄p, “O, h̄re han yaaik. Te neim̄n nemtau h̄m me God nis̄esik, h̄r̄ han yaaik k̄r kakin̄n miye pai.”

M̄t̄ han hanhan nan̄r̄ menmen yaaim Jisas kak̄iakem
(Mt 12:38-42; Mk 8:11-12)

²⁹ *M̄t̄ yap̄rwe nan neweik̄n Jisas, h̄rak wen kat̄p kar ik: “M̄t̄ miyap̄r nau t̄ in e, h̄r̄ enun h̄r̄ nitauhi hi ar̄iak menmen yaaim eteiknor God han yaaik keriuwa. Te hi eteiknor menmen yaaim yap̄rwe au. Menmen miut̄p me m̄t̄ik Jona kerek n̄paa God kekepik kepu kek̄re tu ke sauk me w̄ wikak. ³⁰ N̄paa Jona h̄rak k̄iwaai kek̄re sauk tu k̄rak me w̄ wikak, te God keteik̄n m̄t̄ ne Nineva menmen m̄rak iuwe keriuwerem. Mar im hi M̄t̄ik ke wit ke M̄t̄ik Iuwe hi eteik̄n m̄t̄ in menmen mar im eteiknor menmen iuwe me God. ³¹ *Me w̄ God skelim m̄t̄, m̄te iuwe naanm̄pre m̄t̄ ne wit Siba, h̄re waut̄p yi enun wentar n̄paa h̄re weke yan̄m̄n wan wentau h̄m yaaim m̄t̄ik iuwe King Solomon ketpim. Hi hin̄n m̄t̄ik iuwe Solomon te yi ap yemtau h̄m mai au. ³² *Maain w̄ God skelim m̄t̄, m̄t̄ enun ne Nineva nant̄p yi enun yin̄ni nentar n̄paa h̄r̄ nemtau Jona kewepyap̄r h̄m me God, h̄r̄ neweik̄n sip newet menmen enum. Hi hin̄n profet Jona, te yi ap yeweik̄n sip yewet menmen enum, te yi yises h̄m mai au.

Nanam̄r̄ h̄rak k̄re si keteikni menmen
(Mt 5:15; 6:22-23)

³³ *M̄t̄ik hak ap keksiu si te kakwis̄ik kaksaw̄nek kakn̄k w̄nak, o kakn̄k t̄kenup. Au, h̄rak ek̄rp yaain te m̄t̄ neim̄n nan̄nen n̄m̄n h̄r̄ en̄r̄ si mam̄r̄. ³⁴ Nanam̄r̄ kit h̄rak k̄re weip̄r. Nanam̄r̄ kit naanm̄pre menmen yaaim te ti han kitet menmen yaaim, o au en, ti nanam̄r̄ kit naanm̄pre menmen enum ti han ekitet menmen enum hemkre menepam h̄riuerem. ³⁵ Te yi naanempre h̄ras te nanam̄r̄ ki h̄rak k̄re weip̄r

* 11:22 Kl 2:15 * 11:23 Lu 9:50 * 11:26 Jo 5:14 * 11:27 Lu 1:28, 42, 48 * 11:28 Lu 8:15,
21 * 11:29 Mt 16:4 * 11:31 1Kin 10:1-10 * 11:32 Jna 3:5-10 * 11:33 Mk 4:21; Lu 8:16

h̄rak ap ekwis menmen enum mamu mam̄kre han ki. ³⁶ M̄t̄ik han k̄rak werek, h̄rak han kitet menmen werek werek. Te h̄rak kertei werek werek menmen God k̄r̄iakem keteikn̄wekem. H̄rak k̄re m̄t̄ik han k̄rak k̄re si k̄r keteikn̄wek menmen.”

*Jisas kene m̄t̄ Farisi netike m̄t̄ ne Skraip
(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lu 20:45-47)*

³⁷ *Jisas kat̄ip h̄m m̄rak epei au, te m̄t̄ik hak ke Farisi kit̄wekhi, “Ti enen w̄nak etikewa ew̄m menmen.” H̄rak ket̄p̄wek, h̄rak ket̄ikerek tariyak̄t ten. ³⁸ *H̄rak̄t tariyak̄t ten, m̄t̄ik ke Farisi keh̄nh̄n kentar Jisas h̄rak ap kises h̄m me maamrer n̄r, h̄rak ap kekemyet his m̄rak te kak̄m menmen taau. ³⁹ M̄t̄ik luwe Jisas ket̄p̄wek, “Yi m̄t̄ ne Farisi yekemyet sar wenkep̄ye mi au werek, te yi ap ȳr̄iak han ki keit n̄m̄n yaaik au. H̄rak enuk kises menmen enum m̄re hemkre menepam me menmen o yi yetike miyap̄r ȳr̄iran. ⁴⁰ Yi yetaritari m̄t̄! H̄rak God kerek kerek̄y ȳnk ki h̄rak k̄r̄iak han ki ket̄ikerek. ⁴¹ Yi eiwet m̄t̄ menmen mi yap̄rwe mekre sar o wenkep̄ye h̄ram mam̄kepi te menmen mekre han ki h̄ram yaaim. ⁴² *Yi m̄t̄ ne Farisi menmen enum mamnen mamiwep mam̄ntar yi yewet God menmen meiyam kike me menmen yap̄rwe yi yet̄wem yaaim te yi ap ȳr̄iak m̄t̄ yap̄rwe menmen m̄p̄ram au. Yi ap han tewen̄n God werek werek au. Yi eiyn̄n eir̄iak m̄t̄ yaaim m̄p̄ram, yi hanhan God, menmen im metike menmen me yi eiwet God menmen kike me menmen yap̄rwe, h̄ram yaaim iuwe. Te yi au ȳnapen.

⁴³ “Yi m̄t̄ ne Farisi menmen enum mamiwep mam̄ntar yi hanhan yayu yeno yaaim me m̄t̄ iuwe yaȳt w̄nak kerek m̄t̄ nererik nekine h̄m me Moses. Yi hanhan m̄t̄ nan̄t̄pi nanwen̄pi niuk mi nan̄t̄ maket, w̄t kerek m̄t̄ nererik nesiuwe menmen m̄r.

⁴⁴ “Yi m̄t̄ ne Farisi menmen enum mamiwep mam̄ntar yi enun ȳre hei ke herwe kek̄rerek m̄t̄ ap neriuwes̄sek au. Menmen yaaim m̄t̄ h̄r n̄ri yi ȳr̄iakem, h̄ram m̄saw̄n menmen enum mekre han ki m̄re meri m̄wap̄n hei enuk keriuwe herwe enuk k̄n̄n kek̄rerek. Maain m̄t̄ han nises menmen yi yet̄porem h̄r en̄riakem te h̄r nep̄itari h̄r nises menmen enum mar ke yi m̄t̄ ȳr̄iakem.”

⁴⁵ M̄t̄ik ke m̄t̄ Skraip kat̄ip Jisas kit̄wekhi, “M̄t̄ik luwe, ti at̄ip menmen im ti enai metikeri.” ⁴⁶ Jisas kewenhi ket̄p̄wek, “Yi m̄t̄ ne Skraip menmen enum mamiwep mam̄ntar yi yewis h̄m ham wein̄m mam̄tike h̄m yaaim me God, te m̄t̄ ap nan̄isesim werek werek taau. Yi yenip m̄t̄ h̄r nan̄isesim te yi ap eiysesim au.”

⁴⁷ “Menmen enum mamiwep mam̄ntar yi yeses herwe hei m̄kaap m̄t̄ han tewen̄n m̄t̄ profet kerek n̄paa maamrer keriyen h̄r nan̄p. ⁴⁸ Yi h̄ras yeteik̄n yi yertei menmen enum maamrer ni n̄paa n̄r̄iakem, yi han yaaik yeriuerem yentar yi naanm̄pre herwe hei im e.

⁴⁹ “God kertei menmen im te n̄paa h̄rak kat̄ip h̄m mar im: ‘Hi tewen ariuwet m̄t̄ profet nantike m̄t̄ aposel nan̄no m̄t̄ ne Isrel. Han h̄r nan̄rekyor enum, m̄t̄ han h̄r nan̄n̄p.’ ⁵⁰ Te God kak̄nep yi m̄t̄ ne Isrel yau t̄ ik kar ke h̄rak kak̄nep maamrer ni kerek n̄paa h̄r nenep profet yap̄rwe naa me n̄paa enum eik ere in. ⁵¹ *N̄paa Ebel h̄rak profet kin̄n kaa hemkre m̄rak mewen ere m̄t̄ik profet k̄karu Sekaraia kaa kerp n̄m̄n k̄naana kerek m̄t̄ newis menmen me God mewik metike w̄nak iuwe ke God. God kak̄r̄iak m̄t̄ ne Isrel nau in enum enum kak̄nterim.

* 11:37 Lu 7:36, 14:1 * 11:38 Mt 15:2 * 11:42 Lev 27:30 * 11:51 Jen 4:8; 2Kro 24:20-21

⁵² “Yi mıt ne Skraip menmen enum mamiwep. Yi yertei hım me God te yi yeweikın hım mırak mıre menmen ham. Yi yınapen yises hım mırak werek werek eiyıntar yi hanhan mıt nanınen nanitihi markeik te hır enises God werek werek. Yi enun yar ke mıt yeiyepet weipır menmen mau meit nımın. Maain mıt nanınen nanım menmen yi ap eiwisi nanıno nımın nanım menmen au. Hır nanu nanıt.”

⁵³ Maain Jisas kınaaiwir wınak ik ken witeik, mıt ne Farisi hır han enuk nitıwekhi menmen yapırwe ⁵⁴ *nemeriyıwek hırak kaktıp menmen enum te hır nansiuwek hım nankıp.

12

Yi naanempre hıras me hım mıt enun nemipın hır netpim (Mt 10:26-27)

¹ *Mıt miyapır yapırwe nerp menep menep te hır nentıreran, Jisas katıp mıt disaipel nırak kının kar ik: “Yi naanempre hıras te yi ap eiyises hım me mıt ne Farisi. Hıram enum mıre sak haak. Hi atıp hır mıt enun nemipın, hır newırnak nekteni te hır nises han kır. ² *Menmen yapırwe kerek mısawın, maain God kakwepyapırem te mıt nanırem nanırteiyem. ³ Maain hım kerek yi epei yetpim me wıtaan te God ke wepni kakwepyapırem mıt nanımtewem. Menmen kerek yi yatıp mıt han em yi yısawın yekre wınak, maain God kakwepyapırem kakıt wit eik te mıt neit wit nanımtewem.

Jisas katıp keimın kerek mıt nanıneinık (Mt 10:28-31)

⁴ “Hi hetpi nai yinan, yi ap einapen mıt au emıt! Hır nenep mıtık yınk kerekek, te maain hır ap te nanırak menmen meiyam taau. ⁵ Hi hetpi eteikni keimın kerek yi eineinık. Yi einapen God. Hırak kakiwep epei au, hırak enuk manpenuk te kakwırı yaino sı enum. Hi hetpi, yi eineinık.

⁶ Hore kike hispınak (5) mıt newır pewek wik nantıwem. Hore kike mıt namıp hıram menmen weinım te God epei kertei hıram maa. ⁷ *God epei kertei menmen iuwe, hırak kewenhis kertei paan marmenum mıwapın paan hesnu ki. Te yi ap einaain menmen au. God katıp yi hımın ki hırak menmen iuwe kının hore. Hore hıram menmen weinım ap hımın kewim au. God hanhan hore, te hırak hanhani mıt wısenum naanmamrı.”

Hım me mıt hır natıp hır nises Jisas (Mt 10:19-20, 32-33, 12:32)

⁸ Jisas wen katıp, “Hi etpi nai yinan, mıt niutıp niutıp neimın newepyapır hıras nisısa nerp ninaan me mıt miyapır yapırwe, te hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe maain hi ewepyapır mıt in me ninaan me mıt ensel ne God, hi atpor hır nıkerek ne God keriyen. ⁹ *Te neimın hır nepakın hır nisısa me ninaan me mıt, maain hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe apakını hır ne God nerp ninaan me mıt ensel ne God.

¹⁰ * “Mıt neimın niutıp niutıp natıp netawın hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe, hi asak menmen enum mır. Neimın kerek natıp neratawın God Hımın Yaaik, God Haai ap te kakısak menmen mır taau. Hıram mamu mamıt.

¹¹ * “Mıt maain nansiuwe hım nanıntar yi yises hım mai, hır nantorhis nanrı nanıno wınak kerek mıt nererik nekine hım me Moses neitai, o yi yayırp ninaan me mıt iuwe gavman netike kausnil, te yi ap hanhan

* **11:54** Lu 20:20 * **12:1** Mt 16:6 * **12:2** Mt 10:26; Lu 8:17 * **12:7** Lu 12:24, 21:8; Ap 27:34
* **12:9** Lu 9:26 * **12:10** Mk 3:28-29 * **12:11** Mk 13:11; Lu 21:12-15

menmen te yi yayitpim te yi eikaap hiras au. ¹² Yi hanhan em au eiyintar me wî eim God Hîmîn Yaaik kakwis menmen mamîkre han ki te yi eiyitporem.”

Jisas katip tok piksa me mitik iuwe ap kises God au

¹³ Mitik kiutip ke mit yapirwe nerp en katip Jisas kar ik: “Mitik Iuwe ti atip heiyiuwe kai te hirak ekweto menmen mei me menmen haai kawir kaa kewisim mîwaairi, maain hawir ewinkerem ewetakit.” ¹⁴ Jisas ketpîwek, “Mitik keimîn kehimitena te hi ehinke menmen mi a?” ¹⁵ *Hirak keweikîn katip mit yapirwe, “Naanempre hiras te yi ap hemkre menepepam me menmen yapirwe. Menmen yapirwe mitik kentenenim ap te mamkepik kaku au.”

¹⁶ Jisas ketpor hîm tok piksa mar im: “Mitik hak iuwe kamir ni hîram matin yapirwe. ¹⁷ Te hirak han kitet kar ik: ‘Hi arîak mekam? Hi menmen yapirwe te hi ewisim emwaai nein? Winak au.’ ¹⁸ Hirak katip, ‘Hi are arîak menmen im. Hi ewep winak ketike weisaak me teket te hi ehime ham wisenum minîn im te hi ewis menmen mamwaai weisaak mamtike menmen mewo meit ni eim, hîram mamno mamwaai mamîkre weisaak kerem em. Hi arîak menmen im, te ¹⁹ hi atip hîrekes, Ti epu werek werek menmen meiyam yapirwe mepeit me tito yapirwe. Ti ehu ehim menmen ehim tîpar si enum ehu han yaaik.’ ²⁰ Au, God ketpîwek kar ik: ‘Ti etaritari mitik! Witaan ik ek ti hahi, hîmîn kit kakno, te menmen mi yapirwe ti epei hetiwem hewisim mîwaai meit, maain keimîn kaktiwem a? Ti au!’ ²¹ *Keimîn keit menmen yapirwe kakîkaap hîrekes, te hirak ap kises menmen God hanhan hirak kakisesim, hirak enuk kar ke mitik eik e.”

*Yi han kitet God kakîkepi kerekek
(Mt 6:25-34)*

²² Jisas katip mit nîrak disaipel kar ik: “Yi eiyises menmen God hanhan yi eiyisesim, te hi hetpi menmen im: yi ap han ekitet karkeik eiyit pewek eiwîrem eiyit menmen yi yayim o menmen yi eimîr emu yînk ki au emî! ²³ Hîmîn ki kepu werek, hirak kinîn menmen yi eiyim. Yînk ki kaku werek werek kakinîn menmen yi yamîr. ²⁴ *Yi yayir hore tepre. Hîram ap mamîr ni meket teket au. Hîram mime winak te mewis menmen mekrerem au, te God kewetir menmen. God han kitet yi iuwe yinîn hore, hîram au menmen weinim. ²⁵ Mitik keiyak hirak han kitet kakrîak menmen te hirak kaku wî meiyam o tito yapirwe au. ²⁶ Yi ap eîrîak menmen kike mar im au, te yi yenmak han kitet menmen ham te yi yayu werek werek a? Au emî!

²⁷ “Yi yayir timen mîwaai yayiwe. Hîram mewo, hîram ap mesikek yîwaap mekerwo menmen au. Te hîram yaaîm mîr minîn mitik iuwe King Solomon hirak ketenen menmen yapirwe. Hirak nîpaa ap kamîr menmen mau yînk kîrak yaaim minîn timen im au. Te timen hîram menmen weinim. ²⁸ God kerekek kîrîak menmen im hîram yaaîm te hîram petepin mepu teipmen mami, te mit nantiwem neiyim nanwîrem mamîkre si. Timen im hîram menmen weinim, te God kakweti menmen yi yaimîr mamu yînk. Yi ap han kitet God werek werek au. ²⁹ Yi ap han kitet yapirwe yi yayit menmen o tîpar te yi yayim ere tu iuwe au emî! ³⁰ Mit nerer wit wit ap nises God hîr han kitet menmen mar im. God hirak Haai ki kertei yi yayit menmen im te yi eiyu. ³¹ Te yi yinîn eiyises menmen God hanhan yi eiyisesim, te hirak kakweti menmen mamkepi yi yayu werek werek.”

* 12:15 1Ti 6:9-10 * 12:21 Mt 6:19-20 * 12:24 Sam 147:9; Lu 12:7

*Yi hanhan yaiwis menmen yaaim mamu wit ke God
(Mt 6:19-21)*

32 **“Yi mıt nai yire sipsip, yi ap einaain menmen au eyıntar God Haai ki kakwisi yi eyinin naanmamre mıt me menmen mırak. 33 *Yi yesiwe menmen yapırwe kerek yi yetenenim yayıt pewek mererim eiwet mıt weinin m. Mar im yi yaiwis menmen yaaim mamkepi mamwaai wit ke God. Hıram mamu mamıt te mıt enun nekintıp menmen o wesiuk mamnen mamıwaank menmen mi mamıt en au emıt! 34 Menmen ti hanhanem, han kit ekitetim.*

Mıt naanempre menmen me mıtık iuwe hır enmeriyıwek

35 **“Yi eimır laplap tokim keremem, yi eyıt waai eyık eitepenem eyıksiu si, yi eyu eimerır menmen mamnen. 36 *Yi yayre mıt nemerır mıtık iuwe kır kaknen kakıke wit kerek mıte wetike mıtık neitan neitai ek, hırak kaknen wit kırak te hır nanınkıwek weipır wasenum kerek hırak kan keretıtek. 37 *Te mıtık iuwe kaknen kakrı mıt nırıak menmen mırak ap nıwaai au, te mıt keriyen hır han yaaik. Hi etpi te hırak kakmır laplap tokim mırak hırak kakıtpor nanu yeno kerek naam menmen menterım, te hırak kaknen kakwetır menmen hır nanım kakır ke wok mıtık kır. 38 Te hırak kaknen kakı wı nımın suware kenep enum, hırak kır mıt nırıak menmen mırak hır nepu, hır han yaaik nanu.*

39 **“Yi eyırtei menmen im e. Mıtık ke wınak epei kertei wı kerek mıtık enuk kekintıp menmen kaknen, te hırak ap kakwısık kakwep weipır kakno nımın kekin menmen mırak au. 40 Yi yire mıtık eik e. Yi eimeriyı hi Mıtık ke wit ke Mıtık Iuwe hi pıke anen me wı yi yepıtari hi anen.”*

*Jisas katıp hım tok pıska me mıtık yaaik mıtık enuk
(Mt 24:45-51)*

41 Jisas katıp epei au, Pita kitehi Jisas, “Ti hetpei keriyen hım im o haiu mıt yapırwe?” 42 Te Jisas kewenhi katıp, “Hi hetpi yi yapırwe. Yi han kitet keimın kırıak menmen me mıtık iuwe, hırak yaaik kemtau hım kisesim? Hırak mıtık kerek mıtık iuwe kırak kakwısık kakinın naanmamre mıt han kerek nırıak menmen me mıtık kiutıp kerek ek, hırak kakinın kakwetır menmen yaaim nanım me wı hırak kewetırem. 43 Maain mıtık iuwe kaknen kakır mıtık kırıak menmen mırak hırak wen kırıakem, te hırak han yaaik kerıuwerek, te mıtık kerekek han yaaik. 44 *Hi hetpi werek. Hırak kakwısık naanmamre menmen mırak yapırwe. 45 Mıtık hak kırıak menmen me mıtık iuwe kırak kaktıp, ‘Mıtık iuwe kai ap te kaknen waswas,’ te hırak kaknep mıt han kerek nırıak menmen me mıtık iuwe kerek ek, kaknep miyapır kerek nırıak menmen me mıtık iuwe kerekek, neiyewewan, kaam menmen metike tipar si enum. 46 Te mıtık iuwe kerekek maain hırak kaknen me wı hırak ap kermeriyıwek au. Hırak han kaa pıke kaknen keremem. Hırak au ketarı, te hırak kakrekıwek enum kakıwaankek kaksıuwerek kakno kaktike mıt han kerek nırıak menmen mırak ap nıses hım mırak werek werek au.

47 **“Mıtık kerekek kemtau hım me mıtık iuwe kırak, te hırak ap kises hım mırak, hırak mıtık iuwe kırak kakııp wısenum kakrıuwe nıpın. 48 Te hırak keimın ap kertei werek werek menmen mıtık iuwe kırak hanhan hırak kakrıakem, hırak kırıak menmen enum, te mıtık kırak kakıp*

* 12:32 Lu 22:29; Rev 1:6 * 12:33 Lu 18:22 * 12:35 Eks 12:11; Mt 25:1-13; 1Pı 1:13 * 12:36 Mk 13:33-36 * 12:37 Jo 13:4 * 12:39 Mt 24:43-44; 1Te 5:2 * 12:44 Mt 25:21, 23 * 12:47 Je 4:17

kakriuwe nɪpɪn au kike. Mɪt kerek God kewetɪr menmen yapɪrwe, maain hɪr pɪke enwet God em. Mɪt neimɪn kerek neit menmen yapɪrwe me mɪt, maain hɪr pɪke enwetɪrem yapɪrwe.”

Jisas kan kakɪnke mɪt miyapɪr nanwep pɪnan nanɪno in, nanwep pɪnan nanɪno ein

(Mt 10:34-36)

⁴⁹ Jisas wen katɪp, “Hi han hewɪr si meit tɪ ik, te hi hanhan si emɪrhɪhe waswas, ⁵⁰ *te hi ahinɪn ahɪwaank wɪsenum hahi. Han kai enuk heriuwe menmen mamrewaank ere hɪram epei au. ⁵¹ Yi han kitet hi epei han te hɪrɪak mɪt nankiyan nanu nanɪt a? Au, hi epei han te hi ewep mɪt miyapɪr han nanɪnepan nanɪntar hɪm mai. ⁵² In ek ere maain mɪt ne wɪnak kiutɪp nar mɪt hispɪnak (5) hɪr nanɪnke. Mɪtɪkɪt wikak tatkitite mɪtɪkɪt wiketeret nanɪnehan nanɪnepan nanɪntar hɪm mai. ⁵³ *Mɪt nanɪnkehan. Haai kaktike nɪkan kɪrak tatnehakɪt tatnepakɪt. Miye wautike nɪki pɪre nanɪnehan nanɪnepan. Mɪte wautike yani pɪre nanɪnehan nanɪnepan nanɪntar hɪm mai.”

Mɪt nertei menmen me tɪ o nepni te hɪr nepɪtari menmen me God

(Mt 6:2-3; Mk 8:11-13)

⁵⁴ Hɪrak katɪp disaipel nɪrak epei au, hɪrak katɪp mɪt miyapɪr yapɪrwe kar ik: “Yi epei yɪr napɪ meke wit kerek wepni kewen ken keremem, waswas yi yatɪp, ‘Hawɪ kaknen.’ Maain hɪrak kaknen. ⁵⁵ Yi yemtau nɪme wenituk meke wepni kokai kan te yi yatɪp, ‘Wepni sisi iuwe kaknen.’ Maain hɪrak kaknen. ⁵⁶ Yi mɪt enun yemipɪn. Yi yertei menmen me tɪ o nepni. Yi yenmak te yi yetari menmen God in ek kɪrɪakem a?

Yi eitike mɪt kerek nansiuiw hɪm yi eikiyan eiyu

(Mt 5:25-26)

⁵⁷ “Yi yenmak te yi ap han kitet menmen yaaime te yi yɪrɪakem a? ⁵⁸ Mɪtɪk hak kesiuwe hɪm kerwit (o kerwetit) te ti eno ehɪr mɪtɪk iuwe ke gavman. Ti eno kot hitet yayiwe, ti etpɪwek te yi eikiyakɪt eiyu, o au en, hɪrak kakɪrit eno kot, maain mɪt nanwɪrit eno wɪnak enuk. ⁵⁹ Hi etput, ti ehɪ ere ti ewɪr pewek eiym etnik.”

13

Mɪtɪk ap keweikɪn sip kewet menmen enum hɪrak kaki

¹ Me wɪ im, mɪt han nepu en hɪr natɪp Jisas nar ik: “Mɪt han ne Galili nen wɪnak ke God nenep samiyak mɪr newepwarem nanwet God em, te mɪtɪk iuwe gavman Pailat kesiuwe mɪt nɪrak ne ami nen nanɪp, hemkre mɪr meweiknenim metike miyak mɪwaai kɪnaan.” ² *Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Yi han kitet mɪt hɪr naa nar ik, menmen im meteiknai mɪt in ne Galili hɪr nɪrɪak menmen enum minɪn mɪt han ne provins Galili a? Taauye! ³ *Hi etpi werek. Yi ap eiweikɪn sip eiwet menmen enum yi yayi yayɪr ke mɪt ein ne provins Galili epei naa. ⁴ Yi yertei mɪt hiswiyen hispɪnak (15) naa neit tɪpar me wit Siloam nentar wɪnak nokik kewen kanɪp? Yi han kitet menmen enum hɪr nɪrɪakem hɪram minɪn menmen enum mɪt han ne wit Jerusalem nɪrɪakem a? Taauye! ⁵ Hi etpi werek. Yi ap eiweikɪn sip eiwet menmen enum yi yayi yayɪr ke mɪt in.”

Jisas katɪp hɪm tok piksa me nu ap kine nɪkim au

* 12:50 Mk 10:38-39; Mt 26:38; Jo 12:27 * 12:53 Mai 7:6 * 13:2 Jo 9:2 * 13:3 Sam 7:12

6 *Hirak wen ketpor him tok piksa hirak katip kar ik: “Nu hinaan kewo keit ni me mitik hak. Hirak ketpaan ken kakir nikim au, hirak kuwaau (o kiwaau). 7 *Hirak kuwaau (o kiwaau) au, hirak katip mitik kerek naanmipriwek ni mirak kar ik: ‘Ahirem! Tito wikak hi han hen hir nu hirak ap kine nikim au. Ti ekan nu eik ek eknepin. Hi hinapen hirak kaku ti ik e kari nan ti.’ 8 *Te mitik naanmipre ti kerek katip mitik iuwe, ‘Ewisik akirek me tito im e, hi awep wi aweikniwek awir waniu (o win) mamwetiwek. 9 Maain hiram mamine nikim hiram yaaim, o au en, ti ekan eketik eknepin ekikeipin.’”

Me wi Sabat Jisas kikaap mite winap hire sip kire kin

10 Me wi Sabat, Jisas keit winak kerek mit nererik nekine him me Moses, hirak kewepyapir him me God. 11 Me wi im, mite hap wepu. Tipir kaaup te hire winap tito hiswiyen hispinak wikak (18). Hire sip kire kin te hire ap wekrit wen werék werék au. 12 Jisas kirep, te hirak keninwe ketpiwe kar ik: “Mite hi hepír menmen enum mewit mamno mamnopin mamkeipnut, te ti ere yaaip.” 13 Hirak kewis his mirak menteriye, hire wekrit wenhi hirehes wekrit werp, hire wewenipi niuk me God. 14 *Mitik kinin naanmipre winak ik e, hirak han enuk kentar Jisas kikaap mite me wi Sabat, te hirak katip kar ik: “Wi hispinak kiutip (6) haiu mamriak menmen. Yi einen in me wi eim te God kakikepi te yi yayu werék. Me wi Sabat emit!” 15 *Jisas pike ketpiwek, “Yi mit enun yewisesik. Yi mit niutip niutip me wi Sabat yaino yaisiupan bulmakau o hos yairiyaam mamno mamim tipar. 16 *Mite ip e kerek hire nepenye pe Ebrahim kerek Seten kerekyiwe enum te hire winap tito hiswiyen hispinak wikak (18). Hire winin sak mi te hi ekepye herekyiwe yaaim me wi Sabat.” 17 Mit han kerek nipaa natip menmen enum, hir yink enuk nekintip nentar hirak katip him im. Te mit yapirwe han yaaik neriuwe menmen iuwe yaim hirak kiriakem.

Him me nu mastet nikim miram

(Mt 13:31-33; Mk 4:30-32)

18 Jisas pike katip, “Menmen God kiriakem hiram mire mekam? Te hi eninem mamtike mekam mamiram? 19 Hiram mire nu mastet nikim mirak kike enum. Mitik hak ketiwem kamir mau ni mirak. Maain hirak ken niu kire nu iuwe, hore hiram menuwe meke niu mewis yaank mewik.” 20 Jisas pike katip, “Hi enin menmen God kiriakem mekre han kiau hiram mamtike mekam mamiram? 21 Hiram mire yis mite hap wewisim metike plaua, hire weweiknenim ere werék. Maain plaua miniu wisenum.”

Jisas katip ke weipir kike

(Mt 7:13-14, 21-23)

22 Jisas katip epei au, hirak ken wit iuwe wit kike kewepyapir him me God te hirak kakkino Jerusalem. 23 Mitik hak ketpiwek, “Mitik luwe, maain God kakithis mit niutip niutip keriyen nanu nantikerek o au?” Jisas katip mitik ik ketike mit yapirwe kar ik: 24 * “Yi naanmamre hiras te yi eino eitet weipir kike ek. Hi hire weipir. Mit yapirwe hir hanhan nanino nantikerek nanino nimin ein te hir au. 25 *Maain mitik ke winak kerek kakikrit kakiyepet weipir, te yi yayirp wit eik yairetit weipir yaitip, ‘Mitik luwe, ekaisiu weipir.’ Hirak kakitpi, ‘Hi ap ertei yi neimin.’ 26 Te yi yayitpiwek,

* 13:6 Mt 21:19 * 13:7 Lu 3:9 * 13:8 2Pi 3:9, 15 * 13:14 Lu 6:7; Jo 5:16; Eks 20:9-10; Diu 5:13-14 * 13:15 Lu 14:5 * 13:16 Lu 19:9 * 13:24 Fl 3:12 * 13:25 Mt 25:10-12

‘Hau nɪpaa maam menmen maam tɪpar metikewit, te ti herp yayiwe kaiu eik ek ewepeɪ hɪm.’ ²⁷ *Te hɪrak kaktɪp, ‘Hi hetpi, hi ap hertei yi neimɪn. Yi eiyɪnka eikeipno yi mɪt enun yɪriak menmen enum.’ ²⁸ *Te maain yi eiyɪr Ebrahim, Aisak, Jokop netike mɪt profet nanu nantike God te yi au eiyɪt wit eik yaykɪt yainakɪn yehes. ²⁹ *Mɪt nanɪnen nanke wepni kokai kan, han nanɪnen nanke wepni kewen ken o nanoke pɪnak nanoke pɪnak nanɪnen nanu yeno nanɪt wit ke God nanɪm menmen iuwe. ³⁰ *Mɪt han kerek in ek hɪr mɪt weinɪn ek maain hɪr nanɪnɪn mɪt iuwe han. In ek hɪr mɪt iuwe te maain hɪr nanre mɪt weinɪn.”

Jisas kɪkɪt Jerusalem kentar mɪt nises hɪm mɪrak au
(Mt 23:37-39)

³¹ Hɪrak wen ketpim, mɪt han ne Farisi hɪr nan netpɪwek, “Yi eino eikeipɪn! In ek mɪtik Herot hanhan kakitep!” ³² Jisas ketpor, “Yi eino eitɪp manpen mawenekɪn Herot petepin, teipmen, tepɪn hi epɪr herwe enum, hɪkaap mɪt nɪnaap hɪr pɪke nɪre yaain. Me wɪ wikak menmen mai epei au. Menmen mai epei au, hi ehɪ ehɪt. Herot kakiyep au ere hi hɪrɪak menmen epei au. ³³ Te hi wen ano ehitet yayiwe petepin, teipmen, tepɪn. Hi profet ke God ap ahi ehɪt wit hak au. Wit Jerusalem kerekɪk.

³⁴ “O mɪt miyapɪr ne Jerusalem! Nɪpaa God keriuwet mɪt profet hɪr newepyapɪr hɪm mɪrak te yi yanɪp naa. Wɪ yapɪrwe hi hanhan hari yi mɪt yererik hi naanmɪpri har ke suware wari nɪkim mɪnɪk yapɪr mɪre, te yi au yɪnapen. ³⁵ In ek God keweikɪn sip kewet wit ki, yi hɪras naanmɪprewem. Hi etpi werek, yi eira au ere yi yaitɪp, ‘God kɪrɪak yaaim kakɪkaap mɪtik hɪrak keriuwetek kaknɪn kakɪkrehɪr ke God.’ ”

14

Jisas kɪkaap mɪtik kɪnap yɪnk kɪnwo hɪrak kɪre yaaik

¹ *Me wɪ Sabat, Jisas ken kaam menmen keit wɪnak ke mɪtik iuwe ke Farisi. Hɪr mɪt nau en naanmɪprewek te hɪrak kɪrɪak menmen. ² Mɪtik hak his hɪt mɪrak mɪnwo hɪrak kerp menep kɪrapɪt Jisas. ³ *Jisas katɪp mɪt ninɪn nertei hɪm me Moses natɪp mɪt em hɪr netike mɪt ne Farisi kerek ninɪn nises hɪm me Moses, hɪrak kitorhi kar ik: “Hɪm me Moses mamwisai hau mɪt mamkaap mɪt nɪnap me wɪ Sabat o au?” ⁴ Hɪr ap newenhi au, wɪre wɪre neit, te Jisas keit mɪtik kekepik ere werek, hɪrak kesiuwerek ken. ⁵ *Hɪrak kesiuwerek ken, hɪrak keweikɪn kitorhi kar ik: “Hos mi o bulmakau mi mamɪnke mamɪkre hei me wɪ Sabat, yi eiriyaak eiketɪk me wɪ Sabat o au?” ⁶ *Hɪr ap newenɪwekhi netpɪwek menmen au. Hɪr yɪnk enuk.

Mɪtik ap han ekitet hɪrekes mɪtik iuwe au emɪt

⁷ *Jisas epei kɪr mɪt yapɪrwe kerek nanɪnen nanɪm menmen, hɪr nau yeno yaaim me mɪt iuwe te hɪrak ketpor tok piksa mar im. ⁸ *Hɪrak katɪp, “Wɪ kerek mɪtik hak hɪrak kenɪni einen eiyɪm menmen me nɪkan kɪrak kakɪt mɪte, yi ap eiyu yeno yaaim me mɪt iuwe, te mɪtik iuwe akinɪnit eknen. ⁹ Hɪrak eknen te mɪtik kerek nɪkan kɪrak kakɪt mɪte, hɪrak kaknɪn kakɪtpi, ‘Yi eiyɪnke eino ein, eiwis mɪtik iuwe ik hɪrak ekwim.’ Hɪrak kɪrɪak menmen im te yi yɪnk enuk eiyɪntar yi eiyu yeno weinɪm. ¹⁰ Im em emɪt!

* 13:27 Sam 6:8 * 13:28 Mt 8:11-12 * 13:29 Sam 107:3; Lu 14:15 * 13:30 Mt 19:30 * 14:1 Lu 11:37 * 14:3 Lu 6:9 * 14:5 Mt 12:11; Lu 13:15 * 14:6 Mt 22:46 * 14:7 Mt 23:6 * 14:8 Pro 25:6-7

Mitik ketpi yi einen eiyim menmen yi eiyu yeno weinim me mit, te maain mitik nipaa ketput yi einen eiyim, hirak kaktihis kakitpi kakir ik: 'Nai yinan, yi einen eiyu yeno me mit iuwe newim,' te mit en nipaa hirak netikewi yayim menmen hir han kitet yi iuwe. ¹¹ *Mitik kerek han kitet hirekes mitik iuwe, God kakriakek hirak mitik weinik."

Jisas katip mit nanine neimn naninen nanim menmen

¹² Nepei au, Jisas katip mitik kerek nipaa ketpiwek kaknen kakim, hirak ketpiwek kar ik: "Maain ti enine mit naninen nanim menmen iuwe, ti ap enine paaprer o haairer o nikerek o kikrek o nit yinan netenen menmen iuwe au emit! Ti ap eriakem ehisesim ehintar maain hir pike nanwetut menmen mit mamrerim. ¹³ *Maain ti hemani menmen, ti enine mit enun menmen auri o mit his hit nanamir enum. ¹⁴ *Ti eriak menmen mar im te God maain kakreyut yaaim kakintar mit in enun te hir ap pike nanwetutem mamrerim. Maain God kakwetutem me wi kerek maain hirak kakikian mit kerek nire yaain hir pike nanikrit nanu nantikerek."

*Jisas katip him tok piksa me mit naam menmen iuwe
(Mt 22:1-10)*

¹⁵ *Mitik kiutip kau kinaan kaam menmen kemtau menmen Jisas katip, hirak ketpiwek kar ik: "Mit nau kinaan neit wit ke God nanim menmen hir han yaaik nanu." ¹⁶ Jisas ketpiwek, "Nipaa ein mitik kemani menmen kenine mit yapirwe naninen. ¹⁷ Wi epei man te hirak kakwet mit menmen. Hirak keriuwet mitik kirak kakniror kakitpor kar ik: 'Hi epei emani menmen te yi einen eiyim eitikewa.' ¹⁸ Hirak kitorhi, te hir yapirwe natip, 'Hiau ap te mamno au.' Mitik hak katip, 'Hi epei hewir pewek heiyim hatn ti, te hi eno ahirek te hi hanhan ti ap han enuk heriuwe hi ap enen taau.' ¹⁹ Mitik hak katip, 'Hi epei hewir pewek etin bulmakau hiswiyen (10) me mamwen ti te hi anq ahirem eninem te hi hanhan ti ewisa hi ehu in ehim menmen mit au.' ²⁰ *Mitik hak katip, 'Hi epei heit mite te hi ap anen au.'"

²¹ "Te mitik kerek kiriak menmen mirak, hirak ken ketpiwek. Epei ketpiwek, hirak han enuk ketpiwek kar ik: 'Ti eno waswas erer yayiwe me wit ehithis mit kerek his hit nanamir mire enum, kerek nau yayiwe ek e.' ²² Maain mitik hirak epei kan ketpiwek, 'Mitik luwe, menmen ti etpewem hi epei hirakem, te yeno ham wen mepeit weinim.' ²³ Mitik iuwe katip mitik kerek kiriak menmen mirak kar ik: 'Ti eno ehitet yayiwe iuwe, ehitet ya ke yaank, ya meke nimin te winak kai eknempet ekriuwe mit miyapir. ²⁴ Hi etput werek. Ap nei kerek nipaa hi heniror naninen nanim menmen nantikewa au.'"

*Mitik ekinin han ekitet werek werek te hirak ekises Jisas
(Mt 10:37-38)*

²⁵ Mit miyapir yapirwe nen nises Jisas te hirak keweikin ketpor kar ik: ²⁶ *Mitik kerek kaknen kakisisa hirak hanhan kinin kemtau him me miye haai hirak, mite o nikerek hirak, hirak ap kakises him mai taau. ²⁷ *Mitik kerek kisisa te kinaain menmen enum mamnen mamkip, hirak ap te kakises him mai werek werek au.

²⁸ "Keimin ke yi mit hanhan kakime winak iuwe nokik, hirak wen eku han ekitet hirak ketenen teket mei o niu mei kakwet mit kerek nankepip nanime winak kirak ere naninepip. ²⁹ Hirak epei kekin hei kamir teinik

* **14:11** Mt 23:12; Lu 18:14   * **14:13** Diu 14:29   * **14:14** Jo 5:29   * **14:15** Lu 13:29   * **14:20**
1Ko 7:33   * **14:26** Lu 18:29   * **14:27** Lu 9:23

kewis tapin, te hirak ap kime winak kenterim wen au kentar hirak pewek kike hiram epei au mesi, te mit kerek naninen nanirek nanitetiweknaan naniniuwessek. ³⁰ Hir nantip nar ik: 'Mitik ik kakime winak te hirak ap kakimaak ere werek au.'

³¹ "Mitik iuwe kerek naanmipre mit yapirwe en kakno kaktike mit yapirwe hirak 10,000 nanino naninapan nantike mitik iuwe hak ketike mit hirak yapirwe nar 20,000. Hirak wen eku han ekitet hirak manpenuk te kakirp kakinin mitik hak ik kaktike mit hirak o taau. ³² Au en, mitik hak ek wen kepeit yanimin, hirak kakriuwet mit hirak nanino nanwenyipirek nanitiwekhi me mekam hir enrakem te hir enkiyan enu enit. ³³ Te keimin hirak ap ekinin han kitet werek werek ekweikin sip ekwet menmen hirak, hirak ap te kakises him mai taau.

Sol tokim ap matin him au, mit nanwirem

(Mt 5:13; Mk 9:50)

³⁴ "Sol hiram menmen yaaim, te hiram tokim ap matin him mamirmeim te hiram pike emtin him? Taauye! ³⁵ Mit ap newirem te mamkaap ti au. Hiram mamawaank ti. Hir nanwirem mamno mune me bulmakau mamkaap menmen meit ni eim mamwo taau. Mit nanwirem mamitet yayiwe weinik. Nikip emnep eiyimtwem!"

15

Jisas katip him tok piksa me sipsip kirir keit pin

(Mt 18:12-14)

¹ Wi ham, mit enun kerek nari pewek me takis, hir netike mit han enun nises menmen enum, hir nan menep nanimtau him me Jisas. ² *Mit han ne Farisi netike mit nertei menmen me Moses newepyapir mit em, natipan nene Jisas nar ik: "Hirak hanhan kari mit enun kaam menmen ketikeri." ³ Te Jisas kewenhi ketpor tok piksa im e:

⁴ * "Mitik kiutip ke yi mit kewis sipsip yapirwe, hak kinaaiwir mitik ik kirir keit yaank te hirak kaknawirem mamu weinin, hirak kakinkakitnivek ere kerek epei kirir ek hirak kaknapinek. ⁵ Hirak kaknapinek, hirak kektin hipi han yaaik kakriuwerek. ⁶ Hirak kektin hipi kaknan ek kakir ik kakiun wit, hirak kakine hirak yinan netike mit ne wit kirak kakipor, 'Yi han yaaik eitikewa. Hi epei hinarin sipsip kerek nipaa kirir keit yaank eik.' ⁷ Hi hetpi mit ensel neit wit ke God hir han yaaik kike keriyen neriuwe mit yaain hir nau werek werek. Te hir han yaaik wisenuk neriuwe mitik enuk kiutip keweikin sip kewet menmen enum. Hir han ehitet yayiwe iuwe, ehitet ya keyaai iuwe nar ke mitik hirak han yaaik kentar sipsip kirak hirak kinapinek."

Jisas katip tok piksa me pewek minatin

⁸ "Mite peimin wetenen pewek hiswiyen (10), te kiutip kinatin keit, hire weksiu si wiripep winak ere hire winapinek. ⁹ Hire epei winapinek, hire wenine nire yinan netike miyapir ne wit kire eik, hire wetpor war ik: 'Yi han yaaik eiyu eitikewa eiyintar hi hinarin pewek kerek nipaa kinatin.' ¹⁰ Hi hetpi mar im. Mit ensel ne God hir han yaaik iuwe neriuwe mitik hak kiutip keweikin sip kewet menmen enum."

Him me nikan pipiak kinaaiwir haai kirak

* 15:2 Lu 5:30 * 15:4 Esi 34:11, 16; Lu 19:10

11 Jisas wen ketpor kar ik: “Mítik hak kine nìkerek hìrakit wikereret. 12 Kike katip haai kìrak, ‘Haai enkaau menmen mei in ek maain ti hahi ti ewetewem.’ Nepei au, haai kìrak kenke menmen mìrak kewet nìkerek tìrak em. 13 *Maain wì ham, kike kesiuwe ti keit pewek mererik keiyim kakno wit iuwe yanimìn ein. Hìrak kenke menmen mìrak kewìrem keiyim katìn menmen enum. 14 Hìrak kewìr pewek keiyim katìn menmen enum ere pewek nan epei au mesi hìrak kau weinim. Hìrak kau weinim, hawì au tè ni merer wit wit mewo au, maa meit te mít menmen auri, hìr nìnpì maan. 15 Hìrak nìnpì maak te hìrak ken kìriak menmen me mítik ke wit ik e, hìrak kesiuwerek kakno naanmamre sak mìrak. 16 *Hìrak hanhan kakim nu weki nìkim mít newet sak em kentar hìrak menmen au ap mei mau te hìrak kakim au.

17 “Hìrak epei kertei hìrak kau enum enum hìrak han kitet hìrekes katip kar ik: ‘Mít yapìrwe nìriak menmen me haai kai, hìr neit menmen werek te hi au nìnpì meiyo, hi hau in hahi hentar hi menmen au. 18 *Hi pìke eno ahìr haai kài hi etpìwek, ‘Haai, hi epei eweikìn sip ewet God hi herekyut enum. 19 Hi ap yaaik te hi hìre nìkan kit au. Ti ewisa hi are mít nìriak menmen mit.’ 20 Hìrak han kitet kar ik, te hìrak kekrit kakno kakìr haai.

“Hìrak kan kitet yanimìn, haai kìrak kìrek, hìrak hanhanek kesiuken ken keiyewewik, kemwek tekep kises menmen me maamrer hìrak keteiknìwek hìrak han yaaik keriuwerek. 21 Nìkan katip haai kar ik: ‘Haai ye! Hi epei eweikìn sip ewet God hi herekyut menmen enum. Hi ap yaaik te ti enewa hi nìkan kit au.’ 22 Te haai keremirìwek hìm katip mít nìriak menmen mìrak ketpor kar ik: ‘Yi einu waswas eiyit laplap yaaim emìriyìwekem eiyit pitau eiyinwìkem eiriuwetìwek su emu hìt. 23 Eiyit bulmakau kerek wa kewik eikìp eiyik te haiu emim han yaaik emu. (Haai kìriak menmen im keteikìn nìkan kìrak hìrak wen hanhan hìrak kìre nìkan kìrak.) 24 *Haiu mamriakem mamìntar nìkan kai hìrak kar ke mítik kaa. Te in ek haiu mìnapinek epei kekrit kau.’ Hìr nìriak menmen han yaaik neriuwerem naam.

25 “In ek heiyiuwe kìrak keit ni eim. Hìrak pìke kaknen wìnak eik hìrak kemtau mít nìriare nine henye. 26 Hìrak kenìne mítik ke mít nìriak menmen me haai kìrak, hìrak kitìwekhi kar ik: ‘Yi mít ein yi yìriak mekam?’ 27 Hìrak kewenhi kar ik: ‘Nìkik kit epei kan te haai kit kenep bulmakau wa kewik nìak naak neiyik nìriare nenar nìkik kit pìke kan kepu werek, haai hìrak han yaaik.’ 28 *Hìrak kemtewek epei au, hìrak kine han enuk. Haai kìrak ketpaan kan, hìrak ketpìwek kari han kìrak te hìrak kìnapien kakno wìnak nìmìn ein. 29 Hìrak katip haai kìrak, ‘Hi epei hìriak menmen mit tito yapìrwe, ap wì miutip te hi eweikìn sip ewet hìm mit au. Te ti ap eweto sak mame kiutìpen te hi etike nai yinan mamkìp mamìk meiyik mamrìre au. 30 Te nìkan kit enuk kerek nìpaa kewìr pewek kerek nìpaa ti ewetìwekem, hìrak ketike miyapìr enun nari mít his newenìnem neiyewewan, hìrak epei kan in, te ti enep bulmakau yaaik wa kewik ekìp ewetìwekek.’

31 “Haai ketpìwek, ‘Nìkan kai, ti hekrit hekrit epu etikewa. Menmen yapìrwe mai hìram menmen mit. 32 Te haiu han yaaik emu emim menmen emrìre emìntar nìkik kit hìrak kar ke mítik epei kaa. Te in ek hìrak pìke kekrit kepu. Hìrak kìre sipsip kepìr keit yaank, te in ek haiu mìnapinek.’ ”

* 15:13 Pro 29:3 * 15:16 Pro 23:21 * 15:18 Sam 51:4; Jer 3:12-13 * 15:24 Ef 2:1, 5, 5:14
* 15:28 Lu 15:2

16

Mitik enuk naanmpre menmen me mitik hak kertei kiriak menmen mamkaap hirekes

¹ Jisas katip mit disaipel narak kar ik: “Mitik hak ketenen pewek menmen ham yapirwe, hirak kewis mitik hak naanmpre menmen mirak. Mit han nan netp>wek, ‘Mitik kerek naanmpre menmen mit hirak kewir pewek mit menep epei mamesi.’ ² Hirak kemtewek, hirak ketp>wek kar ik: ‘Hi epei hemtau ti hirak enum. Ti ewiso t>wei eteikno menmen ti epei hirakem entar ti ap wen naanmpre menmen mai au.’ ³ Te mitik kemtau menmen me mitik iuwe kerek hirak han kitet hirekes katip kar ik: ‘Mitik iuwe kai kakinka kakriuweta hi ano entar hi hirak enum heriuwe menmen mirak. Hi ariak mekam? Hi ap manpenuk te hi ewep wi au. Hi ynk enuk ehu yayiwe ehitehi mit nanweto pewek au.’ ⁴ Hi epei han kitet ariak menmen ham te mit hir anira entauhis ano winak kir hir naanemprou. Te maain hi epei henke ekeip>n menmen n>paa ein hi naanmprewem hi ehu werek.’ ⁵ Te hirak kenine mit yapirwe niutip niutip nan kerek n>paa neit menmen me mitik iuwe kirak wein>m. Hir ap newet>wek nan mererim wen au, te hirak katip mitik kerek kin>n kan kar ik: ‘Ti n>paa heit menmen marmenum me mitik iuwe kai?’ ⁶ Hirak ketp>wek kar ik: ‘Hi n>paa heit dram me tipar mar 100.’ Mitik naanmpre menmen ketp>wek, ‘Ehu in eh>t t>wei ik ti ewis n>paa ti heit 50 dram kerem em.’ ⁷ Mitik hak kan hirak kit>wekhi kar ik: ‘N>paa ti heit mekam?’ Hirak ketp>wek, ‘N>paa hi heit 100 bek rais kerem em.’ Hirak ketp>wek, ‘Ti ehu in eh>t t>wei ik ewis menmen mire 80 bek rais kerem em.’

⁸ “Maain mitik iuwe kirak kan katip mitik enuk kirak kerek naanmpre menmen, hirak ketp>wek hirak mitik enuk wise tipar kertei menmen werek werek kari han ke mit te maain mit ein naanmam>wek.” Jisas wen katip, “Mit ne ti ap nises God hir nin>n mit nises h>m me God me naanmpre menmen mir yapirwe.

⁹ “Hi wen hetpi werek. Yi han kitet yayit menmen mi eikaap mit eiriuerem te maain yi yayi yaino wit ke God hirak kak>tpi yi yayu yaitikerek yay>ntar yi y>riak menmen yaaim a? Taauye!

¹⁰ “Mitik keim>n hirak naanmpre menmen kike werek werek, te maain hirak naanmamre menmen wisenum werek werek. Te hirak mitik kerek kemip>n me menmen kike, maain hirak kakmip>n me menmen iuwe. ¹¹ Yi ap naanmpre pewek werek werek me ti ik e, te keim>n kakwisi yi naanmamre h>m yaaim me God? Taauye! ¹² Te yi ap naanmpre menmen me mit han werek werek, te God ap te kakweti menmen kerek yi yaitenenim taau!

¹³ “Mitik kiriak menmen me mitik hak ap te kakriak menmen me mit>kit>wiketeres taau. Te hirak han tatwen>n hak, hak au kaknein>ik. O hirak han kekrit keriuwe hak, han ap kekrit keriuwe hak. Yi han ki kak>nke kak>ntar pewek ap te yi eiyises God werek werek taau.”

H>m me Moses metike menmen me God
(Mt 11:12-13)

¹⁴ Mit ne Farisi hanhan pewek, hir nemtau menmen Jisas ketpim, te hir netp>wek enum nanwes>isek. ¹⁵ Te Jisas ketpor, “Yi keriyen y>riak menmen yari han ke mit yeriuwerem te hir han kitet yi y>re yaain yin>n mit han. Te

* 16:8 Ef 5:8; 1Te 5:5 * 16:9 Mt 6:20; Lu 14:14 * 16:10 Lu 19:17-26 * 16:13 Mt 6:24

* 16:14 Mt 23:14 * 16:15 Mt 23:28; Lu 18:9-14; Pro 21:2

God kertei han ki. Menmen mît han kitet hîram yaaim, God han kitet hîram enum weinîm.

¹⁶ * “Hîm me Moses metike hîm me mît profet, hîram mepu naanmîpri ere wî Jon kerek kîkîr mît neriuwe tîpar hîrak kan kewepyapîr hîm ham yaaim me God. Me wî eim ere in haiu mewepyapîr hîm im yaaim me God naanmamre mît.

¹⁷ * “Maain nepni mantike tî ik mamno mamîwaank mamît. Te hîm ham kike me hîm yaaim yapîrwe Moses nîpaa kewisîm ap te mamît taau! Mamîr keremem mamu mamît.

*Jisas katîp hîm me mîtîk kînaaiwîr mîte kakît mîte hap
(Mt 5:31-32; 19:9; Mk 10:11-12)*

¹⁸ * “Mîtîk kerek kepîr mîte pîrak kakît hap, hîrak kîre mîtîk enuk kari mîte his kewenem. Keimîn keit mîte nîpaa wînaaiwîr mîtîk kîre, hîrak kîre mîtîk enuk kari miyapîr his kewenem.

Hîm me mîtîk ketenen pewek yapîrwe ketike Lasaras

¹⁹ “Nîpaa mîtîk ketenen pewek yapîrwe kepu. Hîrak kewîr pewek yapîrwe keit klos yaaim iuwe. Hekrit hekrit hîrak kau werek, keriuwet klos yaaim, kaam menmen yaaim. ²⁰ Mîtîk enuk weinîk niuk mîrak Lasaras kepu. Hîrak mît nîrak neriyaak neiyîk nan newisîk kîwaai ya weipîr ke nîwa ke wînak eik. ²¹ * Hîrak kemerîr mît nanît menmen mît newîrem nîpaa mau kînaan ke mîtîk iuwe hîram menke. Hîrak kau en nepere mepnen meswîwek (o mesiuwewik) wikes meriuwe nin mîram.

²² “Maain mîtîk weinîk ek kaa, mît newisîk kekre hei te ensel ne God ninan hîmîn kîrak ken kau ketike mîtîk Ebrahim teit wit kîrak kewik. Mîtîk ketenen menmen yapîrwe kaa, te mît newisîk kekre hei. ²³ Mîtîk ketenen menmen yapîrwe hîrak kekre si enum, menmen merekyîwek han enuk yînk mîrak mekek. Te hîrak kîkîammaan kîr Ebrahim keit yanîmîn kau niu ein ketike mîtîk Lasaras tekiyakî tau. ²⁴ Te hîrak kînap kenîne, ‘Maam Ebrahim, ti han ekiteta esiuwe Lasaras ekwis tîpar emîntîrau nin kai te nîme wenîna. Hi au si teknîna heit wit enuk ik e.’

²⁵ “Te Ebrahim katîp, ‘Nîkan, ti han ekitet nîpaa ti etenen menmen yapîrwe kerek nîpaa ti hau tî eik, Lasaras hîrak kau enuk te wikes makîp, hîrak kaam menmen enum. In ek hîrak kau werek werek te ti au enuk yînk kitewo. ²⁶ Hi hanhan akepit te menmen mewenîna. Wi iuwe kau nîmîn nîpaa God kewisîm kerekirai. Te neimîn in nanîno ein taau. Mît ein ap te nanrekîr wi kerekê nanînen nanîrei taau.’

²⁷ “Mîtîk ketenen pewek yapîrwe katîp, ‘Hi hituthi ti eriuwet Lasaras kakno wînak kerek haai kai nîpaa kewik. ²⁸ Ti atîp Lasaras hîrak kakno kaktîp kikrek nai hispînak (5) hîrak kakwepyapîr ekîtpor hîr enweikî sip enwet menmen enum te hîr ap anînen entikewa enu wit ik kerek hi yînk keiyewo heitai.’

²⁹ “Te Ebrahim katîp, ‘Hîr netenen hîm me Moses mau tîwei metike hîm mît profet newisîm mau tîwei. Ewisi hîr enises hîm mîr.’ ³⁰ Mîtîk ketenen pewek yapîrwe katîp, ‘Au, hîr ap nanisesim au. Haai Ebrahim mîtîk hak kerek nîpaa kaa ti eriuwetek ekno ekîtpor, te hîr enweikî sip enwet menmen enum.’ ³¹ * Ebrahim ketpîwek, ‘Hîr ap nanîmtau hîm me Moses ketike profet au, te hîr ap te nanîmtau hîm me keimîn kerek nîpaa kaa hîrak pîke hekrit kakno kakîtpor taau.’”

* 16:16 Mt 11:12-13 * 16:17 Mt 5:18 * 16:18 Mk 10:11-12; 1Ko 7:10-11 * 16:21 Mt 15:27

* 16:31 Jo 11:44-48

17

*Menmen enum mari han ke m̄t̄k kises h̄m me God
(Mt 18:6-7, 21-22; Mk 9:42)*

¹ Jisas kat̄ip m̄t̄ n̄rak disaipel, “Menmen enum me mamri han ke m̄t̄ h̄r nisesim mamriwaan̄k, h̄ram mamnen. Te keim̄n kakriak menmen enum kakri han ke m̄t̄, maain h̄rak God kak̄iwaan̄k kak̄i ke h̄rak k̄riakem.

² H̄ram yaaim te m̄t̄ nankaaip nan keriȳwek teruk, h̄r nanw̄rek h̄rak kakno kak̄ikre wan kaki kak̄it̄, te h̄rak kakriak m̄t̄k kerek kises h̄m mai h̄rak kakweik̄n sip kakises menmen enum. H̄rak kaku kakriak enum, maain h̄rak kaknen kak̄i God h̄rak enuk wisenuk.

³ “Yi naanempre h̄ras hekrit hekrit yi eiyises menmen yaaim keremem. Kit yinak kerek̄yut enum ti enerek. H̄rak ȳnk enuk keriuwe menmen enum h̄rak kerek̄yutem, h̄rak ketput, ‘Ti yaaik hi herekyut enum,’ te ti hetp̄wek h̄m yaaim mar im: ‘H̄ram menmen wein̄m.’ ⁴ H̄rak ke w̄ miut̄ip h̄rak kerek̄yut enum me hisp̄nak wik (7), te h̄rak ȳnk enuk keriuwerem, h̄rak p̄ike kaknen kak̄it̄put, ‘Ti yaaik hi herekyut enum,’ te ti etp̄wek, ‘H̄ram menmen wein̄m.’ H̄rak k̄riak karek karek ere hisp̄nak wik (7), ti etp̄wek, ‘H̄ram menmen wein̄m,’ ti er̄weksak menmen enum.”

Jisas kat̄ip menmen me m̄t̄ enises h̄m me God

⁵ *M̄t̄ aposel nat̄ip Jisas, “Ti ekepai te haiu emisesit em̄r̄p han tokik.”

⁶ *Jisas kat̄ip, “Yi eiyises God werék werék kike yi ȳre nu mastet n̄kim h̄ram kike te maain h̄ram mamwo ere wisenum. Yi eiyisesik eiȳr̄ ek te yi yait̄ip niuwaine ik e, h̄rekes kak̄iket kakriuwe puk m̄rak, te h̄rak kak̄im̄tau h̄m mit kakno kak̄ik̄ir h̄rekes kak̄ikre wan eik kak̄ip kak̄it̄.

Menmen m̄t̄k k̄riak menmen me m̄t̄k hak kakisesim

⁷ “Te keim̄n ke yi m̄t̄ h̄rak ketenen m̄t̄k kerek k̄riak menmen m̄rak k̄re kewen t̄i me ni o naanm̄pre sipsip m̄rak. Maain h̄rak kaknaaiw̄r̄ ni kaknen w̄nak ti etp̄wek, ‘Ti enen ehu yeno wasenum eh̄m menmen?’ H̄rak taau! ⁸ Au, ti etp̄wek har ik: ‘Ti em̄r̄ laplap tokim erekyo menmen mai m̄waāi eiȳm emeriyo ere hi eh̄m menmen, eh̄m t̄ipar. Te maain ti eh̄m menmen, eh̄m t̄ipar mit.’ ⁹ H̄rak kat̄ip m̄t̄k kerek̄ȳwek menmen m̄rak, h̄rak yaaik kent̄ar h̄rak kemtau h̄m m̄rak kerek h̄rak ketp̄wek em? Au, h̄ram menmen wein̄m. ¹⁰ Yi yar ke m̄t̄k eik k̄riak menmen keremem. Yi epei ȳriak menmen God ketpiyem ȳriakem, yi han ekitetim em̄r̄ im: ‘Haiu m̄t̄ wein̄n keriyen, haiu epei m̄riak menmen keremem God ketpiyem.’”

Jisas k̄kaap m̄t̄ hiswiyen (10) kerek lepro mewi

¹¹ *Jisas kepno Jerusalem kitet yayiwe kewep provins Galili ketike provins Sameria. ¹² *H̄rak kare kakno wit kike, m̄t̄ hiswiyen (10) lepro mewi h̄r newenyip̄rek newisik yayiwe eik, h̄r nep̄r nenp̄n nekeipn̄wek. ¹³ H̄r nep̄r nenp̄n nekeipn̄wek, h̄r n̄nap nen̄ne Jisas netp̄wek, “Jisas M̄t̄k Iuwe, ti han etwen̄nei.” ¹⁴ *Jisas k̄ri ketpor, “Yi eino eiteik̄n m̄t̄k pris kerek kewet God menmen keit w̄nak k̄rak, yi eiteik̄nwek ȳnk ki.” H̄rak ketpor, h̄r nepno, wasenum lepro epei mekeipnor men te ȳnk k̄r k̄re yaaik. ¹⁵ H̄r nertei h̄r n̄re yaain, m̄t̄k kiut̄ip ke m̄t̄ en p̄ike kan kat̄ip h̄m iuwe kewen̄pi niuk me God. ¹⁶ H̄rak kan kenke k̄waāi h̄t me Jisas ketp̄wek, “Ti yaaik.” H̄rak m̄t̄k ke wit Sameria. ¹⁷ Epei au, Jisas kat̄ip, “Hi

* 17:3 Mt 18:15 * 17:5 Mk 9:24 * 17:6 Mt 17:20, 21:21 * 17:11 Lu 9:51-52, 13:22 * 17:12

Lev 13:45-46 * 17:14 Lev 14:2-3; Lu 5:14

epei hikaap mit hiswiyen (10) lepro mewi. Mit hispinak tekyaaait (9) neit nein a? ¹⁸ Kenmak te mitik ik ke wit hak h'arak kerekek p'ike kan kewenipi niuk me God? Mit ne Isrel au n'napen a?" ¹⁹ *Jisas ketp'iwek kar ik: "Ti ekrit eno. Ti epei h'ire yaaik hentar ti han kiteta."

Jisas katip ke wi maain h'arak p'ike kaknen
(Mt 24:23-28, 37-41)

²⁰ *Mit han ne Farisi nitehi Jisas mewaaai meruri wi mamnen te God kakinin naanmamre mit. H'arak kewenhi ketpor kar ik: "Mit ap nanir menmen im me God mamnen au. ²¹ *Ap te mitik keiyak kaktip, 'Eiyir menmen God k'irakem keit in ek o meit ein e.' Au, h'aram mau ke n'm'in ke yi mit, te yi ap eiyirem eiyir ke yi eiyir nu o menmen taau."

²² H'arak katip mit ne Farisi epei au, h'arak keweikin katip mit n'arak disaipel keriyen kar ik: "Wi mamnen te yi hanhan hi hahu etikewi wi miutip kerekek mar ke in ek hi Mitik ke wit ke Mitik luwe hau hetikewi, te maain hi ehu etikewi au. ²³ *Mit han maain nan'ipi nanir ik: 'Eiyirek! Krais p'ike kan.' o 'Eiyirek in.' Te yi ap eiyitpaan ein eiyirek au emit! H'ir nemipin. ²⁴ M'ipre nepni mewen'in iuwe m'ir merer wit wit mau yaain, mamir im e te hi mitik ke wit ke Mitik luwe me wi hi p'ike enen, mit yapirwe nan'ira hi hahu yaain. ²⁵ *Te hi ehin'in hahi, mit ne ti in ek enweikin sip enweto.

²⁶ *"Maain wi hi Mitik ke wit ke Mitik luwe p'ike anen, menmen mamu mamir ke wi n'ipaa Noa kau ti. ²⁷ *Mit yapirwe n'ipaam menmen n'ipaam tipar si enum, haa'irer nesiuwe n'ikerek h'aram (o h'aran) n'ir te mit netike miyapir neitan, netenenan his ere wi Noa ken kekere sip m'arak, wan tipar kiniu kenep mit h'ir naa ere nenepik o nesi. ²⁸ *Wi hi p'ike enen h'aram mamir ke wi n'ipaa Lot kau ti. Mit ein naam menmen metike tipar si enum, h'ir newir pewek neiyim neit menmen o nesiuwe menmen m'ir neit nan mererim, h'ir namir ni me winak, h'ir nime menmen. ²⁹ Me wi Lot k'inaaiwir wit Sodom, God keriuwet si metike nan sisi m'in'in enum menep mit menepi neit ein. ³⁰ Me wi hi Mitik ke wit ke Mitik luwe maain hi p'ike enen ewepyapir h'irekes, mit nanriak menmen hi epei hetpiyem.

³¹ *"Me wi eim, keimin kentir winak siup ap te kak'iuwe kaknen kakinin kakit menmen m'arak yaaim mekre winak kirak au. H'arak kakir kerek ek. Mitik kerek keit ni m'arak, h'arak k'irem, h'arak ap te kaknen winak kakit menmen ekit. H'arak kakir kerek ek. ³² *Yi han ekitet Lot m'ite pirak. H'ire weweikin werp wir wit Sodom te God kaaup keweikniye h'ire weweikin wire nan. ³³ *Mitik keimin hanhan naanmamre h'irekes, h'arak ap kises h'im me God, maain h'arak kaku kaktike God au. Keimin kerek ap hanhan naanm'ire h'irekes te maain h'arak kaki kak'antar h'arak kises h'im mai, God kaktiwekhis kaku kaktikerek.

³⁴ "Hi hetpi. Me witaan keremem hi p'ike enen, mitikit wiketeret tatwaaai yeno miutip, kiutip hi etiwekhis kaknen kaktikewa, au kiutip kakwaaai yeno kakwaaai kakit. ³⁵ Miyapir wiketeri nehisi newen niu. Hap piutip hi etiwehisi wawu wautikewa. Hap ep au, wawu wawit en. [³⁶ Mitikit wiketeret tatit ni eim. Mitik hak hi etiwekhis heiyik kaknen, hak au kaku.]"

³⁷ *Mit n'arak disaipel nemtau menmen im h'arak ketpor, h'ir nit'iwekhi,

* 17:19 Lu 7:50 * 17:20 Jo 3:3, 18:36 * 17:21 Mk 13:21 * 17:23 Lu 21:8 * 17:25 Lu 9:22 * 17:26 Jen 6:5-12 * 17:27 Jen 7:6-23 * 17:28 Jen 18:20, 19:25 * 17:31 Mt 24:17-18 * 17:32 Jen 19:17, 26 * 17:33 Lu 9:24 * 17:37 Jop 39:30

“Mítik Iuwe, menmen im mamít nein?” Jisas ketpor tok piksa ik: “Herwe kaa kíwaairi te hore tepre mamno mamwik mamkinenik mamík.”

18

Jisas katíp hím tok piksa me míte weiniye wetike mítik masistret

¹ *Jisas katíp mít nírak hím tok piksa kakíkepi hír enírtei te hír enitehi God hekrit hekrit, hír ap enínapen. ² Hírak katíp kar ik: “Nípaa mítik masistret kau wit hak kiutíp, hírak ap kises God, ap hanhan mít au. ³ Míte hap weiniye nípaa mítik kóre kaa hóre wau wit kiutíp wetike masistret, hóre wen wan wír masistret ik wetpíwek war ik: ‘Mítik hak enuk kan kerekyo enum. Ti ekepa.’ ⁴ Nípaa enum eik masistret ap kekepye ere maain hírak han kitet menmen im hírak katíp, ‘Hi ap hínapen God au, hi ap hanhan mít. ⁵ *Hi akaap míte weiniye hentar hím hóre wetpewem te hóre ewu werek o au en, hóre waunen hekrit hekrit te waurekya han enuk eriuwrep.’”

⁶ Jisas wen katíp, “Yi eiyímtau hím me mítik masistret enuk ketpim, yi han ekitetim. ⁷ In ek yi han ekitet God kakíkaap mít nírak kakímtor hím mír kerek hír nínap nanitíwekhi ekíkepi wítaan wanewik o au? Te hírakkakíkepi waswas o au? ⁸ Hi etpi, God kakíkepi kakímtau hím mi kakríakem wasenum. Te maain hi Mítik ke wit ke Mítik Iuwe hi píke enen tí, mít hír han ekiteta nanitehi God menmen nanmeriyo o au?”

Hím tok piksa me mítik ke Farisi ketike mítik enuk kari pewek me mít ne takis

⁹ Jisas hírak wen katíp hím tok piksa im e me mít kerek han kitet híras hír níríak menmen yaaim, te nínaain han en níríak menmen enum. ¹⁰ Hírak katíp kar ik: “Mítíkít wiketeret tñiu ten wínak iuwe ke God hírakít titihi God menmen. Hak ke mít ne Farisi, hak ke mít nari pewek me takis me mít. ¹¹ *Mítik ke Farisi kerp hírekes kitehi God kar ik: ‘God, hi han yaaik heriuwit hentar hi ap enuk har ke mít han au. Hi ap enuk o sampeine hari pewek me mít, hises menmen enum o etike míte wíríran au. Hi ap har mítik ik enuk kerek kari pewek me takis me mít au. ¹² *Me wí wik me wik miutíp miutíp, hi au hít nínpi hau te hi hituthi menmen. Hi pewek méi man hi ewepim ewetut pínam kike, hi ehít pínam kerek mepeit en.’ ¹³ *Hírak katíp kar ik, te mítik enuk kari pewek me mít me takis, hírak keit wínak ke God kerp yanímín, hírak ap kíkáamnaan men niu wit ke God au. Hírak yánk enuk kíwaai hi kewen han pank kírak katíp God, ‘Ti hanhan heriuwa. Hi mítik enuk híríak menmen enum.’”

¹⁴ *Jisas katíp, “Hi hetpi, mítik ik ek enuk kari pewek me mít, hírak kínaaiwír wínak ke God hírak God katíp hírak yaaik. Te mítik hak eik au. Mítik kerek han kitet hírak yaaik kinín mít han, God kaktíp hírak weiník. Te mítik kerek hírak han kitet hírak weiník, God kakrekýwek kaktíp hírak yaaik iuwe.”

Jisas kewis his mentar níkerek kitehi God naanmamror (Mt 19:13-15; Mk 10:13-16)

¹⁵ Mít han neit níkerek kike nír neri nan Jisas te hírak ekwis his emínteri ekitehi God naanmamror. Te mít disaipel nír miye haai nír hír natíp neneri nar ik: “Jisas epei kíkaap mít yapírwé hír nínap. Níkerek kike hír weinín. Yi einopin!” ¹⁶ Te Jisas kenéne níkerek kike enínen enírek, hírak katíp mít

* 18:1 Ro 12:12; Kl 4:2; 1Te 5:17 * 18:5 Lu 11:7-8 * 18:11 Lu 16:15 * 18:12 Jen 14:20; Mt 23:23 * 18:13 Sam 51:1 * 18:14 Mt 23:12; Lu 14:11

disaipel n̄rak, “Yi eiwisi h̄r en̄nen. Yi ap eiweni eiȳntar m̄t h̄r nanises h̄m me God h̄r han ekitet God nan̄r ke n̄kerek han kitet h̄m me miye haai netpim. ¹⁷ *Hi hetpi werek. Neim̄n ap nises h̄m me God nanwis̄k naanmampri nan̄r ke n̄kerek h̄r nises h̄m me miye haai n̄r, h̄r ap nan̄t menmen God kakwet̄rem taau.”

*H̄m me m̄t̄k iuwe kin̄n m̄t ketenen menmen yap̄rwe
(Mt 19:16-30; Mk 10:17-31)*

¹⁸ *M̄t̄k kiut̄p ke m̄t iuwe ne Isrel kan kit̄wekhi kar ik: “M̄t̄k Yaaik kerek ti hertei menmen ewepyap̄rem, hi er̄ak mekam te hi eh̄t h̄m̄n yaaik hi ehu etike God tipmain tipmain enum eik?” ¹⁹ Jisas ketp̄wek kar ik: “Henmak te ti etpo hi yaaik? Ti hertei ti at̄p hi h̄re keim̄n te ti at̄p hi yaaik a? M̄t̄k kiut̄p kekere n̄m̄n ne yi m̄t̄ miyap̄r h̄rak yaaik au. God kiut̄p kerekek. ²⁰ *Ti hertei h̄m lo Moses n̄paa kewis̄m. ‘Yi ap eitike miyap̄r kerek epei neit m̄t yi ap eir̄ran au em̄t! Yi ap einep m̄t nani. Yi ap eisaw̄n eiȳt menmen me m̄t han. Yi ap eimip̄n eiwen̄n h̄m m̄t̄k hak. Yi eiyises miye haai ni eiȳmtau h̄m m̄r.’” ²¹ M̄t̄k kerek ketenen menmen yap̄rwe ketp̄wek, “N̄paa kerek hi h̄re n̄kan kike ere in ek hi epei hises h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei.” ²² *Jisas kemtau menmen im, h̄rak ketp̄wek, “Ti wen er̄ak menmen ham miut̄p ti ap hisesim. Ti etenen menmen yap̄rwe. Ti eno esiuwe menmen mit eh̄t pewek mamrerim ti ewet m̄t enun wein̄n em. Epei au, ti enen eis̄sa. Ti er̄akem te God kakwet̄u menmen yaaim m̄rak kak̄t wit k̄rak.” ²³ M̄t̄k ketenen menmen yap̄rwe kemtau h̄m im, h̄rak han enuk kentar h̄rak ketenen menmen yap̄rwe. H̄rak kin̄apen kakwet̄ m̄t em. ²⁴ Jisas k̄rek, h̄rak han enuk te h̄rak kat̄p, “Am̄rkeik te m̄t netenen menmen yap̄rwe h̄r enwis̄ God kin̄ni naanmamri h̄r nises h̄m m̄rak. Taauye! ²⁵ Miyak kamel (h̄rak k̄re hos) kakno kakitet pewek k̄hi taau. M̄t̄k kerek wen ketenen menmen yap̄rwe kakno kakises h̄m me God kakwis̄ God kakin̄n naanmamr̄wek taauye!” ²⁶ Te m̄t nemtau h̄m im, h̄r nit̄wekhi, “Te keim̄n God kakt̄wekhis kaku kakt̄kerek kaku kak̄t? Taauye!” ²⁷ *Jisas kewenhi ketpor, “Menmen m̄t ap nan̄rakem, h̄ram menmen wein̄m God h̄rak kakr̄akem.”

²⁸ Te Pita kat̄p, “Haiu epei m̄naaiw̄r wit k̄au, menmen maiu misesit.” ²⁹ Jisas ketpor kar ik: “Hi hetpi an̄ e. Neim̄n n̄naaiw̄r wit k̄r o n̄naaiw̄r miyap̄r n̄r o k̄krek n̄r o miye haairer o n̄kerek n̄r nentar h̄r nises h̄m me God, ³⁰ h̄r nan̄t menmen yaaim yap̄rwe me w̄ h̄r nau t̄ ik e. Maain God skelim m̄t, h̄r nanu nan̄t nantikerek tipmain tipmain enum eik.”

*Jisas kat̄p keteipim h̄rak kaki maain p̄ke kak̄krit
(Mt 20:17-19; Mk 10:32-34)*

³¹ *Jisas keithis m̄t disaipel n̄rak hiswiyen wik (12) ker̄i ken ketpor, “Eiȳmtau! Haiu mamno wit Jerusalem menmen yap̄rwe m̄t profet n̄paa newis̄m mau t̄wei me hi M̄t̄k ke wit ke M̄t̄k iuwe h̄ram mamnen. ³² *Te h̄r nanriuweta hi ano his me m̄t enun ap ne Isrel h̄r nanrekyo enum, nan̄itonaan, nan̄itpo enum, nan̄nik̄n t̄mank mamnawa. ³³ H̄r naniyep nanriuwe n̄p̄n, hi ano te m̄t nanwenkeka hahu nu tentarak̄t hi hahi. Me w̄ wikak hi p̄ke akrit ehu.” ³⁴ *M̄t disaipel ap nertei menmen werek

* 18:17 Mt 18:3   * 18:18 Lu 10:25   * 18:20 Eks 20:12-16; Diu 5:16-20   * 18:22 Mt 6:20
* 18:27 Mk 14:36   * 18:31 Lu 24:44   * 18:32 Lu 9:22, 44   * 18:34 Mk 9:32

werek au. Te menmen kerek h̄irak ketpim au m̄isaw̄in ap meke yaain au. Te h̄ir ap nertei menmen werek werek Jisas ketpim au.

Jisas k̄ikaap m̄it̄ik nanam̄ir toto
(Mt 20:29-34; Mk 10:46-52)

³⁵ Jisas kan menep wit Jeriko, m̄it̄ik kerekek nanam̄ir toto kau menep yaiwe ken̄ine m̄it miyap̄ir nanwet̄iwek nan te kak̄it menmen kak̄im.
³⁶ M̄it̄ik nanam̄ir toto kemtau m̄it yap̄irwe nan nan̄ino, h̄irak kitehi m̄it han kar ik: “M̄it n̄ir̄iak mekam?” ³⁷ H̄ir netp̄iwek, “Jisas ke wit Nasaret kan kesipet̄it ken.” ³⁸ *H̄ir netp̄iwek te m̄it̄ik nanam̄ir toto k̄inap kat̄ip, “Jisas Nepenyek ke Devit. Ti han etwen̄ina.” ³⁹ Te m̄it kerek nin̄in ek nenerek netp̄iwek, “Ekint̄ip w̄ire w̄ire!” Te h̄irak p̄ike k̄inap yap̄irwe ken̄ine hisiuwe, “Nepenyek ke Devit, ti han ekepai naanm̄iprai, te ti han etwen̄ina.” ⁴⁰ Jisas kemtewek h̄irak kerp ketpor, “Eiȳithis m̄it̄ik nanam̄ir toto eiȳik einen.” H̄ir neiȳik nan, h̄irak kan menep, Jisas kit̄iwekhi kar ik: ⁴¹ “Ti hanhan hi erekyut mekam?” M̄it̄ik nanam̄ir toto kat̄ip, “M̄it̄ik Iuwe, hi hanhan nanam̄ir kai p̄ike ekiupan te hi ah̄ir menmen werek werek.” ⁴² *H̄irak kat̄ip epei au, Jisas ketp̄iwek, “Ti esiupan nanam̄ir eh̄ir menmen. Ti han ekiteta te hi hekepit̄i h̄ire yaaik.” ⁴³ Wasenum h̄irak k̄ir menmen werek werek kises Jisas kewen̄ipi God. M̄it yap̄irwe n̄irek, h̄ir newen̄ipi God nentar h̄ir han yaaik neriuwerek.

19

H̄im me Sakias

¹⁻² Jisas kepno kitet wit Jeriko kesipatek kepno. M̄it̄ik iuwe niuk m̄irak Sakias h̄irak kepu wit ik. H̄irak kin̄in naanm̄ipre m̄it kerek h̄ir nari pewek me m̄it ne takis newet gavman em. H̄irak ketenen menmen yap̄irwe. ³ M̄it̄ik ik h̄irak kare kak̄ir Jisas h̄irak keim̄in. H̄irak m̄it̄ik kike yinak te ap kak̄ir Jisas kentar m̄it yap̄irwe nerp menep menep neson̄iwek. ⁴ Te h̄irak kesieknen kin̄in m̄it yap̄irwe ken k̄iniu nu fik kau niu (h̄irak k̄ire tap̄ir kup) h̄irak kak̄ir Jisas kentar h̄irak kakno kaksipaap nu ik e.

⁵ Jisas kan kerp nu ik e k̄ik̄iamnaan k̄ir Sakias ketp̄iwek kar ik: “Sakias, ekiuwe wasenum enen. Hi etput, hi petepin atikewit wauno w̄inak kit ek.” ⁶ Sakias kekiuwe wasenum kan t̄i, h̄irak han yaaik keriuwe Jisas kekre han k̄irak, h̄irak keriyaak ken w̄inak k̄irak. ⁷ *H̄ir m̄it yap̄irwe n̄irek, h̄ir nat̄ipan n̄inan yip̄ir new̄irek h̄ir nat̄ip nar ik: “Jisas kakno w̄inak ke m̄it̄ik enuk k̄ir̄iak menmen enum.” ⁸ *Maain keit w̄inak eik, Sakias kekrit kerp kat̄ip Jisas, “M̄it̄ik Iuwe emtau! Hi ewet pewek o menmen mai p̄inam mamno m̄it enun winen menmen auri. Te hi n̄ipaa emip̄in m̄it han ekinort̄ip pewek m̄ir, hi p̄ike ewet̄irem mamrer m̄ir kerek n̄ipaa hi et̄iwem miut̄ip, hi ewet̄irem tekyaait.” ⁹ *Jisas kat̄ip te m̄it nau en nemtewek. H̄irak kat̄ip kar ik: “Petepin m̄it̄ik ik epei keweik̄in sip kewet menmen enum. H̄irak h̄irekes nepenyek ke Ebrahim kentar in ek h̄irak kises God werek werek. H̄irak kises God werek werek kentar ¹⁰ *hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe, hi han te hi h̄inhat̄in m̄it h̄ir newaank h̄iras nar m̄it̄ik ik, te hi ekepi etorhis.”

Jisas kat̄ip h̄im tok piksa ke m̄it naanm̄ipre pewek me m̄it̄ik hak
(Mt 25:14-30)

* **18:38** Mt 15:22 * **18:42** Lu 7:50 * **19:7** Lu 5:30, 15:2 * **19:8** Eks 22:1; Nam 5:6-7 * **19:9**
Ap 16:31-34; Lu 13:16 * **19:10** Lu 15:4; Jo 3:17; 1Ti 1:15

¹¹ Jisas katip him tok piksa men mit kerek nemtewek katip Sakias menmen. Hirak katip him im kentar in ek hirak epei menep kakiun wit Jerusalem kaki. Te hir mit han kitet natip epei menep te God kaknen kakriuwe menmen mirak iuwe yaaim kakin in naanmamre mit. ¹² *Te Jisas katip kar ik: “Nipaa mitik hak iuwe kepu. Hirak kakno wit hak keit yanin in te mit han nanwisik kakre iuwe naanmamre mit neit ein. Maain hirak pike kaknen wit kirak ik. ¹³ Menep hirak kakno, hirak kenine mit hiswiyen (10) nekepik nriak menmen mirak, hir nan. Hir nan, hirak kewtir pewek mar 20 kina miutip miutip. Epei au, hirak ketpor, ‘Eiyimtau menmen. Yi yayit pewek im em, hiram mamri meiyam mamkiterem mamwaai ere iuwe, te hi pike anen.’

¹⁴ * “In ek, mit han ne wit kirak, hir nineinik te hir nesiuwe mit han nikaru nen natip nar ik: ‘Haiu minapen mitik ik kakre iuwe naanmamrai.’

¹⁵ “Maain mitik iuwe epei naanmipre mit pike kan, wasenum hirak kenine mit kerek nriak menmen mirak em kerek nipaa neit pewek, hirak keriyeyiri hir nan nerp ninaan mirak, hirak kitorhi me pewek nipaa hirak kewtirrem, te hir neit pewek meiyam mamtikerem o au. ¹⁶ Mitik hak kiutip kin in kan katip, ‘Mitik iuwe, me pewek nipaa ti ewetewem mar 20 kina, hiram mari ham mire 200 kina.’ ¹⁷ * Mitik iuwe ketpewek kar ik: ‘Ti yaaik, ti mitik ereyau menmen mai yaaim. Ti yaaik naanmiprau menmen kike mar im werek, te hi ewisit naanmamre wit iuwe mar hiswiyen (10) im e.’

¹⁸ “Hirak epei ken, mitik hak kerek kirak menmen mirak ek kan katip, ‘Mitik iuwe, me pewek nipaa ti ewetewem mar 20 kina, hiram mari ham mire 100 kina.’ ¹⁹ Hirak katip epei au, mitik iuwe king katip me mitik ik kar ik: ‘Ti naanmamre wit mar hispinak (5).’

²⁰ “Hirak epei ken, mitik hak kirak menmen mirak kan katip, ‘Mitik iuwe, im em hiram pewek mit nipaa ti ewetewem. Hi hisawinem mekre wa hitin. ²¹ Hi hineinit hentar ti menmen kerek mit han nimaam. Ti ewenkek menmen kerek nipaa ti ap emir em au, mit han namir.’

²² “Mitik iuwe king ketpewek, ‘Ti mitik eriak menmen mai, ti enuk! Hi pike ehit him mit ti etpim me hi, hi pike enit eriuwerem. Ti hertei hi mitik enuk atip him tokik tokik ari menmen ap mai ewenkek menmen kerek hi ap epei hamir au mit han. ²³ Henmak te ti ap ewisa pewek mei mekre benk? Te hi ehit meiyam kike weinim mamtikerem wi kerek hi pike han in a?’ ²⁴ Te mitik iuwe king katip mit kerek nerp ein en, ‘Eiyit pewek emkeipnawek eiwirrem te yi eiwet mitik hak kerek ketenen 200 kina eiwetiwekem.’

²⁵ “Hir netpewek, ‘Mitik iuwe mitik eik epei ketenen 200 kina, ekit.’

²⁶ * “Mitik iuwe katip kar ik: ‘Hi etpi mit kerek netenen menmen hiram yapirwe, te maain hirak mitik iuwe kakwetir meiyaam. Te mit kerek ap netenen menmen yapirwe au, menmen kike kerek hir netenenim, mitik iuwe kaktiwem mamkeipnor. ²⁷ In ek mit nai nepan ninaan hi hire mitik iuwe naanmamror, yi eiforhis einen in yi einip te hi ahiri.’”

*Jisas ken Jerusalem kakre mitik iuwe naanmamre mit
(Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Jo 12:12-19)*

²⁸ Jisas katip him im epei au, hirak kin in kinu kakno wit Jerusalem. ²⁹ Hirak kan menep ke wit Betfasi ketike wit Betani keit minu (o neyip) niuk mirak oliv. Epei au, Jisas keruwet mitikit disaipel wik tinu ten. ³⁰ Hirak ketpewekit kar ik: “Yi eno wit eik yi eiyr donki nikik (hirak kire hos) mit nekeipik kerp kerek mit niutip niutip ap nipaa newik wen au. Yi

eisiupaneke eiriyaak eiyik einen in e. ³¹ Te mit han nanitihi, 'Yi yenmak te yi yesiupan ek,' te yi eiyitpor, 'Mitik iuwe hanhan kaktiwek.'

³² *Hirakit ten ten ere tnapin menmen mar ke Jisas nipa ketpikewitem.

³³ Tnapinek o, hirakit wen tesiupan hos, mit kerek naanmpre hos netpikewit, "Yi yenmak te yi yesiupaneke?" ³⁴ Hirakit tatip, "Mitik iuwe kawir kakwik."

³⁵ Hir newenhi te hirakit tari hos eik teiyik ten Jisas, hir yapirwe newir saket (hiram mire laplap) mentar hos sip kirak, te hir nekin Jisas newisik kewik. ³⁶ *Jisas kewik kepno, hir mit nepno netikerek nenepep saket newisim minin mawaai yayiwe neteikin hir newenpiyek han yaaik neriuwerek. ³⁷ Jisas kan menep wit Jerusalem kerek yayiwe kiun wank kekiuwe ken miniu Oliv ek, mit disaipel narak yapirwe nererik menep menep hir han yaaik newenpi God nine henye newep him iuwe nentar menmen yaaim hir epei nir Jisas kirakem. ³⁸ *Hir natip nar ik:

"God naanmamre Mitik Iuwe kerek naanmamre haiu mit, hirak kakikrehir God. God hanhan keriuwai haiu mit. God hirak kakit niuk iuwe."

³⁹ Te mit han ne Farisi kerek naanmpre him me Moses nekre mit yapirwe en natip Jisas, "Mitik Iuwe, ti atip mit disaipel nit wire wire nentar hir natip God keriuwetit te ti han ti ik. Hiram enum." ⁴⁰ Jisas kewenhi ketpor, "Hi epti, hir nekintip wire wire, nan hiremes kerek mawaai yayiwe mamnap mamtip mamwenipi niuk mai."

Jisas kikit Jerusalem kentar mit neweikin sip newetiwek

⁴¹ *Jisas epei kan menep wit Jerusalem, hirak kirek, hirak kikit mit nau wit eik. ⁴² *Hirak katip, "Hi hanhan te yi mit petepin yertei menmen eitwem me yi eiyu werek werek, te in ek yi ap yerteiyem taau. ⁴³ Maain wi mamnen te mit ni enun nepan naninen nanweikni hir naniyepeti mit naninke yinan hesini naninke yinan hasini. ⁴⁴ *Te hir naninen naniwep yi mit miyapir nanawaank wit ki. Ap te nan mei miutip mamu kerek nipa mepu ek taau. Menmen im mamnen mamntar yi ap yertei wi God kan te kakikepi."

Jisas ken winak iuwe ke God kepir mit nesiuwe menmen neit ein

(Mt 21:12-17; Mk 11:15-19; Jo 2:13-22)

⁴⁵ Maain wi ham Jisas ken winak iuwe kerek mit nererik natip him me God neitai en, hirak kene mit kerek nesiuwe menmen mire sipsip o hore menmen ham mit namip nanwet God em, hirak kepri nen. ⁴⁶ *Hirak ketpor kar ik: "Him nipa God ketpim mit newisim mau twei mar im: 'Winak kai mit netpim hirak ke hir nanino nanitehi God menmen naneitak.' Te yi yeweiknik kire winak ke mit enun nekintip menmen newik."

⁴⁷ *Epei au, hekrit hekrit Jisas katip mit miyapir him mirak keit winak iuwe ke God kerek ek. Te mit iuwe pris newet God menmen me mit, hir netike mit ne Skraip kerek natip mit miyapir him me Moses, hir netike mit iuwe ninin mit, hir nimenpin Jisas hanhan nankip kaki. ⁴⁸ *Te hir ap kirakem au nentar hir mit yapirwe nemtau him mirak ap te naninaiwir him meiyam miutip au. Hir hanhan netikerek neit winak iuwe ke God eik.

* 19:32 Lu 22:13 * 19:36 2Kin 9:13 * 19:38 Sam 118:26; Lu 2:14 * 19:41 Jo 11:35 * 19:42 Ais 6:9-10; Mt 13:14; Ro 11:8 * 19:44 Lu 1:68, 21:6 * 19:46 Ais 56:7; Jer 7:11 * 19:47 Lu 21:37, 22:53; Jo 18:20 * 19:48 Mt 21:46; Mk 14:1-2; Lu 20:19

20

*Mit iuwe nitehi Jisas: Keim'in kewisit ti ewepyapir h'im me God?
(Mt 21:23-27; Mk 11:27-33)*

¹ Wi ham, kerek Jisas kepeit winak iuwe ke God keit Jerusalem kerekek, h'arak katip mit miyapir h'im yaaim me God, mit han pris iuwe kerek newet God menmen me mit, h'ir netike mit ne Skraip kerek natip mit miyapir h'im me Moses, h'ir netike mit iuwe h'ir naanmipre mit ne Isrel h'ir nan. ² H'ir nan h'ir nit'iwekhi, "Ti etpai, keim'in kehim'tenit te ti han h'ir'ak menmen im? Keim'in ketput h'iram yaaim te ti h'ir'akem?" ³ Jisas kewenhi ketpor, "In ek hi hitihi yi eyitpewem. ⁴ *Mitik Jon, God keriuwetek kan h'arak kikir mit neriuwe t'ipar ketpor h'ir enweik'in sip enwet menmen enum o Jon h'rekes han kitetim k'ir'akem?" ⁵ *H'ir natipan han kitetim mar im: "Haiu mamtip me God, te h'arak kaktip, 'H'iram meke God man te yi yenmak ap yises h'im me Jon?' ⁶ Te haiu mamtip Jon h'rekes han kitetim k'ir'akem, mit yapirwe in en nanwir nan nanwep nan'antar h'ir han kitet Jon h'arak profet, God keriuwetek kan kewepyapir h'im mirak." ⁷ Te h'ir newenhi natip Jisas nar ik: "Haiu ap mertei menmen Jon ketpim meke nein man?" ⁸ Te Jisas ketpor, "Mar keremem te hi ap hetpi keim'in keriuweta hi h'ir'ak menmen."

*Jisas katip h'im tok piksa me mit enun naanmipre ni me waai n'ikim wain
(Mt 21:33-46; Mk 12:1-12)*

⁹ *H'arak ketpor epei au, Jisas katip mit h'im tok piksa im: "Mitik kiutip kamir wain n'ikim mau ni kewis mit han naanmiprewem. Maain h'ir nan'it ham, h'arak kakit ham. Epei au, h'arak k'inaaiwir wit k'arak ken kakit wit hak ere maain tito yapirwe. ¹⁰ *Me wi kerek h'ir nan'it waai n'ikim mew'inki kerem em, h'arak keriuwet mitik kerek k'ir'ak menmen mirak kakno kakir mit kerek naanmiprewem, h'ir enwetiwek ham p'nam. Te mit kerek naanmipre ni keremem nakip nenipek y'ink enuk nesiuwerek kan ap ketenen menmen mei au. ¹¹ Maain h'arak p'ike keriuwet mitik hak ken te mit naanmipre ni keremem h'ir nakip nenipek y'ink enuk nesiuwerek p'ike kan ap ketenen menmen mei au. ¹² H'arak p'ike kan ap ketenen menmen au, h'arak keriuwet wok mitik hak kepno, te mit naanmipre ni h'ir nakip kaa h'ir newirek kenp'in. ¹³ H'ir newirek kenp'in, mitik ke ni h'rekes katip, 'Hi ariak mekam te hi eh'it menmen mai p'nam? Hi hertei. Hi esiuwe n'ikan kai n'ipaa hi hinaak kiutip kerek ek. H'arak ekno te h'ir han ekitetik enwetiwek menmen.' ¹⁴ H'arak keriuwetek ken ni eim, te mit kerek naanmiprewem n'rek h'ir natipan, 'Ik ek h'arak n'ikan k'arak h'rekes kerek ek. Haiu emkip te haiu mamit ni me waai wain h'iram maiu.' ¹⁵ Te h'ir nep'rek kaknop'in ni me waai n'ikim kerem em, h'ir nakip. Mitik h'rekes ke ni keremem ekri'ak mekam me mit naanmipre ni mirak? ¹⁶ Hi hetpi h'arak eknen eknep mit kerek naanmipre ni eim, h'arak p'ike ekwet han em naanmipre ni me waai keremem." Mit h'ir nemtau h'im im h'ir natip, "Taaui! Em'it! Mit kerek naanmipre ni ap te nanri'ak enum marim auye!"

¹⁷ *Jisas k'iri ketpor kitorhi kar ik: "Menmen im ap te mamnen taau, kenmak h'im me God mau t'wei matip mar im:

'Tein'ik kerek n'ipaa mit kerek nime winak ek n'inein'ik nenkerek newis'ik k'iwaaui?' ¹⁸ *Mit neim'in niutip niutip kerek neweik'in sip neweto h'ir nar ke mit h'ir nerewo tein'ik ek h'arak kakrenirir kike kike nanriwaank. Tein'ik kak'inke kak'antar neim'in h'arak kaksesi t'kip

* 20:4 Mk 4:1-5 * 20:5 Mt 21:32 * 20:9 Ais 5:1 * 20:10 2Kro 36:15-16 * 20:17 Sam

tikip mamre niutip. (Hi kerekek hire teinik ik. Keimin ap kises him mai kakawaank hirekes.)” ¹⁹ *Mit hir natip mit miyapir him me Moses netike mit iuwe pris kerek ninin mit han, hir hanhan in ek nanthis Jisas nankip nentar hirak katip mit him weinim tok piksa me hir mit iuwe keriyen. Te hir nnapen mit miyapir yapirwe nererik menep menep, te hir netiwekhis nanip au.

*Mit nan nitehi Jisas menmen me nanwet gavman pewek me takis
(Mt 22:15-22; Mk 12:13-17)*

²⁰ *Te hir nemerir wi te nantiwekhis. Hir nehimitan mit enun nemipin hir nire yaain te hir naninen nanmipin Jisas nanitiwekhi menmen te hir nanwisik kakno his me mitik iuwe Gavman ke Rom. ²¹ Hir nan natip Jisas, “Kaiu Iuwe, haiu merite menmen ti etpim ewepyapirem hiram yaaim. Haiu merite ti ap hnaain mit iuwe o mit neimin weinim. Hiram menmen weinim ti etpor him yaaim me God keremem. ²² *Ti etpei hiram yaaim werek te haiu emwet mitik iuwe naanmipre mit ne Rom netikewei pewek me takis o au?” ²³ Te Jisas kertei kekere han kirak hir nemipin te hirak ketpor, “Yi yenmak te yi yitauhiyem a? ²⁴ Yi eiteikno pewek kei kiutip. Himin metike niuk me keimin im em?” Hir newenhi, “Mitik iuwe Sisa kerek naanmipre mit ne Rom ek.” ²⁵ Te Jisas katip, “Yi eiwet mitik iuwe naanmipre mit ne Rom menmen lo metpim. Te yi eiwet God menmen him me Moses keremem metpim.” ²⁶ Hir ap nemtau him mei enum hirak ketpim te hir nanriyak me nanamir me mit neiyik nanino au. Te hir nekintip wire wire neit, hir han kekrit neriuwe him mirak.

*Mit nitehi Jisas menmen me mit nani pike nanikrit
(Mt 22:23-33; Mk 12:18-27)*

²⁷ Mit han pris hir nises him me Sadyusi, hir nan Jisas. Hir keriyen han kitet mit epei naa ap te pike nanikrit taau. Hir nitiwekhi nar ik: ²⁸ *Mitik Iuwe, mitik Moses kewisai him lo im em: ‘Mitik kaa kinaaiwir mite pirak te nikerek au, mitik kerekek nikik o heiyiuwe kirak ekit mite pirak weinye kerep te hire pike ewine nikerek enikrehir ke mitik nipaa kaa ek e.’ ²⁹ Nipaa mitik ketike kikrek narak hispinak kiutip (6) ne haai kiutip hir nepu. Heiyiuwe kir keit mite. Maain hirak kaa, te hirak ap epei kine nikerek nei wen au. ³⁰ Te nikik kirak kerek nimumek ek ketiwe te hirak kaa ap epei kine nikerek au. ³¹ Nimumek ketiwe te menmen mar im me hirakit hispinak wik (7), hir naa te ap hir nine nikerek nei au. ³²⁻³³ Hir naa, maain mite hire waa. Maain wi God kakikian mit nanikrit, mite ip e pe mitik keimin ke mit hispinak wik (7)?”

³⁴ Hir nitiwekhi epei au, Jisas kewenhi ketpor, “Mit miyapir in ek hir neitan. Haairer ne miyapir nihan hiram, hir nesiuwe nikerek nir nanino nanit pewek nanmereyi. ³⁵ Te mit netike miyapir kerek hir yaain en nentar hir newis God naanmipri, hir nani te maain God kakikian hir nanikrit nanu te maain hir ap pike nanitan taau. ³⁶ *Hir naniwe mit ensel nentar hir ap te nani au. Hir nanu nanre nikerek ne God nanintar hir naa hir pike nanikrit. ³⁷ *Mitik Moses katip keteiknai werek werek kerek mit naa maain nanikrit nanu. Him me God mau twei Moses kewisim matip menmen me wi hirak kir si taak nu ap kaa au, hirak katip ke Mitik Iuwe, ‘Hirak God ke Ebrahim, God ke mitik Aisak, mitik Jepok kerek nipaa enum eik nepu.’ ³⁸ *Menmen im meteiknai hirak God ke mit hir naa au. Hir nepu. Haiu mit

* 20:19 Lu 19:47-48 * 20:20 Lu 11:54 * 20:22 Ro 13:6-7 * 20:28 Diu 25:5 * 20:36 Ijo 3:1-2 * 20:37 Eks 3:2-6 * 20:38 Ro 14:8-9

in han kitet m̄it epei naa, te God kat̄ip au h̄ir h̄im̄n k̄ir kepu. H̄ir n̄naaiw̄ir ȳink k̄ir kaa kerekek te nan̄it ȳink hak yaaik.”

³⁹ M̄it han ne Skraip kerek newepyap̄ir h̄im me Moses newenhi nat̄ip, “M̄it̄ik Iuwe, ti epei at̄ip werek.” ⁴⁰ H̄ir ȳink enuk n̄naain nanitehi Jisas menmen meiyam au.

Jisas kitehi Sadyusi h̄im me m̄it̄ik God kehimitanek kak̄ikaap haiu m̄it
(Mt 22:41-46; Mk 12:35-37)

⁴¹ Jisas ketpor, “Nenmak m̄it kerek nat̄ip m̄it miyap̄ir h̄im me Moses nat̄ip M̄it̄ik Krai kerek God kehimitanek h̄irak nepenyek ke Devit kerekek a?”

⁴² *H̄irak nepenyek k̄irak kerekek au kentar Devit h̄irekes kat̄ip mau t̄iwei Sam kar ik:

‘God h̄irak kat̄ip M̄it̄ik Iuwe kai:

Ti ehu etikewa har ke m̄it iuwe, ⁴³ ere maain hi enep m̄it nit enun neapan epei au nesi.’ ⁴⁴ Devit kene nepenyek k̄irak “M̄it̄ik Iuwe kai.” Markeik te M̄it̄ik Iuwe God kehimitanek kaknen kak̄ikaap m̄it h̄irak kakre nepenyek ke Devit kerekek a?” Jisas kat̄ip menmen im keteik̄n m̄it h̄irak k̄ire God.

Jisas kat̄ip m̄it naanmamre h̄iras me menmen m̄it kerek newepyap̄ir h̄im
me Moses h̄ir nisesim

(Mt 23:1-36; Mk 12:38-40; Lu 11:37-54)

⁴⁵ M̄it yap̄irwe nererik nemtewek, Jisas kat̄ip m̄it n̄rak disaipep menmen im: ⁴⁶ “Yi naanmamre h̄iras me m̄it iuwe newepyap̄ir h̄im me Moses. H̄ir nan̄ino ein ein neweik̄n laplap saket nokik kerek meteik̄n m̄it h̄ir nises God, h̄ir han yaaik nant̄ipan neiyewowan nan̄irp wit maket kerek m̄it nererik nesiuwe menmen. H̄ir hanhan nanu yeno m̄it nehimitanem me m̄it iuwe neit w̄nak kerek m̄it nererik nekine h̄im me Moses, o w̄nak m̄it nererik naam menmen neriuwe m̄it han. ⁴⁷ H̄ir hanhan n̄isaw̄n nanri menmen, w̄nak o t̄i me miyap̄ir m̄it n̄ir epei naa nesiupani. H̄ir epei nari menmen, te h̄ir nan̄ino w̄nak ke God h̄ir nemip̄n n̄itehi God menmen neteik̄n m̄it yap̄irwe h̄ir yaain. Maain God kak̄iwaan̄ki w̄senum nan̄ntar h̄ir nemip̄n n̄ir̄ak enum.”

21

M̄ite weiniye n̄ipaa m̄it̄ik k̄ire kaa, h̄ire wewet God menmen

(Mk 12:41-44)

¹ Jisas kerenaan k̄ir m̄it netenen menmen yap̄irwe h̄ir new̄ir pewek yap̄irwe mekre t̄ikenup m̄iwaai w̄nak iuwe ke God. ² H̄ir new̄irem, Jisas kau k̄ir m̄ite weiniye n̄ipaa m̄it̄ik k̄ire kaa h̄ire wew̄ir pewek kike wik mepno mekre t̄ikenup kerekek. ³ *H̄ire wew̄irem epei au, Jisas kat̄ip, “Hi hetpi, m̄ite weiniye ip e n̄ipaa m̄it̄ik k̄ire kaa, h̄ire wew̄ir pewek mekre t̄ikenup h̄iram min̄n m̄it han. ⁴ M̄it han en h̄ir new̄is ham kerek epei nenkerem men, p̄nam au meit, te h̄ir newet God em. Te h̄ire wetenen pewek mei yap̄irwe au, te h̄ire wew̄is̄im wenepim kerek h̄ire wetenenim me weiȳim waw̄im menmen.”

Jisas kat̄ip w̄nak iuwe ke God maain m̄it nan̄iwaan̄kek kak̄it

(Mt 24:1-2; Mk 13:1-2)

⁵ M̄it han h̄ir nat̄ip menmen me w̄nak iuwe ke God h̄irak yaaik nan yaaim m̄ire tein̄ik m̄it newen ninaan mewik, menmen ham yaaim m̄it newis̄im neiȳim neses w̄nak neriuwerem. Te Jisas ketpor, ⁶ * “H̄iram

menmen im yi yirem, maain wɨ mamnen te ap nan kei kiutɨp kaku taau, te menmen meiyam miutɨp miutɨp mamu mamɨntereram taau. Mɨt nanwɨrem mamno tɨ heriyai heriyai.”

Jisas katɨp menmen maain mamnen mamɨwaank mɨt
(Mt 24:3-14; Mk 13:3-13)

7 Hɨr mɨt en nitɨwekhi nar ik: “Mɨtɨk Iuwe, me wɨ mekam te menmen im mamnen? Menmen mekam mamnen mamteiknei wɨ epei menep te menmen im mamnen?” 8 Jisas ketpor, “Yi naanmamre hɨras te mɨt ap nanmitɨpɨn. Mɨt yapɨrwe nanɨnen nanɨkrehɨr kai, hi Mɨtɨk God kehimɨtana hi akaap mɨt. Hɨr niutɨp niutɨp nanɨnen nantɨp, ‘Hi epei han,’ o ‘Wɨ epei man menep te tɨ kakuwaank kakɨt.’ Yi eiyɨmtau hɨm im eiyisesim au emɨt! 9 Maain yi eiyɨmtau mɨt nanɨnepan wɨsenum yi ap einapen eipɨrɨpɨr au emɨt! Menmen ham yapɨrwe mamɨnɨn mamnen keremem te wɨ eik enum epei man menep wen au.”

10 Jisas wen katɨp, “Mɨt ne wit hak iuwe kiutɨp nantike mɨt han ne wit hak iuwe nanɨnepan, gavman han nantike gavman han nanɨnepan. 11 Menmen enum mamnen tɨ. Tɨ kaktanɨk kakrer wit wit, hawɨ au, te menmen mamwo au. Mɨt miyapɨr nɨnpɨ mamɨn. Menmen enum mamɨkrit mamnen te yi yainap. Menmen enum mantike menmen ham iuwe me nepni mamɨr te yi yayɨrem.

12 *Menmen im maain mamnen te im minɨn mamnen. Mɨt hɨr nanwepiyapɨr me menmen yi yɨɨakem, nanrekɨyi enum te nanɨswi yi yaino mɨt kerek naanmɨpre wɨnak kerek mɨt nekine hɨm me Moses, o mɨt iuwe, o gavman te hɨr nanriwaank yaino wɨnak enuk yayɨɨntar yi yises hɨm mai. 13 Im em hɨram wɨ yaaim te yi eiwepyapɨr hɨm yaaim me God. 14 Yi ap eiyɨnɨn han ekitet menmen yi eitɨp mɨt iuwe em naanmampre hɨras au emɨt! Yi ap eirɨakem eiyɨntar 15 *hi eweti hɨm mai yaaim yi yayɨrtei menmen werek werek te mɨt kerek hɨr nepan ni en ap te nanwepiyapɨr nanweni hɨm me ninaan me gavman ke menmen yi yetpim.

16 *Mɨt enun nantike miye haai ni, o kikrek ni, yenterer ni, o ni yinan, hɨr nanriuweti yaino mɨt enun nepan, hɨr naniwep yi mɨt neiyan. 17 Mɨt yapɨrwe nanɨneini nanɨntar yi yises hɨm mai. 18 *Te God naanmamre hɨmɨn ki yi eiyu werek werek. 19 *Yi han tokik eiyu eiyises hɨm mai te mɨt nanɨniwep yi yayɨ, maain hɨmɨn ki kaku werek werek yi yayu yaitikewa.

Jisas katɨp maain mɨt nanɨwaank wit Jerusalem
(Mt 24:15-21; Mk 13:14-19)

20 “Maain wɨ kerek yi eiyɨr mɨt ne ami enun nepan nanɨnen nanweikɨn wit Jerusalem, te yi eiyɨrtei wɨ epei man menep te mɨt nanɨwaankek. 21 Te neimɨn nau provins Judia enɨrɨr enɨno mɨniyu (o neiyɨp) enu enɨt en. Neimɨn kerek nau wit Jerusalem hɨr enɨno enɨnopɨn. Neimɨn kerek nerer wit wit kirapɨt menep Jerusalem ap pike enɨnen wit kir iuwe ek enu enɨt en au emɨt! 22 *Wɨ im hɨram wɨ God kakɨɨak mɨt enum kakɨntar menmen enum hɨr nɨrɨakem mar ke nɨpaa hɨm me God mau tɨwei metpim mamnen. 23 *Maain me wɨ im hɨr miyapɨr nanine nɨkerek hɨr han enuk, hɨr nantike miyapɨr nɨnan nɨkerek kike newetɨr nɨm nanɨntar hɨr ap nanɨrɨr waswas au. Menmen im enum mamnen mamɨwaanki. Menmen enum mamnen mɨt nanu tɨ ik e, God kakɨɨak mɨt ne Isrel enum enum. 24 *Mɨt han hɨr mɨt

* 21:12 Mt 10:18-20; Lu 12:11-12 * 21:15 Ap 6:10 * 21:16 Mt 10:21-22 * 21:18 1Sml 14:45; Lu 12:7 * 21:19 Hi 10:36 * 21:22 Diu 32:35; Jer 5:29, 46:10; Hos 9:7 * 21:23 1Ko 7:26 * 21:24 Esr 9:7; Sam 79:1; Ais 63:18; Ro 11:25; Rev 11:2

enun nan+nip nanriuwe h+ne me his, h+r nantorhis nanriyei nan+no nanrer wit wit nan+rak menmen me m+it han. Te m+it kerek h+r ap ne weiwik me Isrel au, nanu wit Jerusalem naanmam+rwek ere w+ kerek God kewis m+it nanweik+n sip nanwet menmen enum h+ram epei au.

Maain M+it+k ke wit ke M+it+k Iuwe h+rak p+ike kaknen
(Mt 24:29-31; Mk 13:24-27)

²⁵ *Maain menmen yap+rwe mamu nepni mam+r im: H+ram wepni, h+r, wenke mamweik+nhis mamre menmen ham, m+it nanrer wit wit han toenuk nan+napan nan+mtau wan s+r mewen+n wan kakniu. ²⁶ M+it yap+rwe nan+r menmen im han kakitet menmen meiyam enum mamnen t+ ik te h+r han toenuk nan+p+r+n nan+nkew+n nanwaai nan+nat+n. Menmen iuwe mau nepni mam+nke mamnaaiw+r wit m+r mamnen in, mamno ein. ²⁷ *Te in ek yi eiy+r hi M+it+k ke wit ke M+it+k Iuwe hi anen akre nap+ etike menmen mai iuwe mamtike menmen mai yaaim mamreh+he. ²⁸ *Menmen im enum mam+krit mamnen, yi han ekitet hi M+it+k Iuwe menep hi anen akepi etihis, te yi ap einaain au em+! Yi han yaaik eiyu eiy+it.”

Menmen mamu nepni mamteik+n Jisas menep te p+ike kaknen mam+r ke nu fik keteiknai menmen

(Mt 24:32-35; Mk 13:28-31)

²⁹ H+rak ketpor epei au, Jisas ketpor h+m tok piksa ham im: “Yi han ekitet nu fik kerek h+rak k+re nu hamis ketike nu ham. ³⁰ W+ yi eiy+r nu heneik m+rak mam+nsiunen, yi eit+p, ‘Wepni yaaik epei te kaknen.’ ³¹ Mar im yi yay+r menmen im me nepni o wan h+ram mamnen mam+r ke hi epei hetpiyem, te yi eiy+rtei God menep te kaknen naanmamre m+it miyap+r ne t+.

³² “Hi hetpi werek. M+it nau t+ in ek ap nani ere w+ mamnen te menmen yap+rwe hi hetpim mar im h+ram mam+krit mamnen. ³³ *Maain nepni mamtike t+ ik mam+waank mam+t te h+m mai taau, mamu mam+t tipmain tipmain enum eik.

Jisas kat+p m+it disaipel n+rak h+r naanmamre h+ras me w+ God kaknen naanmamre m+it

³⁴⁻³⁵ *Yi naanmamre h+ras ap han ekitet yay+m menmen yap+rwe, t+p+r si enum, o menmen me t+, ni mi o sak o menmen im au em+! Hekrit hekrit yi han ekite eiriak menmen im keremem te w+ hi Krai p+ike enen, yi ap yemeriya werek werek au. W+ im mamnen mamwepyap+r m+it yap+rwe nau t+ nerer wit wit h+r ap nises God nan+r ke miyak ketari t+rp+kak+k+p.

³⁶ *Naanmamre h+ras eiyitehi God hekrit hekrit te yi eiy+r+p han tokik me menmen enum me w+ enum mamnen te maain yi wen eiyises h+m mai yi yaain te yi eiyu eitikewa hi M+it+k ke wit ke M+it+k Iuwe.”

³⁷ *Me wepni, Jisas ken w+nak iuwe ke God h+rak kewepyap+r h+m m+rak kat+p m+it em. Me w+taan, h+rak k+niu m+niu (o neiy+p) Oliv ken k+waai ein. ³⁸ Wanewik hekrit, h+r m+it miyap+r nan+p+no w+nak iuwe ke God nan+mtau h+m m+rak.

22

M+it+k Judas kat+p kakwet M+it+k Iuwe Jisas kakwis+k kakno his m+r
(Mt 26:1-5, 14-16; Mk 14:1-2, 10-11; Jo 11:45-53)

* 21:25 Sam 46:2-3, 65:7-8; Rev 6:12-13 * 21:27 Dan 7:13; Mt 26:64; Rev 1:7 * 21:28 Ro 13:11

* 21:33 Lu 16:17 * 21:34-35 Mt 24:48-50; Mk 4:19; Lu 17:27; 1Te 5:3 * 21:36 Mk 13:33; Rev

6:17 * 21:37 Lu 19:47

1 *Wî epei man menep kerek mît ne Isrel han tewenîn wî kerek nîpaa God kari maamrer nîr nînaaiwîr wit Isip, hîrak ken kenep mît newiyen. Wî im hîr nekinaam Pasova, hîr ap newis yis mekre bret au. 2 *Mît iuwe pris netike mît ne Skraip kerek natîp mît miyapîr hîm me God kerek Moses kewisîm mau tîwei, hîr han kitet mamîrkeik te hîr nanînep Jisas nanîntar hîr nînapen nanriyaak kakît wit yaain te mît kerek nises hîm mîrak hîr nanînîp.

3 *Te Seten kan kari han ke Judas kerek mît nenewek “Mîtîk ke wit Keriot,” kerek hak kiutîp ke mît disaipel hiswiyen wik (12). 4 Seten kari han kîrak te Judas ken katîp mît iuwe pris netike mît iuwe naanmîpre polis ne wînak iuwe ke God, hîrak ketpor ekîrkeik te hîrak ekwetîr Jisas kakno his mîr. 5 Hîr nemtewem, te hîr han yaaik natîp nanwetîwek pewek. 6 Judas kewenhi pewek te hîrak han kitet ekîrkeik te hîrak kakwepypîr Jisas kakwet mît iuwe rek, te mît yapîrwe nepu au hîr nanîtariyek.

Mîtîkît wiketeret te mît disaipel temani menmen tîrîakem me wî Pasova (Mt 26:17-25; Mk 14:12-21; Jo 13:21-30)

7 *Wî epei man te mît ne Isrel nanîm bret yis mekrerem au. Me wî ik hîr mît enînep sipsip enîr ke hîm me Moses mau tîwei metpim, hîr nanîm me wî Pasova han tewenîn God kîkaap maamrer nîr nîpaa nînaaiwîr Isip. 8 Me wî im Jisas keriuwet Pita ketike Jon ten ketpîwekît, “Yi eino eiraimani menmen eirîakem me wî Pasova te haiu mamîm.” 9 Hîrakît titîwekhi, “Ti hanhan hawîr waumani menmen wawît nein?” 10 Jisas ketpîwekît, “Eiyîmtau. Yi eino wit iuwe ek yi yayîr mîtîk keremîme mîn tîpar mekrerem. Yi eisesik einîk eino wînak kerek hîrak kaknîk kakno kakîkrerek. 11 Te yi eitîp mîtîk hîrekes ke wînak kar ik: ‘Mîtîk iuwe kawîr ketput, Ti eweto haau meiyam em te hi etike mît disaipel nai mamîm menmen me Pasova mamwî.’ 12 Hîrak kakteikni haau yaaîm mau niu ein epei newis menmen mekrerem. Yi eiyît menmen eiwisîm emwaai haau im e.” 13 *Hîrak katîp epei au, hîrakît ten tînapîn menmen kerek epei Jisas ketpîwekît em, te hîrakît tîrîak menmen mîwaaî werek werek te hîr nanîm menmen me Pasova.

Jisas kewet mît nîrak disaipel Komunion hîr naam, te hîr han tewenînek (Mt 26:26-30; Mk 14:22-26; 1Ko 11:23-25)

14 Hîrakît temani menmen epei werek, Jisas ketike mît aposel nîrak nar hiswiyen wik (12), hîr nan nau neweikînan nanîm menmen. 15 Hîr nau en, Jisas ketpor, “Hi hanhan iuwe me hi hahîm menmen im me Pasova etikewi maminîn te maain hi hahi. 16 *Hi hanhan ehîm menmen im entar hi etpi, hi ap te ehîm menmen meiyam mar im ere maain God kaknen naanmamri yi mît nai.”

17 Jisas ketpor epei au, hîrak kekin wa hesnu keriuwe tîpar wain, hîrak kitehi God ketpîwek kar ik: “Ti yaaik.” Epei au, hîrak katîp, “Yi eiyît tîpar mekre wa hesnu ik ek, eiwenem emrer yi mît. 18 Hi hetpi ap te hi pîke ehîm tîpar wain im me wî im ere maain God kakinîn kaknen naanmamri yi mît.” 19 *Epei au, hîrak kekin bret kerek ek, hîrak kitehi God ketpîwek, “Ti yaaik,” te hîrak kewepik kewetîrek katîp, “Ik ek hîrak kîre yînk kai. [Hi hahi te akepi. Yi yaitîwem yayîm han etwenîn menmen hi arîakem.” 20 Hîr naam epei au, mar keremem hîrak kwetîr wa hesnu tîpar wain

* 22:1 Eks 12:1-27 * 22:2 Lu 20:19 * 22:3 Jo 13:2, 27 * 22:7 Eks 12:1-27 * 22:13 Lu 19:32 * 22:16 Lu 13:29 * 22:19 Lu 24:30

mekrerem, h̄rak ketpor, “Mar im t̄par wain hi ewenem mekre wa hesnu ik e, h̄ram hemkre mai mamwen mamkepi yi m̄t te God kakweti h̄m kontrak ham m̄rak yaaim me yi eitikerek eikiyan eiyu han kiut̄p.] 21 *Yi eiȳmtau! H̄rak m̄t̄ik kerek maain kakwepayap̄r epei kau ketikewai kaam menmen. 22 Hi M̄t̄ik ke wit ke M̄t̄ik Iuwe hi hahi ah̄r ke n̄paa God epei kat̄ip, te m̄t̄ik kerek kakwepayap̄rek, h̄rak kak̄iwaan̄k h̄rakes.” 23 H̄r nemtewek epei au, h̄r nekrit nitehiyan ne h̄r h̄ras keim̄nak maain kak̄rak menmen im e.

H̄r m̄t̄ disaipel nat̄ip nenehan nare keim̄n h̄rak m̄t̄ik iuwe kin̄n

24 *Maain m̄t̄ disaipel nat̄ip nenehan me h̄r keim̄n h̄rak kakin̄ni ne h̄r h̄ras. 25 *H̄r nenehan menmen im te Jisas ketpor, “M̄t̄ iuwe ne m̄t̄ ap ne weiw̄k me Isrel, h̄r naanm̄pre m̄t̄ en, hanhan m̄t̄ nenewor n̄r yinan. 26 *Te yi au. Keim̄n ke yi m̄t̄ h̄rak kakin̄n, h̄rak han ekitet h̄rak k̄re m̄t̄ik wein̄k, h̄rak han ekitet h̄rak k̄re m̄t̄ nitet yayiwe h̄rak k̄karu. 27 *Yi han kitet keim̄n wisenuk kin̄n. M̄t̄ik kau yeno kaam menmen o m̄t̄ik kerek kemani menmen kekinem kewet m̄t̄ik kau yeno em? M̄t̄ik kau yeno kerek ek. 28 “Yi keriyen epei yetikewa me menmen enum epei man merewaank. 29 *Te hi eweti menmen yi naanmamrewem yaȳr ke haai kai epei kewetewem hi naanm̄prewem. 30 *Te yi yaȳm menmen mantike t̄par yayu yeno mai yaitikewa. Yi yayu yeno me m̄t̄ iuwe yi skelim m̄t̄ ne weiw̄k hiswiyen wik (12) me Isrel.”

*Jisas kat̄ip Pita maain h̄rak kakweik̄n sip kakwet̄wek
(Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Jo 13:36-38)*

31 Jisas ketpor epei au, h̄rak kat̄ip Pita, “Saimon, Saimon, emtewek! M̄t̄ik enuk Seten, God epei ketp̄wek te h̄rak kakmitip̄n me menmen kakri han ke yi m̄t̄. H̄rak kak̄rakem kak̄r ke m̄t̄ik kerek keit rais n̄kim keses haas kewis n̄kim yaaim mamwaai in, kew̄r haas men ein. 32 Te hi epei hitehi God kak̄ikepit ti Saimon te ti ehises h̄m yaaim ap te menmen mam̄waankem. Maain te ti p̄ike eweik̄n ehisisa, ti ekaap nit yinan in.”

33 Pita kat̄ip keremir̄wek h̄m kar ik: “M̄t̄ik Iuwe, hi ap h̄naain te haw̄r wauno winak enuk hi hahi etikewit.” 34 Jisas ketp̄wek, “Pita, hi hetput. Suware ap te kaknep enum wen au ere ti epei at̄ip wikak te ti ap erteiya au.”

Jisas kat̄ip disaipel h̄r naanmamre h̄ras en̄ntar w̄i enum epei man

35 *Jisas kat̄ip Pita epei au, h̄rak kat̄ip disaipel n̄rak yap̄rwe kar ik: “N̄paa me w̄i hi heriuweti yi yen ap yeit tan̄k k̄ike o tan̄k iuwe me n̄kin nak̄rke metike su, m̄t̄ neweti menmen mei o au? Yi n̄np̄i miwei o au?” H̄r newenhi nat̄ip, “Haiu meit menmen werek.” 36 *Jisas kat̄ip, “Te in ek, yi neim̄n yeit tan̄k k̄ike o tan̄k iuwe au, yi eitiwem. Yi neim̄n ap yeit h̄ne me his au en, yi eisiuwe saket te yi eiȳt kei ki. 37 *Hi hetpiyem entar yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen eiȳr ke m̄t̄ik ketenen h̄ne keyiȳk kaknep m̄t̄ enun nepan. H̄m me God mau t̄wei n̄paa m̄t̄ newis̄m h̄ram mat̄ip me hi mar ik: ‘M̄t̄ iuwe nanwis̄k kaki kaktike m̄t̄ enun n̄r̄iak enum.’ Menmen mekre t̄wei n̄paa m̄t̄ newis̄m me hi, h̄ram mamnen

* 22:21 Sam 41:9; Jo 13:21-22 * 22:24 Lu 9:46 * 22:25 Mt 20:25-27; Mk 10:42-45 * 22:26 Mt 23:11; Mk 9:35 * 22:27 Jo 13:12-15 * 22:29 Lu 12:32 * 22:30 Mt 19:28 * 22:35 Lu 9:3, 10:4 * 22:36 Lu 22:49 * 22:37 Ais 53:12; Lu 22:52

mam̄rek.”³⁸ H̄irak kat̄ip epei au, m̄it̄ disaipel nat̄ip, “M̄it̄ik Iuwe, eh̄ir im em. Haiu metenen h̄ine me his wik.” H̄irak kewenhi kat̄ip, “H̄iram werek. Em̄it̄. Yi yep̄itari h̄im mai.”

*Jisas prea kitehi God menmen keit m̄niū o neiȳip niuk m̄irak wit Oliv
(Mt 26:36-46; Mk 14:32-42)*

³⁹* H̄ir nat̄ip epei au, Jisas ken witeik k̄inaaiw̄ir wit Jerusalem, h̄irak ken m̄niū (o neiȳip) Oliv kep̄ir ke n̄ipaa h̄irak k̄ir̄iakem. M̄it̄ disaipel n̄irak nisesik nen. ⁴⁰ H̄irak kan wit ik epei au, h̄irak ketpor, “Yi eiyitehi God te menmen enum Seten kakrek̄yorem h̄iram ap te mamnen mamiwep taau.”

⁴¹ H̄irak ketpor epei au, h̄irak k̄inaiw̄iri ken ere yan̄im̄in ein k̄ire m̄it̄ new̄ir nan, h̄irak kewen nin̄ip kau t̄i kitehi God menmen. ⁴²* H̄irak kat̄ip, “Haai, ti han kit te ti eh̄it̄ menmen im enum emkeipno. Ap han kai, au. Ti han kit ti eriakem.” ⁴³ [M̄it̄ik ensel keke wit ke God kan k̄irek kekepik han tokik kepu.] ⁴⁴ Jisas han toenuk keriuwe menmen te h̄irak kitehi God hisiuwe, siuwan m̄irak meweik̄inh̄is m̄ire hemkre metnen men ti.

⁴⁵ H̄irak kitehi God epei au, h̄irak kekrit̄ p̄ike kakno kak̄ir m̄it̄ disaipel t̄irak. Au, h̄irak̄it̄ t̄iwaai tentar h̄irak̄it̄ han enuk teriuwe menmen enum mamnen. ⁴⁶ H̄irak kitorhi ketpor, “Yenmak te yi ȳiwaai a? Yi eiȳikrit̄ eiyitehi God ek̄ikepi te Seten ap kakrek̄yi enum taau.”

*M̄it̄ nan neithis Jisas
(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Jo 18:3-12)*

⁴⁷ Jisas wen ketpor menmen im, m̄it̄ik niuk m̄irak Judas kerek m̄it̄ik kiut̄ip ke m̄it̄ disaipel hiswiyen wik (12), h̄irak kin̄n m̄it̄ yap̄irwe kan kerp ninaan me Jisas te keiyewewik kem̄iw̄ek tekep (kises menmen me maamer n̄ir). ⁴⁸ Te Jisas ketp̄iw̄ek, “Ti eriuwe menmen im me haw̄ir weiyewewak̄it̄ h̄iram m̄ire haw̄ir h̄irekses te ti ewisa hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe hi eno his me m̄it̄ enun nepan a?”

⁴⁹* M̄it̄ disaipel kerek nerp en netikerek nertei menmen mamnen h̄ir nit̄iw̄ekhi, “M̄it̄ik Iuwe, haiu emnep m̄it̄ mamriuwe h̄ine me his maiu o au?” ⁵⁰ M̄it̄ik disaipel kiut̄ip k̄iwaai h̄ine ke his kenep m̄it̄ik k̄ir̄iak menmen me m̄it̄ik iuwe pris, h̄irak keremir̄ n̄ik̄ip me his yaaim mewen meket. ⁵¹ Au, Jisas kat̄ip keremir̄or h̄im kar ik: “Epei au werek. Eiwis̄ik.” H̄irak keit̄ n̄ik̄ip p̄ike kemt̄in mau paan k̄irak epei werek te m̄it̄ik k̄ire yaaik.

⁵²* Jisas kerek̄yiw̄ekem m̄ire yaaim, h̄irak kitehi m̄it̄ iuwe pris netike m̄it̄ naanm̄ipre polis kerek naanm̄ire w̄inak iuwe ke God, h̄ir netike m̄it̄ iuwe ne kaunsil, h̄ir nan nant̄iw̄ekhis, h̄irak ketpor, “Yi yenmak te yi yan yetike h̄ine me his o paap yoki te yi yan yetauhis yaire yi yaȳithis m̄it̄ik enuk kerek kekint̄ip menmen a? ⁵³* Hekrit̄ hekrit̄ hi epeu etikewi hi heit̄ w̄inak ke God eik ek, te yi ap eitauhis eiwisa ekre w̄inak enuk ke gavman au. Te in ek h̄iram w̄i mi te yi yair̄iak menmen enum. Seten in ek kare kakin̄na.”

*Pita kepak̄in Jisas kat̄ip kisesik au
(Mt 26:57-58, 69-75; Mk 14:53-54, 66-72; Jo 18:12-18, 25-27)*

⁵⁴* H̄irak kat̄ip epei au, h̄ir net̄iw̄ekhis neriyaak neiȳik nen nekre w̄inak ke m̄it̄ik iuwe hetpris. Pita kisesi wen keit̄ yan̄im̄in. ⁵⁵ H̄ir m̄it̄ ne polis n̄iman si nau menep ke w̄inak iuwe eik ek. Epei au, m̄it̄ nererik nau si, Pita kan kau ketikeri. ⁵⁶* H̄irak kau ketikeri, m̄ite piut̄ip w̄irek kau si em,

* 22:39 Lu 21:37; Jo 18:1 * 22:42 Mt 6:10 * 22:49 Lu 22:36 * 22:52 Lu 22:37 * 22:53 Jo 7:30, 8:20; Kl 1:13 * 22:54 Sam 31:11; Lu 22:33 * 22:56 Ap 4:13

hire wenemiyiwek naan watip, "Hirak mitik ik ek ketike Jisas." ⁵⁷ Hirak keremiriwe him kepakinek katip, "Mite hi epitariyek." ⁵⁸ Maain kike, mitik hak kirek te hirak ketpiwek, "Ti kiutip ke mit yi yisesik." Te Pita keremiriwek him katip, "Mitik hi ap hisesik taau." ⁵⁹ Maain kike, mitik hak katip him manp, "Hi atip werek! Mitik ik nipa ketikerek kentar hirak katip kire mitik ke provins Galili, kar ke Jisas ketpim." ⁶⁰ Au, Pita keremiriwek him katip, "Mitik, hi epitari mekam ti etpewem." Pita wen ketpim, suware kenep enum. ⁶¹ *Suware kenep enum, Jisas kerenaan kir Pita. Pita hirak keket han nipa Jisas ketpiwek me him im, "Suware ap kaknep enum wen au, ti erupakin wikak." ⁶² Hirak han kitet menmen im te hirak ken wit eik kikit wisenum.

Mit nitetnaan Jisas nakip

(Mt 26:67-68; Mk 14:65)

⁶³⁻⁶⁴ Mit kerek naanmire Jisas hir nititiweknaan nakip. Hir newenkikiwek nanamir neriuwe laplap nitiwekhi, "Keimin kitep a? Ti profet ti ewepyapirek." ⁶⁵ Hir netpiwek him enum me niriakek yink enuk.

Jisas kewepyapir hirekes keit kaunsil

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Jo 18:19-24)

⁶⁶ Wanewik epei kan, mit iuwe naanmpre mit ne Isrel, hir netike mit iuwe naanmpre mit pris, hir netike mit ninin nertei him me Moses natip mit miyapir em, hir nererik nau winak ke kaunsil te hir nari Jisas kan kerp nimin. ⁶⁷ *Hirak kan kerp nimin, hir nitiwekhi, "Ti hetpei ti Mitik kerek God kehimitenut kakiritwetit ti enen ti ik o au?" Hirak ketpor, "Hi hetpi te yi ap yisisa him mai taau. ⁶⁸ Hi ehithi menmen te yi ap yayitpowem taau. ⁶⁹ *In ek ere maain hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe ehu etike God iuwe wawinin naanmamre mit." ⁷⁰ *Hir yapirwe nitiwekhi, "Ti atip ti Nikan ke God a?" Hirak kewenhi katip, "Hi Nikan ke God hepri yi yetpim." ⁷¹ Hir natipan, "Haiu ap mamri mit han te nanwepyapir him enum nipa hirak ketpim taau. Haiu epei memtau menmen enum hirak in ek ketpim."

23

Hir nesiuwe him Jisas kerp ninaan me mitik iuwe Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Jo 18:28-38)

¹ Mit ne kaunsil nemtau him me Jisas epei au, mit yapirwe nekrit nari Jisas neiyik nen mitik iuwe gavman Pailat. ² *In ek hir newepyapirek natip, "Haiu minapen mitik ik ek hirak kariyeinaan mit nau ne Isrel, hirak ketpor ap emwetir pewek me takis emno mit ne gavman ke Rom, hirak katip hirak hirekes Kraiss, hirak Mitik Iuwe kinin mit." ³ *Pailat kitiwekhi, "Ti Mitik Iuwe king hinin naanmpre mit ne Isrel a?" Jisas kewenhi katip, "Ti hirekes hetpim me hi kerekek." ⁴ Epei au, Pailat keweikin katip mit iuwe pris netike mit yapirwe, "Hi ap hertei menmen enum hirak kiriakem te hi atip hirak enuk. Au, hirak yaaik." ⁵ Te hir newep him natip him iuwe, "Hirak hirekes kiriak mit han kekrit kekrit neriuwe him hirak ketporem. Hirak kinin kiriakem keit provins Galili, ken kerer wit wit ke provins Judia te in ek hirak epei kan Jerusalem."

Hir newepyapir Jisas nerp ninaan me mitik iuwe gavman Herot

* 22:61 Lu 22:34 * 22:67 Jo 10:24, 3:12, 8:45 * 22:69 Ap 7:56 * 22:70 Lu 4:3, 9 * 23:2

⁶ Mítik Pailat kemtau hím mír im h́rak kitorhi, “H́rak mítik ik ek ke Galili a?” Hír netpíwek, “O, h́rak h́rekes ke Galili.” ⁷ *H́rak kertei Jisas h́rak ke mít kerek Herot naanmípror neit provins Galili, h́rak keriuwetek ken ḱrek. Me wí im, Herot kan kau wit Jerusalem me wí kike keremem.

⁸ *Mítik Herot h́rak han yaaik kakír Jisas kentar h́rak epei kemtau menmen me Jisas. Te h́rak ńpaa kemeryíwek kaktíp kakírek. H́rak hanhan kakír Jisas kakríak menmen mít ńpaa ńrem au kakíkaap mít kakriuwere. ⁹ Te Herot kitehi Jisas yapírwe, te Jisas ap kewenhi katíp hím mei miutíp au. ¹⁰ Te mít iuwe ne pris netike mít newepyapír hím me Moses nekrit nerp natíp hím manp nesiuwe hím Jisas. ¹¹ Hír nerp nesiuwe hím Jisas, mítik Herot ketike mít ńrak ne ami natíp Jisas enum, nitetíweknaan nerekyíwek enum. Hír nemríwek laplap yaaim kerek mít iuwe namír te h́r píke neriuwetek ken kakír mítik Pailat. ¹² Me wí im keremem Herot ketike Pailat tekiyakít tau tentar Pailat keriuwet Jisas ken ḱrek. H́rakít ńpaa tíre mítikít enukít tepan.

Mítik Pailat katíp mít nanwis nil emu his me Jisas

(Mt 27:15-26; Mk 15:6-15; Jo 18:39-19:16)

¹³ Mítik Pailat keníne mít iuwe ne pris, mít iuwe ne kaunsil netike mít yapírwe, ¹⁴ te h́rak ketpor, “Yi epei yari mítik ik ek yeiyík yan, yi yatíp h́rak kari han ke mít In ek, hi epei hitíwekhi me ninaan me yi mít yapírwe, te hi ap h́napín h́rak kíríak menmen enum kerek yi yetpewem em au. ¹⁵ Herot ḱnapínek te h́rak kíríak enum au. Te h́rak kesiuwerek kan in. Mítik ik ap kíríak menmei enum te h́rak kaki au. ¹⁶ Hi atíp mít nai nantenenik nanwaai ńpín nankíp te hi esiuwerek kakno.” ¹⁷ (Me wí Pasova mítik Pailat ḱnaaiwír mítik kiutíp kerek ńpaa kau kekre ẃnak enuk ek, h́rak kakno mít neitei en.)

¹⁸ Mít yapírwe nererik en natíp, “Einep Jisas. Enaaiwír mítik Barabas eknen ektike haiu mít, har ke ńpaa me wí Pasova ti h́naaiwír mít han.” ¹⁹ (Barabas ńpaa h́r newisík kekre ẃnak enuk me menmen enum h́rak kíríakem. H́rak ketike mít iuwe ne gavman nenepan te h́rak kenep mítik kaa.) ²⁰ Mítik Pailat hanhan kaknaaiwír Jisas kakno, te h́rak píke keníne mít yapírwe ketpor kar ńpaa h́rak ketpim. ²¹ Te h́r ńnap natíp, “Ewisík eku nu tentarakít! Ewisík eku nu tentarakít!” ²² Mítik Pailat píke ketpor ere wikar kar ik: “Te h́rak kíríak mekam enum te hi akíp a? Hi ap h́napín menmen enum h́rak kíríakem te hi akíp h́rak eki! Hi hanhan mít nai nantenenik nanwaai ńpín nankíp te hi esiuwerek kakno!” ²³ Te h́r ńnap nenke natíp hím iuwe te h́rak akwenkek Jisas ekíntar nu tentarakít. Hír ńnap narek ere Pailat kises hím mír. ²⁴ Te Pailat katíp Jisas kaki kakre mít hanhanek. ²⁵ H́rak ḱnaaiwír mítik kerek h́r hanhanek, kerek ńpaa kekre ẃnak enuk kentar h́rak ketike mít ne gavman nenepan, h́rak kenep mítik kaa. Te h́rak kesiuwe Jisas ken kaki kar ke mít hanhanek.

Mít newenkek Jisas kau nu tentarakít

(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Jo 19:17-27)

²⁶ Mít ne ami ne Rom h́r neithis Jisas neiyík nen. Hír nepno, h́r newenyipír mítik niuk ḿrak Saimon, h́rak ke wit Sairini, kerek kan keke wit ḱrak yanímín. Hír netíwekhis newis nu kenterik h́rak kekerír nu keiyík kises Jisas. ²⁷ Mít yapírwe nisesik netike miyapír nei kerek ńkítek netikeri nen. ²⁸ Hír ńkítek te Jisas keweikín ketpor, “Miyapír ne

* 23:7 Lu 3:1 * 23:8 Lu 9:9

Jerusalem. Yi ap eiy+akta au em+it! Yi eik+it h+iras eitike n+ikerek ni eiy+ntar m+it nanriwaank. ²⁹ *Hi hat+ip h+m im te w+ maain mamnen te m+it nant+ip, 'H+iram yaaim me miyap+ir tenm+n, o miyap+ir kerek ap nine n+ikerek en, o miyap+ir ap newet n+ikerek n+m, h+ir han yaaik enu.' ³⁰ *Me w+ eim m+it nant+ip h+ir hanhan m+iniu (o neiy+ip) o wank kakwen kak+nteri. ³¹ *H+ir m+it ne Rom neiyep te hi h+ir+iak menmen enum au, te maain h+ir nanrekyi mekam me menmen enum m+it in n+ir+iakem? H+ir nanriwaank yay+it."

³² H+ir neithis m+itik+it hak+it wik, h+irak+it enuk+it t+riak menmen enum tenep m+it, nan+ks+ip tat+kite Jisas. ³³ H+ir epei nan menep wit kerek m+it nenewek "Paan Hesnu," h+ir newenkekik kau nu tentarak+it, te m+itik+it enuk+it raskel, hak kau kenke ken his yaaim, hak kau kenke ken his henkik.

³⁴ *Jisas kau kentar nu tentarak+it, h+irak kat+ip, "Haai, ti han ekitet menmen im au em+it! Eh+isak menmen enum h+ir nerekyewem. H+ir ap nertei hi keim+n te h+ir nerekyewem." H+ir m+it ne ami nenke laplap newetan nentar h+ir neret+it satu o sak hemik. ³⁵ *M+it yap+irwe nerp en n+ip+rek, te m+it iuwe ne kaunsil ne Isrel nat+ip Jisas enum h+ir nat+ip, "H+irak k+ikaap m+it miyap+ir han te h+irak M+itik God n+ipaa kehim+itanek kak+ikaap haiu m+it, emwis+ik h+irak ek+ikaap h+irekes kak+nke kak+irp ti te h+irak kaki au." ³⁶ *Te m+it ne ami nan n+rek net+ip+rek enum, te h+ir newen t+ipar wain enum m+n+n h+ir newet+iwekem. ³⁷ H+ir newet+iwekem h+ir net+ip+rek, "Ti m+itik iuwe naanm+ipre m+it ne Isrel te ti ah+ikaap h+irekes enke nu ik eh+irp ti." ³⁸ H+ir net+pim nentar m+itik iuwe ke gavman kewis h+m im mau nu tentarak+it mau nuu mentar paan ke Jisas. H+iram mat+ip mar im: "HIRAK M+ITIK IUWE KING NAANM+IPRE MIT NE ISREL."

³⁹ M+itik ke m+itik+it hak+it kerek epei newenkekik+it tau nu tentarak+it tetike Jisas Tat+ip enum kar ik: "Ti M+itik Iuwe Kraiss, te ti ekepaw+ir wautikewit."

⁴⁰ Te m+itik hak ek kemtewek, h+irak kat+ip kenerek, "Haw+ir menmen enum wetikerek m+ip+ram, te ti enapen at+ip enum te maain haiu mami God kakwep wisenum a? ⁴¹ Menmen im enum m+it nerekyaw+irem me menmen enum haw+ir w+ir+iakem te haw+ir wawi waw+interim, h+iram werek. M+itik ik ek au, kaki wein+m kak+ntar h+irak ap k+ir+iak menmen enum au, menmen yaaim." ⁴² *Te h+irak kat+ip Jisas, "Ti han etwen+ina Jisas, maain me w+ ti naanmamre m+it." ⁴³ Jisas ket+ip+rek, "Hi hetput im e. Petepin ti etikewa ehu wit yaaik kerek m+it yaain epei naa, h+m+n k+ir kewi."

Jisas epei kaa

(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Jo 19:28-30)

⁴⁴ *In ek h+irak wepni kau n+m+n iuwe, te God kenip wepni kaa ap te k+ir au, te w+itaan m+iwap+n t+ik merer wit wit ere wepni kewen ken h+nkew+ik ik e. ⁴⁵ *Wepni wen ap k+ir te wit toto, laplap kerek n+ipaa m+it n+m+nian mekre w+nak iuwe ke God ek m+iwap+n haau hak holi tru m+it nehim+itanek ke God, h+iram mewep wiketerem. Mar im God keteik+n m+it Jisas kaa kak+nke weip+ir te m+it hekrit hekrit nanitehi God nan+it ninaan m+irak.

* 23:29 Lu 21:23 * 23:30 Hos 10:8; Rev 6:16 * 23:31 1Pi 4:17 * 23:34 Ais 53:12; Mt 5:44; Ap 7:60; Sam 22:18 * 23:35 Sam 22:7-8 * 23:36 Sam 69:21 * 23:42 Mt 16:28 * 23:44 Emo 8:9 * 23:45 Eks 26:31-33, 36:35

46 *Menmen im man epei au, Jisas kɪnap kenɪne hɪm iuwe, “Haai, hi esiuwe hɪmɪn kai kaknaiwɪr yɪnk kai te hi hahi.” Hɪrak katɪp epei au, hɪrak kaa.

47 Te mɪtɪk iuwe naanmɪpre mɪt han nar 100 ne ami, hɪrak kɪr menmen im Jisas kɪrɪakem, hɪrak kewenɪpi God katɪp, “Hi hertei hɪrak mɪtɪk yaaik kɪrɪak menmen enum au.”

48 *Mɪt yapɪrwe kerek nererik nerp ein e nɪr menmen im, hɪr pɪke nen nɪr ein newen toni nɪkɪtek.

49 *Hɪr neimɪn kerek nertei Jisas werek werek netike miyapɪr kerek nises Jisas neit Galili, hɪr nerp yanɪmɪn nɪr menmen me Jisas kaa.

Mɪt newis Jisas kekre hei iuwe kewen kɪnk keit mɪniu (o neiyɪp)
(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Jo 19:38-42)

50-51 *Mɪtɪk hak niuk mɪrak Josep, hɪrak ke wit Arimatia kerek wit kiutɪp ke Isrel. Hɪrak mɪtɪk yaaik katɪp menmen yaaim werek werek, kemerɪr God kaknen naanmamre mɪt. Hɪrak mɪtɪk kiutɪp ke mɪt ne kaunsil te hɪrak ap han yaaik keriuweri me menmen enum hɪr natɪp nanɪrak Jisas em. 52 Hɪrak ken winak ke mɪtɪk iuwe Pailat kitɪwekhi ekwetɪwek yɪnk ke Jisas kerek epei kaa. Hɪrak kewenhi epei au, 53 te Josep kesiupan herwe yɪnk ke Jisas kau nu tentarakɪt ken tɪ. Hɪrak kewenkekik keriuwe laplap yaaim meweiwei, te hɪrak kɪnanek keiyɪk ken kewisɪk kɪnɪk han nɪpaa mɪt nekinɪk kekre nan ke mɪniu (o neiyɪp) kerek nɪpaa ap mɪt newis nei nekrerek wen au. 54 Hɪram me wɪ Fraide kerek mɪt hɪr nemani nekre menmen, te wɪ Sabat epei mamɪkrit. 55 *Te miyapɪr kerek nɪpaa nises Jisas neke Galili nan, hɪr netike Josep nen nɪr hɪrak kewis Jisas yɪnk kɪrak kekre hei ke mɪniu (o neiyɪp) markeik. 56 *Epei au, hɪr pɪke nen wit eik nɪrɪak menmen mɪnɪn yaaim te neiyɪm nanɪnen nanwisɪm mamu yɪnk kɪrak te hɪrak ap kaknɪn waswas au. Epei au, hɪr nau neit nar ke hɪm me Moses mau tɪwei metpim ere wɪ Sabat hɪram epei au.

24

Jisas pɪke kekrit
(Mt 28:1-10; Mk 16:1-8; Jo 20:1-10)

1 Wɪ Sande, wanewik kesiupan toto eik, miyapɪr nen hei kerek han kewen kɪnɪk nɪpaa mɪt newis Jisas kekrerek, hɪr neit menmen yaaim mɪnɪn te nanwisɪm mamu Jisas yɪnk kɪrak kerek nɪpaa hɪr nɪrɪakem. 2 Hɪr nen nɪr nan kerek keiyepet hɪm ke hei ek mɪt nepɪ nenkerek kenpɪn kekeipɪn hɪm ke weipɪr ke hei. 3 Hɪr nɪnɪk nen nɪmɪn, te hɪr nɪnetnɪwek ap nɪnapɪn yɪnk ke Jisas kekre hei kɪwaai au. 4 *Hɪr nerp en han kitet me menmen im, te wasenum mɪtɪkɪt wik teriuwet laplap mɪre hike terp menep tetikeri. 5 *Hɪr miyapɪr nɪnapen wɪsenum te hɪr nitehɪr newen ninɪp nau tɪ te mɪtɪkɪt hɪrakɪt tetpor; “Yenmak te yi yan yɪnyatɪn mɪtɪk pɪke kekrit kepu yeit wit ke mɪt hɪr epei naa newisi neitai a? 6 Hɪrak ap keit in au. Hɪrak epei kekrit. Yi han ekitet menmen nɪpaa hɪrak ketpiyem me wɪ hɪrak wen kepu provins Galili. Hɪrak katɪp kar ik: 7 *Hi Mɪtɪk ke wit ke Mɪtɪk Iuwe, mɪt han nanwisa hi eno his me mɪt enun nises menmen enum te hɪr nanwenkɪka hahu nu tentarakɪt hi hahi. Te maain hi pɪke ahɪkrit ehu are mɪtɪk me wɪ wikak.”

* 23:46 Sam 31:5; Ap 7:59 * 23:48 Lu 18:13 * 23:49 Sam 38:11, 88:8; Lu 8:2-3 * 23:50-51 Lu 2:25, 38 * 23:55 Lu 23:49 * 23:56 Eks 12:16, 20:10; Diu 5:14 * 24:4 Ap 1:10 * 24:5 Lu 2:9 * 24:7 Lu 9:22, 17:25

⁸ Hĭrakĭt tatĭp epei au, miyapĭr han kitet menmen me hĭm nĭpaa hĭrak ketpim, ⁹⁻¹⁰ * te hĭr nĭnaawiĭr herwe hei pĭke nen. Mĭte kerep ep niuk mĭre Maria pe Magdala, Joana wetike Maria miye pe Jems, hĭr netike miyapĭr han natĭp hĭm im men mĭt aposel nar hiswiyen kiutĭp (11) netike mĭt han, hĭr netpor menmen hĭr epei nĭrem. ¹¹ Te mĭt aposel natĭp nekre han kĭr menmen miyapĭr netpim hĭr nemipĭn, te hĭr ap nemtewem nisesim au. ¹² Te mĭtik Pita kekrit kesiukĭn ken hei kerek nĭpaa mĭt newis Jisas keitai. Hĭrak ken en, hĭrak kitehĭr kĭr laplap weinĭm. Hĭrak ap kĭr menmeiyam au, te hĭrak pĭke ken wit eik han kitet menmen epei man.

Mĭtikĭt wiketeret tĭr Jisas teit yaiwe ken Emeas

(Mk 16:12-13)

¹³ Me wĭ kerek Pita kĭr hei weinĭk keremem, mĭtikĭt wiketeret ten wit hak kiutĭp mĭt nenewek Emeas. Hĭrak yanĭmĭn kike kĭre 11 kilomita ke Jerusalem. ¹⁴ Te hĭrakĭt teke tĭ tatĭpakĭt me menmen epei man keremem. ¹⁵ *Hĭrakĭt wen tetpim han kitetim, Jisas hĭrekes kisesikĭt kan kewenyipĭret. ¹⁶ Hĭrakĭt tĭrek te hĭrakĭt ap terteyek hĭrak keimĭn kentar hĭrak kenipĭwekĭt han kĭrakĭt ap terteyek au.

¹⁷ Jisas ketpĭwekĭt, “Yi yewepnak yatĭp mekam yi yeke tĭ yepno?” Te hĭrakĭt terp teit tenep naan mekiuwe. ¹⁸ Mĭtik hak niuk mĭrak Kliopas kitĭwekhi, “Mĭt miyapĭr yapĭrwe nerer wit wit han nererik neit Jerusalem me wĭ im. Te ti kiutĭp kerekĕk ap hertei menmen im nĭpaaaseik epei man a?” ¹⁹ Jisas kitĭwekhi, “Mekam epei man?”

Hĭrakĭt tetpĭwek tar ik: “Menmen epei man mewaank Jisas ke wit Nasaret. Mĭtik ik hĭrak profet, hĭrak kĭriak menmen nĭpaa mĭt ap te nĭriakem. Hĭrak mĭtik yaaik kewepyapĭr hĭm yaaim, te God ketike mĭt han kitet hĭrak yaaik iuwe. ²⁰ Mĭt nau iuwe ne pris netike mĭt iuwe ne kaunsil newisik ken gavman te hĭr newenkekik kentar nu tentarakĭt hĭrak kaa. ²¹ *Te hĭu hanhan hĭrak kiutĭp kerekĕk kakĭkepai hĭu mĭt miyapĭr ne Isrel kaktaihis keriyen. In ek hĭram wĭ wikak menmen im nepei man. Menmen im epei man metike menmen ham im. ²² *Miyapĭr han nau nerekeye hĭu han kekrit. Wanewik hĭr nen nanĭr hei kerek mĭt newisik kĭwaaairi en. ²³ Te hĭr ap nĭnapĭn yĭnk kĭrak au. Hĭr pĭke nan natĭp hĭr nau nĭtyak nĭr mĭtikĭt ensel tetpor, ‘Hĭrak epei kekrit kĭre mĭtik.’ ²⁴ *Hĭr natĭp epei au, mĭt han ne hĭu mĭt nen nĭr hei kerek mĭt newisik kekrerek mepĭr ke miyapĭr netpim te hĭr ap nĭnapĭnek au.”

²⁵ *Te Jisas keneret ketpĭwekĭt, “Yi han auri. Yenmak te yi ap yises menmen yapĭrwe profet netpim a? ²⁶ *Mekam? Yi ap yertei Kraiss kerek God kehĭmtanek kaknen kakĭkaap mĭt, hĭrak ekinĭn eki pĭke kakĭkrit te maain hĭrak kakĭt niuk iuwe me God a?” ²⁷ *Te Jisas ketpĭwekĭtem werek werek menmen tĭwei me God metpim me hĭrekes. Hĭrak kekrit keit tĭwei Moses kewisim, hĭrak kewepwekĭtyapĭr hĭm ere hĭrak ketpor hĭm mĭt profet netpim newisim mau tĭwei me hĭrekes.

²⁸ Hĭrakĭt tan menep ke wit kerek hĭrakĭt tatnori, te Jisas kemipĭn kare kakno yanĭmĭn. ²⁹ Te hĭrakĭt tewenek kerp tetpĭwek, “Ehu etikewawĭr (o etikawĭr). Wepni epei kakwen kakno wĭtaan.” Te hĭrak ken kau ketikeret. ³⁰ *Jisas kau ketikeret tatĭm menmen. Hĭrak kekin bret katĭp God

* 24:9-10 Lu 8:2-3 * 24:15 Mt 18:20, 24:19; Mt 21:11 * 24:21 Lu 1:68, 2:38, 19:11; Ap 1:6

* 24:22 Lu 24:1-11 * 24:24 Jo 20:3-10 * 24:25 Lu 24:44 * 24:26 Lu 9:22; Ap 3:13, 17:3; Jo

13:31 * 24:27 Diu 18:15; Sam 22:1-21; Ais 53 * 24:30 Lu 22:19

h̄rak yaaik, te h̄rak kewepik kewet̄wek̄itek. ³¹ H̄rak k̄ik̄iak han k̄irak̄it h̄rak̄it terteyek, te h̄rak keweik̄in his k̄ire n̄me keit, h̄rak̄it ap t̄rek au. ³² H̄rak̄it tat̄ipak̄it, “Han kaw̄ir kekrit kerek h̄rak ketpaw̄ir witet yayiwe ketpaw̄ir werek werek h̄m me God mau t̄wei.”

³³ H̄rak̄it tat̄ipak̄it epei au, h̄rak̄it tekrit wasenum p̄ike ten Jerusalem. H̄rak̄it t̄ir m̄it disaipel hiswiyen kiut̄ip (11) nererik netike m̄it han. ³⁴ *Te h̄r netp̄iwek̄it nar ik: “Haiu met̄pi werek. M̄it̄ik Iuwe p̄ike kekrit kepu. Saimon epei k̄irek kepu.” ³⁵ Te m̄it̄ik̄it wiketeret tetpor menmen werek werek kerek epei man meit yayiwe eik. H̄rak̄it tetpor markeik h̄rak̄it tertei Jisas kewep bret kewet̄wek̄itek.

H̄r m̄it disaipel n̄r Jisas

(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Jo 20:19-23; Ap 1:6-8)

³⁶ *H̄rak̄it wen tetpor h̄m im, wasenum Jisas h̄rekes kerp ketikeri ketpor, “Yi eiyu werek werek.” ³⁷ *Te h̄r n̄napen nep̄r̄p̄ir nentar h̄r han kitet h̄r n̄r herwe. ³⁸ Te h̄rak ketpor, “Yenmak te yi han toenuk a? Yenmak te yi han kiteta hi herwe a? ³⁹ Eiȳr pap me hei mau his h̄t mai. Hi h̄rekes kerek ek. Eir̄rauhs, te yi eiȳrtehi hi h̄rekes. Herwe ap te naan o hemik kewik kar ke epei yi ȳra auye!” ⁴⁰ Jisas ketpor h̄m im epei au, h̄rak keteiknor his h̄t m̄irak. ⁴¹ *H̄r ap te nanisesim nentar h̄r han yaaik wisenuk te h̄rak kitorhi, “Yi yeit menmen mei te yi yeweto mei eh̄m o au?” ⁴² H̄r newet̄wek saauk hak kiut̄ip kerek epei si taak. ⁴³⁻⁴⁴ *H̄rak k̄ek̄in̄k kaak, h̄r n̄rek. H̄rak kaak epei au, h̄rak ketpor, “Menmen im n̄paa hi epei het̄piyem kerek hi wen hepu het̄ikewi h̄ram im: ‘Menmen yap̄rwe kerek n̄paa Moses ketike m̄it profet h̄r newis̄im mau t̄wei metike h̄m mau t̄wei Sam h̄ram mamnen.’” ⁴⁵ Epei au, h̄rak kerekyor han k̄ir kewep te h̄r nan̄rtehi h̄m me God mau t̄wei werek werek. ⁴⁶ *Te h̄rak ketpor, “Im em h̄ram h̄m n̄paa m̄it newis̄im mau t̄wei: ‘M̄it̄ik God keh̄m̄itanek M̄it̄ik Iuwe Krais eki te p̄ike kak̄ikrit me w̄i wikak.’” ⁴⁷ *Yi m̄it n̄r yeit wit Jerusalem yi yaino yairer wit wit yait̄ip m̄it miyap̄ir h̄m yaaim te h̄r nanweik̄in sip nanwet menmen enum God kak̄isak menmen enum m̄ir kak̄intar menmen hi h̄r̄iakem. ⁴⁸⁻⁴⁹ **Yi epei ȳr menmen im te yi yayiweyap̄irem. Hi h̄rekes eriuweti menmen n̄paa Haai kai kat̄ip h̄rak kaksuwarek kaknen, te yi wen eiyu wit iuwe ik ek eimer̄r menmen iuwe me wit ke God mam̄ikiuwe mamnen mamwi.”

God kari Jisas k̄iniu ken wit k̄irak

(Mk 16:19-20; Ap 1:9-12)

⁵⁰ Jisas kat̄ip epei au, h̄rak keriyei nen n̄naaiw̄ir wit Jerusalem, h̄r nen wit Betani. In ek h̄rak k̄ik̄iam his m̄irak kitehi God naanmamror. ⁵¹ Jisas wen kitehi God naanmamror, h̄rak ken k̄n̄aiw̄iri k̄iniu ken wit ke God. ⁵² *Epei au, h̄r newen̄piyek. H̄r wen newen̄piyek h̄r p̄ike nepno wit Jerusalem han yaaik iuwe. ⁵³ Hekrit hekrit h̄r nen w̄inak iuwe ke God newen̄piyek.

Mep̄ir keremem

* 24:34 1Ko 15:4-5 * 24:36 1Ko 15:5 * 24:37 Mt 14:26 * 24:41 Jo 21:5 * 24:43-44 Lu 18:31, 24:27 * 24:46 Ais 53; Hos 6:2 * 24:47 1Ti 3:16 * 24:48-49 Jo 15:27; Ap 1:8 * 24:48-49 Jo 14:16, 15:26, 16:7; Ap 1:4 * 24:52 Jo 14:28, 16:22

Him Yaaim Me Krajs Jon Kewisim Mau Tiwei Menmen mekre tiwei ik

Jon Baptais katip mit him me God 1:19-34

Jisas kehimitan mit disaipel narak 1:35-51

Jisas katip mit him me God 2:1-12:50

Jisas katip mit disaipel him mirak 13:1-17:26

Mit newenkek Jisas kaa 18:1-19:42

Jisas pike kekrit mit nerek 20:1-31

Jisas ketike mit disaipel neit Galili 21:1-25

Nipaa enum eik mitik kiutip kepu kakwetai him yaaim

1 *Nipaa enum eik, God kiriak ti wen au, mitik kiutip kepu kerek kakwetai him yaaim. Hirak kau ketike God, hirakit tau niutip tipirakit.

2 Menmen mepu wen au, hirak kau ketike God. 3 *God katip mitik ik, te hirak kewis menmen yapirwe kerek mepu, hirak kiriakem. Menmen meiyam miutip ap te hiremes mekrit au. Hirak Haai ke himin hak yaaik kikaap mit hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik. 4 *Hirak kikaap mit nertei God, hir nanu werek nanir ke si mir te mit hir nanir yayiwe. 5 *Him me mitik ik hiram mire si mirius ein ein. Menmen enum mire witaan toto mekre han ke hiau mit ap te maminem mamawaankem taau.

6 *God keriuwet mitik kakwepyapir menmen im, hirak itai kai niuk mirak Jon. 7 Hirak kan katip mit me mitik ik. Hirak yaaik kire si mir, te mit yapirwe nentaui him me Jon, hir nanises mitik ik. 8 *Hirak hirekes ap mitik ik au. Hirak kan katip mit him me mitik ik yaaik kire si mir.

9 *Mitik ik hirak kire si, hirak kan ti. Hirak kikaap mit miyapir kerek nepu te hir nertei God. 10 *Nipaa God kiriak ti keriuwerek, te mitik ik kan kau ti. Mit nau ti nepitari mitik ik hirak Mitik Iuwe kiriak menmen im au. 11 Hirak kan ti kerek nipaa hirak kiriakek, te mit narak en ne weiwik me Isrel neweikin sip newetiwek. 12 *Te mit han kerek nemtewek nisesik, hirak katip hiram werek te hir nire nikerek ne God. 13 *Hir ap nire nikerek ne God nentar miye haai ninen au. Hir nikerek ne God nentar God kehimiteni hir narak.

14 *Mitik ik kan ti keit yink kar ke hiau mit. Hiau mirek hirak Mitik Yaaik kire God, hirak kerekyei hiau mit menmen yaaim, hirak katip him kempin au. Hirak kiriak menmen im yaaim kentar hirak Nikan kiutip kerekek God kiriakek, te hirak mitik kar ek. 15 *Jon kewepyapirek katip mit kar ik: "Mitik ik hirak mitik nipaa hi hetpiyek har ik: 'Hirak kikaru kakwepyapir him te hirak iuwe kinana kentar nipaa miye wina wen au, hirak kepu ketike God.'"

16 *Hiau mit meit menmen yaaim me God nentar mitik ik ketenen menmen mirak yapirwe kewetaiyem keteipim keteipim. 17 *Nipaa God

* 1:1 Jo 17:5; 1Jo 1:1-2; Rev 19:13 * 1:3 1Ko 8:6; Kl 1:16-17; Hi 1:2 * 1:4 Jo 5:26 * 1:5 Jo 3:19 * 1:6 Mt 3:1; Lu 1:13-17, 76, 3:2 * 1:8 Jo 1:20 * 1:9 Jo 8:12; 1Jo 2:8 * 1:10 Jo 1:3, 17:25; Kl 1:16 * 1:12 Ga 3:26 * 1:13 Jo 3:3-6; Je 1:18; 1Pi 1:23 * 1:14 Ga 4:4; Fl 2:7; Hi 2:14; Ais 60:1-2; Lu 9:32; Jo 2:11 * 1:15 Jo 1:27, 30; Mt 3:11 * 1:16 Kl 2:10 * 1:17 Eks 34:28; Ro 6:14, 10:4

kewet Moses h̄im lo m̄irak h̄irak kewetayem haiu emisesim o au en, haiu mami. Te Jisas Krais kerekek kerekeye yaaim kewetai h̄im m̄irak ham yaaim. ¹⁸ *M̄it̄ik kiut̄ip keiyak ap k̄ir God au. M̄it̄ik kiut̄ip kerekek h̄irak h̄irekes k̄ire God kau ketikerek menep, h̄irak epei kewepyap̄irek keteknaiyete te haiu mertei God h̄irak k̄ire mekak.

Jon Baptais

(Mt 3:1-12; Mk 1:2-8; Lu 3:2-18)

¹⁹ W̄i ham m̄it̄ iuwe naanm̄pre m̄it̄ ne Isrel h̄ir neriuwet m̄it̄ pris netike m̄it̄ han ne weiw̄ik miut̄ip me Livai kerek h̄ir n̄ikaap pris n̄ir̄ak menmen, h̄ir nan nitehi Jon nar ik: “Ti hat̄ip ti keim̄in?” ²⁰ *H̄irak kepak̄in au h̄irak kewepyap̄irem ketpor kar ik: “Hi ap M̄it̄ik God kehimit̄ena hi akaap m̄it̄ ne Isrel au.” ²¹ *H̄ir p̄ike nit̄iwekhi, “Ti ap M̄it̄ik God kehimit̄enut ti ekepai haiu m̄it̄ ne Isrel au, te ti keim̄in? Ti m̄it̄ik profet̄ Ilaija o au?” H̄irak ketpor: “Hi ap Ilaija au.” H̄ir nit̄iwekhi netepim: “Ti m̄it̄ik profet̄ haiu memeryut ti enen o au?” H̄irak kat̄ip: “Hi m̄it̄ik profet̄ ik au.” ²² H̄ir netp̄iwek: “Te ti keim̄in? M̄it̄ kerek neriuwet haiu man in hanhan nan̄rte ti at̄ip m̄it̄ ti keim̄in. Te ti etpai.” ²³ *Jon ketpor kar ik: “Hi m̄it̄ik ik ek. Hi m̄it̄ik herp wit تنهاان wein̄ik m̄it̄ ap newi hi h̄inap hat̄ip, ‘Yi m̄it̄ einet̄it̄ yayiwe eir̄akem yaaim te M̄it̄ik luwe kakitetik kaknen.’” N̄ipaa profet̄ Aisaia h̄irak kewis h̄im im mau t̄iwe.

²⁴ M̄it̄ ne Farisi kerek nin̄in nertei h̄im me Moses h̄ir nisesim, h̄ir keriyen neriuwet m̄it̄ in nan nitehi Jon menmen im. ²⁵ *Te m̄it̄ in h̄ir nitehi Jon, “Ti ap M̄it̄ik God kehimit̄enut ti ekaap haiu m̄it̄ ne Isrel, ti Ilaija au, ti m̄it̄ik haiu memeryut au, ti henmak te ti h̄ik̄ir m̄it̄ miyap̄ir neriuwe t̄ipar a?” ²⁶ Itai kai Jon ketpor, “Hi h̄ik̄ir m̄it̄ neriuwe t̄ipar wein̄im, te m̄it̄ik kiut̄ip kerp n̄im̄in ke yi m̄it̄ yi yep̄itariyek. ²⁷ *H̄irak kis̄isa, te h̄irak M̄it̄ik luwe kin̄ina, hi h̄ire m̄it̄ik enuk wein̄ik.” ²⁸ *Menmen im man meit̄ wit̄ Betani meit̄ menke men p̄inak ein ke mani Jordan kerek Jon k̄ik̄iri keitai en.

Jisas N̄ikan k̄ire Sipsip ke God kaki kak̄isak menmen enum maiu

²⁹ *Maain w̄i ham it̄i kai Jon k̄ir Jisas kaknen kak̄irek h̄irak kat̄ip, “Eiȳirek! M̄it̄ik ik ek h̄irak k̄ire Sipsip ke God. H̄irak keriuwetek kan in kaki kak̄ikreh̄ir ke haiu m̄it̄ te h̄irak kak̄isak menmen enum haiu m̄ir̄akem. ³⁰ *H̄irak m̄it̄ik kerekek kerek n̄ipaa hi etpiyek kerek maain k̄ikaru kak̄is̄isa kaknen, h̄irak M̄it̄ik luwe kin̄ina kentar n̄ipaa h̄irak kin̄ina kepu ketike God me w̄i miye ap wina wen au. ³¹ N̄ipaa hi ap hertei h̄irak kapre keim̄in, te hi h̄ik̄ir m̄it̄ har ik ek te hi eteik̄in yi m̄it̄ ne Isrel yi eiȳirte h̄irak keim̄in.”

³² *Jon kat̄ip h̄im im em me menmen h̄irak k̄irem. H̄irak kat̄ip, “Hi h̄ir God H̄im̄in Yaaik kenke keke nepni kan k̄ire hore tap̄ kan kenterik.

³³ *Hi n̄ipaa hep̄itari God kehimit̄anek h̄irak m̄it̄ik kerek kak̄ikepai, te God keriuweta hi ak̄iri eiriuwe t̄ipar em, h̄irak ketpo, “Ti ah̄ir God H̄im̄in Yaaik kakinke kaknen kak̄ikre m̄it̄ik, m̄it̄ik ik kerekek kakwet m̄it̄ God H̄im̄in Yaaik kaku kakreri.” ³⁴ *Hi epei h̄irek, te hi etpi h̄irak N̄ikan ke God.”

Jisas keithis m̄it̄ik̄it̄ disaipel tekyaāit̄ (4)

* **1:18** Eks 33:20; Jo 6:46; 1Ti 6:16; 1Jo 4:12; Mt 11:27 * **1:20** Jo 3:28 * **1:21** Mt 11:14; Diu 18:15, 18; Jo 6:14, 7:40; Ap 3:22 * **1:23** Ais 40:3 * **1:25** Mt 21:25; Jo 1:33 * **1:27** Jo 1:15; Ap 13:25 * **1:28** Mt 3:6; Jo 10:40 * **1:29** Jo 1:36; Ais 53:6-7; 1Pi 1:18-19 * **1:30** Jo 1:15 * **1:32** Mt 3:16 * **1:33** Lu 3:2-3 * **1:34** Mt 3:17, 17:5, 27:54

³⁵ Teipmen, itai kai Jon wen kepeit mani Jodan ketike m̄t̄k̄t̄ disaipel wiketeret. ³⁶ *H̄rak k̄r Jisas kan ken te h̄rak kat̄p, “M̄t̄k̄t̄ ik h̄rak Sipsip ke God. H̄rak keriuwetek kan kaki kak̄kaap haiu m̄t̄.” ³⁷ M̄t̄k̄t̄ wik temtau Jon kat̄p kar ik, te h̄rak̄t̄ tises Jisas ten tetikerek. ³⁸ Jisas keweik̄n k̄ret tisesik, te h̄rak kit̄wek̄thi, “Yi yaȳr mekam?” H̄rak̄t̄ tet̄p̄wek, “Rabai, ti hau heit nein?” (Hau meweik̄n h̄m Rabai h̄ram mat̄p M̄t̄k̄t̄ Iuwe tisa.) ³⁹ H̄rak kat̄p, “Einen eiȳrem.” Te h̄rak̄t̄ tetikerek tariyak̄t̄ ten t̄r wit kerek h̄rak kewiyen, te h̄rak̄t̄ ten en tetikerek ere w̄taan (H̄ram epei h̄nkew̄i te h̄rak̄t̄ tet̄p̄wek menmen im.)

⁴⁰ *M̄t̄k̄t̄ hak niuk m̄rak Endru h̄rak n̄k̄ik ke Saimon Pita h̄rak m̄t̄k̄t̄ kiut̄p ke m̄t̄k̄t̄ wiketeret h̄rak kemtau h̄m me Jon te h̄rak kises Jisas. ⁴¹ *Wasenum, m̄t̄k̄t̄ Endru k̄naaiw̄r Jisas ken k̄nap̄in heiyuwe k̄rak Saimon, h̄rak ket̄p̄wek, “Haw̄r epei w̄nap̄in M̄t̄k̄t̄ Iuwe Mesaia.” (Hau meweik̄n h̄m Mesaia haiu mat̄p Krais, M̄t̄k̄t̄ kerek God kehimit̄anek kak̄kaap haiu m̄t̄.) ⁴² *H̄rak ket̄p̄wek epei au, Endru keithis Saimon keȳik ken k̄r Jisas. Jisas k̄rek, h̄rak ket̄p̄wek, “Ti Saimon n̄kan ke Jon. In ek hi eweik̄n niuk mit̄ mamre Sifas.” (Hau meweik̄n h̄m h̄ram mat̄p, “Pita” o “Nan”).

Jisas ken̄ne Filip ketike Nataniel h̄rak̄t̄ tisesik

⁴³ *W̄i ham Jisas kekrit kakno provins Galili. H̄rak han kitet kakno en te h̄rak k̄nap̄in m̄t̄k̄t̄ Filip ket̄p̄wek kar ik: “Ti enen eis̄sa!” ⁴⁴ Filip h̄rak ke wit Betsaida, wit ke Endru ketike Pita. ⁴⁵ *Te Filip k̄nap̄in Nataniel h̄rak ket̄p̄wek, “Hau epei m̄nap̄in m̄t̄k̄t̄ kerek n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei m̄rak, h̄rak ketike m̄t̄ profet newis̄m mau t̄wei. Haiu epei m̄nap̄inek, h̄rak Jisas, n̄kan ke Josep ke Nasaret.”

⁴⁶ *Nataniel ket̄p̄wek, “Menmen mei miut̄p̄ yaa im ap te mam̄ke Nasaret mamnen auye!” Filip kewenhi ket̄p̄wek kar ik: “Ti eno eh̄rek.”

⁴⁷ *Jisas k̄r Nataniel kan kak̄rek, h̄rak kat̄p, “Eiȳrek. H̄rak m̄t̄k̄t̄ ke Isrel ap kemip̄in au.”

⁴⁸ Nataniel ket̄p̄wek, “Ti harkeik te ti herteiya?” Jisas ket̄p̄wek, “Filip ken̄nut wen au, hi h̄rit kerek ti hau h̄n̄k̄ nu fik ek.”

⁴⁹ *Nataniel ket̄p̄wek kar ik: “Ti M̄t̄k̄t̄ Iuwe, ti N̄kan ke God kerekek. Ti M̄t̄k̄t̄ Iuwe eh̄in̄n naanmamrai haiu m̄t̄ ne Isrel.”

⁵⁰ Jisas ket̄p̄wek, “Hi hetput hi h̄rit hau h̄n̄k̄ nu fik te me menmen in ti han kiteta hi M̄t̄k̄t̄ Iuwe a? Hi hetput maain ti eh̄r menmen iuwe min̄n menmen im em.” ⁵¹ *Te Jisas ket̄por, “Hi hetpi werek. Yi maa in yaȳr wit ke God kakwep te yi eiȳr m̄t̄ ensel ne God nan̄niu nan̄kiuwe nan̄ntar hi M̄t̄k̄t̄ ke wit ke M̄t̄k̄t̄ Iuwe.”

2

M̄t̄k̄t̄ hak keit m̄te te Jisas keweik̄n t̄par wein̄m h̄ram m̄re wain

¹ *W̄i wikak epei men, m̄t̄k̄t̄ ketike m̄te nan̄tan nan̄t̄ wit Kena keit provins Galili. Jisas miye p̄rak h̄re wepeit en. ² Te Jisas ketike m̄t̄ disaipel

* **1:36** Jo 1:29 * **1:40** Mt 4:18-20 * **1:41** 1Sml 2:10; Sam 2:2; Jo 4:25 * **1:42** Mt 16:18; Mk 3:16 * **1:43** Mt 8:22; Mk 2:14 * **1:45** Diu 18:18; Ais 7:14, 9:6; Jer 23:5; Esi 34:23 * **1:46** Jo 7:41, 52 * **1:47** Sam 32:2 * **1:49** Mt 14:33, 16:16, 27:42; Mk 3:11; Jo 12:13 * **1:51** Jen 28:12 * **2:1** Jo 1:43

nirak natip nanino naniri nanitan. ³*Maain hir naam tipar wain mir epei au, Jisas miye wetp>wek war ik: “Hir naam tipar wain epei au mesi.”

⁴*Jisas ketp>w, “Ti ap etpo menmen hi ehisesim. Hiram ap menmen mit. Au, hiram menmen mai. W⁺ ap man wen au te hi hewepyp⁺ir h⁺rekes hi keim⁺n.”

⁵Te Jisas miye pirak watip mit kerek n⁺riak menmen me mit en, “Yi eir⁺ak menmen eiyises h⁺m mirak kerek hirak ketpi ek.”

⁶*Mit ne Isrel newis h⁺m lo mau t⁺wei matip hir nanin⁺n nankemyet his te hir nanim menmen. Me menmen im hir newis m⁺n iuwe mar hisp⁺nak kiutip (6) (hiram mire heurek nun) hiram mepu. Hiram iuwe te mamtenen tipar yap⁺rwe (Mar ke heurek hiswiyen hiswiyen hiswiyen (30). ⁷Te Jisas katip mit en, “Yi eiwen tipar em⁺kre m⁺n.” Te hir newen tipar mekrerem ere mau h⁺m. ⁸Epei au, hirak ketpor, “Yi eiwen tipar mei eiyim eino eiwet mitik naanm⁺pre menmen me neitan em.” Hirak katip epei au, hir neiyim nen newet mitik ek em. ⁹Hir neiyim nen newet>wekem, hirak kaam tipar mei kike kerek Jisas keweik⁺nhis em mire tipar wain, hirak kep⁺tari mit neit tipar wain im neit nein. (Te mit kerek n⁺m⁺ian (o n⁺min) tipar im em hir nerteiyem.) Te hirak kenine mitik kerek keit m⁺te ep hirak ketp>wek kar ik: ¹⁰“Mit yap⁺rwe newet mit tipar wain yaaim, hir nin⁺n nanim, te maain hir netaritari, hir newet⁺r tipar yaaim kike. Te ti au! Ti etenen tipar wain yaaim ti ewet mit em emakaru.”

¹¹*Menmen im hiram menmen iuwe Jisas kin⁺n kir⁺akem. Hirak kir⁺akem keit Kena hirak wit kike ke provins Galili. Ik ek keteik⁺n haiu mit disaipel nirak menmen iuwe God kewet>wekem, te haiu han kitet hirak Mitik God keriuwetek kan kak⁺kepai haiu mit.

¹²*Epei au, Jisas ketike miye pirak kikrek tirak netike mit disaipel nirak nen wit Kapaneam nau en w⁺ ham.

Jisas kep⁺ir mit nesiuwe menmen neit pewek neit winak iuwe ke God keit Jerusalem

(Mt 21:12-13; Mk 11:15-19; Lu 19:45-46)

¹³*W⁺ Pasova menep mamnen te mit ne Isrel han tewen⁺n n⁺paa God kenep mit ne Isip, te maamrer n⁺r au. Me w⁺ im Jisas ken wit iuwe Jerusalem. ¹⁴Hirak ken kekere winak iuwe ke God, hirak kir mit kerek nesiuwe bulmakau metike sipsip, hore n⁺manp nanit pewek mamrerim. Hirak kir mit in netike mit han nau yeno hir neit pewek me mit nerer wit wit newet⁺r pewek ham yaaim me Isrel. ¹⁵Hirak kir menmen im, Jisas keit waai kir⁺akek kire n⁺p⁺n kiwaaiyek kenep sipsip bulmakau. Mit nau yeno netenen pewek hirak kep⁺ri nen witeik. Hirak kep⁺ri nen wit eik, hirak kenke k⁺naan keit pewek mir kew⁺rem mesiken⁺ik m⁺iwaai t⁺. ¹⁶*Hirak katip mit kerek nesiuwe hore kar ik: “Yi eikinim eiyim eino wit eik. Hi hinapen yi yir⁺ak winak ke Haai kai enuk kire winak maket mit neiyik neisuwe menmen neitak.” ¹⁷*Haiu mit disaipel nirak han kitet h⁺m n⁺paa haiu mekinaam mau t⁺wei me God hiram matip mar im: “Hi hanhan iuwe me naanmamprut winak kit kaku werek werek.”

¹⁸*Hirak kir⁺ak menmen im epei au, hir mit iuwe ne kaunsil ke Isrel nan netp>wek, “Ti er⁺ak menmen iuwe manmen emteik⁺n God kewisit te ti han hep⁺r menmen im meit winak iuwe kirak ik ek.”

* 2:3 Jo 19:26 * 2:4 Jo 7:30, 8:20 * 2:6 Mk 7:3-4 * 2:11 Jo 1:14, 4:54, 11:40; Lu 9:32 * 2:12 Mt 4:13 * 2:13 Eks 12:1-17; Jo 6:4, 11:55 * 2:16 Lu 2:49 * 2:17 Sam 69:9 * 2:18 Mt 21:23

19 *Jisas ketpor kar ik: “Yi yaiwen wɪnak ke God ik ek, te wi wikak hi pɪke eimaak.”

20 Hɪr pɪke netpɪwek, “Me 46 tito mɪt nime wɪnak iuwe ke God ik ek. Te ti hatɪp tɪ pɪke eimaak me wɪ wikak keremem a? Taauye!”

21 *Jisas ap katɪp me wɪnak ke God. Au, hɪrak katɪp me yɪnk kɪrak. 22 *Te maain mɪt nenep Jisas kaki, God kɪkɪak hɪrak kekrit kepu, haiu mɪt disaipel nɪrak meket han hɪm nɪpaa hɪrak ketpim, te haiu mises hɪm nɪpaa God kewisim mau tɪwei. Hɪram metike hɪm me Jisas.

Jisas kertei han ke mit yapirwe

23 *Jisas wen kepu Jerusalem me wɪ Pasova, wɪ kerek mɪt han tewenɪn God kenep mɪt ne Isrel au, mɪt ne Isip keriyen. Me wɪ im mɪt yapɪrwe nisesik nentar menmen yaaim iuwe hɪr nɪrek hɪrak kɪɪakem. 24 Te Jisas ap kemtau hɪm hɪr netpɪwekem kisesim au. Hɪrak ap kewisi hɪr nehimitanek mɪtɪk iuwe king kɪr naanmɪpri au, kentar hɪrak kertei menmen mɪt ne tɪ hɪr hanhanem. 25 *Hɪrak epei kertei werek werek menmen mekre han ke mɪt ne tɪ ap mɪtɪk hak te kakinɪnek kertei han ke mɪt te hɪrak ketpɪwekem au.

3

Jisas ketike Nikodimas tewepnak

1 *Mɪtɪk niuk mɪrak Nikodimas kepu. Hɪrak mɪtɪk hak ke mit ne Farisi kerek hɪr ninɪn nises hɪm me Moses. Hɪrak mɪtɪk iuwe hak ke mɪt kerek ninɪn naanmɪpre mɪt ne Isrel. 2 *Wɪtaan ham hɪrak kan kɪr Jisas ketpɪwek kar ik: “Mɪtɪk luwe, haiu mertei God keriuwetit ti han tɪ heteiknai menmen. God kekepit ti hɪɪak menmen. Mɪt neiyan ap te nanɪak menmen iuwe mamɪr ke tɪ hɪɪakem taau!” 3 *Jisas ketpɪwek kar ik: “Hi hetput hɪm im em hɪram yaaim. Mɪtɪk ap kakweikɪn yaaik kakɪr ke nɪkan miye winaak ek, hɪrak ap te kaku kaktike God taau!”

4 Nikodimas kitɪwekhi kar ik: “Markeik te mɪtɪk nepei enuk ke mɪtɪk hɪrak pɪke kakre mɪtɪk pipɪak. Hɪrak pɪke kaku kakɪkre tu ke miye pɪrak te hɪrɛ pɪke wawinaak?”

5 *Jisas kewenhi ketpɪwek kar ik: “God ap te kakinɪn naanmampre mɪt ere mɪt han nankɪri nanriuwe tɪpar, God Hɪmɪn Yaaik kakɪrak hɪmɪn kɪr hɪrak yaaik. 6 *Mɪtɪk kerek miye winaak, hɪrak kɪre mɪtɪk kerekek. Mɪtɪk God Hɪmɪn Yaaik kakɪrakek hɪmɪn kɪrak hɪrak yaaik, hɪrak kɪre God. 7 Ti ap han kekrit epɪpɪr entar hɪm im hi hetputem me yi yapɪrwe God Hɪmɪn Yaaik ekrekyi hɪmɪn ki hɪrak kakre yaaik. 8 *Nime mɪniu mepno in mepno ein. Yi yemtau hɪram matɪp, te yi ap yertei hɪram meke nein man, te mamno nein. God Hɪmɪn Yaaik hɪrak kɪre nɪme. Haiu mepɪtari karkeik hɪrak kɪɪak menmen kɪkaap mɪt au.”

9 Nikodimas kitɪwekhi kar ik: “Mamɪrkeik te menmen im em manmen?”

10 Jisas ketpɪwek, “Ti mɪtɪk iuwe tisa ti hertei menmen yapɪrwe hinɪn mɪt ne Isrel, te ti ap hertei menmen im au a? Menmen mit! 11 *Hi hetput werek. Haiu matɪp menmen haiu epei merteiyem, haiu matɪp menmen haiu epei mɪrem. Te yi yeweikɪn sip yewet menmen haiu metpiyem. 12 *Hi nepei

* 2:19 Mt 26:61, 27:40; Ap 6:14 * 2:21 1Ko 6:19 * 2:22 Jo 12:16, 14:26 * 2:23 Jo 7:31
 * 2:25 Mk 2:8 * 3:1 Jo 7:50, 19:39 * 3:2 Mt 22:16; Jo 9:16 * 3:3 Mt 18:3; 1Pi 1:23 * 3:5
 Esi 36:25, 27; Ta 3:5 * 3:6 Sam 51:5; Jo 1:13 * 3:8 Ekl 11:5 * 3:11 Jo 3:32, 8:26 * 3:12 Lu 22:67

hetpi menmen me t̄i im e te yi ap han kiketim yisesim au. Te hi hetpi me menmen me wit ke God, mam̄rkeik te yi yayimtau menmen hi etpiyem me wit ke God yi yayisesim a? Taauye! ¹³* M̄it̄ik keiyak ap n̄ipaa ken wit ke God heven au. Hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik luwe kerekek, hi h̄naaiwir wit k̄rak hekiuwe han t̄i ik e. ¹⁴* N̄ipaa Moses k̄k̄rak manpen kau niu keit wit wein̄ik m̄it ap newi. Mar im, m̄it nanwenk̄ika hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik luwe nanwisa antar nu tentarak̄it. ¹⁵* Te m̄it yap̄rwe kerek nises God, h̄r nanu nantikerek tipmain tipmain enum eik.

¹⁶* “God hanhan m̄it ne t̄i ik iuwe te h̄rak keriuwet n̄ikan k̄rak kiut̄ip kerekek kan t̄i ik. Te neim̄in kerek nanisesik, h̄r ap nani au. H̄r nanu nan̄it nantike God tipmain tipmain enum eik. ¹⁷* God ap kesiuwe hi N̄ikan k̄rak hi han t̄i ik skelim m̄it au. Hi han hahi akaap m̄it ne t̄i ik. ¹⁸* Neim̄in nis̄isa hi N̄ikan ke God ap te God skelim h̄r nan̄ino si au. Te neim̄in kerek ap nis̄isa hi N̄ikan ke God ehu, h̄rak God epei skelim m̄it in nentar h̄r ap han kitet he N̄ikan kiut̄ip kerekek k̄rak ah̄sak menmen enum h̄r nir̄iakem. ¹⁹* God skelim m̄it kak̄r ik. H̄m mai yaaim m̄ire wepni k̄r; hi han t̄i ik heteik̄in m̄it menmen me God. Te h̄r hanhan menmen enum me t̄i h̄ram m̄ire w̄itaan toto. Menmen yaaim em me God au. Hir hanhan menmen enum me t̄i nentar h̄r nir̄iak menmen enum enum. ²⁰* Neim̄in h̄r nir̄iak menmen enum h̄r n̄re m̄it enun nepan ne menmen yaaim me God. Te h̄r ap nan̄inen nanises hi N̄ikan ke God nan̄ntar h̄r n̄napen hi ewepyp̄r menmen enum h̄r nir̄iakem. ²¹ Te neim̄in h̄r hanhan nan̄rak menmen yaaim, h̄r nan̄inen hi N̄ikan ke God kerek h̄m mai yaaim h̄ram m̄ire wepni te h̄r nanteik̄in m̄it yap̄rwe h̄r nir̄iak menmen yaaim God kat̄ip h̄r enriakem.”

Jon kewepyp̄r Jisas h̄rak keim̄in

²²* Jisas kat̄ip Nikodimas epei au, Jisas ketike m̄it disaipel n̄rak n̄naaiw̄r Jerusalem nen wit hak kike ke Judia. H̄rak kau en ketikeri w̄i ham, h̄r n̄k̄r m̄it miyap̄r neriuwe t̄ipar. ²³ Jon h̄rak k̄k̄r m̄it neriuwe t̄ipar menep t̄i niuk m̄irak Inon, h̄rak menep wit Selim. H̄rak k̄k̄r m̄it in kentar t̄ipar yap̄rwe meitai. M̄it nen nan̄irek te h̄rak k̄k̄ri. ²⁴* (M̄it̄ik iuwe King Herot ap kewis Jon kek̄re w̄inak enuk ke gavman wen au.)

²⁵ M̄it̄ik disaipel han ne Jon netike m̄it̄ik hak ke Isrel h̄r nenehan nentar menmen me n̄k̄r m̄it neriuwe t̄ipar nises h̄m m̄it ne Isrel n̄ipaa nisesim. ²⁶* Te h̄r nen Jon nit̄iwekhi nar ik: “M̄it̄ik luwe, ti han kitet m̄it̄ik kerek n̄ipaa ketikewit yeit mani Jodan yeit p̄inak eik, kerek ti hat̄ip h̄m m̄irak em? H̄rak epei k̄k̄r in ek, te m̄it yap̄rwe nan̄ino nan̄irek.”

²⁷* Jon ketpor, “God keit wit k̄rak Heven ap keriuwet m̄it̄ik kiut̄ip menmen h̄rak ap kakt̄iwem au. ²⁸* Yi h̄ras yertei h̄m mai kerek n̄ipaa hi hetpim. Hi hat̄ip har ik: ‘Hi ap Krai au. God keriuwet te hi h̄n̄in han hewepyp̄rek.’ ²⁹* M̄it̄ik kerek kak̄it m̄ite h̄re m̄ite p̄rak. Jisas h̄rak k̄re m̄it̄ik ik. M̄it̄ik nises h̄m m̄irak h̄r n̄re m̄ite p̄rak. M̄it̄ik kerek wariyak̄it k̄rak kemtewek h̄rak kaknen ket̄p̄wek menmen, h̄rak han yaaik kar ke in ek hi han yaaik iuwe. Te hi ap ȳink enuk hentar m̄it yap̄rwe nisesik au.

* **3:13** Pro 30:4; Ro 10:6   * **3:14** Nam 21:9; Jo 8:28, 12:32   * **3:15** Jo 20:31   * **3:16** Ro 5:8, 8:32; 1Jo 4:9-10; Jo 3:36, 10:28   * **3:17** Lu 19:10; Jo 5:22, 12:47; Ap 17:31   * **3:18** Jo 3:36, 5:24
 * **3:19** Jo 1:5, 9, 8:12   * **3:20** Ef 5:11-13   * **3:22** Jo 4:1-2   * **3:24** Mt 4:12   * **3:26** Jo 1:26-34
 * **3:27** Jo 19:11, 1Ko 4:7, Hi 5:4   * **3:28** Jo 1:20, 23; Mt 11:10   * **3:29** Mt 9:15

In ek hi han yaaik iuwe. ³⁰ H̄rak kakre M̄t̄ik luwe keit niuk iuwe, te hi au hi h̄ire m̄t̄ik wein̄ik.”

³¹ *Jisas kerek keke wit ke God kan t̄i ik h̄rak kin̄in m̄t̄. Keim̄in h̄rak ke t̄i ik h̄rak m̄t̄ik kerekek, h̄rak han kitet menmen me t̄i ik. H̄rak kerek ke wit ke God h̄rak h̄rak kin̄in menmen yap̄rwe. ³² *H̄rak kewepyap̄r h̄im me menmen h̄rak epei k̄rem, menmen h̄rak apei kemtewem. H̄rak kewepyap̄rem kat̄ip m̄t̄ em te m̄t̄ik keiyak ap kemtewem kisesim au. ³³ M̄t̄ik kerek h̄rak kemtau kises him m̄rak h̄rak keteik̄in m̄t̄ han God h̄rak kat̄ip h̄im yaaim. ³⁴ *M̄t̄ik kerek God keriuwetek h̄rak kakwepyap̄r h̄im me God kentar h̄rak kewet̄iwek H̄im̄in k̄rak Yaaik keneises han k̄rak kekepek k̄r̄akem. ³⁵ *God Haai hanhan N̄kan k̄rak, te h̄rak kewet̄iwek menmen yap̄rwe meit his m̄rak. ³⁶ *Neim̄in nises n̄kan ke God nan̄t̄ h̄im̄in yaaik kaku kak̄it̄ tipmain tipmain enum eik. Neim̄in neweik̄in sip newet̄ h̄im me n̄kan ke God, h̄r ap te nanu nan̄t̄ au. God han enuk kakriuweri.

4

Jisas ketike m̄ite pe Sameria h̄r newepnak

¹ *Me w̄i im m̄t̄ ne Farisi kerek nin̄in nises h̄im me Moses nemtau h̄im ham mar im: “Jisas keithis m̄t̄ yap̄rwe te h̄rak k̄k̄iri nin̄in Jon.” ² Te Jisas h̄irekes ap k̄k̄ir m̄t̄ au. H̄r m̄t̄ disaipel n̄rak keriyen n̄k̄iri. ³ Jisas kertei menmen m̄t̄ ne Farisi h̄r nemtewem, te h̄rak k̄naaiw̄ir provins Judia h̄rak p̄ike kepno provins Galili. ⁴ *Te yayiwe h̄rak kitetik ek ken kerekir provins Sameria.

⁵ *Te h̄rak ken wit hak iuwe ke Sameria niuk m̄rak Saika. Wit ik h̄rak menep t̄i me ni kerek n̄paa enum eik Jekop epei kewet̄ n̄kan k̄rak Josep em. ⁶ Hei ke m̄t̄ h̄r nanm̄ian t̄ipar keit in kerek n̄paa maam ke Isrel h̄rak kekin̄ik. Jisas h̄t̄ mekek te h̄rak kau menep hei kerekek. Wepni nepei kan kau n̄m̄niuwe. ⁷ Jisas kau en, m̄ite hap pe Sameria wan waum̄ian t̄ipar. Te Jisas kit̄iwehi, “Ti eweto t̄ipar mei eh̄im.” ⁸ (H̄r m̄t̄ disaipel ne Jisas epei nen wit eik nanw̄ir pewek nan̄t̄ menmen me h̄r nan̄m̄.) ⁹ *M̄ite pe Sameria wewenhi wat̄ip, “Ti m̄t̄ik ke Isrel, hi m̄ite pe Sameria. Kenmak te ti hitaui h̄t̄ipar te ti eh̄im a?” (M̄t̄ ne Isrel ap te nan̄t̄ menmen me Sameria m̄ire t̄ikenup wenkep̄ye kerek naam menmen nekrerem em au. H̄r han kitet God kakt̄ip h̄r enun nan̄nt̄erim.)

¹⁰ *Jisas ketp̄iwe, “Ti ertei werek menmen God kakweti yi m̄t̄ em, ti hertei hi keim̄in hi hituthi, ‘Ti eweto t̄ipar mei eh̄im’, te ti etpo, ‘Ti eweto t̄ipar meit̄ yaaim mamu mam̄t̄ tipmain tipmain enum eik.’” ¹¹ M̄ite wat̄ip war ik, “M̄t̄ik luwe, ti ap heit menmen me t̄ipar. Hei ke t̄ipar ik h̄rak kesikekre. Te ti eh̄t̄ t̄ipar yaaim mamkaap haiu m̄t̄ mamu werek tipmain tipmain enum eik eh̄t̄ nein? ¹² *N̄paa maam n̄pu kaiu Jekop kewetei hei ik. H̄rak n̄paa ketike n̄kerek, sipsip, bulmakau m̄rak, h̄r naam t̄ipar im em. Ti are iuwe hin̄in maam kaiu Jekop?” ¹³ Jisas kewenhi kat̄ip, “M̄t̄ yap̄rwe nan̄m̄ t̄ipar im em maain h̄r p̄ike h̄im niu enuk (o mar kakwenk̄or h̄im) nan̄m̄ t̄ipar meiyam. ¹⁴ *Te neim̄in nan̄m̄ t̄ipar kerek hi ewet̄rem, maain h̄r ap te h̄r p̄ike h̄im niu enuk (o mar kakwenk̄or h̄im) au. T̄ipar kerek hi ewet̄rem

* **3:31** Jo 8:23; 1Jo 4:5   * **3:32** Jo 3:11   * **3:34** Jo 1:32; Ap 10:38   * **3:35** Mt 11:27; Jo 5:20, 10:17   * **3:36** Jo 3:16-18; 1Jo 5:12; Lu 3:7   * **4:1** Jo 3:22, 26   * **4:4** Lu 9:52   * **4:5** Jen 33:19; Jos 24:32   * **4:9** Esr 4:1-5, 9:1-10:44; Lu 9:52-53   * **4:10** Jo 4:26, 7:37-38; Rev 21:6   * **4:12** Jo 8:53   * **4:14** Jo 6:35

hīram mamre tīpar mamīkre han kīr mamu mamīt mamkaap mīt nanu werek werek tipmain tipmain enum eik.”

¹⁵ Hīre pīke wītīwekhi war ik: “Mītīk luwe, ti eweto tīpar mei im em. Te hi ap pīke hīm niu enuk (o mar kakwenkīkor hīm) au. Te maain hi ap pīke anen in amīan tīpar mei au.”

¹⁶ Jisas ketpīwe, “Ti eno enīne mītīk kit te ti pīke enen in.”

¹⁷ Mīte watīp, “Hi ap heit mītīk au.” Jisas ketpīwe, “Ti hatīp ti mītīk au. Ti atīp werek. ¹⁸ Nīpaa ti heit mīkaan nar hispīnak (5). In ek mītīk ti hau hetīkerek hīrak ap mītīk kit. Ti epei hatīp werek.”

¹⁹ *Hīre wetpīwek, “Mītīk luwe, hi hertei ti hīre mītīk profet.

²⁰ *Maamrer nai ne Sameria nises God newenīpiyek neit mīniū (o neiyīp) ik ek. Te hāiu emwenīpi God emeitak. Te yi mīt ne Isrel yatīp wit iuwe Jerusalem hīrak yaaik kerekek. Wit hak au.”

²¹ Jisas ketpīwe, “Mīte, ti ehises hīm mai. Maain wī ham mamnen te yi mīt ne tī yaiwenīpi niuk me Haai kai yayīt mīniū (o neiyīp) ik au, o yayīt wit iuwe Jerusalem au.”

²² *Jisas ketpīwe, “Yi mīt ne Sameria ap yertei werek keimīn yi yisesik yewenīpiyek. Hāiu mīt ne Isrel mertei werek keimīn hāiu mīsesik mewenīpiyek. Menmen God hīrak kīriakem keithis mīt miyapīr hīr nisesik, hīrak kewetaiyem. ²³ Wī epei mamnen menep te mīt kerek hīr yaain nises God Haai, hīr nanwenīpiyek neriuwe han kīr. Te mīt nar ik God Haai hanhan hīr enisesik enwenīpiyek. ²⁴ *God hīrak Hīmīn Yaaik kerekek. Hīr mīt hīr newenīpi niuk mīrak, hīr enises menmen yaaim enwenīpiyek enriuwe hīmīn kīr yaaik.”

²⁵ *Te mīte wetpīwek, “Hi hertei maain mītīk Mesaia kerek God kehīmītanek kaknen, hīr mīt nenewek Kraiss, maain hīrak kaknen hīrak kakīpai menmen yapīrwe.”

²⁶ *Jisas ketpīwe kar ik: “Hi kerekek hi atīp etikewit hi Kraiss.”

²⁷ Hīrak katīp kar ek, hīr mīt disaipel nīrak hīr nīrek katīp ketike mīte hap, hīr han kitet yapīrwe. Te in ek mītīk keiyak ap kitīwehi kar ik: “Ti ehīt mekam?” O hīr nitīwekhi, “Kenmak te ti hatīp hetīkerek?”

²⁸ Hīre wīnaaiwīr heurek ke tīpar mīre, hīre pīke wen wit iuwe eik, te hīre wen watīp mīt yapīrwe. ²⁹ Hīre wetpor, “Yi einen eiyīr mītīk ik. Hīrak ketpo menmen yapīrwe kerek hi nīpaa hīriakem. Hīrak mītīk Mesaia kerek God kehīmītanek kakīkaap hāiu mīt?” ³⁰ Hīre wetpor, te hīr nīnaaiwīr wit ek nen nanīr Jisas.

³¹ Mīte wen wit kīre eik, mīt disaipel natīp Jisas, “Mītīk luwe, ti ehīm menmen.”

³² Te Jisas ketpor, “Hi menmen mai yi ap yerteiyem hi hahīm.”

³³ Mīt disaipel nīrak hīras natīp nar ik: “Mītīk keiyak ketīwek menmen keiyīm kan o?”

³⁴ *Jisas ketpor, “Menmen mai mar im: Hi hises hīm me Haai hīrak nīpaa kerīuweta te hi han. Hi arīak wok mīrak enemīn hīram mar ke menmen hi ahīm.” ³⁵ *Yi mīt yatīp yar ik: “Wenke tekyaaīt (4) ere wī mamnen te hāiu mamket menmen mau ni. Hi hetpi. Yi eiwaainaan heriyai heriyai eiyīr ni werek werek. Teket epei me yaaim te yi eiketim mamnen. ³⁶ Mītīk hīrak kerek epei keit menmen, hīrak keit pewek hīram mamu werek. Hīram mar

* **4:19** Jo 7:40, 9:17; 1Ko 14:24-25 * **4:20** Diu 12:5-14; Sam 122:1-5 * **4:22** 2Kin 17:29-41; Ais

2:3; Ro 9:4-5 * **4:24** 2Ko 3:17; Ro 12:1; Fl 3:3 * **4:25** Jo 1:41 * **4:26** Mk 14:61-62; Jo 9:37

* **4:34** Jo 6:38, 17:4 * **4:35** Lu 10:2

ke h̄rak kari han ke m̄t h̄r enises h̄m me God te h̄r enu en̄t tipmain tipmain enuk eik. M̄t̄ik kerek kam̄r ni h̄rak ketike m̄t̄ik kerek keit menmen me ni h̄rak̄it han yaaik tekiyak̄it. M̄t han nat̄ip m̄t h̄m me God netike m̄t h̄r nari han ke m̄t h̄r nises h̄m me God h̄r n̄re m̄t̄ik̄it wik it. ³⁷ Mar ek te h̄m im h̄ram yaaim. ‘M̄t̄ik kiut̄ip kam̄r menmen, maain m̄t̄ik hak kak̄iketim.’ ³⁸ N̄ipaa hi eriuweti yi yen yari han ke m̄t h̄r nises h̄m me God yar ke m̄t̄ik kak̄it menmen epei me yaaim meit ni eim. N̄ipaa yi ap yen yetpor menmen, te yi ȳkiak han k̄r te h̄r nanises h̄m me God. M̄t han keriyen n̄riak menmen im. Te in ek yi ȳkaap m̄t h̄r nanises h̄m me God.”

³⁹ Maain m̄t yap̄rwe ne wit kike Saika ke provins Sameria nises Jisas nentar h̄r nemtau h̄m me m̄te h̄re epei wetpor, “H̄rak ketpo menmen yap̄rwe n̄ipaa ein hi h̄riakem.” ⁴⁰ Te m̄t ne Sameria nan n̄r Jisas h̄r netp̄wek eku ektikeri. Te h̄rak kau ketikeri neit wit eik w̄ wik.

⁴¹ M̄t han yap̄rwe h̄r nemtau h̄m m̄rak te h̄r nisesik.

⁴² *Te h̄r nat̄ip m̄te, “In ek haiu memtau h̄m m̄rak te haiu misesim. Haiu ap misesim mentar menmen n̄ipaa ti etpaiyem au. Haiu h̄ras memtewem te haiu han kitet h̄rak M̄t̄ik Kraiss kerek God keriuwetek kaknen kak̄kaap haiu m̄t miyap̄r ne ti.”

Jisas k̄kaap n̄ikan ke m̄t̄ik iuwe ke gavman

⁴³ *W̄i wik epei au, Jisas k̄naaiw̄r wit ik h̄rak ken Galili.

⁴⁴ *Jisas h̄rekes epei kat̄ip, “M̄t̄ik profet niuk m̄rak iuwe meit wit k̄rak au.” ⁴⁵ *Te w̄i Jisas epei ken kiun provins Galili, m̄t nau en netp̄wek, “Ti yaaik ti han.” H̄r netp̄wekem nentar h̄r h̄ras n̄ipaa nen n̄r menmen me w̄i Pasova neit Jerusalem me w̄i m̄t nererik han tewen̄n God n̄ipaa kenep m̄t ne Isip h̄r naa. Te h̄r epei n̄r menmen yaaim h̄rak k̄riakem keit ein. ⁴⁶ *Epei au, Jisas p̄ike ken wit Kena ke provins Galili, wit kerek n̄ipaa h̄rak keweik̄n t̄ip̄ar wein̄m m̄re t̄ip̄ar wain. M̄t̄ik iuwe ke gavman keit Kapaneam kau in. N̄ikan k̄rak h̄rak k̄nap. ⁴⁷ *H̄rak kemtau Jisas epei k̄naaiw̄r provins Judia kan Galili, te h̄rak ken k̄rek kit̄wekhi eknen ek̄kaap n̄ikan k̄rak k̄nap. N̄ikan k̄rak epei menep kaki. ⁴⁸ *Jisas ketp̄wek, “Yi ap ȳr menmen iuwe hi ariakem, te yi ap eiȳmtau h̄m mai eiyisesim au.”

⁴⁹ M̄t̄ik iuwe ke gavman ketp̄wek, “M̄t̄ik Iuwe, ti esiuk̄n, o au en, n̄ikan kai kaki.”

⁵⁰ *Jisas ketp̄wek, “Ti eno! N̄ikan kit kaku werek.” M̄t̄ik ik kemtau h̄m me Jisas kisesim te h̄rak k̄naiw̄rek ken. ⁵¹ H̄rak kepno w̄nak k̄rak, m̄t kerek nerekȳwek menmen h̄r nan newenek yayiwe h̄r netp̄wek, “N̄ikan kit epei k̄re yaaik.”

⁵² H̄rak kitorhi, “Kewaai meruri n̄ikan kai h̄rak k̄re yaaik?” H̄r netp̄wek, “Nep̄p wepni kau n̄m̄niuwe h̄rak ȳnk sisi epei au meit.” ⁵³ *Te haai kertei me nep̄p wepni kau n̄m̄niuwe, Jisas ketp̄wek n̄ikan kaku werek. Te h̄rak ketike m̄te n̄kerek n̄rak h̄r nises h̄m me Jisas.

⁵⁴ *Menmen im h̄ram menmen yaaim wik h̄rak k̄riakem me w̄i h̄rak k̄naaiw̄r Provins Judia ken kiun provins Galili.

* 4:42 1Jo 4:14 * 4:43 Jo 4:40 * 4:44 Mt 13:57 * 4:45 Jo 2:23 * 4:46 Jo 2:1-11 * 4:47 Mt 8:5-6 * 4:48 Jo 2:18; 1Ko 1:22 * 4:50 Mt 8:13; Mk 7:29 * 4:53 Ap 16:14-15, 31 * 4:54 Jo 2:11, 23

5

Jisas kikaap mitik hak kinap hirak kire yaaik keit wan werweik ke Betesda

¹ Jisas kikaap nikan ke mitik iuwe epei au, wi ham kerek mit ne Isrel nererik naam menmen epei man. Te Jisas pike ken Jerusalem. ² Meit Jerusalem menep weipir iuwe ke sipsip, wanwerweik iuwe kiwaairi. Mit natip him Hibru hir nenewek Betesda. Menep wan werweik kerekek mit newep weisaak hispinak (5) te mit nnapen wepni o hawi te hir nisawin newim. ³ Mit miyapir yapirwe kerek hir nnap hir niwaairi. Hir mit han nanamir toto, mit han his hit min enum, mit han his hit epei man. ⁴ Wi ham mitik ensel ke Mitik Iuwe God kenke kan wan kerekek te hram tipar mitanik. Tipar mitanik nepei au, mitik kinin kakikwe kakno kakikre tipar, hirak kakre yaaik. ⁵ Mitik kiutip kau weisaak nipaa hirak kinap ere 38 tito. ⁶ Jisas kir mitik ik kipwaai en, hirak kertei hirak kinap kiwaai wi yapirwe, te Jisas ketpiwek kar ik: “Ti hanhan ti pike are yaaik a?”

⁷ Mitik ik kerek kinap hirak ketpiwek, “Mitik Iuwe, kerek tipar miririr, hi ap mit nei nekina newisa hekre tipar au. Hi hirekes eno, mit han hir ninafin nan nina.”

⁸ *Jisas ketpiwek, “Ti ekrit eharp ehit yeno mit eiyim eno.” ⁹ *Wasenum hirak mitik kinap ek hirak kire yaaik. Hirak keit yeno mirak keiyim ken.

Wi im hram wi Sabat. ¹⁰ *Mit iuwe ne Isrel nir mitik ik kemerir yeno mirak te hir nenerek netpiwek, “Petepin hram wi Sabat. Wi im em ti ap emerir yeno mit emit!” ¹¹ Hirak kewenhi ketpor, “Hirak mitik kerekya hi hire yaaik ketpo, ‘Ekin yeno mit eiyim ekrit eno.’”

¹² Hir nitiwekhi, “Keimin hirak ketput ti ekin yeno mit eiyim ekrit eno a?”

¹³ Mitik kerek Jisas keperik ap kertei hirak keimin kentar Jisas kinaiwerek ken ek, mit yapirwe nenerek neit wit eik e.

¹⁴ *Maain Jisas kinapinek keit winak iuwe ke God hirak ketpiwek, “Ti epei hire yaaik. Ti ap pike hanhan ehises menmen enum te menmen ham iuwe enum mamnen mamwit.” ¹⁵ Hirak ketpiwek epei au, mitik ik ken katip mit iuwe ne Isrel kar ik: “Mitik kerekek kerekya hi yaaik hirak Jisas.”

¹⁶ *Hirak ketpor Jisas kekepik te mit iuwe ne Isrel hir ninin nriak Jisas enum nentar hirak kikaap mitik enuk kinap iuwe hirak kire yaaik me wi Sabat (kerek mit nriak menmen au. Hir nau weinim.) ¹⁷ *Hir natip Jisas enum nenerek, te hirak ketpor, “Hekrit hekrit Haai kai kirak menmen, te hi arjakem har ke hirak kirakem.”

¹⁸ *Him im kerek Jisas ketpim nriak mit iuwe ne Isrel han enuk iuwe te hir hanhan naninep Jisas kaki. Hir hanhan nankip kentar hirak kikaap mitik ke wi Sabat kerekek au. Hir han enuk nankip nanintar hirak katip God hirekes Haai kirak, te hirak kirak hirekes iuwe kire God Haai.

God kehimitan nikan kirak hirak iuwe kirak menmen mirak

¹⁹ *Mit iuwe ne Isrel nenerek, te Jisas ketpor, “Hi etpi him yaaim! Hi Nikan ap te hi hirekes arak menmen mei weinim me han kai au. Hi hirak menmen mamir ke hi hir Haai kai kirakem. Haai kai kirak menmen, hi herteiyem te hi hirakem. ²⁰ *Haai hirak hanhan keriuwa hi Nikan kirak, hirak keteikno menmen iuwe hirak kirakem. Maain hirak kakteikno menmen iuwe minin menmen hi epei hirakem te yi yapirwe han kakikrit

* 5:8 Mt 9:6 * 5:9 Jo 9:14 * 5:10 Nia 13:19; Jer 17:21; Lu 13:14 * 5:14 Jo 8:11 * 5:16 Mt 12:14 * 5:17 Jo 9:4 * 5:18 Mt 26:4; Jo 7:1, 30, 10:30, 33 * 5:19 Jo 5:30, 8:28 * 5:20 Jo 3:35

kakriuwere. ²¹ *Hiram mar ke Haai kikian mit kerek epei naa ek te hir pike nekrit nau, te hi nikan kirak ehises han kai awis himin yaaik kaku kakikre han ke mit kerek hi hanhan hewisik kakikre han kir. ²² *Haai kai hirekes ap skelim mit au. Hirak kewisa hi Nikan kirak hi ekrehir kirak hi skelim mit. ²³ *Te mit yapirwe nanwenipi niuk me hi Nikan mamir ke hir newenipi niuk me Haai kai. Mit kerek ap newenipi niuk me hi Nikan, hir ap nanwenipi niuk me Haai kai kerek keriuweta hi han in.

²⁴ *Hi hetpi him yaaim. Neimin nemtau him mai hir nisesim, te hir nanises him me hirak kerek keriuweta hi han in, te hir nanit himin yaaik kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Hi ap te skelim mit au. Hir nepi ninaaiwir menmen enum, hir neit himin yaaik nanu werek. ²⁵ *Hi hetpi him yaaim. Wi kerek nipaa God kehimitanem hiram epei man, te mit nipaa naa hir nanimtau him me hi Nikan ke Mitik Iuwe God. Te neimin nanimtwem, hir nanit himin yaaik nanu werek. ²⁶ *God Haai hirak kaki au. Hirak Haai ke menmen mamkaap menmen yapirwe mamu mamit. Te hirak keweto hi Nikan kirak menmen te hi ap hahi au. Hi hetenen menmen im te hi akaap mit miyapir te hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik. ²⁷ *Hirak kewisa hi Iuwe hi skelim mit hentar hi Mitik ke wit kirak. ²⁸ Yi ap han kekrit ke menmen im epei au emit. Wi mamnen te mit kerek nipaa naa mit newisi nekre hei nanimtau him me hi Nikan ke Mitik Iuwe. ²⁹ *Te hir naninaaiwir hei, hir nanitpaan naninen witik. Neimin kerek nipaa nriak menmen yaaim e, hir nanikrit nanu nanit. Te mit nipaa nriak enum, hir nanikrit nanino si enum.

Menmen mewepyapir jisas hirak mitik God keriuwetek kan

³⁰ *Hi ap hirak menmen hises han kai au. Menmen hi hemtau God ketpewem te hi hisesim skelim mit ariuwere. Hi skelim mit werek werek hentar hi ap hises han kai. Hi hises han ke God kerek keriuweta te hi han ti ik e. ³¹ *Te hi kerekek etpi menmen me hi hirekes yi han kitet hi hemipin. ³² *Mitik kiutip kepu kewepyapir him mai. Hi hertei him im hiram matip mit me hi hiram him yaaim. ³³ Yi nipaa yesiuwe mit hir nen nir Jon nitiwekhi menmen, te hirak ketpi him im me hi hiram yaaim. ³⁴ *Hi ap han kitet yapirwe me mitik hirak kewepyapir niuk mai au. Hi hetpiyem te yi eiyartheyem eiyises him mai te God kakikepi yi eiyu eitikerek eiyu werek werek. ³⁵ Jon hirak kire si keteikni yayiwe, hirak keteikni menmen me God. Me wi hirak kepu yi hanhan yisesik. ³⁶ *Menmen ham minin him nipaa Jon ketpim me hi. Hiram im. Menmen yaaim haai kai ketpo hi hirakem. Menmen ham nipaa hi hirakem, hiram meteikin mit miyapir te hir nertei Haai kai God keriuweta te hi han in. ³⁷ *Haai kerek keriuweta hi han in, hirak kewepyapir ketpi hi keimin. Te yi ap yemtau him mirak au. Yi ap nipaa yir ninaan mirak au. ³⁸ *Him mirak ap mau mekre han ki. Yi ap yemtau him me hirak Mitik Iuwe kerek keriuweta hi han ti ik. ³⁹ *Yi han kitet him me God mau tiwei, yi yekinaam te yi han kitet hiram mamkepi yi eiyu eitike God, God kakweti himin yaaik te yi eiyu tipmain tipmain enum

* 5:21 Ro 4:17; Ef 2:5; Jo 11:25   * 5:22 Jo 3:17; 5:27; 9:39; Ap 10:42   * 5:23 Fl 2:10-11; 1Jo 2:23   * 5:24 Jo 3:15-18, 8:51; 1Jo 3:14   * 5:25 Mt 8:22; Ef 2:5-6   * 5:26 Jo 1:4   * 5:27 Jo 5:22
* 5:29 Dan 12:2; Mt 16:27; Jo 6:40; Ap 24:15   * 5:30 Jo 5:19, 6:38   * 5:31 Jo 8:13-14   * 5:32 Jo 5:36-37; 1Jo 5:9   * 5:34 Jo 1:19-34, 3:27-30   * 5:36 Jo 3:2, 10:25, 38; 14:11   * 5:37 Mt 3:17; Jo 5:32, 8:18   * 5:38 Jo 6:29   * 5:39 Lu 24:27, 44; Ap 13:27; 2Ti 3:15-17; 1Pi 1:10-11

eik. Te h̄im im yi yekinaam h̄iram mat̄ip me hi! ⁴⁰ Te yi ȳnapen eiȳmtau h̄im mai te hi akepi yi eiȳt h̄im+n yaaik te yi eiyu eiȳt tipmain tipmain enum eik. ⁴¹ Hi ap hanhan m̄it nanwen̄ipi niuk mai nant̄ip hi yaaik. H̄iram menmen wein̄im. ⁴² Te hi hertei yi m̄it yi ȳre mekak. Yi ap hanhan God yekre han ki au. ⁴³ *Hi han hekreh̄r ke Haai kai, te yi ap yises h̄im mai au. M̄it han ne t̄i h̄r nan̄inen netpi h̄r m̄it iuwe, yi yemtau h̄im m̄r yisesim. Te yi ap yemtau h̄im mai au! ⁴⁴ *Yi m̄it hanhan yaiwen̄ipiyan niuk mi, te yi ȳnapen M̄it̄ik Iuwe kiut̄ip h̄rak God h̄rak kakwen̄ipi niuk mi kak̄t̄ipi yi yaain. Yi han kitet menmen im h̄iram wein̄im. Yi ap hanhan h̄rak kakt̄ip yi yaain, te yaȳrkeik te yi hanhan eiyises h̄im mai? ⁴⁵ *Yi ap han ekitet hi esiuwi h̄im hat̄ip Haai kai me menmen yi ȳrakem. Au, h̄im kerek Moses kewis̄im mau t̄wei kerek yi yekinaam han kitet h̄iram mamkepi te God kakt̄ip yi yaain, h̄iram mamsiuwi h̄im. ⁴⁶ *Yi yises h̄im me Moses werek werek, te yi eiyises h̄im mai yentar h̄rak kewis̄im h̄im me hi. ⁴⁷ *Te yi ap yises h̄im Moses kewis̄im mau t̄wei, te yi ap eiyises menmen hi hetpiyem au!”

6

Jisas kewet m̄it yap̄rwe nar 5,000 menmen h̄r naam
(Mt 14:13-21; Mk 6:30-44; Lu 9:10-17)

¹ Jisas ketpor menmen im epei au, h̄rak ken kerekir wan iuwe ke Galili (kerek m̄it nenewek niuk ham Wan ke Taibirias). ² M̄it yap̄rwe nises Jisas nentar h̄r n̄paa n̄r menmen iuwe h̄rak k̄r̄iakem k̄kaap m̄it n̄naap. Mar ik te h̄r nisesik. ³ Jisas ken k̄niu m̄niu wank ken kau ketike m̄it disaipel n̄rak. ⁴ *W̄i Pasova man menep. H̄iram w̄i kerek m̄it ne Isrel nererik naam menmen han tewen̄in w̄i n̄paa God kenep m̄it ne Isip, k̄kaap m̄it ne Isrel. ⁵ Jisas kerenaan k̄r m̄it miyap̄r yap̄rwe nan n̄rek. Te h̄rak kat̄ip Filip, “Haiu mam̄it niu o bret mam̄it nein te haiu mamwet m̄it miyap̄r em h̄r nan̄im?” ⁶ (Jisas kat̄ip m̄it̄ik Filip h̄im im em te h̄rak kakri han k̄rak kakises mekam. Jisas epei kertei menmen h̄irekes kakriakem.)

⁷ Filip kewenhi ketp̄w̄ek kar ik: “Haiu mew̄r 200 kina mam̄it niu o bret meriuwerem h̄iram ap werek te m̄it in nan̄im kike kike au.” ⁸ Disaipel ke Jisas niuk m̄rak Endru, h̄rak n̄kik ke Saimon Pita h̄rak kat̄ip Jisas kar ik: ⁹ “M̄it̄ik pip̄ak ik e keit bret bali mar hisp̄nak (5) metike sauk wik. Te h̄iram ap iuwe me m̄it yap̄rwe nar ik.”

¹⁰ Jisas ketpor, “Yi eiwen m̄it miyap̄r enu t̄i. Yenkis yap̄rwe meit in.” Te m̄it 5,000 h̄r yap̄rwe keriyen nererik nau yenkis keremem nau t̄i.

¹¹ H̄r nau t̄i epei au, te Jisas keit bret keiȳm kitehi God, te h̄rak kewenem keketim kewet m̄it n̄rak em h̄r newet m̄it miyap̄r em. Epei au, h̄rak keit sauk kewepim kewet̄rem kar ke nepei ein h̄rak kewet̄r bret bali, te h̄rak kewet m̄it menmen mar ke h̄r hanhanem. ¹² H̄r epei naam tu iuwe, Jisas kat̄ip m̄it disaipel n̄rak kar ik: “Eikinen yinam yinam m̄it ap naam. Hi h̄napen h̄r nan̄wisim mamu t̄i. Yi ap eiwis mei kike mamu au.”

¹³ H̄rak kat̄ip epei au, h̄r nekor̄rim (o nekurerim) ere epei au mesi, te h̄r nemi mekre tan̄k mar hiswiyen wik (12) meke bret hisp̄nak (5) n̄paa Jisas ket̄wem kewet m̄it em h̄r naam. ¹⁴ *M̄it miyap̄r n̄r menmen yaaim Jisas k̄r̄iakem te h̄r nat̄ip, “H̄iram h̄im yaaim. M̄it̄ik ik h̄rak profet ik

* 5:43 Mt 24:5 * 5:44 Jo 12:43 * 5:45 Diu 31:26-27 * 5:46 Diu 18:15; Ap 3:22 * 5:47 Lu 16:31 * 6:4 Jo 2:13 * 6:14 Diu 18:15; Jo 5:46

ek kaknen ti.” ¹⁵ *Jisas kertei h̄ir hanhan nantenenik nan̄him̄itanek h̄irak m̄it̄ik iuwe king k̄ir h̄irak kaku kakin̄in naanm̄ipror. Te h̄irak k̄inaiw̄iri h̄irak kerekek p̄ike ken m̄iniu (o neiȳip) eik.

Jisas ken kitet wan keke niu

(Mt 14:22-23; Mk 6:45-52)

¹⁶ Me h̄inkew̄i disaipel ne Jisas h̄ir nekiuwe nen wan eik.

¹⁷ H̄ir neh̄in n̄iniu nekre bot newik nerekir wan nan̄ino p̄inak ein. H̄ir nen Kapaneam. Nepei au w̄itaan, te Jisas ap kan kiunor wen au. ¹⁸ In ek n̄ime iuwe m̄iniu te wan kewen̄in iuwe.

¹⁹ H̄ir neit niu m̄irak neiȳik nari wan ere 5 o 6 kilomita nau n̄im̄in, h̄ir n̄ir Jisas kitet wan kitet t̄ipar keke niu ken menep bot. H̄ir n̄irek te h̄ir n̄inaain.

²⁰ Te Jisas ketpor, “Hi kerekek han. Yi ap einaain.” ²¹ H̄irak ketpor te h̄ir han yaaik net̄iwekhis k̄iniu ketikeri nekre bot. Te wasenum bot kepno menep wit h̄ir hanhan nan̄inori.

H̄ir m̄it̄ miyap̄ir n̄inatin̄ Jisas

²² Hekrit eik, m̄it̄ miyap̄ir h̄ir wen nepeit wan p̄inak eik, h̄ir nertei nep̄ip bot ap keiyak kepu au. Kiut̄ip kerekek kepu, Jisas ap kau ketike disaipel au. H̄ir disaipel keriyen nekre bot ik ek te h̄ir nen. ²³ *Te bot ham me Taibirias man menep wit kerek Jisas kewet̄ir bret h̄ir naam newi. ²⁴ M̄it̄ yap̄irwe n̄ir Jisas h̄irak ap ketike m̄it̄ disaipel ap nau, te h̄ir neh̄in nekre bot hak, h̄ir nen Kapaneam n̄inetn̄iwek.

Jisas h̄irak k̄ire bret yaaik k̄ikaap m̄it̄ h̄ir nanu werek

²⁵ Maain m̄it̄ n̄inap̄in Jisas keit wan p̄inak ein epei au, h̄ir netp̄iwek, “M̄it̄ik Iuwe, hewaai meruri te ti han in a?”

²⁶ *Jisas kewenhi ketpor, “Hi hetpi werek. Yi ȳinyetno yentar yi epei yaaik bret ere tu iuwe. Yi ap han kitet menmen yaaim iuwe hi h̄ir̄iakem au. ²⁷ *Yi ap hanhan yaȳit menmen me yaȳim keremem h̄iram mam̄iwaank au ek̄it! Yi hanhan eiȳit menmen yaaim h̄iram m̄ire menmen me yi eiȳim, h̄iram mamkepi te yi yaȳit h̄im̄in yaaik ke kaku kak̄it tipmain tipmain enum eik. Menmen im hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik Iuwe awetiyem hentar God Haai k̄ir̄iak menmen keteik̄in m̄it̄ h̄irak keriuweta hi h̄ir̄iak menmen m̄irak.”

²⁸ H̄irak ketpor h̄im im, te h̄ir nit̄iwekhi nat̄ip nar ik: “Haiu em̄riak mekam te haiu em̄riak menmen God han yaaik keriuwerem?”

²⁹ *Jisas kewenhi ketpor, “Menmen yi ȳir̄iakem God han yaaik keriuwerem h̄iram im. Yi eiȳises h̄im me hi M̄it̄ik kerek God keriuweta hi han ti ik.”

³⁰ *H̄ir newenhi nat̄ip, “Ti eriak mekam iuwe te haiu em̄rem te haiu emises h̄im mit a? ³¹ *Maamrer n̄iau naam menmen niuk m̄iram mana neit wit wein̄ik m̄it̄ ap newi en. H̄im me God mat̄ip Moses kewet̄ir menmen meke wit ke God h̄ir naam.”

³² Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Moses kewet̄ir menmen au. Haai kai kewet̄irem. Menmen me n̄ipaa h̄iram ap bret yaaim mamkaap h̄im̄in ki au. In ek Haai kai kerekek keweti menmen yaaim me wit k̄irak, h̄iram yaaim m̄ire bret mamkaap h̄im̄in ki kaku werek. ³³ Bret God kewetiyek ek, hi Jisas kerek heke wit ke M̄it̄ik Iuwe han hi bret ik. Hi aweti h̄im̄in yaaik kaku kak̄ikri tipmain tipmain enuk eik.” ³⁴ *H̄ir nit̄iwekhi nar ik: “M̄it̄ik Iuwe, ti ewetai bret kit eknen in ere tipmain tipmain enum eik.”

* 6:15 Jo 18:36; Mt 14:23 * 6:23 Jo 6:11 * 6:26 Jo 6:11-12 * 6:27 Jo 4:14; 6:48-58 * 6:29
1Jo 3:23 * 6:30 Mt 16:1; Jo 2:18 * 6:31 Eks 16:14-15; Nam 11:7-9; Sam 78:24 * 6:34 Jo 4:15

35* Jisas ketpor, “Hi h̄irekes h̄ire bret h̄ikaap m̄it nanu nan̄it h̄im̄in yaaik. H̄ir neim̄in nan̄is̄isa te h̄ir ap n̄inp̄i mam̄in. Neim̄in h̄ir nan̄is̄isa ap te h̄im̄ niu enuk (o mar kakwenk̄ikor h̄im̄) hanhan nan̄im̄ t̄ipar mei au. Neim̄in h̄ir nan̄is̄isa ap te h̄im̄ niu enuk (o mar kakwenk̄ikor h̄im̄) hanhan nan̄im̄ t̄ipar mei au.

36* “Hi hetpi yi epei ȳira te yi ap yises menmen hi etpiyem.

37* M̄it neim̄in kerek Haai kai God kewetauri, h̄ir nan̄inen nan̄is̄isa. Hi ap te aweik̄in sip ewet neim̄in kerek nan̄inen nan̄is̄isa au. 38* Hi h̄inaaiw̄ir wit ke God te hi hises han̄ kai au. Hi hises han̄ ke h̄irak M̄it̄ik Iuwe kerek keruweta hi han̄ t̄i ik e. 39* H̄irak kerek keruweta hi han̄ t̄i ik h̄irak hanhan menmen im. H̄irak hanhan hi ap h̄inaaiw̄ir m̄it̄ik kiut̄ip ke m̄it̄ yap̄rwe h̄irak epei keruweta au. Hi ak̄ian m̄it̄ miyap̄r yap̄rwe nan̄ikrit nanu me w̄i maain God skelim m̄it̄. 40* Menmen im Haai kai God hanhanem h̄iram im: Neim̄in n̄ira hi N̄ikan k̄irak, h̄ir nis̄isa nan̄im̄tau h̄im̄ mai, h̄ir nan̄it h̄im̄in yaaik kaku kak̄it tipmain tipmain enum eik, te hi ak̄ian nanu nan̄it me w̄i maain God skelim m̄it̄.”

41 H̄irak kat̄ip epei au, m̄it̄ ne Isrel nat̄ipan nen Jisas nentar h̄irak kat̄ip h̄im̄ im: “Hi bret kerek heke wit ke God hi han̄ in.” 42* Te h̄ir nat̄ip, “M̄it̄ik ik h̄irak kerekek n̄ikan ke Josep. Haiu mertei miye haai n̄irak. Kenmak te h̄irak kat̄ip h̄irak keke wit ke God kan a?”

43 Jisas kewenhi ketpor, “Yi ap eit̄ip einehan me yi h̄iras em̄it! 44* M̄it̄ik kiut̄ip ap te kakis̄isa ere God Haai kerek keruweta hi han̄ h̄irak kakri han̄ k̄irak. Hi ak̄iak h̄irak kak̄it h̄im̄in yaaik ke kaku kak̄it me w̄i maain God skelim m̄it̄. 45* M̄it̄ profet newis h̄im̄ im mau t̄iwei h̄iram mat̄ip mar im: ‘M̄it̄ yap̄rwe te God kak̄itpor menmen kak̄ikepi werek werek.’ M̄it̄ neim̄in niut̄ip niut̄ip kerek epei nemtau h̄im̄ me Haai kai God te h̄ir nan̄is̄isa.

46* M̄it̄ik kiut̄ip ke m̄it̄ yap̄rwe ap te k̄ir God Haai ek au. Hi M̄it̄ik kerek God keruweta hi han̄ t̄i ik ek, hi kerekek epei h̄irek. 47* Hi hetpi werek. H̄irak keim̄in kises h̄im̄ mai kak̄it h̄im̄in yaaik ke kaku kak̄it tipmain tipmain emum eik. 48* Hi h̄irekes kerekek h̄ire bret, hi akaap m̄it̄ nanu nan̄it tipmain tipmain enum eik. 49 Maamrer ni n̄ipaa naam menmen mana God kewet̄irem neit wit wein̄ik m̄it̄ ap newi, te h̄ir ap nepu au. H̄ir epei naa. 50 Hi M̄it̄ik kerek h̄inaaiw̄ir wit ke God han̄ t̄i ik ek hi h̄ire bret m̄ikaap m̄it̄ nanu. Neim̄in nis̄isa h̄ir nani au. H̄ir nanu tipmain tipmain enum eik. 51 Hi h̄ire bret akaap m̄it̄ nanu nan̄it tipmain tipmain enum eik. Hi heke wit ke God han̄. M̄it̄ kerek nan̄im̄ bret im h̄ir nanu nan̄it tipmain tipmain enum eik. Bret im h̄iram ȳink kai kerek hi hewet m̄it̄ ne t̄i h̄ir nan̄im̄ te hi akepi h̄ir nan̄it h̄im̄in yaaik.”

52 Menmen im h̄irak ketpor menip m̄it̄ ne Isrel nenehan nat̄ipan h̄im̄ me h̄ir h̄iras, h̄ir nat̄ip nar ik: “M̄it̄ik ik kak̄irkeik te h̄irak kakwetei naan me ȳink k̄irak haiu mam̄ik a? Taauye!”

53 Jisas ketpor, “Hi hetpi werek. Yi ap yaȳik ȳink kai ke hi M̄it̄ik ke wit ke M̄it̄ik luwe, o yi ap yaȳim̄ hemkre mai, te yi ap yaȳit̄ h̄im̄in yaaik kak̄ikri. 54 Neim̄in nan̄ik ȳink kai o nan̄im̄ hemkre mai, h̄ir nan̄it h̄im̄in yaaik. Te hi ak̄ian h̄ir m̄it̄ kerek n̄ipaa naa, h̄ir p̄ike nan̄ikrit nanu nanre m̄it̄ me w̄i maain God skelim m̄it̄. 55 Ȳink kai h̄irak menmen yaaik k̄ire samiyak

* 6:35 Jo 4:14, 6:48-58 * 6:36 Jo 20:29 * 6:37 Jo 17:6-8; Mt 11:28 * 6:38 Mt 26:39; Jo 4:34
 * 6:39 Jo 10:28-29, 17:12 * 6:40 Jo 11:24 * 6:42 Mt 13:55 * 6:44 Jo 6:65 * 6:45 Ais
 54:13 * 6:46 Jo 1:18 * 6:47 Jo 3:15-16 * 6:48 Jo 6:35, 58

kakikepi. Hemkre mai hiram mire tepar yaaim mamkepi. ⁵⁶ *Neim+n naak yink kai ketike hemkre mai, hir nau netikewa nises hm mai, te hi hau hekre han kir ⁵⁷ God kerek hirak Haai ke menmen yapirwe mepu, hirak keriuweta hi han, hirak kenipa hi ahu tipmain tipmain enum eik. Neim+n nanik yink kai hir nanu nanit nanriuwerek. ⁵⁸ Hi hirekes hi hire bret keke wit ke God kan. Bret ik hirak ap kire menmen nipaa maamrer ni nipaa naam au. Hir naam ere hir ne mit te hir naa. Neim+n nanik bret ik hirak yaaik kakikepi te hir nanu nanit tipmain tipmain enum eik.” ⁵⁹ Jisas katip mit menmen im keit winak kerek mit nererik nekine hm me Moses neitai en neit wit Kapaneam.

Jisas katip hm yaaim mamkaap mit nanu tipmain tipmain enum eik

⁶⁰ Mit yapirwe kerek nipaa nises hm mirak nemtau menmen im epei au, hir natip, “Hm im hiram enum merekyei han enuk. Neim+n nanu nanimtau hm mamir im a? Taauye!” ⁶¹ Jisas epei kertei kekere han kirak hir mit disaipel nrak natipan menmen im hirak ketpor kar ik: “Hm mai merekyi te yi han enuk a? ⁶² *Maain yi eiyir hi Mitik ke wit ke Mitik Iuwe hi pike hniu eno wit kerek nipaa hi hewik, te yi han enuk yeriua wisenum a! ⁶³ *Yi mit hiras ap te eikaap hiras te yi yau tipmain tipmain enum eik taau. God Hm+n Yaaik kerekek kakikepi. Hm im hi epei hetpim em, hiram mamkepi hm+n ki te yi yau tipmain tipmain enum eik. ⁶⁴ *Te mit han ne yi mit ap yisisa au.” (Jisas epei kertei wi kerek hirak kehimitan mit disaipel nrak, keim+n ap kakisesik kakwepyapirek kakwet mit enun nepan ek hir neiyik nanino nankip.) ⁶⁵ *Jisas wen katip, “Nipaa hi hetpi ap mitik keim+n kisisa ere God Haai kakri han kirak hirak kakisisa.” ⁶⁶ Hirak katip epei au, mit yapirwe nipaa nisesik neweik+n sip newetiwek. ⁶⁷ Hir neweik+n sip newetiwek, hirak katip mit disaipel nrak nar hiswiyen wik (12) kitorhi kar ik: “Yi eiweik+n sip eitikeri einaiwira a?”

⁶⁸ Saimon Pita keweniwekhi ketpiwek kar ik: “Mitik Iuwe, haiu mamno keim+n? Ti kerekek hetpei hm mamkepei te haiu mamu tipmain tipmain enum eik. ⁶⁹ *In ek haiu hiras keriyen merteyit ti keim+n haiu misesit. Ti Mitik kerek God kehimiten ti akaap haiu mit.”

⁷⁰ Jisas ketpor kar ik: “Hi hirekes hehimitan yi mit yar hiswiyen wik (12), te mitik hak kiutip ke yi mit hirak enuk kire Seten.” ⁷¹ Hirak katip ke Judas nikan ke Saimon ke wit Iskeriot. Hirak mitik kiutip ke mit hiswiyen wik (12), maain hirak kakwepyapir Jisas kakwet mit enun ek.

7

Jisas kikrek nrak ap han kitet hirak Kraiss

¹ *Menmen im epei au, Jisas ken kerer wit wit me provins Galili hirak kinapan kakno kakrer wit wit me provins Judia kentar mit iuwe nare nankip. ² *Wi epei man menep te mit ne Isrel nanrerik nanim menmen nau nekre weisaak mir, hir newet God menmen mei me ni mir. ³ Jisas kikrek nrak nemip+n netpiwek, “Ti enaiwir wit ik e eno Judia, te mit kerek nises hm mit eninen enir menmen yaaim ti eriakem. ⁴ Mitik kerek hanhan mit nanirteiyek ap te kakriak menmen kaksawinem au. Hirak kakriakem kakrer wit wit te mit yapirwe enirem. Ti arak menmen im yaaim, ti eno

* 6:56 Jo 15:4-5; 1Jo 3:24 * 6:62 Jo 3:13; Ap 1:9-11 * 6:63 2Ko 3:6 * 6:64 Jo 13:11 * 6:65 Jo 6:44 * 6:69 Mt 14:33, 16:16; Mk 1:24; Jo 1:49 * 7:1 Jo 5:18 * 7:2 Lev 23:34

wit Jerusalem eteik'n mıt iuwe rem." 5*(Kikrek nırak natıp menmen im nentar hır ap han kitet hırak Krais kerek God kakriuwtek kaknen kakıkaap mıt au.)

6*Te Jisas ketpor kar ik: "Wı mai ap epei man te hi awepyapır hırekas hi Mıtık luwe kerek God kerıuweta hi han tı ik. Wı yi han kitetım yi yaino, te yi einowit Jerusalem eitike mıt eyım menmen. 7*Mıt ne tı ik ek hır ap han enuk neriwi au. Te hır han enuk neriwa nentar hi hewepyapır menmen enum hır nırakem. 8 Yi einowit eikeri eyım menmen. Hi au, hi ehı in me wı ham hentar hi ap ewepyapır hi Mıtık God kehımıtena wen au." 9 Hırak ketpor epei au, hırak wen kepu provıns Galılı.

Jisas ken kau ketike mıt kerek nererik naam menmen nekre weisaak

10 Jisas kikrek nırak nen netike mıt han nererik naam menmen epei au, Jisas kepno. Hırak ap ketike mıt yapırwe nen au. Hırak kerekek ken kau kire mıtık kısawın. 11 *Mıt iuwe ne Isrel nınatın Jisas neit wit kerek hır nererik naam menmen neitai ein. Hır nitehiyan, "Hırak keit nein?"

12 Neit ein ek, mıt yapırwe newepnak natıpan me Jisas. Mıt han natıp hırak yaaik, mıt han au natıp hırak enuk kari han ke mıt yapırwe hır nises hım mırak. 13 *Ap mıt nei natıp nerp yaain menmen me Jisas nentar hır nınapan mıt iuwe ninın naanmıpre mıt ne Isrel hır nanımtewem te hır neneri.

14 Wı wikak epei men kerek mıt nererik naam menmen, te Jisas ken winak iuwe ke God keit Jerusalem, hırak katıp mıt hım mırak kerp yaain ketpor menmen. 15 *Mıt iuwe ne Isrel nehınhın natıp, "Mıtık ik weinik kertei menmen mau tıwei karkeik? Nıpaahırak ap ken skul te mıt iuwe tisa neteiknıwek menmen au."

16 *Jisas kewenhi ketpor, "Menmen hi etpiyem hıram ap mai au. Hıram hım me hırak kerek kerıuweta te hi han tı ik. 17 Neimın hır nises menmen God hanhan hır nisesim, hır nanırteı hım hi hetpiyem hıram me God o hım hi hırekas han kitetım etpiyem. 18 *Keimın hırak katıp mıt menmen hırak han kitetım hırak hanhan mıt nanwenıpi niuk mırak keremem. Keimın hanhan kakwenıpi niuk me mıtık kerek kerıuwetek, hırak kakises menmen yaaim kemipın au. 19 *Moses nıpaahırak keweti hım mırak mau tıwei te keimın ke yi mıt hırak kisesim werek werek? Taauye! Te yi yenmak yi yaiyep hi hahi yentar yi yatıp hi ap hises hım me Moses werek werek au a?"

20 *Mıt en hır nıtiwekhi nar ik: "Neimın hır hanhan nanıtep te ti hahi a? Herwe enuk kersısit te ti han ken sip te ti hatıp menmen mar im!"

21 *Jisas ketpor, "Hi hırak menmen mıutıp yaaim me wı Sabat te yi han kekrit han enuk yeriwa. 22 *Nıpaahırak ketpi yi yerekir yınk ke nıkerek hırakıt ti. (Nıpaahırak maaamrer ninın nırak menmen im. Moses au.) Yi yerekir yınk ke nıkerek hırakıt ti me wı Sabat te yi yises hım me Moses. 23 *Yi yırak menmen im me wı Sabat, te yi yises hım me Moses werek werek. Te yi yenmak yi han enuk yeriwa yentar hi hıkaap mıtık kınap hırak kire yaaik me wı Sabat a? 24 *Yi ap han ekitet menmen hi etpiyem

* 7:5 Mt 13:55; Ap 1:14 * 7:6 Jo 2:4, 7:30 * 7:7 Jo 15:18 * 7:11 Jo 11:56 * 7:13 Jo 9:22, 12:42, 19:38, 20:19 * 7:15 Mt 13:54; Lu 2:47 * 7:16 Jo 12:49, 14:10 * 7:18 Jo 5:41, 8:50 * 7:19 Ap 7:53; Ro 2:21-24 * 7:20 Jo 8:48, 52, 10:20 * 7:21 Jo 5:16 * 7:22 Lev 12:3, Jen 17:9-13 * 7:23 Jo 5:8-10, 16 * 7:24 Lev 19:15; Ais 11:3-4; Jo 8:15

eiy+ntar yi han kitet hi heremir h+m yi yisesim. Yi han ekitet menmen werek werek te yi eiy+rtei menmen hi hetpiyem h+ram yaaim.”

*M+it han nat+ip Jisas h+rak m+it+ik Krai*s

²⁵ *M+it han nau Jerusalem nat+ip, “M+it iuwe nin+n naanm+iprai h+r hanhan nan+nep m+it+ik ik kaki. ²⁶ Te yi eiy+rek. H+rak kat+ip m+it menmen m+rak keit wit yaaik me ninaan m+r, te m+it+ik hak ap kesiuwek h+m au. M+it iuwe han kitet m+it+ik ik h+rak M+it+ik Krai s kerek God keriuwetek kaknen kak+kaap haiu m+it o au a? ²⁷ *Karkeik te h+rak M+it+ik God kehimitanek kaknen kak+kepai a? Haiu mertei m+it+ik ik ek wit k+rak. Maain w+ M+it+ik Krai s kerek God kehimitanek kaknen in, haiu m+it ap te nan+rtei h+rak keke nein kan au!”

²⁸ *Jisas keit w+nak ke God kat+ip h+m iuwe kar ik: “Yi han kitet yi yertei hi keim+n, yi yertei wit hi hewik. Te yi yep+itari hi ap han wein+m au. M+it+ik kerek h+rak keriuweta hi han ik, h+rak kerekek kepu, te yi au yep+itariyek.

²⁹ Hi hertei ek werek werek entar hi n+ipaa hau hetikerek h+rak keriuweta hi han t+ik e.”

³⁰ *H+rak kat+ip menmen im epei au, m+it iuwe hanhan nant+wek his nanwis+ik kaki+kre w+nak enuk ke gavman. H+r ap net+wek his nentar w+ kerek maain h+rak kaki h+ram ap epei man wen au. ³¹ *M+it yap+rwe ne m+it kerek nemtau h+m m+rak h+r nisesik. H+r nat+ip nar ik: “Maain M+it+ik Krai s kerek God kehimitanek h+rak kaknen ap te kak+n menmen yaaim iuwe m+it+ik ik kir+akem taauye! M+it+ik ik h+rak Krai s!”

M+it iuwe neriuwet m+it polis nan nan+this Jisas nanwis+ik kaki+kre w+nak enuk

³² M+it ne Farisi kerek nin+n nertei h+m me Moses h+r nisesim, h+r nemtau m+it nat+ipan nar ik me Jisas, te h+r netike m+it iuwe pris neriuwet m+it naanm+ipre w+nak ke God en h+r nan nan+ his Jisas. ³³ *H+r epei nan, Jisas kat+ip, “Hi wen hahu hatikewi w+ ham, te maain hi p+ke ano hahu atike h+rak kerek n+ipaa keriuweta hi han t+ik e. ³⁴ *Maain yi yay+nyay+tno te yi ap yainepya au. Hi ano wit kerek yi ap te yay+isa yainen taau.”

³⁵ H+rak kat+ip epei au, m+it iuwe ne Isrel nat+ipan nar ik: “H+rak kakno nein te haiu ap mamnap+nek a? H+rak kakno kakrer wit wit me m+it ap ne weiw+ik me Isrel kerek m+it han nai ne Isrel newiyen te h+rak kakt+ip m+it ne weiw+ik me Grik h+m me God a? ³⁶ Kenmak te h+rak kat+ip menmen im: ‘Maain yi yay+nyaitno te yi ap yainepya au. Hi ano wit kerek yi ap te yay+isa yainen taau?’ ”

Jisas h+rak k+re t+ipar yaaim mamkaap m+it nanu werek

³⁷ *Me w+ m+ikaru me m+it h+r nererik naam menmen, h+ram w+ iuwe epei man, Jisas kekrit kerp kat+ip keriuwe h+m iuwe kar ik: “Keim+n h+m niu enuk (o mar kewen+k+ik+wek h+m) kaknen kak+ra te kak+m t+ipar mei.”

³⁸ *Menmen im h+ram mar ke h+m me God metpim. H+ram mat+ip, “Keim+n kis+isa, te menmen yaaim mamu mam+it maain m+re h+it+ik meke han k+rak mamnen witeik.” ³⁹ *Jisas kat+ip h+m im me God H+m+n Yaaik kerek neim+n nisesik, te h+r nant+wek kaku kaki+kre han k+r. Me w+ im God H+m+n Yaaik ap kan wen au kentar Jisas ap kaa p+ke kekrit ken wit ke God keit menmen iuwe wen au.

* 7:25 Jo 5:18 * 7:27 Jo 7:41, 9:29 * 7:28 Mt 11:27; Jo 8:55 * 7:30 Jo 7:44, 8:20, 13:1 * 7:31 Jo 2:23, 8:30, 10:42, 11:45, 12:11, 42 * 7:33 Jo 13:33 * 7:34 Jo 8:21, 13:36, 17:24 * 7:37 Lev 23:36; Ais 55:1; Jo 4:10, 14 * 7:38 Ais 58:11; Sek 14:8 * 7:39 Jo 16:7, 20:22; Ap 2:4

Mit newep hasini pīnan pīnan nentar hīm me Jisas

⁴⁰ *Mīt yapīrwe nererik menep menep nemtau Jisas, hīr natīp hīm mar im: “Mītīk ik ek hīrak kīre mītīk profet hīrekes kinīn kaknen me wī menep Mītīk Krais kaknen.” ⁴¹ *Mīt han natīp hīrak kerekek Mītīk God kehīmītanek keriuwetek kaknen ek. Te mīt han natīp, “Mītīk kerek God keriuwetek kaknen ap te mītīk kei ke provins Galili taau!” ⁴² *Tīwei me God matīp, “Mītīk God keriuwetek kaknen hīrak nepenyek ke mītīk Devit. Te mīte wawinaak kakīt Betlehem kerek wit nīpaa Devit kewi en.” ⁴³ *Te hīr mīt yapīrwe nererik newep nau nīmīn pīnan en han kitet hīm ham, pīnan natīp han kitet hīm ham me Jisas. ⁴⁴ *Hīrak katīp menmen im epei au, mīt han hanhan nantīwekhis nanwisīk kakīkre wīnak enuk ke gavman. Te hīr ap netīwekhis nentar wī kerek maain kaki ap man wen au.

Mit iuwe ninīn naanmīpre mīt ne Isrel ap nises Jisas au

⁴⁵ Menmen im epei au, mīt in naanmīpre wīnak ke God nīnaaiwīr Jisas pīke nen natīp mīt iuwe pris ninīn naanmīpror, netike mīt ne Farisi. Te hīr netpor, “Yenmak te yi ap yetīwekhis yeiyīk yan in a?” ⁴⁶ Te mīt in ne wīnak iuwe ke God netpor, “Mīt nei ap nīpaa natīp nar ke mītīk ik ek hīrak katīp.”

⁴⁷ Te mīt ne Farisi neneri netpor nar ik: “Hīrak kari han ki ketike mīt miyapīr en a? ⁴⁸ Yi ap yīr mītīk kei kerek kinīn naanmīpri ek o haiu mīt ne Farisi mises hīm mīrak au! ⁴⁹ Mīt yapīrwe in en ap nertei hīm lo me Moses nisesim werek nar ke haiu mīt au. Te God kakriwaank kakīt nīnaan mīrak me wī maain hīrak skelim haiu mīt ne ti.” ⁵⁰ Nikodimas kerek nīpaa ke wītaan ken kīr Jisas hīrak mītīk kiutīp ke hīr mīt ne Farisi hīrak ketpor, ⁵¹ “Hīm lo maiu hīram matīp haiu mīt iuwe eminīn mamīntau hīm mītīk hīrak ketpim, mamīr menmen hīrak kīrakem, te maain haiu matīp hīrak yaaik o enuk. Haiu emīmtau hīm mīrak werek, te haiu emīrtei menmen hīrak kīrakem werek werek.”

⁵²⁻⁵³ Te hīr nenerek netpīwek, “Ti enuk ke Galili har ke mīt en a? Ehīr tīwei me God werek werek te ti ertei mītīk profet kei ap te kaknen in hīrak ke provins Galili auye!”

8

Hīm me mīte wari mītīk his wewenem

¹ [Hīr natīp epei au, hīr mīt yapīrwe kerek nererik hīr nen wit kīr, te Jisas ken mīniū (o neiyīp) mīt nenewek wit Oliv. ² Teipmen wen hekrit enum eik, Jisas ken wīnak iuwe ke God. Te mīt yapīrwe nenerik neweiknīwek nau tī te hīrak ketpor hīm. ³ Mīt iuwe ninīn nertei hīm lo me Moses natīp mīt em, hīr netike mīt ne Farisi neit his mīte kerek epei wetike mītīk hak hīr nīrīran hīr neiyīp nan. Hīr netpīwe werp nīmīn ke nīnaan me mīt. ⁴ Hīr natīp Jisas nar ik: “Mītīk luwe, mīte ip ep epei wari mītīk hak his wewenem te mīt han nīri. ⁵ Hīm lo Moses keweteyem matīp mīte wīrak menmen enum mar im haiu emwīr nan mamīp wawi. Te in ek ti atīp mekam?”

⁶ Hīr natīp hīm mar im me nanri han ke Jisas te hīr nesīuwek hīm nantīwek his kakno wīnak enuk. Te hīr ap nanmitīwekpīn au. Hīrak kertei, te hīrak kitehīr kenke his tīwak kīrak kewis hīm mīwaaī tī.

⁷ Te hīr au nerp nitīwekhi menmen. Jisas kekrit kari hīrekes werek te hīrak ketpor, “Mītīk keimīn kiutīp ke yi mīt kerek ap kises menmen enum

* **7:40** Diu 18:15; Jo 6:14; Ap 3:22 * **7:41** Jo 4:29, 1:46, 7:52 * **7:42** 2Sml 7:12; Sam 89:3-4; Mai 5:2; Mt 2:5-6 * **7:43** Jo 9:16 * **7:44** Jo 7:30

kirakem au, hirak ekinin ekwir nan ekip.”⁸ Hirak katip epei au, hirak kitehir kewis him meriuwe histuwak kirak mau ti.⁹ Te hir nemtau him jisas ketpor kar ik, hir nenep nire ne kiutip kiutip nen witeik. Mit iuwe niutip niutip ninin netpaan, hir mit han weinin nikaru ere hir ninaaiwir jisas kiutip kepeit ninin ein ketike mite kerep weperp.¹⁰ Jisas kekrit kerp kari hirekes te hirak ketpwe, “Hir mit neit nein? Ap kei kiutip kerp in te hirak kaksiwut him me menmen enum ti hirakem?”

¹¹ Mite wewenhi watip, “Mitik luwe hir epei nen. Ap kei kiutip kerp in au.”

Jisas ketpwe, “Hi ap te heswut him me menmen im enum ti hirakem taau. Ti enaaiwir in eno, te ti ap pike eriak menmen enum au emit!”]

Jisas kirak kire wepni kir ke ti ik ek

¹² Jisas pike katip mit nisesik kar ik: “Hi hir hire wepni ke ti ik ek. Keimin kisisa kemtau him mai, hirak ap kakises menmen enum mire witaan toto taau. Hirak kakises menmen mai yaaim mir mire wepni te hirak kakit himin yaaik kaku kakit.”

¹³ Mit ne Farisi natip jisas, “In ek ti etpim me ti hirekes. Menmen im ti etpim hiram menmen weinin meteiknai ti keimin au.”

¹⁴ Jisas ketpor kar ik: “Au, menmen hi hirekes eriakem hatip me hi hirekes hiram yaaim werek hentar hi hertei hi eke nein han te hi ano nein. Te yi ap yertei hi heke nein han o hi pike ano nein.¹⁵ Yi skelim hi te yises menmen enum me ti. Yi ap yertei werek menmen me hi hirakem te yi wen yeswo him. Te hi ap skelim mitik kiutip kerekek kar ik au.¹⁶ Te hi kitet mit nanirp ninaan mai me menmen hir nriakem hiram te yaaim werek mentar hi ap hirekes kiutip skelim hir mit me menmen im. Haai kai God kerek keruweta hi han in hirak kau ketikewa kekepa hawir wiriak menmen im.¹⁷ Hiram him lo mi matip mitikit wiketeret tatip menmen miutip hirap yaaim werek mentar hirakit tatip him miutip mipiram.¹⁸ Hi hetpi me hi hirekes hi Mitik ke wit ke Mitik luwe. Haai kai kerek keruweta hi han in hirak ketikewa hawir wewepyapir hi keimin.”

¹⁹ Hir mit en nitiwekhi, “Haai kit keik?”

Jisas ketpor, “Yi ap yertei hi keimin te yi yepitari Haai kai. Yi yerteiya te yi yayirtei Haai kai.”²⁰ Jisas ketpor him im keit winak iuwe ke God, keit haau kerek mit newis pewek mekre bokis newet God em miwaai en. Te mit nei ap newerek kekre winak enuk nentar wi mirak hirak kaki ap epei man wen au.

Yi ap te eitikewa yaino wit kerek hi anori en taau

²¹ Jisas pike ketpor keteipim, “Hi ano ehit en ehit (o ano auwesi ehit). Te yi maain yayinyaitno te yi yayi yeriuwe menmen enum yi yirakem. Te yi ap eino nein kerek hi ano en taau.”

²² Te mit iuwe ne Isrel natip, “Hirak katip kar ik, ‘Yi ap yaino wit kerek hi ano taau.’ Him im hirak ketpim mire hirak kaknep hirekes kakit nein te haiu ap mamno mantikerek?”

²³ Jisas kwenhi ketpor, “Yi mit yi ne ti ik ek keriyen. Te hi au hi ke ti ik au. Hi ke wit kau niu.²⁴ Mar keremem te hi etpi yi yayi yeriuwe menmen enum mau mekre han ki. Yi ap yerteiya hi Mitik God keruweta hi han ti ik e. Te yi yaino si yayintar menmen enum yi yirakem.”

²⁵ Hir nitiwekhi, “Ti keimin?”

Jisas kwenhi ketpor, “Hi epei hetpi him menmen nipaai ein ek, wi kerek hi hinin hewepiyapir him God ketpewem.²⁶ Menmen yapirwe yi yirakem te hi etpiyem skelim yi mit ariuwereh ahir ke mitik masistret

h̄rak k̄riakem. Te hi ap ariakem in ek au. In ek hi etip yi m̄t ne t̄ h̄m me M̄tik luwe kerek h̄rak keriuweta hi han in h̄rak yaaik h̄rak ketpewem te hi epei hemtewem. Hi ariak menmen im keremem. Menmen ham au.”

²⁷ H̄r ap mertei menmen h̄rak ketporem me Haai k̄rak God ek au. ²⁸ Te h̄rak ketpor, “Maain te yi eiriak hi M̄tik ke wit ke M̄tik luwe yewerik̄ka hahu nu tentarak̄it, te yi yayir̄tei hi keim̄n hi h̄rekes. Te maain yi eiyir̄tei hi ap h̄riak menmen me hi h̄rekes au. Hi hetpi menmen miut̄p kerek epei Haai kai ketpewem. ²⁹ H̄rak kerek keriuweta hi han ti ik h̄rak kepu ketikewa. H̄rak ap k̄naiwir̄a hi kiut̄pen hepu. Au, hekrit hi hemtau menmen m̄rak hisesim te h̄rak han yaaik keriuwa.” ³⁰ M̄t yapir̄we nemtau h̄m me menmen Jisas ketpim, te h̄r nisesik.

Jisas katip h̄m me m̄t nau werek, m̄t au nau enum

³¹ Jisas katip m̄t ne Isrel kerek nemtau h̄m m̄rak nisesik kar ik: “Yi yises h̄m mai hi epei hetpiyem yi yire m̄t disaipel nai. ³² Yi yayir̄tei h̄m yaaim werek, te h̄m yaaim im mamkepi yainep̄m yaikēip̄n menmen enum, yar ke m̄tik epei ketpaan k̄naaiwir̄ w̄nak enuk.”

³³ M̄t han en natip, “Haiu nepenyerer ne m̄tik Ebrahim. Haiu ap n̄paa m̄re m̄t n̄riak menmen wein̄m me m̄tik hak kerek naanm̄pral au. Ti henmak te ti atip h̄m im em, ‘Yi yayu yaaim k̄r nanriak menmen au. Te m̄tik kerek kepu witeik h̄rak kepu kepeit en kises han k̄rak k̄riak menmen. ³⁶ Te hi N̄kan ke God hi herekyi yi eire yaain einop̄n eikeip̄n menmen enum, te yi eiyu werek werek. ³⁷ Hi hertei yi nepenyerer ne Ebrahim. Te yi yayiyep yayintar yi ap yemtau h̄m mai yisesi. ³⁸ Hi hetpi menmen n̄paa Haai kai epei keteiknewem, te yi yir̄iak menmen kerek n̄paa haai ki h̄rak ketpiyem.”

Jisas katip m̄t haai k̄r h̄rak Seten

³⁹ H̄r newehi netp̄wek, “Haai kaiu h̄rak Ebrahim.” Jisas ketpor, “Yi n̄kerek ne Ebrahim h̄ras, te yi yair̄iak menmen yaaim mam̄r ke h̄rak k̄riakem. ⁴⁰ Te menmen hi epei hetpiyem h̄ram h̄m yaaim werek hi hemtewem meke God man. Te yi wen hanhan yait̄p yayiyep. Ebrahim h̄rak k̄napen menmen im. ⁴¹ Yi yir̄iak menmen kerek haai ki k̄riakem.”

H̄r nenerek natip, “Miyerer nau ap n̄waaai netike m̄t han te h̄r ninaiu nar ke ti au. Haiu Haai kaiu kiut̄p God h̄rekes.”

⁴² Jisas ketpor, “God h̄rak Haai ki h̄rekes, te yi han tewen̄na. H̄rak keriuweta hi heke wit k̄rak han te hi hau in ek. Hi ap hises han kai h̄naaiwir̄ wit te hi han ti ik auye! Haai kai keriuweta. ⁴³ Yi yenmak te yi ap yertei menmen hi epei hetpiyem a? Yi yep̄tariyem yentar yi ap yau werek werek yemtau h̄m mai. ⁴⁴ Yi n̄kerek ne haai ki Seten, te yi hanhan yayises menmen enum m̄rak. N̄paa enum eik w̄ kerek h̄rak kin̄n kau ek, h̄rak enuk kenepep m̄t naa. H̄rak ap p̄ike k̄re yaaik mei kike au, kentar h̄rak ap katip h̄m yaaim mamkaap m̄t au. H̄rak enuk kemip̄n m̄t kari han k̄r mekreker. Hekrit hekrit h̄rak enuk kemitēp̄n, h̄rak haai ke m̄t h̄r nemitēp̄n. ⁴⁵ Hi hetpi h̄m yaaim ap hemip̄n au, te yi ap yis̄isa yentar menmen hi nepei hetpim me Seten. ⁴⁶ Keim̄n kiut̄p ke yi ekt̄p menmen hi epei h̄riakem h̄ram enum? Hi hetpi h̄m yaaim te yi yenmak yi ap han

kiteta? ⁴⁷ Mít kerek h̄r n̄kerek ne God h̄r en̄mtau h̄m me God. Te yi ap n̄kerek ne God au yentar yi ap yemtau h̄m m̄rak.”

Ebrahim miye p̄rak winaak wen au, hi hin̄nek hepu

⁴⁸ Mít iuwe nin̄n naan̄m̄pre mít han ne Isrel h̄r netp̄wek, “N̄paa haiu mat̄p werek. Ti h̄rekes m̄t̄k enuk ke wit Sameria herwe kewit te ti han ken sip.”

⁴⁹ Jisas kewenhi ketpor kar ik: “Hi herwe ap mekra au. Hi hewen̄pi niuk me Haai kai keremem, te yi au yetpo enum ap yewen̄pi niuk mai au. ⁵⁰ Hi ap h̄riak menmen te mít nant̄p hi yaaik iuwe au. Maain God kakteik̄n mít hi yaaik iuwe, h̄rak han ekitet menmen hi h̄riakem. ⁵¹ Hi hetpi werek. Neim̄n nises h̄m mai, h̄r ap te nani au. H̄r nanu nan̄t̄ tipmain tipmain enum eik.”

⁵² Mít iuwe ne Isrel netp̄wek, “In ek haiu mertei herwe enum mers̄s han kit te ti han ken sip. ⁵³ M̄t̄k Ebrahim ketike mít profet kerek newepyap̄r h̄m me God nat̄p mít em, h̄r epei naa. Te ti hat̄p neim̄n nises h̄m mit te h̄r nanu nan̄t̄ tipmain tipmain enum eik. Ti iuwe hin̄n Ebrahim ketike mít profet a? Ti han kitet ti keim̄n a? Ti han kitet ti h̄re God a?”

⁵⁴ Jisas kat̄p kar ik: “Hi h̄rekes hewen̄pi niuk mai h̄ram menmen wein̄m. Hi au Haai kai kerek yi yat̄p yi yisesik yewen̄piyek h̄rak kewen̄pi niuk mai. ⁵⁵ Yi yat̄p yi yerteiyek, te ti yisesik au. Hi herteiyek hisesik. Hi hat̄p hi hep̄tariyek, te hi m̄t̄k enuk hemip̄n har ke yi mít. Au, hi herteiyek, hi hises h̄m m̄rak. ⁵⁶ Maam ki Ebrahim hanhan kak̄r w̄ kerek hi anaaiw̄r wit ke M̄t̄k luwe eweik̄n h̄re m̄t̄k anen hahu t̄ ik atike yi mít. H̄rak epei k̄rek te h̄rak han yaaik.”

⁵⁷ Mít iuwe ne Isrel netp̄wek, “Ti ap epei enuk he m̄t̄k wen au, ti epei h̄r Ebrahim a? Taauye!”

⁵⁸ Jisas ketpor, “Hi hetpi werek Ebrahim miye p̄rak winaak wen au, hi kerekek hepu.”

⁵⁹ H̄rak kat̄p epei au, mít neit nan nanw̄rem nank̄p. Au, Jisas kiune h̄rekes h̄rak k̄naaiw̄r w̄nak iuwe ke God ketpaan ken witeik.

9

H̄m me m̄t̄k nanam̄r toto Jisas kekepik k̄re yaaik

¹ Jisas keke t̄ kepno, h̄rak k̄r m̄t̄k hak kerek miye winaak h̄rak enuk nanam̄r toto. ² Mít disaipel n̄rak nit̄wekhi nar ik: “M̄t̄k luwe, nein̄n n̄riak enum te miye p̄rak winaak te h̄rak nanam̄r toto? H̄rekes o miye haai n̄rak?”

³ Jisas ketpor kar ik: “M̄t̄k ketike miye haai ap n̄riak enum au. H̄rak nanam̄r toto kentar God k̄riak menmen yaaim kakriuwerek kakteik̄n mít em. ⁴ Haiu emriak menmen me God kerek keriuweta hi han. Haiu emriakem me w̄ h̄rak k̄mat haiu mamriakem. Haiu emriakem em̄ntar maain w̄ mamnen te mít ap te nanriak menmen mar im au. ⁵ Hi wen hepu t̄ ik ek, hi h̄re si m̄r metel̄k̄n mít yap̄rwe yayiwe, hi heteiknor menmen me God.”

⁶ H̄rak kat̄p menmen im epei au, h̄rak kenik̄n t̄mank men t̄ keweik̄n̄m m̄re toni, h̄rak kewis̄m mau nanam̄r ke m̄t̄k eik. ⁷ H̄rak kewis̄m epei au, h̄rak ketp̄wek, “Ti eno ek̄r ekre wan niuk m̄rak Siloam.” (Haiu meweik̄n h̄m im haiu mat̄p ‘M̄t̄ neriuwetem men.’) Jisas ketp̄wek epei au, h̄rak ken kekemyet ninaan te h̄rak p̄ke kan k̄r ein werek werek.

⁸ H̄irak epei kan, te m̄it nau menep n̄rap̄itek netike m̄it han n̄rek n̄paa kau t̄i ek kitehi m̄it me pewek, h̄ir nat̄ipan nar ik: “M̄it̄ik ik n̄paa kau t̄i kitehi m̄it nanwet̄iwek pewek. M̄it̄ik ik o au a?” M̄it han en, h̄ir nat̄ip, “M̄it̄ik ik ninaan m̄irak mar ke m̄it̄ik hak eik kau t̄i.” ⁹ M̄it han nat̄ip, “M̄it̄ik ik kerekek n̄paa kau t̄i kitehi m̄it pewek.” Au, m̄it han nat̄ip, “H̄irekes au. H̄irak ninaan m̄irak m̄ire m̄it̄ik kerek n̄paa nanam̄ir toto ek.” H̄irak ketpor, “Au, hi m̄it̄ik h̄irekes kerek n̄paa nanam̄ir toto.”

¹⁰ H̄irak ketpor, te h̄ir nit̄iwekhi, “Ti harkeik te nanam̄ir kit yaaik te ti h̄ir ein a?”

¹¹ H̄irak ketpor kar ik, “M̄it̄ik ik h̄ir nenewek Jisas kenik̄in t̄imank mau t̄i keweiknenim ere m̄ire toni, te h̄irak kewis̄im mau nanam̄ir kai te h̄irak ketpo kar ik: ‘Ti eno ekemyet ninaan em̄ikre wan niuk m̄irak Siloam.’ Epei au, hi hen hekemyet ninaan mai te nanam̄ir kai k̄ire yaaik hi h̄ir ein ein werek werek.” ¹² H̄irak kat̄ip epei au, h̄ir nit̄iwekhi, “H̄irak keit nein?” H̄irak kat̄ip, “Hi hep̄itariyek.”

M̄it ne Farisi nitehi m̄it̄ik me menmen Jisas k̄ir̄iakem

¹³ H̄ir m̄it neithis m̄it̄ik ik kerek n̄paa nanam̄ir enuk toto ek h̄ir neriyaak ketikeri nen n̄r m̄it ne Farisi kerek nin̄in nises h̄im me Moses. ¹⁴ W̄i kerek Jisas kewis̄ toni kau m̄it̄ik nanam̄ir toto te h̄irak nanam̄ir yaaik kesiuapan k̄ir ein ein werek werek, h̄irak k̄ir̄iak menmen im me w̄i Sabat kerek m̄it ap n̄r̄iak menmen au. ¹⁵ H̄irak ketikeri nen n̄r m̄it ne Farisi, h̄ir nit̄iwekhi p̄ike kak̄ip̄or karkeik te h̄irak in ek k̄ir ein ein. H̄irak kewenhi kat̄ip, “M̄it̄ik h̄irak kewen toni kau nanam̄ir kai, hi hekeyet te hi h̄ir ein ein.” ¹⁶ M̄it han ne Farisi nat̄ip, “God keriuwet m̄it̄ik ik au kentar h̄irak k̄ir̄iak menmen me w̄i Sabat ap kises h̄im me Moses au.” M̄it han nat̄ip, “Mam̄irkeik te m̄it̄ik enuk kak̄ir̄iak menmen yaaim mam̄ir im?” H̄ir m̄it newep nau n̄m̄in. P̄inan nat̄ip Jisas enuk, han p̄inan nat̄ip h̄irak yaaik.

¹⁷ M̄it ne Farisi nitehi m̄it̄ik neteipim nar ik: “Ti han kitet mekam me m̄it̄ik kerekyut nanam̄ir? H̄irak yaaik?”

H̄irak ketpor, “H̄irak m̄it̄ik profet kerekek.”

¹⁸ M̄it iuwe ne Isrel nertei m̄it̄ik ik au, te h̄ir ap han kitet n̄paa h̄irak nanam̄ir enuk toto, te in ek h̄irak k̄ir ein ein. H̄ir nemtau h̄im m̄irak au ere h̄ir n̄tehi miye haai n̄rak. ¹⁹ H̄ir nitorhi nar ik: “Ik ek h̄irak n̄kan kit kerek n̄paa ȳi yinaak ek, h̄irak nanam̄ir toto? Karkeik te h̄irak k̄ir ein ein?”

²⁰ Miye haai n̄rak netpor, “Haiu mertei ik ek n̄kan kaw̄ir kerek haw̄ir winaak h̄irak nanam̄ir toto, haw̄ir werteyek. ²¹ Haw̄ir wep̄itari h̄irak karkeik te h̄irak k̄ip̄ir ein ein. Yi eyiyit̄iwekhi. H̄irak epei k̄ire iuwe. H̄irak k̄irekes kak̄ip̄iyem.” ²² Miye haai n̄rak nat̄ip nar ik nentar h̄ir n̄naain m̄it iuwe ne Isrel. M̄it iuwe n̄paa nat̄ip keim̄in kat̄ip Jisas h̄irak M̄it̄ik Krai kerek kaknen kak̄ikaap haiu m̄it, h̄ir ap nanwen̄iwekhi kaknen winak kerek m̄it nererik nekine h̄im me Moses neitai au. ²³ Miye haai n̄rak nertei menmen in te h̄ir netpor, “H̄irak epei iuwe, te yi eyiyit̄iwekhi em̄.”

²⁴ M̄it iuwe p̄ike nari m̄it̄ik kerek n̄paa nanam̄ir toto ek h̄irak kan te h̄ir netp̄iwek nar ik: “Ti ewen̄ipi niuk me God, te ti at̄ip werek. Haiu mertei m̄it̄ik ik ap kises God werek werek o au. Ti ewepyap̄irek h̄irak enuk.”

²⁵ H̄irak ketpor kar ik: “Hi hep̄itari m̄it̄ik ik h̄irak yaaik o enuk. Menmen miut̄ip hi hertei. N̄paa hi nanam̄ir toto, te in ek hi h̄ir ein ein werek werek.”

²⁶ H̄ir p̄ike nit̄iwekhi, “H̄irak kerekyut mekam? H̄irak karkeik te h̄irak keniput nanam̄ir kit k̄ire yaaik?”

²⁷ H̄rak ketpor kar ik: “Hi epei hetpiyem, te yi ap yisesim werek werek au. Yi yenmak te yi hanhan yayim̄tewem yaiteipim a? Yi hanhan yayisesik yi yayir̄ disaipel n̄rak a?”

²⁸ H̄rak katip̄ epei au, h̄r han enuk netp̄wek enum nar ik: “Ti kerekek hises h̄m m̄rak. Haiu auye! Haiu mises h̄m me Moses! ²⁹ Haiu mer̄tei God katip̄ Moses h̄m m̄rak, te m̄tik̄ ik wein̄k̄ haiu mep̄tari keim̄n keriuwetek kan.”

³⁰ M̄tik̄ keneri ketpor kar ik: “Menmen im yaaim̄ menipa hi heniuwes̄s. Yi yep̄tari keim̄n keriuwetek h̄rak kan, te h̄rak kekepa k̄riak nanam̄r kai k̄re yaaik. ³¹ Haiu mer̄tei God h̄rak kemtau h̄m me m̄t̄ enun h̄r nit̄iwekhi menmen au. H̄rak kemtau h̄m keremem me m̄t̄ yaain h̄r n̄riak menmen God hanhan h̄r nisesi. ³² N̄ipaa God kewis̄ t̄ ere in haiu ap memtau m̄tik̄ hak k̄kaap m̄t̄ nanam̄r enum toto, te h̄r n̄r ein ein werek werek au. ³³ God ap keriuwet m̄tik̄ ik te h̄rak ap kakriak menmen werek werek taauye!”

³⁴ H̄r m̄t̄ nemtaantiwo nenerek nar ik: “N̄ipaa miye pit winit ti enuk m̄tik̄ wein̄k̄, te ti han kitet ti m̄tik̄ iuwe hetpai menmen me God a?” H̄r netp̄wek epei au, h̄r nep̄rek ken witeik.

M̄t̄ ap nises h̄m me Jisas h̄r n̄re m̄tik̄ nanam̄r toto

³⁵ Jisas kemtau h̄r epei nep̄rek ken witeik, te h̄rak k̄nketn̄wek. H̄rak k̄nap̄nek epei au, h̄rak kit̄iwekhi kar ik: “Ti kerekek hises h̄m me m̄tik̄ ke wit ke M̄tik̄ luwe o au?”

³⁶ M̄tik̄ ik kit̄iwekhi kar ik: “M̄tik̄ luwe, ti etpo h̄rak keim̄n te hi hises h̄m m̄rak.”

³⁷ Jisas ketp̄wek, “Ti epei h̄rek h̄rak kerek in ek h̄rak ketput menmen.”

³⁸ H̄rak p̄ike katip̄ Jisas kar ik: “M̄tik̄ luwe, hi han kitet ti M̄tik̄ ke wit ke M̄tik̄ luwe.” Te h̄rak kewen̄ nin̄ip̄ kewen̄ipī niuk m̄rak.

³⁹ Te Jisas katip̄, “Hi han t̄ ik te hi hewepyap̄r neim̄n nises God, neim̄n h̄r au. Hi han akaap m̄t̄ netari h̄m me God te h̄rak kakrek̄yor han kitet h̄r nanam̄r toto te h̄r nanisesik nan̄rteiyek werek werek. Hi han te neim̄n h̄r han kitet h̄r epei nertei h̄m me Moses werek werek, hi heteiknor h̄r ap nises God werek werek au. H̄r n̄re m̄t̄ enun nanam̄r toto.” ⁴⁰ M̄t̄ han ne Farisi nerp̄ netikerek nemtau menmen h̄rak ketp̄im, h̄r netp̄wek nar ik: “Ti ap han kitet haiu nanam̄r toto metike m̄t̄ yap̄rwe wein̄n au a?”

⁴¹ Jisas ketpor, “Yi yep̄tari hi keim̄n te God ap han kitet menmen yi yerekyewem h̄ram enum iuwe au. Kike. Te in ek yi yatip̄ yi yertei menmen me God werek werek, te menmen enum mekre han ki h̄ram emu em̄t̄!”

10

H̄m me Jisas naanm̄pre sipsip

¹ “Hi hetpi werek werek. M̄tik̄ kerek kerek han kerekir ken n̄m̄n̄ ein, h̄rak m̄tik̄ enuk kekintip̄ menmen. ² Te m̄tik̄ kerek kitet ya weip̄r h̄rak m̄tik̄ ke naanm̄pre sipsip. ³ M̄tik̄ kerek kekiwo n̄wa kau ya weip̄r k̄re m̄tik̄ ik, h̄rak kewis̄ik ken n̄m̄n̄ h̄rak kakno n̄m̄n̄ te sipsip mam̄mtau h̄m m̄rak, h̄rak kekine niuk me sipsip miutip̄ miutip̄, h̄rak keriyaaam̄ keiyim̄ kakno wit eik. ⁴ H̄rak kari sipsip m̄rak h̄rak kin̄n̄ kakno. Sipsip h̄ram misesik mentar h̄rak ken̄newem (o ken̄norem), h̄ram memtau ton̄k̄ mekre n̄k̄ip̄ te h̄ram misesik. ⁵ Te m̄tik̄ hak taau. H̄ram m̄nein̄k̄

mîrîr mentar hîram ap memtau tonîk mekre nîkîp kîre mîtik kerek naanmîprewem (o naanmîprorem) au.”

⁶ Jisas katîp mît ne Farisi hîm im, te hîr ap nertei menmen werek werek hîrak ketporem me hîrekes au.

Jisas katîp hîrekes kîre mîtik naanmîpre sipsip

⁷ Mît netari menmen hîrak ketpim te Jisas pîke katîp kar ik: “Hi hetpi werek werek hi hîrekes hîre weipîr ke sipsip. Hi hîkaap mît hîr nîre sipsip hîr nanises hîm me God. ⁸ Mît yapîrwe nîpaa ninîn nan naanmîpre mît ne Isrel hîr mît enun nîre mît nekintîp menmen. Mît hîr nîre sipsip ne God ap nises mît in au. ⁹ Hi hîre ya weipîr. Neimîn nisîsa hîr nîre sipsip nanînen nîmîn nîwa, te hîr nanu werek maain nanîno witeik nanînantîn yenkis yaaim nanîm. ¹⁰ Mîtik enuk kekintîp menmen kaknen te kakît menmen kaknep sipsip kakîwaank menmen. Hi au hi han te hîr nani au. Hîr nanu werek werek nanîr ke God hanhan hîr nanwim.

¹¹ “Hi hîre mîtik yaaik naanmîpre sipsip hi hahi akaap sipsip nai te hîr nanu werek werek. ¹² Mîtik kerek naanmîpre sipsip kakît pewek mamrerim, hîram ap sipsip mîrak. Hîrak kîr nepere iuwe ke yaank kaknen, hîrak kînaain kîrîr te nepere iuwe ke yaank kemiyei sipsip ken kîyaau kiutîp kakîp, te hîram ham mîrîr mewep ein mewep ein. ¹³ Mîtik kar ik kîrîr kentar hîrak ap hanhan sipsip au. Hîrak naanmîprewem kakît pewek mamrerim keremem. ¹⁴ Hi hîre mîtik yaaik naanmîpre sipsip. Hi hertei werek werek mît neimîn hîr nîre sipsip nai, hîr nerteiya nisîsa. ¹⁵ Hi hetike Haai kai werteiyakît mar im. Hi hertei mît nîre sipsip nai, hîr nerteiya. Hi hetike sipsip nai hanhan meriuwehan te hi hahi akepi. ¹⁶ Mît han nîre sipsip nai, hîr nepu, te hîr ap ne weiwîk me mît nai ne Isrel au. Hi tewen haryei nantike mît han in te hîr nemtau hîm mai nanisîsa. Maain hîr nanre weiwîk miutîp te hi kiutîp naanmampror.

¹⁷ “Haai hîrak hanhan keriuwa hentar hi hanhan hahi akaap mît te hi pîke akrit. ¹⁸ Mîtik hak ap te kakiyep te hi hahi au. Hi han kai kerekek. God ketpo menmen im te hi arîakem. Hîrak katîp werek te hi hahi, maain hîrak kakwisa hi pîke akrit hahu.”

¹⁹ Mît iuwe ne Isrel en hîr newepan nau nîmîn pînan, han kitet menmen im, pînan au han kitet menmen ham nentar hîm mîrak. ²⁰ Mît yapîrwe natîp, “Herwe kau kekrerek, te hîrak han ken sip hîrak ketaritari katîp menmen im em. Yi yemak te yi yerp in yemtau hîm mîrak a?”

²¹ Mît han natîp hîm mîrak ap hîm me mîtik kerek herwe kau kekere han kîrak au. Herwe ap te kîrîrak mîtik nanamîr toto enuk ek te hîrak kîre yaaik kîr ein ein werek werek au.

Mît iuwe ne Isrel neweikîn sip newet Jisas

²² Jisas katîp menmen im meit wit Jerusalem me wî mît nererik han tewenîn nîpaa mît nepîr menmen enum mekre wînak ke God, hîr pîke nîkaiisu weipîr, te hîr pîke nanîno nîmîn newenîpi niuk me God. Me wî im hîram mîre hawî hîtan. ²³ Jisas ken kitet wînak iuwe ke God keit haau mît newem ‘Hînp ke mîtik iuwe King Solomon.’ ²⁴ Hîrak wen kepu en, mît iuwe ne Isrel neweikînwek nitîwekhi, “Wî marmenum te ti heteiknai hâu mamîrteiyek. Ti etpai werek werek. Ti Mîtik God kehîmîtanit ti akepai hâu mît o au?”

²⁵ Jisas ketpor, “Hi epei hetpi te yi ap han kitet hîm mai werek werek au. Menmen yaaim hi hîrîakem heriuwe menmen iuwe me Haai kai hîram mewepayapîr hi keimîn. ²⁶ Yi ap yises hîm mai yentar yi ap yîre sipsip nai au. Nîpaa hi hetpiyem! ²⁷ Sipsip nai hîr nanîmtau hîm mai hi herteiri

niutip niutip hir nisisa. ²⁸ Te hi ekepi te hir nanu nantikewa tipmain tipmain enum eik, hir nani au. Mitik hirak ap te kakri mit sipsip nai te hir ap nanises him mai nanawaank taau. ²⁹ Haai kai kerek kewetau mit in hirak kinin menmen yapirwe. Mitik hak ap kakri mit nisesik te hir nanweikin sip nanwetiwek nanawaank taau. ³⁰ Hi etike Haai kai hawir wekiyakit wepu niutip.”

³¹ Hirak katip menmen in epei au, mit iuwe ne Isrel pike neit nan te hir nankip. ³² Jisas kitorhi, “Hi epei hiriak menmen yapirwe me ninaan mi hises menmen Haai kai kehimitena hi hiriakem. Me mekam miutip te yi eiwir nan yayiyep a?”

³³ Mit iuwe ne Isrel netpewek, “Hau mamitep me menmen yaaam ti hiriakem au. Hau mamitep mamintar ti atip enum, ti hire mitik kerek, te ti hatip ti hirekes hire God.”

³⁴ Jisas katip, “Him me God mau tuiwei hiram matip mar im: ³⁵ ‘Hi atip yi yire God.’ Hau mertei him me God mau tuiwei hiram yaaam ap mamweikin matip him ham taau. God katip mit kerek hirak kewetir him mirak hir nire God. ³⁶ God Haai kehimitena hirak keriuweta te hi han hau ti ik ek te yi yennak yatip hi hatip enum hentar hi etpi hi Nikan ke God a?”

³⁷ “Hi ap hiriak menmen Haai kai kehimitena, te yi ap eiyses him mai au emit!

³⁸ Te hi hiriak menmen me Haai kai. Yi yinapen han ekitet him hi hetpiyem me Haai kai keriuweta hi han ti ik yentar hi mitik kerek. Te yi han ekitet menmen hi hiriakem te yi yayirtei werek werek han ekitet Haai kai God ketikewa hawir wekiyakit wepu han kiutip.”

³⁹ Hirak katip menmen im epei au, hir pike nantiwekhis nanwisik kakikre winaik enuk, te hirak kinaiwiri ken.

⁴⁰ Hirak kinaiwiri pike ken kerekir mani Jodan ken kiun wit kerek nipaa Jon kikir mit, hirak kewiyen. ⁴¹ Mit yapirwe hir nan natip, “Jon ap kiriak menmen yaaam kikaap mit enun hir nire yaain kar ke mitik ik kiriakem. Te menmen hirak ketpei me mitik ik ek hiram yaaam werek.” ⁴² Mit yapirwe nau en, hir han kitet hirak Mitik Kraiskerek God kehimitanek kaknen kakikaap hau mit.

11

Mitik Lasaras epei kaa

¹ Mitik hak kiutip niuk mirak Lasaras, hirak kau wit Betani. Betani hirak wit kerek Maria wetike heiyuwe pire Mata newi en. ² (Nipaa mite Maria ip ep wewen tipar yaaam minin yaaam mire natin kipna em mentar hit me Mitik luwe Jisas. Epei au hire pike wenke paan kire pike weiyik wesiuninwewekem. Mite ip e hire yenten kire Lasaras. Hirak kinap.) ³ Hirak Lasaras kinap te Maria wetike Mata hir nesiuwe him men Jisas netpewek, “Kit yinak Lasaras nepei kinap wisenum. Ti enen ekepi te hirak kakre yaaik.” ⁴ Jisas kemtewem, hirak katip, “Lasaras kinap keremem ap te kaki herwe enuk kakno kakisine kakit au. Menmen im man te mit nanwenipi niuk me God, mit nanwenipi niuk mai hi Nikan ke God.”

⁵ Jisas han tewenin Mata wetike kikire pire, netike yenten kir Lasaras. ⁶ Jisas kemtau him me Lasaras kinap, te hirak wen kepu wit kerek hirak kepwi en ere wu wiketerem. ⁷ Epei au, hirak katip mit disaipel narak, “Hau pike enno provins Judia.”

⁸ Te mit disaipel newenek natip, “Mitik luwe, ti hanhan pike eno wit kerek nipaa ein mit nau en nanwir nan nanitep a? Ek it hau emu in!”

⁹ Jisas katip kar ik: “Ap 12 aua me hekrit ere hinkewi a? Te mitik kakno kakitet yayiwe ap te kakrewo menmen kakinkewin kentar hirak wepni kir kan ti ik ek, hirak kir yayiwe hirak kitetik.” ¹⁰ Te hirak kakno kaki witaan, hirak kakrewo menmen te kakinkewin kentar ap wepni kir keteikniwek menmen werek werek.”

¹¹ Jisas katip him im em epei au, hirak pike ketpor keteipim kar ik: “In ek Lasaras epei kiwaai keit, te hi pike eno akotitek kakikrit kaku.”

¹² Mit disaipel netpiwek nar ik: “Mitik luwe, hirak kiwaai, te hirak maain pit kakre yaaik. Te haiu emu in a?”

¹³ Jisas ketpor me Lasaras hirak epei kaa, te hir han kitet hirak ketpor hirak kiwaai kerekek.

¹⁴ Mar keremem te Jisas ketpor werek werek kar ik: “Lasaras epei kaa. ¹⁵ Te hi han yaaik hi ap hau hetikerek kerek wi hirak kaa kentar maain hi hekepek yi eiyirtei God keriuweta hi han. In ek haiu emno emirek.”

¹⁶ Mitik Tomas hir nekine niuk mirak ham nenewek Didimas, hirak katip mit disaipel han ne Jisas kar ik: “Tis, haiu emno emtike Mitik luwe te haiu mami mantikerek.”

Jisas kan kir Lasaras yentenrer hirak hir newepnak

¹⁷ Maain Jisas kan, mit netpiwek nar ik: “Wi tekyaaat Lasaras kaa, hir newisik kiwaai kekre han kewen kinik.” ¹⁸ Wit Betani ap yanmin ke wit iuwe Jerusalem. Au menep kire 3 kilomita. ¹⁹ Te mit miyapir yapirwe ne Isrel epei nan Betani nanir Mata wetike Maria, hir enwenor han kir yaaik nentar yenten kir Lasaras epei kaa. ²⁰ Mata wemtau Jisas kaknen, hire wen te wawwenyipirek wawit yayiwe eik. Te Maria au wepu winak eik.

²¹ Mata wan watip Jisas, “Mitik luwe, nipaa ti epei enen ehu in te yenten kai ap te kaki taau. ²² Te hi hertei God in ek kakwetit menmen kerek ti hitiwekhiyem heriuwerem em.”

²³ Jisas jetpiwe, “Yenten kit tewen kakikrit kaku kakre mitik.”

²⁴ Mata wewenhi watip, “Hi hertei maain hirak kakikrit me wi kerek God kehimitenem skelim mit.”

²⁵ Jisas ketpiwe, “Hi Haai ke mit pike nanikrit nanu. Hi Haai ke mit nanit himin yaaik. Neimin nises him mai, hir nani, te maain hi pike akan nanu nanit. ²⁶ Neimin kerek nau nisisa hir keriyen nanit himin yaaik nanu nanit tipmain tipmain enum eik. Ti han kitet him mai hisesim o au?”

²⁷ Mata wewenhi war ik: “O Mitik luwe, hi hises him mit. Hi hisesit hentar hi hertei ti Nikan ke God, ti Mitik kerek God kehimitenit ti han ti e.”

Jisas kikit kerwe kaa

²⁸ Mata watip him im epei au, hire pike wen wenine kikir pire Maria. Hir wik hasini hire wetpiwe main main war ik: “Mitik luwe epei kan kitauhi hi hetput ti eno ehirek.” Hire wetpiwe epei au, hire wen wirak menmen.

²⁹ Maria wemtau him im em, hire wesiukin wasenum wen wawir Jisas.

³⁰ Jisas ap epei kan kiun wit ik wen au. Hirak wen kepeit wit kerek Mata epei wen wirek kewiyen. ³¹ Mit miyapir ne Isrel neit winak kir enwenin han kire hir nir Maria hire wesiuknen wasenum wen, te hir nisiesiye. Hir natip, “Hire waunine herwe hei te hire waukitek.”

³² Te Maria epei wan wiun wit kerek Jisas kewiyen, hire wirek wenke wiwaai hit mirak wewenpiyek. Hire watip, “Mitik luwe, nipaa ti epei enen in ne, te yenten kai ap te kaki au.”

³³ Jisas kirep wikt, te mit miyapir ne Isrel kerek epei netikerep hanhan ek hir nirkitek, hirak han enuk te hirak han kirak kekrit. ³⁴ Te hirak kitawehi kar ik: "Yi yewisik kiwaai nein?"

Hir natip, "Mitik luwe enen ehirek."

³⁵ Jisas han teweninek kikitik. ³⁶ Mit han en ne Isrel natip, "Eiyirek, hirak hanhanek wisenuk."

³⁷ Te mit han natip, "Hirak nipa kirak mitik kerek nanamir toto hirak kir ein ein ek a? Hirak ap te kakikaap Lasaras kaa au a?"

Jisas kikiak Lasaras kekrit kepu

³⁸ Jisas han enuk han kekrit, te hirak ken han kerek mit epei newisik kiwaairi en. Han ik kerekek nipa hir nekinik kekre nan hir newis nan keyepet him kirak. ³⁹ Jisas katip, "Yi eiyinke nan ik eknepin."

Mata yenten kire kerek kaa ek, hire watip, "Mitik luwe, hirak epei kaa ere wi tekyaa it epei men, te hirak epei kinin enuk. Ti ap ekeisiuwek ekit!"

⁴⁰ Jisas ketpwe, "Hi hetput ti ehises him mai te ti tewen hahir menmen iuwe me God mamnen." ⁴¹ Hirak katip epei au, hir nenkre nan ken pin, Jisas kikiamnaa katip, "Haai ti yaaik ti epei emtau menmen hi hituthiyem."

⁴² Hi hertei me wi yapirwe ti hemtau him mai, te hi hatip him im em hentar mit in en, te hir nanirtei ti heriuweta hi han ti ik ek."

⁴³ Hirak kitehi God menmen im epei au, hirak kenne him iuwe kar ik: "Lasaras, ti etpaan enen witeik." ⁴⁴ Te mitik kerek kaa ek hirak ketpaan kan witeik. His hit mirak hir newenkekim meriuwe laplap kerek nipa hir neiyim newisik ek, te laplap ham mewenkikwek ninaan mirak. Jisas ketpor, "Yi eisiupenwek laplap einaiwerek ekno."

Mit iuwe ne Isrel nimenipinan natipan naninip Jisas kaki (Mt 26:1-5; Mk 14:1-2; Lu 22:1-2)

⁴⁵ Mit miyapir yapirwe ne Isrel kerek epei nan nir Maria, hir nir menmen Jisas kirakem, te hir han kitet hirak Mitik kerek God keriuwetek kan ti ik.

⁴⁶ Au, mit han pike nen natip mit ne Farisi me menmen Jisas epei kirakem.

⁴⁷ Te mit ne Farisi netike mit iuwe ne pris netike mit ne kaunsil hir nererik natip nar ik: "Haisu emriak mekam? Hirak epei kirak menmen iuwe mar im! ⁴⁸ Te haisu mamwisik kakriak menmen mampar im, te mit yapirwe nanisesik. Mit nanisesik, te mit iuwe ne wit Rom nansiuwe ami naninen nanwen wnak iuwe ke God hir nanawaankai haisu mit ne Isrel!"

⁴⁹ Mitik hak niuk mirak Kaiafas, kerek me tito im hirak hetpris kinin pris yapirwe, hirak ketpor, "Yi hiras ap yertei menmen mei kike taau! ⁵⁰ Yi ap yertei werek hiram yaaim te mitik kiutip ik kaki, haisu mit yapirwe ne weiwik me Isrel au."

⁵¹ Hirak ap katip im em me han kirak. Au, hirak mitik het pris kerek kinin naanipre mit en me tito im em, te hirak katip him kire profet kar ik ek: Jisas kaki kakikaap mit ne Isrel keriyen. ⁵² Hir keriyen au, hirak kaki te kakri mit miyapir nire nikerek yapirwe ne God nau nerer wit wit naninen nanire mit ne weiwik miutip. ⁵³ Me wi in ere maain, mit iuwe ne Isrel nimenipin naninip Jisas. ⁵⁴ Mar keremem te Jisas ap ken kitet yayiwe yaaik ke mit ne Judia. Hirak kinaiwiri hirak ken yaank weinik mit ap newi en, ken wit hak niuk mirak Efraim. In ek hirak kau ketike mit disaipel mirak.

⁵⁵ Wi me mit ne Isrel nererik nanim menmen han tewenin nipa God kenep mit ne Isip, hiram epei man menep. Wi me mit nererik nanim menmen wen au, hir mit miyapir ninaaiwir wit kir niniu nen wit Jerusalem me nanwet pris menmen te God kaktip hir yaain, nanir ke him

me Moses ketpim. ⁵⁶ Hír yapirwe nipiun wit Jerusalem, hír nínatin Jisas. Hír neit winak iuwe ke God nímín ein, hír nitehiyan natípan, “Yi han kitet mekam? Hawír han kitet hírak ap te kaknen in kakím menmen kaktike mít miyapír in taau.” ⁵⁷ Mít iuwe pris netike mít ne Farisi epei natíp mít neimín nertei Jisas keit nein, te hír enínen nanítpor te mít iuwe naníno nantíwek his nankíp.

12

Maria wewen típar mánín yaaim mentar híte me Jisas (Mt 26:6-13; Mk 14:3-9)

¹ Maain wí ham Jisas píke kan wit Betani, wit kerek Lasaras kewiyen. Hírak mítík kerek Jisas kíkíak te píke kekrit. Me wí im, wí hispínak kiutíp (6) wen mepu ere mít nererik naním menmen me Pasova. Me wí im mít hír han tewenín nípa God kenep mít ne Isip, te hír Isrel au. ² Mít en hír epei nemani menmen me Jisas kakím neit wit kír eik. Mata wíkaap mít kerek newetír menmen. Mítík Lasaras kau ketike Jisas tekiyakít taam menmen. ³ Te mítte niuk míre Maria, híre yenten pe Lasaras wekin mán típar me nu nad mánín mekrerem me mít hír newír pewek iuwe nantíwem, híre wewenem mentar Jisas híte hírak. Epei au, híre wesiunenim meriuwe paan kíre. Típar yaaim mánín mekre winak au han iuwe kewen. ⁴ Mítík disaipel hak kiutíp ke Jisas niuk hírak Judas ke Iskeriot, kerek maain kakwepypír Jisas kakno his me mít iuwe ne Isrel, hírak katíp, ⁵ “Nenmak te mít ap neit típar yaaim mánín im em nesiuwerem nanít pewek mererim mar 300 kina te hír enwet mít enun ap netenen menmen enwetírem?” ⁶ Hírak ap han tewenín mít enun ap netenen menmen au. Hírak enuk kekintíp menmen. Hírak naanmípre tíkenup kerek Jisas ketike disaipel hírak newis pewek mekretek ek te hírak kekinenim kísawínem.

⁷ Hírak katíp kenerep, te Jisas ketpíwek, “Ewisiye ewír! Híre wetenen menmen im wíríakem me maain hí hahi hír mít nanwisa akre hei. ⁸ Mít enun netenen menmen au hír nanu nantikewi hekrit, te hí au. Wí ham hí anaiwíri.”

Hír mít iuwe pris natíp nanínep Lasaras kaki

⁹ Mít yapirwe ne Isrel nemtau Jisas keit wit Betani, te hír nen en nanírek. Hír ap nanír Jisas kiutíp kerek au. Hír nanír Lasaras kerek Jisas kíkíak kaa ek píke kekrit kau. ¹⁰ Te mít iuwe pris nimenípin nanínep Lasaras ketike Jisas. ¹¹ Mít yapirwe neweikín sip newet híme me mít iuwe ne Isrel hír nises Jisas, nentar menmen Jisas kírákem.

Jisas ken wit Jerusalem kíre mítík iuwe king (Mt 21:1-11; Mk 11:1-11; Lu 19:28-40)

¹² Maain wí ham hekrit, mít yapíwe kerek epei nan nererik naním menmen me wí Pasova kerek hír han tewenín God kenep mít ne Isip, hír nemtau Jisas kaknen wit Jerusalem. ¹³ Te hír neit wapnake neiyím nen newenyíprék neit yayiwe eik. Te hír nínap natíp, “God tí yaaik. Haiu emwenípi niuk me mítík ik kan kakíkrehér ke tí Mítík luwe God.

Ti akaap mítík ik naanmamre haiu mít ne Isrel.” ¹⁴ Jisas kínapín donki (hírak kíre hos), te hírak kewik kar ke híme me God mau tíwei metpim mar im:

¹⁵ “Yi mít yau wit Saion, yi ap einapen!

In ek Mítík luwe kí kaknen kakri kau donki wen yaaik kípnú.”

¹⁶ Mít disaipel n̄rak ap nertei nenmak h̄r n̄rak menmen im ere maain Jisas kaa p̄ke kekrit ken wit ke God kak̄t̄ niuk iuwe. Maain h̄r han kitet menmen n̄paa t̄wei me God metpim, h̄r nertei nenmak h̄r nerekȳwek im em.

¹⁷ Mít yap̄rwe kerek n̄paa nau netike Jisas me w̄ kerek h̄rak ken̄ne Lasaras n̄paa h̄rak kaa te h̄rak kekrit kekre herwe hei kan. Mít in n̄r menmen im, te h̄r nen newepyap̄r menmen h̄rak k̄rakem. ¹⁸ Mar keremem te h̄r mít yap̄rwe nen newenyip̄r Jisas. H̄r nemtau Jisas k̄rak menmen iuwe mar im. ¹⁹ Te h̄r mít ne Farisi nesiuwehan h̄m nat̄pan nar ik: “Yi eiȳri! Menmen haiu m̄rakem ap te mamwenek taau! Mít yap̄rwe ne t̄ ik nisesik.”

Mít han ne Grik hanhan nan̄r Jisas

²⁰ Mít han ne weiw̄k me Grik nan Jerusalem netike mít han ne Isrel, te h̄r nererik naam menmen han tewen̄n w̄ n̄paa God h̄rak kenep mít ne Isip. ²¹ H̄r nan n̄r mít̄k Filip (h̄rak ke wit Betsaida keit provins Galili), te h̄r nat̄p, “Mít̄k iuwe haiu hanhan mam̄r Jisas mam̄tp̄wek menmen.”

²² Filip ken kat̄p Endru, te h̄rak̄t̄ wiketeret ten tat̄p Jisas.

²³ Jisas ket̄p̄wek̄t̄, “W̄ apei menep man te hi Mít̄k ke wit ke Mít̄k luwe, God kakweto niuk m̄rak yaaim iuwe hi et̄wem. ²⁴ Hi hetpi h̄m werek. Yehes kei kiut̄p ke rais k̄nat̄n k̄waai t̄ au, te yehes kiut̄p kerekek kakkau. Yi eik̄r ek̄kre t̄, te kakine n̄kim yap̄rwe. Mar im hi h̄r mít nanwisa akre hei. Maain hi akrit hi akaap mít yap̄rwe nanises h̄m me God. ²⁵ Neim̄n hanhan nanises han k̄r nan̄waank h̄ras. Neim̄n ap nises han k̄r nau t̄ ik ek, h̄r nises han ke God, te maain han k̄r kaku werek werek tipmain tipmain enum eik. ²⁶ Mít neim̄n nan̄rak menmen mai hi h̄rakem, te h̄r enis̄sa h̄r nani nan̄r ke hi hahi. Wit kerek hi hewiyen te mít n̄rak menmen mai h̄r nanwiyen. Te Haai kai kakwis niuk m̄r iuwe kent̄r h̄r nis̄sa.

H̄r mít enwen̄pi niuk me hi Mít̄k ke wit ke God

²⁷ In ek han kai kekrit keh̄nh̄n te hi at̄p mekam? Te hi at̄p Haai hi anaaiw̄r menmen im mamnen mamiyep? Au, mar keremem te hi han hau t̄ ik e. ²⁸ Haai, ti enip niuk me mít emre iuwe!” Jisas kat̄p kar ik te h̄m meke nepni man mat̄p mar ik: “Hi henip niuk mai m̄re iuwe, te hi p̄ke ariakem mamre iuwe.”

²⁹ Te mít yap̄rwe nerp menep nemtau h̄m kerekek, te h̄r nat̄p, “Nepni mewen̄n.” Mít han au, nat̄p, “Mít̄p ensel ke God ket̄p̄wek.” ³⁰ Jisas ket̄p̄r, “H̄m em ap man me menmen mai mamkepa au. H̄ram man te mam̄kepi yi eiȳrtei God keriuweta hi han t̄ ik e. ³¹ In ek, w̄ epei man, te God skelim h̄r mít nau t̄ ik ek me menmen enum n̄paa h̄r n̄rakem. In ek h̄rak kakin̄n Seten kerek naanm̄pre menmen enum me t̄. ³² Te maain mít nanwenk̄ka hi ahu nu tentarak̄t̄, te hi ari han ke mít yap̄rwe nanis̄sa.” ³³ (Jisas kat̄p h̄m im keteik̄n mít karkeik te h̄rak kaki.)

³⁴ Te mít yap̄rwe p̄ke newenhi nat̄p nar ik: “H̄r haiu misesim n̄paa mít newis̄m mau t̄wei h̄ram mat̄p mít̄k kerek God keh̄m̄tanek kak̄kaap mít en te h̄rak kaku kak̄t̄ tipmain tipmain enum eik. Ti henmak te ti hat̄p mít̄k ke wit ke Mít̄k luwe mít han h̄r nanwenkekik h̄rak kaki? Keim̄n h̄rak Mít̄k ke wit ke Mít̄k luwe God a?”

³⁵ Jisas kewenhi ket̄p̄r h̄m tok piksa kar ik: “Wepni kak̄r kike kau n̄m̄n ke yi mít. Yi eiȳtet yayiwe me w̄ wepni (o yanm) k̄r; te yi eiyu werek, te w̄taan ap mamsaw̄n yayiwe. Maain hi anaaiw̄ri ano, yi eiȳr mít̄k kerek

ke witaan kakno kepitari yayiwe h̄irak ken nein. ³⁶ Yi eiyis̄isa hi h̄ire wepni (o yanm) w̄i hi hepu in, te maain yi ȳire m̄it̄ yi eiyises menmen yaaim.”

M̄it̄ yap̄irwe ne Isrel ap nises h̄im me Jisas

Jisas kat̄ip menmen im epei au, h̄irak ken kisaw̄in h̄irekes kenp̄in kekeipnor. ³⁷ H̄ir m̄it̄ n̄ipaa n̄irek k̄ir̄iak menmen iuwe k̄ikaap m̄it̄ n̄inap h̄ir n̄ire yaain, te h̄ir ap han kitet h̄irak Mesaia, m̄it̄ik kerek God keriuwetek kan t̄i au. ³⁸ H̄ir ap nisesik, te h̄im n̄ipaa m̄it̄ik profet Aisaia ketpim kewis̄im mau t̄iwei mamnen mar im:

“M̄it̄ik luwe, neim̄in nises h̄im maiu? M̄it̄ auye!

M̄it̄ik luwe keteik̄in menmen m̄irak iuwe men neim̄in?

M̄it̄ yap̄irwe!”

³⁹ Te m̄it̄ ap nisesik nentar h̄im n̄ipaa Aisaia p̄ike kewis̄im mau t̄iwei mar im:

⁴⁰ “God h̄irak kesor nanam̄ir (o naan) k̄ir te h̄irak tokik kepu, h̄irak kenipi te h̄ir han toenuk.

Te h̄ir ap n̄ir menmen werek werek au, h̄ir ap nertei menmen werek werek. H̄ir nertei menmen werek werek, te h̄ir nanisesik te h̄irak kak̄ikepi h̄ir n̄ire yaain, te h̄ir au.”

⁴¹ M̄it̄ik profet Aisaia kat̄ip menmen im kentar h̄irak k̄ir Jisas keit niuk m̄irak iuwe te h̄irak kewepyap̄irek.

⁴² Me w̄i im, m̄it̄ iuwe ne Isrel yap̄irwe h̄ir nises Jisas. H̄ir n̄inapen m̄it̄ ne Farisi, te h̄ir ap newepyap̄ir h̄ir nises Jisas. H̄ir nat̄ip te m̄it̄ ne Farisi nan̄ip̄iri nan̄nep̄in nankeip̄in w̄inak kerek m̄it̄ nererik nekine h̄im me Moses neitai. ⁴³ H̄ir hanhan iuwe m̄it̄ nant̄ip h̄ir yaain, te h̄ir hanhan kike God h̄irak kak̄it̄por h̄ir yaain. H̄iram menmen wein̄im.

Maain Jisas skelim m̄it̄ nanit̄ wit̄ ke God kakriuwe h̄im n̄ipaa h̄irak kat̄ip m̄it̄ em

⁴⁴ Jisas kat̄ip h̄im iuwe kar ik: “Neim̄in nis̄isap ap nis̄isa hi kiut̄ip kerekek au. H̄irak kises M̄it̄ik luwe kerek keriuweta hi han t̄i ik e. ⁴⁵ Neim̄in n̄ira, te h̄iram mam̄ir ke h̄ir n̄ir M̄it̄ik luwe kerek keriuweta hi han t̄i ik e. ⁴⁶ Hi han t̄i ik ek, hi h̄ire wepni k̄ir. M̄it̄ neim̄in niut̄ip niut̄ip kerek nis̄isa, h̄ir ap nanu enum nan̄ir ke m̄it̄ik ke witaan kau auye! ⁴⁷ Neim̄in nemtau h̄im mai te ap nisesim, hi ap skelim h̄ir m̄it̄ au. Hi ap han t̄i skelim m̄it̄ nau t̄i ik ek au. Hi han te hi akepi. ⁴⁸ M̄it̄ik keim̄in ke yi m̄it̄ keweik̄in sip keweto ap kemtau h̄im mai, maain menmen mekam skelim m̄it̄ik ik a? Me h̄im kerek n̄ipaa hi hetpiyem, h̄iram skelim m̄it̄ik ik me w̄i kerek God skelim au. ⁴⁹ Menmen im h̄iram werek mentar hi ap hises han kai hetpim au. Haai kerek keriuweta hi han ketpo h̄im te hi ewepyap̄irem. ⁵⁰ Hi hertei h̄im h̄irak ketpim mam̄irak m̄it̄ nanu werek tipmain tipmain enum eik. Menmen hi hetpiyem h̄iram menmen Haai kai ketpewem.”

13

Jisas kekemyet̄it̄ h̄it̄ me m̄it̄ disaipel n̄irak

¹ W̄i me m̄it̄ nererik nan̄im menmen me Pasova kerek h̄ir han tewen̄in God kenep m̄it̄ ne Isip teipmen mamnen. Jisas kertei w̄i m̄irak epei man te h̄irak kaki kaknaaiw̄ir t̄i ik, te h̄irak p̄ike kakno kak̄ir God Haai. Hekrit hekrit h̄irak han tewen̄in m̄it̄ n̄irak yaain nau t̄i ik ek. (H̄irak han tewen̄ini ere maain h̄irak kaki.) Te in ek h̄irak kakteiknor h̄irak han tewen̄ini wisenum. ² Jisas ketike m̄it̄ disaipel n̄irak naam menmen. Seten epei kakri han ke Judas, n̄ikan ke Saimon ke wit̄ Iskeriot, te h̄irak kakwepyap̄ir Jisas kakwet m̄it̄ enun ek. ³ Jisas kertei Haai k̄irak God epei kewetiwek

menmen iuwe werek, h̄rak kertei h̄rak kan keke wit ke God, te h̄rak p̄ke kakno kak̄rek. ⁴ Te Jisas kekrit kekeip̄n yeno kerek h̄r naam menmen menterim em, kenem̄t̄n laplap saket men, te h̄rak kak̄r laplap taul nokik mau mam̄n m̄rak. ⁵ Epei au, h̄rak kewen t̄par mekre t̄kenup̄ kekemyet̄t̄ m̄t̄ disaipel n̄rak h̄t̄ hiyap m̄r. H̄rak kesiuenenim keriuwe taul kerek kak̄r kau mam̄n m̄rak em, k̄re m̄t̄k̄ enuk wein̄k̄ k̄r̄ak menmen me m̄t̄ iuwe n̄rak.

⁶ Jisas ken kak̄r Saimon Pita, te h̄rak Pita ketp̄wek, “M̄t̄k̄ luwe, ti henmak te ti hekemyet̄t̄ h̄t̄ mai?”

⁷ Jisas kewenhi ketp̄wek kar ik: “In ek ti ap hertei menmen in ek hi h̄r̄akem. Te maain t̄i tewen erteiyem.”

⁸ Pita kat̄p̄ Jisas, “Ti ap te ekemyetau h̄t̄ mai taauye!”

Te Jisas p̄ke ketp̄wek, “Hi ap akemyetut̄ h̄t̄, te ti ap har ke m̄t̄k̄ disaipel kai taau!”

⁹ Saimon Pita kewenhi kat̄p̄ kar ik: “M̄t̄k̄ luwe, ti ap ekemyet̄t̄ h̄t̄ mai keremem au. Ti akemyet̄t̄ his metike paan.”

¹⁰ Jisas kat̄p̄, “Keim̄n kis̄sa h̄rak k̄re m̄t̄k̄ kerek epei k̄k̄r, h̄rak yaaik prar prar, te h̄rak ap p̄ke kak̄k̄r h̄rekes. Au, me h̄t̄ miut̄p̄ keremem, h̄rak ek̄k̄rem. Yi yap̄rwe yi yaain ȳre m̄t̄ epei n̄k̄r prar prar neit. Kiut̄p̄ kerekek au. H̄rak k̄re m̄t̄k̄ hap̄k̄ mewik.” ¹¹ Jisas epei kertei keim̄n kerek maain kakwepyap̄rek kakno his me m̄t̄ enun, te h̄rak kat̄p̄ m̄t̄ n̄rak, “Yi m̄t̄ han ki k̄re m̄t̄ epei n̄k̄r prar prar. Te kiut̄p̄ au han k̄rak enuk k̄re m̄t̄k̄ ap k̄k̄r hap̄k̄ mewik.”

¹² Jisas epei kekemyet̄t̄ h̄t̄ m̄r epei au, te h̄rak p̄ke keriuwet saket m̄rak m̄re laplap, te h̄rak p̄ke kau yeno. H̄rak kau yeno, h̄rak kitorhi, “Yi yertei hi henmak te hi epei herekyiyem o au? Hi hetpi. ¹³ Yi yenewa hi M̄t̄k̄ luwe enuk hi ewepiyap̄r h̄m. H̄ram werek te yi yenewa mar im yentar hi h̄rekes luwe kerekek. ¹⁴ Hi M̄t̄k̄ luwe ki hewepiyap̄r h̄m, te hi hekemyeti h̄t̄. Yi yises menmen hi herekyiyem, yi eikemyet̄t̄ h̄t̄ me ni yinan, yar ke m̄t̄k̄ enuk wein̄k̄ k̄rak menmen me m̄t̄k̄ iuwe k̄rak. ¹⁵ Hi epei ateikniyem te yi eiysesim empar kerek hi epei herekyiyem. ¹⁶ Hi hetpi werek. M̄t̄k̄ k̄r̄ak menmen me m̄t̄k̄ hak, h̄rak ap te kak̄n̄nek me menmen taau! M̄t̄k̄ kerek keriuwet m̄t̄k̄ hak kat̄p̄ m̄t̄ h̄m m̄rak, h̄rak iuwe kin̄nek. ¹⁷ In ek yi yertei menmen ti hetpiyem werek yi eiysesim eir̄akem. H̄ram mamkep̄i te yi han yaaik eiyu.

¹⁸ “Hi ap hat̄p̄ me yi yap̄rwe. Hi hertei neim̄n kerek hi n̄paa hehim̄teni en. Te h̄m mau t̄wei me God em mat̄p̄ menmen mamnen mam̄r im: ‘M̄t̄k̄ kere hi hewet̄wek menmen h̄rak kaam, h̄rak kerekoyo enun.’”

¹⁹ In ek hi hetpi menmen in. Maain menmen im mamnen mam̄iyep, te yi eiȳrtehi M̄t̄k̄ ik kerek God keriuweta hi han akaap m̄t̄ ne t̄i. ²⁰ Hi hetpi h̄m werek! Keim̄n h̄rak kak̄this m̄t̄ naanmampr̄or kerek hi heriuweti nan̄no ek, h̄rak kak̄r h̄rak kaktauh̄s. Keim̄n kaktauh̄s naanm̄prau, h̄rak kak̄r ke h̄rak kak̄this M̄t̄k̄ luwe kerek keriuweta hi han in.”

*Jisas kat̄p̄ Judas maain kakwepyap̄rek te m̄t̄ enun nank̄ip̄
(Mt 26:20-25; Mk 14:17-21; Lu 22:21-23)*

²¹ Jisas kat̄p̄ h̄m im epei au, h̄rak han enuk kek̄re han k̄rak, te h̄rak kewepyap̄r ketpor h̄m im. “Hi hetpi werek, M̄t̄k̄ kiut̄p̄ ke yi m̄t̄ h̄rak maain kakwepyap̄r kakime yip̄r m̄t̄ enun h̄r naniyep.”

²² Te m̄t̄ disaipel niut̄p̄ niut̄p̄ n̄waainaan h̄ran. H̄r nep̄t̄ari h̄rak kat̄p̄ m̄t̄k̄ keim̄n. ²³ M̄t̄k̄ disaipel kiut̄p̄ hi John h̄rekes kerekek Jisas hanhana, hi hau h̄rap̄t̄ Jisas menep. ²⁴ Saimon Pita kitauhi keriuwe his kat̄p̄, “Ti hit̄wekhi h̄rak kat̄p̄ ke keim̄n.”

²⁵ Pita kitauhi epei au, hi m̄t̄ik disaipel ik ek henke hau h̄rap̄t̄ Jisas hit̄iwekhi, “M̄t̄ik luwe, keim̄n kakr̄iak menmen im?”

²⁶ Jisas ketpo kar ik: “Hi hat̄ip bret ik ek kerek hi awis̄ik ekre m̄n t̄par mekrerek, te hi ewet m̄t̄ik kere kakr̄iak menmen im em.” H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak kewet Judas n̄kan ke Saimon ke wit Iskeriot bret ik h̄rak kaak.

²⁷ Judas keit bret ik kaak epei au, Seten kan kari han k̄rak, te Jisas ketp̄iwek kar ik: “Ti eno waswas er̄iak menmen ti hanhan er̄iakem.” ²⁸ Haiu m̄t̄ kerek mekiyan maam menmen em ap mertei mekam Jisas ketp̄iwekem.

²⁹ Haiu m̄t̄ disaipel mertei Judas ketenen pewek maiu mekre tan̄k, te haiu m̄t̄ han kau han kitet Jisas ketp̄iwek kakno kakw̄r pewek keiȳm kakit̄ menmen me haiu mam̄m, o h̄rak ketp̄iwek h̄rak kakno kakwet m̄t̄ kerek ap netenen menmen kakwet̄r pewek mei. ³⁰ Te Judas keit bret wasenum, h̄rak ketpaan ken witeik. In ek h̄rak w̄itaan toto.

Jisas kat̄ip m̄t̄ n̄rak h̄m ham yaaim h̄r enisesim

³¹ Judas epei ken witeik, Jisas kat̄ip, “In ek hi M̄t̄ik ke wit ke M̄t̄ik luwe ah̄t̄ niuk iuwe me menmen hi ar̄iakem akaap m̄t̄. Te in ek God kak̄t̄ niuk iuwe kentar menmen hi ar̄iakem. ³² God kak̄t̄ niuk iuwe, te h̄rak kakteik̄n m̄t̄ hi M̄t̄ik ke wit k̄rak kakteiknor hi niuk mai iuwe. H̄rak kakr̄iakem waswas. ³³ N̄kerek nai hi ap te hahu t̄ ik ek atikewi w̄ yap̄rwe. Maain yi yaȳn yaȳtno te hi het̄pi h̄m im em. Hi epei hept̄ip m̄t̄ iuwe ne Isrel em mar im: ‘Yi ap te yaino wit kerek hi anori en.’ ³⁴ Hi etpi h̄m ham yaaim yi eiyisesim. Yi han etwen̄nan eiȳr ke han tewen̄ni, te yi han etwen̄nan em̄t̄ ek keremem. ³⁵ Yi han tewen̄nan, te h̄r m̄t̄ nerer wit wit nanri nant̄ip yi disaipel ne hi Jisas.

Jisas kat̄ip Pita kakweik̄n sip kakwet̄iwek (Mt 26:31-35; Mk 14:27-31; Lu 22:31-34)

³⁶ Saimon Pita kit̄iwekhi kar ik: “M̄t̄ik luwe ti eno nein?”

Jisas ketp̄iwek, “Ti ap eh̄is̄isa eno wit kerek hi anori en. Te maain ti eh̄is̄isa.”

³⁷ Pita kit̄iwekhi, “M̄t̄ik luwe ti henmak te hi ap eh̄isesit in ek a? Hi epei hanhan hahi akepit̄.”

³⁸ Jisas kewenhi kat̄ip, “Ti werek te ti hanhan hahi akepa a? Hi etput h̄m werek. Suware ap te kaknep enum wen au, te ti eh̄iune at̄ip wikak ti herteiya au.”

14

Jisas h̄rak k̄re yayiwe te m̄t̄ nanisesik h̄r nan̄no God Haai

¹ Jisas wen kat̄ip kar ik: “Yi ap han enuk te yi han ekitet menmen au em̄t̄! Yi yises God, te in ek yi eiyis̄isa. ² W̄nak ke Haai kai haau yap̄rwe mekrerek. Hi eh̄in̄n ano etn̄ni wit kakmer̄ri. Hi etpiyem mentar menmen im mepu. Au hi ap te etpiyem. ³ Maain hi epei hetn̄ni wit epei au, te hi p̄ke anen at̄ih̄s̄ yainen, te yi eiyu wit kerek hi hewiyen. ⁴ Yi yertei eiyis̄ menmen te yi einu wit kerek hi enori en.”

⁵ M̄t̄ik Tomas kat̄ip Jisas, “M̄t̄ik luwe, haiu ap mertei nein ti enori en. Em̄r̄keik te haiu em̄r̄keik te haiu em̄r̄tei yayiwe kakno keriyen a?”

⁶ Jisas ketp̄iwek, “Hi h̄re yayiwe, te m̄t̄ nan̄r God. Hi Haai ke h̄m yaaim, hi Haai ke menmen mamkaap m̄t̄ nan̄t̄ h̄m̄n̄n yaaik kaku kak̄t̄ tipmain tipmain enum eik. Neim̄n nan̄no Haai kai God ek, te h̄r nanis̄isa nanre h̄r nitet yayiwe. ⁷ In ek yi epei yerteiya. Te yi yaȳrteit̄ Haai kai God. Te in ek ere maain yi yerteiyek, yi nepei ȳrek.”

⁸ Mítik Filip katip Jisas, “Mítik luwe, to eteiknai God Haai, te haiu han yaaik emu.”

⁹ Jisas ketpíwek, “Nípaa enum eik hi epei hau hetikewi wí yapírwe, te in ek Filip, yí wen au yepítari menmen? Neimín epei nira, te hír epei nír Haai kai. Ti henmak te ti hitauhi, ‘Eteiknai God Haai hírak kire mekak a?’

¹⁰ Filip ti ap hertei Haai kai God ketikewa hawír wekiyakít wau niutíp? Menmen hí hetpiyem hírak ap hím mai au. Haai kerek kau kekre han kai hírak kerekek kises han kírak kírak menmen mírak. ¹¹ Yí eiyises hím hi etpiyem kerek hi etpi hi hetike Haai kai God hawír wekiyakít wau niutíp. Te hím im au yí eiyír menmen kerek hi hírákem híkaap mít nínap his hit enum nire yaain, te yí eiyírtehi hi etike Haai kai hawír wekiyakít wau niutíp.

¹² Hi hetpi hím werek. Mít neimín nanisísá, hír nanriak menmen iuwe mamír ke hi hírákem. Menmen hír nanriakem híram maminín menmen mai mamíntar hi ano ahír Haai kai ehu etikerek esiuwe God Hímín Yaaik kaknen kakíkaap yí mít. ¹³ Te hi eweti menmen kerek yí eiyitehi God em meriuwe niuk mai iuwe. Hi ewetiyem, te mít nanwenípi niuk me God Haai naníntar menmen hi arekiyiem. ¹⁴ Yí eiyitauhi menmen heriyai heriyai eiriuwe niuk mai iuwe, te hí aríakem ewetiyem.

Jisas katip hírak kaksiuwe Hímín Yaaik ke God kaknen

¹⁵ “Yí hanhana, te yí eiyises hím hi hetpiyem. ¹⁶ Hi tewen ehitehi Haai kai kakweti keiyak kaknen kakíkepi kaku kaktikewi tipmain tipmain enum eik.

¹⁷ Hírak God Hímín Yaaik kaktíp mít hím yaain kakíkre han kír. Hírak ap kaku han ke mít ne tí kentar hír ap nírek nerteiyek. Te yí eiyírteiyek eiyíntar hírak kaku kaktikewi kaku kakíkre han kí. ¹⁸ Maain wí hi ano wit ke Haai kai, hi ap enaiwírí te yí yayu weiním eiyír ke níkan miye haai aurek. Au, hí píke anen. ¹⁹ Wí epei menep te mít ne tí ik ek ap te píke naníra au. Te yí eiyíra. Maain yí yayí yí píke yayíkrit yayu eiyíntar hi hahi hi píke akrit ehu. ²⁰ Maain hí píke ekrit ehu, yí eiyírtehi hi etike Haai kai God hawír wekiyakít wau niutíp. Yí eiyírtehi hi hetikewi haiu mekiyan mau niutíp.

²¹ Mít neimín nertei hím mai nisesim, hír keriyen hanhana. Te Haai kai hanhani kentar hír hanhana. Te hí hanhani heteiknor hekre han kír hi hau hetikeri.”

²² Mítik Judas hak (ap mítik Judas ke wit Iskeriot au) hírak katip, “Mítik luwe, ahírkeik te ti anen eteiknai hírekes, te mít yapírwe ne tí ik ek au a?”

²³ Jisas ketpíwek, “Mít neimín hanhan nanises hím mai, te Haai kai hanhani. Te Haai kai ketikewa hawír wawu wawíkre han kír. ²⁴ Mít neimín ap hanhana ap nanises hím mai au. Hím kerek hi epei etpiyem em ap mekre han kai man au. Híram menmen me Haai kai kerek keriuweta te hí han tí ik ek, híram man. ²⁵ “Hi hepu hetikewi te hí epei hetpi hím im em. ²⁶ God Hímín Yaaik kakíkepi, God Haai kaksiuwerek kaknen kakíntera kakteikni menmen yapírwe te kakíkepi han tewenín hím kerek nípaa hi epei hetpiyem.

²⁷ “Hi are aneiwírí te hí han yaaik kai kaku kakíkre. Hi han yaaik kai hi ewetiyem, híram mamre han yaaik ke mít ne tí ik ek netíwem au. Yí ap han kekrit einaain menmen mamnen au emít! ²⁸ Yí epei yemtau hí hetpi hí epei eneiwírí ano. Te hí píke anen ari. Yí hanhana, te yí han yaaik hí píke ano ahír Haai kai kentar hírak iuwe kinína kakíkepi iuwe te yí eirák menmen yapírwe. ²⁹ Hi epei hinín hetpi menmen im em in ek me wí menmen ap mamnen wen au. Te maain híram mamnen, yí eiyírtehi hí Mítik kerek nípaa God hírak keriuweta hí han tí ik ek. ³⁰ Hi ap hatíp hetikwei yapírwe hentar mítik enuk Seten hírak iuwe kinín naanmípre mít miyapír ne tí ik

e kaknen kaktuahis. H̄rak ap kin̄na au. ³¹ Te hi ewis̄ik h̄rak kaktuahis, te m̄t yap̄rwe ne t̄i ik ek, h̄r en̄rtei hi hanhan Haai kai God, hi h̄r̄ak menmen yap̄rwe h̄rak ketpo hi h̄r̄akem. Eiȳk̄rit, emnaaiw̄r wit ik haiu emno.”

15

Hi h̄re waai yaaim h̄kaap m̄t

¹ Jisas kat̄p, “Hi h̄re waai yaaim. Haai kai God h̄rak k̄re m̄tik naanm̄pre waai mekre ni. ² M̄t nis̄isa h̄r n̄re nu heneik mari. Neim̄n h̄r ap nis̄isa werek werek, h̄r n̄re nu heneik ap mari, te Haai kai kakremir. Nu heneik mari mine n̄kim, Haai kai keremir yinam ere h̄ram yaaim te tito ham h̄ram mamri mamu menep menep. ³ Yi epei yaain yentar h̄m mai hi hetpiyem h̄ram mau mekre han ki. ⁴ Yi eiyis̄isa, te hi ehu ekre han ki. Nu heneik ap mau waai, h̄ram mamri mamine n̄kim au. Yi m̄t ap yis̄isa, te yi ap ȳr̄ak menmen yaaim au.

⁵ “Hi h̄re waai, yi ȳre heneik mai. Neim̄n h̄r nis̄isa, hi hahu akre han k̄r, h̄r nanr̄ak menmen yaaim. Yi ap yis̄isa, te yi ȳr̄ak menmen yaaim au. ⁶ Neim̄n ap nis̄isa, God keriuweti nen n̄re m̄t neket heneik enum new̄rem m̄waai t̄i meweiwei meit. Maain h̄r nan̄t heneik mar im nanw̄rem mamno si, si tat̄m. ⁷ Yi yis̄isa, h̄m mai mau mekre han ki merekyi yi yisesim, maain yi eiyitehi God menmen yi hanhanem, te h̄ram mamnen mam̄r ke yi yit̄wekhiyem. ⁸ Yi ȳr̄ak menmen yaaim, te m̄t nanwen̄pi niuk me Haai kai, te yi yeteik̄n m̄t yi m̄t disaipel nai yi yis̄isa. ⁹ Hi hanhan eriuwi har ke Haai hanhan keriuwa. Yi yewisa hi wen naanempri hanhan heriuwi. ¹⁰ Yi yises h̄m mai, te yi yewisa hi wen naanm̄pri hanhan heriuwi har ke hi hises h̄m me Haai kai, te h̄rak naanm̄prau hanhan keriuwa.

¹¹ “Hi epei etpi menmen im te menmen menipa hi han yaaik mamu mākre han ki, te yi han yaaik iuwe. ¹² Hi hetpi h̄m im yi eiyisesim. Yi hanhan yeriuwehan eiȳr ke hi hanhan heriuwi. ¹³ M̄tik hak ap k̄r̄ak menmen han kakin̄n kakteik̄n m̄t h̄rak hanhan keriuwi w̄senum, te h̄rak kaki te kak̄kepi. ¹⁴ Yi yises menmen hi epei etpiyem, yi ȳre nai yinan. ¹⁵ In ek, hi ap at̄p yi ȳre m̄t n̄r̄ak menmen mai wein̄m au, hentar m̄t n̄rak nar ik h̄r netari menmen m̄tik k̄r k̄r̄akem. Au, hi at̄p yi nai yinan yentar hi epei etpi menmen yap̄rwe Haai kai ketpewem. ¹⁶ Yi ap yehim̄teni yi yis̄isa au. Hi hehim̄teni yi yis̄isa, yi eir̄ak menmen yaaim, te menmen im mamu mam̄t. Yi ȳr̄ak menmen im, te Haai kakweti menmen menmeiyam yi yit̄wekhiyem kak̄ntar yi yis̄isa. ¹⁷ Te hi etpi h̄m mai im: Yi hanhan m̄t han.

M̄t ne t̄i maain nanre m̄t enun nepan netike m̄t nises h̄m me Kraiss

¹⁸ “M̄t ne t̄i h̄r n̄neini, te yi han ekitet n̄paa h̄r n̄neina. ¹⁹ Yi m̄t yi yises menmen me t̄i im e te m̄t ne t̄i hanhan neriuwi nar ke h̄r hanhan h̄ras. Au, hi hehim̄teni yi yis̄isa, te yi ap ne t̄i au, h̄r m̄t ne t̄i n̄neini. ²⁰ Yi han ekitet menmen hi hetpiyem. M̄tik k̄r̄ak menmen me m̄tik iuwe k̄rak ap kin̄nek au. N̄paa h̄r m̄t nerekiyo menmen enum, te h̄r nanrekyi menmen enum. N̄paa h̄r m̄t han nises h̄m mai, te maain h̄r nanises h̄m mai. ²¹ H̄r nanrekyi menmen im enum nan̄ntar yi yis̄isa. H̄r ap nertei God kerek keriuweta hi han, te h̄r nisesik au. ²² Hi ap han hetpor menmen, h̄r̄ak menmen yaaim te m̄t nanweik̄n sip nanwet God h̄ram menmen enum kike. Au, hi epei etpor menmen h̄r̄ak menmen yaaim, te in ek h̄r neweik̄n sip newet God te h̄rak kakt̄p h̄r n̄r̄ak menmen

enum iuwe h̄rak kak̄iwaanki. ²³ Neim̄n n̄neina ap nis̄isa, h̄r n̄naain Haai kai ap nisesik au. ²⁴ Hi ap h̄r̄rak menmen menmeiyam kerek n̄paa m̄t n̄r̄rakem au, te h̄r neweik̄n sip newet God, h̄r n̄r̄rak menmen enum kike. Te h̄r epei n̄r menmen iuwe hi h̄r̄rakem, h̄r neweik̄n sip newet God h̄r n̄neina hetike Haai kai. ²⁵ Menmen im h̄r n̄r̄rakem epei man, te h̄m mau t̄wei h̄r nisesim h̄ram mamnen mam̄r ke h̄m n̄paa m̄t netpim h̄ram mamnen. H̄m im mat̄p mar im: ‘H̄r n̄neina nentar menmen au wein̄m keremem.’

²⁶ “Maain, h̄rak kerek kak̄iqaap m̄t, h̄rak kaknen. H̄rak God H̄m̄n Yaaik kat̄p h̄m yaaim, h̄rak keke wit ke God kaknen. H̄rak kaknaaiw̄r Haai, hi eriuwetek kaknen yi m̄t, h̄rak kakwepyap̄r menmen mai kak̄tpiyem. ²⁷ Yi yetikerek yi yait̄p m̄t me menmen mai yentar n̄paa w̄ kerek hi hin̄n ewepyap̄r h̄m mai, yi yetikewa haiu mariyan.”

16

¹ Jisas kat̄p, “Hi epei hetpi h̄m im em te yi ap einaaiw̄r h̄m mai yayises menmen ham enum. ² Te h̄r m̄t nan̄p̄ri yi yainep̄n w̄nak ke God kerek h̄r nererik nekine h̄m me Moses nekrerem. Maain w̄ mamnen te m̄t han kitet h̄r naniwep te h̄r nankaap God. ³ H̄r nanrekyi menmen enum mar im nentar h̄r ap nertei hi hetike Haai kai God, h̄r ap nis̄isaw̄r au. ⁴ Hi epei hetpi h̄m im te maain w̄n mamnen me h̄r nanrekyi menmen mar im, yi han ekitet n̄paa hi epei hetpiyam.

Menmen God H̄m̄n Yaaik kak̄rakem

“N̄paa hi ap hetpi menmen in ek hi are etpiyam hentar hi wen hepu hetikewi. ⁵ Te in ek hi han hah̄r Haai kai kerek keriuweta hi han in. Te ap keim̄n ke yi m̄t hanhan yitauhi, ‘Ti eno nein.’ ⁶ Te in ek hi epei hetpi, te yi epei han enuk kekre han ki. ⁷ Te hi hetpi werek. H̄rak yaaik kak̄ikepi te hi ano hah̄ntar hi ap ano, te H̄m̄n Yaaik kerek kak̄ikepi ek ap te kaknen kaku kaktikewi taau. Hi ano, te hi eriuwetek kaknen kaku kaktikewi. ⁸ Te maain h̄rak kaknen h̄rak kakteik̄n kakt̄p m̄t ne t̄ ik ek ap nan̄rte i h̄r nises menmen enum, ap nertei mekam yaaim, te God skelim. ⁹ H̄rak kakteik̄n m̄t h̄r n̄r̄rak enum nentar h̄r ap nis̄isa. ¹⁰ H̄rak kakteiknor mekam yaaim iuwe kak̄ntar hi ano ah̄r Haai kai h̄rak H̄m̄n yaaik kak̄kreh̄r kai. Te yi ap p̄ike eiȳra au. ¹¹ H̄rak kakteik̄n m̄t God skelim m̄t ne t̄ nises menmen enum kak̄ntar God epei skelim m̄t̄k Seten kerek kin̄n naan̄pre t̄.

¹² “Hi h̄m yap̄rwe mepu te hi ap etpiyam hentar in ek yi ap yaȳrteiyem werek au. ¹³ Maain God H̄m̄n Yaaik kerek kat̄p h̄m yaaim kaknen, h̄rak kakteikni menmen yap̄rwe yaaim. H̄rak ap te kakt̄p menmen me han k̄rak au. N̄paa h̄rak kemtewem, te h̄rak kak̄tpiyem te maain h̄ram mamnen. ¹⁴ H̄rak kakwen̄pi niuk mai kentar menmen kerek hi hetpim, h̄rak kakt̄wem kak̄tpiyem kekre han ki. ¹⁵ Menmen yap̄rwe me Haai kai God h̄ram mai. Mar keremem, te hi hat̄p God H̄m̄n Yaaik kak̄t̄ h̄m mai te h̄rak kak̄tpiyem kak̄kre han ki.

In ek yi han enuk eiyu, te maain yi han yaaik

¹⁶ “Maain kike yi ap yaȳra au. Maain w̄ ham yi p̄ike eiȳra.”

¹⁷ M̄t han ne m̄t disaipel n̄rak nitehayan nar ik: “Mekam im h̄rak ketpaiyam kat̄p, ‘Maain yi ap yaȳra au, maain w̄ ham yi p̄ike eiȳra.’ H̄m im metike h̄m ham im e: ‘Hi hentar hi eno ah̄r Haai.’ Kenmak te h̄rak ketpim?” ¹⁸ H̄r nat̄pan nar ik: “Mekam h̄m h̄rak kat̄p: ‘Me w̄ kike?’ Haiu mep̄tari h̄m im!”

¹⁹ Jisas kertei h̄r hanhan nit̄wekhi me menmen in te h̄rak ketpor, “Yi yitehian menmen hi etpim me maain kike yi ap yaȳra, maain w̄ ham yi p̄ke eiȳra a? ²⁰ Hi etpi werek. Maain yi yaȳikta w̄senum han tatwen̄na, te m̄t ne t̄ h̄r han yaaik iuwe. Yi han enuk eiyu te maain yi han yaaik iuwe. ²¹ M̄te sip newenep weteiknen weriuwe n̄kerek h̄re han enuk wenterim. Maain h̄re wine n̄kerek h̄re ap han kitet menmen im mewo au. H̄re han yaaik wentar h̄re wine n̄kerek. ²² In ek yi han enuk yentar hi hahi, te maain hi p̄ke ekrit ari, te yi han yaaik eiyu. M̄t̄ik keiyak ap te kakri menmen im yaaim mau mekre han ki au.

²³ “Maain w̄ eim mamnen, te yi ap eiyitauhi me menmen. Hi etpi werek, yi eiyitehi Haai me menmen in ek, te h̄rak kakwetiye yeriuwe niuk mai iuwe. ²⁴ N̄paa ere in yi ap yitehi God me menmen yentar yi yeriuwe niuk mai iuwe. Yi yit̄wekhi menmen yi yait̄wem, te h̄rak kakrekyi han yaaik iuwe.

Jisas epei kin̄in menmen enum me t̄

²⁵ “Hi epei hetpi h̄m mei m̄re tok piksa, te maain w̄ mamnen te hi etpi eriuwe menmen im au. Hi etpi eriuwe h̄m yaaim me God Haai, te yi eiȳrteiyem werek werek. ²⁶ Maain w̄ eim mamnen yi yitehi God yeriuwe niuk mai iuwe. Hi ap hit̄wekhi menmen me yi m̄t̄ au ²⁷ hentar Haai kai God h̄rekes hanhani kak̄imtau menmen mi yi yit̄wekhiyem. H̄rak hanhani kentar yi hanhana, yi yertei hi h̄naaiw̄r Haai hi han t̄ ik. ²⁸ N̄paa hi h̄naaiw̄r Haai hi han t̄ ik e. In ek, hi h̄naaiw̄r t̄ ik p̄ke ano ah̄r Haai.”

²⁹ M̄t̄ disaipel n̄rak net̄wek nar ik: “In ek ti at̄ip werek. Ti ap at̄ip h̄m tok piksa au. ³⁰ In ek haiu mertei ti hertei menmen yap̄rwe, te haiu mituthi menmen ti hetpim h̄ram yaaim au. Haiu mertei ti h̄naaiw̄r God ti han t̄ ik mentar menmen im ti etpaiyem.”

³¹ Jisas ketpor, “In ek yi han kitet yi yertei hi h̄naaiw̄r God han in. ³² Te w̄ epei man te m̄t nanrip̄r yi eir̄r eino ein ein, te hi kiut̄pen kerekek ehu. Hi kerekek ehu au. God kau ketikewa. ³³ Hi epei etpi menmen im te yi yetikewa emkiyan han kiut̄p emu, te yi han yaaik eiyu. M̄t̄ ne t̄ nanrekyi menmen enum, te yi han tokik eiyu. Hi epei hin̄n menmen enum m̄t̄ ne t̄ h̄r nisesim.”

17

Jisas kitehi God kak̄ikaap m̄t̄ n̄rak nisesik

¹ Jisas kat̄p menmen im epei au, h̄rak k̄ik̄iamnaan kat̄p kar ik: “Haai, w̄ epei man. Ti ewen̄pi niuk mai, hi N̄kan kit heriuwe menmen ti herekyewem, te hi ewen̄pi niuk mit. ² Ti epei heweto h̄m mit ti at̄ip h̄ram yaaim werek, te hi ewet m̄t miyap̄r ne t̄ hewet̄r h̄m̄n yaaik te h̄r nanu werek tipmain tipmain enum eik. ³ M̄t̄ nertei ti, ti God kiut̄p kerekek, ti etikewa hi Jisas Krai, M̄t̄ik kerek ti heriuweta hi han, h̄r en̄rteiyaw̄r enis̄saw̄r. Neriuwe menmen im h̄r nisesim, h̄ram mamkepi h̄r nanu werek tipmain tipmain enum eik. ⁴ Hi heteik̄n m̄t̄ miyap̄r niuk mit iuwe heit̄ t̄ ik e. Hi epei h̄r̄ak menmen ti ehim̄tanem hi h̄r̄akem. ⁵ Haai, ti p̄ke eweto niuk mai iuwe kerek n̄paa t̄ kepu wen au, hi hetenenim hau hetikewit.

⁶ “Hi epei hewepyap̄r hat̄p m̄t̄ kerek ti ewetori ne t̄ ik e, hetpor ti h̄re mekam. H̄r m̄t̄ nit te ti ewetori h̄r epei nises h̄m mi. ⁷ In ek h̄r nertei menmen yap̄rwe hi h̄r̄akem, n̄paa ti ewetewem hi h̄r̄akem. ⁸ Hi epei hetpor h̄m n̄paa ti etpewem, te h̄r nisesim. H̄r nertei ti heriuweta hi heke wit kit hekuwe han in.

⁹ “Hi hituthi ti ekaap m̄it in. Hi ap hituthi ti ekaap m̄it nises menmen me t̄i au. Hi hituthi ti ekaap m̄it kerek ti ewetori hentar h̄ir m̄it nit. ¹⁰ Menmen yap̄rwe hi hetenenim h̄iram mit. Menmen yap̄rwe ti hetenenim h̄iram mai. M̄it nan̄rtei niuk mai iuwe nentar menmen m̄it nai in n̄r̄iakem. ¹¹ In ek, hi anen arit. Maain hi ap hahu t̄i ik, te h̄ir nanu t̄i ik e. Haai Kai Yaaik, ti naanmampror eriuwe niuk mit iuwe, niuk im kerek n̄paa ti ewetewem, te m̄it in nantikewit nankiyan han kiut̄ip nar ke ti etikewa haw̄r wekiyak̄it han kiut̄ip. ¹² W̄i kerek hi hau hetikeri hi naanempror heriuwe menmen iuwe mit. H̄ir yap̄rwe nepu werek te kiut̄ipen au kerek h̄irak kak̄iwaank h̄irekes, te h̄im mit kerek m̄it h̄ir newisim mau t̄iwei mamnen mam̄ir ke n̄paa m̄it newisim. ¹³ In ek hi enen arit. In ek hi hat̄ip h̄im im hi hau t̄i te h̄ir nemtau h̄im hi hetputem h̄ir nan̄it han yaaik kai iuwe kaku kak̄ikri. ¹⁴ Hi epei hetpor h̄im ti etpewem. M̄it miyap̄r nau t̄i h̄ir n̄neini nentar m̄it in h̄ir ap nises menmen me t̄i nar ke hi ap hisesim. ¹⁵ Hi ap hituthi ti etorhis h̄ir n̄naaiw̄r t̄i ik ek au. Hi hituthi te ti naanempror, te m̄it̄ik enuk Seten ap kak̄iwaanki. ¹⁶ H̄ir ap nises menmen me t̄i m̄it nisesim nar ke hi ap hisesim au. ¹⁷ Ti ehim̄teni h̄ir m̄it nit neriuwe h̄im yaaim mit hi etporem. H̄im mit h̄iram yaaim. ¹⁸ Hi heriuweti nen m̄it miyap̄r ne t̄i n̄r̄iak menmen mai n̄ire n̄paa ti heriuweta hi hen m̄it miyap̄r ne t̄i h̄ir̄iak menmen mit. ¹⁹ Hi hehim̄tan h̄irekes hi ewetut ȳnk kai hi hahi, te h̄ir m̄it ti ehim̄teni h̄ir nisesit werek werek neriuwe h̄im yaaim mit hi etporem.

²⁰ “Hi hituthi me m̄it in keriyen au. Hi hituthi ti akaap m̄it miyap̄r nanises h̄im mit nan̄itar h̄im h̄ir m̄it in nan̄tporem te h̄ir nan̄mtewem. ²¹ Haai, hi hanhan h̄ir yap̄rwe nankiyan nanu han kiut̄ip, nar ke ti etikewa haw̄r wekiyak̄it wau han kiut̄ip. Hi hanhan h̄ir han kiut̄ip nanis̄isaw̄r te m̄it miyap̄r nau t̄i nan̄rtei ti heriuweta hi han in. ²² Hi epei ewet̄ir niuk mai iuwe kerek n̄paa ti ewetewem, te h̄ir enu han kiut̄ip nan̄r ke ti etikewa haw̄r wekiyak̄it wau han kiut̄ip. ²³ Hi hahu ekre han k̄ir har ke ti hau ekre han kai, te h̄ir nekian nanu han kiut̄ip te m̄it miyap̄r ne t̄i nan̄rtei ti heriuweta hi han t̄i ik. Ti hanhan heriuweri har ke ti hanhan heriuwa.

²⁴ “Haai, ti epei heweto m̄it in h̄ir nai. Hi hanhan h̄ir nan̄nen nanu nantikewa nanu wit kerek maain hi hahu en, te h̄ir nan̄rtei niuk mai iuwe. Niuk mai iuwe im me w̄i t̄i h̄ir̄iak t̄i wen au, ti hanhan heriuwa ti ewetewem. ²⁵ Haai Kai Yaaik. M̄it ne t̄i ap nerteiyit nisesit werek werek au. Hi kerekek. M̄it in h̄ir n̄rtei ti heriuweta hi han. ²⁶ Hi epei hetpor me ti, hi wen etporem te ti hanhani har ke ti hanhana, hi eh̄u ekre han k̄ir.”

18

M̄it nan neithis Jisas neiyik nen
(Mt 26:47-56; Mk 14:43-50; Lu 22:47-53)

¹ Jisas kitehi God menmen epei au, h̄irak k̄inaaiw̄r wit ketike m̄it disaipel n̄rak h̄ir nerekir h̄it̄ik Kidron. Ni miut̄ipen mepu in te Jisas ketikeri nen nau en. ² M̄it̄ik Judas h̄irak enuk kewepyap̄r Jisas kertei ni ik ek kentar n̄paa me w̄i yap̄rwe Jisas ketike m̄it disaipel n̄rak nererik nau en. ³ Judas keit m̄it ne ami han netike m̄it kerek naanm̄pre w̄nak iuwe ke God kerek m̄it iuwe pris netike m̄it han ne Farisi h̄ir neriuweti nan̄no, h̄ir yap̄rwe netike Judas nen ni im em. H̄ir netenen yipo henmik, h̄ir nemsiu si nen. ⁴ Jisas kertei menmen yap̄rwe m̄it nanrekȳwekem, te h̄irak kin̄n ken kat̄p, “Yi ȳnyat̄in keim̄n?”

⁵ H̄ir netp̄wek, “Hau man m̄inmat̄in Jisas ke wit Nasaret mam̄t̄iwekhis.” H̄irak ketpor, “Hi h̄irekes Jisas.”

⁶ Judas m̄t̄ik enuk kewepyap̄r Jisas kerp ketikeri. ⁷ Jisas ketpor, “Hi h̄irekes Jisas,” te m̄t̄ en h̄ir p̄ike neriuwet nen nenke n̄iwaai t̄i.

H̄ir nen nenke n̄iwaai t̄i, Jisas kitorhi keteipim, “Yi ȳnyat̄in keim̄in?”

H̄ir netp̄iwek neteipim, “H̄aiu man m̄n̄mat̄in Jisas ke wit Nasaret mam̄t̄iwekhis.”

⁸ Jisas p̄ike ketpor, “Hi epei hetpi hi h̄irekes Jisas. Yi epei yan yetauhis te yi eiwis m̄t̄ nai in nan̄ino.” ⁹ H̄irak kat̄ip menmen im, te h̄im n̄ipaa h̄irak ketpim mamnen mam̄r em. N̄ipaa h̄irak kat̄ip, “Haai, m̄t̄ kerek ti ewetauri, hi ap h̄inaaiw̄ir keiyak au.”

¹⁰ Saimon Pita ketenen h̄ine ke his, h̄irak keketik kekere paus k̄irak k̄iwaaiyek keremir n̄ik̄ip me m̄t̄ik niuk m̄irak Malkas, kerek k̄ir̄ak menmen me m̄t̄ik pris iuwe. ¹¹ Jisas kat̄ip Pita kar ik: “Ti p̄ike ewis h̄ine ke his kakno paus k̄irak. Hi are ewis m̄t̄ nanrekiyo menmen Haai kai kehimitan h̄ir nanrekiyewem naniyep manrewaank.”

M̄t̄ nari Jisas nen n̄r m̄t̄ik iuwe Anas

¹² M̄t̄ ne ami netike m̄t̄ik iuwe k̄ir, h̄ir netike m̄t̄ kerek naanm̄pre w̄inak iuwe ke God, h̄ir neithis Jisas nesennek his m̄irak, ¹³ h̄ir neiyik nin̄in nen n̄r m̄t̄ik Anas. H̄irak ken̄ne Kaiafas yenik k̄irak. Kaiafas me tito im h̄irak k̄ire m̄t̄ik iuwe kin̄in pris han yap̄rwe. ¹⁴ H̄irak Kaiafas kerekek n̄ipaa kat̄ip m̄t̄ ne Isrel h̄iram yaaim te m̄t̄ik kiut̄ip kaki kak̄ireh̄ir ke h̄aiu m̄t̄ yap̄rwe.

Pita kepak̄in Jisas kat̄ip hi ep̄tariyek

¹⁵ *H̄ir neit Jisas neiyik nen ein, Saimon Pita ketike hi disaipel hak wises Jisas. M̄t̄ik pris iuwe kin̄in pris han yap̄rwe h̄irak kertei m̄t̄ik disaipel hak, te h̄irak ken kerp ke n̄im̄in ke n̄iwa keweik̄in w̄inak. ¹⁶ Pita au h̄irak kerp menep ya weip̄r ke n̄iwa keit witeik. Hi m̄t̄ik disaipel kerek m̄t̄ik iuwe pris kerteiyek, hi p̄ike hen witeik hat̄ip m̄te werp naanm̄pre ya weip̄r te h̄ire weithis Pita weiyik wen n̄im̄in. ¹⁷ M̄te kerek naanm̄pre weip̄r eik wat̄ip Pita, “Ti ik e m̄t̄ik hises h̄im me Jisas o au?” Pita ketp̄iwe, “Hi au.” ¹⁸ N̄ime menep m̄t̄ n̄ir̄ak menmen me m̄t̄ik iuwe pris, h̄ir netike m̄t̄ kerek naanm̄pre w̄inak iuwe ke God te h̄ir n̄iman si nerp neweik̄n̄iwem nekin̄in ȳnk̄ k̄ir. Pita ken kerp ketikeri kekin̄in ȳnk̄ k̄irak.

M̄t̄ik iuwe hetpris kitehi Jisas menmen

(Mt 26:59-66; Mk 14:55-64; Lu 22:66-71)

¹⁹ M̄t̄ik n̄ipaa h̄irak hetpris kitehi Jisas ke m̄t̄ h̄ir nisesik, kit̄iwekhi me h̄im h̄irak kat̄ip m̄t̄ em. ²⁰ *Jisas ketp̄iwek kar ik: “Hekrit hekrit hi hepu wit m̄t̄ nererik, hi hat̄ip m̄t̄ miyap̄r menmen. Hi heit w̄inak kerek m̄t̄ nererik nekine h̄im me Moses o hepu w̄inak tempel ke God wit kerek m̄t̄ ne Isrel nererik, hi hewepyap̄r h̄im mai. Hi ap h̄isaw̄in hat̄ip menmen meiyam au. ²¹ Te henmak te ti hitauhi menmen? Ti hitehi m̄t̄ kerek nemtau h̄im mai. Ti hitorhi hi at̄ip mekam. H̄ir nertei h̄im mai.”

²² *Jisas kat̄ip menmen im epei au, m̄t̄ik ke polis kerp menep k̄iwaai his kak̄ip kesin̄iwek kar ik: “Ti ap at̄ip m̄t̄ik pris iuwe enum mar im au em̄t̄.”

²³ Jisas ketp̄iwek kar ik: “Hi at̄ip enum ti at̄ip m̄t̄ in h̄iram mekam, o au en, hi at̄ip werek ti henmak te ti eiyep a?”

²⁴ H̄ir nitehi Jisas epei au, h̄ir n̄ipaa nesenk̄ik̄iwek his neriuwe waai h̄iram wen mepu, m̄t̄ neriuwetek keriuwerem ken k̄ir m̄t̄ik hak h̄irak pris iuwe niuk m̄irak Kaiafas.

* 18:15 Jo 20:3, 21:20; Mt 26:58

* 18:20 Mt 26:55; Jo 7:26

* 18:22 Ap 23:2; Jo 19:3

Pita pike kepakin Jisas katip hi hepitariyek

(Mt 26:71-75; Mk 14:69-72; Lu 22:58-62)

²⁵ Pita wen keperp si kekin+n y+nk k+rak, te m+it han netp+wek nar ik: “Ti etike m+it han yises h+im me Jisas o au?”

Pita kepakin+ek ketpor kar ik, “Hi au.”

²⁶ *M+it+k kiut+p k+r+ak menmen me m+it+k pris iuwe, h+rak ke weiw+ik me m+it+k kerek Pita keremir n+ik+p m+rak, h+rak kit+wekhi kar ik: “N+paa hi herp ni eim, hi h+irit ti herp hetikerek yeit ein o au?” ²⁷ *Pita au kiune keteipim katip kar ik: “Ti h+ira au.” H+rak katip epei au, suware katip.

M+it nesiuwe Jisas ken k+r m+it+k ke gavman Pailat

(Mt 27:1-2, 11-14; Mk 15:1-5; Lu 23:1-5)

²⁸ H+r m+it neithis Jisas n+naaiw+r w+nak ke Kaiafas, h+r nesiuwerek ken w+nak ke m+it+k iuwe gavman. H+rak wanewik. M+it iuwe ne Isrel h+r n+napan nan+no w+nak ke gavman nentar h+r nan+no nan+kre w+nak ke m+it+k ap ke weiw+ik me Isrel, h+im me Moses mat+p h+r enun ne ninaan me God nar ke m+it+k hap+ik mewik. Te h+r ap nan+im menmen me w+ Pasova kerek m+it nererik han tewen+n God kenep m+it ne Isip. ²⁹ H+r n+napan nan+no n+m+n, te m+it+k gavman Pailat ken witeik kitorhi kar ik: “Yi yesiuwe h+im m+it+k ik yentar mekam a?”

³⁰ H+r netp+wek nar ik: “M+it+k ik ap k+r+ak menmen enum au, haiu ap te meriyaak man in au.”

³¹ *Pailat ketpor kar ik: “Yi h+iras yet+wekhis yesiuwerek kakno kaunsil ni te yi yesiuwek h+im yises menmen mi n+paa maamrer netpim yi y+r+akem me m+it+k k+r+ak enum.”

H+r netp+wek nar ik: “M+it iuwe ne Rom ap newisai haiu mamnep m+it h+r nani.” ³² * (Menmen im epei man te h+r am mises h+im kerek n+paa Jisas katip kak+r+ek te h+rak kaki.)

³³ Pailat katip epei au, h+rak p+ike ken n+m+n w+nak. H+rak ken+ne m+it nan+it Jisas neiy+ik nan+n+en menep. Epei au, h+rak kit+wekhi kar ik: “Ti M+it+k luwe King hin+n naanm+pre m+it ne Isrel o au?”

³⁴ Jisas kit+wekhi kar ik: “Ti h+rekes han kitetim o ti hemtau m+it han netputem?”

³⁵ *Pailat ketp+wek kar ik: “Ti han kitet hi m+it+k ke weiw+ik me Isrel a? Hi au. M+it ne weiw+ik me Isrel netike m+it iuwe pris n+r netuthis neriuwetit ti han in. Ti h+r+ak mekam?”

³⁶ Jisas ketp+wek, “Hi ap ehin+n naan+pre m+it ne t+ in ek au. Hi naan+pre m+it in, te m+it kerek nis+isa h+r nankepa nantikeri nan+n+apan, te h+r ap nantauh+is. Au, hi eh+u in ehin+n naan+m+pre m+it au.”

³⁷ *H+rak katip epei au, Pailat kit+wekhi kar ik: “Ti m+it+k iuwe ehin+n m+it a?”

Jisas ketp+wek, “Ti atip hi M+it+k luwe. Miye pai wina hi herp t+ te hi h+r+ak menmen im miut+p. Hi hat+p m+it h+im yaaim. Neim+n nises h+im yaaim h+r nan+mtau h+im mal.”

³⁸ Pailat kit+wekhi, “H+im yaaim h+r am mekam?”

Pailat katip kewis m+it nanwenkek Jisas kau nu tentak+it

(Mt 27:15-31; Mk 15:6-20; Lu 23:13-25)

H+rak+it tat+p epei au, Pailat p+ike ken witeik katip m+it ne Isrel kar ik: “Hi ap hertei menmen enum h+rak k+r+akem, te hi ak+p kaki au. ³⁹ Me tito

* **18:26** Jo 18:1, 10 * **18:27** Jo 13:38 * **18:31** Jo 19:6-7; Ap 18:15 * **18:32** Mt 20:19; Jo 3:14, 12:33 * **18:35** Jo 1:11 * **18:37** 1Ti 6:13; Jo 3:32-33, 8:47

miutip tito miutip hi hises menmen nipaa yi yirakem. Me wi Pasova hi esiupan mitik enuk kiutip kau kekre winak enuk kaknen yi mit. Yi hanhan hi esiupan Mitik Iuwe ke Isrel ik e o au?"

40 Hir nina netpwek nar ik: "Hirak au. Haiu hanhan ti esiupan Barabas." (Mitik Barabas hirak mitik enuk kenep mit naa hirak kekintip menmen.)

19

1 Hir mit en nina natip menmen epei au, mitik Pailat keit Jisas ken nimin katip mit narak ne ami hir nanwaai nipin nankip. 2 *Hir nakip epei au, hir neit waai nekepen nimaak kire teperiye nekium kau paan kirak. Epei au, hir neit laplap mire yiwir neriuwetiwekem nar ke mit iuwe ne gavman neriuwetem, te hir nan nititwেকnaan natip, 3 *"Haiu hanhan mitik iuwe king kinin naanmpre mit ne Isrel kaku tipmain tipmain enum eik." Epei au, hir niwaai his nakip.

4 *Epei au, hirak Pailat pike ken witeik katip mit en kar ik: "Yi eiyimtau. Hi etiwekhis eiyik enen witeik te yi yertei hi epitari menmen miutip hirak kirakem te hirak kaki kakinterim." 5 Hirak katip epei au, Jisas ketpaan kan witeik keriuwe waai nekepen kau paan kirak laplap mire yiwir mau yink kirak. Jisas kan witeik, Pailat katip, "Yi eiyirek. Hirak mitik ik e."

6 *Mit iuwe pris netike mit kerek naanmpre winak iuwe ke God nrek, hir nina natip nar ik: "Yi eiwenkekik eku nu tentarakit. Yi eiwenkekik eku nu tentarakit." Hir nina natip, te Pailat ketpor, "Yi yaitiwekhis eiwenkekik eku nu tentarakit. Hi epitari menmen enum hirak kirakem, te hirak kaki kakinterim."

7 *Mit iuwe ne Isrel natip nar ik: "Him lo mekre tiwei haiu misesim hiram matip hirak eki ekintar hirak katip hirak Nikan ke God."

8 Pailat hirak kemtau him im, te hirak kinaaen wisenum kentar Jisas katip hirak Nikan ke God. 9 *Hirak kari Jisas keyik kan winak iuwe eik kentar hirak han kitet Jisas hirak Nikan ke God. Te hirak kitiwekhi kar ik: "Ti ekine wit kit keik." Jisas au, kekintip keit. 10 Pailat ketpwek, "Ti henmak te ti etpo au? Ti epitari hi iuwe te hi esiupenit o hi ewenkekit ehu nu tentarakit a?"

11 *Jisas ketpwek, "Ti iuwe hinina hentar God kewisit ti hirakem. Mitik kerek keriuweta hi han hau his mit hirak kirak menmen enum wisenum. Ti au hirak enum kike."

12 *Pailat kemtau him im hirak han kitet karkeik te hirak kaksipuan Jisas. Au, mit ne Isrel netpwek nar ik: "Ti esiupanek ti ap ekaap mitik iuwe Sisa keit Rom. Keimin katip hirak mitik iuwe kinin mit, hirak mitik enuk kepan ke Sisa."

13 Pailat kemtau him im, hirak keithis Jisas keyik ken witeik kau yeno ke mitik iuwe masistret keit wit niuk marak "Ya nan" (Mit ne Isrel nekine wit ik "Gabata") 14 Wi im hiram wi mit ne Isrel nemani menmen me wi Pasova kerek hir hantewenin nipaa God kenep mit ne Isip te hir mit ne Isrel au. Wepni kau nimin iuwe, te Pailat ketpor kar ik: "Yi eiyir mitik iuwe king ki ik e."

15 Hir pike nina netpwek, "Akip! Akip! Ti ewenkekik eku nu tentarakit."

* 19:2 Lu 23:11 * 19:3 Jo 18:22 * 19:4 Jo 18:38 * 19:6 Jo 18:31 * 19:7 Lev 24:16; Jo 5:18, 18:31 * 19:9 Mt 26:62-63, 27:12; Lu 23:9 * 19:11 Jo 10:18; Ap 2:23; Ro 13:1 * 19:12 Lu 23:2; Ap 17:7

Pailat kitorhi, “Mekam? Yi hanhan hi ewenkek m̄t̄ik iuwe king ki eku nu tentarak̄it a?”

M̄t̄ iuwe pris p̄ike netp̄iwek nar ik: “Sisa kerekek h̄rak m̄t̄ik iuwe kaiu. M̄t̄ han au.” ¹⁶ H̄r nat̄ip menmen im epei au, Pailat kewet m̄t̄ n̄rak ek te h̄r net̄iwekhis neriyaak nen ewenkekik kaku nu tentarak̄it.

M̄t̄ h̄r newenkek Jisas kentar nu tentarak̄it
(Mt 27:32-44; Mk 15:21-32; Lu 23:26-43)

¹⁷ M̄t̄ ne ami n̄rak h̄r net̄iwekhis, h̄rak keker̄ir nu k̄rak h̄rak keiȳik ken wit niuk m̄rak “Wit Herwe Paan” kerek m̄t̄ ne Isrel nenewek “Wit Golgota.” ¹⁸ H̄r newenkekik keit ein. H̄r newenkek m̄t̄ik̄it wiketeret tentar nu tentarak̄it tetikerek. Kiut̄ip kau ken his yaaim kiut̄ip kau ken his henkik, Jisas kekre n̄m̄n. ¹⁹ Pailat kewis h̄m mau menmen kat̄ip m̄t̄ n̄rak h̄r newisik kentar nu tentarak̄it. H̄m m̄rak mat̄ip mar im: “IK JISAS KE NASARET, M̄T̄IK IUWE KE ISREL.” ²⁰ M̄t̄ yap̄irwe ne Isrel nekine menmen im nentar wit kerek Jisas m̄t̄ newenkekik kau nu tentarak̄it h̄rak menep wit iuwe Jerusalem. H̄m h̄r newisim mekre h̄m me m̄t̄ ne Isrel, h̄m me m̄t̄ Grik metike h̄m me m̄t̄ ne Rom. ²¹ M̄t̄ iuwe pris ne Isrel nen nat̄ip pailat nar ik: “Ti ap ewis m̄t̄ik iuwe king ke Isrel au. Ti ewis m̄t̄ik ik kat̄ip h̄rekes m̄t̄ik iuwe king ke Isrel.”

²² Pailat p̄ike ketpor kar ik: “Menmen hi nepei ewisim em̄rem emu!”

²³ M̄t̄ik̄it te ami tewenkekik epei au, h̄rak̄it tekyaāit teit Jisas klos m̄rak tenkerem tewetak̄item. H̄r neit laplap saket nokim m̄rak kerek m̄re miut̄ip h̄r mewim au. ²⁴ *Te m̄t̄ik̄it te ami tat̄ip tar ik: “Haiu ap mamwepim au. Haiu emret̄it satu eiȳik emw̄rem te haiu em̄rem em̄rt̄ei keim̄n kakt̄iwem, ti o hi.” H̄rak̄it t̄r̄iak menmen im, te h̄m me God mau t̄wei n̄paa m̄t̄ profet newisim h̄rak mamnen. H̄m im mat̄ip mar ik: “H̄r m̄t̄ nenke klos mai newetan. H̄r neret̄it Satu me laplap nokim mai.”
Te m̄t̄ik̄it te ami t̄r̄iak menmen im.

²⁵ *Jisas miye p̄rak werp wetikewa hi Jon kerek Jisas hanhan keriuwa.

²⁶ *Te h̄rak kat̄ip miye p̄rak, “M̄te, n̄kan kit kerp in kereptit.” ²⁷ Nepei au, h̄rak kat̄ip hi m̄t̄ik̄it disaipel k̄rak har ik: “Ip e h̄re miye pit.” Me w̄ ik Jisas ketpim ere maain, h̄re wen wau wetikewa wau weit w̄nak kai.

Jisas kaa
(Mt 27:45-56; Mk 15:33-41; Lu 23:44-49)

²⁸ *Jisas kat̄ip epei au, h̄rak kertei h̄rak k̄riak menmen yap̄irwe epei au kerek n̄paa m̄t̄ profet newisim mau t̄wei. Menmen miut̄ip keremem mau t̄wei. H̄rak hanhan h̄ram mamnen mam̄r n̄paa m̄t̄ newisim, te h̄rak kat̄ip, “Hi h̄m niu enuk (o mar kewenkika h̄m) eh̄m t̄par mei.”

²⁹ *M̄n kiut̄ip kepu t̄par si enum mekreerek. M̄t̄ ne neit mosong n̄k̄iam newenem mekre t̄par nesenkekim mentar nu heneik ke nu hisop (h̄ram m̄re map̄ik) h̄r neriuwetem men h̄m m̄rak. ³⁰ Jisas kaam t̄par si enum. Epei au, h̄rak kat̄ip kar ik: “Menmen God kat̄ip hi h̄r̄akem h̄ram epei au.” H̄rak kat̄ip epei au, h̄rak kiteh̄r kaa keriuwet h̄m̄n k̄rak ken.

M̄t̄ik̄ ke ami kan kew̄r yipo keneper h̄repīt me Jisas

³¹ *M̄t̄ iuwe ne Isrel nen nitehi Pailat h̄rak kaksuiwe m̄t̄ n̄rak nanwen h̄t̄ n̄an ne m̄t̄ nau nu tentarak̄it h̄r nani waswas nentar ik ek w̄ kerek m̄t̄ nemani menmen me w̄ Sabat. H̄r n̄napen m̄t̄ en wen nanu nan̄t nan̄tar nu tentarak̄it ne w̄ Sabat nentar Sabat im h̄ram w̄ Pasova

* 19:24 Sam 22:18 * 19:25 Mt 27:55-56 * 19:26 Jo 13:23 * 19:28 Sam 22:15 * 19:29 Sam 69:21 * 19:31 Diu 21:22-23

mekrit, h̄ram w̄i yaaim holi iuwe. ³² H̄r nitehi Pailat epei au, h̄rak keriuwet m̄it h̄r nen newen h̄t me m̄t̄ik ke his yaaim, m̄t̄ik ke his henkik kerek h̄r newenkekik̄it tau nu tentarak̄it tetike Jisas. ³³ H̄r nan n̄r Jisas h̄rak epei kaa, te h̄r ap newen h̄t m̄rak. ³⁴ M̄t̄ik kiut̄ip ke m̄it ne ami h̄rak kew̄r yipo k̄irak kak̄ip kenep̄er h̄repīt me Jisas te t̄ipar metike hemkre mewen. ³⁵ *(Hi m̄t̄ik kerek hi h̄r menmen im hi hewis̄im mau t̄wei te yi eiȳrtei Jisas h̄rak N̄kan ke God. Menmen hi hewis̄im h̄ram yaaim. Hi ap hemip̄n au. Hi at̄ip werek.) ³⁶ *Menmen epei man m̄re h̄m me God mau t̄wei n̄paa m̄it profet newis̄im h̄ram mat̄ip. H̄m im mat̄ip mar im:

“M̄it ap nanwen hemik mei m̄rak miut̄ip au.” ³⁷ *H̄m ham mau t̄wei mat̄ip mar im:

“M̄it nan̄r m̄t̄ik kerek n̄paa h̄rnew̄r yipo nank̄ip nenep̄er h̄repīt.”

M̄t̄ik̄it tewis Jisas herwe ȳnk k̄irak mekre han kewen k̄in̄k
(Mt 27:57-61; Mk 15:42-47; Lu 23:50-56)

³⁸ *M̄it n̄riak menmen im epei au, m̄t̄ik Josep ke wit Arimatia kitehi Pailat h̄rak kak̄inke Jisas herwe ȳnk k̄irak keit nu tentarak̄it. Josep h̄rak kises h̄m me Jisas, te h̄rak kepak̄inem kent̄ar h̄rak k̄inaain m̄it iuwe ne Isrel. Pailat kewenhi, te h̄rak ken keit ȳnk k̄irak keiȳk ken. ³⁹ *M̄t̄ik Nikodimas kerek n̄paa ken k̄ir Jisas ke w̄itaan ken ketike Josep, h̄rak keit 50 kilo me t̄ipar me nu wik m̄n̄n̄n yaaim. ⁴⁰ H̄rak̄it teit Jisas herwe ȳnk k̄irak, h̄r nesenkekik mekre laplap yaaim metike nu t̄ipar. Mar im m̄it ne Isrel nemani herwe ȳnk ke m̄it, h̄r newis̄ik kek̄re han. ⁴¹ Wit kerek m̄it newenkek̄ Jisas kau nu tentarak̄it, ni mepu menep han kewen k̄in̄k kepu kerek herwe ap mei m̄iwaai mekrerek ap n̄paa ein au. ⁴² Te h̄rak̄it tewis Jisas herwe ȳnk k̄irak kek̄rerek tent̄ar w̄i im h̄ram w̄i kerek m̄it nemani menmen me w̄i Sabat. W̄i ham mepeit te h̄rak̄it t̄intat̄n wit hak tewis̄ik kek̄rerek au.

20

Jisas p̄ike kek̄rit kepu
(Mt 28:1-8; Mk 16:1-8; Lu 24:1-12)

¹ W̄i Sande hekrit enum h̄rkiwo, Maria pe Magdala h̄re wan han kerek m̄t̄ik̄it tewis Jisas kek̄rerek. H̄re wan w̄irek, h̄re w̄ir nan kerek n̄paa keiyep̄et h̄m ke han eik, m̄it nenkerek kenp̄in kekeip̄in hei eik. ² *H̄re w̄irek epei au, h̄re w̄ir̄r wen w̄ir Saimon Pita ketike hi m̄t̄ik disaip̄el hak kerek Jisas hanhana. H̄re wetpaw̄ir war ik: “H̄r m̄it epei neit ȳnk ke M̄t̄ik Kaiu Iuwe kek̄re han eik, h̄r neiȳk nen newis̄ik k̄iwaai nein te haw̄ir miyap̄ir ap w̄inap̄inek au.”

³ H̄re wat̄ip epei au, Pita ketikewa haw̄ir w̄inaiw̄iri wen han eik e. ⁴ Haw̄ir wesiuk̄nen te hi m̄t̄ik hak eik hin̄n Pita hen h̄r han eik. ⁵ Hi hiteh̄r herenaan h̄r laplap m̄iwaai te hi ap hen n̄m̄n̄n en au. ⁶ Saimon Pita k̄ikaru kan kewenayip̄r. H̄rak ken kek̄re han eik k̄ir laplap yaaim m̄iwaai en. ⁷ *H̄rak k̄ir laplap n̄paa h̄rak̄it m̄t̄ik̄it wik tewis̄im teiȳm tewek̄in̄ paan ke Jisas keriuwerem. H̄ram ap m̄iwaai metike laplap ham au. H̄ram miut̄ip̄en m̄iwaai ham, h̄rak Jisas keweik̄nenim m̄iwaai meit. ⁸ Pita ken n̄m̄n̄n en epei au, hi m̄t̄ik disaip̄el hak kerek hi hin̄n han hiun han kewen k̄in̄k eik, hi hisesik h̄r menmen te hi hertei Jisas p̄ike kek̄rit.

* 19:35 Jo 21:24 * 19:36 Eks 12:46; Nam 9:12; Sam 34:20 * 19:37 Sek 12:10; Rev 1:7 * 19:38 Jo 7:13, 12:42 * 19:39 Jo 3:1-2 * 20:2 Jo 13:23 * 20:7 Jo 11:44

9 *Nɪpaa ere wɪ im em, mɪt wen nepɪtari hɪm me God mekre tɪwei hɪram matɪp mar im: “Hɪrak pɪke kakɪkrit kaku kakɪt.” 10 Hawɪr wɪrek epei au, hawɪr pɪke wen nawɪr en.

Jisas hɪrak kewepyapɪr Maria pe Magdala hɪrekes
(Mk 16:9-11)

11 Maria wan werp han werp witeik witehɪr wɪwaainaan wikɪtek. Hɪre wikɪtek, hɪre witehɪr werenaan. 12 Te hɪre wɪr mɪtɪkɪt ensel wik teriuwet laplap me hɪke tau yeno kerek nɪpaa Jisas herwe yɪnk kɪrak kɪwaairi, kiutɪp kau yeno paan, kiutɪp kau yeno me hɪt. 13 Hɪrakɪt titɪwehi tar ik: “Mɪte, ti henmak te ti hɪkɪt?”

Hɪre wetpɪwekɪt, “Mɪt epei neit herwe yɪnk ke Mɪtɪk Iuwe kai neiyɪk nen wit hak, te hi hepɪtari hɪr newisɪk keit nein.” 14 *Hɪre watɪp epei au, hɪre weweikɪn wɪr Jisas kerp menep te hɪre wepɪtari hɪrak Jisas.

15 Jisas kitɪwehi kar ik: “Mɪte ti henmak te ti hɪkɪt? Ti hɪnhatɪn keimɪn?”

Hɪre han kitet hɪrak mɪtɪk kerek naanmɪpre ni, te hɪre wetpɪwek, “Mɪtɪk, ti heit yɪnk kɪrak hewisɪk kɪwaai wit hak ti etpau te hi ano etɪwek.”

16 Jisas ketpɪwe, “Maria.”

Hɪre weweikɪn wikɪamnaan wɪrek, te hɪre wenke hɪm me Isrel wetpɪwek war ik: “Rabonai.” Hɪram matɪp tisa.

17 *Jisas ketpɪwe kar ik: “Ti ap etenɪna au emɪt. Hi ap han hɪr Haai kai wen au. Ti eno atɪp nai yinan mɪt disaipel har ik: ‘Hɪ ano ahɪrek kerek hɪrak Haai kai, Haai ki, God kai, God ki.’”

18 Hɪrak katɪp epei au, Maria pe Magdala pɪke wen watɪp mɪt disaipel me menmen hɪre watɪp, “Hi epei hɪr Mɪtɪk Iuwe.” Te hɪre wetpor hɪm kerek hɪrak nepei ketpɪwerem.

Jisas kewepyapɪr haiu mɪt disaipel nɪrak hɪrekes
(Mt 28:16-20; Mk 16:14-18; Lu 24:36-49)

19 *Wɪtaan me wɪ Sande, haiu mɪt disaipel haiu mererik meiyepet weipɪr, te mɪt ap nɪrai mentar haiu mɪnaain mɪt iuwe ne Isrel nantaihis naniwep. Haiu wen mepeit en, Jisas kan koknɪnai kerp nɪmɪn ketpai, “Yi han yaaik eiyu.” 20 *Hɪrak ketpai epei au, hɪrak keteiknai his mɪrak nɪpaa mɪt nekenpet nil mekre his mɪrak, keteiknai hɪrepiet kerek mɪtɪk ke ami kakɪp keneper keriuwe yipo. Haiu mɪt disaipel mɪrem, haiu han yaaik iuwe mentar haiu mertei Mɪtɪk kaiu Iuwe pɪke kekrit. 21 *Jisas pɪke ketpai, “Yi han yaaik eiyu. Hi heriuweti yi yepno yɪrɪak menmen mai yar ke Haai kai keriuweta hi han tɪ ik e.” 22 Hɪrak ketpai epei au, hɪrak ketenwɪwai ketpai kar ik: “Yi eiyɪt God Hɪmɪn Yaaik. 23 *Yi yesiuwe menmen enum mau mekre han ke mɪt ap han kitetim, hɪram mamno, o au en, hɪram mamu han kɪr mamu mamɪt.”

Jisas kewepyapɪr Tomas hɪrekes

24 *Wɪ kerek Jisas kan kewepyapɪr haiu mɪt disaipel nɪrak hɪrekes, mɪtɪk kiutɪp Tomas kepu ketikewai au. Niuk mɪrak ham Didimas. 25 Maaain, haiu mɪt disaipel haiu mɪrek haiu metpɪwek mar ik: “Haiu epei mɪr Mɪtɪk Iuwe Jisas.” Au, Tomas ketpai, “Hi ap hɪr pap mekre his o heriuwet his mai mamno mitet pap me hɪrepiet mɪrak, hi ap han kitet hɪrak kepu au.”

* 20:9 Ap 2:24-32; 1Ko 15:4 * 20:14 Lu 24:16; Jo 21:4 * 20:17 Ro 8:29; Hi 2:11-12 * 20:19 Jo 19:38 * 20:20 Jo 19:34, 16:22; 1Jo 1:1 * 20:21 Jo 17:18 * 20:23 Mt 18:18 * 20:24 Jo 11:16, 14:5, 21:2

26 *Maain wɨ hispɨnak wikak (8) epei au, haiu mererik meit nɨmɨn hɨr neiyepet weipɨr, Tomas kau ketikewai. Haiu meiyepet weipɨr te Jisas hɨrak kan koknɨnai kerp nɨmɨn ke haiu mɨt miyapɨr ketpai kar ik: “Yi han yaaik eiyu.” 27 Epei au, hɨrak katɨp Tomas kar ik: “Ti ewis histuwak kit eknen in ehɨr his mai. Epei au ti eriuwet his mamnen mitet hɨrepit mai. Ti ap eweikɨn sip eweto au. Ti eisɨsa!”

28 Tomas ketpɨwek kar ik: “Ti Mɨtɨk Iuwe kai, ti God kai!”

29 *Jisas ketpɨwek, “Ti han kitet hi pɨke hekrit hentar ti hɨra a? Neimɨn ap nɨra te hɨr han kitet hi pɨke hekrit, hɨr ninɨnit.”

Jon katɨp kenmak hɨrak kewis tɨwei ik.

30 *Jisas kɨrɨak menmen yapɨrwe yaaim ham kɨkaap mɨt han. Haiu mɨt disaipel epei mɨrem te hi ap hewisɨm mekre tɨwei ik. 31 *Menmen hi hewisɨm im hi hewisɨm, te yi mɨt kerek yekine tɨwei ik, yi yertei Jisas hɨrak mɨtɨk Kraiss kerek God keriuwetek kan tɨ ik kɨkaap haiu mɨt ne tɨ. Hɨrak nɨkan ke God yi eiyisesik yi yayɨt hɨmɨn yaaik eiyu eitikerek eiyɨntar hɨrak Mɨtɨk Iuwe ik kerek nɨpaa God ketpaiyem.

21

Jisas kewepyapɨr haiu mɨt disaipel mar hispɨnak wik hɨrekes

1 *Maain wɨ ham Jisas kewepyapɨr haiu mɨt disaipel nɨrak hɨrekes keit wan Taibirias. Hɨrak kɨrɨakem kar ik. 2 *Saimon Pita, Tomas (kerek niuk mɨrak ham Didimas), Nataniel ke wit Kena ke provins Galili, hawɨr nɨkerek hɨrakɨt wik te mɨtɨk Sebedi, haiu metike disaipel wik hakɨt te Jisas. Haiu mererik mau meit. 3 Haiu mererik mau meit, Saimon ketpai kar ik: “Hi are ano hahu bot ewɨr hepin ehɨt saauk mei.” Hɨrak katɨp, te haiu metpɨwek, “Haiu mamno mamtikewit.” Haiu men mau bot men mewɨr hepin wɨtaan ere wanewik, te haiu meit saauk mei miutɨp au.

4 *Wepni kewep kan, Jisas kerp tenhaan menep tɨpar, te haiu mɨt disaipel ap mertei hɨrak Jisas au. Haiu han kitet hɨrak mɨtɨk hak. 5 *Hɨrak ketpai kar ik: “Yi pipep, yi yeit menmen o au?” Haiu matɨp, “Ap saauk mei au.” 6 *Hɨrak katɨp kar ik: “Yi eiwɨr hepin mi emno his yaaim mekre tɨpar te yi eiyɨt saauk mei.” Hɨrak katɨp epei au, haiu mewɨr hepin mekre tɨpar, te haiu ap pɨke meriyaam meriuwe saauk yapɨrwe mɨwaaɨ mekrerem.

7 *Hi mɨtɨk disaipel kerek Jisas hanhana hi hatɨp Pita, “Mɨtɨk Iuwe Jisas eik e.” Pita kemtewek, te hɨrak keriuwet saket iuwe mɨwapɨn yɨnk kɨrak. (Hɨrak keriuwet saket kentar hɨrak kenke klos mɨrak te kakɨt saauk.) Hɨrak keriuwetem epei au, hɨrak kehɨn kamɨn tɨpar kari wan ken kiun Jisas. 8 Haiu mɨt disaipel han nau bot man tenhaan mari hepin saauk mekrerem mau niu. Haiu meit yanɨmɨn au. Haiu menep tenhaan mɨre 90 mita keriyen.

9 Haiu man merp tenhaan, haiu mɨr si mɨwaaɨ meit ein, saauk mekre si metike bret mei. 10 Haiu epei man merp ein, te Jisas ketpai, “Yi eiyɨt saauk mei mekre hepin yi epei yetɨwem eiyɨm einen.” 11 *Hɨrak katɨp, te Saimon Pita ken kerp kekere bot kari hepin keiyɨm kan tenhaan. Saauk iuwe mar 153 mɨwaaɨ mekre hepin, te hɨram mewep saauk mɨrɨr au.

* 20:26 Jo 20:19-20 * 20:29 1Pi 1:8 * 20:30 Jo 21:25 * 20:31 Jo 3:15; Ro 1:17; 1Jo 5:13

* 21:1 Jo 6:1 * 21:2 Jo 1:45-51, 20:24 * 21:4 Jo 20:14 * 21:5 Lu 24:41 * 21:6 Lu 5:4-7

* 21:7 Jo 13:23; Mt 14:29 * 21:11 Lu 5:6

¹² Epei au, Jisas ketpai kar ik: “Yi einen eiy+m.” Keiyak ke haiu m+it en ap kit+wekhi h+arak keim+n kentar haiu yap+rwe mertei h+arak M+it+ik Iuwe Jisas.

¹³ *Haiu merp, te Jisas kan keit bret keiy+m kan kewetaiyem.

¹⁴ *In ek haiu m+it haiu m+r Jisas meteipim wikak me w+ n+pa a Jisas kaa p+ike kekrit kepu ere in.

Jisas kitehi Pita menmen

¹⁵ *Haiu m+it maam menmen epei au, Jisas kat+ip Saimon Pita, “Saimon ti n+ikan ke Jon, ti hin+n m+it in hanhana hi o au?” Pita ketp+wek kar ik: “O M+it+ik Iuwe, ti hertei hi hanhan ti.” Jisas ketp+wek, “Te ti naanmampre m+it nanis+isa ti har ke m+it+ik naanm+ipre sipsip mai.”

¹⁶ *Jisas kit+wekhi keteipim, “Saimon ti n+ikan ke Jon, ti hanhana hi o au?” Pita ketp+wek keteipim, “O M+it+ik Iuwe, ti hertei hi hanhan ti.” Jisas ketp+wek, “Ti naanmamre m+it nanis+isa ti har ke m+it+ik naanm+ipre sipsip mai.”

¹⁷ *Jisas p+ike kit+wekhi keteipim, “Pita, n+ikan ke Jon, ti hanhan hi o au?” Pita y+nk enuk kentar Jisas p+ike kit+wekhiyem wikak, te h+arak p+ike ketp+wek kar ik: “M+it+ik Iuwe ti hertei menmen yap+rwe. Ti hertei hi hanhan ti.” Jisas ketp+wek keteipim kar ik: “Ti naanmamre m+it nanis+isa ti har ke m+it+ik naanm+ipre sipsip mai.”

¹⁸ * “Hi hetput werek. N+pa a ti pip+ak ti heit tan+ik kit ti hises han kit hen in hen ein. Maain ti he m+it+ik, ti eriuwet his mit, m+it+ik hak kaksenkekim kakriuwe waai keiy+ik kak+ryit ti eno wit kerek ti h+inapen enori.” ¹⁹ (Jisas kat+ip menmen im kewep+yap+r karkeik te maain Pita kaki kakwen+ipi niuk me God.) Epei au, Jisas ketp+wek kar ik. “Ti ehis+isa.”

Jisas kat+ip ke hi m+it+ik disaipel kerek h+arak hanhana iuwe

²⁰ *Pita keweik+n kerenaan kira hi m+it+ik disaipel kiut+ip herp sip kirak kerek Jisas hanhana. Hi m+it+ik disaipel kerek n+pa a hepu yeno hetike Jisas w+rap+tak+it hi hit+wekhi har ik: ‘M+it+ik Iuwe, keim+n kewepityap+r ti eno m+it enun?’ ²¹ Pita kira h+arak kitehi Jisas kar ik: “M+it+ik Iuwe, mekam mamnen m+it+ik ik?”

²² *Jisas ketp+wek, “Hi hanhan h+arak kaku ere hi p+ike anen, h+iram menmen mit au. Ti ehis+isa.”

²³ Te h+im epei mekrit te m+it nises h+im me Krai nat+ip hi m+it+ik disaipel ik ek hahi au. Te Jisas ap kat+ip hi ap hahi au. H+arak kat+ip, “Hi hanhan m+it+ik ik kaku ere hi p+ike anen, h+iram menmen mit au.”

²⁴ *Hi kerekek hi disaipel hi at+ip me menmen im, hi ewis+im mau t+wei. Yi yertei menmen hi hetpim, h+iram h+im yaaim, hi ap emip+n au. ²⁵ *Jisas kir+ak menmen yap+rwe ham. M+it h+r nanwis+im mamu t+wei ham, hi han kitet t+im haiu m+it mewim ap ketenen t+wei yap+rwe mar im taau.

Mep+r keremem

* 21:13 Jo 6:11   * 21:14 Jo 20:19, 26   * 21:15 Jo 1:42; Mt 26:33   * 21:16 Ap 20:28; 1Pi 5:2

* 21:17 Jo 13:38, 16:30   * 21:18 2Pi 1:14; Mt 16:24-25; Mk 1:17; Jo 13:36   * 21:20 Jo 13:23-25

* 21:22 Mt 16:28   * 21:24 Jo 19:35   * 21:25 Jo 20:30

Menmen Mit Aposel Hir Niriakem Menmen me tiwei ik

Mit hir nau nemerir wi hir nantip mit him me Jisas 1:1-26

1. Jisas katip mit disaipel menmen 1:1-14
2. Mitik kekrehir ke Judas 1:15-26

Mit newepyapir him me Jisas neit Jerusalem 2:1-8:3

Mit newepyapir him me Jisas neit Judea ketike Sameria 8:4-12:25

Mitik Pol katip mit him me Jisas 13:1-28:31

1. Namba wan taim Pol ken kerer wit wit 13:1-14:28
2. Mit nererik natip neit Jerusalem 15:1-35
3. Namba tu taim Pol ken kerer wit wit 15:36-18:22
4. Namba tri taim Pol ken kerer wit wit 18:23-21:16
5. Pol kekere winak enuk keit wit Jerusalem, Sisaria ketike wit 21:17-28:31

Jisas katip kaksuwe God Himin Yaaik kaknen kakikaap mit

¹ *Kai yinak Tiofilas, nipaa hi Luk hewiswut tiwei hak me menmen Jisas hirak kiriakem metike him hirak ketipim kewepyapir mit em, ² *ere wi God ketiwekhis keiyik ken wit kirak. God ketiwekhis wen au, Jisas hirak wen kepu ti, hirak katip mit narak kerek nipaa hirak kehimiteni hir aposel hir nanwep yapir him mirak. Hirak ketpor him nipaa God Himin kirak Yaaik ketpiwewekem. ³ *Jisas hirak kaa pi ke kekrit nepei au, me wi 40 hirak keteiknor hirak hirekes kepu keriuwe menmen yapirwe hirak kiriakem. Hirak kewepyapir hirekes ketpor menmen me God kakinin mit naanempror. ⁴ *Hirak wen kepu ketikeri, hirak ketpor him manp te hir ap naninaaiwir wit Jerusalem au. Hirak katip kar ik: “Yi eiyit in ere God Himin kirak Yaaik kerek nipaa God Haai kai katip kakriuwetek hirak kaknen. Nipaa hi hetpiyem. ⁵ *Nipaa Jon kikir mit neriuwe tipar keremem. Te maain wi ham God kakweti yi mit Himin kirak Yaaik kaknen kaku kakikre han ki, hirak kakikepi yi einaaiwir wit Jerusalem eiwepyapir him me God.”

⁶ *Mit aposel wen nererik nepu, hir nitiwekhi nar ik: “Mitik Iuwe me wi im te ti ehu wit Isrel ehin naanmamprai haiu mit ne Isrel a?” ⁷ *Hirak kewenhi ketpor kar ik: “Hiram ap menmen mi te yi eiyirtei wi te menmen im mamnen au. God Haai hirekes kimat wi im kises han kirak. Te menmen im hi hetpiyem te yi eiyirteiyem. ⁸ *Maain God Himin Yaaik kaknen kakwi yi yayit menmen mirak iuwe mamkepi, yi yaino wit Jerusalem eiwepyapir him mai. Im em epei au, yi yaino provins Judia. Im em epei au, yi yaino wit iuwe Sameria metike wit yapirwe, yi eiwepyapir him mai.”

Jisas kinaaiwir ti ken wit ke God

(Mk 16:19-20; Lu 24:50-53)

⁹ *Hirak ketpor him im epei au, hir wen nirek, hirak God keriyaak kinaaiwir ti ken niu, nap kiwapinek hir nirek nepei au. ¹⁰ *Hir wen nereweknaan keit nepni, mitikit wik terp tekiteri klos mirakit hiram mire

* **1:1** Lu 1:1-4   * **1:2** Mk 16:19; Lu 24:49-51   * **1:3** Lu 24:36-49; Ap 10:41   * **1:4** Lu 24:49; Jo 14:16-17; Ap 2:33   * **1:5** Mt 3:11   * **1:6** Lu 24:21   * **1:7** Mk 13:32   * **1:8** Mt 28:19; Lu 24:48; Ap 2:32, 3:15, 5:32; Ef 3:16   * **1:9** Jo 6:62   * **1:10** Lu 24:4

hike. ¹¹ *Hirakit tetpor tar ik: “Yi mit ne Galili yi yenmak yi yereweknaan keit nepni? Mitik eik Jisas hirekes yi yrek hirak kinaiwiri ken wit ke God, maain hirak pike kaknen kakir ke in ek yi yrek hirak ken nepni.”

Mit aposel nehimitan mitik hak kekrehir ke mitik Judas nipaa kaa

¹² *Hirakit tatip epei au, hir aposel ninaaiwir mniu (o neiyip) niuk mirak wit Oliv, hir nen wit Jerusalem. Hirak ap yanimin au. Hirak menep kar ke mit ne Juda me wi Sabat hir neke ti nanino. Hirak kire 1 kilomita.

¹³⁻¹⁴ ** Hir nipiun Jerusalem, hir nan winak kerek nipaa hir newik. Hir ninik nen haau namin ein mekre winak kau niu. Hir mit in: Pita, Jon, Jems, Andru, Filip, Tomas, Batolomyu, Matyu, Jems hirak mitik hak nikan ke mitik Alfias, Saimon kerek kises him me mit Selot, hir netike Judas nikan ke Jems, Maria, miye pe Jisas wetike kikrek narak, hir netike miyapir han. Hir yapirwe nau haau ik e. Wi yapirwe hir nererik neit in, hir nitehi God menmen. ¹⁵ Maain wi ham mit 120 hir nises him me Kraiss, hir nererik nau haau iuwe, Pita kekrit ketpor kar ik: ¹⁶ * “Nai yinan, nipaa God Himin Yaaik kenip mitik iuwe King Devit hirak kewis him mau twei me mitik Judas kerek nipaa kewepyapir Jisas kerp nein te hir mit enun netiwekhis. Him im nepei man mar ke nipaa Devit kewisim hiram mamnen. ¹⁷ Nipaa Judas hirak ketikewai. Jisas kehimitanek kiriak menmen ketikewai. ¹⁸ * (Mitik ik keit ti mei keriuwe pewek hirak nipaa ketiwem me menmen enun hirak kiriak Jisas em. Hirak keit ti, hirak kerp kau niu kenkewin ken ti tu kewep nipi meket men witeik hirak kaa.” ¹⁹ Mit yapirwe neit Jerusalem nemtau Judas kaa karkeik te hir nekine ti ik mekre him mir hir natip Akeldama. Him im hiram matip mar im: “Hemkre mekiuwe ti.”)

²⁰ * “Him mau twei nipaa Devit kewisim hiram Sam. Him im matip mar im, ‘Winak kirak kaku weinik, mitik hak ap kakwik ekit. Mitik hak kakikrehir kirak kakriak menmen nipaa hirak kiriakem.’

²¹⁻²² * “Sis, haiu mamhimitan mitik hak kaktikewai mamwepyapir Mitik Iuwe Jisas hirak pike kekrit. Haiu mamhimitan mitik kerek kekitewai men ein nipaa Mitik Iuwe Jisas kekitewai haiu men me wi Jon kewepyapir him me God hirak kikir mit ere God keithis Jisas keyirik ken wit kirak.”

²³ Pita katip epei au, hir nehimitan mitikit wik. Josep kerek mit hir nekinaak Banabas o Jastas, hirak kekite Mataias. Hirakit wik keretet.

²⁴ * Hir nehimitan wik et, hir nitehi Mitik Iuwe God nar ik: “Mitik Iuwe ti epei hertei han ke mit yapirwe te ti eteiknai keimin ke mitikit wik ti ti ehimitanek ²⁵ hirak kakikrehir ke Judas. Judas hirak keweikin sip kewet menmen im me God hirak kaa epei ken wit kerek nipaa ti God ehimitanek hirak kaknori. Hirak kakikrehir kirak te hirak kakriak menmen kakir ke haiu mit aposel.” ²⁶ Hir nitehi Mitik Iuwe God menmen nepei au, hir nen vot keimin kakikrehir ke Judas. Hir nen vot nepei au, hir nehimitan Mataias hirak kakikrehir ke Judas, hirak kaku kaktike mit aposel nar ke hiswiyen kiutip (11).

2

God Himin Yaaik kekiuwe kan kau kekre mit

* **1:11** Mt 26:64; Lu 21:27; Rev 1:7 * **1:12** Lu 24:50-53 * **1:13-14** Mt 10:2-4 * **1:13-14** Jo 7:5

* **1:16** Sam 41:9 * **1:18** Mt 27:3-10 * **1:20** Sam 69:25, 109:8 * **1:21-22** Jo 15:27 * **1:24**

1 *Mewaaai meruri wî Pentikos epei man, kerek mît nererik newet God menmen ham me ni mîr, mît kerek nises hîm me Krais hîr nererik nau wînak kiutîp. 2 Hîr nererik nau wînak, wasenum menmen mesikeyaanmi meke nepni man mîre yuwerep mîniu ma mekre wînak, hîram mesikeyaanmi (o mesikewari) wîsenum meit wînak mît newik.

3 *Hîram mesikeyaanmi wîsenum meit wînak eik, hîr mît en nîr menmen mîre si mekinen nin kike kike mau merer mît hîras yapîrwe nau wînak.

4 *Hîr yapîrwe God Hîmîn Yaaik kewi kinîni naanmîpror, hîr natîp hîm ham hîm ham hîr netariyem, kerek God Hîmîn Yaaik kenipi niutîp niutîp hîr netpim.

5 Me wî im mît ne weiwîk miutîp ne Isrel hîr nises hîm me God nitîwekhi menmen, hîr nau nerer wit wit, hîr nan nau wit Jerusalem nanises menmen me wî Pentikos. 6 Mît yapîrwe in hîr nemtau menmen mesikeyaanmi (o mesikewari) meit wînak ke aposel newik, te hîr nesruknen nar nererik, hîr han kîr kekrit kekrit kentar hîr nemtau mît nises hîm me Krais natîp hîm mîr. 7 *Hîr nehînhîn nemtau menmen im te hîr natîpan nar ik: “Mît in hîr natîp hîm maiu te hîr ne Galili keriyen, 8 te haiu markeik haiu niutîp niutîp memtau hîm maiu me nîpaa ein miye haai naiu netpim neit wit kaiu eik?

9 *Haiu mît yapîrwe merer provins mar im em. Haiu ne wit Patia, Midia, Ilam, Mesopotemia, Judia, Kapadosia, Pontas, Esia, 10 Frisia, Pamflia, wit iuwe Isip, wit me Libia menep Sairini. Haiu mît han ne wit iuwe Rom haiu mau in, 11 haiu mît han ne weiwîk miutîp me Isrel, haiu mît han au weiwîk miutîp ham. Haiu mît han ne wit Krit o Arebia, te haiu mît yapîrwe memtau menmen iuwe God kîrîakem kerek mît in hîr netpaiyem neriuwe hîm maiu.” 12 Han kîr katîp te hîr nitelhiyan natîp nar ik: “Mekam im hîram epei man?” 13 Au, mît han hîr nitetnaan natîp, “Mît in naam tîpar si enum wain keremem, te hîr netaritari.”

Pita kewepyapîr hîm me God

14 Te Pita kekrit ketike mît aposel hiswiyen kiutîp (11) hîrak katîp hîm iuwe katîp kar ik: “Yi mît ne Judia yetike mît yi yau wit Jerusalem, yi nîkîp emnep eiyîmtau menmen im hi etpiyem me menmen im epei man. 15 Yi han kitet mît in hîr naam tîpar si enum hîr netaritari. Hîr au, hîrak weni hekrit wepni kewep kan kerekkek. Wîtaan te mît hîr naam tîpar si enum netaritari. 16 Menmen im yi yemtewem hîram menmen nîpaa profet Joel hîrak ketpim kar ik:

17 *Hi God me wî kerek Mîtik Iuwe Krais epei kaknen kaku tî, hi hîrekes ariuwet Hîmîn kai Yaaik kaknen mît yapîrwe. Nîkerek hîrakît tetike nîkerek hîram (o hîran) ni hîr nanwepyapîr hîm mai, yi mît pipap yi wen yepu yîtyaak, yi enun ye mît yi eiwaaî eiyîtyak eiyîr menmen mai. 18 Me wî ham im mît han nai o miyapîr han nai hîr nîrîak menmen mai hi eriuwet Hîmîn kai Yaaik kaknen te hîr nanwepyapîr hîm mai.

19 Me wî eim, hi arîak menmen nîpaa yi yîrem mau nepni o mau tî mar im au. Hi arîak si metike si tîwekre hemkre hîram mamnen.

20 Wepni kakîr au, wenke hîrak kakweikînhis kakre yîwir menep wî yaaim Mîtik Iuwe Krais pîke kaknen tî ik.

21 *Te mît miyapîr niutîp niutîp kerek nenîne Mîtik Iuwe nanitehi Krais kakîkepi, hîrak kakîkepi kaktorhis.’ Profet Joel katîp hîm im.

* 2:1 Lev 23:15-21; Diu 16:9-11 * 2:3 Mt 3:11 * 2:4 Ap 4:31, 10:44-46, 19:6; Mk 16:17 * 2:7 Ap 1:11 * 2:9 2Ti 1:15 * 2:17 Joe 2:28-32 * 2:21 Ro 10:13

22 *²² “Yi mıt̄ ne Isrel yi eiyımtau hım im me Jisas ke Nasaret. Yi yertei Jisas kırıak menmen yaaim yapırwe, hırak kıkıap mıt̄ his hıt̄ enum kerıuwe menmen iuwe God kewetıwekem. God keteikni hırak kerıuwet Jisas kan kerıuwe menmen hırak kewis Jisas kırıakem, yi mıt̄ epei yırem. 23 *²³ Nıpa a God kertei mekam mamnen te hırak han kitet te kaksıuwe Jisas kakno his me yi mıt̄. Yi yeriyaak yeiyık yen yewis mıt̄ enun newenkekik kau nu tentarakıt̄ hırak kaa. 24 *²⁴ Hırak kaa, te God kıkıak hırak kepu kesıupanek kınaaiwır wit mıt̄ epei naa hımın kır kewi. Hırak God kının menmen menip mıt̄ nani hır han enuk nentar Jisas kaki kaku kakıt̄ taau. Au, God nıpa katıp kakıkıak Jisas kekre hei yınk kırak ap te kakısine au. 25 *²⁵ Hım me God nıpa Devit kewisım mau tıwei matıp menmen im:

‘Hekrit hekrit hi hıpır Mıtık Iuwe menep. Hırak kau ketikewa te hi ap han kırıra kerıuwe menmen au.

26 Hi han yaaik hentar menmen im. Menmen hi hetpim meteikın mıt̄ hi han yaaik. Hi hıre mıtık kerekek te hi han tokik ehu ehıntar

27 *²⁷ ti God ap ewis hımın kai kaku wit ke mıt̄ naa hımın kır kewi au. Ti ap ewisa hi Mıtık kerek nıpa ti ehımıt̄ena hi hırak menmen mit, ti ap ewisa hi hahi awaai akre herwe hei te yınk kai kakın taau.

28 Ti epei heteikno menmen hi tewen arıakem te hi ehu ehıt̄. Ti ehu etikewa te hi han yaaik wısenuk.’ Devit epei katıp hım im:

29 *²⁹ “Nai yinan hi hetpi menmen te yi eiyırteiyem me maam nıpu kaiu Devit. Hırak kaa mıt̄ newisık kekre hei kıwaai keit. Haiu mertei hei kırak wen kıwaai ketike haiu mıt̄, te hım nıpa Devit kewisım hırak katıp ke hırekes au, mıtık hak. 30 *³⁰ Nıpa Devit wen kepu, hırak kire profet hırak kertei menmen maain God kakırakem kentar God ketıpwekem. God katıp hırak kaknıp nepenyek kırak hak hırak mıtık iuwe king kire Devit, hırak kakinın haiu mıt̄ naanmamprai. 31 *³¹ Devit hırak kertei menmen God kakırakem te hırak kewis hım mau tıwei me Mıtık God kehımıt̄anek hırak Kraıs maain hırak kaki pıke kakıkrit. Hırak kewis hım hıram matıp:

‘Hırak God ap kınaiwırek keit wit ke mıt̄ hır naa hımın kır kewi, hırak yınk kırak kakısine au.’ 32 *³² God epei kıkıak Mıtık ik Jisas pıke kekrit kepu. Haiu mıt̄ in epei mırek. 33 *³³ God kıkıak Jisas pıke kekrit kau, hırak kau ketike God kının naanmıpre menmen yapırwe. God kewetıwek Hımın Yaaik kar ke nıpa hırak ketpim, te in ek menmen yi yırem yemtewem hıram God Hımın Yaaik hırak kerıuwetek kan haiu mıt̄, hırak kırıakem. 34-35 *³⁴⁻³⁵ Devit hırekes ap ken wit ke God au, mıtık hak. Devit kewis hım mau tıwei hıram matıp:

‘Mıtık Iuwe God katıp Mıtık Iuwe kai Kraıs “Ti ehu menep etikewa ehının naanmıpre menmen ere hi enip mıt̄ enun nepan nanıses hım mıt̄.”

’ 36 *³⁶ Pita wen katıp kar ik: “Yi mıt̄ ne Isrel, yi eiyırtei menmen im werek werek. Mıtık ik Jisas kerek yi yewenkekik kau nu tentarakıt̄, God hırak kenıpek hırak Mıtık Iuwe hırak kehımıt̄enek hırak Kraıs.”

Mıt̄ miyapır hır neweikın han nıses hım me Kraıs, hır Aposeł nıkırı

* 2:22 Jo 3:2 * 2:23 Ap 4:28; 1Pi 1:20 * 2:24 Ap 3:15 * 2:25 Sam 16:8-11 * 2:27 Ap 13:35 * 2:29 1Kin 2:10; Ap 13:36 * 2:30 2Sml 7:12; Sam 89:3-4, 132:11 * 2:31 Sam 16:10 * 2:32 Ap 13:36 * 2:33 Mk 16:19; Ap 1:4, 7:55-56; 1Pi 3:22 * 2:34-35 Sam 110:1 * 2:36 Ap 5:30-31

37* Mít epei nemtau menmen Pita ketpim, hím merikir han kír han enuk natíp Pita kekite mít aposel han netpor nar ik: “Nau yinan, te in ek haiu emrítak mekam?”

38* Pita kewenhi katíp kar ik: “Yi yapírwe niutíp niutíp eiweikín sip eiwet menmen enum haiu mamíkri yayíkri títar mamkine niuk me Jisas Krai te hírak kakísak menmen enum yi yírakem te hírak kakweti God Hímín Yaaik. 39* Nípaa God katíp kaksiuwe God Hímín Yaaik kaknen yi mít yaitike níkerek ní, mít yapírwe hír nau neit nerer wit wit kerek God kaknínor hír nanísesik.”

40* Pita ketpor hím ham yapírwe kari han kír keriuwerem, hírak katíp kar ik: “Yi eikaap híras einépín eikeipín menmen enum mamnen mamnep mít enun in nípaa nenep Jisas.” 41* Mít yapírwe hír nemtau hím Pita ketporem te hír newisi níkírri. Me wí im e God kari 3,000 mít hír netike mít aposel hír nises hím me Krai.

Menmen yaaim mít ne weiwík miutíp me God nírákem

42* Mít in han kír kekrit hír hanhan nemtau hím me mít aposel, hír netike mít nau han kiutíp níkaapan, hír nekiyan naam menmen han tewenín menmen Jisas kírakem, hír nekiyan nitehi God me menmen. 43* Mít aposel hír nírákem menmen yaaim yapírwe níkaap mít nínap hír níre yaain te mít yapírwe hír han kekrit neriuwe menmen. 44* Mít kerek hír nises hím me Krai hír nekiyan nau neit, hír han kitet menmen yapírwe hír netenenim, híram me mít, híras au. 45* Hír nesiuwe tí mír o menmen mír nanít nan mererim. Hír neit pewek im hír nenkerem newet mít neimín netenen pewek au, hír neiyím nen nanít menmen. 46* Hekrit hekrit hír nen nekiyan nau niutíp neit wínak iuwe ke God keit Jerusalem, hír nekiyan nau naam menmen nerer wínak mír han tewenín menmen Jisas kírakem. Hír han yaaik naam menmen mír. 47* Hír newenípi niuk me God, hír mít han yaaik neriuweri. Hekrit hekrit Mítík Iuwe God kari han ke mít hír nisesik, te hír nererik nekiyan nau neit neriuwe mít kerek hír nínn nises God.

3

Mítík hak hit enum Pita kekite Jon tekepik hírak kire yaaik

1* Wí ham hínkewí Pita ketike Jon tariyakít ten wínak iuwe ke God. Hínkewí in ek mít nererik nitehi God menmen. 2* Mítík hak kerek hit enum nípaa miye winaak ere in, hekrit hekrit mít nínanek newisík kau menep ya weipír niuk mírak “Yaaim” híram ya weipír ham me wínak iuwe ke God, hírak kau en kitehi mít miyapír kerek naníno nímnín hírak ketpor hír nanwetíwek pewek mei me menmen. 3* Hírak kír Pita ketike Jon epei tatno wínak nímnín ein, hírak kitíwekíthi ke pewek mei ke menmen. 4* Hírakít tírapíríwek, Pita ketpíwek kar ik: “Tí erawír.” 5* Hírak mítík kíkíamnaan kírét hírak han kitet kar ik: “Hírakít tatweto menmen.” 6* Pita ketpíwek kar ik: “Hi hetenen pewek mei au, te menmen hi hetenínem hi ewetutem. Hi hetput ekrehír ke Jisas Krai nípaa ke wít Nasaret, tí ekrit eke tí eno.” 7* Hírak katíp epei au, hírak ketenen his yaaim mírak keriyaak kekrit kerp.

* 2:37 Lu 3:10, 12; Ap 16:30 * 2:38 Lu 24:47; Ap 3:19 * 2:39 Ais 57:19 * 2:40 Diu 32:5; Fl 2:15 * 2:41 Ap 2:47, 4:4, 5:14 * 2:42 Ap 20:7 * 2:43 Ap 5:11-12, 6:8 * 2:44 Ap 4:32-35 * 2:46 Lu 24:53 * 2:47 Ap 2:41, 6:7, 11:21, 24 * 3:1 Ap 10:3, 9, 30 * 3:2 Jo 9:1; Ap 14:8 * 3:4 Ap 14:9 * 3:6 Ap 3:16, 4:10, 16:18

Wasenum hit metike hitpar mirak mire yaaim. ⁸ Hirak keh'n kekrit kerp hirak keke ti ketikeret ten winak ke God. Hirak keke ti, keh'n kiniu ketik'ir kewen'ipi niuk me God. ⁹ Mit yapirwe en n'rek keke ti kewen'ipi niuk me God. ¹⁰ Hir nertei hirak mit'ik hit enum kerek n'ipaa kau ya weip'ir niuk mirak "Yaaim" ke winak iuwe ke God, hirak kekrit kekrit kitehi mit me menmen. Hir nerteiyek te hir neh'nh'n han kitetim nar ik: "Mekam epei man mekepik te hirak kire yaaik?"

Pita keit winak iuwe ke God kewepyap'ir menmen God kir'iakem

¹¹ Mit'ik ik n'ipaa hit enum kewen Pita ketike Jon, mit yapirwe nitehiyan menmen im neh'nh'n nep'irp'ir nesiuk'n nen winak h'inp niuk mirak "H'inp ke Solomon." ¹² Pita kir menmen ik hirak kewenhi mit ketpor kar ik: "Yi mit ne Isrel. Yenmak yi yeh'h'n yentar menmen im? Yi yenmak te yi y'irap'iraw'ir han kitet haw'ir yaaik'it wir'iak menmen im meriuwe menmen iuwe maw'ir te mit'ik ik n'ipaa hit enum hirak kire yaaik? ¹³ Hirak God ke maam n'ipu kaiu Ebrahim, Aisak, Jekop, hir netike maamrer n'iau n'ipaa hir n'ikaru nepu, hirak kenip Mit'ik Jisas kerek kir'iak menmen mirak, kenipek hirak Mit'ik Iuwe. Yi epei yeriuwetek ken mit'ik iuwe gavman Pailat, hirak kin'n naanm'iprai haiu mit mau wit Isrel, hirak hanhan kare kaksipuan Jisas te yi yeweik'n sip yewet'iwek yat'ip Jisas hirak mit'ik enuk. ¹⁴ Yi epei yeweik'n sip yewet Mit'ik Yaaik kerek God kehim'itanek hirak kises h'm mirak. Yi au hanhan mit'ik iuwe Pailat kaksipuan mit'ik enuk n'ipaa kenep mit'ik kaa, hirak ken yi mit, ¹⁵ te yi yenep mit'ik hirak keteik'n mit menmen mamkepi te hir nanu nantike God. Au, yi yak'ip kaa te God k'ik'iak Jisas p'ike kekrit kepu. Haw'ir epei wirek. ¹⁶ Haw'ir wises h'm me Jisas te menmen iuwe me Jisas kenip mit'ik ik, kerek yi yerteiyek, hirak yaaik. Jisas hirak kenip mit'ik ik yaaik kentar hirak kekepai haiu misesik te menmen iuwe mirak man m'ikaap mit'ik ik te yi epei y'ip'irek, hit mirak tokim meit.

¹⁷ "In ek naw'ir yinan, hi hertei yi yetike mit iuwe nin'ini naanm'ipri y'ir'iak menmen im enum yenep Jisas yentar yi yetari hirak keim'n. Yi han kitet hirak mit'ik kerekek. ¹⁸ God n'ipaa enum eik kenip mit profet hir newis h'm mau t'iwai, hir newepyap'ir Mit'ik God kehim'itanek hir mit han mit nan'waaankek. God kir'iak menmen im epei man meriuwe menmen enum yi wepei y'ir'iak Jisas em.

¹⁹ "Yi eweik'n sip eiwet menmen enum, yi eiyises God hirak kakisak menmen enum yi y'ir'iakem. ²⁰ Te Mit'ik Iuwe kakweti menmen kakn'ip han ki kaku werek werek, hirak kakriuwet Mit'ik hirak kehim'itanek hirak kaku kaktikewi. Mit'ik ik hirak Jisas. ²¹ Hirak eku ek'it wit ke God ere wi mamnen God kakn'ip menmen p'ike mamre yaaim. N'ipaa God kat'ip mit profet me menmen im te hir newis'im mau t'iwai newepyap'irem.

²² "N'ipaa Moses hirak kat'ip kar ik: 'God hirak Mit'ik Iuwe kak'it mit'ik kiut'ip ke weiw'ik mi, hirak kakwis'ik kakre mit'ik profet kaksiuwerek kakwepyap'ir menmen me God kak'ir ke hirak keriuweta hi han. Yi n'ik'ip emnep eiy'imtau h'm hirak ketpiyem. ²³ Mit kerek nemtau h'm mirak nisesim au, hirak God kak'iri ne weiw'ik me Isrel kakn'ip nani.' ²⁴ N'ipaa mit profet yapirwe hir newepyap'ir h'm me God. Samyuel kekite profet hir n'ikaru nekreh'ir ke Moses, hir nat'ip me wi im e. ²⁵ H'm God ketpim kewet

* **3:8** Ap 14:10; Jo 5:14 * **3:13** Eks 3:6, 15; Mt 22:32; Ap 2:23, 7:32; Lu 23:13-25 * **3:14** Mk 15:6-15 * **3:15** Ap 1:8, 2:32, 4:10, 5:30 * **3:17** Lu 23:34; 1Ti 1:13 * **3:18** Lu 24:27, 44, 46 * **3:19** Ap 2:38 * **3:22** Diu 18:15, 18-19; Ap 7:37 * **3:25** Jen 22:18; Ga 3:8

mít profet em, hîr newepyapîrem hîram me yi mít in. Yi eiyît menmen nîpaa God katîp kakwet maamrer ni em. Nîpaa hîrak katîp Êbraham kar ik: ‘Hi eriak yaaim me mít yapîrwe nau tî heriuwe nepenyek kit.’ ²⁶ *Te God kehimitan mítîk kîriak menmen mîrak hîrak kinîn ken yi mít ne weiwîk me Isrel kerekyi yaaim kenip yi mít niutîp niutîp yeweikîn sip yewet menmen enum.”

4

Mít iuwe newis Pita kekite Jon tekre wînak enuk

¹ *Pita kekite Jon wen terp en hîrak Pita wen katîp mít menmen, te mít pris kerek newet God menmen me mít, hîr netike mítîk iuwe kepten ke polis kerek naanmîpre wînak ke God, hîr netike mít ne Sadyusi kerek han kitet mít naa hîr pîke nankrit nanu au, hîr nan nanîthis Pita ketike Jon. ² *Hîr nine han enuk neriuweret nentar hîrakît tewepyapîr hîm tatîp mít em, hîrakît tatîp Jisas kaa hîrak pîke kekrit kepu te mít hîr nisesik hîr nani, maain hîr pîke nankrit nanu. ³ *Hîr netîwekîthis ne hînkewî newisikît tekre wînak enuk teit in ere wanewik. ⁴ *Te mít yapîrwe nemtau hîm me God Pita ketpin, hîr nisesim. In ek, mít neit Jerusalem hîr nises hîm me God, hîr nar ke 5,000.

Mít iuwe kotim Pita kekite Jon teit wînak ke kaunsil

⁵ Wanewik, mít iuwe pris netike mít iuwe ne kaunsil netike mít ninîn nertei hîm lo me Moses, hîr nererik neit Jerusalem. ⁶ Hîr netike Anas, kerek kinîn naanmîpre mít pris, hîrak ketike Kaiafas, Jon, Aleksanda tekite mít yapîrwe ne weiwîk me mítîk iuwe Anas, hîr nan nererik nau wînak iuwe eik. ⁷ *Hîr nari Pita ketike Jon neiyît nan newisikît terp nîmîn, hîr nitîwekîthi nar ik: “Keimîn kekepi te yi epei yenip mítîk hît enum hîrak kîre yaaik? Yi yekine niuk me keimîn te yi yekepi?”

⁸ *God Hîmîn Yaaik kan kau kekra han ke Pita te hîrak ketpor kar ik: “Yi mít iuwe yinîn naanmîpre haiu mít ne Isrel yetike yi mít iuwe ne Kaunsil, ⁹ yi yare yitawîrhi me menmen yaaim hawîr wenip mítîk ik hît mîrak enum. Yi hanhan yayîrtei markeik te hawîr wenipmîtik ik kîre yaaik.

¹⁰ *Hi hatîp te yi mít in yetike mít yapîrwe ne wit kaiu Isrel yi eiyîrtei te mítîk ik kerp nînaan mi hîrak kîre yaaik keriuwe menmen iuwe me Jisas Kraîs nîpaa ke wit Nasaret kerek yi yewenkekik kau nu tentarakît hîrak kaa, te God kîkiak pîke kekrit kepu. ¹¹ *Hîm me God mau tîwei matîp tok piksa me Jisas mar im.

Hîrak kîre teinîk yaaik, te yi mít yime wînak yi yîneinîk yi han kitet hîrak enuk yi yepîrek. Yi yepîrek te God hanhanek kenipek hîrak kîre teinîk mítîk hîrak ketenen wînak siup.’ ¹² *Hîrak kerekek kakîkaap mít ne tî. Neiyan taau. Haiu mít ne tî merer wit wit God ap kewetai niuk ham te haiu emisesik te hîrak kaktailhis taau. Jisas Kraîs kerekek.”

¹³ Hîr epei nemtau Pita ketike Jon hîrakît tatîp hîm iuwe hîrakît tînaain au, hîr nertei hîrakît ten skul au, hîr han kekrit kekrit me menmen im. Hîr nertei nîpaa hîrakît tau tekite Jisas. ¹⁴ Hîr hanhan netpîwekît menmen enum neneret te hîr nîr mítîk kerp ketikeret hîrak kîre yaaik te hîr nekintîp

* 3:26 Ap 13:46 * 4:1 Lu 22:4, 52 * 4:2 Ap 23:8 * 4:3 Ap 5:18 * 4:4 Ap 2:41, 5:14

* 4:7 Mt 21:23 * 4:8 Mt 10:19-20; Ap 7:55 * 4:10 Ap 3:6, 13-16 * 4:11 Sam 118:22; Mt

21:42; 1Pi 2:4, 7 * 4:12 Mt 1:21

nerp neit. ¹⁵ H̄ir nekintip nerp neit o, h̄ir netp̄wekit tatno witeik t̄naaiw̄ir haau h̄ir newim. H̄irak̄it tatno. Nepei au, h̄ir m̄it ne kaunsil h̄ir nat̄ipan nat̄ip nar ik: ¹⁶ **“Haiu mamr̄iak m̄it̄ik̄it it mekam? M̄it yap̄rwe nau wit Jerusalem epei nertei m̄it̄ik̄it wik h̄irak̄it t̄riak menmen ik yaaik te haiu ap mepak̄inet taau. ¹⁷ *Haiu em̄it̄p̄wekit emneret h̄irak̄it ap tatweyp̄ap̄ir h̄im me Jisas tat̄ip m̄t em te menmen im me Jisas mamno m̄it han au em̄it!”*

¹⁸ H̄ir nat̄ipan epei au, h̄ir nen̄in̄wekit neriyaaik̄it tan, h̄ir netp̄wekit h̄im manp te h̄irak̄it ap tatweyp̄ap̄ir tat̄ip m̄t h̄im me Jisas.

¹⁹ Au, Pita ketike Jon tewenhi tetpor tar ik: *“Yi han ekitet God h̄irak han kitet mekam yaaim haw̄ir ewisesim. H̄im mi o h̄im m̄irak. ²⁰ Te haw̄ir ewepyap̄ir menmen haw̄ir w̄irem, menmen haw̄ir wemtau h̄irak ketpim. Haw̄ir wekintip au.”*

²¹ M̄it ne kaunsil wen netp̄wekit h̄im manp neneret. Nepei au, h̄ir neriuwetet ten wit eik. H̄ir ap n̄inap̄in menmen enum te h̄ir naks̄ip nentar m̄t yap̄rwe newen̄ipi niuk me God me menmen h̄irak̄it t̄riakem. ²² M̄it̄ik kerek h̄irak̄it tekepek̄ h̄irak k̄ire yaaik, h̄irak kin̄in 40 tito kau ti.

M̄it nises h̄im me Kraiss nitehi God kak̄ikepi ap n̄inaain newepyap̄ir h̄im m̄irak

²³ H̄ir neriuwetet ten epei au, Pita ketike Jon p̄ike ten n̄irak̄it yinan tetpor menmen m̄t iuwe pris netike m̄t iuwe ne kaunsil netpim. ²⁴ **H̄ir nemtewek epei au, m̄t h̄ir nitehi God nat̄ip nar ik: “M̄it̄ik iuwe God ti epei hewis nepni mekite ti, wan eik, menmen yap̄rwe mewim. ²⁵ *N̄ipaa H̄im̄in kit Yaaik h̄irak kenip maam kau Devit kewis h̄im mau t̄wei h̄iram mat̄ip mar im:*

‘Nenmak m̄t ap ne weiw̄ik me Isrel h̄ir han enuk w̄isenuk? Nenmak h̄ir nimen̄ip̄in nat̄ip wein̄im me nan̄in̄ep M̄it̄ik Iuwe God.

²⁶ M̄it̄ik Iuwe kin̄in naan̄ip̄re m̄t nerer wit wit h̄ir neit yipo hennik nopen menmen m̄ir h̄ir nan nererik nan̄in̄ep M̄it̄ik Iuwe God ketike M̄it̄ik h̄irak keh̄im̄itanek h̄irak Kraiss.’

²⁷ **“Menmen epei man. M̄it̄ik iuwe gavman King Herot ketike m̄it̄ik iuwe gavman Pailat h̄irak̄it tetike m̄t ne weiw̄ik me Isrel m̄t han au, ne weiw̄ik ham, h̄ir yap̄rwe nimoryip̄ir neit wit Jerusalem nenep m̄it̄ik yaaik k̄ir̄iak menmen mit kerek n̄ipaa ti eh̄im̄itanek h̄irak Kraiss. ²⁸ *H̄ir nererik n̄ir̄iak menmen mar ke n̄ipaa ti hanhan heriuwe menmen mit iuwe enipem h̄iram mamnen. ²⁹ *Te in ek M̄it̄ik Iuwe God ti emtau menmen enum h̄ir netpaiyem me h̄ir nanwep. Ti ekepai haiu ap m̄inaain te haiu mamt̄ip m̄t miyap̄ir h̄im yaaim me Jisas. ³⁰ Ti eteik̄in m̄t iuwe enun ti enip m̄t h̄ir n̄inap̄ o his h̄it̄i enum ti enipi h̄ir en̄ire yaain, ti ekepai haiu em̄nip menmen yaaim em̄kreh̄ir ke m̄it̄ik Jisas h̄irak k̄ir̄iak menmen mit.”*

³¹ **H̄ir nitehi God menmen epei au, haau ke w̄inak h̄ir nererik nau neit n̄im̄in ein, h̄irak k̄itan̄ik, God H̄im̄in Yaaik kan kau kek̄re han k̄ir kekepi te h̄ir newepyap̄ir h̄im yaaim me God h̄ir ap n̄inaain au.*

M̄it nises h̄im me God h̄ir nekiyan nau han kiut̄ip

³² **M̄it yap̄rwe h̄ir nises h̄im me God nekiyan nau han kiut̄ip. M̄it̄ik kiut̄ip kari pewek menmen au. H̄ir m̄t yap̄rwe han kitet nare menmen me m̄t niut̄ip niut̄ip h̄iram menmen me haiu m̄t yap̄rwe. ³³ *God k̄ikaap m̄t*

* **4:16** Jo 11:47   * **4:17** Ap 5:28-29, 40   * **4:24** Eks 20:11; Nia 9:6; Sam 146:6   * **4:25** Sam 2:1-2   * **4:27** Mt 27:1-2; Lu 23:7-11; Ap 3:13   * **4:28** Ap 2:23   * **4:29** Ef 6:19   * **4:31** Ap 2:4
* **4:32** Ap 2:44   * **4:33** Ap 2:47

apospel keriuwe menmen m̄rak iuwe te h̄r nat̄p werek werek newep̄yap̄r h̄m me Jisas h̄rak kaa God k̄k̄iak p̄ike kekrit kepu. M̄t yap̄rwe han kitet h̄r yaain iuwe. ³⁴*M̄t̄ik kiut̄ip ke m̄t in yap̄rwe h̄rak ap m̄t̄ik ketenen menmen auri me menmen yap̄rwe au. Neim̄n h̄r netenen t̄i o w̄nak h̄r nesiuwerem nan̄t pewek mererim te h̄r neit pewek neiȳm nan ³⁵newet m̄t aposel em te h̄r nenkerem newet m̄t miyap̄r netenen menmen au h̄r newet̄ir em te h̄r nau werek werek. ³⁶*Me w̄i im, m̄t̄ik kiut̄ip niuk m̄rak Josep h̄rak ke weiw̄ik me Livai, h̄rak n̄paa miye p̄rak winaak keit wit Saipras kerek wan kimaak keketik, h̄rak kepu ketike m̄t en. Aposel nekine niuk m̄rak ham me h̄m Grik Banabas. Niuk im h̄ram mat̄ip mar im: “M̄t̄ik k̄kaap m̄t nises h̄m me God.” ³⁷H̄rak kerekek kesiuwe t̄i m̄rak ham keit pewek mererim keiȳm kan kewet m̄t aposel em.

5

H̄m me Ananias ketike m̄te p̄rak Sapaira

¹Banabas h̄rak kewet m̄t aposel kewet̄ir pewek kenemt̄in me t̄i m̄rak te m̄t̄ik hak au. Niuk m̄rak Ananias. H̄rak m̄te p̄rak Sapaira. H̄rak kesiuwe t̄i m̄rak ham keit pewek mererim. ²*Te h̄rak kenke meiyam p̄nam k̄saw̄nem, h̄rak kewet m̄t aposel p̄nam h̄rak ketpor kar ik: “Pewek im hi ewetiyem h̄ram keremem. Hi ap etenen meiyam au.” M̄te p̄rak epei wertei han k̄rak h̄re wat̄ip: “H̄ram werek.” ³*Pita kit̄iwekhi kar ik: “Ti henmak te ti hewis Seten kari han kit te ti hewis̄is God H̄m̄n Yaaik ti epei henke ham p̄nam h̄saw̄nem?” ⁴N̄paa ti etenen t̄i h̄ram mit. Ti epei hesiuwerem heit pewek mererim, h̄ram mit. Ti henmak te ti han kitet h̄r̄ak menmen enum mar im h̄saw̄n pewek p̄nam. Ti ap hewis̄isai haiu m̄t keriyen meriuwerem au. Ti hewis̄is God ek.” ⁵*Ananias kentaui h̄m im epei au, h̄rak kenkew̄n kaa. H̄rak kenkew̄n kaa, m̄t kerek nemtau menmen im h̄r nep̄r̄p̄r iuwe. ⁶H̄r nep̄r̄p̄r iuwe, h̄r m̄t pipep neit laplap neiȳm nan nesenkekik keriuwerem h̄r neiȳk nen newis̄ik kekre hei.

⁷Maain, m̄te p̄rak wetari menmen im epei man, te h̄re wan in. ⁸Pita kit̄iwehi kar ik: “Ti hetike m̄t̄ik kit yi epei yeit nan im keremem me t̄i yi yesiuwerem o?” H̄re wewenhi wat̄ip war ik: “Keremem.” ⁹*Pita ketp̄iwe kar ik: “Ti hetike m̄t̄ik kit yi yenmak te yi han kitetan yi yewen̄n h̄m God H̄m̄n Yaaik te h̄rak kakyiwep au? M̄t kerek epei newis̄ m̄t̄ik kit kekre hei, h̄r p̄ike nan̄nen nantuthis nanrit nan̄no.” ¹⁰H̄rak kat̄ip epei au, m̄te ip e h̄re wenkew̄n waa. Wenkew̄n waa, pipep nan n̄m̄n in n̄rep h̄re waa, te h̄r n̄nanep neiȳp nen newisiye w̄waai menep hei ke m̄t̄ik k̄re. ¹¹M̄t ne weiw̄ik miut̄ip me God kerek nises h̄m me Kraiss neit Jerusalem netike m̄t han kerek nemtau menmen im, h̄r nep̄r̄p̄r w̄senum.

M̄t aposel n̄r̄ak menmei menmei yaaim mirakel n̄kaap m̄t enun n̄nap o his̄ h̄t enum

¹²*M̄t aposel n̄r̄ak menmen yaaim mirakel mekre n̄m̄n ke m̄t neiȳm n̄kaap m̄t neriuwerem. M̄t yap̄rwe kerek nises h̄m yaaim me Kraiss h̄r nererik nau han kiut̄ip neit w̄nak iuwe ke God neit p̄nak niuk m̄rak “H̄np̄ ke m̄t̄ik Solomon.” ¹³M̄t kerek ap nises h̄m me Kraiss h̄r n̄napen netikeri nau nererik, te h̄r han kiteti h̄r m̄t yaain. ¹⁴*M̄t miyap̄r

* 4:34 Ap 2:45 * 4:36 Ap 11:22-26, 13:2-3 * 5:2 Ap 4:34-35 * 5:3 Jo 13:2 * 5:5 Ap 2:43
* 5:9 1Ko 10:9 * 5:12 Ap 2:43, 14:3 * 5:14 Ap 2:41, 21:20

yapirwe neweikin sip newet menmen enum nises God, hir nererik netike mit miyapir nipaa nises God. ¹⁵ Mit neit ein nir menmen yaaim aposel niriakem, te hir neit mit ninap neri nen newisi nivaai wit eik nentar yeno te Pita keke ti kakno in o ein kakwis his mamantar mit ninap o au en wepni kir kenep himin kirak kentar mit ninap te hir nanre yaain. ¹⁶ Mit yapirwe nerer wit wit menep Jerusalem hir ninan mit ninap netike mit herwe enum manip mekreri han kir ken sip te hir neri nan te Pita kekepi hir yapirwe niutip niutip nire yaain.

Ensel kikaap mit aposel ninaaiwir winak enuk

¹⁷ Mitik iuwe hetpris ketike mit han kerek nriak menmen netikerek, hir netike mit ne Sadyusi kerek han kitet mit nani pike nanikrit au. Hir yapirwe han mekpep neriuwe mit aposel nentar menmen hir nriakem ¹⁸ te hir nen netorhis newisi nekre winak enuk me nanamir ke mit yapirwe.

¹⁹ Hir newisi nekre winak enuk nepu nepeit, te Ensel ke God ke witaan kan kikaisiu wepir ke winak enuk keriyei nen wit eik ketpor kar ik: ²⁰ “Yi eino eiyirp winak iuwe ke God eitip mit miyapir him me hir enises menmen ham yaaim hir nanu werek.” ²¹ Hir nemtau him mirak epei au, wanewik mit aposel nen nekre winak iuwe ke God natip mit miyapir him yaaim. Me wi im, mitik iuwe hetpris ketike mit kerek nriak menmen netikerek hir nenine mit iuwe ne Isrel netike mit han ne Kaunsil hir nererik nau winak nemtau him. Hir nau en, hir nesiuwe mit nanino winak enuk te nantihis naninen. ²² Hir nen ein te hir ap niri nekre winak enuk au, te hir pike nan natip nar ik: ²³ “Haiu men miun winak enuk epei au, haiu mir wepir nepei au nekepetek kik (o pes enum keit), mit nerp wepir naanmprewek te haiu mikaisiu wepir minmatin mit hir nepu au.”

²⁴ Kerek mitik kinin naanmpre mit plisman ke winak iuwe ke God hirak ketike mit iuwe pris nemtau menmen im, hir han kitet karkeik te hir netpaan nen wit eik. ²⁵ Hir wen han kitet menmen im mitik hak kan katip kar ik: “Nikip emnep eiyimtau menmen im. Mit kerek nipaa yi yewisi nekre winak enuk hir nau neit winak iuwe ke God newepyapir menmen natip mit miyapir em.” ²⁶ Hirak katip epei au, mitik kinin naanmpre plisman ketike mit plisman narak epei nen ein netorhis neri nan. Hir nanip au nentar hir ninaain mit yapirwe en nanwir nan naninip.

Mit aposel hir ap ninaain newepyapir him me God neit winak ke kaunsil

²⁷ Hir netorhis neri nan newisi nerp nekre nimin, mit ne kaunsil neweiknor, mitik iuwe pris kinin pris han, hirak kitorhi kar ik: ²⁸ “Nipaa haiu metpi him manp yi ap yewepyapir him me Jisas nepei ketpim te yi epei yatip him im merer wit wit ere mit yapirwe ne Jerusalem epei nemtewem nenepim. Yi hanhan yaitip haiu mit in menep Jisas hirak kaa.”

²⁹ Pita ketike aposel han newenhi natip, “Haiu emises him mi au, him me God keremem. ³⁰ Yi epei yenep Jisas hirak kaa kentar nu tentarakit te God ke maamrer nau nipaa ein naa, hirak kikiak Jisas hirak pike kekrit kepu. ³¹ God kikiak keriyaak kan ketikerek tau. Hirak kau menep his yaaim kerek mit iuwe newiyen. Hirak kire mitik iuwe kinin mit hirak kakikaap mit ne Isrel te hir enweikin sip enwet menmen enum te hirak kakisak menmen enum hir nriakem. ³² Haiu mewepyapir menmen im. Himin

* 5:16 Ap 19:11-12 * 5:17 Ap 4:1-3, 6 * 5:19 Ap 12:7-10 * 5:26 Mt 14:5 * 5:28 Ap 4:18; Mt 27:25 * 5:29 Ap 4:19 * 5:30 Ap 3:15 * 5:31 Ap 2:33-34; Ef 1:20; Hi 2:10, 12:2 * 5:32 Ap 1:8

Yaaik kerek God kewet m̄t ek te h̄r nisesik, h̄rak kewepyap̄r menmen im.”

M̄tik Gameliel kat̄p kaunsil te h̄r ap nan̄nep m̄t aposel nani au em̄t

33 *M̄t ne kaunsil nemtau h̄m im nepei au, h̄r nine han enuk w̄senuk h̄r han kitet nan̄nep aposel nan̄n̄p nan̄nepi. 34 *Au, m̄tik kiut̄p ke kaunsil niuk m̄rak Gameliel h̄rak m̄tik ke Farisi kerek h̄r nin̄n nises h̄m lo me Moses, h̄r m̄t han kitet h̄rak iuwe, h̄rak kerp ninaan me kaunsil kat̄p m̄t h̄r nansiuwe aposel nan̄no wit eik nan̄no nan̄kre haau ham. 35 H̄r epei nen wit eik, h̄rak kat̄p m̄t ne kaunsil kar ik: “Yi m̄t ne weiw̄k me Isrel. Yi han ekitet werek werek menmen yi hanhan yair̄ak m̄t in em. 36 *N̄paa m̄tik Tiudas kekrit kat̄p h̄rak m̄tik iuwe, te m̄t 400 nererik nisesik. Au, m̄t nak̄p kaa te m̄t n̄paa nisesik nokn̄n nan̄no. 37 *Me w̄ n̄paa m̄t newis niuk me m̄t yap̄rwe mekre t̄wei me gavman, m̄tik Judas ke wit iuwe Galili kari han ke m̄t h̄r nisesik te h̄r m̄t han nak̄p kaa, m̄t kerek nisesik h̄r nokn̄n nan̄no. 38 Te in ek hi hetpi me menmen me m̄t in. Yi ap eir̄ak enum me m̄t in au, eiwisi en̄t. Menmen im h̄r nisesim h̄ram han ke m̄t keremem te h̄ram mami mam̄t. 39 Au en, menmen im God h̄rekes k̄riakem, te yi ap eiyn̄n m̄t in me menmen au, eiyn̄tar yi eiȳrtei yi yetike God yenepan h̄rak kak̄kepi.” H̄rak kat̄p epei au, m̄t ne kaunsil nises h̄m m̄rak.

M̄t aposel h̄r han yaaik m̄t nerekyor enum nentar h̄r ne Krai

40 *H̄r nesiuwe m̄t nen neithis aposel neri nan, h̄r nat̄p plisman nan̄p neriuwe n̄p̄n. H̄r nan̄p neriuwe n̄p̄n, h̄r neriuweti nen netpor h̄m manp te h̄r ap p̄ike nant̄p m̄t h̄m kerek n̄paa Jisas epei ketpim, au meit. 41 *Aposel n̄naaiw̄r winak ke kaunsil han yaaik nentar h̄r nertei God han kitet h̄r yaain te h̄r m̄t han nan̄p nentar h̄r nises h̄m me Jisas. 42 *Hekrit hekrit neit winak iuwe ke God kekite winak ke m̄t h̄r wen nat̄p m̄t miyap̄r h̄m yaaim me Jisas kerek h̄rak M̄tik God kehimit̄anek kak̄kaap m̄t nant̄ke God nanu.

6

H̄r nehimit̄an m̄t hisp̄nak wik (7) n̄kaap m̄t aposel

1 *Maain w̄ ham, m̄t nises h̄m me Krai h̄r n̄re yap̄rwe. M̄t nises h̄m me Krai kerek nat̄p h̄m Grik, h̄r nemtaant̄wo neriuwe m̄t nises h̄m me Krai h̄r nat̄p h̄m Hibru. M̄t nat̄p h̄m Grik h̄r nat̄p nar ik: “M̄t ap newet miyap̄r han kerek m̄kaan n̄r naa epei n̄naiw̄ri, m̄t han ap nekepi newet̄r menmen n̄np̄n werek au.” 2 Te m̄t aposel hiswiyen wik (12) nen̄ne m̄t yap̄rwe nises h̄m me Krai netpor nar ik: “Haiu m̄t aposel emwet m̄t miyap̄r pewek me n̄np̄n menmen meiyam te haiu ap mewepyap̄r h̄m me God au em̄t. 3 *Te nau yinan yi ȳnyat̄n m̄t hisp̄nak wik (7) h̄r m̄t yaain God H̄m̄n Yaaik kau han k̄r h̄r nertei menmen werek werek haiu mehimit̄eni h̄r naanm̄pre menmen im. 4 H̄r en̄rak menmen im te haiu mehimit̄an h̄ras haiu hekrit hekrit mitehi God menmen, haiu mat̄p mewepyap̄r h̄m me Krai.”

5 *M̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r han yaaik neriuwe h̄m me m̄t aposel te h̄r nehimit̄an m̄t hisp̄nak wik (7). H̄r nehimit̄an Stiven, h̄rak m̄tik

* 5:33 Ap 7:54 * 5:34 Ap 22:3 * 5:36 Ap 21:38 * 5:37 Lu 2:1-2 * 5:40 Ap 4:18 * 5:41 Mt 5:10-12; 1Pi 4:13 * 5:42 Ap 9:22, 17:3 * 6:1 Ap 4:35 * 6:3 1Ti 3:7 * 6:5 Ap 8:5

kises h̄im me God iuwe, God H̄im+n Yaaik kau kekere han k̄irak iuwe. H̄ir nehimitanekekite Filip, Prokoras, Naikena, Taimon, Pamenas, h̄ir netike Nikolas, kerek n̄ipaa ke wit Antiok. H̄irak ap ke weiw̄ik me Isrel te h̄irak n̄ipaa keweik̄in sip kewet menmen enum kises h̄im me Moses. ⁶ *H̄ir neit m̄it in neriyei neri nen m̄it aposel. H̄ir nitehi God ke m̄it in, h̄ir ner neit m̄it in neriyei neri nen m̄it aposel. H̄ir nitehi God ke m̄it in, h̄ir newis his mau paan k̄ir niut̄ip niut̄ip nehimiteni n̄ir̄iak menmen h̄ir n̄ipaa netpim. ⁷ *M̄it miyap̄ir neiyān yap̄irwe neit Jerusalem nemtau h̄im me Krais, h̄ir nisesim. M̄it pris h̄ir newet God menmen me m̄it, h̄ir yap̄irwe nises h̄im yaaim me Krais.

M̄it han ne Isrel neithis Stiven neriyaak neiȳik nen kaunsil

⁸ *H̄irak Stiven kerek kises h̄im me Krais, God kerek̄iw̄ek yaaim, kewet̄iw̄ek menmen iuwe m̄irak te h̄irak k̄ir̄iak menmen yaaim mirakel k̄ikaap m̄it kerek h̄ir n̄inap o menmen yap̄irwe man̄ip te h̄ir n̄ire yaain. ⁹ Te m̄it han netikerek nenehan. M̄it in h̄ir ne w̄inak kerek m̄it nererik nekine h̄im me Moses nekrerek. Niuk me w̄inak ik h̄iram Friman kentar m̄it n̄ipaa nepu enum n̄ir̄iak menmen nan̄it pewek mererim au, te in ek h̄ir n̄inaaiw̄ir menmen im. M̄it in h̄ir ne wit Sairini, wit Aleksandria, Silisia ketike provins Esia, h̄ir netike Stiven nenehan. ¹⁰ *H̄ir nenehan te God H̄im+n Yaaik k̄ikaap Stiven h̄irak kertei menmen w̄isenum te m̄it en ap nat̄ip menmen nin̄inek taau. ¹¹ *H̄ir han enuk newet m̄it han pewek te h̄ir nan newepyap̄ir Stiven nat̄ip nar ik: “Haiu memtewek h̄irak kat̄ip enum me Moses ketike God.” ¹² Mar im h̄ir nari han ke m̄it yap̄irwe h̄ir han enuk h̄ir netike m̄it iuwe ne kaunsil netike m̄it nin̄in nertei h̄im lo me Moses h̄ir nan net̄iw̄ekhis neriyaak neiȳik nen w̄inak ke kaunsil. ¹³ *H̄ir neithis m̄it han nan nemit̄iw̄ekp̄in nat̄ip nar ik: “Hekrit hekrit m̄it̄ik ik h̄irak kat̄ip enum me w̄inak iuwe ke God ik ketike h̄im lo me Moses. ¹⁴ Haiu memtau h̄irak kat̄ip M̄it̄ik Jisas ke Nasaret kakwen w̄inak iuwe ke God ik e kakt̄ip haiu m̄it emises h̄im ham me h̄im n̄ipaa Moses kewis̄im kewetaiyem.” ¹⁵ M̄it yap̄irwe neit w̄inak ke kaunsil n̄irap̄ire Stiven n̄ir ninaan m̄irak h̄iram m̄ire ninaan ke m̄it̄ik ensel ke wit ke God, h̄iram merh̄ihe.

7

Stiven kat̄ip m̄it ne kaunsil h̄im m̄irak

¹ M̄it̄ik iuwe hetpris kin̄in m̄it pris han, h̄irak kitehi Stiven kar ik: “Menmen m̄it in netpaiyem n̄ipaa ti hetpim o au?”

² *Stiven kewenhi ketpor kar ik: “Nai yinan yetike haairer, yi eiȳimtau h̄im mai. N̄ipaa enum eik Ebrahim h̄irak maam n̄ipu kiau ken wit Heran wen au, h̄irak kepu wit Kaldia, God h̄irak yaaik kerh̄ihe kewepyap̄ir h̄irekes ³ kat̄ip Ebrahim kar ik: ‘Ti enaaiw̄ir wit kit ik e, haairer, paaprer nit, ti eno t̄i hak hi tewen ateiknutek.’ ⁴ H̄irak kat̄ip epei au, Ebrahim k̄inaaiw̄ir wit ke m̄it ne Kaldia ken kau wit Heran. H̄irak kau en ere haai k̄irak epei kaa te maain God kesiuwerek ken wit kerek yi m̄it in yewi. ⁵ *H̄irak kau en me w̄i eim, te God ap kewet̄iw̄ek t̄i kei kike kiut̄ip au. God kat̄ip Ebrahim h̄irak kakwet̄iw̄ek t̄i kaktike nepenyerer n̄irak h̄ir nant̄iw̄ek. W̄i God kat̄ip Ebrahim h̄im im, Ebrahim ap kine n̄ikerek wen au. ⁶ *God kat̄ip Ebrahim h̄im im, h̄irak kat̄ip kar ik: ‘N̄ikerek ni nanu t̄i

* **6:6** Ap 13:3, 14:23   * **6:7** Ap 2:41, 16:5   * **6:8** Ap 2:43   * **6:10** Lu 21:15   * **6:11** Mt 26:59-61   * **6:13** Jer 26:11   * **7:2** Jen 11:31-12:7   * **7:5** Jen 15:18   * **7:6** Jen 15:13-14; Eks 12:40

hak ere 400 titu. Hîr nanu enum mît nanrekyor enum, hîr nanre mît enun nekre wînak enuk hîr nanriak menmen nanît pewek mererim au. ⁷ *Maain hi anep mît kerek nanriak nepenyerer ni enum, hi anîp erekyor enum te hi eriyei nepenyerer ni nanînaaiwîr wit enuk ek nanînen tî ik nanises hîm mai nanwenanîpi.' ⁸ *Hîrak katîp epei au, God kewet Ebrahim hîm hîrak kakisesim me hîrak kerekir yînk kîrak keteikîn mît hîrak kises God hîrakît tekiyakît tau teit. Maain hîrak kine nîkan kîrak Aisak. Hîrak kepu me wî hispînak wikak (8), haai kîrak kerekir yînk kîrak. Maain hîrak Aisak kîre iuwe, hîrak kine Jekop, te hîrak kerekir yînk kîrak. Maain Jekop kîre iuwe hîrak kerekir yînk ke nîkerek hiswiyen wik nîrak (12). Hîr maamrer nîpu nauu.

⁹ *Maain hîr nîre iuwe hîr han menepep nîkik kîr Josep te hîr nesiuwerek ken his me mît nanîno Isip hîr neit pewek mererik. Josep kîriak menmen keit pewek mererim au, te God kau ketikerek naanmîprewek. ¹⁰ *God kekepik keriuwe menmen enum yapîrwe epei man mît nerekyiwekem. Wî kerek Fero mîtîk iuwe ke wit iuwe Isip kari Josep kan kîrek, God kekepik hîrak katîp hîm yaaim kertei menmen werek werek. Fero epei kîrek hîrak kehîmîtanek hîrak kinîn naanmîpre wit iuwe Isip ketike wînak yapîrwe me mîtîk iuwe Fero.

¹¹ *Maain wî man tî hawî au te ni mîr mewo au maa meit wit Isip kekite wit Kenan. Menmen im mewaank mît yapîrwe, maamrer nîpu nauu nînatîn menmen au. ¹² *Maain Jekop kemtau menmen meit wit Isip, hîrak keriuwet nîkerek, hîr maamrer nîpu nauu, hîr ninîn nen Isip nanît menmen. ¹³ *Maain hîr pîke nen neteipim te Josep kewepyparîr hîrekes ke heiyuwerer nîrak kerek hîr han kîtet nîpaa ein hîrak kaa. Marik Fero kertei Josep heiyuwerer nîrak, haai kîrak hîr nepu. ¹⁴ *Josep katîp heiyuwerer nîrak kar ik: 'Yi eitîp haai kai hîrak ketikewi, miyapîr ni nîkerek ni yi einen eiyu wit Isip.' Mît miyapîr hîr yapîrwe nar ke 75 mît. ¹⁵ *Epei au, Jekop ketike nîkerek nîrak nepenyerer nîrak nekiuwe nen Isip nau en ere hîrak ketike nîkerek nîrak, kerek maamrer nîpu nauu, hîr ne mît hîr naa. ¹⁶ *Nepenyerer neit herwe yînk neiyîk nen wit Sikem hîr newisîm mekre han kerek nîpaa Ebrahim kewîr pewek ketnik ke mît ne weiwîk miutîp me mîtîk Hemo.

¹⁷ *Wî epei man menep kerek God kakises hîm nîpaa hîrak katîp Ebrahim em me kakwetîwek tî me wit Kenan, mît haairer ne weiwîk maiu hîr nîre yapîrwe neit wit Isip. ¹⁸ Hîr nîre yapîrwe ere mîtîk Fero hak kinîn naanmîpre Isip. Hîrak ap kises menmen nîpaa Josep kîriakem au kîneinîm kentar nîpaa enum eik Josep kaa. ¹⁹ *Hîrak kewises maamrer nauu, hîrak kewaanki. Hîrak kenîpor hîr newîr nîkerek hemkre tu nen wit eik te hîr au nani. ²⁰ *Me wit im e, Moses miye pîrak hîre wînaak hîrak yaaik wetpen. Miye haai naanmîprewek neit wînak ere wenke wikak. ²¹ *Wenke wikak o, miye haai nîrak newisîk keit wit eik nises hîm me mît iuwe ninîn naanmîpre Isip. Hîrak kaa au. Nîki pe mîtîk iuwe Fero hîre wîrek weriyaak wetîwekhis naanmîprewek hîrak kîre nîkan kîre. ²² Mît ne Isip neteikîwek menmen yapîrwe hîr nerteiyem te hîrak kîre mîtîk iuwe katîp hîm yaaim kîriak menmen yaaim kertei menmen yapîrwe.

* 7:7 Eks 3:12 * 7:8 Jen 17:9-14 * 7:9 Jen 37:11, 28, 39:1-3, 21-23 * 7:10 Jen 41:37-44;

Sam 105:21 * 7:11 Jen 41:54 * 7:12 Jen 42:1-5 * 7:13 Jen 45:1-4, 16 * 7:14 Jen 45:9-11

* 7:15 Jen 46:1-7, 49:33 * 7:16 Jen 23:2-20, 33:19; Jos 24:32 * 7:17 Eks 1:7-8 * 7:19 Eks

1:10-22 * 7:20 Hi 11:23; Eks 2:2 * 7:21 Eks 2:3-10

23 “Maain Moses kepu 40 tito epei au, h̄rak kare kakno kak̄r n̄rak yinan ne weiw̄k miut̄p m̄rak me Isrel. 24 *H̄rak ken en k̄r m̄t̄k ke Isip k̄r̄ak m̄t̄k ke Isrel menmen enum te h̄rak Moses kekepik kenep ke Isip kak̄p kaa. 25 H̄rak han kitet m̄t̄ ne weiw̄k miut̄p m̄rak nan̄rtei God keh̄m̄tanek te h̄rak kak̄kepi h̄r nan̄naaiw̄r Isip te h̄r au netari. 26 W̄i ham h̄rak k̄r m̄t̄k̄t̄ wik te weiw̄k miut̄p m̄rak tenepak̄t̄ te h̄rak kerek̄sir ketp̄w̄ek̄t̄ kar ik: ‘Em̄t̄! Yi m̄t̄k̄t̄ yi te maam kiut̄p. Yi ap te yi ȳr̄iakak̄t̄ enum em̄t̄!’ 27 Au, h̄rak kerek̄ k̄r̄ak keiyak̄ enum ker̄uw̄et Moses ken ketp̄w̄ek̄ kar ik: ‘Ti enop̄n. Keim̄n keh̄m̄tenut̄ ti m̄t̄k̄ iuwe naanmamprai erehiraw̄r haw̄r wenepak̄t̄ me menmen? 28 Ti han kitet ti eiyp̄ har ke nep̄p̄ ti enep̄ kei ke Isip a?’ 29 *Moses kemtau menmen m̄t̄k̄ ketp̄w̄ek̄, h̄rak han kitet m̄t̄k̄ iuwe kak̄mtau h̄rak kenep̄ m̄t̄k̄ ke Isip kaa te h̄rak k̄naain k̄naaiw̄r Isip k̄r̄r ken yan̄m̄n̄ k̄piun wit Midian kau en. H̄rak kau en o, h̄rak kine n̄kerek̄ h̄rak̄t̄ wik.

30 *H̄rak kepu wit Midian kau en ere 40 tito. W̄i ham, ensel ke God k̄saw̄n kek̄re nu, h̄rak kenip̄ si metnen mau nu keit wit تنهاان wein̄k menep̄ m̄niu (o neiȳp̄) Sainai. H̄rak kewep̄ȳp̄r h̄rekes kek̄re nu kerek̄ Moses k̄rek̄ si metnen mewik. 31 Moses k̄rek̄ si metnen mewik, te h̄rak keh̄n̄h̄n̄ ken menep̄ kak̄rek̄. H̄rak ken menep̄ kak̄rek̄, h̄rak kemtau God ketp̄w̄ek̄. 32 H̄rak ketp̄w̄ek̄ kar ik: ‘Hi God ke maamrer n̄ipu nit. Hi God ke Ebraham, Aisak, Jekop.’ Moses h̄rak kep̄r̄p̄r̄ k̄napen k̄k̄amnaan k̄rek̄ au. 33 M̄t̄k̄ Iuwe God ketp̄w̄ek̄ kar ik: ‘Ti eket su m̄t̄. T̄i ik ti herp̄ en, h̄rak t̄i holi hi heh̄m̄tanek̄ h̄rak kai hentar hi hewik. Hi hanhan ti han ekit̄ta. 34 Hi epei h̄r menmen enum m̄t̄ n̄r̄iak̄ m̄t̄ ne weiw̄k miut̄p̄ mai neit̄ Isip. Hi hemtau h̄m̄ m̄r̄ h̄r nat̄p̄ nenep̄p̄ te hi han akepi. Ti enen in ewisa hi her̄uw̄et̄it̄ ti eno Isip.’

35 “Moses h̄rak m̄t̄k̄ kerek̄ m̄t̄ ne Isrel n̄paa netp̄w̄ek̄ nar ik: ‘Keim̄n keh̄m̄tenut̄ ti naanmamprai erehirai haiu m̄t̄ menehan menepan me menmen? Taau!’ H̄rak kerek̄ek̄ God ker̄uw̄etek̄ ken naanm̄pri, ensel ke God kek̄re nu sitaak̄ h̄rak kekepik. 36 *H̄rak kekepik, h̄rak Moses ker̄iȳe m̄t̄ n̄naaiw̄r Isip, h̄rak k̄r̄ak̄ menmen yaaim̄ iuwe mirakel̄ n̄paa m̄t̄ n̄rem̄ au keit wit Isip ketike Wan̄ k̄re Ȳiw̄r, ketike wit تنهاان wein̄m̄ ere 40 tito. 37 *Moses kerek̄ek̄ h̄rak kat̄p̄ m̄t̄ ne Isrel kar ik: ‘God h̄rak kak̄w̄eti m̄t̄k̄ h̄rak profet̄ kak̄r ke hi h̄rak ker̄uw̄eta, h̄rak ke yi m̄t̄ te yi yaȳmtau h̄m̄ m̄rak.’ 38 *Moses n̄paa kepu ketike m̄t̄ ne Isrel nererik̄ nau wit تنهاان wein̄m̄, kerek̄ m̄t̄ newi au. H̄rak kepu ketike maamrer nau netike ensel kerek̄ ketp̄w̄ek̄ keit̄ miniu (o neiȳp̄) niuk̄ m̄rak Sainai. H̄rak keit̄ h̄m̄ me God h̄ram mamkaap̄ m̄t̄ nanu nan̄t̄ tipmain̄ tipmain̄ enum eik̄ h̄rak kewet̄aiyem̄.

39 *‘Au, maamrer nai n̄nein̄k̄ nises h̄m̄ m̄rak̄ au. H̄r̄ neweik̄n̄ sip newet̄w̄ek̄, nek̄re han k̄r̄ h̄r hanhan p̄ke nan̄no Isip, 40 *te h̄r nat̄p̄ Eron nar ik: ‘Ti eime menmen m̄re bulmakau h̄ram mam̄r ke God kaiu h̄ram mamin̄n̄ mamno naanmamprai. Haiu mep̄t̄ari Moses h̄rak kerek̄ ker̄iȳai meit̄ Isip kerai kan, h̄rak kepeit̄ miniu (o neiȳp̄) o h̄rak keit̄ neiȳn̄ o mekam mak̄p̄. Ek̄t̄ en ek̄t̄!’ 41 Me w̄i im̄ h̄r nime nu m̄re bulmakau, h̄r nenep̄ samiyak̄ neit̄ hemkre neiȳm̄ neh̄nek̄, neman̄iyek̄ naam teipe menmei menmei miunewek̄ neiȳm̄ n̄r̄r̄e. 42 *H̄r̄ neman̄iyek̄ n̄r̄r̄e o, God

* 7:24 Eks 2:11-15, 21-22 * 7:29 Eks 18:3-4 * 7:30 Eks 3:10 * 7:36 Eks 7:3, 14:21; Nam 14:33 * 7:37 Ap 3:22 * 7:38 Eks 19:3; Diu 5:5, 9:10; Ap 7:53 * 7:39 Nam 14:3 * 7:40 Eks 32:1-6, 23 * 7:42 Jer 19:13; Emo 5:25-27

keweik+n sip kewet+r kewisi h+r newen+pi h+r mau nepni. H+m God h+rak kewet m+it profet em h+r newis+m mau t+wei mat+p mar im:

‘Yi m+it ne Isrel. Me 40 titu yi ap yenep samiyak yeit hemkre yeiy+m yeh+nem au. Yi yewet t+pir ham em.

43 Yi y+nan weisaak me y+nk me meme me t+pir Molok kerekek. Hi au. Yi y+nan menmen m+re me t+pir Refan yi y+riakem. Im em h+rak m+re ninaan mau tein+k mi yi y+maam yewen+pi niuk m+r. Hi au. Te maain hi tewen eriuwet m+it nepan ne wit Babilon h+r nan+nem nantihis nanri nan+no yi eisipat wit k+r yi eino ein.’

44 *Maamrer n+u nerem+me weisaak k+r neit wit tenhaan wein+m m+it ap newi. Weisaak ik keteiknor h+rak God kau ketikeri. H+r epei nimaak kar ke n+paa God kat+p Moses keteikn+wek han k+rak h+rak k+maak. 45 *Maain n+kerek n+r neit weisaak k+r ke haairer te h+r netike Josua neiy+k nen, h+r nari t+ ke m+it ap ne weiw+k me m+it ne Isrel. God kep+r m+it in nen naa te m+it ne Isrel nekreh+r k+r. Weisaak k+r kepu keit wit Isrel ere w+ Devit naanm+pre m+it en. 46 *God hanhan Devit te Devit kit+wekhi kakime w+nak ke God kerek maam n+pu k+u Jekop kewen+piyek. 47 *Au, Solomon, Devit n+kan k+rak h+rak k+me w+nak eik e.

48 “God h+rak m+it+k iuwe ap kepu w+nak m+it nimaak. Au, m+it+k profet Ais+ia kewis menmen im:

49 *M+it+k Iuwe God h+rak kat+p kar ik: “Nepni h+rak m+re yeno kai hi hau en, hi hin+n naanm+pre menmen, t+ h+rak m+re tap+n hi hewis h+it menterim. Te yi yayime w+nak karkeik te hi eh+ en? 50 Hi eh+ wit karkeik? Hi h+rekes epei hewis menmen yap+rwe.”

51 *‘Yi m+it enun n+k+p paan tokini. Yi y+re m+it enun ap yises h+m God ketpiyem. Yi yar ke maamrer ni. Yi yetikeri ap yises h+m me God H+m+n Yaak au. 52 *Yi eikine niuk me m+it+k profet kiut+pen ke m+it profet yap+rwe kerek n+paa ein nepu te maamrer ni ap nerekyor enum. Taauye! H+r nenep m+it en kerek n+paa newepyap+r h+m nat+p M+it+k Yaak Kraus God kehimitanek h+rak kaknen kak+kepai. Yi h+r+as epei yenep m+it+k ik. 53 *Yi keriyen yeit h+m me God ensel kewetiyem te yi ap yisesim au.”

M+it new+r nan nenep Stiven h+rak kaa

54 *M+it ne kaunsil nemtau h+m Stiven epei ketpor, h+rak merekiror han h+r han enuk neriuwerek yehes mat+n mekeipepam. 55 *Stiven kerek God H+m+n Yaak kau kekre han k+rak iuwe h+rak k+ki+amnaan k+r menmen iuwe me God, h+rak k+r Jisas kerp God his yaaim m+rak kerek m+it iuwe nerpai. 56 *Stiven k+rek, h+rak kat+p kar ik: “Yi eiy+mtau. Hi h+r nepni mewep hi h+r wit ke God kau yaain. M+it+k Jisas, h+rak M+it+k ke wit ke God h+rak kerp his yaaim m+rak.”

57 H+rak kat+p menmen im epei au, h+r m+it yap+rwe n+nap nenep+p nemes+is n+k+p n+napen nemtau h+m im, h+r nesiuknen nererik neweikn+wek netenenik 58 *neriyaak ken wit eik ere n+naaiw+r n+wa ke wit Jerusalem, h+r new+r nan nak+p. M+it n+paa newepyap+rek nenke saket m+r nokim newis+m n+waai h+it me m+it+k pip+ak hak niuk m+rak Sol, h+rak naanm+pre saket m+r te h+r nenep Stiven. 59 *H+r new+r nan

* 7:44 Eks 25:40 * 7:45 Jos 3:14-17, 18:1, 23:9 * 7:46 2Sml 7:1-16; Sam 132:1-5 * 7:47 1Kin

6:1, 14 * 7:49 Ais 66:1-2 * 7:51 Eks 32:9; Jer 9:26; Ais 63:10 * 7:52 2Kro 36:16; Mt 23:31

* 7:53 Ap 7:38; Ga 3:19; Hi 2:2 * 7:54 Ap 5:33 * 7:55 Mt 22:44; Ap 2:33-34, 5:31 * 7:56 Kl

3:1 * 7:58 Ap 22:20 * 7:59 Sam 31:5; Lu 23:46

nakip, hirak Stiven kitehi God katip kar ik: “Mtitk Iuwe Jisas ti ehit himin kai.” ⁶⁰ Hirak kitehir kewen ninip kinap him iuwe, “Mtitk Iuwe ti ap han ekitet menmen enum hir nerekyewem.” Hirak katip menmen im epei au, hirak kaa. Mtitk Sol hirak han yaaik hir nakip kaa.

8

Sol kare kakawaank mit miyapir nises him me Kraiss

¹ *Me wi im mit neit Jerusalem newaank mit miyapir kerek nises him me Kraiss. Mit yapirwe hir nises him me Kraiss ninaaiwir Jerusalem nrir nen nau nerer wit wit neit provins Judia kekite provins Sameria. Hir mit aposel au, hir wen nau neit Jerusalem. ² Mit han nises him me God werak, hir neit Stiven herwe yink kirak nen newep hei newisik, hir nikitik him iuwe. ³ *Hir nikitik te Sol kare kakawaank mit miyapir nises him me Kraiss. Hirak ken kerer winak winak kari mit miyapir ken kewisi nen nekre winak enuk.

Mit newepyapir natip him yaaim me Kraiss neit provins Sameria

⁴ Mit nises him me Kraiss kerek nipaa nrir ninaaiwir Jerusalem nen ein natip mit miyapir him me Kraiss. ⁵ *Mtitk niuk mirak Filip ken wit Sameria katip mit ne mitik Kraiss kerek God kehimitanek kan kikaap mit. ⁶ Mit miyapir yapirwe hir han kiutip newis nitip nises menmen hirak ketpim nentar hir nri menmen yaaim hirak kirakem keiyim kikaap mit. ⁷ *Hirak kepri herwe enum hiram menepip menpin mekeipin mit, hirak kikaap mit hit maa o mit hit enum hir nre yaain, ⁸ te mit neit ein han yaaik nepu.

⁹ Mtitk hak niuk mirak Saimon hirak kau wit Sameria. Nipaa ere wi Filip kan hirak ketenwo henpin, kewen hawi menmei menmei marim te mit miyapir neit Sameria hir han kir kekrit. Hirak kewenipi hirekes hirak iuwe. ¹⁰ Mit yapirwe neit Sameria, mit iuwe, mit weinin, hir nemtau him mirak nisesik. Hir natip nar ik: “Mtitk ik hirak ketenen menmen me God iuwe hirak kire God.” ¹¹ Mit en hir nisesik iuwe nentar me wi yapirwe hirak kenipi hir han kir kekrit keriuwe menmen hirak kirakem. ¹² Te maain Filip kan katip mit miyapir him me God kakinin naanmampre mit, ketpor him me Jisas Kraiss, mit miyapir yapirwe hir neweikin sip newet Saimon, hir nises him im te Filip kiki. ¹³ Saimon hirkes kises him me Kraiss, Filip kiki. Epei au, hirak kises Filip menep menep kire wariyakit kirak, hirak kir menmen yaaim iuwe hirak kirakem kikaap mit keriuwerem te hirak han kirak kekrit.

¹⁴ Mit aposel neit Jerusalem nemtau mit ne Sameria nises him me God, hir neriuwet Pita kekite Jon hirakit ten Sameria. ¹⁵ Hirakit ten tiun Sameria, hirakit titehi God te God Himin Yaaik kaku han ke mit in, ¹⁶ tentar God Himin Yaaik ap kan kewi wen au. Filip kiki kekine niuk me Jisas kerekek. ¹⁷ *Pita ketike Jon tewis his mirakit mewi te God Himin Yaaik kan kau han kir.

¹⁸ Saimon kir aposel tewis his mirakit mau mit God Himin Yaaik kan kewi, te hirak katip kakwet Pita kekite Jon pewek ¹⁹ ketpivekit kar ik: “Yi yenipa hi hertei menmen im te hi ewis his mamu mit, God Himin Yaaik kakwi.”

* 7:60 Lu 23:34 * 8:1 Ap 7:58, 8:4, 11:19 * 8:3 Ap 9:1, 13, 22:4, 26:9-11 * 8:5 Ap 6:5 * 8:7 Mt 10:1 * 8:17 Ap 19:6

20 Pita kewenhi kar ik: “Hi hanhan ti hetike pewek mit yaino si tatikneni yentar ti han kitet ewir pewek eh+ menmen yaa+im me God h+rak kewet mit en em wein+m. 21 *Menmen im h+rak menmen mit au, mentar God kir han kit h+rak yaa+ik au. 22 Ti eweik+n sip ewet menmen im me ti han kitetim, ehitehi God kakisak menmen enum ti han kitetim. 23 *Hi hertei ti han enuk hemkre menepam heriuwe menmen haiu m+rakem. Menmen im enum mau mekre han kit meten+nit mar ke waai mesenkek mitik hak his m+rak keit w+nak enuk.”

24 Saimon katip Pita kekite Jon: “Yi eiyitehi God ke hi te menmen ti hetpim ap mamnen mamrewaank.”

25 Pita ketike Jon tatip menmen h+rakit terteyem me Jisas Krai, h+rakit tetpor h+m me God. Epei au, h+rakit p+ke tepno Jerusalem, h+rakit ten tatip mit miyapir h+m me God terer wit wit me provins Sameria ere h+rakit tipun wit Jerusalem.

Filip katip mitik ke Itiopia h+m yaa+im me Krai

26 Pita ketike Jon epei ten, ensel ke Mitik Iuwe God kan katip Filip kar ik: “Ti hekrit ekiuwe eno ere ti epiun yayiwe kepno Jerusalem ere wit Gesa.”

Nipaa mit nises yayiwe ik te in ek au. 27-28 **Filip kemtewek epei au, h+rak kekrit ken. Me w+ im mitik hak h+rak mitik iuwe ke wit Itiopia p+ke kakno wit kirak kitet yayiwe ik kepno. Mitik ik mitik iuwe naanm+pre pewek me m+te iuwe mit nekine niuk m+re nenewe Kwin Kandes, h+re pe kantri Itiopia. H+rak ken wit Jerusalem kewenipi God te h+rak p+ke kau karis kirak kepnen. H+rak kepnen h+rak kekine t+wei nipaa profet Aisaia kewis+m.

29 God H+m+n Yaa+ik katip Filip kar ik: “Ti eno menep karis im ti etikerek eino.” 30 H+rak katip epei au, Filip kesiuknen ken menep kemtau mitik ek kekine h+m mau t+wei nipaa profet Aisaia kewis+m. Filip kit+wekhi kar ik: “Ti hertei hir o as me menmen ti ekinaam o au?”

31 *Mitik iuwe eik kewenhi kar ik: “Markeik te hi erteiyem? Mitik ketpo menmen te hi erteiyem. Ti enen etikewa ewu in ti ewepyapir menmen te hi erteiyem.”

32 *H+m mitik h+rak kekinaam h+rak mar im: “H+rak k+re sipsip mit neriyaak nakip h+rak ketikeri nenepan au. H+rak k+re sipsip mit nime tepnek m+rak h+rak katip h+m enum au, h+rak kekintip.

33 Hir nenipek y+nk enuk, hir nanriyaak kakno kot mit nankepik au. Keim+n kakwis niuk me nikerek n+rak mamu t+wei? H+rak mitik hak ap kakwis+m kak+ntar hir nankip kaki, h+rak ap kaku ti kakine nikerek au.”

34 Mitik iuwe kitehi Filip kar ik: “Ti etpo profet katip keim+n? H+rak hirekes o mitik hak?”

35 Filip ketp+wek menmen, h+rak katip me h+m ek h+rak kekinam te h+rak ketp+wek h+m yaa+im me Jisas. 36 *H+rakit tepno yayiwe tipun wit heipun m+waairi te m+tik iuwe katip, “Ah+rek! T+par mei m+waai in. Ap menmen mei meiyepeta te ti ek+ra au.”

37 [Filip kewenhi, “Hi ekrit te ti hises Jisas Krai heriuwe han kit.” H+rak kar ik: “Hi han kitet Jisas h+rak N+kan ke God kerekek.”]

38 H+rakit tatip epei au, mitik iuwe katip mitik naanm+pre karis h+rak merp, te h+rak ketike Filip tenke ten t+par, Filip kik+rek. 39 *H+rakit

* 8:21 Sam 78:37 * 8:23 Hi 12:15 * 8:27-28 Ais 56:3-7 * 8:27-28 Ap 9:22, 17:3 * 8:31 Jo 16:13 * 8:32 Ais 53:7-8 * 8:36 Ap 10:47 * 8:39 1Kin 18:12

tinaaiwir tıpar tıniu ten, God Hımın Yaaik keithis Filip keriyaak ken te mıtık iuwe kerenaan kınketnıwek kirek au. Hırak pıke kau karis kitet yayiwe han yaaik ken nırak en. ⁴⁰*Te God Hımın Yaaik hırak kari Filip ken. Hırak keriyaak ken, te hırak kerenaan kır hırekes hırak keit wit Asdot. Hırak keke tı ken kerer wit wit kewepyapır hım yaaım me God ere hırak kıpıun wit Sisaria.

9

Sol keweikın sip kewet menmen enum kises hım me Jisas

¹*Filip wen kırıak menmen, mıtık Sol wen katıp enum kaknep mıt miyapır nises hım me God. Hırak ken kır mıtık iuwe pris kerek kının naanmıpre pris yapırwe, ²hırak kitıwekhi kakıt tıwei keiyım kakno wınak me mıt ne weiwık me Isrel hır nau nererik nekine hım me Moses neıt wit Damaskas. Tıwei ik katıp hıram yaaım te Sol kır mıt miyapır kerek nises hım nıpaas Jisas ketpım, hırak kaktoris kakriyei kakri kaknen wit Jerusalem. ³Hırak keit tıwei epei au, hırak ken wit Damaskas. Hırak kepno menep, si mewenın waswas moke nepni man mır meweiwnıwek. ⁴Hırak kenkewın kıwaai tı kemtau mıtık keit ein katıp kar ik: “Sol Sol ti henmak te ti erekyo enum?” ⁵*Sol kitıwekhi kar ik: “Mıtık Iuwe ti keimın?” Hırak ketpıwek kar ik: “Hi Jisas kerek ti herkyo enum. ⁶Ti ekrit eno wit Damaskas. Maain ti heit en, mıtık hak kaknen kakıput menmen ti ehisesim.”

⁷Hır mıt kerek netike Sol nitet yayiwe nen, hır nerp neıt. Hır nemtau hım te hır ap nır mıtık keimın katıp. ⁸Jisas ketpıwek nepei au, Sol kekrit kesiupan nanamır te hırak ap kır menmen au. hırak nanamır toto, te mıt netikerek netıwekhis neriyaak neiyık nen Damaskas. ⁹Hır nıpiun Damaskas, me wı wikak Sol epei kır menmen au, hırak ap kaam tıpar o menmen au.

¹⁰Mıtık kiutıp kises hım me Jisas kau wit Damaskas niuk mırak Ananaias. Hırak kepu kıtyak kır Mıtık Iuwe Jisas kan ketpıwek menmen kar ik: “Ananaias.” Hırak kekıke kar ik: “Mıtık Iuwe hi hepu.” ¹¹*Mıtık Iuwe ketpıwek, “Ti ekrit eno wit niuk mırak “Ya wit kıpırak,” ti eno wınak ke Judas ti eitıwekhi ke mıtık ke wit Tasas niuk mırak Sol. Hırak prea kitauhi menmen kepu ek. ¹²Hırak epei kıtyak kır mıtık niuk mırak Ananaias kan kewis his menterik te hırak pıke kakır ein ein.”

¹³*Ananaias pıke ketpım, “Mıtık Iuwe, mıt yapırwe netpo me mıtık ik e menmen enum yapırwe hırak kırıakem me mıt nises hım mi neıt Jerusalem. ¹⁴*Hırak epei kan in ketenen tıwei ke mıt iuwe pris, hır natıp hıram yaaım te hırak kakıthis mıt miyapır neimın newenıpi niuk mit.”

¹⁵*Hırak Mıtık Iuwe Krais ketpıwek kar ik: “Ti eno kerekkek hentar hi epei ehımıtanekekakwepyapır hım mai kaktıp mıt ap ne weiwık me Isrel em, hır netike mıt iuwe nır netike mıt han ne weiwık me Isrel. ¹⁶*Hi hırekes tewen eteiknıwek mekam mamnı mamkıp kakıntar hırak kaktıp mıt miyapır hım mai.”

¹⁷Mıtık Iuwe katıp epei au, Ananaias ken wınak ke Sol kewik, hırak kewis his menterik ketpıwek kar ik: “Kai yınak Sol, Mıtık Iuwe Jisas kerek kewepıtıyapır hırekes keit yayiwe te ti hırek, hırak hırekes kerıuweta hi

* **8:40** Ap 21:8 * **9:1** Ap 8:3 * **9:5** Ap 5:39 * **9:11** Ap 21:39 * **9:13** Ap 8:3 * **9:14** Ap 9:1-2, 21; 1Ko 1:2 * **9:15** Ap 25:13, 23, 27:24; Ro 1:5 * **9:16** 2Ko 11:23-28

han. H̄irak keriuweta te hi ekepit ti p̄ike eh̄ir ein ein, God H̄im̄in Yaaik kaku kak̄ikre han kit.”¹⁸ H̄irak kat̄ip epei au, menmen m̄ire saauk h̄iar mekre nanam̄ir k̄irak m̄inat̄in, te Sol p̄ike k̄ir ein ein. H̄irak kekrit ken, Ananias k̄ik̄irek.¹⁹ Epei au, h̄irak kaam menmen h̄irak p̄ike manpenuk keit.

Sol kat̄ip m̄it h̄im yaaim me Krai keit Damaskas

²⁰ Sol h̄irak kepu ketike m̄it han nises h̄im me God neit Damaskas me w̄i ham. Waswas h̄irak ken w̄inak ke m̄it ne weiw̄ik me Isrel h̄ir nau nererik nekine h̄im me Moses, h̄irak kewepyap̄ir h̄im me Jisas kat̄ip m̄it h̄irak N̄ikan ke God.²¹ *M̄it nemtau h̄im m̄irak h̄ir han kekrit nat̄ipan nar ik: “M̄it̄ik ik kerekek h̄irak keit Jerusalem kenep m̄it kerek nises h̄im me Jisas a? H̄irak kan in te kak̄ithis m̄it kerek newen̄ipi niuk m̄irak kakriyei kakri kakno kakwet m̄it iuwe pris en?”²² *Sol keriuwe h̄im iuwe h̄irak ketpim kari han ke m̄it yap̄irwe keteiknor Jisas h̄irak M̄it̄ik Iuwe Krai kerek God n̄ipaa kehimit̄anek te h̄ir m̄it ne weiw̄ik me Isrel nau Damaskas h̄ir ap nem̄inp h̄im m̄irak.

²³ *W̄i yap̄irwe epei men, m̄it han ne weiw̄ik me Isrel nau en nererik nat̄ipan nimen̄ip̄in Sol nank̄ip te²⁴ m̄it han net̄p̄iwek menmen h̄ir nan̄irakem. W̄itaan wanewik hekrit hekrit h̄ir nerp ya weip̄ir ke wit Damaskas nekiw̄iwek h̄ir nank̄ip.²⁵ *Au, w̄itaan hak m̄it kerek nises h̄im m̄irak me Jisas h̄ir net̄iwekhis newis̄ik kekre w̄ipo w̄isenuk h̄ir n̄ikaap waai n̄inaiw̄irek ken kekre hei ke han iuwe keit wit eik keweik̄in wit Damaskas kekiuwe kerp t̄i h̄irak k̄ir̄ir.

Sol keit wit Jerusalem

²⁶ *Sol k̄inaaiw̄ir Damaskas epei ken wit Jerusalem, h̄irak kare kaku kaktike m̄it en nises h̄im me Krai. Au, h̄ir ap nemtau h̄im m̄irak. H̄ir n̄inein̄ik nentar h̄ir han kitet h̄irak ap kises h̄im me Krai. H̄ir han kitet h̄irak kan kemip̄in kakwenaani kak̄ir neim̄in h̄ir nises Krai h̄irak kakwisi nan̄ino w̄inak enuk.²⁷ *H̄ir n̄inein̄ik te m̄it̄ik Banabas ket̄iwekhis keriyaak keiȳik ken m̄it aposel ketpor Sol kitet yayiwe h̄irak k̄ir M̄it̄ik Iuwe Jisas, h̄irak ket̄p̄iwek menmen. H̄irak wen ketpor Sol kat̄ip m̄it h̄im me Krai ketpor h̄im manp keit wit Damaskas.²⁸ H̄irak ketpor epei au, h̄ir newis Sol kau ketikeri te h̄irak ken k̄ir ein ein keit Jerusalem kat̄ip h̄im iuwe ketpor h̄im me Jisas. H̄irak ap k̄inapen au.²⁹ H̄irak ketike m̄it ne weiw̄ik me Isrel kerek h̄ir nertei h̄im Grik, h̄ir nat̄ipan nenehan me Jisas te h̄ir nererik nimen̄ip̄inek nank̄ip.³⁰ *W̄i kerek m̄it nises h̄im me Jisas ein nemtewek, h̄ir neithis Sol neriuwetek kekiuwe ken wit Sisaria newis̄ik kau sip neriuwetek ken n̄irak en wit Tasas.³¹ Me w̄i im m̄it ap nenep m̄it nises h̄im yaaim me Jisas te h̄ir m̄it yap̄irwe nau neit provins Judia, Galili ketike Sameria h̄ir nau werek werek. God H̄im̄in Yaaik kekepi h̄ir n̄inak̄in tokim h̄ir nari m̄it han nises h̄im me Jisas Krai h̄ir han kitet h̄irak yaaik.

Pita k̄ikaap Inias h̄irak k̄ire yaaik

³² Pita keke t̄i ken kerer wit wit. W̄i ham h̄irak ken k̄ir m̄it nises h̄im me God neit wit Lida.³³ H̄irak ken k̄ir m̄it neit wit Lida, h̄irak k̄ir m̄it̄ik niuk m̄irak Inias. M̄it̄ik ik k̄iwaai yeno me tito hisp̄inak wikak (8) kentar his h̄it maa te h̄irak ap kekrit au.³⁴ Pita ket̄p̄iwek kar ik: “Inias, Jisas kenipit ti h̄ire yaaik. Ekrit ewen laplap ewis̄im em̄ntar yeno.” H̄irak kat̄ip epei au, m̄it̄ik

* 9:21 Ap 8:3, 26:10 * 9:22 Ap 17:3, 18:5, 28 * 9:23 Ap 23:12 * 9:25 2Ko 11:32-33 * 9:26 Ga 1:17-19 * 9:27 Ap 9:4, 20; 1Ko 9:1, 15:8 * 9:30 Ap 11:25; Ga 1:21

kekrit waswas. ³⁵ Mît yapîrwe nau wit Lida kekite wit iuwe Seron nîrek hîrak kîre yaaik te hîr neweikîn sip newet menmen enum nises Mîtîk Iuwe Jisas.

Mîte Dokas waa Pita pike kîkîa (o kekip) wekrit wepu

³⁶ Mîte piutîp niuk mîre Tabita wepu wit Jopa. Me hîm Grik hîr mît nenewe Dokas. Hekrit hekrit hîre wîrîak menmen yaaim hîre wîkaap mît enun menmen auri, hîre wises hîm me God. ³⁷ Me wî Pita kepu wit Lida, mîte ip wînap hîre waa. Mît miyapîr han en nises menmen me maamrer nîr hîr nîkîr yînk kîre newisiye wîwaaî wekre haau mau wînak kau niu. ³⁸ Wit Lida hîrak menep kîrapît wit Jopa te mît nises hîm me God neit ein nemtau mît natîp Pita kepu Lida, te hîr nesiuwe mîtîkît wik ten tetpîwek tar ik: “Ti etikawîr euno wit kawîr waswas.” ³⁹ Hîrakît tatîp epei au, Pita kekrit ketikeret ten. Hîrakît ten tiun wînak eik, hîr neriyaaik ken haau kau niu ein. Miyapîr yapîrwe kerek mîkaan nîr epei naa, hîr nerp en nîkîtep. Hîr nîr Pita epei kan, te hîr nan neweikînîwek neteikînîwek menmen nîpaa me wî hîre wepu Dokas wekerwo laplap wewet mît miyapîr em neriuwetem. ⁴⁰ *Pita keriuweti nen witeik, hîrak kitehîr kewen ninîp kitehi God me hîre. Epei au, hîrak kerenaan katîp herwe yînk kîre kar ik: “Tabita ti ekrit.” Hîrak katîp epei au, hîre wesiupan naan. Hîre wesiupan naan wîr Pita, te hîre wekrit wau yeno. ⁴¹ Hîre wekrit wau yeno, Pita kîkîa hîre wekrit werp, hîrak kenîne miyapîr mît nîr epei naa nîpaa ein, hîr netike mît han en nises hîm me God kewetîr mîte ip pike wan. ⁴² Mît yapîrwe neit Jopa nemtau hîm im te hîr nises hîm yaaim me Mîtîk Iuwe Kraîs. ⁴³ *Pita kepu wî yapîrwe kau wînak ke Mîtîk itai kîrak Saimon kerek kenip yînk me samiyak yaaim me yerkesi.

10

Ensel ke God ken kîr mîtîk Konilias ketpîwek menmen

¹ *Mîtîk hak niuk mîrak Konilias kepu wit Sisaria. Hîrak mîtîk iuwe ke Ami, hîrak kinîn naanmîpre 100 mît soldia ne ami ne wit iuwe Itali keit yanîmîn. ² Hîrak mîtîk ik ketike mît nau wînak kîrak hîr han kitet God hîrak iuwe te hîr newenîpiyek. Hekrit hekrit hîrak kitehi God menmen, hîrak keit pewek kewet mît ne Isrel kerek enun menmen auri kewetîrem.

³ *Wî ham menep hînkewî hîrak kepu kîtyak kîr ensel kerekek ke God kan ketpîwek kar ik: “Konilias.”

⁴ Hîrak Konilias kîrapîrwek kepîrpîr kitîwekhi, “Mekam mîtîk iuwe?”

Ensel ketpîwek kar ik: “God han kitetit ti hitîwekhi hekrit hekrit ti ewet mît enun si enuni pewek herekyor yaaim. ⁵ Te in ek ti esiuwe mît han nanîno wit Jopa hîr nanînantîn mîtîk kerekek niuk mîrak Saimon. Niuk mîrak ham hîrak Pita. ⁶ *Hîrak kau wînak ke itai kîrak Saimon, kerek kenip yînk me samiyak, hîrak wînak kîrak kîwaaî tenhaan menep wan eik. Hîrak kakîtput menmen te yi eiyisesim.”

⁷ Ensel ketpîwek epei au, hîrak ken. Hîrak ken, Konilias kenîne mîtîkît wik tîrîak menmen mîrak tekite mîtîk ke ami kiutîpen. Mîtîk ke ami kewenîpi niuk me God, hîrak hekrit hekrit kau ketike Konilias naanmîpre menmen mîrak me ami. ⁸ Hîrak ketpîwekît menmen hîrak epei kîrem. Hîrak ketpîwekîtem epei au, hîrak kesiuweret ten wit Jopa.

Pita kepu kityak k̄ir menmen

⁹ H̄rak kesiuweret ten, w̄itaan h̄rakit t̄iwaai ya ke n̄im̄in. Wanewik h̄rakit tekrit tepno menep wit Jopa. Menep me wepni n̄im̄in iuwe Pita k̄iniu ken kau w̄inak siup kerek k̄ip̄rak ken kitehi God menmen. ¹⁰ H̄rak Pita kitehi God menmen, h̄rak n̄in̄p̄i maak h̄rak han kitet kakim menmen, h̄rak wen kemeriyor h̄r wen n̄iam m̄iwaai si. H̄rak kepu en h̄rak kepu k̄ityak, ¹¹ *k̄ir nepni mewep menmen m̄ire laplap m̄it n̄ikaaip waai mewim men p̄inak men p̄inak, men yinak, men yinak, h̄ram mekiuwe man menep t̄i. ¹² Menmen yap̄rwe mau mekrerem. Samiyak, manpen, pewen, k̄irin metike hore yap̄rwe. ¹³ H̄rak k̄irem, h̄rak kemtau m̄it̄ik ketp̄wek kar ik: “Pita ekrit em̄ip eh̄im.” ¹⁴ *Au, Pita ketp̄wek kar ik: “Auye! Hi n̄ipaa ere in ap haam menmen im h̄im me Moses mau t̄iwei meriuwes̄sem mar ik: ‘Yi m̄it ne Isrel ap eiyim samiyak im au em̄it.’” ¹⁵ *H̄rak m̄it̄ik ketp̄wek kar ik: “Menmen God kat̄ip h̄ram yaa im ti ap et̄ip h̄ram enum au em̄it.” ¹⁶ Menmen im man mar wikak. Epei au, menmen m̄ire laplap p̄ike m̄iniu men nepni eim.

¹⁷ H̄ram m̄iniu men nepni eim, Pita han kitet kar ik: “Menmen im meteikno mekam?” Pita han kitetim, m̄it̄ik̄it kerek Konilias n̄ipaa keriuwetet t̄ipiun Jopa titehi m̄it ere t̄inap̄in w̄inak ke m̄it̄ik Saimon, h̄rakit terp ya weip̄r ke n̄iwa meweik̄in w̄inak eik e. ¹⁸ H̄rakit ten̄ine titehi tar ik: “M̄it̄ik kiut̄ip niuk m̄irak Saimon Pita kau in o au?” ¹⁹ *Pita han kitet menmen h̄rak epei k̄irem, God H̄im̄in Yaaik ketp̄wek kar ik: “N̄ik̄ip emnep emtewek! M̄it̄ik̄it wikak epei tan t̄intetnut, ²⁰ te ti ekrit ekiuwe eno etikeret eino. Ti ap enapen han ekitet menmen au em̄it. Hi epei heriuwetet tan.”

²¹ H̄rak kat̄ip epei au, Pita kekiuwe ken k̄ir m̄it̄ik̄it kerek Konilias keriuwetet tan in, h̄rak ketp̄wek̄it kar ik: “Hi m̄it̄ik̄i yi ȳinyetno. Yenmak te yi yan?” ²² *H̄rakit tetp̄wek tar ik: “M̄it̄ik̄i iuwe kin̄in naanm̄ipre 100 m̄it ne ami keriuwetei haflu man in. H̄rak m̄it̄ik̄i yaaik han kitet God iuwe h̄rak kisesik, m̄it̄ ne weiw̄ik me Isrel h̄r nat̄ip: ‘H̄rak yaaik,’ m̄it̄ik̄i ik God kesiuwe ensel k̄irak ketp̄wek h̄rak kakriuwet m̄it han nan̄ino nantuthis ti enen w̄inak k̄irak ti et̄ip̄wek menmen.” ²³ *H̄rakit tat̄ip epei au, Pita keriyei keri kan w̄inak n̄im̄in en, h̄rakit t̄iwaai en me w̄itaan. Wanewik h̄rak kekrit ketike m̄it han ne wit Jopa h̄r nises h̄im me God, h̄r netikeret nen.

Pita ken w̄inak ke Konilias

²⁴ H̄r netikeret nen ere w̄itaan, h̄r n̄iwaai. Wanewik h̄r nekrit nen. Me w̄i im h̄r n̄ipiun Sisaria kerek Konilias kemer̄ir Pita. H̄rak epei kari nei ne weiw̄ik miut̄ip m̄irak, netike n̄irak yinan han h̄r nau w̄inak. ²⁵ Pita ketikeri nare nan̄ino n̄im̄in en, Konilias kewenyip̄irek keit ya weip̄r ke w̄inak kenke kewen nin̄p̄ kiteh̄ir menep h̄it m̄irak. ²⁶ *Au, Pita kenipek h̄rak kekrit, ketp̄wek kar ik: “Ti ekrit hentar hi ap God au. Hi m̄it̄ik har ke ti kerekek.” ²⁷ Pita ketike Konilias tewepnak ten n̄im̄in en, Pita k̄ir m̄it yap̄rwe nererik nau en.

²⁸ H̄rak k̄ir m̄it nau en, h̄rak ketpor kar ik: “Yi m̄it h̄iras yi yertei werék h̄im haiu m̄it ne Isrel misesim h̄ram meriuwes̄isai mamu w̄inak ke m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel mam̄im menmen mamtikeri au em̄it. Te God epei

* 10:11 Ap 11:5-17 * 10:14 Lev 11:1-47; Esi 4:14 * 10:15 Mk 7:15, 19 * 10:19 Ap 11:12, 13:2 * 10:22 Ap 10:1-2 * 10:23 Ap 10:45, 11:12 * 10:26 Ap 14:13-15; Rev 19:10

keteikno hi ap han ekitet m̄t̄ik hak enuk kentar h̄rak ap ke weiw̄ik me Isrel au. ²⁹ W̄i kerek yi yeriuwet m̄t̄ik̄it tan tetauhis, hi ap hat̄ip au. Hi han kerek. In ek hi hit̄ihi te yi yenmak yi yeriuwet m̄t̄ik̄it tan tetauhis te hi han in?”

³⁰ *Konilias kat̄ip kar ik: “Mar ke petepin ti han in, n̄ipaseik w̄i tekyaait (4) hi heit w̄inak kai hi hitehi God menmen ere menep h̄nkew̄i. Hi wen hepu in, hi h̄r m̄t̄ik̄ kiut̄ip keriuwet klos merh̄the kerp ninaan mai. ³¹ H̄rak ketpo kar ik: ‘Konilias, God kemtau h̄m mit ti hit̄iwekhi menmen. H̄rak han kitet menmen yaaim ti h̄r̄rak m̄t̄ enun si enuni em. ³² Ti eriuwet m̄t̄ han nan̄no wit Jopa nan̄nant̄in m̄t̄ik̄ niuk m̄rak Saimon Pita. H̄rak kau w̄inak ke m̄t̄ik̄ Saimon kerek kenip ȳnk me samiyak yaaim meyerkesi, h̄rak w̄inak k̄rak k̄iwaai tenhaan menep wan eik.’ ³³ Hi epei hemtewek, waswas hi heriuwet m̄t̄ik̄it wik ten t̄int̄etnut tetuthis terit tan. Ti m̄t̄ik̄ yaaik te ti etikeret epei yan in. T̄is, God kau ketikewai haiu mererik te haiu mam̄int̄au menmen God ketput ti ewep̄yap̄rem et̄paiyem.”

Pita kat̄ip h̄m me Krai keit w̄inak ke Konilias

³⁴ *Konilias kat̄ip Pita epei au, Pita ketpor kar ik: “Hi het̄pi werek. In ek hi hertei God h̄rak han kitet m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe n̄ip̄ran kerek̄yor menmen miut̄ip. ³⁵ *Weiw̄ik miut̄ip keremem au. God han yaaik keriuwe m̄t̄ nerer wit wit kerek newen̄ip̄iyek n̄r̄iak menmen yaaim nisesik. ³⁶ *Yi yertei h̄m God kewet haiu m̄t̄ haiu nepenyerer ne Isrel kewetaiyem. God kewep̄yap̄r h̄m yaaim kat̄ip haiu mam̄tikerek emu han kiut̄ip mam̄nt̄ar Jisas Krai. H̄rak M̄t̄ik̄ Iuwe kin̄n naan̄m̄pre m̄t̄ yap̄rwe. ³⁷ *Yi yertei n̄ipaa Jon kat̄ip m̄t̄ menmen ketpor h̄r enweikin̄ sip enwet menmen enum, h̄rak k̄k̄iri. H̄rak k̄k̄iri epei au, Jisas kewep̄yap̄r h̄m me God mekrit min̄n meit Galili men merer wit wit meit Isrel. ³⁸ *Yi yertei Jisas ke wit Nasaret. God keh̄m̄tanek kewet̄iwek H̄m̄in Yaaik k̄rak ken kewik kewet̄iwek menmen iuwe m̄rak kak̄kepik. H̄rak ken kerer wit wit k̄r̄iak menmen yaaim me m̄t̄, k̄ikaap m̄t̄ kerek Seten kew̄r menmen m̄rak enum menter̄i, kekepi h̄r n̄re yaain kent̄ar God kau ketikerek kekepi. ³⁹ Haiu m̄t̄ aposel mewep̄yap̄r menmen yap̄rwe h̄rak k̄r̄iakem kerer wit wit ke Isrel, mekite wit iuwe Jerusalem. M̄t̄ iuwe nin̄n naan̄m̄pre wit Isrel h̄r net̄iwekhis neiȳik nen nak̄ip newen̄kekik kau nu tentarak̄it h̄rak kaa. ⁴⁰ *Au, me w̄i wikak hekrit enum eik, God k̄ik̄iak h̄rak kekrit kepu h̄rak kewep̄yap̄r h̄rekes. ⁴¹ *M̄t̄ yap̄rwe au. Haiu m̄t̄ aposel kerek n̄ipaa God keh̄m̄tenai haiu mewep̄yap̄r menmen m̄rak. H̄rak kekrit kepu haiu maam t̄ipar menmen metikerek. ⁴² *H̄rak ketpai h̄m manp te haiu mamno mamwep̄yap̄r h̄rak m̄t̄ik̄ God keh̄m̄tanek h̄rak skelim m̄t̄ n̄ipaa naa, m̄t̄ wen nepu. ⁴³ *M̄t̄ profet yap̄rwe n̄ipaa newis h̄m mekre t̄wei mewep̄yap̄r h̄m me m̄t̄ik̄ ik. H̄r nat̄ip m̄t̄ miyap̄r kerek nisesik, God kak̄isak menmen enum h̄r n̄r̄iakem kak̄nt̄ar menmen yaaim Jisas kerek̄yaiyem.”

M̄t̄ ap ne weiw̄ik me Isrel God H̄m̄in Yaaik kan kewi

⁴⁴ *Pita wen ketpor h̄m m̄rak, God H̄m̄in Yaaik kan kau han ke m̄t̄ miyap̄r kerek nemtau h̄m Pita ketporem. ⁴⁵ M̄t̄ ne weiw̄ik me Isrel, kerek

* 10:30 Ap 1:10, 3:1 * 10:34 1Sm̄l 16:7; Ro 2:11; Ga 2:6 * 10:35 Jo 9:31 * 10:36 Sam 107:20; Ais 52:7; Rev 17:4 * 10:37 Mt 4:12-17 * 10:38 Mt 3:16; Lu 4:17-20 * 10:40 1Ko 15:4-7 * 10:41 Jo 14:19, 22-24, 15:27; Ap 1:8; Lu 24:42-43 * 10:42 Ap 17:31; 2Ti 4:1; 1Pi 4:5 * 10:43 Ais 33:24, 53:5-6; Jer 31:34; Dan 9:24 * 10:44 Ap 11:15, 15:8

nises h̄im me God nan netike Pita, h̄ir neh̄nh̄n nat̄ip nar ik: “God epei kesiuwe H̄im̄n k̄irak Yaaik kan kau haiu m̄it ketike m̄it in kerek ap ne weiw̄ik me Isrel.” ⁴⁶*H̄ir nat̄ip menmen ik nentar h̄ir epei nemtau m̄it in nat̄ip h̄im ham h̄ir h̄iras nep̄tariyem newen̄ipi niuk me God h̄irak iuwe neriuwe h̄im im. Pita kat̄ip h̄im iuwe kar ik: ⁴⁷*“God H̄im̄n Yaaik kan kau han ke m̄it in kar ke n̄ipaa h̄irak kan kau haiu m̄it. Keim̄n kakt̄ip te m̄it in ap haiu mamk̄iri mamriuwe t̄ipar au a? Auye!” ⁴⁸*H̄irak kat̄ip epei au, h̄irak ketpor h̄ir n̄ik̄iri neriuwe t̄ipar nekine niuk me J̄isas. H̄ir n̄ik̄iri epei au, h̄ir m̄it en nit̄iwekhi h̄irak kau ketikeri me w̄i ham.

11

Pita kat̄ip m̄it nises h̄im me God neit Jerusalem me menmen h̄irak k̄irakem

¹M̄it aposel netike m̄it kerek nises h̄im me God neit provins Judia nemtau m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel epei nises h̄im yaaim me God. ²Ewaai meruri Pita p̄ike kan wit Jerusalem, m̄it kerek nat̄ip m̄it nises h̄im me God nerekir ȳin̄k k̄ir h̄ir nit̄iwekhi nenerek ³*nat̄ip nar ik: “Ti henmak te ti hau hetike m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel, yi yekiyen yaam menmen? H̄iram au em̄t.”

⁴Au, Pita kewepyap̄ir ketpor menmen yap̄irwe epei man kerek God k̄irak Konilias em. ⁵*H̄irak kat̄ip kar ik: “Hi hepu wit Jopa, hi hepu ein hi hitehi God menmen, au hi h̄ityak h̄ir menmen m̄ire laplap mekiuwe man, h̄ir new̄ir waai neriyaam nen yin̄ak nen yin̄ak, nen p̄in̄ak nen p̄in̄ak mekiuwe man merp menep hi herpai. ⁶Te hi h̄ir samiyak, manpen, pewen, k̄irin metike hore mei me yaank mekrerem. ⁷Hi h̄ir samiyak mekrerem, hi hemtau m̄it̄ik ketpo kar ik: ‘Pita ti ekrit enep mei eh̄im.’ ⁸Hi hewenhi har ik: ‘M̄it̄ik iuwe auye. N̄ipaa ere in hi ap haam menmen im kerek h̄im me Moses meriuwes̄isim mar im: Yi m̄it ne Isrel ap eiȳim samiyak im.’ ⁹M̄it̄ik keit nepni p̄ike ketpo kar ik: ‘Menmen God kat̄ip h̄iram m̄ire yaaim, ti ap et̄ip h̄iram enum au em̄t.’ ¹⁰Menmen man marim ere mar wikak, te h̄iram p̄ike m̄iniu men nepni. ¹¹H̄iram p̄ike men nepni, m̄it̄ik̄it wikak kerek m̄it̄ik ke Sisaria keriuwetet, h̄irak̄it ten terp w̄in̄ak hi hewik. ¹²God H̄im̄n Yaaik ketpo hi ap han ekitet menmen au. Hi eno etikeret kerekek. M̄it̄ik̄it hisp̄in̄ak kiut̄ip (6) terp in tetikewa h̄irak̄it tetikewa mariyan men wit Sisaria haiu men mekre w̄in̄ak ke m̄it̄ik Konilias. Haiu men w̄in̄ak ke m̄it̄ik Konilias, ¹³h̄irak ketpai h̄irak k̄ir ensel kerp w̄in̄ak k̄irak ketp̄iwek kar ik: ‘Ti esiuwe m̄it̄ik kakno wit Jopa kak̄inkat̄in m̄it̄ik niuk m̄irak Saimon Pita. ¹⁴*H̄irak kaknen kakt̄ip h̄im mamkaap ti etike m̄it miyap̄ir nau w̄in̄ak ki yi eiyises h̄im me God te maain God kakt̄ihis.’ ¹⁵*Hi han kekrit hare etpor menmen, au God H̄im̄n Yaaik kan kau kekre han k̄ir kar n̄ipaa kan kau haiu m̄it in. ¹⁶*H̄irak kan kewi, hi han kitet h̄im n̄ipaa M̄it̄ik Iuwe Kraiss kat̄ip. H̄irak kat̄ip kar ik: ‘Jon k̄ik̄ir m̄it keriuwe t̄ipar te hi tewen esiuwe God H̄im̄n Yaaik kaknen kaku yi m̄it.’ ¹⁷Haiu mertei n̄ipaa haiu mises h̄im me M̄it̄ik Iuwe J̄isas Kraiss, h̄irak kesiuwe H̄im̄n k̄irak yaaik. In ek God epei kewet m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel menmen yaaik ik n̄ipaa h̄irak kewetariyem. Hi keim̄n te hi hat̄ip God ek̄it? Taauye!”

¹⁸*M̄it en nemtau h̄im Pita ketpim, h̄ir ap wen nenerek au. H̄ir newen̄ipi niuk me God nat̄ip nar ik: “God epei kewis m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel h̄ir

* **10:46** Ap 2:4, 19:6 * **10:47** Ap 8:36 * **10:48** Ap 2:38 * **11:3** Ap 10:28; Ga 2:12 * **11:5** Ap 10:9-48 * **11:14** Ap 16:31 * **11:15** Ap 2:4 * **11:16** Ap 1:5 * **11:18** Ap 13:48, 14:27

nanweik'in sip nanwet menmen enum te h'ir nanu nan'it nantikerek nan'ir ke haiu m'it in."

M'it kerek nises h'im me Kraiss neit Antiok h'ir n'ir-iak menmen

¹⁹* Me w'i m'it nenep m'itik Stiven h'irak kaa, m'it nan'iwaank m'it miyap'ir kerek nises h'im me God. Au, h'ir n'ir'ir. Han n'ir'ir nen menep, han au nen yan'im'in ere h'ir niun wit Finisia, wit Saipras, wit Antiok nat'ip m'it ne Isrel nau en keriyen h'im yaa'im me Kraiss. ²⁰M'it han kerek nises h'im me God h'ir ne wit Saipras ketike provins Sairini, h'ir nen wit Antiok newepyap'ir h'im yaa'im me M'itik Iuwe Jisas, h'ir nat'ip m'it ne Isrel netike m'it ap nei ne Isrel netporem. ²¹*M'itik Iuwe God kekepi te m'it yap'irwe nemtau h'im neweik'in sip newet menmen enum h'ir nises M'itik Iuwe Kraiss.

²²*M'it ne weiw'ik me God neit Jerusalem nemtau h'im me menmen im epei man, te h'ir nesiuwe Banabas ken wit Antiok k'ir menmen. ²³*H'irak ken k'ir, h'irak k'ir God kerekyor yaa'im, h'irak han yaaik keriuweri h'irak ketpor h'im manp te h'ir wen enises M'itik Iuwe ek'ikre han k'ir iuwe.

²⁴*Banabas h'irak m'itik yaaik, God H'im'in Yaaik kau kekke han k'irak iuwe, h'irak kises God werek werek, te m'it yap'irwe nises h'im me M'itik Iuwe Kraiss.

²⁵*M'it yap'irwe nises h'im me Kraiss te Banabas ken wit Tasas k'inkat'in Sol.

²⁶*H'irak k'inkat'in Sol ere k'nap'inek keriyaak p'ike key'ik ken wit Antiok, h'irak p'ike ken wit Antiok kau en tito kiut'ip, h'irak'it tau en tekite m'it ne weiw'ik me God teteik'in m'it yap'irwe menmen, tetpor h'im me God. H'ir neit wit ik e, m'it han nin'in nekine niuk me m'it nises h'im me Kraiss, h'ir m'it Kristen.

²⁷*Me w'i im, m'it han profet kerek newepyap'ir h'im me God, n'inaaiw'ir wit Jerusalem nekiuwe nen wit Antiok. ²⁸*M'it nan nererik nemtau h'im me God, m'itik kiut'ip ke m'it in niuk m'irak Agabas h'irak kekrit kerp n'im'in h'ir m'it nau nererik en, God H'im'in Yaaik ketp'iw'ek te h'irak kewepyap'ir menmen im: Maa'in w'i mamnen te haw'i ap kaknen kakrer wit wit au, menmen mamu ni ap mamwo au mami. (Menmen im epei man me w'i m'itik iuwe gavman ke Rom Klodias h'irak kin'in naanm'ipre m'it.)

²⁹M'it nises h'im me God en han kitet h'ir niut'ip niut'ip nenke pewek m'ir nan'isiuwerem mamno wit Judia kerek haw'i ap kan keit ein menmen me ni ap m'ewo au. H'iram maa. ³⁰*H'ir nenkerem nemaniyem, h'ir newet Banabas ketike Sol pewek im h'irak'it teiy'im ten tewet m'it iuwe nin'in naanm'ipre m'it ne God neit Jerusalem, tewet'irem.

12

M'itik iuwe gavman King Herot kenep Jems kaa kewis Pita kekke winak enuk

¹ Me w'i im m'itik iuwe gavman King Herot kin'in naanm'ipre m'it neit Isrel, h'irak kewaank m'it han ne weiw'ik me God. ²H'irak keithis Jems, Jon n'ikik k'irak, kat'ip m'it ne ami n'irak h'ir nerekir teruk k'irak kewen kekke.

³*H'irak kaa, h'irak Herot kertei m'it ne Isrel han yaaik neriuwe menmen h'irak epei k'ir'iakem, h'irak wen k'ir'iak menmen enum. H'irak keithis Pita kewis'ik kekke winak enuk me w'i m'it nererik han tewen'in menmen, h'ir naam bret yis mekrerem au. ⁴H'irak kewis Pita kekke winak enuk, m'it ne

* 11:19 Ap 8:1-4 * 11:21 Ap 2:41 * 11:22 Ap 4:36 * 11:23 Ap 13:43, 14:22 * 11:24 Ap 2:41, 6:5 * 11:25 Ap 9:30 * 11:26 1Pi 4:16 * 11:27 Ap 13:1, 15:32 * 11:28 Ap 21:10 * 11:30 Ap 12:25 * 12:3 Ap 4:3

ami naanm

```
w
```

ek. H^r m^t nar 16 h^r nenkehan n^{re} tekyaa^{it} tekyaa^{it} (4) naanm

```
w
```

re Pita w^{itaan} wanewik w^{itaan} wanewik. Herot han kitet wⁱ m^t nererik han tewenⁿ menmen h^r naam menmen epei au, h^rak kaksupanek kakno witeik m^t yap^rwe nan^rek h^r nant^p nare nank^p.

⁵ *M^t ne ami wen naanm

```
w
```

re Pita, te m^t miyap^r yap^rwe ne weiw^k me God h^r nitehi God iuwe te kak^kepik.

Ensel keithis Pita keriyaak ken kⁿaa^wr wⁿak enuk

⁶ *W^{itaan} wⁱ miut^p m^tik King Herot kaknen kakⁱthis Pita kakno wit m^t yap^rwe nan^rek nank^p, me w^{itaan} ik Pita kⁱwaai kek^re m^tik^t wik te ami ketⁿ ke n^mn, h^r newis sen me ain wik mewik, mari hispⁿam me ami ek, pⁿam mari ami ek. M^t ami han naanm

```
w
```

re ya weip^r ke wⁿak enuk eik e.

⁷ H^r naanm

```
w
```

re ya weip^r, ensel ke God kerp en k^{re} si merhⁱhe meit haau ek. H^rak m^tik ensel kewis his mau yap^r ke Pita kekot^tek ketp^wek kar ik: “Ti ekrit waswas.” H^rak epei ketp^m, sen menke mⁿaa^wr his m^rak.

⁸ H^ram mⁿaa^wr his m^rak, Ensel pⁱke ketp^wek kar ik: “Ti enke klos mit tokim eriuwet su mit.” Pita k^rakem epei au, ensel ketp^wek kar ik: “Ti eriuwet saket kit ti eⁱsa enen.” ⁹ Pita kⁱsesik kⁿaa^wr wⁿak enuk ken wit eik. H^rak kep^tari menmen ensel k^rakem h^ram werek o au. H^rak

han kitet h^rak kⁱwaai kⁱyak. ¹⁰ *H^rak^t tⁿaa^wr weip^r ke han ke n^mn. Epei au, h^rak^t tⁿaa^wr weip^r ke han ke wit eik ere t^un weip^r wⁱsenuk ke ain ke nⁱwa kⁱkaisiu ke wit Jerusalem. Weip^r eik au tokik keit te h^rekes kⁱkaisiu, h^rak^t ten wit eik. H^rak^t tekiuwe ya, ensel keweikⁿhis k^{re} nⁱme kⁿaa^wr^{ek},

¹¹ Ensel kⁿaa^wr Pita, h^rak kertei mekam epei man te h^rak kat^p kar ik: “Hi hertei werek. God kesiuwe ensel k^rak ketauhis keriya hi hⁿaa^wr

menmen Herot ketike m^t ne Isrel han kitet nanrek^{yewem}.” ¹² *H^rak han kitet menmen im ere werek, h^rak ken wⁿak ke Maria, miye pe m^tik Jon Mak, m^t yap^rwe nererik neit ein h^r nitehi God me Pita. ¹³ Pita kan kerp weip^r ke wⁿak keit witeik keret^t weip^r keket teruk. Mⁱte niuk m^{re} Roda h^{re} w^rak menmen weit pewek im au, h^{re} wan waw^r keimⁿ keret^t weip^r keket teruk. ¹⁴ H^{re} wen menep witehi war ik: “Ti keimⁿ?” H^rak kek^ke ton^k mekre n^kip m^{re} h^{re} wertei h^rak Pita. H^{re} wertei h^rak Pita, h^{re} han yaaik wesiuknen wen ein w^kaisiu weip^r au, wat^p m^t en

war ik: “Pita kerp witeik.” ¹⁵ *H^r newenuwehi nar ik: “Ti hetaritari.” Au, h^{re} wept^p yap^rwe war ik: “H^rak kerp witeik.” H^r nat^p nar ik: “Au, h^rak au, h^mn k^rak kerekek.”

¹⁶ H^r wen nat^pan, Pita wen keret^t weip^r te h^r nare nan^o nan^rek.

H^r n^kaisiu weip^r n^rek h^r nehⁿn. ¹⁷ *H^r nehⁿn nesike yaanmi, Pita k^kiam his kesiyor h^rak kat^p kar ik: “Yi eikint^p.” Epei au, h^rak ketpor karkeik M^tik Iuwe God ket^wekhis keriyaak kan kⁿaaⁱs wⁿak enuk eik g^{im}an. H^rak ketpor menmen im epei au, h^rak ketpor kar ik: “Yi eino eit^p Jems ketike nau yinan han h^m im hi epei hetpiyem.” H^rak ketpor epei au, h^rak kⁿaa^wr wit ik k^rr ken wit hak kⁱsawⁿ kau en.

¹⁸ *Maain wanewik epei man, m^t ne ami neit wⁿak enuk h^r nekrit han enuk wⁱsenuk h^r nat^p nitehiyan nar ik: “Pita ken neiyⁿ?” ¹⁹ M^tik iuwe King Herot kesiuwe m^t ne ami han h^r nⁿetn^wek nⁿetn^wek au. H^r nⁿetn^wek au, Herot kitehi m^t kerek naanm

```
w
```

re Pita h^r nep^tari menmen te h^rak han enuk kat^p m^t ne ami han nantorhis neriyei neri

* 12:5 Je 5:16 * 12:6 Ap 5:23 * 12:10 Ap 5:19 * 12:12 Ap 12:25, 15:37 * 12:15 Ap 26:24; Mt 18:10 * 12:17 Ap 13:16, 19:33, 21:40 * 12:18 Ap 5:22-24

nan+n̄o nan+n̄p nani. Epei au, Herot k̄naaiw̄r provins Judia kekiuwe ken wit Sisaria.

M̄it̄k iuwe King Herot kaki

²⁰* M̄it̄k iuwe King Herot kepu wit Sisaria, h̄rak han enuk keriuwe m̄t ne wit Taia ketike wit Saidon. H̄r nerteiyek in ek h̄rak kaknen te h̄r m̄t han nan nererik nen nan̄r King Herot. H̄r n̄piun ein, h̄r nin̄n nat̄p m̄it̄k niuk m̄rak Blastas kerek naanm̄pre menmen me w̄nak ke King Herot, h̄r netp̄wek menmen h̄r hanhan menmen me n̄paa h̄r netike King Herot han enuk neriuwehan h̄ram nepei werek em̄t. H̄r netp̄wek epei au, h̄r nen n̄r King Herot nit̄wekhi enkiyan enu en̄t nentar h̄r neit menmen me wit King Herot naanm̄prewem.

²¹ Me w̄ h̄rak nepei k̄imat, m̄it̄k iuwe Herot keriuwet laplap me m̄it̄k iuwe h̄rak keiȳm k̄ak̄r m̄t, h̄rak kan kau yeno m̄rak me gav̄man kat̄p m̄t h̄m m̄rak. ²² H̄rak kat̄p epei au, m̄t h̄r n̄nap nat̄p nar ik: “H̄rak kat̄p k̄ipre God kerekek. K̄re m̄it̄k au. ²³* Wasenum h̄rak m̄it̄k ensel ke God ken̄p Herot h̄rak k̄nap k̄entar h̄rak ap keweni ketpor, “Hi God au, hi m̄it̄k kerekek.” Henek m̄r̄e p̄n̄ike maak tu k̄rak te h̄rak kaa.

²⁴* Te m̄t miyap̄r yap̄rwe nerer wit wit nemtau h̄m me God h̄r nisesim.

²⁵* Banabas ketike Sol h̄rak̄t tewet m̄t neit wit Jerusalem pewek. Me w̄ im haw̄ ap kan te menmen me ni m̄r ap mewo au. H̄rak̄t tew̄r pewek epei au, h̄rak̄t teithis Jon Mak ketikeret p̄ke tekiuwe ten wit Antiok.

13

M̄t ne God neit Antiok neriuwet Banabas ketike Sol tatwep̄yap̄r h̄m me God

¹* M̄t han profet kerek newep̄yap̄r h̄m me God, h̄r netike m̄t han tisa kerek neteik̄n m̄t kerek nises h̄m me God neteik̄nor menmen God hanhan h̄r enisesim, h̄r nepu netike m̄t kerek newen̄pi niuk me God neit wit Antiok. Profet netike tisa niuk m̄r im: Banabas, Simion, kerek m̄t han nekine niuk m̄rak ham ‘Naisa’ o ‘Ȳnk n̄p̄ak’, h̄rak̄t tekite Lusias ke provins Sairini, maneyen kerek n̄paa h̄rak ketike m̄it̄k iuwe King Herot kin̄n naanm̄pre m̄t, h̄rak̄t tekiyak̄t tau w̄nak kiut̄p, h̄rak ketike m̄it̄k Sol. ²* Me w̄ ham, h̄r m̄t in ap naam menmen te h̄r nitehi God, God H̄m̄n Yaaik ketpor, “Yi yehim̄tan Banabas ketike Sol, h̄rak̄t t̄r̄iak menmen hi epei hehim̄ten̄wek̄tem tatriakem.” ³* H̄rak ketpor epei au, h̄r wen n̄np̄i maan nepu, h̄r nitehi God. H̄r nitehi God, h̄r newis his menterik̄t h̄r neriuwetet ten.

H̄rak̄t tat̄p m̄t miyap̄r h̄m me Kraīs teit Saipras

⁴* God H̄m̄n Yaaik keriuwetet ten wit ke wan eik niuk m̄rak Selusia. H̄rak̄t ten wit Selusia, h̄rak̄t tau sip ten wit Saipras kerek wan kimaak keketik. ⁵* H̄rak̄t tau sip ten wit iuwe Saipras, h̄rak̄t ten wit Salamis ten w̄nak ke m̄t ne Isrel nau nererik nekine h̄m me Moses en, h̄rak̄t tewep̄yap̄r h̄m me God tat̄p m̄t em. H̄rak̄t n̄paa teithis m̄it̄k Jon Mak h̄rak kan kak̄kepik̄t.

* 12:20 1Kin 5:11; Esi 27:17 * 12:23 Dan 5:20 * 12:24 Ais 55:11; Ap 6:7, 19:20 * 12:25 Ap 11:29-30, 12:12, 15:37 * 13:1 Ap 11:27 * 13:2 Ap 9:15; Ga 1:15-16 * 13:3 Ap 6:6 * 13:4 Ap 15:39 * 13:5 Ap 12:12, 13:13

⁶ H̄irak̄it teke t̄i terekir wit Saipras ke n̄im̄in ten ere t̄ipiun wit p̄inak ein niuk m̄irak Pefos. H̄irak̄it ten en t̄ir m̄it̄ik kertei ketenwo henp̄in ketike menmen mar im, niuk m̄irak Ba-Jisas. H̄irak ke weiw̄ik me Isrel, h̄irak kat̄ip h̄irak kewepyap̄ir h̄im God ketp̄iwekem, te au, h̄irak kemip̄in. ⁷ H̄irak wariyak̄it ke Sesias Polas kerek kinik naanm̄ipre m̄it nau wit wan kimaak keketik, h̄irak m̄it̄ik kertei menmen werek werek. M̄it̄ik Sesias Polas ken̄ine Banabas ketike Sol tan t̄irek tentar h̄irak hanhan kemtau h̄im me God. ⁸ *H̄irak hanhan kemtau h̄im me God te m̄it̄ik Ba-Jisas kerek ketenwo henp̄in menmei menmei niuk m̄irak me h̄im Grik h̄iram Elimas, h̄irak kat̄ip kekn̄iwek̄it h̄im m̄irak̄it. H̄irak han kitet kakri han ke m̄it̄ik iuwe gavman Sesias Polas te h̄irak ap kises h̄im me God h̄irak̄it tewepyap̄irem. ⁹ H̄irak wen kari han k̄irak te Sol kerek m̄it nenewek niuk m̄irak me h̄im Grik h̄ir nekinaam Pol, God H̄im̄in Yaaik kau kekre han k̄irak h̄irak kep̄ir m̄it̄ik ik, ¹⁰ ketp̄iwek kar ik: “Ti n̄ikan ke Seten, ti h̄ire m̄it̄ik enuk ti h̄inapen h̄im yaaim. Han kit kertei werek werek menmen enum me memip̄in mekite menmei menmei enum te hekrit hekrit ti eweik̄in h̄im yaaim me God m̄ire h̄im enum memip̄in. ¹¹ *In ek M̄it̄ik luwe God kakitep te w̄i ham ti ap eh̄ir menmen au. Ti nanam̄ir toto ere w̄i God kehimit̄anem epei au mesi.” H̄irak kat̄ip epei au, wasenum menmen m̄ire nap̄i mesiwek nanam̄ir, h̄irak keke t̄i k̄inkat̄in m̄it̄ik hak kakt̄iwek̄his kakteik̄n̄iwek ya. ¹² M̄it̄ik iuwe gavman Sesias Polas k̄ir menmen im, h̄irak kises h̄im me God. H̄irak han kekrit keriuwe h̄im h̄irak̄it tetp̄iwek ke M̄it̄ik luwe Kraiss.

H̄irak̄it tat̄ip m̄it h̄im me Kraiss teit wit Antiok ke provins Pisia

¹³ *Pol ketike wariyak̄it t̄irak t̄inaaiw̄ir Pefos tau sip terekir wan ten wit Pega ke provins Pamfilia. Me w̄i im Jon Mak k̄inaiw̄iret p̄ike ken wit Jerusalem. ¹⁴ H̄ir n̄inaaiw̄ir Pega neke t̄i nen wit Antiok ke provins Pisia h̄irak̄it tau en. H̄irak̄it tau en, me w̄i Sabat kerek m̄it nererik nekine h̄im me Moses, h̄irak̄it ten tau tetikeri neit w̄inak eik e. ¹⁵ *H̄irak̄it tau tetikeri neit w̄inak eik, h̄irak̄it temtau m̄it nekine h̄im Moses kewis̄im mau t̄iwei metike h̄im m̄it profet n̄ipaa newis̄im mau t̄iwei. H̄ir m̄it iuwe nekinaam epei au, h̄ir neriuwet m̄it̄ik kan kit̄iwek̄ithi kar ik: “T̄aiu yinak̄it, h̄im meiyam mepeit yi eiȳipim eikaap m̄it eiriuerem o au?” ¹⁶ *H̄irak̄it t̄ewenhi te Pol kekrit k̄ik̄am his m̄irak kat̄ip kar ik:

“Nai yinan yetike m̄it in ap ne weiw̄ik me Isrel yi yewen̄ipi God. Yi yap̄irwe n̄ik̄ip emnep eiȳimtau h̄im! ¹⁷ *H̄irak God kerek haiu m̄it ne Isrel newen̄ipiyek, n̄ipaa h̄irak kehimit̄an maamrer nau kerekyor h̄ir n̄ire yap̄irwe me w̄i h̄ir nau wit Isip nar ke m̄it ne wit hak in ek h̄ir nau netikewai. Maain God epei keriyeyiri (o keriyeyi) nen n̄inaaiw̄ir Isip keriuwe menmen iuwe h̄irak k̄ir̄iakem. ¹⁸ *Me 40 tito h̄irak naanm̄ipror keit yaank tenhaan wein̄im ap m̄it newi, te h̄irak k̄inaain menmen h̄ir nerekiwekem. ¹⁹ *Epei au, h̄irak kenep m̄it miyap̄ir ne weiw̄ik hisp̄inak wik (7) neit wit Kenan kan̄ip kenepi kewet m̄it ne Isrel t̄i im kar ke n̄ipaa h̄irak ketpim. H̄im newim ere 450 tito. ²⁰ *Me w̄i God kehimit̄an m̄it n̄ire masistret, h̄ir n̄ikaap m̄it ne Isrel nep̄ir m̄it enun nepan nan̄ino. God kehimit̄an m̄it narik ere maain w̄i m̄it̄ik Samyuel profet k̄ikaru h̄irak kin̄in naanm̄ipre m̄it.

²¹ * “Me w̄i im, m̄it ne Isrel nitehi Samyuel kehimit̄an m̄it̄ik h̄irak kakre

* 13:8 2Ti 3:8 * 13:11 Ap 9:8 * 13:13 Ap 12:12, 13:5, 15:38 * 13:15 Ap 15:21 * 13:16 Ap 12:17 * 13:17 Eks 1:7, 6:6, 12:51 * 13:18 Eks 16:35, Nam 14:34, Diu 1:31 * 13:19 Diu 7:1; Jos 14:1 * 13:20 Het 2:16; 1Sml 3:20 * 13:21 1Sml 8:5, 19, 10:20-24

king h̄rak kakin̄ni naanmampri, te God kehimitan m̄tik Sol n̄kan ke m̄tik Kis ke weiw̄k miut̄p me maam Bensamin. H̄rak kin̄n naanm̄pre m̄t ne 40 titō. ²²*Maain God kep̄rek kehimitan Devit h̄rak kekreh̄r ke Sol. God kat̄p ke Devit kar ik: ‘Hi hertei m̄tik ik Devit h̄rak n̄kan ke Jesi, h̄rak m̄tik kar ke hi hanhanek kakises menmen hi hanhan h̄rak kakisesim.’ ²³*N̄paa God kat̄p h̄rak kakriuwet m̄tik hak h̄rak kaknen kakikaap m̄t ne Isrel kaktorhis nanu werek werek. M̄tik Jisas ke weiw̄k me maam k̄rak Devit, God kehimitanek h̄rak Krai k̄kaap haiu m̄t ne Isrel.

²⁴*‘Jisas kewepyap̄r menmen iuwe h̄rak kakriakem wen au, m̄tik Jon kat̄p m̄t miyap̄r yap̄rwe ne Isrel h̄r enweik̄n sip enwet menmen enum te h̄rak kak̄ri. ²⁵*H̄rak Jon k̄riak menmen m̄rak kerek God kehimitanek k̄riakem. H̄rak k̄riakem menep epei au, h̄rak kitehi m̄t kar ik: ‘Yi han kitet hi keim̄n?’ Hi ap M̄tik Krai te yi yemeriȳwek kaknen. Au, yi yemtewek. H̄rak kakis̄sa kerekek kaknen h̄rak M̄tik luwe hi au h̄re m̄tik enuk wein̄k.’

²⁶Pol wen kat̄p kar ik: ‘Nai yinan nepenyerer ne Ebrahim, yi yetike m̄t han in kerek yewen̄pi God. God epei keriuwet̄i m̄tik te kewep̄iyap̄r h̄m yaaim me h̄rak kak̄this haiu m̄t. ²⁷*M̄t nepu wit Jerusalem netike m̄t iuwe nin̄n naanm̄prai h̄r netariyek h̄rak M̄tik God kehimitanek h̄rak kan k̄kaap haiu m̄t ne Isrel. H̄r netari h̄m n̄paa m̄t profet newis̄m mau t̄wei me m̄tik ik, h̄ram me w̄ Sabat yap̄rwe h̄r nekinaam. H̄r nesiuwerek ken w̄nak ke kaunsil nesiuwe h̄m nises menmen n̄paa m̄t profet netpim mamnen. ²⁸*H̄r ap n̄nap̄n menmen enum h̄rak k̄riakem au, te h̄r wen neriuwetek ken m̄tik iuwe gavman Pailat nit̄wekhi h̄rak kaknep Jisas h̄rak kaki. ²⁹*H̄r nerekȳwek menmen yap̄rwe h̄m me God mau t̄wei profet newis̄m nat̄p h̄ram mamnen. H̄r nerekȳwekem epei au, h̄rak kaa h̄r newenekik kentar nu tentarak̄it h̄rak kaa, h̄r newis̄k kekre hei ke han. ³⁰*Au, h̄rak God k̄kiak h̄rak kepu. ³¹*Me w̄ yap̄rwe h̄rak kewepyap̄r h̄rekes m̄t n̄paa n̄naaiw̄r wit Galili nen wit Jerusalem netikerek, h̄r n̄rek. In ek h̄r newepyap̄r menmen im nat̄p m̄t ne Isrel em.

³²⁻³³*‘Im ek haiu man metpi h̄m yaaim me m̄tik Krai. Menmen n̄paa God kat̄p maamrer nau ketporem, h̄rak in ek kerekyei haiu nepenyerer n̄r kerekyeyem kentar h̄rak k̄kiak Jisas kekrit kepu. H̄m me menmen im mau t̄wei Sam n̄paa m̄t newis̄m mar im. H̄ram mat̄p: ‘Ti n̄kan kai. Petepin hi h̄re Haai kit.’

³⁴*God kat̄p h̄m im me maain h̄rak kak̄kiak Jisas p̄ike kak̄krit kaku, kaki kaku kak̄it au. H̄m mau t̄wei mat̄p mar im: ‘Maain hi erekyi yaaim entar h̄m n̄paa hi at̄p Devit hi ewet̄wekem.’

³⁵*Devit kewis̄ h̄m ham mar ik:

‘Hi hertei werek ti God ap ewis̄ ti ehimitanek kak̄kaap m̄t ye ȳnk k̄rak kak̄n kak̄kre hei taau.’

³⁶*Devit h̄rak M̄tik Krai God kehimitanek au. H̄rak k̄riak menmen God hanhan h̄rak kisesim, h̄rak kepu me w̄ God kehimitanek, te h̄rak kaa. H̄rak kaa, m̄t newis̄k kekre hei menep hei ke maamrer n̄rak, h̄rak k̄waa en kesine keit. ³⁷M̄tik Krai kerek God kehimitanek k̄kaap haiu m̄t ne Isrel h̄rak k̄waa kesine au. God k̄kiak h̄rak p̄ike kekrit kepu. ³⁸*Naiu

* **13:22** 1Sml 13:14, 16:13; Sam 89:20 * **13:23** 2Sml 7:12-16; Ais 11:1 * **13:24** Mt 3:1-2 * **13:25** Jo 1:20, 27 * **13:27** Jo 16:3; Ap 3:17 * **13:28** Mt 27:22-23 * **13:29** Mt 27:59-60 * **13:30** Ap 2:24 * **13:31** Ap 1:3, 8 * **13:32-33** Sam 2:7 * **13:34** Ais 55:3 * **13:35** Sam 16:10 * **13:36** Ap 2:29 * **13:38** Ap 10:43

yinan hiau metpi yi mıt in yapıwe hım im mentar menmen hırak Jisas kırıakem, hırak kasısak menmen enum yi yırıakem. ³⁹ *Nıpaa hım me Moses yi yisesim hıram ap werək mamısak menmen enum yi yırıakem te God katıp yi yaain au. In ek mıt kerek nises hım me Jisas, hırak kasısak menmen enum mır te God katıp hır mıt yaain. ⁴⁰ Yi naanempre hıras te menmen nıpaa mıt profet newisım mau tıwei hıram ap manmen yi mıt.

⁴¹ *Hıram matıp mar im:

‘Yi mıt yi yınan yipır yewırek yentar hım me God. Yi han kitet yapıwe yi yayi yayıwaank hıras me menmen hi hırıakem me wı yi yepu tı, hıram menmen mıtık hak kewepyapırem ketpiyem te yi ap eiyisesim au.’

⁴² Pol katıp epei au, hırak ketike Banabas tınaaiwır wınak kerek mıt nekine hım me Moses eik, hırakit tepno, mıt han netpıwekıt me wı Sabat han hırakit pıke tatnen tatwepyapır hı mei me menmen hırakit tetpim.

⁴³ *Mıt neit wınak ek nen witeik epei au, mıt ne weiwık me Isrel netike han ap ne weiwık me Isrel au, hır nises hım me God, hır nises Pol ketike Banabas. Hırakit tetpor tekeyor han te hır enises menmen yaain God kırıak mıt em.

⁴⁴ Me wı ham Sabat epei man, mıt ne wit nen nereik wınak kerek hır nekine hım me Moses nekrerek eik nenewo ere menep wit weinık te hır nanımtau hım me God. ⁴⁵ *Me wı kerek mıt ne weiwık me Isrel nır mıt yapıwe nererek en, hır yınk enuk neriwerem te hır natıp enum me Pol nemnınıwek hım mırak. ⁴⁶ *Hır nemnınıwek hım mırak, Pol ketike Banabas tatıp hım iuwe teneri tar ik: “Yi eiyımtewen. Hıram yaain te yi mıt yinın yemtau hım me God. Au, yi yeweikın sip yewetıwem, yi han kitet yi ap yaain te yi yises hım im mamkaap yi yayu yaitlike God, te hawır wauno wewepyapır hım me God mamno mıt ap ne weiwık mi me Isrel.

⁴⁷ *Mıtık luwe God ketpawır kerıuwe hım mırak katıp kar ik:

‘Hi ehımıtıni yi yire sı meteikın mıt ya ke wıtaan te yi eiteikın mıt han kerek ap ne weiwık me Isrel nerer wit wit eiteiknor hır nanises hım me God te hır nanu werək werək God kaktorhis.’”

⁴⁸ *Mıt miyepır ap ne weiwık me Isrel epei nemtau menmen im te hır han yaaik wısenum hır natıp, “Hım me God hıram yaain wısenum.” Mıt miyapır kerek God nıpaa kehımıtıni hır nanu nanıt nantikerek tipmain tipmain enum eik hır nises hım mırak.

⁴⁹ Mıt natıp hım me Mıtık luwe God hıram men merer wit wit me provins ein. ⁵⁰ *Te mıt han ne weiwık me Isrel nari han ke mıt iuwe ninın naanmıpre mıt ne wit, hır netike miyapır iuwe han hır nises hım me Moses, hır nırıak Pol ketike Banabas enum hır nepıret tınaaiwır provins kır. ⁵¹ *Hır nepıret tınaaiwır provins kır te hırakit tıtanık toni waniu (o win) mau laplap mırakit teteiknor hır mıt enun neweikın sip newet God. Epei au, hırakit ten wit Aikoniam. ⁵² Mıt kerek nises hım me God neit wit Antiok hır han yaaik nepu, God Hımın Yaaik kau kekreri keneisesi.

14

Pol ketike Banabas ten wit Aikoniam

¹ Hırakit epei tan wit Aikoniam hırakit tırıak menmen mar nıpaa hırakit tırıakem teit wit Antiok ke provins Pisidia. Hırakit ten wınak ke mıt ne Isrel

* **13:39** Ro 10:4 * **13:41** Hab 1:5 * **13:43** Ap 11:23; 14:22 * **13:45** Ap 14:2 * **13:46** Ap 3:26; 18:6; Lu 7:30 * **13:47** Ais 49:6 * **13:48** Ap 11:18 * **13:50** Ap 17:4, 12 * **13:51** Mt 10:14; Ap 18:6

nau nererik nekine h̄im me Moses ein eik, tat̄ip m̄it h̄im yaa'im me Kra'is te m̄it yap̄irwe ne weiw̄ik me Isrel netike m̄it yap̄irwe ap ne weiw̄ik me Isrel nises h̄im m̄irak̄it. ²*M̄it han ne weiw̄ik me Isrel h̄ir n̄inapen nises h̄im m̄irak̄it h̄ir nari han ke m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel te h̄ir n̄inapen m̄it nanises h̄im yaa'im me Kra'is. ³*H̄irak̄it aposel tepu en w̄i yap̄irwe, h̄irak̄it ap t̄inapen au. H̄irak̄it tat̄ip m̄it miyap̄ir h̄im me M̄it̄ik Iuwe Kra'is. M̄it̄ik Iuwe kekepik̄it te h̄irak̄it t̄ir̄iak menmen yaa'im t̄ikaap m̄it miyap̄ir n̄inap o his h̄it enum h̄ir n̄ire yaain. M̄it en nertei h̄im h̄irak̄it tet̄ipim me Jisas Kra'is epei kerekyei haiu m̄it haiu yaain, h̄im m̄irak̄it h̄iram yaa'im mentar menmen yaa'im h̄ir n̄ir h̄irak̄it t̄ir̄iakem. ⁴M̄it miyap̄ir yap̄irwe ne wit ik e, h̄ir newep nau n̄im̄in. Han p̄inan netike m̄it ne weiw̄ik me Isrel, han p̄inan netike aposel. ⁵*M̄it han ne weiw̄ik me Isrel netike m̄it han au, h̄ir netike m̄it iuwe n̄ir han kitet nan̄inap h̄irak̄it aposel neriuwe nan te h̄irak̄it tati. ⁶*Au, h̄irak̄it aposel temtewem, h̄irak̄it t̄ir̄ir ten wit Listra ketike Debi, h̄iram wit me provins Likionia, h̄iram metike wit ham menep. ⁷H̄irak̄it tepeit en tet̄por h̄im yaa'im me Kra'is.

H̄irak̄it tepu Listra ketike Debi m̄it newir nan nenep Pol

⁸*M̄it̄ik kiut̄ip keit wit Listra h̄it m̄irak̄it enum me w̄i miye winaak ere in te h̄irak̄it kekrit keke t̄i au. ⁹*H̄irak̄it kau t̄i kemtau Pol kat̄ip h̄im me God. Pol k̄irap̄irwek kertei h̄irak̄it kises h̄im me Kra'is werik te h̄irak̄it kak̄ikepik̄. ¹⁰H̄irak̄it kat̄ip m̄it̄ik ik h̄im iuwe kar ik: "Ti eh̄in ekrit eh̄irp eriuwe h̄it m̄it." H̄irak̄it ket̄ipwek epei au, m̄it̄ik keh̄in kekrit kerp keke t̄i.

¹¹*M̄it miyap̄ir yap̄irwe n̄ir menmen im Pol k̄ir̄iakem, h̄ir n̄inap nat̄ip neriuwe h̄im m̄ir Likionia, "God kenipet h̄irak̄it teweik̄in his t̄ire haiu m̄it tekiuwe tan t̄i." ¹²H̄ir nekine Banabas h̄irak̄it Sus. H̄ir nekine Pol h̄irak̄it Hemes nentar h̄irak̄it kerekek kat̄ip menmen kar ke h̄ir han kitet Hemes ket̄ipim. ¹³W̄inak ke t̄ipir Sus kau keit witeik̄ k̄irap̄it ke wit iuwe eik e. M̄it̄ik pris kerek naanm̄ipre w̄inak ik e keit bulmakau metike timen keyīm kan kewis̄im meit ya weip̄ir ke n̄iwa. H̄irak̄it ketike m̄it en hanhan nenep bulmakau neit hemkre neiȳim neh̄in tein̄ik newen̄ipi aposel.

¹⁴Ewaai meruri Pol ketike Banabas tertei menmen m̄it nare nan̄ir̄iakem h̄irak̄it tewepep klos m̄irak̄it teteik̄in m̄it h̄ir han enuk h̄irak̄it tesiuknen tewepep m̄it tet̄in ke n̄im̄in ¹⁵*t̄inap tat̄ip tar ik: "Yi m̄it yenmak te yi ȳir̄iak menmen im e? Haw̄ir m̄it̄ik̄it keretet w̄ire yi m̄it. Haw̄ir epei wan wet̄ipi h̄im yaa'im me Kra'is, te yi eiweik̄in sip eiwet menmen im wein̄im yi eiyses God h̄irak̄it kepu. H̄irak̄it kerekek k̄ir̄iak nepni, t̄i wan eik metike menmen yap̄irwe mewim. ¹⁶*N̄ipaa h̄irak̄it kewis̄im m̄it nises han k̄ir h̄ir newen̄ipi God wein̄im memip̄in, ¹⁷*te h̄irak̄it n̄ipaa ere in keteik̄in m̄it h̄irak̄it kepu keriuwe menmen yaa'im h̄irak̄it k̄ir̄iakem. H̄irak̄it kesiuwi haw̄i keke nepni kan, kenip menmen mi yap̄irwe mewo yaa'im meriuwe w̄i m̄iram. H̄irak̄it keweti menmen yaa'im te yi han yaaik yayu."

¹⁸H̄irak̄it tat̄ip menmen im te menep h̄irak̄it ap teweni te h̄ir nenep bulmakau neit hemkre neiȳim neh̄inet newen̄ipi niuk m̄irak̄it. ¹⁹*M̄it han ne weiw̄ik me Isrel nau wit Antiok ke provins Pisidia h̄ir netike han ne wit Aikoniam nan nari han ke m̄it yap̄irwe neriuwe h̄im m̄ir, h̄ir newir

* 14:2 Ap 13:45 * 14:3 Mk 16:20; Ap 19:11 * 14:5 Ap 14:19; 2Ti 3:11 * 14:6 Mt 10:23
 * 14:8 Jo 9:1; Ap 3:2 * 14:9 Ap 3:4; Mt 9:28 * 14:11 Ap 28:6 * 14:15 Ap 10:26; Sam 146:6
 * 14:16 Ap 17:30 * 14:17 Sam 147:8; Jer 5:24 * 14:19 Ap 17:13; 2Ko 11:25; 2Ti 3:11

nan nenep Pol. Hîr newîr nan nenep Pol, hîr han kitet hîrak nepei kaa, te hîr nari yînk kîrak neiyîk nan newîrek ken kînaaiwîr wit kîr kîwaai keit. ²⁰ Hîrak kîwaai keit o, mît nises hîm me Kraiss hîr nan nererik nerp neweiknîwek. Hîr nerp neweiknîwek, hîrak Pol kekrit ketikeri pîke nariyaan nen wit eik. Wanewik, Pol ketike Banabas tariyakîten wit Debi. Hîrakîten pîke ten wit Antiok ke provins Siria.

²¹ *Pol ketike Banabas tatîp mît hîm yaaim me Kraiss teit wit Debi te hîr mît yapîrwe nemtau hîm nisesim. Epei au, hîrakîten pîke ten wit Listra ketike wit Aikoniam. Ten ein epei au, hîrakîten pîke ten wit Antiok ke provins Pisidia. ²² *Hîrakîten tîkaap mît kerek nises hîm me God en te hîr han tokik nepu, hîr wen nises hîm yaaim me Kraiss wîsenum. Hîrakîten tetpor, “Hau mît menmen enum yapîrwe mamraiwaank in ek te maain hau mamu han yaaik God kakîn nanmamprai.” ²³ *Ne mît nerer wit wit nises hîm me God nererik newepnîpi niuk mîrak hîrakîten tehîmtan mît iuwe hîr ninînananmîpre mît en. Hîrakîten nînpî makîten hîrakîten tîhî Mîtik Iuwe kerek hîr nisesik, hîrak kakîkepikîten.

Pol ketike Banabas pîke ten Antiok ke provins Siria

²⁴⁻²⁵ Pol ketike Banabas teke tî ere ten tînaaiwîr provins Pisidia hîrakîten tîpiun provins Pamfilia. Hîrakîten wit Pega hîrakîten tatîp mît ein hîm yaaim me Kraiss. Epei au, Hîrakîten wit Atelia kerek keit wan eik. Epei au, ²⁶ *hîrakîten tau sip pîke ten wit Antiok hak wit kerek nîpaa mît nehîmtenikîten nîtehi God naanmamprîwekîten me menmen hîrakîten in ek epei tîrîakem. ²⁷ *Hîrakîten tîpiun Antiok epei au, hîrakîten tari mît ne weiwîk me God en hîr nererik, hîrakîten tetpor menmen yapîrwe God kekepikîten tîrîakem, hîrakîten hîrakîten hanhan mît ap ne weiwîk me Isrel hîr nanisesik. ²⁸ Hîrakîten tatîp epei au, hîrakîten tau tetikeri me wî yapîrwe.

15

Mîten yapîrwe nises God nererik neit Jerusalem newepnak netpep menmen

¹ *Mîten han ne provins Judia nen wit Antiok natîp mît nises hîm yaaim me Kraiss nar ik: “Yi ap yerekir yînk kî kar ke nîpaa Moses ketpîm te God ap kaktîhis yi eitîkerek eiyu au.” ² *Pol ketike Banabas hîrakîten tetike mît in hîr newepnak natîp menmen im yapîrwe, hîr nenehan. Hîr nenehan te mît ne weiwîk me God en han kitet nanriuwet Pol Banabas tekite mîten han en ne Antiok te hîr nanîno wit Jerusalem nanîr mîten aposel netike mîten iuwe ninînananmîpre mîten ne weiwîk miutîp me God ein nanîtorhi me menmen im. ³ Mîten ne weiwîk me God neit Antiok nerîuweti nen. Hîr nepno newep provins Finisia ketike Sameria, hîr natîp mîten en, “Yi mîten ap ne weiwîk me Isrel yi eiweikîten sip eiwet menmen enum eiyises God.” Mîten en kerek nises hîm me God nemtewem te hîr han yaaik nerîuwerem.

⁴ *Hîr nîpiun Jerusalem epei au, mîten aposel, mîten iuwe ninînananmîpre mîten ne weiwîk me God en netike mîten nises hîm me God nererik newepnîpi God, hîr han yaaik nerîuwe mîten han nan. Pol ketike Banabas hîrakîten tetpor menmen yapîrwe God kekepikîten tîrîakem. ⁵ Hîrakîten tetpor epei au, mîten han ne Farisi kerek in ek nises God hîr ninînanan nises hîm lo me Moses hîr nekrit natîp nar ik: “Mîten ap ne weiwîk me Isrel hîr enrekîr yînk kîr hîr enises hîm nîpaa Moses ketpîm.”

* 14:21 Mt 28:19 * 14:22 Ap 11:23, 15:32, 18:23; Mt 7:14; 1Te 3:3 * 14:23 Ap 13:3 * 14:26 Ap 13:1-2, 15:40 * 14:27 Ap 11:18, 15:4, 12 * 15:1 Ga 5:2 * 15:2 Ap 11:30; Ga 2:1 * 15:4 Ap 14:27

6 Hîr natîp epei au, mît aposel netike mît iuwe ninîn naanmîpre mît ne weiwîk me God en hîr nau nererik newepnak natîpan menmen im.
 7 *Hîr newepnak natîpan yapîrwe epei au, Pita kekrit katîp, “Nai yinan, yi yertei nîpaa enum eik God ke haiu mît kehîmîtena hi hewepyapîr hîm yaaim me Kraîs hetpîm men mît ap ne weiwîk me Isrel te hîr nentewem nîsesim. 8 *God hîrak kertei han ke mît keteiknai hîrak han yaaik te mît ap ne weiwîk me Isrel hîr nîsesik. Haiu merteyem mentar hîrak kesiuwe God Hîmîn Yaaik kewetîrek kar ke nîpaa hîrak kewetaiyek. 9 *God kîriak menmen miutîp me haiu mît metike hîr mît ne weiwîk ham. Hîrak kesak menmen enum hîr nîriakem mentar hîr nîses hîm mîrak. 10 *In ek yi yenmak te yi einip God han enuk keriuwe menmen me hîm me Moses yi han kitet mît kerek nîses God hîr enîsesim? Menmen im hîram mîre menmen miyapîr neremtî hîram nîmenum, hîram mamnîp han kîr enum me menmen enum weinîm. Nîpaa maamrer nai netike haiu mît in ek ap nîses menmen me Moses werek werek au. 11 *Au, haiu han kitet God kaktaihis kakîr ke hîrak kakîthis mît han en kakîntar Mîtik Iuwe Jîsas Kraîs hanhanai kerekyai yaaim. Hîm me Moses au.”

12 *Pita katîp epei au, Mît nekintîp nau neit nemtau Banabas ketike Pol hîrakît tetpor menmen yaaim me mît his hît enum o menmen meiyam enum hîr nîre yaain, God kekepikît te hîrakît tîriakem me mît miyapîr ne weiwîk ap me Isrel.

13 Hîrakît tatîp epei au, Jems katîp hîm mîrak kar ik: “Nai yinan, nîkîp emnep eiyîmtau menmen im! 14 *Saimon epei ketpai me wî God kinîn keteiknai hîrak hanhan mît ap ne weiwîk me Isrel hîrak kari mît han ne mît han en hîr mît nîrak. 15 Nîpaa mît profet natîp me menmen im mar ke haiu metpîm. Hîm mau tîwei hîr newîsîm matîp mar im:

16 *Maain hi Mîtik Iuwe God hi pîke anen akaap mît ne weiwîk me maam kîr Devit. Hîr enun nîre wînak epei kewen te hi pîke ekepi hîr nanu werek nar ke wînak hi pîke eimaak ekîrp.

17 Hi hîriak menmen im te mît ne weiwîk ham nerer wit wit nanîsîsa, mît kerek hi hehîmîteni hîr mît nai.’

18 Nîpaa Mîtik Iuwe God kewepyapîr hîm im ketpîm.

19 “Hi Jems hi han kitet te haiu ap mamîwaank mît han ne weiwîk ham hîr neweikîn sip newet menmen enum nîses God. 20 *Haiu emwis tîwei emsiuwerem emno emîpor te hîr ap nanîm menmen mît han newepwar newet tîpir weinîm em mentar God keriuwesîsem hîram enum. Im metike hîr ap nariyanhis newenînem, hîr ap nanîm samiyak mît newers tîmîr namîp neriuwe hemkre ap mewen au hîr ap nanîm hemkre mei kike au.

21 *Me wî Sabat yapîrwe mît epei nekine hîm me Moses neit wînak kerek mît nererik nekine hîm mîrak. Mît nerer wit wit nekine hîm mîrak natîp mît em. Hîram ap yaaim te mît ap ne weiwîk me Isrel nau netike mît ne Isrel nekre wînak mît nerer ein ein neit nenipi yînk enum nentar hîr ap nîses menmen Moses nîpaa keriuwesîsem.”

Mît neit Jerusalem nesiuwe tîwei ken mît ap ne Isrel

22 Hîr natîp epei au, mît aposel netike mît iuwe ninîn naanmîpre mît ne God en, hîr netike mît yapîrwe nîses God en hîr han kitet nehîmîtan mît

* 15:7 Ap 10:1-43 * 15:8 Ap 10:44, 11:15 * 15:9 Ap 10:34-35 * 15:10 Mt 11:30; Ga 3:10, 5:1

* 15:11 Ga 2:16; Ef 2:5-8 * 15:12 Ap 14:27; Ga 2:9 * 15:14 Ap 15:7-9 * 15:16 Emo 9:11-12

* 15:20 Eks 34:15-17; Jen 9:4; Lev 17:10-16 * 15:21 Ap 13:15

han neriuweti nanino Antiok nantike Pol, Banabas. Hir nehimitan Judas, mit nekine niuk mirak ham Basabas, hirak ketike Sailas. Mit nises God in han kitet mitikit it hirakit yaaikit. ²³ Hir newis twei newet mit em hiram matip mar im:

“Haiu mit Aposel metike mit iuwe ninin naanmpre mit ne weiwik me God in, haiu metike mit weinin ne weiwik mirak, haiu yapirwe metpi yi yaain, yi mit yises God yi ap ne weiwik me Isrel yau wit Antiok, Siria, Silisia. ²⁴ Haiu memtau mit han ne haiu mit nen wit ki nari han ki keriuwe him hir netpiyem te yi han enuk. Haiu ap metpor hir nanino netpiyem au. ²⁵ Haiu memtewem, te haiu mererik matipan menmen im, haiu mehimitan mitikit wik mamriuwetet tatno yi mit. Hirakit tatno tatkite taiu yinakit yaaikit Banabas ketike Pol. ²⁶ Hir mit han natip naniksip nanintar hirakit tises him me Mitik Iuwe kau Jisas Krais, hirakit tatip mit em. ²⁷ Haiu epei meriuweti Judas ketike Sailas. Hirakit tatip tatriuwe him mirakit him mepir menmen haiu mewisim mau twei ik e.

²⁸ *God Himin Yaaik ketike haiu mit in haiu han kitetim matipan te haiu ap metpi yi eiyises him me Moses yapirwe au. Eiyisesim mei kike keremem. ²⁹ *Yi ap eiyim menmen mit newepwarem newet tipir weinin em. Yi ap eiyim hemkre au, o samiyak mit namip newers timir hemkre wen meriuwerem, yi ap eiriyanshis eiweninem au emit! Yi ap eirak menmen im haiu mewisiyem te yi eiyu werek werek mepir keremem.”

³⁰ Hir newis twei epei au, hir neriuwet mit nen Antiok. Hir nipiun Antiok, hir nari mit kerek nises him me Krais hir nererik hir newetir twei ik. ³¹ Hir neit twei nekinaak. Hir nekinaak, hir han yaaik neriuwe him mau twei. ³² *Judas ketike Sailas hirakit mitikit profet, te hirakit tetpor yapirwe tekepi hir han tokik nepu te hir nepu werek. ³³ Hirakit tepu en wi ham teit wit Antiok. Epei au, mit nises God en neriuwetet pike ten, hirakit tetpor tar ik: “God naanmampri.” [³⁴ Sailas au, hirak hanhan kepu en.]

³⁵ Pol ketike Banabas tepu Antiok me wi ham. Hirakit tetikite mit han yapirwe hir natip mit him me God newepyapirem.

Pol ketike Banabas tinaipisakit

³⁶ Maain wi ham Pol katip Banabas kar ik: “Hawir pike euno ewir nawir yinan nises God nerer wit wit nipaaw hawir wewepyapir him yaaim me Krais, te hawir wawirtei hir nepu werek nisesim o au.” ³⁷ *Banabas hanhan keithis Jon Mak kaktikerek tariyakit tatno, ³⁸ *te Pol kinaain ap kaktiwekhis tariyakit tatno kentar nipaaw hirak ap kepu ketikeret ere hirakit tirak menmen epei au. Au, hirak knaiwirret keit provins Pamfilia. ³⁹ *Hirakit tenihakit tenihakit han enuk wisenum tentar menmen im te hirakit tinaipisakit ten. Banabas keithis Jon Mak hirakit tariyakit tau sip ten wit Saipras wan kimaak keketik. ⁴⁰ *Pol keithis Sailas tariyakit ten. Mit nises God en hir neriuwetet nitehi God naanmamprewekit. ⁴¹ Hirakit teke ti ten provins Siria ketike provins Silisia, hirakit tikaap mit ne weiwik me God ein tekepi hir han tokik enu enises God werek werek.

16

Mitik Timoti kepno ketike Pol Sailas

* 15:24 Ap 15:1 * 15:28 Mt 23:4 * 15:29 Ap 15:20 * 15:32 Ap 11:27, 13:1, 14:22 * 15:37 Ap 12:12, 25 * 15:38 Ap 13:13; Kl 4:10 * 15:39 Ap 4:36, 13:4 * 15:40 Ap 14:26

1 *Pol h̄rak ketike Sailas ten tiun wit Debi ketike Listra. M̄t̄k kises h̄m me God h̄rak kepu en, niuk m̄rak Timoti. Miye p̄rak h̄re wetikerek nises h̄m me God miye p̄rak h̄re pe weiw̄k me Isrel te haai k̄rak au, h̄rak ke weiw̄k me m̄t̄ Grik. 2 *M̄t̄ yap̄rwe nises h̄m me God neit wit Listra, wit Aikoniam h̄r nat̄ip nar ik: “Timoti h̄rak m̄t̄k yaaik.” 3 *Pol hanhan kakt̄wekhis te h̄rak kerekir ȳnk k̄rak kaknip m̄t̄ ne weiw̄k me Isrel han yaaik. H̄rak k̄rak menmen im kentar m̄t̄ nerer wit wit menep ne weiw̄k me Isrel nertei Timoti haai k̄rak h̄rak m̄t̄k ke Grik, h̄rak ap kerekir ȳnk k̄rak au. 4 *Epei au, h̄rak̄it ten terer wit wit tat̄ip m̄t̄ kerek nises h̄m me God, menmen m̄t̄ aposel netike m̄t̄ iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t̄ ne God neit Jerusalem h̄r nat̄ip m̄t̄ ap ne weiw̄k me Isrel h̄r enisesim. H̄rak̄it tetpor h̄r enisesim, 5 *te m̄t̄ ne weiw̄k me God neit ein h̄r han tokik nepu nises God werek werek. M̄t̄ han yap̄rwe hekrit hekrit neweik̄n sip newet menmen enum nises h̄m me God.

Pol k̄waai k̄tyak k̄r m̄t̄k ke provins Masedonia

6 *H̄rak̄it teke t̄ ten provins Frisia ketike Galesia tentar God H̄m̄n Yaaik ap kewis̄k̄it tatno provins Esia tat̄ip m̄t̄ miyap̄r h̄m me Krai. 7 H̄rak̄it ten ere tiun h̄n ke provins Misia, h̄rak̄it tare tatno provins Bitinia te God H̄m̄n Yaaik kerek Jisas kewet m̄t̄ ek, h̄rak ap kewis̄k̄it tatno au. 8 H̄rak ap kewis̄k̄it tatno au, te h̄rak̄it t̄naaiw̄r Bitinia tekiuwe Misia ere tiun wit Troas. 9 H̄rak̄it t̄piun wit Troas, w̄taan Pol kepu k̄tyak k̄r m̄t̄k ke Masedonia kerp kit̄wekhi kar ik: “Ti ehu sip enen wit kau Masedonia t̄ ekepai.” 10 Pol k̄r menmen im epei au, (hi Luk hetikeret) haiu mewen menmen memi mekre tan̄k kau haiu mare mamno provins Masedonia mentar haiu epei mereti God ken̄nai keh̄m̄tenai mamno en mamt̄ip m̄t̄ miyap̄r h̄m yaaim me Krai.

M̄te Lidia wises h̄m me God

11 Haiu mau sip m̄naaiw̄r wit Troas merek̄r wan mesipat wit yap̄rwe men ere m̄piun wit Samotres. Haiu m̄piun wit Samotres, haiu m̄piun wit Niapolis. 12 Haiu m̄piun Niapolis epei au, haiu m̄naaiw̄r sip meke t̄ men wit Filipai kerek n̄paa m̄t̄ ne wit iuwe Rom nan newik nenipek k̄re wit iuwe k̄n̄n wit ham me provins Masedonia. Haiu mepu wit eik w̄ ham. 13 Me w̄ Sabat haiu m̄naaiw̄r wit men mani menep wit. Haiu han kitet m̄t̄ neh̄m̄tan wit menep t̄par eik te h̄r nat̄ip God menmen. Haiu mau en metike miyap̄r keriyen nererik nau mani eik haiu mewepnak. 14 M̄te piut̄ip pe miyap̄r kerek nererik en nemtau h̄m maiu, h̄re niuk m̄re Lidia. H̄re wises God wewen̄piyek. H̄re pe wit Taiataira, h̄re wesiuwe laplap m̄re ȳwir waw̄it pewek mamrerim. M̄t̄k Iuwe God h̄rak keweik̄n han k̄re te h̄re wemtau h̄m Pol ket̄ipm̄ h̄re wisesim. 15 *H̄re wetike m̄t̄ miyap̄r neit w̄nak k̄re h̄r nitehi haiu m̄t̄ m̄k̄ri neriuwe t̄par. Haiu m̄k̄ri neriuwe t̄par, h̄re witaihi war ik: “Yi han kitet hi hises h̄m yaaim me Krai te yi eimen eiyu w̄nak kai.” H̄re wari han kau te haiu men mau en.

Pol ketike Sailas tekre w̄nak enuk teit wit Filipai

16 *W̄ ham haiu mepno wit menep mani te mat̄ip God menmen, m̄te piut̄ip kerek w̄rak̄ menmen me m̄t̄ han, h̄re herwe enuk kau kek̄re han k̄re kekepye wewepyap̄r menmen maain te mamnen. M̄t̄ kerek

* 16:1 Ap 14:6; 2Ti 1:5 * 16:2 Fl 2:19-22 * 16:3 Ga 2:3-5 * 16:4 Ap 15:23-29 * 16:5 Ap 2:47 * 16:6 Ap 18:23 * 16:15 Ap 16:33, 18:8 * 16:16 Ap 19:24

naanmiprewe neit pewek yapirwe nentar menmen im. ¹⁷ *Hire wises Pol ketikewai winap watip war ik: "Mit in hir nriak menmen me Mitik Iuwe God. Hir newepyapir netpai menmen haiu emisesim te God kakisak menmen enum haiu mriakem te hirak kaktaihis." ¹⁸ Hire wriakem warek wi yapirwe ere Pol han enuk keriuwepew keweikin ketpiwe kar ik: "Hi hetput hekrehir ke Mitik Iuwe Jisas ti enke enopin ekeipnawe." Hirak katip epei au, herwe kinaiwirep kirir ken waswas.

¹⁹ Maain mit kerek naanmiprewe hir nertei herwe kenke kekeipnawe te hir ap nanit pewek mei au, hir neithis Pol ketike Sailas nerikit nen hir mit iuwe masistret neit wit nimek me wit mit nesiuwe him nererik neitai, ²⁰ *hir nerikit nen mit iuwe masistret ne Rom natip nar ik: "Mitikit it hirakit te weiwik me Isrel, hirakit triak enum me haiu mit mau wit ik e. ²¹ Hirakit tetpai menmen te hiram ap mises menmen mit nau iuwe ne Rom natip haiu emisesim au." Haiu ap emises menmen mitikit it tetpaiem au emit. ²² *Mit miyapir yapirwe netikeri nesiuwe him. Epei au, Mit iuwe masistret neriywekit klos mirakit newepim natip mit hir naninen nanwaai nipin naniksip. ²³ Hir nenke nipin naksip yapirwe. Te hir newiret tekre winak enuk, hir natip mitik naanmipre winak enuk te hirak naanempe mitikit werek werek. ²⁴ Hirak kemtau him hir im epei au, hirak kewisikit tekre haau ke nimin kewis hit mirakit kemenkekim mitet hei me nu nimenum metenen hit me mit.

²⁵ Me wi nimin Pol ketike Sailas hirakit titehi God menmen hirakit tine henyne. Mit han nekre winak enuk ek hir nemtau menmen hirakit tinaam tetpim. ²⁶ Hirakit triak menmen im, ti kitinik wisenum te winak enuk kiririr iuwe, waswas weipir yapirwe menke, sen hiram menke minatin men mekeipin mit yapirwe nekre winak eik. ²⁷ *Mitik naanmipre winak enuk kekri kerenaan kir weipir yapirwe menke, hirak han kitet mit neit nimin en nepei nirir nen witeik. Hirak keket hine kirak kare kakwrek kaknep hirekes kentar hirak kinaain mit iuwe nanir mit enun epei netpaan nirir nen te hir han enuk neriuwerek nankip. ²⁸ Hirak kaknep hirekes, au, Pol kinaap him iuwe kesinwek ketpiwek, "Au emit! Ti ap enep hirekes. Haiu mirir au haiu mepu in." ²⁹ Hirak katip epei au, mitik ik kenine mitik hak kakit si keyik kaknen. Hirak keit si keyik kan, hirak kesiuken ken nimin hirak kepipir kitehir kewen ninip menep hit me Pol ketike Sailas. ³⁰ *Te hirak pike kekrit kerp kerikit ken witeik kitiwekithi kar ik: "Hi ariak mekam te God kakisak menmen enum mai hirak kaktaihis?"

³¹ Hirakit tewenwekhi tetpiwek tar ik: "Ti ehises him me Mitik Iuwe Jisas te ti etike mite nikerek nit, God hirak kakisak menmen enum yi yriakem." ³² Hirakit tatip epei au, hirak ketiwekithis ten hirakit tewepyapir him me Mitik Iuwe Kraisi te hirak mitik ketike mit miyapir neit winak kirak nemtau him me God hirakit tetpim. ³³ *Hirakit tatip epei au, hiram wen wi nimin, mitik ik ketiwekhis ken kikir sip kirakit ere werek. Hirak kikir sip kirakit, Pol ketike Sailas tikir mitik ketike mit miyapir hirak neriuwe tpar. ³⁴ Hirakit tikiri, hirak mitik eik ketiwekithis keyikit ken winak kirak kewitwekit menmen taam. Hirak ketike mit miyapir neit winak kirak hir han yaiik nentar hir in ek nises him me God.

³⁵ Wanewik, mit iuwe masistret ne Rom nau wit, hir nesiuwe mit plisman nen winak enuk natip nar ik: "Yi eisiuwe mitikit wik hirakit tatno." ³⁶ Mit natip epei au, mitik naanmipre winak enuk kan katip Pol kar ik: "Mit iuwe

* 16:17 Mk 1:24, 34 * 16:20 Mk 13:9; Ap 17:6; Mt 5:11 * 16:22 2Ko 11:25; Fl 1:30; 1Te 2:2

* 16:27 Ap 12:18-19 * 16:30 Ap 2:37 * 16:33 Ap 15:16

masistret nesiuwe h̄m nat̄ip yi yaino witeik, yi yaino God naanmampri me menmen.”

³⁷* Te Pol kat̄ip m̄it plisman kar ik: “M̄it iuwe ap n̄nap̄in menmen enum haw̄r w̄riakem te h̄r newep neit witeik m̄it yap̄rwe n̄irei. Haw̄r w̄re m̄it nau wit Rom h̄r ap nerekyaw̄r menmen em mar im au nentar m̄it iuwe neit wit Rom newis h̄m mau t̄wei neriuwes̄sem. In ek h̄r m̄it in nare n̄isaw̄n menmen neriuwetaw̄r a? Taau! H̄r h̄ras nan̄inen in nanriuwetaw̄r euno witeik.”

³⁸ H̄rak kat̄ip menmen im epei au, m̄it plisman p̄ike nen nat̄ip m̄it iuwe h̄m m̄irak. H̄r epei nemtau Pol ketike Sailas h̄rak̄it t̄re m̄it ne wit Rom h̄r n̄inaain nat̄ip nar ik: “H̄aiu m̄ir̄iak menmen enum ye.” ³⁹* Te h̄r nen n̄r Pol ketike Sailas, h̄r nat̄ip nar ik: “Yi yaaik̄it, h̄aiu mep̄itari yi ȳre m̄it ne Rom.” H̄r nat̄ip epei au, h̄r neriyaik̄it ten witeik nit̄iwek̄ithi te h̄rak̄it t̄naaiw̄r wit k̄r. ⁴⁰ Pol ketike Sailas h̄rak̄it t̄naaiw̄r w̄nak enuk ten w̄nak ke Lidia. Epei au, h̄rak̄it tat̄ip m̄it kerek nises h̄m me God tetpor h̄m mamkepi h̄r han tokik nanu. H̄rak̄it tetpor h̄m ere werek, h̄rak̄it teit menmen teiȳm tat̄naaiw̄r wit Filipai tatno.

17

M̄it ne wit Tesalonaika nare nan̄nep Pol ketike Sailas

¹* H̄rak̄it t̄naaiw̄r Filipai, h̄rak̄it ten tewep wit Amf̄ipolis. H̄rak̄it ten tewep wit Amf̄ipolis tesipatek, h̄rak̄it ten tewep wit Apolonia ten ere t̄piun wit Tesalonaika kerek w̄nak ke m̄it ne Isrel nererik nekine h̄m me Moses neitai. ² Pol keit in k̄riak menmen kar ke n̄paa h̄rak k̄riakem keit wit hak. Me w̄i Sabat h̄rak ken w̄nak k̄r. Me w̄i Sabat wikak h̄rak ketikeri newepnak nat̄ipan, h̄rak keit h̄m me God mau t̄wei ketporem keteiknorem kar ik: ³* “M̄it̄ik God kehimit̄anek h̄rak Krai, God h̄rak kat̄ip m̄it̄ik ik kaki p̄ike kak̄krit. M̄it̄ik ik Jisas hi ewep̄yap̄r et̄piyek h̄rak M̄it̄ik God kehimit̄anek h̄rak Krai kerekek kak̄kaap h̄aiu m̄it ne t̄i.” ⁴* M̄it miyap̄r han ne weiw̄k me Isrel h̄r nemtau h̄m im h̄r nises Pol ketike Sailas. M̄it han ne Grik kerek newen̄ipi God, h̄r netike miyap̄r iuwe yap̄rwe ne Tesalonaika h̄r nisesik̄it.

⁵* Te m̄it han ne weiw̄k me Isrel neit w̄nak en h̄r ap nises h̄m im h̄r ȳnk enuk nentar m̄it yap̄rwe nises h̄m m̄irak̄it. H̄r nen ya neithis m̄it enun nau yain yain h̄r nesikeyaanmi nererik nen nari han ke m̄it yap̄rwe ne wit. H̄r neweik̄in w̄nak ke m̄it̄ik niuk m̄irak Jeson nenke weip̄r n̄inat̄in Pol ketike Sailas te h̄r neriyaik̄it nesiweret ten m̄it. ⁶* H̄r n̄inet̄n̄iwek̄it n̄inet̄n̄iwek̄it au, h̄r nari m̄it̄ik Jeson ketike m̄it han nises Krai, neriyei nen m̄it iuwe masistret n̄inap netpor nar ik: “M̄it kerek n̄riak enum nerer wit wit epei nan in n̄riak enum. ⁷* M̄it̄ik ik Jeson kewisi nan nau w̄nak k̄rak. H̄r neweik̄in sip newet h̄m me m̄it iuwe neit Rom. H̄r nat̄ip nar ik: ‘M̄it̄ik iuwe king hak kin̄in Sisa, h̄rak niuk m̄irak Jisas.’” ⁸ H̄r nat̄ip h̄m im, h̄r n̄ik̄iak han ke m̄it yap̄rwe neit wit, h̄r netike m̄it iuwe masistret. ⁹ M̄it iuwe en nari pewek me m̄it̄ik Jeson ketike m̄it han nises Krai te h̄r ap p̄ike nanri han ke m̄it han neriuwe h̄m me Krai. H̄r nari pewek epei au, h̄r nesiupani neriuweti nen witeik.

Pol ketike Sailas ten wit Beria

* 16:37 Ap 22:25 * 16:39 Mt 8:34 * 17:1 1Te 2:1-2 * 17:3 Lu 24:26; Ap 3:18, 9:22 * 17:4 Ap 13:50 * 17:5 1Te 2:14 * 17:6 Ap 16:20 * 17:7 Lu 23:2; Jo 19:12

10 Nepei witaan, mit in ne Tesalonaika kerek nises him me Krai hira neriuwet Pol ketike Sailas ten wit Beria. Hirakit ten ein epei au, hirakit ten winak kerek mit ne weiwik me Isrel nau nererik nekine him me Moses me wi Sabat. 11* Mit en hir yaan ninin mit ne wit Tesalonaika nentar hir nemtau him Pol ketpim, hir hanhanem. Hekrit hekrit hir nekine him me God mau twei te hir hanhan nanirtei menmen Pol ketpim hiram yaaim mire him nipa God ketpim o au. 12* Mit miyapir yapirwe ne weiwik me Isrel nises him me Krai. Miyapir han ne Grik hir miyapir niuk mir iuwe, hir netike mit ne Grik yapirwe nises him me God. 13* Maain mit ne weiwik me Isrel ne wit Tesalonaika nemtau Pol wen kewepyapir katip him me God kar ke nipa hirak kirakem keit wit Beria, hir nan nikiak han ke mit en hir han kekrit enum. 14 Hir han kekrit enum te mit nises Krai hir ninaain mit naninap Pol kaki te hir neriuwetek kakno wit yanin ke wan eik. Sailas ketike Timoti au, hirakit tepu Beria. 15 Mit kerek neriuwet Pol nen netikerek ere hir nipiun wit Atens. Epei au, hir epei nanino nir ein, Pol ketpor kar ik: "Yi eitip Sailas ketike Timoti hirakit tatnen waswas tatwenayipir tatit wit Atens."

Pol kewepyapir him me God keit wit Atens

16 Pol wen keit wit Atens kemerir Sailas ketike Timoti, hirak han kekrit kentar hirak kir mit natin ninaan mau teinik yapirwe hiram mepu wit kir eik e. 17* Hiram mepu wit kir eik, te hirak ken winak kerek mit ne weiwik me Isrel hir netike mit ne Grik hir newenipi God, hirak ketikerei newepnak natipan me him me Krai. Hirak kepno en, hirak hekrit hekrit ken wit maket kerek mit nesiuwe menmen, hirak ketike mit miyapir nau en newepnak natipan him me Jisas Krai. 18 Mit han natip mit him me mitik Seno, hir netike mit han Stoik kerek hir natip mit him me mitik Epikurian, hir netike Pol newepnak natipan menmen. Hir mit han natip nar ik: "Mitik enuk wise tipar ik katip mekam?" Mit han natip nar ik: "Hirak katip menmen me God ke mit ne wit hak." Hir natip menmen im nentar Pol ketpor him me Jisas Krai ketike him me mit epei naa pike nanikrit. 19 Te hir netiwekhis neriyaak neiyak nen kaunsil ke wit Ariopagas keit Atens. Hir netiwek nar ik: "Hau hanhan mamimtau him ham mit ti hatip mit em. 20 Him mei ti etpaiyem hiram hau mepitariyem te ti etpaiyem te hau mertei werek werek." 21 Mit nau wit Atens netike mit ne wit ham hir nau en hekrit hekrit hir nau yain yain natip him hir hanhan nemtau him ham mit nisesim.

22 Hir nepei netiwek, Pol kekrit kerp ninin ke mit ne kaunsil katip kar ik: "Yi mit ne wit Atens. Hi hertei yi yewenipi tipir yapirwe. 23 Hi heke ti herekir wit ki hi hir wit wit yi yewenipi tipir, hi hir kinaan kiutip yi yekine menmen im mewik: 'Kinaan im me tipir hak hau mit mepitari niuk mirak.' Menmen yi mit in yepitari niuk mirak yewenipiyek, hi etpi niuk mirak. Niuk mirak God.

24* "God hirak kewis ti ketike menmen yapirwe mewik. Hirak kinin naanmipre nepni metike ti te hirak ap kepu kekere winak mit nimuwekek. 25* Hirak kirak menmen yapirwe, te mit nankepi nanrak menmen taau. Hirak hrekewetai hau mit himin te hau mepu, hirak kewetai menmen yapirwe. 26** Hirak kiutip hirak kinai hau mit yapirwe hau merer wit wit mau ti. Nipa enum eik hirak kimat wi mit nau ti hirak

* 17:11 Jo 5:39   * 17:12 Ap 13:50   * 17:13 Ap 14:19   * 17:17 Ap 18:19   * 17:24 1Kin 8:27; Ap 7:48   * 17:25 Sam 50:12; Ais 42:5   * 17:26 Diu 32:8   * 17:26 Ais 55:6; Sam 145:18; Jer 23:23

kehimitan wit kerek h̄r nanwik. ²⁷ H̄rak k̄riak menmen im te haiu m̄t m̄nmetn̄wek ere m̄nap̄nek misesik. God ap kerp yan̄m̄n ke haiu m̄t niut̄p̄ niut̄p̄ au. ²⁸ H̄rak kekepai haiu mepu t̄ haiu mamno in mamno ein. H̄rak k̄re m̄t han ni nertei iuwe h̄r nekine h̄m o h̄r nine henye h̄r nat̄p̄ nar ik: ‘Haiu m̄t haiu n̄kerek ne God.’ ²⁹ *Haiu n̄kerek n̄rak te haiu ap han ekitet h̄rak k̄re gol o silva o nan m̄t n̄riakem h̄ram mar ke God au. ³⁰ *N̄paa m̄t ap nertei God au, te h̄rak ap kat̄p̄ enum me menmen h̄r n̄riakem au. In ek God kat̄p̄ h̄m manp m̄t yap̄rwe nau nerer wit wit nar ik: ‘Yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum.’ ³¹ *God epei k̄mat w̄i h̄rak maain skelim m̄t miyap̄r yap̄rwe werek werek kakriuwe m̄tik h̄rak kehimitanek h̄rak kakriak menmen im. God h̄rak epei keteik̄n haiu m̄t yap̄rwe maain h̄rak kakriak menmen im kent̄r h̄rak k̄kiak m̄tik ik n̄paa kaa h̄rak kekrit kepu.”

³² M̄t en h̄r nemtau Pol kat̄p̄ ke m̄tik kaa Pike kekrit kepu, m̄t han nat̄p̄ nitetnaa nenwes̄sek. Au, m̄t han netp̄wek nar ik: “Maain haiu mam̄mtau ti etip̄ menmen im eteipim.” ³³⁻³⁴ Epei au, Pol k̄naaiw̄r m̄t ken. M̄t han nen netikerek nises h̄m me God. M̄tik ke m̄t in nises h̄m me God h̄rak m̄tik ke kaunsil Ariopagas niuk m̄rak Daionisias. M̄te piut̄p̄ niuk m̄re Damaris h̄re wetike m̄t miyap̄r han nises h̄m me God.

18

Pol kat̄p̄ m̄t miyap̄r ne Korin h̄m yaaim me Krai

¹ Pol kat̄p̄ h̄m me Krai keit Ariopagas epei au, h̄rak k̄naaiw̄r wit Athens ken wit Korin. ² *H̄rak ken wit Korin, h̄rak k̄r m̄tik hak niuk m̄rak Akwila kerek n̄paa miye p̄rak winaak keit wit Pontas. H̄rak ketike m̄te p̄rak Prisila in ek n̄naaiw̄r wit iuwe Itali nan Korin nentar m̄tik iuwe Klodias kerek kin̄n naanm̄pre m̄t kat̄p̄ kar ik: “M̄t yap̄rwe ne weiw̄k me Isrel h̄r en̄naaiw̄r wit Rom.” H̄rak Pol ken ³ *kau w̄nak k̄r kekepi nime w̄nak laplap kent̄r h̄rak n̄paa (h̄rak ap kises h̄m me kraisen au) h̄rak kime menmen im keit pewek mererim, kar ke in h̄r nimaam. ⁴ Me w̄i Sabat yap̄rwe Pol ken w̄nak ke m̄t ne Isrel ein kerek h̄r nekine h̄m me Moses, h̄rak ketikeri newepnak nat̄pan, h̄rak kare kakteiknor h̄m m̄rak yaaim me Krai te h̄r enisesim

⁵ *Me w̄i Sailas ketike Timoti t̄naaiw̄r provins Masedonia tan wit Korin, Pol ap pike kime w̄nak ke laplap au. Hekrit hekrit h̄rak kat̄p̄ m̄t ne weiw̄k me Isrel nau en ketpor kar ik: “Jisas h̄rak M̄tik Krai kerek God n̄paa kehimitanek kan k̄kaap m̄t ne Isrel.” ⁶ *H̄r au nemn̄n̄wek h̄m m̄rak netp̄wek̄t enum, te Pol k̄tan̄k laplap m̄rak keteiknor God ap kesak menmen enum m̄r au mepu, h̄rak ketpor, “Yi yayi te yi yayi. H̄ram menmen mai au, h̄ram menmen mi. Me in ek hi eweik̄n sip eweti, hi eno m̄t ap ne weiw̄k me Isrel etpor h̄m yaaim me Krai.” ⁷ Epei au, h̄rak k̄naaiw̄r w̄nak ke m̄t en nererik nekine h̄m me Moses, h̄rak ketike Sailas, Timoti ten tau w̄nak ke m̄tik hak niuk m̄rak Tisias Jastas. H̄rak ap ke weiw̄k me Isrel te h̄rak kises h̄m me God. W̄nak k̄rak k̄waai k̄rap̄t̄ w̄nak ke m̄t ne Isrel kerek h̄r nau nererik nekine h̄m me Moses en. ⁸ *M̄tik niuk m̄rak Krispas h̄rak kin̄n naanm̄pre m̄t ne w̄nak kerek m̄t ne Isrel nererik nekine h̄m me Moses en, h̄rak ketike m̄te p̄rak n̄kerek

* **17:29** Jen 1:27; Ais 40:18-20, 44:10-17; Ap 19:26 * **17:30** Ap 14:16 * **17:31** Sam 9:8, 96:13; Ap 10:42 * **18:2** Ro 16:3 * **18:3** Ap 20:34; 1Ko 4:12 * **18:5** Ap 17:14-15, 9:22 * **18:6** Ap 13:46, 51, 20:26; Lu 9:5 * **18:8** 1Ko 1:14

nirak nises him me mitik iuwe Krai. Mit yapirwe nau wit Korin nemtau him me God te hir nisesim, Pol ketike Sailas tikiri.

9* Witaan ham Pol kiwaai kiyak, Mitik Iuwe God ketpwek kar ik: "Ti ap hinaain au. Ti wen etip mit him mai. 10* Hi hau hetikewit, mitik kiutip ap te kakitep au kakintar mit yapirwe neit wit ik e hir nises him mai." 11 Epei au, Pol kepu wit eik me titi miutip wenke mar hispinak kiutip (6), hirak katip mit miyapir him me God.

12 Me wi im mitik iuwe ke Rom kehimitan mitik Galio hirak ap ke weiwik me Isrel, hirak kinin naanmipre provins Akai. Hirak kire mitik iuwe gavman ke mit ne Grik, te hir mit ne weiwik me Isrel nau en nekiyan niutip neithis Pol neriyaak neiyik nen mitik iuwe Galio hir nesiuwe him netpwek nar ik: 13 "Mitik ik kari han ke mit te hir ap nises him me Moses hir ap newenipi God werek werek au." 14 Pol kare kaktip him te mitik iuwe Galio katip mit en ketpor kar ik: "Yi mit ne Isrel. Mitik ik kirak menmen enum kekintip menmen o kenep mitik kaa te hi herp hemtau menmen yi yetpewem. 15* Au, hiram menmen me him metike niuk mei me him me Moses yi yisesim. Yi hiras eiytipim ere werek. Hi au hinapen emtau menmen weinim marim." 16 Hirak katip epei au, hirak katip mit plisman nirak hir neri nen witeik. 17 Epei au, hir mit en neithis mitik iuwe hak kinin naanmipre mit nises him me Moses hir neriyaak nen nerp witeik nakip. Mitik Galio ap han kekrit ke menmen im au, hirak katip kar ik: "Menmen weinim."

Pol pike ken wit Antiok ke provins Siria

18* Pol kepu wit Korin ketike mit nises him me God me wi yapirwe. Epei au, hirak kau sip ketike Prisila wetike mitik kire Akwila, hir nerekir wan nen provins Siria. Nipaa hir nau sip wen au, Pol katip God him me kimat wi keriuwesis menmen. Wi epei au, hirak mitik kime Pol paan kirak keit wit Senkria (keteikin mit wi hirak keriuwesis menmen me hirekes hiram epei au). 19* Hir nipun wit Efesas, Prisila wetike mitik kire Akwila hir nau en. Pol ken winak kerek mit nau nererik nekine him me Moses en, hirak ketike mit ne weiwik me Isrel hir newepnak natipan me him me Krai. 20 Hir nitiwekhi kaku kaktikeri me wi yapirwe te hirak kewenhi au. 21* Hirak ketpor kar ik: "God hanhan hi pike enen te hi enen eri." Hirak ketpor epei au, hirak kerekke kau sip kinaaiwir wit Efesas. 22 Hirak kipiun wit Sisaria epei au, hirak kinaaiwir sip ken wit eik keke ti ken wit Jerusalem en kir mit nises him me God ein. Epei au, hirak pike ken wit Antiok.

Pol pike kepno ein ein kikaap mit kerek nises him me Krai

23 Pol kepu wit Antiok wi ham, hirak kinaaiwir mit en ken provins Galesia ketike provins Frisia kerer wit kike kike em kikaap mit kerek nises him me God han tokik nepu.

Apolos katip mit miyapir ne wit Efesas him me Krai

24 Wi ham, mitik hak niuk mirak Apolos, hirak ke weiwik me Isrel, nipaa miye winaak keit wit Aleksandria, hirak kau wit Efesas. Hirak kertei katip him yaaim, hirak kertei him me God mau twei werek werek. 25* Mit nipaa neteiknawek menmen me Mitik Iuwe God te hirak han yaaik wisenum keriuwe him me God katip mit menmen yapirwe Jisas epei

* 18:9 1Ko 2:3 * 18:10 Jos 1:9; Ais 41:10; Jer 1:8; Jo 10:16 * 18:15 Ap 23:29, 25:18-19; Jo 18:31

* 18:18 Ap 21:24 * 18:19 Ap 17:17 * 18:21 Ro 1:10; 1Ko 4:19; Je 4:15 * 18:25 Ro 12:11;

kiriakem. Te hirak kertei menmen me Jon kerek nipaa kikir mit keriuwe tipar weinim. ²⁶ *Hirak kan winak ke mit ne Isrel nau nererik nekine him me Moses en, hirak katip him iuwe ap kinaain mit au. Akwila ketike Prisila nemtau hirak katip epei au, hir neriyaak nen winak kir netpiwek nekepik kertei werek him me Jisas epei kan ti kikaap haiu mit hirak kaa God pike kikiak kekrit kepu. ²⁷ *Hir netpiwek menmen im epei au, Apolos han kitet kakno provins Akesia ke Grik te mit en nises him me God nekine tuiwei natip mit nises God en hir naanmamrewek. Hirak ken en, hirak kikaap mit en kerek nises him yaaim me Kraiss nentar God kerekyor yaaim. ²⁸ Hirak ketike mit ne weiwik me Isrel newepnak natipan te hirak keriuwe him iuwe mirak hirak keteikin mit miyapir him me mit en hiram ap yaaim. Hirak keriuwe him me God mau tuiwei, hirak katip mit keteiknor Mitik Jisas kerekek hirak Mitik Kraiss kerek God kehimitanek kikaap mit.

19

Pol katip mit miyapir neit wit Efesas him yaaim me Kraiss

¹ *Mitik Apolos wen kepu wit Korin, Pol kepno ken kiun provins Galesia ketike Frisia ere kipiuun wit Efesas. Kipiun Efesas, hirak kir mit han nises him me Jisas. ² *Te hirak kitorhi kar ik: "Nipaa yi yises him me Jisas God Himin Yaaik kan kau kekre han ki o au?" Hir newenwekhi nar ik: "Haiu ap memtau God Himin Yaaik kepu au." ³ Pol pike kitorhi, "Hir nikri nekine niuk me keimin?" Hir natip nar ik: "Hir nikrai nekine niuk me Jon."

⁴ *Pol katip kar ik: "Jon kikir mit kerek neweikin sip newet menmen enum, hirak katip mit ne weiwik miutip me Isrel hir enises hirak mitik kerek maain kaknen. Hirak niuk mirak Jisas, hirak Mitik Kraiss kerek God kehimitanek kikaap haiu mit." ⁵ Hir nemtau menmen im, hir newis Pol kikiari keriuwe tipar kekine niuk me Mitik Iuwe Jisas. ⁶ *Hirak kikiari epei au, Pol kewis his menteri te God Himin Yaaik kan kau kekre han kir keneisesi hir natip him ham nipaa hir nerteiyem au, hir natip him me God. ⁷ Pol kiriak menmen im me mit nar ke hiswiyen wik (12).

⁸ Hirak kiriak menmen im epei au, Pol ken winak kerek mit ne weiwik me Isrel nau nererik nekine him me Moses. Hirak katip mit him me God, hirak ap kinaain mit au. Hirak ketpor ere wenke wikak, hirak ketikeri newepnak natipan. Hirak kare kakri han kir te hir han kitet menmen hirak ketpor me God kinin naanmipre mit. ⁹ *Mit han au enun han tokik hir ninapen nanisesim, hir natip enum me menmen me God mit in nisesim me ninaan me hir mit yapirwe. Hir natip enum te Pol ketike mit hir nises him mirak ninaaiwir mit en. Hekrit hekrit Pol ken winak skul ke mitik Tirinas ketike mit hir newepnak natipan him me God. ¹⁰ Hirak kiriak menmen marim me titu wik, te mit yapirwe nau provins Esia, hir mit ne Isrel, hir mit han ne weiwik ham nemtau him yaaim me Mitik Iuwe Kraiss.

Him me nikerek ne mitik Siva

¹¹ *God kiriak menmen yaaim keriuwe Pol kikaap mit keriuwerem. ¹² *Mit han neit laplap hankisip o laplap iuwe miwaa yink ke Pol hir neiyim nen mit ninap te mit han ninap hir nire yaaim, mit han herwe mersisi hiram metpaan menpin mekeipnor hir nire yaaim.

* 18:26 Ap 19:8 * 18:27 2Ko 3:1; Kl 4:10 * 19:1 1Ko 3:6 * 19:2 Ap 2:38, 8:16; Jo 7:39

* 19:4 Mt 3:1-2 * 19:6 Ap 8:17 * 19:9 2Ko 6:14-18; 2Ti 1:15 * 19:11 Ap 14:3 * 19:12

13 *Mít han ne weiwík me Isrel hír nepno neprer wit wit nepír herwe enum mekre mít. Wí ham mít han in hír nanípír herwe nanriuwe niuk me Jisas. Hír natíp herwe enuk nar ik: “Haiu metpi mekre hír ke Jisas kerek Pol katíp mít en ek. Yi einopin ekeipín mítík ik.” 14 Hír níkerek hispínak wik (7) ne mítík iuwe pris niuk mírak Siva ke weiwík me Isrel, hír keriyen níriak menmen marim. 15 *Au, herwe enuk ketpor kar ik: “Hi hertei Jisas, hi hertei Pol, te yi mít yi neimín a?” 16 Mítík kerek herwe enuk kersisek kekrit kaníp wísenum kerekir yínk kír kewep klos mír te hírak kiníni. Hír nírir nnaaiwir wínak hemkre merer yínk kír hír ne yínk weiník nírir. 17 *Mít han yapírwe ne Isrel, mít han ne weiwík ham, hír nau wit Efesas nemtau me menmen im te hír nepírpi newenípi niuk me Jisas. 18 Mít miyapír yapírwe kerek nises hím me God nan newepypír menmen enum hír nepi níriakem. 19 Mít miyapír han, kerek netenwo henpín o marila menmei marim, hír neit tíwei mír meteiknor menmen im hír neiyím nan newírem mekre si me ninaan me mít yapírwe. Mít han newenhis pewek me mít newírem neiyím neit tíwei im híram mar 50,000 pewek silva. 20 *Marim hím me Mítík Iuwe Krais men merer wit wit te mít miyapír yapírwe nisesim.

Mít ne wit Efesas nesikeyaanmi nare naníep Pol

21 *Menmen im epei man, God Hímín Yaaik kari han ke Pol te hírak han kitet kakno provins Masedonia kaktike Akaia. Te maaín, hírak kakno wit Jerusalem. Pol katíp kar ik: “Hi ano wit Jerusalem epei au, te hi eno wit Rom.” 22 *Pol keriuwet mítíkít wik hírakít tekepik, hírakít tinín ten Masedonia, hírak wen ketpo provins Asia.

23 *Me wí im, mít han neit wit Efesas han enuk nentar mít nises hím me Mítík Iuwe Krais. 24 *Mítík hak niuk mírak Demitrias hírak kime menmen keriuwe silva. Hírak kime wínak kike kike silva kóre wínak iuwe ke típir niuk móre Atemis mít nen newepnípi niuk móre nekrerek. Menmen hírak kimaam hírak ketike mít han nesiuwere men mít hír neit pewek yapírwe mererim. 25 Te hírak kenéne mít nime menmen me silva netike mít han hír níriak menmen mar ke hír níriakem hír nererik, hírak ketpor kar ik: “Yi mít yi yertei haiu méit pewek me menmen metike menmen meiyam meriuwe menmen im haiu míríakem. 26 *Yi epei yír menmen, yi yemtau menmen mítík ik Pol kíríakem keit wit kaiu Efesas kerekek au. Ke provins Asia Pol kari han ke mít miyapír yapírwe hír neweikín sip newet menmen, hírak ketpor kar ik: ‘Menmen mít nimaam móre teiník ninaan mewik híram ap móre God au. Híram memipín.’ 27 Menmen im Pol ketpim maaín híram mamnip mít hír han ekitet menmen haiu mít in míríakem híram enum. Im kerémem au. Wínak yaaik ke teiník ninaan mewik iuwe me míte paiu Atemis maaín mamre niuk weiním te mít nanisesye au. Mít yapírwe neit Asia netike mít nerer wit wit newenípi niuk móre.”

28 Mít yapírwe nemtau hím mírak epei au, hír han enuk nenepíp natíp nar ik: “Atemis pe Efesas híre yaaip iuwe.” 29 *Mít nerer wit wit ke wit iuwe Efesas nenepíp natíp. Mít han nen neithis Gaias ketike Aristakas hírakít te provins Masedonia kerek tekite Pol tepno ein ein, hír neriyakít neiyít nen wit kerek mít nau nererik nemtau menmen. 30 Pol hírekes hanhan

* 19:13 Mk 9:38 * 19:15 Mk 1:24, 34 * 19:17 Ap 5:5, 11 * 19:20 Ap 12:24 * 19:21 Ap 23:11; Ro 1:13 * 19:22 Ro 16:23; 2Ti 4:20 * 19:23 2Ko 1:8 * 19:24 Ap 16:16 * 19:26 Ap 17:29 * 19:29 Ap 20:4, 27:2; Kl 4:10; Fm 24

kakno ein kaktip mit menmen te mit han en nises him me God newenek. ³¹ *Mit han hir mit iuwe gavman ne provins Esia kerek nire narak yinan o wariyakit narak hir nesiuwe him netpwek hirak ap kakno kaktip mit menmen au emit.

³² Mit han neit wit mit nererik newik hir natip him ham, mit han natip him ham nentar hir yapirwe nepitari nenmak te hir nererik nau en. ³³ Mit han ne weiwik me Isrel neriuwet mitik niuk marak Aleksanda kerp kinin kentir kinaan te mit han en han kitet hirak kerekek kinin kirak menmen enum im. Hirak kikiam his kesinor hir enkintip enimtau menmen hirak kakitpim. ³⁴ Au, mit en nertei Aleksanda hirak ke Isrel, hir yapirwe natip nerekirwek him natip nar ik: "Atemis pe Efesas hire yaaip iuwe." Hir nenepip narek ere 2 aua.

³⁵ Maisiu kike, kuskus ke wit Efesas hirak kenip mit en nekintip nau neit hirak ketpor kar ik: "Yi mit ne Efesas. Mit yapirwe nertei wit kiau ik e hirak wit naanmpre winak iuwe ke teinik ninaan mewik me mite iuwe yaaip Atemis weteke nan mit newenipiyek nipaa kau nepni kenke kan. ³⁶ Mitik kei ap kaktip menmen im hiram memipin au, te yi mit eikintip yi ap yirak menmen enum waswas au emit. ³⁷ Yi epei yeithis mitikik wik it te hirakit ap tekintip menmen meit winak ke Atemis o netpwe enum au. ³⁸ Mitik Demitrias ketike mit hir narak menmen marak nare nansiuwe him mitik hir enino mit iuwe masistret hir nanmerir wi hir nanimtau him me mit. Hir nansiuwe him ein, ³⁹ o au en, yi hanhan eitip him meiyam em, yi wen eimerir wi me hiau mit ne wit Efesas hiau mererik memtau him me mit iuwe ne witeik. ⁴⁰ Mit iuwe ne Rom hir nansiuwe him nantip hiau mit marak enum mesiuwe him mesikeyaanmi. Hiau mit iuwe ap te metpor yi yenmak yi yirak menmen marim au." ⁴¹ Hirak katip epei au, hirak kesiuwe mit en hir nen wit kir eik.

20

Pol keke ti kepno provins Masedonia ketike GriK

¹ Mit nererik nesikeyaanmi epei au, Pol kenine mit kerek nises him me Jisas keyewewi ketpor him mamkepi nanises him me God werek werek. Te hirak kinaiwiri kakno provins Masedonia. ² Hirak ken kipiun provins Masedonia, hirak kerekir kau nimin ken kerer wit wit katip mit him marak yapirwe mamkepi nanises him me God werek werek. Epei au, hirak ken provins GriK. ³ Hirak kepu en wenke wikak. Hirak kepu en wenke wikak, hirak kare kaku sip kakno Siria, hirak kemtau mit han hir nimenipin nankip, te hirak han kitet kakno kakitet provins Masedonia ere hirak kinaiwirek kipiun provins Siria. ⁴ *Sopata nikan ke Piras ke wit Beria, hirak ketike Aristakas, Sekandas hirakit te wit Tesalonaika, hirakit tekite Pol tariyakit ten. Mitik Gaias ke wit Debi, Timoti, Tikikas ketike Trofimas te Esia, hirakit tetike Pol nariyan nen. ⁵ Hir mit ninin nen nemeriyei neit wit Troas. ⁶ Hir nemeriyei neit ein, hiau mau wit Filipai ere wi mit nererik ap newis yis mekre bret mir han tewenin menmen God kerekoyem hiram epei au. Menmen im epei au, hiau mnaaiwir wit Filipai mau sip ere wi hispinak (5), hiau mpiun wit Troas. Hiau men mpiun wit Troas, hiau metike mit nemeriyei mau en ere wi hispinak wik (7).

Pol kikiak Yutikas kerek hirak kaa keit wit Troas, hirak pike kekrit kepu

* 19:31 2Ti 1:15 * 20:4 Ap 19:29, 21:29; Ef 6:21

7 *Me wí Sabat me wítaan haiu mít yapírwe mererik maam menmen han tewenín menmen Jisas kíriakem haiu mewenípi God. Pol katíp mít en menmen. Hírak kare teipmen kakno te hírak ketpor híim ere wí nímín. 8 Mít epei neit si yapírwe newisím mekre haau mau niu meit wínak haiu mau mererik mekretek. 9 Mítík pipíak niuk mírak Yutikas kau windo me wínak. Pol wen katíp katíp, hírak kínapípi kíwaaí kínatín. Kíwaaí kínatín o, hírak kenke kau niu ken kiun tí. Mít nekiuwe nen níkiak nírek nepei au kaa. 10 *Pol kekintíp kekiuwe ken kírek, hírak kenke kenterik kesiuwewik. Epei au, hírak katíp kar ik: “Yi ap han enuk au emít! Hírak kaa te in ek píke kekrit kaku.” 11 Hírak katíp epei au, hírak ketikeri píke níniú nen wínak hírak kawep niu o bret ketikeri nekiyan naam. Epei au, hírak ketikeri newepnak ere wanewik. Wanewik, Pol kínaiwíri. 12 Pol kínaiwíri, hír neithis pipíak ik kerek nípaa kenkewín kaa Pol píke kíkiak, hír nen wínak mír hír han yaaik iuwe.

Pol kínaaiwír wit Troas kípiun wit Mailitas

13 Haiu minín men mau sip merekir wan ere mípíun wit Asos, kerek Pol katíp kakwenyipír sip. Nípaa hírak ketpai menmen im kentar hírak kínapen sip, hírak hanhan keke tí kakno ein. 14 Hírak kewenaiyipír keit Asos epei au, haiu metíwekhis men mau sip mínaaiwír wit Asos men ere miun Mitilini. 15 Haiu mípíun Mitilini epei au, haiu me wí ham wanewik men mesipat wit Kaios. Haiu wen men me wí ham hekrit haiu men mesipat wit Semos. Wit Semos epei au, wí ham haiu mípíun wit Mailitas. Sip míwaaí meit ein. 16 Pol epei han kitet hírak kau sip ap kakno wit Efesas kentar hírak kínapen kaku provins Esia wí yapírwe. Hírak hanhan kakno waswas kakiun Jerusalem me wí Pentekos.

Pol katíp híim mírak men mít iuwe nises God neit wit Efesas

17 *Pol wen kepu sip keit Mailitas hírak keríuwet mítík hak katíp mít iuwe ne weiwík me God neit Efesas te hír enínen Mailitas enírek. 18 *Ewaai meruri hír mít ne Efesas epei nan, Pol ketpor kar ik: “Yi epei yertei me wí hi híin han Esia hau hetikewi yi yertei menmen hi hisesim. 19 *Yi yertei me wí yapírwe mít han ne weiwík me Isrel hír nimenípin natípan naniyep te hír nenip menmen im menip han kai kekrit hír newaank híras. Hi ap ewenípi niuk mai au. Hi híriak menmen Mítík Iuwe Krais kehimítewem, wí ham hi híkít henterim. 20 Hi ap hepakín híim mamkepi me wí hi hewepyapír híim me God yi yau wínak ke mít kerek nekine híim me Moses yi yererik en o yau wínak mi miutíp miutíp. 21 Hi epei hetpi yi mít ne weiwík me Isrel netike yi mít ne weiwík ham, hi epei hetpi híim manp eiweikín sip eiwet menmen enum eiyises híim me Mítík Iuwe kái Jisas. 22 *In ek hi hises híim God Hímín Yaaik ketpewem te hi eno wit Jerusalem. Hi hepítari menmen mít nanrekewem nanít ein. 23 *Hi hertei kerekek God Hímín Yaaik epei ketpo merer wit wit mít nanrekwo enum nanwíre akre wínak enuk.

24 * “Hi han kitet hi hahi te hi ehises menmen nípaa Mítík Iuwe Jisas kehimítena hi ehisesim, híram menmen weiním. God epei kíriak mít menmen yaaim keríuwe Jisas Krais te hírak kehimítena hi hetpor híim yaaim me menmen im.

* 20:7 Ap 2:42, 46 * 20:10 1Kin 17:21 * 20:17 Ap 18:21 * 20:18 Ap 18:19, 19:10 * 20:19 Ap 20:3 * 20:22 Ap 19:21 * 20:23 Ap 9:16, 21:4, 11 * 20:24 Ap 21:13, 2Ti 4:7

²⁵ “Yi eiyimtewem. Nipaa hi hen yi mit yapirwe hewepiyapir hım me God kinın naanmıpre haiu mit. In ek hi hertei maain hi ap eri meiyam au. ²⁶ *Te hi petepin hetpi hım manp, mitik kiutıp ke yi mit maain kakno si tatiknenik hıram menmen mai au. ²⁷ Hıram menmen mai au mentar hi ap heripakın hım mei me menmen me God kakinın naanmamre haiu mit au. ²⁸ *Yi naanempre hıras yetike mit kerek God Hımın Yaaik kehimiteni yi naanmpri. Yi yar ke mit naanmıpre sipsip yi naanempre mit ne weiwik me God. Hırak kenip mit hır ne weiwik mırak keriuwe hemkre me Nıkan kırak Jisas wı hırak kaa kentar nu tentarakıt. ²⁹ *Hi hertei hi anaiwıri epei au, maain mit nanınen nımın ke yi mit nanriwaank han ki nanriuwe menmen enum hır nanıtpiyem. Mit in hır nanre nepere enum men nımın ke sak namıp newaankem, hır nanınen nanriwaank. ³⁰ *Maain mit han ne yi mit hır nantıp hım memipın nanri han ke mit han ne yi mit kerek yises hım me God te hır enisesim. ³¹ *Yi naanmamre hıras me menmen im, yi han ekitet me tito wikak hi wıtaan wanewik hetpi hım manp me menmen me God te yi eiyisesim, hi hikıti hekepi wisenum.

³² *In ek hi hitehi God hırak naanmamprı te hım me God hırak kakrekıyi yaaim hıram mamkepi te yi eiyu werek werek. Hırak kakweti menmen mırak yaaim hırak maain kakwet mit nırak em. ³³ *Hi ap hemkre menepam heit pewek me yi mit o laplap mi au. ³⁴ *Yi epei yertei hi hırak menmen heriuwe his mai hi ekerwo laplap me winak sel te hi heit pewek mererim. Hi hetike mitikıt wariyakıt tai naanmıprawır hıras me menmen. Yi au. ³⁵ *Marım hi epei heteikni yi eiriak menmen iuwe te yi eikaap mit miyapır hır ap manpenun neit nırak menmen au. Yi han ekitet menmen nipaa Jisas ketpim. Hırak katıp kar ik: ‘Yi eiwet mit menmen hıram minın mit hır nanweti menmen, te yi han yaaik eiyu.’”

³⁶ *Pol ketpor epei au, hırak ketikeri nitehir newen ninıp nitehi God menmen. ³⁷ Hır nitehi God menmen epei au, hır nıkitek neiyewewik netpıwek, “Ti yaaik eno e.” ³⁸ *Pol ketpor kar ik: “Maain hi ap pıke eri meiyam au,” te mit en hır han toenuk nerıuwerek. Hır netpıwek epei au, hır nerıuwetek kau sip ken.

21

Pol ketike wariyakıt tırak tau sip tatno Jerusalem

¹ Haiu metpor “Eiyu en,” te haiu mau sip minaiwıri men. Haiu minaiwıri men, haiu merekir wan metın ke nımın mesipat wit Kos. Wı ham haiu mesipat wit Ros. Haiu mesipat wit Ros, haiu men ere mıpiun wit Patara. ² Haiu mıpiun wit Patara, haiu menke minaaıwır sip im mınmatın sip ham mamrei mamno Finisia te haiu man mewim men. ³ Haiu men ere haiu mır Saıpras te haiu mesipatek men pınak ke his yaaim wen meppo ere mıpiun provıns Siria. Haiu menke minaaıwır sip meıt wit Taia, wıt kerek mit nau sip nanınke menmen mekre sip. ⁴ *Haiu epei men mır mit han nises hım me Mıik Iuwe Kraıs te haiu mau metikeri me wı hispınak wik (7). God Hımın Yaaik kıkıak han ke mit en te hır natıp Pol ap kakno wit Jerusalem. ⁵ *Au, wı hispınak wik (7) haiu minaiwıri men. Hır mit netike miyapır

* 20:26 Ap 18:6 * 20:28 1Ti 4:16; 1Pi 5:2-4 * 20:29 Mt 7:15; Jo 10:12 * 20:30 1Jo 2:19

* 20:31 Mk 13:37; Ap 19:8, 10; 1Te 2:11 * 20:32 Ap 26:18 * 20:33 1Sml 12:3; 1Ko 9:11-12

* 20:34 Ap 18:3; 1Te 2:9 * 20:35 Mt 10:8 * 20:36 Ap 21:5 * 20:38 Ap 20:25 * 21:4 Ap

20:23 * 21:5 Ap 20:36

nɪkerek nɪr neriuwetai ere haiu men tenhaan ek. Haiu men tenhaan ek, haiu mewen ninɪp mitehɪr haiu mitehi God menmen. ⁶ Haiu meketanhis haiu metpor “Eiyu en.” Haiu metpor epei au, haiu men mau sip, hɪr mɪt en pɪke nen witeik.

Agabas katɪp Pol menmen God Hɪmɪn Yaaik keteiknɪwekem keit wit Sisaria

⁷ Haiu mau sip pɪke men mɪnaaiwɪr wit Taia men ere mɪpiun wit Tolemes. Haiu mɪpiun Tolemes, haiu men mɪr mɪt en nises hɪm me Krai haiu mau metikeri wɪ miutɪp. ⁸ *Wanewik haiu mɪt metike Pol mɪnaaiwɪr Tolemes men ere mɪpiun wit Sisaria. Haiu mɪpiun Sisaria, ein ek haiu men mau winak ke Filip mɪtɪk kerek katɪp mɪt miyapɪr hɪm yaaim me Krai. Hɪrak kiutɪp ke mɪt hispɪnak wik (7) nɪpaa mɪt nehimɪteni naanmɪpre menmen me miyapɪr mɪkaan nɪr epei naa. ⁹ *Hɪrak kine nɪkerek hɪram (o hɪram) tekyaaɪt (4), hɪr neit mɪkaan wen au, hɪr newepyapɪr menmen maain mamnen.

¹⁰ *Haiu mepu en wɪ ham, mɪtɪk profet niuk mɪrak Agabas kɪnaaiwɪr provins Judia kan Sisaria. ¹¹ *Hɪrak kan Sisaria, hɪrak keit waai let ke Pol keiyɪk kesenek hɪrekes his hɪt mɪrak keriuwerem. Hɪrak kesenek his hɪt keriuwerem te hɪrak katɪp kar ik: “God Hɪmɪn Yaaik katɪp kar ik: ‘Mɪtɪk ke let ik e maain kakno wit Jerusalem, mɪt ne weiwɪk me Isrel nantɪwekhis nansenkekik kar ik nanwet mɪt ne weiwɪk ham ek.’”

¹² *Hɪrak katɪp epei au, haiu metike mɪt han en metpɪwek mewenek mar ik: “Ti ap eno wit Jerusalem au ekɪt.” ¹³ *Au Pol kewenhi kar ik: “Yi yenmak yi yɪkɪt yari han kai? Hi han kitet hɪram yaaim te hi ano winak enuk kerek au. Hi han kitet hɪram yaaim te hi hatɪp mɪt miyapɪr hɪm me Mɪtɪk Iuwe Jisas mɪt han hɪr naniyep hi hahi, hɪram menmen weinɪm.” ¹⁴ Haiu metpɪwek metpɪwek au. Hɪrak ketaihɪm kewɪrem, haiu mekintɪp merp matɪp mar ik: “Han kit. Haiu hanhan menmen me Mɪtɪk Iuwe Krai hɪram mamnen.”

Pol katɪp mɪt iuwe ne mɪt ne God neit Jerusalem hɪm mɪrak

¹⁵ Haiu mepu en wɪ ham. Epei au, haiu memani menmen maiu, haiu mɪnaiwɪri men wit Jerusalem. ¹⁶ Mɪt han nises hɪm me Krai nau neit wit Sisaria nan netikewai, hɪr nen newisai neit winak ke mɪtɪk kerek haiu mamu mantikerek niuk mɪrak Neson, hɪrak nɪpaa ke wit Saipras. Hɪrak kises hɪm me Krai nɪpaa enum eik ere in. ¹⁷ Maain haiu mɪpiun wit Jerusalem, mɪt en nises hɪm me Krai han yaaik hɪr netaihis.

¹⁸ *Hɪr netaihis haiu mau wɪ ham, hɪrak Pol ketikewai men mɪr Jems. Mɪt iuwe ninɪn naanmɪpre mɪt nises hɪm me Krai nererik newenɪpiyek, hɪr nau netikerek. ¹⁹ *Pol ketpor hɪr yaain, ketpor hɪr yaain epei au, hɪrak ketpor menmen God kekepik hɪrak kɪriakem ke mɪt ap ne weiwɪk me Isrel.

Pol kemtau hɪm me mɪt iuwe hɪrak ken winak iuwe ke God

²⁰ Pol ketpor epei au, hɪr newenɪpi niuk me God. Epei au, hɪr natɪp Pol nar ik: “Ti epei hertei mɪt ne weiwɪk me Isrel hɪr mɪt yapɪrwe nises hɪm me Krai, hɪr wen nises hɪm me Moses. ²¹ *Mɪt han epei nemipɪn netpor ti epei atɪp mɪt han ne weiwɪk me Isrel nau nerer wit wit ke mɪt ne weiwɪk ham, hɪr enweikɪn sip enwet hɪm me Moses, hɪr ap enrekir yɪnk ke nɪkerek nɪr,

* 21:8 Ap 6:5, 8:40 * 21:9 Ap 2:17 * 21:10 Ap 11:28 * 21:11 Jo 21:18; Ap 20:23, 21:33

* 21:12 Mt 16:22 * 21:13 Ap 20:24 * 21:18 Ap 15:2, 13; Ga 1:19 * 21:19 Ap 15:12 * 21:21 Ap 16:3; Ga 2:3

h̄ir ap enises menmen haiu m̄it ne weiw̄ik me Isrel in misesim. ²² Maain m̄it in nan̄rtei ti hepu, te ti eriak mekam? ²³ Haiu metpi menmen haiu han kitetim. M̄it̄ik̄it tekyaa it et h̄irak̄it epei tat̄ip God t̄imat w̄i h̄irak̄it teriuwes̄is menmen. ²⁴ *Ti eno etikeret yi eiriak menmen h̄im me Moses mat̄ip te God kakt̄ip menmen im epei au, yi yaain. Ti ew̄ir pewek me m̄it̄ik̄it it te m̄it̄ik̄ pris kakrekȳiw̄ek̄item. Epei au te h̄ir m̄it enime paan k̄irak̄it. Ti eriak menmen mam̄ir im te m̄it yap̄irwe en̄rtei h̄im h̄ir nemtewem h̄iram wein̄m, ti wen hises h̄im me Moses. ²⁵ *Me m̄it nises h̄im me God h̄ir ap ne weiw̄ik me Isrel, n̄ipaa haiu epei mewisor t̄iwei metpor h̄ir ap enises h̄im yap̄irwe n̄ipaa Moses kewis̄im. Ham im keremem. Haiu han kitet h̄ir ap nan̄im menmen m̄it newepwar menmen newet t̄ipir em, h̄ir ap nan̄im hemkre o miyak m̄it newers t̄im̄ir hemkre ap mewen au, h̄ir ap netike m̄it miyap̄ir nanriyanhis newen̄nem au em̄it.” ²⁶ *H̄ir nat̄ip epei au, Pol keithis m̄it̄ik̄it it w̄i ham h̄irak̄it keriyak̄it ten t̄iriak̄it menmen h̄im me Moses kat̄ip te God kat̄ip h̄irak̄it t̄ire yaaik̄it. Epei au, h̄irak̄it ten w̄inak iuwe ke God tat̄ip m̄it pris me w̄i h̄irak̄it t̄imat ere h̄irak̄it t̄ire yaaik̄it te h̄irak̄it tatwet God menmen.

M̄it ne Isrel neithis Pol kekre w̄inak iuwe ke God

²⁷ Maain w̄i hispinak wik (7) menep epei au, h̄iram w̄i m̄it̄ik̄it t̄imat menmen h̄irak̄it t̄irakem h̄iram epei au mesi, m̄it han ne Isrel kerek nau provins Esia h̄ir nan n̄ir Pol kekre w̄inak iuwe ke God. H̄ir n̄ik̄iak han ke m̄it miyap̄ir en neithis Pol n̄inap nat̄ip nar ik: ²⁸ *”Yi m̄it ne Isrel. Yi eikepai. M̄it̄ik̄it ik h̄irak̄it m̄it̄ik̄it kerek kepno keprer wit wit kat̄ip m̄it yap̄irwe h̄ir m̄it ne weiw̄ik me Isrel netike h̄im me Moses, w̄inak iuwe ke God h̄iram menmen wein̄m. In ek h̄irak̄it epei keithis m̄it̄ik̄it ap ke Isrel keiyik kan kekre haau m̄it narik ap te nan̄ino n̄im̄in ek au. M̄it iuwe neriuwes̄isek, nehimitaneke ne haiu m̄it ne Isrel keriyen.” ²⁹ *H̄ir nat̄ip menmen im nentar h̄ir epei n̄ir m̄it̄ik̄it Trofimas kitet wit Jerusalem ketike Pol te h̄ir han kitet Pol ket̄iw̄ek̄his ten w̄inak ke God teit n̄im̄in. Pol k̄iriak̄it menmen im au.

³⁰ M̄it yap̄irwe neit Jerusalem en nesikeyaanmi (o nesikewari) nesiuknen nan nererik neithis Pol neriyaak neiyik nen witeik. H̄ir neriyaak neiyik nen witeik, m̄it neiyepet weip̄ir ke w̄inak ke God.

M̄it̄ik̄it iuwe ke ami ke Rom keithis Pol keriyaak keiyik ken w̄inak enuk

³¹ M̄it yap̄irwe nererik h̄ir wen nan̄nep Pol kaki, m̄it han nen nat̄ip m̄it̄ik̄it iuwe Ofisa ke ami ke Rom nar ik: “M̄it yap̄irwe neit Jerusalem h̄ir nenepan.” ³² H̄irak̄it kemtau menmen im epei au, h̄irak̄it keithis m̄it han ne ami nin̄in naanm̄ipre m̄it ne ami nar 100, h̄ir netike soldia ne ami yap̄irwe nesiuknen nekiuwe nen n̄ir m̄it en. H̄ir nekiuwe nen n̄ir m̄it en, h̄ir n̄irek ketike m̄it ne ami yap̄irwe, h̄ir nenep Pol au. H̄ir nerp neit. ³³ *M̄it̄ik̄it iuwe ke ami kan Pol ket̄iw̄ek̄his kat̄ip m̄it n̄irak̄it h̄ir nesenekik neriuwe sen ain wik. Epei au, h̄irak̄it kitorhi kar ik: “M̄it̄ik̄it ik h̄irak̄it keim̄in? H̄irak̄it k̄iriak̄it mekam?” ³⁴ M̄it han nat̄ip h̄im ham, m̄it han nat̄ip h̄im ham te h̄irak̄it ap kertei menmen werek kentar m̄it nesikeyaanmi yap̄irwe te h̄irak̄it kat̄ip m̄it n̄irak̄it h̄ir n̄inaneke neiyik nan̄ino w̄inak ke ami k̄ir. ³⁵ H̄ir neiyik nen ere n̄ipiun lata me w̄inak, m̄it ne ami n̄inaneke nau niu nentar m̄it nesikeyaanmi (o nesikewari) yap̄irwe nanri Pol kaknen te h̄ir nank̄ip.

³⁶ *H̄ir nisesik n̄inap nat̄ip nar ik: “Yi eik̄ip kaki.”

* **21:24** Nam 6:1-21; Ap 18:18   * **21:25** Ap 15:28-29   * **21:26** 1Ko 9:20   * **21:28** Ap 6:13; Esi 44:7   * **21:29** Ap 20:4; 2Ti 4:20   * **21:33** Ap 20:23, 21:11   * **21:36** Lu 23:18; Ap 22:22

Pol katip mit kenmak hirak kiriak menmen

³⁷ Hir neit Pol nanrik nanino namin ein, Pol katip mitik iuwe ke ami keriuwe him Grik ketpwek kar ik: “Hi hanhan hetput menmen hiram werek?” Mitik iuwe eik ketpwek kar ik: “Ti harkeik te ti hertei him Grik?”
³⁸ *Hi han kitet ti mitik ke Isip kerek nipaa ein kari han ke 4,000 mit te hir netike gavman ne Rom nare naninepan hir neit hine me his, yipo henmik nirir nen wit tenhaan weinim.”
³⁹ Pol kewenhi kar ik: “Hi au. Hi mitik ke weiwik me Isrel, miye wina weit wit Tasas ke provins Silisia, hi mitik ke wit niuk mirak iuwe. Ti ewisa hi etip mit menmen mai o au?”
⁴⁰ Hirak kewenhi te Pol kerp kentir leta kikiamhis keweni ketpor kar ik: “Eikintip.” Hir nekintip, te hirak ketpor keriuwe him me mit ne Isrel.

22

¹ Hirak ketpor kar ik: “Nai yinan mit iuwe, mit nai ne watiu, yi eiyimtau him hi hetpiyem te yi ap aitip hi hahi.”
² Hir nemtau Pol ketpor keriuwe him mir Hibru, hir nekintip wire wire te Pol wen ketpor kar ik: ³ * “Hi hetpi werek. Hi ke weiwik me Isrel, miye pai wina weit wit Tasas ke provins Silisia te hi han hau in ere hi iuwe. Mitik iuwe niuk mirak Gameliel keteikno menmen markeik te hi hises him me Moses kerek nipaa maamrer nai nisesim. Hi hises menmen im hises God iuwe har ke yi mit in yi yisesim.
⁴ *Hi hewaank mit enipi hir naa nentar hir nises him me Kraais. Hi esenkek his hit me mit miyapir hatip mit plisman hir newiri nekre winak enuk.
⁵ Mitik iuwe pris kinin naanmipre mit pris han hirak ketike mit iuwe ne kaunsil hir nanwepyapir hi hatip werek. Nipaa hir neweto twei hir newisik ken mit han ne weiwik maiu neit Damaskas te hi epei hen en ehithis mit miyapir kerek nises him me Kraais, hi hesenkeki heriyei heri hen Jerusalem te mit iuwe en nanip.

Pol katip mit kärkeik hirak kises him me Kraais

⁶ “Hi wen hepno menep Damaskas wepni kau niminiuwe, wasenum si meke nepni man mir mowenika.”
⁷ Hi henkewin hwaai ti hi hemtau him ke mitik ketpo, ‘Sol, Sol ti henmak te ti herewaank?’
⁸ Hi pike hitiwekhi, ‘Mitik iuwe ti keimin?’
 Hirak kar ik: ‘Hi Jisas ke Nasaret kerek ti herewaank.’
⁹ Mit nan netikewa nir si te ap nemtau him ke mitik werek werek au.

¹⁰ “Hi hitiwekhi har ik: ‘Mitik iuwe ti hanhan hi eriak mekam?’
 Hirak kar ik: ‘Ti ekrit eno wit Damaskas. Ti ehit ein te mitik kaknen kakitput menmen God kakihimitanem ti eriakem.’
¹¹ Hi ap hir ein ein hentar si epei mir iuwe hi nanamir toto te mit nan netikewa netauhis neriya haiu mariyan men Damaskas.

¹² “Mitik hak kau en niuk mirak Ananias. Hirak mitik yaaik kises him me Moses te mit yapirwe ne weiwik maiu ein hir han kitet natip hirak yaaik.
¹³ Mitik ik kan kerp kerepta ketpo kar ik: ‘Kai yinak Sol, ti pike ehir ein ein.’
 Hirak katip epei au, wasawas hi hir ein ein te hi hirek.
¹⁴ Hirak ketpo kar ik: ‘Mitik iuwe God ke maamrer naiu hirak kehimitenut te ti ertei menmen hirak hanhan kakriakem, kehimitenut ti hir Mitik Yaaik kerek kiriak menmen me God, ti epei hemtau hirak ketput keriuwe him mirak.
¹⁵ Maain ti eno etip mit miyapir yapirwe ewepyapir menmen ti epei hemtewem epei hirem.
¹⁶ *In ek ti ap ehu au emit! Ti ekrit te hi

* 21:38 Ap 5:36-37 * 22:3 Ap 5:34; Ro 10:2 * 22:4 Ap 8:3, 22:19 * 22:16 Ap 2:21; Ro 10:13

ekirit. Ti en+ne Mitik Iuwe God ehitiwekhi te hirak kakisak menmen enum ti hiriakem.’

God kehimitan Pol kaktip mit ap ne Isrel him yaaim me Kraiss mamno mit ap ne Isrel

¹⁷ “Hirak ketpo epei au, hi pike hen wit Jerusalem. Hi heit winak iuwe ke God in hi hitehi God menmen. Hi hitehi God menmen, hi hepu hi hir menmen mar ke hi hityak, ¹⁸ *Mitik Iuwe Kraiss ketpo kar ik: ‘Ti ekrit waswas enaaiwir wit Jerusalem entar mit miyapir in ap en+mtau him ti etporem me hi.’ ¹⁹ *Hi pike hetp+wek har ik: ‘Mitik Iuwe, hir epei nertei hi epei hen herer wit wit winak mit nererik nekine him me Moses nekrerem, hi hen en heithis mit miyapir hir nises him mit, hi hanip. ²⁰ *Nipaa mit nenep mitik kewepyapir him mit niuk mirak Stiven hi herp menep atip hiram yaaim te hir nakip kaa. Hi hetenen laplap saket me mit hir newir nan nakip. Hi etpor menmen mit hir en+mtewem.’ ²¹ *Au, Kraiss pike ketpo kar ik: ‘Hiram menmen wein+em. Hir ap te nan+mtau him mit au. Ti eno entar hi eriuwetit ti eno yan+in ewepyapir him mai mamno mit ap ne weiwik me Isrel.’”

Mitik iuwe ke ami naan+pre Pol

²² *Mit yapirwe ein nemtau Pol ere hirak katip menmen me hirak kewepyapir him me mitik iuwe katip mit ap ne weiwik me Isrel ketporem. Hirak ketpor menmen im, hir han enuk n+nap him iuwe nar ik: “Yi eik+ip eki. Yi ap eiwis+ik kaku ti au ekit!” ²³ Hir n+nap newep laplap mir neteik+in hir han enuk wisenuk newir toni waniu (o win) men niu. ²⁴ Hir newir toni waniu (o win) men niu, mitik iuwe ofisa ke ami katip mit n+rak neithis Pol neriyaak neiy+ik nan+no n+in, hir nankip nanriuwe n+in ere hirak kakwepyapiri nenmak te mit ne Isrel en n+nap nesiuwe him marim. ²⁵ *Hir net+wekhis neriyaak neiy+ik nen nesenk+ikwek his mirak te hir nankip. Hir nesenek his mirak nankip, Pol katip mitik kerek naan+pre 100 mit ne ami kit+wekhi kar ik: “Him mit iuwe ne Rom hir newis+em matip hiram yaaim te mit nan+nep mitik kerek keit t+wei yaan mewik kar ke mit ne wit Rom, te hir newis+ik ken winak ke masistret wen au, hirak ap katip hirak enuk au?”

²⁶ Mitik ik kemtau him im Pol ketp+wekem epei au, hirak ken kir mitik iuwe kirak hirak ofisa ke ami ketp+wek kar ik: “Ti hiriak menmen enum. Mitik eik e hirak ketenen t+wei yaan mewik kire mitik ke Rom.” ²⁷ Hirak katip epei au, mitik iuwe ofisa ke ami kan kir Pol kit+wekhi kar ik: “Ti etpo ti hetenen t+wei namba mewik kar ke mit ne Rom o au?” Pol kar ik: “O, hi hetenen t+wei har ke mit ne Rom.” ²⁸ Mitik iuwe ofisa eik ketp+wek, “Hi epei hewir pewek yapirwe te hi heit t+wei yaan mewik hiram matip hi hire mitik ke Rom.” Pol kar ik: “Miye wina te hi hire mitik ke Rom hentar miye haai hir netenen t+wei namba mewik hir nire mit ne Rom.”

²⁹ *Wasenum mit kerek nankip nanitiwekhi menmen hir n+r+r nok+n+an nen+in nekeip+n+wek. Mitik iuwe ofisa eik k+naain kentar hirak kertei Pol ketenen t+wei kar ke mitik ke Rom, hirak kesak him lo me Rom hirak epei kesenekik keriuwe sen. Mit iuwe ne Rom neriuwes+is mit nanriak menmen im me mit ne Rom.

³⁰ Mitik iuwe ofisa hanhan kertei werek menmen mit ne Isrel hir nesiuwe him Pol, te wi ham hirak katip mit n+rak nenke sen me Pol, hirak kesiuwe

* 22:18 Ap 9:29-30 * 22:19 Ap 8:3, 26:9-11 * 22:20 Ap 7:58, 8:1 * 22:21 Ap 9:15, 13:2

* 22:22 Ap 21:36 * 22:25 Ap 16:37 * 22:29 Ap 16:38

mítik ken katip mít iuwe pris netike mít han en ne kaunsil nanrerik nanu. Epei au, hírak keithis Pol keiyik ken kewisik kerp ninaan me mít ne kaunsil ketpor menmen.

23

Pol katip him mirak men mít ne kaunsil

¹ *Pol kerp kirapít mít ne kaunsil ketpor kar ik: “Nai yinan. Hi hertei hekre han kai menmen me God hi hírakem hi hisesim nípaá ere in híram yaaim.” ² *Hírak katip epei au, mítik iuwe pris kinin nanmipre pris han niuk mirak Ananias katip mít nerp menep Pol níwaai his nesiuwek him nentar hírak katip enum. ³ *Pol ketpíwek kar ik: “Maain God kakitep ti híre nu mít newis pen kolta mewik te híram nepei mesine meit nímn. Ti hau en skelim hi heriuwe him lo me Moses, te ti au heweikín sip hewet him me Moses ti hetip mít naniyep.”

⁴ Mít kerek nerp menep Pol netpíwek nar ik: “Ti atíp enum me mítik pris iuwe ke God.”

⁵ *Pol katip kar ik: “Hi hertei hírak mítik iuwe pris te hi ap hetpíwek har ek au. Him me God matíp mar im: “Yi mít ap eitíp enum me mít hír ninin naanmipri.”

⁶ *Pol epei kertei mít han ne kaunsil hír nises him me mít Sadyusi, mít han au hír nises him me Farisi. Hírak kertei menmen im te hírak katip kar ik: “Nai yinan. Hi mítik ke Farisi, hi níkan ke mítik ke Farisi. Petepin mít neriya hi herp ninaan me kaunsil hentar hi han kitet mít epei naa maain naníkrit nanu nanít.”

⁷ Hírak katip epei au, mít ne Farisi netike mít ne Sadyusi nenehan nenterim te hír newep nau nímn pínan hasini pínan hasini. ⁸ *(Mít ne Sadyusi han kitet mít naa hír níwaai hei, maain píke naníkrit nanu au, herwe o ensel híram mepu au nemipín. Mít ne Farisi han kitet mít naníkrit, ensel netike herwe hír nepu. Nemipín au.) ⁹ *Hír mít wen natípan nenehan ere wísenum, mít ne Farisi han kerek newepyapír him me Moses hír nerp natíp nesiuwe him nar ik: “Háiu han kitet mítik ik hírak yaaik. Háiu han kitet herwe o ensel epei kan ketpíwek menmen.”

¹⁰ Hír nenehan ere wísenum te mítik iuwe ofisa ke ami han kitet hír nanri Pol kaktín yinak yinak te hírak keruwet mít nírak newep mít nen netíwekhis neiyik nanino wínak ke gavman kírak.

¹¹ *Wítaan, Mítik Iuwe Kraís kan kerp menep Pol ketpíwek kar ik: “Ti han tokik ehu. Ti epei hewepyapír him mai heit Jerusalem, te ti eno wit Rom eríakem empar kerekek.”

Mít nimenipín natípan nanínep Pol

¹²⁻¹³ Wanewik, mít han ne weiwík me Isrel nererik nimeyipíran natípan nanínep Pol. Mít in nererik nírák menmen im hír ninin 40 mít. Hír mít nesiyeahan menmen o típar ere hír nanínep Pol neiyik nanwen han te hír naním. ¹⁴ Epei au, hír nen nír pris iuwe netike mít iuwe ne kaunsil netpor nar ik: “Háiu epei mesinehan menmen o típar ap mamím ere háiu mamínep Pol. ¹⁵ *Te yi eitike mít ne kaunsil eiriuwet mítik kaktíp mítik iuwe ofisa ke ami ke Rom kakíthis Pol keiyik kaknen in. Yi eimitíwekpín yi eiyítíwek

* 23:1 Ap 24:16 * 23:2 Jo 18:22-23 * 23:3 Mt 23:27 * 23:5 Eks 22:28 * 23:6 Ap 4:2, 24:15, 21, 26:5 * 23:8 Mt 22:23 * 23:9 Ap 25:25 * 23:11 Ap 18:9, 19:21, 27:24, 28:16, 23 * 23:15 Ap 25:3

yi hanhan yayimtau him meiyam me Pol. Au, haiu epei memeryiwewek mamkip hirak wen kaknen in.”

¹⁶ Pol nikan suware kirak epei kemtau menmen me mit hir nimenipin naninep Pol te hirak ken winak ke mitik iuwe ofisa ke ami katip Pol em. ¹⁷ Hirak ketpiwewek epei au, Pol kenine mitik iuwe kinin naanmpre 100 mit soldia ne ami, hirak ketpiwewek kar ik: “Ehit pipiak ik eiyik eno mitik iuwe ofisa kit. Hirak kakitpiwewek menmen.” ¹⁸ Hirak katip epei au, mitik keyik ken mitik iuwe kirak ketpiwewek kar ik: “Mitik kekere winak enuk Pol kenin nau kitauhi hi heit pipiak ik e eiyik enen ekrit ekintar hirak kakitput menmen.”

¹⁹ Hirak ketiwewekhis keyik ken haau weinim, hirakit tekiyakit tau, hirak kitiwewekhi kar ik: “Ti are etpo mekam?” ²⁰ Hirak pipiak ketpiwewek keweniwewekhi kar ik: “Mit iuwe ne kaunsil natip hirak wererek te hir nanituthi teipmen ti ehithis Pol eiyik eno winak ke kaunsil, hir nemipin natip hir hanhan nemtau him meiyam me Pol. ²¹ Ti ap emtau him mir entar mit ninin 40 mit nesiyeahan menmen o tipar ap nanim ere hir nankip kaki. Hir nemerir ere ti etpor te ti eiyik enen.” ²² Hirak ketpiwewek epei au, mitik iuwe ofisa ke ami ketpiwewek kar ik: “Ti ap etip mitik hak ti epei han hetpo menmen im.” Hirak ketpiwewek epei au, hirak keriuwetek ken.

Mitik iuwe ofisa keriuwet Pol ken mitik iuwe gavman Filiks

²³ Hirak keriuwetek ken, hirak kenine mitikit wik hirakit kepten tinin naanmpre 100 mit ne ami, hirak ketpiwewekit kar ik: “Yi eiyit 200 mit soldia neke ti hir netike 200 mit nemerir yipo hir netike 70 mit ne ami nau hos, hir nanit menmen nanimaniyem, hir nanino nanithis Pol neiyik nanino. Me witaan hir nanithis pol kaktike menmen neiyim nanino wit Sisaria. ²⁴ Yi eiri hos keyiak te Pol kakwik, yi naanmampriwewek eiyik (o eirik) eino ere eipiun mitik iuwe gavman Filiks.” ²⁵ Hirak ketpiwewekit epei au, hirak ken kewis twei mar im:

²⁶ “Hi Klodias Lisisa hi hewis twei ik ken ti Filiks ti mitik iuwe ke gavman hinin naanmpre mit. Ti yaaik. ²⁷ *Mit ne weiwik me Isrel neiyewo mitik ik nare nankip. Hi hemtau hirak kire mitik ke Rom te hi hetike mit ne ami nai men mekepik meriyaak meiyik men. ²⁸ *Hi hanhan hertei wererek nenmak te hir nesiuwe him te hi heiyik hen winak ke kaunsil kir. ²⁹ *Hi han winak ke kaunsil kir, hi hemtau hirak ap kirak menmen mei te hir nankip kaki o nanwisik kekere winak enuk. Menmen hir nesiuwek him nesiuwereh him menmen me him lo me Moses hir nisesim. ³⁰ *Mitik hak kan ketpo mit han ne weiwik me Isrel nimenipin natipan te hi han kitet hi esiuwerek aknen ekrit. Hi epei hatip mit kerek nesiuwek him menmen hir nanino nanirp ninaan mit nanriuwe him.”

³¹ Hirak kewis twei epei au, mit ne ami nises him mirak. Hir neithis Pol neiyik ne witaan nen ere nipiun wit Antipatris. ³² Wanewik, mit ne ami kerek neke ti hir pike nan winak ke mitik iuwe ofisa ke ami, hir newis mit nau hos neithis Pol neiyik nanino Sisaria. ³³ Hir neiyik nen Sisaria newet mitik iuwe ke gavman twei, hir neithis Pol ken his mirak. ³⁴ Mitik iuwe ke gavman kekine twei kitehi Pol kar ik: “Ti ke provins ke nein?” Pol ketpiwewek “Hi provins kai Silisia.” Hirak kemtau hirak ke provins Silisia, hirak ketpiwewek kar ik: ³⁵ “Maan mit nesiuwek him naninen, te hi emtau him mit entar hi naanmpre mit ne Silisia ere in.” Hirak katip epei au,

h̄rak katip m̄t h̄r naanempre Pol newisik kekre w̄nak iuwe n̄paa m̄tik iuwe Herot kewik h̄rak w̄nak enuk ke gavman.

24

M̄t iuwe ne Isrel nesiuwe h̄m Pol

¹ W̄i hisp̄nak (5) epei man men, m̄tik iuwe hetpris ke Isrel Ananias, h̄rak ketike m̄t iuwe ne kaunsil en h̄r netike m̄tik niuk m̄rak Tetalas kerek kertei lo me m̄t ne Rom h̄rak k̄kaap m̄t ne Isrel h̄r nisesim te h̄r nesiuwe h̄m m̄t neit ninaan me m̄t iuwe masistret h̄r nan Sisaria. H̄r nan Sisaria, h̄r nen n̄r m̄tik iuwe ke gavman Filiks te h̄r nesiuwe h̄m Pol. ² M̄tik iuwe kari Pol h̄rak kan te m̄tik iuwe ken̄ne Tetalas. H̄rak ken̄ne Tetalas, h̄rak kesiuwe h̄m Pol kar ik: “Ti m̄tik iuwe ke gavman. Ti n̄paa ere in ti naanm̄prai werek te haiu mekiyan mau meit. Ti hekepai ti henip yaaim mekreh̄r menmen n̄paa haiu misesim enum merer wit wit. ³ Haiu m̄t merer wit wit han yaaik meriuwerem te haiu matip ti yaaik. ⁴ Hi h̄napen erwit iuwe, te hi hituthi ti han tewen̄nai emtau h̄m menmen meiyam yinam haiu mam̄putem. ⁵ *Haiu mertei m̄tik ik h̄rak m̄tik enuk kari han ke m̄t ne weiw̄ik me Isrel nau nerer wit wit te h̄r nenehan nenepan. H̄rak m̄tik iuwe kei ke m̄t kerek nises h̄m me Jisas n̄paa ke Nasaret. ⁶ *H̄rak kari m̄tik ap ke weiw̄ik me Isrel ketikerek ten w̄nak ke God iuwe keit Jerusalem, te h̄rak ap kises h̄m me m̄t neriuwes̄s menmen im. Haiu met̄wekhis han kitet mewepyap̄rek kakises lo maiu. [⁷ Au, m̄tik iuwe ofisa ke ami Lisias keit m̄t ne ami n̄rak h̄rak kewep kokn̄nai w̄senum keithis m̄tik ik kerik ken. ⁸ Epei au, Lisias katip neim̄n h̄r nansiuwek h̄m h̄r an̄nen in en̄rit.] Ti itehi m̄tik ik ti h̄rekes ertei menmen yap̄rwe haiu mesiuwek h̄m.”

⁹ H̄rak katip epei au, m̄t yap̄rwe ne weiw̄ik me Isrel neit ein nekepik natip nar ik: “H̄rak katip werek, h̄rak ap kemip̄n au.”

Pol katip m̄tik iuwe Filiks h̄m m̄rak

¹⁰ H̄r natip epei au, m̄tik iuwe keh̄s ken̄ne Pol kaknen kaktip. Pol kan kerp katip kar ik: “Hi hertei me tito yap̄rwe ti naanm̄prai heriuwe menmen yap̄rwe te hi han yaaik etput menmen eteiknut hi h̄rak mekam. ¹¹ *Ti itehi m̄t in ti hertei menmen hi hetpiyem. Me w̄i hiswiyen wik (12) hi han wit Jerusalem ewen̄pi God. ¹² M̄t ne Isrel ap n̄ra hi hetike m̄t han mewepnak matipam meit w̄nak ke God ein, hi ap hari han ke m̄t te h̄r han kekrit heit w̄nak ke God o heit witeik. ¹³ H̄r ap neit m̄tik kiutip k̄ra hi h̄rak menmen marim h̄r nesiuwau h̄m.

¹⁴ *Hi etput menmen im. Hi ewen̄pi niuk me M̄tik Iuwe h̄rak God ke maamer n̄ai, te hi hises h̄m me menmen me Jisas kerek m̄t natip h̄ram enum. Hi wen hises menmen yap̄rwe m̄tik Moses ketike m̄t profet h̄r newis̄m mau t̄wei. ¹⁵ Hi hises menmen har ke m̄t in me h̄m me God, maain m̄t yaain nantike m̄t enun p̄ke nankrit nanu nan̄t. ¹⁶ *Hekrit hekrit hi hare h̄rak menmen te God ketike m̄t miyap̄r yap̄rwe n̄ra natip hi yaaik.

¹⁷ *Hi heit wit ham me tito meiyam epei au, hi heit wit Jerusalem ewet m̄t nai ne weiw̄ik me Isrel pewek mei, hi are ano ewet God menmen. ¹⁸ *Hi wen heit w̄nak iuwe ke God ein hi h̄rak menmen im me h̄m me Moses

* 24:5 Ap 17:6 * 24:6 Ap 21:28-30 * 24:11 Ap 21:17 * 24:14 Ap 24:5 * 24:16 Ap 23:1

* 24:17 Ro 15:25-26; Ga 2:10 * 24:18 Ap 21:26-27

matip hi hiriakem te God kaktip hi pike yaaik, mit han nira. Mit nau netikewa au, haiu ap mewepnak matipan au. ¹⁹ Mit han ne weiwik me Isrel hir ne provins Esia hir nepu winak ke God nira netauhis neriya. Mit en hir hir as eninen in nantip menmen mei meit ninaan mit te hir nansiuwau him, ²⁰ o au en, ti atip mit in hir natip newepyapir menmen hir hir hi hiriakem enum me wi hi herp ninaan me kaunsil. Menmen au, ²¹ * o him miutip im. Nipaa hi herp ninaan mir hi hnap hatip har ik: ‘Mit neriya heit winak ke kaunsil ik nentar hi han kitet mit epei naa pike nanikrit nanu.’”

²² * Pol katip epei au, mitik Filiks kerek kertei werek menmen me him me Mitik Iuwe Kraiss, hirak ketpor kar ik: “Yi yemerir mitik iuwe ofisa ke ami kaknen te hi han kakitet menmen hi ehisesim.” ²³ * Hirak ketpor epei au, hirak katip mitik kepten ke ami kinin naanmpre 100 mit, hirak naanmpre Pol te ap keriuwesiss narak yinan naninen nanwetiwewek menmen.

Filiks kewis Pol kekre winak enuk me tito wik

²⁴ Maain wi ham Filiks keit mite pirak Drusila kerek pe weiwik me Isrel. Hirak kesiuwe mitik keit Pol keyirik kan, hirak ketikerep nemtau Pol katip me mit enises him me Kraiss Jisas. ²⁵ * Pol wen ketpor menmen me mekam yaaim, menmen me mitik kewen han kirak ke menmen yapirwe, katip menmen me wi maain God skelim mit te Filiks kepirpir kinaain ketpiwewek kar ik: “Epei werek. Ti pike eno. Maain han kai hi eninut ti etpo menmen.” ²⁶ Hirak wen han kitet Pol kakwetiwewek pewek hirak kaksuapanek kakwisik kakno witeik. Hirak han kitet marik te wi ham wi ham hirak keit Pol ketikerek tewepnak.

²⁷ * Pol kepu en ere tito wik epei au. Tito wik epei au, Posias Festas kekrehir ke mitik iuwe gavman Filiks. Hirak Filiks hanhan kenip mit iuwe ne Isrel han yaaik neriuwerek te hirak wen kewis Pol kekre winak enuk kepu kepit.

25

Pol katip kar ik: “Mitik iuwe Sisa ke Rom kakimtau him mai”

¹ Mitik iuwe Festas epei kan naanmpre provins ke Judia wi wikak keremem, ² * hirak kinaaiwir wit Sisaria ken Jerusalem, mit iuwe pris netike mit iuwe ne kaunsil nesiuwe him Pol. Hir nitehi Festas ³ * hirak kakrekiyor menmen yaaim kakri Pol keyirik kaknen Jerusalem kakintar hir epei nimenipin naninap Pol nanwisik yayiwe yinak. ⁴ Festas ketpor, “Mitik Pol kepu kekre winak enuk keit Sisaria. Hi hrekes menep te hi pike eno. ⁵ Yi eitip mit ni iuwe nanino nantikewa haiu mamno wit Sisaria. Mitik ik kirak menmen enum te hir nansiuwewek him.”

⁶ Hirak ketpor epei au, hirak wen kepu ein ere wi hispinak wikak (8) o wi hiswiyen (10) epei au, hirak pike ken Sisaria. Hirak pike ken Sisaria wi ham hirak kau winak ke gavman kerek mit nesiuwe him neitai en, hirak katip Pol eknen. ⁷ * Pol epei kan, te mit ne Isrel kerek neke Jerusalem nan, hir nerp nesiuwe him te hir ap neteikin werek werek Pol kirak menmen enum im au. Hir nesiuwe him weinim. ⁸ Pol kikaap hrekes katip, “Hi ap hirak menmen enum herekir him me mit ne Isrel o winak iuwe ke God keit Jerusalem o ke mitik iuwe Sisa ke Rom au.”

* 24:21 Ap 23:6 * 24:22 Ap 23:26 * 24:23 Ap 27:3, 28:16, 30 * 24:25 Jo 16:8 * 24:27 Ap 25:9 * 25:2 Ap 24:1, 25:15 * 25:3 Ap 23:15 * 25:7 Ap 24:5-6, 13

9 *Pol katip epei au, mitik Festas hanhan kiriak mit ne Isrel han yaaik neriuwerek te hirak katip Pol kar ik: "Hirak werek te ti etikewa euno wit Jerusalem te hi emtau mit nesiuwut him ein o au?" 10 Pol pike ketpwek, "Hi herp winak ke gavman ke Rom, mit hir nemtau mit nesiuwe him menmen. In ek kerekek ti emtau him te ti etip menmen. Hi ap hirak mit ne Isrel menmen enum au. Yi yetike mit in ne Isrel yerteiyem. 11 Hi hirak menmen enum te hi hahi ehinterim, hiram menmen weinim. Hi hahi kerekek, o au en, mit hir nesiuwe him weinim me menmen hi hirakem, mitik ap kakriyaa kakriuweta te hi eno his mir hir naniyep hi hahi. Hi atip mitik iuwe Sisa ke Rom ekimtau him mai." 12 Hirak katip epei au, mitik Festas ketike mit narak kerek nekepik neriuwe him mit iuwe ne Rom netpim, hir newepnak. Hir newepnak netpim nepei au, hirak katip Pol, "Nipaa ti hitehi mitik iuwe ke Rom kakimtau him mit, te in ek haiu matip ti eno Rom ehirek."

Festas kitehi mitik iuwe Agripa ke Pol

13 Maain wenke ham, mitik iuwe gavman Agripa ketike yenten pirak Benaisi nan wit Sisaria nanir Festas nanitpwek hir han yaaik hirak kan kau en. 14 *Hir nepu en wi meiyam, Festas katip Agripa menmen me Pol. Hirak ketpwek kar ik: "Mitik kiutip keit in kerek nipaa hirak mitik Filiks kewisik kekre winak enuk. 15 **Hi hen wit Jerusalem, mit iuwe pris ne Isrel netike mit iuwe ne kaunsil nesiuwek him nitaui te hi atip hirak kaki. 16 Te hi hetpor gavman me Rom ap neriuwet mitik kakno his ke mit nankip ere mit ninin nansiuwe him nanit ninaan me mitik hirak kakikaap hirekes kaktip him.

17 "Hir epei nan in hi ap hemerir wi yapirwe au. Wi ham epei au, hi hen winak ke gavman hemtau him mir, hi hatip mit nai neithis Pol hirak kan. 18 *Mit kerek hanhan nesiuwe him hir nekrit te hir ap nesiuwe him me menmen enum mar ke hi han kitet nansiwerem au. 19 Hir netikerek natipan nenehan me menmen me him lo me Moses kerek hir nisesim, hiram metike him me mitik niuk mirak Jisas nipaa kaa. Au, Pol katip hirak kekrit kepu. 20 *Hi ap han kitet werek werek te hi hises menmen im te hi hitehi Pol hirak werek kakno wit Jerusalem haiu mamimtau him mit nesiwerem mamit en. 21 Au, Pol katip hirak hanhan mitik iuwe Sisa ke Rom kakimtau him mirak, hirak kaku winak enuk te haiu naanmprewek. Hirak katip epei au, hi hatip mit niau hir naanmprewek ere hi esiuwerek kakno mitik iuwe keit Rom." 22 Hirak katip epei au, mitik Agripa katip Festas, "Hi hirekes emtau him mirak." Festas kewenhi kar ik: "Teipmen, ti emtau him mirak."

23 *Hirakit tatip epei au, wanewik mitik Agripa ketike Benasi hir neses nan, mit yapirwe newenipi niuk neriuwe menmen hir nerekiyorem. Hir nan netike mit iuwe ne ami, mit iuwe ne wit, hir nan nau winak kerek mit nererik nemtau him. Epei au, Festas katip mit narak hir nanino nanithis Pol neiyik naninen. Hir neiyik nan epei au, 24 *Festas katip kar ik: "Mitik iuwe gavman Agripa ti hetike mit yapirwe yan yayu in yetikewa. Yi yr mitik ik kerek mit yapirwe ne Isrel neit in netike mit ne Judia neit Jerusalem, hir nesiuwek him. Hir ninap natip nar ik: 'Haiu minapen hirak kaku. Yi eikip kaki.' 25 Hi hemtau him mir te hi ap hemtau menmen hirak kiriakem te hirak kaki kakinterim au. Hirak kitehi mitik iuwe Sisa ke

* 25:9 Ap 24:27 * 25:14 Ap 24:27 * 25:15 Jo 5:28-29 * 25:15 Ap 25:1-2 * 25:18 Ap 18:15 * 25:20 Ap 25:9-12 * 25:23 Mt 10:18; Mk 13:9 * 25:24 Ap 22:22, 25:2, 7

Rom kakimtau him mirak hi han kitet hi esiuwerek kakno. ²⁶ In ek hi ap ertei him enum me mitik ik hi ewis twei mamno mitik iuwe ke Rom te hi hetiwekhis kan kerp ninaan me ti mitik Agripa ti hetike yi mit yapirwe te yi eiyimtau him mirak yi eikepaa te hi ewis menmen twei esiuwerem mamno. ²⁷ Menmen im hi han kitet hira enum. Hi esiuwe mitik ke winak enuk kakno mitik iuwe Sisa ke Rom te hi ap ewis menmen enum hira kirkakem mau twei hi ewisim hira enum.”

26

Pol katip Agripa him mirak

¹ Mitik Festas katip epei au, mitik Agripa katip Pol kar ik: “Hi hetput ti hatip ekaap hirekes.” Pol kirkiam his katip mit kar ik:

² “Mitik iuwe Agripa. Hi han yaaik hentar petepin hi herp ninaan mit hatip him ekaap hirekes me menmen mit ne Isrel nesiuwau him. ³ Hi han yaaik iuwe hentar ti hertei werek werek menmen haiu mit ne Isrel misesim. Ti hertei markeik te haiu mit han kitet him ham, mit han au, han kitet him ham, te hi hituthi ti ap han ekiteta waswas au. Ti emtau him mai.

⁴ “Mit yapirwe ne Isrel nertei menmen yapirwe hi hiraakem nipaa hi kike ere in, me wi hi hepu wit kerek miye wina weitai metike wi hi hepu Jerusalem. ⁵ *Nipaa ein hir nerteiya te hir han kir hir netputem. Hir nertei nipaa hi hises menmen me Farisi, menmen im hira minin menmen ham haiu mit mirakem haiu misesim mewenipi niuk me God meriuwerem.

⁶ * In ek hi herp in mit nesiuwau him nentar hi han kitet God kakikaap haiu mit kakir nipaa hira katip maamrer naiu em. ⁷ Mit ne weiwik hiswiyen wik (12) me Isrel hir witaan wanewik newenipi niuk me God nemerir mitik kaknen kakikaap haiu mit kakir nipaa God ketpim. Mitik iuwe Agripa, mit ne Isrel nesiuwau him nentar hi hises him me mitik kerek kakikaap haiu mit ne Isrel. ⁸ Yi mit ne weiwik me Isrel, yi yenmak te yi ap han ekitet God kirkian mit nipaa naa?

⁹ * “Nipaa hi han kitet hi hises menmen yaaim hi hiraak menmen yapirwe te hi hewaank menmen me Jisas ke Nasaret kerek mit nisesik. ¹⁰ Hi hiraak menmen im heit Jerusalem. Mit iuwe pris newenhi te hi eno ewis mit yapirwe nekre winak enuk. Maain mit ne kaunsil natip hir nani, hi hewenhi hatip hira yaaim te hir nani. ¹¹ Wi yapirwe hi hiraak mit enum nanip nekre winak ke mit ne Isrel hir nererik nekine him me Moses neitai. Hi are enipi hir enweikin sip enwet him me Krais. Hi han enuk wisenuk heriuwerei te hi hen wit yanmin enip.

Pol katip Jisas kari han kirak hira kisesik

¹² “Me menmen im hi hen wit Damaskas. Hi hetenen twei me mit iuwe pris natip hira yaaim te hi eno ein ari mit nises him me Krais. ¹³ Hi hitet yayiwe hepno hepno ere wepni kan kau nimniuwe hi hir menmen mire si iuwe minin wepni hira meke nepni man mir meweikina hetike mit kerek nan netikewa. ¹⁴ Haiu yapirwe menke mwaai ti, hi hemtau him ke mitik ketpo keriuwe him me mit ne Isrel netpim, hira katip kar ik: ‘Sol, Sol henmak te ti herewaank? Ti hire bulmakau kewir hit kenep paap tiknuk ke mitik kirak ti hewaank hirekes.’ ¹⁵ Hi hitiwekhi, ‘Mitik iuwe ti keimin?’ Hira Mitik iuwe katip kar ik: ‘Hi Jisas kerek ti herewaank. ¹⁶ Te ti ekrit ehrip. Hi hewepypir hirekes ti hira hentar hi hehimtenuti ti eriak menmen mai. Ti eno etip mit han menmen ti epei hira hi heteiknutem,

* 26:5 Fl 3:5-6 * 26:6 Ap 23:6, 28:20 * 26:9 Ap 8:3

im metike menmen maain hi eteiknutem. ¹⁷ Hi naanmamprut te m̄it ne Isrel nantike m̄it han ne weiw̄ik ham h̄ir ap te nanitep. Hi eriuwetit ti eno m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel. ¹⁸ *Ti etpor h̄im mai h̄ir nanisesim nar ke m̄it n̄inap̄i h̄ir nesiupan nanam̄ir. Ti eweik̄in han k̄ir h̄ir ap nises menmen enum m̄ir toto au. H̄ir nanises menmen yaaim me God m̄ire wepni k̄ir. H̄ir nan̄inaaiw̄ir Seten h̄ir nanises God te h̄ir enis̄isa hi ah̄isak menmen enum m̄ir h̄ir n̄ir̄iakem te God kaknipi h̄ir nanu n̄im̄in ke m̄it God kehimīteni h̄ir n̄irak.’

Pol katip Agripa menmen h̄irak k̄ir̄iakem.

¹⁹ “M̄it̄ik iuwe Agripa, hi epei h̄ir menmen im meke wit ke God man te hi ap eweik̄in sip ewet h̄im im. ²⁰ *Au, hi hin̄in hewepyap̄ir menmen im heit wit Damaskas ketike wit Jerusalem. Epei au, hi hen herer wit wit kerek m̄it ne Isrel newi, wit im metike wit m̄it ap ne weiw̄ik me Isrel newim. Hi hatip m̄it h̄ir enweik̄in sip enwet menmen enum enises God, h̄ir enriak menmen yaaim neteik̄in m̄it h̄ir epei neweik̄in sip newet menmen enum. ²¹ *M̄it ne weiw̄ik me Isrel nitaui hi heit w̄inak iuwe ke God h̄ir naniyep nentar hi h̄ir̄iak menmen im. ²² *Te God epei kekepa n̄ipaa ere petepin in ek, te hi herp in hatip h̄im yaaim mamno m̄it yap̄irwe, h̄ir niuk m̄ir iuwe, h̄ir m̄it au wein̄in. Menmen hi hetpim h̄iram menmen keremem n̄ipaa m̄it profet netike m̄it̄ik Moses katip h̄iram mannen. ²³ *H̄ir natip m̄it̄ik God kehimītanek kaknen kak̄ikaap haiu m̄it, h̄irak kaki maain God kak̄ikaak h̄irak kak̄ikrit kakin̄in m̄it yap̄irwe ne weiw̄ik me Isrel, m̄it au ne weiw̄ik ham, God kaktorhis h̄ir nanu werek werek. H̄im yaaim im h̄iram m̄ire si mamkaap m̄it nan̄ir ein werek werek, h̄iram mamkaap m̄it nertei werek menmen yaaim God k̄ir̄iakem.”

Pol katip kari han ke Agripa te h̄irak kakises h̄im me God

²⁴ Pol wen katip menmen im, m̄it̄ik Festas k̄inap ketp̄iwek kar ik: “Pol ti hetaritari! Menmen yap̄irwe ti hen skul herteiyem h̄iram menipit ti enuk han ken sip.” ²⁵ Pol ketp̄iwek, “M̄it̄ik iuwe, hi ap hetaritari au. Menmen hi hetpim h̄iram h̄im yaaim me m̄it̄ik kertei werek kerekek. ²⁶ *M̄it̄ik iuwe Agripa, hi ap h̄inaain hetput menmen im hentar ti hertei menmen im. Ti hertei menmen im hentar menmen im epei man meit wit kike au, man meit wit iuwe m̄it yap̄irwe n̄irem. ²⁷ M̄it̄ik iuwe Agripa ti hises h̄im me m̄it profet? Hi epei hertei ti hisesim herteiyem mekre han.” ²⁸ M̄it̄ik Agripa keremir̄iwek h̄im ketp̄iwek kar ik: “Me w̄i im ti han kitet ti ari han kai te hi ehises h̄im me Jisas Krais?”

²⁹ Pol ketp̄iwek, “Me w̄i in ek o maain, hi hitehi God te ti hetike m̄it yap̄irwe nau in nemtau h̄im mai yi eiyises h̄im yaaim me Krais te yi eiȳir ke hi te hi ap hanhan sen mewi m̄ipre h̄iram m̄iwaai his mai.”

³⁰ Pol katip epei au, m̄it̄ik iuwe Agripa ketike m̄it̄ik gavman Festas, ketike Benasi wetike m̄it yap̄irwe n̄ir nekrit nan̄ino witeik. ³¹ *H̄ir nekrit nan̄ino witeik, h̄irak̄it tatipak̄it tar ik: “M̄it̄ik ik ap k̄ir̄iak menmen enum te h̄irak kaku w̄inak enuk o kaki au.” ³² *Agripa katip Festas kar ik: “M̄it̄ik ik ap kitehi m̄it̄ik iuwe Sisa kak̄imtau h̄im m̄irak te ti esupanek kakno.”

* **26:18** Ais 35:5, 42:7, 16; Ef 2:2; Kl 1:13; Ap 20:32 * **26:20** Mt 3:8 * **26:21** Ap 21:30-31 * **26:22** Lu 24:44-47 * **26:23** 1Ko 15:20 * **26:26** Jo 18:20 * **26:31** Ap 23:29; 25:25 * **26:32** Ap 25:11

27

Mit neithis Pol neiyik nan newisik kau sip kakno wit iuwe Rom

1 *Me wî hîr mit iuwe ne gavman han kitet natîpan haiu mamu sip manno Itali, hîr neithis Pol ketike mit han nekre wînak enuk hîr newet mitik kepten niuk mîrak Julius newetiwék enun in. Julius hîrak kepten naanmîmpre 100 mit ne ami hîr soldia kerek mit nenewor “Mit ne mitik iuwe Sisa ke Rom.” 2 *Haiu mit men mau sip me wit Adramitiam, menep te hîram mînaaiwîr Sisaria mamno mamrer wit wit me wan me provins Esia. Haiu mau en epei au, hîram merekir wan men. Mitik niuk mîrak Aristakas ke wit Tesalonaika ke provins Masedonia hîrak ketikewai mau sip men. 3 *Wî ham haiu mîpiun wit Saidon. Julius hîrak kîriak Pol yaaik kewisik ken kakîr nîrak yinan te hîr enwetiwék menmen mei te hîrak kau sip werek werek kakno. 4 Haiu mînaaiwîr Saidon men Saipras. Nîme mîniu man mewep te haiu merekir wan men yinak in me Saipras kerek nîme ap mîniu meitai au. 5 Haiu merekir wan meperp provins Silisia ketike Pamfilia ere mîpiun wit Maira keit provins Lisia.

6 Haiu meit ein, mitik kerek naanmîmpre 100 mit ne ami kînkatiñ sip ham ere kîr miutîp me wit Aleksandria mamno Itali. Hîrak kîr sip epei au, hîrak kewisai haiu mewim. 7 Haiu mewim, sip merekir wan men main main me wî ham mentar nîme mîniu iuwe meiyepetai te haiu mîrak menmen iuwe mesipat wit Naidas. Nîme meiyepetai te haiu mamno ein au, te haiu meweikîñ mekiuwe wit Krit kerek wan kimaak keketik kau nîmîñ. Haiu mekiuwe pînak nîme ap mîniu meitai mesipat Salmoni. 8 Haiu men mesurîr menep tenhaan haiu mîrak menmen iuwe mîpiun wit niuk mîrak “Wan yaaik sip mamno pasis” hîrak menep wit niuk mîrak Lasia. 9 Haiu mepu wit eik wî yapîrwe ere wî kerek mit ne Isrel nînapen menmen han tewenîñ God kakîsak menmen enum hîr nîriakem, hîram epei man men. Hîram wî me hauwî hîtan te wan sir mewenîñ iuwe, te Pol katîp mit kar ik: 10 * “Yi mit, hi hertei haiu mamnaaiwîr wit ik mamno mamrekir wan hîram ap yaaim. Au, enum. Maain sip metike menmen mekretek, wan kakîwaankem. Eim keremem au. Haiu mit han mami.” 11 Pol katîp epei au, mitik iuwe naanmîmpre 100 mit ne ami ap kises hîm mîrak au. Hîrak kemtau hîm me mitik kerek naanmîmpre mit bos kru nîrak menmen nau sip, hîrak ketike mitik kerek ketenen stia ke sip keweiknenik te sip mamno. 12 Wit ik hîrak ap wit yaaik te sip mamu in me hauwî hîtan, te mit yapîrwe nau sip hanhan nînaaiwîr wit nanîno nerekir wan ere hîr nîpiun Finiks. Hîrak wit keit Krit hîrak yaaik ke sip mamu en mîsawîñ te ap mîniu au. Hîr hanhan nanu en ere hauwî hîtan epei au.

Nîme mîniu wan kewenîñ wisenuk

13 Maain nîme wenituk mîniu te mit han kitet hîr nanises menmen nîpaa hîr natîpanem. Hîr nesiupan waai neriyaak kan sip hîr nînaaiwîr wit hîr nesiurîr menep tenhaan, nitet Krit. 14 Haiu mepno kike, nîme mîniu mîre yuwerep meke wit Krit man. 15 Nîme mîniu mîre yuwerep man kerek mit nenewem “No ista” hîram menep sip te mitik ap keweikîñ stia ke sip werek werek au. Hîram mewep nîme ke nîmîñ mamno au, te haiu mewisîm meit nîme mîniu meriuwetem men. 16 Haiu men ere mesipat wit Koda kerek wan kimaak keketik kau nîmîñ. Haiu mesipat Koda ke his enkiik, hîrak keiyepet nîme kike te haiu mari bot kike kisîsai meriyaak meriyaak ere haiu meit bot eik mewisîk kîwaaî kentar sip, haiu mesenkekik

* 27:1 Ap 25:12 * 27:2 Ap 19:29 * 27:3 Ap 24:23 * 27:10 Ap 27:22

meriuwe waai h̄rak kau keit. ¹⁷ H̄rak kau keit, h̄r neit waai neiȳm nemenkek sip te ap mamwep au. H̄r n̄naain sip mamno mamt̄n tenhaan me wan meperp wit iuwe Afrika mamwep te h̄r nesiupan laplap sel me sip newis̄m m̄waai. Epei au, h̄r newis̄ m̄me yuwerep meriuwetem men. ¹⁸ Yuwerep k̄niyu wan wen kewen̄n te wanewik h̄r nenke menmen mekre sip new̄rem mekre wan. ¹⁹ W̄ ham epei man, h̄r h̄ras neit menmen yap̄rwe me sip h̄r nenkerem new̄rem mekre wan. ²⁰ Me w̄ yap̄rwe haiu ap m̄r wepni o h̄r, te n̄me wen m̄niyu w̄senum. Haiu han kitet maain haiu mami.

²¹ M̄t nau sip ap naam menmen me w̄ yap̄rwe nentar yuwerep, Pol kerp n̄m̄n ke m̄t ketpor kar ik: “Yi m̄t, n̄paa hi hetpi yi ap einaaiw̄r wit Krit te sip ap mamriwaank au. Te yi ap yemtau h̄m mai. ²² *In ek hi etpi yi han tokik eiyu. Haiu m̄t ap mami au. Sip keremem mam̄nke mam̄kre wan. ²³ Hi hertei menmen im hentar nep̄p w̄taan God kerek hi hisesik ewen̄pi niuk m̄rak h̄rak keriuwet ensel m̄t̄k hak kan kerp menep ketikewa ketpo kar ik: ²⁴ *Pol ti ap h̄naain au. Ti eh̄rp ninaan me m̄t̄k iuwe Sisa. God kentar h̄rak yaaik, h̄rak kakwis m̄t yap̄rwe nau sip netikewit h̄r ap nani au.’ ²⁵ Yi m̄t ap ȳnaain au. Hi hises h̄m me God, hi hertei menmen mam̄nke mam̄r ke n̄paa h̄rak ketpewem. ²⁶ *N̄me mamriuwetai haiu mamno sip mamt̄n tenhaan em̄t wit kerek wan kimaak keketik kau n̄m̄n.”

²⁷ W̄ hiswiyen tekyaait (14) epei men, haw̄ yuwerep m̄niyu man meit wan eik niuk m̄rak Edria. Me w̄ n̄m̄n h̄ram n̄me meriuwet sip mepno, m̄t naanm̄pre sip han kitet haiu epei man menep t̄. ²⁸ H̄r han kitet haiu epei man menep t̄, te h̄r new̄r waai nesenkek nan mewik mekre t̄par n̄n̄n mak k̄ram, h̄ram mat̄p 40 mita kesikekre. Maain h̄r p̄ke new̄rem h̄ram mat̄p 30 mita kesikere. ²⁹ H̄r n̄naain sip kerek haiu mewim mamno mam̄nke nan iuwe me tenhaan te h̄r neiȳk nan iuwe tekyaait (4), h̄r nesenkek waai mewim, h̄r new̄rem mekre wan m̄kaap sip mamno main main. Epei au, h̄r hanhan wanewik o ekiupan waswas. ³⁰ M̄t naanm̄pre sip hanhan n̄naaiw̄r sip te h̄r neit bot kike nesiuwerek kepno kentar t̄par h̄r newisesik nat̄p h̄r nanw̄r waai kakri paan me sip metenenim. ³¹ *Au, Pol kat̄p m̄t̄k kepten naanm̄pre 100 m̄t ne ami, h̄rak ketike m̄t n̄rak kar ik: “M̄t in naanm̄pre sip h̄r n̄r̄r nan̄no, yi yap̄rwe yayi.” ³² H̄rak kat̄p epei au, m̄t ne ami nerekir waai metenen bot kike te h̄rak kenterer t̄par ken.

³³ Menep kaksiupan h̄rkiwo (o h̄r kaa), Pol kitehi m̄t nan̄m menmen ketpor kar ik: “Yi epei yemer̄r haw̄ yuwerep kakt̄n kakt̄ me w̄ hiswiyen tekyaait (14), yi ap yaam menmen au. ³⁴ *Hi hitihi h̄m manp yi eiȳm menmen te h̄ram mam̄kepi yi manpenun eiyu te yayi au. Yi eiyu werek werek.” ³⁵ *Pol kat̄p menmen im epei au, h̄rak keit bret kitehi God h̄rak kat̄p God h̄rak han yaaik keriuwerem kerp ninaan me m̄t. Epei au, h̄rak kaam. ³⁶ H̄rak k̄paam, h̄r m̄t en han tokik nau h̄r neit menmen meiyam naam. ³⁷⁻³⁸ Haiu m̄t mar 276 haiu mepu sip im e. Haiu m̄t maam ere werek, m̄t new̄r wit (h̄ram m̄re rais), h̄r new̄rem men mekre wan te h̄r n̄kaap sip ap n̄menum au.

Sip mewep meit tenhaan

* 27:22 Ap 27:10, 31 * 27:24 Ap 23:11 * 27:26 Ap 28:1 * 27:31 Ap 27:22 * 27:34 Mt 10:30 * 27:35 Mt 15:36; 1Ti 4:4-5

³⁹ Nepei wanewik, m̄t naanm̄pre sip n̄r t̄i te h̄r nep̄tari h̄r neit neiȳn. H̄r n̄r wan m̄re تنهاان yaaim mekrerem, te h̄r han kitet nan̄no ein neriuwet sip mam̄t̄n mam̄t̄ تنهاان. ⁴⁰ H̄r n̄rem epei au, h̄r neremir waai nan mewim, h̄ram menke mekre wan, h̄r nesiupan waai metenen stia. Epei au, h̄r n̄k̄iam laplap sel meit paan ke sip te n̄ime mam̄n̄pep meiȳm mamno تنهاان. ⁴¹ Au, sip men menep تنهاان, h̄ram m̄nat̄n̄ meit. Sip paan k̄iram m̄nat̄n̄ meit ap mepno au, te wan s̄r mewen̄n̄ menep sip m̄karu mewepim. ⁴² M̄t ne ami nimen̄p̄n̄ nan̄nep m̄t enun ne w̄nak enuk h̄r h̄ras n̄paa neriyei neri nan̄no Rom te h̄r ap nanri wan nan̄no تنهاان meit t̄i n̄r̄r nan̄no. ⁴³ Au, m̄t̄k kepten iuwe naanm̄pre 100 soldia ke ami h̄rak hanhan k̄ikaap Pol te h̄rak keweni n̄r̄ak menmen im. H̄rak kat̄p m̄t kerek nertei nar̄i t̄ipar h̄r neh̄n̄ n̄ripe t̄ipar nerwak nan̄no تنهاان eik. ⁴⁴ *M̄t han au, h̄r netenen nu o menmen ham me sip mewep h̄r nenterim nan̄no تنهاان. Marim haiu yap̄rwe men m̄piun تنهاان ke p̄n̄ eik.

28

Menmen Pol k̄r̄akem keit wit Molta

¹ Haiu m̄piun تنهاان ke p̄n̄ eik, m̄t han nan netpai t̄i ik kerek wan kimaak keketik kau n̄m̄n̄ niuk m̄rak Molta. ² *M̄t ne wit in nerekyai yaaim. Haw̄ epei kan, n̄ime mewep te h̄r n̄mansi neriyei man menep mau si mewim. ³ Pol keit haak mei kakwis̄m mamwaai si, manpen asp (h̄rak k̄ire manpen siurp) kerek k̄isaw̄n̄ k̄n̄k̄ haak h̄rak ketpaan ken kentar haak m̄waai si h̄ram sisi. H̄rak ketpaan ken kenep Pol kau his m̄rak kemenkekik kau keit. ⁴ M̄t ne wit in n̄r̄ manpen siurp (o yem̄ik) kemenkekhis me Pol h̄r nat̄pan nar̄ ik: “N̄paa m̄t̄k ik kenep m̄t̄k kaa, te t̄ipir kaiu ap kakwis̄k kaku au. H̄rak kin̄n̄ wan te in ek kaki.” ⁵ *Au, Pol kemiyep̄p his manpen (o yem̄ik) kenke kek̄re si h̄rak ap k̄nap au. ⁶ *M̄t netpepik nare te his m̄rak m̄niu o h̄rak kenkew̄n̄ kaki. H̄r netpepik netpepik, h̄r ap n̄r̄ menmen mar ik n̄paa au, h̄r neweik̄n̄ han k̄r nat̄pan nar̄ ik: “Au, m̄t̄k ik h̄rak k̄ire God.”

⁷ T̄i menep wit kerek manpen kenep Pol h̄ram t̄i me m̄t̄k iuwe naanm̄pre wit wan kimaak keketik kau n̄m̄n̄ ik e niuk m̄rak Pablias. M̄t̄k ik kan ketaih̄s keriyei ken w̄nak k̄rak, te h̄rak naanm̄rei werek werek ere w̄ wikak. ⁸ Haiu mepu en, Pablias haai k̄rak k̄nap ȳnk sisi kesiuwe mune k̄waai yeno. Pol ken haau k̄rak kitehi God ek. Kitehi God ek, h̄rak kewis his meterik h̄rak kekepik k̄re yaaik. ⁹ H̄rak k̄r̄ak menmen im, h̄r m̄t yap̄rwe ne wit wan kimaak keketik h̄r n̄nap, h̄r nan te Pol k̄r̄aki yaain. ¹⁰ Pol k̄r̄aki n̄re yaain, h̄r newetei menmen yaaim yap̄rwe. Maain haiu mau sip m̄n̄aiw̄ri h̄r newis menmen yap̄rwe te haiu mam̄m̄ me w̄ haiu mau sip mamp̄no.

Haiu mepno ere m̄piun Rom

¹¹ Wenke wikak epei au, haiu m̄naaiw̄r wit Molta haiu mau sip me Aleksandria niuk m̄ram “T̄ipir wik.” H̄r newis ninaan me t̄ipir m̄t̄ n̄enewem “T̄ipir wik” nentar ninaan me n̄kerek h̄rak̄t̄ wik te t̄ipir niuk m̄rak Sus tau sip paan k̄iram. Sip im n̄paa haw̄i h̄tan, h̄ram mepu wit Molta. ¹² Haiu m̄naaiw̄r Molta epei au, haiu mererek wan men ere m̄piun wit Sairakyus. Haiu m̄piun wit Sairakyus, haiu mepu en w̄ wikak. ¹³ Haiu

* 27:44 Ap 27:22-25   * 28:2 2Ko 11:27   * 28:5 Mk 16:18   * 28:6 Ap 14:11

mīnaaiwīr sairakyus mepno ere mīpiun wit Risiam. Wī ham miutīp nīme mīniu mar ke wentuk tē haiu men me wī wik haiu mīpiun wit Pyutiolai. ¹⁴ Haiu mepu wit Pyutiolai, haiu mīr mīt han kerek nises hīm me Krai. Hīr netaihis haiu mamkiteri ere wī hispīnak wik (7). Marim haiu mīpiun Rom. ¹⁵ Mīt kerek nises hīm me Krai neit wit iuwe Rom hīr nemtau haiu mamnen, te hīr nen ere nīpiun wit ke maket ke Apias ketike wit niuk mīrak “Wīnak Pasenda Wikak,” hīr newenaiyipīr. Hīr newenaiyipīr epei au, Pol han yaaik kitehi God ketpīwek hīrak yaaik.

¹⁶ *Me wī kerek haiu mīpiun wit Rom, mīt ne gavman newis Pol hīrekes kau wīnak hak kiutīp, mītīk ke ami kiutīp naanmīprewek.

Pol kewepyapīr hīm me Krai keit wit Rom

¹⁷ *Pol kau wīnak eik ere wī wikak, hīrak kesiuwe mītīk kitehi mīt iuwe ne weiwīk me Isrel nau en, hīr enīnen enrerik enīmtau hīm me Pol. Hīr nererik epei au, Pol ketpor kar ik: “Nai yinan, hi ap hīrak menmen enum me mīt ne weiwīk maiu o hi eweikīn sip ewet menmen nīpaa maamrer nai nisesim neweteyem au, te mīt ne Jerusalem hīr netauhis weinīm newisa hekre wīnak enuk neriuweta hen mīt iuwe ne Rom. ¹⁸ *Hīr mīt ne gavman ne Rom nitauhi me menmen im hīr nare nesiupena nentar hīr nertei hi ap hīrak menmen enum te hi hahi. ¹⁹ *Au, mīt iuwe ne Isrel nīnapen hīr nansiupena te hi hatīp ‘Mītīk iuwe Sisa ekīmtau hīm mai.’ Hīr neriuweta hi han te hi ap esiuwe hīm mei me menmen enum hīr nīrakem au. ²⁰ *Hi hentar menmen im hi hitihi yi mīt yi einen te hi hetpi menmen. Sen im mau his mai mentar hi hises hīm me hīrak Mītīk Iuwe kerek mīt ne Isrel yapīrwe nemeriyīwek kaknen kakīkaap haiu mīt.”

²¹ Pol katīp epei au, hīr netpīwek nar ik: “Haiu ap meit tīwei meke wit Judia mīt nesiwerem me ti au. Nau yinan han ap neke Judia nan in netpai me menmen im, te hīr natīp ti hīrak enum au. ²² *Haiu hanhan mamīmtau menmen ti han kitetim mentar haiu mertei mīt nerer wit wit natīp enum me mīt nises hīm im ti hisesim.”

²³ Hīr natīp epei au, hīr nīmat wī nanīnen nanīmtau hīm me Pol. Wī hīr nīmat nanīmtau menmen, mīt yapīrwe nan wīnak ke Pol kepwik. Wepni ere wītaan Pol ketpor hīm kewepyapīr hīm me God kakīnīn naanmampre mīt. Hīrak kare kakri han kīr keteiknor Jisas hīrak Mītīk Krai kerek God keriuwetek kan kīkaap haiu mīt hīrak ketpor hīm nīpaa Moses ketike mīt profet hīr newisīm mau tīwei. ²⁴ Mīt han nises hīm mīrak, mīt han au hīr nīnaain. ²⁵ Hīr nīnaaiwīr wīnak ke Pol hīr natīp namīnanem neriuwe hīm me Pol. Hīr natīp namīnanem nentar hīm Pol ketporem mīkaru. Hīrak katīp kar ik: “God Hīmīn Yaaik katīp werek wī nīpaa hīrak katīp profet Aisaia hīm mīrak hīrak katīp maamrer ni em. Nīpaa hīrak katīp:

²⁶ *‘Ti eno etīp mīt in ne weiwīk me Isrel menmen im: Maain yi yayīmtewem yayīmtewem te yi ap yayīrteiyem au. Yi eiyīrem eiyīrem te yi ap eiyīrem werek au.

²⁷ Han ke mīt in epei ken sip, hīr nemesīs nīkīp ap nemtau hīm hīr ap nīr menmen werek werek au, hīr nīnapīpī. Hīr nīrak menmen im au, te hīr enīr menmen neriuwe nanamīr, hīr enīmtewem enriuwe nīkīp mīr, hīr han kīr enīrteī menmen werek werek te hīr enweikīn sip enisīsa te hi God hi ekepi.’ ”

* 28:16 Ap 24:23 * 28:17 Ap 25:8 * 28:18 Ap 26:31 * 28:19 Ap 25:11 * 28:20 Ap 24:15

* 28:22 Ap 24:14 * 28:26 Ais 6:9-10; Mt 13:14-15

28 *Pol katip him ham mar ik: “Hi hetpi te yi yertei werek. Him yaaim me God kakikaap haiu mit hiram epei man mit ap ne weiwik me Isrel. Hir keriyen nanimtwem nanisesim.” [29 Pol katip menmen im epei au, hir mit ne weiwik me Isrel ninaaiwir winak kirak hir natipan nenehan wisenum me menmen hirak ketpim.]

30 *Pol kewir pewek katin winak ik hirak kewik ere tito wik, hirak keithis mit kerek nan nirek, 31 *hirak ketpor him kewepyapir menmen me God kakinin mit kewepyapir me Mitik Iuwe Jisas Krai. Hirak ap kinaain au, hirak katip mit yapirwe, mit ap netpivek nar ik: “Ti ap atip im au emit.”

Mepir keremem

---

* 28:28 Sam 67:2; Lu 3:6; Ap 13:46, 18:6

* 28:30 Ap 28:16

* 28:31 Ap 28:23

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Rom Menmen me tiwei ik

Mit yapirwe hir enun nerp ninaan me God 1:1-17

Menmen God kiriakem mamkepai te kaktaihis 1:18-3:20

Haiu meit himin yaaik ke Krai 5:1-8:39

Menmen God kiriak mit ne Isrel em 9:1-11:36

Menmen mit ne weiwik me God hir nanisesim 12:1-15:13

Pol katip menmen maain hirak kakriakem 15:14-33

Pol katip mit ne Rom him gude mikaru 16:1-27

Him me menmen God kehimitan Aposel Pol hirak kiriakem

¹ *Hi Pol hi hewis tiwei ik ken yi mit ne wit Rom. Hi hire wok mitik ke Jisas Krai. Nipaa hirak kehimitena hi hire mitik aposel kirak hirak keriuweta hi hises menmen im keremem. Hi atip mit miyapir him yaaim me God man haiu mit.

² *Nipaa enum eik God katip hirak kaksuwe menmen mirak yaaim im mamnen. Hirak kewepyapirem katip mit profet em te hir newisim mau tiwei. ³ *Him yaaim im hiram matip me God Nikan kirak Jisas Krai Mitik kaiu Iuwe. Haiu mertei hirak kire mitik kentar miye prak hire winaak hirak nepenyek ke mitik iuwe ke weiwik me Juda niuk mirak Devit. ⁴ *God keteiknai Jisas hirak ap kire mitik kerekek au. Himin kirak yaaik kire God. Hirak keteiknai Jisas hirak Nikan kirak keriuwe menmen iuwe hirak kerekyiwekem mar im. Hirak kikiak Jisas kekre nimin ke mit nipaa naa hirak pike kekrit kepu. ⁵ *God han tewenina kehimitena hi hire mitik aposel kirak hentar menmen Jisas Krai kiriakem. Te hirak keriuweta hi eno erer wit wit akaap Krai etip mit him mirak hir enimewem te hir enisesim. ⁶ *God kehimiteni yi mit miyapir ne wit Rom yetike mit miyapir ne wit ham yi yapirwe yi ne Jisas Krai.

⁷ *Te hi hewis tiwei ik ken yi mit miyapir yeit wit Rom, kerek God hanhan keriuwi kehimiteni yi mit miyapir mirak. Hi hanhan God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Krai hirakit tatrekyi menmen yaaim te yi eiyu werek.

Pol hanhan kakno kakir mit miyapir ne Rom

⁸ *Hi ehinin etpi menmen im. Hi atip God eriuwe niuk me Jisas Krai hirak yaaik kentar mit miyapir nerer wit wit hir nemtau yi yises him me Krai. ⁹⁻¹⁰ **God kerek hi hirak menmen mirak heriuwe han kai iuwe te hi hatip mit him yaaim me Nikan kirak, hirak hirekes kertei hekrit hekrit hi hitiwekhi me yi mit en. Hi hitehi God te hirak in ek kakikepa kakwisa hi anen ari yi mit. ¹¹ Hi hanhan anen ari yi mit hi eweti menmen yaaim God Himin Yaaik kewetaiyem te hiram mamkepi yi mit miyapir han tokik eiyu eit. ¹² Menmen hi hetpiyem hiram mar im. Hi akepi ariuwe menmen hi arekiyem, yi eikepa eiriuwe menmen yi eirekiyem te haiu emkaapan emriuwere.

¹³ *Nai yinan hi hanhan yi eiyirtei me wi yapirwe hi han kitet anen ari. Au, nipaa ere in menmen mewena te hi ap anen ari yi mit au. Hi han kitet

* 1:1 Ap 9:15, 13:2; Ga 1:15 * 1:2 Ro 15:25-26; Ta 1:2 * 1:3 Mt 22:42; Ro 9:5; 2Ti 2:8 * 1:4

Ap 13:33 * 1:5 Ap 26:16-18; Ro 15:18; Ga 2:7-9 * 1:7 1Ko 1:2; 2Ko 1:1; Nam 6:25-26; Ef 1:2

* 1:8 1Te 1:8 * 1:9-10 Ef 1:16; Fl 1:18; 1Te 2:5, 10 * 1:9-10 Ap 19:21; Ro 15:23, 32 * 1:13

Ap 19:21; Jo 15:16

hi hari mıt miyapır han ne yi mıt en yi eiyises hım me God. Hi atıp mıt miyapır hım yaaim me Kraıs te mıt han nanisesim hıram mar ke mıtık hırak kamır ni, maain menmen mamwo yapırwe. Mar im hi hanhan yi eiyisesim eiyır ke mıt han hır ap ne weiwık me Isrel hır nisesim. ¹⁴ God hırak kehımıtena hi atıp mıt miyapır hım mırak. Hi eno mıt hır nau werek nanır ke Grik. Hi eno mıt han au nau wit enuk yaank. Hi eno mıt hır nen skul nertei menmen iuwe, netike mıt han au hır nau weinım netaritari menmen im. ¹⁵ Mar keremem te hi hanhan anen yi mıt miyapır ne Rom etpi hım yaaim me Kraıs.

Hım yaaim me Kraıs hıram iuwe

¹⁶ *Hi ap yınk enuk heriuwe hım yaaim me Kraıs au. Hıram menmen iuwe me God mamkaap mıt miyapır kerek nemtau hım mırak nisesim, hıram mamkepi God kaktorhis. Hıram minın men mıt ne Isrel, maain hıram men mıt hır ap ne weiwık mır au. ¹⁷ *Hım yaaim me Kraıs meteiknai menmen yaaim God kerekyeyim kekepai haiu mamre yaain te haiu mantikerek mamu han kiutıp. Hıram menmen im. Mıt nemtau hım mırak, hır nanisesim te hıram mamıkrit menmen me God mamkepi, hıram mamno ere mamısi. Hım me God mıt newisım mau tıwei matıp mar im: “Mıt kerek God katıp hır yaain nentar hır nemtau hım nisesim, hır nantikerek nanu nanıt.”

Hım me mıt hır neweikın sip newet God.

¹⁸ *God kerek kau wit kırak hırak keteiknai hırak han enuk keriuwe mıt miyapır yapırwe kerek neweikın sip newet menmen mırak, hır nırıkak enum, hır nepakın hım yaaim neriuwe menmen enum hır nırıkakem.

¹⁹ *God epei kakiwaank mıt kakıntar menmen mıt nanırteiyem me God hırak nıpaan ein keteiknozem. ²⁰ *Nıpaan wı kerek God kewis nepni metike tı mıt miyapır hır nır menmen hırak kırıakem. Mar keremem te hır nırem hır nertei menmen me God. Hır ap te nanır God kaku nanamır kır au. Hır nertei God hırak kire mekak, hır nertei hırak wisenuk manpenuk kaku kakıt tipmain tipmain enum eik, te hır ap nantıp God hır nepıtariyek te hır ap newenıpi niuk mırak au.

²¹ *Hır ap te nantıp God hır nepıtariyek nanıntar nıpaan hır nertei God hırak keımın te hır nınapen newenıpi niuk mırak, hır ap netpıwek hırak yaaik au. Hır han kitet menmen enum te han kır enuk ketari menmen yaaim mıre mıt ne wıtaan nen yaank ap nemsıu sı au hır nınatın yayıwe.

²² *Hır han kitet hır nertei menmen yapırwe te hır nar ke mıt enun han ken sip. ²³ *Hır nar ke mıt enun han ken sip nentar hır epei neweikın sip newet God kerek kaku kakıt tipmain tipmain enum eik, hır ap newenıpi niuk mırak au. Hır neweikın newenıpi niuk me tıpir kerek mıt natın ninaan mau teinık. Hır nime nu mıre mıt kerek nani ek, o hore, samiyak o kırin, manpen, pewen, menmen ham.

Menmen enum mıt hır nırıkakem

²⁴ *Hır nırıkak menmen enum mar im, te God kınaiwırı te hır nau enum nırıkak menmen enum mar im: Hır nırıkakan menmen enum neriuwe yınk kır, hır nises menmen han kır hanhanem. ²⁵ *Hır neweikın sip newet

* **1:16** Sam 119:46; Mk 8:38; 1Ko 1:18, 24; Ap 13:46 * **1:17** Ro 3:21-22; Hab 2:4 * **1:18** Ef 5:6; Kl 3:6; 2Te 2:12 * **1:19** Ap 14:15-17, 17:24-28 * **1:20** Jop 12:7-9; Sam 19:1; Hi 11:3 * **1:21** Ef 4:17-18 * **1:22** Jer 10:14; 1Ko 1:20 * **1:23** Dıu 4:15-19; Sam 106:20 * **1:24** Ap 14:16 * **1:25** Jer 13:25, 16:19; Ro 9:5

h̄m yaaim me God, h̄r nises h̄m enum memitetp̄n. H̄r newen̄pi niuk me menmen God k̄riakem. H̄r ap newen̄pi niuk me God kerek k̄riak menmen yap̄rwe. H̄rak kerekek h̄rak yaaik, haiu mamwen̄pi niuk m̄rak tipmain tipmain enum eik.

²⁶ H̄r neweik̄n sip newet God te h̄rak k̄naw̄ri h̄r nises menmen enum h̄r hanhanem. Miyap̄r h̄r ap n̄waai netike m̄t n̄r au. H̄r niyawan n̄waai netike miyap̄r han. ²⁷ *M̄t h̄r n̄riak menmen nar ke miyap̄r n̄riakem. H̄r ap netike miyap̄r n̄r niyawan n̄waai au. H̄r han k̄r kekrit k̄re si, h̄r hanhan netike m̄t han h̄r niyawan n̄waai. H̄r niyawan n̄waai n̄riakan enum te God kerekyor enum me menmen enum h̄r n̄riakem.

²⁸ M̄t miyap̄r h̄r n̄napen han kakitet God ketike menmen m̄rak te h̄rak k̄naw̄ri te han k̄r kises menmen enum te h̄r n̄riak menmen yaaim au. ²⁹ Te h̄r n̄riak menmen enum heriyai heriyai. H̄r hemkre menepam me menmen, h̄r han kitet menmen enum me m̄t han, h̄r ȳnk enuk neriuwe m̄t han nin̄ni, h̄r m̄t han nenep m̄t han h̄r naa, h̄r nari han ke m̄t h̄r nenke hasini, h̄r nemitetp̄nan me menmen, h̄r han kitet menmen enum me m̄t han, h̄r nat̄pan nisesan me menmen. ³⁰ H̄r newisesik newen̄n h̄m me m̄t han h̄r n̄napen God, h̄r nene m̄t miyap̄r han new̄r paan newepik, h̄r nar ke m̄t enun paan tokik nat̄p h̄r n̄re m̄t iuwe nin̄n m̄t han. H̄r han kitet nan̄riak menmen enum n̄paa m̄t ap n̄riakem au. H̄r ap nises h̄m me miye haai n̄r au. ³¹ H̄r n̄re m̄t enun han ken sip ap han kitet menmen enum maain mamnen, h̄r m̄t ap nises h̄m m̄r h̄r netpim, h̄r ap hanhan neriuwe m̄t miyap̄r han o han tewen̄ni au. ³² H̄r nertei God epei kat̄p m̄t miyap̄r kerek n̄riak menmen enum mar im maain h̄r nani, te h̄r wen n̄riakem. H̄r wen n̄riakem keremem au. H̄r nari han ke m̄t miyap̄r han te h̄r n̄riakem mar ke h̄r n̄riakem, h̄r netpi h̄r yaain.

2

God skelim m̄t werek werek kakises menmen yaaim

¹ *Yi m̄t keriyen ne Isrel kerek yi yesiuwe h̄m yene m̄t kerek ap ne Isrel yentar menmen enum h̄r n̄riakem. Yi ap eit̄p God yi yaain me menmen yi ȳriakem au. Yi yene m̄t yentar menmen enum h̄r n̄riakem. ² Haiu m̄t ne Isrel haiu mertei God ap han ekitet m̄t miyap̄r h̄r neim̄n au. H̄rak han ekitet skelim m̄t miyap̄r h̄r neim̄n n̄p̄ran me menmen enum h̄r n̄riakem keremem. ³ Yi yesiuwe h̄m yene m̄t yentar menmen enum h̄r n̄riakem, te yi yises menmen enum mar ke h̄r n̄riakem, maain God skelim m̄t en me menmen m̄r enum. Te yi han kitet h̄rak kak̄tpi yi yaain a? Taauye! God skelim yi m̄t eitikeri! ⁴ *Yi ȳnan yip̄r yewirek yentar God h̄rak hanhan keriuwi ap kakiwep waswas au a? Yi yep̄tari God h̄rak ap kakiwep waswas te yi eiweik̄n sip eiwet menmen enum a? ⁵ Yi yewen̄n han ki ap yeweik̄n sip yewet menmen enum au. Te maain w̄ kerek God skelim haiu m̄t me menmen, h̄rak kakises menmen m̄rak yaaim, h̄rak kakrekyi enum yap̄rwe. Menmen enum yi ȳriakem maain h̄ram mam̄r ke m̄t̄ik kewepep haak kemi ere mau niu, h̄ram mam̄nke mam̄p̄ mam̄waankek. ⁶ *God tewen kak̄riak m̄t menmen yaaim o menmen enum kak̄ntar menmen n̄paa h̄r n̄riakem. ⁷ M̄t miyap̄r kerek hekrit hekrit n̄riak menmen yaaim, h̄r hanhan God h̄rak kakw̄t̄r h̄m̄n yaaik kakt̄p h̄r m̄t miyap̄r yaain niuk m̄r iuwe kak̄kepi h̄r nantikerek nanu nan̄t

* 1:27 Lev 18:22, 20:13; 1Ko 6:9

* 2:1 Mt 7:1-2; Jo 8:7

* 2:4 Ef 1:7, 2:7; 2Pi 3:15

* 2:6 Mt

16:27; Jo 5:29; 2Ko 5:10

tipmain tipmain enum eik. Te maain God kakwetir menmen im kakikepi hir nantikerek nanu nanit. ⁸ *Te mit miyapir han au. Hir neweikin sip newet menmen yaaim hir nises han kir enuk niriak menmen enum, maain God han enuk kakriuwari hirak kaknip kakiwaanki. ⁹ *Mit miyapir kerek hir niriak menmen enum maain God kakiwaanki hir yink kir kaknen han kir enuk. God kakinin kakiwaank mit miyapir han ne weiwik me Isrel kerek niriak enum. Maain hirak kakiwaank mit miyapir han ne weiwik ham nerer wit wit kerek niriak enum. ¹⁰ Te mit miyapir kerek hir niriak menmen yaaim, maain God kakwetir menmen mirak yaaim, hir nanre mit miyapir iuwe, hir nanu werek. God kakinin kakriak mit miyapir han ne weiwik me Isrel em, maain hirak kakriak yi mit miyapir ne weiwik ham em. ¹¹ *God ap han kitet mit hir niuk mir iuwe o hir au enun weinin au. Hirak han kiteti hir nipiran.

¹² Mit miyapir ap ne weiwik me Isrel hir nepitari him me God nipaa Moses kewisim mau tiwei. Hir niriak enum te God hirak kakiwaanki kakinterim weinim. Mit miyapir ne weiwik me God au. Hir nertei him me God nipaa Moses kewisim te hir niriak enum, maain God kakit him im hirak kakno mit ne Isrel skelim mit miyapir kakriuwere kakawaanki.

¹³ *Mit miyapir kerek nemtau him me God keremem, hirak ap te kaktip hir yaain au. Mit miyapir kerek nemtewem hir nisesim, hir keriyen God kaktip hir yaain. ¹⁴ *Mit miyapir ap ne weiwik me Isrel ap nertei him me God Moses kewisim. Wi kerek hir nises han kir niriak menmen yaaim mar ke him me God nipaa Moses kewisim mau tiwei hiram metpim, te menmen im meteiknai hir nertei menmen yaaim metike menmen enum. ¹⁵ Menmen hir niriakem hiram meteiknai him nipaa God ketpim hiram mau mekre han kir. Wi ham han kir enuk keriuwe menmen enum hir niriakem. Wi ham han kir au yaaik keriuwe menmen yaaim hir niriakem. ¹⁶ *Maain wi mamnen te God kaktip Jisas Krais hirak kakwepyapir menmen mau mekre han ke haiu mit yapirwe, hirak kakrekryei yaaim o enum kakinterim. Menmen im mamnen mamir ke hi hetpiyem heriuwe him yaaim me God.

Yi mit miyapir ne Isrel han ekitet him me God Moses kewisim mau tiwei hiram mamkepi te yi eiyu werek.

¹⁷ *Mit miyapir yi yatip yar ik: “Haiu mit miyapir ne weiwik me Isrel.” Yi han kitet yi yetike God yi yekiyen yau yentar hirak keweti him mirak a? Yi yatip yewenipi niuk mi yar ik: “Haiu mit miyapir ne God.” ¹⁸ Yi yertei menmen hirak hanhan yi eiyisesim. Yi yertei hanhan menmen yaaim te yi yisesim. Menmen enum au. Yi hanhan eiyises menmen yaaim eiyintar nipaa yi wen nikerek kike ere in haairer hir nepei netpi him me God. ¹⁹ *Yi han kitet yi yertei him me God werek te yi eiteikin mit nepitari menmen mirak te hir nanisesik werek werek a? Yi yire si merhihe yi eiteikin mit kerek ap nertei God hir nire mit ne witaan nanino, yi eiteiknor yayiwe yaaik te hir enisesik a? ²⁰ *Yi han kitet yi werek te yi eiteikin mit kerek hir han kitet menmen enum, yi eiteiknor menmen me God a? O yi eiteikin mit kerek nepitari menmen me God hir nire nikerek, yi eiteiknor werek menmen me God yentar yi han kitet him me Moses meteikni menmen yapirwe God kerteiyem a? ²¹ *Yi yeteikin mit han menmen me God, yi yenmak te yi ap yeteikin hiras menmen a? Yi yatip mit an yar ik: “Yi ap

* 2:8 2Te 1:8 * 2:9 Ro 1:16 * 2:11 Diu 10:17; 2Kro 19:7; Ap 10:34; Ef 6:9; 1Pi 1:17 * 2:13 Mt 7:21; 1Jo 3:7 * 2:14 Ap 10:35 * 2:16 2Ti 2:8 * 2:17 Je 2:19 * 2:19 Mt 15:14; Lu 18:9 * 2:20 2Ti 3:5, 15 * 2:21 Sam 50:16-21; Mt 23:3-4

eikintip menmen me mitik hak.” Te yi eikintip menmen me mit han o au a? ²² Yi yatip, “Yi mit ap eiri miyapir ne mit han eitikeri eiriyahis eiweninem au emit.” Te yi hiras yi yirakem o au a? Yi yinapen mit kerek newenipi niuk me tipir, te yi ap eikintip menmen hir newisim mau kinaana newepwar tipir em. ²³ Mit han ninan yipir newirek nene God nentar menmen yi mit yirakem. Yi yewenipi niuk mi yatip God keweti him mirak, te yi ap yisesim au. Yi yeweikin sip yewetewem. ²⁴ *Menmen hi hetpiyem hiram yaaim mentar him mau tiwei nipaa Aisaia kewisim hiram matip mar im: “Mit ap ne weiwik me Isrel natip enum me niuk me God nentar yi mit ne Isrel.”

Yi yerekir yink te yi han kitet hirak kakikepi yi ne God-Au, menmen mekre han mamkepi keriyen

²⁵ *Yi yises him me Moses, mit nerekir yink ki, hirak yaaik kakikepi. Te yi eiweikin sip eiwet him mirak, hiram mar ke nipaa mit ap nerekir yink ki. ²⁶ *Mit kerek ap nerekir yink kir hir nises him me God werek werek, God han kitet hir yaain nar ke mit hir nepei nerekir yink kir. ²⁷ Te maain him me God kerek mit ap nerekir yink kir hir nisesim, hiram mamteikin yi mit yi enun. Hiram mamteikin yi mit enun yentar yi yerekir yink ki, yi yetenen him me God Moses kewisim mau tiwei, te yi ap yisesim au. Hir netenen him me God Moses kewisim au, te hir nises menmen yaaim. ²⁸ *Yi ap mit ne Isrel keriyen yentar miyerer ni nini yi ne weiwik me Isrel o yentar yi yerekir yink ki au. ²⁹ *Mit miyapir hir ne weiwik me Isrel nentar hir nises God nekre han kir. Menmen im hiram mar ke God Himin Yaaik hirak kehimitenor han kir hirak ke God. Menmen im ap mises menmen Moses nipaa kewisim mau tiwei. Mit han ap nanwenipi niuk me mit nar ik, te God hanhan kakriuwari iuwe.

3

Menmen enum ap te maminin menmen yaaim

¹ Yi han kitet mekam? Mit ne weiwik me Isrel hir ninin mit han ne weiwik ham o au? Menmen hir nisesim nerekir yink kir hiram yaaim mamkepi o au? ² *Hiram yaaim mamkepi yapirwe mar im. God kinin kewet mit ne Isrel him mirak te hir nanirtei menmen hirak hanhan hir nanisesim. ³ *Mit han ne weiwik me Isrel hir ap nises him mirak, te yi ap han ekitet God ap kakises him mirak kakintar mit han neweikin sip newetiwek, au emit. ⁴ *Mit miyapir yapirwe nanweikin sip nanwet him yaaim, God kerekek au. Hekrit hekrit hirak kakises him yaaim hirak ketpim. Him me God mau tiwei Sam matip mar im: “Hekrit hekrit ti ehinin mit kerek hir neswut him. Hir nanirtei ti atip him yaaim keremem.”

⁵ Mit han nantip, “Menmen enum haiu mit miriakem hiram yaaim. Hiram yaaim mamkaap God kakteikin menmen hirak kiriakem hiram yaaim keremem.” Hiram yaaim te haiu matip God enuk kakintar hirak kakwep haiu mit mamintar menmen enum haiu miriakem a? (Hi hises menmen me mit ne ti hir han kitetim) ⁶ Au, hiram him enum. God ap yaaik te hirak ap te kakriak menmen yaaim o enum me haiu mit miyapir mau ti ik au emit! ⁷ Menmen enum hi hiriakem mamteikin mit God katip him yaaim keremem, hirak kakit niuk iuwe menterim, te kenmak hirak kaktip

* 2:24 Ais 52:5; Esi 36:20 * 2:25 Jer 4:4, 9:25 * 2:26 Ga 5:6 * 2:28 Jo 7:24, 8:39 * 2:29

Diu 30:6; Kl 2:11; 1Ko 4:5; 2Ko 10:18 * 3:2 Sam 147:19-20; Ro 9:4 * 3:3 Ro 9:6, 11:29; 2Ti 2:13

* 3:4 Sam 51:4

hi m̄it̄ik enuk kerekek, h̄irak kakrek̄yo enum a? ⁸* Haiu ap te mam̄t̄ip haiu mam̄riak menmen enum te h̄iram mam̄wepyap̄ir menmen yaaim au em̄it̄! M̄it̄ han h̄ir nesiuwai h̄im nat̄ip, “Yi m̄it̄ Kristen kerek yises h̄im me God yi yat̄ip enum yar ek.” H̄iram yaaim te maain m̄it̄ h̄ir nat̄ip enum mar im me haiu m̄it̄, God kakn̄ip.

God h̄irak kat̄ip haiu m̄it̄ yap̄irwe enun

⁹* Te haiu han ekitet mekam? Haiu m̄it̄ ne Isrel haiu min̄in m̄it̄ han ne weiw̄ik ham a? Au, hi nepei het̄pi haiu m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe ne weiw̄ik ne Isrel o m̄it̄ miyap̄ir han ne weiw̄ik ham, menmen mekre han k̄iau merek̄yei haiu yap̄irwe mam̄riak menmen enum. ¹⁰* H̄im im h̄iram yaaim mentar m̄it̄ newis h̄im me God mau t̄iwei Sam mat̄ip mar im:

“M̄it̄ik kei kiut̄ip kek̄re n̄im̄in ne haiu m̄it̄ yap̄irwe ap te God kakt̄ip h̄irak yaaik au. Haiu yap̄irwe m̄it̄ enun.

¹¹ M̄it̄ik kei kiut̄ip kek̄re n̄im̄in ne m̄it̄ yap̄irwe h̄irak kertei menmen h̄iram yaaim au. M̄it̄ik kei kiut̄ip kek̄re n̄im̄in ke m̄it̄ yap̄irwe ap te hanhan God kau kek̄re han k̄irak au.

¹² H̄ir m̄it̄ yap̄irwe nepei neweik̄in sip newet God, h̄ir m̄it̄ enun. Ap kei kiut̄ip k̄ir̄iak menmen yaaim au.

¹³* Menmen h̄ir net̄pim meke h̄im k̄ir h̄iram enum mar ke herwe hei m̄it̄ nekeisiuw̄ek. H̄ir nemit̄et̄p̄in neriuw̄erek. Menmen enum h̄ir net̄pim h̄iram mewaank m̄it̄ mar ke nap mekre yehes me manpen siurp kenep m̄it̄ h̄ir nani.

¹⁴* Menmen h̄ir net̄pim meke h̄im k̄ir man h̄iram enum mar ke saukei wap̄ik mau h̄im ke m̄it̄ik.

¹⁵* H̄ir waswas nenep m̄it̄ h̄ir nani.

¹⁶ Wit kerek h̄ir nen newi, h̄ir newaank menmen metike m̄it̄ te h̄ir han enuk.

¹⁷ H̄ir ap n̄ikaap m̄it̄ miyap̄ir nekiyan nau neit au.

¹⁸* H̄ir ap han kitet newen̄ipi niuk me God h̄irak iuwe au.”

¹⁹ Haiu mertei h̄im me God yap̄irwe m̄it̄ newis̄im mau t̄iwei, h̄iram me m̄it̄ ne weiw̄ik me Isrel, te m̄it̄ ne Isrel net̄ike m̄it̄ nerer wit wit ap te nant̄ip God h̄ir yaain au. God han ekitet menmen h̄ir n̄ir̄iakem h̄irak skelim h̄ir m̄it̄ miyap̄ir keriuwerem keremem. ²⁰* God ap kakt̄ip m̄it̄ik kiut̄ip kek̄re n̄im̄in ke haiu m̄it̄ yap̄irwe h̄irak yaaik kent̄ar h̄irak kises h̄im n̄ipaa Moses kewis̄im mau t̄iwei au. H̄im im h̄iram meteiknai haiu m̄it̄ enun haiu m̄ir̄iak menmen enum keremem.

M̄it̄ kerek nises h̄im me Kraīs, God kakt̄ip h̄ir m̄it̄ yaain

²¹* In ek God nepei kewepyap̄ir menmen h̄irak k̄ir̄iakem te h̄irak kat̄ip m̄it̄ kerek nisesik, h̄ir n̄ire yaain. Menmen im h̄iram ap menmen me h̄im me Moses au, te n̄ipaa enum eik h̄im Moses ketike m̄it̄ profet h̄ir newis̄im mau t̄iwei h̄iram mat̄ip menmen im me God mam̄nen. ²²* Menmen me God mam̄nen h̄iram im: God kakt̄ip m̄it̄ miyap̄ir h̄ir yaain nan̄int̄ar h̄ir nises h̄im me Jis̄as Kraīs. God kakt̄ip m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe kerek h̄ir nises h̄im me Jis̄as Kraīs h̄ir yaain. H̄irak ap han kitet h̄ir m̄it̄ miyap̄ir ne weiw̄ik me Isrel o ne weiw̄ik ham au. H̄iram menmen wein̄im. ²³* H̄iram menmen wein̄im mentar m̄it̄ miyap̄ir yap̄irwe nerer wit wit h̄ir epei n̄ir̄iak enum, te God

* **3:8** Ro 6:1, 15   * **3:9** Ro 1:18–2:24, 3:23   * **3:10** Sam 14:1-3, 53:1-3; Ekl 7:20   * **3:13** Sam 5:9, 140:3   * **3:14** Sam 10:7   * **3:15** Pro 1:16; Ais 59:7-8   * **3:18** Sam 36:1   * **3:20** Sam 143:2; Ga 2:16; Ro 7:7   * **3:21** Ap 10:43   * **3:22** Ro 1:17; Ga 2:16   * **3:23** Ro 3:9, 5:12

ap kakwenipi kakipi hir yaain au. ²⁴ *Te God kewetai haiu mit menmen mirak yaain weinim mar im: God kerekyei haiu mit menmen yaain hirak katip haiu yaain mentar menmen Krai Jisas kerekyeyem me wi hirak kaa te kakikepei kaktaihis. ²⁵ *God kehimitan Krai keriuwetek hirak kan kaa kire sipsip mit nakip nesiyek newet God ek. Hirak kaa hemkre mirak mewen, te hiram mamisak menmen enum maiu me wi haiu mamises him mirak. God kiriak menmen im kakteiknai haiu mit hirak yaaik. Nipaa mit hir nriak enum, te God hanhan keriuweri, hirak ap kanip au, kentar hirak kaksuwe Jisas kaki kakisak menmen enum mir. ²⁶ In ek hirak keriuwet Jisas hirak kan kaa kateiknai hirak yaaik, hirak kesak menmen enum em haiu mit kerek mises him me Jisas, hirak katip haiu yaain.

²⁷ *Te haiu mamwenipi niuk maiu hiras a? Taauye! Haiu ap mamwenipi niuk mai mamntar haiu nriak menmen yaain him me Moses mau twei matip haiu emisesim au. Haiu yaain mentar haiu mises him me Jisas Krai. Hirak kesak menmen enum maiu te haiu ap mamwenipi niuk mai au emit.

²⁸ *Te haiu mertei menmen im. God katip mit hir yaain nentar hir nriak menmen him kerek Moses kewisim mau twei matip hir enisesim au. God katip hir yaain nentar hir nemtau him mirak hir nisesim.

²⁹⁻³⁰ **Yi han kitet God hirak ke haiu mit ne Isrel keriyen te mit ne weiwik ham au a? Taauye! Hirak God ke haiu mit yapirwe kentar hirak kaktip mit kerek nerekir yink o mit ap nerekir yink kir, hir nire yaain nentar hir nemtau him mirak hir nisesim. ³¹ *Haiu nriak menmen me him kerek Moses kewisim mau twei hiram weinim meriuwe menmen in ek haiu misesim me Krai a? Taauye! Haiu meteikin mit him me Moses hiram yaain mekepai haiu emises him me God.

4

God katip Ebrahim hirak yaaik

¹ Ebrahim hirak mitik kar ke haiu mit. Hirak maam nipu ke haiu mit ne weiwik me Isrel. Te haiu mamtip hirak keit mekam keriuwe menmen hirak kiriakem? ²⁻³ *God hirak katip Ebrahim hirak yaaik kentar hirak kiriak menmen yaain, te Ebrahim kakwenipi hirekes keriuwe niuk mirak. Te God kir Ebrahim hirak ap kwenipi hirekes keriuwe niuk mirak kentar him me God mau twei matip, "Ebrahim han kitet God kakises him nipaa hirak ketpiwekem te God katip hirak yaaik. God ap katip Ebrahim hirak yaaik kentar menmen hirak kiriakem au!" ⁴ *Mitik kiriak menmen me mitik hak, maain hirak kakit pewek mamrerim. Mitik ap kakwetiwekem weinim au. Hirak kiriak menmen hirak kaktiwem. ⁵ Mit kerek nemtau him me God kerek kesak menmen enum me haiu mit, hir nisesim weinim te God kaktip mit nar ik hir yaain. Mit kerek hir han kitet menmen hir nriakem te hir nanriak God kaktip hir yaain, mit nar ik God kaktip hir au enun. ⁶ Nipaa Devit kewis him mau twei hiram matip me mit in ek hir han yaaik nentar God katip hir yaain. Hirak katip hir yaain nentar hir nriak menmen te hir nanriak God kaktip hir yaain au. Hir han kitet hirak kakises menmen hirak ketporem keremem. ⁷ *Him Devit kewisim mau twei Sam matip mar im:

* **3:24** Ef 2:8; Ro 5:1   * **3:25** Ef 1:7   * **3:27** 1Ko 1:31   * **3:28** Ga 2:16   * **3:29-30** Ro 10:12
 * **3:29-30** Diu 6:4; Ga 3:20; Ro 4:11-12   * **3:31** Mt 5:17; Ro 8:4   * **4:2-3** Jen 15:6; Ga 3:6; Je 2:23
 * **4:4** Ro 11:6   * **4:7** Sam 32:1-2

“M̄it kerek God epei kesak menmen enum m̄r n̄paa h̄r n̄r̄iakem, h̄r han yaaik nanu.

⁸ M̄it kerek M̄it̄ik Iuwe God ap han kitet menmen enum h̄r n̄r̄iakem, h̄rak kakneri kakiwaanki kakinterim au, h̄r han yaaik nanu.”

⁹ *Menmen yaaim im m̄r̄iak m̄it h̄r han yaaik, h̄ram menmen me haiu m̄it ne Isrel keriyen o h̄ram me m̄it yap̄rwe a? Haiu nepei mat̄ip Ebrahim han kitet God kakises h̄m h̄rak n̄paa ketp̄wekem, te God kat̄ip Ebrahim h̄rak m̄it̄ik yaaik. ¹⁰ Kewaai meruri God kat̄ip Ebrahim h̄rak yaaik? H̄rak kerekir ȳnk k̄rak o wen au a? Wen au ye! ¹¹ *Maain h̄rak kerekir ȳnk k̄rak h̄rak keteik̄in m̄it God nepei kat̄ip h̄rak yaaik kentar h̄rak kises h̄m m̄rak. Te in ek h̄rak maam n̄pu ke m̄it yap̄rwe kerek ap nerekir ȳnk k̄r te God kakt̄ip h̄r yaain nentar h̄r nises h̄m m̄rak. ¹² *H̄rak maam n̄pu ke m̄it in netike haiu m̄it han kerek merekir ȳnk kaiu. H̄rak maam n̄pu kaiu kentar haiu merekir ȳnk kaiu au. H̄rak maam n̄pu ke haiu m̄it yap̄rwe kentar haiu mises h̄m me God mar ke n̄paa h̄rak kisesim. H̄rak kerekir ȳnk k̄rak wen au, h̄rak han kitet God kakises h̄m n̄paa h̄rak ketp̄wekem te God kat̄ip h̄rak yaaik.

M̄it kerek nises h̄m me God nan̄it menmen n̄paa h̄rak ketpim

¹³ *N̄paa God kat̄ip Ebrahim h̄rak kakrek̄ȳwek menmen kaktike haiu nepenyerer n̄rak, maain haiu naanmamre m̄it miyap̄r nanrer wit wit nanu t̄i. H̄rak ap kat̄ip Ebrahim menmen kentar Ebrahim h̄rak k̄r̄iak menmen yaaim kari han ke God keriuwerem au. H̄rak ketp̄wekem kentar h̄rak kemtau h̄m me God h̄rak kisesim. ¹⁴ *M̄it kerek n̄r̄iak menmen nan̄riak God kakt̄ip h̄r yaain, te h̄r nan̄it menmen n̄paa God ketpim. Te haiu m̄it kerek mises h̄m m̄rak wein̄m haiu mises menmen enum wein̄m ap te mam̄it menmen m̄rak au. H̄m im h̄ram yaaim te h̄m me God haiu misesim h̄ram wein̄m, te menmen n̄paa God kat̄ip kakwet Ebrahim em h̄ram menmen enum wein̄m. H̄m im au memitetp̄n! ¹⁵ *Haiu mertei h̄m me Moses kakr̄iak God h̄rak kakiwaank m̄it miyap̄r kerek neremir h̄m m̄rak h̄rak kewis̄m mau t̄wei mentar h̄r nertei menmen h̄rak hanhan h̄r nanisesim. H̄m me Moses h̄ram nepei au mesi te haiu ap mam̄t̄ip m̄it neremir h̄m m̄rak mau t̄wei au. H̄m ap mepu te h̄r neremir au.

¹⁶ *Menmen God ketpim h̄rak kakwet haiu m̄it em haiu yap̄rwe mam̄t̄wem mam̄ntar haiu han kitet h̄rak kakises menmen n̄paa h̄rak ketpim. God kakweteiyem wein̄m te h̄rak kakrek̄yei menmen yaaim. H̄rak kakwet̄ai haiu nepenyerer yap̄rwe ne Ebrahim kakwet̄aiyem. H̄rak kakwet̄ m̄it miyap̄r kerek nises h̄m me Moses kakwet̄rem kere-mem au. H̄rak kakwet̄ai haiu m̄it miyap̄r yap̄rwe rem kerek mises h̄m me God mar ke n̄paa maam n̄pu kaiu Ebrahim h̄rak kisesim. Maain God kakwet̄ai menmen n̄paa h̄rak ketpim. ¹⁷ *Ebrahim h̄rak maam ke haiu m̄it yap̄rwe kentar h̄m me God mau t̄wei mat̄ip mar im: “Hi God hi herekyit ti maam ke m̄it miyap̄r maain h̄r nanu nanrer wit wit.” God han kitet Ebrahim h̄rak k̄re maam ke haiu m̄it miyap̄r yap̄rwe kerek mises h̄m me God. H̄rak kises h̄m me God kerek h̄rak k̄k̄tan m̄it kerek epei naa, h̄r nekrit nau, h̄rak kat̄ip h̄m wein̄m me menmen n̄paa mepu au, h̄ram min̄in mekrit mau.

* **4:9** Jen 15:6; Je 2:23   * **4:11** Jen 17:10-11   * **4:12** Mt 3:9   * **4:13** Jen 17:4-6, 22:17-18; Ga 3:29   * **4:14** Ga 3:18   * **4:15** Ro 3:20, 5:13, 7:8   * **4:16** Ga 3:7   * **4:17** Jen 17:5; Ais 48:13

18 *Ebrahim han kitet God kakriak menmen nġpaa ħrak ketpim te ħrak ap kertei karkeik te ħrak kakriakem au. Ĥrak han kitet kar ik, te God kewisik ħrak maam nġpu ke mġt miyapġr yapġrwe nau nerer wit wit. God katġp Ebrahim ħm mar ik: “Ebrahim nepenyerer nit maain ħr nantġn nanre yapġrwe.” 19 *Me wġ im Ebrahim ħrak menep 100 tito, te ħrak han kitet yġnk kġrak ħrak kar ke mġtik epei kaa au. Mġte pġrak ħre we mġte ap te wawine nġkerek au, te menmen im ap mari han kġrak te ħrak katġp God ħrak ap te kakriak menmen nġpaa ħrak ketpim au. 20 Ĥrak ap han kitet God ap kakriak menmen nġpaa ħrak ketpim au. Ĥrak kises ħm me God kekre han kġrak iuwe, ħrak kewenġpi niuku me God te maain ħrak kakġkepek ħrak kakine nġkan. 21 Ebrahim ħrak han kitet God ħrak manp enuk kakises ħm me nġkan nġpaa ħrak ketpim. 22 *Ebrahim han kitet menmen mar im te God katġp ħrak mġtik yaaik.

23 Ĥm me God kerek matġp mar ik: “God katġp ħrak mġtik yaaik,” ħram ap matġp me Ebrahim kiutġp kerekek au. 24 *Ĥram matġp me Ebrahim ketike ħau mġt miyapġr kerek maain God ħrak kaktġp ħau yaain mentar ħau mises God kerek ħrak kġkġak Mġtik luwe Jisas kerek nġpaa kaa, ħrak kekrit kau. 25 *God keriuwetek ħrak kan tġ kaa te kakġsak menmen enum ħau mġriak em. God pġke kġkġak ħrak kekrit kau, te God kaktġp ħau mġt miyapġr yaain mamġntar ħau misesik.

5

God katġp ħau mġt miyapġr ħau yaain

1 *Te in ek God katġp ħau mġt miyapġr yaain mentar ħau misesik. Ĥau metikerek mekiyan mau mentar menmen Mġtik luwe Jisas Kraisk ħrak kġriakem. 2 *Ĥau mises ħm me Kraisk te ħrak kerekek kekepai ħau metike God ħau mekiyan mau, God kerekyei menmen yaaim. In ek ħau han yaaik memeri menmen yaaim me God ħau mertei maain ħrak kakwetaiyem. 3 *Ĥau han yaaik meriuwe menmen im keremem au. Ĥau han yaaik me menmen enum mamnen mamraiwaank. Ĥau han yaaik meriuwem mentar ħau mertei ħram mamkepai ħau han tokik emu emises ħm me God werek werek. 4 Ĥau han tokik emu me menmen enum mamraiwanġ, te God kaktġp ħau minġn menmen enum. God kaktġp ħau minġn menmen enum te ħau emisesik emġmerġr te maain ħau mamġt menmen mġrak yaaim ħrak kakwetaiyem. 5 *Ĥau emisesik emerġr ke maain ħrak kakwetai menmen mġrak, ħau ap yġnk enuk mamġntar ħau han kitet ħrak ap kises menmen nġpaa ħrak ketpaiyem au. Ĥau ap yġnk enuk mamriuwerek mamġntar God keteiknai ħrak han tewenġnai ħrak keriuwet God Ĥimġn Yaaik kan kakre han ħau, te ħau mertei maain ħrak kakwetai menmen.

6 Kraisk ħrak kan tġ ħrak kaa me ħau mġt miyapġr kerek enun neweikġn sip newet God. Me wġ im ħau enun ap mġkaap ħras ħau mġre yaain, te God kises han kġrak kġmat wġ kerek ħrak keriuwet Jisas ħrak kan tġ kaa kakġkepai. 7 Mġtik kiutġp kekre nġmġn ke mġt yapġrwe ap te hanhan kakġkaap mġtik kerek kises menmen yaaim kakġkrehġr kġrak kaki. Te mġtik kiutġp hanhan keriuwe mġtik hak yaaik kġkaap mġt han ħrak kakġkepek kaki kakġkrehġr kġrak. 8 *Te God au. Ĥrak keteiknai ħau mġt enun

* 4:18 Hi 11:1; Jen 15:5 * 4:19 Jen 17:17 * 4:22 Jen 15:6 * 4:24 Ro 15:4; 1Pi 1:21 * 4:25 Ais 53:4-5 * 5:1 Ro 3:24, 28, 4:24 * 5:2 Ef 2:18, 3:12 * 5:3 Je 1:2-3; 1Pi 1:5-7 * 5:5 Sam 22:5, 25:20; Hi 6:18-19 * 5:8 Jo 3:16; 1Jo 4:10

h̄irak hanhan keriuwai. Me w̄i haiu m̄it miyap̄ir haiu wen enun, haiu m̄ir̄iak enum, God keriuwet Krai h̄irak kan kaa kekreh̄ir kaiu kekepai. ⁹*Krais nepei kaa hemkre m̄irak mewen h̄irak kekreh̄ir kaiu te God kat̄ip haiu m̄it miyap̄ir haiu yaain. Te in ek haiu mertei h̄irak manpenuk te h̄irak kak̄ikepai naanmamprai me menmen enum me God maain mamnen mamnep m̄it miyap̄ir enun en. ¹⁰*N̄ipaa haiu mar ke m̄it miyap̄ir enun ap nises God au, N̄ikan k̄irak Krai kaa, h̄irak kenipai haiu metike God mekiyan mau. In ek, haiu metike God mekiyan mau, haiu mertei maain God kaktaihis haiu mamu mamtikerek mam̄ntar Krai h̄irak p̄ike kekrit kau kekepai. ¹¹God ap kaktaihis wein̄im keremem au. Haiu han yaaik mau meriuwerek h̄irak God kaiu yaaik mentar menmen Jisas Krai kaiu Iuwe h̄irak k̄ir̄iakem. N̄ipaa h̄irak kerekek kenipai haiu metike God mekiyan mau.

H̄im me Adam ketike Krai

¹²*Haiu mertei menmen im man. M̄it̄ik kiut̄ip h̄irak k̄ir̄iak menmen enum te h̄irak kaa. H̄irak kaa te haiu m̄it miyap̄ir yap̄irwe haiu mami mam̄ntar haiu misesik haiu m̄ir̄iak enum. ¹³*N̄ipaa God kat̄ip Moses h̄im lo m̄irak h̄irak kewis̄im mau t̄iwei wen au, menmen enum epei man mau t̄i mari han ke m̄it h̄ir n̄ir̄iak enum. God ap han kitet menmen enum kene m̄it kenterim au. H̄irak ap kat̄ip Moses menmen me h̄im m̄irak m̄it miyap̄ir enisesim wen au. ¹⁴*God ap kene m̄it kan̄ip kentar menmen enum m̄ir, te h̄ir m̄it yap̄irwe, n̄ipaa me w̄i Adam kau t̄i ere w̄i God kat̄ip Moses h̄im lo m̄irak, h̄ir yap̄irwe n̄ire ne m̄it h̄ir naa. Adam ketike m̄it miyap̄ir han kerek ap neremir h̄im me God nar ke Adam h̄irak k̄ir̄iakem, h̄ir yap̄irwe naa. Adam kerekek h̄irak k̄ire m̄it̄ik maain kaknen.

¹⁵Menmen enum Adam k̄ir̄iakem metike menmen yaaim God kerekyeyem wein̄im, h̄iram m̄ip̄iram au. Haiu mertei m̄it miyap̄ir yap̄irwe nani nan̄ntar menmen enum Adam k̄ir̄iakem. Te haiu mertei God hanhan keriuwai haiu m̄it miyap̄ir, h̄irak kerekyei menmen yaaim wein̄im kentar menmen m̄it̄ik kiut̄ip Jisas Krai h̄irak k̄ir̄iakem. Menmen yaaim im h̄iram min̄in menmen enum Adam k̄ir̄iakem, h̄iram men m̄ikaap m̄it miyap̄ir yap̄irwe kerek nisesim. ¹⁶Menmen God k̄ir̄iakem h̄iram ap mar ke menmen enum Adam k̄ir̄iakem au. M̄it̄ik kiut̄ip h̄irak keremir h̄im me God, te God kenerek kat̄ip h̄irak m̄it̄ik enuk kaki. Maain, m̄it miyap̄ir han h̄ir n̄ir̄iak menmen enum yap̄irwe, te God kerekyei menmen yaaim h̄irak kesak menmen enum maiu kat̄ip haiu yaain. ¹⁷Haiu mertei m̄it̄ik kiut̄ip keremir h̄im me God h̄irak k̄ir̄iak enum te haiu m̄it yap̄irwe mami. Te menmen M̄it̄ik Jisas Krai kiut̄ip kerekek h̄irak kerekyeyem, h̄iram min̄in menmen ham enum me m̄it̄ik hak eik. Haiu m̄it miyap̄ir yap̄irwe kerek meit menmen im wein̄im me God, kerek hanhan keriuwai kakt̄ip haiu yaain mentar menmen M̄it̄ik Krai kerekyeyem, h̄irak kakn̄ipai haiu mam̄it̄ h̄im̄in yaaik te Krai kekepai haiu emises God werek werek.

¹⁸*Te menmen miut̄ip m̄it̄ik hak k̄ir̄iakem enum h̄irak kenip God kat̄ip haiu m̄it miyap̄ir yap̄irwe enun haiu mami. Mar im, menmen miut̄ip yaaim m̄it̄ik hak k̄ir̄iakem, h̄iram menip God kat̄ip haiu yap̄irwe haiu yaain, haiu mami au. Haiu mamtikerek mamu mam̄it. ¹⁹*M̄it miyap̄ir yap̄irwe God ketpor h̄ir enun nentar m̄it̄ik kiut̄ip keweik̄in sip kewet h̄im me God. Mar im m̄it miyap̄ir yap̄irwe God kak̄itpor h̄ir yaain nan̄ntar m̄it̄ik kiut̄ip kises h̄im me God h̄irak kaa kesak menmen enum maiu.

* 5:9 Ro 1:18, 2:5, 8 * 5:10 Ro 8:7-8 * 5:12 Jen 2:17, 3:6, 16; Ro 6:23 * 5:13 Ro 4:15 * 5:14
1Ko 15:21-22, 45 * 5:18 1Ko 15:22 * 5:19 Ais 53:11

20 *God katip Moses h̄m lo m̄rak h̄rak kewis̄m mau t̄wei te h̄ram menip m̄t miyap̄r h̄r nertei werek werek menmen God hanhan h̄r nanisesim, te h̄r n̄nein̄m h̄r n̄riak menmen enum yap̄rwe. Maain m̄t miyap̄r h̄r n̄riak menmen enum yap̄rwe, menmen yaaim God k̄riakem kentar h̄rak hanhan keriuwai, h̄ram min̄n menmen enum me haiu m̄t miyap̄r. 21 *Haiu m̄t miyap̄r mami mam̄ntar menmen enum (sin) kerek mau t̄ ik h̄ram min̄nai. Te menmen yaaim God k̄riakem kaktip haiu yaain mam̄nterim, h̄ram mamin̄n menmen enum mau t̄ naanmamrai haiu m̄t miyap̄r mamnipai haiu mam̄t h̄m̄n yaaik mam̄ntar menmen M̄tik Iuwe Jisas Krais h̄rak k̄riakem.

6

Haiu maa metike Krais

1 *Te haiu han kitet mekam? Haiu wen mam̄rak menmen enum te God hanhan kakriuwai wisenum kak̄sak menmen maiu enum a? Taauye!
2 *Haiu epei meweik̄n sip mewet menmen enum haiu m̄re m̄t naa, haiu ap te emises menmen meiyam enum au em̄t! 3 *Hi han kitet yi epei yertei menmen im. N̄paa m̄t n̄krai meriuwe t̄par haiu m̄t miyap̄r metike Krais Jisas mau han kiutip, h̄ram mar ke haiu metike Krais haiu maa. 4 *M̄t n̄krai meriuwe t̄par h̄ram mar ke haiu metike Krais maa. God h̄rak yaaik h̄rak manp enuk, te h̄rak k̄k̄iak Jisas Krais kek̄re n̄m̄n ne m̄t epei naa, h̄rak p̄ke kek̄rit kau. Mar im haiu m̄t miyap̄r haiu m̄re m̄t p̄ke nek̄rit nau, haiu mamises menmen yaaim keremem.

Maain haiu mam̄tike Krais mamu haiu mam̄t h̄m̄n yaaik

5 *H̄ram mar im. N̄paa haiu metike Krais mau niutip, haiu maa metikerek. Te maain haiu mam̄tikerek mamu niutip haiu p̄ke mam̄krit mamu mam̄r ke in ek h̄rak epei kek̄rit kau. 6 *Haiu mertei menmen im. Menmen n̄paa haiu misesim mekre han kaiu, h̄ram maa metike Krais mau nu tentarak̄t. H̄ram maa mau nu tentarak̄t te in ek God kak̄waank menmen enum mekre han kaiu kariyei haiu m̄riak enum, te haiu ap emises menmen enum han kai han kitetim mar ke m̄t enises menmen m̄t n̄r iuwe nan̄tporem au em̄t! 7 Yi yaa yetike Krais te menmen enum ap mamri han ki yi eir̄iak menmen enum au eiȳntar yi yertei m̄t kerek h̄r epei naa, menmen enum ap te mamri han k̄r au. 8 Haiu nepei maa metike Krais, haiu mertei te maain haiu mam̄tikerek mamu mam̄t. 9 Haiu mam̄tikerek mamu mam̄t mam̄ntar haiu mertei Krais n̄paa kaa te God k̄k̄iak h̄rak kek̄rit kau. H̄rak ap te p̄ke kaki meiyam taau. Ap menmen mepu mam̄riakek (o mam̄rikek) h̄rak p̄ke kaki taau! 10 *H̄rak nepei kaa, menmen enum mari han ke haiu m̄t ap te mamri han k̄rak taau! H̄rak ap te p̄ke kaki kak̄teipim au. In ek h̄rak kau te h̄rak ketike God tau niutip. 11 *Mar im yi m̄t miyap̄r yi han ekitet yi nepei yaa, te menmen enum ap p̄ke mamri han ki au. Yi p̄ke yek̄rit yetike God yau niutip yentar yi ne Krais.

12 *Yi ap eiwis menmen enum me t̄ p̄ke mamin̄n ȳnk ki kerek maain yi yayi h̄rak kak̄sine au em̄t! Yi ap eiwis̄m h̄ram mamri han ki te yi eiyises menmen enum me han ki h̄rak hanhanem. 13 *Yi ap eiwis his h̄t nanam̄r

* 5:20 Ro 4:15, 7:8; Ga 3:19 * 5:21 Ro 6:23 * 6:1 Ro 3:5-8 * 6:2 1Pi 4:1 * 6:3 Ga 3:27
* 6:4 Kl 2:12 * 6:5 Fl 3:10-11 * 6:6 Ga 5:24 * 6:10 Hi 9:26-28; 1Pi 3:18 * 6:11 2Ko 5:15;
Ga 2:19; 1Pi 2:24 * 6:12 Jen 4:7 * 6:13 Ro 4:15

h̄im n̄ik̄ip̄ h̄iram mamri (o mam̄ryi) han ki te yi eir̄iak menmen enum me t̄i au em̄it! Au, yi eiwet God em emtike han ki, yi eiwis̄ik̄ h̄irak kak̄ikepi yi eir̄iak menmen yaaim. Yi yar ke m̄it naa, te God kekekyi yi yekrit yau, te yi eiwet̄iwek menmen mi yap̄rwe. ¹⁴ *Yi ap eiwis menmen enum me t̄i p̄ike mamin̄ni au em̄it eiyȳintar h̄im lo ap naanm̄pri yi yisesim te God kakt̄ip̄ yi yaain au. Yi nepei yenp̄n yekeip̄n menmen im. Yi yises menmen yaaim God nepei kerekyiyem wein̄m, te menmen enum ap te mamin̄ni au.

Haiu emises menmen yaaim emriakem

¹⁵ *Yi han kitet mekam? Haiu wen mamriak menmen enum me t̄i mam̄ntar haiu menp̄n mekeip̄n h̄im lo me n̄ipaa, in ek haiu mises menmen yaaim God nepei kerekyeyem wein̄m keremem a? Taauye! ¹⁶ *Yi nepei yertei yi h̄iras eiwis m̄it̄ik̄ h̄irak naanmamri yi eir̄iak menmen m̄irak, yi eire m̄it̄ n̄irak. Yi eiwis menmen enum me t̄i mamri han ki yi eiysesim, h̄iram mamrekyi maain yi yayi. Yi eiwis menmen yaaim God kerekyeyem h̄iram mamri han ki yi eiysesim, te yi eitike God eikiyan eiyu, h̄irak kakt̄ip̄ yi yaain. ¹⁷ N̄ipaa yi yewis menmen enum me t̄i mari han ki yi yisesim ȳr̄iak menmen enum. Te maain yi yemtau h̄im yaaim m̄it̄ h̄ir netpiyem, te yi yisesim iuwe yeriuwe han ki. Haiu emt̄ip̄ God h̄irak yaaik ek̄intar menmen h̄irak kerekyiyem. ¹⁸ *God h̄irak epei keriyei (o keryiyi) yi m̄it̄ yi yeweik̄n sip yewet menmen enum me t̄i kerek n̄ipaa mari han ki yi yisesim. Te in ek, yi yewis menmen yaaim me God mamri han ki yi eiysesim. ¹⁹ Hi hetpi heriuwe h̄im im me wok m̄it̄ hentar han ki h̄irak ap kertei menmen me God werek werek. N̄ipaa yi yewis his h̄it̄ mi h̄iram mises menmen enum me t̄i mar im: Yi m̄it̄ yetike miyap̄r yairiyahis yewen̄nem o menmen ham enum, te h̄iram m̄ire m̄it̄ik̄ kek̄re winak enuk h̄irak k̄ir̄iak menmen me m̄it̄ik̄ naanm̄priw̄ek ap keit pewek mererim au. Mar ke n̄ipaa yi ȳr̄iak menmen enum em, in ek yi eiwis his h̄it̄ mi o han ki h̄iram emises menmen yaaim, h̄iram mam̄r ke yi eir̄iak menmen yaaim me m̄it̄ik̄ yaaik naanm̄pri me menmen.

²⁰ N̄ipaa yi yises menmen enum h̄iram mari han ki min̄ni, yi ap yises menmen yaaim me God h̄iram naanm̄pri au. ²¹ *N̄ipaa yi yeit mekam yaaim me menmen enum im a? Taauye! In ek yi ȳnk̄ enuk yentar yi ȳr̄iakem. Menmen enum em h̄iram menipi yi yayi. ²² Te in ek God keriyei yi m̄it̄ yi ȳnaaiw̄r̄ menmen enum im h̄iram mari han ki yi ȳr̄iak enum. In ek yi ȳre m̄it̄ ne God yi ȳr̄iak menmen me God te yi yaȳt̄ menmen yaaim mam̄kepi yi eiyses menmen yaaim te maain yi eiyu eitike God tipmain tipmain enum eik. ²³ *Yi eiwis menmen enum mamri han ki yi eiysesim te maain yi eiyȳt̄ menmen im: H̄iram mamn̄ipi yi yayi! Te menmen yaaim God kakwet̄aiyem wein̄m, h̄iram menmen im: Haiu mamtike God haiu mamu mam̄t̄ tipmain tipmain enum eik mam̄ntar haiu m̄it̄ miyap̄r ne M̄it̄ik̄ k̄aiu Iuwe Jisas Kraisl!

7

Tok piksa me m̄it̄ik̄ ketike m̄ite h̄ir neitan

¹ Nai yinan, yi yertei menmen hi tewen etpiyem yentar yi yertei menmen yap̄rwe me h̄im me gavman. W̄i kerek m̄it̄ nau t̄i, h̄im im me gavman naanm̄pror ere h̄ir nani, te h̄im au meit. ² M̄ite piut̄ip̄ wetike m̄it̄ik̄ k̄ire h̄ir neitan, h̄im me gavman mat̄ip̄ m̄it̄ik̄ wen kepu h̄im̄n̄ keriuwerek, m̄ite

* **6:14** 1Ko 15:21-22, 45   * **6:15** Ro 6:1   * **6:16** Jo 8:34; 2Pi 2:19   * **6:18** Jo 8:32   * **6:21** Ro 7:5, 8:6, 13; 1Pi 1:9   * **6:23** Ro 5:12, 15

wawu wautikerek. Maain h̄rak kaki, h̄m me gavman ap te mamwenep au. H̄re wauno wawit̄ m̄it̄k hak. ³ M̄it̄k k̄re wen kepu, h̄re wauno wawu wautike m̄it̄k hak, h̄m me gavman mat̄ip h̄re enu wekitet naan. M̄it̄k k̄re kaki, h̄re wauno wawit̄ m̄it̄k hak, h̄m me gavman mat̄ip h̄re enu au. H̄ram mewisiye h̄re wawises han k̄re.

⁴ *Nai yinan, hi hehim̄teni heriuwe h̄m im me m̄it̄k hak. Yi yaa me h̄m lo yentar yi yetike Kraiſ yi yau han kiut̄ip. Yi ȳre p̄nak ke ȳnk k̄rak. H̄rak epei kaa, te h̄ram mar ke yi yaa yetikerek. In ek yi yetike m̄it̄k hak yi yau niut̄ip yar ke m̄ite m̄it̄k k̄re epei kaa, h̄re wen weit̄ m̄it̄k hak. M̄it̄k hak kerek yi yetikerek yau niut̄ip, h̄rak Kraiſ kerek n̄paa kaa. H̄rak n̄paa kaa, te God p̄ike k̄k̄iak kekre n̄m̄in ke m̄it̄ epei naa h̄rak kekrit kau. Te haiu m̄it̄ em̄iak menmen yaaim me God. ⁵ *N̄paa w̄ haiu mises han kaiu, h̄m lo h̄ram menipai haiu hanhan emises menmen enum. Menmen haiu m̄riakem h̄ram menmen enum menipai haiu mami. ⁶ *In ek h̄m lo h̄ram ap naanmamrai me menmen mentar haiu m̄ire m̄it̄ epei naa. In ek menmen haiu m̄riakem God H̄m̄n Yaaiſ kekepai haiu emisesim. Menmen me lo n̄paa haiu misesim, te God kakt̄ip haiu yaain h̄ram nepei au meit̄.

Menmen enum me t̄i meraiwaank

⁷ *Haiu mamt̄ip mekam? Haiu mamt̄ip h̄m me God mau t̄wei h̄ram enum a? Taauye! H̄m me God ap meteikno menmen enum, hi ap hertei h̄ram enum au. H̄m me God ap metpo, “Ti ap hemkre menepam hanhan menmen me m̄it̄k hak,” te hi hep̄tari menmen im h̄ram enum. Te h̄ram nepei meteikno h̄ram enum te hi ȳnk enuk heriuwerem. ⁸ *Menmen enum me t̄i man mekekyo han kai te hi hanhan menmen enum yap̄rwe mentar h̄m me God mat̄ip h̄ram menmen enum em̄it̄. H̄m me God ap mepu metpo menmen h̄ram enum, te hi ap hanhan heriuwerem au, menmen me t̄i h̄ram mau meit̄ mar ke m̄it̄k kaa. Hi hep̄tari h̄ram menmen enum. ⁹ *N̄paa hi hepu te hi hetari menmen me h̄m me God. Maain h̄m me God epei man te hi hemtewem, menmen enum me t̄i mekekyo han kai hi hemkre menepam hanhan menmen enum yap̄rwe, te hi hertei hi h̄riak enum, maain hi hahi. ¹⁰ *Hi hertei h̄m kerek God kewetaiyem, h̄rak hanhan h̄ram mamkepai haiu mamu werek, te h̄ram menipa hi hertei hi enuk maain hi hahi. ¹¹ *Menmen enum me t̄i man menepya mewisesik meriuwe h̄m me God Moses kewis̄m mau t̄wei te hi h̄riak enum, maain hi hahi. ¹² *H̄m Moses kewis̄m mau t̄wei, h̄ram meke God man metike h̄m mat̄ip haiu ap hemkre emnepam hanhan menmen au em̄it̄! H̄m im h̄ram yaaim, h̄ram meteiknai menmen God hanhan haiu m̄it̄ miyap̄r emisesim, h̄ram yaaim mekepai haiu mamu werek.

¹³ Hi at̄ip mekam? Menmen h̄ram yaaim menipa hi hahi a? Taauye! Menmen enum me t̄i menipa hi hahi. H̄ram menipa hi hahi heriuwe h̄m yaaim me God. Te h̄m im h̄ram meteikno menmen me t̄i h̄ram menmen enum enum.

Menmen me t̄i merikir han kaiu haiu misesim

¹⁴ *Haiu mertei God k̄kaap h̄m m̄rak te hi m̄it̄k enuk kerekek menmen enum me t̄i merikir han kai te hi hisesim. ¹⁵ *Hi hep̄tari henmak te hi

* **7:4** Ro 6:2, 11; Ga 2:19   * **7:5** Ro 6:21   * **7:6** Ro 8:2, 6:4   * **7:7** Eks 20:17; Diu 5:21   * **7:8** Ro 4:15   * **7:9** Je 1:15   * **7:10** Lev 18:5; Ro 10:5   * **7:11** Je 3:13; Hi 3:13   * **7:12** 1Ti 1:8
* **7:14** Sam 51:5; Jo 3:6   * **7:15** Ga 5:17

h̄riak menmen. Menmen hi hanhan eisesim, hi h̄riakem au. Hi h̄riak menmen enum hi h̄nein̄im. ¹⁶ Hewaai meruri hi h̄riak menmen enum hi h̄nein̄im, h̄ram meteikno h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei h̄ram yaaim. ¹⁷ Te in ek hi hertei hi h̄rekes ap h̄riak menmen enum im au. Menmen enum me t̄i mekre han kai menipa hi h̄riak enum. ¹⁸ *Hi hertei han kai ap kerekya hi h̄rekes h̄riak menmen yaaim au. Hi hanhan ariak menmen yaaim te hi h̄riakem taau! ¹⁹ Hi ap h̄riak menmen hi hanhan hisesim au. Hi h̄riak menmen hi h̄nein̄im. ²⁰ Hi h̄riak menmen hi h̄nein̄im, h̄ram meteikno hi hertei hi h̄rekes ap h̄riak menmen enum im au. Menmen me t̄i mekre han kai menipa hi h̄riak enum.

²¹ Te hi hertei menmen im mepu. Hi hanhan h̄riak menmen yaaim, te menmen enum keremem h̄ram mau mekre han kai. ²² Hi hekre han kai hatip̄ h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei h̄ram yaaim. ²³ *Te hi h̄r menmen ham mekre ȳink kai h̄ram m̄riak menmen ham. H̄ram h̄im ham enum im h̄ram metike menmen han kai katip̄ h̄ram yaaim h̄ram menepam. Menmen im min̄ina menipa hi hanhan hises menmen enum me t̄i. ²⁴ Hi m̄tik enuk han enuk. Keim̄in kak̄kepa te hi ehin̄in menmen enum menipa hi hanhan ehises menmen enum me t̄i mekre han kai? ²⁵ *Hi han yaaik hentar God kak̄kepa hi ehin̄in menmen enum mekre han kai hentar menmen M̄tik han kai luwe Jisas Krais h̄rak k̄riakem. In ek hi hepu har ik. Hi heriuwe han kai hi hanhan hises h̄im me God, te menmen enum mekre han kai menipa hi hanhan eises menmen enum me t̄i.

8

Krais kesak menmen enum maiu kewetai God H̄im̄in Yaaik kan kau kekre han kau

¹ Te in ek God ap kakwep haiu m̄it miyap̄ir kerek haiu ne Jisas Krais kak̄ntar menmen enum haiu m̄riakem au. ² *God ap kakwep kak̄ntar menmen im: God H̄im̄in Yaaik kerek kewetai h̄im̄in yaaik h̄rak kenipai haiu ne Krais haiu mekiyan mau niutip̄ keriyei haiu man m̄inaaiw̄ir menmen enum me t̄i merekyei haiu m̄riak enum te haiu mami. ³ *Han kau enuk ke n̄paa, h̄rak kewen h̄im me God Moses kewis̄im mau t̄wei h̄ram merekyei haiu mamre m̄it yaain au. Te menmen h̄im me Moses ap merekyei haiu m̄it em au, God h̄rekes k̄riakem. H̄rak keriuwet n̄kan k̄rak kerekek h̄rak kine ȳink k̄rak kar haiu m̄it enun ne t̄i ik ek, h̄rak kan kaa kewaank menmen enum mari han kau menipai haiu m̄riak enum, te h̄ram epei au mesi. ⁴ *H̄rak k̄riak menmen im te haiu m̄it miyap̄ir kerek ap mises han kau enuk au, haiu emises han ke God H̄im̄in Yaaik, haiu emises menmen werek werek h̄im me Moses metpai haiu emisesim (te God kaktip̄ haiu yaain).

⁵ M̄it miyap̄ir kerek h̄r nises han k̄r enuk, h̄r hanhan menmen enum mekre han k̄r kerekek. Te m̄it miyap̄ir kerek h̄r nises han ke God H̄im̄in Yaaik, h̄r hanhan menmen yaaim h̄rak ketporem. ⁶ *M̄it miyap̄ir kerek hanhan nanises menmen enum mekre han k̄r, maain h̄r nani. M̄it miyap̄ir han au, h̄r nanises menmen God H̄im̄in Yaaik ketporem, h̄r nantike God nankiyan nanu nanit te h̄r nanu werek. ⁷ *M̄it miyap̄ir kerek nises menmen enum mekre han k̄r, God katip̄ h̄r enun kentar menmen enum mekre han ke m̄it metike menmen yaaim me God h̄ram menepam. H̄ram

* 7:18 Jen 6:5, 8:21 * 7:23 Ga 5:17; Je 4:1; 1Pi 2:11 * 7:25 1Ko 15:57 * 8:2 Ro 7:23-24

* 8:3 Ap 13:38, 15:10; Fl 2:7; Hi 4:15 * 8:4 Ga 5:16, 25 * 8:6 Ro 6:21 * 8:7 Mt 12:34; Jo 8:43, 12:39; Je 4:4

ap mises h̄im kerek God ketpaiyem au, h̄iram m̄nein̄im. ⁸ Te m̄t miyap̄r kerek nises menmen enum mekre han k̄ir, h̄ir ap nanises menmen yaaim God hanhan h̄ir nanisesim.

⁹ *Yi m̄t miyap̄r ap yises menmen enum mekre han ki au. God H̄im̄n Yaaik kau kekre han ki yi yayises menmen yaaim h̄irak ketpiyem. M̄t kerek God H̄im̄n Yaaik kerek Krai keriuwetek kan ap kau kekre han k̄ir au, h̄ir ap ne Krai au. ¹⁰ *Maain haiu m̄t miyap̄r mami mam̄ntar menmen enum mekre han kaiu. Te God H̄im̄n Yaaik kerek Krai keriuwetek kan, h̄irak kau kekre han kaiu, h̄im̄n kaiu kaku kaktike God tipmain tipmain enum eik kak̄ntar God kat̄ip haiu yaain. ¹¹ God kerek n̄ipaa k̄ik̄iak Krai Jisas kekre n̄im̄n ke m̄t epei naa, h̄irak kekrit kau, maain h̄irak kak̄ikekyi yi m̄t miyap̄r maain yayi. God H̄im̄n Yaaik kerek n̄ipaa God keriuwetek kan k̄ik̄iak Jisas kerek nepei kaa, h̄irak kau kekre han ki te maain God Haai kakriuwetek kak̄ikekyi yi m̄t miyap̄r.

H̄im̄n Yaaik God keriuwetek kan h̄irak kenipai haiu n̄ikerek n̄irak

¹² T̄is, nai yinan, haiu emises menmen God H̄im̄n Yaaik h̄irak ketpaiyem. Haiu ap emises menmen enum mekre han kaiu h̄iram menipai haiu hanhanem. ¹³ *Yi yises menmen enum mekre han ki maain yi yayi, te God H̄im̄n Yaaik kak̄ikepi yi eiȳwaank menmen enum mekre han h̄iram ap mam̄nipi yi hanhan eiȳisesim te yi eitike God eiyu.

¹⁴ M̄t miyap̄r kerek newis God H̄im̄n Yaaik naan̄m̄pror me menmen h̄ir n̄ir̄iakem, h̄ir n̄ire n̄ikerek ne God. ¹⁵ *H̄im̄n Yaaik kerek God keriuwetek kan kau kekre han kaiu ap kenipai haiu ap p̄ike m̄naain maain God kakwep au. H̄irak kenipai haiu m̄ire n̄ikerek ne God h̄irak kekep̄ai keriuwe menmen m̄irak iuwe te haiu niut̄ip niut̄ip mat̄ip God, “Ti Haai kai.” ¹⁶ *God H̄im̄n Yaaik h̄irekes ketpai h̄im̄n kaiu haiu m̄ire n̄ikerek ne God. ¹⁷ *In ek, haiu m̄ire n̄ikerek n̄irak, te haiu mam̄t menmen God kakwetaiyem. Haiu mam̄tike Krai mam̄t menmen yaaim mam̄ntar haiu mertei menmen enum mamnen mamraiwaank mar ke n̄ipaa menmen enum man mewaank Krai, haiu mam̄t menmen yaaim me God mar ke Krai epei ket̄wem, te haiu mam̄u mamre iuwe mam̄tikerek.

Maain haiu m̄t miyap̄r mam̄t menmen yaaim haiu mam̄u mamre iuwe

¹⁸ *Menmen yaaim me Krai maain h̄iram mamnen kerek God kakwep̄yap̄rem kakwetaiyem h̄iram mamre menmen iuwe, te hi han kitet in ek menmen enum h̄iram mamraiwaank h̄iram m̄ire menmen wein̄im. ¹⁹ *Menmen yap̄r̄we God k̄ir̄iakem h̄iram han k̄ir kekrit kekrit nemer̄ir w̄i God h̄irak kak̄iteknor haiu n̄ikerek n̄irak. ²⁰ *Menmen kerek God k̄ir̄iakem h̄iram mau enum mentar God kewaankem. H̄irak ap hanhan keriuwe menmen im te God k̄ir̄iakem. Te menmen im mepu. ²¹ *Maain God p̄ike kak̄n̄ip menmen h̄iram mam̄naaiw̄ir menmen enum menipem h̄iram mau enum, te h̄iram mamweik̄in yaaim mam̄u werek mam̄r ke haiu n̄ikerek ne God haiu mam̄u mamre iuwe mam̄t menmen yaaim me God.

²² Haiu mertei menmen yap̄r̄we God k̄ir̄iakem h̄iram mepu enum mar ke miyap̄r h̄ir neteik̄nen nanine n̄ikerek. N̄ipaa ere in h̄iram han enuk mepu memer̄ir God p̄ike kak̄riak menmen yap̄r̄we h̄iram mamre yaaim.

²³ *Te h̄iram keremem au. Haiu m̄t miyap̄r kerek God H̄im̄n Yaaik kau

* **8:9** 1Ko 3:16; 12:3   * **8:10** Ga 2:20; Ef 3:17; 1Pi 4:6   * **8:13** Ga 6:8; Kl 3:5   * **8:15** 2Ti 1:7; Ga 4:5-6; Mk 14:36   * **8:16** 2Ko 1:22   * **8:17** Ga 4:7; Rev 21:7   * **8:18** Ro 5:2; 2Ko 4:17   * **8:19** Kl 3:4   * **8:20** Jen 3:17-19   * **8:21** 2Pi 3:13; 1Jo 3:2   * **8:23** 2Ko 5:2-4; Ga 5:5

kekere han kiau, h̄rak k̄re menmen yaaim min̄n me menmen yap̄rwe maain God kakwetaiyem, haiu metikerem mepu han enuk memer̄r w̄i kerek God kaknipay haiu m̄re n̄kerek n̄rak. Me w̄i im h̄rak kaknipay ȳnk kiau h̄rak yaaik p̄ke kaki taau! ²⁴ *God epei kekepai kaktaihis kentar haiu memtau h̄m h̄rak ketpim haiu misesim, haiu memer̄r h̄rak kakwetaiyem. Haiu memer̄r h̄rak kakwetaiyem mam̄ntar menmen haiu memer̄r mam̄t̄wem h̄ram epei man, te haiu wen memeriuwem meiyam au. Haiu met̄wem epei au. ²⁵ Te haiu ap met̄wem wen au. Haiu wen memer̄r menmen haiu han kitet h̄ram mamnen, haiu mam̄nk̄k̄wem mam̄nk̄k̄wem ere h̄ram mamnen. ²⁶ Mar im God H̄m̄n Yaaik kekepai haiu m̄t̄ miyap̄r kentar haiu ap mertei han ke God werek werek au. Haiu ap mertei mitehi God menmen werek werek au. God H̄m̄n Yaaik h̄rekes kekreh̄r kiau kitehi God Haai menmen keriuwe h̄m̄ haiu m̄t̄ ap metpim au, haiu m̄riakem m̄re m̄t̄ik ketnen park o han toenuk. ²⁷ *God Haai kerek kertei han ke m̄t̄ yap̄rwe, kewenhi menmen God H̄m̄n Yaaik hanhanem kentar h̄rak̄it tau han kiut̄p te h̄rak God H̄m̄n Yaaik kekreh̄r ke haiu m̄t̄ ne God h̄rak kitehi God Haai me menmen h̄ram mises han ke Haai keremem.

²⁸ *Haiu mertei menmen yap̄rwe God k̄riakem h̄ram m̄kaap haiu m̄t̄ miyap̄r kerek haiu hanhan meriuwe God kerek h̄rak keh̄m̄tenai haiu emises menmen h̄rak hanhan em. ²⁹ *Menmen yap̄rwe God k̄riakem h̄ram m̄kaap haiu m̄t̄ miyap̄r mentar haiu m̄t̄ kerek God n̄paa keh̄m̄tenai haiu mamisesik. H̄rak keh̄m̄tenai haiu mam̄r ke N̄kan k̄rak Jisas Krai te h̄rak kakre iuwe m̄t̄ik kak̄kre n̄m̄n ke haiu m̄t̄ miyap̄r haiu mamre kikrek n̄rak. ³⁰ Haiu m̄t̄ miyap̄r kerek h̄rak n̄paa keh̄m̄tenai maain haiu mamisesik, h̄rak kari han kiau haiu mamisesik. Haiu m̄t̄ miyap̄r kerek h̄rak kari han kiau, haiu mamisesik h̄rak ketpai h̄rak kesak menmen enum maiu haiu yaain. Haiu m̄t̄ miyap̄r kerek h̄rak ketpai haiu yaain, h̄rak kewetai menmen m̄rak yaaim.

Menmen Jisas Krai k̄riakem h̄ram meteiknai God han han iuwe keriuwe haiu m̄t̄ miyap̄r

³¹ *Hi han kitet menmen im God h̄rak hanhan keriuwai kekepai mentar menmen hi nepei hetpiyem, neim̄n h̄r nanin̄nai a? Taauye! ³² *God h̄rak ap kepak̄n N̄kan k̄rak au, h̄rak keriuwetek kan kaa kekepai haiu m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe. Te h̄rak kakwetai menmen yap̄rwe wein̄m mamkepai mar ke h̄rak kewetai N̄kan k̄rak wein̄k. ³³ *Neim̄n h̄r nansiuwe h̄m nant̄p haiu m̄t̄ miyap̄r kerek God keh̄m̄tenai haiu n̄rak, haiu enun a? Taauye! God h̄rekes epei kat̄p haiu m̄t̄ yaain. ³⁴ *Neim̄n h̄r nant̄p haiu emnen emno si a? Krai Jisas au! H̄rak kaa te God k̄k̄iak h̄rak p̄ke kekrit kau his yaaim me God kerek m̄t̄ iuwe nanwik, h̄rak kitehi God Haai ke haiu m̄t̄! ³⁵ Krai h̄rak han tewen̄nai te mekam mamnen n̄m̄n mamrem̄r menmen m̄rak ap te mamu mamtikewai mamkepai a? Mewaa meruri menmen enum mamnen mamraiwaank, o menmen menipai haiu han enuk, o m̄t̄ h̄r nenoyiyai nanwep, h̄ram menmen mamrem̄r menmen m̄rak ap te mamu mam̄krai mamkepai au a? Mewaa meruri haiu n̄np̄i mewe i o haiu ap metenen klos o pewek mei, o menmen enum mamraiwaank, o m̄t̄ nanwep haiu mami, h̄ram mamrem̄r menmen me Krai ap te mam̄krai mamkepai au a? Taauye! ³⁶ *H̄m̄ me God mau

* 8:24 2Ko 5:7 * 8:27 Sam 139:1; 1Ko 4:5 * 8:28 Ef 1:11 * 8:29 Kl 1:18; Hi 1:6 * 8:31
 Sam 118:6 * 8:32 Jo 3:16 * 8:33 Ais 50:8 * 8:34 Sam 110:1; Ap 7:55-56; 1Jo 2:1 * 8:36
 Sam 44:22; 2Ko 4:11

tɪwei Sam hɪram matɪp mar im:

“Mɪt nanoyiyai haiu mɪt hɪr nanwep me wɪtaan wanewik, hɪr nerekyei haiu mɪre sipsip kerek mɪt neriyei nanɪno nanwep. Mɪt nerekyeyiem nentar haiu mɪt miyapɪr kerek mises hɪm mit em.”

³⁷ *Au, menmen im hɪram weinɪm. Krais hɪrak hanhan keriuwai te haiu maminɪn menmen enum im. Haiu mamu werek me menmen enum mamraiwaank. ³⁸ Haiu maminɪn menmen enum im mamraiwaank mamɪntar hi hertei hɪrak han tewenɪnai te menmen ap mamnen nɪmɪn mamremir menmen mɪrak hɪram ap te mamu mamɪkrai mamkepai au. Haiu wen mepu o maain haiu mami hɪram menmen weinɪm. Ensel o tɪpir o herwe o menmen iuwe meit wit ke God, nepni o menmen epei man in o maain hɪram mamnen, hɪram ap te mamremir menmen me Krais hɪram ap te mamu mamɪkrai mamkepai au! ³⁹ God Haai han tewenɪnai haiu mɪt miyapɪr kentar haiu ne Jisas Krais Mɪtɪk kaiu iuwe. Te menmen mau nepni o menmen mau mɪnɪk tɪ o menmen mei miutɪp nɪpaa God kɪrɪakem ap te mamremir menmen mɪrak hɪram ap te mamu mamɪkrai mamkepai au.

9

Pol han tewenɪn mɪt miyapɪr ne Isrel

¹ Hi hatɪp werek hentar hi hises hɪm me Krais. Hi ap hewisesik au. Han kai keit nɪmɪn kerek God Hɪmɪn Yaaik kau kekrerek, hɪrak ketpo hi hatɪp werek me menmen im. ² Hi han enuk, hekrit hekirt hi han tewenɪn mɪt miyapɪr.

³ *Hi hanhan God kakweikɪn sip kakweto kakɪpɪra hi enaaiwɪr Krais hi ekrehɪr ke mɪt miyapɪr yapɪrwe ne Isrel, haiu ne maam nɪpu kiutɪp, te hɪr nanises hɪm me Krais. ⁴ *Haiu mɪt miyapɪr ne Isrel, God kehimitenai haiu nɪrak, hɪrak kenipai haiu nɪkerek nɪrak, haiu nepei mɪr menmen mɪrak yaaim merhɪhe. Hɪrak ketpai hɪm mɪrak hɪrak kakisesim, hɪrak kewetai hɪm mɪrak ham haiu emisesim. Haiu emɪrtei mewenɪpi niuk me God werek werek, God katɪp hɪrak kakɪkepai kaktaihis. ⁵ *Haiu nepenyerer ne maamrer taiu iuwe Ebrahim, Aisak, Jekop. Krais hɪrak kɪre mɪtɪk ke tɪ hɪrak nepenyek ke maamrer it. Hɪrak kerek hɪrak God hɪrak naanɪpɪr menmen yapɪrwe haiu emwenɪpi niuk mɪrak tipmain tipmain enum eik. Keremem.

God kehimitan mɪt miyapɪr nɪrak

⁶ *Hi ap hatɪp menmen nɪpaa God ketpim in ek hɪrak ap kisesim au. Mɪt miyapɪr yapɪrwe ne weiwɪk miutɪp me Isrel, God hɪrak ap kehimiteni yapɪrwe hɪr nɪrak au. ⁷ *Hɪr nepenyerer yapɪrwe ne Ebrahim hɪr ap nɪkerek ne God nar ke maam kɪr nentar hɪr ap nises hɪm me God. God katɪp Ebrahim kar ik: “Nepenyerer ne Aisak keriyen, hɪr nepenyerer nit. Hi hetput hɪr nanɪt menmen mei. Nepenyerer han en au.” ⁸ *Nɪkerek kerek Ebrahim kinen weinɪn, hɪr ap nɪkerek ne God au. Nɪkerek Ebrahim kinen kentar God hɪrak ketpɪwekem kekepik kakini, hɪr keriyen nɪre nɪkerek ne God. ⁹ *God katɪp Ebrahim hɪm mar im: “Maain wɪ kerek hi hɪmat hi pɪke anen hi akaap Sera hɪre wawɪtu hɪre wawine nɪkan.”

¹⁰ *Menmen im keremem meteikni nepenyerer ne Ebrahim hɪr yapɪrwe ap nɪkerek ne God keriyen au. Nɪkerek hɪrakɪt te Rebeka hɪrakɪt te haai

* 8:37 Jo 16:33 * 9:3 Eks 32:32 * 9:4 Eks 4:22; Diu 7:6, 14:1-2 * 9:5 Mt 1:1-16; Jo 1:1; Ro 1:25 * 9:6 Nam 23:19; Ro 2:28 * 9:7 Jen 21:12 * 9:8 Ga 4:23 * 9:9 Jen 18:14 * 9:10 Jen 25:21

kiutip, hirak maam nipu kiau Aisak. ¹¹⁻¹² *Rebeka ap wine nikerek hirakit tei tere wen au, God kehimitan Jepok hirak kire nikan kirak, te Iso au. Hirakit ap tirak menmen yaaim o enum wen au, God kehimitaneke te hirak kakteiknai hirak kises han kirak kehimitan mit hir nikerek hirak. Menmen hir nriakem ap mamri han kirak au. God katip Rebeka kar ik: "Maain Iso nikan iuwe mitik hirak kakises him me nikik kirak Jepok." ¹³ *Him me God mau tuiwei Malakai kewisim hiram matip mar im: "Hi hanhan iuwe heriuwe Jepok hi hehimitaneke hirak nikan kai. Hi hanhan kike heriuwe Iso, hi heperek hirak ken."

¹⁴ Te hiau mamtip mekam? God hirak kises menmen hiram ap yaaim a? Taauye! ¹⁵ *God katip Moses kar ik: "Hi han tewenin mit miyapir kerek hi hanhan akepi. Hi hises han kai hi akaap mit miyapir." ¹⁶ *Te hiau ap mamtip God hirak hanhan keriuwe mit miyapir kentar menmen hir hanhanem o menmen hir nriakem au. God kises han kirak kehimiteni hir narak kerek. ¹⁷ *Hiau mekine him me God Moses kewisim mau tuiwei, God katip mitik iuwe Fero ke Isip menmen kar ik: "Hi hewisit ti hire mitik iuwe ke Isip te menmen im hi herekyutem, mit miyapir nanirtei hi manp enuk iuwe hir mit miyapir nerer wit wit nanwenipi niuk mai." ¹⁸ *God hirak han tewenin mit miyapir kerek hirak hanhan kekepi, te hirak kises han kirak kenip mit miyapir han hir nanwenin han kir ke menmen.

God kewaank mit han, hirak kikaap mit han

¹⁹ Mitik kiutip kekere namin ke yi mit ketpo kar ik: "Menmen ti hetpaiyem hirau werek, God kenmak te hirak kaktip hiau mit enun a? Keimin kakwenin God me menmen hirak hanhan kakriakem a? Taauye!" ²⁰ *Kai yinak, ti han kitet ti iuwe te ti pike atip God me menmen hirak kiriakem a? Hause kerek mite hire wewisim me haak hiram ap mamtip mamir ik: "Ti henmak ti ap hewena hi hire kurpe a?" ²¹ *Mite kerek weit hause hire wawises han kire waunip menmen weriuwerem. Hire weit hause weremir, meiyam hire wewenem mire kurpe, meiyam au hire wewisim mire hause me wewis haak o heurek hire weneipetem mekrerem.

²² Menmen God kiriakem hiram mar im. Hir mit enun nire tikenu p o hause hiram mewep, te God hanhan kakteikin menmen mirak iuwe hirak kakwaank mit enun nar ik. Hirak hanhan kakwaank mit nar ik kerek hirak ap kiriakem waswas au. ²³ *Te hirak hanhan kakteiknai menmen yaaim mirak iuwe, hirak nepei kewetai pinam, hiau mit han hiau mire hause kurpe te hirak hanhan keriuwai. Nipaa hirak kenipai han kai te maain hiau mamre yaain mamit pinam me menmen yaaim mirak. ²⁴ Hirak kehimitan hiau mit miyapir han ne Isrel keriyen hiau mamit menmen im yaaim au. Hiau mamtike mit miyapir han ne weiwik ham, hiau yapirwe mamit menmen mirak yaaim. ²⁵ *Mau tuiwei Hosa kewis God katip kar ik: "Mit miyapir kerek ap ne weiwik mai, hi hehimiteni hir mit miyapir nai. Hir ne weiwik nipaa hi ap hanhan heriuweri, te in ek hi hanhan heriuweri.

²⁶ *Maain wit kerek nipaa mit han natip hir ap mit miyapir ne God, te hir mit han nanipor nanir ik, 'Yi hiras yi nikerek ne God kerek hirak kaku tipmain tipmain enum eik.' "

²⁷ *Mitik profet Aisaia kewis him me God katip ke Isrel kar ik:

* 9:11-12 Jen 25:23 * 9:13 Mal 1:2-3 * 9:15 Eks 33:19 * 9:16 Ef 2:8 * 9:17 Eks 9:16
 * 9:18 Eks 4:21, 9:12, 14:4 * 9:20 Ais 29:16, 45:9 * 9:21 Jer 18:6 * 9:23 Ef 1:3-12; Ro 8:29
 * 9:25 Hos 2:23 * 9:26 Hos 1:10 * 9:27 Ais 10:22-23

“Maain mît miyapîr ne Isrel hîr nanine nîkerek nantîn yapîrwe nanre tenhaan ke mani, te God kakîkaap mît neiyân kike nîmîn ne hîr mît yapîrwe kaktôhis.

God ap te kakmerîr wî yapîrwe te mît miyapîr nanweikîn sip nanwet menmen enum.

28 Au, hîrak keremir wî yinam te hîrak skelim mît kakîntar menmen enum hîr nîriakem.” 29 *Nîpaa Aisaia katîp me menmen im. Hîrak kewis hîm mau tîwei mîrak. Hîram matîp mar im:

“God hîrak Mîtik luwe naanmîpre mît ne ami neit wit kîrak hîrak ap kewis nepenyer nai ne weiwîk me Isrel hîr nepu, te haiu weiwîk maiu nepei au mesi mîre mît miyapîr nîpaa nau neit wit Sodom ketike wit Gomora.”

Hîm yaaim me God mamkaap mît ne Isrel netike mît ne weiwîk ham

30 *Haiu mamtîp mekam a? Haiu mamtîp menmen im. Mît miyapîr kerek ap ne weiwîk me Isrel hîr ap hanhan nanriak God hîrak katîp hîr yaain. Te hîr nemtau hîm mîrak hîr nisesim te God katîp hîr yaain. 31 *Te mît miyapîr ne Isrel kerek God kehimiteni hîr mît nîrak, hîr au. Hîr hanhan nanises hîm lo me Moses, te God kaktîp hîr yaain. Te God au, hîrak keweikîn sip kewetîr. 32 *Kenmak te God katîp hîr enun hîrak keweikîn sip kewetîr? Hîrak kîriakem kentar hîr ap nises hîm mîrak weinîm au. Hîr han kitet hîr enrîak menmen yaaim te God kaktîp hîr yaain. Hîr han enuk neriuwe Kraiss hîr ap nisesik au. Hîr nîre mît kerek Aisaia ketpim kewis hîm mau tîwei mîrak, hîr nerewo nan nanînkewîn. 33 *Aisaia kewis hîm mar im:

“Yi eiyîmtau. Hi God ewis mîtik keit wit Saion hîrak kakre nan tokik. Hîrak kakîwaank mît miyapîr kakîntar menmen hîr nînapen nanisesim nanîr ke mît hîr nerewo nan nenkewîn. Te mît kerek hîr nanîmtau hîm mîrak nanisesim, hîr ap te han enuk nanriuwerek au, hîrak kakîkepi.”

10

Mît miyapîr ne Isrel ap nises God werek werek au

1 Yi nai yinam, hi hanhan wîsenum mît miyapîr yapîrwe ne weiwîk mai Isrel hîr nanweikîn sip nanwet menmen enum te God kakîkepi kaktôrhis.

Hi hitehi God me menmen im. 2 *Hi hertei te hi hewepyapîri hetpi hîr hanhan wîsenum nises God te hîr ap nertei werek werek menmen hîrak hanhan hîr nanisesim. 3 *Hîr nertei menmen God kîriakem, te hîrak katîp haiu mît haiu yaain. Hîr nertei menmen im me God hîr nises han kîr nekrehîr ke menmen God kîriakem. Te hîr ap hanhan nanises menmen God kîriakem te hîrak kaktîp hîr yaain au. 4 *Kraiss hîrak kekrehîr ke hîm nîpaa God kewet Moses em, hîram nepei au mesi. Te mît miyapîr kerek hîr nanises hîm me Kraiss, God kaktîp hîr mît miyapîr yaain.

God hîrak hanhan pîke kakîthis mît miyapîr yapîrwe

5 *Moses katîp menmen im me hîm kerek God kewetiwekem hîrak kewisîm mau tîwei. Hîrak katîp kar ik: “Mît miyapîr kerek hîr nanises hîm im werek werek, maain hîr nanu natike God.” 6 *Te hîm me God

* 9:29 Ais 1:9 * 9:30 Ro 10:20 * 9:31 Ro 10:2-3 * 9:32 Ais 8:14 * 9:33 Ais 28:16; 1Pi 2:6; Ro 10:11 * 10:2 Ap 22:3 * 10:3 Ro 9:31-32 * 10:4 Mt 5:17; Jo 3:18 * 10:5 Ro 7:10; Ga 3:12 * 10:6 Diu 30:12-14

matip menmen im me mit miyapir hir nises him me Krai te God kaktip hir yaain. Hiram matip mar im: “Yi ap han eketim emir im: ‘Neimin hir nanino wit ke God hir nanithis Krai neiyik naninen ti?’ ” ⁷ O yi ap eitip eiyir ik: “Neimin hir nanino wit kerek mit naa himin kir kiwaairi hir nanit Krai neiyik naninen ti ik?” ⁸ Him me God matip mar im: “Him me God hiram mau menep mamkepi. Hiram mau mekre him mi, mau mekre han ki mentar yi yerteiyem.” Him im hiram him yaaim haiu metpiyem yi eiyisesim. ⁹ Haiu matip mit miyapir menmen mar im: “Yi eitip eiriuwe him ki yi eitip, ‘Jisas hirak Mitik Kaiu luwe naanemprai,’ yi han kitet eikre han ki God nepei kikiak Jisas kerek kiwaai kekre himin ke mit nepei naa, hirak pike kekrit kau, te God kaktihis.” ¹⁰ Haiu han kitet menmen me Krai mekre han kaiu, haiu matip meriuwe him maiu haiu misesik, te God katip haiu mit yaain, hirak kaktaihis. ¹¹ *Him im yaaim mentar Profet Aisaia kewis him me God mau twei hiram matip mar im:

“Mit miyapir niutip niutip hir nises him me Krai, hir ap han enuk nanriuwerek au, hirak kakikepi.” ¹² *Him im matip me mit miyapir yapirwe ne weiwik me Isrel, mit miyapir ne weiwik ham nerer wit wit. God ap han kitet me weiwik me mit au. God hirak ke haiu mit miyapir yapirwe, te hirak kakikaap mit miyapir kerek hir nises him mirak, hirak kakikepi iuwe. ¹³ *Hirak kakikepi iuwe kakintar him me God profet Joel kewisim mau twei matip mar im:

“Mit miyapir kerek hir nitehi Mitik luwe, hirak kakikepi kakorhis.”

¹⁴⁻¹⁵ *Hir ap nises him me Krai nanirkeik te hir nanitwekhi hirak kakikepi kakorhis a? Hir ap nemtau him me Krai nanirkeik te hir nanirtehi hirak kakikepi a? Mit ap netpor him me Krai nanirkeik te hir nanimtau him mirak a? God ap te kaksiuwe mit nanino nanitpor him me Krai nanirkeik te hir nanimtewem a? Taauye! Him me God Aisaia kewisim mau twei matip mar im: “Mit kerek hir naninen nanitpai him yaaim me Krai, hir nirak menmen yaaim.”

Mit miyapir ne Isrel ap nises him yaaim me Krai

¹⁶ *Mit miyapir yapirwe ne Isrel ap nises him yaaim im me Krai au. Mitik profet Aisaia kewis him mau twei matip mar im:

“Mitik luwe, mit miyapir niutip niutip hir nemtau him maiu hir nisesim.

Mit miyapir yapirwe han en au.” ¹⁷ *Te mit miyapir hir nises him me Krai nentar hir nemtewem. Hir nemtewem nentar mit epei nen netporem. ¹⁸ *Hi hitihi menmen im. Mit miyapir ne Isrel hir nepei nemtau him yaaim me Krai im o au a? Hir epei nemtewem ye! Him me God mau twei Sam hiram matip mar im:

“Him kerek mit hir netpim men merer wit wit kerek mit newi.” ¹⁹ *Hi pike ehithi menmen. Yi han kitet mit miyapir ne Isrel hir netari him im a? Auye! Moses kinin kewis him me God mau twei me menmen im hiram matip mar im:

“Maain hi God hi ehit mit miyapir hir ne weiwik ham weinim hir netari menmen mai au, hi anipi yi ynk enuk han enuk eiriuweri yi hemkre menepam eiriuwe menmen hi erekyorem.” ²⁰ *Profet Aisaia hirak kinapen kewepapir him me God au. Hirak katip kar ik:

* **10:11** Ro 9:33 * **10:12** Ap 15:9 * **10:13** Joe 2:32 * **10:14-15** Ais 52:7 * **10:16** Ais 53:1;
Jo 12:38 * **10:17** Jo 17:20 * **10:18** Sam 19:4 * **10:19** Diu 32:21 * **10:20** Ais 65:1

“Hi God hewis m̄t kerek n̄paa h̄r ap hanhan nis̄sa, in ek h̄r nerteiya te h̄r nises h̄m mai. Hi hewepyap̄r h̄rekes herp yaain te m̄t kerek n̄paa ap nitehi m̄t han me hi, in ek h̄r nises h̄m mai.” ²¹ *Aisaia kat̄p h̄m im me m̄t miyap̄r ne Isrel. H̄rak kat̄p kar ik:
 “Hekrit hekrit me w̄i yap̄rwe hi God hewis his mai en̄nor h̄r nanis̄sa, te h̄r au, neweik̄n sip neweto, h̄r nena netpo enum.”

11

God h̄rak hanhan keriuwe m̄t miyap̄r han ne Isrel

¹ *Hi ehitihi menmen. Yi han kitet God nepei keweik̄n sip kewet m̄t miyap̄r n̄rak ne Isrel a? Taau! Hi h̄rekes hi m̄tik ke Isrel, hi nepenyek ke Ebrahim, hi ke weiw̄ik me Bensamin. Te menmen im meteikni God ap keweik̄n sip kewetai m̄t ne Isrel au. ² God ap keweik̄n sip kewet m̄t miyap̄r n̄rak kerek n̄paa h̄rak kehimiteni h̄r n̄rak. Yi yertei h̄m mau t̄wei me God h̄ram mat̄p me Profet Ilaija h̄rak kesiuwe h̄m men Isrel h̄rak kat̄p God kar ik: ³ **“M̄tik Iuwe, m̄t ne Isrel h̄r nenep m̄t profet nit, h̄r nari k̄naan newenem me m̄t h̄r newepwar menmen newetutem. H̄r m̄t enun nenep m̄t profet naa nenepi. Hi kerekek hi hepu h̄r n̄netnau naniyep.”* ⁴ *God h̄rak ket̄p̄wek mekam a? H̄rak kat̄p kar ik: “Hi ap heweik̄n sip hewet m̄t miyap̄r nar ke 7,000 h̄r wen nises h̄m mai h̄r ap newen nin̄p nanwen̄pi niuk me t̄pir Bal au.”

⁵ *Mar ke n̄paa God naanm̄pre m̄t kerek h̄r nisesik te in ek h̄rak kehimitan m̄t miyap̄r ne Isrel han h̄r nisesik nentar h̄rak hanhan keriuweri. ⁶ *God kises han k̄rak kehimiteni h̄r n̄rak kentar h̄rak hanhan keriuweri wein̄m ap menmen h̄r n̄rakem o nisesim au. H̄rak kehimiteni kentar h̄r n̄rak menmen yaaim te God ap hanhan keriuweri wein̄m au.

⁷ *Hi hat̄p menmen im. Menmen Isrel h̄r hanhan nant̄wem neriuwe h̄m h̄r nisesim, h̄r ap net̄wem au. Te m̄t kerek God hanhan keriuweri kehimiteni h̄r m̄t n̄rak, h̄r keriyen net̄wem. M̄t han au, God kewen̄n han k̄r h̄r nisesik au. ⁸ *H̄m me God mau t̄wei m̄tik profet Aisaia kewis̄m h̄ram mat̄p mar im:

“God kewen̄n han k̄r te menmen h̄r n̄rem, h̄r ap nisesim. Menmen h̄r net̄wem, h̄r ap nisesim.

H̄r nepu nep̄r kerekek n̄paa ere in.” ⁹ *H̄m me God mau t̄wei Devit kewis̄m h̄ram mat̄p mar im:

“Hi hanhan God h̄rak kakwis menmen kerek h̄r n̄am nan̄m h̄ram mamriwaank mam̄r ke t̄rpe menep samiyak, o mam̄r ke nan kiwaai yayiwe m̄tik kakrewek̄k h̄rak kak̄nkew̄n.

¹⁰ Hi hanhan nanam̄r k̄r toto te h̄r ap n̄r ein au. H̄r han k̄r enuk me menmen enum mam̄nen mam̄n̄p mam̄waanki nan̄r ke m̄te sip k̄n h̄re weremt̄t menmen wauno yan̄m̄n.”

God k̄kaap m̄t miyap̄r ap ne weiw̄ik me Isrel kaktorhis

¹¹ *Hi p̄ke ehitihi menmen. Yi han kitet m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r newaank h̄ras keriyen nar ke m̄t nent̄rer nan nenkew̄n nani me w̄i h̄r neweik̄n sip newet h̄m me Krai a? Taauye! H̄r neweik̄n sip newet h̄m me

* **10:21** Ais 65:2 * **11:1** 1Sml 12:22; Sam 94:14; Fl 3:5 * **11:3** 1Kin 19:10, 14 * **11:4** 1Kin 19:18 * **11:5** Ro 9:27 * **11:6** Ga 3:18 * **11:7** Ro 9:31 * **11:8** Diu 29:4; Ais 29:10 * **11:9** Sam 69:22-23, 35:8 * **11:11** Ap 13:46; Ro 10:19

Krais te God kakikaap m̄t miyap̄r han ne weiw̄k ham, h̄rak kaktorhis. H̄rak kaknip m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r han enuk nanriuw̄ri nan̄ntar menmen yaaim God kerek̄yorem. ¹² Menmen enum m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r n̄r̄iakem menip God h̄rak k̄ikaap m̄t miyap̄r han ne weiw̄k ham kewet̄r menmen m̄rak yaaim. H̄r ne Isrel neweik̄in sip newet̄r menmen yaaim me God te God kewet̄r m̄t miyap̄r han em. Maain, m̄t miyap̄r yap̄rwe ne Isrel nanweik̄in sip nanises h̄m me Krais menmen im mamkaap m̄t miyap̄r yap̄rwe nerer̄ wit wit mamkepi w̄senum.

¹³ In ek hi hetpi yi m̄t miyap̄r ap ne Isrel. Hi aposel kerek God keriuweta hi han yi m̄t miyap̄r ap ne weiw̄k me Isrel, te hi han yaaik hi hetpi yi m̄t h̄m m̄rak. ¹⁴ Te hi m̄tik̄ kiut̄p̄ ke Isrel hi hari han ke m̄t miyap̄r yap̄rwe ne Isrel hi enipi h̄r han enuk hemkre menepam neriuwe menmen yaaim God kewet̄r m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham em. Te h̄r hanhan enises h̄m me Krais te God kak̄ikepi kaktorhis. ¹⁵ God nepei kewis yi m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham ap ne Isrel yi yetikerek yekiyān yau yentar h̄rak nepei keweik̄in sip kewet̄r m̄t miyap̄r ne weiw̄k me Isrel. Maain h̄rak p̄ke kaktorhis h̄r nantikerek nankiyān nanu, yi han kitet mekam mamnen? Menmen im. H̄r nanu werēk nan̄r ke m̄t n̄paa naa h̄r p̄ke nekrit. ¹⁶ M̄t h̄r nehimītan nu nek̄in̄p̄ h̄ram me God, te nu heneik, t̄wei o n̄kim̄ m̄rak, h̄ram me God. Ebrahim ketike m̄t profet h̄r yaain h̄r n̄kerek ne God. Te maain nepenyerer̄ n̄r h̄r nan̄re n̄kerek ne God.

¹⁷ God nepei keremir heneik enum me map̄k. Menmen im meteiknai God keweik̄in sip kewet̄r m̄t miyap̄r han ne weiw̄k me Isrel. Te h̄rak ketihis yi m̄t miyap̄r han ne weiw̄k ham, yi ȳre map̄k me yaank heneik m̄ram, h̄rak keremir kemt̄in mau map̄k me wit mekreh̄r ke map̄k heneik nepei maa. Yi yepu yari w̄ m̄ram te yi eiyyu werēk werēk. ¹⁸ Te yi ap einan yip̄r eiw̄rek me m̄t miyap̄r ne Isrel God kep̄ri kar ke m̄t h̄r newen nu heneik new̄rem au em̄t! Yi ap han ekitet yi iuwe au. Yi ȳre nu heneik keriyen. Nu heneik ap te naan̄m̄pre nek̄in̄p̄ au. H̄ram nek̄in̄p̄ em h̄ram naan̄m̄pre nu heneik. H̄rak au, h̄r m̄t ne Isrel h̄r n̄re nu nek̄in̄p̄, yi m̄t ne weiw̄k ham yi ȳre nu heneik.

¹⁹ Yi eit̄p̄ eiyȳr ik: “God kep̄r m̄t miyap̄r enun ne Isrel k̄re m̄t newen nu heneik new̄rem, kewisai haiu m̄t miyap̄r ne weiw̄k ham haiu mekreh̄r k̄r te haiu yaain.” ²⁰ H̄m im h̄ram yaaim te yi naan̄m̄pre h̄ras me menmen im. God kep̄ri nentar h̄r ap nises h̄m m̄rak te yi yekreh̄r k̄r yi yau yentar yi yises h̄m m̄rak. Te yi ap han kitet yi yaain au. Yi naan̄m̄pre h̄ras werēk werēk me menmen yi yisesim te yi ap einaiw̄rem au. ²¹ God ap hanhan keriuwe m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r neweik̄in sip newet̄rwek. Au, h̄rak kep̄ri. H̄r n̄re map̄k heneik me wit, te yi au, yi yar ke map̄k heneik ke yaank. Te yi ap eiyyisesik, yi han kitet h̄rak ap kak̄ip̄ri kakriwaank a? Taauey! H̄rak kak̄ip̄ri kakriwaank ye! ²² In ek haiu mertei God w̄ ham h̄rak hanhan keriuwe m̄t, w̄ ham au kak̄iwaanki. H̄rak kewaank m̄t miyap̄r kerek ap nisesik, te yi kerek yi yisesik h̄rak hanhan keriuwi. Yi wen yisesik, h̄rak hanhan kakriuw̄i, o au en, h̄rak kak̄ip̄ri kak̄r ke m̄t h̄r newen nu heneik epei maa h̄r new̄rem. ²³ M̄t ne Isrel nanweik̄in sip han ekitet h̄m yaaim me Krais, h̄r nanises God, h̄rak p̄ke kaktorhis nantikerek nankiyān nanu nan̄r ke m̄t neremir nu heneik, h̄r p̄ke nekin̄m̄ nanwis̄m̄ mamu heneik n̄paa h̄r neremir, h̄ram mamwo. ²⁴ God kertei k̄riak menmen im kentar menmen hi hetpiyem im. Yi m̄t ap ne weiw̄k me Isrel yi ȳre map̄k heneik m̄ram me yaank te God nepei kewisi yi yekiyān yau yetikerek ȳre map̄k hen eik me yaank, h̄ram mau map̄k me witeik, h̄ram mewo. M̄t ne Isrel h̄r n̄re map̄k heneik h̄remes me wit te h̄ram menmen wein̄m̄ God kaktorhis h̄r nantikerek nankiyān

nanu nanir ke mit pike newis mapik heneik nipaa hir neremir, hiram pike mamwo.

God hanhan keriuwe mit miyapir yapirwe

25 *Nai yinan, hi hanhan yi yertei werek werek him nipaa mit ap nerteiyem. Hi hanhan yi yerteiyem te yi ap han ekitet yi yertei menmen yapirwe. God nepei kenip mit miyapir han ne Isrel hir newenin han kir ere maain mit miyapir ne weiwik ham kerek God kehimiteni hir nanises him mirak hir naninen nanisesik. 26 *Maain wi im nepei au mesi, mit miyapir yapirwe ne Isrel nanises God hirak kakikepi kaktorhis. Him me God mau tiwei matip me menmen im hiram matip:

“Mitik kerek kakikaap mit hirak mitik ke wit Saion, hirak kakipir menmen enum mekre han ke nepenyerer ne maam nipu ke Jekop.

27 *Wi kerek hi ahisak menmen enum mir, hi hises him nipaa hi hetpim.”

28 Mit ne Isrel hir neweikin sip newet him yaaim me Kraiss, te God han enuk keriuweri, hirak kikaap yi mit miyapir ne weiwik ham. Te God kehimitan mit ne Isrel hir mit miyapir narak hirak hanhan keriuweri kentar nipaa hirak katip maamrer tauu Ebrahim, Aisak, Jekop, hirak ketpiwekit kar ik: “Hi naanmamre nepenyerer ni erekyor yaaim.”

29 Maain God pike kakrekoyor yaaim kakintar hirak ap te kakweikin han kirak me mit miyapir ne Isrel kerek hirak kehimiteni hir narak. Hirak kakikepi.

30 Nipaa yi mit miyapir ne weiwik ham, yi yeweikin sip yewet him me God, te in ek God hanhan kariuwi kekepi kentar mit miyapir ne Isrel hir neweikin sip newet him mirak. 31 God hanhan keriuwi kekepi kentar hir mit miyapir ne Isrel neweikin sip newet him me God. Te in ek hirak God pike hanhan kakriuweri kakikepi. 32 *God nepei kenipai haiu mit yapirwe haiu meweikin sip mewet menmen hirak ketpaiyem. Haiu meweikin sip mewet menmen hirak ketpaiyem, te maain hirak hanhan kakriuwai haiu mit miyapir yapirwe, hirak kakrekoyai menmen yaaim kakikepai.

Haiu mamwenipi niuk me God

33 *God kiau hirak yaaik iuwe. Menmen hirak han kitetim, menmen hirak kerteiyem, hiram yapirwe mire tenhaan me wan, hiram iuwe mesikenik. Haiu ap te mamirtei kenmak hirak kiriak menmen o markeik hirak kiriak menmen me haiu mit. Hirak kiriakem keremem. 34 *iram mire him me God mau tiwei metpim. Hiram matip mar im:

“Keimin hirak kertei menmen Mitik Iuwe God hirak han kitetim o keimin hirak kertei iuwe te hirak ekitpiwek hirak kakriak menmen im o menmen eim?

35 *Taauye! Keimin hirak nepei kewet God menmen te hirak kakwetiwekem mamikrehir kirak a?

36 *Taauye! Menmen yapirwe mepu, hirak God kerekek kiriakem. Hirak wen naanmire menmen yapirwe, hiram mau mamkepik. Haiu emwenipi niuk mirak in ere tipmain tipmain enum eik. Keremem.”

12

Haiu mamwet God yink kiau ketike han kiau mamir ke mit newepwar menmen newet God em

* 11:25 Ro 12:16; Lu 21:24; Jo 10:16   * 11:26 Mt 23:39; Ais 59:20-21; Sam 14:7   * 11:27 Ais 27:9; Jer 31:33-34   * 11:32 Ga 3:22; 1Ti 2:4   * 11:33 Ais 55:8-9   * 11:34 Ais 40:13; 1Ko 2:16
* 11:35 Jop 41:11   * 11:36 1Ko 8:6

1 *Nai yinan, hi hetpi h̄m manp mar im. God nepei hanhan keriuwe haiu m̄t, h̄rak kerekyei menmen yaaim kekepai keriuwerem. Te yi eiwet God ȳnk ki ketike han ki eiyr̄ ke m̄t h̄r newepwar menmen newet God em. Yi eiwet God ȳnk ki ketike han ki, yi eiysesik eiriak menmen m̄rak. Te h̄rak han yaaik kakriuw̄i. Mar im yi yewen̄pi God werek werek yekre han ki.

2 *Yi ap eiyses menmen eiyr̄ ke m̄t miyap̄r ne t̄i h̄r nisesim au em̄t! Yi eiwis God h̄rak kakweik̄n han ki te yi eire m̄t h̄r han k̄r hanhan nanises God werek werek. Te yi eiyr̄tei menmen God hanhan yi eiysesim. H̄ram yaaim mamnip God han yaaik, h̄ram mamkepi werek werek.

Haiu mamwis menmen God H̄m̄n Yaaik kewetiyem h̄ram mamkepai haiu mam̄rak menmen

3 *Hi hetpi menmen im hentar God hanhan keriuwa hi h̄riak menmen m̄rak. Yi ap han ek̄it̄ yi ȳre m̄t miyap̄r iuwe yin̄n m̄t miyap̄r han au em̄t! Yar ke yi yises God yeit menmen God H̄m̄n Yaaik kewetiyem mamkepi yi yr̄iak menmen h̄rak kehim̄teniyem, te yi han kitet yi yaain o au.

4 *H̄m̄ im yaaim mentar haiu ȳnk kaiu kiut̄p te p̄nam m̄ram yap̄rwe. Ham p̄nam h̄ram m̄rak menmen ham, p̄nam m̄rak menmen ham.

5 *Mar im haiu m̄t miyap̄r haiu yap̄rwe te haiu m̄re ȳnk kiut̄p mentar haiu mises h̄m me Krai, te haiu yap̄rwe niut̄p niut̄p mamkaapan.

6 *Menmen God kerekyeyem kewetiyem h̄ram ap m̄p̄ram au. God nepei kewetei haiu m̄t han menmen m̄rak te haiu mewepyap̄r h̄m̄ h̄rak ketpeiyem, te haiu emwepyap̄rem mar ke haiu mises God memtau h̄m̄ m̄rak.

7 Haiu m̄t han kerek God kehim̄tenai haiu emkaap m̄t, te haiu emkepi. H̄rak kehim̄tenai haiu m̄t han haiu mam̄p̄ m̄t menmen, te haiu em̄tporem.

8 *Haiu m̄t han kerek God kehim̄tenai haiu mat̄p̄ m̄t h̄m̄ haiu mamkepi mam̄rak han k̄r kakriuw̄erem, te haiu mam̄tpim mamkepi. Haiu m̄t han kerek God kehim̄tenai haiu emwet m̄t han menmen p̄nam me menmen maiu kerek haiu metenenim, te haiu emwet̄rem. Haiu m̄t han kerek God kehim̄tenai haiu naanmamre m̄t miyap̄r han, te haiu emisesim em̄rakem werek werek. Haiu m̄t han kerek God kehim̄tenai haiu m̄kaap m̄t miyap̄r n̄nap o miyap̄r m̄kan n̄r epei naa, te haiu emkepi werek werek.

Menmen yi yisesim te yi hanhan yeriuwehan

9 *Yi ap eiwisesik au. Yi hanhan yeriuwe m̄t. Menmen yaaim yi hanhanem. Menmen enum au, yi einein̄m.

10 *Yi hanhan yeriuwe ni yinan ne Krai yar ke yi hanhan yeriuwe ni ne w̄nak ki. Yi han ek̄itet m̄t han h̄r nin̄ni te yi eiwen̄pi niuk m̄r h̄r yaain.

11 *Yi ap eiyu yain yain au em̄t. Yi eir̄iak menmen yaaim me M̄tik̄ Iuwe God yeriuwe han ki iuwe.

12 *Yi han yaaik eiyu eimer̄r M̄tik̄ Iuwe Krai h̄rak p̄ike kaknen. Menmen enum mamnen mamiwep, te yi han tokik eiyu. Hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen.

* 12:1 Ro 6:11, 13; 1Pi 2:5; Jo 4:24 * 12:2 Ef 4:23, 5:10, 17 * 12:3 1Ko 12:11; Ef 4:7 * 12:4 1Ko 12:12 * 12:5 1Ko 12:27; Ef 4:25 * 12:6 1Ko 12:4-11; 1Pi 4:10-11 * 12:8 2Ko 9:7 * 12:9 1Ti 1:5; 1Pi 1:22; Emo 5:15 * 12:10 2Pi 1:7; Fl 2:3 * 12:11 Ap 18:25; Rev 3:15 * 12:12 1Te 5:17

13 *Mít miyapír han nises hím me God, hír netenen menmen auri, te yi eikepi naanempror eiriuwe menmen mi. Yi naanempre mít miyapír han ne wít hak nanínen nanri.

14 *Mít kerek hír nerriwaank yi ap eiyitehi God hírak kakrekoyor enum au emít! Yi eiyitíwekhi hírak ekíkepi hír nanisesik.

15 *Mít miyapír hír han yaaik, yi han yaaik eitikeri. Hír han enuk me menmen, te yi han etweníni.

16 *Yi han kiutíp eikiyan eiyu. Yi ap han ekitet yi iuwe au emít. Yi eitike mít miyapír weinín yi eiriyan eino in eino ein. Yi ap han ekitet yi yertei iuwe yinín mít han.

17 *Mít kerek nerekyi enum, yi ap eirekyor menmen enum eiyír ke hír nerekyiyem au emít! Yi eiríak menmen mít miyapír han nertei híram yaaim. 18 *Yi ap einehan einapan au emít. Yi hanhan eitike mít miyapír yapírwe eikiyan eiyu. 19 *Nai yinan, yi ap eiríak mít menmen enum eiyír ke hír nerekyiyem au emít. Yi eiwis God maain hírak kakríak mít menmen kerek han enuk kakriuwari. Yi eiwisík hírak kakríakem kakíntar hírak katíp hím mít newisím mau tíwei mar im: “Maain hi God hírekas ahíwanki arekyor enum.” 20 *Te yi ap eirekyor menmen enum au emít. Mít kerek hír nerekyi enum, hír nínpi maan yi eiwetír menmen hír naním, o hír hím niu enuk (o mar kewenkíkor hím) yi eiwetír típar mei hír ením. Yi eiríak menmen mar im yi eirekyor hír yínk enuk neriuwe menmen enum hír níríakem. Híram mar ke yi yewen si yeunek mentar paan kír, 21 te yi ap eiwis menmen enum mamri han ki maminíni au emít. Yi eiyinín menmen enum eiriuwe menmen yaaim yi yíríakem.

13

Haiu emises hím me gavman

1 *Mít miyapír niutíp niutíp nanímtau hím me mít iuwe ne gavman hír enisesim. God kehímítan gavman hír naanmípre mít miyapír nerer wít wít. God kewis mít ne gavman in ek hír nau tí naanmíprai. 2 Mít kerek hír ap nises hím me gavman hír netpor, hír neweikín sip newet menmen God kewisím. Hír neweikín sip newet gavman, te maain gavman hír nanínip nanínterim. 3 *Mít ne gavman hír ap nepu nenip mít yaain hír nínéini au. Mít kerek hír níríak enum keremem. Yi yínapan gavman hír han yaaik nanriuwí te yi ap eiríak menmen enum au. Yi eiríak menmen yaaim keremem te hír nantíp yi yaain. 4 Hír nóre mít ne God nekrehír kírak naanmamri te yi eiyu werek werek. Yi eiríak enum yi eineini eiyíntar hír ap neit niuk iuwe weiním au. Hír netíwem neiyím nanriwaank nanriuwe menmen mír. Hír nekrehír ke God hír nanínep mít miyapír kerek níríak menmen enum. 5 Te yi eiyímtau hím me gavman eiyisesim. Yi ap eiyisesim eiyíntar yi ynéini hír naniwep keremem au. Yi eiyisesim eiyíntar yi yekre han ki yertei híram yaaim.

6 Yi eiwír pewek me takis eiyíntar hír mít ne gavman hír nekrehír ke God, hekrit hekrit hír naanmípri te yi eiyu werek werek. 7 *Te yi eiwet mít ne gavman menmen yapírwe hír nítihiyem. Yi eiwet mít ne gavman pewek me takis hír nítihiyem. Yi eiwet mít ne gavman pewek me takis me tí hír

* 12:13 Hi 13:2 * 12:14 Mt 5:44; Ap 7:60; 1Ko 4:12 * 12:15 Sam 35:13 * 12:16 Ro 11:20, 15:5; Pro 3:7; Ais 5:21 * 12:17 1Te 5:15 * 12:18 Mk 9:50; Hi 12:14 * 12:19 Diu 32:35; Mt 5:39; Ro 13:4; 2Te 1:6-7; Hi 10:30 * 12:20 Pro 25:21-22; Mt 5:44 * 13:1 Ta 3:1; Pro 8:15; Jo 19:11 * 13:3 1Pi 2:13-14, 3:1, 3 * 13:7 Mt 22:21

nitihiyem. Yi eiwenipi niuk me mit ne gavman hir iuwe. Yi han ekitet mit ne gavman hir iuwe yi eirekyor menmen yaaim.

Mit miyapir kerek hanhan neriuwe mit miyapir han hir nises him me God Moses kewisim mau twei

⁸*Yi eiwet mit menmen emrer mir me menmen kerek nipaa yi yetiwem. Menmen miutip mamu te yi eiwet mit em. Hiram menmen im. Yi hanhan yeriuwehan. Mit miyapir kerek hir hanhan neriuwehan, hir nises him me God nipaa Moses kewisim mau twei. ⁹*Him me God Moses kewisim mau twei hiram matip mar im: “Yi mit eitike miyapir yi ap eirihis mit miyapir epei neit mkan eiweninem au emit! Yi ap einep mit han hir nani. Yi ap eikintip menmen me mit han. Yi ap hemkre menepam menmen me mit han.” Him meiyam mepu hiram mises him im miutip Moses kewisim. Hiram matip, “Yi hanhan eiriuwe mit miyapir han eiyir ke yi hanhan eiriuwe hiras.” ¹⁰*Mit miyapir kerek hanhan neriuwe mit miyapir han ap te nanrekyor enum taau. Te hir hanhan neriuwe mit miyapir hir nises him me God werék werék Moses kewisim mau twei.

Haiu emises menmen yaaim

¹¹*Yi hanhan eiriuwe mit miyapir han eiyantar yi yertei in ek yi ap eire mit ne witaan niwaai au. Yi eiyikrit eiyises God yi eirakan werék werék eiyir ke mit kerek ne witaan niwaai. Hir nekrit nentar nipaa haiu minin mises him me God, wi hirak pike kaknen kakikepai kaktaihis hiram wen yanimin. Te in ek wi epei man menep. ¹²*Hiram mire witaan nepei au, wanewik mamnen te haiu emweikin sip emwet menmen enum me ti im hiram mire menmen me witaan. Haiu emises menmen me God hiram mire nopen o yipo henmik haiu metiwem me wepni hiram mekepai haiu maminin menmen enum mamri han kaiu. ¹³*Haiu emises menmen yaaim mamriak menmen yaaim mire mit ne wepni nirakem. Haiu ap emises menmen enum me witaan mit nirakem mar im. Hir naam tpar si enum naam menmen yapirwe ere hir netaritari, hir netike miyapir nariyanhis neweninem, hir hemkre menepam me menmen yapirwe, hir nenehan nentar menmen im. ¹⁴*Te yi au. Yi eiyitehi Mitik kaiu Iuwe Jisas Krai hira kakikepi naanmampri yar ke yi yeriuwet klos mau yink ki. Yi ap han ekitet eiyises menmen enum, menmen han ki hanhanem au emit!

14

Haiu ap han mamnpep mamntar menmen me nau yinan ne Krai hir nirakem

¹*Yi eiwis mit miyapir kerek hir nises him me God te hir ap nertei menmen werék werék wen au, yi eiwisi hir nanin nanu nantikewi eiwenipi niuk me God. Te yi ap eitikeri einahan me menmen hir han kitet nanisesim au emit! ²*Mit han nises God werék werék, hir nanin menmen yapirwe. Te mit han hir nises God hir ap nertei menmen mirak werék werék. Hir ninapen samiyak hir naam teket weisan keremem. Hir han kitet hir nanin sak te God han enuk kakriuwari. ³*Yi mit miyapir kerek yaam menmen yapirwe yi ap einan yipir eiwerek ke mit kerek ninapen samiyak hir naam, teket weisan keremem au. ⁴*Yi han kitet yi iuwe te

* **13:8** Mt 22:39-40; Je 2:8 * **13:9** Eks 20:13-17; Lev 19:18 * **13:10** 1Ko 13:4-7 * **13:11** Ef 5:14; 1Te 5:6-7 * **13:12** Ef 5:11, 6:11 * **13:13** Lu 21:34; Ef 5:18 * **13:14** Ga 3:27 * **14:1** Ro 15:7 * **14:2** Jen 1:29, 9:3 * **14:3** Kl 2:16 * **14:4** Mt 7:1; Je 4:11-12

yi skelim menmen mit han hir nire wok mit ne Kraiss hir nriakem a? Mitik Iuwe Kraiss kerekek hirak han ekitet menmen mit narak hir nriakem, hiram yaaim o enum. Hi han kitet hirak kaktip hiram yaaim mamintar hirak kakikepi nanisses menmen yaaim.

5* Mit han hir han kitet wi ham hiram minin wi ham. Mit han au, hir han kitet wi yapirwe hiram mipiram. Yi mit niutip niutip yi han ekitet werek menmen yi eiyisesim. 6 Mit neimin hir han kitet wi ham hiram, hir nises menmen im newenipi niuk me Mitik Iuwe Kraiss neriuwerem. Mit miyapir kerek hir naam samiyak hir newenipi niuk me Mitik Iuwe Kraiss neriuwerem nentar hir natip God hirak yaaik me menmen hirak kewetirem. Mit miyapir kerek naam teket weisan weinin, hir newenipi niuk me Mitik Iuwe Kraiss, hir natip God hirak yaaik me menmen hirak kewetirem.

7 Haiu mit ap mepu mises han kiau, haiu ap mami mamises han kiau au. 8* Haiu mamu me menmen haiu mriakem, te haiu mamwenipi niuk me Mitik Iuwe Kraiss. Haiu mami te menmen haiu mriakem hiram mamwenipi niuk me Mitik Iuwe Kraiss. Haiu mamu o haiu mami, haiu mit miyapir mamises han kirak mamintar haiu ne Kraiss. 9 Haiu mit miyapir ne Kraiss mentar Kraiss kaa, te hirak kakir ke Mitik Iuwe ke mit miyapir nepei naa netike haiu mit miyapir kerek wen mepu.

10* Yi yenmak te yi skelim ni yinan a? Yi yenmak te yi einan yipir eiwirek eiyintar ni yinan a? Maain haiu yapirwe mamirp mamrapit God, hirak skelim haiu mit me menmen haiu epei mriakem. 11* Him me God Aisaia kewisim mau twei matip mar im: "Hi hepu, te hi Mitik Iuwe God hetpi werek. Mit, miyapir, tipir, hir nanirp nanerepta nanwen ninip nanitehir nantip nanir ik: 'Ti hirekes kerekek ti God.' "

12* Tis, haiu yapirwe mamtip God menmak haiu mises menmen haiu mriakem me wi haiu mau ti, te haiu naanempre hiras. Te haiu skelim nau yinan me menmen enum hir nriakem em epei au emit!

*Haiu ap mamriak menmen meiyim mamwaank nau yinan mamriuw-
erem*

13 Te haiu skelim nau yinan nepei au emit! Yi han ekitet menmen im. Yi ap eirak menmen naninip ni yinan hir nanriak menmen enum. Menmen im hiram mamir ke mitik kerewo nan kenkewin. 14* Hi hises him me Mitik Iuwe Jisas, te hi hertei menmen yapirwe hiram yaaim. Mitik hak han kitet menmen hiram enum te hirak ap kakisesim o kakim au emit. 15* Samiyak o menmen yi yayim hiram mamwaank ni yinan han kir, te yi ap hanhan yeriuweri au. Yi ap eiwis menmen yi yayim mamnip mit miyapir kerek Kraiss kaa kakikepi, hiram mamwaank menmen mir me Kraiss hir nisesim.

16* Yi ap eiwis menmen yaaim yi yisesim hiram mamnip mit han hir nantip hiram menmen enum. 17 God naanmiprai haiu misesik hiram ap menmen me tipar haiu mamim metike menmen au. Hiram menmen me God Himin Yaaik kewetaiyem haiu misesim, te haiu metike God mekiyan mau haiu han yaaik mamu. 18 Mit miyapir kerek nertei menmen me menmen mit nanim hiram menmen weinin, hir nises menmen Kraiss hanhanem, te God han yaaik kakriuwari, mit miyapir han nantip, "Hir yaain."

* 14:5 Ga 4:10 * 14:8 Lu 20:38; Ga 2:20; 1Te 5:10 * 14:10 Mt 25:31-32; Ap 17:31; 2Ko 5:10

* 14:11 Ais 45:23; Fl 2:10-11 * 14:12 Ga 6:5 * 14:14 Ap 10:15; Ta 1:15 * 14:15 1Ko 8:11-13

* 14:16 Ta 2:5

19 *Te haiu hanhan emises menmen mamnip haiu mıt yapırwe emkiyan emu han kiutıp haiu emkaapan. 20 Yi ap eiyıwaank menmen God kırıakem kekre han ke mıt miyapır han yentar yi yenehan yentar menmen me yi yayım. Menmen yapırwe hıram yaaim, te yi yayım menmen hıram mamnip ni yinan hır nises menmen enum, te menmen yi yaam hıram menmen enum. 21 *Samiyak o tıpar si enum yi yaam o menmen yapırwe yi yırakem hıram menip ni yinan hır nises menmen enum, te yi ap yayım o eırakem meiyam nepei werek emıt! 22 Menmen yi han kitetim me naan o tıpar si enum hıram yaaim te yi yayım, yi ap eiwepyapırem eiri han ke mıt han eiriwerem au emıt! Hıram menmen me yi mıt yetike God. Mıt kerek han kır ap katıp menmen hır nisesim nanım hıram enum me menmen hır han kitet hıram yaaim, hır han yaaik nanu. 23 *Te mıt kerek han kır katıp menmen im hıram menmen enum, te hır nanım, hır nırak menmen enum. Han kır nepei ketpor hıram enum te hır ap nisesik au. Hır nıkıamnaan naam. Menmen mıt han kitet hıram enum te nanisesim, menmen mar im hır nisesim God katıp hıram enum.

15

Haiu emises han ke Kraıs

1 Haiu mıt miyapır kerek mises hım me God werek werek, haiu ap emises han kaiu mamım menmen o mamırak menmen menip naiu yinan ne kraıs ap nises God werek werek hır han enuk neriwerem au emıt! 2 *Haiu emwen han kaiu emkepi me menmen hır han kitet hıram enum te hır enises God werek werek. 3 *Kraıs hırak hırekes ap kises han kırak me menmen au. Hırak kises hım me God te menmen enum man mewaanke. Hım me God mau tıwei Sam hıram matıp me menmen mar im: “Hi Mıtık luwe hi hekrehır ke ti God hi heriwe menmen enum mıt enun netpim me ti hıram man meiyep.” 4 *Hım me God yapırwe mıt nıpa ein newisım mau tıwei hıram mamkepai haiu han tokik emu me menmen enum mamnen mamraiwaank, haiu mamerır wı haiu mamıt menmen God kakwetayem. 5 Hi hanhan God kerek kekepai haiu han tokik mamu haiu mamrıwek kaktaihis, hırak kakıkepi yi eiyises menmen Kraıs Jıas kırakem yi eikiyan eiyu. 6 Te yi yapırwe eire han kiutıp yi eiwenıpi niuk me God hırak Haai ke Mıtık kaiu luwe Jıas Kraıs.

Kraıs kıkıkaap mıt miyapır ne Isrel netike mıt miyapır han ne weiwık ham

7 *Te yi mıt miyapır en yi eiyıthis ni yinan eitikeri han kiutıp eiyu eiyır ke Kraıs ketihıs yi mıt miyapır te mıt nau tı nanwenıpi niuk me God nanınterim. 8 **Yi eiyıthis ni yinan eitikeri eikiyan eiyu eiyıntar hi hetpi menmen im me Kraıs. Hırak keweikın kire mıtık kıkıkaap mıt ne Isrel kerek nerekir yınk kır, hırak keteiknor God katıp hım yaaim hırak kakises menmen nıpa katıp maam nıpurur tırak Ebrahim Aısak Jekop hırak ketporem. Hırak ken kırak menmen im keremem au. 9 Kraıs kan te mıt miyapır ne weiwık ham nanwenıpi niuk me God me menmen im. God hırak hanhan kerıuwe haiu mıt yapırwe. Hım me God mau tıwei Sam kerek Devit kewisım hıram matıp mar im:

* 14:19 Ro 12:18, 15:2 * 14:21 1Ko 8:13 * 14:23 Ta 1:15 * 15:2 Ro 14:19; 1Ko 9:19, 10:24, 33 * 15:3 Sam 69:9 * 15:4 Ro 4:23-24; 1Ko 10:11 * 15:7 Ro 14:1 * 15:8 Mt 15:24 * 15:8 Ap 3:25; Ro 11:30; Sam 18:49

“Hentar menmen im hi hau n+m+n ke m+it miyap+ir ne weiw+ik ham, hi awen+ipi niuk mit, hi hinut henye.” ¹⁰ *H+iram h+m ham Moses kewis+m h+iram mat+ip mar im:

“Yi m+it ap ne weiw+ik me Isrel eitike m+it miyap+ir ne Isrel, yi han yaaik eiyu.”

¹¹ *H+m ham mat+ip mar im:

“Yi m+it miyap+ir ap ne weiw+ik me Isrel, yi eiwen+ipi niuk me M+it+ik Iuwe God. Yi yap+irwe yi eiwen+ipiyek w+isenum.” ¹² *H+m me God Aisaia kewis+m mau t+iwei mat+ip mar im:

“Maain nepenyek hak ke maam Jesi (h+irak haai ke Devit) h+irak kaknen kak+ir ke nu h+ir m+it n+ikan, h+irak p+ike kensunen. H+irak kaknen m+it ap ne weiw+ik me Isrel h+irak naanmamror h+ir nanmeriy+wek h+irak kak+ikepi h+ir nan+re yaain.”

¹³ Hi hanhan God kerek kenipai haiu mameriy+wek h+irak kak+ikepai kaktailhis, h+irak kaknip yi han yaaik w+isenum yi han ki kaku werek yi yisesik werek werek. Te God H+m+n Yaaik kakriuwe menmen m+irak iuwe kaknipi yi eimeriy+wek ere God kakweti menmen yaaim m+irak.

Pol h+irak han yaaik keriuwe menmen h+irak k+ir+akem

¹⁴ Nai yinan, hi h+irekes hertei hekre han kai yi h+iras yi yaain, yi y+ir+ak menmen yaaim. Yi yertei h+m me God werek werek yi yertei yat+ip m+it han ne yi h+iras en yeteiknor menmen m+irak. ¹⁵⁻¹⁶ *Te hi nepei hewisi menmen ham hetpi h+m manp heriuwerem. Hi ap h+inapen hetpiyem au. Hi hanhan hetpi menmen me hi hekeyi han ki hentar God h+irak hanhan keriuwa keh+m+itena hi h+re m+it+ik aposel ke Jisas Krai, hi h+ir+ak menmen h+ikaap m+it miyap+ir ap ne Isrel neriuwerem. Hi h+ir+ak menmen har ke m+it+ik pris h+irak k+ir+akem. Hi hat+ip m+it miyap+ir ap ne weiw+ik me Isrel h+m me God, te God H+m+n Yaaik kaknipi h+ir yaain nan+re ke menmen m+it pris newepwarem newet God em, h+irak keh+m+itenor h+ir ne God Haai, h+irak han yaaik kakriuwari.

¹⁷ Hi han yaaik heriuwe menmen hi h+ir+akem me God hentar hi ke Krai Jisas. ¹⁸ *Hi ap hat+ip me menmen ham au. Hi hat+ip me menmen Krai kekepa hi h+ir+akem te m+it miyap+ir ap ne weiw+ik me Isrel, h+ir nemtau h+m me God h+ir nisesim. H+irak kekepa keriuwe h+m hi hetpim, metike menmen h+irak kekepa hi h+ir+akem mar im. ¹⁹ God H+m+n Yaaik kekepa hi h+ir+ak menmen yaaim h+ikaap m+it miyap+ir n+inap o his h+it m+ir enum. Te hi herp Jerusalem, hi hen yan+m+n ere hi h+ipiun provins Ilirikam, hi hewepyp+ir h+m yaaim me Krai, hi at+ip m+it em. ²⁰ *Me menmen im hi h+ir+akem, hi hanhan w+isenuk hi hewepyp+ir h+m yaaim me Krai hetpim heit wit kerek m+it ap nemtau h+m me Krai wen au. Te hi ap h+ir+ak menmen heit wit kerek m+it han nepei netpor h+m. Hi h+inapen ar+ak menmen im. H+iram mar ke hi hime w+inak kentar tein+ik m+it+ik hak epei hekin hei yem ham+ir. ²¹ *Au, hi hanhan hises h+m me God mau t+iwei n+ipaa Asaia kewis+m mar im:

“M+it miyap+ir kerek m+it han ap nan netpor menmen me M+it+ik Iuwe, h+ir nan+rek. H+ir m+it miyap+ir kerek n+ipaa ap nemtau menmen m+irak, h+ir nan+irteiyem.”

Pol hanhan kak+ir m+it ne Rom te h+irak kakno wit Spen

* **15:10** Diu 32:43 * **15:11** Sam 117:1 * **15:12** Ais 11:10; Rev 5:5 * **15:15-16** Ro 1:5, 11:13, 12:1; Fl 2:17 * **15:18** 2Ko 3:5 * **15:20** 2Ko 10:15-16 * **15:21** Ais 52:15

22 *Nipaa ere in, hi ap han h̄ri hentar menmen hi nepei hetpiyem. 23 Te in ek hi h̄riak menmen meit wit im nepei au. Me tito yap̄rwe hi hanhan anen ari. 24 *Te hi han kitet hi ari hi ehu me w̄i meiyam atikewi. Hi ehu etikewi epei au, yi eikepa eiriuweta hi ano ein.

25 *In ek kerekek hi ano wit Jerusalem, te hi akaap m̄t miyap̄r ne God en. 26 *Hi eno Jerusalem hentar m̄t miyap̄r ne Masedonia netike m̄t miyap̄r ne provins Akaia han kitet nan̄siuwe pewek mamno mamkaap m̄t miyap̄r ne God neit en, h̄r enun ap netenen menmen mei au.

27 *H̄r hanhan nanriuwet menmen im mamkepi nanriuwere. H̄r enkepi nanwet̄r menmen mam̄kreh̄r m̄ram mentar menmen im. Nipaa h̄r m̄t ne Jerusalem h̄r newet̄r menmen m̄r yaaim me God, te in ek h̄r nanwet̄r mei mam̄kreh̄r m̄ram nankepi nanwet̄r pewek mei.

28 Te hi hanhan ahin̄n ar̄ak menmen im. Hi hewet̄r pewek im kerek m̄t miyap̄r h̄r net̄wem nesiuwerem man. Epei au, te hi anen ari yi yeit yayiwe ke wit Spen. 29 *Maain w̄i hi anen ari, hi hertei Krai kaku kak̄kre han kai iuwe te hi akepi ariuwe menmen im h̄rak hanhan kakwetiyem.

30 *Nai yinan, hi hitihi h̄m manp hentar yi han kitet menmen me Jisas Krai metike menmen me hanhan meriuwehan God H̄m̄n Yaai kewis̄m mekre han kaiu, yi yetikewa haiu mamitehi God iuwe me hi. 31 Yi eit̄wekhi h̄rak naanmamrau me m̄t neit provins Judia h̄r ap nises h̄m me God ap te h̄r naniyep. Yi eiyitehi God h̄rak kaknip h̄r m̄t miyap̄r n̄rak neit wit Jerusalem h̄r han yaai nanriuwe pewek hi ewet̄rem. 32 God hanhan hi anen ari, te hi han yaai ehu etikewi me w̄i mei kike.

33 Hi hanhan God kerek kenipai han kaiu kau werek, h̄rak kaku kaktikewi. Keremem.

16

Pol kesiuwe h̄m gude kat̄p m̄t miyap̄r h̄r yaain

1 Hi hanhan hetpi me m̄te paiu yina piut̄p niuk m̄re Fibi. H̄re m̄te kerek wis̄es h̄m me God h̄re wikaap m̄t miyap̄r ne weiw̄ik miut̄p me God neit wit Senkria. 2 Hi hetpi me m̄te ip e te yi yait̄wehis yaȳr ke m̄t miyap̄r ne God enisesim. Yi eirekȳwerem eiȳr ke God hanhan yi eir̄akem. Yi eikepiye eiriuwe menmen h̄re hanhan waut̄wem waw̄ntar h̄re nepei wekpa hi hetike m̄t miyap̄r yap̄rwe.

3 *Yi yait̄p Prisila wetike m̄tik̄ k̄re Akwila hi hetpor h̄r yaain. H̄r n̄riak menmen me Jisas Krai netikewa. 4 Nipaa h̄r menep nani te h̄r nekepa. Hi kerekek han yaai heriuwari au. M̄t miyap̄r yap̄rwe ap ne weiw̄ik me Isrel kerek nises h̄m me God nerer wit wit h̄r han yaai neriuwari. 5 *Yi yait̄p m̄t miyap̄r kerek nererik neit w̄nak k̄r newen̄pi niuk me God neitai, yi yaȳtpor hi hat̄p h̄r yaain. Yi yait̄p kai yinak yaai Epinitas h̄rak yaai. H̄rak m̄tik̄ kin̄n m̄t miyap̄r ne Esia, h̄rak kin̄n kises h̄m me Krai.

6 Yi yait̄p Maria hi hetp̄we h̄re yaaip. H̄re w̄riak menmen yap̄rwe wekepi weriuwerem.

7 Yi yait̄p Andronaikas ketike Junias hi hetp̄wek̄t h̄rak̄t yaaīk̄t. H̄rak̄t te weiw̄ik mai h̄rak̄t nipaa tetikewa men w̄nak enuk. H̄rak̄t

* 15:22 Ro 1:10-13 * 15:24 1Ko 16:6 * 15:25 Ap 19:21, 24:17 * 15:26 1Ko 16:1; 2Ko 8:1, 9:2, 12 * 15:27 Ro 9:4; 1Ko 9:11 * 15:29 Ro 1:11 * 15:30 2Ko 1:11; Kl 4:3; 2Te 3:1 * 16:3 Ap 18:2, 18, 26 * 16:5 1Ko 16:15, 19; 2Ti 1:15

m̄it̄ik̄it̄ aposel niuk m̄irak̄it̄ h̄iram iuwe m̄it̄ yap̄rwe nerteiret. N̄ipaa hi hises h̄im me Kraiſ wen au, h̄irak̄it̄ nepei tisesim.

⁸ Yi yait̄ip Amplitas hi hetp̄iwek h̄irak̄ yaaik. Hi hanhan heriuwerek, h̄irak̄ kai yinak ke Kraiſ.

⁹ Yi yait̄ip Eban hi hetp̄iwek h̄irak̄ yaaik. H̄irak̄ k̄ir̄iak̄ menmen me Kraiſ ketikewai. Yi yait̄ip Stekis hi hetp̄iwek h̄irak̄ yaaik, h̄irak̄ kai yinak yaaik.

¹⁰ Yi yait̄ip Apelis hi hetp̄iwek h̄irak̄ yaaik. Hi hemtau m̄it̄ nat̄ip m̄it̄ enun nerekȳiwek enum te h̄irak̄ kises Kraiſ werek werek. Yi yait̄ip m̄it̄ miyap̄r neit̄ w̄inak ke Aristobulus hi hetpor h̄ir yaain.

¹¹ Yi yait̄ip Herodion kerek kai ke weiw̄ik̄ miut̄ip, hi hetp̄iwek h̄irak̄ yaaik. Yi yait̄ip m̄it̄ miyap̄r neit̄ w̄inak ke m̄it̄ik̄ Nasisas kerek nises h̄im me Kraiſ, hi hetpor h̄ir yaain.

¹² Yi yait̄ip Traifina wetike Traifosa hi hetpor h̄ir yaain. Miyap̄r wik̄ in h̄ir n̄ir̄iak̄ menmen iuwe me M̄it̄ik̄ Iuwe Kraiſ. Yi yait̄ip m̄ite Pesis hi hetp̄iwe h̄ire yaaip. H̄ire pai yaaip w̄ir̄iak̄ menmen iuwe me M̄it̄ik̄ Iuwe Kraiſ.

¹³ *Yi yait̄ip Rufas kerek m̄it̄ik̄ yaaik kises M̄it̄ik̄ Iuwe Kraiſ werek werek, h̄irak̄ ketike miye p̄irak̄, kerek h̄ire w̄ire miye pai, hi hetpor h̄ir yaain.

¹⁴ Yi yait̄ip Asinkritas, Fligon, Hemis, Patrobas, Hemas netike m̄it̄ han nises h̄im me Kraiſ nau netikeri, hi hetpor h̄ir yaain.

¹⁵ Yi yait̄ip Filologas, Julia, Neriſas ketike yenten p̄irak̄, Olimpſas, h̄ir netike m̄it̄ miyap̄r han h̄ir nises God h̄ir nau netikeri, hi hetpor h̄ir yaain.

¹⁶ *Yi m̄it̄ en yi yises menmen yi ȳir̄iak̄em, yi eiktaanhis yait̄ip yi h̄iras yi yaain. M̄it̄ miyap̄r yap̄rwe ne Kraiſ in h̄ir nesiuwe h̄im netpi yi yaain.

Yi einep̄in eikeip̄in m̄it̄ kerek nanri han ke m̄it̄ h̄ir nenke hasini han nen p̄inak han nen p̄inak

¹⁷ *Nai yinan, hi hetpi yi naanmamre h̄iras me m̄it̄ kerek h̄ir nanri han ke m̄it̄ te h̄ir nenke hasini han nen p̄inak, han nen p̄inak, h̄ir neweik̄in sip newet h̄im me God n̄ipaa m̄it̄ h̄ir netpiyem. H̄ir newaank m̄it̄ nises h̄im me God neriuwe h̄im ham. Yi einep̄in eikeip̄inor. ¹⁸ *M̄it̄ nar ik̄ h̄ir ap n̄ir̄iak̄ menmen me M̄it̄ik̄ Iuwe Jiſas Kraiſ. Au, h̄ir nises menmen me han k̄ir. H̄ir newiſes m̄it̄ miyap̄r kerek ap han kitet h̄ir netpor enum, h̄ir nemitorp̄in nimorn̄ip̄in neriuwe h̄im m̄ir yaaim wein̄im. ¹⁹ *Yi yises h̄im me God werek werek te m̄it̄ nerer wit̄ wit̄ nemtewem. Menmen im menipa hi han yaaik heriuwi. Hi hanhan yi yertei werek menmen h̄iram yaaim, te menmen enum mamri han ki yi eiyisesim au. ²⁰ *God kerek h̄irak̄ kenipai han k̄au kau werek menep̄ te kakin̄in Seten te yi eiyin̄in menmen m̄irak̄. Hi hanhan M̄it̄ik̄ k̄au Iuwe Jiſas h̄irak̄ kakrek̄yi yaaim kaku kaktikewi.

M̄it̄ han nesiuwe h̄im nat̄ip gude me m̄it̄ ne Rom

²¹ *Timoti kerek k̄ir̄iak̄ menmen ketikewa h̄irak̄ ketpi yi yaain. Luſias, Jeſon, Soſipata, h̄ir ne weiw̄ik̄ mai, h̄ir netpi yi yaain.

²² Hi Tetias, hi hemtau h̄im me Pol ketpewem hi hewis̄im mau t̄iwei im, hi h̄irekes hetpi yi yaain yentar yi yises M̄it̄ik̄ Iuwe.

²³ *M̄it̄ miyap̄r nises h̄im me God nererik̄ neit̄ w̄inak ke m̄it̄ik̄ Gaias newen̄ipi niuk me God. H̄irak̄ kerek naanm̄imprau hi Pol me menmen te h̄irak̄ kerek ketpi yi yaain. Erastas, h̄irak̄ kuskus ke wit̄ iuwe ik̄ ketike k̄au yinak Kwotas, h̄irak̄it̄ tetpi yi yaain.

* **16:13** Mk 15:21   * **16:16** 1Ko 16:20; 1Pi 5:14   * **16:17** Mt 7:15; Ta 3:10   * **16:18** Fl 3:19;
 Kl 2:4; 2Pi 2:3   * **16:19** Ro 1:8; Mt 10:16; 1Ko 14:20   * **16:20** Ro 15:33; Jen 3:15   * **16:21** Ap
 16:1-2, 19:22, 20:4   * **16:23** 1Ko 1:14

²⁴ (Hi hanhan Mitik Iuwe Jisas Krais kakrekyi menmen yaaim.)

Yi eiwenipi niuk me God

²⁵ *Haiu mamwenipi niuk me God. Hirak kakikepi yi eiyises him mirak werek werek han tokik eiyu. Him im yaaim me Jisas Krais kerek hi hatip mit em, hiram nipaa God kisawinem. ²⁶ *Te in ek hirak kewepyapirem keteiknaiyem meriuwe him mit profet nipaa newisim mau tawei. God kerek kaku kakit tipmain tipmain enum eik nepei katip him manp te haiu mit mewepyapirem mamtip mit miyapir ne weiwik ham nerer wit wit him mirak, te hir nanimtwem nanisesim. ²⁷ *Hi hanhan haiu mamwenipi niuk me God hirak kerek kertei menmen yapirwe. Haiu mamwenipi niuk mirak tipmain tipmain enum eik mamintar menmen Jisas Krais kerekyaiyem.

Mepir keremem

---

* **16:25** Ef 1:9, 3:5, 9; Kl 1:26   * **16:26** Ro 1:5   * **16:27** 1Ti 1:17; Ju 25

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Korin - 1 Menmen me tiwei ik

Pol katip hirak kitehi God ke mit ne wit Korin 1:1-9

Him me mit hir nenke hasini 1:10-4:21

Him me mit miyapir hir nirran nisesan 5:1-13

Menmen mit ne weiwik me God hir nanisesim 6:1-7:40

Him me mit ne ti netike mit ne weiwik me God 8:1-11:1

Him me menmen mit niriakem newenipi niuk eme God neit sios 11:2-14:40

Him me God kikiak Jisas ketike haiu mit ehau kikrek nirak 15:1-58

Him me kolekta mit ne Korin nanisiuwem mamno emit ne Judia 16:1-4

Pol katip menmen maain hirak kakriakem 16:5-12

Pol katip mit ne Korin him mirakru, him gude 16:13-24

¹ Hi Pol hi mitik aposel ke Jisas Krais. Nipaa God hanhan kewisa hi hire mitik aposel te hirak kehimitena hi hirak menmen mirak. Hi Pol hetike kiau yinak Sostenis, ² *hawir mitikit wik wewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne weiwik me God yi yau wit Korin. God kerekyi yi mit miyapir yaain yentar yi mit miyapir ne Krais Jisas keriyen. Yi yire mit miyapir ne God yentar God kehimiteni yi nirak. Mit miyapir nerer wit wit kerek newenipi niuk me Mitik Iuwe kiau Jisas Krais, hir yaain. Jisas hirak Mitik Iuwe kir, hirak Mitik Iuwe kiau. ³ *Hi hanhan God Haai kiau ketike Mitik Iuwe Jisas Krais, hirakit tatrekyi menmen yaaim, yi yayu werek werek.

Pol katip God kirak yaaik kentar hirak kikaap mit ne Korin nises him mirak

⁴ Hekrit hekrit hi han kitet yi mit yirik menmen yaaim te hi hatip God hirak yaaik kentar menmen im. Hirak epei kerekyi menmen yaaim mentar yi mit miyapir ne Krais Jisas. ⁵ God epei keweti menmen mirak yapirwe. Yi yetiwem nipaa Krais kewetiyem, te yi yertei him me God werek, yi yetpim yewepyapirem. ⁶ Yi yeit menmen im yentar nipaa haiu man mewepiyapir him me Krais, yi yemtwem te yi yisesim werek. ⁷ *Yi yisesim werek werek te God ap kaksawin menmen yaaim ham au. Hirak kewetiyem te yi yises han kirak werek werek, yi yemerir wi kerek Mitik kiau Iuwe Jisas Krais pike kaknen kakwepyapir hirekes. ⁸ *Hirak God wen kakikepi ere maain wi Jisas Krais pike kaknen kakwepyapir hirekes te God ap kaktip yi enun au yi yaain. ⁹ *God kehimitenai haiu mit metike Nikan kirak Jisas Krais hirak Mitik kiau Iuwe haiu mau han kiutip. God Iuwe ik hirak yaaik ap te kakmipin au. Hirak kakises him mirak kakikepi te yi eiyu werek werek maain me wi em.

Pol keneri hir nenke hasini

¹⁰ *Nai yinan, hi etpi him manp hekrehir ke Mitik Iuwe kiau Jisas Krais. Yi eikiyan han kiutip eiyu me menmen yaaim me God yi yirikem. Yi ap te yayinke hasini au emit. Yi eikiyan han kiutip eiyu me menmen yapirwe yi yirikem. ¹¹ Nai yinan, hi hetpi menmen im hentar mit han nau neit winak ke mite Klowi hir nan in netpo wi ham wi ham yi epei yenehan yentar menmen. ¹² *Hi hemtau mit han ne yi mit yi yatip, "Haiu mises him

* 1:2 1Ko 6:11; Ap 9:14 * 1:3 Ro 1:7 * 1:7 Lu 17:30; 2Te 1:7; Ta 2:13 * 1:8 Fl 1:6; 1Te 3:13, 5:23 * 1:9 1Jo 1:3; 1Ko 10:13; 1Te 5:24 * 1:10 Fl 2:2 * 1:12 1Ko 3:4; Ap 18:24-28; Jo 1:42

me Pol.” Mít han ne yi mít yi yatíp, “Haiu mises hím me Apolos.” Mít han ne yi mít yi yatíp, “Haiu mises hím me Sifas.” Mít han yi yatíp, “Haiu mises hím me Kraiss.” ¹³ Menmen yi yíriakem híram meteikin Mítík Kraiss hírak kenke pínak pínak (o wik wik) a? Mekam, mít nípaa hír epei newenkíka hi Pol hentar nú tentarakít hi haa me yi mít a? Nípaa mít níkri neriuwe típar hír nekine niuk mai hi Pol te yi yíre mít nai a? Taauye! Yi ne Kraiss Jisas.

¹⁴ *Hi ap híkír mít yapírwe ne yi mít au. Hi híkír Gaias ketike Krispas keretet. Hi han yaaik hí ap híkírí yi mít yapírwe. ¹⁵ Te yi ap eitíp haiu mít mises hím me Pol me wí hírak kíkrai keríwe típar. ¹⁶ *O, hi han kaa. Hi epei híkír mítík Stefanass ketike mít na neit wínak kírak. Hi han kaa te hi híkír neiyán o au. Hi han kitetim au. ¹⁷ *Kraiss hírak ap keríuweta hi han te hi híkír mít miyapír neríuwe típar au. Hírak keríuweta hi han te hi hewepyapír hím mírak yaaim. Hi ap hetpi hím har ke mít hír nertei íuwe hír netpim te hi hari han kí heríuwerem te yi eiyisesim au. Hi hínapen henip menmen Kraiss kíríakem kentar nú tentarakít híram móre menmen weiním te híram ap mamkepi au.

Menmen Kraiss kíríakem kentar nú tentarakít keteiknai God hírak íuwe

¹⁸ *Hír mít miyapír kerek naníno naníkree sí tatíkneni hír natíp hím me Jissas hírak kaa kentar nú tentarakít híram menmen weiním. Te haiu mít miyapír kerek God kekepai ketaihis, haiu matíp hím me Kraiss hírak kaa kentar nú tentarakít, híram menmen íuwe God kíríakem. ¹⁹ *Haiu mertei hím im híram yaaim mentar nípaa mítík profet kewis hím me God mau tíwei metpim mar im:

“Hi tewen ahíwaank han ke mít kerek hír newenípi híras hír natíp, ‘Haiu mertei menmen yapírwe.’ Hi ahíwaank han ke mít han kerek hír natíp, ‘Haiu híras mertei menmen yaaim.’” ²⁰ *Te mít kerek natíp haiu mertei menmen yapírwe hír ap níre God au. Hír mít enun weinín keríyen. Mít kerek nertei hím lo hír newisím mau tíwei ham hír ap níre God au. Hír mít enun weinín keríyen. Mít nau tí in ek kerek netike mít han hír netpepan menmen hír ap níre God au. Hír mít enun weinín keríyen. Hír yapírwe hír mít enun weinín nentar God epei keteiknai menmen mít nau tí hír níriakem nises han kír God katíp híram menmen enum weiním.

²¹ *God hírak kertei menmen íuwe han kitet hírak kakníp mít nau tí hír ap nanírteiyek nanríuwe han kír weinín taau. Hírak hanhan kakíkaap mít miyapír han hír nanírteiyek werek nanríuwe hím yaaim im mít han ne tí natíp híram enum weiním, haiu mewepyapírem. ²² *Mít miyapír ne Isrel hír natíp, “Haiu memtau hím mi haiu mamisesim te yi eiyín eiteiknai menmen yaaim te haiu mamártei God keríuweti yi yan yetpai hím im.” Mít han ne weiwík me Grik hír natíp, “Haiu mít keríyen haiu hanhan te yi eíwepyapír menmen yapírwe te haiu emises hím mi.” ²³ *Te haiu mít aposel au. Haiu mewepyapír hím me Kraiss kerek mít newenkekik kau nú tentarakít. Te hím maíu im menip mít ne Isrel han enuk, híram menip mít ne Grik hír natíp hím im híram enum weiním. ²⁴ *Hír natíp hím im híram weiním te haiu mít ne Isrel metike mít ne Grik kerek God kari han kái, haiu mises hím mírak, haiu matíp Kraiss keríuwe menmen hírak kíríakem hírak keteikín mít menmen íuwe me God, hírak keteiknor hírak

* **1:14** Ap 18:8; Ro 16:23 * **1:16** 1Ko 16:15 * **1:17** Mt 28:19; Jo 4:2 * **1:18** 2Ko 4:3; Ro 1:16

* **1:19** Ais 29:14 * **1:20** Ais 19:12, 33:18, 44:25; Jop 12:17 * **1:21** Mt 11:25 * **1:22** Mt 12:38;

Ap 17:18, 32 * **1:23** Ro 9:32; 1Ko 2:14 * **1:24** Kl 2:3

kinin kertei menmen yapirwe. ²⁵ *Mit han hir natip hir nertei menmen iuwe te hir natip menmen God kerteiyem hiram weinim. Au, God kinin kertei menmen yapirwe. Mit han hir natip nire mit iuwe te hir natip God hirak kire menmen weinim. Au God hirak wisenuk kiriak menmen minin menmen yapirwe.

²⁶ *Nai yinan, yi han ekitet yi yire mekam me wi nipa God kari han ki yi yisesik. Yi mit han yapirwe yi yire mit iuwe o yi yertei menmen mit nau ti hir natip hiram yaaim? ²⁷ Au, yi niutip niutip keriyen. God kehimitenai haiu narak kerek mit ne ti hir natip haiu enun weinin. God kehimitenai haiu mit weinin te haiu mamriak mit ne ti kerek han kitet hir nertei iuwe hir yink enuk. God kiriak menmen im te haiu mit weinin mamriak mit ne ti hir mit niuk iuwe hir yink enuk. God ap kehimiteni hir narak. ²⁸ God kari han ke mit miyapir hir ap ne weiwik iuwe hir nisesik. Mit nau ti hir ninan yipir newirek natip hir mit enun weinin, te God kekepi keriuwe menmen hirak kerekoyem hir nriak mit kerek han kitet hir ne weiwik iuwe, hir yink enuk God ap kehimiteni hir narak au. ²⁹ *God kiriak menmen im te maain ap te mitik kei kiutip kakirp ninaan me God hirak kaktip mitik iuwe taau. ³⁰ *Haiu mit nau ne Krai Jisas mentar menmen God kerekoyiem. God kehimitanek hirak keteiknai God kinin kertei menmen yapirwe. Hirak kerek kekepai te God katip haiu mit yaain. God kehimitanek hirak kerekoyi haiu mire mit yaain, hirak kesupenai me menmen enun kekepai kaktaihis mamno wit ke God. ³¹ *God hirak nepei kiriak menmen mar im te him mekre tiwei me God mit profet newisim hiram mamnen. Menmen im matip, "Mit kerek hir hanhan nanwenipi niuk mir, hir au nanwenipi niuk me God me menmen hirak kerekoyiem."

2

Pol katip him me Krai hirak kaa kentar nu tentarakit

¹ *Nai yinan, nipa hi han hiri yi mit miyapir, hi hetpi God him mihak yaaim, hi ap atip heriuwe him me mit iuwe nertei menmen iuwe me ti au. ² *Hi hekre han kai hi han kitet hi ap te etpi menmen ham au. Hi etpi him me Jisas Krai kerek hirak kaa kentar nu tentarakit kekepai haiu mit. ³ *Wi nipa hi hau hetikewi hi ap hetpi har ke mitik iuwe au. Hi hnaain hewaank him me God te hi hepripir. ⁴ *Hi hetpi hewepiyapir him mai, hi ap te hetpi heriuwe him yaaim me mit iuwe nertei menmen te hi hari han ki keriuwerem au. God Himin Yaik kirak keteikni him hi hetpiyem hiram yaaim. Hirak kiriakem keriuwe menmen iuwe hirak kekepa hi hiriakem me yi mit miyapir. ⁵ Hirak kiriak menmen im te yi yertei hiram ap him weinim me mit hir natip hir iuwe keriyen au. Hiram menmen iuwe me God te yi yisesim.

God Himim Yaik kekepai haiu mertei menmen mihak

⁶ *Me wi hi hetike mit aposel han haiu mau ninin ke mit, hir nertei menmen me God werék werék, haiu matip him yaaim mire mit iuwe. Him mai hiram ap him me mit iuwe nau ti ik hir naanmiprai haiu mit au. Hir nantike him mir maain nanwaank nanit. ⁷ *Te menmen hi hetpiyem, hiram menmen nipa God kisawinem. Nipa hirak ap kiriak ti ketike

* 1:25 2Ko 13:4 * 1:26 Mt 11:25; Jo 7:48; Je 2:1-5 * 1:29 Ro 3:27; Ef 2:9 * 1:30 Jer 23:5-6; Jo 17:19; 2Ko 5:21 * 1:31 Jer 9:24; 2Ko 10:17 * 2:1 1Ko 1:17 * 2:2 Ga 6:14 * 2:3 Ap 18:9; 2Ko 10:1 * 2:4 1Te 1:5 * 2:6 Ef 4:13; Fl 3:15 * 2:7 Ro 16:25; Kl 1:26

nepni wen au, h̄rak han kitet kakikepai h̄aiu m̄it h̄aiu mamu mamtikerek mam̄it menmen m̄rak yaaim, te hi hetpim. ⁸* Ap te m̄it̄k kei kiut̄p ke m̄it iuwe h̄ir nau t̄i naanm̄iprai h̄aiu m̄it, h̄ir nertei menmen im me God au. H̄ir nerteiyem te n̄paa h̄ir ap te nan̄it M̄it̄k Iuwe k̄aiu Jisas ke wit ke God, h̄ir nanwenkekik kaku nu tentarak̄it h̄rak kaki taau. ⁹* Te in ek h̄aiu mertei h̄im n̄paa ein m̄it profet h̄ir newis̄m mau t̄iwei me God h̄iram yaaim. H̄iram mat̄p, “God epei k̄ir̄iak menmen yaaim me m̄it miyap̄ir kerek hanhan God h̄ir nanisesik.

Menmen im m̄it miyap̄ir ap n̄rem, h̄ir ap nemtewem, h̄ir ap han kitet h̄iram mepu au.” ¹⁰* God epei keteiknai menmen im h̄rak k̄ir̄iakem keriuwe H̄im̄in k̄irak Yaaik. God H̄im̄in Yaaik k̄ir menmen yap̄irwe. H̄rak kertei menmen mau mekre han ke God Haai. ¹¹* M̄it̄k keim̄in kertei menmen m̄it̄k hak han kitetim a? Au, m̄it̄k h̄irekes h̄im̄in k̄irak kerteiyem kerekek. Mar im, m̄it h̄ir ap nertei menmen mekre han ke God au. God H̄im̄in Yaaik kerekek kerteiyem kewep̄iyap̄irem. ¹²* God ap kewetai h̄aiu m̄it h̄im̄in ke kertei menmen me t̄i keremem au. H̄rak kewetai H̄im̄in k̄irak kau ketikerek te h̄aiu mam̄irtei menmen yaaim God epei kerekyeyiem wein̄m.

¹³* H̄aiu mat̄p menmen im God k̄ir̄iakem te h̄aiu ap mat̄p meriuwe h̄im m̄it ne t̄i nepei netp̄iyem h̄aiu misesim au. H̄aiu mat̄p meriuwe h̄im God H̄im̄in Yaaik ketp̄iyem. H̄aiu mewep̄iyap̄irem mat̄p m̄it kerek God H̄im̄in Yaaik kewi h̄aiu metporem. ¹⁴* M̄it miyap̄ir kerek God H̄im̄in Yaaik ap te kau kekre han k̄ir, h̄ir hekrit hekrit neweik̄in sip newet God h̄im m̄rak nentar h̄ir nepei nat̄p h̄iram enum wein̄m. H̄ir ap nemtau h̄im m̄rak han kitetim nentar God H̄im̄in Yaaik ap kewi kekepi h̄ir nerteiyem au. ¹⁵* M̄it miyap̄ir kerek God H̄im̄in Yaaik kau kekre han k̄ir, h̄ir nemtau han kitet menmen yap̄irwe me God. Te m̄it han kerek God H̄im̄in Yaaik ap kau kekre han k̄ir h̄ir ap nertei werek han ke m̄it kerek God H̄im̄in Yaaik kau kekleri taau. Te h̄ir nep̄itari menmen me God.

¹⁶* H̄aiu mertei h̄im im h̄iram yaaim mentar n̄paa m̄it profet h̄ir newis̄m mau t̄iwei me God h̄iram mat̄p, “M̄it̄k kei kiut̄p ke m̄it yap̄irwe ap ker̄ei menmen God han kitetim au. H̄rak ap te kakt̄p God menmen kakikepik kakriuwere taau.” H̄im im h̄iram yaaim, te h̄aiu m̄it n̄rak han kitet me menmen im me God mar ke Krai h̄irekes han kitetim.

3

Pol kene m̄it miyap̄ir neit Korin kentar h̄ir nenke hasini

¹* Nai yinan, n̄paa hi hau hetikewi hi ap hetpi heriuwe h̄im hi at̄p m̄it kerek God H̄im̄in Yaaik kau kekre han k̄ir au. Yi ȳire n̄kerek ne God te hi hetpi heriuwe h̄im hi at̄p m̄it ap God H̄im̄in Yaaik kau kekre han k̄ir hentar yi ȳire n̄kerek me menmen Krai keteik̄in m̄it em h̄ir enisesim. ²* Menmen hi nepei hetpiyem h̄iram m̄ire n̄m. H̄im mai h̄iram ap m̄ire menmen m̄it miyap̄ir iuwe nan̄im mentar han ki ap kitet h̄im yaaim im werek werek au. N̄paa ere in yi yarek yarek. ³* Yi ap han kitet h̄im yaaim im werek werek

* 2:8 Lu 23:34; Je 2:1 * 2:9 Ais 64:4 * 2:10 Mt 13:11 * 2:11 Pro 20:27 * 2:12 Jo 16:13-14

* 2:13 1Ko 2:4 * 2:14 Jo 8:47, 14:17; 1Ko 1:23 * 2:15 1Jo 2:20 * 2:16 Ais 40:13; Ro 11:34

* 3:1 Jo 6:12 * 3:2 Hi 5:12-13; 1Pi 2:2 * 3:3 1Ko 1:10-11, 11:18

wen au yentar yi yises han ki ke nɪpaa ein. Hi hertei menmen im hentar yi yetike ni yinan yi hemkre menepam menmen yenehan yenterim. Te hi hertei yi wen yises han ki ke nɪpaa yar ke mɪt enun God Hɪmɪn Yaaik ap kau kekre han kɪr au. ⁴ *Hi hetpi menmen im hentar yi mɪt yenke hasini. Mɪt han pɪnan ne yi mɪt yi yatɪp, “Haiu mises hɪm me Pol.” Mɪt han en natɪp, “Haiu mises hɪm me Apolos.” Menmen im meteikno yi yises han ki ke nɪpaa ein yar ke mɪt God Hɪmɪn Yaaik kau kekre ri au.

⁵ Yi yenmak yi yenke hasini me hi hetike Apolos a? Yi han kitet Apolos hɪrak Mɪtɪk Iuwe kɪre Krais a? Yi han kitet hi Pol hi Mɪtɪk Iuwe hɪpre Krais a? Au! Hawɪr mɪtɪkɪt weinɪkɪt hawɪr wɪrɪak menmen war ke God kehɪmɪtenai haiu mɪt niutɪp niutɪp mɪrɪakem. Hawɪr wɪrɪak menmen me God, God kekepi yi yises hɪm mɪrak keremem. ⁶ *Hi hinɪn han hewepyapɪr hɪm yaaim me God har ke mɪtɪk kamɪr rais yehes mau ni. Maain Apolos kan kisɪsa ketpi hɪm meiyam me God. Menmen hɪrak kɪrɪakem hɪram mar ke mɪtɪk hɪrak keit tɪpar keiyɪm ken kewenem kempep. Mar im God hɪrak kenipem mewo, te hɪrak kɪkaap hɪm mɪrak men mekre han ki. ⁷ Mɪt kerek ninɪn nan netpi me God hɪr nar ke mɪt namɪr rais yehes, hɪr mɪt weinɪn keriyen. Mɪt kerek nɪkaru nan netpi hɪm ham yaaim hɪr nar ke mɪt newen tɪpar nempep, hɪr mɪt weinɪn keriyen. God kerek hɪrak Iuwe kentar hɪrak kenipem hɪram mau mekre han ki mamkepi yi yisesim werek werek. ⁸ Mɪt kerek ninɪn newepyapɪr hɪm me God hɪr nar ke mɪt namɪr rais yehes. Mɪt han nɪkaru newepyapɪr hɪm me God nar ke mɪt newen tɪpar nempep. Menmen hɪr nɪrɪakem hɪram mɪpɪram. Maain God kakwet mɪt menmen miutɪp miutɪp mamrer menmen yaaim hɪr mɪrɪakem. ⁹ *Hawɪr wetike God haiu mɪrɪak menmen miutɪp. Yi mɪt yi yɪre ni God kamɪr rais yehes mekrerem o yi yɪre wɪnak hɪrak kimaak. Te yi ap ne Apolos o hi Pol au. Yi ne God keriyen.

Mɪtɪk kewepyapɪr hɪm me God hɪrak kɪre hɪrak kime wɪnak

¹⁰ *Hi hɪre mɪtɪk hi hertei werek hime wɪnak mei yapɪrwe. Wɪ nɪpaa hi han yi mɪt, God kekepa hi hewepyapɪr hɪm mɪrak. Menmen hi hɪrɪakem mekre nɪmɪn ke yi mɪt hɪram mar ke hi hemiun teinɪk me wɪnak. Mɪt han nepnen netpi hɪm ham yaaim me God hɪr nɪrɪak menmen mar ke mɪt nime wɪnak kentar teinɪk hi epei hekin hei yem hamɪr. Yi mɪt yi naanempre hɪras me menmen yi yɪrɪakem mises menmen hi epei hetpiyem. ¹¹ *Hi hewepyapɪr hɪm me Jisas krais men yi mɪt, yi yisesik te hɪrak kerek kekepi yisesik iuwe yar ke teinɪk mɪkaap wɪnak mɪnanek hɪrak kerp. ¹² Hi hetpi yi mɪt kerek yɪrɪak menmen me God. Mɪt han ne yi mɪt yi yɪrɪak menmen yaaim. Menmen im hɪram mar ke yi yime wɪnak yaaik yesɪsɪwem yeriuwe menmen yaaim gol, silva o nan yaaim. Mɪt han ne yi mɪt kerek yɪrɪak menmen me God te yi ap yɪrɪakem werek werek yi yar ke mɪt nime wɪnak enun yeriuwe menmen enum mɪre nu yipep mamɪp o hɪnaan tɪwei o nepipe maa. ¹³ *Maain wɪ God skelim haiu mɪt miyapɪr, menmen yi yɪrɪakem me God hɪram mamwepyapɪr hɪremes hɪram yaaim o au enun mar ke nepipe maa. Me wɪ im si mamnen si mamɪtɪn mamɪm menmen mamteikɪn menmen mar im: Mɪt hɪr nɪrɪak menmen yaaim me God hɪram mamu mamɪt. Si ap te mamɪm au. ¹⁴ Menmen mɪt hɪr nɪrɪakem me God hɪram yaaim si ap te mamɪm au. Maain God kakwetɪr menmen yaaim mamrerim. ¹⁵ Te menmen mɪt hɪr nɪrɪakem me God hɪram enun si tatɪm tatɪnepim, God ap te kakwetɪr menmen mamrerim taau. Hɪr nani au, God

* 3:4 1Ko 1:12 * 3:6 Ap 18:4, 11, 19:1 * 3:9 Mt 13:3-9; Ef 2:20-22 * 3:10 1Ko 15:10; 2Pi 3:15 * 3:11 Ais 28:16; 1Pi 2:4-6 * 3:13 1Ko 4:5; 2Te 1:7-10

kak+iKepi kaktorhis nanu nantikerek kak+ir ke m+it+ik si taak w+nak k+irak h+irak kesiuknen ken n+m+n kekot+it m+te n+ikerek keriyei keru ketpaan ken witeik.

Haiu m+it miyap+ir ne God haiu m+ire w+nak yaaik God kau kekrerek

16 *Yi m+it miyap+ir yi han kaa yi y+ire w+nak yaaik ke God a? God H+m+n Yaaik kan kau kekre han ki. 17 M+it kerek h+ir nan+iwaank w+nak eik ke God, maain God h+irak kak+iwaank m+it in kentar w+nak h+irak h+irak yaaik. Yi h+iras yi y+ire w+nak k+irak keriyen. Te yi naanempre han ki te yi y+ir+ak enum au, yi eiy+nke hasini au. Yi eikiyan eiyu niut+ip.

Haiu ap mamwen+ipi niuk me m+it+ik hak au.

18 Yi ap eiwises h+iras me menmen yi han kitetim h+iram yaaim. M+it+ik kei kiut+ip kekre n+m+n ke yi m+it han kitet h+irak m+it+ik iuwe, h+irak kertei iuwe, h+irak ekweik+n sip ekwet menmen im me t+. H+irak kak+iak menmen im te m+it ne t+ nant+ip h+irak m+it+ik enuk ketaritari han ken sip. H+irak k+ir+ak menmen im te God kakt+ip m+it+ik ik h+irak yaaik h+irak iuwe. 19 *H+irak ek+iak menmen im ek+intar menmen m+it ap nises God h+ir han kitet h+iram menmen iuwe, God kat+ip h+iram menmen enum wein+im. H+im me God mekre t+iwei n+paa m+it+ik Jop h+irak kewis+im h+iram mat+ip God kewaank m+it kerek h+ir han kitet h+ir iuwe, h+irak kewaanki keriuwe menmen h+ir han kitet h+iram yaaim, h+irak kerekyorem kar ke m+it+ik kenep sak kekre hei h+irak k+iwap+inem keriuwe haak heneik o nu t+iwei. 20 *M+it+ik hak kewis h+im mau t+iwei me God m+it nekinaak Sam, h+irak kewis h+im mei mat+ip: "Menmen m+it ne t+ kerek ap nises God h+ir han kitet h+iram iuwe, God kat+ip h+iram menmen enum wein+im." 21 Te yi ap eiwen+ipi niuk me haiu m+it me menmen yaaim me God haiu meteikniyem. Yi eiwen+ipi God kerekek me menmen yap+irwe h+irak kak+ihim+itanem mamkaap yi m+it. 22 Hi Pol, h+irak Apolos, h+irak Sifas haiu metike menmen yap+irwe mau t+ o nepni, menmen mamkepi yi yepu, o wit yaaik yaino ein w+ yi yayi, menmen in ek mepu, menmen te maain mamu, h+iram menmen yap+irwe God kehimitanem h+iram mamkepi. 23 Yi y+ire m+it ne Krai Jisas. Krai Jisas keke wit ke God kan yi m+it k+ir+ak menmen m+irak, te God kakweti menmen im menterik.

4

M+it+ik Iuwe God skelim m+it n+irak nereky+iwek wok m+irak

1 *Yi m+it han ekitet me haiu m+it mewepyp+ir h+im me God mar ik. Haiu m+ir+ak menmen me Krai, haiu naanempre menmen yaaim God han kitetim te haiu mewet m+it em. 2 *Yi yap+irwe yertei menmen im m+it n+ir+akem. M+it+ik Iuwe k+inkat+n m+it kerek h+irak kertei h+ir naanmamre menmen m+irak werek werek, h+irak kehimiteni h+ir nan+ir+akem. 3 Mar im hi hekre han kai ap han kitet yi m+it ne weiw+ik me God o m+it han ap nises h+im me God yi han ekiteta skelim hi me hi naan+ipre h+im me God werek werek o au. H+iram menmen wein+im. Hi h+ire m+it+ik kerekek, te hi ap skelim h+irekes taau. 4 *Hi hep+itari n+paa hi han hat+ip m+it h+im me God, hi herekyi yaaim o hi han kaa het+ipi menmen. Menmen im mekre han ki o mekre han kai h+iram ap meteik+n m+it hi herekyi menmen yaaim keremem au. Hi han kitet hi h+ir+ak menmen yaaim te M+it+ik Iuwe God kerekek han ekitet o skelim menmen hi h+ir+akem. 5 *Te yi ap skelim m+it miyap+ir me menmen

* 3:16 1Ko 6:19; 2Ko 6:16 * 3:19 Jop 5:13 * 3:20 Sam 94:11 * 4:1 Ta 1:7 * 4:2 Lu 12:42

* 4:4 Sam 143:2 * 4:5 1Ko 3:8

h̄r n̄riak God em au em̄t! Yi yemer̄r ere maain M̄it̄k Iuwe p̄ike kaknen. Me w̄i im, h̄rak kakwepyap̄r menmen h̄ram m̄saw̄n mekre han ke m̄t, menmen h̄r hanhanem mekre han k̄r h̄r nanriakem. Te God kakwet̄r menmen yaaim o menmen enum h̄r n̄riakem mamrerim.

M̄t ne wit Korin h̄r newen̄pi niuk m̄r han kitet h̄r m̄t iuwe

6 *Nai yinan, hi epei hat̄ip h̄m im me hi hetike Apolos te yi yertei werek werek menmen haw̄r w̄riakem weteikniyem. H̄ram menmen im: Yi ap eiweik̄n sip eiwet h̄m me God. Yi ap han ekitet m̄t han h̄r iuwe, yi ap einan yip̄r eiw̄rek han ekitet m̄t han en h̄r enun wein̄n. 7 *Yi ap eiriak menmen im au em̄t! Keim̄n kerek̄ȳi yi yin̄n m̄t han a? Taau! God kerek̄ek epei keweti menmen yap̄rwe yi yisesim yetenenim, te yi yenmak yi yat̄ip yi h̄ras ȳriak menmen yaaim yeriuwe menmen mi iuwe a? H̄ram enum em̄t!

8 *Yi m̄t miyap̄r yap̄rwe ne Korin han kitet yi epei yeit menmen me God werek werek. Yi han kitet yi epei yeit menmen God kewet m̄t em te yi ȳre m̄t iuwe yin̄n m̄t han, te haiu m̄t aposel au a? Taau! Yi ap iuwe au, te hi hanhan yi eire m̄t iuwe te yi eikepai haiu m̄t emtikewi te haiu yap̄rwe mamre m̄t iuwe. 9 *Hi han kitet God h̄rak keh̄m̄tenei haiu m̄t aposel haiu em̄riak menmen m̄rak te m̄t han kitet haiu m̄karu. Haiu m̄re m̄t kerek̄ m̄t ne gavman h̄r newisai mekre w̄inak enuk netpai nar ik: “Yi ȳre m̄t enun haiu mam̄wep̄ yi yayi.” Haiu m̄t aposel m̄re m̄t kerek̄ m̄t miyap̄r nau t̄ h̄r netike m̄t ensel neit wit ke God h̄r nerp̄ n̄rap̄rei, haiu mar ke m̄t m̄riak menmen me God, m̄t newep̄ ȳnk kewewei. 10 *M̄t han ne t̄ h̄r nat̄ip̄ menmen me haiu m̄t aposel mar im: “Yi m̄t enun yi yetari menmen, yi keriyen yewepyap̄r h̄m me Kraiis.” H̄r netpai h̄m mar im, te yi han kitet yi h̄ras yi yaain yi ne Kraiis.” H̄r netpai im, te yi han kitet yi h̄ras yi yaain yentar yi ne Kraiis. M̄t han ne t̄ h̄r nat̄ip̄ haiu aposel haiu m̄t enun wein̄n. H̄r netpai h̄m mar im, te yi han kitet God kat̄ip̄ yi m̄t iuwe. M̄t han ne t̄ h̄r n̄neinai n̄nan yip̄r new̄rek, te yi han kitet h̄r newen̄pi niuk mi a? taauye!

11 *N̄ipaa ere in haiu m̄t aposel m̄riak menmen me God haiu mepu enum. Haiu n̄np̄̄ mewēi ap maam t̄par o menmen werek werek au. Haiu ap mam̄r laplap o klos mei yaaim au. M̄t ne t̄ h̄r neit n̄p̄̄n newep̄ neriuerem nentar haiu mewepyap̄r h̄m me God. Haiu wit aurei mentar haiu men in men ein mewepyap̄r h̄m me God. 12 *Haiu m̄riak wok meriuew his mai te haiu naan̄m̄pre h̄ras me menmen. W̄i kerek̄ m̄t miyap̄r nereitauw̄n, haiu ap metpor enum au. Haiu metpor menmen yaaim. W̄i h̄r nerekyei enum, haiu mewisi h̄r nerekyeyiem ap merekyor enum au. 13 *W̄i kerek̄ m̄t nenei neswei h̄m, haiu metpor h̄m main main mamkepi h̄r nanises h̄m me God. M̄t miyap̄r ne t̄ h̄r han kitet h̄u m̄t aposel haiu enun mar ke menmen enum heriyai m̄t new̄rem men teipe wenut eim. N̄ipaa ere in h̄r han kitetei mar im.

Pol kitehi m̄t miyap̄r ne Korin h̄r nanises menmen h̄rak k̄riakem

14 Hi ap hewis t̄wei im eiȳim hetpi yi ȳriak enum keremem te hi henipi yi ȳnk enuk au. Hi hewis̄m te hi hew̄rnak hekteni henteri yi ȳre n̄kerek̄ nai hi hanhan heriuwi. 15 *M̄t yap̄rwe h̄r nan̄nen nan̄tpi h̄m me Jisas Kraiis, h̄r ap nanre haairer ni au. Hi kiut̄p̄ h̄re haai ki kerek̄ek hentar

* 4:6 Ro 12:3 * 4:7 Ro 12:6 * 4:8 Rev 3:17, 21 * 4:9 Ro 8:36; Hi 10:33 * 4:10 1Ko 3:18

* 4:11 2Ko 11:23-27 * 4:12 Ap 18:3; 1Ko 9:14-15; 2Te 3:8; Sam 109:28; Mt 5:44 * 4:13 Kra 3:45

* 4:15 Ga 4:19

yi yin'n yises h̄im me God me w̄i n̄paa hi hin'n han hetpi h̄im yaa'im me Jisas kra'is. ¹⁶*Te hi hetpi h̄im manp, yi eiyises menmen hi h̄ir'akem. ¹⁷*Hi h̄ire haai ki hi han kiteti, te hi heriuwet Timoti h̄irak ken yi m̄it te h̄irak kak'ikepi yi eir'ak menmen hi epei hetpiyem. Timoti h̄irak k̄ire n̄kan kai hi hanhan heriuwerek hentar hi hari han k̄irak hekepik h̄irak kises h̄im me God werek. H̄irak m̄it'ik yaa'ik kises h̄im m̄irak. H̄irak p̄ike kakt'ip kak'ikekyi han ki me menmen hi hisesim me w̄i kerek hi h̄ir'ak menmen me God. Hi ewepyp̄ir menmen im merer wit wit at̄ip m̄it miyap̄ir kerek nises h̄im me God hi hetporem.

¹⁸M̄it han ne yi m̄it h̄ir han kitet h̄ir m̄it iuwe te h̄ir nat̄ip hi ap hanhani p̄ike anen ari yi m̄it au. Te h̄ir nari han ki neriuwe h̄im im, te yi eiweik'n sip eiwet h̄im mai. ¹⁹*Te hi hetpi. M̄it'ik Iuwe God hanhan te hi anen ari yi m̄it, te menep hi anen. Hi anen te hi ap hemtau h̄im me m̄it in h̄ir han kitet h̄ir m̄it iuwe. Hi anen ari h̄ir n̄ri'ak menmen God h̄irak kekepi keriuwe menmen m̄irak o au. ²⁰*Haiu mertei menmen God kerekyei haiu m̄it m̄ir'akem h̄iram ap me h̄im enum wein'im weise t̄ipar o mewesik au. H̄iram menmen iuwe me God kerekek mekepai. Mar im haiu mam̄rtei h̄ir nekepi o h̄ir m̄it enum weise t̄ipar. ²¹Yi han han mekam? Yi hanhan w̄i kerek hi anen hi eiwep erekeyi enum eiy'antar yi ap eiyises h̄im mai, o au en, yi hanhan hi anen arekeyi menmen yaa'im hanhani eiy'antar yi epei yemtau h̄im mai yi yisesim. Yi han ekitet menmen yi ȳir'akem, yi eiweik'n sip eiwet'wem te maain hi anen hi han yaa'ik eriuwerem.

5

H̄im me m̄it'ik keit m̄ite pe haai k̄irak keit wit Korin

¹*Hi hemtau m̄it han nan in h̄ir netpi nisesi nanre yi m̄it ne God ein yi ȳir'ak enum. H̄ir n̄ir m̄ite piut'ip pe m̄it'ik hak h̄ire w̄ir'ak enum wepu wetike m̄it'ik hak. H̄ir wik n̄ri'ak menmen enum kerek m̄it ap nises h̄im me God h̄ir n̄napen nanisesim. M̄it'ik iuwe kiut'ip kekere n̄m'n ke yi m̄it epei keit m̄ite ip pe haai k̄irak, h̄irak k̄i'waai ketikerep h̄ir neitan. ²Te yi yenmak yi han kitet God kakt'ip yi yaain a? Taa'uye! Yi ȳink enuk eiriuwe menmen im yi han ekitetik yi eik'tek, yi eiy'ip̄ir m̄it'ik ik kerek k̄ir'ak menmen enum h̄irak eknop'in eikeipni.

³*Hi ap hepu hetikewi au, te hi han kiteti. Hi epei han kitet mekam hi ari'akem. Hi ekreh̄ir ke M̄it'ik Iuwe Jisas Kra'is, hi hetpi menmen hi ari'ak m̄it'ik ik em, kerek k̄ir'ak menmen im enum. Hi hetpi har ke hi hetikewi haiu mepu. ⁴*Hi han kitet menmen im. Maain yi eirerik eiyu wit kiut'ip eiwen'ipi niuk me God, hi han kiteti w̄i yi eirerik eir'ak menmen im. H̄iram mam̄r ke hi hahu etikewi te menmen iuwe me M̄it'ik Iuwe kaiu Jisas mamu mamtikewai. ⁵*Hi hetpi me w̄i im, yi eiy'ip̄ir m̄it'ik ik eknop'in ek'ikeipni, h̄irak k̄ire h̄irak kakn̄o his me Seten h̄irak kak'waank ȳink k̄irak te God kak'ikaap h̄im'n k̄irak kakt'iwekhis me w̄i M̄it'ik Iuwe Jisas p̄ike kaknen.

M̄it ne Korin nan'ip̄ir m̄it'ik enuk k̄ir'ak enum kaknop'in

⁶*H̄iram enum te hi han kitet yi yaain te yi han yaa'ik yewis menmen im enum mekre n̄m'n ke yi m̄it. Yi han kitet menmen im. Sak haak kerek ke wap'ik (o kewekwaai) h̄iram menmen kike, te h̄iram mam'waank sak naan m̄irak m̄it ap te nan'im taau. H̄ir nanw̄irem mamno mam'kre hei mam̄t. Yi

* **4:16** 1Ko 11:1; Fl 3:17; 1Te 1:6   * **4:17** Ap 19:22   * **4:19** Ap 18:21   * **4:20** 1Ko 2:4   * **5:1**
 Lev 18:7-8; Diu 22:30, 27:20   * **5:3** Kl 2:5   * **5:4** Mt 16:19; 2Ko 13:10   * **5:5** 1Ti 1:20; 1Pi 4:6
 * **5:6** Ga 5:9

eiwis menmen enum mar ke m̄tik ik k̄riakem, maain m̄t han nanisesim nan̄iwaank h̄ras nan̄t. ⁷* Au emit! Yi eiyip̄r menmen enum im mekre n̄im̄n ke yi m̄t emno. H̄ram enum mam̄iwaank h̄im̄n ki mam̄r ke sak haak kerek ke wap̄k (o kewekwaai) kewep keneises sak naan. Yi eiyip̄r menmen enum im emno te yi eire sak naan yaaim. Yi eiriak menmen im eiȳntar yi m̄t yaain. Yi eiriak menmen im eiȳntar Krai h̄rak kewepwar h̄irekes kewis m̄t h̄r newenkekik kau nu tentarak̄t kaa k̄re sipsip kau k̄naan te h̄rak kak̄sak menmen enum haiu m̄t m̄riakem. ⁸* Te haiu emweik̄n sip emwet menmen enum haiu m̄riakem h̄ram emno. Haiu menmen im h̄ram emno te h̄ram mar ke menmen m̄t ne Juda n̄riakem. N̄paa h̄r new̄r yis men witeik ap newis̄m mekre bret m̄r. Menmen im meh̄im̄teni h̄r neweik̄n sip newet menmen enum me w̄ Pasova. Haiu mam̄riak menmen im mamweik̄n sip emwet menmen enum te haiu m̄t yaain, haiu ap mam̄t̄p weise t̄par au. H̄m yaaim keremem.

⁹* N̄paa hi hewisi t̄wei ham hi hetpi yi ap eiyises m̄t kerek h̄r netike miyap̄r nariyanhis newen̄nem au emit. ¹⁰ Hi ap hetpi einop̄n eikeip̄n m̄t miyap̄r ne t̄ h̄r ap nises God. H̄r n̄riak menmen mar im: H̄r nariyanhis newen̄nem o h̄r hemkre menepam me menmen, h̄r nekint̄p menmen me m̄t han, h̄r newen̄pi niuk me t̄pir. Au, m̄t miyap̄r narik nepu nerer wit wit te yi ap yainaiw̄ri ere maain yi yayi yainaiw̄r t̄ ik.

¹¹* M̄t in taau. Hi n̄paa hewisi t̄wei hi hetpi menmen im. Yi ap eiyises m̄t kerek nat̄p, “Haiu mises h̄m me Krai,” te yi ȳri h̄r n̄riak menmen enum mar im. H̄r netike miyap̄r n̄riaran o nariyanhis newen̄nem, h̄r hemkre menepam neriuwe menmen, h̄r w̄ ham nitehi t̄pir mamkepi te h̄r newen̄pi niuk m̄r, h̄r nat̄p enum nesiuwe h̄m m̄t han, h̄r naam t̄par si enum ere h̄r netaritari menmen, h̄r nekint̄p menmen me m̄t han. Hi hetpi yi ap eiwepnak eiȳm menmen eitike m̄t nar ik mei kike au emit!

¹²⁻¹³** Mekam? Haiu m̄t han ekitet menmen m̄t han h̄r ap ne weiw̄k me God n̄riakem a? Taauye! H̄ram menmen me God kerekek. Haiu au. Haiu han ekitet menmen m̄t miyap̄r kerek ne weiw̄k me God neit wit k̄iu n̄riakem keriyen. H̄m me God n̄paa Moses kewis̄m mau t̄wei mat̄p menmen hi epei hetpiyem. H̄ram im: “Yi eiyip̄r m̄tik enuk kekere n̄im̄n ke yi m̄t eknop̄n ek̄keip̄n.”

6

M̄t kerek nises h̄m me God ap nanri n̄r yinan nan̄ino kot au emit

¹ Me w̄ kerek m̄tik kei kiut̄p kekere n̄im̄n ke yi m̄t h̄rak han enuk kakri k̄rak yinak tatno kot, yi yenmak yi yewis̄k h̄rak ken kesiuwe h̄m k̄rak yinak kenerek keit ninaan me m̄t ne gavman ap nises h̄m me God a? Au emit! H̄rak ekin̄n ekno m̄t kerek yises h̄m me God yi eiȳmtau h̄m m̄rak te yi han ekitetim ere werek te h̄rak̄t etkiyak̄t etu. ²* Yi han ekitet menmen im. Haiu m̄t miyap̄r ne God, h̄rak kekep̄ai haiu iuwe te maain haiu han ekitet (o skelim) h̄r m̄t miyap̄r kerek nin̄n naan̄ip̄re m̄t miyap̄r nau t̄ ik. Maain yi skelim m̄t miyap̄r nau t̄ ik, te in ek yi yertei werek yi skelim menmen kike im mekre n̄im̄n ke yi m̄t. ³ Yi han ekitet menmen im. Maain haiu skelim m̄t ensel te ik ek haiu han ekitet haiu yaain te haiu skelim menmen mekre n̄im̄n ke haiu m̄t h̄ras. ⁴ M̄tik hak han enuk keriuwe k̄rak yinak, yi yenmak te yi eiwis̄k̄t tatno tat̄ip̄

* **5:7** Eks 12:21; 13:7; Ais 53:7; 1Pi 1:19 * **5:8** Eks 12:16-20; Diu 16:3 * **5:9** Mt 18:17; 2Te 3:14

* **5:11** 2Te 3:6; Ta 3:10; 2Jo 10 * **5:12-13** Mk 4:11 * **5:12-13** Diu 13:5, 17:7, 22:24 * **6:2** Rev

ninaan me mıt̄ yi yertei hır enun ap ne weiwik me God tesıwor hım a? Au emıt̄. ⁵ Hi hewis hım tokim mekre tıwei ik ken yi mıt̄ miyapır te yi yınk enuk yeriuwerem. Mekam! Ap te mıt̄ık kei kiutıp kekre nımın ke yi mıt̄ hırak ap te han ekitet menmen yaaim werek werek kakıkepi yi eikiyan eyu eyıt̄ au a? ⁶ Mar im au. Mıt̄ han nekre nımın ke yi mıt̄ hır han enuk nari nır yinan nises hım me God hır neri nen nanırp ninaan me mıt̄ ap nises God au neswor hım, te hır nankepi nankıyan nanıt̄.

⁷*Menmen im yi yırıkem hıram minını meriwaank han ki. Yi yetike ni yinan yesiuwehan hım, te yi ap eikiyan eyu han kiutıp au. Ni yinan hır nerekyi enu te yi einok au emıt̄. Me wı ni yinan hır nekintıp menmen mı, yi ap einok au emıt̄! ⁸ Te yi ap yırık menmen im au. Yi yerekyor enum yesıwor hım. Yi yırık menmen ham enum im yi yekintıp menmen me ni yinan kerek hır netikewi yi yises hım me God.

⁹*Yi han ekitet menmen im. Mıt̄ miyapır kerek enun ap te nanıno wit kerek God naanmıpre mıt̄ miyapır yaain taau. Yi ap han ekitet mıt̄ enun nanıno nanu nantike God au a? Yi han ekitet hır enun nanıno wit kırak te yi yemipın hıras me menmen im. Mıt̄ kerek netike miyapır nırıran, o newenıpi niuk me tıpir, o nıwaai netike miyapır ne mıt̄ han, o mıt̄ kerek nıwaai netike mıt̄ han hır nırık enum ap te nanu nanıt̄ wit kerek God naanmıpre mıt̄ miyapır yaain taau! ¹⁰ Mıt̄ miyapır kerek han kitet nankintıp menmen me mıt̄ han o hemkre menepam menmen mır o hekrit hekrit naam tıpar si enum ere hır netaritari menmen, o hır natıp enum nesıuwe mıt̄ han hım weinım o hır nari menmen me mıt̄ miyapır han, hır mıt̄ nar ik ap te nanıno nanu wit kerek God naanmıpre mıt̄ miyapır yaain en taau! ¹¹*Mıt̄ han nekre nımın ke yi mıt̄ nıpaı yi yırık menmen enum mar im te God Hımın Yaaik kesak menmen enum mekre han ki, kehımıteni yi mıt̄ nırak, hırak katıp yi yaain yentar yi yises hım me Mıt̄ık Iuwe Jisas Kraıs, yi nırak.

Yi yırık menmen yaaim yerıuwe yınk ki te mıt̄ nanwenıpi niuk me God nenterım

¹²*Yi yatıp menmen yapırwe kerek God ap katıp haiu mıt̄ ap mamırakem au, hıram yaaim, te hi hatıp menmen ham im ap te mamkepai haiu mamu werek au. Yi yatıp menmen im hıram yaaim haiu mırıkem. Te hi hetpi hi ap te arık menmen ham im au emıt̄ hentar hi hınapen menmen im hıram mamrı han kai te hi hanhanem wısenum han kai kakınke kakınterım. ¹³*Yi yatıp God kırık menmen te haiu mamım. God kewetaı tu te haiu emım menmen keremem. Te yi ap han ekitet menmen o tu ki hıram iuwe au. Hıram menmen weinım! Maain God kaknıp menmen metike yınk kaiu hıram mamı mıt̄. God kırık yınk kaiu te haiu mamtıke mıt̄ miyapır han ap emırık menmen enum au emıt̄. Haiu emırık menmen me Mıt̄ık Iuwe emwenıpi niuk mırak emrıuwe menmen haiu mırıkem merıuwe yınk kaiu. Mıt̄ık Iuwe Kraıs, hırak hanhan kakıkepai kaku kakıkre han kaiu. ¹⁴*Mıt̄ık Iuwe Jisas kaa te God pıke kıkık. Maain haiu mami, God pıke kakıkekyei haiu mıt̄ yınk kaiu kerıuwe menmen mırak iuwe.

¹⁵*Yi han ekitet menmen im. Yınk kaiu hırak pınak pınak ke yınk ke Kraıs. Yi han kitet hırak yaaik te haiu meıt̄ yınk kaiu hırak ke Kraıs, haiu mamno mamıt̄ mıte enu rumaa haiu mamıt̄an a? Taauye! ¹⁶*Yi han ekitet menmen im. Mıt̄ık hırak keıt̄ mıte enu worı mıt̄ his wewenem

* 6:7 Mt 5:39; 1Te 5:15; 1Pi 3:9

* 6:9 Ga 5:19-21; Ef 5:5; Rev 22:15

* 6:11 Ta 3:3-7

* 6:12

1Ko 10:23 * 6:13 1Te 4:3-5

* 6:14 Ro 8:11; 1Ko 15:20; 2Ko 4:14

* 6:15 Ro 12:5; Ef 5:30

* 6:16 Jen 2:24; Mt 19:5

h̄rak ketikerep h̄r n̄re ȳnk kiut̄p. Kekre t̄wei m̄t newis̄m God kat̄p me m̄t h̄r netike miyap̄r h̄r neitan. H̄rak kat̄p, “H̄r wik n̄re ȳnk kiut̄p.” ¹⁷*Te m̄t miyap̄r kerek nises M̄t̄ik Iuwe Krai, h̄r han k̄r kiut̄p ketikerek. ¹⁸Yi einop̄n eikeip̄n menmen enum m̄t netike miyap̄r h̄r n̄r̄iakem, h̄r nariyanhis keriyen newēnem n̄waai yeno miut̄p. Menmen enum ham m̄t miyap̄r h̄r n̄r̄iakem, h̄ram ap mam̄waank ȳnk k̄r au. Te m̄t miyap̄r kerek nariyanhis newen̄nem, h̄r nan̄waank h̄ras. ¹⁹*Yi han ekitet ȳnk ki h̄rak k̄re w̄nak God kehimit̄anek h̄rak k̄rak yaaik, H̄m̄n k̄rak Yaaik kerek h̄rak keweteyek, h̄rak kau kekerek. Ȳnk ki h̄rak ap ke yi m̄t keriyen au. ²⁰*H̄rak ȳnk ke God kent̄r h̄rak epei kesiuwe N̄kan k̄rak kaa kent̄r nu tentarak̄t kekepai h̄rai m̄t kaktaihis. Te h̄rai emwen̄ipi God emriuwe menmen h̄rai m̄r̄iakem em̄nt̄r menmen im iuwe h̄rak kerekyaitem kekepai keriuwerem.

7

H̄m me m̄t nantike miyap̄r nan̄tano

¹In ek hi hewisi h̄m me menmen n̄paa yi yewis t̄wei yi yitauhiyem. Yi yat̄p h̄ram yaaim m̄t ap neit miyap̄r o au? ²Te hi hanhan yi m̄t niut̄p niut̄p yeit miyap̄r ni nereri, yi miyap̄r niut̄p eyit̄ m̄kan ni nereri. Hi etpi menmen im hent̄r m̄t miyap̄r nerer wit̄ wit̄ h̄r nisesan n̄r̄ran, te hi h̄napen yi han ekitet eir̄iak menmen h̄r nisesim au em̄t! ³M̄t̄ik keit m̄te p̄rak h̄rak ekwisiye h̄r enyawan enwaai yeno miut̄p. M̄te nepei weit̄ m̄t̄ik k̄re h̄re euwis̄k h̄r enyawan enwaai yeno miut̄p. ⁴Hi hat̄p menmen im hent̄r m̄te h̄re ap naan̄m̄pre ȳnk k̄re wein̄ik au. M̄t̄ik k̄re naan̄m̄prewek. M̄t̄ik h̄rak ap naan̄m̄pre ȳnk k̄rak wein̄ik au. M̄te p̄rak kerepep naan̄m̄prewek. ⁵M̄t̄ik o m̄te h̄r ap n̄r̄ran nanyawan nanwaai yeno miut̄p au em̄t! H̄ram yaaim h̄r ap nanyawan me w̄ mei kike au h̄r nat̄pan nar ik: “Haw̄r ap wiyawan me w̄ meiyam kike au te haw̄r witehi God me menmen.” Maāin h̄r nitehi God me menmen im epei au, h̄r hanhan p̄ke enyawan te Seten ap kakri han k̄r te h̄r nan̄no nanriyanhis nanwen̄nem nantike m̄t miyap̄r han. ⁶H̄m im hi hetpiyem, hi ap hetpi God kat̄p yi m̄t niut̄p niut̄p eitike miyap̄r eyit̄an au. Hi hetpi han ki yi eyisesim. ⁷*Hi hanhan m̄t miyap̄r h̄r nanu wein̄m nan̄r ke hi hau wein̄m im, te God epei kerekyei h̄rai m̄t han in han ein. God k̄r̄iak me han h̄r hanhan nan̄t̄ miyap̄r. God kerekyei h̄rai m̄t han au h̄rai mam̄u wein̄n.

⁸Hi hat̄p m̄t miyap̄r kerek ap neitan au, o miyap̄r kerek m̄kan n̄r̄ epei naa. H̄ram yaaim te yi yayu wein̄m yaȳr ke hi hepu wein̄m im. ⁹*Yi ap te yewen̄n han ki yi hanhan eiwaai eitike m̄t o miyap̄r han, h̄ram yaaim te yi yaȳtan. H̄ram enum te yi yayu wein̄m te yi hanhan eiwaai eitike m̄t miyap̄r han. Eim em au enum em̄t!

¹⁰*Hi hetpi yi m̄t miyap̄r kerek epei yeitan hi hetpi h̄m iuwe yi miyap̄r ap einaaip̄s m̄kan ni. Hi kerekek hetpi h̄m im au. M̄t̄ik Iuwe ketpo te hi hetpiyem. ¹¹Miyap̄r kerek n̄inaip̄s m̄kan n̄r̄ h̄r ap te nan̄t̄ m̄t han au em̄t, o au en h̄r p̄ke en̄no en̄t̄ m̄kan n̄r̄ keriyen. Yi m̄t ap te yainaāiw̄r miyap̄r ni. ¹²Hi h̄rekes hetpi yi m̄t miyap̄r hanhan menmen im. M̄t̄ik Iuwe Krai ketpewem au. Hi h̄rekes han kitet̄im. M̄t̄ik kerek kises h̄m me God h̄rak epei keit m̄te kerek ap wises h̄m me God, h̄re hanhanek h̄re

* **6:17** Jo 17:21-23; Ro 8:9-11; Ga 2:20 * **6:19** 1Ko 3:16 * **6:20** 1Ko 7:23; 1Pi 1:18-19; Fl 1:20

* **7:7** Mt 19:12 * **7:9** 1Ti 5:14 * **7:10** Mt 5:32, 19:9

wen wau wetikerek, h̄rak ap te kakneiniye kaknaw̄rep taau. Au, h̄rak ekwisiye h̄re ewu eutikerek. ¹³ M̄te kerek wises h̄m me God epei weit m̄tik kerek ap kises h̄m me God, h̄rak hanhan wen kau ketikerep, h̄re ap waunaw̄rek au em̄t! ¹⁴ H̄re ap waunein̄k waunaw̄rek waw̄ntar God epei kat̄ip m̄tik ik ap kises h̄m me Krai, h̄rak keh̄m̄tanek kentar m̄te p̄rak h̄re wises h̄m me Krai werek werek. M̄tik ap kaknaain m̄te p̄rak kaknaw̄rep kak̄ntar God kat̄ip m̄te hap h̄re ap wises h̄m me Krai, h̄rak keh̄m̄tanep wentar m̄tik k̄re h̄rak kises h̄m me Krai werek werek. H̄m im h̄ram yaaim te n̄kerek ni God kat̄ip h̄r yaain. H̄m im h̄ram enum memip̄n hi hetpiyem te God kakt̄ip n̄kerek ni h̄r enun n̄re n̄kerek ne m̄t miyap̄r ap nises h̄m me Krai. Te h̄m im h̄ram yaaim, God kat̄ip h̄r yaain. ¹⁵ *M̄t o miyap̄r ap nises h̄m me Krai, h̄r hanhan nan̄naaw̄r m̄t o miyap̄r n̄r kerek nises h̄m me Krai, h̄r ap te nenipi h̄r nanu nantikeri au em̄t! Yi eiwiis h̄r nan̄naw̄i. M̄te kerek wises h̄m me Krai, m̄tik k̄re k̄napen kaku kaktikerep, h̄re ap te wauri han ke m̄tik k̄re kaku kaktikerep au em̄t! M̄tik kerek kises h̄m me Krai m̄te p̄rak w̄napen wawu wautikerek ap te kakri han k̄re te h̄re wawu wautikerek au em̄t. God keh̄m̄tenai hau m̄t miyap̄r n̄rak te hau emises menmen yaaim em̄tike m̄t miyap̄r han emkiyan emu em̄t. ¹⁶ *M̄te hap h̄re wep̄tari menmen im. H̄re wautike m̄tik k̄re ap kises h̄m me Krai h̄r wen nekiyan nau h̄re wauri han k̄rak werek te h̄rak kakises h̄m me Krai o au. M̄tik hak h̄rak kep̄tari menmen im. H̄rak kaktike m̄te p̄rak kerek ap wises h̄m me Krai, h̄r wen nankiyan nau, h̄rak kakri han k̄re te h̄re wawises h̄m me Krai o au. Te yi han etiket werek werek menmen God hanhan yi eiysesim eir̄akem.

Hau emu emises menmen hau m̄r̄akem me w̄ n̄paa God keh̄m̄tenai hau m̄t miyap̄r n̄rak

¹⁷ *Hi hetpi h̄m miut̄ip im. Yi m̄t miyap̄r niut̄ip niut̄ip eiyu eiyses menmen kerek M̄tik Iuwe Krai keh̄m̄taneyem. Yi eiysesik eiyu eiyr̄ ke n̄paa w̄ h̄rak kari han ki yi yisesik. Hi hat̄ip m̄t miyap̄r kerek nerer wit wit h̄r nises God hi hetpor har ik. ¹⁸ M̄t kerek n̄paa God kari han k̄r h̄r nises h̄m m̄rak, h̄r m̄t han epei nerekir ȳnk k̄r, h̄r ap te nan̄sak menmen im meteik̄n m̄t h̄r ne weiw̄k me Isrel au em̄t. Mar im m̄t kerek n̄paa God kari han k̄r h̄r nises h̄m m̄rak, h̄r m̄t ap nerekir ȳnk k̄r, h̄r ap hanhan nanwis m̄t nanrekir ȳnk k̄r te h̄r nanre m̄t ne weiw̄k me Isrel au em̄t. ¹⁹ *Menmen im me m̄t h̄r nerekir ȳnk ki, h̄ram menmen wein̄m. M̄t h̄r ap nerekir ȳnk ki h̄ram menmen wein̄n. H̄ram ap mamkepi te God kakt̄ip yi yaain au. Menmen iuwe h̄ram menmen im: Yi eiyu eiyses h̄m kerek God ketpi yi eiysesim. ²⁰ M̄t h̄r enu en̄r ke n̄paa w̄ God kari han k̄r h̄r nises h̄m m̄rak. ²¹ Yi ap hanhan eiriuwe menmen im: N̄paa God kari han ki yi yr̄ak menmen me m̄tik hak yi yeit pewek mererim au, yi yr̄e slev, h̄ram menmen wein̄m. Yi han enuk yeriuwe menmen im au. Te maain h̄r nanwisi yi yainaw̄ri yi yau wein̄m, yi eino han yaaik eiyu eiriuerem. ²² *M̄tik kerek h̄rak slev k̄r̄ak menmen me m̄tik iuwe kerek naanm̄p̄r̄wek h̄rak ap kak̄t̄ pewek mererim au, me w̄ God kari han k̄rak h̄rak kises h̄m me Krai, h̄rak k̄re m̄tik yaaik keit pewek me M̄tik Iuwe God. M̄tik kerek kepu yaaik ap m̄tik hak naanm̄p̄r̄wek, me w̄ God kari han k̄rak h̄rak kises h̄m me Krai, h̄rak k̄re m̄tik ke M̄tik Iuwe God, h̄rak kakr̄ak menmen

* 7:15 Ro 14:19 * 7:16 1Pi 3:1 * 7:17 1Ko 7:20, 24 * 7:19 Ro 2:25; Ga 5:6, 6:15 * 7:22 Fm 16; Ef 6:6; 1Pi 2:16

mīrak weinīm. ²³ Jisas kaa hemkre mewen. Me menmen im God epei kewīr menmen wīsenum te pike ketihis yi mīt. Te yi ap eiwis mīt hīr nanmitip+n nanriuwe hīm mīr nanri han ki te yi eiyses han kīr au emīt! ²⁴ Tīs, nai yinan haiu wen mamtike God mamu han kiut+p, haiu wen mepu mar ke haiu mepu me wī nīpaa God kari han kaiu haiu misesik.

Hīm me miyapīr hīr ap neit mīkan hīr netike miyapīr mīkan nīr epei naa

²⁵ *In ek hi ewisi hīm me miyapīr hīr ap neit mīkan. Hi ewisiyem entar yi nīpaa yitauhiyem. Mītīk Iuwe Kraisketpo hīm hi etpiyem au, te hi hetpi han kai me menmen im. God epei hanhana kerekyo yaaim kekepa hi han kitet menmen werek werek. Te yi eiyses hīm mai hīram yaaim. ²⁶ Hi han kitet menmen im. Hīram yaaim te mīt miyapīr nanu weinīm nanīntar hīm im em mīt enun ne tī nerekyei menmen enum. ²⁷ Yi mīt miyapīr kerek epei yeitan, yi ap eipīr mīkan o miyapīr nī nīpaa yi yetor. Yi mīt yau weinīm o yi miyapīr yau weinīm, yi ap yaitike mīt o miyapīr han yi ap yaiyītan au emīt! ²⁸ *Yi mīt o miyapīr yi yeitan, yi yīrīak menmen enum au. Te hi hetpi menmen im hentar mīt nerekyi enum hīram mamīwaank yi mīt miyapīr kerek epei yeitan. Hi han han menmen enum im mamnen mamiwep au, te yi yau weinīm.

²⁹ *Nai yinan, hīr o as me hīm im hi hewisiyem hīram mar im. Wī kerek God kehīmītenai haiu mīt mamu tī ik hīram menep epei au. Yi han ekitet menmen im, yi eirīak menmen me God iuwe. In ere maain mīt epei neit miyapīr kerek nīrīak menmen me God nanrīakem wīsenum nanīr ke mīt kerek ap neit miyapīr.

³⁰ Mīt miyapīr kerek nīrīak menmen me God, hīr nīkīt me menmen, hīr enweikīn enre mīt miyapīr kerek ap nīkīt menmen. Mīt miyapīr kerek hīr han yaaik enweikīn enre mīt miyapīr han enuk. Mīt miyapīr kerek netenen menmen yapīrwe enweikīn enīr ke mīt miyapīr ap netenen menmen. ³¹ *Mīt miyapīr kerek neit menmen me tī ik hīr ap hanhan iuwe neriuwerem nentar menmen me tī ik maain hīram mamīwaank mamīt.

³² Hi hanhan yi han kitet mar im: Yi ap han ekitet menmen me tī yapīrwe te yi han kaa menmen me God au emīt! Mīt kerek ap neit miyapīr hīr hanhan nanrīak menmen me God keremem. Hīr hanhan nanrīak God han yaaik kakriuwari.

³³ Mīt kerek hīr neit miyapīr, hīr han kitet menmen me tī hīr nanrīak miyapīr nīr han yaaik nanriuwerem. ³⁴ Mīt nar ik hīr han kitet menmen wik. Hīr hanhan nanrīak miyapīr han yaaik nanriuweri. Miyapīr ap neit mīkan o miyapīr nīhan hīr hanhan nanrīak menmen me Mītīk Iuwe. Hīr hanhan yīnk kīr ketike hīmīn kīr hīrak yaaik kakrīak menmen me God keremem. Te miyapīr kerek epei neit mīt hīr hanhan nanrīak mīt nīr han yaaik nanriuweri. Te hīr hanhan neriuwe menmen me tī ik. ³⁵ Hi ap hetpi menmen im te hi heremir menmen yi yīrīakem au. Hi hetpiyem hīram mamkepi yi eirīak menmen yaaim eiysesim werek werek, te menmen me tī ap te mamri han ki iuwe me wī yi yīrīak Mītīk Iuwe menmen mīrak.

³⁶ Mītīk kerek ketike mīte hīr nehīmīteni nanītan, hīrak yīnk enuk kentar hīrak hanhan kakwaai kaktikerep, hīrak kaktīwe hīr nanītan. Hīr ap nanrīak menmen enum nanīntar hīr nanītan au. Hīram yaaim. ³⁷ Mītīk kiut+p kerek mītīk hak ap kari han kīrak te hīrak hīrekes kewenīn han kīrak ke menmen im, hīrak han kitet ap hanhan kakwaai kaktike mīte, hīrak kīnapen kaktike mīte hīr nanītan, hīram yaaim. ³⁸ Tīs, mīt kerek

neit miyap̄r h̄r neitan, h̄r n̄r̄rak menmen yaaim. Te m̄t kerek newen̄n han k̄r ap nan̄t miyap̄r, h̄r nin̄ni n̄r̄rak yaaim iuwe.

³⁹ *Miyap̄r netike m̄t n̄r̄ h̄r nekiyan nau neit me w̄i m̄t h̄r nau t̄i ik. Maain m̄t̄ik ke m̄te h̄rak kaki, h̄ram werek te h̄re p̄ke waw̄t m̄t̄ik hak. H̄re waw̄t m̄t̄ik hak kerek kises h̄im me M̄t̄ik Iuwe Kraisk ek. M̄t̄ik keiyak taau. ⁴⁰ Te hi han kitet menmen im. M̄te m̄t̄ik k̄re epei kaa, h̄re wawu weiniye h̄re han yaaik wawu. God H̄im̄n Yaaik k̄rak h̄rak ketpo menmen im.

8

H̄im me menmen m̄t newepwarem newet t̄ipir em

¹ *In ek hi ewisi h̄im me menmen kerek m̄t ne t̄i ap nises God newepwarem newet t̄ipir em. Hi hewisiyem hentar yi n̄paa yitauhiyem. Hi hertei yi yat̄ip menmen im: “Haiu mertei menmen yap̄rwe.” Hi hat̄ip h̄im im: Menmen haiu merteiyem wein̄m h̄ram merekyei haiu menke perkenum o paan tokik, te haiu han tewen̄nan h̄ram mamkep̄ai te haiu yaain em̄r ke Kraisk. ² *M̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r han kitet h̄r nertei menmen iuwe, te God kakt̄ip h̄r enun ap han kitet menmen o nertei menmen m̄rak werek werek wen au. ³ *Te m̄t miyap̄r h̄r han tewen̄n God h̄rak kakt̄ip h̄rak kak̄rteit̄i h̄r m̄t miyap̄r n̄rak.

⁴ *Te hi hetpi h̄im im me menmen haiu mam̄m kerek n̄paa m̄t h̄r newepwarem newet t̄ipir em. Haiu mertei h̄im im yi yetpim h̄ram yaaim. Haiu mertei nu m̄t nimaam newis ninaan mau tein̄k newis̄m merp hankiu eik, h̄ram mekreh̄r ke t̄ipir, te h̄ram m̄re God taau. God kiut̄ip kerekek h̄rak kepu. ⁵ Menmen yap̄rwe mau nepni metike t̄i te m̄t ap nises h̄im me God h̄r nat̄ip menmen im h̄ram m̄re God. God yap̄rwe netike m̄t iuwe yap̄rwe nar ek h̄r nepu, te haiu m̄t mertei menmen im. ⁶ *God kiut̄ip kerekek h̄rak Haai k̄rak h̄rak kepu. H̄rak as o h̄r ke menmen yap̄rwe, haiu mau t̄i te emisesik. M̄t̄ik Iuwe kiut̄ip kerekek kepu. H̄rak niuk m̄rak Jisas Kraisk. N̄paa h̄rak k̄r̄rak menmen yap̄rwe meit nepni, menmen mau t̄i. H̄rak kerekyei haiu meit H̄im̄n Yaaik k̄rak h̄rak kekep̄ai haiu mepu.

⁷ Te m̄t han kerek nises h̄im me God h̄r nep̄tari ninaan mau tein̄k h̄ram wein̄m. H̄r han kitet h̄ram mepu me w̄i h̄r naam menmen kerek n̄paa m̄t nen newepwarem newet t̄ipir em, h̄r han kitet h̄r naam h̄ram mar ke h̄r h̄ras newepwarem newet t̄ipir em. Te h̄r han kitet God kakt̄ip h̄r n̄r̄rak enun. ⁸ *God ap han kitet haiu mam̄m menmen h̄r m̄t newepwarem newet t̄ipir em o haiu ap mam̄m. Au h̄ram menmen wein̄m. Menmen haiu mam̄m ap te mam̄rak God han kitet haiu m̄t miyap̄r enun au. Menmen haiu ap mam̄m ap te mam̄rak God han kitet haiu m̄t miyap̄r yaain au. Menmen haiu mam̄m h̄ram menmen wein̄m.

⁹ *H̄ram menmen wein̄m te yi naanmam̄re h̄ras me menmen yi yaȳm te yi ap einip m̄t kerek ap nises h̄im me Kraisk werek werek wen au, h̄r nan̄waank h̄ras. H̄r nan̄r menmen yi yaam te h̄r ȳnk enuk. Mar im yi yaȳwaank menmen me Kraisk h̄r nisesim nan̄nterim.

¹⁰ Hi hetpi menmen im hentar maain m̄t̄ik hak h̄rak kaknen kakrit ti hau hankiu haam menmen kerek m̄t han epei newepwarem newet t̄ipir em, h̄rak ap kertei ti han kitet menmen im h̄ram wein̄m. H̄rak han kitet ninaan mau tein̄k h̄ram t̄ipir. H̄rak kakrit ti haam menmen te h̄rak han

* 7:39 Ro 7:2-3 * 8:1 Ap 15:29 * 8:2 Ga 6:3 * 8:3 Ga 4:9 * 8:4 1Ko 10:19; Ga 4:8; Diu 4:35, 39, 6:4 * 8:6 Mal 2:10; 1Ko 12:5-6; Ef 4:5-6; Jo 1:3 * 8:8 Ro 14:17 * 8:9 Ro 14:13-15; Ga 5:13

kitet hiram werek hirak kakim. Te hirak kakawaank him me Krais hirak kisesim. ¹¹*Ti haam menmen im hentar ti hertei ninaan mau teinik hiram menmen weinim. Te mitik hak ap kerteiyem au, hirak kakim menmen hirak kakawaank menmen me Krais hirak kisesim kakantar menmen me Krais hirak kisesim kakantar menmen im hirak kaam. ¹² Mar im yi epei yirak Krais menmen enum yentar yi yirak han ke ni yinan hir han kir kakawaank me menmen yaaim me Krais hir nisesim nentar menmen im yi yaam. ¹³*Tis, hi han kitet menmen kerek hi haam hiram mamrak kai yinak hirak kakawaank han kirak ke menmen yaaim me Krais hirak kisesim, hi maain ap te hahim menmen im meiyam taau. Hi hnapen arak kai yinak kakawaank han kirak kakinterim.

9

Pol han yaaik hirak nipaa ap kari pewek mei me mit ne Korin me menmen hirak kerekoyem

¹*Him meiyam ap te mamwena me menmen hi hirakem me God taau. Hi mitik aposel kerekek, hi epei hir Mitik Iuwe kaiu Jisas Krais. Yi mit yises him me Krais yentar menmen me Mitik Iuwe Krais hi herekiyem. ²*Mit han hir ap han kitet hi aposel hiram menmen weinim. Yi mit ne Korin han kitet hi aposel hentar menmen hi hirakem meteikniyem. Yi hiras yertei him me Krais te menmen im meteikni Mitik Iuwe kehimitena hi hire mitik aposel kirak. ³ Mit kerek hir natip hi Pol hi ap hire aposel hi hewenior him, hi hetpor him kerek hi epei hewisiyem. ⁴*Hi han kai hi ehit menmen me yi mit miyapir te hi ahim me menmen hi herekiyem entar hi aposel. Menmen im enum a? ⁵*Hi ap heit mite au, te hi hanhan hahit pei hire wises him me Krais hire wautikewa waunen wauri a? Mitik Pita ketike aposel han netike Jisas Krais kikrek hirak hirakem mar im, te hiram yaaim hi hises han kai hi arakem. Hiram yaaim werek te hi hitihi yi naanemprowir me menmen wi hawir waunen wauri o au a? Hiram yaaim ye! ⁶ Mekam! Yi han kitet hi hetike Banabas hawir wik keretet waurak menmen naanempre hirekses me menmen hawir wawim me wi hawir wetpi him yaaim me Krais, te aposel han en au a? Taau!

⁷ Mit kerek hir nire soldia ne ami hir ap naanmire hiras me menmen au. Mitik iuwe kir kewetirem. Mit ap namir ni te mit han nanitpor nanirik, "Yi eimir menmen me ni te yi ap te yayim menmen taau." Auye! Mit kerek namir ni hir hiras nanim menmen. Mit han au. Mit naanmpre sipsip hir nanim nim me sipsip. Ap te mit han nanin nanitpor au emit. Hir ap te nanises menmen mar im au. Te hi hetpi. Hiram yaaim hawir wik witihi te yi naanemprowir me menmen me wi hawir wau wetikewi waukepi.

⁸ Menmen im hir netpiyem hiram him mit keriyen nertei hiram yaaim au. Him me God mau tiwei nipaa mit newisim hiram matip mar im.

⁹*Nipaa Moses kewis him mau tiwei hiram matip: "Yi ap yayepet him ke bulmakau kerek kentirer rais haas kewenem te hirak ap kakim ham pnam au emit!" God ap han kitet bulmakau keremem me wi hirak katip Moses im. ¹⁰*Au, hirak katip him im mamkepai haiu mit mamtike bulmakau. Moses kewis him im te haiu mit yapirwe mamrtei menmen im: Mitik kerek kewen ti kakmir menmen ketike mitik kerek kewen rais haas, hirakit wik tatit pewek mamrer menmen me hirakit tatriakem. ¹¹*Menmen im

* **8:11** Ro 14:15, 20 * **8:13** Ro 14:21 * **9:1** Ap 22:17-18, 26:16; 1Ko 15:8 * **9:2** 2Ko 3:2-3

* **9:4** Lu 10:8; 1Ko 9:13-14 * **9:5** Jo 1:42 * **9:9** Diu 25:4; 1Ti 5:18 * **9:10** 2Ti 2:6 * **9:11**

Ro 15:27

h̄iram ap enum te m̄it kerek nam̄r ni o m̄it h̄ir newen rais, h̄ir nan̄m meiyam p̄nam. Mar im h̄iram ap enum te haw̄r wawit̄ihi yi eiwetaw̄r menmen mamkaap ȳnk kaw̄r yentar haw̄r epei wetpi h̄m yaaim me Kraiss mamkaap h̄m̄n ki. ¹² *H̄iram yaaim m̄it han kerek nekepi neriuwe menmen nan̄t menmen naanempre ȳnk k̄ir keriuwerem, te h̄iram yaaim iuwe haw̄r ewit̄ menmen. Haw̄r m̄it̄k̄it iuwe win̄ini!

Te n̄paa ere in haw̄r wik ap weit menmen me yi m̄it au. Haw̄r wau enum n̄np̄i mewew̄r te haw̄r ap wari han ki enum te yi ȳnapen yemtau h̄m yaaim me Jisas Kraiss au. ¹³ *Yi han ekit̄ menmen im. M̄it pris ne Isrel kerek n̄riak menmen neit w̄nak ke God m̄it newisi h̄r naam menmen p̄nam m̄it newis̄im mekre w̄nak eik nanwet God em. M̄it pris kerek neit menmen me m̄it newis̄im mau k̄inaan newepwar God em, h̄r naam ham p̄nam. ¹⁴ *Mar im, M̄it̄k̄ Iuwe God kat̄ip m̄it kerek newepyap̄r h̄m yaaim me Kraiss, h̄r nan̄t menmen me m̄it h̄r nemtau h̄m yaaim im te h̄r naanempre ȳnk k̄ir ekrerim. ¹⁵ *H̄irak yaaik hi aposel hit̄ihi me menmen, te n̄paa hi ap hit̄ihi me menmen au. In ek hi ap hewisi t̄wei ik te hi it̄ihi yi naanamrau me menmen taau. Hi n̄np̄i meyo wisenum ere hi hahi te hi h̄napen eh̄t menmen me his me m̄it̄k̄ kiut̄ip. Hi et̄wem, te hi ap at̄ip hi hewepyap̄r h̄m me God ap heit pewek mererim au. ¹⁶ *Hi ap han yaaik heriuwe h̄rekes hentar hi hat̄ip m̄it miyap̄r h̄m yaaim me Kraiss keremem au. M̄it̄k̄ Iuwe Kraiss keh̄im̄tena hi hewepyap̄rem. Hi ap hewepyap̄rem te han kai enuk keriuwe h̄rekes, hi heweik̄n sip ewet menmen M̄it̄k̄ Iuwe ketpewem hi h̄riakem. ¹⁷ *Hi h̄rekes han kitet hi ano ewepyap̄r h̄m yaaim me Kraiss te hi eh̄t pewek o menmen yaaim emrerim. Te hi h̄rekes ap han kekrit̄ te hi h̄riak menmen im au. Hi kerekek hises menmen n̄paa God keh̄im̄tena hi ariakem te hi ap eh̄t pewek o menmen emrerim au em̄it! Hi h̄riakem wein̄m. ¹⁸ Hi heit mekam yaaim me hi hewepyap̄r h̄m yaaim me Kraiss a? Hi heit menmen im. W̄i kerek hi hen ein hen ein hewepyap̄r h̄m yaaim me Kraiss, hi han yaaik hat̄ip m̄it miyap̄r em wein̄m. Hi ap hari menmen m̄r mererim au, mar ke h̄m me God h̄ram mat̄ip hi han kai eh̄sesim.

Pol Kat̄ip h̄irak k̄ire wok m̄it̄k̄ ke m̄it miyap̄r yap̄rwe

¹⁹ *Hi hepu wein̄m m̄it han ap nin̄na naanamrau au. Hi naanempre h̄rekes me menmen. Te hi heweik̄n h̄re wok m̄it̄k̄ ke m̄it yap̄rwe te hi hari han k̄ir yap̄rwe te h̄r nanises h̄m yaaim me Kraiss. ²⁰ *W̄i kerek hi hau n̄m̄n ke m̄it miyap̄r ne Juda, hi hies h̄m lo me Moses te hi ari han ke m̄it en, h̄r nanises h̄m me Kraiss. Hi han kitet h̄m me Moses mau t̄wei h̄ram wein̄m ap te mamri han kai. Te w̄i hi hau hetike m̄it ne Juda, hi hisesim te hi ari han k̄ir h̄r ap enises h̄m me Moses meiyam au. Hi eh̄ses h̄m yaaim me Kraiss keremem. ²¹ *Hi ap heweik̄n sip hewet h̄m n̄paa God kewet Moses em au. Hi hises h̄m me Kraiss kerekek. Te w̄i kerek hi hau hetike m̄it miyap̄r neiyam ap nises h̄m me Moses, hi ap hises h̄m me Moses au. Hi h̄riak menmen im te hi ari han k̄ir h̄r nanises h̄m yaaim me Kraiss. ²² *W̄i kerek hi hau hekre n̄m̄n ke m̄it miyap̄r h̄r ap nises God werek werek, hi ap h̄riak menmen mam̄n̄i h̄r han enuk neriuwa. Au, hi hises menmen h̄r han kitet h̄ram yaaim te hi ari han k̄ir h̄r nanises h̄m me Kraiss werek werek. Me w̄i yap̄rwe hi hau hekre n̄m̄n ke m̄it yap̄rwe

* **9:12** Ap 20:34-35; 2Ko 11:9; 1Ko 13:7   * **9:13** Nam 18:8, 31; Diu 18:1-3   * **9:14** Mt 10:10; Lu 10:7; Ga 6:6   * **9:15** Ap 18:3   * **9:16** Jer 10:9   * **9:17** 1Ko 4:1   * **9:19** Mt 20:26-27   * **9:20** Ap 21:20-26   * **9:21** Ga 2:3   * **9:22** 2Ko 11:29; Ro 11:14

nerer wit wit, hi hises menmen h̄r han kitet h̄ram yaaim te hi ari han k̄r h̄r nanises h̄m me Kraiś. ²³ Menmen im yap̄rwe hi h̄r̄iakem, hi h̄r̄iakem mamkaap m̄t miyap̄r nises h̄m yaaim me Kraiś te hi atikeri haiu mam̄t menmen yaaim God kakwetaiyem.

Haiu emises God em̄r ke m̄t nesiuknen resis h̄r nan̄t menmen

²⁴ *Yi han kitet menmen im. M̄t yap̄rwe nesiuknen te m̄t̄ik kiutip kerekkek kin̄ni h̄rak kak̄t menmen. Mar im yi yises h̄m me Kraiś werek werek yar ke m̄t̄ik kiutip h̄rak kesiuknen kin̄n m̄t han, te yi yaȳt menmen yaaim God kakwetiyem. ²⁵ *M̄t yap̄rwe kerek hanhan nansiuk̄n nan̄t menmen, h̄r nesiuknen yap̄rwe hekrit hekrit te ȳnk k̄r h̄rak manpenuk. H̄r n̄r̄iak menmen im te h̄r nanin̄n m̄t han nan̄t menmen kerek m̄t iuwe nanwet m̄t̄ik kerek kin̄ni h̄r nanwet̄iwekem. Haiu mam̄riak menmen iuwe emises h̄m me God te haiu mam̄t menmen m̄rak yaaim. Menmen God kakweteyem h̄ram ap te mam̄waank mam̄r ke menmen me t̄i m̄t nesiuknen h̄r net̄iwem au. ²⁶ Te hi h̄re m̄t̄ik kesiuknen in kesiuknen ein au. Hi h̄re m̄t̄ik kesiuknen kakin̄n kakiun mak. Hi har ke m̄t̄ik kerek kew̄r his wein̄m kenep n̄me au. Hi har ke m̄t̄ik kerek kew̄r his kenep m̄t̄ik kepan k̄rak ek h̄rak kin̄nek. Mar im hi h̄r̄iak menmen me God werek werek, hi naanempre h̄rekes me menmen hi hisesim. ²⁷ *Hi h̄re m̄t̄ik h̄rak k̄r̄iak menmen ere ȳnk k̄rak hemkre hemkre wein̄k siuwan mak̄p w̄senum. Hi hewen̄n han kai ke menmen enum hi hanhanem, te maain w̄i hi hat̄ip m̄t miyap̄r h̄m me God epei au, h̄rak M̄t̄ik Iuwe ap kak̄t̄po hi au enuk ap eh̄t menmen yaaim m̄rak taau.

10

Yi naanmamre h̄ras te yi ap eir̄iak menmen enum

¹ *Nai yinan hi hanhan yi eiȳrte markeik God k̄kaap maamrer naiu. W̄i n̄paa maamrer naiu nises Moses neit yaank تنهاان wein̄k enuk menmen auri, God keruwet nap̄i kau nepni naanm̄pror keteiknor yayiwe. Me w̄i im h̄rak k̄kaap m̄t miyap̄r yap̄rwe h̄r nen nerekir wan m̄t nenewek niuk m̄rak Wan Nin̄k, h̄r ap kei kiutip kaa au. ² Menmen maamrer naiu n̄r̄iakem nap̄i kau nepni k̄wap̄n ȳnk k̄r, h̄r nerekir wan m̄t nenewek Wan Nin̄k, h̄ram merekyor h̄r m̄t miyap̄r ne Moses, h̄r nisesik nar ke in m̄t newis m̄t han n̄k̄r̄i neriuwe t̄ipar neteik̄n h̄r ne M̄t̄ik Iuwe Kraiś h̄rak naanm̄pror. ³ *H̄r yap̄rwe naam menmen h̄r nenewem “mana” kerek God kewet̄irem meke wit k̄rak man, h̄ram mekepi manpenun. ⁴ *H̄r yap̄rwe naam t̄ipar miutip kerek God H̄m̄n Yaaik kewet̄irem meke nan man, h̄ram mekepi manpenun. H̄r naam t̄ipar meke nan man, kerek God H̄m̄n Yaaik kewet̄irem, h̄rak kau ketikeri neit wit kerek m̄t ap nei newi au. Nan ik h̄rak H̄m̄n ke Kraiś, h̄rak k̄kaap h̄m̄n k̄r, kar ke t̄ipar meke nan h̄r naam m̄kaap ȳnk k̄r. ⁵ *God k̄kaap h̄r m̄t yap̄rwe te h̄rak han yaaik keruwe menmen m̄t han niutip niutip keriyen nekre n̄m̄n ke h̄r m̄t h̄r yap̄rwe n̄r̄iakem a? Taauye! God kan̄p kenepi te herwe ȳnk k̄r k̄waai kerer wit wit me wit m̄t ap newi. ⁶ *God k̄r̄iak menmen im epei man meteiknai haiu ap hanhan em̄riak menmen enum em̄r ke h̄r n̄r̄iakem.

* 9:24 Fl 3:14; 2Ti 4:7-8 * 9:25 2Ti 2:4-5; Je 1:12; 1Pi 5:4 * 9:27 Ro 8:13, 13:14 * 10:1 Eks 13:21-22, 14:22-29 * 10:3 Eks 16:35 * 10:4 Eks 17:6; Nam 20:11 * 10:5 Nam 14:26-30; Hi 3:17; Ju 5 * 10:6 1Ko 10:11; Nam 11:4, 34

7* Haiu ap emwenꝑi niuk me tꝑir mamꝑr ke mꝑt han nekre nꝑmꝑn ke hꝑr maamrer nauꝑ en hꝑr nꝑriakem. Hꝑm me God mau tꝑwei Moses kewisꝑm hꝑram matꝑ mar im: “Mꝑt miyapꝑr en nau yeno naam menmen. Hꝑr naam menmen epei au, hꝑr nekrit nꝑrꝑre nꝑriak tꝑir hꝑr nisesik hꝑrak han yaaik keriuweri.” 8* Haiu mꝑt miyapꝑr ap emriakan emisesan emꝑr ke nꝑpaa mꝑt miyapꝑr han nekre nꝑmꝑn ke hꝑr mꝑt hꝑr nꝑriakem. God han enuk keriuweri hꝑrak kanꝑ te mꝑt miyapꝑr han nar ke 23,000 mꝑt hꝑr naa ne wꝑ miutꝑ.

9* Haiu ap te mamri han ke Mitꝑk Iuwe God ere hꝑrak han enuk keriuwai mamꝑr ke mꝑt miyapꝑr han nekre nꝑmꝑn ke hꝑr mꝑt en hꝑr nꝑriakem. God han enuk keriuweri te hꝑrak keriuwet manꝑen (o yemik) kanꝑ hꝑr naa.

10* Haiu ap te mamne God mamꝑr ke mꝑt miyapꝑr han nekre nꝑmꝑn ke hꝑr mꝑt en hꝑr nꝑriakem. Hꝑr nenerek me menmen te God keriuwet mitꝑk ensel hꝑrak kan kanꝑ hꝑr naa. 11* Nꝑpaa menmen im yapꝑrwe epei man menꝑ maamrer nauꝑ mekeꝑi hꝑr nertei God han enuk keriuwe menmen hꝑr nisesim. Maain mꝑt newisꝑm mau tꝑwei mamkeꝑai haiu mꝑt miyapꝑr in. Hꝑram meteiknai haiu mꝑt miyapꝑr kerek mau tꝑ me wꝑ im menꝑ Kraiꝑ pꝑke kaknen, haiu naanemꝑre hꝑras te haiu ap mamises menmen enum kerek nꝑpaa hꝑr maamrer nauꝑ hꝑr nꝑriakem.

12 Te yi mꝑt miyapꝑr kerek han kitet yi yinꝑn maamrer ni yi yises hꝑm me Kraiꝑ werek werek, yi naanmamre hꝑras te menmen ap mamri han ki yi yairꝑak menmen enum. 13* Menmen yapꝑrwe epei man mari han ki te yi yayises menmen enum, yi ap han ekitet hꝑram man mari han ke yi mꝑt keriyen au. Hꝑram epei man mari han ke mꝑt miyapꝑr yapꝑrwe nerer wit wit. God hꝑrak yaaik kakꝑkeꝑi ap kakwis menmen enum mamnen mamri han ki maminꝑni au. Menmen enum mamnen han ki te hꝑrak kakꝑkeꝑi te yi eyinꝑnem eyu.

Haiu ap emises hꝑm me God mamꝑtike hꝑm me tꝑir au emꝑt-God kerek

14* Nai yinan yaain, yi eiweikꝑn sip eiwet tꝑir te yi ap eiwenꝑi niuk mꝑr au emꝑt eyꝑntar God kakꝑkeꝑi naanmamꝑri. 15 Hi hetꝑi hꝑm im men yi mꝑt miyapꝑr kerek yi yertei menmen im werek werek. Yi han ekitet menmen kerek hi hetꝑiyem. 16* Wꝑ kerek haiu mitehi God me tꝑir me komunion mekre kap haiu mamꝑm, haiu meteikꝑn haiu metike Kraiꝑ mau han kiutꝑ me hemkre mꝑrak nꝑpaa mewen. Niu o bret kerek haiu mewenem mamꝑm meteikꝑn haiu metike Kraiꝑ mau han kiutꝑ me yꝑnk kꝑrak wꝑ nꝑpaa hꝑrak kaa kentar nu tentarakꝑt. 17* Haiu mꝑt haiu mꝑre yapꝑrwe, te haiu maam niu o bret miutꝑ. Haiu maam niu o bret miutꝑ te hꝑram meteikꝑn haiu yapꝑrwe mꝑre yꝑnk kiutꝑ ke Kraiꝑ.

18* Yi han kitet mꝑt miyapꝑr ne Isrel. Mꝑt miyapꝑr kerek naam menmen kerek mꝑt pris nesenkekim newisꝑm mentar kꝑnaan namꝑ, hꝑram meteikꝑn hꝑr netike God nau han kiutꝑ me kꝑnaan im. 19* Mekam? Menmen im yi han kitet hi atꝑ menmen mꝑt ne tꝑ newepwarem newet tꝑir rem hꝑram menmen iuwe a? Taauye! 20* Menmen mꝑt ap nises God hꝑr newepwarem newisꝑm mau kꝑnaan, hꝑr newet tꝑir. God au. Te hi hꝑnapen yi yaam menmen mꝑt newepwarem newet tꝑir rem au emꝑt! Yi yꝑrꝑak menmen im meteikꝑn yi yetike herwe yi yau han kiutꝑ. 21* Yi ap yayꝑm tꝑir mamꝑkre kap mehꝑmtan Kraiꝑ hemkre mꝑrak mewen mamꝑtike tꝑir mamꝑkre kap

* 10:7 Eks 32:6 * 10:8 Nam 25:1-9 * 10:9 Nam 21:5-6 * 10:10 Nam 16:41-49; Hi 3:11, 17
 * 10:11 1Ko 10:6; 1Pi 4:7 * 10:13 1Ko 1:9 * 10:14 1Jo 5:21 * 10:16 Mt 26:26-28 * 10:17
 Ro 12:5; Ef 4:16 * 10:18 Lev 7:6 * 10:19 1Ko 8:4 * 10:20 Diu 32:17; Rev 9:20 * 10:21
 2Ko 6:15-16

kerek mıt newepwarem newet tıpir rem. Yi ap yayım niu o bret kerek mehımıtan yınk ke Kraıs wı nıpaas hırak kaa kentarı nu tentarakıt mamtıke samıyak mıt namıp nesıyem newet tıpir rem. Menmen im hıram enum emıt! ²²*Yı eırıak menmen im te yi eırıak Mıtık İuwe God han enuk kakırwı kakuıep. Hırak İuwe hıı au enun weının. Hırak kakuıep ap te yi eıyınınek taau.

Hıı emwenıpi niuk me God emrıuwe menmen hıı mırıakem

²³*Yı yatıp yarık, “Menmen yapırwe hıı mırıakem hıram yaım.” Te hı hetpi menmen yapırwe im ap te mamkepai hıı mısas God werek werek au. Hıram ap mamkepei han kaku hırak kaku tokık kakisas God werek werek au. Hım keremem mamkepai, te yi han ekitet werek werek menmen yi eıyısasım. ²⁴*Yı ap han ekitet menmen mı keremem te yi eıyı werek. Au, yi han ekitet menmen mı metıke menmen me mıt han yi eıkepi naanmamrır hır enu werek.

²⁵*Yı ap eınapen eıno eıyıt samıyak kerek mau maket. Yi ap eıyıtırhıyem nıpaas mıt newepwarem o au, te han kı ap yınk enuk kakrııwerem.

²⁶*Nıpaas mıt newıs hım mau tıwei me God hıram mau Sam, hıram matıp marım: “Tı im hıram me God metıke menmen yapırwe mewım.” Te hıı mamım menmen yapırwe God kırıakem. ²⁷*Mıt han kerek ap nısas hım me God hır nanıtıhı yi eınen wınak kır eıtıkırı yayım menmen, yi ap han ekitet eıyıtırhı me menmen hır newetıyem mıt newepwarem newet tıpir rem au emıt! Yi eıkıntıp eıyım te han kı kaku werek me menmenım. ²⁸*Te yi eıyı eıtıke mıtık hak hırak ketpi karık: “Nıpaas mıt newepwar menmenım newet tıpir rem, yi ap eıyım menmenım emıt, te yi eıkaap han ke mıtık kerek ketpıyem. ²⁹Hı hatıp me han kırak kerekek. Han kı au. Han kırak ap kertıe menmen me Kraıs werek werek au. Yi ap eıyım menmen hırak ketpıyem. Yi han kıtıe yarık: “Hıı menmak hıı ap te mamım menmen mamıntar mıtık ap kısas hım me Kraıs werek werek a? ³⁰*Hı hatıp God hırak yaık kentarı menmenım hı ahım te nenmak mıt hır nantıp hı enuk me menmen hı haam a?”

³¹*Te hı hetpi menmenım. Menmen yi eıyım, tıpar samıyak o menmenım hım o menmenım yi yırıakem, yi yırıakem te mıt mıyapır nanwenıpi God nanınterım.

³²*Yı mıt mıyapır ap yairıak menmen mamnıp mıt mıyapır ne weıwık me İsrıl o ne weıwık me Gırık o mıt mıyapır han ne weıwık me God hır han enuk nerııwerı au emıt!

³³*Hı hırekes hırak menmenım yaım hı hetpıyem. Hı hırak menmen mamkaap mıt mıyapır yapırwe han kır. Hı ap hırak menmenım han kıtıe hıram mamkaap han kık kerekek taau. Hı hırak menmen mamkaap han ke mıt mıyapır yapırwe te God kakisak menmenım enum hır nırıakem kaktırhıs.

11

¹*Yı mıt mıyapır eıyısas menmen hı hırakem har ke hı hısas menmenım Kraıs kırıakem.

Hım me mıyapır nanwapın menmen mamı paan kır nanıt wınak ke God

* **10:22** Dıı 32:21 * **10:23** 1Ko 6:12 * **10:24** Ro 15:2 * **10:25** 1Ko 8:1-13 * **10:26** Sam 24:1 * **10:27** Lu 10:8 * **10:28** 1Ko 8:7 * **10:30** 1Tı 4:4 * **10:31** Kl 3:17 * **10:32** Ro 14:13 * **10:33** 1Ko 9:20-22 * **11:1** 1Ko 4:16

² Hi hatip yi yaain yentar hekrit hekrit yi han kitet menmen yapirwe hi hetpiyem yi yisesim. ³ *Te hi hanhan yi yertei menmen im. Mitik ke mite hirak naanmiprewe, Krais hirak naanmipre mitik, God naanmipre Krais. ⁴ Mit kerek niwapin menmen mau paan kir hir newepyapir him me God o nitehi God menmen, tapin metitor paan kir. ⁵ Miyapir kerek ap nemiu menmen mamu paan kir hir natip miyapir han him me God o hir nitehi God menmen, hir tapin metitor mar ke mite hire nimk mau paan hir nimiwerek. ⁶ Miyapir ninapen nanmiun menmen mamwapin paan kir, hir mit enimwe paan kire nanteiknwe hire wiriak menmen enum. Hekrit hekrit miyapir enmiun menmen mamwapin paan kir te hir ap tapin metitor paan. ⁷ *Mit ap nanwapin menmen mau paan kir nanwepyapir him me God o nitehi God menmen nentar haiu mit mehimtan God hirak kire mekak naanmipre menmen yapirwe. Te miyapir hir au. Hir nehimitanei haiu mit haiu niuk maiu iuwe.

⁸ *God ap kiriak yink ke mitik Adam ke yink ke mite Iv au. God kiriak yink ke mite Iv keriuwe menmen kekre yink ke mitik Adam. ⁹ *God ap kiriak mitik Adam te kakikaap mite Iv au. God kiriak mite Iv waukaap mitik kire Adam. ¹⁰ Te, hiram yaaim te miyapir nanmiun menmen mamu paan kir. Menmen im mamteikin mit hir ninin miyapir naanempror me wi hir nau winak ke God newenipi niuk me God hir enriak menmen im nanintar mit ensel kerek hir nisawin niri, hir han yaaik natip menmen im hiram yaaim. ¹¹ Miyapir nanimtau him me mit nir te haiu mit miyapir kerek haiu ne Mitik Iuwe Krais, haiu mire niutip te haiu emkaapan mamu werek werek. ¹² Haiu emkaapan mamu werek werek mamintar nipaa God kinin kiriak mite Iv keriuwe menmen kekre yink ke mitik Adam. Nipaa ein ere in miyerer nine nikerek hiram hirakit. Menmen im meteiknai haiu mit miyapir emkaapan. Menmen yapirwe me ti metike haiu mit God kiriakem, te hirak Haai ke menmen yapirwe.

¹³ Yi hiras han kitet menmen im. Miyapir hir nitehi God menmen, hir ap nemiu menmen mau paan kir, hiram yaaim o au enum a? Hiram enum ye! ¹⁴ Haiu mit miyapir in mertei menmen im. Mitik paan kirak nokik kar ke miyapir hirak tapin metitiwek kenterim. ¹⁵ Te miyapir ap tapin metitor au. Paan kir nokik kentar God epei kewetir paan te hirak kakwapin paan hesnu kir. ¹⁶ Mit han hir hanhan nantikewai mamtpepan me menmen im, hi hetpor him mar im. Haiu mit aposel ap mamwis mit miyapir hir enises menmen ham au. Mit miyapir nerer wit wit ne weiwik me God hir ap enises menmen ham au. Menmen hi epei hetpim keremem.

Mit miyapir ne wit Korin hir newaank hiras me menmen me Komunion

¹⁷ Hi ap ewenipi niuk me yi mit me menmen im hi in ek etpiyem hentar menmen enum yi yiriakem hiram minin menmen yaaim yi yiriakem me wi kerek yi yererik yewenipi niuk me God. ¹⁸ *Menmen hi hinin hetpiyem hiram im. Hi nepei hemtau mit han natip yi mit miyapir en yi ap yekiyau nau niutip au. Yi yenke hasini me wi yi yewenipi niuk me God. Hi hemtewem te hi han kitet him pinam hir netpewem hiram yaaim. ¹⁹ *Menmen im me yi mit eiyinke hasini hiram mamnen te mamteikin mit miyapir han neimin ne yi mit hir nises God werek werek a? Taauye! ²⁰ Te menmen yi yaam wi kerek yi yererik yewenipi niuk me God yeriuwerem, yi ap yaam menmen han tewenin menmen Mitik Iuwe Krais kiriakem taau.

* **11:3** Jen 3:16; Ef 5:23; 1Ko 3:23   * **11:7** Jen 1:26-27; Je 3:9   * **11:8** Je 2:21-23; 1Ti 2:13   * **11:9** Jen 2:18   * **11:18** 1Ko 1:10-12, 3:3   * **11:19** Diu 13:3; 1Jo 2:19

21 Yi mıt miyapır niutıp niutıp ap te yi yemerıran au. Yi yinın yeit menmen yi yayım te maain mıt han nıkaru nan, hır nınpı maan. Yi mıt han yinın yaam menmen yi yenepim ere tu iuwe, yi yaam tıpar si enum ere yetaritari yeit. 22 *Yi ap yayu wınak ki te yi yinın yayım menmen au a? Yi wınak ki keperp yi yayım yayıt ein te yi au! Yi yan wıt kerek yi yererik yi han kitet mıt miyapır han ne Kraıs hır weinın te yi yaam menmen yeunım yerekyi (o yeriki) hır mıt ap netenen menmen hır yınk enuk neriuwerem. Yi han kitet hi etpi mekam me menmen im a? Yi han kitet hi ewenıpi niuk mi me menmen im a? Taau!

Mıtık Iuwe Jıas kewet mıt disaipel nırak Komunion
(Mt 26:26-29; Mk 14:22-25; Lu 20:14-20)

23 Hi ap hetpi yi yaain hentar nıpaa hi hemtau hım me Mıtık Iuwe Kraıs, te hi epei hetpiyem hıram hım im: Mıtık Iuwe Jıas keit niu o bret ketenenim ke wıtaan kerek mıtık Judas kewepyapırek kesiuwerek ken his me mıt enun. 24 Hırak keit niu o bret, hırak kitehi God katıp hırak yaaik kentar hırak epei kewetıwewem, te hırak kewepim kewet mıt nırak em ketpor kar ik: “Menmen im mehimıtan yınk kai hi hahi akepi yi mıt. Maain yi wen eirıakem eiyım menmen im eiyır ke hi hırıakem ehım han ekitet menmen in ek hi arekyiyem. 25 *Mar ke hırak kewetır niu o bret epei au, hıra keit tıpar wain mekre kap hırak ketpor kar ik: “Tıpar wain im mekre kap hıram mehimıtan hım ham yaaim me God kewetiyem mamkepi hi anıpem hıram mamıkrit emriuwe hemkre mai mamwen. Yi yayım eirıak menmen im han ekitet menmen hi arekyiyem.” 26 Te maain wı kerek yi yayık niu o bret ketike tıpar mekre kap yayır ke hırak kırıakem, yi yehimıtan Kraıs kaa kakıkepai haiu mıt ere hırak pıke kaknen.

Mıt kerek newaank Komunion, hır nırıak menmen enum

27 *Mıt miyapır han ne yi mıt kerek hır naak bret o naam tıpar mekre kap kerek mehimıtan menmen Mıtık Iuwe Kraıs kırıakem, te hır ap han ekitet menmen im werek werek, God katıp hır nırıak enum nenip hemkre metike yınk ke Kraıs hıram mıre menmen (enum) weinım. 28 *Te mıt miyapır eninın han ekitet menmen im werek werek mekre han kır enıpır menmen enum te maain hır nanık niu o bret ketike tıpar mekre kap nehimıtan menmen Mıtık Iuwe kırıakem. 29 Hır nanının nanrıak menmen im nanıntar mıt miyapır kerek ap han kitet menmen mekre han kır werek werek, hır han kitet menmen Mıtık Iuwe kırıakem hıram weinım, hır nanık niu o bret ketike tıpar mekre kap te God han enuk kakriuweri kaknıp. 30 Mıt miyapır yapırwe ne yi mıt yi yınap ap manpenun au, mıt han ne yi mıt epei naa nentar hır netikewi yaam niu metike tıpar mekre kap te yi ap yinın han kitet menmen werek werek au. 31 Haiu eminın han kitet menmen werek werek te maain mamım menmen me niu o bret metike tıpar mekre kap. God ap han enuk kakriuweri kakiwep taau. 32 *God han kitet menmen haiu mırıakem, hırak kakwep haiu mıt mamır ke haai kenep nıkan kekepik kakımtau hım mırak kakriuwerem. Hırak kırıak menmen im te maain haiu mamıpır menmen enum mekre han kaiu ap te mami mamtıke mıt miyapır kerek nıses menmen me tı.

33 Te nai yinan, yi yererik yayım menmen yi eimerır mıt han nanının nanınen te yi yayım menmen miutıp han kakıtet menmen Mıtık Iuwe kerekıyayem. 34 Mıt han ne yi mıt kerek yi nınpı miwei, yi yayının yayım menmen yayıt wınak ki. Te maain yi eitike mıt han einen eiyu eirerik eiyım

* 11:22 Je 2:5-6 * 11:25 Eks 24:6-8; Sek 9:11; Hi 8:8-13 * 11:27 Hi 10:29 * 11:28 Mt 26:22;

2Ko 13:5 * 11:32 Hi 12:5-6

menmen te God ap han enuk kakiwep me menmen yi yiriakem. Maain hi anen ari, te hım nıpaau yi yitauhiyem, hi hetpiyem me menmen im.

12

Hım me menmen yaaim God Hımın Yaaik kewetai haiu mıt em

¹ Nai yinan, hi hanhan yi eiyırtei werek werek menmen God Hımın Yaaik kewetaiyem (kerek nıpaau yi yewis tıwei yitauhiyem.) ² *Yi yertei nıpaau yi ap yises hım me Kraıs wen au, Seten kari han ki te yi yises han ki, yi yen yewenıpi niuk me tıpir kerek mıt newis ninaan mau teinık. Te hıram ap mamıtıpi hım taau. ³ *Nıpaau Seten kari han ki te in ek hi hanhan yi eiyırtei menmen im werek werek. Mıt miyapır kerek God Hımın Yaaik kari han kır te hır newepyapır hım ham natıp nar ke profet, hır ap te nantıp Jisas hırak enuk. Mıt miyapır kerek God Hımın Yaaik ap kakri han kır, hır ap te nanwepyapır hım mırak nantıp Jisas hırak Mıtık luwe au.

⁴ *God ketenen menmen ham mırak yapırwe me haiu mıt, te God Hımın Yaaik kiutıp kerekek hırak kakweteiyem. ⁵ *Haiu mırıak menmen ham yapırwe me God, te hırak God kiutıpen kerekek. Han en au. ⁶ Haiu mıt mırıak menmen ham me God meriuwe menmen mırak iuwe, te God kerekek hırak kari han ke mıt keriuwerem. ⁷ *God Hımın Yaaik kewetai mıt niutıp niutıp menmen mırak haiu mırem hıram ham ham. Te haiu emakaap mıt miyapır yapırwe kerek nises God emriuwerem. ⁸ God kewet mıt han menmen ham, mıt han menmen meiyam. God Hımın Yaaik kari han ke Mıt han te hır natıp hım yaaim me God hırak kewepyapırem. God Hımın Yaaik kerekek kari han ke mıt han keteiknor menmen God kakrıakem te hır newepyapırem natıp mıt em. ⁹ God Hımın Yaaik kerekek hırak kari han ke mıt han te hır nisesik nanrıak menmen me God yaaim. God Hımın Yaaik kari han ke mıt han kekepi te hır nankaap mıt miyapır nınap te hır nıre yaain. ¹⁰ *Hırak kewet mıt han menmen iuwe mırak te hır nıriak menmen im: Mıt han newepyapır menmen maain God kakrıakem hır natıp mıt em. Mıt han nertei menmen meke God man, o au en, menmen meke Seten enum man te hır han kitetim natıp mıt em. Mıt han natıp hım ham nıpaau hır nerteiyem au. Mıt han neweikın hım im newepyapır as o hır mıram natıp mıt em.

¹¹ *God Hımın Yaaik kiutıp kerekek kewetai haiu mıt em. Hırak kises han kırak kewen menmen yaaim im kewet haiu mıt em.

Haiu mıt yapırwe haiu mıre pınak ke yınk kiutıp me Kraıs

¹² *Haiu mertei yınk ke haiu mıt hırak kiutıp te hırak pınak pınak. Haiu mıt miyapır ne Kraıs haiu mıre yınk. Haiu yapırwe te haiu mau mıre yınk kiutıp. ¹³ *Haiu mıt han nımın ke haiu mıt haiu ne Isrel. Yi mıt han au yi ne Grik. Yi mıt han yi yirıak menmen me mıt kerek naanmıpri yi yeit pewek mererim au, te haiu mıt han haiu mırıak menmen im ap mıt han iuwe naanmıprai au. Haiu yapırwe mau niutıp nıpaau wı God Hımın Yaaik kan kau kekre han kiau kerekyei haiu mıt niutıp. God keriuwet Hımın Yaaik kiutıp kan te hırak kaku kakıkre han kiau haiu mamre niutıp kerekek.

¹⁴ Haiu mertei yınk kiau hırak ap pınak kiutıp kerekek au. Hırak kıre yapırwe. ¹⁵ Hıt miutıp me mıtık hak hıram matıp mar ik: “Hi ap pınak

* 12:2 Hab 2:18-19 * 12:3 1Jo 4:2-3 * 12:4 Ro 12:6; Ef 4:4 * 12:5 Ef 4:11 * 12:7 1Ko 14:26

* 12:10 Ap 2:4; 1Ko 14:5 * 12:11 Ro 12:3; 1Ko 7:7 * 12:12 Ro 12:4-5; 1Ko 10:17 * 12:13 Ga

ke yǎnk ke mǎtik ik hentar hi ap his mǎrak au.” Hǎt mǎrak matǎp mar im hǎram menmen weinǎm. Hǎrak wen pǎnak ke yǎnk ke mǎtik ik. ¹⁶ Nǎkǎp miutǎp me mǎtik hak hǎram matǎp mar ik: “Hi ap pǎnak ke yǎnk ke mǎtik ik hentar hi ap nanamǎr kǎrak au.” Nǎkǎp mǎrak matǎp mar im hǎram menmen weinǎm mentar hǎram wen pǎnak ke mǎtik ik. ¹⁷ Hi hetpi, yǎnk kau kǎre nanamǎr kerekek mamǎrkeik te haiu mamǎmtau menmen? Yǎnk kau kǎre nǎkǎp keremem, mamǎrkeik te haiu mamǎm menmen a? Taauye! ¹⁸ God ap kǎriak yǎnk kau men niutǎp. Au, hǎrak kenip pǎnam maiu yapǎrwe kewisǎm kises han kǎrak. ¹⁹ Yǎnk kau ken niutǎp keremem, haiu yǎnk kau ap kaku werek werek au. Pǎnak kiutǎp kerekek. ²⁰ Yǎnk kau hǎrak ap ken niutǎp au. Pǎnam pǎnam yapǎrwe, te yǎnk kau hǎrak kǎre kiutǎp.

²¹ Tǎs, mǎtik nanamǎr kǎrak ap te kaktǎp his mǎrak kakǎr ik: “Ti menmen miutǎp hi ap hanhan heriuwit au, hi hau werek.” Paan ap kaktǎp hǎt kakǎr ik: “Ti menmen mamritwaank hi ap hanhan heriuwit au, hi hahu werek.” Hǎram ap mamtǎp mamǎr im au. ²² Han ketike hǎriu hǎram mǎre weiwei, te hǎram ap mau werek werek au haiu mami. ²³ Menmen ham me yǎnk kau haiu han kitet hǎram enum, haiu naanemprewem mǎsawǎnem meriuwe klos. ²⁴ Menmen ham me yǎnk kau ap te haiu mamsawǎnem au. God kǎriak menmen te menmen ham me yǎnk kau haiu han kitet hǎram enum haiu mesǎswem meriuwe menmen yaaim te hǎram minǎn menmen ham me yǎnk kau. ²⁵ God kǎriak menmen im te yǎnk kau hǎrak ap kewep pǎnak pǎnak au. Hǎrak hanhan keriuwe hǎrekes. ²⁶ Henik kǎnakǎn his o hǎt maiu hǎram mewewei, te yǎnk kau ap kaku werek werek au. Mar im mǎtik kiutǎp kekre nǎmǎn ke haiu mǎt menmen mewankeke, haiu nǎrak yinan han etwenǎnek. O mǎtik ik kǎriak menmen yaaim keit niuk iuwe, haiu nǎrak yinan haiu metikerek haiu han yaaik mamu.

²⁷ *Yi yetikewei haiu mǎt haiu mǎre yǎnk ke Krai. Haiu mǎt niutǎp niutǎp haiu mǎre pǎnak pǎnak ke yǎnk kǎrak. ²⁸ *God epei kehimǎtenai haiu mǎt han ne mǎt miyapǎr nǎrak haiu mar ik. Hǎrak kehimǎtenei haiu mǎt iuwe minǎn haiu mǎre aposel. Hǎrak kehimǎtan mǎt han iuwe nisisei hǎr nǎre mǎt profet hǎr natǎp mǎt hǎm me Krai. Epei au, hǎrak God kehimǎtan mǎt han iuwe hǎr nises profet, hǎr nǎre tisa, hǎr natǎp mǎt miyapǎr hǎm ham me God te hǎr nanu nanises God werek werek. Hǎrak kehimǎteni epei au, hǎrak kehimǎtan mǎt han hǎr nǎriak menmen mirakel keteikǎn mǎt menmen iuwe God kǎriakem, mǎt han hǎr nǎkaap mǎt miyapǎr hǎr nǎnap his hǎt enum te hǎr nǎre yaain. Mǎt han nankaap mǎt miyapǎr neiyan, mǎt han hǎr naanmǎpre mǎt miyapǎr me menmen. Mǎt han hǎr natǎp neriuwe hǎm ham nǎpaa hǎr nerteiyem au.

²⁹⁻³⁰ Mǎt yapǎrwe kerek God kehimǎteni hǎr ap nǎre aposel au. Mǎt yapǎrwe hǎr ap nǎre profet au. Mǎt yapǎrwe hǎr ap tisa. Mǎt yapǎrwe ap nǎriak mirakel meteikǎn mǎt menmen iuwe me God au. Mǎt yapǎrwe ap nǎkaap mǎt miyapǎr nǎnaap hǎr nǎre yaain. Mǎt yapǎrwe hǎr ap natǎp hǎm ham nǎpaa hǎr ap nerteiyem au. Mǎt yapǎrwe hǎr ap neweikǎn hǎm nǎpaa hǎr ap nerteiyem au. Au, God kewet mǎt menmen ham ham hǎr nisesim nanǎrakem nankaapan nanriuwerem. ³¹ *Hi hetpi yi eiyitehi God yi hanhan menmen iuwe me menmen God Hǎmǎn Yaaik kewetai haiu mǎt em hǎram yaaim minǎn. Te in ek hi hetpi me menmen yaaim yi eiyisesim hǎram minǎn menmen God Hǎmǎn Yaaik kakweteiyem.

* 12:27 Ro 12:5; Ef 5:30 * 12:28 Ef 4:11-12 * 12:31 1Ko 14:1

13

Him me haiu mit miyapir hanhan meriuwehan

¹ Haiu mit mertei him me mit nerer wit wit o haiu mertei him me mit ensel haiu metpim, te haiu ap hanhan meriuwe mit miyapir han mamrekyor yaaim, haiu enun weinin mar ke mitik hirak kiriak tukin te ap kertei weiwik mirak werek au. Haiu mamir ke mitik kau winak kiriak weking weinik ap kine henye keriuwerem au. ² *Haiu mit mertei menmen me God te haiu mertei menmen nipaa God kisawinem ap keteikin mit em, te haiu mewepyapirem matip mit em, o haiu mertei menmen iuwe me God hirak kakikepai haiu matip mniu (o neiyip) hirak ekinke te hirak kakises him mai kakinke, te haiu ap hanhan mit miyapir han, haiu enun weinin. ³ *Haiu mamwet mit miyapir enun ap netenen menmen auri, haiu mamwetir menmen maiu yapirwe te hir nanu werek, o haiu mewepyapir him yaaim me Kraiss mit enun nanriyei mamikre si tatwei haiu mami haiu mewisi hir nanrekyeyem, haiu ap te hanhan mit miyapir han mamrekyor yaaim, menmen im yaaim haiu mirakem ap mamkepei te God kaktip haiu yaain taau!

⁴ Haiu hanhan meriuwe mit miyapir han, haiu mit yaain mamir ik. Haiu ap te mamine han enuk waswas au. Haiu mamtip mit miyapir him yaaim mamrekyor yaaim. Haiu ap yink enuk hemkre menepam meriuwe mit miyapir han. Haiu ap mamwenipi niuk maiu haiu iuwe au, haiu ap mit paan tokik au. ⁵ *Haiu ap mamriak mit miyapir hir yink enuk nanriuwe menmen haiu mamriakem au emit. Haiu ap mamri pewek o menmen ham mamtwem yeunim o haiu meit menmen meit yaank haiu ap te mamim yeunim au emit. Haiu ap emihak (o emihiyik) waswas au emit! Haiu ap han ekitet menmen enum mit nerekyeyem au emit. Haiu emit hiram menmen weinim. ⁶ *Haiu ap han yaaik me wi menmen enum mewaank mit han au emit. Haiu han yaaik meriuwe menmen yaaim keremem. ⁷ *Haiu mekintip ap mamtip emriuwe menmen enum yapirwe mamnen. Hekrit hekrit haiu han ekitet menmen yaaim me mit miyapir han. Haiu mamu han ekitet God kakrekyei menmen yaaim kakikepei, haiu emnakin tokim emu emriuwe menmen enum yapirwe mamnen.

⁸ Menmen me haiu hanhan meriuwe mit miyapir han mamu mamit tipmain tipmain enum eik. Te maain wi ham mamnen te haiu ap mamwepyapir him God ketpeiyem haiu mamtip mit em. Maain haiu ap te mamtip him nipaa haiu ap merteiyem. Menmen in ek haiu merteiyem, hiram mamno mamit. ⁹ Him im hiram yaaim mentar in ek haiu mertei him pinam me God keremem, te haiu matip mit em. Haiu ap mertei meiyam au. ¹⁰ Maain wi kerek God kaknen kakwepyapir menmen yapirwe, menmen in ek haiu merteiyem hiram mamno mamit. Maain menmen meiyam yaaim mamikrehir me menmen im e. ¹¹ Nipaa haiu mire nikerek kike, haiu han kitet menmen mar ke nikerek han kitetim, haiu matip mar ke nikerek netpim, haiu mertei menmen mar ke nikerek. Te in ek haiu mit iuwe. Haiu meweikin sip mewet menmen me nikerek hir nirakem, haiu mises menmen me mit iuwe hir nisesim. ¹² *In ek haiu mertei menmen me God kike mar ke mit miyapir nanir himin kir kekke glas enum tokim hapik mewim. Maain haiu mamno mamir God ninaan mirak, te haiu mamirtei menmen God han kitet hiram iuwe mamir ke in ek God kertei haiu mit niutip niutip werek werek. ¹³ *Te, yi han ekitet menmen im. Menmen im

* 13:2 Mt 17:20 * 13:3 Mt 6:2 * 13:5 Fl 2:4 * 13:6 Ro 12:9 * 13:7 Ro 15:1; 1Pi 4:8; 1Ko

9:12 * 13:12 2Ko 5:7; Je 1:23 * 13:13 1Te 1:3; 1Jo 4:16

iuwe wikak mamu mamit. Haiu han kitet menmen God ketpaiyem. Haiu hanhan hirak kakrekeyi menmen yaaim. Haiu hanhan mamriuwe mit miyapir han. Menmen miutip me menmen iuwe wikak im hiram minin. Hiram im: Haiu hanhan mit miyapir han.

14

Menmen God Himin Yaaik kewetaiyem hiram minin menmen ham

¹*Yi mit miyapir en yi eiyaan hanhan eiriuwe mit miyapir han. Menmen im hiram minin: Yi wen hanhan God kakweti menmen ham yaaim me God Himin Yaaik. Yi hanhan iuwe te God kakweti menmen te yi eitip mit him mirak yaaim. ²Mit nanpitip him kerek God Himin Yaaik kewetirem, te mit netariyem, hir ap nantip mit neriuwerem au. Hir nantip God kerekek nanintar hir mit han ap nanirtei menmen hir nanitpim. God Himin Yaaik kekepi te hir natip menmen me God nipaa hirak kisawinem. ³Hiram yaaim te mit kerek natip mit him me God, hir natip mit en. God au. Hir netpor nankepi nanises him me God nanrekyor hir han yaaik nanu. ⁴Mit kerek nantip him ham kerek God Himin Yaaik kewetirem, hir nantip menmen nankaap hiras keriyen. Te neimin hir nantip mit miyapir him me God eim, hir nankaap mit miyapir ne weiwik me God nanriuwerem. ⁵*Hi hanhan yi yapirwe yaitip him ham mit nepitariyem kerek God Himin Yaaik kewet haiu mit em. Te hi hanhan wisenum te yi eyitpor him me God. Mit kerek hir natip mit him me God, him mir minin him me mit kerek natip him ham me God Himin Yaaik kewetirem, te hir mit han ap nanu nanweikin him nanwepyapir menmen hir netpim. Mit han hir nanu nanweikin him nanwepyapir menmen im te mit miyapir ne weiwik me God nanirteiyem werek werek. Im yaaim mire mit kerek natip mit miyapir him me God nikaap mit miyapir neriuwerem. ⁶Nai yinan, maain hi anen ari te hi etpi him ariuwe him ham God Himin Yaaik kewetewem yi yepitariyem, hi ap akepi ere hi eweikin him awepyapirem hetpiyem. Hi etpi him me God me him yi yetpim, yi eyirteiyem werek werek, o hi etpi menmen maain mamnen, menmen im yi eyimtewem hiram mamkepi yayises God werek werek.

Haiu emtip him me God mamriuwe him haiu yapirwe merteyem

⁷Menmen mire tukin o wekinp hiram han kewim au. Hiram mire mitik katip keriuwe him ham. Mit ap nirak tukin o wekinp nine henye mei werek au, mit nepitari menmen hiram tukin o wekinp metpim. ⁸Mit ap niriam tukin werek werek au, nanirkeik te mit hir nanirtei nanino naninepan a? Taauye! ⁹Menmen yi mit yirakem hiram mepir keremem. Yi eitip mit eiriuwe him ham God Himin Yaaik kewetiyem, hir mit nemtewem hir nepitariyem. Yi yayitpor menmen, te him epei au men. ¹⁰Mit nerer wit wit natip him ham him ham. Hir ap natip him weinam au. Hir netike mit newepnak neriuwerem. ¹¹Hi ap hertei menmen werek werek kerek mitik hak ketpewem, te hirak han kitet hi mitik ke wit hak, hi han kitet hirak ke wit hak, hawir ap wewepnak au. ¹²Te hi hetpi menmen im. Yi hanhan yayit menmen ham ham kerek God Himin Yaaik kakwetiye. Te yi eiyaan hanhan eiyaat menmen yaaim God Himin Yaaik kakwtai haiu mit em hiram mamkaap mit miyapir ne weiwik me God te hir nanisesik werek werek. ¹³Te mitik kerek katip keriuwe him ham me God Himin Yaaik kewetiwekem, hirak ap kerteiyem, hirak ekitehi God ekikepi hirak ekirtei him hirak epei ketpim te hirak kakwepyapirem

katip mit em. Hirak kakriak menmen im kakintar him im hi hetpiyem. ¹⁴ Hi hitehi God hi ewenipi niuk mirak heriuwe him ham hi hepitariyem kerek God kewetewem, himin kai ketike God tewepnak, te han kai au kau weinik. ¹⁵ *Te hi ariak menmen im. Hi ehitehi God eriuwe himin kai ketike han kai, hi tewen aine henye ariuwe himin kai kaktike han kai. ¹⁶ Yi eiyitehi God yi eiwenipi niuk mirak eiriuwe him ham mit ap nerteiyem au, nanirkeik te hir nanirtei him yi yetpim a? Hiram yaaim te hir nantikewi nanwenhiyem a? Taauye! ¹⁷ Yi epei yatip God him yaaim yewenipi niuk mirak te yi ap yikaap mit kerek nemtau him mi yeriuwerem au. ¹⁸ Hi Pol hi hetenen menmen God Himin Yaaik kewetewem. Hi han yaaik heriuwe God hentar hi hinini hi atip God menmen heriuwe him ham hi ap herteiyem kerek nipaa hirak kewetewem.

¹⁹ Te wi kerek hi hau hetike mit miyapir ne weiwik me God, haiu mererik mewenipi niuk mirak, hi hinin hanhan atip mit menmen kike ariuwe him haiu yapirwe merteiyem te hiram mamkepi hir nanu werek. Hi hnapen etpor menmen yapirwe ariuwe him ham hir nepitariyem au emit! Hiram ap mamkepi au.

²⁰ *Nai yinan, yi ap eire nikerek eiriuwe menmen yi han kitetim au emit. Yi eire mit iuwe. Me menmen enum mit nisesim yi eiweikin sip eiwetiwem eitariyem eiyir ke nikerek kike miyerer ninani. Te menmen yaaim yi han ekitetim werek werek eiyir ke mit miyapir iuwe. ²¹ *Him me God mau twei nipaa profet Aisaia kewisim hiram matip me mit miyapir natip him ham mit netariyem mar im:

“Mit ne wit netike mit han ap ne wit hir nantip mit in nanriuwe him ham hi God awetirem.

Hir nanwepyapir him mai nantip mit em te hir ap nanisesim au.” ²² Te him ham im kerek God Himin Yaaik keweteyem, hiram mamkaap mit ap nises him me God te hir hanhan nanimtwewem. Mit epei nises him me God hiram mamkepi au. Him me God ham mit natip mit han em hiram mamkaap han ke mit ap nisesik au. Hiram mamkaap han ke mit kerek nisesik keriyen. ²³ *Mit miyapir ne weiwik me God nanrerik nantip nanriuwe him ham hir nepitariyem kerek God Himin Yaaik kewetirem, maain mit kerek ap nises him me God o mit ap nertei menmen im, hir naninen nanimtau menmen yi eiyitpim, hir nepitari menmen yi yetpim te hir han kitet yi enun yire mit han kir enuk. ²⁴ *Te mit miyapir nererik natip mit him me God, maain mit kerek ap nises him me God o mit ap nertei menmen im hir naninen nimin nanu nanimtau menmen yi yetpim, hir nanirtei him im te menmen im mamrekir han kir te hir nanirtei hir hir as mit enun. ²⁵ *Him me God im mamket menmen enum mekre han kir hir han kitetim te hir newen ninip nanwenipi niuk me God nantip nar ik: “In ek hi hertei God kau kekre nimin ke yi mit.”

Yi eiwenipi niuk me God yi eiyses menmen yaaim

²⁶ *Nai yinan hi hetpi yi eiriak mekam a? Wi kerek yi yererik yewenipi niuk me God yi eiyses menmen werek werek. Mitik hak kine henye, mitik hak ketpi him, mitik hak kewepiyapir him ham God epei ketpiwewem, mitik hak katip him ham hirak nipaa ap kerteiyem au. Mitik hak keweikim him im ketpi menmen me mitik hak epei ketpim em e. Yi niutip niutip eiriak menmen im yapirwe te hiram mamkaap han ke mit miyapir te yi

* **14:15** Ef 5:19 * **14:20** Ef 4:14; Fl 3:15 * **14:21** Ais 28:11-12 * **14:23** Ap 2:13 * **14:24** Jo 16:8 * **14:25** Ais 45:14; Sek 8:23; Jo 4:19 * **14:26** 1Ko 12:8-10; Ef 4:12

eyises h̄im me God werek werek. ²⁷ M̄it miyap̄ir han ne yi m̄it h̄ir nepu h̄ir nant̄ip h̄im ham kerek m̄it nep̄itariyem, yi eiwis wik o wikak nan̄t̄pi h̄im im keremem. H̄ir ap nant̄ip h̄im nanre yap̄irwe au em̄it! M̄itik hak kakt̄ip h̄im m̄irak, m̄itik keiyak kakwepyap̄ir menmen h̄irak ketpim. Epei au, m̄itik hak kakt̄ip kakriuwe h̄im m̄irak ham. ²⁸ M̄it han ap nepu kerek nanwepyap̄ir h̄im kerek m̄it han netpim, h̄ir ap te nant̄ip h̄im im mekre n̄im̄in ke yi m̄it miyap̄ir kerek yererik yewen̄ipi niuk me God au em̄it! H̄ir keriyen nant̄ike God nant̄ip nan̄kre han k̄ir. ²⁹ *Yi eiwis m̄itik̄it wik o wikak kerek h̄irak̄it t̄ire profet h̄irak̄it tatwepyap̄ir h̄im God ketp̄iwek̄item. H̄irak̄it tatwepyap̄ir h̄im me God, te yi m̄it han yi han ekitet h̄im im h̄irak̄it tewepyap̄irem h̄iram yaaim o au enum. ³⁰ M̄itik hak kau yeno kekere n̄im̄in ke yi m̄it, God ketp̄iwek̄ menmen, h̄irak ap ekmer̄ir m̄itik hak ketpim au, h̄irak ek̄ikrit ekno ek̄ikreh̄ir k̄irak ek̄itpim. ³¹ Mar im yi eiwepyap̄ir h̄im me God eit̄ip m̄it em eire kiut̄ip kiut̄ip te yi m̄it miyap̄ir yap̄irwe yau en yi eiym̄tewem werek werek, h̄iram mamkepi han ki te yi eiuyu werek. ³² M̄it miyap̄ir kerek h̄ir n̄ire profet h̄ir newepyap̄ir h̄im God ketporem, h̄ir naanm̄ipre han k̄ir me menmen. Han ap naanmamror au. H̄ir m̄it keriyen, te h̄ir naanem̄pre han k̄ir me menmen God ketporem. ³³ H̄ir en̄iak menmen im en̄in̄at God h̄irak ap kakn̄ip han ke m̄it nererik nemtau h̄im m̄irak te h̄ir han kakitet menmen heriyai heriyai nan̄t̄pim au. H̄irak kakn̄ipai haiu m̄it mamu han kiut̄ip mamises h̄im m̄irak.

W̄i kerek yi m̄it miyap̄ir ne God yererik yewen̄ipi niuk me God yi eir̄iak menmen mar im. ³⁴ *Yi yairerik yaiwen̄ipi niuk me God, miyap̄ir ap te nant̄ip menmen au, em̄it! H̄ir nankint̄ip nanu nanises h̄im me m̄it n̄ir nan̄r ke h̄im me God mau t̄iwei metpim. ³⁵ Miyap̄ir hanhan nan̄rtei h̄im me menmen werek werek kerek m̄it netpim, h̄ir ap nanitehi m̄it in me menmen neit wit kerek h̄ir newen̄ipi God au em̄it! Menmen im enum. Maain h̄ir nanu winak k̄ir, h̄ir nanitehi m̄ikan n̄ir me menmen h̄ir nan̄tporem werek werek. ³⁶ Yenmak yi eir̄iak menmen im mar ke hi hetpiyem a? Yi han kitet God h̄im m̄irak h̄iram mekrit meke wit Korin man a? O au en, yi han kitet h̄im me God man yi m̄it miyap̄ir keriyen te yi eyises han ki me menmen yap̄irwe a? Taau! Yi ap yertei menmen yap̄irwe me God te yi eiym̄tau menmen hi hetpi yi eyisesim. ³⁷ *M̄it han nekre n̄im̄in ke yi m̄it h̄ir han kitet God epei kewet̄ir menmen m̄irak iuwe o h̄ir n̄ire profet newepyap̄ir menmen God ketporem, h̄ir nanwenhi menmen hi ewisiyem h̄iram menmen M̄itik Iuwe Krai kat̄ip haiu emisesim. ³⁸ M̄it kerek ap han kitet menmen hi ewisiyem h̄iram h̄im me God, haiu ap han kitet h̄ir n̄ire m̄it profet newepyap̄ir nat̄ip menmen God ketporem. Au, h̄ir m̄it enun netari menmen. ³⁹ Te nai yinan, yi hanhan iuwe te yi eire profet te yi eiwepyap̄ir eit̄ip h̄im God ketpiyem yi eit̄ip m̄it em. Te yi eir̄iak menmen mar im keremem au. Yi ap eiwen m̄it kerek nan̄t̄pi h̄im ham yi yep̄itariyem au em̄it! ⁴⁰ *Te menmen yi yir̄iakem me w̄i yi yererik yir̄iakem, yi yises menmen yaaim yi yir̄iakem.

15

Krais n̄ipaa kaa, God p̄ike k̄ik̄iak kekrit kau

¹ Nai yinan, in ek hi hanhan ek̄ek̄yi han ki me h̄im yaaim me Krai n̄ipaa hi hetpiyem kerek yi yem̄tewem yi yisesim werek werek. ² H̄im hi nep̄ei

* 14:29 Ap 17:11; 1Te 5:21 * 14:34 1Ko 11:3; 1Ti 2:12; Ta 2:5 * 14:37 1Jo 4:6 * 14:40 Kl 2:5

netpiyem yi yisesim werek werek mar ke nɪpaa hi hewepyapɪr hetpiyem, hɪram mamkepi yi yayises God werek werek yi ap yayɪwaank, o au en, taau!

3 *Hi hetpi hɪm im hɪram menmen iuwe minɪn kerek nɪpaa God ketpewem hi hemtewem. Hɪm mɪram im: Mɪtɪk Kraiss kaa te kakɪsak menmen enum haiu mɪriakem, kar ke hɪm me God mau tɪwei nɪpaa metpim hɪrak kaknen kaki. 4 *Hɪrak kaa epei au, mɪt han newisik kekre hei ke han hɪrak kɪnɪk mɪniu (o neiyɪp) Hɪrak kɪwaai kekrerek me wɪ wikak epei au, God kɪkɪak kekrit kau kar ke hɪm me God mau tɪwei metpim. 5 *God kɪkɪak kekrit kau epei au, hɪrak kewepyapɪr hɪrekes te Sifas (Pita) kinɪn kɪrek. Hɪrak kɪrek epei au, mɪt han disaipel hɪr nɪrek. 6 Hɪr nɪrek epei au, mɪt miyapɪr nar 500 hɪr nɪrek. Mɪt miyapɪr in nɪpaa ere in hɪr nɪsesik. Mɪt yapɪrwe wen nau tɪ, te mɪt han niutɪp niutɪp epei naa. 7 *Hɪr nɪrek epei au, hɪrak Jems kɪrek. Hɪrak kɪrek, te mɪt aposel yapɪrwe hɪr nɪrek.

8 *Maain hi hɪrekes hɪkaru, hɪrak kan te hi hɪrek. Hi hɪre mɪtɪk enuk hi hɪrek. 9 *Hi hɪre mɪtɪk enuk weinɪk hekre nɪmɪn ke mɪt aposel, hi hɪre hɪkaru. God kehimitena hi hɪre aposel te hi ap yaaik au! Nɪpaa hi hewaank mɪt miyapɪr kerek nɪses hɪm me Kraiss. 10 *In ek hi hɪre mɪtɪk yi yɪra te yi yerteyia hentar menmen yaaim God kerekewem kekepa keriuwerem. Hɪrak ap kerekewem weinɪm au. Mɪt aposel hɪr nɪriak menmen yaaim te hi hinɪni heriuwe menmen hi hɪriakem me God. Te hi hɪrekes ap hɪriak menmen im au. God kekepa te hi hɪriak menmen hɪram mɪre yaaim. 11 Mɪt han aposel hɪr netpi hɪm me God o hi hetpi hɪm me God hɪram weinɪm. Menmen iuwe hɪram mar im: Haiu aposel metpi hɪm me Kraiss mɪpɪram, te yi epei yisesim.

Haiu mɪt yapɪrwe mami te maain God pɪke kakɪkekyei haiu mit

12 Haiu matɪp mɪt hɪm me Kraiss kaa te God pɪke kɪkɪak kekrit kau. Te yi mɪt han niutɪp niutɪp yekre nɪmɪn ke yi mɪt yapɪrwe, yi yennaak te yi yatɪp mɪt kerek nɪpaa hɪr naa, maain hɪr ap pɪke nanɪkrit au? 13 Mɪt hɪr naa pɪke nanɪkrit au, te hɪram mar ke God ap kɪkɪak Kraiss hɪrak kekrit kepu au.

14 God ap kɪkɪak Kraiss hɪrak pɪke kekrit kau au, te haiu mɪt metpi hɪm enum weinɪm te yi yises hɪm weinɪm. 15 *Yi yises hɪm weinɪm te haiu mɪt enun memitɪpɪn metpi menmen me God haiu merekyi enum matɪp hɪrak epei kɪkɪak Kraiss kerek nɪpaa kaa, hɪrak kekrit kau. God ap kɪkɪak Kraiss te maain hɪrak ap te kakɪkaan mɪt kerek epei naa. 16 Mɪt hɪr naa pɪke nanɪkrit au. Te God ap kɪkɪak Kraiss hɪrak pɪke kekrit kepu auye! 17 God ap kɪkɪak Kraiss te yi yises hɪm mɪrak weinɪm. God ap kesak menmen enum mi yi yɪre mɪt miyapɪr yaain au. Yi enun. 18 God ap kesak menmen enun haiu mɪt mɪriakem, te mɪt kerek nɪpaa nɪses hɪm me Kraiss kerek menmen enum mau han kɪr, hɪr nantike God nanu nanɪt au. 19 Haiu mɪre mɪt kerek nɪses hɪm me Kraiss me wɪ haiu mau tɪ in hɪrak kekepai, te maain haiu mami God ap kakɪkepai pɪke kakɪkekyei haiu mamɪkrit, te mɪt nau tɪ in han kitet haiu enun metaritari hɪr han etwenɪnei wɪsenum.

20 *Te hɪm im hi nepei hetpim hɪram au. God epei kɪkɪak Kraiss hɪrak pɪke kekrit kepu. Hɪrak kekrit kinɪn mɪt miyapɪr yapɪrwe naa kerek maain God pɪke kakɪkɪan. 21 *Menmen hi hetpiyem hɪram yaaim hentar menmen im. Mɪtɪk kiutɪp Adam kɪriak menmen enum kenip haiu mɪt miyapɪr yapɪrwe

* 15:3 Ais 53:8-9 * 15:4 Mt 12:40; Ap 2:24-32 * 15:5 Lu 24:34; Mt 28:16-17 * 15:7 Lu 24:50

* 15:8 Ap 9:3-6; 1Ko 9:1 * 15:9 Ef 3:8; 1Ti 1:15; Ap 8:3 * 15:10 2Ko 6:1, 11:5, 23 * 15:15

Ap 1:22, 4:33, 5:32 * 15:20 Kl 1:18 * 15:21 Ro 5:12, 18

haiu mami. Mar keremem te m̄tik kiut̄p Kraiṣ h̄rak kakn̄ipai haiu m̄t kerek mami haiu p̄ke mam̄krit kak̄ntar h̄rak p̄ke kekrit kau. ²² Haiu m̄t yap̄rwe mami mentar haiu nepenyerer ne Adam. Mar keremem te haiu m̄t kerek haiu ne Kraiṣ, maain haiu mami te God kak̄kekyei haiu m̄t. ²³ *Haiu yap̄rwe mami, maain haiu p̄ke mam̄krit mamu me w̄ God kemeteiyem. Kraiṣ h̄rak kin̄in kekrit kau. Maain w̄ kerek h̄rak p̄ke kaknen kakwep̄yap̄r h̄rekes, God kak̄k̄ian m̄t kerek epei nisesik h̄r m̄t n̄rak.

²⁴ Me w̄ im menmen yap̄rwe maain tewen mami mam̄t. W̄ kerek Kraiṣ kakin̄in kak̄waank menmen me gavman metike menmen me m̄t iuwe, netike menmen m̄r iuwe, h̄rak kakwis God kakin̄in menmen yap̄rwe.

²⁵ *Kraiṣ h̄rak kakin̄in naanmamre menmen yap̄rwe ere God kakin̄in m̄t enun nepan n̄rak. ²⁶ *H̄rak kakin̄in menmen enum yap̄rwe, maain menmen kerek menip haiu m̄t metike menmen yap̄rwe mami, God kak̄waankem h̄ram mam̄t, te haiu mamu mam̄t. ²⁷ *H̄im me God mau t̄wei h̄ram mat̄ip mar im: “God kin̄in menmen yap̄rwe h̄ram mamises han ke Kraiṣ.” H̄im im kerek mat̄ip “Menmen yap̄rwe” h̄ram ap mat̄ip me God h̄rekes au. H̄rak kakin̄in menmen yap̄rwe kerek in ek mamises han ke Kraiṣ. ²⁸ Maain God kakin̄in menmen yap̄rwe mamises han ke Kraiṣ, te Kraiṣ h̄rak N̄kan ke God, h̄rak kakwis God h̄rekes kakin̄nek kak̄ntar n̄paa God kekepik kin̄in menmen yap̄rwe. H̄rak kises han ke God epei au, te God h̄rekes kakin̄in haiu m̄t yap̄rwe.

²⁹ H̄im im hi hetpiyem me maain God kak̄k̄ian m̄t miyap̄r kerek epei naa, h̄ram enum hi emitip̄n heriuwerem, m̄t nenmak te h̄r newis m̄t han h̄r n̄k̄iri neriuwe t̄par mamkaap m̄t miyap̄r h̄r epei naa a? H̄r han kitet menmen enum h̄r n̄riakem. ³⁰ *H̄im im h̄ram enum me nemitetp̄n keremem, nenmak te haiu m̄t in hekrit hekrit mamwis menmen enum mamnen menep te mamraiwaank a? Au! Haiu emweik̄in sip emwet h̄im me God im em̄r̄. ³¹ *Nai yinan, hi hetpi hekrit hekrit hi h̄r̄rak menmen me God te menep hi hahi. Menmen hi hetpiyem h̄ram yaaim mar ke h̄im hi hetpiyem in ek. Hi han yaaik heriuwi hentar yi ne Kraiṣ Jisas kau iuwe.

³² *God ap kak̄k̄oya te hi h̄r̄rak menmen im wein̄im. N̄paa hi heit wit Efesas hi etike m̄t h̄r enun n̄re sak m̄t h̄r nak̄ip henmik ketuk, haiu menehan te menep h̄r naniyep hi hahi. God ap te kak̄kekyei haiu m̄t te h̄im im n̄paa m̄t netpim haiu emisesim h̄ram m̄re yaaim. H̄ram mat̄ip, “In ek haiu mam̄m menmen metike t̄par si enum ere haiu han yaaik iuwe mam̄ntar maain haiu mami.”

³³ Yi ap eiwis m̄t han nanmitip̄n nanriuwe menmen h̄r netpiyem. Yi eitike m̄t enun eikiyan eiwepnak, h̄r nan̄waank han ki me menmen yi yisesim me God p̄ke kak̄kekyei haiu m̄t. ³⁴ *Yi han ekitet menmen werek eiweik̄in sip eiwet menmen enum. M̄t han en yi m̄t ap yertei God yisesik au. Hi hetpi h̄im im h̄ram merekyi ȳnk enuk te yi eiweik̄in sip p̄ke eiyses h̄im yaaim.

Maain God kak̄k̄iak ȳnk kau h̄rak kakweik̄in kakre yaaik

³⁵ M̄t han nitauhi menmen im: “Mamerkeik̄ te God kak̄k̄ian m̄t n̄paa naa? H̄rak k̄k̄ian m̄t epei au, h̄rak kakwet̄r ȳnk kakre mekam?” ³⁶ *M̄t nanitauhiyem te hi etpor ah̄r ik: Ti m̄tik enuk hep̄tari menmen im. Yehes

* 15:23 1Te 4:16; Rev 20:5 * 15:25 Mt 22:44 * 15:26 Rev 20:14, 21:4 * 15:27 Sam 8:6

* 15:30 Ro 8:36 * 15:31 2Ko 4:10-11 * 15:32 Ais 22:13; Lu 12:19-20 * 15:34 Ro 13:11; Ef

5:14; Ap 26:8; 1Ko 6:5 * 15:36 Jo 12:24

me rais ti emir emit ni ap te mamwo ere haas miram mamisine te hiram mamwo. ³⁷ Yehes me rais kerek yi yamir mekre ti hiram yehes weinim me rais o menmen ham, te hiram ap haas metike nikim keremem maain mamwo au. ³⁸ *God kewet rais yehes hiram mewe mire menmen ham hirak hanhan kenipem. Menmen yapirwe ap mewe mipiram au. God kehimitanem hiram mamwo mamre menmen ham. ³⁹ Yink yapirwe hiram ap miram au. Yink ke mit miyapir hirak hak. Yink ke samiyak hirak hak. Yink ke hore hirak hak, yink ke saauk hirak hak. ⁴⁰ Menmen yapirwe mau nepni, menmen ham mau ti. Menmen mau nepni hiram yaaim te hiram meweikin me menmen ham yaaim mau ti. ⁴¹ Wepni hirak kir kpre hak, wewe hirak kipir kpre hak, hir me witaan hiram mipir ham. Nimin ke hir yapirwe, ham mir iuwe, ham au mir kike.

⁴² Yink kiau maain God kakikiak hirak kakir ke menmen hi nepei etpiyem. Yink kiau hirak kire yehes. Yink kiau maain hir nanwisik kakikre hei, hirak kaknin kakisine kakit. Te yink kiau kerek God kakikiak, hirak ap te kakisine kakit au. ⁴³ *Yink kerek maain mit nanwisik kakikre hei hirak menmen enuk weinik kerekek. Te yink maain kerek God kakikiak hirak kakre yaaik. In ek yink hirak kaknap te hirak ap mampenuk. Maain hirak kakre manpenuk wisenuk. ⁴⁴ Yink kiau kerek maain mit nanwisik kakikre hei, hirak menmen me ti kerekek.

Maain yink kiau God kakikiak, hirak kakweikin kakre hak yaaik kerek kakikaap himin kiau kaku werek kakikrerek. Yink ke hirak kepu, te haiu mertei maain haiu mamit yink hak kakikaap himin kiau hirak kaku.

⁴⁵ *Him mau tiwei me God mit newisim hiram matip mar im. Hiram matip me Adam, "God kiriakek hirak kepu." Te Krai hirak kire Adam, hirak kikaru kan kewet haiu mit Himin kirak, haiu mamu mantikerek. ⁴⁶ Haiu eminin emu ti ik emriuwe yink kerek God naanmiprewek au. Yink ke ti kerekek. Maain God kakweikin yink kiau te God Himin Yaaik hirak naanmamrai yink kiau. ⁴⁷ *God kiriak mitik Adam kinin kau ti hirak yink kirak ke ti. Te Mitik Krai kerek kikaru kan, hirak keke wit ke God kan. ⁴⁸ Hir mit miyapir nau ti hir nepenyer ne mitik Adam kerek nipaa God kiriakek ke ti te hir nar ke hirak kerekek. Maain hir mit miyapir kerek nanu wit ke God, hir nanweikin nanir ke Mitik Krai hirak nipaa keke wit ke God kan hir nanir ke nepenyer narak. ⁴⁹ Yink kiau ik hirak kar ke mitik Adam kerek nipaa God kiriakek ke ti, te maain yink kiau kakweikin kakir ke Krai kerek nipaa keke wit ke God kan.

⁵⁰ *Nai yinan hi hetpi menmen im. Yink kiau God kiriakek ke ti ap te kaku kakit wit kirak au. Menmen kerek maain kakisine ap te kakno wit kerek menmen ap mamisine au. ⁵¹ *Yi eiyimtau him im hi hetpiyem me menmen nipaa mit hir nerteiyem au. Mit han nekre nimin ke haiu mit kerek mises him me Krai mau ti, hir ap te nani taau. Te God kakweikin yink kir waswas. ⁵² *Wi mitik ensel kaktenu taur kirak kehimitan wi me ti nepei mesi, God kakweikin yink kir waswas kakir ke mitik nanamir hei mewen. Mitik ensel kaktenu taur kirak epei au, God pike kakikian mit kerek nipaa naa, hirak kakweikin yink kiau, te haiu ap pike mami taau. ⁵³ *Hirak kakweikin yink kiau kakintar yink kiau maain kerek haiu mamnap mami hirak ekweikin ekre yink ap te haiu mamnap o mami.

⁵⁴ *Maain God kakweikin yink kiau kerek kaknipai haiu mamnapo mami,

* 15:38 Jen 1:11 * 15:43 Fl 3:20-21 * 15:45 Jen 2:7; Jo 6:63; 2Ko 3:6, 17 * 15:47 Jen 2:7

* 15:50 1Ko 6:13 * 15:51 1Te 4:15-17 * 15:52 Mt 24:31 * 15:53 2Ko 5:4 * 15:54 Ais

h̄rak kakweik̄n kakre ȳnk yaaik ap te kaknipai haiu mamnap o mami au. Te h̄m me God n̄paa m̄t newis̄m mau t̄wei mamnen. H̄ram mat̄p mar im:

“God epei kin̄n menmen enum menip haiu m̄t miyap̄r yap̄rwe haiu mami.

55 *In ek menmen enum h̄ram menipai haiu m̄t miyap̄r mam̄waank, h̄ram epei au enum m̄re henmik kewen. Menmen enum h̄ram menipai haiu mami h̄ram epei au mesi.”

56 *Menmen enum mekre han kaidu mamnipai haiu mami. H̄m me God mau t̄wei n̄paa Moses kewis̄m h̄ram m̄k̄iam menmen enum mekre han kaidu, menipai haiu m̄r̄ak menmen enum te haiu mami. 57 T̄is, haiu emt̄p God h̄rak yaaik kentar h̄rak keriuwet Jisas Kraiss kaidu Iuwe h̄rak kin̄n menmen enum mekre han kaidu menipai haiu mami. Te haiu ap mami mam̄t au, haiu p̄ike mam̄krit mamu.

58 *Te nai yinan yaain yi han tokik eiyu ap eiwis h̄m ham enum memip̄n mamri han ki. Yi ap einapen eir̄ak menmen me M̄t̄ik Iuwe Kraiss hekrit hekrit au em̄t eiȳntar yi yertei menmen yi ȳr̄ak M̄t̄ik Iuwe em, h̄ram ap wein̄m au.

16

H̄m me pewek m̄t ne Korin nant̄iwem nanwet m̄t miyap̄r han em

1 *In ek hi ewisi h̄m me pewek kerek yi h̄ras yewis̄m m̄waai niut̄p. Te yi eiwet m̄t miyap̄r han kerek h̄r nises God neit provins Judia yi eiwet̄rem. Hi ewisiyem entar yi epei yitauhiyem. Yi yises menmen hi epei at̄p m̄t nises h̄m me God neit provins Galesia em. 2 Me w̄ Sande miut̄p miut̄p yi m̄t miyap̄r yap̄rwe niut̄p niut̄p eirem̄r pewek p̄nam me menmen God kekepi yi epei yet̄iwem me menmen yi ȳr̄akem. Yi eiremir pewek im eiwis̄m emwaai niut̄p te maain w̄ kerek hi anen et̄iwem, yi ap eino ein eino ein eiriyam me m̄t miyap̄r en au em̄t! H̄ram menmen yi epei yewis̄m h̄ram emwaai em̄meriyo. 3 Maain hi anen hi awis t̄wei keyak kak̄kaap m̄t ne Jerusalem h̄r nan̄rtei yi neim̄n, hi awet m̄t kerek yi yehim̄teni h̄r nant̄iwek kaktike pewek mi, hi ariuweti h̄r neiȳm en̄no wit Jerusalem. 4 Maain hi anen hi han kitet h̄ram yaaim te hi ano Jerusalem h̄r nantikewa haiu emriyan emno.

Pol hanhan kak̄r m̄t miyap̄r ne wit Korin

5 *Hi ehin̄n ano provins Masedonia. Hi hen en apei au, te hi p̄ike anen ari yi m̄t miyap̄r en. 6 *Hi anen ehu etikewi w̄ mei yap̄rwe au en, hi ehu w̄ ere haw̄ h̄tan epei au. Haw̄ h̄tan epei au, yi eikepa eiriuweta hi ano wit keyak hi hanhan anori. 7 *In ek hi h̄napen anen ari me w̄ hi ano wit hak menep entar hi ehu etikewi w̄ mei kike au em̄t. Maain m̄t̄ik Iuwe Kraiss kakwisa hi anen ehu etikewi w̄ mei yap̄rwe. 8 Te in ek hi ahu in heit wit Efesas ere maain w̄ haiu m̄t ne Isrel menewem Pentikos h̄ram mamnen. 9 *Hi wen ahu in entar M̄t̄ik Iuwe h̄rak k̄r̄ak menmen yap̄rwe yaaim epei man mamwisai haiu mamt̄p m̄t h̄m m̄rak h̄r nanises̄m. Te m̄t enun han n̄napen h̄m me God h̄r nau in nanraiwaank menmen haiu mat̄p m̄t miyap̄r em.

* 15:55 Hos 13:14 * 15:56 Ro 6:14, 7:13 * 15:58 2Kro 15:7; Rev 14:13 * 16:1 Ro 15:25-26; 2Ko 8:1-9; Ga 2:10 * 16:5 Ap 19:21 * 16:6 Ro 15:24; Ta 3:12 * 16:7 Ap 18:21 * 16:9 Ap 19:8-10; 2Ko 1:12; Kl 4:3; Rev 3:8

10 *Maain Timoti h̄rak kaknen yi naanemprewek werek werek, te h̄rak ap kakneini au. H̄rak eku werek ektikewi. Hi hetpi h̄m im hentar Timoti ketikewa haw̄r w̄r̄ak menmen me M̄t̄ik luwe h̄ram m̄p̄ram. 11 *Yi ap einein̄k einan yip̄r eiw̄rek yi han kitet h̄rak m̄t̄ik wein̄k au em̄t! Yi eikepik te h̄rak p̄ike kaknen eku werek ek̄ntar hi etike nau yinan han in h̄au mameriȳwek h̄rak kaknen. 12 *In ek hi etpi me Apolos. Hi epei hetp̄wek h̄m iuwe h̄rak ektike nau yinan han in h̄r nanriyan nan̄no nanri. Te h̄rak au k̄napen. H̄rak kat̄p kar ik: “Hi ap te in ek ano au. Maain God kakwisa hi anen, te hi anen ah̄ri.” Te hi hetpi, maain h̄rak kaknen.

H̄m ham p̄nam h̄ram m̄karu

13 *Yi naanempre h̄ras te yi eiyises h̄m me God werek werek. Yi eire m̄t̄ iuwe han tokik (o einak̄n tokim) eiyu me menmen enum mamnen mamriwaank. 14 Menmen yap̄rwe yi ȳr̄akem eiȳntar yi hanhan eiriuwe m̄t̄ miyap̄r han eikepi eiriwerem. 15 *Nai yinan, yi yertei menmen im. M̄t̄ik Stefanas ketike m̄te n̄kerek n̄rak h̄r nemtau h̄m me God h̄r nin̄n nisesim nekre n̄m̄n ke yi m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe nau neit provins Akaia. H̄r epei nises han k̄r nen n̄kaap m̄t̄ miyap̄r kerek nises h̄m me God. Te hi hitihi h̄m iuwe yi m̄t̄ miyap̄r en. 16 *Yi eiȳmtau h̄m m̄r metike h̄m me m̄t̄ h̄r nekepi n̄r̄ak menmen iuwe mar em. 17 Hi han yaaik hentar Stefanas, Fotyunetas, tetike Akaikas epei tan t̄ra. H̄rak̄t tan tekepa teriuwe menmen yi ap yekepa yeriwerem yentar hi ap hau hetikewi. 18 *Hi han kitet h̄rak̄t terek̄y yi han yaaik yar ke h̄rak̄t epei terek̄y hi han yaaik. Yi han ekitet m̄t̄ik̄t tar ik h̄rak̄t m̄t̄ik̄t iuwe. 19 *M̄t̄ miyap̄r kerek nises h̄m me God neit provins Esia h̄r nesiuwe h̄m netpi, “Yi yaain.” Akwila ketike m̄te p̄rak Prisila h̄r netike m̄t̄ miyap̄r han kerek nises h̄m me God nererik neit w̄nak k̄r in, h̄r yap̄rwe nesiui h̄m netpi, “Yi yaain.” 20 *Nau yinan yap̄rwe in h̄r nesiui h̄m netpi, “Yi yaain.” W̄r̄ kerek yi yererik yi eit̄pan yi eiyewewan eiȳr ke m̄t̄ yaain ne God n̄r̄akem.

21 *In ek hi Pol h̄rekes hewis h̄m mai yinam im mau t̄wei men yi m̄t̄ miyap̄r hi hetpi, “Yi yaain.” 22 *M̄t̄ miyap̄r han en kerek h̄r ap hanhan neriuwe M̄t̄ik luwe Kraiss h̄r nemip̄n h̄r han kitet maain h̄rak kak̄waanki. M̄t̄ik luwe k̄au Yaaik Kraiss, ti enen.

23-24 Hi hanhan M̄t̄ik luwe Kraiss kakrek̄y menmen yaaim. Hi hanhan yi m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe en hentar h̄au ne Kraiss Jisas.

Mep̄r keremem

---

* 16:10 1Ko 4:17 * 16:11 1Ti 4:12 * 16:12 1Ko 1:12, 3:6 * 16:13 Sam 31:24; Ef 6:10
 * 16:15 Ro 16:5; 1Ko 1:16 * 16:16 1Te 5:12 * 16:18 Fl 2:29 * 16:19 Ap 18:2, 18, 26; Ro 16:3-5 * 16:20 Ro 16:16; 2Ko 13:12 * 16:21 Kl 4:18; 2Te 3:17 * 16:22 Ga 1:8-9

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Korin - 2 Menmen me tiwei ik

Pol kitehi God katip h̄rak yaaik ekentar h̄rak kekepek 1:1-11

Pol kewepyap̄r menmen mau mekre han k̄rak ekatip mit ne Korin em 1:12-7:16

H̄m me kolekta mit ne Korin nansiuwerem emamno mit ne Judia 8:1-9:15

Pol naanm̄pre h̄rekes me h̄rak keit eniuk iuwe aposel 10:1-13:10

Pol katip mit ne Korin h̄m mikaru 13:11-14

¹ *Hi Pol hi h̄re mitik aposel ke Krai Jisas hatip mit h̄m m̄rak. N̄paa God hanhan kewisa hi h̄re mitik aposel hi h̄rak menmen m̄rak. Hi hetike kaiu yinak Timoti haw̄r wik wewis tiwei ik wesiuwerek kaknen yi mit miyap̄r ne weiwik me God yi yau wit Korin ke provins Akai, yi yetike mit miyap̄r ne God yerer wit wit yeit provins eik e. ² *Hi hanhan God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Krai h̄rak̄t tatrekyi menmen yaaim yi eiyu werek werek.

Pol katip God h̄rak yaaik kentar h̄rak kekepek

³ *Haiu emwen̄pi niuk me God, h̄rak Haai ke Mitik Iuwe kaiu Jisas Krai. Haiu mertei h̄rak Haai ke han tewen̄nai, h̄rak Haai ke kekepai.

⁴ H̄rak kak̄kepai han kaiu me menmen enum mamnen te haiu han etwen̄n mit miyap̄r han haiu emkepi me menmen enum mamnen. Haiu emkepi emriuwe menmen God nepei kekepai keriuwerem. ⁵ *H̄m im yaaim. Menmen enum yap̄rwe mamnen mamriwaank mam̄r ke n̄paa menmen mewaank Krai. Mar ke menmen enum meraiwaank, te Krai kak̄kepai me menmen te haiu han yaaik mamu. ⁶ *Mit n̄rak hi hetike Timoti enum neraw̄rwaank nentar haw̄r wetpi h̄m yaaim me God, h̄ram mekepi yi han yaaik eiyu yi yertei God kak̄kepi maain kaknen kaktihs. Mit nerek yaw̄r enum, te God kekepaw̄r. Menmen im mamkepi yi han yaaik eiyu eiȳntar maain menmen enum mamnen mamriwaank yi yertei God kak̄kepi kak̄r ke h̄rak nepei kekepaw̄r. ⁷ Haw̄r wertei werek werek me ya mit. Menmen enum mamriwaank mam̄r ke menmen enum meraw̄rwaank, haw̄r wertei God kak̄kepi yi han yaaik eiyu eiȳr ke God kekepaw̄r han yaaik wepu.

⁸ *Naw̄r yinan, haw̄r hanhan yi yertei werek werek menmen enum nepei man mewep̄r weit provins Esia. Menmen enum epei man h̄ram mewew̄r han kaw̄r te haw̄r han kitet haw̄r wawi. ⁹ Haw̄r han kitet haw̄r wawi waw̄r ke mitik kerek mitik masistret h̄rak nepei katip haw̄r wawi. Menmen im nepei man mekepaw̄r wertei haw̄r h̄rekses ap waw̄n̄n menmen im au. H̄ram mekepaw̄r te haw̄r wertei God kerek h̄rak kikīan mit n̄paa naa h̄r p̄ke nekrit, h̄rak kerek kak̄kepaw̄r. ¹⁰ *H̄rak nepei kekepaw̄r me menmen enum te haw̄r wawi au. Maain h̄rak h̄rak p̄ke kak̄kepaw̄r. Haw̄r han kitet h̄rak in ere maain h̄rak kak̄kepaw̄r naanmamraw̄r. ¹¹ Yi mit eikepaw̄r eiriuwe menmen yi eiȳtehi God em kak̄kepaw̄r. Yi ȳrakem te maain mit miyap̄r yap̄rwe

* 1:1 1Ko 1:1 * 1:2 1Ko 1:3 * 1:3 Ef 1:3; 1Pi 1:3; Ro 15:5 * 1:5 Sam 34:19, 94:19 * 1:6
2Ko 4:15 * 1:8 Ap 19:23; 1Ko 15:32 * 1:10 2Ti 4:18

nan+mtau God kemtau h+m h+r nit+wekhi me haw+r h+rak kak+kepaw+r, h+r nanwen+pi niuk m+rak nant+ip h+rak yaaik.

Pol keweik+in han k+rak te h+rak ap kan wit Korin au

12 *Haiu han yaaik meriuwe menmen im. Han kaiu kitet menmen haiu m+r+akem haiu mises menmen yaa+im God kewetaiyem haiu ap mari han ke m+it miyap+r meriuwerem au. Menmen me t+ m+it nerteiyem ap mekepai haiu m+r+akem au. God kerekek kekepai haiu m+r+akem. Haiu mises menmen im mekre n+m+n ne m+it miyap+r ne t+, te haiu misesim wisenum mekre n+m+n ne yi m+it miyap+r. Te haiu han yaaik meriuwe menmen im.

13-14 *H+m hi hewisiyem mau t+wei ik, as o h+r h+ram ap m+saw+in m+re h+m tok piksa au. Menmen yi yekinaam h+ram keremem hi hetpiyem. Hi hanhan yi eiy+rtei werek werek menmen in ek yi yerteiyem kike kike me haiu m+it. Te maain w+ kerek M+it+k Iuwe Jisas p+ke kaknen kaktaihis, haiu han yaaik mamriuw+ yentar yi yayu yaitike Kra+is, yi han yaaik eiriuwe haiu m+it aposel eiy+ntar haiu metpi h+m yaa+im mekepi meriuwerem. 15 Hi han kitet yi han kiteta hi h+re aposel yaaik te hi hanhan hahin+n anen ari, te hi akepi yi han yaaik eiyu mei wik. 16 *Hi n+paa han kitet hi ahin+n anen ari yi yeit wit Korin me w+ hi ano provins hak Masedonia. Au, hi anaiw+r+ri hah+it wit ki hi in ek han hau provins Masedonia. Maain hi anaaiw+r Masedonia hi p+ke ano ari yi m+it yeit wit Korin, te yi eikepa eiriuweta hi ano provins hak Judia, te hi ari mei wik. 17 Te yi han kitet w+ kerek hi hewis t+wei hat+ip hi hanhan hahin+n anen ari me w+ hi ano provins hak Masedonia, hi ap han kitet menmen werek au. Te hi heweik+in han kai a? Yi han kitet hi h+re m+it+k enuk ke t+, hi hat+ip ‘O, hi enen,’ te hi hepak+inem mekre han kai hi au h+napan a? Taauye! 18 Mar ke h+m me God h+ram yaa+im, hi ap hetpi h+m ‘O, hi anen,’ te hi hepak+inem mekre han kai hi au h+napan. Taauye! 19 *N+paa hi, Silvenes, Timoti, haiu mau metikewi haiu metpi h+m me N+kan ke God Jisas Kra+is. Yi yertei Kra+is h+rak ap kat+ip menmen h+rak kakisesim te maain kakweik+in sip kewet h+m n+paa h+rak ketpim au. H+rak kakisesim keremem. 20 *Menmen yap+rwe God kat+ip h+rak kakr+akem, Jisas h+rak kakisesim kakrekyiyem. W+ haiu mamwen+pi niuk me God mentar menmen im yaa+im, haiu mat+ip M+it+k Kra+is h+rak yaaik kakises menmen h+rak kat+ip h+rak kakisesim. 21 *God Haai kerekek h+rak kekepai haiu m+it haiu metike Kra+is mau niut+ip. 22 *God h+rekes keh+m+tenai haiu n+rak, h+rak kewis H+m+n k+rak Yaaik kekre han kaiu, h+rak k+re menmen kike keteiknai menmen h+rak kakwetai menmen yap+rwe.

Pol ap ken k+ri waswas au

23 *Hi hewis+iyek me menmen im te God kertei han kai kakwepyap+rem. Te hi hetpi werek hi ap hewis+isik me menmen au. Hi ap hin+n han h+ri yi m+it ne wit Korin me w+ hi hen provins Masedonia hentar hi h+napan heni yi m+it arekyi yi han enuk. 24 *Haiu ap metpi haiu min+n naanm+pri me menmen me God yi yisesim au. Haiu mertei yi yises God werek werek haiu m+r+ak menmen metikewi mamkepi yi han yaaik eiyu.

* 1:12 Hi 13:18; 2Ko 2:17; 1Ko 1:17 * 1:13-14 2Ko 5:12; Fl 2:16 * 1:16 1Ko 16:5-6 * 1:19 Ap 18:5 * 1:20 Rev 3:14 * 1:21 1Jo 2:27 * 1:22 Ef 1:13-14; 2Ko 5:5; Ro 8:16-17 * 1:23 Ro 1:9; 2Ko 11:31 * 1:24 1Pi 5:3

2

1 *Te hi epei han kai kitet hatip har ik. Hi ap anen ari yi mit etpi menmen me han enuk heriuwerem. 2 Hi anen etpi menmen te yi han enuk, te neim+n nankepa hi han yaaik ehu a? Taauye! Yi mit kerek hi anipi yi han enuk keriyen. 3 Hi hinapen anen ari yi mit miyapir en yi yenipa hi han enuk au. Hi hanhan yi eikepa hi han yaaik etikewi, te hi hin+n hewisi twei men yi mit, hi hetpi menmen hi han enuk heriuwerem. Hi hertei wi kerek hi han yaaik heriuwe menmen, te yi yapirwe han yaaik yetikewa me menmen. 4 *Wi hi hewisi twei ken yi mit miyapir en, hi hewisik hirak au kerekyo han kai au toenuk te hi hikit. Hi hinapen henipi han enuk heriuwe hm hi hewisiyem au. Hi epei hanhan yi eiyirtei hi han tewen+ni wisenum keremem.

Pol katip hir mit ne Korin pike nan+this mit+ik nipaa kir+iak enum

5 *Mit+ik kerek kir+iak menmen enum hirak ap kenipa han enuk au. Hirak kenipi keriyen yi han enuk. Hi hinapen hemip+n hatip hirak kenipi yi yapirwe han enuk au. Yi mit han keriyen. 6 Menmen yi mit yapirwe yereky+wekem me menmen enum hirak kir+iakem hiram werek. 7 Te in ek yi mit miyapir yi ap han ekitet menmen hirak kir+iakem, nepei werek emit yi einaip+sem. Yi eiy+tp+wek hm yaaim em eiy+m eireky+wek han yaaik te menmen im ap mamreky+wek han kirak mam+waankek. 8 Te hi hitihi hm iuwe te yi eiteikn+wek yi wen han tewen+nek. 9 *Nipaa hi hews twei ken yi mit te hi hanhan hertei yi yaain yises menmen hi hetpiyem werek werek o au me yi yepir mit+ik eik kir+iak menmen enum kakno. 10 Yi mit miyapir yi ap han ekitet menmen enum hirak mit+ik hak kerekyyiem. Yi han t+waaiyem, te hi han t+waaiyem emit. Menmen enum hiram mepu, te hi han t+waaiyem emit, te hi hir+iak menmen im atip Kraiss em, te hiram mamkepi yi yertei hi han t+waaiyem emit. 11 *Hi hir+iak menmen im hentar hi hinapen Seten kakin+nai kewis+isai me mit+ik kerek haiu nepei menerek mep+rek. Haiu nepei mereti menmen enum Seten han kitet kakrekyaiyem.

Pol hanhan keriuwe Taitas keit wit Troas

12 *Nipaa hi h+niu hen wit Troas hewepyapir hm yaaim me Kraiss, Mit+ik iuwe God kin+n ken kekeyor han te hir hanhan nan+mtau hm hi hetporem. 13 *Te hi han kai ap kepu werek werek au hentar hi hemer+ir kaiu yinak Taitas te hirak ap kan kira au. Hirak ap kan kira au, te hi hanhanek hi h+naaiwir wit Troas hi hen provins Masedonia h+rek hirak ketpo me yi mit en.

God kikaap mit aposel hir nin+in Seten

14 Te in ek hi hitihi God hatip hirak yaaik. Hirak kekepai keriuwe menmen iuwe me Kraiss te haiu min+n menmen me ti. God ketaihis kesiuwai haiu men wit heriyai heriyai haiu matip mit hm yaaim me Kraiss. Hm im hiram yaaim mar ke mit hir nemiwo (o nemiyn) tipar mekre heurek, maa+n hir newepim hiram m+n+n meprer wit wit heriyai heriyai. 15-16 **Haiu mit aposel haiu mire menmen m+n+n yaaim me Kraiss hirak kewepwarem kewet God em. Haiu mire menmen min+n yaaim men n+m+n ke mit miyapir kerek God kaktorhis. Me mit miyapir kerek God kaktorhis, menmen haiu misesim hiram mire menmen m+n+n yaaim mamkepi hir nanu werek werek. Me mit kerek God ap kaktorhis nan+no si, menmen haiu

* 2:1 1Ko 4:21; 2Ko 12:21 * 2:4 Ap 20:31 * 2:5 1Ko 5:1 * 2:9 2Ko 7:15, 10:6 * 2:11 Lu 23:31 * 2:12 Ap 14:27; 1Ko 16:9 * 2:13 Ap 20:1 * 2:15-16 1Ko 1:18 * 2:15-16 Lu 2:34; 2Ko 3:5-6

merh̄he m̄rius ninaan me Moses mar ke n̄paa ein h̄ram men m̄re kike kike ere mepait. Mar im h̄m yaaim n̄paa God kewet Moses em h̄ram epei men kike kike mentar h̄m ham yaaim me Krai me in ek God kewetaiyem h̄ram mekre h̄r m̄ram. ¹¹ H̄m lo me n̄paa ein man metike menmen iuwe me God merh̄he, te h̄ram p̄ke m̄re kike kike ere meit, h̄ram in ek nepei au mesi. Te h̄m in ek God kewetaiyem mamkep̄ai haiu m̄re yaain te God kaktaihis, h̄ram min̄n h̄m me n̄paa mentar h̄ram ap te mam̄si au. H̄ram mamu mam̄t tipmain tipmain enum eik.

¹² Haiu mertei h̄m ham yaaim h̄ram mamu mam̄t tipmain tipmain enum eik, haiu mam̄mer̄r menmen m̄rak merh̄he iuwe mamnen te haiu ap mepak̄n h̄m mei au. Haiu mewepyap̄rem te m̄t miyap̄r nerteiyem.

¹³ *Haiu ap m̄r̄ak menmen Moses h̄rak k̄r̄akem. H̄rak kewis laplap p̄nam m̄wap̄n ninaan m̄rak te m̄t miyap̄r ne Isrel ap te nan̄r menmen yaaim me God merh̄he m̄rius ninaan m̄rak men kike kike ere meit.

¹⁴ *Moses kewis laplap p̄nam m̄wap̄n ninaan m̄rak keremem au. M̄t miyap̄r ne Isrel han k̄r ap nertei menmen me God werek werek au, h̄ram m̄re laplap p̄nam m̄wap̄n han k̄r. In ek, m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r nererik nekine h̄m me Moses, h̄r han k̄r ap nertei menmen me Krai werek werek au. H̄ram mar ke laplap p̄nam wen m̄wap̄n han k̄r. M̄t h̄r nemtau h̄m me Krai h̄r nisesim, h̄ram mar ke God keit laplap p̄nam m̄wap̄n han k̄r, h̄rak kenemt̄n kew̄rem men. ¹⁵ N̄paa ere in, m̄t nekine h̄m me Moses, menmen m̄re laplap p̄nam m̄wap̄n han k̄r mentar h̄r ap nises h̄m me Krai. ¹⁶ *Me w̄ kerek m̄t o miyap̄r neweik̄n han k̄r nises M̄tik Iuwe Krai, h̄ram mar ke God keit laplap p̄nam m̄wap̄n han k̄r h̄rak kenemt̄n kew̄rem men te h̄r nertei menmen m̄rak werek werek. H̄ram mar ke n̄paa Moses ken kekere w̄nak ke God, h̄rak kenemt̄n laplap p̄nam keweik̄n ketike M̄tik Iuwe tewepnak. ¹⁷ *M̄tik Iuwe keit h̄m im h̄rak God H̄m̄n Yaai. H̄rak kepu kekere han ke m̄t, h̄r ap te nanises menmen h̄m me Moses ketpor te h̄r han kitet God kat̄p h̄r yaain. Au, h̄ram ap mamkep̄ai te God kakt̄p haiu yaain au. ¹⁸ *Haiu m̄t ap menmen m̄wap̄n han k̄r au, te menmen yaaim me M̄tik Iuwe h̄ram mau mekre han k̄r. God H̄m̄n Yaai kau kekere han k̄r keweik̄n han k̄r haiu p̄ke meweik̄n mar ke h̄rak. M̄t miyap̄r nan̄rte i God keweik̄n han k̄r, haiu mam̄r ke h̄rak te haiu mamwen̄pi niuk m̄rak mam̄nterim.

4

Haiu m̄t aposel mewepyap̄r h̄m yaaim h̄ram m̄re si

¹ *God kerekek h̄rak han tewen̄nai keh̄m̄tenai haiu m̄r̄ak menmen m̄rak mat̄p m̄t miyap̄r h̄m m̄rak, te menmen enum man merekyei han k̄r haiu ap m̄naain misesim iuwe au. ² *Haiu meweik̄n sip mewet menmen enum m̄saw̄n m̄t nanwepyap̄rem haiu ȳnk enuk meriuwerem au em̄t. Haiu ap mewises m̄t h̄m me God haiu meweik̄n h̄m m̄rak mat̄p m̄t h̄r enisesim. Au, haiu merp̄ ninaan me God, God h̄rak k̄rai haiu metpor h̄m m̄rak haiu mat̄p h̄m yaaim, te m̄t kerek nerteiyei han k̄r, h̄r nertei h̄m im h̄ram yaaim. ³ *H̄m yaaim haiu mat̄p m̄t em, m̄t ap nerteiyem werek werek, h̄r keriyen nan̄no si h̄r ap nerteiyem. H̄r ap nises h̄m yaaim nentar t̄pir enuk ke t̄ ik Seten h̄rak kewen̄n han k̄r te

* **3:13** Eks 34:33-35   * **3:14** Ro 11:25   * **3:16** Ro 11:23, 26   * **3:17** Jo 8:32, 36; Ro 8:2; Ga 5:1
* **3:18** Eks 16:7; 24:17   * **4:1** 2Ko 3:6   * **4:2** 2Ko 2:17; 1Te 2:5   * **4:3** 1Ko 1:18

h̄ir ap nisesim au. ⁴ *H̄irak kewen̄n han k̄ir te h̄ir ap nertei werek h̄im yaaim me Krai. H̄im yaaim im h̄iram mat̄ip me menmen yaaim me Krai kerek keteiknai God k̄ire mekak kar ke h̄irak k̄ipre God. ⁵ *Haiu ap met̄pi h̄im me haiu h̄iras te yi eit̄ip haiu m̄it yaain. Au, haiu met̄pi h̄im im. Jisas Krai h̄irekes M̄it̄ik Iuwe kaiu, te haiu m̄it haiu mar ke wok m̄it mekepi yi eiȳrteiyek werek werek. ⁶ *Haiu m̄ir̄iak menmen im mentar God kerek n̄ipaa kat̄ip kar ik: “Me wit toto lait h̄iremes mam̄ir,” h̄irak kerekkek kekepai haiu mertei mekre han kaiu menmen m̄ir̄ak yaaim merh̄ihe nepei au man mau Krai.

⁷ *God kewis menmen m̄ir̄ak iuwe h̄iram man mekre han ke haiu m̄it ne t̄i au haiu wein̄n. H̄irak kewis̄im mekre han kaiu kakteik̄n m̄it miyap̄ir ne t̄i menmen yaaim haiu m̄ir̄iakem ap meke han kaiu man. Au, h̄iram meke God man mekre han kaiu mekepai. ⁸ *Merer wit wit menmen enum man mewep te h̄iram ap meraiwaank au. Haiu ap mertei menmak menmen enum man mewep te haiu ap m̄inaaiw̄ir menmen haiu m̄ir̄iakem. ⁹ M̄it enun noyiyai nanrekyei enum, te God ap k̄inaiw̄irai au. M̄it h̄ir newep haiu menke te haiu ap maa au. ¹⁰ *M̄it h̄ir newep neriuwe n̄ip̄in menmen ham yap̄irwe te hekrit hekrit sak mau ȳnk kaiu mar ke n̄ipaa m̄it enun nenep Jisas sak mau ȳnk k̄irak. Sak mau ȳnk kaiu te m̄it nan̄rem h̄ir nan̄rtēi Jisas Krai kepu ketikewēi kak̄ikepei te m̄it nanwep haiu mami au, haiu p̄ike mamu werek. ¹¹ *Me w̄i haiu mepu t̄i im, m̄it h̄ir noyiyai nanrekyei enum, haiu mami mentar haiu mises h̄im me Jisas haiu mat̄ip m̄it em. M̄it h̄ir newep menep haiu mami, te m̄it nan̄r ȳnk kaiu kerek maain kaki, h̄ir nertei Jisas Krai kepu kekepai haiu mami au, haiu p̄ike mamu werek. ¹² M̄it newep menep haiu mami te menmen im haiu m̄ir̄iakem h̄iram mekepi h̄im̄n ki te yi yau werek werek.

¹³ *H̄im me God kerek m̄it̄ik Devit kewis̄im mau t̄iwei Sam h̄iram mat̄ip mar im: “Hi hat̄ip m̄it menmen hentar hi han kitet God naanmamprau kak̄ikepa.” Haiu m̄it in keriyen haiu han kitet God kak̄ikepai kaktaihis kar ke n̄ipaa h̄irak k̄ikaap m̄it̄ik hak Devit. Te in ek haiu mat̄ip m̄it h̄im m̄ir̄ak. ¹⁴ *Haiu mat̄ip m̄it menmen mentar haiu mertei God kerek n̄ipaa k̄ik̄iak M̄it̄ik Iuwe Jisas, h̄irak kaktaihis haiu mamtikewi haiu mam̄ir̄p ninaan m̄ir̄ak. ¹⁵ *Menmen yap̄irwe enum man menep haiu m̄it aposel, mentar haiu met̄pi h̄im yaaim mekepi meriuwerem. Maain h̄im yaaim me menmen God kerekyaayem mamn̄o mamrer wit wit, m̄it nanisesim, h̄ir nant̄ip God h̄irak yaaik, h̄ir nanwen̄ipi niuk m̄ir̄ak me menmen im yap̄irwe h̄irak k̄ir̄iakem.

Menmen enum im h̄iram m̄ire menmen wein̄im mentar haiu mam̄it menmen yaaim

¹⁶ *Haiu ap han enuk m̄inaaiw̄ir menmen im God kehimit̄enai haiu m̄ir̄iakem mentar haiu mertei God kak̄ikekyei haiu m̄it, haiu yap̄irwe mamwen̄ipi niuk m̄ir̄ak. Maain ȳnk kaiu h̄irak kaki, te hekrit hekrit God k̄ikaap h̄im̄n kaiu h̄irak kau werek werek. ¹⁷ *Menmen im enum h̄iram meraiwaank h̄iram mar ke menmen kike keremem, te h̄iram mekepai haiu mam̄it menmen yaaim me God w̄isenum h̄iram mamu mam̄it tipmain tipmain enum eik. ¹⁸ *T̄is, haiu ap te han ekitet menmen yap̄irwe haiu

* 4:4 Ef 2:2; Kl 1:15; Hi 1:3 * 4:5 2Ko 1:24 * 4:6 Jen 1:3; Ais 9:2; 2Ko 3:18 * 4:7 2Ko 5:1
 * 4:8 2Ko 1:8; 7:5 * 4:10 1Ko 15:31 * 4:11 Ro 8:36 * 4:13 Sam 116:10 * 4:14 1Ko 6:14
 * 4:15 2Ko 1:3-6 * 4:16 Ef 3:16 * 4:17 Ro 8:17-18 * 4:18 Kl 1:16; Hi 11:1-3

mîrem meriuwe nanamîr kiau au. Im em hîram mamu me mî mei kike te maain hîram mamîwaank mamît. Haiu han ekitet mamîmerîr menmen haiu ap mîrem wen au, te maain God kakwetaiyem. Menmen in ek haiu ap mîrem, hîram mamu mamît tipmain tipmain enum eik.

5

Menmen mît aposel hîr nisesim hîram mîkaap han ke mît yapîrwe

¹ *Haiu mertei maain yînk kiau ke tî ik hîrak kaki kakîsine kakît. Haiu mami hîram mar ke mîtik kau weisaak hîrak ketpaan ken kewepik hîrak kînaiwîrek ken wit hak kekin hei weisaak hak. Haiu mami haiu mertei maain God kakrekyei yînk hak yaaik kakît wit kîrak kaku kakît tipmain tipmain enum eik. Menmen im hîram mar ke wînak yaaik God kimaak keit wit kîrak haiu mamwim. ² *Hîm im yaaim. In ek haiu mau yînk kiau ke tî ik, haiu han kitet menmen enum mewep te haiu hanhan mamît yînk hak yaaik God kakwetaiyem kakît wit kîrak. Hîrak hîmîn kiau kakîkrerem te haiu mamu werek werek mamîr ke mîtik kau kekre wînak keit tî ik hîrak kekepik kau werek werek. ³ Maain haiu mami haiu mamît yînk hak yaaik God kakwetaiyek, haiu ap te mamu hîmîn weinîk au. ⁴ *In ek haiu mau yînk kiau ke tî ik, haiu mepu han kitet menmen yapîrwe mewep mewetai han enuk. Haiu ap hanhan mami mamnaaiwîr yînk kiau ke tî ik au. Haiu hanhan mamît yînk hak yaaik God kakwetaiyek, hîrak kakîkrehîr ke yînk kiau ik. Te haiu hanhan yînk kiau ik hîrak ap kaki au. Haiu hanhan hîrak kakweikîn kakre yînk hak yaaik kaku kakît kaktike God. ⁵ *God hîrekes kerekek hîrak kenipai han kiau te haiu mamît menmen yaaim mîrak im. Hîrak nepei kewetai God Hîmîn Yaaik kau kekre han kiau keteiknai maain hîrak kakwetai menmen yapîrwe hîrak kerekyeyem.

⁶ *Haiu mertei God kakwetai menmen yapîrwe hîrak kerekyeyem, te hekrit hekrit haiu han tokik mau meit. Haiu mertei wî kerek haiu mau tî mekre yînk kiau ik, te haiu ap mau metike God meit wit kîrak. ⁷ *Haiu ap mîr menmen im God kerekyeyem, te haiu mertei haiu mamîtwem mentar God ap kewisesik au. Hîrak katîp werek werek kerekek. ⁸ *Hi hatîp werek. Haiu ap mînaain te haiu mami au. Haiu hanhan mamnaaiwîr yînk kiau ke tî te haiu mamu mamtike Mîtik Iuwe God mamît wit kîrak. Hîram minîn yînk kiau kau keit tî ik e. ⁹ *Haiu mau yînk kiau me tî im e, o haiu mamît yînk hak yaaik kakît wit kîrak, hîram menmen weinîm. Haiu emînîn han ekitet emriak menmen God hanhan haiu emisesim emriakem. ¹⁰ *Hi hetpi menmen im hentar haiu mertei maain haiu yapîrwe mamîrp ninaan me Kraîs hîrak han kakitet menmen enum haiu mîriakem mekre yînk kiau ke tî ik ek haiu mîriakem. Hîrak han kitet o skelim menmen haiu mîriakem hîrak kakrekyai menmen yaaim o enum mamrerim.

Mît aposel nîkaap mît miyapîr netike God nekiyan nau neit

¹¹ *Wî kerek haiu matîp mît miyapîr hîm me God haiu mîriak menmen mari han kîr te hîr nanisesim nentar haiu mertei maain Mîtik Iuwe Kraîs skelim menmen haiu aposel mîriakem. God kertei han kiau te hi hanhan yî yertei yekre han ki hi hises menmen yaaim hekepi heriuwerem ar ke God kertei. ¹² *Haiu ap pîke mari han ki te yî yatîp hîm yaaim au. Haiu hanhan metpi hîm im te yî eiyîrtei haiu menmak te haiu yaaîn. Te maain

* 5:1 2Ko 4:7; 2Pi 1:13-14 * 5:2 Ro 8:23 * 5:4 1Ko 15:53-54 * 5:5 Ro 8:16, 23; 2Ko 1:22

* 5:6 Hi 11:13-16 * 5:7 1Ko 13:12 * 5:8 Fl 1:23 * 5:9 Kl 1:10; 1Te 4:1 * 5:10 Ekl 12:14;

Ro 2:16, 14:10 * 5:11 2Ko 4:2 * 5:12 2Ko 3:1, 1:14

yi eitip mit han kerek han kitet menmen me niuk iuwe o klos yaaim hiram minin menmen mekre han ke mitik, yi yayitpor menmen im hiram yaaim au, hiram enum. ¹³ Haiu mit haiu han kaiu ken sip mar ke mit netpim, te haiu han ken sip kentar haiu hanhan miriak menmen mamkepi. ¹⁴ Krais hirak hanhan haiu mit, te menmen im mari han kaiu haiu miriak menmen mirak mikaap mit miyapir meriuwerem. Haiu miriak menmen im mentar haiu mertei hirak kiutipen kaa kekrehir ke haiu mit yapirwe, te hiram mar ke haiu mit yapirwe maa metikerek. ¹⁵ *Hirak kaa kekrehir kaiu, te haiu mit keriyen haiu mepu ti ik, haiu ap emises han kaiu mamriak menmen au emit. Haiu emises han ke mitik kiutipen ik kerek nipaa kaa, God kikiak pike kekrit kau kekepai haiu mit. ¹⁶⁻¹⁷ *Nipaa haiu mit ne ti miriak menmen enum haiu han kitet me Krais mar im: Hirak mitik kerekek. Wi kerek mit miyapir nanises hm me Krais nantikerek nanu niutip, hir neweikin nanir ke mit miyapir yaain. Menmen enum me nipaa hiram epei au mesi meit. Menmen yapirwe yaaim mamikrit mamikrehir ke menmen enum me nipaa ein. Te in ere maain haiu mit ap te han ekitet mit hir yaain o enun nentar hir niuk mir iuwe o hir netenen menmen yapirwe au emit! Menmen im hiram menmen enum me ti. Haiu han ekitet mit hir yaain nentar hir ne Krais keriyen.

¹⁸ *Menmen im me haiu meweikin mire mit miyapir yaain, God kerekek kiriakem. Krais hirak kaa kentar nu tentarakit. Te God keriuwe menmen im Krais kerekeyiem, hirak kekepai haiu mit kerek nipaa haiu enun nepan metike God. In ek haiu metikerek mekiyan mau meit. ¹⁹ *Menmen haiu metpiyem hiram mar im. God kekepai haiu mit miyapir yapirwe mau ti meriuwe menmen Krais hirak kiriakem. Te in ek God kehimitenai haiu narak yaain. Hirak ap han kitet menmen enum haiu miriakem au. Hirak kesakem. In ek hirak kewetai haiu mit aposel hm mirak me hirak hanhan haiu mit ne ti haiu mamtikerek mamkiyan mamu mamit. ²⁰ God kehimitenei haiu mekrehir ke Krais te menmen haiu metpiyem hiram mar ke God hrekes kau ketikewi ketpi. Haiu mikaap Krais haiu metpi hm iuwe: “Yi eiwis God hirak kakikepi te yi eitikerek eikiyan eiyu werek werek.” ²¹ *Krais kerekek hirak ap menmen enum mamu han kirak au. Te God kekepai haiu mit hirak keit menmen enum yapirwe haiu miriakem kewisim mentar Krais hirak kekrehir kaiu kaa. Hirak kekrehir kaiu kaa te haiu mit miyapir kerek haiu mamises hm mirak, God kaktip haiu yaain.

6

Menmen enum mewaank mit aposel kerek natip mit hm me God

¹ *Hi Pol hetike Timoti hawir wetike God wriak menmen miutip. Te hawir wetpi hm manp, yi nepei yewis menmen yaaim God kerekyiem hiram mekre han ki te yi ap eiwenem ap mamkepi au emit! ² *Yi ap eiriak menmen im au emit! Hm me God mit newisim mau twei matip mar im: “Me wi hi God hanhan ekepi yi yitauhi menmen hi hemtewem hekepi heriuwerem. Me wi hi himat hi atihis yi mit miyapir yau ti, hi hekepi.” Yi nikip emnep eiyimtau! In ek God hanhan kakrekyi yaaim. In ek hirak kakikepi kaktihis.

³ Haiu mit minapen mit han hir han kitet menmen haiu miriakem me God hiram enum, te ap miriak menmen miutip mamri han kir enuk te hir

* 5:15 1Ti 2:6; Ro 14:7-8

* 5:16-17 Ro 8:1, 10; Ga 6:15; Ais 43:18; Rev 21:5

* 5:18 Ro 5:10

* 5:19 Ro 3:24-25; Kl 1:19-20

* 5:21 Jo 8:46; Hi 4:15; Ga 3:13; 1Ko 1:30; Fl 3:9

* 6:1 2Ko 5:20

* 6:2 Ais 49:8; Lu 4:19-21

nantip haiu enun au. Haiu mamriak menmen enum hiram mamir haiu mamwis nan mamwaai yayiwe te mitik kakitet yayiwe kaknen kakrewo nan im kakinkewin. Te haiu au minapen hir han kitet haiu miriak enum au. ⁴* Au, me menmen yapirwe haiu miriakem, haiu meteikin mit haiu mire wok mit ne God. Haiu meteikno menmen mar im: Haiu han tokik mepu me menmen enum man mewep, me menmen enum merekyei enum metike menmen enum man meraiwaank. ⁵* Mit hir niwaai nipin newep, hir newisei mekre winak enuk ke gavman, mit enun hir nererik neweiknei nenepip nanwep. Haiu miriak menmen iuwe ere haiu meweiwei. Wi ham haiu ap miwaai werek werek au, wi ham haiu mit ninpi mewei. Menmen im enum yapirwe man haiu mit mentar haiu mewepyapir him mirak. ⁶* Haiu miriak menmen yaaim keremem, haiu mertei menmen yaaim me God. Haiu ap han enuk meriuwe menmen waswas au, haiu han yaaik keriyen mikaap mit. Menmen im haiu miriakem meteikin mit haiu wok mit ne God. Menmen iuwe me God Himin Yaaik kau kekra han kiau, haiu han tewenin mit miyapir han. ⁷* Haiu mewepyapir him yaaim, God kekepai haiu miriak menmen mirak. Haiu mises menmen yaaim hiram mekepai menip him enum mit nesweiyem hiram mami mar ke nopen kekepai kisawin yink kiau. Him yaaim me God haiu matip mit em hiram mekepai merekir han ke mit mar ke hine yipo henmik mikaap mit nenep mit enun napan nir neriuwerem. ⁸ Mit han hir natip haiu mit yaaim miriak menmen yaaim. Mit han au hir natip haiu enun hir netpepai nisaisai haiu enun. Hir han kitet haiu mit enun memipin te haiu au. Menmen im hiram menmen weinim. Haiu mises menmen haiu miriakem. Haiu matip him yaaim keremem. ⁹* Haiu ap metenen tiwei matip mit me haiu hiras haiu neimin. Te mit yapirwe nerteiyai haiu mit aposel keriyen. Mit han kitet menep haiu mami, te haiu wen au mepu. God kewis mit newep te hirak naanmiprai haiu ap mami au. ¹⁰* Menmen enum mari han kiau mamrekyei han enuk te haiu au hekrit hekrit han yaaik mepu. Haiu mire mit enun ap metenen menmen aurei. Te haiu mikaap mit hir netenen menmen me God yapirwe. Haiu mire mit metenen menmen me ti au, te haiu metenen menmen yaaim ap te mit nanriyaam mamno taau!

¹¹ Yi mit miyapir ne wit Korin. Hawir nepei wetpi wewepiyapir han kawir wepakin menmen au. Hawir han tewenini wisenum. ¹² Hawir hirekses ap wewenin han kawir au. Hawir han tewenini wisenum. Te yi mit au, yi hiras yewenin han ki ap han teweninawir au. ¹³* In ek, hi hetpi har ke haai katip nikerek narak, hi hetpi har ik: "Yi han teweninawir yayir ke hawir epei han tewenini yi mit miyapir."

Haiu mit yaain ne God ap mamtike mit enun mamu niutip

¹⁴* Yi mit miyapir kerek yises him me God yi yetike mit miyapir han ap nises him me God, yi ap yaikiyan yairiak menmen o eiyisesim au emit! Menmen yaaim, menmen enum ap te mamkiyam mamu werek werek taau. Mamirkeik te witaan wanewik mamkiyan mamu wi miutip a? Taauye! ¹⁵ Yi han kitet Krai ketike Seten tekiyakit a? Taauye! Mamirkeik te mitik kises him me God kaktike mitik ap kises him me God han kitet tipirakit a? Taauye! ¹⁶* Mamirkeik te mit nanwenipi God kaktike teinik mit newis ninaan mewim mekre pak? Taauye! God han enuk kakwep haiu mit! Haiu

* 6:4 2Ko 4:2 * 6:5 2Ko 11:23-27 * 6:6 1Ti 4:12 * 6:7 1Ko 2:4 * 6:9 2Ko 4:10; Sam 118:18 * 6:10 2Ko 7:4; Fl 2:17; Kl 1:24 * 6:13 1Ko 4:14 * 6:14 Ef 5:7, 11 * 6:16 1Ko 3:16; Lev 26:12; Esi 37:27

mít miyapír keriyen haiu mar ke wínak ke God kerek kepu kepeit. God hírekes katíp kar ik:

“Hi ano mít miyapír ehu ekreeri. Hi híre God kíř, te híř nanír ke mít miyapír nai.” ¹⁷ *Te God katíp,

“Yi einaaiwír menmen enum mít miyapír enun nisesim, yi eiweikín sip eiwetíwem. Yi einopín menmen híram enum ap eisesim au, te hí atihis.

¹⁸ *Yi yisesim te hí híre haai kí, yi eire níkerek hírakít o níkerek híram (o híran) nai.” God kerek hírak kířiak menmen yapírwe me tí metike nepni, hírak katíp kar ik.

7

¹ Naiu yinan yaain, God nepei ketpai híim yaaim im, te haiu emípír emnopín emkeipín menmen yapírwe haiu míríakem menipai han kaiu ketike yínk kaiu enuk. Haiu mínaapen mamríak menmen mamníp God yínk enuk kakriuwai te hírak kehímíténai haiu nírak yaain.

Mít ne Korin neweikín han te Pol han yaaik keriuweri

² *Yi mít miyapír yi han etwenínai. Haiu ap míríak menmen enum me mítík kiutíp ke yi mít au. Haiu ap mewaank mítík kiutíp ke yi mít au. Haiu ap mewisesiyek me menmen mari menmen me mítík kiutíp au, mar ke mít han ein netpiyem me haiu mít. ³ *Hi ap hetpi híim im heni heswi híim wísenum hentar yi han kitet hí herekíy enum au. Hi heni kike keremem hentar nípaa hí hetpi te hí hetpi heteípim, haiu mít in han teweníni wísenum. Haiu han teweníni wísenum te yi yayi, haiu hanhan mámi mántikewi, o au en, yi yayu, haiu hanhan mamú mántikewi. Te haiu markeik míríak menmen enum im mít han netpiyem me haiu mít a? Taauye! ⁴ Hi ap hířawír menmen mekre han kai au. Hi hewepiyapírem hetpim. Hi han yaaik wísenum heriuwe yi mít miyapír en. Menmen enum mañ mewep haiu mít, hí wen han kitet menmen yi mít yíríakem te hí han keweí hí han yaaik heriuwi.

⁵ *Haiu nepei man provins Masedonia, haiu wen ap mepu werek werek au. Menmen enum nepei man mewep. Haiu metike mít han haiu menahan me menmen, haiu mínaain te menmen yapírwe haiu merekiyiem mekre han kí mít han enun nanriwaankem. ⁶ *Te God kerek kerekíyai han ke haiu mít me menmen híram meraiwaank han kaiu, hírak kenipawír han yaaik keriuwe mítík Taitas kerek kan kířawír. ⁷ Hírak keriuwet mítík Taitas kan kířawír kerekíyawír han yaaik keriuwe menmen im keremem au. Hírak ketpawír hírak nepei ken kíři te yi yerekíyíwék han hírak yaaik yeriuwe menmen yaaim yi yisesim yíríakem. Hírak kan ketpawír yi hanhan yaira, yi yínk enuk yeriuwe menmen yi yíríakem yi han tewenína, yi yekrehír kai yatíp mít han híř natíp hí enuk yi yetpor hí yaaik. Yi yíríak menmen im yenipa hí han yaaik heriuwi.

⁸ *Tíwei kerek nípaa hí hewisiyek hírak kenipi yi yínk enuk yeriuwerek, hí ap han enuk heriuwe hírekes me hí hewisiyek au. Hí hířnapen hewisi tíwei hentar hí hertei hírak kaknípi yi yínk enuk me wí meiyam. ⁹ Te in ek hí han yaaik hí hewisiyek. Hí ap han yaaik yi yínk enuk yeriuwe menmen hí hewisiyem au. Hí han yaaik yi yínk enuk yi yeweikín han píke yises menmen yaaim. God keit menmen im hí hewisiyem hírak keiyím

* **6:17** Ais 52:11; Esi 20:34; Rev 18:4
20:33; 2Ko 12:17 * **7:3** 2Ko 6:11-12

* **6:18** 2Sml 7:14; Ais 43:6; Jer 31:9; Rev 1:8
* **7:5** 2Ko 2:13 * **7:6** 2Ko 1:3-4

* **7:2** Ap
* **7:8** 2Ko 2:4

keweikni han ki te hawir ap weriwaank au. ¹⁰ *God keit menmen im menipi yi yink enuk hirak keiyim keweikni han ki te hirak kekepi kakthih kakriuwerem. Menmen im hiram yaaim te haiu ap han enuk meriuwerem au. Menmen menip mit miyapir ne ti hir han enuk hiram ap mekepi nanweikin han nanises menmen yaaim au. Hiram mewetir han enuk neriuwe hiras keriyen. Menmen im ap mamkepi hir nanu werek werek au. Hiram mamnipi maain hir nani. ¹¹ Yi han ekitet menmen im werek werek. God kerekyi menmen yaaim keriuwe him im hiram menipi yi yink enuk yeriuwerem. Hiram mekekyi han ki yi hanhan einaiwirem eiweikin sip eiwet menmen enum hi hewisiyem nipaa ein mau twei hak. Hiram mekekyi han yi yene mitik hak kerek kiriak menmen enum. Yi yeperper menmen enum im nepei man, yi hanhan hi anen akepi ariuwerem. Yi hanhan eikaap mitik kerek kiriak menmen enum. Menmen yapirwe yi yisesim yirakem me him hi hewisiyem, hiram meteikin yi yetike mitik ik enuk yi ap yau han kiutip me menmen hirak kiriakem. Au, yi han enuk yeriuwerek yi yepirek ken.

¹² Hi ap han kitet mitik nipaa kiriak menmen enum te hi hewisi twei au. Hi ap han kitet mitik nipaa mitik hak kerekyiwerek enum te hi hewisi twei au. God kertei han kai hi hewisi twei ik ek kakikepi kakteikni te yi yertei werek werek yi hiras keriyen hanhanai haiu mit aposel in. ¹³ Menmen yi nepei yirakem hiram menipai han kewe mau meit keriyen au.

Menmen yi yirakem hiram mikaap Taitas han kewe kau keit, te haiu metikerek haiu han yaaik wisenuk. ¹⁴ Nipaa hi hewenipi niuk mi hatip Taitas yi yaain, te menmen yi yisesim yirakem ap menipa hi yink enuk hi hetpewekem au. Menmen yapirwe hi hetpewekem me yi mit miyapir en hiram yaaim, mar ke him nipaa haiu metpiyem hiram yaaim. ¹⁵ *Taitas hirak ken kiri, yi yinaain yeperper yi naanmiprewerek, hi hanhan nanwetir meiyam te hir newisim ere mir mesi hir netenen kike. Haiu ap mari han kir hir nriakem au, hir hiras keriyen. ¹⁶ In ek hi hertei yi eiyises menmen yapirwe hi hetpiyem, te hi han yaaik wisenuk.

8

Mit miyapir ne weiwik me God hir enkaap nir yinan

¹ *Naiu yinan, haiu hanhan metpi him te yi eiyirtei werek werek menmen yaaim God kiriak mit miyapir ne weiwik mirak em neit Masedonia.

² Menmen enum nepei man manip mari han kir. Hir mit enun netenen menmen au, te hir han yaaik wisenuk nentar hir nertei God kesak menmen enum mir. Hir han yaaik te hir newis pewek mir men niutip nanwet mit han em. ³ Hi hertei werek te hi hetpi hir nises han kir kerekew newis pewek im. Hir newis pewek pinam hir netenen pinam, hir hanhan nanwetir meiyam te hir newisim ere mir mesi hir netenen kike. Haiu ap mari han kir hir nriakem au, hir hiras keriyen. ⁴ *Hir nitaihi him manp te haiu emwisi hir nanwir pewek nantike mit han ne weiwik miutip me God nerer wit wit, hir nansiuwe pewek meiyam im mamno mamkaap mit han ne weiwik me God kerek ap netenen menmen au. ⁵ Hir ninin menmen haiu han kitet hir nanriakem. Hir ninin neweikin han kir ken God. Nepei au, hir nemerir God ketpor menmen hirak hanhan hir nanisesim neriuwe him haiu metporem.

⁶ Haiu han kitet menmen im mit ne Masedonia hir nriakem, haiu matip Taitas him manp te hirak kakno kakikepi yi mit eirak menmen im me

* 7:10 Mt 27:3-5; Hi 12:16-17 * 7:15 2Ko 2:9 * 8:1 Ro 15:26 * 8:4 2Ko 9:1-2

pewek kerek yi eikaap m̄t eiriuerem. N̄paa Taitas kekekyi han ki te yi eir̄akem, te hi hanhan p̄ke eriuwetek h̄rak kakno yi m̄t kak̄kepi yi eir̄akem ere werek. ⁷* Me menmen yap̄rwe, yi m̄t yin̄n yir̄ak menmen yaaim. Yi m̄t yises God werek werek, te yi yat̄p m̄t han h̄m m̄rak yeriuwerem. Yi m̄t yertei h̄m me God werek werek te yi ȳikaap m̄t miyap̄r yeriuwerem. Yi han tewen̄nai w̄senum, te haiu hanhan yi eiyin̄n m̄t miyap̄r han yi eiwis pewek emno niut̄p emkaap m̄t miyap̄r eiriuerem. ⁸ Hi ap hewisi h̄m lo yi eiyisesim au em̄t! Hi nepei heteikni m̄t miyap̄r han h̄r hanhan nanw̄r pewek nankaap m̄t miyap̄r han nanriuerem. Hi hekekyi han ki heriuwe h̄m hi hetpiyem me m̄t miyap̄r, te hi hertei yi han tewen̄n m̄t miyap̄r han werek werek yi eikepi o au. ⁹* Hi hanhan ekekyi han ki hentar yi nepei yertei menmen yaaim M̄t̄k luwe kaiu Jisas Kraiss h̄rak kir̄akem. H̄rak ketenen menmen yap̄rwe ketike God te h̄rak keweik̄n sip kewet menmen im, h̄rak keweik̄n k̄re m̄t̄k enuk wein̄k. H̄rak keweik̄n k̄re m̄t̄k enuk wein̄k kenter̄i yi m̄t, te h̄rak kak̄kepi yi eiȳt menmen yaaim em me God yap̄rwe. Te yi eiyises menmen m̄rak h̄rak kir̄akem yi eikaap m̄t miyap̄r han.

¹⁰ Hi hetpi han kai me menmen im. Tito me n̄paa ein, yi yin̄n yari pewek yewis̄m men miut̄p. Yi yin̄n m̄t han yi hanhan yewis̄m men niut̄p waswas. ¹¹ Te in ek yi eiri pewek meiyam eiwis̄m mamno niut̄p ere werek. Yi n̄paa hanhan yin̄n yir̄ak menmen im, te in ek yi yir̄akem yeriuwe pewek mei yi yetenenim. ¹²* M̄t h̄r hanhan nanwet m̄t miyap̄r ne God menmen, God han yaaik keriuwe m̄t nar ik. God han kitet menmen m̄t h̄r netenenim, te h̄rak han kitet menmen m̄t n̄r̄akem neriuwerem. H̄rak ap hanhan pewek m̄t ap netenenim hanhan m̄t nanwet m̄t han em au. H̄r m̄r.

¹³⁻¹⁴* Hi ap hat̄p yi eiwet m̄t han neit Jerusalem pewek mi einem̄n, te h̄r nanu werek, yi au yau wein̄m pewek auri. Au, hi hanhan yi eiwet̄r meiyam eiȳntar in ek yi yetenen pewek mei yap̄rwe, h̄r au pewek m̄r kike keremem. Maain, h̄r nantenen menmen yap̄rwe, te yi au menmen kike, maain h̄r nan̄swi pewek meiyam nankepi nanriuerem. Mar im yi yap̄rwe eiyu werek werek eiȳran. ¹⁵* H̄m em God kewet Moses em kewis̄m mau t̄wei mat̄p mar ik: M̄t kerek nen neit menmen mana yap̄rwe, ap mei mau au. H̄r naam nenepim. M̄t kerek nen neit menmen mana kike, h̄r n̄np̄i maan au, h̄r naam ere werek.” Te yi eikaap m̄t han kerek h̄r pewek auri, te h̄r nanu werek.

Wok m̄t h̄r nan̄nen wit Korin nankepi

¹⁶ Hi hat̄p God h̄rak yaaik. H̄rak k̄k̄ak han ke Taitas h̄rak hanhan p̄ke kak̄ikaap yi m̄t kar ke haw̄r hanhan waukepi. ¹⁷ Haw̄r wit̄wewehi h̄rak kaknen kakri, te h̄rak kewenhi. Te haw̄r ap wari han k̄rak au. H̄rekes kises han k̄rak h̄rak hanhan kaknen kakri. ¹⁸ Haiu mamriuwet kaiu yinak kaknen kaktike Taitas. M̄t miyap̄r ne weiw̄k me God nerer wit wit menep in, h̄r newen̄pi niuk m̄rak nentar h̄rak yaaik kat̄p m̄t h̄m me God. ¹⁹ H̄r newen̄pi niuk m̄rak kerekek au. H̄r nehim̄tanek h̄rak kakno kaktikewai mamriyan haiu mamr̄ak menmen im mam̄t pewek kerek m̄t miyap̄r newis̄m men niut̄p nanwet m̄t enun netenen menmen au, nanwet̄rem. Haiu mamr̄ak menmen im te m̄t h̄r nanwen̄pi niuk me God mamriuerem, h̄r nan̄r̄tei haiu hanhan mamkaap m̄t nanr̄akem. ²⁰ Haiu m̄napen mamk̄ak han ke m̄t miyap̄r, te h̄r nant̄p

* **8:7** 1Ko 1:5, 16:1-2 * **8:9** Mt 8:20; Fl 2:6-7 * **8:12** Mk 12:43 * **8:13-14** 2Ko 9:12 * **8:15** Eks 16:18

enum nantip haiu ap mamwet mit enun pewek auri pewek im yapirwe kerek mit miyapir newisim men niutip. Te haiu nepei mari kaiu yinak ik kaktikewai mamno heriyai heriyai naanmamre menmen haiu mriakem. ²¹ Haiu han kitet emriak menmen yaaim me ninaan me Mitik Iuwe God kerekek au. Haiu hanhan mit miyapir yapirwe hir nanirtei haiu mriak menmen yaaim.

²² Te haiu mamriuwet kaiu yinak yaaik ik kaknen kaktike mitikit wik. Haiu nepei han kitet menmen yapirwe hirak kiriakem haiu mertei hirak kiriakem werek werek. In ek, hirak kertei yi yises menmen yaaim me menmen yi yriakem, te hirak hanhan wisenum kaknen kakriak menmen im. ²³ Mit han nanitih me Taitas hirak keimn, yi eiytpor hirak wariyakit kai ketikewa hawir wriak menmen miutip wekepi weriuwerem. Me mitikit wik kerek tatkiterek tatnen yi mit, yi eitip mit han hirakit taiu yinakit yaaikit kerek mit miyapir ne weiwik me God (o sios) menep in hir nehimitanewekit tatnen. Mitikit hirakit tiriak menmen me God tikaap mit miyapir teriuwerem tatip mit miyapir niuk me Kraiss teriuwe menmen hirakit tiriakem. ²⁴*Te yi eiteiknor yi han etweninet yi naanmampriwekit. Yi eirak menmen im te mit miyapir ne weiwik miutip me God heriyai heriyai nanirtei yi yaain yar ke nipa hi hetporem me yi mit miyapir en.

9

Him me pewek mamno mamkaap mit miyapir neit provins Judia

¹ *Yi nepei yertei me pewek haiu mamtiwem mamsiuwerem mano mamkaap mit miyapir ne weiwik miutip me God neit provins Judia. Te hi ap hewisi twei nokik hetpiyem au. Kike kerekek. ² Hi hertei yi hanhan yaikaap mit miyapir ein, te hi hewenipi niuk mi hatip mit miyapir ne God neit provins Masedonia hetpor har ik: "Naiu yinan neit provins Akaia, tito nipa ein hir nepei nankaap mit miyapir neit Judia." Hir nertei yi nepei yaikaap mit miyapir en, te menmen im yi yriakem hiram mekekkyr han kir te hir nanriakem. ³ Hi hinapen him yaaim hi nepei hatip mit ne yi mit em hiram mire him weinm au. Te hi heriuwet kaiu yinak Taitas ketike mitikit wik it tatinin tatnen yi mit tatkepi yi yaiwis pewek mamno niutip werek werek. ⁴ Haiu han kitet yi eiwis pewek werek werek te hi han kitet maain hi etike mit han ne provins Masedonia haiu mamnen mamri, yi ap yewis pewek werek werek au, yi yink enuk. Hi yink enuk hentar hi hetpor yi nepei yaiwis pewek mamno niutip. Hi yink enuk, te yi yink enuk. ⁵ Hi han kitet menmen im te hi hitehi taiu yinakit it hirakit tatinin tatnen tatkepi yi eiwis pewek mamno niutip werek werek. Maain hi anen etike mit ne provins Masedonia, menmen mamwaai werek werek. Mar im hir nanirtei yi nepei yises han ki yewis pewek im, te haiu ap mari han ki meriuwerem au.

⁶ *Yi han ekitet menmen im. Yi eiwet mit menmen kike te maain yi eiyit menmen kike me God. Hiram mar ke mitik kakmir ni. Hirak kakmir ni kike, hirak kakit menmen kike. Hirak kakmir ni iuwe, hirak kakit menmen yapirwe. ⁷ *Yi mit miyapir niutip niutip yi eiyin han ekitet werek werek menmen me pewek yi eiwet mit em, te maain yi yairiakem. Yi ap eirak menmen me pewek eiwisim eiyintar mit han nari han ki yi yink enuk au emit! Yi eirak menmen im te maain yi han tewenin pewek mi epei yewetirem. Menmen im au emit! God hanhan yi eiwis pewek emno niutip eiyintar yi hanhan eikaap mit eiriuerem. ⁸ God nepei Iuwe te hirak

* 8:24 2Ko 7:13-14 * 9:1 2Ko 8:1-7 * 9:6 Pro 11:24; 22:9 * 9:7 Ro 12:8

kakweti menmen yaaim heriyai heriyai mamin+n menmen yi yetiwem. Hekrit hekrit h̄rak naanm̄ri menmen te yi yetnen menmen naanempre h̄ras eiriuerem, meiyam mamu te yi eikaap m̄t miyap̄r han eiriuerem.

⁹ *H̄im me God m̄t newis̄m mekre t̄wei Sam h̄ram mat̄p mar im:

“M̄tik kerek kises h̄im me God h̄rak k̄ikaap m̄t enun menmen auri.

Menmen yaaim h̄rak kerekyorem h̄r han kitetim tipmain tipmain enum eik.”

¹⁰ *H̄im im yaaim mentar God kerek kewet m̄t wit (o rais) yehes h̄r nanm̄r te h̄r nan̄t menmen meriuwerem, h̄rak kakweti menmen marim, h̄rak kaknipem yap̄rwe te yi eikaap m̄t miyap̄r han eiriuerem yap̄rwe enum yap̄rwe.

¹¹ *God kakweti menmen yap̄rwe heriyai heriyai te yi eikaap m̄t miyap̄r han ne God eiriuerem yap̄rwe. Te maain haiu mamnen mam̄t pewek yi yewis̄m men niut̄p, haiu meiȳm mamno mamwet m̄t han em, h̄r nanwen̄pi niuk me God me menmen yi yerekyorem.

¹² *Menmen im yaaim yi eir̄akem h̄ram mamkaap m̄t miyap̄r ne God kerek ap netenen menmen au h̄ram mamkepi keremem au. H̄ram mamnipi h̄r han yaaik nanwen̄pi niuk me God nanriuerem.

¹³ Menmen im yaaim yi yair̄ak ni yinan em h̄ram mamteiknor yi yises h̄im me God werek werek yi yewepyap̄r h̄im me Krais. H̄r nan̄r pewek yi yait̄wem mamtike m̄t han en, h̄r nanwen̄pi niuk me God nanriuerem.

¹⁴ Te maain h̄r hanhan nanri h̄r nantike God h̄rak kak̄ikepi naanmamri kak̄antar h̄rak kerekyi han te yi ȳr̄ak menmen im yekepi yeriuerem.

¹⁵ Haiu em̄t̄p God h̄rak yaaik kentar menmen yaaim h̄rak kewetaiyem. Menmen im haiu ap te mam̄t̄p h̄ram yaaim markeik? Au, h̄rak yaaik wetpen enuk kepeif kentar presen ik h̄rak Jisas Krais God N̄kan k̄rak kerekek h̄rak kewetaiyek.

10

Pol kewen̄n h̄im enum me m̄t h̄r nat̄p aposel h̄r enun

¹ *Hi Pol h̄rekes hi hanhan hekeyi han ki yi han kitet menmen Krais k̄r̄akem. H̄rak kewen̄n han k̄rak me menmen, h̄rak k̄r̄ak menmen han yaaik ketike m̄t. M̄t han nekre n̄m̄n ne yi m̄t h̄r nat̄p me hi nar ik. H̄r nat̄p, “W̄i kerek h̄rak kau ketikewai, h̄rak kewen̄n han k̄rak kat̄p h̄im yaaik ketikewai, te maain h̄rak keit wit hak, h̄rak kewisai t̄wei kenai ketpai h̄im manp me menmen.” Te in ek hi hitihi h̄im manp.

² *Maain w̄i hi anen ari, yi ap yenipa me menmen im te hi ani har ke hi ane m̄t han en nat̄p haiu m̄t in mises menmen enum me t̄ m̄r̄ak menmen m̄kaap m̄t meriuwerem.

³ Haiu ap mises menmen me t̄ m̄rak menmen au. Haiu mau t̄ m̄r̄ak menmen te haiu ap m̄r̄ak menmen me God meriuwe menmen m̄t ne t̄ h̄r nisesim au.

⁴ *Menmen yap̄rwe haiu metenenim m̄r̄ak menmen me God meriuwerem, h̄ram ap menmen me t̄ au. Haiu metenen menmen iuwe me God h̄ram mekepai haiu mamin̄n menmen enum me Seten mewen̄n han ke m̄t ap nises h̄im me God. (Menmen iuwe me God h̄ram mar ke nopen ketike h̄ne, yipo henmik kerek m̄t h̄r netenenim nen newen paaik nen netike m̄t nenepan.)

⁵ Menmen iuwe me God haiu metenenim h̄ram min̄n h̄im enum me t̄ m̄t h̄r nisesim, o menmen h̄r han kitetim min̄n mewen̄n han k̄r te h̄r ap nertei God au. Meriuwe menmen iuwe me God haiu metenenim, haiu mari menmen

* 9:9 Sam 112:9 * 9:10 Ais 55:10; Hos 10:12 * 9:11 2Ko 1:11, 4:15 * 9:12 2Ko 8:14 * 10:1 1Ko 2:3 * 10:2 1Ko 4:21 * 10:4 Ef 6:13-17

yapirwe mekre han ke mit hiram mamises him me Krai. ^{6*} Haiu memerir yi mit miyapir en, yi eiweikin han eiyses him me God werék werék. Yi eiyses God werék werék nepei au, haiu mamriak menmen enum me mit hir nnapen nanimtau him me God haiu mamrekyor enum emrerim.

⁷ Yi mit han kitet yar ik: “Karkeik te Pol hirak mitik God kehimitanek kewepyapir him mirak hirak ap kertei katip him iuwe?” Mit han nau nekri yi mit en, kerek natip Krai kehimitenor hir natip mit him mirak, hir han ekitet menmen im. Mar ke hir ne Krai, haiu mit in haiu ne Krai. ^{8*} Mitik Iuwe Krai kewisai haiu mekrehir kirak, haiu miriak menmen im mamkepi yi eiysesik werék werék, haiu ap te mamriwaank au. Te hi hewenipi niuk me haiu hiras me menmen haiu miriakem, hi ap yink enuk au. Hi han yaaik. ⁹ Hi hnapen yi han kitet hi hanhan hewisi twei ik henipi yi yineina wein au emit! ¹⁰ Hi hnapen yi han kitet menmen marim me hi hentar hi hertei mit han en hir natip me hi nar ik: “Pol kewisai him iuwe mau twei hirak kesiuwaiyek kari han kaiu keriuwerék, te hirak kerp kekrai ketin ke nin, hirak kineinai ketpai him manp au. Him mirak hiram menmen weinim.” ^{11*} Mit han en natip nar ik hir han ekitet him me hi hetpiyem. Menmen haiu mewisiyem mau twei ik metpiyem meriuwerék me wi haiu mepu yanin, hiram him keremem haiu mamnen mamri haiu mamriakem.

^{12*} Haiu mnapen han kitet haiu mar ke mit en o haiu mehimitenai haiu mire mit en kerek newenipi niuk mir natip mit han em. Mit narik hir hiras nehimitan menmen hir han kitet hiram yaaim, hir nir menmen hir hiras niutip niutip nriakem te hir han kitet hir yaain. Mit nar ik hir enun netaritari. ^{13*} Te haiu mit ap mamwenipi niuk maiu mar ke hir mit en nriakem au. Haiu mamwenipi niuk maiu me menmen God kehimitenai haiu miriakem. Menmen hirak kehimitenai haiu miriakem, hiram nepei man miuni yi mit. ¹⁴ Haiu ap minin menmen God kehimitenai haiu miriakem au. Haiu minin man metpi him yaaim me Krai, te in ek haiu mewenipi niuk mai haiu minin naanmpri. ^{15*} Haiu ap minin menmen God kehimitenai haiu miriakem, te haiu mamwenipi niuk maiu me menmen mit han hir nepei nriakem au. Haiu han kitet menmen mar ik. Haiu han kitet yi yayises him me God wisenum te yi eikepai haiu emriak menmen wisenum kerek God kehimitenai haiu emriakem. ^{16*} Yi yairiak menmen mamir im te haiu mamnaiwiri mamno mamtip mit miyapir him yaaim me Krai mamit wit ham yanin mit newi. Te haiu ap mamnaiwir menmen God kehimitenaiyem haiu mamriakem au. Haiu ap mamwepyapir him me God meit wit hak kerek mitik hak kinin kan nepei kiriakem, te haiu mamri menmen mirak haiu mamwenipi niuk maiu mamriuerem au. ^{17*} Him em God Jeremaia kewisim mau twei, hiram matip mar im:

“Mit kerek hir hanhan nanwenipi hiras me menmen, hir nanwenipi Mitik Iuwe God kerek ek me menmen im. Hir hiras au emit!” ^{18*} Him im yaaim, te haiu mertei mit kerek newenipi niuk mir me hiras keriyen, God ap kaktip hir mit iuwe au. Hiram menmen weinim. God hirekes kakwenipi niuk me mit, hir keriyen niuk mir iuwe. Te haiu mit aposel ap te nanwenipi niuk maiu haiu iuwe au.

* **10:6** 2Ko 2:9 * **10:8** 2Ko 12:6, 13:10 * **10:11** 2Ko 13:2, 10 * **10:12** 2Ko 3:1, 5:12 * **10:13** Ro 12:3 * **10:15** Ro 15:20 * **10:16** Ap 19:21 * **10:17** 1Ko 1:31 * **10:18** 1Ko 4:4-5

11

Pol kewepyapir menmen enum mit enun kerek natip hir hirras aposel hir nriakem

1 Hi hanhan yi eiwisa hi hatip him kempin kike hewenipi niuk mai. Hi hertei yi yinapen te yi eiwisa. 2 *God hirak hanhan kakihimitan mit miyapir hir nriak, te mar im hi Pol hi han kiteti yi mit miyapir en. Hi nepei hehimiteni yi eiyit mitik kiutip yi eitikerek eiyu niutip, niuk me mitik ik hirak Kraiss. Hi hanhan ariuweti yi eino Kraiss eiyir ke mite nihan yaaip ap wawaai wetike mitik wen au. 3 *In ek, hi han kitet me manpen nipaa hirak enuk kewisesik kari han ke mite Ip. Hi hinapen him enum me mit natip hir aposel hiram mamri han ki mamriwaank, te yi ap eiyises Kraiss werek werek han ekitetik kerekek. 4 *Hi hinaain hentar menmen im. Mitik hak kaknen kakitpi him ham me Jisas ham em, him im hiram ap him haiu metpiyem me Jisas au. Mar im yi eiyit himin hak, ap God Himin Yaaik kerek nipaa yi yetiwek kekere han ki au. Yi yemtau him ham yi yisesim, hiram ap him nipaa yi yemtehem yisesim au. Mitik kar ik hirak kaknen kaku himin ke yi mit, yi han yaaik eiwisik kakriakem keremem.

5 *Mit in yi han kitet hir aposel yaain kerek netpi me hi ap aposel hir nemitipin. Hir nemitipin nentar hi han kitet hi yaaik hinin mit aposel ni ein kerek netpi hir yaain iuwe. Hir nesiuwau him natip yi mit hi mitik enuk weinik. 6 *Hi ap atip him mei yaaim, te hi hari han ke mit heriuwerem har ke hir mit aposel han en nriakem au. Hir natip werek werek me menmen im, te hi hertei menmen yapirwe me God werek werek. Hir au. Nipaa haiu men haiu meteikni haiu mertei iuwe menmen me God iuwe meriuwe menmen yapirwe haiu nriakem yi yirem.

7 *Yi han kitet hi herekyi menmen enum a? Yi han kitet hi mitik enuk weinik hentar hi hatip mit miyapir him me God, te hi ap hari pewek mi mererim a? Hi naanmire hirekes. Hi ap hises menmen har ke aposel han nriakem nari pewek mi mererim te yi han kitet hi herekyi enum a? 8 *Hi hau hetikewi nriak menmen, mit miyapir ne weiwik me God nerer wit wit ne provins Masedonia neweto pewek. Mar im hi hari menmen nri weinim. 9 *Nipaa hi hau hetikewi nriak menmen, w kerek menmen mai hiram epei au mesi, hi ap hitihi ari han ki me menmen o pewek au. Nai yinan neit provins Masedonia nan neweto menmen yapirwe hi hanhan em. Me menmen yapirwe nipaa ere in hi ap hitihiyem enipi yi han enuk yeriwerem au. Maain hi nriakem mamir ek. 10 *Him yaaim me Kraiss mau mekre han kaiu, te hi hetpi werek. Ap mitik kei kiutip hirak kakweikin han kai hi hewenipi niuk me hi hirekes me menmen me pewek hi hisesim nriakem heit provins ki Akaia. 11 Hi henmak te hi hatip har ik a? Yi han kitet hi ap hanhan heriuwi a? Taauye! God kertei han kai hi hanhani.

12 Hi tewen ehises menmen im nipaa hi nriakem te hi ewepyapir mit aposel enun kerek natip hir nriak menmen yaaim nar ke haiu mit aposel haiu nriakem. Hir newenipi niuk mir hirras nerp ninaan me mit natip hir nriak menmen haiu nriakem te hi hanhan menmen hi hisesim mamwepyapir hir enun newisesik, hir him mir weinim. 13 *Hir ap mit aposel au. Hir mit enun newisesik. Hir newisesik me menmen hir nriakem hir nisawin han kir hir nari han ke mit miyapir te hir nri

* 11:2 Ef 5:26-27 * 11:3 Jen 3:4, 13 * 11:4 Ga 1:8-9 * 11:5 1Ko 15:10; 2Ko 12:11; Ga 2:6

* 11:6 1Ko 2:1, 13; Ef 3:4 * 11:7 1Ko 9:12, 18 * 11:8 Fl 4:15-18 * 11:9 2Ko 12:13 * 11:10

1Ko 9:15 * 11:13 2Ko 2:17; Fl 3:2

h̄r nat̄p, “H̄r m̄t yaain aposel ne Kraiſ.” ¹⁴ Yi han kekrit eiriuerem au em̄t! H̄ram menmen wein̄m. Haiu mertei Seten h̄rekes k̄saw̄n han k̄rak rari han ke m̄t h̄r han kitet h̄rak enſel yaaik ke God. ¹⁵ Haiu mertei Seten k̄riak menmen im te haiu ap han kekrit me m̄t kerek niſes menmen m̄rak. H̄r niſes Seten h̄r n̄saw̄n han k̄r nari han ke m̄t te h̄r nat̄p h̄r m̄t yaain n̄riak menmen yaaim. H̄ram menmen wein̄m. Maain God kakrek̄yor enum me menmen enum h̄r n̄riakem.

W̄i Pol k̄riak menmen me God menmen enum yap̄rwe mewaankek

¹⁶ *Hi p̄ike hetpi heteipim. Hi h̄napen yi han kitet hi m̄tik enuk hetaritari. Yi han kitet hi m̄tik enuk hetaritari yi eiwiſa hi hewen̄pi niuk mai kike me menmen. ¹⁷ Hi ap hat̄p har ke m̄tik kiſes Kraiſ ketpim, te hi tewen hetpi h̄m im e. Hi hat̄p har ke m̄t aposel in h̄r nenwen̄pi niuk m̄r te hi hat̄p h̄m manp hewen̄pi niuk mai. ¹⁸ M̄t yap̄rwe aposel en h̄r newen̄pi niuk m̄r me menmen h̄r n̄riakem neit t̄i k te hi ehises menmen h̄r n̄riakem hi awen̄pi niuk mai. ¹⁹ Yi m̄t yi han kitet yi yertei menmen yap̄rwe te yi han yaaik yemtau h̄m enum m̄t enun netaritari netpiyem a? ²⁰ Yi yewis m̄t aposel en nemip̄n kerek h̄r nari han ki yi yiſes h̄m m̄r yar ke m̄t nekre w̄nak enuk niſes h̄m me gavman. Yi yewis̄ neit menmen mi yap̄rwe nep̄i au meſi, nari han ki me h̄m m̄r h̄r netpi newiſesiyek, h̄r newen̄pi niuk m̄r nin̄n naanm̄pri, h̄r new̄r hiſ nenep ninaan mi. ²¹ Yi yewis̄ h̄r nerekyi menmen enum mar im te hi ȳnk enuk hetpi menmen im. N̄paa haiu man mau metikewi haiu m̄naain m̄riak menmen mar h̄r n̄riakem me yi m̄t. M̄t hanhan nanwen̄pi niuk m̄r me menmen h̄r n̄riakem, hi ewen̄pi niuk mai etikeri. In ek, hi tewen at̄p har ke m̄tik enuk ketaritari ap kiſes God hi hewen̄pi niuk mai.

²² *H̄r m̄t aposel nemip̄n nat̄p h̄r m̄t Hibru ne weiw̄k me Isrel a? Hi m̄tik Hibru ke weiw̄k me Isrel har ke h̄r m̄t en. H̄r nat̄p h̄r nepenyerer ne maam n̄pu Ebraham a? Hi nepenyek ke maam n̄pu Ebraham har ke h̄r m̄t en. ²³ *H̄r nat̄p h̄r wok m̄t ne Kraiſ a? In ek hi p̄ike hat̄p har ke m̄tik enuk ketaritari ap kiſes Kraiſ werek werek. Hi h̄riak menmen me Kraiſ hi hin̄ni heriuwerem. Hi h̄riak menmen hi hin̄ni, te menmen im hi are etpiyem mamteikni hi h̄riak menmen iuwe me Kraiſ te m̄t han nerekyo enum. Hi nep̄i hen hekre w̄nak enuk ke gavman hi hin̄ni hen yap̄rwe hentar hi hat̄p m̄t h̄m yaaim me God. M̄t neiyep neriuwe waai yap̄rwe te hi hin̄ni hentar hi hat̄p m̄t h̄m yaaim me God. Menep hi hahi yap̄rwe te yi han kitet m̄t aposel en nemip̄n h̄r nin̄na a? ²⁴ *Hi wen heteikni hi hin̄ni. M̄t iuwe ne gavman ne Isrel h̄r netauhiſ nar h̄ſp̄nak (5) h̄r n̄waa n̄p̄n neiyep mar 39 nentar hi hat̄p m̄t h̄m me Kraiſ. ²⁵ *M̄t iuwe ne gavman ne Rom h̄r netauhiſ mar wikak h̄r n̄waa n̄p̄n neiyep neriuwerek nentar hi hat̄p m̄t h̄m me Kraiſ. W̄i ham m̄t netauhiſ new̄r nan neiyep menep hi hahi henterim. N̄paa hi hau ſip mar wikak, h̄ram men wan ke n̄m̄n mewep haiu meniuwe menterer t̄par. N̄paa me w̄i im hi heniuwe henterer wan he h̄nkew̄ ere wanewik ere p̄ike h̄nkew̄.

²⁶ *W̄i yap̄rwe hi hitet yayiwe hen ein ein, mani m̄niun menep h̄ram mamiyep hi hahi, m̄t enun nekint̄p menmen h̄r n̄saw̄n newenanaan naniyep nankint̄p menmen mai. M̄t ne weiw̄k mai me Isrel h̄r hanhan naniyep hi hahi, m̄t han ap ne weiw̄k me Isrel h̄r hanhan naniyep. Hi heit w̄it, m̄t, hanhan naniyep hi hahi. Hi heit yaank wein̄k menmen eim sk miyak h̄ram menep mamiyep. Hi heit wan ke n̄m̄n menep wan kiſisau

* 11:16 2Ko 12:6 * 11:22 Fl 3:5 * 11:23 Ap 16:23; 1Ko 15:10 * 11:24 Diu 25:3 * 11:25

Ap 16:22, 14:19 * 11:26 Ap 9:23, 14:5

yipir hi hahi. Mit han nemipin hir natip hir nai yinan ne Krais menep hir nerewaank menmen hi hiriakem. ²⁷ *Hi hiriak menmen iuwe ere his hit nanamir meiyewo. Witaan yapirwe, hi ap hawaai au, hi hepu hitehi God menmen. W ham hi nipi meiy hentar hi ap heit menmen mei au, o tipar mei te hi ahim au. W yapirwe hi ap heit menmen werek te hi ahim, hi nime meiyap iuwe hi heperper, hi ap hetenen klos te hi hwapin yink kai heriuwerem werek werek au.

²⁸ *Menmen im keremem meteikni hi hiriak menmen iuwe me God hinin mit aposel nemipin au. Hekrit hekrit hi han kitet mit miyapir ne weiwik miutip me God nerer wit wit hir nepu werek werek o au. ²⁹ *Nai yinan ne Krais, hir niriak menmen enum, te hi herteiyem hi hanhani. W ham mitik hak kari han ke mitik hak, te hirak kiriak menmen enum, hi han enuk heriuwe mitik kerek kari han kirak.

³⁰ *Hi ewenipi niuk mai me menmen te hi awenipi niuk mai me menmen mamteikin mit hi ap hepu werek werek au, menmen enum yapirwe merewaank. ³¹ *God kerek hirak Haai ke Mitik Iuwe Jisas Krais, hirak niuk mirak iuwe mamu tipmain tipmain enum eik, hirak kertei hi ap hewisesik au. Hi hiriak menmen mirak iuwe. ³² *Nipaa wi hi hepu wit Damaskas, mitik gavman ke mitik iuwe King Aretas, hirak kinat mit hir nanino naanmamre ya weipir ke niwa meweikin wit kir hir nemeriyau hi anen, te hir nantauhis nanwisa ekre winak enuk. ³³ Hir nantauhis nanwisa ekre winak enuk, te nai han yinan ne Krais hir newisa hekre wapnake o basket iuwe, hir nen niwa kewekin wit, hir nnaaiwir waai hi hekiuwe ere hiun ti heik kesikekre enuk te hi hetpaan hnaaiwerek hi hirir hen.

12

Pol kityak kir menmen God keteikniwekem

¹ Hi wen awenipi niuk mai. Hi hertei menmen im ap mekepai God kaktip haiu yaain, te hi wen hetpi menmen hi hityak hirem metike menmen misawin Mitik Iuwe Krais kewepayapirem. ² Nipaa ein 14 tito God ketauhis hi ke Krais, hirak keriya hi hen hetikerek wen wit kirak Heven. Hi hepitari hi yink kai ken o himin kerekek hirak kinaawir yink kai ken. God kerekek hirak kertei. ³ Hi hetpi heteipim. Hi hepitari hi yink kai ken o himin kerekek ken. God kerekek hirak kertei. ⁴ Hi heit wit ke God, hi hemtau menmen hi ap te hetpiyem heriuwe him mai. God ap kewisa hi hewepayapirem hatip mit em. ⁵ *Menmen im hi hirem hiram menmen yaaim te hi awenipi niuk mai menterim. Te hi au hnapen. Hi hanhan awenipi niuk mai me menmen meteikin hi ap hepu werek werek au, menmen enum yapirwe merewaank, te hi mitik enuk weinik, God kerekek hirak Iuwe.

⁶ *Hi hanhan awenipi niuk mai hentar menmen hi hirem hi ap mitik enuk hetaritari au. Hi hirem. Hi ap hewisesik au. Te hi hnapen hewenipi niuk mai te yi mit ap han ekitet hi mitik iuwe henterim. Au, hi hanhan yi han ekitet menmen hi hiriakem, menmen hi hetpiyem, te yi yerteiya hi mitik yaaik o au.

Pol katip me menmen mewaank yink kirak

⁷ *Menmen im yapirwe God keteiknewem meit wit kirak, hiram menmen yaaim iuwe. God hirak knapen hi ewenipi niuk mai menterim, te hirak

* 11:27 1Ko 4:11; 2Ko 6:5 * 11:28 Ap 20:18-21, 31 * 11:29 1Ko 9:22 * 11:30 2Ko 12:5

* 11:31 2Ko 1:23 * 11:32 Ap 9:23-25 * 12:5 2Ko 11:30 * 12:6 2Ko 10:8, 11:16 * 12:7

kewis Seten h̄rak kesiuwe menmen man mekre ȳnk kai menipa hi h̄nap, te hi ap hanhan ewen̄pi niuk mai. ⁸ Hi hitehi God wikak te h̄rak kak̄kepa k̄k̄p̄r menmen enum im mekre ȳnk kai h̄ram mamnop̄n. ⁹ *Hi hit̄wekhiyem wikak h̄rak ketpo wikak kar ik: “Au hi ah̄p̄rem h̄ram emnop̄n au. Hi ahu atikewit te h̄ram werek. M̄t̄ kerek h̄r ap manpenun neit, menmen mai iuwe mekepi meteik̄n m̄t̄ em.” Te in ek, hi ap han enuk heriuwerem au. Hi han yaak hewen̄pi niuk mai me menmen yap̄rwe enum merewaank, te menmen iuwe me Krais mamu mam̄kra. ¹⁰ Hi hertei menmen im hi h̄r̄akem h̄ram mamwen̄pi niuk me Krais, te hi ap han enuk hi ap manpenuk, o m̄t̄ h̄r nerek̄o enum o h̄r nerewaank, o menmen enum man meiyep te hi hau werek werek au, h̄ram menmen wein̄m. Hi ap han enuk hentar hi hertei w̄ menmen im mamnen mamn̄pa hi ap manpenuk, Krais kak̄kepa hi eh̄t menmen m̄rak iuwe hi ahu werek werek.

Pol hanhan k̄kaap m̄t̄ ne Korin nanises h̄m me God werek werek

¹¹ *Hi nepei hat̄p h̄re m̄t̄k̄ enuk ketaritari hi hewen̄pi niuk mai. Hi h̄napen te yi yenipa hi h̄r̄akem hentar yi ap yewen̄pi niuk mai yat̄p m̄t̄ han hi m̄t̄k̄ yaaik aposel au. Hi h̄re m̄t̄k̄ wein̄k te m̄t̄ aposel han kerek yi yat̄p h̄r yaain, h̄r ap nin̄na me menmen miut̄p au. ¹² *Menmen h̄ram meteik̄ni hi h̄re m̄t̄k̄ yaaik aposel, hi henip han kai tokik me menmen enum man meiyep, hi h̄r̄akem n̄m̄n ke yi m̄t̄ miyap̄r en. Menmen hi h̄r̄akem heteik̄niyem h̄ram mar im. Hi h̄r̄ak menmen heriyai heriyai meteik̄ni menmen God k̄r̄akem te m̄t̄ h̄r n̄rem h̄r han kekrit kekrit neriuwerem n̄r menmen iuwe me God. ¹³ *M̄t̄ miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God nerer wit wit h̄r nepei neit menmen mekam hi ap hewetiyem a? Menmen im miut̄p. Hi ap h̄it̄hi yi naanemprau me menmen o winak au. Yi han kitet menmen im h̄ram enum te yi ap han kitet menmen enum im hi nepei herekyiyem hentar hi h̄r̄ak menmen yap̄rwe hekepi heriuwerem.

¹⁴ *In ek hi hanhan anen ari meiyam wikak, te hi ap ari menmen me yi m̄t̄ eikepa eiriuerem au. Hi h̄napen menmen mi au. Hi hanhan yi m̄t̄ miyap̄r keriyen eiyises Krais werek werek kerek. N̄kerek h̄r ap neit menmen naanm̄re miye haai neriuwerek au. Miye haai h̄r neit menmen naanm̄pre n̄kerek neriuwerem. Hi h̄re haai ki me menmen me Krais, yi ȳre n̄kerek nai te hi ap eh̄t menmen mi au em̄t̄! ¹⁵ *Hi han yaaik w̄senuk hi hew̄r menmen mai yap̄rwe, hi h̄r̄ak menmen iuwe ere hi hahi, te hi akaap yi m̄t̄ miyap̄r h̄m̄n ki. Hi hanhan iuwe akepi, te maain yi hanhana kike emrerim a?

¹⁶ M̄t̄ han ne yi m̄t̄ h̄r nat̄p nar ik: “O, h̄ram h̄m yaaim. H̄rak ap kari menmen maiu haiu merteiyek au. Te Pol h̄rak m̄t̄k̄ enuk kewisesik kari han kaiu kin̄nai keriuwe h̄m m̄rak kar ke m̄t̄k̄ kari han ke miyak keriuwe menmen mau t̄rpe.” ¹⁷ Yi eiȳt̄po hi h̄r̄akem harkeik a? Hi hewisesiyek hari menmen mi heriuwe m̄t̄k̄it̄ hi heriuwetet tan t̄ri a? Taauye! ¹⁸ *Hi hitehi Taitas h̄m manp te h̄rak kaknen kakri. Hi heriuwetek h̄rak kaknen kaktike kaiu yinak hak ik. Taitas h̄rak kewisesik kari menmen mi o au a? Au. H̄rak ketikewa haw̄r ap wises menmen m̄p̄ram au a? Yi han ekitet menmen im werek werek!

¹⁹ Hi han kitet yi yekine t̄wei im yi han kitet haiu mewisi t̄wei im mamri han ki, te yi han kitet haiu yain a? Auye! Naiu yinan yaain, haiu m̄t̄ ne Krais, God k̄rai haiu metpi menmen im. Haiu mewisi h̄m mekre t̄wei im

* 12:9 Fl 4:11-13 * 12:11 2Ko 11:5 * 12:12 Ro 15:19 * 12:13 2Ko 11:9 * 12:14 2Ko 13:1

* 12:15 Fl 2:17 * 12:18 2Ko 8:6, 16-18

keremem, h̄ram mamkepi yi eiyises h̄m me God werek werek. ²⁰* Haiu mewisi t̄wei im mentar menmen im. Hi han kitet yap̄rwe me menmen im. Hi h̄napen maain hi anen ari yi m̄t ap yises menmen mar ke hi hanhan yi yisesim, te yi einapen menmen maain hi ehisesim akepi ariuwerem. Hi han kitet hi anen ari yi yainehan me menmen, yi hemkre menepam me menmen, yi han enuk me menmen, yi yenke yewep p̄nan nen in nen ein, yi eisiuwe ni yinan h̄m enum, yi eiȳtpepan yayisesan me menmen, yi paan tokik, yi ap yekiyān yau han kiut̄p̄ au, yi yises menmen heriyai heriyai. ²¹* Hi han kitet maain hi anen ari, God h̄rak kaknipa hi ȳnk enuk ah̄rp̄ n̄naān mi, hi han tewen̄n m̄t kerek hi ap̄ri en̄nop̄n enkeip̄n m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p̄ me God en. Hi ap̄ri entar h̄r n̄r̄ak menmen enum h̄r ap neweik̄n sip newet menmen enum mar im. H̄r nises menmen enum, h̄r netike miyap̄r h̄r nariyanhis newen̄nem, h̄r han k̄r kekrit kekrit me menmen enum heriyai heriyai. Te hi h̄napen ah̄r m̄t miyap̄r nar ik.

13

Pol kat̄p̄ m̄t miyap̄r ne Korin h̄r naanempre menmen h̄r nisesim

¹* In ek hi anen ari meiyam wikak. M̄t han ne yi m̄t h̄r hanhan nansiuwe n̄r yinan h̄m enum, yi eiyises menmen h̄m me God ketpim me menmen im. M̄t̄ik̄t̄ wik o wikak h̄rak̄t̄ tatwenhi me menmen im m̄t h̄r nanwepyap̄rem. ² Hi hanhan hat̄p̄ yi m̄t miyap̄r n̄paa yi ȳr̄ak menmen enum yetike yi m̄t han en. N̄paa hi hepu hetikewi meiyam wik, hi hetpi h̄m manp me menmen. In ek hi wen hepu yan̄m̄n hi hetpi heteipim. Maain hi p̄ke anen ari, hi ap ewis m̄t̄ik̄ kei kiut̄p̄ h̄rak kau wein̄m kerek n̄paa h̄rak k̄r̄ak menmen enum ap keweik̄n sip kewet̄wem au. Hi arekyi enum entar yi hanhan hi ateikni menmen iuwe me Krais mewa. ³ Maain hi anen, yi eiȳr̄tei werek werek hi hekreh̄r ke Krais. Hi skelim yi m̄t me menmen yi ȳr̄akem. Menmen me Krais h̄ram ap menmen kike te yi eiyin̄nem. Au, h̄ram menmen iuwe mamriwaank me menmen enum yi yisesim. ⁴* N̄paa Krais h̄rak keweik̄n kar ke haiu m̄t, te m̄t net̄wekhis newenkekik kau nu tentarak̄t̄ h̄rak kaa. Te in ek God kewet̄wek menmen m̄rak iuwe m̄k̄iak h̄rak p̄ke kekrit kepu. Haiu metike Krais haiu mau niut̄p̄ haiu ap m̄t iuwe au. Te God kak̄kepai kakriuwe menmen m̄rak iuwe, te maain haiu mamnen, haiu mamwepyap̄r menmen im iuwe n̄m̄n ke yi m̄t en me w̄i haiu skelim yi m̄t me menmen.

⁵* Yi han ekitet h̄ras te yi eiȳr̄tei werek werek yi yises h̄m yaaim me Krais mekre han ki o au. Yi han ekitet h̄ras. Yi ap yertei Krais Jisas h̄rak au kekre han ki a? Yi yisesik werek werek h̄rak kau kekre han ki, o au en, taau! ⁶ Hi han kitet yi yertei Krais Jisas kau kekre han kiau. Haiu ap m̄t enun mewisesik au. ⁷ Haiu mitehi God h̄rak kak̄kepi yi ap eir̄ak menmen enum eiyisesim au em̄t! Haiu ap mit̄wekhi me menmen im te m̄t nan̄r menmen iuwe me God haiu mamrekyiyem mamriwaank mamriuwere, te m̄t nan̄r̄tei God keh̄m̄tenei haiu m̄t aposel. Menmen im au, h̄r han ekitet haiu m̄t enun wein̄n, h̄ram menmen wein̄m. Haiu hanhan yi eir̄ak menmen yaaim eiyises keremem. ⁸* Yi yertei haiu m̄t ap mam̄rak menmen mamremir h̄m yaaim au. Haiu em̄rak menmen keremem h̄ram mamkaap h̄m yaaim. ⁹ Yi yises h̄m me Krais werek werek, haiu han yaaik ap mamteik̄n m̄t menmen maiu iuwe me God mam̄waank menmen enum m̄t nisesim. Te h̄r han kitet haiu m̄t enun

* 12:20 2Ko 2:1-4 * 12:21 2Ko 13:2 * 13:1 2Ko 12:14; Mt 18:16; 1Ti 5:19 * 13:4 Fl 2:7-8

* 13:5 1Ko 11:28 * 13:8 1Ko 13:6

wein, hram werék. Hekrit hekrit haiu mitehi God kakikepi te yi eiyises hram m+rak werék werék. ¹⁰* God keweto menmen m+rak iuwe hi skelim m+ miyap+r ne weiw+ik me God neriuwerem, te hi h+napen hariwaank yi m+ miyap+r en ariuwerem au em+! Te yi eiyin+in eiyises hram mai werék werék mau t+wei ik me w+ hi wen heit yan+m+n. Yi eiweik+n sip eiwet menmen enum, te maain hi anen ari hi ap ariwaank ariuwe menmen mai iuwe me God au. Hi akepi yi eiyu werék eiriuerem keriyen.

Hram ham kike m+karu

¹¹* Naiu yinan, in ek haiu meremir hram metpi yi yaain. Yi eiweik+n sip eiwet menmen enum eiyises menmen yaaim keremem. Yi eiy+mtau hram hi hetpiyem mau t+wei ik yi eiyisesim. Yi eikepan yi eiyu han kiut+p yi eikiyan eiyu eiy+t, te God kerek h+rak han tewen+nai kekepai haiu mamu werék werék, h+rak kaku kaktikewi.

¹²* Yi m+ miyap+r ne God en, yi eiketanhis eitike ni yinan eiy+tpor h+r yaain.

¹³ M+ miyap+r ne weiw+ik miut+p me God in h+r netpi yi yaain.

¹⁴ Hi hanhan M+ik luwe Jisas Krais h+rak kakrekyi menmen yaaim, God h+rak han tewen+ni, God H+m+n Yaaik h+rak kaktikewi kaku kak+kre han ki.

Mep+r keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Galesia Menmen me tiwei ik

Pol kewepyapir menmen mau mekre han kirak 1:1-10

Pol naanmpre hirekes me hirak keit eniuk iuwe aposel 1:12-2:21

Him me menmen yaaim God kerekyeiyem 3:1-4:31

Menmen mit ne weiwik me God hir nanisesim enentar hir epei
ninaaiwir menmen enum 5:1-6:10

Pol katip mit ne Galesia him mikaru 6:11-18

1 *Hi aposel Pol. Mit hir netpo neriuweta hi hatip mit him me God au. God ap katip mitik hak hirak kehimitena hi hatip mit him mirak yaaim. Jisas Krai kerek ketike God Haai kerek nipaa hirak kikiak Jisas nipaa kaa ek, hirakit kereteh tehimitena hi hire aposel hi hatip mit him yaaim me God. 2 Hi Pol hetike mit nai in kerek haiu miriak menmen miutip, haiu matip yi mit ne weiwik me God yerer wit wit yau provins Galesia, yi yaain. Hi Pol hesiuwe tiwei ik ken yi mit en.

3 *Hi hanhan God Haai kiau ketike Mitik Iuwe kiau Jisas Krai hirakit hanhan teriuwi yi eiyu werek werek. 4 *Krais hirak kises han ke God hirak Haai kiau, hirak kaa kesak menmen enum maiu kekepai keriyei haiu mnaaiwir menmen enum mau ti mari han kiau me wi in ek. 5 Hi hanhan haiu mit emwenipi niuk mirak iuwe tipmain tipmain enum eik.

Him yaaim miutip mepu keremem

6 Hi han kekrit iuwe hentar yi yinaaiwir God nipaa kari han ki keriuwe menmen yaaim Krai kerekyeiyem weinim nipaa wi hirak kaa. In ek yi yinaaiwir him mirak yaaim waswas, yi yises him ham yi han kitet hiram yaaim mamkepi yi yises God. 7 *Te him ham yaaim mepu mamkepi mar im au. Him miutip kerek nipaa hi hetpiyem hiram keremem mamkepi yi eiyises God werek werek. Hi atip menmen im hentar mit han enun nari han ki, hir hanhan nanweikin him yaaim me Krai mamno him ham ham enum memipin. 8 *Te haiu hiras o mitik ensel ke wit ke God kaknen, haiu mamipi him ham me him nipaa haiu metpiyem, neimin nanriak menmen im hi hanhan God kakrekoyor enum kakawaanki nanikre si. 9 Haiu epei metpiyem, te in ek haiu pike metpiyem meteipim. Mit kerek epei nan netpi him ham me him nipaa yi yemtewem yisesim, hi hanhan God kakrekoyor enum kakawaanki nanikre si.

10 *Yi han kitet hi hewis menmen im hetpim, te mit hir han yaaik nanriuwa a? Taauye! Hi hirak menmen te God han yaaik kakriuwa kerek. Hi hirak menmen im enip mit hir han yaaik nanriuwa, te hi ap hirak menmen me Krai au. Hi hirakem me mit keriyen.

Pol keteikin mit God kerek kehimitanek hirak kire aposel

11 *Nai yinan, hi hanhan te yi eiyirtei werek werek him yaaim me Krai hi nipaa hetpiyem mit ap neket han em netpim au. 12 *Mitik hak ap ketpo him im keteiknewem au. Jisas Krai kerek ketpewem keteiknewem.

13 *Him im yaaim mentar yi epei yemtau menmen enum hi hirakem nipaa hi hises menmen mit ne Isrel hir nisesim. Hi epei hirak enum iuwe

* 1:1 Ga 1:11-12 * 1:3 Ro 1:7; Fl 1:2 * 1:4 Ga 2:20; 1Ti 2:6; Ta 2:14; 1Jo 5:19 * 1:7 Ap 15:1,
24 * 1:8 1Ko 16:22 * 1:10 1Te 2:4 * 1:11 Mt 16:17 * 1:12 Ga 1:1 * 1:13 Ap 8:3

me m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God, hi hanhan an̄p nani. ¹⁴*Hi epei hin̄n nai ne watiu miut̄p̄ ne m̄t naitu ne h̄m haiu m̄t ne Isrel misesim. Hi hin̄ni hentar hi nepei hises menmen w̄senum me menmen maamrer naitu n̄riakem han kitet God han yaaik keriuwerem.

¹⁵*Te n̄paa hi hekre tu ke miye pai, God h̄rak han kitet h̄ram yaaim te h̄rak keh̄m̄tena hi k̄rak. Maāin h̄rak kerek̄yo yaaim ketpo menmen te hi h̄riak menmen m̄rak. ¹⁶*H̄rak ketpo menmen te hi h̄riak menmen m̄rak, h̄rak keteikno N̄kan k̄rak h̄rak keim̄n, te hi hat̄p m̄t h̄m yaaim me Krās. H̄m im men m̄t ap ne weiw̄k me Isrel au. Me w̄ God kerek̄yewem, hi ap at̄p m̄t han hitorhi h̄ram yaaim hi h̄re aposel o au. ¹⁷Hi ap hitet yayiwe h̄niu hen wit Jerusalem h̄r m̄t aposel ein kerek̄ n̄paa God keh̄m̄tenor nin̄n nat̄p m̄t h̄m m̄rak, hi hitorhi me menmen au. Wasenum, hi hen wit Arebia kerek̄ wit enuk m̄t niut̄p̄ niut̄p̄ newiyen. Te maāin, hi p̄ke han wit Damaskas.

¹⁸*Maan, tito wikak epei men, hi han hitet yayiwe h̄niu hen hiun wit Jerusalem, hi hen h̄r Pita. Hi etikerek̄ wau en wewepnak me w̄ hiswiyen hisp̄nak (15) keremem. ¹⁹*Hi ap h̄r m̄t aposel han au, Jems h̄rak n̄kik ke M̄tik Iuwe Krās, hi h̄rek kiut̄pen kerek̄ek. ²⁰Menmen hi hewisiyem h̄ram h̄m yaaim. God kertei hi emit̄p̄n au.

²¹*Hi han hiun Jerusalem epei au, hi hen t̄ ke provins Siria ketike provins Silisia. ²²Te in ek, m̄t ne weiw̄k me God neit Judia h̄r ap n̄ra h̄r au netari ninaan mai au. H̄r nemtau m̄t han netpor h̄m wein̄m keremem me hi mar im: ²³“M̄tik kerek̄ h̄rak kewep haiu m̄t ne weiw̄k miut̄p̄ me God, h̄rak in ek kat̄p m̄t h̄m yaaim me Krās kerek̄ h̄rak n̄paa hanhan kak̄iwaankem.” ²⁴H̄r nemtau h̄m me menmen God kerek̄yewem, te h̄r newen̄pi niuk m̄rak.

2

Pol ketike m̄t han aposel n̄riak menmen miut̄p̄

¹*Maain, tito hiswiyen tekyaāit (14) nepei man men, hi Pol hetike m̄tik Banabas haw̄r p̄ke witet yayiwe w̄niu wen wit Jerusalem. Hi heithis m̄tik Taitas h̄rak kan ketikewaw̄r. ²Hi hen ein hentar God keteikno h̄rak hanhan hi ano. Hi hen hat̄p m̄t ein h̄m yaaim hi hat̄p m̄t em herer wit wit hat̄p m̄t ap ne weiw̄k me Isrel em, te hi ap at̄p m̄t yap̄rwe rem au. Hi at̄p m̄t iuwe ne weiw̄k miut̄p̄ me God ein keriyen. Hi hanhan h̄r enwenhi h̄m yaaim hi hat̄p m̄t em. Hi h̄naain te menmen n̄paa hi h̄riakem, o in ek hi h̄riakem h̄ram m̄re menmen wein̄m hentar h̄r ap newenauhi h̄m hi hetpim. ³*Taitas wariyak̄t kai, h̄rak ke Grik, h̄rak ap ke Isrel au, te h̄r m̄t iuwe ein ap nat̄p̄ h̄r enrekir ȳnk k̄rak te h̄rak kakre m̄t ne Isrel h̄r nantikerek̄ nanu niut̄p̄ au. ⁴*Haiu m̄t mat̄p̄ me menmen im mentar m̄t han h̄r nemip̄n nare h̄r naitu yinan, te h̄r ap nises h̄m me Krās werek̄ au. H̄r hanhan nerekir Taitas ȳnk k̄rak. M̄t in h̄r epei nan nau n̄m̄n ke haiu m̄t haiu mep̄tari menmen h̄r nisesim. H̄r n̄re m̄t enun newenainaan me menmen yaaim haiu misesim. Haiu m̄naaiw̄r h̄m lo me Moses me n̄paa ein m̄t ne Isrel nisesim mentar haiu metike Krās Jisas mau niut̄p̄. Te m̄t han in hanhan neriyei haiu emises h̄m lo me Moses me n̄paa ein, te haiu p̄ke mamu enum mamises h̄m me n̄paa

* **1:14** Ap 22:3   * **1:15** Ais 49:1; Jer 1:5; Ro 1:1   * **1:16** Ap 9:3-6; Ga 2:7   * **1:18** Ap 9:26
 * **1:19** Mt 13:55   * **1:21** Ap 9:30   * **2:1** Ap 15:2   * **2:3** Ap 16:3   * **2:4** Ap 15:1, 24; Ga 1:7, 5:1, 13

ein mamre mît nau nekre wînak enuk ke gavman. ⁵ Haiu ap mises han kîr mei kike au, te haiu naanempri hîm yaaim me Kraiis werek werek, te yi ap eiyises hîm ham enum mei mîr mantikerem au.

⁶ *Mît ein hîr mît niuk mîr iuwe ninîn mît han. (Hi han kitet hîr iuwe hîram menmen weinîm hentar God hîrak han kitet haiu mît yapîrwe haiu mîpîran.) Hîr mît niuk mîr iuwe en, hîr ap netpo hîm meiyam hîr mît enisesim me hîm hi hatîp mît em au. ⁷ *Hîr nertei God keweto hîm yaaim kehîmîtena keriuweta hi hatîp mît ap ne Isrel hîm mîrak, har ke God kehîmîtan Pita hîrak katîp mît ne Isrel hîm yaaim me Kraiis. ⁸ Nîpaa God kîkaap Pita hîrak kewepîpîr hîm yaaim mîrak men mît ne Isrel. Mar im, hîr nertei God kekepa kehîmîtena hi hatîp mît ap ne Isrel hîm mîrak yaaim. ⁹ Hîr epei nertei menmen yaaim God kerekyewem kehîmîtena hi hatîp mît hîm mîrak yaaim, mît iuwe ne weiwîk miutîp me God neit wit Jerusalem, Jems, Sifas, tetike Jon hîrakît teketawîrhîs teteiknawîr hîram yaaim te hawîr wen wit kerek mît ap ne Isrel newiyen, hawîr wetpor hîm me God, hîr nanîno wit kerek mît ne Isrel newiyen hîr netpor hîm me God.

¹⁰ *Hîr netpawîr hîm miutîp im keremem. Hîr hanhan haiu mît mamît pewek mamsiuwerem mamîno mît enun netenen menmen au hîr nau neit judia. Menmen im hi hanhanem, te hi hîrakem.

Pol kene Pita kentar menmen hîrak kîrakem

¹¹ Hi hetike Pita hawîr watîp mît hîm me God miutîp keremem, te maain wî Pita kan wit Antiok kîr mît en, hi henerek herp ninaan mîrak hentar hîrak kîrak menmen miutîp enum. ¹² *Hi henerek hentar menmen miutîp im. Nîpaa mîtik Jems keriuwet mît han nen wit Antiok. Pita kîpaam menmen ere in ketike mît ap ne weiwîk me Isrel. Maain mît kerek Jems keriuweti nan nîpiun Antiok, Pita kînaaiwîr mît ap ne Isrel ap kaam menmen ketikeri kentar hîrak kînaain mît in ne Jerusalem. Hîr wen nises hîm me Moses kerek nîpaa matîp mît kerek nises hîm me God hîr enrekîr yînk kîr, te Pita han kitet hîr nanînerek nanîntar hîrak ap kises hîm me Moses au. ¹³ Mît han ne weiwîk me Isrel nepu in, hîr nîpaam menmen ere in netike mît ap ne Isrel, hîr nîrak enum nînaaiwîr mît en netike Pita. Banabas hîrak kîrek, te hîrak kises enum, hîrak ap kaam menmen ketikeri au. Hîrak kînaiwîri. ¹⁴ Hi hertei hîr ap nises hîm yaaim me God werek werek au, te hi hatîp Sifas me ninaan me mît miyapîr yapîrwe, hi hetpîwek har ik: “Ti mîtik ke weiwîk me Isrel, te ti ap hises menmen mît ne Isrel au. Ti hises menmen har ke mît ap ne Isrel hîr nisesim. Ti henmak te in ek heriuwe menmen ti hisesim hînaaiwîr mît ap ne Isrel, ti hari han kîr te hîr enises menmen mît ne Isrel nîrakem a? Nîpaa ein ti hîrekes ap hisesim au. Ti hînaain mît ne Jems epei nan keriyen.”

Neimîn nises hîm me Jisas kerekek God kaktîp hîr yaain kaktorhis

¹⁵ Haiu mît kerek miyerer ninai, haiu mît ne Isrel. Haiu ap mar ke mît nerer wit wit ap ne weiwîk me Isrel kerek haiu matîp hîr ap nises hîm me Moses. ¹⁶ *Haiu mertei God katîp mît han hîr yaain kaktorhis nentar hîr nises hîm lo me Moses au. Hîrak kaktîp hîr yaain kaktorhis kakîntar hîr nises Jisas Kraiis. Haiu mît mises Jisas Kraiis kerekek, te God han kitet haiu yaain kaktaihis. Haiu mises menmen hîm lo me Moses metpaiyem, te haiu mîre yaain taau. God ap katîp mîtik kiutîp yaaik kaktîwekhis kakîntar hîrak kîrak menmen hîm lo me Moses metpim auye! ¹⁷ Haiu hanhan God

* **2:6** Ap 10:34   * **2:7** Ap 22:21   * **2:10** Ap 11:29-30   * **2:12** Ap 11:3   * **2:16** Ap 15:10-11; Ro 2:20-28, 4:5; 11:6; Ga 3:11

kaktip haiu yaain kaktaihis kakintar haiu mises Kraiis kerekek. Te God au katip haiu emises him me Moses te hirak kaktaihis, haiu mriak menmen enum. Haiu emweikin sip emwet him me Moses, te haiu mamises him me Kraiis, te menmen im meteikin Kraiis hirak kenipai haiu mirak enum. Him im hiram yaaim a? Taauye! Kraiis ap kenipai haiu mriak enum au. Hirak kerekek kekepai haiu mises him me God werék werék hirak kaktaihis. ¹⁸ *Hi nipaaweweikin sip ewet him lo Moses nipaawewisim, te in ek hi pike ehisesim, hi heteikin mit him me Moses hiram wen mamkepa God kaktaihis, te hi hriak enum. ¹⁹ *Nipaawehises him me God nipaawes kewe haiu mit em, hi hertei hi enuk God kakrewaank te hi hahi. Te Kraiis hirak kekrehir kai, God kewaank hirak kaa kentar nu tentarakit. Hiram mar ke hi haa hetikerek, te him lo me Moses ap naanmiprau au. Te in ek hi hises han kai, te hi hises God. ²⁰ *Te in ek hiram mar ke hi ap hepu au, hi haa. Te Kraiis hirak kekrehir kai kekepa hi hepu. In ek hi hepu, te menmen hi hriakem hi han kitet God Nikan kirak Jisas kerek nipaaw han tewenana kaa, hirak kakikepa hi etike God hawir waukiyakit wawu han kiutip. ²¹ Hi ap heweikin sip ewet him yaaim me Kraiis henip menmen yaaim God kerekyaiyem hiram weinim au. God kaktip mit hir yaain nentar hir nises him mirak nipaaw Moses kewe haiu mit em, te nipaaw Kraiis ap kan au. Him me Moses mekepai te God kaktip haiu yaain taau. Kraiis kaa weinim au. Hirak kerekek kirak God katip haiu mit haiu yaain. Him nipaaw kerek Moses kewisim hiram taauye!

3

Mekam mekepi yi yau werék werék Him me Moses o Him me Kraiis

¹ Yi yetaritari mit ne Galesia! Yi yemak te yi yewis mit han nari han ki te yi ap yises him yaaim me Kraiis a? Haiu epei metpiyem werék werék hiram mar ke yi epei yirek hirak kaa kentar nu tentarakit. ² Hi hare ehitihi menmen ham miutip. Yi epei yeit God Himin Yaaiik kan kekre han ki yentar yi yises him nipaaw Moses kewe mit em o yentar yi yemtau him yaaim me Kraiis nipaaw yi yisesim a? Him yaaim me Kraiis keremem! ³ Yärkeik te yi yetaritari! God Himin Yaaiik kekepi kari han ki te yi yinin yises him yaaim me Kraiis, te in ek yi han kitet yi wen eiyses menmen mirak werék werék eiriuwe menmen mi manpenuk enuk a? Taauye! ⁴ Menmen yaaim iuwe God kerekyiem kekre han ki hiram weinim a? Au, hiram menmen iuwe. ⁵ Kenmak te hirak God kerek keweti Himin Yaaiik kirak, hirak kirak menmen yaaim mirak mirakel me his me yi mit? Hirak kirakem kentar yi yises him nipaaw Moses kewe mit em o yi yises him yaaim me Kraiis nipaaw yi yemtewem a? Me Kraiis keremem!

⁶ *Haiu mertei menmen im mentar him me God nipaaw mit profet newisim hiram matip Ebrahim kemtau him me God ketpiwekem hirak katip, "Him me God hiram yaaim. Maain hirak kakriakem." Ebrahim han kitet kar ik te God katip hirak yaaiik. ⁷ Yi eiyirtei im e. Mit kerek hir han kitet God kakises menmen hirak ketpin, hir keriyen hir hiras nepenyerer ne Ebrahim nentar hir han kitet God nar ke nipaaw Ebrahim han kitetik. ⁸ *God nipaaw enum eik kertei hirak han kitet mit ap ne Isrel hir yaain nanintar maain hir han kakitet hirak kakises him mirak. Te hirak kinin katip Ebrahim him yaaim mirak maain mamnen hirak ketpiwek him mar im: "Maain hi ariak yaaim me mit niutip niutip nerer wit wit henterit."

* 2:18 Ro 4:14, 11:6

* 2:19 Ro 7:6

* 2:20 Jo 13:1; Ga 1:4

* 3:6 Jen 15:6; Ro 4:3

* 3:8

Ebrahim han kitet menmen im God ketp+wekem, h̄rak kakrekoyorem, te God katip h̄rak yaaik. ⁹ *Te neim+n han kitet God kakriak menmen h̄rak ketpim, te h̄rak kaktip h̄r yaain nan+r ke n̄paa h̄rak katip Ebrahim h̄rak yaaik.

¹⁰ *Te m̄t kerek wen nises h̄m n̄paa Moses kewet m̄t em, God han enuk keriuweri kakiwaanki kakintar h̄m yaaim m̄rak mau t̄wei matip mar im: “M̄t kerek nises h̄m me God n̄paa Moses kewisim mau t̄wei, h̄r enises h̄m m̄rak enepim, o au en, God kakiwaanki.” ¹¹ *H̄m me God mau t̄wei matip: “M̄t kerek h̄r han kitet God kakriak menmen h̄rak ketpim, h̄rak kaktip h̄r yaain, h̄r nantike God nanu werek werek.” In ek, haiu mertei God ap katip m̄tik hak kiutip h̄rak yaaik kentar h̄rak kises h̄m n̄paa h̄rak kewet Moses em au. ¹² *Menmen me m̄t nises h̄m me Moses, h̄ram ap mar ke m̄t han kitet God kakriak menmen h̄rak nepei ketpim. Au, h̄m me God mau t̄wei matip mar im: “M̄t kerek nises h̄m me God Moses kewet m̄t em, h̄r enisesim enepim te h̄r nanu werek naninterim.”

¹³ *Krais h̄rak kekreh̄r kaiu, m̄t newaankek h̄rak kaa te h̄rak kekepai haiu m̄naaiw̄r menmen enum h̄m me Moses matip mamwep. H̄m me God mau t̄wei matip, “M̄tik kerek m̄t natip h̄rak kaki h̄r nanwenkekik kaku nu, menmen im meteiknai haiu m̄t God kehimitanek h̄rak kakiwaankek kakit.” ¹⁴ Te God kenip m̄t h̄r newaank Krais te menmen yaaim God n̄paa katip Ebrahim em Jisas Krais kekepim h̄ram mamnen m̄t ap ne weiwik me Isrel. H̄rak Krais k̄riakem mar em, te haiu m̄t haiu mam̄t H̄m+n Yaaik k̄rak n̄paa h̄rak katip kaksuwerek kaknen, mentar haiu han kitet God kakriak menmen h̄rak n̄paa katip h̄rak kakisessim.

H̄m Moses kewetaiyem ap mekreh̄r h̄m n̄paa God kewet Ebrahim em au

¹⁵ Nai yinan, hi eteikni menmen im hi hetpiyem meriuwe menmen m̄t n̄riakem. M̄tik+it wik tatipak+it menmen h̄rak+it tatisessim, h̄rak+it tatwisim mamu t̄wei me gavman. Ap te m̄tik keiyak kaknen kakwis h̄m ham ke h̄m im kaktip enum h̄rak+it tewisim mau t̄wei au. H̄ram mamu mam̄t mam̄r ke n̄paa h̄rak+it tewisim. ¹⁶ *Mar im God katip h̄m yaaim men Ebrahim ketike nepenyek k̄rak. H̄m me God mau t̄wei ap matip “nepenyerer n̄rak yapirwe” au. H̄ram matip “nepenyek kerekek,” te h̄rak nepenyek k̄rak kiutip kerekek h̄rak Krais. ¹⁷ *Menmen hi hetpi, han kai kar ik. N̄paa God katip Ebrahim h̄m yaaim, God h̄rekes kakisessim. H̄r m̄t newen tito tito neneiwewim ere God kewet Moses h̄m ham h̄ram m̄karu man mar ke 430 tito. H̄m im ap mekreh̄r min+n h̄m n̄paa God katip Ebrahim em, te h̄ram weinim au. H̄ram wen mepu. ¹⁸ Haiu mam̄t menmen yaaim em God n̄paa katip kakwet Ebrahim em mam̄ntar haiu mises h̄m me God h̄rak n̄paa katip Moses em, te h̄m yaaim God katip Ebrahim em h̄ram enum memip+n weinim. Au, h̄ram mamkepai haiu mam̄t menmen au. Haiu mam̄t menmen yaaim mam̄ntar h̄m God katip Ebrahim em. Me Moses taau!

¹⁹ *H̄m im yaaim kenmak te God katip Moses h̄m a? God katip haiu m̄t h̄m im, te h̄ram meteiknai menmen haiu m̄riakem h̄ram enum. H̄m me Moses mau t̄wei naanm̄pre haiu m̄t ere nepenyek ke Ebrahim kaknen kerek n̄paa God katip h̄m yaaim me h̄rak. M̄t ensel God kewet+r h̄m, h̄r natip Moses em. Moses h̄rak kerp n̄m+n ke m̄t netike God

* 3:9 Ro 4:16 * 3:10 Diu 27:26 * 3:11 Ro 1:17; Ga 2:16 * 3:12 Ro 10:5 * 3:13 Ro 8:3; 2Ko 5:21; Ga 4:5; Diu 21:23 * 3:16 Jen 12:7; Ap 7:5 * 3:17 Eks 12:40 * 3:19 Ro 5:20; Ap 7:38

katip mit him m'arak hir newenhi nanisesim. ²⁰ Te God hirekes katip Ebrahim him yaaim. Mitik hak ap kerp n'm+n ketpiwek him au. Te God hirekes katip Ebrahim menmen h'arak kakreky+wekem. Mitik ap kerp n'm+n kenip Ebrahim kewenhi kakises menmen au. God katip h'arak kakreky+wekem weinim. Him im God katip Ebrahim em h'aram min+n him God katip Moses em mentar menmen im. (Mit ne Isrel ap nanises him n'paa hir newenhi nanisesim, God ap te kakwetir menmen. Te h'arak kawef Ebrahim menmen m'arak weinim.)

Him me Moses naanmp'rai metaihis haiu mamno mamises Jisas

²¹ *Mekam? Him Moses kewet mit em h'aram meremir him yaaim God kewet Ebrahim em? Taau! Him lo ham n'paa mepu h'aram werék te mamkaap mit hir nantike God nankiyan nanu han kiutip, te God kaktip hir yaain nentar hir nises him im em. Te h'aram mepu au. ²² *Him me God mau tiwei matip, "Mit yapirwe kerek hir n'riak enum hir nan'waank nanit." H'aram mamtip mar im te mit kerek hir nanises Jisas Krais, God kaktip hir yaain nan'ntar hir han kitet h'arak kakises him n'paa h'arak ketpim.

²³ *N'paa him me Krais man wen au, him me Moses kewet mit em naanmp'rai haiu emisesim ere God kakwepyapir menmen yaaim me Krais haiu emisesim. ²⁴ *Te him Moses kewet mit em h'aram meteiknai haiu enun, h'aram menipai haiu hanhan m'rir mamno haiu mamisesik, te God kaktip haiu yaain ap mamraiwaank mam'ntar haiu han kitet h'arak kakises menmen n'paa h'arak katip h'arak kakisesim. ²⁵ In ek, him yaaim me Krais epei man, te him me Moses kerek n'paa mepu mekepai, in ek h'aram nepei au meit.

Him h'aram menipai m're n'kerek ne God

²⁶ *Yi yapirwe yi n'kerek ne God yentar yi han kitet h'arak kakises menmen n'paa h'arak katip h'arak kakisesim. Yi yetike Krais yi yau han kiutip yi n'kerek ne God yentar n'paa yi mit miyapir ²⁷ *kerek mit han n'kri neriuwe tipar hir nekine niuk me Krais, yi yaain y're Krais. Te God han kiteti yar ke h'arak han kitet Krais. ²⁸ *Haiu mepu mar ik, te in ek mit hir ap nenke hasini p'nan ne weiwik me Isrel o mit ap ne Isrel, o mit hir n'riak wok ne mit hir naanmp'ri, o mit hir n'riak wok nanit pewek mererim. Au, God han kitet menmen im h'aram weinim. Haiu mit yapirwe haiu mip'ran mentar haiu ne Krais Jisas. ²⁹ *Yi ne Krais, te yi nepenyerer ne Ebrahim. Te maain yi eiyit menmen yaaim n'paa God katip kakwet Ebrahim em.

4

Krais kekepai haiu wok mit haiu mamre n'kerek ne God

¹ Him mai h'aram im. N'kan ke mitik hak h'arak kakit menmen me haai irak naanmamprewem, te h'arak wen kike, h'arak kaktiwem au. H'arak k're mitik k'riak menmen me mitik iuwe naanmp'rewem o haai k'arak weinim. ² H'arak wen kike h'arak ekises him me mit hir naanmp'rewem ketike menmen m'arak ere wi haai k'imat h'arak kaktiwem. ³ *N'paa haiu m're n'kerek ein e. Haiu mises him me God n'paa ensel newet haiu mit em, hir nin+n naanmp'rai nar ke mit naanmp'ri mit nekre winak enuk. ⁴ *Te maain wi epei man n'paa God kehim'tanem, te h'arak keriuwet n'kan k'arak

* 3:21 Ro 8:2-4 * 3:22 Ro 3:9-19, 11:32 * 3:23 Ga 4:3 * 3:24 Ro 10:4 * 3:26 Jo 1:12

* 3:27 Ro 6:3, 13:14 * 3:28 Ro 10:12; 1Ko 12:13 * 3:29 Ro 4:13 * 4:3 Ga 3:23; Kl 2:20

* 4:4 Ef 1:10; Jo 1:14; Ro 1:3

kan tɪ keweikɪn kɪre mɪtɪk. Mɪte hap hɪre winaak hɪrak kɪre nɪkan kiutɪp ke Isrel, te hɪrak ekises hɪm nɪpaa Moses katɪp mɪt ne Isrel em. ⁵ *Hɪrak kɪrɪak menmen im te hɪrak kakɪkepai kaktaihis haiu mɪt kerek mises hɪm me Moses, te haiu mamnaaiwɪr hɪm im naanmɪprai haiu mamre nɪkerek iuwe ne God, haiu mamɪt menmen hɪrak nɪpaa ketpai kakwataiem.

⁶ *Yi nɪkerek nɪrak iuwe, te God keriuwet God Hɪmɪn Yaaik kerek kau kekre han ke nɪkan kɪrak Jisas, hɪrak kan kekre han ki. God Hɪmɪn Yaaik kenipai haiu han yaaik matɪp God hɪm iuwe mar ik: “Ti Haai kiau! Ti Haai kiau!” ⁷ *Tɪs, in ek yi ap yɪre mɪt enun nepu nekre wɪnak enuk au. Yi nɪkerek iuwe ne God keriyen. Yi yises Krai, te yi nɪkerek iuwe ne God, te yi eiyɪt menmen yapɪrwe God kehimiɪtenaiyem haiu nɪkerek nɪrak.

Pol han kitet mɪt ne provins Galesia

⁸ *Nɪpaa yi ap yertei God, yi mɪt ap ne weiwiɪk me Isrel. Yi yises hɪm me tɪpir o menmen hɪram ap te mamweikɪn mamre God taau. ⁹ Te in ek yi yertei God. Yi hɪras yerteyek au. Hɪrak kehimiɪteni yi nɪrak. Te yi yenmak yi hanhan pɪke eiyises hɪm weinɪm hɪram mar ke menmen weinɪm me tɪpir nɪpaa yi yisesim a? ¹⁰ *Yi yises menmen im, yi han kitet God katɪp yi yaain yayɪntar menmen yi yɪrɪakem hɪram mises menmen me wɪ o wenke o tito nɪpaa Moses katɪp yi mɪt yi eiyisesim einapen menmen me wɪ im. ¹¹ Hi han kitet yi mɪt, hi hɪnaain menmen hi herekiyiem hɪram mamre weinɪm mentar in ek hɪm im yi yisesim, hɪram hɪm weinɪm mar ke hɪm weinɪm nɪpaa yi yisesim.

¹² Nai yinan, hi hetpi hɪm manp. Hi hanhan yi eiweikɪn sip eiwet hɪm me Moses eiyɪr ke hi. Hi epei heweikɪn sip hewetɪwem, te hi har ke yi mɪt kerek nɪpaa hɪm me Moses ap minɪn naanmɪpri au. Nɪpaa yi ap yerekyo enum au, te in ek hi hertei yi ap eirekyo enum. ¹³ *Yi yertei nɪpaa hi hinɪn han hɪri hentar hi hɪnap, te hi heweikɪn han kai ap hen wit hak au. Hi han hetpi hɪm yaaim me Krai. ¹⁴ Menmen enum meiyep hi hɪnap hɪram enum me han ki, te yi ap yɪneina yeweikɪn sip yeweto au. Yi yetauhis yi yatɪp yar ik: “Ti yaaik har ke mɪtɪk ensel ke God.” Yi yetauhis yar ke Krai Jisas kaknen yi eitɪwekhis. ¹⁵ Nɪpaa yi han yaaik hi han hɪri hekepi. In ek yi han kiteta mekam a? Hi etpi menmen im me yi mɪt. Nɪpaa hi hepu hetikewi yi hanhan yeriuwa iuwe, te yi han kitet yar ik: “Haiu emketet nanamɪr kiau emwet Pol em emkepik kɪr ein ein werek werek, te haiu emketim.” ¹⁶ *Nɪpaa yi hanhana iuwe yar ek, te in ek hi hɪre mɪtɪk kepan ke yi mɪt hentar hi hetpi hɪm yaaim a? Taauye!

¹⁷ Mɪt han ein kerek hanhan yi yerekir yɪnk ki hɪr newenɪnɪpi hanhani me menmen yaaim au. Hɪr hanhan nanri han ki, te yi ap han kiteta au. Hɪr hanhan yi hanhani yaitɪp hɪr yaain yar ke hɪr natɪp hɪr hanhani. ¹⁸ Te yi eiyisesi yi yetike mɪt han hanhanan me menmen yaaim, hɪram werek. Hɪram yaaim hi hi hepu o au, yi eirɪakem. ¹⁹ Nai yinan yaain, hi pɪke hɪre mɪte weteiknen wawine nɪkan hak. Hi pɪke han enuk har ke nɪpaa hi han enuk hemerɪr yi mɪt ere yi yises Krai werek werek. In ek hi pɪke han enuk hemeryi yi mɪt pɪke eiyises Krai werek werek, yi eitikerek eiyu han kiutɪp. ²⁰ Hi hanhan hi hahu etikewi, te hi ap hetpi hɪm manp heriuwe tɪwei im keremem. Au, hi hanhan hahɪrp ninaan mi hertei han ki, te hi etpi hɪm hɪram mamkepi. Au, hi hepu yanɪmɪn, te hi hepɪtari hi heni o hi hetpi hɪm yaaim.

* **4:5** Ga 3:13 * **4:6** Ro 8:15-16 * **4:7** Ro 8:17; Ga 3:29 * **4:8** 1Ko 8:4-6 * **4:10** Ro 14:5;
Kl 2:16 * **4:13** 1Ko 2:3 * **4:16** Emo 5:10

Him tok piksa me Sera wetike Hega

21 Yi mıt kerek yi hanhan eiyises him lo me Moses eiyırteiyem werek werek, hi hetpi him me him lo mirak. 22 *Him me God mau tıwei matıp Ebrahim kiné nıkerek hirakit wik. Hega kerek hire wırıak menmen me Sera, hire wine nıkan kiutıp, Sera hire wine nıkan hak kiutıp kıkaru, te hire winın mıte pe Ebrahim. Hega wıkaru. 23 *Nıkan kırak kerek mıte Hega wınaak, hire wınaak wentar Ebrahim keriya kıwaai ketikerep kerepep, te hire wetu. Te nıkan kırak kerek Sera wınaak, hire wınaak wentar God katıp him yaaim hirak kekepiye te maain Ebrahim kıwaai ketikerep hire wetu. 24-25 *Him im hıram mıre piksa meteiknai menmen. Miyapır wik hir nehimitan him wik nıpaa God kewetei haisu mıt em. Hega hire wehimıtan him nıpaa God kewet Moses em keit mınıu (o neiyıp) niuk mirak Sainai. Niuk ik Hega hıram mehimıtan mınıu (o neiyıp) Sainai meit wit Arebia. Wit Jerusalem ke mıt ne Isrel ketike mıt miyapır nau nekrerek hir nar ke mıte ip Hega. Hega wine nıkan, te hirak ekriak menmen ekır ke miye pırak wırıakem. Hirak ekriak menmen me mıt te hirak ap kakıt pewek emrerim au. Te mıt miyapır kerek nises him me Moses hirak kehımiteni, hir nises him me Moses, hir han kitet God katıp hir yaain. Te him ap mamkepi hir nıre yaain au. Hıram mamıwaanki. 26 *Sera hire wıre him ham God kewet Ebrahim em. Hire wehimıtan wit Jerusalem ke wit ke God. Hire wepu werek war ke mıte ap wau wekre winak enuk, te hire enu tenmın (o rumaa). Wit Jerusalem keit wit ke God ap kises him me Moses au. Hirak kınaaiwır menmen im. Haisu mıt miyapır kerek mises him yaaim me Kraıs, hire miye paiu, haisu mıre nıkerek nıre. 27 *Him me God mau tıwei matıp Jerusalem keit wit ke God maain kaknén kakinın wit Jerusalem in ek kau tı. Haisu meritei him im yaaim mentar him me God Aisaia kewisım hıram matıp him tok piksa mehimıtan wit wik tıre miyapır wik. Hıram matıp mar im:

“Ti mıte tenmın (o rumaa) ap nıpaa ti hine nıkerek, ti han yaaik ehu. Ti enepıp esikeyaanmi han yaaik, ti mıte ap nıpaa ti epıtu te ti eteiknen. Hire kerek wepu war ke mıte ap weit mıtık au, hire wawine nıkerek yapırwe nanının nıkerek ne mıte wepu war ke mıte kerek hire weit mıtık ek wine nıkerek yapırwe.”

28 *Nai yinan, yi yertei Aisak hirak nıkan ke Ebrahim kentar him God ketpıwekem. Mar im haisu mıre nıkerek ne Ebrahim mentar him nıpaa God ketpıwekem. 29 Nıpaa nıkan mıte Hega wınaak wentar mıtık kıre kıwaai ketikerep weinım, hirak kırıak enum me nıkan hak God kıkıap mıte tenmın (o rumaa) Sera te hire wınaak. In ek mıt nises him me Moses nerekyei haisu mıt kerek God Himın Yaaik kekrai, hir nerekyei enum, nar ke nıpaa nıkan eik enuk kırıak enum me nıkan yaaik ek. 30 *Him me God mau tıwei matıp mekam? Hıram matıp,

“Eiyıpır mıte wırıak menmen me mıte hap weinım hire wetike nıkan kıre enuk. Nıkan kıre ap kakıt menmen me haai kırak ketike nıkan nıpaa God kıkıap mıte enun tenmın (o rumaa) hire wınaak.” Te yi eiweikın sip eiwet him enum mıt in enun netpiyem me yi eirekir yınk ki. Him im mewaank han ki enuk mar ke mıt hir nepu winak enuk.

31 *Te nai yinan, haisu ap mıre nıkerek ne mıte wırıak menmen me mıte hap weit pewek wıriuwırem weinım au. Te haisu ap emises him me nıpaa mıt ne Isrel nisesim. Au, haisu mıre nıkerek ne mıte

* 4:22 Jen 16:15, 21:2 * 4:23 Ro 9:7-9 * 4:24-25 Ro 8:15; Ga 5:1 * 4:26 Hi 12:22; Rev 3:12, 21:2, 10 * 4:27 Ais 54:1 * 4:28 Ro 9:7; Ga 3:29 * 4:30 Jen 21:10; Jo 8:35 * 4:31 Ga 3:29

enu tenm̄n (o rumaa) kerek God kekepye, h̄re wine n̄kan, kentar h̄au han kitet God kakises h̄m m̄rak kekepai kaktaihis kar ke n̄paa h̄rak ketpim.

5

Krais keriyei h̄au menp̄n mekeip̄n h̄m lo me Moses, h̄au ap p̄ke emi

1 *Krais epei keriyei h̄au m̄t h̄au m̄naaiw̄r h̄m me n̄paa ein mar ke m̄t netpan n̄naaiw̄r w̄nak enuk, te h̄au emu werek emises h̄m me Krais. Te yi einak̄n tokim ap eiwis m̄t neriyei yi p̄ke eiysesim h̄m me n̄paa eiyr̄ ke m̄t p̄ke nan̄no nan̄kre w̄nak enuk ek au em̄t!

2 N̄k̄p̄ emnep eiym̄tewem. Hi Pol hetpi menmen im. Yi m̄t kerek eiwis m̄t han nanrekir ȳnk ki, te God kakt̄p̄ yi yaain, menmen Krais kerekyyiem kak̄kepi kakt̄his, h̄ram ap mamkepi te God kakt̄p̄ yi yaain au. 3 Hi etpi h̄m manp̄ eteipim. M̄t kerek h̄r newis m̄t nerekir ȳnk k̄r, te God kakt̄p̄ h̄r yaain, h̄r enises h̄m ham yap̄rwe me Moses keremem, kerek n̄paa h̄rak kat̄p̄ m̄t ne Isrel em. 4 Yi m̄t kerek yi yises h̄m me Moses, te yi hanhan God kakt̄p̄ yi m̄t yaain, yi epei yeweik̄n sip yewet Krais. Yi yeweik̄n sip yewet menmen yaaim God kerekyyiem wein̄m. Te in ek h̄rak ap kak̄kepi kakrek̄yi yaaim kak̄kepi au. 5 H̄au m̄t in meriuwe menmen iuwe me God H̄m̄n Yaaik̄ kekepai, h̄au han kitet h̄rak kakises h̄m yaaim m̄rak, te h̄au mem̄er̄r̄wek̄ h̄rak kakt̄p̄ h̄au m̄t h̄au yaain h̄rak kakt̄aihis. 6 *H̄au m̄t metike Jisas Krais h̄au niut̄p̄, te h̄au merekir ȳnk kaiu o au, h̄ram menmen wein̄m ap te mamkepai God kakt̄p̄ h̄au yaain au. Menmen im keremem h̄ram iuwe. H̄au han tewen̄nan m̄r̄iak menmen yaaim mentar h̄au han kitet menmen werek werek me God h̄au m̄sesim.

7 N̄paa yi yises h̄m yaaim me God werek werek, te in ek neim̄n neiyepet han ki, te yi ap yises h̄m yaaim m̄rak werek werek au a? 8 *God kerek keh̄m̄teni te yi yisesik, h̄rak ap kari han ki te yi ap yises h̄m im yaaim au. 9 *Haak ke sak neniuk, h̄rak menmen kike, te yi yenkerek werek werek au, h̄rak kewep̄ keneises sak naan, m̄t ap te nan̄k̄ taau. Menmen enum yi yisesim me yi yerekir ȳnk ki, h̄ram kike, te maain h̄ram mam̄waank menmen yaaim in ek yi yisesim. 10 *Hi hertei M̄t̄ik̄ Luwe kak̄kepi, te yi ap han kitet h̄m ham me h̄m n̄paa hi etpiyem au. Te m̄t kerek h̄r nari han ki God kakrek̄yor enum mam̄rer me menmen enum h̄r epei nerekyiyem.

11 *Nai yinan, hi wen hat̄p̄ m̄t heriyai heriyai h̄r enrekir ȳnk k̄r enises h̄m yaaim me Krais, nenmak te m̄t kerek nises h̄m me Moses h̄r wen nerekyo enum a? Hi wen hat̄p̄ m̄t enrekir ȳnk k̄r te h̄m me Jisas h̄rak kaa kentar nu tentarak̄t̄ h̄ram ap te mam̄rak̄ m̄t in han k̄r kekrit enum neriuwa au a? 12 Hi hanhan h̄r m̄t kerek h̄r nari han ki h̄r nanrekir ȳnk k̄r te m̄t nanriuwes̄si h̄r ap nanu nantikewi nanri han ki neriuwe h̄m m̄r, te yi yisesim au.

13 *Nai yinan, God keh̄m̄teni yi apei ȳnaaiw̄r menmen enum n̄paa yi han ki h̄rak kisesim, h̄ram mar ke m̄t̄ik̄ kau w̄nak enuk, te yi yau werek werek. God keriyei (o keryiyi) yi epei ȳnaaiw̄r menmen im, te yi ap eiwis han ki ekitet menmen enum me t̄ menterim au em̄t! H̄rak keryiyi ȳnaaiw̄r menmen enum te yi eikepan eiyses menmen yaaim yentar yi han tewen̄nan. 14 *H̄m yap̄rwe n̄paa God kat̄p̄ Moses em, h̄ram m̄re

* 5:1 Jo 8:32, 36; Ga 2:4, 5:13; Ap 15:10 * 5:6 1Ko 7:19; Ga 6:15 * 5:8 Ga 1:6 * 5:9 1Ko 5:6

* 5:10 Ga 1:7; 2Ko 11:15 * 5:11 1Ko 1:23 * 5:13 1Pi 2:16 * 5:14 Lev 19:18; Mt 5:43; Ro

h̄im miut̄ip im mau mekrerem h̄irak ket̄pim. H̄iram mat̄ip mar im: “Yi han etwen̄n eikaap m̄it miyap̄ir nau menep yar ke yi han tewen̄n h̄iras.” Yi eir̄iak menmen mar im, te yi eiyises menmen iuwe h̄im m̄irak met̄pim. ¹⁵ Yi hemkre menepam me menmen yi yenehan yenepan yentar menmen, te yi naanempre h̄iras te yi ap eiȳwaank h̄iras eitike menmen yaaim me Kraiss yi yisesim. M̄it kerek nenehan nenepan me menmen, h̄ir enun nar ke miyaak me yaank menepam meketet pat̄in maam naan me han em.

God H̄im̄in Yaaik k̄ir̄iak menmen yaaim, han k̄aiu k̄ir̄iak menmen enum

¹⁶ *Hi het̄pi h̄im im. Yi eiwis God H̄im̄in Yaaik kak̄ikepi yi yayises h̄im yaaim me Kraiss, te yi ap eiyises menmen enum han ki hanhanem. ¹⁷ *Hi het̄pi h̄im im hentar menmen enum me t̄i han ke m̄it hanhanem, h̄iram ap m̄ire menmen God H̄im̄in Yaaik hanhanem. Menmen God H̄im̄in Yaaik hanhanem ap m̄ire menmen enum me t̄i han ke m̄it hanhanem. Te h̄iram m̄ire m̄it enun nepan mari han ki heriyai heriyai. H̄iram mari han ki heriyai heriyai, te yi ap eiyises menmen werek werek yi hanhan eir̄iakem. ¹⁸ *Yi eiwis God H̄im̄in Yaaik naanempri kakri han ki ket̄pi menmen yaaim yi eiyisesim, te yi ap eiyises h̄im me Moses te God kakt̄ip yi yaain.

¹⁹ *Menmen han ke m̄it k̄ir̄iakem haiu merteyem, h̄iram im: M̄it miyap̄ir nariyanhis newen̄nem, h̄ir hanhan me menmen enum im em, h̄ir n̄ir̄iak m̄it miyap̄ir ȳink enuk neriueri. ²⁰ H̄ir nises t̄ipir newen̄ipi niuk m̄ir, o h̄ir n̄ir̄iak nasi, o han enuk neriuehan, o h̄ir nenehan me menmen, o h̄ir hemkre menepam neriuwe menmen, han kekrit te m̄it nat̄ip enum, m̄it neit menmen yeun̄im nanwet m̄it han em au. M̄it nenke hasini nises menmen ham menmen ham. ²¹ H̄ir han kitet menmen enum me m̄it han o h̄ir nenep m̄it nani, o h̄ir naam t̄ipar si enum ere h̄ir netaritari, o h̄ir nan̄ino nanrer wit wit nanine henye me menmen enum, o menmen menmeyam enum mar im. N̄ipaa hi epei et̄pi, te in ek hi et̄pi eteipim. M̄it kerek h̄ir n̄ir̄iak menmen mar im, h̄ir ap nanu nantike God nan̄it menmen yaaim n̄ipaa God ket̄pim kakwet m̄it em au.

²² *Te menmen God H̄im̄in Yaaik k̄ikaap m̄it enisesim, h̄iram im: M̄it han tewen̄na God ketike m̄it, h̄ir han yaaik nanu, han k̄ir kau werek werek, h̄ir ap han enuk waswas au, h̄ir n̄ir̄iak m̄it menmen yaaim, h̄ir n̄ikaap m̄it han wein̄im, h̄ir nises h̄im n̄ipaa h̄ir nat̄ip m̄it h̄ir nanisesim. ²³ *H̄ir hanhan neriuwe m̄it han, h̄ir newen̄in han k̄ir me menmen. Menmen mar im m̄it nisesim, h̄im lo ap mat̄ip h̄iram enum au. H̄iram mat̄ip h̄iram yaaim. ²⁴ *M̄it h̄ir ne Kraiss Jisas, h̄ir nar ke m̄it naa netike Kraiss nau nu tentarak̄it, te menmen enum me t̄i n̄ipaa h̄ir nisesim n̄ir̄iakem, h̄iram ap mau mam̄kre han k̄ir au. H̄iram menmen enum han ke m̄it n̄ir̄iakem o menmen enum han k̄ir hanhan neriuerem, te in ek h̄ir nep̄irem mamno h̄iram mami mam̄it.

²⁵ *God H̄im̄in Yaaik kenipai haiu metike God Haai k̄aiu haiu mau niut̄ip haiu mepu mar ek. Te haiu emwis̄ik h̄irak naanempriai han k̄aiu me menmen yap̄irwe. ²⁶ *Haiu ap mewen̄ipi niuk maiu haiu iuwe au, haiu ap emk̄akan han emket han em me menmen au, haiu ap hemkre menepam me menmen maiu haiu m̄ir̄iakem o menmen meiyam au em̄it!

* 5:16 Ro 8:4 * 5:17 Ro 7:15-23; 1Pi 2:11 * 5:18 Ro 6:14, 8:14 * 5:19 1Ko 6:9-10 * 5:22 Ef 5:9 * 5:23 1Ti 1:9 * 5:24 Ro 6:6; Kl 3:5; 1Pi 2:11 * 5:25 Ro 8:4 * 5:26 Fl 2:3

6

Yi eikaap ni yinan me menmen yap#rwe

¹ *Nai yinan yi eiy#r m#tik hak k#ri#k menmen enum, yi m#t kerek God H#m#n Yaaik naanm#pre han ki yi hanhan eiriuwerek eikepip p#ke ekises menmen yaaim mar ke n#paa h#rak kisesim. Te yi naanempre h#ras eiwen#n han ki me w# yi han kitet yi yises God werek werek, te menmen enum mamnen mamri han ki, te yi yair#k menmen enum ye. ² *Yi eikapan me menmen mamnen mamrekyi han ki enuk, te mar im yi eiyises h#m me Kraiss n#paa h#rak ketpim me yi han tewen#nan eikapan. ³ Hi hat#p menmen im hentar m#t kerek han kitet h#r iuwe nin#n m#t han ap te nankepi, h#r newises h#ras nat#p nare h#r iuwe. Te h#r au, h#r m#t wein#n. ⁴ *Yi m#t niut#p niut#p han ekitet menmen yi h#ras y#ri#kem. H#ram yaaim te yi h#ras han yaaik eiriuwerem. Yi ap han ekitet menmen m#t han n#ri#kem, te yi eiyin#ni o au. Menmen im em#! ⁵ *Yi ap eir#k menmen im eiy#ntar yi yises menmen enum m#tik hak k#ri#kem, te maain yi niut#p niut#p God kakitihi yenmak yi y#ri#kem menmen yi y#ri#kem, h#rak han ekitet menmen miut#p miut#p. ⁶ *H#r m#t kerek m#tik hak kan ketpor keteiknor h#m yaaim me God, h#r en#nk#iwek menmen ham me menmen yaaim m#r h#r naanemprewek nanriuwerem.

⁷ Yi ap eimitetp#n h#ras. Yi ap eimip#n God me menmen au em#! Menmen m#t n#ri#kem nisesim, maain h#r en#t menmen yaaim o enum mamrerim me w# God han kakitet menmen haiu m#t m#ri#kem. H#ram mar ke m#tik kam#r ni. H#rak kam#r menmen yaaim, maain h#rak kak#t menmen yaaim. H#rak kam#r menmen enum m#re nap#k tom#k o menmeyam, maain h#rak kak#t menmen enum mar im keremem. ⁸ *M#t han n#ri#k menmen nises han k#r enuk, te maain han k#r kak#waank kak#t. Menmen im h#ram mar ke m#tik kam#r nap#k tom#k mau ni m#rak. M#t kerek h#r n#ri#k menmen nises God H#m#n Yaaik, maain h#rak kak#kepi nanu nan#t nantike God tipmain tipmain enum eik. Menmen im h#ram mar ke m#tik kam#r menmen yaaim mau ni, maain h#rak kak#t menmen yaaim. ⁹ *Menmen yaaim yi y#ri#kem yisesim, te yi ap einapen eiyisesim eiy#ntar yi y#ri#kem hekrit hekrit au. Maain ere w# God k#mat haiu mam#t menmen yaaim, te haiu ap mamnapen mamri#k menmen yaaim em. ¹⁰ T#s, hekrit hekrit haiu mau t# ik e, haiu emri#k m#t menmen yaaim, te nauu yinan kerek nises h#m yaaim me Kraiss, haiu emrekyor menmen yaaim iuwe.

Pol han yaaik keriuwe Jisas n#paa kaa kentar nu tentarak#t

¹¹ Yi eiy#r yaan mai iuwe hi h#rekes ewisiyem heriuwe his mai, te yi eiy#rtei hi Pol h#rekes hewisi t#wei ik e. ¹² *M#t kerek h#r hanhan m#t han nanwen#pi niuk m#r nat#p h#r yaain nises God werek werek, h#r netpi yi eirekir y#nk ki. Te h#r n#ri#kem nentar h#r n#napen m#t ne Isrel nan#n#p nanrekyor enum nan#ntar h#r nat#p h#m yaaim me Jisas Kraiss kerek n#paa kaa kentar nu tentarak#t, te God kak#kaap haiu m#t kaktaihis. ¹³ M#t kerek h#r nerekir y#nk k#r ap nises h#m me Moses yap#rwe au. H#r nises menmen miut#p im keremem. H#r hanhan nerekir y#nk ki nentar h#r nan#t niuk iuwe me m#t ne Isrel, h#r nanwen#piri nan#nterim. ¹⁴ *Te hi kerek hi han kitet hi ewen#pi Jisas kerek n#paa kaa kentar nu tentarak#t. Hi heriuwe menmen im me Kraiss, hi har ke m#tik kaa, menmen enum me t# ap te mamri han kai.

* 6:1 Mt 18:15; Je 5:19 * 6:2 Ro 15:1 * 6:4 1Ko 11:28; 2Ko 13:5 * 6:5 Ro 14:12 * 6:6

1Ko 9:11, 14 * 6:8 Jo 3:6, 6:63; Ro 8:13 * 6:9 2Te 3:13 * 6:12 Ga 5:11; Fl 3:18 * 6:14 1Ko 1:31, 2:2

Hi han kitet menmen me tɨ mɨt nisesim hɨram mar ke menmen epei maa au meit, te hi ap hanhan heriuwerem meiyam taau. ¹⁵ *Mɨt hɨr nerekir yɨnk ki o au, hɨram menmen weinɨm. Hɨram ap mamkaap mɨt te God katɨp hɨr yaain au. Hɨrak God kerekek kenip mɨt hɨr neweikɨn nɨre mɨt han yaain. Menmen im hɨram menmen iuwe. ¹⁶ Hi hanhan yi mɨt kerek yi yises hɨm hi epei hetpiyem, yi yetike mɨt nerer wit wit neit Isrel hɨr nises hɨm yaaim me Krai. Hi hanhan God hanhani kakrekoyor yaaim, te hɨr nanu werek werek.

¹⁷ *In ere maain, hi hɨnapen mɨtɨk hak kiutɨp kaktɨp God kehimɨtena hi ap aposel au, hentar mɨt neiyep yapɨrwe hentar hi hɨrɨak menmen me Mɨtɨk Iuwe Krai, te sak yapɨrwe mau yɨnk kai meteikɨn mɨt hi mɨtɨk ke Jisas Krai kerekek. ¹⁸ Nai yinan, hi hanhan kaiu Iuwe Jisas Krai han yaaik kɨrak, hɨrak kaku kaktikewi kakɨkre han ki.

Mepɨr keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Efesas Menmen me tiwei ik

Pol katip mit ne Efesas him gude 1:1-2

Him me Krais ketike mit narak ne sios 1:3-3:21

Menmen mit ne weiwik me God hir nanisesim 4:1-6:20

Pol katip mit ne Efesas him mikaru 6:21-24

1*Hi Pol nipaa God hanhana harak kehimitena hi aposel ke Krais Jisas hi hatip mit him mirak. Hi hewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne God yi yau yeit wit Efesas, yi yises him me Krais Jisas. 2*Hi hanhan God harak Haai kiau, harak ketike Mitik Iuwe Jisas Krais harakit tatrekyi yaaim, yi eiyu werek werek.

God harak kewetai menmen yaaim mentar Krais Jisas

3*Hiau emwenipi niuk me God harak Haai ke Mitik Iuwe kiau Jisas Krais. Harak kerekyei yaaim kentar hiau mit ne Krais, te God harak kewetai menmen mirak yapirwe me wit kirak. 4*Nipaa harak ap kewis ti ketike nepni wen au, harak kehimitenai hiau mit narak mentar hiau ne Krais, te God harak kerekyei hiau emu han yaaik prar prar, te menmen enum mau han kiau au. 5*God nipaa hanhan hiau mit te harak han kitet kakrekyei hiau nikerek narak mentar Jisas Krais. 6*Te hiau emwenipi niuk mirak mamantar harak kerekyei hiau yaain iuwe keriuwe Himin Yaaik ke Krais kerek God hanhanek.

7*Krais nipaa kaa, hemkre mirak mewen, te harak kaktaihis me menmen enum God kakriak mit em. Harak kesak menmen enum hiau miriakem. Krais harak kerekyeyem kentar harak hanhan hiau mit wisenum. 8-9*God kertei menmen wisenum te harak kises menmen nipaa harak han kitet harak kakriakem, te harak kewepaiyapir menmen harak hanhan kaknipem kakriuwe Krais. 10*Menmen God han kitetim hiram mar im: Maain wi harak han kitet hiram yaaim harak kakri menmen yapirwe me ti metike menmen me wit kirak hiram mamnen mamit niutip, te Krais kakinin kaku naanmampre menmen yapirwe.

11*Menmen yapirwe mamnen mamir ke God han kitet hiram mamnen. God kehimitenai hiau mit narak meriuwe Krais mentar menmen harak nipaa enum eik harak han kitet kakriakem. 12 God kiriak menmen im te hiau mit kerek minin mises him me Krais, hiau emwenipi niuk mirak iuwe. 13*Yi yire hiau mit me wi nipaa yi yemtau him me God pike kaktihis, yi yises him me Krais. Yi yisesik epei au, God kehimiteni yi narak yeriuwe God Himin Yaaik. Harak keriuwetek kan kau kekre yi mit kar ke nipaa harak katip harak kaksuwerek. 14*God keteiknai maain hiau mamit menmen mirak yaaim harak ketpim me mit hir nisesik. Harak keteiknaiyem keriuwe Himin Yaaik kirak kerek harak kewetaiyek. Menmen im meteiknai God kaktaihis hiau mamu mamtikerek. God kakit niuk iuwe kakintar menmen im harak nepei kiriakem.

* 1:1 Ro 1:1, 7; 1Ko 1:1; Kl 1:1; Ap 18:19-21; 19:1 * 1:2 2Ko 1:2; Kl 1:2 * 1:3 Ef 2:6 * 1:4 Jo 15:16, 17:24; 2Te 2:13; Ef 5:27; Kl 1:22 * 1:5 Jo 1:12 * 1:6 Mt 3:17; Kl 1:13 * 1:7 Ef 2:7; Kl 1:14, 20 * 1:8-9 Ro 16:25 * 1:10 Ga 4:4; Kl 1:16, 20 * 1:11 Ro 8:28-29 * 1:13 Kl 1:4-6; Ef 4:30 * 1:14 2Ko 1:22

Pol kitehi God kakikaap mit ne Efesas hir nanirtei menmen werek werek

15 *Hi kerekek hentar hi hemtau yi yises hım me Mitik Iuwe Jisas, yi han tewenın mit miyapır yapırwe ne God, 16 *hekrit hekrit hi hatıp God hirak yaaik kentar yi mit miyapır. Hi han kitet yi mit, 17 *te hi hitehi God hirak God ke Mitik Iuwe kiau Jisas Kraiss, hirak Haai kiau, haiu mewenipi niuk mirak, hi hitıwexhi hirak kakikepi yi han kitet menmen mirak werek werek, te yi eyırtei hım mirak werek werek, te yi eyırtei God hırekes werek werek. 18 *Hi hanhan hirak God kakikepi, te yi eyırtei eyıkre han ki hıram mekam menmen hirak kenını yi yayıtıwem, yi eyırtei menmen kerek nıpaas hirak katıp kakwetayem, hıram menmen yaaim iuwe. 19 *Hi hanhan hirak kakteikni yi eyırtei menmen mirak iuwe mamkaap haiu mit haiu kerek mises hım mirak. Menmen mirak hıram iuwe, te haiu ap mamınkerem au. Menmen im maamkaap haiu mit mamır ke 20 *hıram mıkaap Kraiss wı nıpaas hirak kaa, te God kıkıak kekrit kerıuwerem, hirak kewisık kau ketikerek keit wit kırak naanmıpre menmen. 21 *In ek Kraiss kau en kinın menmen yapırwe meit wit ke God, o ti ik e. Hirak kinın tıpir, herwe, gavman, menmen yapırwe mepu in metike menmen meiyam maain mamkaru mamnen. 22 *God epei kewis menmen yapırwe mamises hım me Kraiss, hirak God kehimıtanekek hirak kinın naanmıpre menmen yapırwe me mit ne weiwık mirak. Hirak kire paan, 23 *haiu mit miyapır ne weiwık me God haiu mıre yınk kırak, haiu mekepik hirak kepu kire Mitik Iuwe, hirak hırekes kau kerer menmen yapırwe.

2

God kenip haiu mit kerek nıpaas haiu mıre mit naa in ek haiu mepu metike

Kraiss

1 *Nıpaas yi mit miyapır yi yıre mit epei naa yentar yi yeweikın sip yewet God, yi yırak enum. 2 *Me wı eim yi yises menmen enum me ti. Nıpaas yi yises menmen enum me mitik iuwe Seten kerek kinın naanmıpre tıpir, teket maam, herwe, menmen enum. In ek, hirak kinın naanmıpre mit kari han ke mit kerek nıpaas hir neweikın sip newet God. 3 *Nıpaas haiu mit haiu mar ke mit enun en. Haiu mises menmen haiu hanhanem. Haiu mırak menmen enum han kiau hanhan haiu mırakem, te maain God kakrekyei enum kakraiwaank kakır ke mit han en.

4-5 *Menmen enum nıpaas haiu mırakem hıram meraiwaank te haiu mami. Te God hirak han tewenınai wisenum kerıuwe menmen mirak, te hirak kenipai haiu mamu mamtike Kraiss. God pıke ketihis kentar hirak hanhani. 6 *Hirak God kekekyei haiu mit metike Kraiss, haiu mepu en metikerek, haiu maminın naanmamre menmen. 7 *God kırak menmen im kentar wı im ere maain hirak kakteikın menmen yapırwe han kewim markeim hirak han tewenın haiu mit kerıuwe menmen Jisas Kraiss kerekreyiem. 8 *Yi epei yises hım me Kraiss, te God hanhani hirak kaktihis. Yi ap yıkaap hıras au. God kerekek kerekyyiem weinım. 9 *Yi

* 1:15 Kl 1:4   * 1:16 Kl 1:3; 1Te 1:2   * 1:17 Kl 1:9   * 1:18 Ef 4:4; Kl 1:12   * 1:19 Kl 1:11
 * 1:20 2Ko 13:4; Kl 2:12; Hi 1:3   * 1:21 Kl 1:16, 2:10   * 1:22 Sam 8:6; Mt 28:18; Ef 4:15   * 1:23
 Ro 12:5; Kl 1:18; Ef 4:10   * 2:1 Kl 1:21, 2:13   * 2:2 Kl 3:7; Ta 3:3; Jo 12:31; Ef 5:6, 6:12   * 2:3
 Kl 3:6   * 2:4-5 Lu 15:24, 32; Ro 6:13; Ef 2:1; Ap 15:11   * 2:6 Kl 2:12   * 2:7 Ef 1:7   * 2:8 Jo
 4:10; Hi 6:4   * 2:9 1Ko 1:29-31; 2Ti 1:9

ap yirak menmen yaaim, te God ketihis au, te mitik kiutip ap kakwenipi hirekes kaktip hirak iuwe taau! God kerekek! ¹⁰ *God kenipai (o kerekyei) haiu mit haiu mire mit nrak mentar haiu mises him me Krai Jisas. Nipaa God kehimtan menmen yaaim, te hirak kenipai haiu emisesim mamriak menmen yaaim keremem.

Krais kari weiwik wik men mire miutip

¹¹ *Yi han ekitet nipaa ein mit ne Isrel nerekir yink kir neteikin mit hir nises God. Hir newis niuk mi yi mit enun ap yerekir yink ki te yi ap yises God au. Nipaa yi yire mit ne weiwik ham. ¹² *Nipaa yi yetari Krai, yi ap ne weiwik me mit ne Isrel au. Nipaa God kwet mit han him mrak hir netikerek nekiyan nau neit, te yi au. Yi ap yau ti ik yemerir menmen yaaim mannen au. Te God ap kaku kaktikewi taau!

¹³ *Te in ek yi kerek nipaa yi yetari menmen im hi epei hetpiyem, yi yire mit hir nepeit yanimn. In ek Krai keriuwe hemkre mrak mewen hirak kaa, hirak keithis yi mit miyapir, te in ek yi nepei yises him me God. ¹⁴ *Krais hirekes kerekyei haiu mit miyapir mekiyan mau meit. Nipaa mit ne weiwik me Isrel hir enun nepan neriuwe mit ne weiwik ham nerer wit wit. Te in ek Krai kaa keriuwe yink kirak, hirak kenipai mit miyapir merer wit wit haiu mau niutip. Hirak keremir menmen mwaai nimn me haiu mit kerek nipaa menipai haiu wik mar ke mitik kewen nwa keit ni. Hirak kenipek kire ni miutip. ¹⁵ *Nipaa Krai hirak kaa kenip him Moses kewisim mau tiwei kerek mit ne Isrel nisesim, hram menmen weinim, te hirak kagnip mit ne weiwik wik hir nanre yink kiutip hir nekiyan nau neit. ¹⁶ *Krais kaa kentar nu tentarakit, te hirak keremir menmen menipai haiu mire wik hram maa. Hirak keriyei haiu mire mit miyapir ne weiwik niutip, haiu mekiyan mau meit mises God. ¹⁷ *Krais hirak kan ti kewepyapir him yaaim katip haiu mit mantike God mamkiyan mamu mamit. Him im epei man yi mit yi yire mit hir nerp yanimn, yi ap yises God au. Him im yi yetike mit hir nises God hir nre neit nau menep netike God. ¹⁸ *Haiu weiwik wik haiu meriuwe God Himn Yaai haiu niutip hirak keriyei haiu men God Haai mentar menmen Krai kerekyeyem.

Haiu mit mises God haiu mire winak kirak

¹⁹ *Te in ek yi ap yire mit hir ap wit mei mir au. Yi yire weiwik miutip yetike mit miyapir nises God. Yi nkerek ne God. ²⁰ *Yi yire winak God kimaak. Haiu mit aposel metike mit profet kerek mewepyapir him kerek God ketpaiyem, haiu mire teinik kerek mit nekin hei em me winak. Jisas Krai hirekes kire teinik mitik iuwe kerp nimn kinan winak siup. ²¹ *Hirak kerekek ketenen nu me winak siup hram tokim mau meit. Hirak kenip winak ik kakre iuwe, hirak kakre winak yaai Mitik Iuwe Krai kaku kakikrerek. ²² *Yi mit miyapir ne Krai, te God kiriak yi mit en, yi yetike mit han nises him mrak, yi yapirwe yar ke winak ke God kewik keriuwe God Himn Yaai.

* **2:10** Ta 2:14 * **2:11** Ef 5:8 * **2:12** Kl 1:21; Ro 9:4; 1Te 4:13 * **2:13** Kl 1:20 * **2:14** Ais 9:6; Kl 2:14; 1Ko 12:13 * **2:15** 2Ko 5:17 * **2:16** Kl 1:20, 22 * **2:17** Sek 9:10; Ais 57:19 * **2:18** Ef 3:12 * **2:19** Ef 3:6; Hi 12:22-23 * **2:20** Mt 16:18; 1Ko 3:11 * **2:21** Ef 4:15-16; Kl 2:19; 1Ko 3:16 * **2:22** 1Pi 2:5

3

Menmen Pol kiriakem me mit ap ne wewik me Isrel

1 *Hi Pol kerek hepu winak enuk ke gavman hentar hi hatip yi mit ap ne wewik me Isrel him yaaim me Kraiss, hi hitehi God ke yi mit miyapir.

2 *Hi han kitet yi epei yemtau God hanhana kehimitena hi hirak menmen mirak ekepi yi mit miyapir. 3 *God kewepyapir menmen nipaa hirak kepakinem, hirak keteiknewem, te hi herteiyem. Nipaa hi hewisiyem mau twei. 4 Yi eikinaam, te yi eiyirtei hi hertei werék werék menmen me Kraiss nipaa God kisawiném méit. 5 Mit nipaa nepitariyem, te in ek God kewepyapirem keteikin haiu mit kerek hirak kehimitenai haiu profet metike aposel narak hirak keteiknaiyem keriuwe God Himin Yaaik. 6 *Him hirak kewepyapirem hiram im: Mit ap ne wewik me Isrel, God kenipi hir netike mit ne wewik me Isrel, hir yapirwe nanit menmen miutip, hir nire yink kiutip ke menmen God katip kakwetaiyem kakintar menmen Kraiss kerekyeyem.

7 *Me him yaaim im God kenipa hi mitik ke hi hatip mit han em. Hirak hanhana kekepa keriuwe menmen mirak manpenuk, te hi hirak menmen hirak ketpewem. 8 *God hanhana kehimitena hi kerek hi hkaru ke mit yapirwe nises God, hirak kehimitena hi hatip yi mit ap ne wewik me mit ne Isrel hi hetpi him yaaim me Kraiss. Him yaaim me menmen yapirwe Kraiss kerekyeyem, mit hir ap nanirtei hir o as miram o iuwe miram marmeim te mamisi taau! 9 *Hirak kehimitena hi akaap mit yapirwe hir nanirtei karkeik te God kakriak menmen nipaa hirak kepakinem. God nipaa kiriak menmen yapirwe kehanem nipaa enum eik ere in. 10 *Hirak kehanem te in ek hirak kakteikin tipir, herwe, tekek maam, Seten o ensel narak yaain neit wit kirak, hirak kakteinor hirak God hirekes kertei menmen yapirwe werék werék keriuwe menmen yaaim mit miyapir ne wewik mirak hir nriakem. 11 God kiriak menmen im kises han kirak nipaa hirak han kitet kakriakem keriuwe menmen Mitik Iuwe kaiu Jisas Kraiss kiriakem me wi hirak kaa. 12 *Haiu mises him me Kraiss Jisas, te haiu ap mnaain God au. Haiu mertei haiu mamno mamitwekhi me menmen, hirak ap te kakweikin sip kakwetai. 13 *Hi etpi te yi ap han ekiperper eiyintar menmen enum man merewaank mentar hi ekaap yi mit au emit! Yi han yaaik eiyu eiyintar yi yayit niuk iuwe yeriuwe menmen merewaank me yi mit.

Pol hanhan mit ne Efesas hir nanirtei Jisas Kraiss hanhani

14 Hi han kitet menmen iuwe God kiriakem, te hi hinapipi hewen ninip hitehi God Haai menmen. 15 God hirak kewet mit ensel neit wit kirak o haiu mit méit ti kewetai niuk mirak. 16 *Hi hitehi God te hirak kaksiuwe Himin Yaaik keriuwe menmen mirak iuwe manp enum hirak kakno kakikre han ki, te yi han tokik eiyu eiyit. 17 *Te yi yises him me Kraiss werék werék, te hirak kaku kakit kakikre han ki. Hi hitehi God hirak han tewenini te menmen mirak iuwe, hiram mamkepi yi hanhan eiriuwehan. Te yi eiyu han tokik eiyir ke nu nekenpi mekre ti metenen nu o teinik mitik kekpe

* 3:1 Ef 4:1; Fl 1:7, 13; Fm 1:1, 9   * 3:2 Kl 1:25   * 3:3 Ef 1:9-10; Kl 1:26   * 3:6 Ef 2:13, 16-19
 * 3:7 Kl 1:23, 25   * 3:8 1Ko 15:9-10; Ga 1:16; Ef 1:7   * 3:9 Ro 16:25; Kl 1:26   * 3:10 Ro 11:33;
 1Pi 1:12   * 3:12 Jo 14:6; Ro 5:2; Hi 4:16   * 3:13 Kl 1:24   * 3:16 Kl 1:11   * 3:17 Jo 14:23; Kl 1:23, 2:7

hei ketenen wɪnak siup, te hɪrak tokik kerp. ¹⁸ *Menmen im maamkaap yi mɪt miyapɪr yetike mɪt miyapɪr han ne God nerer wit wit, te yi eiyɪrtei markeik te Kraiś hanhani. Hɪram iuwe minɪn nepni, hɪram mamno mamre nokim, hɪram mamno kesiyen. Hɪrak hanhanai wɪsenum. ¹⁹ *Hi hanhan yi eiyɪrtei haiu mɪt ap te mamɪrtei werek werek marmeim te Jisas hanhanai. Hi hanhan menmen yaaim mau mekre God hɪram mamnen yi mɪt, te yi han ki eku ekriuwerem.

²⁰ *Hi hanhan hɪrak God kerek kɪrɪak menmen iuwe kekre han kaiu minɪn menmen haiu mitɪwekhiyem o han kitetim keriuwe menmen iuwe hɪrak kewisim mekre haiu mɪt. ²¹ Hi hanhan haiu mɪt miyapɪr yapɪrwe ne weiwɪk me God haiu emwenɪpi niuk mɪrak mentar menmen Jisas Kraiś kɪrɪakem. Haiu emwenɪpi niuk mɪrak ere tipmain tipmain enum eik. Mepɪr keremem.

4

Haiu mɪt miyapɪr kerek mises hɪm me God haiu mɪre yɪnk ke Kraiś

¹ *Hi Pol kerek hepu wɪnak enuk ke gavman hentar hi hɪrɪak menmen me Mɪtɪk Iuwe Kraiś. Hi etpi hɪm manp te yi eiyises hɪm me God werek werek kerek nɪpaa God kehimɪteni yi eiyisesim. ² *Yi ap eire iuwe au. Yi yemtau hɪm me mɪt han yi eiyisesim, yi yewenɪn han ki me menmen mɪt nerekiyem, yi ap han enuk waswas me menmen ni yinan nerekiyem au.

³ *God Hɪmɪn Yaaik kenip yi mɪt yi yau han kiutɪp te yi wen han ekɪkrit eiyu han kiutɪp. Menmen im haiu mɪrɪakem hɪram mar ke waai mesenek menmen hɪram menipai haiu mɪre niutɪp. ⁴ *Haiu mɪt miyapɪr yapɪrwe haiu yɪnk kiutɪp ke Kraiś, God Hɪmɪn Yaaik kau kekrai. Hɪram im em miutɪp mɪre menmen miutɪp yi wen yemeryɪwem God kakwetiye yentar nɪpaa God kehimɪteni yi yisesik. ⁵ *Mɪtɪk Iuwe Kraiś kiutɪp kerekkep. Haiu mɪt mises menmen mɪrak miutɪp. Wɪ nɪpaa mɪt nɪkrai neriuwe tɪpar hɪr nekine niuk miutɪp nektenai. ⁶ *God kiutɪp kerekkep, hɪrak Haai ke haiu mɪt, hɪrak kinɪn naanmɪprai haiu mɪt yapɪrwe, hɪrak kɪrɪak menmen ken nɪmɪn ke haiu mɪt, hɪrak kepu kekre haiu mɪt. ⁷ *Kraiś epei kewetai menmen yaaim mamkaap haiu mɪt ne weiwɪk me God. God epei kewet haiu mɪt niutɪp niutɪp me menmen mɪrak yaaim iuwe. ⁸ *Hɪm me God nɪpaa mɪt newisim mau tɪwei matɪp me menmen im. Hɪram matɪp mar im:

“Me wɪ Kraiś epei ken wit ke God, hɪrak keithis mɪt miyapɪr yapɪrwe kerek nɪpaa hɪr nau netike Seten hɪr nar ke mɪt enun nau wɪnak enuk ke gavman.

Kraiś ketorhis keriyei kerɪ ken kewet haiu mɪt menmen yaaim mɪrak.”

⁹ *Kenmak hɪm matɪp: “Hɪrak ken wit ke God kau niu ein?” Hɪram metpim mentar hɪrak kinɪn kɪnaaiwɪr wit kɪrak kekiuwe kan kau kekre nɪmɪn ke tɪ nɪmɪn ke wit kerek mɪt epei naa hɪmɪn kɪr kewi.

¹⁰ Hɪrak kerek kekiuwe kan tɪ, hɪrak kerekkep pɪke ken kau niu ein kinɪn nepni ken wit ke God, te hɪrak hɪmɪn kɪrak kau kerer wit wit.

¹¹ *Hɪrak kerekkep “kewet mɪt menmen mɪrak,” hɪrak kehimɪtan mɪt han hɪr nɪre aposel, hɪr natɪp mɪt menmen Kraiś kɪrɪakem. Mɪt han

---

* **3:18** Kl 2:2   * **3:19** Kl 2:10   * **3:20** Kl 1:29   * **4:1** Ef 3:1; Kl 1:10   * **4:2** Kl 3:12-13   * **4:3** Kl 3:14-15   * **4:4** Ro 12:5; Ef 2:16, 18   * **4:5** Jo 10:16   * **4:6** 1Ko 12:6   * **4:7** Ro 12:3, 6
* **4:8** Sam 68:18; Kl 2:15   * **4:9** Jo 3:13   * **4:11** 1Ko 12:28

h̄irak kehimiṭeni h̄ir n̄ire profet, h̄ir newepyap̄ir h̄im me God. M̄it han h̄irak kehimiṭeni h̄ir n̄ire evanselis, h̄ir nat̄ip m̄it h̄im me God nari han k̄ir te h̄ir enisesim. M̄it han h̄irak kehimiṭeni h̄ir n̄ire pasto o tisa, h̄ir naanemp̄re m̄it miyap̄ir h̄ir nekepi h̄ir nises h̄im me God. ¹²*Krais kewet haiu m̄it menmen im, te h̄iram mamkaap haiu m̄it miyap̄ir haiu mamriak menmen m̄irak te haiu m̄it ne weiw̄ik me God, haiu mamre ȳink ke Krais, haiu mamre m̄it iuwe me menmen me God. ¹³*Menmen im mamno ere haiu m̄it mau han kiut̄ip me menmen me God haiu misesim, haiu mau han kiut̄ip me menmen haiu merteyem me Krais, te haiu mamre m̄it iuwe yaain mam̄ir ke Krais. ¹⁴*Haiu mar im, te haiu in ere maain ap mamre n̄ikerek netari menmen. Haiu ap mises h̄im enum me memit̄etp̄in. M̄it nisesim h̄ir nar ke kanu kenterer wan eik, h̄irak k̄iniu kew̄rek kepno in kepno ein. M̄it kerek nises h̄im enum me m̄it kerek h̄ir nari han ke m̄it neriuwe h̄im h̄ir h̄iras han kit̄etim netpim. ¹⁵*Au, haiu hanhan h̄iras mat̄ip h̄im yaaim me God emisesim, te haiu mepno ere haiu m̄ire m̄it iuwe haiu mar ke Krais. ¹⁶*Krais h̄irak k̄ire paan h̄irak kin̄in naanm̄ip̄re haiu m̄it haiu m̄ire ȳink k̄irak, te haiu m̄ir̄iak menmen m̄ire h̄irak kehimiṭan haiu niut̄ip niut̄ip mamriakem. Haiu m̄it haiu m̄ire his, hit nekeni, naan, te haiu mamkaapan, te haiu mamu ȳink kiut̄ip. Haiu mamriak menmen mar im, te haiu mamre iuwe haiu han fewen̄inan.

M̄it nises God h̄ir enweik̄in sip enwet menmen me n̄ipaa

¹⁷*In ek hi hekre h̄ir ke M̄it̄ik Iuwe Krais Jisas hi hetpi h̄im manp. Yi in ere maain ap te yi eiyses menmen m̄it ap ne weiw̄ik me God h̄ir n̄ir̄iakem au em̄it. H̄ir han kit̄et menmen h̄iram enum wein̄im. ¹⁸*Han k̄ir h̄irak k̄ire m̄it̄ik ke w̄itaan ken ap ketenen si au. H̄ir n̄ir̄iak menmen enum nises menmen God k̄inein̄im nentar h̄ir netari menmen me God, nekre han k̄ir h̄ir n̄inein̄im. ¹⁹*Te h̄ir ap ȳink enuk au. H̄ir hanhan iuwe te h̄ir nanises menmen enum me nariyanhis newen̄nem, han k̄ir kekrit te h̄ir n̄ir̄iak menmen enum enum nisesim wisenum.

²⁰Yi m̄it miyap̄ir ap yemtau haiu metpiyem yi yises h̄im me Krais mar im taauye! ²¹Hi hertei yi epei yemtau h̄im me Krais, h̄ir m̄it nan netpi h̄im yaain m̄irak. ²²*H̄ir netpi h̄im mar im: “Yi n̄ipaa yi yises han ki enum. H̄iram menmen enum me memit̄etp̄in, hemkre menepam me menmen, te h̄iram mewaank h̄iremes meriuwerem.” H̄ir m̄it nat̄ip menmen im yi eiweik̄in sip eiwet̄iwem einop̄in eikeip̄n̄iwem. ²³*Yi ȳir̄iak menmen im, te God eknip han ki h̄irak yaaik ekriuwe H̄im̄in k̄irak Yaaik. ²⁴*God k̄ir̄iak han ki h̄irak yaaik. H̄irak kenip han ki kak̄ir ke han k̄irak, te han ki ekises menmen yaaim ekriak God kaktike m̄it em.

²⁵*Te yi m̄it miyap̄ir yap̄irwe niut̄ip niut̄ip einop̄in eikeip̄in menmen enum me memit̄etp̄in, eiwen̄in h̄im menmen, eiyr̄ ke m̄it̄ik kenem̄tin laplap kerek hap̄ik mewim kew̄rem men p̄in. Yi niut̄ip niut̄ip eit̄ip h̄im yaaim keremem eiriuwe ni yinan eiyr̄ntar haiu m̄it yap̄irwe haiu niut̄ip niut̄ip p̄inan me ȳink kiut̄ip ke Krais. ²⁶*W̄i yi han enuk eiriuwe menmen enum, yi naanemp̄re h̄iras eiwen̄in han ki te yi ap eir̄iak menmen enum

* 4:12 2Ti 3:17 * 4:13 Kl 1:28 * 4:14 1Ko 14:20 * 4:15 Ef 1:22, 5:23; Kl 1:18 * 4:16 Kl 2:19 * 4:17 1Pi 1:14; Ro 1:21 * 4:18 Ef 2:12 * 4:19 Kl 3:5 * 4:22 Ro 8:13; Kl 3:9 * 4:23 Ro 12:2 * 4:24 Jen 1:26; Kl 3:10 * 4:25 Kl 3:8-9; Sek 8:16 * 4:26 Sam 4:4; Je 1:19-20

eiyaंतरिम. Yi ap han enuk han ekitet menmen im yapirwe au emit. Wi miutip kerekek. ²⁷ Te haiu ap emwis Seten kakri han kiau haiu mamriak enum. ²⁸ *Mit miyapir kerek nipaa ere in nekintip menmen hir pike nanriakem meiyam au emit! Hiram epei au! In ek hir enriak menmen yaaim enriuwe his mir, te hir nantenen menmen yapirwe te nanwet mit enun netenen menmen auri nankepi nanriuerem. ²⁹ *Yi ap eitip him enum emike him ki au. Yi eitip him yaaim hiram mamkaap mit han hir nanimtau him mi, te hir enu werek werek. ³⁰ *Yi ap einip God Himin Yaaik han enuk ekriuwe menmen yi yirakem kentar hirak kerekek kehimiteni, te maain God kaktihis yi yayu eitikerek. ³¹ *Yi eiweikin sip eiwet menmen enum me yi yine han enuk hekrit hekrit, yemtaantwo, o yi yanuni yeriuwe menmen. Yi ap eitip yehiak yene mit, o yesiuwe him, te yi hanhan eirak mit menmen enum eiriuerem au emit. ³² *Te yi eiriakan yaaim, han etweninan, yi eiysak menmen enum mit han nerekyiyem, yi eitip hiram menmen weinim. Yi eirakem eyir ke God. Hirak kesak menmen enum haiu mit miriakem mentar menmen Krais kiriakem, te hirak katip hiram menmen weinim.

5

Haiu mit miyapir emises menmen yaaim

¹ *God epei hanhani kesak menmen enum yi yirakem, te yi eiysesik eyir ke nikerek narak hir nisesik. ² *Yi han etweninan eyir ke Krais nipaa han teweninai hirak kaa te kekepai. Hirak kaa, te menmen im hirak kiriakem hiram mire menmen mit newepwarem hiram minin yaaim mit newet God em.

³ *Yi mit miyapir ne God, te yi ap yimenipin yatipan me menmen enum me yisesan yiriran, o menmen enum me yink enuk o menmen me hemkre menepam au emit! ⁴ *Yi ap eitipan me menmen enum menip mit yink enuk neriuwerem, o him weinim weinim, o him hir han enuk neriuwerem au emit. Yi eitipan eiwenipi niuk me God keremem. ⁵ *Yi epei yertei werek werek menmen im. Mit kerek hir enun nariyanhis neweninem o mit enun nises menmen enum, o mit enun hemkre menepam neriuwe menmen hiram enum mar ke mit newepwar menmen newet tipir em. Yi yertei mit nar in en, hir ap te nanino nanu nantike God ketike Jisas Krais taau!

⁶ *Yi ap eiwis mit hir nanmitipin nanriuwe him weinim hir natip menmen in enum hi epei hetpiyem hiram yaaim au emit. Hir nemipin, te God kaknep mit kerek hir nises menmen enum hi epei hetpiyem. ⁷ Yi ap eiysesik eyir ke menmen enum hir nriakem eyintar God kaknip. ⁸ *Nipaa yi yar ke mit ne witaan yeke ti yen, te in ek yi kerek yi mit miyapir ne Mitik Iuwe Krais. Yi yar ke mit miyapir neke ti ne wepni (o yanm), te yi eiyses menmen yaaim keremem. ⁹ Menmen yaaim mit nisesim, hiram mire wepni (o yanm) kir, hiram meteikin mekam yaaim, mekam hiram mises him me God, mekam hiram him yaaim. ¹⁰ *Yi han ekitet mekam yi eiysesim hiram mamriak Mitik Iuwe God han yaaik. ¹¹ *Yi ap eiyses menmen enum mire witaan toto mit enun nriakem. Au, yi eiwepyapir mit in em, yi

* 4:28 1Te 4:11 * 4:29 Ef 5:4; Kl 3:8, 4:6 * 4:30 Ais 63:10; 1Te 5:19; Ef 1:13-14 * 4:31 Kl 3:8

* 4:32 Mt 6:14, 18:22-35; Kl 3:12-13 * 5:1 Mt 5:48 * 5:2 Ro 14:15; Ga 2:20; Hi 10:10; Eks 29:18

* 5:3 Kl 3:5 * 5:4 Ef 4:29 * 5:5 1Ko 6:9-10; Kl 3:5 * 5:6 Kl 2:4, 8; Ro 1:18 * 5:8 Ef 2:11,

13; Kl 1:13; 1Pi 2:9; Jo 12:36 * 5:10 Ro 12:2 * 5:11 2Jo 10-11

eiyɨpor menmen hɨr nisesim hɨram enum. ¹² Menmen enum mɨt nɨriakem nepakinem, hi yɨnk enuk te hi ap etpiyem au emɨt! ¹³ *Yi yewepɨpɨr menmen yapɨrwe mɨt enun nɨriakem, hɨr nanɨrtei hɨram yaaim o enum. Im em hɨram mɨre wepni (o yanm) kɨr te mɨt nanɨr menmen. Yi yewepɨpɨr menmen enum, hɨram au mami. Im em hɨram mɨre mɨtɨk kɨman sɨ kekre winak, menmen me toto hɨram mami, sɨ mɨr mepu keremem. ¹⁴ *Mar keremem te hɨm me God mau tɨwei matɨp mar im: “Ti mɨtɨk kerek ti haa hɨwaai, ti pɨke ekrit, te Kraiis kaknen kaku han kit. Hɨrak kɨre wepni (o yanm) kɨr kenep ein ein.”

¹⁵ Te yi naanempre hɨras me menmen yi yɨriakem. Yi ap eiriak menmen mɨre mɨt hɨr nepɨtari menmen. Au, yi eiriakem emɨr ke mɨt hɨr nertei menmen yapɨrwe. ¹⁶ *Wɨ im hɨram enum, mɨt hɨr nɨriak enum, te yi naanempre wɨ miutɨp miutɨp te yi eitɨp mɨt hɨm yaaim me God te mɨt nanɨrteiyek. ¹⁷ *Te yi ap eiyises menmen enum au emɨt! Yi eiyises menmen Mɨtɨk Iuwe God hanhan yi eiyisesim.

¹⁸ *Yi ap eiyɨm tɨpar si enum te yi yetaritari eiriak menmen enum. Au, yi eiwis God Hɨmɨn Yaaik eku ekɨkre han ki akinɨni naanmamri me menmen yi yairiakem. ¹⁹ *Yi yetike ni yinan yi eitɨpan hɨm me God, yi eiyine henye me God. Yi eiyine henye, yi eiwenɨpi niuk me Mɨtɨk Iuwe God eiriuwe hɨm mi, yi eiriɨam tukɨn, wekɨnp, heurek, menmeiyam te yi han yaaik iuwe eiriuwerem. ²⁰ *Menmen yapɨrwe kerek mamnen, hekrit hekrit yi eiwenɨpi niuk me God Haaɨ kaiu mentar Mɨtɨk Iuwe kaiu Jisas Kraiis kerek nɨpaa kekapai keriyei haiu men God.

Pol katɨp hɨm men mɨt miyapɨr hɨr neitan

²¹ *Yi eiyɨmtewan hɨm me ni yinan yi eiyisesim eiyɨntar yi yises Kraiis, yi yewenɨpi niuk mɨrak.

²² *Yi miyapɨr yeit mɨkan ni, yi yemtau hɨm me mɨkan ni yar ke yi yemtau hɨm me Mɨtɨk Iuwe Kraiis. ²³ *Yi yɨriak menmen im eiyɨntar mɨkan ni hɨr ninɨni naanempri nar ke Kraiis hɨrak kinɨn naanmɨpre mɨt miyapɨr hɨr nisesik. Hɨrak kaa, te pɨke kakɨthis haiu mɨt, hɨrak kɨre paan, haiu au haiu mɨre yɨnk. ²⁴ Yi miyapɨr yayɨmtau hɨm me mɨkan ni yayisesim me menmen yapɨrwe yar ke haiu mɨt miyapɨr ne weiwɨk me God haiu memtau hɨm me Kraiis haiu misesim.

²⁵ *Yi mɨt epei yeit miyapɨr yi hanhani yar ke Kraiis hanhan haiu mɨt ne weiwɨk me God. Hɨrak kaa te kakɨkapai kaktaihis, ²⁶ *te hɨrak kenip haiu mɨt haiu yaain mentar haiu mises hɨm mɨrak, te mɨt han nɨkɨrai neriuwe tɨpar. ²⁷ *Hɨrak kɨriakem, te hɨrak kenip haiu mɨt ne weiwɨk miutɨp me God han kaiu hɨrak yaaik iuwe kɨre mɨt ap wikes o warep mewɨ au. Haiu yaain mar ke mɨte yaaip wetpen enu, Kraiis kaktaihis. ²⁸ Kar ke Kraiis hanhan haiu mɨt miyapɨr, te yi mɨt hanhan miyapɨr ni. Yi hanhani yar ke yi hanhan yɨnk ki. Mɨt kerek hanhan miyapɨr nɨr hɨram mar ke hɨr hanhan hɨras. ²⁹ Mɨtɨk kai kiutɨp ap kɨnaain yɨnk kɨrak kakɨwaankek au. Hɨrak naanmɨprewek kakwetɨwek menmen, te hɨrak kaku werek werek kar ke Kraiis naanmɨpre haiu mɨt ne weiwɨk me God. ³⁰ *Hɨrak naanmɨprai haiu mɨt kentar haiu

* 5:13 Jo 3:20-21 * 5:14 Ais 26:19, 60:1; Ro 13:11 * 5:16 Kl 4:5 * 5:17 Ro 12:2; Kl 1:9
 * 5:18 Lu 21:34 * 5:19 Kl 3:16; Sam 33:2-3 * 5:20 Kl 3:17 * 5:21 1Pi 5:5 * 5:22 Jen 3:16; Kl 3:18; 1Pi 3:1 * 5:23 1Ko 11:3; Ef 1:22 * 5:25 Kl 3:19; 1Pi 3:7; Ga 1:4 * 5:26 Ta 3:5; Hi 10:10 * 5:27 2Ko 11:2; Kl 1:22 * 5:30 1Ko 6:15; Ef 1:22-23

mire yink ktrak. ³¹ *Krais ketike haiu mit ne weiwik me God, haiu mau yink kiutip, mentar him me God mau twei matip mar im: "Mitik keimin kakit mite, htrak kaknaaiwir miye haai, htrak kaktike mite prak nanu niutip, hir nire yink kiutip." ³² *Him im yaaim, hi han kitet hram matip me Krais ketike haiu mit ne weiwik miutip me God. ³³ Te hram wen matip yi mit niutip niutip hanhan miyapir ni yar ke yi hanhan hras. Miyapir yi eiwenipi niuk me mikan ni.

6

Pol katip him me miye haai netike nkerek nir

¹ *Yi nkerek yi eiyimtau him me miye haai ni yentar God kehimiteni hir ninini naanmipri. Im em hram yaaim. ² *Him me God mau twei matip mar im: "Yi eiyimtau him me miye haai ni eiyintar hram keremem me him me God minin matip menmen yaaim God kakriak haiu mit em." ³ Hram matip mar im: "Yi eiyisesim, yi eiyu werek werek eiyu ti tito yapirwe."

⁴ *Yi miye haai, yi ap eine nkerek ni eiyitpor enum enum yari han ktr ere hir nine han enuk nemtaantwo neriuwi au emit! Au, yi eineri eiteiknor menmen God hanhan yi yapirwe yi eirakem.

Pol katip him me mit hir nriak menmen me mit nir iuwe kerek ninini naanmipri

⁵ *Yi wok mit kerek yi yirak menmen me mit iuwe ni, yi eiyises him me mit hir ninini naanmipri yeit ti ik. Yi naanempre hras te yi yerekyor yaaim yar ke yi yirak menmen me Krais. ⁶ Yi ap eirak menmen yaaim te mit nantipare yi yaain keriyen au emit! Hekrit hekrit yi eirak menmen eiyir ke mit hir nises Krais enriakem, yi eiyises menmen God hanhan yi eirakem eiriuwe han ki. ⁷ Yi han yaaik eirak menmen eiyintar yi yirak menmen me mit keriyen au. Yi yirak menmen me God. ⁸ *Yi yertei neimin hir wok mit hir nriak menmen me mit han, o neimin hir mit iuwe ninin naanmpre mit han, hir yapirwe nanriak yaaim, te hir nanit menmen mipram me his me Mitik Iuwe Krais.

⁹ *Yi mit iuwe kerek yinin naanmpre mit weinin, yi eirak menmen yaaim me mit ni. Yi ap eiyitpor enum eineri, te hir enineini enisesi au emit! Mitik Iuwe Krais kepeit wit ke God, htrak kinini yetike mit ni naanmipri. Maain w God htrak skelim mit, htrak ap han kitet ke mitik htrak iuwe o htrak weinik au. Htrak han kitet menmen mit nriakem mipram.

Mit nises him me God hir nar ke mit ne ami hir netike Seten nenepan

¹⁰ *Hi etpi him im mkaru. Yi eiyu han tokik eiyiriuwe menmen iuwe manpenum ke Mitik Iuwe Krais htrak keweteyem. ¹¹ *Yi eiwapin han ki eiriuwe menmen iuwe God keweteyem, hram mar ke nopen kiwapin yink ki, te yi han tokik eiyu eiriuwe menmen enum me memipin Seten kakri han ki kakriuwere. ¹² *Haiu ap menepan metike mit au. Haiu menepan metike tipir enum mau nepni, Seten, tipir, herwe, teket maam, manmin o menmei ham hram minin naanmpre menmen enum me ti. ¹³ Te yi eiyit menmen me God mamkepi hram mar ke nopen, yipo henmik menmeyam.

* 5:31 Jen 2:24; Mt 19:5 * 5:32 Rev 19:7 * 6:1 Kl 3:20 * 6:2 Eks 20:12; Mt 15:4 * 6:4 Kl 3:21; Diu 6:7, 20-25; Sam 78:4; Pro 22:6 * 6:5 Kl 3:22-23; Ta 2:9-10; 1Pi 2:18 * 6:8 2Ko 5:10; Kl 3:24-25 * 6:9 Kl 4:1; Ro 2:11 * 6:10 1Ko 16:13 * 6:11 Ro 13:12; 2Ko 10:4; Ef 4:14 * 6:12 Jo 14:30; 1Pi 5:8-9

Te maain wⁱ enum mamnen yi eitike Seten yi einapan, yi yenapan epei au, yi wen eiy^rp eiyu werek werek.

¹⁴ *Yi eiyu eiy^t menmen mamkepi. Yi eiriuwet hⁱm yaaim mamu mamⁱkre han kl eiy^r ke m^t ne ami newis waai mau tu k^r. Yi y^rak menmen yaaim h^ram mar ke yi eiremⁱnk tanⁱk mau han pank.

¹⁵ *Yi eit^p m^t hⁱm yaaim me God h^rak hanhan kaktike m^t nankiyan nanu nan^t, h^ram mar ke yurik m^t nem^tn mau nopen h^ram m^wapⁿ h^t mi te m^t h^r n^r h^t mi new^r yipo nanm^p au h^r nanⁱmtenim. ¹⁶ Yi eirⁱak menmen im hi epei hetpin, yi wen han ekitet Jisas Krai eiyisesik, te h^ram mar ke nopen h^rak keseuni menmen enum tⁱkaap, tⁱnau, henmik o yipo te h^ram mamiwep yi m^t au. Yi han ekitetik eiyisesik. Menmen im mamkepi te Seten kakw^r menmen enum m^rak m^re si mamnep han ki kariuwerem au. H^ram mam^tnpⁿ mamno mami mam^t. ¹⁷ *God keriuwet Jisas kaa, te kakⁱthis haiu m^t. Yi han ekitet menmen im, te h^ram mamkepi mamre wa hesnu m^t nemiun mau paan. Yi eiyises hⁱm me God h^ram mam^r ke hⁱne me his God Hⁱmⁿ Yaaik keweteiyem. ¹⁸ *God Hⁱmⁿ Yaaik h^rak kakⁱkepi te hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen, yi eiwenⁱpi niuk m^rak. Hekrit hekrit yi naanmamre h^ras, yi ap eiyu yain yain au em^t! Yi eiyitehi God kakⁱkaap m^t miyap^r n^rak. ¹⁹ *Yi eiyitehi God ke hi, te h^rak kakweto hⁱm, hi ap yⁱnk enuk au, hi eh^rp hat^p m^t hⁱm yaaim me Krai nⁱpaa God kepakⁱnem. ²⁰ *Hi m^tik hat^p m^t hⁱm yaaim. Te hi hepu wⁱnak enuk ke gavman henterim. Yi eiyitehi God kakⁱkepa hi ap hⁱnaain hat^p m^t hⁱm m^rak au. Hi tewen eh^tp^r menmen har ke nⁱpaa hi h^rakem.

Pol kat^p hⁱm mⁱkaru

²¹ *Tikikas, kiau yinak yaaik kaknen kakⁱtpi menmen yap^rwe nepei man hi. H^rak m^tik yaaik k^rak menmen me M^tik Iuwe Krai. ²² Hi heriuwetek kaknen yi m^t kakⁱtpi menmen, te yi eiy^rtei haiu mepu werek werek, te yi han yaaik eiyu.

²³ Hi hanhan God Haai ketike M^tik Iuwe Jisas Krai hanhani tatrekyi yi eiyu werek werek yi eiyisesik. ²⁴ *Hi hanhan God kak^rak menmen yaaim me m^t miyap^r yap^rwe h^r hanhan M^tik Iuwe kiau Jisas Krai, h^r nisesik nemtau hⁱm m^rak werek werek.

Mep^r keremem

* **6:14** Ais 11:5; 59:17; 1Te 5:8 * **6:15** Ais 40:9; Nea 1:15; Ro 10:15 * **6:17** 1Te 5:8; Ais 49:2; Hi 4:12 * **6:18** Lu 18:1; Kl 4:2; 1Te 5:17 * **6:19** Ap 4:29; Kl 4:3-4; 2Te 3:1 * **6:20** 2Ko 5:20; Fm 9 * **6:21** Ap 20:4; Kl 4:7-8; 2Ti 4:12 * **6:24** 1Pi 1:8

Tiwei Pol Kewisik Ken Wit Filipai Menmen me tiwei ik

Pol katip hirak kitehi God ke mit me wit Filipai 1:1-11

Menmen epei man mewaank Pol 1:12-26

Menmen mit nanisim nentar hir ne Krai 1:27-2:18

Pol kewepyapir menmen Timoti ketike Epafrodaitas tiriakem 2:19-30

Pol katip mit hir naanmipre hiras me mit enun netike menmen enum 3:1-4:9

Him me Pol ketike hirak yinan neit wit Filipai 4:10-20

Pol katip mit ne Filipai him mikaru 4:21-23

Tiwei Pol kewisik ken mit ne Filipai

¹ *Hi Pol hetike Timoti hawir wiriak menmen iuwe me Jisas Krai kerekek. Hawir wesiuwe tiwei ik ken yi mit kerek yinin naanmipre mit miyapir ne weiwik me God yetike yi mit yekepi yeit wit Filipai, yi yetike mit yapirwe ein kerek yi yises him me Krai Jisas. ² *Hawir hanhan God Haai kau ketike Nikan kirak Mitik Iuwe Jisas Krai hirakit tatrekyi yaaim, yi eiyu werek werek.

Pol kitehi God kakikaap mit yapirwe nankine tiwei ik

³ *Hi hatip God hirak yaaik kentar hi han kitet hirak kerekyi yi yaain te yi mit epei yirak menmen yaaim. ⁴ Wi ham hi hitehi God menmen hi han yaaik hitiwekhi me yi mit yapirwe ⁵ hentar yi yekepa haiu matip mit miyapir him me God, nipaa yi yinin yemtwem ere in. ⁶ *Hi hertei menmen im werek werek. God kerekek nipaa kerekyi yi yisesik hirak kakikepi yi yeipisesik werek werek ere maain wi Jisas Krai pike kaknen kakwepyapir haires. ⁷ Hi hanhan yi mit yekre han kai. Im yaaim mentar God epei kirak yaaim kikaap haiu mit nipaa wi hi hepu hekre winak enuk ke gavman o wi hi hepu witeik, hi hewepyapir him me God hi hari han ke mit te hir nisesik heriuwe menmen hi hiriakem. ⁸ *God hirak kertei hi hanhan iuwe me yi mit yapirwe har ke Jisas Krai hanhan yi mit.

⁹ Hi hitehi God te yi mit han teweninan wisenum, yi eiyirtei menmen me God werek werek, yi eiyirtei mekam yaaim mekam au enum, ¹⁰ *te yi eiyises menmen yaaim iuwe te menmen enum ap mamu mamikre han ki au me wi Krai pike kaknen. ¹¹ *Te in ek Jisas Krai kakrekyi han ki yaaik kau him keriuwe menmen yaaim, yi eirak menmen yaaim te God kakit niuk iuwe kakinterim.

Pol kepu winak enuk, menmen im mikaap him me God mamno heriyai heriyai

¹² *Nai yinan, hi hanhan te yi eiyirtei menmen im epei man merewaank hiram man mewaank him me God au. ¹³ *Hiram men mikaap mit ne ami ne gavman netike mit nau menep menep hir nertei hi hepu hekre winak enuk ke gavman ik e hentar hi hises him me Krai. ¹⁴ Nai yinan in yapirwe hir

* **1:1** Ap 16:12-40 * **1:2** Ro 1:7; Ga 1:3; Fl 3 * **1:3** Ro 1:8; 1Ko 1:4 * **1:6** 1Ko 1:8; Fl 2:13

* **1:8** Ro 1:9; 2Ko 1:23 * **1:10** Hi 5:14; Fl 2:16; 1Te 5:23 * **1:11** Jo 15:8 * **1:12** 2Ti 2:9 * **1:13**

Ap 28:30; Ef 3:1

ap ninaain te h̄r nat̄p m̄t h̄m me God w̄senum nentar h̄r n̄ra hi hepu w̄nak enuk ke gavman ik ek. H̄r han kitet M̄t̄k Iuwe Kraiſ kak̄kepi.

15 M̄t han nat̄p m̄t miyap̄r h̄m me Kraiſ nentar h̄r hanhan nanri m̄t nanises h̄m m̄r te h̄r nanwen̄pi niuk m̄r. M̄t han newepyap̄r h̄m me Kraiſ nentar h̄r yaain h̄r hanhan n̄riakem nankepa. 16 M̄t han yaain h̄r n̄riakem nentar h̄r hanhan neriua. H̄r nertei God kehimitena hi naanm̄pre h̄m m̄rak hewepyap̄rem heit in. 17 M̄t han newepyap̄r h̄m me Kraiſ nentar h̄r hanhan neriua au. H̄r han kitet h̄r nenipau hi ȳnk enuk han enuk hentar hi hepu w̄nak enuk ik ek h̄r nari m̄t yap̄rwe h̄r nanisesi, te hi au. 18 H̄ram em̄rem! Hi han yaaik heriuwerem hentar m̄t h̄r newepyap̄r h̄m me Kraiſ me han k̄r yaaik o han k̄r enuk. Hi han yaaik ehu entar hi hertei.

Hi hepu t̄ ik, hi hewen̄pi niuk me Kraiſ

19 *God h̄m̄n yaaik kerek Kraiſ epei keriuwetek kan kak̄kepa kakwisa hi eno witeik entar yi yitehi God kak̄kepa.

20 *Hi han kitet hi ap epak̄n h̄m me God te hi ȳnk enuk eriuwe h̄rekes hentarim te hi han tokik ehu hi hat̄p m̄t h̄m m̄rak har ke n̄paa ein ere in hi hewepyap̄rem. Hi ehu o maain m̄t ne ami naniyep hi hahi, hi hanhan m̄t nant̄p Kraiſ h̄rak yaaik nan̄ntar menmen hi h̄riakem. 21 *Hi ehu te hi ehises Kraiſ. Hi au hahi te hi eh̄t menmen yaaim im e: Hi ehu etikerek.

22 *Hi hahi o ehu, te maain menmen hi h̄riakem mamkaap m̄t nanises Kraiſ. Hi hep̄tari mekam min̄n. Hi hahi o hi ehu. 23 *Hi han kai kekrit kekrit. Hi hanhan te hi hahi te hi ehu etike Kraiſ. H̄ram yaaim iuwe. 24-25 Au, hi am̄ ehu te hi ekepi. H̄ram min̄n. Hi han kitet hi hahi au ehu te hi ekepi yi eiyises h̄m me God werek werek yi han yaaik eiyu eiȳntar hi wen hepu. 26 Maain hi enen ehu etikewi yi han yaaik yeriua w̄senum te yi eiwen̄pi niuk me Kraiſ.

M̄t ne Filipai netike Pol h̄r nekiyan nanises h̄m me Kraiſ

27 *Mekam mamnen yi han kitet menmen im. Yi eir̄ak menmen yaaim mar ke m̄t h̄r nises h̄m me God te maain hi ari o au, hi tewen eh̄mtau h̄m yaaim m̄t nan̄tpim me yi m̄t, yi eikiyan eiyu han kiut̄p. 28 Yi ap einaain eiriuwe m̄t enun nerekyi enum au em̄t! Yi eiȳrp eit̄p m̄t h̄m yaaim me God keremem, te menmen im meteiknor maain God h̄rak kak̄waanki, te meteikni yi au maain God kaktihis yi eiyu werek werek. 29 God kewisi yi yises h̄m me Kraiſ wein̄m keremem au. God kewis m̄t enun h̄r nerekyi enum nentar yi yisesik. 30 *Yi yetikewa haiu mekiyan m̄t h̄r nanwep nanraiwaank nar ke n̄paa ere in yi yertei h̄r neiyep nerewaank.

2

Haiu mewen̄n han kaiu han ekitet m̄t h̄r nises h̄m me God

1 Yi han ki kepu tokik kentar yi yises h̄m me Kraiſ. Yi han yaaik yepu yentar Kraiſ h̄rak han tewen̄ni. Yi yetike God H̄m̄n Yaaik yi yau han kiut̄p, yi han ekitet m̄t yi han etwen̄ni. 2 Menmen im epei mau han ki te yi ein̄pa te hi han yaaik iuwe. Yi eikiyan eiyu han ekitet menmen miut̄p, yi han tewen̄n m̄t netike God. Yi eiyu han kiut̄p kerek. 3 *Yi ap han ekitanan me yi h̄ras keriyen au. Yi han ekitet m̄t han menmen h̄r han

* 1:19 2Ko 1:11 * 1:20 1Pi 4:16 * 1:21 Ga 2:20 * 1:22 Ro 1:13 * 1:23 2Ko 5:8 * 1:27 Ef 4:1; 1Te 2:12; Fl 4:3 * 1:30 Ap 16:19-40; Fl 1:13 * 2:3 Ga 5:26; Ro 12:10

kitetim. ⁴*Yi ap eiriak menmen te mit nantip nanwenipi yi iuwe au emit! Yi eiwenin han ki yi han ekitet mit hir ninini hir yaain.

Krais kinaaiwir menmen mirak yaaim kekepai te God kewenipiyek hirak Iuwe

⁵Yi han ekitet menmen yar ke Krais nipaa hirak han kitetim. Hiram im: ⁶*Hirak kertei hirak kirepre God te hirak ap hanhan kaku kakir ke hirak. Au, ⁷*hirak keweikin sip kewetiwem hirak hirekes keweikinhis kire mitik weinik Maria winaak, hirak kepir ke haiu mit. ⁸*Hirak keweikinhis kar ke mitik weinik, hirak kewenin han kirak kises him me God. God katip hirak eki ekikaap haiu mit, te hirak kises him mirak hirak yink kekek hirak kaa kentar nu tentarakit. ⁹*Hirak kaa kentar nu tentarakit kire mitik enuk, te God katip hirak enuk au. Hirak kewenipiyek katip hirak yaaik wisenuk. ¹⁰*Hirak Mitik Iuwe kinin menmen yapirwe. Hirak yaaik wisenuk te neimin neit wit ke God o nepu ti in o mit epei naa niwaai ti o tipir, hir nanimtau God kekine niuk me Jisas, hir yapirwe nanineinik nanwen ninip nantip nanir ik: ¹¹*"Hirak Yaaik au Iuwe," hir nanwenipi God Haai hirak iuwe kakintar menmen im me Krais.

Haiu mamre si mamteikin mit yayiwe ke witaan, haiu emteiknor yayiwe ke God

¹²*Nai yinan nipaa hi hepu hetikewi yi yemtau him mai yi yisesim. In ek hi hepu hetikewi au hi heit yanimin. Yi eiyisisa eiyir ke nipaa ein yi yisisa te in ek yi eiyises him mai wisenum. Yi eiyises menmen nipaa God kerekuyem te maain hirak kaktihis. Yi einaain eipirpir te yi ap einipek yink enuk ekiriuwi. ¹³*Yi eiriakem eiyintar God hekrit hekrit kiriak han ki te yi hanhan eiyises menmen hirak hanhan yi eiyisesim.

¹⁴Menmen yapirwe yi yirakem yi ap yenehan yenehan yeriuwerem au emit! Yi eiriakem keremem. ¹⁵*Yi eiriakem mamir im te yi ap eiriak menmen enum au yi eiyu yaain. Yi yaire nikerek ne God yi yaain yar ke si me witaan mir, yi yau ninin ke mit hir niriak enum enum, ¹⁶*yi eiyitpor him yaaim me God mamkaap mit hir nanu werek. Yi eiriak menmen im te maain Jisas pike kaknen hi han yaaik entar hi hertei menmen hi herekuyem hiram weinim au.

¹⁷*Yi yises him me God hiram mar ke yi yewepwar yewis menmen mau kinan yewet God em. Maain hir mit naniyep hi hahi hemkre mamwen hiram mire mit neit tipar naam nerpaasem neiyim nenke menmen. Hemkre mai mamwen hiram mamkepi yi eiyises God werek werek, te hi han yaaik wisenuk. ¹⁸*Menmen im mamnen te yi han yaaik eitikewa eiyir ke hi han yaaik.

Pol ketpor ke Timoti

¹⁹Hi hanhan Mitik Iuwe Jisas kakwisa hi eriuwet Timoti kaknen kakir yi mit te maain Timoti pike kaknen kakitpo hi ertei yi yepu werek yises God, te hi han yaaik eriuwi. ²⁰Hi ap mitik kei yaaik kiripir ke Timoti. Hirak kirpra te hirak hanhan kakikaap yi mit eiyu werek werek. Hirak kiutip kerekke.

* 2:4 1Ko 10:24, 33 * 2:6 Jo 1:1-2, 17:5 * 2:7 2Ko 8:9; Jo 1:14; Ro 8:3 * 2:8 Jo 10:17; Hi 5:8, 12:2 * 2:9 Ap 2:33; Ef 1:20-21; Hi 1:3-4 * 2:10 Ro 14:11 * 2:11 Ro 10:9 * 2:12 Sam 2:11; 1Pi 1:17 * 2:13 Jo 15:5; 1Ko 12:6, 15:10; 2Ko 3:5; 1Te 2:13 * 2:15 Dan 12:3; Mt 5:14, 10:16; Ap 2:40 * 2:16 Fl 1:10; 1Te 2:19; Ais 49:4; Ga 2:2 * 2:17 Ro 15:16; 2Ti 4:6 * 2:18 Fl 3:1, 4:4

21 *Mít han hír enun han kitet híras. Hír nínápen naanmípre menmen me Jisas Krais mít nisesim. 22 Te yi yertei Timoti au. Hírak mítík yaaik han kitet hírekes au han kitet yi mít. Hírak kekepa hawír wewepyapír hím me God kepír ke níkan kíkapa haai kírak. 23 Maain hi ertei mekam mamnen hír nerekyewem te hi hare esiuwe Timoti kaknen yi mít. 24 Hi han kitet Mítík Iuwe God kakíkapa hi eno witeik waswas te hi hetike Timoti hawír waunen wauri.

Pol katíp hím me Epafrodaitas

25 *Hi han kitet hi eriuwet Epafrodaitas kaknen yi mít hírak kai yinak ki yinak, hírak ketikewa hawír wírak menmen miutíp me God war ke mít ne ami níriakem. Nípaa yi yeriuwetek kan kekepa me menmen. 26 Hírak hanhan kakír yi mít kentari yi yemtau hírak kínáp te hírak kínápen yi hanhanek hírak kínáp. 27 Nípaa menep hírak kaa te God han tewenínek kekepik hírak kaa au kepu. Hírak han tewenínek kerekek au. Hírak han tewenína ap kenipek kaa te menmen im ap merewaank han kai, hi wen hau hekre wínak enuk. 28 Te hi heriuwetek waswas kakno kakri yi mít te yi eiyírek yi han yaaik eiriuwerek. Yi han yaaik eiyu te hi han yaaik eriuwi. 29 *Hírak kákium wit yi yayírek yi han yaaik eiriuwe Mítík Iuwe hírak kewisík ap kaa au. Mítík kar mítík ik ek yi han ekitet hírak iuwe eiyíntar 30 hírak ap hanhan hírak hírekes kaku au. Hírak han kitet menmen me Krais, hírak menep kaki, hírak kekrehír ki hírak kekepa wísenum te hírak kínáp.

3

Keimín kises hím me Jisas Krais hírak mítík yaaik

1 *Nai yinan hím im mítáru hi hetpiyem. Yi han yaaik eiyu eiriuwe Mítík Iuwe. Menmen nípaa hi hewisiyem, in ek hi hewisiyem heteipim. Hi ap hínápen hewisím heteipim. Hi hewisím mamkepi te yi eiyu werek werek.

2 *Yi naanmamre híras me mít ein hír enun níre nepere me yaank, hír nanri han ki te yi eiyises menmen me nípaa ein me Moses. Yi naanmamre híras me mít in híratíp yi eirekir yínk ki. 3 *Haiu mít in haiu keriyen míre mít God kehímítenai haiu mít nírak mentar haiu mewenípi God meriuwe Hímín Yaaik kírak, haiu matíp Krais Jisas hírak Yaaik haiu misesik. Haiu ap han kitet haiu merekir yínk kái hírak kakíkapa haiu mamít hímín yaaik haiu mamu mamtike God taau. 4 *Hi hanhan te hi hises menmen me mít hír nerekir yínk hi hisesim te hi au hínápen. Mít han hír han kitet hír nerekir yínk te menmen im mamkepi hír nanu werek, hi hertei nípaa hi hínáni me menmen im. 5 *Nípaa hi hemkretuk hi hepu wí hisínak wikak (8), mít nerekir yínk kai. Miye wina hi mítík ke Ísrel ke weiwík me maam kai Bensamin. Hi Hibru hi ke weiwík me Ebrahim kerekek. Hi epei hises hím me God werek werek hentari hi hises hím me mít ne Farisi. 6 *Hi han kitet hi hírak menmen iuwe me God te hi hewaank mít miyapír kerek nises hím me Krais hír ne weiwík me God. Mít kerek hír nínána natíp hi hises hím me Moses werek o au, hír natíp hi yaaik, menmen enum au. 7 *Nípaa hi han kitet híram menmen iuwe te in ek hi han kitet híram menmen weiním te hi hises Jisas Krais hírak kakíkapa hahu werek werek.

* 2:21 2Ti 4:10 * 2:25 Fl 4:18 * 2:29 1Ko 16:16, 18; 1Ti 5:17 * 3:1 Fl 4:4 * 3:2 Sam 22:16, 20; Rev 22:15 * 3:3 Ro 2:29 * 3:4 2Ko 11:18, 21 * 3:5 Lu 1:59; Ro 11:1; 2Ko 11:22; Ap 23:6 * 3:6 Ap 8:3 * 3:7 Mt 13:44, 46

8 Hi han kitet menmen im nɪpaa hi hisesim hɪram weinɪm keremem au. Menmen yapɪrwe hi han kitetim hɪram weinɪm mentar hi hertei hi hises Kraiss te menmen mɪrak minɪn menmen yapɪrwe me nɪpaa mamkaap mɪt nanu nantike God. Hi epei heweikɪn sip ewet menmen yapɪrwe marim hi han kitet hɪram mɪre menmen enum meit teipe wenut eim te hi ehises Kraiss werek werek. 9 *In ek hi ap hɪriak menmen iuwe hises menmen me hɪm me Moses werek werek te God katɪp hi mɪtik yaaik au. God katɪp hi yaaik hentar hi hemtau hɪm me Kraiss hi mɪtik ke weiwɪk mɪrak. God kewetai menmen yaaim mekre han kiau kentar hiau mises hɪm me Kraiss keremem. 10 *Hi hanhan menmen im. Hi hanhan hertei Jisas Kraiss werek werek ketike menmen iuwe mɪrak nɪpaa hɪrak ketɪwem wɪ hɪrak kɪnaaiwɪr herwe hei hɪrak kekrit kepu. Hi hanhan menmen nɪpaa menep Kraiss hɪram mamiyep mamkaap han kai kaki ke menmen enum me tɪ kakɪr ke wɪ nɪpaa hɪrak kaa kentar nu tentarakɪt. 11 *Hi hɪriak menmen im te maain, hi hahi, hɪrak kakɪkoya hi pɪke ekrit ehu ekiterek.

Pol hanhan hɪrak kakre mɪtik yaaik kakɪr ke Jisas

12 *Hi ap hatɪp hi epei hises menmen im me Kraiss werek werek o hi epei mɪtik yaaik. Au, hi wen hisesim te hi har ke Kraiss hentar hɪrak epei kehimitena hi mɪtik kɪrak. 13-14 *Nai yinan hi ap han kitet hi epei yaaik hepɪr ke hɪrak. Au, hi hɪriak menmen im: Hi heweikɪn sip ewet menmen me nɪpaa ein, h hɪre mɪtik kesiuksen resis kakɪt menmen, hi hises menmen me God iuwe te maain hi ehɪt menmen hɪrak kehimitan hiau mɪt em. Hɪram menmen im em: God kenɪnau keriuwe menmen Kraiss Jisas epei kɪriakem te hi ano ehu etikerek.

15 *Hiau mɪt hiau mɪre iuwe me menmen me God hiau mau han kiutɪp me hɪm hi epei etpiyem. Yi mɪt han ne yi mɪt ein yi han kitet menmen ham te God kakteikni hɪram enum yi ap eiyisesim au. 16 *Yi ap han ekitet menmen im yapɪrwe emɪt! Menmen me God nɪpaa hiau misesim, yi yetikewai hiau wen mamisesim wɪsenum te hiau mamre yaain mamɪr ke Kraiss.

17 *Nai yinan yi wen eiyises menmen hi hɪriakem. Yi eiyɪhimitan mɪt hɪr nises menmen nɪpaa yi yɪr hiau mɪt in hiau misesim meteikniyem, te yi yises menmen mɪr. 18 *Nɪpaa wɪ yapɪrwe hi hetpi te in ek hi menep hi hɪkɪt hi hetpiyem heteipim. Mɪt han nare nises Kraiss te hɪr neriuwe menmen enum hɪr nɪriakem neteiknai hɪr nisesik au, hɪr nemipɪn. Hɪr nɪre mɪt enun nepan ne Kraiss. 19 *Mɪt narik nanɪwaank hɪras hɪr nanɪno si takɪkneni nanɪntar hɪr nises han ke yɪnk kɪr keremem, God au. Hɪr han yaaik newepyapɪr menmen enum hɪr nɪriakem menip mɪt hɪr yɪnk enuk neriuwerem. Hɪr han kitet menmen me tɪ keremem. Yi ap eiyises menmen mɪr au emɪt! 20 *Hiau mɪt ne tɪ ik e au, hiau mɪt ne wit ke God, hiau memerɪr Mɪtik Iuwe kiau Jisas Kraiss hɪrak kaknaaiwɪr wit ke God kaknen kaktaihis. 21 *Hɪrak kaknen kaktaihis, hɪrak kakɪkrehɪr yɪnk kiau maain kaki, hɪrak kaknipek kakweikɪnhis kakre yɪnk kɪrak yaaik iuwe kakriuwe menmen iuwe mɪrak hɪram werek te maminɪn menmen yapɪrwe te hɪrak naanmamprewem.

* 3:9 Ro 3:21-22 * 3:10 Ro 6:3-5, 8:17; Ga 6:17 * 3:11 Ap 4:2; Rev 20:5-6 * 3:12 1Ti 6:12, 19; Ap 9:5-6 * 3:13-14 1Ko 9:24 * 3:15 1Ko 2:6 * 3:16 Ga 6:16 * 3:17 1Ko 4:16; 1Te 1:7; 1Pi 5:3 * 3:18 1Ko 1:23; Ga 6:12 * 3:19 Ro 16:18, 8:5-6 * 3:20 Ef 2:6, 19 * 3:21 Ro 8:29; 1Ko 15:28, 43-53

4

Yi m̄t han yaaik eiyu yi han kiut̄ip eiyu han ekitet menmen yaaim

1 *Te nai yinan yi han tokik eiyu eiȳntar menmen hi epei hetpiyem. Hi han tewen̄ni hi hanhan p̄ike enen eri, hi han yaaik heriuwi hi ewen̄pi yi m̄t. M̄t han nan̄r menmen yi yr̄iakem, h̄r nat̄ip h̄ram menmen yaaim hi heteikniyem.

2 Yuodia hi hetput h̄m manp. Sintiki hi hetput h̄m manp. Yi miyap̄r wik yi eikiyan eiyu han kiut̄ip eiyises M̄t̄ik Iuwe Krais. 3 *Hi hituthi ti m̄t̄ik yaaik kerek n̄paa hetikewa wr̄iak menmen miut̄ip, ti akaap miyap̄r wik en enu han kiut̄ip nentar h̄r nekiyan nekepa nat̄ip m̄t̄ miyap̄r h̄m me God, h̄r netike Klemen. M̄t̄ miyap̄r han ne yi m̄t̄ ein yi yetikeri yekepa te God h̄rak kertei niuk mi mekre han k̄rak yi n̄kerek n̄rak.

4 *Yi han yaaik eiyu eiriuwe M̄t̄ik Iuwe Krais. Hi hetpiyem heteipim: Yi han yaaik eiyu.

5 *Yi eiwis m̄t̄ yap̄rwe h̄r en̄rtei yi m̄t̄ ap yises han ki ke menmen yap̄rwe au. Yi yemtau h̄m me m̄t̄ han yentar M̄t̄ik Iuwe Krais kau menep, h̄rak kau ketikewi. 6 *Yi ap ȳnaain han kitet menmen yap̄rwe au em̄t̄! Yi han yaaik eiriuwe God yi eiyit̄wekhi me menmen yi ȳnaain han kitetim, 7 *te God kak̄ikepi kak̄riuwe menmen m̄rak haiu ap merteiyem h̄rak naanmampri kak̄nipi yi m̄t̄ yi han yaaik eiyu yi han ekitet menmen werek werek eiȳntar menmen Krais epei k̄riakem.

8 *H̄m im m̄karu hi eh̄t̄piyem. Yi han ekitet yap̄rwe menmen h̄ram ap me memip̄n au h̄ram yaaim, menmen m̄t̄ han kitet h̄ram yaaim. Yi han ekitet menmen h̄ram menip God ketike m̄t̄ h̄r han yaaik, h̄ram yaaim te h̄r m̄t̄ hanhan nanisesim. Mekam h̄ram yaaim m̄re menmen im yi han kitetim keremem. 9 *Menmen hi epei hetpiyem yi yr̄a hi hisesim, yi eiyisesim te God kerek h̄rak kak̄nipi yi han yaaik eiyu, h̄rak kaku kakt̄ikewi kak̄kre han ki.

Pol han yaaik keriuwe m̄t̄ ne Filipai kentar h̄r newet̄wek menmen mekepik

10 Hi han yaaik iuwe heriuwe M̄t̄ik Iuwe Krais hentar n̄paa yi han tewen̄na yekepa. Nepei ein ere in yi han tewen̄na te yi ap yekepa au. In ek yi yekepa yeweto menmen. 11 *Hi ap hetpiyem hentar hi ap hetenen menmen au. Hi epei hertei mekam mamnen hi ap hanhan menmen em̄t̄. Hi ehu han yaaik heriuwerem. 12 Hi hertei hepu har ke m̄t̄ik ketenen menmen aurek, hi hepu har ke m̄t̄ik ketenen menmen yap̄rwe. Hi epei hertei werek te w̄ mekam o wit mekam hi hau en, hi n̄np̄i meiyu o hi tu iuwe, hi han yaaik ehu. 13 *Hi werek te hi h̄riak menmen yap̄rwe hi epei hetpiyem heriuwe menmen iuwe Krais kewetewem kewis̄m mekre han kai.

14 Yi yerekyo yaaim yi yekepa yeweto menmen yaaim me w̄ menmen enum epei man mewa. 15 *N̄paa me w̄ hi h̄naaiw̄r provins Masedonia hewepyap̄r h̄m me God yi m̄t̄ ne wit Filipai keriyen yi yeweto menmen yi yr̄e m̄t̄ n̄rak yinan newet̄wek menmen, h̄rak kewet̄r menmen. M̄t̄ nerer wit wit nekepa au. Yi keriyen. 16 N̄paa hi hepeit̄ wit Tesalonaika

* 4:1 1Te 2:19-20 * 4:3 Sam 69:28; Lu 10:20; Rev 20:12 * 4:4 Fl 3:1 * 4:5 Hi 10:25, 37; Je 5:8-9 * 4:6 Mt 6:25-34; 1Pi 5:7; Kl 4:2 * 4:7 Ais 26:3; Jo 14:27; Kl 3:15 * 4:8 Ro 12:17 * 4:9 Ro 16:20; 1Ko 14:33; 1Te 5:23 * 4:11 1Ti 6:6 * 4:13 2Ko 12:10; 2Ti 4:17 * 4:15 2Ko 11:9

yi yekepa yeriuwet menmen yi p̄ike yeriuwetem yeteipim yekepa. ¹⁷ Hi ap hanhan menmen me yi m̄t̄ yeriuwetewem au. Hi hanhan God kakweti menmen yaaim mentar menmen yi yerekyewem. ¹⁸ *Hi epei heit menmen yap̄rwe min̄n menmen hi hanhanem. Epafrodaitas keten̄nem yi yeriuwetek h̄rak kan kewetewem. Menmen im yi yewetewem h̄ram yaaim menip God h̄rak han yaaik keriuwi. ¹⁹ God kerek epei keriuwet Jisas h̄rak kan kekepai haiu m̄t̄, h̄rak ketenen menmen yap̄rwe, h̄rak kakwetai menmen haiu metenenim au h̄rak naanmamprai t̄e haiu mamu werek werek. ²⁰ Hi hanhan God kerek h̄rak Haai kiau, m̄t̄ h̄r nanwen̄pi niuk m̄rak, h̄rak yaaik tipmain enum eik.

Pol kat̄ip h̄im kike m̄karu

²¹ Hi hetike nai yinan in haiu mat̄ip yi naiu yinan en yises Krai Jisas niut̄ip niut̄ip haiu metpi yi yaain. ²² *M̄t̄ yap̄rwe in nises Krai Jisas h̄r netpi yi yaain. M̄t̄ han nises Krai kerek n̄r̄rak menmen me m̄t̄k̄ iuwe Sisa, h̄r netpi h̄im iuwe nar ik: “Yi yaain.” ²³ Hi hanhan M̄t̄k̄ Iuwe Jisas Krai kerek kakrek̄yi yi eikiyan eiyu werek werek, h̄rak kaku kak̄kre han ki kaku kak̄t̄.

Mep̄r keremem

---

* 4:18 Fl 2:25; Esi 20:41; Ef 5:2   * 4:22 Fl 1:13

Tiwei Pol Kewisik Ken Mit Ne Wit Kolosi Menmen me tiwei ik

Pol kitehi God katip hirak yaaik kentar mit ne Kolosi 1:1-14
 Krais hirak kire mekak te hirak kiriak mekam 1:15-2:19
 Menmen mit ne weiwik me God hir nanisesim 2:20-4:6
 Pol katip mit ne Kolosi him gude mkaru 4:7-18

1 *Hi Pol hi hire aposel ke Krais Jisas. Nipaa God hanhan kewisa hi hire mitik aposel, te hirak kehimitena hi hirak menmen mirak. Hi hetike kiau yinak Timoti 2 *hawir mitikit wik wewis tiwei ik ken yi mit miyapir ne weiwik miutip me God yeit wit Kolosi. Yi nawir yinan yaain, yi yises Krais werek werek. Hi hanhan God Haai kakrekyi menmen yaaim yi eiyu werek werek.

Pol katip God hirak yaaik kentar mit miyapir ne Kolosi nises him me Krais

3 *Hekrit hekrit hawir witehi God hawir watip God hirak yaaik kentar yi mit yisesik. God kerekek hirak Haai ke Mitik Iuwe kiau Jisas Krais. 4 *Hawir han yaaik weriwe God watip hirak yaaik wentar hawir wentau mit natip yi yemtau him me Krais Jisas yi yisesim werek werek. Te yi hanhan yeriuwe mit miyapir han kerek hir nises him me God, yi yekepi. 5-6 *Yi yemtau him me Krais yi yisesim werek werek, yi hanhan yeriuwe mit miyapir han yentar nipaa w yi yinin yemtau him me God, hiram him yaaim metpi me menmen God kakrekyiem yi yisesim. Yi yisesim yemerir menmen God kakwetiyem mamit wit kirak. Him im yaaim me God wen mepno mepner wit wit miriak mit miyapir hir nemtewem hir nire yaain. Hiram mepno mekepi mar ke nipaa him im minin men yi mit miyapir. Nipaa yi yinin yemtau menmen yaaim God epei kerekyei hiau mit em, te in ek yi yertei hiram him yaaim. Yi yerteiyem yentar 7 *Ipafras epei ken ketpiyem, te yi yerteiyem. Hirak mitik kiau yaaik kirak menmen me Krais. Hirak ketikewawir hiau miriak menmen miutip, hirak kekepawir katip mit him me Krais. 8 Hirak kan ketpawir God Himin Yaaik kekepi yi hanhan yeriuwe mit miyapir kerek hir nises him me God

Pol kitehi God hirak kakikaap mit miyapir neit Kolosi

9 *Me w hawir winin wentau yi yises him mirak, hawir witehi God me yi mit miyapir yentar menmen hawir epei wentau yi yisesim. Hawir witehi God hirak kakikepi yi mit miyapir te yi eyirtei menmen werek hirak hanhan yi yayisesim. God Himin Yaaik kakikepi yi mit miyapir han ki te yi ap yepitari me menmen mirak werek werek au. 10 *Yi eyirtei menmen mirak werek werek, te yi yayises menmen God hirak hanhan yi yayisesim, te hirak han yaaik kakriuwari. Yi yairak menmen yaaim heriyai heriyai, han ki kakirtei menmen me God iuwe. 11 *God hirak Iuwe te kakriak menmen yapirwe. Hawir witiwekhi hirak kakweti pinam miutip me menmen mirak iuwe hiram mamkepi yi mit miyapir, te yi han tokik eiyu me menmen enum yapirwe mamnen. 12 *Yi han yaaik eiyu eitip Haai kiau God hirak yaaik. Hirak kerekek kerekyi mit miyapir yi yire

---

* 1:1 Ef 1:1   * 1:2 Ro 1:7   * 1:3 Ef 1:16; 1Te 1:2   * 1:4 1Pi 1:4; Ef 1:13, 15   * 1:5-6 Ro 1:13; 1Ti 3:16   * 1:7 Kl 4:12; Fm 23   * 1:9 Ef 1:9, 16-17; Fl 1:9   * 1:10 Fl 1:27; Ef 2:10   * 1:11 Ef 1:19, 3:16   * 1:12 Ef 1:11, 18

yaain, te yi yayit menmen h̄rak kehim̄teni kakwetiye. H̄rak kakweti yi m̄it yaitike haiu m̄it miyap̄r yap̄rwe rem mam̄it wit k̄rak yaaik menmen enum mekrerem au. ¹³* Haiu mam̄t̄p God h̄rak yaaik kent̄r h̄rak kekepai haiu m̄inaaiw̄r menmen enum h̄ram m̄ire w̄itaan toto h̄ram min̄n han kaiu, h̄rak keriyei haiu men mises N̄ikan k̄rak kerek h̄rak God hanhan keriuwerek iuwe, h̄rak N̄ikan naanm̄iprai. ¹⁴* N̄ikan ke God kerekek h̄rak kekepai kaktaihis keriuwe hemkre m̄rak n̄ipaa mewen, te h̄rak kesak menmen enum mekre han kaiu keriuwerem.

Krais h̄rak M̄it̄k Iuwe h̄rak k̄riak menmen kekepai

¹⁵* Krais h̄rak k̄re God kerek haiu m̄it miyap̄r ap te mam̄irek taau. H̄rak kerekek Iuwe kin̄n menmen yap̄rwe God k̄riakem. ¹⁶* H̄rak Krais kin̄n menmen yap̄rwe kent̄r h̄rak h̄rekes k̄riak menmen mau nepni, menmen mau t̄i. H̄rak k̄riak menmen haiu m̄irem metike menmen haiu ap te mam̄irem au. Im h̄ram m̄it ensel o t̄ipir o menmeiyam. God h̄rak kenip Krais h̄rak k̄riak menmen yap̄rwe, te menmen yap̄rwe kerek mau t̄i o mau nepni, h̄ram me Krais. ¹⁷* N̄ipaa menmen ap mepu wen au, h̄rak Krais kepu. Te h̄rak naanm̄ire menmen yap̄rwe h̄ram mepu werek werek menterik. ¹⁸* H̄rak k̄re paan ke haiu m̄it miyap̄r kerek mises h̄m me God, haiu m̄ire ȳnk k̄rak. H̄rak kerekek h̄rak haai ke menmen God k̄riakem me haiu m̄it miyap̄r haiu mises h̄m m̄rak. God h̄rak k̄riak Krais kerek n̄ipaa kaa, h̄rak kekrit kin̄n kau te h̄rak kakin̄n naanmampre menmen yap̄rwe. ¹⁹* H̄m im yaaim mentar God hanhan menmen yap̄rwe me H̄m̄in Kirak kaku kak̄kre N̄ikan k̄rak h̄m̄in k̄rak. ²⁰* God hanhan menmen yap̄rwe h̄ram m̄ire enun nepan, h̄ram meweik̄n mamtikerek mamu han kiut̄p, menmen mau t̄i, menmen mau nepni. H̄rak k̄riakem kin̄n menmen enum keriuwe hemkre me Krais h̄ram mewen mentar nu tentarak̄t.

²¹* N̄ipaa yi m̄it ȳnapen God, te yi ap yisesik au. Yi ȳriak menmen enum. Yi ȳre m̄it enun nepan ne God. ²²* Te Krais epei kaa kau nu tentarak̄t. Mar im God in ek h̄rak kerekyei haiu m̄it metikerek mau han kiut̄p. Krais kerekyei haiu m̄it em keriuwe ȳnk k̄rak me w̄i n̄ipaa h̄rak kaa, te h̄rak kerekyei haiu m̄it yaain haiu merp ninaan me God, God han kitet han kaiu h̄rak yaaik ap menmen enum mewik au. M̄it ap te nansiuwe h̄m mei enun au. ²³* Yi wen han tokik eiyu eiyises h̄m yaaim me Krais kerek kaa kekepai haiu m̄it, yi ap eiwis menmen enum mamri han ki yi eiweik̄n sip eiwet menmen God kat̄p kakwetaiyem, te yi eire m̄it yaain. H̄m im yi yisesim h̄ram h̄m yaaim n̄ipaa haiu m̄it metpiyem. Hi pol hi h̄re m̄it̄k God kehim̄tena hi h̄riak menmen m̄rak hi hen hat̄p m̄it miyap̄r yap̄rwe nerer wit wit h̄m yaaim yi yisesim.

Pol k̄ikaap m̄it miyap̄r ne Kolosi

²⁴* Hi han yaaik m̄it newaank ȳnk kai, te hi ekepi heriuwerem, mar ke in ek h̄r nerewaank. Hi hekreh̄r ke Krais, m̄it nerewaank, te hi hat̄p m̄it h̄m m̄rak mamno heriyai heriyai mamkaap yi m̄it miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God, yi ȳre ȳnk ke Krais. ²⁵* N̄ipaa God kehim̄tena hi hat̄p m̄it h̄m m̄rak yaaim, te hi hekepi yi m̄it miyap̄r ne weiw̄k me God, har ke wok

* **1:13** Lu 22:53; Ef 2:2   * **1:14** Ef 1:6-7   * **1:15** Jo 1:18; 2Ko 4:4; Hi 1:3   * **1:16** Jo 1:3, 10
 * **1:17** Jo 1:1, 8:58   * **1:18** Ef 1:22-23; Ap 26:23; Rev 1:5   * **1:19** Jo 1:16; Kl 2:9   * **1:20** Ef 1:7, 10; 2:13, 16; 1Jo 2:2; Ro 5:1   * **1:21** Ro 5:10; Ef 2:12, 4:18   * **1:22** Ef 2:14-16, 5:27   * **1:23** Ef 3:17; Hi 3:14; Mk 16:15; 1Ti 3:16   * **1:24** Ef 3:13   * **1:25** Ef 3:2, 7-8

mít nikaap mít han. ²⁶ *Nípaa God kepakín hím im me wí yapírwe ap kewepyapírem au. Te in ek hírak kewepyapírem katíp haiu mít miyapír kerek haiu misesik hírak ketpaiyem. ²⁷ *Hírak hanhan kakteiknai haiu mít miyapír nírak, haiu mamírtei hím mírak im híram yaaim iuwe mamkaap mít ne Isrel nantike mít miyapír ap ne weiwík me Isrel. Hím im híram matíp mar ik: Kraís kau ketikewi yí eimeriyíwek hírak kakweti menmen yaaim me God. ²⁸ *Te haiu mít aposel mepno mít miyapír nerer wit wit han kitet werek werek hím haiu metpor me Kraís. Haiu metpor hím manp hír enweikín sip enwet menmen enum me típir; haiu meteiknor hím yaaim me Kraís. Haiu míríak menmen im, te haiu mamníp mít miyapír hír nanises hím me Kraís werek werek. ²⁹ *Hi híríak menmen im wísenum, te hír nanises hím me Kraís werek werek. Kraís hírak kari han kai wísenum te hi híríak menmen im.

2

Mít ne Kolosi enweikín sip enwet hím enum me nemípín

¹ Hi hanhan yí eiyírtei menmen im. Hi han kiteti yapírwe. Hi híríak menmen yapírwe híkaap yí mít miyapír yeriuwerem yeit wit Kolosi yetike mít miyapír han neit wit Leodisia, hír netike mít miyapír nau provins menep kerek nípaa hír níra ninaan mai au. ² *Hi híríak menmen im, te han kí hírak kaku werek yí hanhan yeriuwehan, yí han ekitet menmen werek, te yí eiyises God werek werek. Hi hanhan yí eiyírtei menmen nípaa God kísawínek. Kraís hírak hírekes kóre menmen nípaa God kísawínek. ³ *Hírak kerekkek kekere han kírak kertei menmen yapírwe híram mamkepái, te haiu mertei menmen me God werek werek, te haiu emíses han kírak me menmen hírak hanhan haiu emisesim. ⁴ *Hi hetpi menmen im me Kraís, te mít han ap nanri han kí nanriuwe hím mír ham me nemitetpín. ⁵ *Hi ap hepu hetikewi au, te hi hekre han kai hi han kitet har ke hi hau hetikewi. Hi han kitet har ke hi hau hetikewi, te hi han yaaik hír menmen yí yíríakem yípíran yises han kiutíp, híram yaaim yí yises hím me Kraís werek werek.

Haiu emtike Kraís emu han kiutíp te haiu ap mamises menmen enum memitetpín

⁶ Yar ke nípaa yí yemtau hím me Kraís yí yisesik, te in ek yí eitikerek eiyu han kiutíp. ⁷ *Yí eitikerek eiyu han kiutíp eiyír ke nu nekenpí ken tí kari típar mamkaap nu kaku. Yí han kí eiyu tokik eiyisesik werek werek eiyír ke teiník mítík ketenen wínak. Yí wen eiyises hím yaaim me Kraís nípaa haiu metpiyem, yí han yaaik eiriuwe God eiyu eiyíntar menmen hírak kerekiyem.

⁸ *Yí naanempre híras. Yí ap eiwis mít han hír nanínen nanítpi hím weiní keremem mít han kítetim nanri han kí hír nanír ke tírpe kari han ke sak, hír nanmitípín nanriuwereim au emít! Mít nar ik natíp me menmen me maamrer o menmen enum me típir me tí o me nepní. Hír ap natíp menmen me Kraís au.

⁹ *Yí ap eiyises hím mír enum eiyíntar Kraís hírak kóre God, menmen mírak yapírwe mau han ke Kraís hírekes. Menmen im meteiknai God hírak

* **1:26** Ro 16:25-26; Ef 3:3-5, 9-10   * **1:27** Ef 1:18; 1Ti 1:1   * **1:28** Ef 4:13   * **1:29** Ef 3:7, 20; Fl 4:13   * **2:2** Ef 3:4, 18; Kl 1:26   * **2:3** Ais 45:3; 1Ko 1:24, 30; Ef 3:19   * **2:4** Ro 16:18; Ef 5:6; Kl 2:8   * **2:5** 1Ko 5:3   * **2:7** Ef 3:17, 2:20-22   * **2:8** Kl 2:4   * **2:9** Jo 1:14, 16

kîre mekak. ¹⁰ *Yi yeit menmen im yapîrwe me God yentar yi yetike Kraiss yau han kiutîp. Hîrak Mîtik luwe kinîn mît ensel o tîpir o herwe metike menmen yapîrwe. ¹¹ *Mît nerekir yînk ki au, hîram menmen weinîm. Yi yetike Kraiss yau niutîp, yi yeweikîn sip yewet menmen enum yi yisesik, hîram mar ke hîrak kerekir yînk ki. ¹² *Nîpaa wî kerek mît nîkîri neriuwe tîpar, menmen im hîram mar ke yi yetike Kraiss yaa hîr mît newisi. Hîr pîke nekeyi yekre tîpar yerp, hîram mar ke God kerek nîpaa kîkîak Kraiss keriuwe menmen mîrak luwe, hîrak kîkîan yi mît yetikeret yentar yi han kitet hîrak kîrîakem. ¹³ *Nîpaa yi ap yises hîm lo me God yîrîak menmen enum yi yises han ki, te menmen im merekyi yi yîre mît enun hîr epei naa me menmen me God. Te God epei kîkîan yi mît yi yekrit yetike Kraiss yau yentar hîrak epei kesak menmen enum mekre han ki. ¹⁴ *God epei kesak menmen enum mekre han kiau. Mau tîwei nîpaa Moses kewisîm, hîram matîp haiu mît enun, te haiu mami. Hîrak God epei keit hîm im matîp haiu enun, hîram maa wî nîpaa mît newenkek Jisas kau nu tentarakît hîrak kaa. Hîm im hîram maa metikerek. ¹⁵ *God hîrak kinîn herwe o tîpir, menmen iuwe keriuwe menmen Kraiss hîrak kîrîakem kau nu tentarakît. Hîrak kinînem keteikîn mît miyapîr hîrak luwe, hîram au menmen weinîm.

Haiu maa metike Kraiss

¹⁶ *Hîm mau tîwei matîp haiu mît enun te haiu mami, hîram epei au mesi. Te yi ap eiyîmtau hîm me mît han hîr neni me menmen o tîpar yi yayîm o me wî holidi ye ap eiyisesim eiwenîpi God eiriuerem o wî me wenke kaa keit pîke kewep kan te yi eiwenîpi God me wî im, o me wî Sabat o menmen mar im au emî! ¹⁷ *Menmen im hîram mîre piksa keremem kerek nîpaa meteikîn maamrer nau menmen maain Kraiss hîrak kakrîakem. In ek Kraiss epei kan kîrîakem, te menmen me nîpaa ein hîram weinîm mamît. ¹⁸ Yi ap te eiyîmtau hîm me mît han nanrekyi enum nantîp yi ap ne weiwîk me God yentar yi ap yewenîpi niuk me mît ensel. Menmen im au emî! Hîr natîp hîr nepei nîtyak menmen im me ensel te hîr nertei haiu mît yapîrwe emwenîpi niuk mîr. Hîr natîp hîr enun weinîn newenîpi ensel, hîr natîp hîr iuwe, te hîr mît enun paan tokik nises han kîr weinîm. ¹⁹ *Mît nar ik hîr ap netike Kraiss nau niutîp au nentar Kraiss hîrak kîre paan naanmîpre haiu mît kerek haiu mîre yînk, haiu mau niutîp. Paan hîrak kîkaap yînk ketike hemik, nekeni, naan, hîram mîniuham hîram mamre iuwe mamîntar God kewetai menmen mîrak iuwe.

²⁰ *Yi mît miyapîr yi yaa yetike Kraiss, te hîrak kekepi yi yînaaiwîr menmen enum me tî. Te yi ap eiyises menmen mît ne tî hîr han kitet hîr nanisesim, te God kaktîp yi yaain. Te yi yemak te yi wen yises menmen mît ne tî hîr nisesim a? Yi yemak te yi yises hîm lo me mît hîram matîp mar ik: ²¹ **“Yi ap eitenen menmen ham ham, o yi ap eiyînte nin menmen im eiyîm, o yi ap eitîwem eiyîm einewem au emî!” ²² **Hîm im mît keriyen hîr netpim. Hîram ap meke God man au. Hîr mît keriyen newetaiyem, te haiu ap mamîsinehanem au emî! Haiu emîm keremem. ²³ Hîm im hîram mari han kiau haiu han kitet hîram yaaim mamkepai haiu mewenîpi niuk me ensel, haiu mewenîn han kiau me menmen haiu mewet yînk kiau em, haiu mewaank yînk kiau. Te menmen im ap mamkepai haiu mît te haiu maminîn menmen enum mekre han kiau taau!

* **2:10** Ef 1:21-22 * **2:11** Ro 2:29 * **2:12** Ro 6:4; Ef 1:19-20; Kl 3:1 * **2:13** Ef 2:1, 4-5 * **2:14** Ef 2:14-16; 1Pî 2:24 * **2:15** Kl 1:13 * **2:16** Ro 14:1-12 * **2:17** Hi 8:5, 10:1 * **2:19** Ef 2:21, 4:15-16 * **2:20** Ga 4:3-5, 9 * **2:21** 1Tî 4:3 * **2:21** Ef 6:4 * **2:22** Ais 29:13; Mt 15:9 * **2:22** Ef 6:5-8

3

God kikian yi mit miyapir yetike Kraiis yi yau

¹*Nipaa God kikiak Kraiis kerek kekrehir ke haiu mit hirak kaa. Menmen im hiram mar ke God kikian yi mit miyapir yi yetike Kraiis yau niutip. Te yi hanhan eiyses menmen me wit ke God kerek Kraiis kau menep his yaaim me God kerek mit iuwe newi, hirak naanmipre menmen. ²*Yi han ekitet me menmen mepu wit kirak, ap menmen mau tik au emit! ³*Yi han ekitet me menmen mepu wit kirak Heven eiyyantar yi epei yaa me menmen enum me nipaa yi yisesim. Te God kikan yi mit miyapir yetike Kraiis, yi yire niutip, God naanmipre menmen im. ⁴*Krais hirak kenipai haiu metikerek haiu mau niutip. Maain hirak pike kaknen kakwepyapir hirekes, haiu mantikerek mamu mamit menmen yaaim me God.

Yi epei yeit himin yaaik, te yi eiyses menmen yaaim

⁵*Yi epei yeit himin yaaik, te yi yewenin han ki me menmen enum yi hanhanem, hiram enum me tik e. Hi hetpi me menmen mar im. Menmen me yi mit yetike miyapir yi yariyanhis yeweninem, o mit netike mit han neyawan, o yi hanhan yeriuwe menmen enum o yi hemkre menepame me menmen, hiram menmen enum mar ke yi yeweikin sip yewet God. Hiram mekrehir ke God. ⁶*Maain God kakawaank mit miyapir kerek ap nises him mirak kakantar hir nirak menmen enum hi epei hetpiyem im e. ⁷Nipaa yi mit miyapir yi yises han ki enuk kar ik te yi yirak menmen enum yar ke mit miyapir kerek maain God kakawaanki.

⁸*Te in ek yi eiweikin sip eiwet menmen yapirwe mar im. Yi ap han enuk eiriuwehan au, yi ap einahan eiwepnakan au, yi ap einahan eitike miye haai o mit han yi eitipan enum enum me yi yewir paan yewepik o yenke yehes yeriyaak, o menmen enum mar im au emit! ⁹⁻¹⁰**Yi ap eiwisesanek me menmen yi yetpim au emit, eiyyantar yi epei yeweikin sip yewet menmen enum me nipaa yi yirakem wirak yi ap yises God au. In ek, yi yire mit han yaain. God kerek yi mit han yeweikin yire yaain. Hekrit hekrit hirak keweikin han ki yi yire mit yaain, yi yayu yapir ke God, te yi yerteiyek werek werek. ¹¹*Me menmen yaaim im God kerek yeiyem hiram menmen weinim, te mit hir ne weiwik me Isrel kerek nerekir yink kir, o mit ne Grik hir ap nerekir yink kir, o mit hir nen skul o au, o mit hir netenen pewek mei yapirwe, o hir mit ap netenen menmen auri. Hiram menmen weinim. Menmen hiram iuwe hiram menmen im. Kraiis kerek hirak iuwe, hirak kau kekere han ke yi mit miyapir yapirwe kerek yi yises him mirak.

Yi mit miyapir yi eiyses menmen yaaim me hanhan yeriuwehan

¹²*God epei kehimiteni yi mit miyapir nirak, hirak hanhan keriuweri iuwe. Te yi hanhan eiriuwe mit miyapir han yi eirekyor menmen yaaim. Yi ap han kitet yi yire mit iuwe au. Yi yirak mit menmen yaaim eitpor him main main. Yi eiwis mit han hir nanises han kir me menmen te yi eiwenin han ki ap han enuk eiriuweri. ¹³*Mitik hak kekere nimin ke yi mit hirak mitik hak kerekwek enum ap kertei hiram enum, mitik hak eik katip, "Hiram menmen weinim. Maain hirak kakirtei." Kraiis

* **3:1** Kl 2:12; Mk 12:36, 16:19; Ef 1:20   * **3:2** Mt 6:33   * **3:3** Ro 6:2; 2Ko 5:14   * **3:4** Fl 1:21;
1Ko 15:43; 1Jo 3:2   * **3:5** Ro 6:6, 11, 8:13; Ef 4:19, 5:3-5   * **3:6** Ef 5:6   * **3:8** Ef 4:25-31, 5:4
* **3:9-10** Ef 4:22, 25   * **3:9-10** Ef 4:24   * **3:11** Ga 3:28   * **3:12** 1Pi 2:9; Ef 4:2, 32   * **3:13** Ef
4:32, 5:2

epei kesak menmen enum haiu m̄r̄iakem, kat̄p̄ h̄ram nepei au, te haiu emises menmen m̄rak h̄rak k̄r̄iakem. Menmen m̄t han nerekyeiyem, haiu mam̄sak menmen enum h̄r̄ nerekyeiyem haiu ap han kitet̄im au. Haiu mam̄t̄p̄ h̄ram nepei au mesi. ¹⁴ *Menmen ham im h̄ram min̄n. Yi hanhan yeriuwehan. Menmen im h̄ram m̄re let m̄t̄ik kak̄r̄ kau tu keiȳik k̄iwarm laplap m̄rak hitokim (o tokim). Menmen me yi hanhan yeriuwehan h̄ram m̄re let, h̄ram mamkaap m̄t miyap̄r̄ nau han kiut̄p̄ werek werek. ¹⁵ *Krais epei kenipai haiu mekiyan mau meit, te haiu emwis menmen im. H̄ram naanmamrai me menmen yap̄r̄we haiu m̄r̄iakem. N̄paa God kari han ki yi yauyaire ȳnk miut̄p̄, yi yaȳt̄ menmen me Krais h̄ram mamkaap han ki kaku werek werek. Te yi han yaaik eȳu eȳnt̄erim. ¹⁶ *H̄m me Krais h̄ram mamu mam̄kre han ki iuwe h̄ram naanmamri, te h̄ram mamkepi yi m̄t me w̄i yi yaikapan yeriuwe menmen me God yi yaȳt̄p̄ m̄t han em werek werek, o yi eiw̄rnak eȳt̄kteni me menmen. Yi han yaaik yeriuwe God eit̄p̄wek h̄rak yaaik, te yi eȳine henye me t̄iwei Sam, o yi eȳine henye ham eȳt̄ w̄nak ke God, yi eȳine henye te h̄ram mamkaap han ki kaku tokik. ¹⁷ *Menmen ham yap̄r̄we yi ȳr̄iakem o yi yet̄p̄im, yi yekreh̄r ke M̄t̄ik Iuwe Jisas yi ȳr̄iakem. Yi eit̄p̄ God h̄rak yaaik eȳnt̄ar menmen yaaim Krais h̄rak kerekyeiyem.

H̄m me m̄t miyap̄r̄ h̄r̄ neitan, h̄m me n̄kerek n̄r

¹⁸ *Yi miyap̄r̄ kerek epei yeit̄ m̄kaan ni, yi eȳmt̄au h̄m m̄r̄. Menmen im h̄ram yaaim mentar yi yises h̄m me M̄t̄ik Iuwe Krais. ¹⁹ *Yi m̄kaan n̄r, yi hanhan eiriuwe miyap̄r̄ ni. Yi ap eirekyor enum eȳt̄por menmen h̄m t̄okik tokik eiriuerem au em̄t̄!

²⁰ *N̄kerek yi eȳises h̄m me miye haai ni eȳnt̄ar menmen im h̄ram menip M̄t̄ik Iuwe God h̄rak han yaaik keriuwi. ²¹ Yi haairer yi ap eine n̄kerek ni eȳt̄por enum enum eiri han k̄r̄ ere h̄r̄ nine han enuk nemtaant̄wo nau neit̄ au em̄t̄!

H̄m me m̄t iuwe netike wok m̄t n̄r

²² Yi m̄t kerek ȳriak menmen me m̄t iuwe, yi ȳriak menmen yaaim keremem w̄i kerek h̄r̄ nerp menep naanm̄pri yi ȳr̄iakem, te h̄r̄ nant̄p̄ yi yaain au em̄t̄! Hekrit hekrit yi eir̄iakem yaaim eȳnt̄ar yi ȳr̄iakem me m̄t kerek naanm̄pri keriyen au. Yi ȳr̄iakem eȳnt̄ar yi ȳnapen einip M̄t̄ik Iuwe God h̄rak ȳnk enuk kakriuw̄i. ²³ Menmen yap̄r̄we yi ȳr̄iakem, yi hanhan ȳriakem. Menmen yi ȳriakem, h̄ram ap me m̄t keriyen au. H̄ram me God. ²⁴ Yi eir̄iak menmen yaaim eȳnt̄ar yi yertei maain God kakweti menmen. Yi eȳt̄ menmen kerek h̄rak ketenenim. Yi han ekitet̄ menmen im. M̄t̄ik Iuwe Krais h̄rak kin̄n naanm̄pri yi ȳriak menmen m̄rak keremem. ²⁵ *M̄t miyap̄r̄ kerek h̄r̄ n̄r̄iak enum, maain God kakrekyor menmen enum kak̄nt̄erim. H̄rak han kitet̄ haiu m̄t yap̄r̄we haiu m̄p̄ran.

4

¹ *Yi m̄t iuwe, yi ȳriak menmen yaaim me m̄t kerek nerek̄ȳi menmen eȳnt̄ar yi yertei M̄t̄ik Iuwe ki Krais, h̄rak naanm̄pri h̄rak kepu wit k̄rak h̄rak k̄r̄i.

H̄m me m̄t nitehi God menmen, h̄r̄ n̄r̄iak menmen yaaim

* **3:14** Ro 13:8-10; 1Ko 13:13; Ef 4:3   * **3:15** Ef 4:4; Fl 4:7; 1Ko 12:13, 27   * **3:16** Ef 5:19   * **3:17**
 1Ko 10:31; Ef 5:20   * **3:18** Ef 5:22   * **3:19** Ef 5:25   * **3:20** Ef 6:1   * **3:25** Ro 2:11   * **4:1**
 Lev 25:43, 53; Ef 6:9

2 *Hekrit hekrit yi wen eiyitehi God menmen. Yi yiriakem yi han ekitet menmen werek werek yi yaitip God hirak yaaik. 3 *Yewaa meruri yi yitehi God me menmen, yi eiyitwekhi me haiu mit in. Yi eiyitwekhi te hirak kakikepai kakwisai haiu mamweyapir him me Krai nipa God kisawinem. Hi heit winak enuk ke gavman hentar hi hatip mit him mirak. 4 *Yi eiyitehi God hirak kakikepa hi tewen hatip mit him me God werek werek har ke nipa God kehimitena hi hatip mit em.

5 *Yi ap eiwis wi miutip mamno te yi ap eiriak menmen yaaim. Haiu ap te mamu tik me wi yapirwe au, te yi han ekitet werek menmen yi eiriakem mau nimin ke mit miyapir hir ap nises him me God. 6 *Menmen yapirwe yi yaitipim hiram yaaim mamkaap mit mamir ke menmen sol mewim yi yaam, te menmen mit hir nanitih yi mit em, yi eiyirtei werek me menmen eiwenhi eiyitpor menmen.

Pol keriuwet Tikikas ketike Onisimas tatnen Kolosi

7 *Hi eriuwet Tikikas kaknen yi mit kakitpi yi mit me menmen hi hiriakem. Hirak kaiu yaaik, te hi hanhan heriuwerek. Hirak mitik yaaik kekepa keriuwe menmen, hirak ketikewa hawir wiriak menmen me Mitik Iuwe Krai. 8 *Hi eriuwetek kaknen yi mit te hirak kakitpi menmen im. Hirak kakitpi menmen me haiu mit, te hirak kakrekhi yi han yaaik eiyu. 9 *Hi heriuwet Onisimas ketikerek ten yi mit en. Onisimas hirak kaiu yinak yaaik, hirak mitik ke yi mit en. Maain hirakit tatiun ein epei au, hirakit tatitpi menmen yapirwe epei man haiu mit in.

Pol kesiuwe him yaaim men mit ne Kolosi

10 *Aristakas, kerek ketikewa hawir wekre winak enuk ke gavman, hirak ketike Mak hirakit tesiuwe him tetpi yi yaain. Yi yertei Mak hirak wekne ke Banabas, nipa hi hetpi hirak kaknen yi naanmamriwek. 11 Josua kerek niuk mirak ham Jastas, hirak kesiuwe him ketpi yi yaain. Mitikit wikak it hirakit keretet, te weiwik me Isrel hirakit tises him me Krai, hirakit tekepa haiu miriak menmen me God hirakit tenipa hi han yaaik.

12 *Epafras keswi him ketpi yi yaain. Hirak mitik ke wit ki Kolosi, hirak kiriak menmen me Krai Jisas. Hekrit hekrit hirak kitehi God iuwe me yi mit, te yi han tokik eiyu me menmen me God, te yi eiyirtei werek werek menmen God hanhan yi eiyisesim. 13 Hi hertei menmen im, te hi hetpiyam. Hirak kitehi God yapirwe me yi mit yetike mit han ne wit Leodisia netike mit ne wit Hirapolis. 14 *Luk hirak dokta kaiu yaaik, hirak ketike Dimas hirakit teswi him tetpi yi yaain.

15 Yi eikrehir kai yi eisiuwe him eitip mit naitu yinan neit wit Leodisia hir yaain. Hir netike mite Nimpa wetike mit miyapir han hir nererik neit winak kire hir newenipi niuk me God. 16 Yi nepei yekine twei ik epei au, yi eisiuwerek ekno mit miyapir ne God neit Leodisia te hir nanrerik nanit winak ke God ein nankinaak. Hir naniswi twei kir hi hewisiyek, te yi eikinaak yayit wit ki. 17 *Yi eitip Akipas hirak kakriak menmen Mitik Iuwe God kehimitanawekem ere epei au mamisi.

---

* 4:2 Ef 6:18; Fl 4:6   * 4:3 Ro 15:30; Ef 6:19; 1Ko 16:9   * 4:4 Ef 6:20   * 4:5 Ef 5:15-16; 1Te 4:11-12
 * 4:6 Ef 4:29; 1Pi 3:15   * 4:7 Ef 6:21   * 4:8 Ef 6:22   * 4:9 Fm 10-12   * 4:10 Ap 12:12, 13:13, 19:29; Fm 24
 * 4:12 Kl 1:7   * 4:14 2Ti 4:10-11; Fm 24   * 4:17 Fm 2

18 *Hi Pol heriuwe his mai hi hewisi h+m mai kike im pinam hetpi yi yaain. Yi ap han kaa hi hepu hekre w+nak enuk ke gavman. Hi hanhan God kakrekyi menmen yaain.

Mep+r keremem

---

* 4:18 1Ko 16:21

Tıwei Pol Kewisık Ken Mıt Ne Wit Tesalonaika - 1 Menmen me tıwei ik

Pol katıp mıt ne Tesalonaika gude 1:1

Pol kewepyapır menmen mau han kırak 1:2-3:13

Menmen mıt ne weiwık me God hır nanisesim 4:1-12

Pol katıp mıt hım me Jisas pıke kaknen 4:13-5:11

Pol katıp mıt ne Tesalonaika menmen hır enisesim 5:12-22

Pol katıp mıt hım mıkaru 5:23-28

¹ *Hi Pol hetike Silvenes, Timoti, haiu mewis tıwei ik ken yi mıt miyapır ne weiwık me God yeit wit Tesalonaika. Yi ne God Haai ketike Mıtık İuwe Jisas Krais. Haiu hanhan God Haai ketike Mıtık İuwe Jisas Krais han yaaik kırakıt hırak kaktikewi yi eiyu werek werek.

Pol han yaaik mıt ne Tesalonaika nises God werek werek

² *Hekrit hekrit haiu mitehi God haiu metpıwek haiu han yaaik meri-uwerek mentar yi mıt. ³ *Hekrit hekrit haiu metpıwek hırak yaaik kentar menmen yaaim yi yıřakem yentar yi yises hım mırak, yi han tewenınek, yi yıřak menmen İuwe, yi han tokik yepu yemerır Mıtık İuwe Jisas Krais pıke kaknen. ⁴ Naiu yinan, God hanhani, te haiu mıt mertei hırak kehimıteni yi nırak.

⁵ *Haiu mertei menmen im mentar yi ap yemtau hım me Krais haiu metpiyem weinım au. God Hımın Yaaik kerekir han ki keriuwe hım mırak te yi yertei hım mırak yaaim. Yi yertei menmen nıpaai haiu mıřakem mamkepi yi eiyu werek.

⁶ *Yi yeit hım me God yisesim te mıt neriwaank. Te yi ap han enuk au. God Hımın Yaaik kıkıkak han ki te yi han yaaik yepu. Yi epei yıřak menmen yi yıř haiumıt mıřakem metike menmen Mıtık İuwe hırak kırıakem.

⁷ *Mar im yi yeteikın mıt ne provins Masedonia ketike provins Akaia kerek nises hım me God, yi yeteiknor menmen yaaim maain hır enisesim. ⁸ *Hım me God kerek yi yatıp mıt em hıram men heriyai heriyai mar ke mıt hır newır tukın kerer wit wit. Hım men provins Masedonia ketike provins Akaia keremem au. Hım epei men merer wit wit te mıt nemtau yi yises hım me God. Te haiu ap metporem au. Hır hıras nemtewem. ⁹ *Mıt nerer wit wit hır hıras natıp me menmen mekrit nımın ke yi mıt nıpaai haiu mepu metikewi, yi yeweikın sip yewet tıpir, yi yises God kiutıpen kerek kepu tipmain tipmain enum eik. Ninaan me tıpir kerek mıt natın mai teinık hıram menmen weinım. ¹⁰ *Hır natıp yi yemerır Nıkan kırak kaknen kaknaaiwır wit Heven, hırak niuk mırak Jisas kerek nıpaai kaa keit. Te God kıkıkak hırak kepu kekepai naanmıprai mamnopın mamkeipın menmen enum God kakırak mıt em kakıntar hır nıřak menmen enum.

2

Menmen Pol kırıakem keit wit Tesalonaika

* 1:1 Ap 17:1-10; 2Te 1:1   * 1:2 Fl 1:3-4; Kl 1:3; 2Te 1:11   * 1:3 1Ko 13:13; Kl 1:4-6   * 1:5 1Ko 2:4-5; 4:20   * 1:6 1Ko 4:16; 2Te 3:9; Ap 17:5-9   * 1:7 1Pı 5:3   * 1:8 Ro 1:8   * 1:9 Ap 14:15
* 1:10 Ta 2:13; Ap 17:31; 1Te 5:9

1 *Nai yinan, yi hiras yertei nîpaa haiu man metpi hîm me God, hîram ap man weinîm au. 2 *Yi yertei nîpaa haiu mepu wit Filipai mît newep nerekyei enum nereywaank. Te God kekepai haiu ap mînaain mît enun nepan naiu en. Au, haiu man metpi hîm yaaim me God. 3 Haiu metpi menmen im, haiu memitipîn au. Haiu metpi hîm metari au. Haiu metpi hîm werek werek. Haiu han kitet haiu metpiyem te haiu mamri menmen mi au, o haiu mises menmen enum, o haiu memitipîn meriuwerem au. 4 *Nîpaa God skelim han kaiu epei au, hîrak katîp hîram werek te haiu matîp mît hîm mîrak. God kertei han kaiu te haiu matîp mît hîm mîrak haiu mîriak God han yaaik meriuwai kerekek. Mît au. 5 *Yi yertei nîpaa me wî haiu mepu metikewi, hekrit hekrit haiu metpi hîm haiu ap mari han ki ke menmen miutîp au. Haiu ap mîriak menmen im me God memitipîn te haiu mamri menmen mi au. God kertei haiu matîp werek. 6 *Haiu ap mîriak menmen im te haiu mamît niuk iuwe me yi mît o mît han au. Krai keriuwetai haiu mît haiu aposel nîrak, te haiu hanhan mitihi yi yaitîp haiu mît iuwe, hîram yaaim. Te haiu au mînapen. 7 Nîpaa haiu mepu metikewi haiu naanmîpri mar ke mîte hîre naanmîpre nîkerek nîre. Haiu mitihi me menmen au. 8 Haiu hanhani haiu meweti hîm me God keremem au. Nîpaa haiu hanhan mamkepi iuwe, te haiu han yaaik mami mamkepi te yi eiyses God werek werek.

9 *Nai yinan, yi epei yertei haiu metpi hîm me God keremem. Haiu mîriak menmen iuwe wanewik wîtaan me wî yapîrwe te haiu mamri menmen mi mamîm au.

10 Yi yetike God yi yertei menmen haiu mîriakem me yi mît kerek yises hîm me God. Haiu mîriak menmen yaaim kerek God han yaaik keriuwerem keremem. Menmen enum au. 11 *Haiu mîre haai katîp nîkerek nîrak menmen, haiu metpi hîm manp, haiu mekepi yi han yaaik yepu, haiu metpi hîm iuwe, 12 *te hekrit hekrit yi eiyses God werek werek. Hîrak kehimîteni yi yayu yaitikerek hîrak naanmamri yi yayît menmen yaaim mîrak.

Mît ne Tesalonaika han tokik nepu me menmen enum mewaanki

13 *Hekrit hekrit haiu mitehi God metpîwek haiu han yaaik meriuwerek me menmen ham im. Nîpaa haiu metpi hîm me God, yi han kitet hîram hîm me mît keremem au. Yi han kitet hîram hîm me God. Hîm im hîram mîriak menmen iuwe mekre han ki te yi yises hîm mîrak. 14 *Yi mît yi epei yar ke mît ne weiwîk me God neit provins Judia kerek nises Jisas Krai. Ni yinan ein hîr mît ne weiwîk mîr Îsrel hîr nerekyor enum nar ke mît ne weiwîk mi in hîr nerekyi enum yentar yi yises hîm me Krai. 15 *Nîpaa maamrer ne mît ne Îsrel nenep mît profet kerek newepyapîr hîm me God natîp mît em. Te in ek hîr epei nenep Mitîk Iuwe Jisas. Hîr in ek nerekyei menmen enum hîr nîriak God han enuk keriuweri. Hîr nîriak mît yapîrwe enum nentar menmen im. 16 *Hîr newenai haiu matîp mît nerer wit wit nîrapît tî me Îsrel hîm me Krai, te hîr neweikî sip newet menmen enum God kakîkepi. Nîpaa ere in hîr mît enun nîriak enum im. Te menmen iuwe enun God kakîrakem epei mamnen.

Pol hanhan pîke kaknen kakîr mît ne Tesalonaika

* 2:1 1Te 1:5, 9 * 2:2 Ap 16:19-24, 17:1-9 * 2:4 1Ti 1:11; Ga 1:10; Jer 11:20 * 2:5 Ap 20:33; 2Pi 2:3; Ro 1:9; 1Te 2:10 * 2:6 Jo 5:41, 44 * 2:9 Ap 20:34; 1Ko 4:12 * 2:11 Ap 20:31 * 2:12 Fl 1:27; 1Pi 5:10 * 2:13 1Te 1:2; 2Te 2:13; Ga 1:11-12 * 2:14 Ap 17:5 * 2:15 Ap 2:23, 7:52 * 2:16 Mt 23:32-33

¹⁷ *Nai yinan, m̄it ne Isrel nep̄irai haiu men m̄inaiw̄iri me w̄i mei kike. Au, han kaiu wen kau ketikewi. Haiu mar ke n̄ikerek nau wein̄in miye haai au. Haiu hanhan mam̄ir ninaan mi, haiu han kitet mam̄irkeik te haiu mamnen mamri. ¹⁸ Hi Pol h̄irekes hi hanhan anen ari yi yap̄irwe. Taau, hekrit hekrit Seten h̄irak kerekir yayiwe kaiu. ¹⁹ *Maain M̄it̄ik Iuwe kaiu Jisas p̄ike kaknen kaktaihis, haiu mamtikerek mamu. Maain me w̄i im haiu mamt̄ip mekam? Kenmak te haiu han yaaik mamu? Haiu han yaaik menteri yi m̄it keriyen. ²⁰ Yi m̄it h̄iras keriyen, yi ȳire niuk maiu iuwe. Yi ȳir̄iak han kaiu yaaik iuwe.

3

Pol keriuwet Timoti kak̄ikepi han tokik nanu

¹ *Te haiu ap wen memer̄ir w̄i meiyam au. Haiu han kitet h̄irak yaaik te haw̄ir wiketeret wau wit Atens, ² *haw̄ir weriuwet Timoti kan k̄iri. H̄irak kaiu yinak ketikaw̄ir m̄ir̄iak menmen me God, h̄irak kat̄ip m̄it h̄im yaaim me Krai. Haw̄ir wauriuwetek kaknen kak̄ikepi yi han tokik eiuyu eiyises menmen me God. ³ *Te yi m̄it eiweik̄in sip eiwet h̄im me God eiȳantar menmen enum im au. Yi h̄iras yertei God kehimiteni me menmen enum im. ⁴ *N̄ipaa haiu mepu metikewi, haiu metpi h̄ir m̄it nanrekyei enum nan̄antar haiu mises h̄im me Krai. Menmen im epei man mar ke n̄ipaa haiu metpiyem. ⁵ *Te hi ap wen hemer̄ir w̄i meiyam au. Hi heriuwet Timoti h̄irak ken kak̄irtei yi wen yises h̄im me God werek werek o au. Hi h̄inaain Seten kakri han ki, te menmen haiu m̄ir̄iakem h̄iram mamre wein̄im.

Timoti p̄ike kan Pol ketp̄iw̄ek m̄it ne Tesalonaika nises God werek

⁶ *In ek Timoti kinaiw̄iri h̄irak epei kan in ketpaw̄ir h̄im yaaim im. H̄irak kat̄ip yi wen yises h̄im me God, yi hanhan m̄it han. Yi wen hanhanai haiu m̄it in, yi hanhan yairai yaȳir ke haiu hanhan mamri. ⁷ *Haiu mepu han yaaik mentar yi m̄it wen yises h̄im me God. M̄it nerekyei menmen enum, haiu ap han enuk au. Menmen haiu memtewem me yi m̄it mekep̄ai haiu han yaaik mepu. ⁸ Yi wen eiyises h̄im me God eiuyu han tokik, te haiu mamu werek werek. ⁹ Haiu mat̄ip God mekam te haiu meteikn̄iw̄ek haiu han yaaik w̄isenuk meriuwerek mentar h̄irak k̄ikaap yi m̄it? Taauye! ¹⁰ Hekrit hekrit haiu mitehi God haiu mamri mamkepi werek iuwe yaȳit menmen me God.

Pol kitehi God kak̄ikepi nan̄ino nan̄ir m̄it ne Tesalonaika

¹¹ *Haiu hanhan God Haai kaiu kaktike M̄it̄ik Iuwe kaiu Jisas h̄irekses tatkep̄ai haiu mamno mamri. ¹² Haiu hanhan M̄it̄ik Iuwe kaknipi yi han tewen̄in ni yinan w̄isenum ere yi hanhan m̄it yap̄irwe yaȳir ke haiu m̄it hanhani. ¹³ *Haiu hanhan God kak̄ir̄iak menmen im, h̄irak kaknip han ki tokik. Te maain M̄it̄ik Iuwe kaiu Jisas p̄ike kaknen kaktike m̄it n̄irak yaain h̄irak kehimiteni h̄ir n̄irak, yi eiuyu werek werek han ki yaaik prar prar yaȳit ninaan me God Haai kaiu.

4

Menmen God hanhan haiu mam̄irakem

* 2:17 1Te 3:10 * 2:19 Fl 2:15-16, 4:1; 2Te 1:4 * 3:1 Ap 17:15 * 3:2 Ap 16:1-3 * 3:3 Ef 3:13; 2Ti 3:12 * 3:4 Ap 14:22 * 3:5 Fl 2:16 * 3:6 Ap 18:5 * 3:7 2Te 1:4 * 3:11 2Te 2:16 * 3:13 Fl 1:10; 2Te 1:7, 10

1 *Naiu yinan in ek hi hewisi hım ham. Nıpaa haiu metpi meteikni markeik te yi eiyises God te yi eirekyıwek han yaaik kerıuwi. Haiu mertei yi yıřakem, te haiu mekrehr ke Jisas, haiu metpi hım manp te yi eirıakem wısenum.

2 Yi yertei hım nıpaa haiu metpiyem mekrehr ke Jisas.

3 *Menmen im God hanhan yi eiyisesim. Yi eiyu han yaaik prar prar, yi yisesan yıřıran au emıt! 4-5 **Yi mıt yapırwe niutıp niutıp yi wen eiyırtei eiyıt mıyapır ni hıras yayır ke mıt ap nertei God hr nisısan nırıran. Te yi eiyisesim au emıt! Yi yayıt miyapır eiyises menmen yaaim God han yaaik kakıriuwere. 6 *Yi ap eirıak ni yinan menmen enum eiri miyapır nır eiriyanhis eiwenınem au emıt. Yi ap eirıak menmen enum mar im mentar nıpaa haiu metpi Mıtık Iuwe kaknep mıt nar ik. 7 *Nıpaa God kehimıtenei haiu mırıran o mırıak menmen enum au. Hırak kehimıtenei haiu mamises menmen yaaim, te haiu mamu han yaaik prar prar. 8 *Keimın keweikın sip kewet hım im hırak keweikın sip kewet mıt kerıyen au. Hırak keweikın sip kewet God kerek kewetai Hımın kırak Yaaik te haiu emu han yaaik prar prar.

9 *Hi ap ewisi hım mei mamno yi mıt me yi hanhan yeriuwe ni yinan au. Yi epei yertei yisesim. God epei keteikni yi hanhan yeriuwe ni yinan.

10 *Yi wen hanhan ni yinan nerer wit wit neit provins Masedonia, te haiu metpi hım manp yi naiu yinan, yi hanhani yapırwe. 11 *Yi hanhan eiyu werek werek, yi eiyises menmen mi keremem. Yi eiyu yain yain au emıt! Yi eirıak menmen mi mar ke nıpaa haiu metpi, 12 *te mıt kerek ap nises God hr han kitet yi yaain. Yi eirıakem te ni yinan ap te naanmamri me menmen yi yayım au emıt!

Maain Mıtık Iuwe pıke kaknen kakıkıan mıt epei naa

13 *Nai yinan, haiu mınapen yi mıt yepıtari me ni yinan hr epei naa. Haiu mınapen yi han enuk me hr mıt kerek epei naa yar ke mıt hr ap nises God hr han enuk au. Hr ap han kitet God kakıkıan mıt epei naa.

14 *Haiu ap hanhan yi han enuk eiyıtar menmen im. Haiu han kitet Jisas epei kaa pıke kekrit, te nıpaa mıt nises hım mırak, hr naa, maain God kakıkıan mıt in hr nantikerek pıke nanınen.

15 *Haiu matıp mıt menmen Mıtık Iuwe kepteyem. Maain hırak pıke kaknen, mıt kerek nises hım mırak hr wen nepu, hr ap nanının mıt nıpaa naa au. 16 *Maain Mıtık Iuwe kaktıp hım manp, mıtık ensel hak iuwe ke God kaknap kakıne, hıram heurek me God mamtıp. Me wı im, Mıtık Iuwe Kraıs kakıkıuwe wit ke God kaknen, mıt nises Kraıs hr apeı naa, hr nanının nanıkrit nanu. 17 *Epei au, mıt kerek wen nepu nises Kraıs hr nanınıu nanıno nantikeri nanrerik naniun Mıtık Iuwe nanıt nepni (o nepneyi). Te haiu yapırwe mamu mamtikerek tipmain tipmain enum eik. 18 Te yi mıt eirıak mıt han yaaik eiriuwe hım im yaaim.

5

Haiu naanmamre hıras mamımerır Jisas pıke kaknen

* 4:1 2Te 3:6 * 4:3 1Te 5:23; Hi 10:10; 1Pi 1:16 * 4:4-5 1Ko 6:13, 15 * 4:4-5 Sam 79:6 * 4:6 Sam 94:1 * 4:7 2Te 2:13-14; 1Pi 1:15-16 * 4:8 Lu 10:16; Esi 36:27, 37:14; 2Ko 1:22 * 4:9 Jo 13:34 * 4:10 2Te 3:4 * 4:11 Ef 4:28; 2Te 3:8, 12 * 4:12 1Ko 5:12-13; Kl 4:5 * 4:13 Ef 2:12 * 4:14 Ro 14:9; 1Ko 15:3-4, 12 * 4:15 1Ko 15:51 * 4:16 1Te 1:10; 2Te 1:7; 1Ko 15:52 * 4:17 Jo 12:26

1 *Naiu yinan, haiu ap te mamwisi me wı o tito Mıtık Iuwe kaknen au.
 2 *Yi mıt hıras yertei werek me wı Mıtık Iuwe kaknen hırak kakır ke mıtık enuk kekintıp menmen kepakınem ke wıtaan. 3 *Me wı mıt natıp hır nepu werek werek menmen enum au, te menmen mamnıp mamıwaanki mamır ke mıte waswas hıre wauteiknen wawine nıkan. Hır nanrıır nankeıpın menmen im au nanır ke mıte weteiknen hıre ap wawine nıkan au. 4 Te yi naiu yinan, yi ap yar ke mıt ap nises God te wı mırak eim mamiwep mamır ke mıtık enuk kekintıp menmen kaknep mıt au. 5 *Yi mıt yapırwe yar ke nıkerek ne God, yi yises hım mırak. Yi mıt ne Seten au. Yi ap yises hım mırak. 6 Te haiu mepu mar ke mıt han ap nises hım me God au. Haiu mepu werek werek naanmıpre hıras mises hım me God. 7 Mıt hır ap nises God hır nar ke mıt nıwaai ne wıtaan, hır nıre mıt ne wıtaan naam tıpar si enum netaritari menmen. 8 *Te haiu au. Haiu mıt mises God, haiu emu emır ke mıt nau wepni (o yanm) te haiu emu emır ke hırak. Haiu emises hım me God, haiu hanhan meriuwe mıt. Menmen im mamkepai mamır ke mıt neremıme nopen mıwapın yınk kır. Haiu emu emımerır God maain kaknen kaktaihis kakıkepai ere werek. Menmen im me haiu emımerır God hıram mamkepai mamır ke hat o wa hesnu mıwapın paan ke mıt, te hır netike mıt han nanınepan. 9 *God epei kehimıtenai hırak han enuk kerıuwai te hırak kakraiwaank au. Hırak kehimıtenai maain hırak kaknen kaktaihis kakıkepai kakriuwe Mıtık Iuwe kaiu Jisas Kraıs. 10 *Nıpaaa hırak kaa kakıkepai, te haiu mepu, o haiu epei maa, maain haiu mamu mamtikerek. 11 *Te yi yaitıp hıras hım manp eikaap hıras mamır ke in ek yi epei yıırakem.

Pol katıp hım ham yınam

12 *Nai yinan, haiu metpi hım iuwe. Yi eiyımtau hım yaikaap mıt kerek Mıtık Iuwe kehimıteni hır nırıkak menmen nekepi. Hır naanmıpri netpi menmen me God. 13 Yi han kitet mıt in hır yaain, yi hanhani yentar menmen hır nırıkakem. Yi eitike ni yinan yi eikiyan eiyu eiyıt.

14 *Nai yinan, haiu metpi hım iuwe, yi eitıp mıt nau yain yain nırıkak enum, yi eitpor hım manp te hır nanrıakem epei au emıt! Yi eikaap mıt hır nınaain menmen te hır han yaaik nanu. Mıt kerek hır han enuk, yi eiwetır hıpın. Yi ap han enuk eiriuwe mıt au. Yi eitpor hım yaaim main main. 15 *Yi naanemıpre hıras te yi niutıp niutıp ap eirıkak mıt menmen enum emrer me menmen enum hır nerekiyiyem. Au, Yi eiyises menmen yaaim eirıkakem me mıt nar ik, me yi mıt hıras yetike mıt yapırwe nerer wit wit

16-17 **Hekrit hekrit yi han yaaik eiyu. Hekrit hekrit yi eiyitehi God menmen. 18 *Yi eitıp God hırak yaaik me menmen yapırwe mamnen. Yi eirıkak menmen mar im eiwis Kraıs Jisas kakıkepi yi eirıkakem, te God han yaaik kakırwi.

19 *Yi ap eiwenın menmen God Hımın Yaaik hanhan kakırıkakem au emıt!
 20 *Yi ap yınan yıpır yewırek eiwet mıt kerek newepyapır hım God Hımın

* 5:1 Mt 24:36 * 5:2 Mt 24:42-44; 2Pt 3:10; Rev 3:3 * 5:3 Esi 13:10; Mt 24:39; Lu 21:34-35; Jo 16:21-22 * 5:5 Ro 13:12; Ef 5:9 * 5:8 Ef 6:14, 17 * 5:9 1Te 1:10; 2Te 2:14 * 5:10 Ro 14:8-9; 1Te 4:14 * 5:11 Ju 20 * 5:12 1Ko 16:18; 1Ti 5:17 * 5:14 2Te 3:6, 11, 15 * 5:15 Pro 20:22; Ro 12:17; 1Pi 3:9 * 5:16-17 Fl 4:4 * 5:16-17 Lu 18:1; Kl 4:2 * 5:18 Ef 5:20 * 5:19 Ef 4:30
 * 5:20 1Ko 14:1, 39

Yaaik ketporem au em!t! ²¹ *Yi eiysin han ekitet menmen m!t netpiyem h!ram me God o au. Menmen m!t netpiyem yi eitenen menmen yaaim.

²² *Te yi einaain menmen yap!rwe h!ram enum.

²³ *Hi hanhan God h!rekes kerekek h!rak Haai ke han yaaik h!rak kak!kepi yi eiysesik, te yi han ki, h!m!n ki, y!nk ki h!ram mamu werek werek ere M!t!k Iuwe Jisas Krai h!rak p!ke kaknen. ²⁴ *God kerek n!paa kehimi!teni yi n!rak, h!rak ap kakweik!n han au. H!rak kak!kepi te yi eire yaaain.

²⁵⁻²⁶ **Naiu yinan, yi eiyyitehi God h!rak kak!kepai. Yi eiyy!wo ni yinan ein eiyy!tpor h!r yaaain.

²⁷ Hi hetpi h!m manp hekreh!r ke M!t!k Iuwe, yi eikine t!wei ik ekno ninaan me ni yinan yap!rwe ein.

²⁸ Hi hanhan M!t!k Iuwe kaiu Jisas Krai han yaaik k!rak kaku kaktikewi.

Mep!r keremem

---

* 5:21 1Jo 4:1   * 5:22 Jop 1:1, 8, 2:3   * 5:23 Ro 15:33; 2Te 3:16   * 5:24 1Ko 1:9; 2Te 3:3
 * 5:25-26 Kl 4:3; 2Te 3:1   * 5:25-26 Ro 16:16

Tɪwei Pol Kewisɪk Ken Mɪt Ne Wit Tesalonaika - 2 Menmen me tɪwei ik

Pol katɪp mɪt ne Tesalonaika gude 1:1-2

Maain God kakɪkepai hɪrak skelim mɪt kerek nerekyei menmen enum
1:3-10

Pol kitehi God kakɪkaap mɪt ne Tesalonaika 1:11-12

Hɪm me mɪtɪk enuk kekrehɪr ke God 2:1-12

God kehɪmɪtenai haiu mɪt nɪrak 2:13-17

Menmen mɪt ne weiwɪk me God hɪr enisesim 3:1-15

Po katɪp mɪt ne Tesalonaika hɪm mɪkaru 3:16-18

¹ *Hi Pol hetike Silvenes, Timoti, haiu mewis tɪwei im men yi mɪt ne weiwɪk me God yeit wit Tesalonaika. Yi ne God Haai kaiu ketike Mɪtɪk luwe Jisas Krai.

² *Haiu hanhan God Haai kaiu ketike Mɪtɪk luwe Jisas Krai han yaaik kɪrakɪt hɪrak kaku kaktikewi yi eiyu werek werek.

Pol kitehi God katɪp hɪrak yaaik

³ *Naiu yinan, hekrit hekrit haiu mitehi God haiu metpɪwek haiu han yaaik meriuwerek mentar yi mɪt in. Menmen im yaaim mentar yi mɪt yises God wɪsenum, yi niutɪp niutɪp hanhanan wɪsenum. ⁴ *Te haiu hɪras mewenɪpi niuk mi haiu mewepyapɪrem men mɪt ne weiwɪk me God nerer wit wit. Haiu metpor menmen mɪt nerekyiyem enum. Menmen merekyi han enuk au. Yi yises God, te yi eiyu werek werek.

Maain God han kitet menmen haiu mɪt mɪrakem

⁵ *Yi yau werek werek me menmen mɪt nerekyi enum meteiknai menmen im. God kewis mɪt hɪr ninɪni naanmɪpri hɪr nerekyi enum nentar yi yɪrak menmen mɪrak. Maain hɪrak kakteikɪn mɪt yapɪrwe werek hɪr enun, hɪrak kakre yaaik, te yi eiyu eiterek hɪrak naanmɪpri. ⁶ *Maain God kakɪrak menmen yaaim. Hɪrak kakɪwaank mɪt nɪpaa nerekyi enum nentar in ek hɪr neriwaank. ⁷ *Maain God han kitet werek, te menmen enum mamrekyi yetikewai han enuk, hɪram mamnaaiwɪrai haiu mamu werek werek. Menmen im yapɪrwe mamnaiwɪrai me maain Mɪtɪk luwe Jisas kaktike mɪt nɪrak ensel nanɪnaiwɪr wit ke God, hɪr nanɪnen nanwepaypɪr hɪras nanɪkre si merhɪhe. ⁸ *Hɪrak kakɪrak enum kakɪwaank mɪt kerek nɪnapen nanɪrtei God, o mɪt han kerek nɪnapen nises menmen Mɪtɪk luwe Jisas Krai ketpeiyem. ⁹ *Mɪt nar ik hɪr nanɪt menmen enum mar im. Mɪtɪk luwe kakɪpɪri nanɪno nanɪnaaiwɪr ninaan mɪrak metike menmen mɪrak iuwe merhɪhe, hɪr nanɪwaank nanɪt tipmain tipmain enum eik. ¹⁰ *Maain menmen im mamnen me wɪ eim Krai hɪrak kaknen, te hɪrak kakɪt niuk iuwe me mɪt kerek nisesik. Hɪr nantike haiu mɪt haiu emwenɪpi niuk mɪrak. Te haiu mɪt miyapɪr kerek haiu misesik, haiu yapɪrwe han yaaik mamriuwerek. Yi mɪ yi eitikeri eirɪak menmen im me wɪ eim eiyɪntar haiu merp nɪmɪn ne yi mɪt haiu metpi hɪm me God, te yi yises hɪm im yaaim.

* 1:1 1Te 1:1 * 1:2 Ro 1:7 * 1:3 1Te 1:2-3; 2Te 2:13 * 1:4 2Ko 7:4; 1Te 2:19; Rev 1:9 * 1:5 Fl 1:28 * 1:6 Ro 12:19; Rev 18:6-7 * 1:7 Mt 25:31; 1Te 3:13, 4:16 * 1:8 Sam 79:6; Ais 66:15; Jer 10:25; Ro 2:8; 1Pi 4:17 * 1:9 Ais 2:10, 19, 21 * 1:10 Kl 3:4; 1Te 3:13

Pol kitehi God kakikaap mit ne Tesalonaika han tokik nanu

11 *Haiu han kitet menmen im te hekrit hekrit haiu mitehi God h̄rak kakikepi kakrekyi yi yaain te yi eiriak menmen yaaim h̄rak kehimiṯeni yi eiriakem. Haiu hanhan h̄rak kakikepi yi eiyises menmen yap̄rwe yi hanhan eiriakem meriuwe menmen m̄rak iuwe h̄rak kewetiyem. 12 *Mar im m̄t h̄r nantip̄ M̄tik Iuwe Jisas h̄rak yaaik kak̄ntar menmen yaaim h̄rak kerek̄yiyem kek̄re han ki, h̄rak kaktip̄ yi yaain kak̄nterim. Menmen im mamnen mam̄ntar God k̄iu kaktike M̄tik Iuwe Jisas Kraiṯ hanhanai tatkepai.

2

H̄m me m̄tik enuk kakikreh̄r ke God

1 *N̄iu yinan, in ek haiu hanhan metpi me M̄tik Iuwe k̄iu Jisas Kraiṯ p̄ke kaknen, h̄rak kaktaihis kak̄riyei haiu mamno mamtikerek mamkiyan mamu. 2 Haiu mitihi yi ap̄ ȳnaain yek̄re han ki waswas yentar yi yemta M̄tik Iuwe epei kan. M̄tik hak ketpiyem, o m̄tik hak kawep̄yap̄r menmen h̄rak han kitet God H̄m̄n Yaaik ketp̄wekem, o m̄tik kewis t̄wei kekinaam katip̄ haiu mewisiyem. Menmen im au em̄t. 3 *Yi ap̄ eiwis m̄t h̄r nanwisesiyek nanriuwe h̄m o t̄wei o menmen meiyam m̄t natip̄ haiu metpiyem au em̄t! M̄tik Iuwe ap̄ kaknen ere m̄t nerer wit wit h̄r nanin̄n nanweik̄n sip nanwet God em, m̄tik enuk kises menmen enum keremem h̄rak kaknen kawep̄yap̄r h̄rekes, h̄rak kak̄waank kak̄kre si enum. 4 *H̄rak kakwis h̄rekes kakikreh̄r ke God kaktike menmen memip̄n kerek m̄t newen̄piyem. H̄rak kaku kak̄kre w̄nak iuwe ke God h̄rak kaktip̄ m̄t h̄rekes God. Menmen im epei au, h̄rak M̄tik Iuwe Jisas kaknen.

5 Yi ap̄ han ekitetim au a? N̄ipaa hi hepu hetikewi hi hetpiyem. 6 In ek yi yertei menmen mewenek te h̄rak ap̄ kin̄n kewep̄yap̄r h̄rekes au, ere w̄ God kehimiṯanek. 7 Menmen enum m̄tik enuk kak̄riakem epei man kike, te maain iuwe, te h̄rak h̄rekes kaknen au ere menmen mewenek h̄rekes kakn̄aiw̄rek kakno. 8 *Epei au, h̄rak m̄tik enuk kises menmen enum kawep̄yap̄r h̄rekes. M̄tik Iuwe kak̄k̄ip̄ kakriuwe nap me h̄m m̄rak, h̄rak Jisas kaknen kawep̄yap̄r h̄rekes kaknip̄ m̄tik enuk ik h̄rak wein̄k kerekek. 9 *H̄rak m̄tik enuk kises menmen enum kaknen kakriuwe h̄m me Seten, h̄rak kak̄riak menmen yaaim mirakel kakmip̄n m̄t ap̄ nises h̄m me God. H̄rak kak̄riak menmen mamnip̄ m̄t nan̄p̄r̄p̄r nan̄rem. 10 H̄rak kakmip̄n m̄t kakriuwe menmen enum iuwe me Seten. N̄ipaa m̄t in h̄r ap̄ nises God au. Maain h̄r nan̄w̄waank nan̄t. H̄rak kemitorp̄n enum enum kak̄ntar h̄r n̄napen nanises h̄m yaaim hanhan neriuerem, te h̄ram mamkepi h̄r nanu werek werek. 11 *Te God kaksiuwe menmen mamitorp̄n, h̄rak kakn̄ipi nanises menmen memip̄n, 12 te m̄t yap̄rwe niut̄ip̄ niut̄ip̄ nan̄t menmen enum me God nan̄ntar h̄r hanhan menmen enum, n̄napen nanises h̄m m̄rak.

God kehimiṯeni yi n̄kerek n̄rak

13 *N̄iu yinan kerek God hanhani, hekrit hekrit haiu mitehi God haiu matip̄ h̄rak yaaik kentar yi m̄t. H̄rak kin̄n kehimiṯeni yi n̄rak, h̄rak

* 1:11 Kl 1:9; 1Te 1:2-3 * 1:12 Ais 24:15; Mal 1:11 * 2:1 1Te 4:13-17 * 2:3 1Ti 4:1; 1Jo 2:18, 4:3; Jo 17:12 * 2:4 Dan 11:36; Esi 28:2 * 2:8 Jop 4:9; Ais 11:4; Rev 19:15 * 2:9 Mt 24:24; Rev 13:11-13 * 2:11 2Ti 4:4 * 2:13 2Te 1:3; Jo 15:16; Ef 1:4; 1Te 4:7; 5:9

kekepi yi yir'ak menmen yaaim yeriuwe menmen iuwe me God H'im'n Yaaik, te yi yises h'im m'arak. ¹⁴ God keh'im'teni me menmen im meriuwe h'im m'arak yaaim yi yisesim n'paa me w' haiu metpiyem. Te yi yayit menmen yaaim iuwe me M'itik Iuwe Jisas Kraiis. ¹⁵ Naiu yinan, yi han tokik eiyyis h'im n'paa haiu metpiyem meriuwe h'im mai metike t'wei haiu mewisiyek. ¹⁶ Haiu hanhan M'itik Iuwe Jisas Kraiis h'irekes ketike Haai kaiu God kerek n'paa h'arak't hanhanai h'arak't tekepai tewetai nem'ink (o h'ip'n). Te haiu han yaaik em'imeriy'wek kaknen kaktaihis, ¹⁷ *h'arak ektenyi han ki te yi eiyyu tokik h'arak kak'ikepi yi eir'ak menmen yaaim miut'ip miut'ip, yi eit'ip menmen yaaim.

3

Yi eitehi God h'arak kak'ikaap haiu m'it

¹ *In ek naiu yinan, yi eiyyitehi God ke haiu m'it, te h'im me M'itik Iuwe wen emno waswas emrer wit wit te m'it nan'ntewem nanisesim nar ke n'paa yi m'it yisesim. ² Yi eiyyit'wekhi te h'arak kak'iriyei haiu mamnaaiw'ir m'it enun nepan n'ir'ak enum, yentar m'it yap'irwe niut'ip niut'ip ap nises God.

³ *Te M'itik Iuwe h'arak yaaik kakises h'im m'arak. Yi yertei h'arak kak'ikepi yi han tokik eiyyu h'arak naanm'pri ke Seten. ⁴ *M'itik Iuwe kakrekyei han kaiu tokik me yi m'it, yi wen yir'ak menmen haiu nepei metpiyem, te maain yi wen eir'akem.

⁵ Haiu hanhan M'itik Iuwe kakri han ki te yi eiyyir'tei God hanhan yi m'it, yi han ekitet n'paa menmen enum enum man Kraiis h'arak han tokik kepu, te yi eir'ak menmen mar im.

Yi m'it eiyyu yain yain au em'it

⁶ *In ek naiu yinan, haiu metpi h'im manp mekreh'ir me M'itik Iuwe Jisas Kraiis. Keim'n ke yi m'it kerek h'arak kau yain yain ap kises h'im n'paa haiu mewetiyem, yi einep'n eikeipn'wek. ⁷ *Yi eir'ak menmen im eiyy'ntar yi h'aras yertei menmen yi eir'akem te yi eir'ak menmen eiyy'ir ke haiu n'paa m'ir'akem. N'paa haiu mau metikewi, haiu mau yain yain au.

⁸ *Haiu ap maam menmen me yi m'it wein'm au. W'itaan wanewik haiu m'ir'ak menmen iuwe, te haiu ap mari menmen mi mam'm au. Kenmak haiu m'ir'ak menmen im? ⁹ *Haiu m'ir'ak menmen im mentar haiu ap te mamithi menmen wein'm a? Taauye! Haiu m'ir'ak menmen im mentar haiu hanhan meteikni menmen yi eir'akem te yi eiyyis'sai. ¹⁰ *N'paa haiu mau metikewi, haiu metpi h'im manp mar im: "Keim'n ap k'ir'ak menmen au, yi ap eiwet'wek menmen h'arak kak'im au."

¹¹ *Haiu metpiyem mentar haiu memtau m'it han ne yi m'it h'ir nau yain yain nari h'im me m'it han nat'ip m'it han em nat'ipan nisesan. ¹² *In ek haiu mat'ip m'it nar ik h'im manp metpor mekreh'ir ke Jisas Kraiis, h'ir han ek'wei nan'arak menmen nan'it menmen me h'aras nan'im. M'it han au.

¹³ *Yi naiu yinan han yi ap han enuk eiriuwe menmen yaaim yi yir'akem au em'it! Yi wen yair'akem. ¹⁴ *Neim'n n'napen nanises menmen haiu metpiyem mekre t'wei ik e, yi eiyy'h'im'teni einaiw'iri, te h'ir y'ink enuk.

* **2:17** 1Te 3:13 * **3:1** 1Te 5:25 * **3:3** 1Te 5:24 * **3:4** 2Ko 7:16; Ga 5:10; 1Te 4:10 * **3:6**
Mt 18:17; Ro 16:17 * **3:7** Fl 3:17; 1Te 1:6 * **3:8** 1Te 2:9 * **3:9** 1Ko 9:4; 1Te 1:6 * **3:10** 1Te
4:11 * **3:11** 1Ti 5:13 * **3:12** 1Te 4:11 * **3:13** Ga 6:9 * **3:14** 1Ko 5:9, 11

15 *Yi han kitet h̄r n̄re m̄t ni enun nepan au. Yi eiȳtpor eiȳr ke ni yinan keriyen.

H̄m ham kike m̄karu

16 *Haiu hanhan M̄t̄k Iuwe h̄rekes, h̄rak haai ke kakr̄ak m̄t nanu werek werek, te hekrit hekrit menmen yaaim o enum mamnen, h̄rak kakrekyi yi eiyu werek werek. M̄t̄k Iuwe kak̄ikepi yi niut̄p niut̄p yi eiyu werek.

17 *Hi Pol h̄rekes ewis h̄m hetpi “gude” mau t̄wei heriuwe his mai. Hi heriuwe menmen im heteikni hi hewis t̄wei ik e. Mar keremem hi hewis̄m mau t̄wei yap̄rwe hi hewis m̄t ek. 18 Haiu hanhan M̄t̄k Iuwe kiau Jisas Kraiss han yaaik k̄rak kaku kaktikewi niut̄p niut̄p.

Mep̄r Keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Timoti-1 Menmen me tiwei ik

Pol katip Timoti gude 1:1-2

Him me mit ne weiwik me God netike mit iuwe nri naanmpri 1:3-3:16

Pol katip Timoti menmen me wok hirak kakisesim 4:1-6:21

¹ *Hi Pol hi aposel ke Krai Jisas. Nipaa God kerek ketailhis naanmpri ketike Krai Jisas kerek haiu wen memeryiwek kaknen kaktailhis, hirakit epei tehimitena hi aposel hirakit teriuweta hi ano hatip mit him mirak.

² *Hi Pol hi hesiuwe tiwei ik ken ti Timoti, ti hire nikan kai kerekek ke menmen me God. Hi hanhan God Haai ketike Krai Jisas Mitik Iuwe kaiu han yaiik kirakit tatu tatikewit, hirakit hanhanit tatrekyut yaaim te ti ehu werek werek.

Ti eremir him enum me memipin

³ Hi hanhan ti ehu wit Efesas har ke nipaa hi epei ano provins Masedonia hi hetputem. Mit han en hir natip mit him enum me memipin, te hi hanhan ti etpor him manp hir ap natip mit miyapir en him ham me nipaa haiu ap metporem au emit! ⁴ *Hir ap han ekitet wit tipir o tipitim mei yapirwe me nipaa maamer nri ne Isrel nekrit neke nein nan au emit! Menmen im me memipin mikaap mit hir nriak menmen me God nisesim au. Hir newepnak netipm weinim weinim te hir nenenan neriuwerem newaank han kir keriuwerem. ⁵ *Hi hetput him manp me menmen im hentar hi hanhan mit ein hir hanhan God ketike mit. Hi hanhan hir han yaiik prar prar nepu. Hir nepu nar ek, te hir nanirtei hir hanhan enises God. Te hir ap nemipin natip haiu emises God au. Hir nanriak im, te hir hanhan God ketike mit. ⁶ Mit han hir neweikin sip newet him im hi hetputem, hir nises him weinim nar ke mit nitet yayiwe hak nipiun wit hir netariyem. ⁷ *Mit in nare nanteikin mit han him me God nipaa Moses kewisim mau tiwei, te hir natip, "Him maiu hiram yaaim." Te hir ap nertei him me Moses werek werek. Hir ap nertei him im hiram matip me mekam au!

⁸ *Haiu mertei mit nanises him me God Moses kewisim mau tiwei werek werek, hiram yaaim meteikin mit menmen enum hir nriakem. ⁹ God kewet Moses him mirak, te haiu mertei him lo hiram ap me mit yaain au. Hiram me mit kerek ninaain him mirak, neweikin sip newetiwewek kerekek. Mit in hir han kitet menmen enum, hir paan tokik ap nentaun him me mit hir ninin naanmpri au. Hir han menepep God netpepik nisesik, hir newaank menmen mirak, hir nenapan netike miye haai. Hir nenep mit nani. ¹⁰ *Hir netike miyapir nariyanhis neweninem, hir netike mit han niyewowan, hir netenen mit neriuweti nen, te hir nanit pewek mamreri. Hir newen him nenepakmenek, hir niune nerp neit. Menmen im metike menmen meiyam enum ap mises Him yaaim me God. ¹¹ *Him im yaaim kerek God kewetewem, hi hatip mit miyapir em. Hiram meteiknai mamrkeik God hirak yaiik kire si, hirak hanhan haiu mamtikerek mamu werek werek mamir ke hirak kepu.

Pol han yaiik God hanhanek

* 1:1 Kl 1:27 * 1:2 Ap 16:1-3; Ta 1:4 * 1:4 1Ti 4:7; Ta 1:14 * 1:5 Ro 13:10 * 1:7 1Ti 6:4, 20; Ta 1:10 * 1:8 Ro 7:12, 16 * 1:10 Ta 1:9 * 1:11 1Ti 6:15

12 *Hi han yaaik heriuwe Mítik Iuwe kiau Krai Jisas kentar h̄rak kekepa kenipa hi manpenuk, h̄rak han kitet hi yaaik te hi h̄riak menmen m̄rak. Hi han yaaik hentar h̄rak kehimitena hi h̄riak menmen m̄rak. 13 *N̄ipaa hi eweik̄n sip hewet Jisas hi hatip enum me Krai, hi hanhan h̄riak enum hi hewaank m̄t miyap̄r kerek nises h̄m m̄rak. Te Krai hanhana keweik̄n han kai te hi hisesik hentar hi hetari menmen m̄rak, hi han kitet hi h̄riak menmen yaaim h̄kaap God. 14 Mítik Iuwe hanhana w̄senum, te hi eisesik hanhanek. H̄rak kekepai h̄iu yap̄rwe meriuwerem mentar h̄iu m̄t n̄rak.

15 *H̄m im h̄ram yaaim, h̄ram werek te m̄t h̄r enisesim w̄senum. N̄ipaa Jisas kan t̄i, miye p̄rak winaak h̄rak k̄re h̄iu m̄t, h̄rak kerp t̄i k̄kaap h̄iu m̄t miyap̄r enun. Hi han kitet hi kiutipen h̄riak enum hin̄n m̄t han hentar hi ewaank m̄t miyap̄r kerek nises h̄m m̄rak. 16 Hi h̄riak enum hin̄n m̄t, te Krai Jisas hanhana kentar h̄rak kakteik̄n m̄t karkeik h̄rak hanhan m̄t w̄senum kemeriyor te h̄r enweik̄n sip enwet menmen enum. H̄rak kerekewem te maain m̄t han nemtau hi enuk, te h̄r han kitet nar ik: “Krai h̄rak werek kak̄kepa kar ke h̄rak k̄kaap Pol.” H̄r enises h̄m m̄rak te h̄r enu tipmain tipmain enum eik. 17 *H̄iu m̄t emwen̄pi niuk iuwe m̄rak tipmain tipmain enum eik kentar menmen h̄rak kerekeweyem. N̄ipaa ere in ere maain, h̄rak kin̄n naanm̄pre m̄t yap̄rwe. H̄rak God kiutip kerekek kepu. Keyak au. M̄t n̄rek neriuwe nanam̄r au, te h̄rak kakpau tipmain tipmain enum eik. God h̄rak yaaik wetpen!

Timoti h̄rak kakises h̄m yaaim kakin̄n m̄t enun nepan kakriuwerem

18 *N̄ikan kai Timoti, hi han kitet h̄m n̄ipaa God kewet m̄t em me ti, h̄r newep̄yap̄rem natip m̄t em. Hi hetput h̄m im. Ti han ekitet h̄m h̄r n̄ipaa netputem, ti ewis̄im mamkepit ti hepu han tokik. 19 *Ti atip m̄t h̄m m̄rak yaaim, ti ehin̄n m̄t enun h̄r nepan ne Krai. Ti h̄riak menmen im, ti ehises God, ti han yaaik prar prar ehu. M̄t han h̄r neweik̄n sip newet menmen h̄r nertei h̄ram yaaim, te h̄r newaank h̄ras me menmen yaaim me God nar ke tukin̄ kiwaai wit h̄iu m̄riak ere h̄rak kewep. 20 *Haimenias ketike Aleksanda wiketeret h̄rakit t̄riak menmen enum mar im. Hi epei hitehi Krai h̄rak kewis Seten kaksip, te h̄rakit et̄rtei ap tatip enum me God au em̄t!

2

Menmen m̄t enisesim enitehi God em

1 *Menmen im min̄n hi hanhan hetputem te ti etip m̄t ein h̄m manp em h̄ram im. H̄r enitehi God me m̄t yap̄rwe nerer wit wit h̄rak kak̄kepi, h̄r natip God h̄rak yaaik kenteri. 2 H̄r enitehi God h̄rak kak̄kaap m̄tik iuwe king ketike m̄t yap̄rwe kerek nin̄n naanm̄pre h̄iu m̄t te h̄r nanwis h̄iu m̄t mamu werek werek h̄iu emises menmen yaaim emwen̄pi God emriuwerem. 3 M̄t h̄r enit̄wekhi nan̄r ek h̄ram yaaim te m̄t nantip̄ h̄iu yaain. Menmen im mamriak God kiau h̄rak han yaaik. 4 *H̄iuemitehi God me m̄t yap̄rwe mentar h̄rak hanhan h̄r nanweik̄n sip nanwet menmen enum nanises h̄m yaaim nan̄r h̄rak hanhan h̄iu emisesim. 5 *God kiutip̄ kepu kerekek. M̄tik kekreh̄r ke h̄iu m̄t yap̄rwe kerp n̄im̄n kewen̄n

* 1:12 Ap 9:15; Ga 1:15-16 * 1:13 1Ko 15:9-10; Ga 1:13 * 1:15 Lu 15:2, 19:10 * 1:17 Ro 16:27 * 1:18 1Ti 4:14, 6:12; Ju 3 * 1:19 1Ti 3:9 * 1:20 2Ti 2:17-18, 4:14-15; 1Ko 5:5 * 2:1 Ef 6:18; Fl 4:6 * 2:4 Esi 18:23; 1Ti 4:10; 2Pi 3:9 * 2:5 Ro 3:29-30; Hi 12:24

God ketikewai yapirwe me menmen enum haiu miriakem. Hirak niuk mirak Krais Jisas. ⁶*Nipaa God kimat wⁱ miutipen te Jisas kaa te hirak kakikepai me menmen enum haiu mit miyapir niutip niutip miriakem, hirak kaktaihis. Hirak keteikin mit yapirwe hirak wen hanhan mit hir enweikin sip nanwet menmen enum, hir nanisesik hirak kaktorhis. ⁷*Mar keremem te God kehimitena hi aposel hirak keriuweta hi hatip mit him mirak. Hi hemipin au. Hirak keriuweta hi hatip mit miyapir him mirak yaaim men mit ne weiwik me Isrel au. Hirak keriuweta hi hen mit heriyai heriyai ap ne weiwik ham te hir enriteiyek enisesik werek.

⁸Hi hanhan mit nerer wit hir nanitehi God. Hi hanhan mit nar ik hir nanweikin sip nanwet menmen me han enuk o hir nenehan me menmen, hir han yaaik prar prar nepu hir nikiam his mir nitehi God menmen.

Him me miyapir hir enisesim

⁹*Wi miyapir nererik neit winak ke God, hir ap hanhan neremink wipe yehes nises menmen yaaim yapirwe mau paan kir o neriuwet klos yaaim te hir nari han ke mit miyapir au emit! Hir nanriuwet menmen yaaim keremem miyapir yaain neriuwetem. Te hir nesese hiras mar im. Hir enriak yaaim enkaap mit miyapir han. ¹⁰*Im em hiram yaaim mar ke menmen yaaim hir neriuwetem mau his, o teruk o nikip mir. ¹¹Hir miyapir hiras nankintip wire wire enu enit enimtau him me mit hir netporem me him me God hir enisesim werek werek. ¹²*Hi ap ewis miyapir nerp natip mit him me God neit winak ke God naanmipror au emit! Hir enkintip enu nentar menmen im. ¹³*Mit ninin naanmipre miyapir nentar nipaa God kinin kewis Adam. Mite niuk mire Iv hire wikaru. ¹⁴*Seten hirak kemipin Adam au. Iv kerepep. Hire winin wriak menmen enum, hire weremir him me God. ¹⁵Te hir wen nises him me God, hanhan God ketike mit han, hir han yaaik prar prar nepu. Hir naanmamre hiras te hir ap nanriak menmen enum au, te God kakikepi hir nanu werek nantikerek nanintar hir nepu witeik nanine nikerek nanteiknor him mirak.

3

Him me mit kerek naanmipre mit miyapir ne weiwik miutip me God

¹*Him im yaaim. Mitik hak kerek hanhan kinin naanmamre mit miyapir ne weiwik me God, menmen im hirak hanhanem hiram yaaim. ²*Mitik kar ik kiriak menmen yaaim, te mit nansiuwe him enum au. Hirak ketenen mite piutip kerepep. Hirak naanmamre hirekes ke menmen hirak kiriakem. Hirak kakwen han kirak me menmen yapirwe te hirak kakirak menmen kar ke mitik iuwe kakriakem, te mit nantip hirak yaaik te naanmipri. Hirak han yaaik kakwet mit ne wit hak menmen mamit winak kirak. Hirak ekirtei him me God te hirak kaktip mit miyapir han em werek werek. ³Hirak ap kaam tipar si enum ere ketaritari au emit. Hirak ap ketike mit nenehan nenapan me menmen au. Hirak ketikeri enu enit werek werek. Hirak ap hanhan pewek te han kirak kenke kenterim. ⁴Hirak naanempre mite wetike nikerek nirak werek werek, hir nanises him mirak, te han kir katip kar ik: "Hirak iuwe hirak yaaik te naanmiprai me menmen yapirwe." ⁵Mitik ap naanmipre mite wetike nikerek werek

* 2:6 Ga 1:4 * 2:7 Ap 9:15; Ga 2:7-8; 2Ti 1:11 * 2:9 1Pi 3:3-5 * 2:10 1Ti 5:10 * 2:12 1Ko 14:34 * 2:13 Jen 2:7, 22; 1Ko 11:8-9 * 2:14 Jen 3:6, 13; 2Ko 11:3 * 3:1 Ap 20:28 * 3:2 Ta 1:6-9

werek au, kakirkeik te hirak naanmamre mit miyapir ne weiwik miutip me God werek a? Taauye! ⁶ Hirak mitik kises him me God nipaa ein ere in au, hirak ap naanmamre mit miyapir ne weiwik miutip me God. Mitik kar ik hirak han ekitet hirekes iuwe kentar mit hir nisesik, te hirak han kitet werek werek au. God kakawaanke kakintar hirak han kitet hirak iuwe kakir nipaa Seten epei kiriakem, te God kepirek kawaanke. ⁷ Mit nerer wit wit han ekitet hirak yaaik. Au, te hir netpiwek hirak enuk hirak yink enuk kakises menmen enum, hirak seten kakawaanke kakir saauk mit ne wit nenke hepin nekinenim.

Him me mit hir nanriak menmen me mit miyapir ne weiwik miutip me God

⁸ Mit han kerek nriak menmen me mit miyapir ne weiwik me God hir enpar ke mit ninin naanmpre mit miyapir in. Hir mit yaain enriak menmen yaaim te hir nantip hir iuwe. Hir ap nantip nanwenin him au. Him miutip keremem. Hir naam tipar si enum yapirwe au emit! Hir ap enriak menmen me God, te hir nanri pewek yapirwe me mit kerek nises him mirak au emit! ⁹ Hir han ekitet him yaaim God epei kewepyapirem kewetaiyem hiram werek te hir enisesim werek werek mekre han kir. ¹⁰ Yinin han ekitet menmen hir epei nriakem hiram menmen mit kerek ninin naanmpre mit miyapir ne weiwik miutip me God hir enriakem o au. Hir nriak menmen yaaim, hir enriak menmen mikaap mit miyapir ne weiwik miutip me God. ¹¹ *Miyapir nir hir enriak menmen werek, te mit hir nantip hir iuwe nar ke mikan nir. Hir ap nantipan nanisisan enum me mit miyapir han au emit! Hir nanim tipar si enum ere netaritari au emit! Me menmen yapirwe me God, hir enriakem werek werek. ¹² Mit nriak menmen me mit miyapir ne weiwik miutip me God hir enit miyapir niutip keriyen, hir ninin naanmamre miyapir nir nantike nikerek nir werek werek, te hir enises him mir. Hir naanmpiror nantike mit miyapir nriak menmen mekre winak kir. ¹³ Neimin hir nriak menmen yaaim yaaim me mit miyapir ne weiwik me God, mit han nantip hir yaain, te hir natip him yaaim me Krais Jisas wisenum.

Hir o as bilong menmen God kiriakem

¹⁴ Hi hanhan anen ari waswas. Hi hewis twei im, te menmen ¹⁵ *metenina kike, ti tewen ertei hinin naanmpre mit miyapir nises him me God. Hirak God kepu kiriak menmen, mit hir ne weiwik miutip mirak. Hir netenen him mirak naanmprewem nar ke teinik minan winak. ¹⁶ *Hau matip him iuwe me him mirak mar im. Him hirak God kewepyapirem kewetaiyem me Krais hau misesim hiram iuwe, te mit ap nantip hiram enum meipin au. Hiram matip mar im:

“God keriuwetek kan keweikin his kire mitik, te hirak kakteiknaiyek. God hirak keteikin mit Krais hirak Nikan kirak, wi nipaa God Himin Yaaik kikiak kekrit kau.

Hirak keteikin mit ensel hirekes.

Mit hir nisesik newepyapirek nerer wit wit. Mit nerer wit wit nemtewek nisesik.

God kitiwekhi keyin ken wit kirak, hirak kepu ein naanmpre menmen yapirwe.”

* 3:7 2Ko 8:21 * 3:11 Ta 2:3 * 3:15 Ef 2:19-22 * 3:16 Jo 1:14; Mk 16:19

4

Mit enun newen'in him neteik'in mit menmen enum

¹ *God H'im'in Yaaik katip kar ik: Maain mit han nanweik'in sip nanwet him me God, hir nan'ntau him me tipir o herwe enum kerek hanhan nanweik'in han ke mit hir nan'naaiwir him me God. ² Mit enun nemip'in hir nantip mit miyapir him enum mar im. Hekrit hekrit mit in newen'in him ere han kir kakmitorp'in katip hir nemitetp'in mit miyapir han, hiram menmen wein'm. ³ *Mit nar ik natip mit miyapir hiram enum te hir nan'tan, o hir nan'im menmen ham meiyam. Te haisu mit kerek mises him me God haisu mertei him mirak werek werek, haisu mertei God kir'ak menmen im te haisu min'in mitehi God haisu metp'iwek hirak yaaik, haisu mam'im. ⁴ *Menmen yapirwe God kir'akem hiram yaaim. Hiram enum au. Yi yitehi God yi yaitip yi han yaaik yeriuwerek, te yi yayim. ⁵ Him me God metike him yi yewen'piyek yeriuwerem hiram mir'ak menmen hiram yaaim te yi yayim.

Timoti kakri'ak menmen yaaim me Kraiss

⁶ Ti atip nit yinan ein him im, te ti mitik yaaik hir'ak menmen me Kraiss Jisas werek werek. Him yaaim me God ti hewetewem, ti esisesim. Hiram mamkepit ti eriak menmen mirak mar ke menmen mamkaap y'ink kit. ⁷ *Ti eweik'in sip ewet him me wit tipir o tipit'im wein'im kerek mit miyapir enun ne mit hir netpin nisesim. Hiram yaaim te mit kerek nises God hir han kitetim au em'it! Ti naanmampre hirekes te han kit hirak kakises him me God kerek. ⁸ *Ti esiuken ein'inem, hiram mamkepit kike, te ti y'ink kit kaku werek. Ti yaaik eriakem, te ti ehin'in eiyises him me God mekre han kit. Menmen im mamkaap him'in kit wisenum me petepin in ek, hiram mamakekpik maain ti etike God yi eiyu eiyit.

⁹ *Him im hi hetputem hiram yaaim mit nan'ntewem nanisesim. ¹⁰ *God kepu haisu memeryi'wek kaknen kak'ithis haisu mit miyapir kerek memtau him mirak misesik. Hirak hanhan kak'ikepei haisu mit yap're, maain hirak kaktaihis, haisu mit miyapir meper'ikem mamaisesim han ekitetim. ¹¹ Ti atip mit miyapir ein him manp me menmen im ti eteiknorem te hir enisesim. ¹² *Ti ap ewis mit hir nan'inan yipir nanwirak nan'ntar ti pip'ak au. Ti ehin'in mit eteiknor menmen yaaim, te hir enis'isutem. Ti atip him yaaim, esises menmen yaaim, hanhan heriuwe mit, ehises him me God, han yaaik prar prar ehu, te hir nanises him mit. ¹³ Ti wen emeriyo hi anen, ti ekine him mau tiwei me God etpin him iuwe eteik'in mit miyapir menmen mirak werek werek. ¹⁴ *Ti naanemp're hirekes te ti eriak menmen nipaa God H'im'in Yaaik kewepyap'irem kewetitem. Hirak kewetitem me wi mit profet natip God kewetitem, te mit iuwe kerek naanmip're mit miyapir ne weiwik miut'ip me God hir newis his mentar paan kit, te ti het'iwem. ¹⁵ *Ti ehises menmen im ti han ekitetim iuwe te maain mit nanir menmen ti eriakem, hir han kir katip ti epei hir'ak menmen in ek, ti hir'ak menmen yaaim iuwe. ¹⁶ Ti naanmip're menmen mit ti hirekes eriakem metike menmen ti eteik'in mit em. Ti esises him im hi hetputem, ti ekaap hirekes hetike mit kerek nemtau him mit. Te yi eiyises him me God werek werek, maain yi eiyu eitikerek.

* **4:1** 2Ti 3:1; 2Pi 3:3; 1Jo 2:18; Ju 18 * **4:3** Jen 9:3; Ro 14:6; 1Ko 10:30-31 * **4:4** Jen 1:31; Ap 10:15 * **4:7** 1Ti 1:4; 6:20; 2Ti 2:16 * **4:8** 1Ti 6:6 * **4:9** 1Ti 1:15 * **4:10** 1Ti 2:3-4 * **4:12** Ta 2:15 * **4:14** 2Ti 1:6; Ap 6:6, 8:17 * **4:15** 1Ti 5:22

5

Him mamkaap Timoti kinin naanmipre mit miyapir

1 *Ti ap ene ne mit au emit! Ti etpor main main ekepi har ke ti hikaap haai kit. Ti atip ekaap pipep yapirwe har ke ti ekaap kikrek nit. 2 Ti ekaap miyapir enun ne mit ehir ke ti hikaap miye pit. Ti hikaap miyapir nihan har ke ti ekaap yenten pit. Te ti han yaaik prar prar ehu. Ti ap han ekitet ari nihan au emit!

Him me miyapir mikan nir epei naa

3 Mitik ke mite kerek wises God, hirak kaa, te hire wepu weiniye, ap mitik kei naanmiprewe au, mit miyapir ne weiwik me God nankepiye naanmamprewe werek werek. 4 Au ek, nikerek o nepenyerer nepu, hir nanin nanirtei hiras naanempre miye haai o maamrer nir, hir naanempror emrer menmen nipaa miye, haai o maamrer nerekyorem. Hir enriakem te God han yaaik ekriuweri. 5 *Mitik ke mite hire wises God hirak epei kaa, hire wepu weiniye, mit ap naanmiprewe au, hire wises God hekrit hekrit, hire witwekhi hirak kakikepiye me menmen. 6 Te mite hap kerek mitik kire epei kaa hire wepu weiniye, hire wauriak enum wises han kire, te hire wises menmen yapirwe me ti, hire war ke mite epei waa wentar hire weweikin sip wewet God. 7 Ti etip miyapir etpor him manp hir enises him im hi epei hetputem, te mit han ap nanipor me menmen enum me wi hir naanmipror me menmen. 8 Neimin hir ap naanmamre mit nir ne weiwik miutip, o neimin hir ap naanempre miye haai nir, hir enun. Menmen enum im hir nriakem hiram enum minin menmen mit enun ap ne weiwik me God hir nriakem.

9 Mit miyapir ne weiwik me God, hir enwis niuk mir emu tiwei me miyapir nar ik hir naanempror. Neimin nepu weinim, hir ne miyapir, hir nanin 60 titu, nipaa hir neit mit niutip niutip keriyen. 10 *Mit miyapir hir entip hir epei nriak menmen yaaim mar im: Hir nine nikerek naanmipror werek werek, hir newet mit miyapir ne wit hak menmen, hir nekemyet hit me mit miyapir nises him me God neteiknor hir han yaaik nankepi. Mit miyapir nipaa menmen mewaanki, hir nipaa nriak menmen yaaim yapirwe nekepi. Neimin nriak menmen mar im, te hir mit miyapir naanmamror. 11 Hir ap enwis niuk mau tiwei hekrit hekrit naanempre miyapir nihan netike miyapir tokek kerek mit nir epei naa au, hir nepu weinin au emit! Maain hir han kir kakikrit, hir han yaaik nriak menmen me Kraus au. Hir hanhan nanino nanit mit han. 12 Te hir nanwen him nipaa hir netpim me hir nanu weinim nanriak menmen me mit miyapir ne weiwik me God keriyen. Hir nriak menmen im, te mit nantip hir nriak enum. 13 *Miyapir nihan netike miyapir tokek mit nir epei naa, hir nriak menmen mar eim metike menmen im. Hir nanu yain yain nanrer winak me miyapir han, hir nanimtau him natipan nisesan me mit miyapir han, hir nanino nantip menmen ap yaaim, te hir nantip menmen haiu minaaian hir netpim. 14 *Te hi hanhan heriuwe miyapir nihan netike miyapir tokek kerek mit nir epei naa, hir enit mit han, nanine nikerek, naanempre menmen mir me wit, te hir ap enwis mit miyapir enun nanipei enum au, haiu emu werek werek, te haiu ap yink enuk au. 15 Miyapir han epei neweikin sip newet menmen yaaim, hir nises menmen enum me Seten. 16 Mit miyapir nises him me God, mitik kei kir kaa, mite

* 5:1 Lev 19:32 * 5:5 Lu 2:37, 18:7 * 5:10 Hi 13:2 * 5:13 2Te 3:11 * 5:14 1Ko 7:9

p̄rak wepu weiniye, h̄r h̄ras naanemp̄rewe, te m̄t ne weiw̄k me God au. H̄r nankaap miyap̄r enun ne m̄t wein̄n keriyen, nanwet̄r menmen naanmam̄ror.

H̄m me m̄t iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t miyap̄r han

¹⁷*H̄ram yaaim te h̄r m̄t kerek naanm̄pre m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God ein, h̄r m̄t miyap̄r m̄t ein nanrekyor yaaim. H̄ram yaaim te h̄r enwet m̄t iuwe in pewek me w̄ wik me menmen h̄r n̄riakem mam̄re w̄ miut̄pen. H̄ram yaaim iuwe te m̄t nin̄n naanm̄pre m̄t ne weiw̄k me God netike m̄t kerek nat̄p m̄t miyap̄r h̄m me God, h̄r enwet̄r pewek me w̄ wik me menmen h̄r n̄riakem mam̄rer w̄ miut̄pen mar ke m̄t han ein. ¹⁸*Menmen im h̄ram yaaim mentar t̄wei me God mat̄p mar im: “Bulmakau kent̄rer rais haas keremsuwo, ti ap eh̄t waai eiyep̄t h̄m m̄ram au.” H̄ram wen mat̄p, “Keim̄n k̄riak menmen, h̄rak kak̄t̄ pewek mam̄rerim.” M̄t kerek nat̄p m̄t miyap̄r h̄m me God, h̄r m̄t ne weiw̄k me God naanmam̄ror nanwet̄r pewek me menmen. ¹⁹*Ti ap emtau h̄m me m̄t̄k kiut̄p h̄rak kat̄p kesiuwe h̄m me m̄t̄k iuwe naanm̄pre m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God ein au em̄t! M̄t̄k̄t̄ wik o wikak̄ tatnen tatsiuwe h̄m m̄t̄k, te ti emtau menmen h̄rak̄t̄ tatputem. ²⁰*H̄rak k̄riak menmen enum, ti enerek et̄p̄wek me ninaan me m̄t miyap̄r ne weiw̄k miut̄p me God ein, te h̄r en̄naain h̄r ap enises menmen h̄rak k̄riakem au em̄t!

²¹Me ninaan me God, Jisas Kraiss ketike m̄t n̄rak ensel, hi hetput h̄m manp. Ti eh̄ses h̄m im hi nepei hetputem. Ti eriak menmen me m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God, te ti eriakem emp̄ram emp̄ram. ²²Ti ap ewis his mentar m̄t̄k waswas te ti eh̄m̄tanek h̄rak naanm̄pre m̄t miyap̄r ne weiw̄k me God neit wit hak au em̄t! Maain h̄rak kak̄riak menmen enum, menmen enum m̄rak mam̄wit, te ti naanmam̄re h̄rekes keim̄n ti ewis his menterik eh̄m̄tanek h̄rak kin̄n naanmam̄re t̄ ne weiw̄k me God. ²³Ti ap eh̄m̄ t̄par wein̄m au em̄t! Ti h̄nap yap̄rwe, te ti eh̄m̄ t̄par wain meiyam em̄nep menmen mekre tu kit.

²⁴Menmen enum m̄t han n̄riakem, m̄t yap̄rwe h̄r nerteiyem, te haiu han kitetim haiu mertei h̄r m̄t enun. M̄t han n̄riak menmen enum n̄saw̄nem au meit, haiu mep̄tariyem. Te God han kitetim maain h̄rak kakwepyap̄rem kakteik̄n m̄t em. ²⁵Mar im, menmen yaaim m̄t han n̄riakem, m̄t yap̄rwe nerteiyem h̄r han kitetim. Te menmen yaaim m̄t n̄riakem te m̄t nerteiyem au, God han kitetim te maain h̄rak kakwepyap̄rem kakteik̄n m̄t em.

6

H̄m me m̄t h̄r n̄riak menmen me m̄t n̄r iuwe

¹*M̄t kerek n̄riak menmen me m̄t n̄r iuwe h̄r han ekitet m̄t iuwe n̄r h̄r yaain, te h̄r m̄t iuwe ap nant̄p enum me niuk me God kaktike menmen m̄t ne weiw̄k me God h̄r n̄riakem. ²*M̄t kerek n̄riak menmen me m̄t n̄r iuwe h̄r nises h̄m me Kraiss, h̄r ap nan̄nan yip̄r nanw̄rek han kakitet nan̄r ik: “H̄rak kai yinak kerekek, te hi eweik̄n sip ewet h̄m m̄rak eh̄ses han kai kerekek.” Menmen im au em̄t! H̄r han ekitet menmen yaaim en̄riak menmen yaaim iuwe nankaap m̄t iuwe n̄r nentar m̄t iuwe n̄r nises h̄m me Kraiss, h̄r hanh̄ni nanrekyor yaaim.

* 5:17 1Ko 16:18 * 5:18 Diu 25:4; 1Ko 9:9; Mt 10:10 * 5:19 2Ko 13:1 * 5:20 Ga 2:14; Ef 5:11 * 6:1 Ef 6:5; Ta 2:9-10 * 6:2 Fm 16

Menmen yaaim yi eiysesim te yi eiyou werek werek

Hekrit hekrit ti eteik'in mıt menmen im ti etporem te hır enisesim. ^{3*}Jisas Kraıs ketpai hım yaaim hırak kekepai haiu mises God. Mıtık hak hırak ap kises hım yaaim me Mıtık luwe kaiu Jisas Kraıs, hırak katıp mıt hım ham, ⁴hırak mıtık enuk paan tokim kerteı menmen me God werek werek au. Hırak hanhan ketike mıt han hır natıpan nanınehan nanıntar hım weinım. Hım im mamrıak mıt hır han kekriř han enuk nerıuwehan, hır nenehan me menmen, hır natıpan enum nesıuwehan hım enum, hır han kitet enum me nır yinan. ^{5*}Mıt nar ik nıpaas nises God, te in ek hır neweik'in sip newet God, te hım mıřak mau mekre han kır au. Hır newaank hıras han kır enuk netari hım mıřak. Hır han kitet hır natıp mıt hım me God hıram mamkepi, hır nanıt pewek yapırwe, te hır nanu werek werek. Te hır au.

^{6*}Mıt han yaaik nanu nanrıuwe menmen hır nıpaas ere in netenenim, hır nanises hım me God, te menmen im mamkepi hır nanu werek werek. ^{7*}Nıpaas mıyerer naiu ninai, haiu me his mepnen. Maain haiu mami, haiu mamıhis mamno. Pewek hıram ap te mamırkeik mamkepai te God kaktıp haiu yaain te haiu mamu werek werek a? Taauyem! ^{8*}Haiu metenen menmen mamım mamtıke menmen haiu mamrıuwetem naanmamre yınk kaiu, hıram werek. ^{9*}Te mıt kerek hanhan nanıt pewek yapırwe, hır nıre sak ketut hapık me menmen mının hırak kakno kakım au. Hırak ketari hırak kenke kaa kekre hei. Mıt kerek hanhan pewek yapırwe, hır nıre sak. Han kır kakınke kakıntar menmen yapırwe te hır nanises menmen enum, hır nanıwaank hıras. ¹⁰Mıt han kır kenke kentar pewek, hıram hır o as me menmen enum yapırwe. Mıt han hır han kır kenke kentar pewek, te hıram menıpi hır neweik'in sip newet God. Maain hır han tewenın hıras me menmen enum hır nıřakem.

Ti naanempre menmen God kewisim mekre han kit

¹¹Te ti mıtık ke God, ti enepın menmen im enum. Ti eweik'in sip ewetıwem. Ti erıak menmen yaaim ehises menmen God hanhan haiu mamisesim, ehises hım mıřak, ti hanhan mıt, ti han tokik ehu me mıt hır nerekyut menmen enum, ti ap han enuk herıuwe mıt erekyor enum au emıt! ¹²Ti ehises menmen God emıkre han kit iuwe enum emır ke mıt hır hanhan nesıuknen waswas nanıt menmen. Ti hırak menmen marım, hıram mamkepit te ti ehises menmen mıřak werek werek ere maain ti etıke God yi eiyou werek werek. Nıpaas God kehımıtenut me menmen im, ti nepei atıp mıt yapırwe etpor har ik: "Hi amı ehises hım yaaim me God." ¹³Hi hetput me nınaan me God kerek kırıak menmen yapırwe mamu mamıt, hırak ketike Jisas Kraıs kerek nıpaas katıp hım yaaim me God kerp nınaan me mıtık iuwe gavman Pontias Pailat, ¹⁴me nınaan me God ketike Kraıs Jisas hi hetput, ti naanempre hırekes ehises hım nıpaas hi hetputem, te mıt han ap nantıp enum me menmen im au. Ti naanempre menmen im ere Mıtık luwe kaiu Jisas Kraıs kaknen kakwepıyapır hırekes me wı God kaktıp hırak werek te hırak kakrıuwet Kraıs pıke kaknen. ¹⁵Kraıs pıke kaknen me wı kerek God kımat hırak kaknen, God ik hırak yaaik kerekek hırak Mıtık luwe kının mıt iuwe yapırwe, hırak hırekes kerekek hırak iuwe. ¹⁶Hırak kerekek kaki au hırak kaku tipmain tipmain enum eik. Hırak kau kekre sı iuwe merhıhe wısenum mının wepni ap te mıt nanıno menep nanıřak taau! Nıpaas ere in mıtık kiutıp ap kırek, ap te haiu mıt ne tı nanıřak taau.

* 6:3 2Ti 1:13; Ga 1:6-9 * 6:5 2Ti 3:8, 4:4; Ta 1:14 * 6:6 1Ti 4:8; Fl 4:11-12; Hi 13:5 * 6:7 Jop 1:21; Ekl 5:15 * 6:8 Pro 30:8 * 6:9 Pro 23:4, 28:22

Haiu mıt emwenıpi niuk mırak hırak iuwe, hırak kakinın naanmamre menmen yapırwe tipmain tipmain enum eik. Keremem.

Hım me mıt hır netenen menmen yapırwe

¹⁷ Ti atıp mıt kerek netenen pewek yapırwe, hır ap han kitet hıras hır yaain ninın mıt han ein, au emıt! Hır ap han ektıp menmen mır yapırwe mamkepi taau. Hıram mamıwaank waswas. God kerek kewetai menmen yapırwe mamrekyei han yaaik, hırak kerekek kakıkepi. Pewek taau! ¹⁸ Ti etpor pewek mamkepi te hır nanu werek au. Menmen yaaim hır nırıak mıt em hıram mamkaap hıras hır nanu werek werek. Te hır enrıak yaaim enkaap mıt enwetır menmen mır yapırwe. ¹⁹ Hır nanrıak menmen im nanır ke hır nemi menmen me maaın mamkepi. Hıram yaaim mar ke teinık kıkıkaap wınak keperp, hıram mamkepi nanu werek werek nantike God tipmain tipmain enum eik. Hır nanrıak menmen mar im in ek, hır enu werek werek nanır maaın hır nantike God nanu. Menmen im keremem mamkepi hır nanu werek werek. Pewek taauye!

Ti naanempre menmen mıt werek werek

²⁰ *Timoti, ti naanempre hım yaaim me God werek werek nıpa mıt han netputem, te ti atıp mıt han em. Ti eweikın sip ewet hım enum weinım ap mises hım me Kraıs. Ti eweikın sip ewet hım enum me meremir hım yaaim haiu misesim. Mıt nemipın natıp nar ik: “Yi eiyises hım maiu yaaim, te yi eiyırtei wısenum.” Menmen im au emıt! ²¹ *Mıt han hır nises hım mar im, te hır nınaaiwır hım yaaim me Kraıs newaank hıras.

Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mepır keremem

Tiwei Pol Kewisik Ken Timoti - 2 Menmen me tiwei ik

Pol katip Timoti gude 1:1-2

Pol kewepyapir menmen mau mekre ehan kirak katip Timoti em 1:3-2:13

Pol katip Timoti menmen me ewok hirak kakisessim 2:14-4:5

Pol katip Timoti menmen mau emarkeik me hirkes 4:6-18

Pol katip Timoti him mkaru 4:19-22

1 *Hi Pol hi aposel ke Kraisi Jisas. God kehimitena hi hatip mit miyapir him mirak hentar nipaa hirak katip mit kerek nises him me Kraisi Jisas, hir nanit himin yaaik nanu werek werek.

2 *Timoti, ti nikan kai yaaik ke menmen me God, hi heswut tiwei ik e. Hi hanhan God Haai ketike Kraisi Jisas Mitik Iuwe kiau hirakit han tewenit tatrekyut yaaim, te ti ehu werek werek.

Haiu ap yink enuk mentar him yaaim me God au emit

3 *Maamrer nai hir epei nises him me God, hir nekepa te hi hises him mirak har ke hir nisesim. Hi hertei hekre han kai hi hisesim werek werek. Witaan wanewik hi hitehi God menmen, hi han kitetit te hi hatip God hirak yaaik kenterit. 4 Hi han kitet nipaa hawir winaipisakit, ti hikit. Hekrit hekrit hi hanhan arit te hi han yaaik ehu. 5 *Hi han kitet menmen me God ti hisesim, ti ap hemipin au. Ti hisesim werek werek. Nipaa maam pit niuk mire Lois wetike miye pit Yunis hir ninin nises God werek werek, te in ek hi hertei werek ti hisesik har ke nipaa hir nisesik. 6 *Te in ek hi eketut han em te ti naanpire menmen yaaim nipaa God kewetutem wi kerek hi hewis his mentar paan kit hitehi God me ti. Ti eriakem iuwe ehir ke mitik ketenwo si yeunek merhhe, ti ekaap mit eriuwerem 7 *hentar ti hertei God ap kewetai Himin kirak Yaaik hirak kenipai haiu mnaain au. God Himin Yaaik kenipai haiu mamu han tokik, haiu hanhan mit, hirak kekepai haiu mamwen han kai me menmen haiu mamisesim.

8 *Te ti ap yink enuk hatip mit miyapir him me Mitik kiau Iuwe au emit! Ti yink enuk heriwa hi hekre winak enuk ke gavman hentar hi hatip mit miyapir him mirak au emit! Mit nanrekyut enum hentar ti hatip mit miyapir him me God, hirak kakikepit te ti han tokik ehu etikewa me menmen im. 9 *God kekepai ketaihis keninai haiu mamre nikerek mirak. Hirak kehimitenai kentar haiu yaain au. Haiu enun. Hirak kehimitenai kentar han kirak kerekek hirak han teweninai. Nipaa God kewis ti wen au, hirak han teweninai katip maain hirak kaksuwe Kraisi Jisas kaknen kakikepai. 10 *Te in ek, hirak epei keteiknai hirak han teweninai. Hirak keruwet Jisas Kraisi hirak epei kan kaktaihis naanmamrai. Hirak keremir menmen menip haiu mit haiu mami, hirak keteiknai keriuwe him mirak yaaim mar kerekek haiu mamit himin yaaik haiu mamu werek werek tipmain tipmain enum eik. 11 *Me him mirak yaaim keremem, hirak kehimitena hi aposel kirak, hi hewep him mit miyapir hetpor him mirak. 12 Mit nerewaank nenterim, te hi yink enuk au. Hi hertei keimin hi eisesik,

* 1:1 Ef 1:1 * 1:2 1Ti 1:2 * 1:3 Fl 3:5; Ap 23:1, 24:16 * 1:5 Ap 16:1 * 1:6 1Ti 4:14

* 1:7 Ro 8:15 * 1:8 Ro 1:16 * 1:9 Ef 1:8-9; Ta 3:5 * 1:10 1Ko 15:55-57; Hi 2:14 * 1:11

1Ti 2:7

hi hertei h̄rak naanm̄pre menmen h̄rak keh̄m̄itenewem hi h̄r̄iakem ere w̄i maain h̄rak kaknen skelim m̄t han kitet menmen h̄r̄ n̄r̄iakem.

¹³ *Te ti ehises h̄m̄ yaaim ti hemtewem hi n̄paa hetputem. H̄m̄ im h̄ram m̄re piksa meteiknut menmen yaaim. Ti wen eises Krais Jisas ti hanhanek ketike m̄t har ke haiu m̄t yap̄rwe ne Krais Jisas m̄r̄iakem.

¹⁴ *Ti naanempre werek werek h̄m̄ yaaim me Krais God H̄m̄n̄n Yaaik kerek kau kekre han kaiu h̄rak epei kewetutem.

¹⁵ *Ti hertei werek werek h̄rak Fiselas, Hemosenis tetike m̄t han yap̄rwe ne provins Asia h̄r̄ ȳnk enuk neriuwa n̄neina n̄naip̄isa me w̄i m̄t newisa hi hen hekre w̄nak enuk ke gavman. ¹⁶ Hi hanhan God kakr̄iak m̄t̄ik Onesiforas ketike m̄t n̄rak menmen yaaim. Me w̄i yap̄rwe h̄rak kekepa kenipa han yaaik. H̄rak ȳnk enuk kent̄ar hi ekre w̄nak enuk au. ¹⁷ H̄rak k̄ipiun wit iuwe Rom, h̄rak k̄inketnau k̄inketnau ere h̄rak kenepya. ¹⁸ *Ti hertei werek menmen yap̄rwe Onesiforas kerekewem kekepa keriuwerem keit wit Efesas. Hi hanhan M̄t̄ik Iuwe hanhanek kakrek̄ȳwek yaaim me w̄i maain h̄rak skelim haiu m̄t han kakitet menmen haiu m̄r̄iakem.

2

Ti h̄r̄iak menmen me Krais har ke m̄t̄ik ke ami yaaik

¹ Te ti n̄kan kai ke menmen me God, ti hepu han tokik heriuwe menmen mamkepai kerek God keweteyem kent̄ar haiu ne Krais Jisas. ² H̄m̄ mei yap̄rwe ti epei hemtau hi hetpim m̄t yap̄rwe nemtewem, ti at̄ip m̄t han yaain em, te maain h̄r̄ nant̄ip m̄t miyap̄r han em.

³ *M̄t̄ h̄r̄ neriwaank me menmen, ti wen han yaaik ehu ehises h̄m̄ me Jisas Krais werek werek eh̄r̄ ke m̄t̄ik ke ami kises h̄m̄ me m̄t̄ik iuwe k̄irak. ⁴ M̄t̄ik ke ami ap k̄ir̄iak menmen me m̄t han au. M̄t̄ik k̄irak iuwe kerek. H̄rak hanhan kaknip m̄t̄ik iuwe k̄irak han yaaik kakriuwerek kerek. ⁵ *M̄t̄ik kesiuknen ketike m̄t han, te h̄rak ekises h̄m̄ werek werek au, h̄rak kakin̄n m̄t, h̄rak ap kak̄it menmen au. H̄rak kak̄imtau h̄m̄ kakisesim, te h̄rak kak̄it menmen. ⁶ *M̄t̄ik kaan ni m̄rak kam̄r̄ menmen iuwe, maain h̄rak kakin̄n kak̄it menmen epei me yaaim, m̄t han nanisesik. ⁷ Ti han kitet menmen wikak im hi hetputem. H̄ram m̄re piksa meteiknut menmen. M̄t̄ik Iuwe kak̄ikepit te ti hertei menmen im werek werek.

⁸ *Hekrit hekrit ti han ekitet Jisas Krais. H̄rak k̄ire m̄t̄ik, h̄rak nepenyek ke m̄t̄ik iuwe Devit ke Juda. H̄rak Jisas h̄rak k̄ire God, h̄rak kaa p̄ike kekrit kepu kepeit kar ke hi hat̄ip m̄t em meriuwe h̄m̄ mai yaaim. ⁹ *M̄t̄ nerewaank hi hepu hekre w̄nak enuk har ke m̄t̄ik k̄ir̄iak enum hentar hi hewepyap̄r h̄m̄ yaaim me Krais. Te m̄t ap newen̄n h̄m̄ me God au. H̄ram mepno ein ein. ¹⁰ *H̄ram mepno ein ein te hi han yaaik hepu hetike menmen im enum hentar hi hertei menmen hi h̄r̄iakem h̄ram mamkaap m̄t kerek God keh̄m̄tenor h̄r̄ m̄t ne Krais Jisas, h̄rak kak̄ikepi kaktorh̄is h̄r̄ nantikerek nanu werek werek tipmain tipmain enum eik. ¹¹ *Haiu mertei h̄m̄ im h̄ram mat̄ip werek. H̄ram mat̄ip mar im: “Haiu mami mantike Krais Jisas, te haiu mantikerek mamu.

* **1:13** 1Ti 4:6, 6:3; Ta 1:9, 2:1 * **1:14** 1Ti 6:20 * **1:15** 2Ti 4:16 * **1:18** Ju 21 * **2:3** 2Ti 1:8; 4:5 * **2:5** 2Ti 4:8 * **2:6** 1Ko 9:7, 10 * **2:8** 1Ko 15:4, 20; Ro 1:3 * **2:9** Ef 3:1; Fl 1:12-14 * **2:10** Ef 3:13; Kl 1:24 * **2:11** 2Ko 4:11

12 *Haiu mamu han tokik me menmen enum m̄it nerekyeyem, te maain haiu mamu mamtikerek naanmamre mit.

Haiu mepak̄nek te h̄rak kakraipak̄n.

13 *Haiu mare mamisesik, te maain au haiu m̄napen, h̄rak wen kakises h̄m m̄rak. H̄rak kakweik̄n his taau.”

M̄it̄ik kime menmen werek werek kar ik, God kakt̄ip h̄rak yaaik

14 *Hekrit hekrit ti ek̄iak han ke m̄it̄ miyap̄ir nit en me h̄m hi hetputem. Ti etporem h̄m manp God kak̄irem, ti etpor h̄r ap en̄nehan me h̄m ham h̄m ham au em̄it! Menmen im mamkaap m̄it kerek nemtewem au. H̄ram mamriwaank.

15 *Ti h̄irekes eriak menmen yaaim enip God han yaaik eh̄r ke m̄it̄ik k̄riak menmen yaaim, h̄rak ȳnk enuk au. Ti hewepyap̄ir h̄m me God eteik̄n m̄it em werek werek. 16 *Ti enapen h̄m enum wein̄m hentar h̄m mar im mamri m̄it han k̄r te h̄r nanises menmen enum yap̄irwe. 17 *H̄m im enum mar wikes teknei m̄wap̄in ȳnk ke m̄it. H̄m me m̄it̄ik̄t wik it Haimenias ketike Failitas h̄ram enum mar ke wikes teknei. 18 H̄rak̄it t̄naip̄is h̄m yaaim me God, h̄rak̄it tat̄ip God epei keithis m̄it k̄k̄ian. Te h̄rak̄it teweik̄n han ke m̄it han te h̄r ap nises h̄m yaaim au. H̄r nises h̄m enum mar hi epei hetpim.

19 *M̄it̄ nises h̄m me God, h̄r n̄re tein̄k God kam̄r mau w̄nak, h̄r ap te nanises h̄m enum nan̄iwaank h̄ras au. Me m̄it̄ in God kat̄ip h̄m im: “M̄it̄ik Iuwe kertei neim̄n h̄r n̄kerek n̄rak, neim̄n au. Neim̄n nat̄ip M̄it̄ik Iuwe naanm̄ipror, h̄r en̄nep̄in enkeip̄in menmen enum.”

20 *Mekre w̄nak iuwe yaaik sar metike m̄n yap̄irwe mepeit. M̄n ham m̄re gol, m̄n ham m̄re silva, m̄n ham m̄re toni wein̄m. M̄n yaaim m̄it newis menmen mekrerem newet m̄it em h̄r nan̄m. M̄n enum me toni wein̄m o sar, h̄r newis menmen enum me teipe wenut mekrerem.

21 *Keim̄n kenp̄in kekeip̄in h̄m enum h̄rak kak̄r ke m̄n yaaik kerp kem̄r̄ M̄it̄ik Iuwe kak̄riak menmen yaaim ekriuwerek.

22 *Ti er̄r enep̄in ekeip̄in menmen m̄it pipep hanhanem. Menmen im au em̄it! Ti etike m̄it yaain han k̄r yaaik prar prar, h̄r nitehi God menmen, yi eiyises menmen yaaim me God, yi eiyises h̄m m̄rak, hanhan m̄it, yi han yaaik eiriuwe m̄it yi eikiyan eiyu eiȳt. 23 *Ti enaaiw̄r h̄m enum kerek m̄it netari menmen me God h̄r nituthiyem au em̄it! Ti hertei yi yat̄ipan me h̄m mar im enum yi einahan me menmen im. 24 *M̄it̄ik kerek kime menmen me M̄it̄ik Iuwe, h̄rak ketike m̄it han nan̄nehan au em̄it! H̄rak eku han yaaik ekriuwe m̄it yap̄irwe kakteikn̄r menmen me God h̄rak han ek̄wei ekwaai, 25 *kerek keteik̄n m̄it enun menmen m̄r enum h̄r nisesim. Ti ar̄iakem haiu mep̄itari God kak̄ikepi te h̄r nanweik̄n sip me menmen enum nan̄rtei h̄m yaaim nanisesim o au. 26 N̄ipaa Seten keweik̄n han ke m̄it kar ke h̄rak ketorhis nekre hepin m̄rak, h̄rak kenipi nises han k̄rak. Te h̄r nan̄rtei h̄m yaaim h̄r nan̄r̄r nan̄nep̄in nankeip̄in hepin me Seten nan̄r ke sauk m̄r̄r̄r mekeip̄in hepin me m̄it.

* 2:12 Mt 10:33 * 2:13 Ro 3:3-4; Nam 23:19; Ta 1:2 * 2:14 1Ti 6:4; Ta 3:9 * 2:15 1Ti 4:6; Ta 2:7-8 * 2:16 1Ti 4:7 * 2:17 1Ti 1:20 * 2:19 Nam 16:5, 26; Jo 10:14; 1Ko 8:3; Ais 52:11 * 2:20 1Ko 3:12 * 2:21 2Ti 3:17 * 2:22 1Ti 6:11 * 2:23 1Ti 4:7 * 2:24 1Ti 3:3; Ta 1:7 * 2:25 1Ti 2:4

3

Wɨ menep Krajs Jisas p̄ike kaknen, mɨt nanrɨak menmen enum yapɨrwe

1 *Ti han ekitet menmen im. Maain wɨ menep Krajs Jisas p̄ike kaknen, menmen enum iuwe mamɨkrit mamnen. 2 *Mɨt hanhan hɨras keriyen, hɨr paan tokik, hɨr han kitet hɨr hɨras iuwe, hɨr nantɨp mɨt enum, hɨr nanises hɨm me miye haai au, hɨr han yaaik neriuwe menmen mɨt nanrekoyorem nankepi neriuwerem au, hɨr nantɨp hɨram menmen weinɨm. Hɨr nanɨnapen menmen yaaim. 3 Hɨr hanhan mɨt au, hɨr nanɨnapen te nanu nanɨt, hɨr nansiuwe hɨm enum, hɨr nanwenɨn han kɨr me menmen enum au, hɨr mɨt enun nepan nanɨnaain menmen yaaim. 4 Hɨr nanises hɨm mɨr hɨras au, hɨr han kakitet enum enum, hɨr han kitet hɨr nertei menmen yapɨrwe, hɨr hanhan menmen me Seten mamrekoyor han kɨr yaaik. God au. 5 *Hɨr nemipɨn nanises menmen me God, te mɨt nanɨrem, te menmen iuwe me God mau mekre han kɨr au. Ti eweikɨn sip ewet mɨt nar ik.

6 *Mɨt han nar ik hɨr nen natɨp hɨm yaaim meit winak me mɨt hɨr nemipɨn miyapɨr enun netari hɨr yɨnk enuk neriuwe menmen nɨpaa hɨr nɨrɨakem, hɨr han kɨr kakrit hɨr nanises hɨm heriyai heriyai. 7 *Hɨr nanɨmtau hɨm me mɨt yapɨrwe, te hɨr nertei hɨm me God werek werek au. 8 *Nɨpaa Janis ketike Jambris hɨrakɨt teit hɨm me maam nɨpu kiau Moses hɨm tewɨrem. Mar im mɨt in hɨr nemɨnpep hɨm yaaim me God weinɨm. Te hɨr mɨt han kɨr enuk, hɨr netari hɨm yaaim me God au. 9 Hɨr hɨm mɨr mamɨkrit iuwe au. Mɨt yapɨrwe nanɨrtei menmen mɨr enum memipɨn mar ke nɨpaa mɨt nertei me menmen enum Janis ketike Jambris hɨrakɨt tɨrɨakem.

Ti ewis hɨm me God mekre han kit ti ehisesim

10 Au, ti etikewa hawɨr wariyakɨt, te ti hertei hɨm mai, ti hertei menmen hekrit hekrit hi hɨrɨakem. Ti hertei han kai hi hises God werek werek, hi han kekrit han enuk heriuwe mɨt waswas au, hi hanhani. Hi hepu han tokik me menmen enum mɨt nerekyewem. 11 *Ti hertei mɨt nesiuwe hɨm neiyep te hɨr nerewaank iuwe. Ti hertei menmen mɨt nerekyewem meit wit Antiok, Aikoniam, Listra, mɨt en neiyep nerewaank enum. Hi haa au, God kekepa hi wen hepu. 12 *Mɨt yapɨrwe kerek hanhan nises Krajs Jisas werek werek, mɨt nanɨnɨp nansiuwe hɨm nanriwaank. 13 Te mɨt enun netike mɨt han enun newisesik, maain hɨr nanrɨak enum iuwe, Seten hɨrekes kamitorpɨn, hɨr nanmitetpɨn mɨt miyapɨr yapɨrwe.

14 *Te ti wen ehises hɨm yaaim nɨpaa mɨt netputem ti hisesim hentar ti hertei werek mɨt kerek hɨr netputem hɨr yaain. 15 *Nɨpaa ti kike miye pit wetike maam pit hɨr netput hɨm yaaim me God. In ek haiu mɨt metputem ti hisesim. Hɨm im hɨram yaaim mamteiknut menmen yaaim ti ehisesim me Krajs Jisas te maain God kakikepit kaktuthis ti nɨkan kɨrak. 16 *Nɨpaa God Hɨmɨn Yaaik kewep han ke mɨt, hɨr newis hɨm mɨrak mau tɨwei. Hɨm im yaaim mamteikɨn haiu mɨt menmen, mamwepyapɨr menmen enum haiu mɨrɨakem, mamkepai haiu mamweikɨn han kiau, mamteiknai menmen yaaim haiu emisesim te han kiau yaaik prar prar. 17 *Hɨram mamkepai haiu mɨt ne God haiu yaain te haiu mamrɨak menmen yaaim yapɨrwe mɨrak.

* 3:1 1Ti 4:1 * 3:2 Ro 1:29-31 * 3:5 Mt 7:15, 21; Ro 2:19-20; Ta 1:16 * 3:6 Ta 1:11 * 3:7 2Ti 2:25 * 3:8 Eks 7:11, 22; 1Ti 6:5 * 3:11 Ap 13:50, 14:5, 19; Sam 34:19 * 3:12 Mt 16:24; Jo 15:20; Ap 14:22 * 3:14 2Ti 2:2 * 3:15 Jo 5:39 * 3:16 Ro 15:4; 2Pi 1:21 * 3:17 2Ti 2:21

4

Ti atip mıt miyapır hım yaaim me God

1-2 ^{*}Hi hetput hım manp, God Haai ketike Jisas Kraais, hırakıt tırawır teit ninaan mırakıt. Hi hetput hentar Jisas Kraais pıke kaknen te maain hırak skelim mıt nepu nantıke mıt kerek epei naa. Hi hetput te ti atıp mıt miyapır hım me God, ti eteikın mıt hır nises menmen enum, ti enerı, ekeyor han kır te hır enises menmen yaaim. Ti eteiknorem werek werek han enuk eriuweri au emıt! ³*Ti erıak menmen im hentar maain mıt miyapır hır nanınapen nanımtau hım yaaim me God au. Hır hanhan nanımtau hım enum me memipın mamnıp han kır yaaik. Te hır nanrı mıt yapırwe nanitorhi te hır nanıtpor hım, hır hanhan nanımtewem. ⁴*Hır nanweikın sip nanwet hım yaaim em, hır nanises hım weinım me mıt. ⁵Hekrit hekrit te ti naanmamre hırekes, ehırp han tokik me menmen enum enum mamnen, ti atıp mıt hım yaaim me Kraais Jisas te hır nanımtewem. Ti erıakem iuwe, te ti ere mıtık ke God yaaik.

Wok me Pol hıram menep epei au

⁶*Ti ehises menmen hi hetputem, te hi au. Wı epei mamnen te mıt naniyep te hi hahi. ⁷*Hi epei hırıak menmen God nıpaa kehımıtena hi hırıakem. Hi hıre mıtık kesıuknen resis ken kıpıun mak. Menmen hi hırıakem hıram epei au. ⁸*Te menmen yaaim me hımın kai memeriyo mıwaaı meıt wit ke God. Maain God hırak Mıtık Iuwe Yaaik skelim mıt, hırak kakwetewem. Te hi kiutıpen au. Hırak kakwet mıt han kerek nanmeriyıwek hır hanhan hırak kakwepyapır hırekes kakıt tı ik, hır nantikewa haiu mamıt menmen yaaim hırak kakwetaiyem.

Hım meiyam kike

⁹*Ti ap era era ehıt yayıwe au emıt! Ti enen waswas hentar

¹⁰*Dimas epei kınaıpısa ken wit Tesalonaika, hırak hanhan kerıuwe menmen enum mıt hanhan em. Kresens epei ken wit Galesia, Taitas ken wit Dalmesia. ¹¹*Luk kiutıpen kerekkek kau ketikewa. Ti ehıthis Jon Mak hırak kaktikewıt yi einen in kakıntar hırak yaaik kakıkepa. ¹²*Hi herıuwet Tikikas hırak epei ken wit Efesas. ¹³*Wı kerek ti enen, ti ehıt saket kai nokik kerek nıpaa hi enemıtın ewısım mıwaaı meıt wınak ke Kapas keıt wit Troas. Te ti etıwem mamtıke tıwei meı. Tıwei mıt nıpaa mıt nırıakem me miyak patın, ti etıwem eiyım enen hi hanhanem iuwe.

¹⁴*Aleksanda, mıtık kime bras ain, hırak kerekıyo menmen enum enum. Mıtık Iuwe kakrekıwek enum mamrer menmen me hırak epei kerekıyewem. ¹⁵Ti naanempre hırekes me hırak hentar hırak katıp enum enum me hım yaaim me Kraais haiu matıp mıt em. ¹⁶*Wı hi hının hen kot ke gavman hatıp hım naanempre hırekes, mıt han nekepa au, hır nınaıpısa. Hi hanhan Mıtık Iuwe ap han kıtet menmen im enum hır nırıakem keremem. ¹⁷*Te Mıtık Iuwe kekepa kerekıyo hi han tokik hau. Mar im hi hatıp mıt hım me God te mıt yapırwe neıt kot nemtewem. Te Mıtık Iuwe kekepa, mıt ap neiyep hi haa au. Hi hepu werek. ¹⁸Maain Mıtık

^{*} **4:1-2** Ap 10:42; Ro 14:9-10   ^{*} **4:1-2** Ap 20:20, 31   ^{*} **4:3** 1Ti 4:1; 2Ti 1:13   ^{*} **4:4** 1Ti 4:7
^{*} **4:6** Fl 2:17   ^{*} **4:7** 1Ti 6:12   ^{*} **4:8** 1Ko 9:24-25; Rev 2:10   ^{*} **4:9** 2Ti 1:4   ^{*} **4:10** Kl 4:14; Ta 1:4
^{*} **4:11** Kl 4:14; Ap 15:37-39   ^{*} **4:12** Ef 6:21-22   ^{*} **4:13** Ap 20:6   ^{*} **4:14** 1Ti 1:20; Sam 62:12; Pro 24:12; Ro 2:6   ^{*} **4:16** 2Ti 1:15   ^{*} **4:17** Ap 23:11, 27:23; Dan 6:22

Iuwe kakikēpa me menmen enum enum kakiriya kakwisa hahit wit kīrak naanmamprau. Haiu emwenipi niuk mīrak hīrak iuwe tipmain tipmain enum eik. Keremem.

¹⁹*Ti atip Prisila wetike Akwila hīr netike mīt miyapir nīkerek ne mītīk Onesiforas, ti etpor hīr yaain. ²⁰*Irastras wen kepu wit Korin. Hi hinaipis Trofimas hīrak kīnap keit wit Mailitas. ²¹Te ti enen wasenum. Maain hawī hitan nīme yuwerep mamnen.

Yubyulas, Pyudens, Lainas tetike mīte Klodia natip ti yaaik, hīr netike nit yinan yapirwe in.

²²Hi hanhan Mītīk Iuwe kaku kakikre han kit. Hi hanhan Mītīk Iuwe han yaaik kīrak kaku kaktikewi.

Mepir keremem

---

* 4:19 Ap 18:2; 2Ti 1:16-17   * 4:20 Ap 19:22, 20:4

Tiwei Pol Kewisik Ken Mitik Taitas Menmen me tiwei ik

Pol katip Taitas him gude 1:1-4

Him me mit iuwe ninin naanmipre emit ne sios 1:5-16

Menmen mit miyapir ne sios nanisesim 2:1-3:11

Pol katip Taitas him mikaru 3:12-15

¹ Hi Pol hi hiriak menmen me God, Jisas Krai kehimitena hi aposel kirak. Hirak keriuweta hi hepno ekaap mit God kehimitena hir mit narak, te hir enises him mirak werek. Hi etpor him yaaim, te hir enirtei enises menmen me God. ² Hi ekaap mit hir nanises him me God nanmeriyiwek hirak kaknen kaktorhis, te hir nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik. God hirak kempin au. Nipaa enum eik hirak kirak ti wen au, hirak katip hirak hanhan mit nantikerek nanu nanit tipmain tipmain enum eik. ³ *Hirak ketpim epei au, maain wi ham hirak kehimitanem, hirak kewepyapirem. Hirak kewepyapirem keriuwe him hirak kewetewem, te hi atip mit em. God katip hirak kaktaihis haiu mit keriyen, te hirak keweto him im hi atip mit em.

⁴ *Taitas, hi Pol hewisut tiwei ik kan. Ti nikan kai ke menmen me God haiu yapirwe misesim. Hi hanhan God Haai ketike Krai Jisas kerek kekepai kaktaihis, hirakit tatrekyut yaaim, te ti ehu werek werek.

Him me mit iuwe naanmipre mit ne weiwik me God

⁵ Hi hinaiwirit ti hepu wit Krit, te ti eriak menmen ere werek nipaa hi hiriakem. Ti ehimitan mit iuwe naanempre mit miyapir ne weiwik me God nerer wit wit mar ke nipaa hi hetputem. ⁶ *Mit iuwe nipaa ere in hir niriak menmen enum au, hir naanmamre mit miyapir ne weiwik me God keriyen. Hir neit miyapir niutip niutip keriyen. Nikerek nir enises him me Krai, te hir mit han ap nansiuwe him nantip nikerek nir niriak enum nises han kir weinim ap nemtau him me miye haai au emit! ⁷ *Mitik iuwe naanmipre menmen me God, te hirak nipaa ere in kirak menmen yaaim. Hirak mitik enuk paan tokik au emit! Hirak ap han enuk waswas keriuwe menmen au emit! Hirak kaam tipar si enum ere ketaritari au emit! Hirak ketike mit han nenehan nenehan me menmen au emit! Hirak hanhan kakit pewek te han kenke kenterim au emit! ⁸ Au, hirak ekikaap mit han nan neke wit hak, hirak hanhan ekises menmen yaaim. Hirak naanempre hirekes ekriak menmen yaaim ekises him me God. Hirak ekwenin han kirak te hirak eku werek. ⁹ *Hirak ekises him yaaim nipaa haiu metporem, te hirak kaktip mit kakikepi kakriuwe him im yaaim, hirak kakri han ke mit ap nises him yaaim, te hir nanirtei menmen enum hir nisesim.

Mit enun ne wit Krit natip him weinim nemipin

¹⁰ *Hirak ekriak menmen im ekintar mit yapirwe ein ne weiwik me God hir nnapen nemtau him me Krai. Hir natip me menmen weinim nemitpin mit neriuwerem. Mit yapirwe nar ik hir nises him me mit kerek natip nar ik: "Yi eirekir yank ki, te yi yises him me God werek werek."

¹¹ *Hir mit nar ik nemitpin mit neriuwe him mir im enum. Hir nari

* 1:3 Ef 1:9-10; Ta 2:10, 3:4; 1Ti 1:1, 11 * 1:4 2Ko 8:23; Ga 2:3; 2Ti 1:2; 4:10; Ro 1:7 * 1:6 1Ti 3:2-7; 2Ti 2:24-26 * 1:7 1Ko 4:1 * 1:9 2Ti 4:3; Ta 2:1 * 1:10 1Ti 4:7 * 1:11 Jo 10:12; 1Pi 5:2; 2Ti 3:6

han ke m̄t miyap̄r n̄kerek n̄r niut̄p niut̄p nerer wit wit neriwaank. H̄r netpor h̄m enum h̄r enisesim kerek haiu m̄t in haiu ap te mam̄rakem taau. Te h̄r en̄t pewek keremem me m̄t han. Te ti ewen̄n menmen m̄t nar ik h̄r n̄riakem nat̄p m̄t em. ¹² N̄paa m̄t̄k kiut̄p ke m̄t ne Krit h̄r han kitet h̄rak profet yaaik h̄rak kat̄p kar ik: “Hekrit hekrit haiu m̄t ne wit Krit haiu memip̄n, han kaiu enuk haiu m̄riak enum mar ke samiyak enuk, haiu mau yain yain maam menmen wein̄m.” ¹³⁻¹⁴ **H̄m im h̄rak ket̄pim h̄ram yaaim. Ti ene m̄t in ne weiw̄k me God w̄senum, te h̄r ap enises h̄m me weiw̄k me maamrer ne m̄t ne Isrel au em̄t! H̄r ap enises h̄m wein̄m me m̄t nises h̄m lo me n̄paa te h̄r neweik̄n sip newet h̄m yaaim me God em au em̄t! H̄r m̄t ne weiw̄k me God h̄r enises h̄m m̄rak werek werek keremem.

¹⁵ *M̄t han, han k̄r yaaik prar, h̄r han kitet menmen yap̄rwe yaaim te h̄r ap n̄nein̄m au. Te m̄t han kerek han k̄r enuk, h̄r han kitet h̄m me Kraiss werek werek au, h̄r nat̄p menmen yap̄rwe h̄ram enum h̄r n̄nein̄m. Menmen mewaank han k̄r te h̄r netari menmen enum h̄r n̄riakem nisesim. ¹⁶ *H̄r nat̄p h̄r netike God nau han kiut̄p, te menmen h̄r n̄riakem nisesim meteiknai h̄r nemip̄n. H̄r netike God nau han kiut̄p taauye! H̄r nises h̄m me Kraiss au. H̄r m̄t enun paan tokik, h̄r ap nan̄riak menmen mei yaaim miut̄p taauye!

2

H̄m ti at̄p m̄t miyap̄r iuwe em

¹ *Te ti et̄p m̄t miyap̄r h̄m yaaim h̄ram mises h̄m me God. ² Ti at̄p m̄t enun ne m̄t te h̄r ap naam t̄par wain ere h̄r netaritari au em̄t! H̄r naanmam̄pre h̄ras en̄riak menmen yaaim, te m̄t han nat̄p h̄r yaain. H̄r enwen̄n han k̄r me menmen h̄r nisesim. H̄r enises h̄m me Kraiss werek werek. H̄r han tewen̄n m̄t. M̄t nerekyor enum te h̄r han tokik enu.

³ *Ti at̄p miyap̄r epei enun ne m̄t te h̄r naanemp̄re h̄ras me menmen yap̄rwe h̄r n̄riakem, en̄r ke miyap̄r nises h̄m me God h̄r en̄riakem. H̄r ap nant̄pan nanisesan au em̄t! H̄r ap hanhan nan̄m t̄par wain yap̄rwe au. H̄r nat̄p miyap̄r han menmen yaaim me God neteiknorem narkeik h̄r nanisesim. ⁴ H̄r ent̄p miyap̄r n̄han menmen enkepi te h̄r han etwen̄n m̄t n̄r niut̄p niut̄p netike n̄kerek n̄r. ⁵ *H̄r nat̄p miyap̄r n̄han menmen, te h̄r naanmam̄re h̄ras te h̄r nan̄riak m̄t miyap̄r menmen yaaim. H̄r ap han ekitet nantike m̄t nan̄riyanhis nanwen̄nem au em̄t! H̄r naanmam̄re menmen me w̄nak, en̄riak menmen yaaim en̄mtau h̄m me m̄t n̄r niut̄p niut̄p keriyen, te m̄t han ap nant̄p enum me h̄m me Kraiss keremem au.

H̄m me m̄t pipep

⁶ Ti at̄p m̄t pipep h̄m manp te h̄r naanemp̄re h̄ras nanwen̄n han k̄r me menmen h̄r han kitetim te h̄r en̄riak menmen yaaim keremem.

⁷ *Menmen yap̄rwe ti h̄riakem, h̄ram m̄re piksa meteiknor menmen h̄r enisesim. W̄i ti etpor menmen, ti ap ari h̄m wein̄m etporem metike h̄m yaaim mit au em̄t, te h̄r nan̄rtei ti m̄t̄k yaaik. ⁸ *Ti at̄p h̄m yaaim mamkaap m̄t keremem, te m̄t han ap te nant̄p enum me h̄m mit. Ti eriak menmen mar im, te m̄t enun nepan ne h̄m me Kraiss h̄r ȳnk enuk nentar h̄r ap nat̄p h̄m enun em menmen yaaim haiu m̄t m̄riakem au.

* **1:13-14** 2Ti 4:2 * **1:13-14** 1Ti 4:7 * **1:15** Mt 15:11; Ro 14:20 * **1:16** 2Ti 3:5; 1Jo 1:6, 2:4
* **2:1** Ta 1:9 * **2:3** 1Ti 3:11 * **2:5** Ef 5:22 * **2:7** 1Ti 4:12; 1Pi 5:3 * **2:8** 1Pi 2:15

Him me wok mit

⁹*Ti atip mit kerek nriak wok me mit han, te hir enises him me mit nri iuwe te hir han yaaik neriuweri me menmen yapirwe hir nriakem. Hir ap enitpor him enum au emit! ¹⁰*Hir ap enkintip menmen me mit nri iuwe enipakinem au emit! Hir naanmre menmen me mit nri iuwe enises him, te mit nri iuwe enirtei mit in nriak menmen yaaim. Mar im mit nri iuwe hir han kitet him me God kiau kakikepai hiram yaaim.

¹¹Hi hatip menmen im hentar God epei keteiknai hirak hanhan kakikepai hiau mit yapirwe kaktaihis, te hirak keriuwet Jisas hirak kan ti. ¹²*Menmen im meteiknai hiau emweikin sip emwet menmen enum me ti. Hiau ap emises hiras te hiau emriak menmen yaaim emises God emir ke mit nises him me God hir enriakem. Hiau emriak menmen emir im me wi hiau mepu ti im e. ¹³*Hiau emriak menmen im me wi hiau memerir wi yaaim God kiau Iuwe Jisas Kraiis pike kaknen kakwepyapir hirekes kakteikin mit menmen mirak iuwe. ¹⁴*Nipaa hirak kaa kakikepai kaktaihis, te hiau emnaaiwir menmen enum, hiau emises him me God. Hirak kerekyei hiau mepu han yaaik prar prar, hiau mit nriak keriyen. Hiau hanhan wisenum mamrekyiwek menmen yaaim. ¹⁵*Ti wen etpor him im him manp enum. Mit hir ninapen nanises him im, ti etpor him manp hekrehir ke Jisas te hir enisesim. Te ti ap ewis mit hir ninan yipir nanwirek neweikin sip newetutem.

3*Hiau mit emises menmen yaaim*

¹*Hekrit hekrit ti eriak han ke mit miyapir ne weiwik miutip me God te hir nanmtau him me mit ne gavman netike mit kerek naanmpre mit nerer wit wit, hir enises him mir, enriak menmen yaaim enkepi. ²*Hir ap nantip enum nansiuwe him mit han au. Hir netikeri nenehan au. Hir enkiyan enu enkaap mit nanirak mit yapirwe menmen yaaim. ³*Nipaa ein hiau hiras metari menmen me God hiau ap misesim au. Seten kemitaipin kari han kiau, te hiau hemkre menepam me menmen hiau miriak enum, hiau mewenin han kiau me menmen au, hiau miriak menmen mises han kiau keremem. Hiau mises menmen enum mepu weinim miriak han kiau yaaik. Hiau yink enuk meriuwe mit netenen menmen yaaim, o menmen me mit han, hiau mineini, hir nineinai hiau enun nepan keriyen.

⁴*Te God kerek maain kaktaihis, hirak keteiknai hiau mit hirak yaaik hirak han teweninai. ⁵*Te hirak keriuwet Jisas kan kekepai. Hirak kekepai kentar menmen yaaim hiau miriakem au. Hirak kekepai kentar hirak hanhanai. Wi nipaa mit hir nikrai neriuwe tipar, God Himn Yaaik kenipai hiau han yaaik prar prar mepu, hirak kenipai keweikinhis himin kiau te hiau mises menmen yaaim. ⁶*God Haai kesiuwe Himn kirak Yaaik kan kekepai iuwe kentar menmen Jisas Kraiis kerek kekepai kaktaihis hirak kiriakem. ⁷*Hirak keriuwetek te hirak han yaaik kakikepai kakisak menmen enum hiau miriakem hirak katip hiau yaain, kehimitenai hiau eminkerek maain hiau emtikerek emu tipmain tipmain enum eik.

* **2:9** 1Ti 6:1; 1Pi 2:18 * **2:10** Ta 1:3 * **2:12** 1Jo 2:16; Ef 1:4 * **2:13** 1Ko 1:7; Fl 3:20 * **2:14** Ga 1:4; Sam 130:8; Eks 19:5; Diu 7:6; Esi 37:23; 1Pi 2:9; Ef 2:10 * **2:15** 1Ti 4:12 * **3:1** Ro 13:1-7; 1Pi 2:13-14 * **3:2** Fl 4:5 * **3:3** 1Ko 6:11; Ef 2:2, 5:8 * **3:4** Ta 1:3 * **3:5** 2Ti 1:9; Ef 5:26; Jo 3:5 * **3:6** Ap 2:17-18 * **3:7** Ro 3:24

⁸ Menmen hi etputem h̄ram h̄m yaaim. Hi hanhan te ti etpor h̄m im h̄m manp, te h̄r m̄t kerek nises h̄m me God naanmampre h̄ras nanr̄ak menmen yaaim. Menmen mar im h̄ram yaaim mamkaap m̄t.

⁹*Ti etike m̄t han yi ap eit̄pan einehan me h̄m enum wein̄m au em̄t! Ti ap eises h̄m me wit t̄pir o menmen n̄paa m̄t maamrer n̄r̄akem em̄t! Ti etikeri yi einehan me h̄m lo Moses kewet m̄t ne Isrel em au em̄t! Menmen mar im mamkaap m̄t au. H̄ram mam̄waanki.

¹⁰*M̄t̄ik hak kari han ke m̄t han ne weiw̄ik me God h̄r nisesik, te ti enerek miut̄ip o wik. Epei au, h̄rak wen ap kak̄mtau h̄m m̄t, yi m̄t yap̄rwe eiweik̄n sip eiwet̄iwek. ¹¹*M̄t̄ik kar ik han kitet menmen enum, k̄r̄ak menmen enum. Menmen enum h̄rak k̄r̄akem mewepyap̄r h̄rak enuk.

Pol kewis h̄m ham yinam

¹²*Maain te hi esiuwe m̄t̄ik Atemas o Tikikas h̄rak kiut̄ip kaknen kakiun ein, ti enen waswas, te haw̄r ew̄wen yip̄rak̄it ew̄t wit Nikapolis. Hi am̄ ahu in ere haw̄ h̄tan epei au. ¹³*Ti ekaap m̄t̄ik Sinas kerek kertei menmen me lo me m̄t ne wit Rom. Ti ekepi ketike m̄t̄ik Apolos. Ti ekepīt, te h̄rak̄it tetenen menmen me h̄r n̄iȳm nan̄no.

¹⁴*M̄t̄ miyap̄r n̄iu en̄rtei en̄r̄ak yaaim enkaap m̄t miyap̄r h̄r han enuk me menmen enum man mewaanki. Haiu em̄r̄ak menmen im emkepi te h̄r enu en̄r ke nu h̄r m̄t ap n̄man au, h̄ram mamri yap̄rwe. Mar im h̄r ap nanu wein̄m au, h̄r enises menmen me God werek werek. ¹⁵M̄t̄ miyap̄r kerek netikewa haiu mau in, h̄r nesiuwe h̄m nat̄ip ti yaaik. Ti at̄ip m̄t miyap̄r ein haiu mat̄ip h̄r yaain. Hi hanhan God han yaaik k̄rak kaku kaktikewi.

Mep̄r keremem

---

* 3:9 2Ti 2:14, 16, 23   * 3:10 Mt 18:15-17; 2Jo 10   * 3:11 1Ti 6:3-5   * 3:12 Ef 6:21-22   * 3:13 Ap 18:24; 1Ko 3:5-6, 16:12   * 3:14 Ef 4:28; Ta 2:14; Mt 7:19

Tiwei Pol Kewisik Ken Failimon Menmen me tiwei ik

Pol katip mitik Failimon him gude 1:1-3

Pol kewenipi niuk me Failimon 1:4-7

Pol kitehi Failimon hirak naanmampre Onisimas 1:18-22

Pol katip Failimon him mikaru 1:23-25

1* Hi Pol hi hepu hekre winak enuk ke gavman hentar him me Jisas Kraiss hi atip mit em. Hi hetike kaiu yinak Timoti, hawir wik wewis tiwei ik wesiuwerek ken ti Failimon. Ti kawir yaaik, haiu miriak menmen miutip.

2* Hawir ap weswut ti kiutipen tiwei ik au. Hawir wesiuwerek kakno mit ne weiwik me God kerek nau nererik neit winak kit eik, hir netike Apia yenten pawir wetike Akipas. Hirak kiriak menmen kar ke hawir wiriakem.

3* Hi hanhan God Haai kaiu ketike Mitik Iuwe Jisas Kraiss han yaaik kirakit hirak kaku kaktikewi, yi eiyu werek werek.

Failimon kises him me Mitik Iuwe

4* Hekrit hekrit hi hitehi God, hi hetpwek hirak yaaik hentar 5 hi hemtau ti ehises Mitik Iuwe, ti hanhanek hirak ketike mit hir nises him mirak.

6* Hi hitehi God te hawir wetikewi wewepnak me menmen me God, hirak kakikepit te ti ertei iuwe menmen yapirwe me God haiu metiwem hiram mamkepai wisenum, haiu emises him me Kraiss werek werek. 7* Kai yinak yaaik, hi han yaaik wisenuk hau werek werek hentar ti hanhan mit ne weiwik me God ein, ti ekepi hir han tokik nepu hir nau werek werek neriuwe menmen me God.

Failimon pike kakithis Onisimas hirak kire kirak yinak

8-10** Hi han kitet menmen im ti hirak mit em hiram menmen yaaim. Hi am hituthi ti erak menmen yaaim me nikan kai Onisimas. Hi hire haai kirak hentar hi heit winak enuk ke gavman, hi hekepek hirak kises him me God. Hiram werek te hi etput him iuwe menmen im hekrehir ke Kraiss hentar hirak kehimitena hi mitik iuwe, te ti ehisesim. Au, hi hinapen etput him iuwe au emit! Hawir hanhanakit, te hi hinapen. Hi Pol hi enuk epei he mitik hi heit winak enuk ke gavman hentar him me Jisas Kraiss hi atip mit em. Hi hare hituthi ti arak yaaim me nikan kai Onisimas. 11 Ti hertei niuk mirak matip mar im: "Hirak kikaap mit," te nipaa hirak kirak menmen hirak ap kekepit au. In ek hirak kises him me God te hirak kirak menmen yaaim kekepawir. Hirak kekepit, kekepa.

12 In ek hi epei esiuwerek kan kirit. Hi han in han kitetik.

13* Hi hanhan eriuwerek, te hirak kaktikewa kaku in kakikepa kerek hi wen hepu winak enuk ke gavman hentar him me God. Te hi hepu in ti ekepa. Au, ti hepeit ein, te hi hanhan hirak kekrehir kit kekepa. 14* Hi epei hesiuwerek ken ein. Hirak ap kau ketikewa au. Hi ap etenenik ere hi heswut tiwei eituthi ti ewenhi hirak kaku in, te hi esiuwerek ken ein. Hi hinapen ti yink enuk hentar hi etenen mitik kit ere ti ewenhi, te hi epei hesiuwerek ken. Hi hanhan ti erak menmen ti ehises han kit ek. 15 Hi han kai katip kar ik: "God kewisik hirak kinaiwirir kirir ken keit ein wi ham

* 1:1 Ef 3:1 * 1:2 Kl 4:17; 2Ti 2:3 * 1:3 Ga 1:3 * 1:4 Ro 1:8-9 * 1:6 Fl 1:9; Kl 1:9 * 1:7
2Ko 7:4 * 1:8-10 Fl 1 * 1:8-10 Kl 4:9; 1Ko 4:15 * 1:13 Fl 2:30 * 1:14 2Ko 9:7; 1Pi 5:2

kentar maain h̄rak ap p̄ike kaknen ¹⁶ *kak̄ir ke m̄it̄ik kit k̄ir̄iak wok mit taau! H̄rak kakre kit yinak yaaik kaku kaktikewit. Hi hanhanek iuwe. Ti au ti tewen han tewen̄nek w̄isenuk hentar h̄rak kit yinak yaaik ke menmen me Jisas, h̄rak m̄it̄ik kit k̄ir̄iak menmen mit.

¹⁷ Te ti han ekt̄ip hi wariyak̄it kit, te han kit ekt̄ip m̄it̄ik hak eik ekp̄ire h̄rak wariyak̄it kit ekpar kerek hi wariyak̄it kit. H̄rak Onisimas kaknen, ti et̄iwekhis. ¹⁸ H̄rak kerekyut menmen enum kekint̄ip menmen k̄isaw̄inem, te ti ehitauihi me menmen h̄rak kekint̄ipem. ¹⁹ *Hi Pol hi hewis h̄m im me his mai h̄irekes, te hi h̄irekes p̄ike ewetitem. N̄ipaa hi ekepit, te ti eweik̄in han hises h̄m me God, te ti eweto menmen me im em au. ²⁰ Te kai yinak, ti erekyo menmen yaaim im. Ti naanm̄ipre Onisimas kar ke ti naanm̄iprau. Ti er̄iak menmen im mentar haw̄ir wises M̄it̄ik Iuwe, te hi han yaaik eriuwit.

²¹ Hi ewisut t̄iwei ik ke han kai kat̄ip ti ehises menmen hi hetputem. Au, hi hertei ti ehin̄in menmen im hi hituthiyem. ²² *Maain Onisimas kaknen kakiun ein, ti et̄iwek his ti wen naanmam̄iw̄ek yaaik ti erekȳiw̄ek haau mai mam̄intar hi hanhan God kak̄imtau menmen yi yit̄iwekhi ke hi, te h̄rak kaksipena hi anaaiw̄ir w̄inak enuk ke gavman, hi anen ari.

M̄it̄ h̄r nat̄ip gude men m̄it̄ik Failimon

²³ *Hi hetike Epafras wau wekre w̄inak enuk ke gavman wentar h̄m me Jisas Krai. H̄rak kesiuwe h̄m ketput ti yaaik. ²⁴ *Mak, Aristakas, Dimas tetike Luk h̄r netikewaw̄ir haiu m̄ir̄iak menmen me God. H̄r nesiuwe h̄m nat̄ip ti yaaik. ²⁵ Hi hanhan M̄it̄ik Iuwe Jisas Krai han yaaik k̄ir̄ak kaku kaktikewi.

Mep̄ir keremem

Tiwei Mitik Kewisik Ken Mit Ne Isrel - Hibru Menmen me tiwei ik

Krais keteiknai God hirak kire mekak 1:1-3

Krais Iuwe kinin mit ensel 1:4-2:18

Krais Iuwe kinin Moses ketike Josua 3:1-4:13

Krais Iuwe kinin mit pris 4:14-7:28

Him me Krais hiram minin him enipaa God kewet Moses em 8:1-9:28

Hemkre me Jisas minin hemkre me bulmakau, ehram mesak menmen enum maiu 10:1-39

Haiu mit han ekitet Jisas haiu emnakin tokim eemisesim 11:1-12:29

Him me menmen mit ne weiwik me God ehir nanisesim 13:1-19

Him mikaru 13:20-25

God Nikan kirak kekrehir ke Haai kirak ketpai him mirak

¹ Nipaa enum eik me wi ham yapirwe, God katip mit profet him mirak kenipi hir ntyak. Nepei au, hirak keriuweti nan natip maamrer him mirak. ² *Te in ek, wi kerek ti nepei au mamisi, God kewepaiyapir him mirak keriuwe menmen Nikan kirak ketpim. God epei kehimitanek hirak kakwetiwek menmen mirak yapirwe. Nipaa God katip Nikan kirak te hirak kises him mirak hirak Nikan kirak menmen yapirwe mau ti mau nepni, mar ke Haai kirak hanhanem. ³ *Nikan kirak Jisas keteiknai menmen iuwe me God merhihe mire tipar meteiknai himin kiau kentar han kirak kerekek kire God. Hirak him mirak iuwe menip menmen yapirwe hiram mises han kirak te hirak naanmipre menmen yapirwe mau merer wit wit. Hirak hirekes kaa kentar nu tentarakit kesak menmen enum mekre han ke haiu mit. Epei au, hirak ken kau wit kerek God Mitik Iuwe kewiyen, hirak kau menep his yaaim mirak kerek mit iuwe naanmipre menmen yapirwe hir newi.

Nikan ke God kinin mit ensel

⁴ *Jisas kau menep his yaaim me God kerek mit iuwe newi. Mar im God epei keteiknai hirak kirakek hirak kinin mit ensel kar ke niuk kerek God kewetiwekem hiram minin niuk me mit ensel. ⁵ *Niuk mirak iuwe minin niuk me mit ensel mentar nipaa God ap katip mit narak ensel kar ik: "Petepin hi hehimitenit ti are nikan kai." God keteipim pike ketpim kar ik: "Maain hi ahu are Haai kirak, hirak kaku kakre Nikan kai." God ap katip me mit ensel narak au. Hirak katip me Nikan kirak Jisas kerekek.

⁶ *Kerek wi nipaa God kakriuwet Nikan kirak iuwe mitik kaknen ti ik, hirak keteipim pike ketpim kar ik: "Yi mit ensel nai yi eiwenipi niuk mirak."

⁷ *Hirak katip me mit ensel kar ik: "Hi herekyor hir narak menmen mai waswas nar ke nime, hir nanawaank menmen ap mises han kai au nar ke si merhihe." ⁸ *Te hirak katip me Nikan kirak kar ik:

"Ti are hi God ti Mitik Iuwe naanmipre menmen yapirwe tipmain tipmain enum eik. Ti tewen naanmamre menmen mit ti hirakem yaaim yaaim.

* 1:2 Sam 2:8; Mt 21:38; Jo 1:3; Kl 1:16 * 1:3 2Ko 4:4; Ap 2:33-34; Kl 1:15; Hi 8:1 * 1:4 Fl 2:9

* 1:5 Ap 13:33; Hi 5:5; 2Sml 7:14; Sam 2:7 * 1:6 Ro 8:29; Sam 97:7 * 1:7 Sam 104:4 * 1:8

Sam 45:6-7

- 9 Ti hanhan heriuwe menmen yaaim, ti au han enuk heriuwe menmen enum, te ti Mítik Iuwe, hi God kit hi ehim+tanit ti iuwe ti han yaaik ehin+n mít yapirwe.” 10 *God pike katip keteipim kar ik:
 “Ti Mítik Iuwe nípaa enum eik ti hírak tí metike nepni meriuwe his mit.
 11 Maain tí ik ketike nepni híram mam+waank mamít te ti au. Ti ehu ehít tipmain tipmain enum eik. Mar ke mít neriuwetí laplap ere enum hír newírem, maain tí ketike nepni híram mamweikín his mamírem.
 12 *Mar ke mít nenep laplap enum tokim newírem hír neit ham yaaim neriuwetem, te ti ehít tí ketike nepni enum ti ewírem emít, ti enip meiyam yaaim emíkrehír míram. Ti hírekas au, ti ehu apar ke in ek ti hírekas hepu. Ti ap te eweikínhis are menmen enum tokim au. Ti ehu tipmain tipmain enum eik.” 13 *Nípaa God katip kar ik:
 “Ti ehu menep etikewa eno menep his mai yaaim kerek mít iuwe newi, ti ehu ere hi enep mít enun nepan ni enip enepi.”
 God hírak ap katip híim im men mít ensel au. Hírak katip Níkan kírak em keremem. 14 *Te mít ensel hír níre mekam? Hír níre híimín hír níriak menmen God ketpor; hírak keriuweti naníno nanríakem nankaap mít miyapír kerek hírak hanhan kaktorhis nanu nantikerek.

2

God hírak kakíkepai kaktaihis-Menmen im híram iuwe

1 Níkan ke God Jisas hírak Mítik Iuwe kinín menmen yapirwe, te haiu emise wísenum menmen kerek nípaa haiu memtewem te haiu ap emnaaiwir híim im emweikín sip emwetíwem au emít! 2 *Nípaa God katip mít ensel nírak híim míram. Hír netíwem netpim newepyapír mít em. Menmen nepei man mar ke nípaa hír netpim. Mít kerek neweikín sip newet híim yaaim me God, hír nises menmen enum God kakrekýor enum mamaír ke hír níriak menmen enum. 3 *Te haiu emweikín sip emwet híim iuwe me God kakíkepai kaktaihis, te haiu ap te mamnopín mamkeipín menmen enum God kakríak mít enum em taau. Nípaa Mítik Iuwe Kraís hírekas kinín kewepyapír God kaktaihis. Nepei au, mít kerek nemtau híim míram hír nisesim, hír netpai nar ik: “Hím im ap me memitetpín au. Híram híim yaaim.” 4 *God hírekas keteikín híim mír híram yaaim keriuwe menmen yaaim hírak kíriakem kíkaap mít keriuwerem. Hírak kíriak menmen im metike hírak keriwet God híimín yaaik hírak kises han kírak kan kewet mít menmen míram yaaim.

Jisas keweikínhis kire mítik hírak kekepai kaktaihis

5 Haiu matip me tí ham maain God kakríakem mamnen mít kerek nisesik hír nanwik. God ap kehimítan mít ensel hír naanmíprewem. 6 *Au, híim me God kerek mítik hak kewisím mau tíwei Sam híram matip mar im: “God haiu mít móre mekam te ti han tewenínai naanemprai? Haiu au enun weinín.
 7 Me wí yinam te ti herekyei haiu enun te mít ensel hír ninínai hír iuwe. Ti ewetai menmen mít iuwe netíwem te haiu niuk maiu iuwe.
 8 *Ti ehimítanai haiu maminín naanmamre menmen mít yapirwe.”
 Hím híram mítik ik epei kewisím matip haiu mít maminín naanmamre menmen yapirwe. Menmen miutíp ap te maminínai taau. Te in ek haiu

* 1:10 Sam 102:25-27 * 1:12 Sam 22:22 * 1:13 Sam 110:1 * 1:14 Sam 34:7, 91:11 * 2:2 Ga 3:19 * 2:3 Hi 10:29, 12:25 * 2:4 Mk 16:20; 1Ko 12:4, 11 * 2:6 Sam 8:4-6 * 2:8 1Ko 15:27

ap minin naanmipre menmen wen au. ⁹*Te in ek haiu mertei menmen me Mitik Jisas. Nipaa me wi yinam Jisas kau ti ik God kiriak Jisas au mitik weinik, te mit ensel hir iuwe nininek. In ek God kiriakek hirak kire Mitik Iuwe keit menmen mirak iuwe kentar Jisas kaa kekrehir kaiu te God kakriak haiu mit menmen yaaim kakriuwe menmen im Jisas kiriakem.

¹⁰*Hiram yaaim te hirak God kerek haai ke menmen yapirwe hirak kiriak menmen yapirwe hirak kenip Jisas hirak mitik yaaik wisenuk keriuwe menmen enum makip. Marim God kiriak Jisas yaaik te hirak kakiriyei haiu mit haiu mamre nikerek ne God haiu mamit menmen mirak yaaim.

¹¹*Jisas kesak menmen enum haiu mit mirakem te haiu mire yaain. Hirak ketikewai haai kiutip, te hirak ap yink enuk katip haiu "kikrek nrak."

¹²Hirak katip kar ik:

"God hi tewen aweypyapir niuk mit atip kikrek nai yem. Me ninin ke mit yapirwe nererik nises him mit hi eine henye awenipi niuk mit."

¹³*Te hirak wen katip kar ik:

"Hi han ekitet him me God hi ehisesim." Hirak pike katip kar ik:
"Hi hepu in etike kikrek yapirwe God epei kewetori."

Jisas keweikinhis kire mitik te hirak kekepai haiu mit

¹⁴*Haiu mit miyapir Jisas katip haiu kikrek nrak haiu mire yink, hemkre o hemik, te hirak hirekes keweikinhis kire haiu mit te hirak kaa kewaank Seten kerek kiriak haiu mit haiu mami. ¹⁵Hirak kiriakem te haiu mit yapirwe nipaa haiu minaanin te mami mamno mamir God, maain haiu ap te mamnapin mei taau. ¹⁶*Hirak ap kiriak menmen kikaap mit ensel au. Hirak kiriakem kekepai haiu mit nepenyerer ne Ebrahim. ¹⁷*Te hirak Jisas keweikinhis kar ke haiu mit kikrek nrak hirak kire mitik kerek. Hirak keweikinhis kire mitik te hirak kiriak menmen me God kire mitik iuwe pris kerek hanhan keriuwe mit hirak kiriakem werek werek. Hirak kiriak menmen yaaim keiyim kesak menmen enum me haiu mit yapirwe.

¹⁸*Hirak yaaik te hirak kakikaap mit wen nanises God werek werek wi menmen enum mamnen mamwaanki. Hirak kakikaap mit kakantar nipaa menmen enum man mewaankek te hirak ap keweikin sip kewet God au.

3

Jisas wisenuk kinin mitik Moses

¹*Nai yinan kerek God keit wit kirak kehimiteni te yi yisesik yayit menmen mirak, yi han ekitet Jisas werek werek. Hirak hirekes God keriuwetek kire Aposel hirak kan kewepyapir him mirak, hirak kiriak menmen mire mitik Hetpris, haiu mit misesik matip mit han ek. ²*God kehimitanek hirak kiriak menmen mirak te hirak kiriakem kisesim werek werek, kar ke nipaa mitik Moses kiriakem kisesim kau ninin ke mit miyapir ne weiwik me God. ³Mitik Iuwe ik Jisas God kewisik hirak keit niuk mirak wisenum kinin niuk me Moses kire mitik kime winak yaaik keit niuk mirak iuwe. Winak au, hirak kepu weinim. ⁴Winak yapirwe ap te mamime hiremes taau. Mit keriyen nimaam, te God kinin kentar hirak kiriak menmen yapirwe. ⁵*Moses kiriak menmen me God ninin ke mit miyapir ne weiwik mirak. Hirak kire wok mitik kiriak menmen me mitik

* 2:9 Fl 2:8-9 * 2:10 Ro 11:36 * 2:11 Mt 25:40; Mk 3:35; Jo 20:17 * 2:13 Ais 8:17-18 * 2:14 Jo 12:31; 1Jo 3:8; Rev 12:10 * 2:16 Ais 41:8-9 * 2:17 Fl 2:7; Hi 2:14; 1Jo 2:2, 4:10 * 2:18 Hi 4:15 * 3:1 Hi 4:14, 6:20, 7:26, 8:1, 9:11 * 3:2 Nam 12:7 * 3:5 Nam 12:7

iuwe k̄irak. H̄irak kewepyap̄ir menmen God kat̄ip maain h̄irak h̄irekes kak̄riakem. ⁶*Krais h̄irak au. H̄irak N̄ikan ke God kerekek, h̄irak k̄ir̄iak menmen me God werek werek. H̄irak M̄it̄ik Iuwe kin̄in naanm̄ipre m̄it miyap̄ir ne weiw̄ik me God. Haiu mamu mamre m̄it miyap̄ir ne weiw̄ik me God te haiu wen han tokik emu em̄imer̄ir M̄it̄ik Iuwe kanen kaktaihis o au en, taau.

M̄it ap nises h̄im me God ap te nanu werek werek taau

⁷*Haiu em̄imtau h̄im kerek God H̄im̄in Yaaik ketpaiyem em̄intar haiu ne weiw̄ik miut̄ip m̄irak. H̄irak kat̄ip kar ik:

“Petepin kerek yi yemtau God ketpi menmen, ⁸*yi ap paan tokik (o eiȳinke perkenum) eiweik̄in sip eiwet̄iwem au em̄it! Yi ap eiyises menmen me n̄ipaa maamrer nau n̄ir̄iakem neweik̄in sip newet God me w̄i h̄ir nepu wit تنهاان wein̄ik m̄it ap newi. H̄ir han enuk nari han k̄irak nenip̄iwek han enuk keriuw̄eri.” ⁹ God kat̄ip kar ik:

“Maamrer ni neit wit ik h̄ir nari han kai enuk te h̄ir n̄ir menmen hi h̄ir̄iakem me 40 tito, te h̄ir au, h̄ir neweik̄in sip neweto. ¹⁰ H̄ir nenipa hi han enuk heriuw̄eri te hi hat̄ip har ik:

‘H̄ir hekrit hekrit h̄ir nises menmen ham enum mekre han k̄ir. H̄ir au, h̄ir nep̄itari menmen hi hetpim h̄ir n̄inapen nisesim.’

¹¹*Hi han enuk heriuw̄eri te hi hat̄ip h̄im iuwe har ik:

‘Hi ap ewisi h̄ir nan̄inen nanu wit kerek hi ehim̄itenor h̄ir nan̄ino nani, ap nan̄ino ein ein au.’”

Haiu ap emweik̄in sip emwet h̄im me God em̄ir ke n̄ipaa h̄ir m̄it ne Isrel n̄ir̄iakem em̄it

¹² Nai yinan, yi naanmamre h̄iras te yi m̄it ap te eiriak han ki enuk yi eiweik̄in sip eiwet God kerek kakpau kakpeit n̄ipaa ere in te maain h̄irak kaku tipmain tipmain enum eik. ¹³ W̄i yap̄irwe God kat̄ip h̄iram m̄ire “petepin” yi hekrit hekrit einak̄inan hitokim eikapan han tokik eiyu te yi ap eiwis menmen enum mamri han ki memit̄ip̄in te yi eiweik̄in sip eiwet God au em̄it! ¹⁴*Yi eikapan eiȳintar n̄ipaa haiu m̄it memtau h̄im me Krais. Haiu emisesim ere maain haiu mami te haiu mamtikerek mamu han kiut̄ip haiu m̄it mam̄it menmen mamtikerek. ¹⁵*Haiu mertei h̄im im wen mepu h̄iram mat̄ip mar im:

“In ek yi yemtau h̄im me God kak̄t̄piyem yi ap einak̄in tokim eiweik̄in sip eiwet h̄im m̄irak mar ke n̄ipaa maamrer ni n̄ir̄iakem.” ¹⁶*Neim̄in nemtau h̄im God ketpin te h̄ir ap nisesim au, neweik̄in sip newet̄iwem? M̄it miyap̄ir kerek Moses keriyei ker̄i ken n̄inaaiw̄ir wit Isip. ¹⁷*God h̄irak han enuk keriuwe neim̄in me 40 tito a? H̄irak han enuk keriuwe m̄it miyap̄ir n̄ir̄iak menmen enum te h̄ir naa neit wit تنهاان wein̄ik m̄it ap nei newi. ¹⁸*N̄ipaa God kat̄ip h̄im iuwe kar ik: “H̄ir ap nan̄inen nanu wit Keinen kerek hi hehim̄itanek h̄ir nanwiyen ap nan̄ino ein ein au,” h̄irak kat̄ip karik h̄irak kat̄ip me neim̄in a? H̄irak kat̄ip me m̄it ne Isrel kerek neweik̄in sip newet̄iwek. ¹⁹ Te haiu mertei h̄ir ap nen nau wit kerek h̄irak epei kehimīteni h̄ir nanwiyen nentar h̄ir ap nises h̄im m̄irak werek werek au.

* **3:6** Kl 1:23; Hi 3:14 * **3:7** Sam 95:7-11 * **3:8** Eks 17:7; Nam 20:2-5 * **3:11** Nam 14:21-23

* **3:14** Hi 3:6 * **3:15** Sam 95:7-8; Hi 3:7-8 * **3:16** Nam 14:1-35 * **3:17** 1Ko 10:10 * **3:18**

Hi 3:11

4

Haiu naanmamre hiras te haiu emu emtike God

¹ Haiu mıt miyapır naanmamre hıras emıntar hım nıpaas God ketpim me mıt nanınen nanu wit kerek hırak kehımtıni nanwıyen hır nanu yaaim nantıkerek nanu nanıt. Hım yaaim im hıram mepu. Yi naanmamre hıras te God kakıtıpa ap te yi yaino yayıt menmen kerek hırak kehımtıni yi yaitıwem. ² Haiu memtau hım yaaim me God mar ke nıpaas hır mıt maamrer nemtewem. Te menmen hır nemtewem ap mekepi mentar wı hır nemtıwem hır neweikın sip newetewem. ³ *Haiu mıt miyapır kerek mises hım me God, haiu epei mamno wit kerek God kehımtınenai haiu mamwi en mamu yaain mantıkerek mamu mamıt. Nıpaas God katıp ke wit ik hırak katıp kar ik: “Hi han enuk te hi epei hatıp hım iuwe har ik: ‘Mıt miyapır kerek ap nısa, hır ap te nanıno wit kerek hi ehımtıni nanu nantıkewa taau.’”

God nıpaas kırıkak tı metike nepni. Me wı eim ere in hırak kau kemerır mıt hır nanısesik nanıno nanu nantıkerek nanu nanıt. ⁴ *Me tıwei miutıp nıpaas mıt newis hım me God mekrerem, hıram matıp me wı hispınak wık (7) mar im: “Wı hispınak kiutıp (6) nepei au, teipmen me wı hispınak wık (7) God kau weinım ap pıke kırıkak menmen ham au.” ⁵ *Me tıwei im hırak pıke katıp kar ik: “Mıt han en ap te nanıno wit kerek hi ehımtıni nanwıyen taau.” ⁶ Hım im hıram wen mepu, te haiu mertei mıt han nanıno wit kerek God kehımtıni nanu nantıkerek. Nıpaas mıt miyapır nemtau hım yaaim me God te hır ap nen wit God kahımtıni nentar hır neweikın sip newet hım mırak. ⁷ *Mar ek te God kımat wı ham te mıt nanıno wit kırıkak nanu nantıkerek. Hırak katıp me wı im hıram mıre petepin. Maain tito yapırwe epei men me mıt en neweikın sip newet God hırak pıke kewepyapır hım in kerıuwe menmen Devit ketpim. Hırak katıp, “Petepin yi yemtau God ketpi menmen yi ap paan tokik (o yenkeperkenum)

yeweikın sip yewet hım me God.” ⁸ *Wıt Keinan hırak wit God kehımtan Josua kerıyei mıt kerı ken te hır nantike God nanu nanıt te hırak ap pıke katıp keteipim me wı ham maain hıram mamnen te haiu mamno wit kırıkak mamu mantıkerek. ⁹ Mentar menmen im haiu mertei wı ham mepu memerır haiu mıt ne weiwık me God haiu mamu yain yain mamır ke nıpaas God kırıkak menmen nepei au, me wı hispınak wık (7) hırak kau yain yain keit. ¹⁰ *Neimın hır nanıno nanu nantike God nanu werek werek, hır nanınaaiwır menmen nıpaas hır nırıkakem te hır han kitet God katıp hır yaain. Au hır enıses hım me Krais. Menmen im hır nırıkakem hıram mar ke hır nau yain yain nar ke nıpaas God kınaaiwır menmen hırak kırıkakem hırak kau yain yain. ¹¹ Te haiu yapırwe naanempre hıras werek werek te haiu mamno wit ke God haiu mamu yain yain mantıkerek mamu mamıt. Haiu mıt ap te emweikın sip emwet God mamır ke nıpaas maamrer hır nırıkakem.

¹² *Haiu naanempre hıras me menmen im mentar hım me God hıram weinım au. Hıram mepu mırıkak menmen. Hıram minın hıne ke his tıknuk enuk, hıram mepno nımın han ketike hımın ke haiu mıt, hıram mewepyapır menmen mau mekrerem kerek haiu mıt hanhanem o han kitetim, hıram meteiknai menmen im hıram yaaim o au enum. ¹³ Ap te

* **4:3** Sam 95:11; Hi 3:11 * **4:4** Jen 2:2 * **4:5** Sam 95:11 * **4:7** Sam 95:7-8 * **4:8** Diu 31:7; Jos 22:4 * **4:10** Jen 2:2 * **4:12** 1Pi 1:23; Ef 6:17; Rev 1:16, 19:5; Jo 12:48

menmen miutip nīpaa God kīrīrakem hīram mīsawīn te God ap kerteiyem au. Hīrak kertei menmen yapīrwe haiu mīriakem hīrak kīrem. Maain hīrak skelim haiu mīt me menmen haiu mīriakem.

Jisas hīrak Mītik Iuwe Hetpris kaiu

¹⁴ *Haiu mītik kaiu iuwe hetpris ken kau ketike God teit wit kīrak. Mītik ik hīrak Jisas kerekek, hīrak Nīkan ke God. Te haiu han ekitet menmen wīsenum me Jisas kerek haiu mewepyapīrem. ¹⁵ *Haiu mīt ap te han tokik mamu maminīn menmen yapīrwe mamnen mamri han kaiu haiu mamriak enum au. Hīram maminīnai mamri han kaiu te hetpris kaiu hīrak kīre mītik han tewenīnai keriuwe menmen enum haiu ap te maminīnem taau. Hīrak han tewenīnai kentar nīpaa menmen mari han kīrak kar ke menmen mari han kaiu te hīrak ap kīsesim kīriak menmen enum au. ¹⁶ *Te haiu ap emnaain au. Haiu emitehi God hīrekes emriuwe hīm maiu mamno nīkīp mīrak te hīrak kakīsak menmen enum maiu hīrak kakīkepai me menmen enum mamri han kaiu te haiu emīnīnem.

5

Jisas kīre Hetpris hīrak kakīsak menmen enum maiu kaktaihis

¹ Yi yertei mīt keriyen haiu mari mītik hak kau nīmīn ke haiu mīt haiu mehīmtānek hīrak kekrehīr kaiu kitehi God ke haiu mīt kewetīwek menmen maiu, hīrak kewepwar menmen kewet God em me menmen enum haiu mīriakem. ² *Mītik hetpris ik hīrak han tewenīn mīt kerek netaritari nīriak menmen enum hīr ap nises God werek werek au. Hīrak han tewenīni kentar wī ham menmen enum mari han kīrak hīrak kīriak menmen enum kepīr ke haiu mīt. ³ *Hīrak ap kewepwar God kewetīwek menmen me haiu mīt keriyen au. Hīrak kewepwarem kewetīwek menmen mīrak metike menmen me haiu mīt kentar wī ham hetpris hīrekes menmen enum mari han kīrak hīrak kīriak menmen enum te God kakīsak menmen mīrak enum kaktikewai. ⁴ *Mītik kerek hetpris, niuk mīrak iuwe, te mītik ap kehīmtān hīrekes kakre hetpris au. God kerekek kehīmtānek kīriak menmen im kar ke nīpaa hīrak kehīmtān mītik Eron kīre hetpris.

⁵ *Mar im Kraīs ap kehīmtān hīrekes kīre mītik iuwe hetpris au. God ketpīwek kar ik:

“Ti Nīkan kai. Petepin hi hīre Haai kit.”

⁶ *Me hīm mau tīwei ham God katīp kar ik:
“Ti are mītik iuwe pris niuk mīrak Melkisedek.”

⁷ *Nīpaa wī Jisas kau tī kīre mītik, hīrak kitehi God keriuwe hīm iuwe wan tīpar metpenīn moke nanamīr kīrak. God kemtau menmen hīrak kitīwekhiyem, hīrak kekepik. Hīrak kaa te God kīkīak kekrit kepu kentar hīrak kewen han kīrak kīses han ke God. ⁸ *Jisas hīrak Nīkan ke God te hīrak menmen enum makīp hīrak yīnk kīrak kekek (o meiyeworek) iuwe. Menmen im makīp hīrak yīnk kīrak kekek iuwe, hīram mekepik te hīrak kīses han ke God werek werek. ⁹ Hīrak kīses han ke God werek werek te hīram meteikīn mīt menmen enum ap mau mekre han kīrak au. Hīrak yaaik te hīrak kenip God hīrak kakīkaap mīt kerek nises hīm mīrak te hīrak kaktorhis nanu nanīt tipmain tipmain enum eik. ¹⁰ *God kehīmtānek hīrak

* 4:14 Hi 3:1, 10:23 * 4:15 Hi 2:17 * 4:16 Hi 10:19 * 5:2 Hi 4:15 * 5:3 Lev 9:7, 16:6

* 5:4 Eks 28:1 * 5:5 Hi 1:5; Sam 2:7 * 5:6 Sam 110:4; Hi 6:20, 7:1, 17 * 5:7 Mt 26:39-46

* 5:8 Fl 2:6-8 * 5:10 Sam 110:4

kîre mîtik hetpris kar ke nîpaa mîtik Melkisedek hîrak mîtik iuwe pris kentar menmen Jisas kîrîakem kakîsak menmen enum maiu.

Yi eiyu eiyîr ke mît iuwe eiyises hîm me God

¹¹ Me menmen me Kraiss ketike Melkisedek hi hare atpi menmen yapîrwe te hi ap heteikni yem hetpiyem werek werek au. Yi han enuk yetaritari yau. ¹² *In ek hîram wî me yi mît yi yepu yîre tisa me hîm me God yentar nîpaa enum eik yi yemtau hîm me God yisesim. Te yi ap eire tisa au. Yi ap yertei werek hîm nîpaa yi yemtewem te mîtik hak pîke eknen ekteikniyem te yi eiyîrteiyem werek werek. Yi yîre mît iuwe yaam nînpîn heriyai heriyai au. Yi yîre nîkerek kike yaam nîm, yi ap te yises hîm me God werek werek wen au. ¹³ Haiu mertei mît miyapîr kerek pîke nemtau hîm me God nîpaa hîr nînîn nemtewem, hîr netari nîre nîkerek wen kike naam nîm me miyerer nîr. Hîr netaritari hîm yaaim me God hîr ap nertei mekam yaaim mekam au enum. ¹⁴ *Mît iuwe nertei naam menmen heriyai heriyai hîr nertei menmen ham yaaim menmen ham au enum. Marim mît nises hîm yapîrwe me God werek werek hîr nertei mekam yaaim mekam ham au enum.

6

Haiu mît naanempre hîras emises hîm me God werek werek

¹ *Haiu ap han ekitet yapîrwe hîm me Kraiss nîpaa haiu minîn memtewem emî! Haiu emises hîm mîrak ham te haiu emisesik werek werek. Haiu ap han ekitet yapîrwe hîm nîpaa haiu memtewem marim: Haiu emweikîn sip emwet menmen enum menipai haiu mami haiu emises hîm me God, ² o hîm mît netpaiyem me mît nankîr mît han neriuwe tîpar o hîm me mît hîr newis his mîr emîntar paan ke mît nehîmîteni nanrîak menmen me God, o hîm me haiu mami maain God pîke kakîkekyai haiu mît yapîrwe kakînkai pînan mamno wit kîrak pînan mamno wit enuk si tatîn tatîkneni. ³ God hanhan ekîkepai te haiu emises hîm mîrak ham te haiu emisesik werek werek.

⁴ Hi hatîp menmen im hentar mît han kerek nîpaa nertei hîm me God nisesim werek, hîr neit menmen yaaim God keriuwetem meke wit kîrak man. God Hîmîn Yaaik kekiuwe kan kau kekre han kîr. Hîr nanweikîn sip nanwet God mamîrkeik te haiu pîke mamîpor mamri han kîr te hîr nanweikîn sip nanwet menmen enum pîke nanisesik? ⁵ *Hîr epei nertei hîm me God kerek hîr nisesim em hîram yaaim. Hîr epei nîr menmen iuwe me God kerek epei man mau nîmîn ke haiu mît me wî im. ⁶ *Hîr mît nanweikîn sip nanwet hîm yaaim me God mamîrkeik te haiu mamkepi hîr pîke enisesim? Taauye! Hîr ap pîke enisesim au nanîntar hîram mîre hîr pîke nenep Jisas newenekik kau nu tentarakît te mît han ne tî nîr menmen im hîr natîp enum me Kraiss.

⁷ Mît kerek nemtau hîm me God hîr nîre tî kerek hawî kamîp hîrak yaaik kîre tîpar te hîrak kaknîp menmen kerek mît namîr em hîram mamwo yaaim, God han yaaik keriuwerem. ⁸ *Mît kerek nîpaa nises God te in ek neweikîn sip newetîwek hîr nar ke tî enuk waai enum mîre tîk tîk yenkis enum mewîm. Hîrak tî enuk weinîk. God han enuk kakriuweri kaktîp hîr enun nar ke tî enum, hîrak kakwîri nanîno si tatîkneni.

⁹ Nai yinan hi hetpi hîm im me mît enun neweikîn sip newet God te hi han ekitet yi mît miyapîr eirîak menmen marim au. Yi eirîak menmen

* **5:12** 1Ko 3:1-3 * **5:14** Ro 16:19; Fl 1:10 * **6:1** Hi 9:14 * **6:5** 1Pi 2:3 * **6:6** Mt 12:31; Hi 10:26-27; 1Jo 5:16 * **6:8** Jen 3:17-18

yaaim eisesim te God kakikepi kaktihs. ¹⁰ *God h̄rak ap enuk te h̄rak ap han ekitet menmen yi yisesim au. H̄rak kertei menmen yi epei ȳriakem, yi yeteik̄n yi hanhan yeriuwerek yi ȳkaap m̄t miyap̄r kerek nises h̄m m̄rak, yi yekepi n̄paa ere in yentar yi yises h̄m m̄rak. H̄rak han kakitetim. ¹¹ *Hi hanhan yi m̄t miyap̄r niut̄p niut̄p yi wen eiyises menmen me God w̄senum eimeriȳwek te maain w̄ Jisas p̄ke kaknen h̄rak kaktihs. Yi ȳriak menmen marim ere w̄ yi yayu t̄ h̄ram epei au. ¹² Hi h̄napen yi yayu yain yain me menmen me God au emit! Yi eiyises menmen iuwe yaȳr ke m̄t kerek han kitet h̄m me God h̄r nemeriȳwek p̄ke kaknen te h̄r nan̄t menmen yaaim n̄paa God kat̄p kakwet haiu m̄t em.

Haiu han ekitet menmen w̄senum

¹³ N̄paa w̄ God kat̄p Ebrahim h̄m m̄rak, h̄rak ketp̄wek h̄m manp h̄rak kakises menmen h̄rak epei ketpim. H̄rak ketp̄wek h̄m manp keriuwe niuk m̄rak h̄rekes kentar h̄rak M̄tik Iuwe God, m̄tik keiyak ap te iuwe kakin̄nek taau. ¹⁴ *H̄rak ketp̄wek kar ik: “Ebrahim, maain hi herekyut menmen yaaim hi ewetut nepenyerer nei yap̄rwe.” ¹⁵ Epei au, Ebrahim kau kemer̄r menmen God ketp̄wekem h̄ram mamnen. H̄rak kemeriȳwem ere h̄rak ket̄wem. ¹⁶ *Menmen m̄tik kat̄p h̄rak kakisesim h̄ram mar im. H̄rak kat̄p keriuwe niuk me m̄tik hak iuwe h̄rak kin̄nek te m̄t nemtewek h̄r nekiyan nau neit nat̄p nar ik: “H̄ram werek h̄rak kakises h̄m m̄rak.” ¹⁷ God hanhan keteiknai haiu m̄t kerek mam̄t menmen n̄paa h̄rak kat̄p kakwetaiyem, h̄rak keteiknai h̄rak kakises h̄m m̄rak te h̄rak kat̄p h̄m iuwe keriuwe niuk m̄rak. ¹⁸ *Menmen im wik me God mat̄p h̄m iuwe, h̄ram mat̄p meriuwe niuk m̄rak h̄ram meteiknai h̄ram ap te mamweik̄n au, te God ap kemitaip̄n keriuwerem au. H̄ram mekep̄ai merekyei haiu han yaaik tokik emu ere maain haiu mam̄t menmen God kat̄p kakwetaiyem. ¹⁹ *Haiu mertei maain Kraihs kakikepai kaktaihis te menmen im mekep̄ai haiu han tokik mepu mar ke nu nekenik metenen nu h̄rak kerp. Menmen im haiu misesim h̄ram mamkep̄ai mam̄r ke waai o anka kewik ketenen sip kekre wan. Menmen haiu misesim h̄ram mar ke h̄ne ken keremir laplap m̄wap̄n haau me God kewiyen te haiu metikerek mau han kiut̄p. ²⁰ *Jisas h̄rak kin̄n ken wit ke God. H̄rak epei ken kau kekre haau me God kewi h̄rak kekreh̄r kiau kekep̄ai. H̄rak m̄tik iuwe kaku kak̄t kakre hetpris tipmain tipmain kak̄r ke m̄tik iuwe pris Melkisedek kaku.

7

Melkisedek h̄rak m̄tik iuwe pris

¹ *Jisas h̄rak M̄tik Iuwe Hetpris kar ke Melkisedek kentar menmen im. Melkisedek h̄rak m̄tik iuwe hetpris ke God kerek kin̄n naanm̄pre menmen yap̄rwe. W̄ n̄paa Ebrahim ketike m̄t n̄rak nenep m̄t iuwe kerek naanm̄pre m̄t ne wit hisp̄nak (5) h̄r nan̄p nenepi. Epei au, h̄r wen nepnen wit k̄r, m̄tik Melkisedek kewen yip̄rek ketike m̄t n̄rak, h̄rak ketp̄wek h̄m yaaim kar ik: “God kerek̄y menmen yaaim naanmam̄r.” ² Ebrahim kenke menmen yap̄rwe h̄rak ketike m̄t n̄rak net̄wem me m̄t h̄r nan̄p nenepi, h̄rak kewepim mar hiswiyen (10), h̄rak kewet̄wek p̄nam miut̄p, Ebrahim keten̄nem mar hisp̄nak tekyaaait (9). (Haiu

* 6:10 Hi 10:32-34 * 6:11 Hi 3:14 * 6:14 Jen 22:16-17 * 6:16 Eks 22:10-11 * 6:18 Nam 23:19; 1Sml 15:29 * 6:19 Lev 16:2-3, 12, 15 * 6:20 Hi 5:6 * 7:1 Jen 14:17-20

meweik'n niuk me Melkisedek mamre h'm maiu h'ram matip "M'it'ik Iuwe kises menmen yaaim." Melkisedek h'arak m'it'ik iuwe king kin'n naanm'pre m'it ne wit Selem. Niuk im Selem h'ram matip "Wit m'it nekiyan newik." Te niuk m'arak ham matip h'arak "M'it'ik iuwe king kenip m'it nekiyan enu en'it.")

3 * N'ipaa m'it ap newis t'wei netpai miye haai n'arak o maamrer n'arak h'ir neim'n au. H'ir ap netpai m'te winaak o au. H'ir ap netpai h'arak kaa o au te haiu han kitet h'arak k'ire N'ikan ke God kentar h'arak wen kau keit. H'arak kau k'ire m'it'ik iuwe pris kaku kak'it tipmain tipmain enum eik.

4 Yi m'it yi yertei h'arak m'it'ik iuwe. Ebrahim han kitet Melkisedek h'arak iuwe kin'n'ek te h'arak kenke menmen m'arak h'arak ketiwem me w'i kerek h'arak kenep m'it, h'arak kewet'iwek p'nam miut'ip, h'arak ketenen p'nam mar hisp'nak tekyaa'it (9). 5 * M'it han kerek h'ir nepenyerer ne m'it'ik Livai h'ir n'arak menmen me m'it pris. H'im me God Moses kewis'im mau t'wei matip h'ir hekrit hekrit nanri p'nam miut'ip me menmen hiswiyen (10) m'it ne Isrel nantenenim me ni m'ir o menmen m'it han nanwet'irem. H'ir m'it yap'irwe ne Isrel h'ir nepenyerer ne Ebrahim te m'it pris nari menmen me paaprer n'ir. Menmen im h'ram yaaim. 6 Te Melkisedek h'arak ap ke weiw'ik me Livai te kenmak h'arak kari menmen miut'ip me Ebrahim a? H'arak ap ke weiw'ik m'ir te h'arak kari menmen miut'ip me menmen mar hiswiyen (10) Ebrahim ketenenim keriyaam me m'it nepei naa. H'arak keriyaam kentar h'arak m'it'ik iuwe kin'n Ebrahim. H'arak keit menmen p'nam nepei au, h'arak ketp'iwek h'im yaaim kar ik: "God kakrek'yi menmen yaaim." Haiu mertei Ebrahim h'arak iuwe kentar n'ipaa God ketp'iwek h'im yaaim kakisesim kakrek'yiwekem. 7 Haiu mertei m'it'ik kerek katip m'it'ik hak h'im yaaim kar ik: "God kakrek'yut yaaim," m'it'ik ik katip menmen im h'arak kin'n m'it'ik kemtau h'im m'arak kentar h'arak kekreh'ir ke God h'arak ketp'iwek menmen yaaim. 8 M'it pris kerek nari menmen miut'ip me menmen mar hiswiyen (10) m'it ne Isrel netenenim, maain m'it han ne m'it h'ir nani, te Melkisedek kerek kari menmen miut'ip me Ebrahim, h'im me God mau t'wei matip h'arak ap te kaki au. H'arak kaku kak'it. 9 Livai maam n'ipu k'arak Ebrahim kewet Melkisedek menmen miut'ip me menmen hiswiyen h'arak ketenenim. Te h'ram yaaim haiu matip n'ipaa m'it'ik Livai kewet m'it'ik Melkisedek menmen. Markeik te Livai kewet Melkisedek menmen em? Miye winaak wen au me w'i Ebrahim kepnen wit. 10 Melkisedek h'arak kewen yip'ir Ebrahim keit yayiwe, te Ebrahim kewet'iwek menmen. Ebrahim h'arak maam n'ipu ke Livai te h'ram mar ke h'arak kewet Melkisedek menmen kekreh'ir ke Livai. Te haiu mertei Melkisedek m'it'ik iuwe kin'n Livai.

Menmen me pris Melkisedek p'ike mekrit te menmen me Livai epei au mesi meit.

11 N'ipaa God katip m'it h'im m'arak h'ir newis'im mekre t'wei. H'im im matip maain God kak'ikreh'ir ke menmen me m'it pris ne weiw'ik me Eron. Menmen im meteiknai menmen m'it pris in h'ir n'ir'akem h'ram ap te mamisak menmen enum m'it n'ir'akem au. Te God kewis m'it'ik pris hak k'ir'ak menmen kar ke m'it'ik pris Melkisedek n'ipaa k'ir'akem. H'arak ap kises menmen mar ke m'it pris ne weiw'ik me Eron h'ir n'ir'akem au. H'im kerek God katip Moses em m'it pris ne weiw'ik me Eron, h'ir nepenyerer ne maam n'ipu k'ir Livai, h'ir neit h'im im me God h'ir newepyap'irem natip m'it miyap'ir ne Isrel em. H'ir yap'irwe nisesim. 12 Te in ek m'it'ik hak iuwe kekreh'ir ke m'it pris me weiw'ik me Eron. H'im me Moses m'it pris natip m'it em h'ram ap mamu wein'im au. H'ram mam'si te h'im ham me God mam'ikreh'ir m'iram. 13 M'it'ik ik kerek h'im me God mau t'wei metpim,

h̄rak ap ke weiw̄k me m̄t pris ne Levi au. H̄rak ke weiw̄k ham. M̄t ne weiw̄k m̄rak n̄paa enum eik ere in h̄r ap n̄re pris nen newis menmen newepwarem newet God em au. ¹⁴ *H̄aiu m̄t yap̄rwe mertei M̄t̄k k̄aiu Iuwe J̄isas miye p̄rak winaak h̄rak ke weiw̄k me Juda. H̄im me Moses mau t̄wei ap mat̄p m̄t ne weiw̄k im h̄r n̄re pris au. Nepenyer ne Livai keriyen. Te M̄t̄k k̄aiu Iuwe h̄rak k̄re pris kekreh̄r ke m̄t pris ne weiw̄k me Livai te menmen m̄r h̄ram nepei au mesi.

J̄isas h̄rak M̄t̄k Iuwe Pris hekrit hekrit kar ke Melkisedek

¹⁵ In ek h̄aiu mertei werek werek God kekreh̄r ke pris ne n̄paa ein netike h̄im h̄r n̄sesim me wit kerek h̄rak keh̄im̄tan M̄t̄k Iuwe h̄k Krāis h̄rak hetpris k̄ises menmen ham kar ke n̄paa Melkisedek h̄rak k̄isesim. ¹⁶ H̄rak k̄re hetpris kentar God ap han kitet h̄im n̄paa h̄rak kat̄p Moses em mat̄p m̄t pris h̄r ne weiw̄k miut̄p me Livai keriyen. H̄rak han kitet h̄rak m̄t̄k iuwe ap te kaki au, te h̄rak keh̄im̄tanek h̄rak m̄t̄k hetpris. ¹⁷ *H̄im im yaaim mentar h̄im me God mau t̄wei mat̄p mar im: “Ti ehu eh̄t tipmain tipmain enum eik. Hi ah̄im̄tenit ti are M̄t̄k Iuwe Hetpris h̄ises menmen har ke Melkisedek k̄isesim.” ¹⁸ God nepei kesak h̄im m̄rak n̄paa h̄rak kat̄p Moses em m̄t n̄sesim kentar menmen me h̄im im m̄t n̄sesim ap mekep̄ai menip̄ai h̄aiu m̄t yaain te h̄aiu mamu mamtike God taau! ¹⁹ *H̄im me Moses m̄t n̄sesim ap te mam̄nip menmen ham miut̄p n̄paa enum h̄ram mamre yaaim au. In ek God kewetai h̄im yaaim me Krāis h̄ram min̄n h̄im me Moses n̄paa ein te h̄aiu mertei h̄aiu emisesim h̄ram mamkep̄ai h̄aiu mamtike God mam̄kiyan mamu mam̄t.

²⁰ H̄aiu mertei w̄ God keh̄im̄tan J̄isas h̄rak k̄re hetpris, h̄rak kat̄p h̄im iuwe h̄rak h̄irekes kak̄ises menmen im, h̄rak ketpim. N̄paa m̄t h̄r n̄re pris, God ap ketp̄or h̄im iuwe kar ke h̄rak kat̄p Krāis em, te h̄r n̄re pris au. ²¹ *Te J̄isas h̄rak k̄re hetpris w̄ kerek God kat̄p h̄im iuwe keh̄im̄tanek kat̄p kar ik: “Hi God hi M̄t̄k Iuwe hi hetput heriuwe h̄im mai iuwe hi ap te aweik̄n han kai at̄p menmei ham au. Ti ehu eh̄t har ke pris tipmain tipmain enum eik.” ²² *H̄aiu mertei h̄im im God ketpim me J̄isas h̄ram yaaim iuwe, h̄ram min̄n h̄im me n̄paa ein God kewet Moses em te m̄t miyap̄r newenhi n̄sesim.

²³ Menmen im h̄ram ham. N̄paa pris h̄r yap̄rwe nentar h̄r naa, m̄t han nekreh̄r k̄ir nar kerekek kerekek me tifo yap̄rwe. M̄t̄k kiut̄p ke h̄r m̄t ein ap kaku tipmain tipmain enum eik au. ²⁴ J̄isas kerekek h̄rak kaku kak̄t tipmain tipmain enum eik, te h̄rak h̄irekes k̄ir̄ak menmen m̄t pris n̄r̄akem. M̄t̄k hak ap te kak̄ireh̄r k̄irak taau kak̄antar h̄rak ap p̄ike kaki au. ²⁵ *Te J̄isas Krāis h̄rak kak̄ikaap werek werek h̄aiu m̄t miyap̄r kerek mises God mentar h̄aiu mises h̄im me Krāis. H̄rak kak̄ikep̄ai kak̄antar h̄rak kaki au. H̄rak kaku tipmain tipmain enum eik, h̄rak kau ketike God kit̄wekhi me h̄aiu m̄t.

J̄isas k̄re Hetpris kin̄n hetpris ne n̄paa, h̄rak kak̄ikep̄ai h̄aiu m̄t

²⁶ *J̄isas kerekek h̄rak M̄t̄k Hetpris yaaik te kak̄ikep̄ai. H̄rak m̄t̄k yaaik, han k̄rak yaaik prar enuk keit, menmen enum ap mau mekre han k̄rak au. H̄rak k̄inaaiw̄r h̄aiu m̄t enun mau t̄i h̄rak God kenipek kau ketikerekek h̄rak niuk m̄rak w̄isenum. ²⁷ *H̄rak ap kar ke hetpris ne

* 7:14 Jen 49:10; Ais 11:1; Mt 2:6; Rev 5:5 * 7:17 Sam 110:4; Hi 5:6 * 7:19 Hi 9:9 * 7:21 Sam 110:4; Hi 5:6 * 7:22 Hi 8:6, 12:24 * 7:25 Ro 8:34; 1Jo 2:1 * 7:26 Hi 3:1 * 7:27 Hi 5:3

nĭpaa ein au. Menmen hĭr newepwarem newet God em hĭram ap yaaim te mamĭsak o mamwapĭn menmen enum me mĭt tipmain tipmain enum eik au. Te hekrit hekrit hĭr nĭrĭakem. Hĭr ninĭn newepwar menmen me menmen enum hĭr hĭras nĭrĭakem nepei au, hĭr newepwar menmen newet God em me menmen enum mĭt han nĭrĭakem. Te Jĭsas ap kar ke mĭt en au. Hĭrak kĭrĭak im miutĭp me wĭ nĭpaa hĭrak kaa kentar nu tentarakĭt, hĭrak kewepwar hĭrekes kewet God yĭnk kĭrak hĭrak yaaik te kakĭsak menmen haiu mĭt miyapĭr mĭrĭakem. Te hĭrak ap kaknipem kakteipim au. Kiutĭpen kerekek. ²⁸ *Hĭm nĭpaa God kewet Moses em mĭt miyapĭr enisesim hĭram mehimĭtan mĭt nĭre hetpris, te mĭt in hĭr yaain au, God katĭp hĭr mĭt enun mau mekre han kĭr. Te keriuwe hĭm ham God ketpim hĭram mĭkaru man, hĭrak katĭp hĭm iuwe kehĭmĭtan Nĭkan kĭrak Jĭsas hĭrak kĭre hetpris. Hĭrak kerekek ap kĭre mĭt hetpris han kerek nĭrĭak enum au. Hĭrak nĭpaa ein ere in tipmain tipmain enum eik hĭrak yaaik kerekek.

8

Jĭsas kĭrĭak menmen kĭre hetpris keit winak yaaik keit wit ke God

¹ *Menmen hi hetpiyem hĭram im. Hetpris kiau karik hĭrak kepu kar ke hi nepei hetpiyem. Hĭrak kau ketike Mĭtĭk Iuwe God tau wit kĭrak kau niu. Hĭrak kau ken menep his yaaim mĭrak kerek mĭt iuwe naanmĭpre menmen yapĭrwe newiyen. ² Hĭrak kewiyen kĭrĭak menmen hetpris kĭrĭakem. Hĭrak kĭrĭakem kekere winak God hĭrekes kimaak. Wĭnak kerek nĭpaa God katĭp Moses kimaak, hĭrak hĭmĭn ke winak ik God hĭrekes kimaak keit wit kĭrak. Mĭt au.

³ Hĭm nĭpaa God kewet Moses em mĭt miyapĭr enisesim, hĭram mehimĭtan mĭt hetpris hĭr newepwar menmen newet God em, hĭr nenep samiyak newet God em. Mĭtĭk kiau Iuwe Hetpris ekwepwar menmen ekwet God em kar ke mĭt in netenen menmen newet God em. Hĭrak ketenen menmen au, hĭrak ap kĭre hetpris auye. ⁴ Mĭtĭk kiau Iuwe Jĭsas hĭrak kau tĭ ik hĭrak ap kakre pris au ekĭntar mĭt nau nĭre pris newepwar menmen newet God em hĭr nĭses hĭm nĭpaa God kewet Moses em te mĭt enisesim. Te hĭr nanwis Jĭsas kakrĭakem taau. ⁵ *Menmen im hĭr nĭrĭakem nar ke pris netike winak ik kerek hĭr nĭrĭak menmen mekremer, hĭram hĭmĭn keremem. Hĭram hĭmĭn mises menmen mau wit ke God. Menmen im hĭram mises menmen meit wit ke God, te wĭ nĭpaa Moses kakime winak ke God, God ketpĭwek hĭm iuwe kar ik:

“Ti ehises menmen im werek mamĭr ke nĭpaa ti heit mĭniu (o neiyĭp) eik hi heteiknutem.” ⁶ *In ek Kraĭs hĭrak kĭrĭak menmen me hetpris hĭram yaaim minĭn menmen mĭt han pris nĭpaa nĭrĭakem. Hĭrak kinĭni kar ke hĭm ham God katĭp Jĭsas em kewet haiu mĭt em hĭram yaaim minĭn hĭm me nĭpaa maamer nau nĭsesim. Hĭram minĭn hĭm nĭpaa mentar hĭm ham im mamkepai werek werek. Hĭm me nĭpaa au, mĭkaap maamer kike keremem.

Hĭm ham yaaim min-in hĭm me nĭpaa ein

⁷ Hĭm me nĭpaa ein God hĭrak kewet Moses em hĭrak ketpim hĭram yaaim mekepai werek werek, kenmak te hĭrak pĭke ketpai hĭm ham? Hĭrak ketpai hĭm ham haiu emisesim kentar hĭm me nĭpaa ap werek werek mamkaap haiu mĭt miyapĭr haiu mamre yaain, au haiu mĭre enun. ⁸ *God katĭp hĭm

* **7:28** Hi 5:1-2 * **8:1** Hi 1:3, 3:1, 10:12, 12:2 * **8:5** Kl 2:17; Hi 9:23; Eks 25:40 * **8:6** 2Ko 3:6; Hi 7:22, 9:15 * **8:8** Jer 31:31-34

me nġpaa ap yaaim mġrġak mġt miyapġr yaain au. Haiu mertei hġm im yaaim mentar God katġp kar ik:

“Hi Mġtik luwe atġp yi eiyġmtewem. Maain wġ ham mamnen te hi atġp mġt ne Isrel netike mġt ne Juda hġm mai ham yaaim hġr nanwenhi nanisesim. ⁹ Hġm mai ham yaaim mġt nanisesim ap mamre hġm nġpaa hi atġp maamrer ni yem au, me wġ hi hanhan herġuweri herġyei nġnaaiwġr Isip. Hi ap aweti hġm mar ke nġpaa ein hi hewetġrem hentar hġr ap nisesim werek werek au. Te hi eweikġnsip hewet maamrer ni nenterim.

¹⁰ *Maain wġ hġm me nġpaa ein hġram epei au, hi Mġtik luwe God hi etpi yi mġt ne Isrel hi aweti hġm mai ham yaaim yi eiwenhi eisesim marim. Hi ewisġm mamu mamġkre han ki te mġt ap nanġtpi nanri han ki yi eiyisesim. Au, yi hġras hanhan eiyisesim weinġm. Hi are God ki yi eire mġt miyapġr nai.

¹¹ Maain mġt niutġp niutġp ap nantġp heiġuwerer nġr o kikrek nġr o nġr yinan nar ik: ‘Yi eiyġrtei menmen me Mġtik luwe God.’ Hġr ap te nanġporem au nanġtar mġt yapġrwe niutġp niutġp neimġn iuwe o neimġn mġt weinġn, hġr yapġrwe nanġrteiya werek werek.

¹² *Hi tewen han tewenġni ahġsak menmen enum mei mekre han kġr hi ap pġke han kakitetim han enuk ariuwerem au.” ¹³ Hġm me nġpaa ein God kewet Moses em hġrak ketpim hġram enum tokim mentar in ek God ketpai hġrak pġke kakwetġi hġm ham yaaim haiu emisesim hġram mamġkrehġr mġram ham. Haiu mertei hġm hġram enum tokim maain kġke hġram mamno mamġt mamre laplap enum tokim mġt newġrem meit.

9

Hetpris ke nġpaa ein kewet God menmen

¹ *Haiu wen han ekitet menmen me wġ nġpaa God kinġn kewet maamrer nai ne Isrel kontrak ke hġm mġrak hġr enisesim. Hġrak katġp hġm manp me menmen markeik te hġr enisesim enwenġnpi niuk mġrak. Hġrak katġp hġm ham me wġnak mġt nimaak te newenġpi niuk mġrak nekrerek. ² *Hġr newġr sel hġram mġwapġn wġnak ik. Haau wġk meit nġmġn. Haau kerek mau menep ya weipġr hġr nenewem ‘Haau mġt nehimġtanem me God.’ Menmen metenen si heureka metike kġnaan niu mei kerek mġt newepwarem newet God em, hġram mġwaai mekre haau im. ³ *Hġr nġmġan laplap meiyam mau weipġr mġwapġn haau ham mau mġkaru. Hġr nenewem ‘haau me God kewġ.’ Hġr neriuwesġem te mġt ap nanġnori au emit! ⁴ *Menmen ham im mau mekre haau im e. Hġr newen gol sisi meweikġn mġre tġpar mentar kġnaan kerek hġr nesi menmen mġre semi yairep hġram menterim. Kġnaan im mepu metike bokis hġr newen gol menterik hġr nenewek “bokis ke kontrak” nentar nan hġm me God mewim hġram mġwaai mekrerek. Mġt nime mġn kiutġp kġre gol hġr newisġk kekrerek. Mġt nġpaa newis menmen ham mana kerek nġpaa God kewet mġt ne Isrel em neit wit weinġk mġt auri, hġr newisġm mekrerek. Menmen im mau mekre bokis metike nu paap ke Eron kerek nepei kaa nġpaa God kenip tġwei hġram mewo miyapġrem. Im metike nan wġk nġpaa God kewis hġm mġrak mewim kewet Moses em mġt enisesim, menmen im yapġrwe mġpwaai mepġkre bokis ik e. ⁵ *Hġmġn me mġtikġt ensel wġk hakġt niuk mġrakġt Serapim kerek mġt newis gol

* **8:10** Hi 10:16 * **8:12** Hi 10:17 * **9:1** Eks 26:1-30 * **9:2** Eks 25:23-40 * **9:3** Eks 26:31-33

* **9:4** Eks 30:1-6, 25:10-16, 16:33; Nam 17:8-11; Diu 10:3-5 * **9:5** Eks 25:18-22

mɪwapɪnem hɪram merp mentɪr bokis mau niu naanmɪpre kɪnaan kerek God kesak menmen enum me haiu mɪt kentarim. Hɪmɪn wik me ensel mehimɪtan menmen iuwe me God merhɪhe mau mekre haau im e. In ek hi hɪnapen etpi menmen yapɪrwe miutɪp miutɪp hɪr nɪrɪakem neriuwerem au. Yi epei yerteiyem werek werek.

6 *Hɪr nemani menmen im werek werek hi nepei hetpiyem, mɪt pris hekrit hekrit hɪr nen haau iuwe me God menep ya weipɪr, hɪr newepwar menmen newet God em. 7 *Te mɪtik iuwe hetpris kiutɪp kerekek hɪrak ken haau kike kerek mɪkaru mɪrapɪt me haau iuwe, wɪ miutɪp me titu miutɪp. Hɪrak ken kekre haau im ketenen hemkre me samiyak hɪrak kewepwarem te hɪrak kakwet God em hɪrak kakɪsak menmen enum hɪrak ketike mɪt ne Isrel netaritari nɪrɪakem. 8 *Hɪm me God nɪpaa hɪrak kewet Moses em hɪram ap mewis mɪt hɪr nanɪno haau kike kerek mɪt nehimɪtan God kewi au. Marim God Hɪmɪn Yaaik keteiknai wɪ kerek mɪt wen nises hɪm me Moses, hɪr netike God ap nekɪyan nau neit au. 9 *Hɪm im me Moses meriuwesɪs mɪt nanɪno nanɪkre haau kike hɪram mɪre hɪmɪn meteiknai wɪ im menmen yapɪrwe mɪt pris newepwarem newet God em hɪram ap mamnip han ke haiu mɪt enun kakre yaaik. 10 *Hɪm mɪrak im hɪram naanmɪprai me menmen haiu mamɪm o tɪpar haiu mamɪm o mamɪrkeik haiu mamkɪr te God katɪp haiu mɪt yaain. Menmen im hɪram hɪm me naanmɪprai ere wɪ God pɪke kaknip menmen yapɪrwe hɪram yaaim.

Jisas Kraiss kewepwar hemkre mɪrak kewet God em

11 *Te Kraiss epei kan kɪre Hetpris kaiu kewetai menmen mɪrak yaaim epei man. Hɪrak kɪrɪak menmen mar ke pris hɪrak ken kekre winak ke God keit wit kɪrak, hɪrak yaaik kinɪn winak ke God kau tɪ me nɪpaa ein. Hɪrak kinɪn winak kau tɪ kentar ɪt ap nimaak, hɪrak ap menmen me tɪ au. Hɪrak kɪrɪak menmen me wit ke God. 12 Me wɪ nɪpaa kerek Kraiss kaa ken kekre haau kerek God hɪrekes kewi, hɪrak ap keit hemkre me samiyak kewepwarem kewet God em kɪre pris nɪrɪakem au. Hɪrak keit hemkre mɪrak epei mewen keiyɪm ken haau kerek God kewi kewepwarem kewet God em. Hɪrak ken kekrekerek kewen hemkre miutɪpen mekrerek, hɪram yaaim te hɪrak ap pɪke kaknipem au. Hɪram yaaim te hɪrak kekepai kaktaihis haiu mamtikerek mamu tipmain tipmain enum eik. 13 *Markeik te hemkre me meme o bulmakau mamkaap haiu mɪt? Hɪram mamkepai mamɪr im. Mɪt han hɪr netenen menmen God katɪp: “Yi mɪt ap yetenen menmen im,” te maain God kaktɪp hɪr yɪnk kɪr enuk kakɪnterim. Yɪnk kɪr enuk ere mɪt pris hɪr eninɪn enɪt hemkre me meme metike hemkre me bulmakau, im metike si waniu (o win) me yɪnk me bulmakau nɪkik hɪr neiyɪm nen newɪrem mentar yɪnk ke mɪt in. Epei au, hɪm me God matɪp hɪr pɪke yaain nentar menmen im mesak menmen enum mau yɪnk kɪr. 14 *Hemkre me meme metike bulmakau mesak menmen mau yɪnk kaiu keremem te Kraiss hɪrak iuwe kinɪn meme metike bulmakau, hemkre mɪrak yaaim minɪn hemkre mɪram, hɪram mesak menmen enum mekre han kaiu. God Hɪmɪn Yaaik kekepik hɪrak kerek yaaik kɪrɪak menmen enum au te hɪrak kewepwar hemkre mɪrak kewet God em. Te hemkre mɪrak yaaim mamkaap haiu mɪt hɪram mesak menmen enum mekre han kaiu, te haiu emises God werek werek kerek kaku kakɪt tipmain tipmain enum eik.

Hemkre me Jisas mɪkaap hɪm ham yaaim God kewetaiyem

* 9:6 Nam 18:2-6 * 9:7 Eks 30:10; Lev 16:2-34 * 9:8 Hi 10:19-20 * 9:9 Hi 10:1-2 * 9:10 Lev 11:2, 25, 15:18; Nam 19:11-13 * 9:11 Hi 3:1, 10:1 * 9:13 Lev 16:3, 14-16; Nam 19:9, 17-19; Hi 10:4 * 9:14 1Pi 1:18-19; 1Jo 1:7; Hi 6:1

15* Jisas kikaap h̄m ham yaaim m̄it enisesim h̄ram m̄ikaru man mentar n̄ipaa h̄rak kaa kesak menmen enum haiu m̄it kerek mises h̄m ham me n̄ipaa enum haiu m̄ir̄akem. Jisas kau n̄m̄n ke haiu m̄it metike God kikaap h̄m ham yaaim m̄it enisesim h̄ram m̄ikaru man te haiu m̄it kerek God kehimīteni haiu m̄it n̄rak haiu mamtikerek mam̄u tipmain tipmain enum eik mam̄it menmen yaaim m̄irak mam̄r ke n̄ipaa God ketpim h̄m iuwe. Jisas kaa te haiu mam̄it menmen yaaim im.

16 Haiu mertei m̄it̄k hak kertei maain h̄rak kaki, h̄rak kewis menmen mau t̄wei matip markeik te h̄rak kakinke t̄i metike menmen yap̄rwe h̄rak naanm̄iprewem kakwet n̄kerek n̄rak em. Menmen im h̄rak kewisim mau t̄wei h̄ram niuk m̄irak “T̄wei me han.” Maain kerekek w̄i haai kaki, n̄kerek n̄rak nan̄it menmen mam̄r ke n̄ipaa h̄rak kewisim mau t̄wei. 17 Haai wen kepu, te t̄wei kerek h̄rak kewisim em h̄ram wen mepu weinim. Te maain h̄rak kaki, t̄wei h̄ram mehimītan menmen me n̄kerek h̄r nant̄wem. 18 Marim n̄ipaa m̄it nenep samiyak h̄ram maa hemkre m̄iram mewen h̄ram menip h̄m im mekrit mau meit. Haiu matip h̄m im h̄ram ap mekepai werek au kerek God kin̄n katip Moses em h̄rak hanhan m̄it enisesim te m̄it wen nenep menmen maa te h̄m im mekrit mau meit. 19* W̄i n̄ipaa Moses kenip h̄m im mekrit mau meit h̄rak kin̄n katip m̄it ne Isrel h̄m yap̄rwe God ketp̄iwekem h̄rak kewisim mau t̄wei te m̄it miyap̄r nanisesim. H̄rak ketpor epei au, Moses keit hemkre me bulmakau n̄ikim metike meme kerek h̄r epei nam̄ip hemkre m̄iram mewen, h̄rak keit t̄par metikerem, h̄rak kesi tepnek me sipsip m̄ire ȳwir metike timen niuk m̄iram Hisop, keiyim ken kemt̄it mau hemkre h̄rak kewisim mentar t̄wei h̄m me God kewet Moses em mau mekrerem, kewisim mentar im metike ȳnk ke m̄it miyap̄r yap̄rwe. 20* H̄rak wen kewisim mentar t̄wei metike m̄it miyap̄r, h̄rak ketpor kar ik: “Samiyak menmen nepei maa hemkre m̄iram mewen h̄ram meteikni ȳi epei yewenhi yatip ȳi eiyises h̄m me God n̄ipaa h̄rak katip ȳi eiyisesim.” 21* Marim h̄rak keit hemkre im metike t̄par kewisim mentar w̄nak ke God ketike menmen yap̄rwe mekrerek kerek m̄it nererik newenepi God neriuwerem. 22* T̄is, h̄m Moses kewisim mekre t̄wei h̄ram matip menep menmen yap̄rwe n̄ipaa h̄ram ap yaaim m̄it newen̄ipi God neriuwerem hemkre h̄ram m̄ir̄akem h̄ram m̄ire yaaim. Haiu mertei m̄it newen hemkre me menmen keremem te God kak̄sak menmen enum mau mekre han kiau, o au en, taau.

Krais kewepwar hemkre m̄irak kak̄sak menmen enum me haiu m̄it

23* Menmen weinim im mau t̄i h̄ram mar ke h̄m̄n me menmen iuwe meit wit ke God, Moses kewen hemkre menterim te h̄ram m̄ire yaaim. Te menmen mau wit ke God h̄ram iuwe te hemkre im menipem yaaim au. Hemkre ham mamin̄nem mamnip menmen iuwe mau wif ke God h̄ram yaaim te haiu m̄it mamtike God mamkiyan mam̄u mam̄it. 24* Krais nepei kenipem h̄ram yaaim kent̄ar h̄rak ap ken kek̄re w̄nak kerek m̄it nimaak kau t̄i nehimītanek me God au. H̄rak ken wit ke God kerek in ek h̄rak kau keit menep ninaan me God kit̄wew̄hi me haiu m̄it miyap̄r. 25 Krais ken kek̄re haau me God kewi kewepwar hemkre m̄irak miut̄pen keremem. H̄rak ap kewepwarem yap̄rwe kar ke n̄ipaa m̄it̄k pris k̄ir̄akem au. Me w̄i miut̄ip miut̄ip me tito yap̄rwe h̄rak pris ken haau kerek m̄it nehimītanek me God kau kekererem h̄rak kewepwar hemkre me samiyak mei kewet God em. Te Krais au, miut̄pen keremem. 26 H̄rak ap ken haau

* 9:15 1Ti 2:5; Hi 8:6 * 9:19 Eks 24:3, 6-8; Lev 14:4, 6 * 9:20 Eks 24:8 * 9:21 Lev 8:15, 19
* 9:22 Lev 17:11; Ef 1:7 * 9:23 Hi 8:5, 10:1 * 9:24 1Jo 2:1

me God kewi yapirwe kar ke mitik iuwe pris kiriakem au. Hirak ken kewepwar hirekes yapirwe te hirak kaki kakintar nu tentarakit yapirwe me wi nipaa God kiriak ti ketike nepni ere in. Au, in ek hirak kan kau ti kaa miutipen kerekek hiram werék. Me wi menep menmen me nipaa hiram epei au mamisi, hirak kan kakisak menmen enum mau mekre han kiau keriuwe hemkre mirak mewen hirak kewepwarem kewet God em miutipen keremem. ²⁷*Mit miyapir yapirwe nani te maain hir nanir God, hirak skelim menmen mit miyapir in niriakem. ²⁸*Marim Krais kaa miutip kewepwar hirekes kewet God hemkre mirak te kakisak menmen enum me maiu au. Hirak pike kaknen kakithis haiu mit miyapir kerek misesik memeryiwék kaknen.

10

Menmen mit nipaa newepwarem hiram ap te mamisak menmen enum maiu

¹* Him nipaa God kewet Moses em hiram mire himin weinim me menmen yaaim maain mamnen, te hiram ap menmen im yaaim hiremes au. Me tito tito mit iuwe hetpris newepwar hemkre me bulmakau o meme newet God em. Hir niriakem mar kerememk keremem. Markeik te him me Moses mamriak mit kerek nises God hir yaain neriuwe menmen im mitik pris kewepwarem kewet God em? Taau! Hiram himin weinim me menmen yaaim keremem. ²Menmen mit newepwarem newet God em hiram yaaim te mamisak menmen enum mit kerek nises him me God hir niriakem te hir ap pike naninen nanriakem meiyam taau nentar hir ap menmen enum mau mekre han kir au. ³Au, mit niriakem nar keremem me tito tito yapirwe hiram menip mit han tewenin menmen enum hir niriakem. ⁴*Hir niriakem nentar God kertei hemkre me bulmakau o meme hiram ap te mamsisak menmen enum maiu mekre han ke haiu mit au. ⁵*God kertei menmen im, te wi nipaa kerek Krais epei kaknen ti kaku kaktikewai, hirak katip God kar ik:

“Ti hnapen mit newepwar bulmakau o meme sipsip hir nanwetutem au. Ti epei eraumani yink kai hi ahu ekrerem awepwar hirekes ewetutem.

⁶Ti ap han yaaik heriuwe samiyak mit niansiyem mau nan mire kinaan menmen mit newepwarem newetitem te hiram mamisak menmen enum mir au. ⁷Te hi Krais hetput har ik: “Ti God ti hira hi hepu, hi ariak menmen ti hanhan hi ariakem, mar ke nipaa mit newisim me hi mau tiwei ke Moses ketpim.”

⁸Hirak Krais kinin katip kar ik: “Ti hnapen mit newepwar menmen nanwetitem au. Ti ap hanhanem te hir niansi samiyak mau nan mire kinaan o menmen hir newetitem te mamisak menmen enum mau han kir au.” Krais katip menmen im te him me Moses kewisim mau tiwei hiram matip mit enisesim. ⁹Hirak katip menmen eim epei au, maain hirak katip him kar ik: “God ti hira hi hepu. Hi ariak menmen ti hanhanem.” Him im metpai Krais kenip menmen tokim me nipaa ein me mit hir newepwar menmen newet God em, hiram nepei au mesi, hirak kekrehir miram kewepwar hirekes kewet God yink kirak. ¹⁰*Jisas Krais kises menmen God hanhan hirak kiriakem. Hirak kaa miutip kerekek kewepwar yink kirak kewet God ek te hirak kesak menmen mekre han kiau te haiu mit kerek misesik haiu yaain. Haiu mewenipi niuk me God werék werék.

* ^{9:27} Jen 3:19 * ^{9:28} Hi 10:10; Ais 53:12; 1Pi 2:24; Fl 3:20; 2Ti 4:8 * ^{10:1} Hi 8:5 * ^{10:4} Hi

9:13 * ^{10:5} Sam 40:6-8 * ^{10:10} Hi 9:12, 28

Menmen Kraiskirakem mesak menmen enum mekre han kiau

11 *Hekrit hekrit mit yapirwe nire pris hir nerp nriak menmen newepwarem newet God em. Hir nriakem marem marem te menmen im ap te mamisak menmen enum haiu mit haiu mriakem taau. 12 *Te Kraiskirakem miutip kesak menmen enum maiu. Epei au, hirak ken kau menep his yaaim me God kentar hirak Mitik Iuwe kire God hirak naanmipre menmen. Menmen miutip Kraiskirakem hiram mamu mamit mamkepai haiu mit mamisak menmen enum mekre han kiau tipmain tipmain enum eik. 13 *Hirak wen kau ketikerek kemeriyiwek ere wi God kaknep mit enun nepan kaknip kaknepi. 14 Haiu mertei Kraiskirakem keriuwe menmen miutip hirak kirakem wi kerek hirak kaa kewepwar yink kirak kewet God ek, hirak kirak mit miyapir kerek God kesak menmen enum mir, hir nire yaain nanu tipmain tipmain enum eik.

15-16 *God Himin Yaaik hirak kewetai him mirak metike him Kraiskirakem epei ketpim God Himin Yaaik hirak kinin katip kar ik:

“Me wi maain mamnen hi awet mit him mai im hir nanwenhi nanisesim. Hi ewisim mekre han kir te hir han ekitetim.”

17 Nepei au, hirak katip him ham mar im:

“Hi ap pike han ekitet menmen enum mau mekre han ke mit o menmen hir nriakem te hi han enuk heriuwari au.” 18 God epei kesak menmen enum mai te mit ap te nanwepwar menmen nanwet God em nanteipim au. Hiram epei au mesi meit.

Haiu emises him me God te haiu emu emtikerek han kiutip

19 *Te nai yinan, haiu yaain te mamno mamikre haau me God hirekes kewi mentar Jisas kaa kentar nu tentarakit hemkre mirak mewen mesak menmen enum maiu. 20 *Hirak kaa te menmen im hiram mire hirak kinin ken kewep yayiwe keremir o kewep laplap me ninin hiram meiyepetai haiu mit mamno ninin kerek God kewi. Hiram mar ke hirak kewep yayiwe ik keriuwe yink kirak te haiu emisesik mentar nipaa hirak kaa pike kekrit kau keit. 21 Haiu Mitik kiau Iuwe Hetpris hirak kepu naanmipre menmen meit wit ke God metike haiu mit kerek mises him me God haiu nikerek narak. 22 *Kraiskirakem menmen im te haiu emnaiwir menmen enum me memitaipin mekre han kiau emit, haiu emises God haiu mamtikerek emu han kiutip. 23 *Haiu emises menmen werek werek kerek haiu matip haiu han kitetim. Haiu ap emweikin sip emwet him im emintar haiu mertei him nipaa God ketpim maain hirak kakisesim kakirakem. 24 Haiu han ekitet markeik te haiu emri han ke nau yinan te haiu yapirwe han etweninan haiu mamriakan menmen yaaim. 25 *Yi ap einapen yaino eitike ni yinan yererik yewenipi niuk me God yar ke mit han ninapen nriakem au emit! Yi eiri han ki eikiyan wisenum te yi eirerik eiwenipi niuk me God eiyantar wi menep te mamnen Kraiskirakem kaknen kakteipim.

Haiu ap emweikin sip emwet God Nikan kirak Jisas

26 *Haiu mit epei mertei him me Jisas kaa te kakisak menmen enum mekre han kiau haiu misesim werek werek te maain haiu emweikin sip emwet him im au emit! Haiu mamriakem enum, menmen ham ap mepu te mit pike nanwepwarem hiram mamisak menmen enum maiu te haiu mamre

* 10:11 Eks 29:38 * 10:12 Hi 1:3 * 10:13 Sam 110:1 * 10:15-16 Jer 31:33-34; Hi 8:10, 12
 * 10:19 Hi 4:16 * 10:20 Mt 27:51; Hi 9:8 * 10:22 Lev 8:30; Esi 36:25; Ef 5:26 * 10:23 Hi 4:14 * 10:25 Hi 3:13 * 10:26 Hi 6:4-8

yaain taau. ²⁷ *Haiu emweik'in sip emwet h'im m'arak au em'it! Maain haiu mamnaain God skelim haiu m'it, kakw'irai mamno si kerek God k'iman me kakw'ir m'it n'arak enun nepan nan'ino nan'krerem si tat'in. ²⁸ *Haiu mertei m'it'k'it wik o wikak tewepyap'ir m'itik kiut'p keweik'in sip kewet h'im me Moses, te m'it iuwe ne Isrel nant'iwekhis h'ir ap han tawen'inek au, h'ir nank'ip kaki. ²⁹ *Te yi han ekitet God kak'iswaank m'itik kerek keweik'in sip kewet menmen Jisas k'ir'akem kak'iswaanke kike keremem a? Auye! H'arak kak'iswaanke w'isenum kentar h'arak k'inaain N'ikan ke God h'arak kat'ip menmen h'arak k'ir'akem me w'i kerek h'arak kaa hemkre m'arak mewen h'iram menmen wein'im. Menmen im God kewetaiyem h'iram h'im haiu mamwenhi mamisesim te h'arak kakrekyei haiu mamre yaain. Te God kak'iswaank m'itik ik enuk kentar h'arak keweik'in sip kewet N'ikan ke God. Menmen im h'iram mar ke h'arak k'inan yip'ir kew'irek h'arak keweik'in sip kewet God H'im'in Yaaik kerek hanhan ker'uwai haiu m'it kerekyei menmen yaaim. ³⁰ *Hi hat'ip menmen im hentar haiu mertei God ap kemip'in me w'i h'arak kat'ip kar ik: "Menmen enum m'it n'ir'akem, maain hi ewaniupaan m'ir eriuwerem." H'arak wen kat'ip h'im ham kar ik: "Hi M'itik Iuwe God hi skelim m'it nai me menmen h'ir n'ir'akem." ³¹ God kerek kaku kak'it tipmain tipmain enum eik skelim m'it me menmen enum h'ir n'ir'akem. Menmen im h'arak menmen meni'pi han yaaik au. H'iram menmen enum meni'pi h'ir han enuk n'inaain w'isenum.

Yi han tokik eyises h'im me God werek werek

³² Yi p'ike han ekitet menmen nepei man me w'i n'ipaa yi yin'in yemtau h'im me Krai'is yi yisesim. Yi yisesim epei au, menmen enum man mamriwaank te menmen enum im ap te mamin'in han ki au. Yi han tokik eyiu eyit. ³³ *W'i ham m'it netpi enum h'ir nerekyi enum nerp ninaan me m'it miyap'ir yap'irwe te h'ir nan'inwes'isi. W'i ham yi y'ir m'it enun n'ir'ak m'it han yaain menmen enum yi eyi'rp eitikeri eikepi h'ir han tokik nanu. ³⁴ *Yi hanhan eiriuwe m'it yaain m'it enun newisi nekre w'inak enuk. Yi ap han enuk eiriuwe m'it kerek nen nari menmen mi neiy'im nen au. Yi han yaaik yewisi nari menmen mi yap'irwe yentar yi epei yertei God nepei kewisi menmen ham yaaim min'in menmen m'it neriyaam, h'iram mamu mam'it tipmain tipmain enum eik. ³⁵ N'ipaa ere in yi han tokik yepu te in ek yi ap einapen menmen enum mamnen mamriwaank au em'it eyi'ntar yi yertei maain God kakweti m'it miyap'ir kerek yisesik werek werek kakweti menmen m'arak yaaim. ³⁶ *Yi wen han tokik eyiu eyises h'im me God te maain yi eir'ak menmen God hanhan yi y'ir'akem, yi eyit menmen yaaim n'ipaa h'arak kat'ip kakwet m'it miyap'ir kerek h'ir nisesik kakwet'irem. ³⁷ *Yi han tokik eyiu eyi'ntar h'im me God mau t'wei mat'ip me Krai'is mar im: "Maain kike h'arak kerekek kaknen. H'arak ap kakmer'ir w'i yap'irwe au.

³⁸ *Te nai yinan h'ir han ekiteta nanises h'im mai h'ir nantikewa nanu nan'it tipmain tipmain enum eik, te m'it kerek nanweik'in sip nanweto, hi han enuk ariuwari." ³⁹ Haiu m'it au, haiu ap ne m'it kerek neweik'in sip enwet God te h'arak kakraiwaank au. Yi yetikewa haiu ne m'it kerek nises h'im me God te h'arak kak'ikepai kaktaihis.

* 10:27 Ais 26:11   * 10:28 Diu 17:6, 19:15   * 10:29 Eks 24:8; Hi 13:20   * 10:30 Ro 12:19;
 Diu 32:36; Sam 135:14   * 10:33 1Ko 4:9   * 10:34 Mt 6:20, 19:21, 29   * 10:36 Lu 21:19; Hi 6:12
 * 10:37 Hab 2:3-4   * 10:38 Ro 1:17; Ga 3:11

11

Markeik te haiu han ekitet menmen werék werék

1 * Haiu han ekitet menmen God katip hiram mamnen haiu mertei maain hiram mamnen te haiu mameriyiwem mamnen. Menmen im haiu ap mirem wen au te haiu mertei hiram mepu mentar God katip hiram mepu. 2 Nipaa mit maamrer han hir han kitet God werék te hirak han yaaik keriuweri. 3 * Haiu mit i han ekitet him me God hiram yaaim te haiu mertei God kiriak ti metike nepni keriuwe him mirak weinim. Te menmen haiu mirem God kiriakem keriuwe menmen haiu ap te mamirem taau.

Him me mitik Ebel, Inok tetike Noa

4 * Mitik niuk mirak Ebel hirak kises him me God te menmen hirak kewepwarem kewet God em. God katip menmen mirak kerek kewetiwekem hiram yaaim te God ketpwek hirak mitik yaaik kentar hirak kisesik werék werék. Nipaa Ebel hirak kaa hirak wen han kitet God werék te him mirak mau tiwei me menmen nipaa hirak kiriakem hiram meteiknai menmen menip God han yaaik keriuwai.

5 * Inok ap kaa kentar hirak han kitet God werék werék te God ketiwekhis kau ketikerek. Mit han ninetnwek ninetnwek ap nnapinek au nentar God epei ketiwekhis keyik ken wit kirak. Him me God mau tiwei matip God ketiwekhis wen au, menmen Inok kiriakem hiram menip God han yaaik keriuwerék. 6 Mit miyapir kerek ap han kitet God, menmen yapirwe hir nanriakem ap te naninip God han yaaik kakriuwari taau. Hir ap te naninip God han yaaik kakriuwari nanantar mit miyapir kerek hir hanhan nises God hir nanin han ekises God hirak kepu, maain hirak kakwet mit miyapir kerek hir hanhan nisesik kakwetir menmen yaaim.

7 * Wi nipaa God katip Noa me menmen enum hawi yuwerep hiram mamnen, te Noa kir menmen im wen au. Hirak han kitet menmen God ketpim hiram mamnen te hirak kime sip. Maain hirak kimaam werék hawi yuwerep epei man, hirak ketike mite pirak nikerek hirak nen nau nekrem, te hir ap naa au. Hirak keteikin mit yapirwe hir enun kentar hirak kises him God nipaa ketpwekem te hir au. Te hirak God katip Noa hirak mitik yaaik kentar hirak kises him mirak.

Ebrahim kises him me God

8 * Ebrahim kemtau him kerek God ketpwekem te hirak han kitet him mirak hiram yaaim. Te hirak knaaiwir wit kirak ken wit hak kerek God ketpwek hirak kakwetwekek. God ap keteiknwek ti ik te hirak kepitari hirak kakno neiyin kakit mekam au. 9 * Ebrahim kises him me God te hirak ken kau wit kerek God katip hirak kakwetwekek. Hirak kau kekere winak sel kire weisaak kar ke mitik hirak ap ti kirak au. Aisak ketike nikan kirak Jepok hirakit tetike Ebrahim tatit menmen God epei ketpwekit kakwetwekitem te hirakit tau winak sel tar ke Ebrahim kewik. 10 Ebrahim kau winak sel keremem kentar hirak kemerir God kakriyaak kaktiwekhis keyik kakno wit kerek God hirekes kimaak hirak kaku kakit kakwetwek winak yaaik.

11 * Sera hire han kitet him me God te hirak kenipep hire werék te wepitu. Hire epei enu we mite. Hirak kiriakem kentar hire han kitet hirak kakises him nipaa hirak ketpim me hirak kakwetir nepenyerer nei

* 11:1 Ro 4:18; 2Ko 5:7 * 11:3 Jen 1:1; Sam 33:6; 2Pi 3:5 * 11:4 Jen 4:3-10 * 11:5 Jen 5:24

* 11:7 Jen 6:13-22, 7:1; 1Pi 3:20; Ro 3:22, 4:13 * 11:8 Jen 12:1-5; Ap 7:2-4 * 11:9 Jen 26:3,

35:12, 17 * 11:11 Jen 18:11-14, 21:2

yapirwe. ¹² *Mitiik ik hirak epei ke mitik ap te kakine nikerek au, te God kenipek hirak kine nikan. Maain nepenyerer nrak hir yapirwe nar ke tenhaan kau wan eik, o hir mau nepni. Mit ap te nanwenhisi au.

¹³ *Mit in hir yapirwe hir naa te hir han kitet God kakises menmen nipaa hirak ketpim. Hir neit menmen God ketporem au, te hirak keteiknor menmen hirak kakriakem mamnen hir han yaaik neriuwerem nertei hirak kakisesim. Hir natip nar ik: "Ti mit newi hiram ti im ap maiu au. Haiu mau in mar ke mit nau ti ke mit han." ¹⁴ Mit kerek natip nar ik hir neteiknai te hir nanir ti mir ham yaaim hir nanwim nanu nanit. ¹⁵ Hir ap pike hanhan nanu wit kerek nipaa hir ninaiwerek au nentar hir hanhanek te hir pike nen newi. ¹⁶ *Au, hir hanhan nanir wit hak yaaik hir nanino nanwi. Wit ik ek hirak wit ke God. God ap yink enuk hir nenewek God kir kentar hir han kitetik werek werek. Hirak epei kerekyor wit hak yaaik te hir naninen nanwi hirak keteiknai hirak ap yink enuk ke mit nenewek hirak God kir.

¹⁷ *Wi nipaa God katip Abraham kininek, Abraham kemtau him mirak hirak keit nikan kirak Aisak kewisik kentar nan mire kinaan hirak kakikip kakwepwarek kakwet God ek. Hirak kare kaknep nikan kirak kiutip kerek God nipaa ketpiwek kakwetwekek. ¹⁸ Nipaa God ketpiwek kar ik: "Aisak kerek kakine nikerek te hir keriyen nanre nepenyerer ne weiwik miutip mit, te nepenyerer han ne nikerek nit han au. Aisak kerekek." ¹⁹ *Te Abraham han kitet kaknep nikan kirak kaki te God tewen kakikak kerek kaki. Hirak kar ke hirak pike ketiwekhis kentar God keit sipsip neniuk hirak kewisik kekrehir ke Aisak. Te Aisak ap kaa au. Sipsip kerekek hirak kaa.

Him me Aisak, Jepop tetike Josep

²⁰ *Aisak han kitet God kakises him nipaa hirak ketpim te hirak katip him yaaim men Jepop ketike Iso me menmen yaaim mamnen. ²¹ *Karik Jepop menep hirak kaki hirak katip him yaaim men nikerek hirakit wik te Josep me menmen yaaim mamnen kentar hirak kises him me God hirak han kitet God kakriak menmen nipaa hirak ketpim. Jepop ketpor him yaaim epei au, hirak kises paap kirak keiyik kire hirekes kerp hirak kewenipi niuk me God. ²² *Josep kises him me God han kitet God kakriak menmen nipaa hirak ketpim, te wi menep hirak kaki, hirak katip heiyiuwerer nrak kar ik: "Maain God kakithis nepenyer nau naninaaiwir wit ik Isip, hir enit herwe yink kai enwisik ekikre hei me wit kerek hir nanwiyen."

Him me menmen Moses kirakem

²³ *Moses miye haai nrak hir han kitet God kakikepi te miye winaak epei au, hir nirek hirak nikan kir yaaik au wetpen enuk keit. Hir hiras ap nakip nar ke nipaa mitik iuwe Fero katip hir eninep nikerek hirakit terek au. Hir nisawinek ere wenke wikak.

²⁴ *Moses han kitet God kakikepik kakri mit miyapir nrak ne Isrel naninaaiwir Isip te maain hirak kire mitik iuwe hirak kinapen mit hir ap eninewek hirak mitik iuwe ke Isip hirak nikan ke Fero niki pirak kerek nipaa ere in naanmprewek au. ²⁵ Hirak hanhan kaku kaktike mit ne Isrel God nipaa kehimiteni hir mit nrak, me wi mit ne Isip newaanki nerekyor enum. Hirak kinapen keweikin sip kewet God te hirak han yaaik

* **11:12** Ro 4:19; Jen 15:5, 22:17; Diu 10:22 * **11:13** Jen 23:4; 1Kro 29:15; Sam 39:12; 1Pi 2:11

* **11:16** Eks 3:6, 15; Mk 12:26 * **11:17** Jen 11:1-14; Je 2:21-22; Ro 9:7 * **11:19** Ro 4:17 * **11:20**

Jen 27:27-29, 39-40 * **11:21** Jen 48:15-16 * **11:22** Jen 50:24-25; Eks 13:19 * **11:23** Eks 1:22,

2:2 * **11:24** Eks 2:10-12

kaku kakre m̄tik iuwe ke Isip. Menmen im enum m̄t miyap̄r nisesim h̄ram ap te mamrekyor h̄r han yaaik nanu me w̄ yap̄rwe taau. Me w̄ mei kike keremem. ²⁶ *H̄rak han kitet maain Kraiss kaknen kakwet m̄t n̄rak menmen, te h̄rak kertei h̄rak kaku kaktike m̄t ne Isrel, m̄t ne Isip netp̄iwek enum. H̄rak han kitet menmen im h̄ram min̄n menmen iuwe h̄rak ket̄iwem kentar h̄rak iuwe n̄kan hak ke Fero. H̄rak han kitet maain Kraiss kaknen kakwet̄iwek menmen yaaim min̄n menmen meit Isip.

²⁷ *Moses han kitet God kakin̄n Fero te h̄rak k̄naaiw̄r Isip, h̄rak ap k̄naain m̄tik iuwe Fero kerek h̄rak han enuk keriuwerek au. H̄rak ap p̄ike keweik̄n ken kau Isip au kentar h̄rak kertei God, kerek haiu m̄t ap m̄rek au, h̄rak kau ketikerek kekepik. ²⁸ *Moses han kitet God ap kaknep n̄kerek h̄rak̄it te m̄t kerek newis hemkre mau weip̄r ke winak te h̄rak k̄riak menmen me pasova kin̄n. H̄rak katip m̄t miyap̄r ne Isrel h̄r enwis hemkre emu weip̄r te Ensel ke God kerek kaknep m̄t, h̄rak kaknep n̄kerek h̄rak̄it t̄r iuwe et.

M̄t miyap̄r yap̄rwe ne Isrel nises God werek werek

²⁹ *M̄t yap̄rwe ne Isrel nises h̄m me God te h̄r nerekir wan niuk m̄rak Wan Nin̄k, h̄rak kewep p̄inak p̄inak te h̄r nitet ke n̄m̄n nen p̄inak ein n̄re m̄t nitet yayiwe t̄par ap mei m̄waairi au. Maain m̄t ne Isip h̄r nare nanises m̄t miyap̄r ne Isrel nan̄n̄p te t̄par p̄ike kewen kan kan̄p kenepi.

³⁰ *M̄t miyap̄r ne Isrel han kitet God kak̄ikepi h̄r nan̄nep m̄t miyap̄r ne wit Jeriko te h̄r nen neweik̄n wit k̄r me w̄ hisp̄nak wik. Epei au, God kekepi te n̄wa kerek k̄saw̄n wit Jeriko keweik̄nawek kewen te h̄r nen n̄m̄n ein nenep m̄t nan̄p nenepi. ³¹ *M̄te Rehap n̄paa h̄re m̄te enu wari m̄t his wenen̄nem, h̄re han kitet God kak̄ikaap m̄t ne Isrel kakin̄n m̄t kerek ap nises God nau wit Jeriko wit k̄re, te h̄re w̄kaap m̄tik̄it te Isrel kerek h̄rak̄it tan t̄saw̄n temiyenwonaan t̄r wit. Te maain m̄t ne Isrel nen nenep m̄t ein kerek ap nises God, h̄r ap naaup au. H̄re wau weit. ³² Hi ap etpi h̄m ham au. Hi etpi h̄m me Gidion, Berek, Samson, Jepta, Devit, Samyuel h̄rak̄it tetike m̄t profet yap̄rwe te h̄m mai mamnen nokim enum nokim. ³³ *M̄t in nentar h̄r nises h̄m me God h̄r netike m̄t nerer wit wit nenepan te h̄r nin̄ni nan̄p nenepi. H̄r n̄riak menmen yaaim te h̄r neit menmen n̄paa God ketpim. H̄r nemesis h̄m me pusi ke yaank laion h̄rak iuwe kar ke sak te h̄ram ap man̄p au. ³⁴ *M̄t en h̄r nin̄n si iuwe me m̄t enun nan̄p neriuwerem te h̄ram maa. H̄r m̄t han nan menep nan̄n̄p te h̄r n̄r̄r te h̄r nan̄p taau. H̄r m̄t iuwe au h̄r n̄re m̄t wein̄n te God kekepi h̄r n̄re m̄t iuwe manpenun. M̄t nerer wit wit nan netikeri nenepan te h̄r nenep m̄t en h̄r p̄ike n̄r̄r. ³⁵ *Miyap̄r han p̄ike neithis m̄t n̄r netike n̄kerek n̄paa naa h̄r p̄ike nekrit nau. M̄t han nekre winak enuk n̄napen neweik̄n sip newet God te m̄t h̄r nesiupani taau. H̄r m̄t han nisesik te m̄t han nan̄p nerekyor enum enum h̄r naa, h̄r newis m̄t nan̄p te maain God kak̄ik̄ian h̄r nan̄krit nantikerek nanu nan̄t. ³⁶ *M̄t enun h̄r nitetnaan m̄t han yaain h̄r n̄waai n̄p̄in nan̄p, m̄t han h̄r nesenkekhis h̄t m̄r newisi nekre winak enuk. ³⁷ *M̄t han enun h̄r new̄r nan nan̄p, h̄r neit so neiȳm nerenir̄r yinan yinan, h̄r neit h̄ne me his neiȳm nenep m̄t han neriuwerem h̄r naa. H̄r m̄t miyap̄r han

* 11:26 Hi 10:34-35 * 11:27 Eks 12:51, 14:13-14; Ro 1:20; 1Ti 1:17; Hi 11:1 * 11:28 Eks 12:21-30

* 11:29 Eks 14:21-31 * 11:30 Jos 6:12-21 * 11:31 Jos 2:1-21, 6:21-25; Je 2:25 * 11:33 Dan

6:22 * 11:34 Dan 3:23-27 * 11:35 1Kin 17:17-24; 2Kin 4:18-37 * 11:36 1Kin 22:24-27; Jer

20:2, 37:15, 38:6 * 11:37 2Kro 24:21

yaain nam+r y+nk me sipsip o meme neiy+m nen in nen ein, h+r ap netenen nan au, m+it newaanki nerekyor enum h+r nepu enum. ³⁸ H+r m+it miyap+r nen ein nen ein nitet yaank wein+ik, m+iniu (o neiy+ip) wein+m, h+r n+r+r nen nau n+n+ik m+iniu (o neiy+ip) nekre han o nekre hei iuwe me t+. H+r m+it yaain te m+it han nau t+ h+r ap yaain te h+r nanu nan+kreri n+m+n au.

³⁹ M+it miyap+r in h+r nises h+m me God te God kat+ip h+r yaain niuk m+r iuwe. Te m+it in ap neit menmen God n+paa ketpim kakwetai haiu m+it em wen au. ⁴⁰ God kewet+rem wen au kentar h+rak keraimani menmen hak kin+n menmen n+paa h+r nisesim. H+rak han kitet kakrekyei mamtikeri haiu m+it yaain mentar menmen Krai+k+rakem.

12

Haiu emises h+m me God em+r+ak menmen n+paa Jisas k+r+akem

¹ *M+it in kerek hi nepei hetpiyem h+r n+paa nises h+m me God werek werek h+r yap+rwe nerp wit ke God n+r+ai n+re m+it nerp n+r n+kerek h+r nesiunen neit skul. Te haiu m+it emweik+n sip emwet menmen yap+rwe mamraiwaank o menmen enum kerek haiu hanhan emisesim em+rakem te h+r+am em+it. Haiu emnaiw+rem mar ke m+it+ik kesiuknen kewenwo laplap h+rak kenepim kew+rem te h+rak kesiuken waswas. Haiu emnaiw+rem em+it te haiu emises menmen werek werek God kehim+itenai haiu emisesim. ² *Haiu han ekitet Jisas kerek h+rak kin+n m+it han h+rak k+re M+itik Iuwe kises God werek werek te h+rak kekepai haiu mamisesik werek werek. H+rak kerekek han kitet h+rak y+nk enuk kaa kentar nu tentarak+it h+r+am menmen wein+m kentar h+rak kertei maain h+rak kakin+n menmen enum kak+kepai kakriuwe menmen h+rak k+r+akem h+rak yaaik kaku. Nepei au, h+rak ken kau menep his yaaim me God k+re M+itik Iuwe ketikerek naanm+pre menmen yap+rwe.

God kewis menmen enum mamnen mamraiwaank te haiu mamisesik werek werek

³ Yi han ekitet menmen enum m+it enun nereky+wekem te h+rak kau han tokik kises menmen God kehim+iten+wek kakisesim. Te yi ap han enuk waswas yeriuwe menmen enum miwep te yi yeweik+n sip yewet menmen yaaim me God. ⁴ W+ Seten kakri han ki o m+it nanrekyi enum te yi eiweik+n sip eiwet Krai+s, yi ap eir+ak menmen iuwe wen au te yi yain+n menmen enum ere hemkre mi mamwen te yi yayi yay+r ke Krai+k+r+akem. ⁵ *Yi han kaa menmen God ketpiyem mamkepi yi eiyu han yaaik a? N+paa h+m me God m+it newis+m mau t+wei mat+ip yi yar ke n+kerek n+rak mar im: "N+kerek nai, w+ kerek God kesiuwe menmen miwep kar ke haai kenep n+ikan k+rak, yi ap han kitet menmen enum h+remes man miwep au. Yi ap han enuk yeriuwerem han kitet God k+neini au, w+ kerek h+rak kesiuwe menmen enum mamnen mamiwep. ⁶ *Yi ap han ekitet eiy+rik eiy+ntar m+it miyap+r kerek God h+rak hanhan keriuweri h+rak kewis menmen man+p kak+kepi h+r enises menmen yaaim. M+it miyap+r kerek h+rak kat+ip kar ik: "Yi n+kerek nai," h+rak kewis menmen mam+n+p mamkepi h+r nanises menmen yaaim." ⁷ *Te yi han tokik eiyu eiyuwe menmen enum mamnen mamiwep. Yi han ekitet menmen im h+r+am m+re menmen haai h+rak k+r+ak n+kerek n+rak em, te h+r enises h+m m+rak werek werek. Menmen im enum mamiwep, h+r+am meteikni God h+rak han kitet yi n+kerek n+rak

* **12:1** Ro 7:21; 1Ko 9:24-25; Hi 10:36   * **12:2** Hi 1:3   * **12:5** Pro 3:11-12   * **12:6** Rev 3:19

* **12:7** Diu 8:5; 2Sml 7:14

hirak kakikepi yi yaain. Nipaa yi yertei mitik hak ap kenep nikan kirak o au a? Taau. Mit yapirwe nenep nikerek nir. ⁸ Haai ki God hirak ap te kakrekyi menmen mi enum, menmen im hiram meteikni yi ap nikerek yaain au. Yi yire nikerek ne weiwik ham. ⁹ Nipaa haiu yapirwe haairer nau hir nerekyei menmen enum maiu te haiu mineini han kitet hir iuwe. Te God hirak kinin haairer nau, hirak Haai ke himin kaiu te haiu emisesik emwisik hirak kerekyei menmen enum maiu te haiu mamtikerek mamu mamit. ¹⁰ Haairer nau hir nises han kir nerekyei menmen enum maiu me wi ham haiu wen kike. God hirak au. Hirak kerekyei menmen maiu enum kekepai te haiu yaain mamir ke hirak. ¹¹ *Wi God o mit nerekyai menmen maiu enum, haiu han kitet hiram menmen enum te hiram ap menipai han yaaik meriuwerem au. Maain haiu mit kerek God kerekyei menmen mar im, hiram menipai haiu mamre mit yaain mamriak menmen yaaim haiu mamu werek werek.

Haiu naanempre hiras te haiu ap emweikin sip emwet God

¹² *Yi mit han yi yinapen yises him me Jisas Krais yar ke mit kerek nen yanin hir his hit maa. Yi ap eiyu han tewenin hiras me menmen epei man miwep au emit! Yi pike hanhan eiyises him me Jisas werek werek.

¹³ *Yi eiyises God werek werek hiram mamir ke mit nipaa hit par mewers, hir nitet yayiwe yaaik kipirak te hit mir mamre yaaim. Mit han narik kerek neweikin sip nanwet Krais hir niri yi pike yises God werek werek te hir pike hanhan nanisesik werek werek.

¹⁴ *Yi mit miyapir yetike mit miyapir han yapirwe yi eikiyan eiyu. Yi eiyises menmen yaaim God hanhan yi eiyisesim eiyantar yi ap eiyises menmen yaaim im te yi ap yayu yaitike Mitik Iuwe God au. ¹⁵ *Yi naanmamre hiras werek werek. Hiram ap yaaim te yi ap yayit menmen yaaim yapirwe God kakrekyiem kakwetiyem au. Mitik hak hirak kar ik hirak kire hepnak ke ti enum mewsawin mekre ninin ke yenkis te maain mit nerp nentiram nik miram meketet mau hit mir. Mitik kar ik hirak kakriak menmen enum kakri han ke mit miyapir yapirwe kakriwaank kakriuwere. ¹⁶ *Yi naanmamre hiras te yi mit o miyapir han ap te eiriyahis eiweninem, o han kitet menmen me God hiram menmen weinim mar ke nipaa mitik Iso kirakem. Hirak han kitet him God katip maam kirak Ebrahim hiram menmen weinim. Te hirak kewis nikik kirak kakit menmen mirak yaaim maain haai kakwetiwekem metike him yaaim God ketpim me menmen mamnen. Hirak kewisik kakit menmen im kentar hirak nimpmaak nikik kirak kewetiwek menmen mei kike hirak kaam.

¹⁷ *Yi yertei maain hirak hanhan pike kakit menmen mirak te God kenip Jepok kekrehir kirak hirak keperek ketpewek kar ik: "Ti taau." Iso kikit kitiwekhi yapirwe te God kenipek ap te keweikin han mewek au.

Haiu meit him yaaim me God haiu mamno wit Saion

¹⁸ *Nipaa wi yi yinin yises him me God yi ap yir menmen yemtewem yar ke mit nipaa ne Isrel nirem nemtewem. Hir nan miniu (o neiyip) niuk mirak Sainai, hiram si iuwe merhhe mau paan mirak, hir nir nap totu enum miwapin wit mar ke witaan toto, yuwerep man, ¹⁹ *hir nemtau mitik hak keit miniu (o neiyip) ketenwo taur. Epei au, hir nemtau Mitik Iuwe

* 12:11 Je 3:17-18 * 12:12 Ais 35:3 * 12:13 Pro 4:26 * 12:14 Sam 34:14; Ro 12:18 * 12:15 Ap 8:23 * 12:16 Jen 25:33-34 * 12:17 Jen 27:30-40 * 12:18 Eks 19:16-20; Diu 4:11-12 * 12:19 Eks 20:18-21; Diu 5:22-27

keit ein katip h̄im iuwe enum. M̄it miyap̄r ne Isrel h̄ir nemtau h̄im enum me M̄it̄ik Iuwe eik katip keit m̄iniu (o neiyip), h̄ir nep̄r̄p̄r nitehi Moses natip nar ik: “Haiu m̄inapen mamtau h̄im menmen meiyam im au em̄it!”

20* H̄ir n̄inapen nemtau h̄im meiyam God ketporem nentar h̄irak katip kar ik: “Keim̄in m̄it̄ik o m̄ite, n̄ikerek o samiyak h̄ir nan̄inen nan̄irp̄ nanit̄et m̄iniu (o neiyip), m̄it han nan̄it nan nanw̄irem neiyim nan̄inep m̄it̄ik kaki o samiyak mami.” 21* M̄it en n̄ir menmen im te h̄ir n̄inaain nep̄r̄p̄r. Moses h̄irekes katip kar ik: “Hi hep̄r̄p̄r w̄isenum hentar hi h̄inaain.”

22* Te yi m̄it kerek yi yises h̄im me God in, yi ap yan m̄iniu (o neiyip) mar im au. Yi h̄im̄in ki epei kan m̄iniu niuk m̄irak Saion kerek wit iuwe ke God kewi. God h̄irak kaku kakit tipmain tipmain enum eik. Yi h̄im̄in ki epei kan wit Jerusalem, h̄irak keit wit ke God kerek m̄it ensel yap̄rwe h̄ir han yaaik nererik nau en. 23* Yi h̄im̄in ki epei kan ketike n̄ikerek yap̄rwe ne God kerek nan̄it menmen yaaim m̄irak yi yererik han yaaik yepu. God kewi niuk mi metike niuk m̄ir mau t̄wei m̄irak h̄irak kertei yi neim̄in yi m̄it miyap̄r n̄irak. Yi h̄im̄in ki epei kan k̄ir God kerek h̄irak naan̄m̄pre m̄it yap̄rwe, h̄irak maain skelim haiu m̄it metike m̄it kerek n̄ipaa God katip h̄ir m̄it yaaain h̄ir netikerek nau wit k̄irak. 24* Yi h̄im̄in ki epei kan kau ketike Jisas kerek kerp n̄im̄in ke God ketike haiu m̄it, h̄irak ketpai h̄im ham yaaim haiu mewenhi mamisesim h̄irak kekepai haiu metike God haiu mau han kiutip. H̄irak n̄ipaa kaa hemkre m̄irak mewen. Menmen im h̄iram meteiknai menmen n̄ipaa m̄it̄ik pris k̄ir̄akem. H̄irak keit menmen m̄ire map̄ik kemt̄it mekre hemkre me bulmakau o meme k̄iwaaiyem mentar ȳnk ke m̄it ein te God katip h̄ir ȳnk k̄ir yaaik. Mar im hemkre me Jisas mesak menmen enum mekre han kau te h̄irak k̄ire yaaik. Hemkre m̄irak ap mar ke hemkre me Ebel n̄ipaa h̄irak kaa au. H̄iram yaaim min̄in em. God k̄ir hemkre me Ebel h̄iram menipek han enuk k̄ir̄ak m̄it̄ik Ken menmen enum. Hemkre me Jisas au. God k̄irem te h̄iram menipek h̄irak hanhan keriuwai haiu m̄it, h̄irak kesak menmen enum mekre han kau.

Haiu naanem̄pre h̄iras te haiu emises God werek werek

25* Yi naanem̄pre h̄iras te yi ap eiweik̄in sip eiwet h̄im Kraiss ketpiyem au em̄it! N̄ipaa God kerp m̄iniu (o neiyip) Sainai katip m̄it miyap̄r h̄im m̄irak. M̄it han en newel̄in sip newet̄w̄ekem h̄ir ap te n̄ir̄ir natip̄in ne menmen enum God kerekorem au. Haiu mamnop̄in mamkeip̄in menmen enum mamwep mam̄r̄keik te haiu emweik̄in sip emwet h̄im me h̄irak m̄it̄ik kerek kekiuwe wit ke God ketpai menmen? Taau. 26* N̄ipaa God keit m̄iniu (o neiyip) Sainai h̄irak katip keriuwe h̄im m̄irak t̄i k̄itan̄ik te in ek h̄irak katip h̄im iuwe kar ik: “Hi tewen p̄ike etan̄ik t̄i eteipim. T̄i wein̄ik kerekkek au. Hi tewen etan̄ik t̄i ketike nepni h̄iram mam̄iwaank.” 27 H̄im im h̄iram matip̄ “meteipim,” te h̄iram meteiknai menmen im: N̄ipaa God k̄ir̄ak t̄i te maain h̄irak kaktan̄ik menmen im te h̄iram yap̄rwe h̄irak kak̄iwaankem mam̄it. Menmen ap me t̄i ap mamtan̄ik, God kak̄iwaankem au. H̄iram mamu mam̄it.

28 Haiu han yaaik emu em̄intar menmen im God kakwetaiyem kakit wit kerek h̄irak naan̄m̄pre menmen yap̄rwe, wit kerek m̄it̄ik hak ap te kaktan̄ikem au. Te haiu mamwen̄ipi God niuk m̄irak Iuwe mam̄riak menmen yaaim h̄irak hanhan haiu m̄ir̄iakem. 29* Haiu em̄riak menmen

* 12:20 Eks 19:12-13 * 12:21 Diu 9:19 * 12:22 Ga 4:26; Rev 5:11 * 12:23 Lu 10:20 * 12:24 Hi 8:6, 10:22; 1Pi 1:2; Jen 4:10 * 12:25 Hi 2:1-3, 10:28-29 * 12:26 Eks 19:18; Sam 68:8; Hag 2:6 * 12:29 Diu 4:24, 9:3; Ais 33:14

mar im mamɨntar God kiau hɨrak kɨre si tatɨm menmen te God kakiwaank menmen yapɨrwe kerek hɨrak ap han yaaik keriuwerem au.

13

Haiu han tewenɨn nau yinan

1 *Te yi wen han tewenɨn ni yinan ne Krai. 2 *Yi han ekitet eikaap mɨt han ne wit hak nan eiyintar nɨpaa mɨt han nɨriakem marim. Hɨr nepɨtari mɨtikɨt et hɨr nekepikɨt hɨrakɨt mɨtikɨt et hɨr nekepikɨt hɨrakɨt mɨtikɨt ensel te wit ke God, te yi yepɨtari hɨr nanɨnen nanu wɨnak ki. 3 *Yi han etwenɨn eikaap mɨt miyapɨr kerek nau nekre wɨnak enuk ke gavman nar ke yi yekrehɨr kɨr. Yi han etwenɨn eikaap mɨt miyapɨr hɨr mɨt han enun newaanki nar ke yi yekrehɨr kɨr. 4 *Yi han ekitet menmen me yi yayɨtan hɨram menmen yaaim. Yi mɨt miyapɨr ap eiri mɨt miyapɨr han his eiwenɨnem au emɨt eiyɨntar God skelim mɨt miyapɨr kerek nɨriak enum mar im.

5 *Yi ap hemkre mamnepam eiriuwe pewek mei yi eitɨwem yapɨrwe au emɨt! Yi han yaaik eiyu eiriwe menmen yi yetenɨnem eiyɨntar hɨm me God mau tɨwei matɨp mar im: “Hi God ap hɨnaipɨsi au, hi ap eweikɨn sip ewetiyem au. Hi ekepi naanmamri me menmen.” 6 *God katɨp menmen im haiu mertei hɨrak kau ketikewai, te haiu yapɨrwe niutɨp niutɨp matɨp mar im: “Mɨtikɨt Iuwe God kekepa te hi ap anapen menmen enum mɨt hɨr nan-rekyewem au.”

Haiu emises menmen mamɨr ke nɨpaa mɨt nau iuwe nɨriakem

7 *Yi han ekitet mɨt nɨpaa hɨr ninɨn naanmɨpri netpi hɨm yaaim me God. Yi han ekitet menmen hɨr nɨriakem markeik te hɨr nises hɨm me God hɨr naa te yi yayises menmen mamɨr ke hɨr nɨriakem. 8 Yi yises hɨm me Krai nɨpaa yi yemtewem yentar Jisas Krai hɨrak nɨpaa ere in ere maain hɨrak ap te kakweikɨn kakre menmen ham. Hɨrak kaku kakɨt hɨrak ap te kakɨpai hɨm ham au. Hɨram mamu mamɨt. 9 *Yi ap eiwis mɨt han narri han ki eiriuwe hɨm ham hɨm ham mɨr kerek nɨpaa yi ap yemtewem te yi eiweikɨn sip eiwet hɨm yaaim me God au emɨt! Menmen yaaim God kerekyyiem hɨram mamkepai han kiau te haiu emisesik werek werek. Hɨm ham mɨt netpiyem neriuwesɨs menmen te yi ap eiyɨm emɨt, hɨram menmen weinɨm. Hɨram ap mamkaap mɨt miyapɨr kerek nisesim te hɨr nanises God werek werek au.

Menmen yaaim yi eiriakem te God han yaaik kakriuwere

10 Mɨt kerek nises hɨm me Moses hɨr nenep samiyak newisɨm mentar kɨnaan me nan mɨt nenewek alta. Maain hɨr naam menmen im te hɨram mamkepi hɨr nanu werek. Jisas Krai kewepwar hɨrekes hɨrak kaa kewet God yɨnk kɨrak te hɨrak kekepai haiu mɨt miyapɨr kerek mises hɨm mɨrak. Te mɨt in kerek wen nises hɨm me Moses, hɨr ap yaain te hɨrak kakɨkepi taau. 11 *Hɨr ap yaain te hɨrak kakɨkepi kentar hɨrak ap kɨre samiyak mɨt newepwarem newet God em te maain hɨr nanɨm au. Hɨrak kɨre menmen mɨtikɨt iuwe hetpris keit hemkre me samiyak ham hɨr mɨt pris han epei namɨp hɨrak keiyɨm ken kekre haau hɨr nehimɨtanem me God te hɨrak kewisɨm mau kɨnaan te hɨram mamwapɨn menmen enum mɨt nɨriakem.

* 13:1 Jo 13:34 * 13:2 Ro 12:13; 1Pi 4:9; Jen 18:1-8, 19:1-3 * 13:3 Mt 25:36; Hi 10:34 * 13:4 Ga 5:19, 21; Ef 5:5 * 13:5 1Ti 6:8; Diu 31:6, 8; Jos 1:5 * 13:6 Sam 118:6 * 13:7 1Ko 4:16; Hi 6:12 * 13:9 Ef 4:14; Ro 14:17 * 13:11 Lev 16:27

Nepei au, h̄rak keit samiyak ȳnk kewet h̄r m̄t pris han em h̄r neiȳm nan̄no nan̄siyem nan̄t p̄n eik. Menmen Jisas k̄r̄iakem h̄ram marim. ¹² *H̄rak kaa keit p̄n eik m̄t ne Isrel ap newis hemkre m̄rak mewen te mam̄sak menmen enum me haiu m̄t yap̄rwe m̄r̄iakem te haiu mamre yaain. H̄rak kaa keit p̄n eik kentar h̄rak kekreh̄r ke samiyak h̄rak kewepwar h̄rekes kewet God ȳnk k̄rak. ¹³ *Haiu emweik̄n sip emwet m̄t kerek nises h̄m me Moses haiu emises h̄m me Kraiss mentar m̄t kerek nises h̄m m̄rak neweik̄n sip newet Kraiss h̄r nep̄rek ken h̄r nak̄ip kaa. M̄t nanrekyei enum mar ke n̄paa h̄r n̄r̄iak Kraiss em nan̄ntar haiu misesik te haiu han ekitet h̄ram menmen wein̄m. ¹⁴ *Haiu emweik̄n sip emwet menmen m̄t kerek nises h̄m me Moses h̄r n̄r̄iakem. Haiu emnaw̄irem em̄ntar haiu m̄t ap wit kiut̄pen kaku kak̄it te haiu mamu mameitai tipmain tipmain enum eik au. Haiu mamer̄r wit yaaik kau maain God kakimaak haiu mamwik. ¹⁵ *Te haiu hekrit hekrit han yaaik emu emwen̄pi niuk me God em̄ntar menmen Kraiss k̄r̄iakem, menmen im haiu m̄r̄iakem meriuwe h̄m maiu haiu mewepyap̄r niuk m̄rak mat̄ip m̄t han em, h̄ram m̄re samiyak yaaim haiu mewepwarem mewet God em. ¹⁶ *Hekrit hekrit yi han ekitet skelim menmen mi yaaim eikaapan eiriuerem. Menmen im yi ȳr̄iakem h̄ram yaaim m̄re samiyak m̄t newepwarem newet God em, h̄ram menipek han yaaik keriuweri.

¹⁷ *Yi eiȳmtau h̄m me m̄t ni naanm̄pri yi eiyisesim. H̄r naanm̄pri nankepi nar ke m̄t kerek maain God kak̄ri kak̄torhi me h̄r naanm̄pri h̄m̄n ki werek werek, o au en, te h̄r nenmak h̄r ap naanm̄pri. Yi eiyises h̄m m̄r te h̄r han yaaik nan̄r̄iak menmen, o au en, yi eiweik̄n sip eiwet̄r, h̄r han enuk nan̄r̄iak menmen m̄r h̄r ap te nankepi yi m̄t eiyises Kraiss werek werek au.

Yi eiyitehi God kak̄kepai haiu m̄t

¹⁸ *Yi wen eiyitehi God ek̄kepai em̄ntar haiu mertei mekre han kau haiu ap ȳnk enuk meriuwe menmen haiu m̄r̄iakem. Hekrit hekrit haiu mare mam̄r̄iak menmen yaaim keremem. ¹⁹ Hi hitehi yi m̄t h̄m iuwe te yi eiyitehi God ek̄kepa te hi p̄ke anen eri waswas.

²⁰ *God kerek h̄rak kenipai haiu m̄t mekiyan mau meit, h̄rak k̄k̄iak Jisas p̄ke kekrit kau, h̄rak kehimit̄anek h̄rak M̄t̄ik luwe naanm̄prai haiu m̄t kar ke m̄t̄ik naanm̄re sipsip. God kehimit̄anek h̄rak M̄t̄ik luwe naanm̄prai kentar n̄paa h̄rak kaa hemkre m̄rak mewen. Hemkre m̄rak mewen menip h̄m me God yaaim kerek n̄paa h̄rak kat̄ip haiu mamwenhi mamisesim. H̄m im mamu mam̄t mam̄rek tipmain tipmain enum eik. H̄rak ap te kakweik̄n han k̄rak au. God h̄rak yaaik k̄r̄iak menmen mar im te h̄rak werek kak̄kepi. ²¹ Hi hanhan God kakweti menmen yaaim kak̄kepi te yi eiyises menmen h̄rak hanhan yi eiyisesim. Hi hanhan menmen im mentar menmen Jisas Kraiss k̄r̄iakem te God kak̄r̄iak menmen, h̄rak hanhan kak̄r̄iakem mam̄kre han kau. Haiu hanhan Kraiss kak̄it niuk iuwe te m̄t nanwen̄pi niuk m̄rak tipmain tipmain enum eik.

M̄t̄ik kat̄ip h̄m ham yinam

²² Hi hitihi h̄m iuwe te yi eiȳmtau h̄m mai kike im hi nepei hewis̄m h̄ram mamkepi yi einak̄n tokim eiyu. Hi ap ewis t̄wei nokik au. T̄wei

* **13:12** Mt 21:39; Jo 19:17   * **13:13** Hi 11:26, 12:2; Mt 7:13-14   * **13:14** Hi 11:10, 16, 12:22

* **13:15** 2Kro 29:31; Sam 50:14, 23; Hos 14:2   * **13:16** Fl 4:18   * **13:17** Esi 3:17; 1Te 5:12

* **13:18** Ap 24:16; 2Ko 1:12   * **13:20** Sek 9:11; Ais 55:3; Jer 32:40; Esi 37:26; 1Pi 2:25

ik h̄rak yinak. ²³ Hi hanhan yi yertei kaiu yinak yaaik Timoti, m̄t enun nesiupanek h̄rak k̄naaiw̄r w̄nak k̄r enuk ke gavman ken witeik. H̄rak kaknen wit kai ik waswas te w̄ hi anen ari hi at̄wekhis haw̄r waunen wauri.

²⁴ Yi eit̄p m̄t ni ein h̄r naanm̄pri h̄r netike m̄t miyap̄r yap̄rwe nises h̄m me God en, yi eiyp̄r h̄r yaain. M̄t ni yinan in ne Itali kerek nises h̄m me God netpi, yi yaain.

²⁵ Hi hanhan God kakrekyi menmen yaaim.

Mep̄r keremem

Tɪwei Jems Kewisɪk Menmen me tɪwei ik

Jems katɪp mɪt gude 1:1

Neimɪn ap nertei menmen me God, ehɪr nanitɪwekhiyem 1:2-8

Hɪm me mɪt netenen menmen yapɪrwe, enetike mɪt han menmen auri 1:9-11

Hɪm me menmen mamri han kaidu emamitaipɪn haidu maminɪnem 1:12-18

Hɪm haidu memtewem haidu emisesim 1:19-27

Haidu han ekitet mɪt yapɪrwe hɪr nɪpɪran 2:1-13

Hɪm me mɪt ap nɪrɪak menmen yaaim, ehɪr ap nises God werek werek 2:14-26

Haidu mɪt naanempre menmen haidu metpim 3:1-18

Hɪm me mɪt ne weiwɪk me God enetike menmen enum me tɪ 4:1-5:6

Jems katɪp mɪt hɪm mɪkaru 5:7-20

¹*Hi Jems hi hɪrɪak menmen me God ketike Mɪtik Iuwe Jisas Kraiss, hi wok mɪtik kɪrɪkɪt. Hi hesiuwe tɪwei ik ken yi mɪt ne weiwɪk me Isrel yises God yi yewep yerer wit wit.

Menmen mari han kaidu mekepai haidu emises God werek werek

²*Nai yinan, me wɪ menmen enum me tɪ mamnen mamri han ki, yi ap han enuk au. ³*Yi han yaaik eiyu eiyɪntar yi yertei menmen yi yisesim mamkepi yi eiyinɪn menmen enum im me tɪ te yi han tokik eiyu yi eiyises God werek werek. ⁴Yi han tokik eiyu keriyen au. Yi eiwis menmen im mekre han ki mamkepi te yi eiyu werek eiyɪr ke mɪt iuwe yi eiyises menmen yapɪrwe me God werek werek.

Mɪt ap nertei menmen werek werek hɪr enitehi God kakɪkepi

⁵*Neimɪn ne yi mɪt yi ap yertei werek werek mekam yaaim, mekam enum, yi eiyitehi God kakɪkepi kakɪnterim te hɪrak kakɪkepi yi eiyɪrteiyem werek werek. Yi eiyitehi God kakɪkepi eiyɪntar menmen im. God kepwetai haidu mɪt menmen mɪrak yapɪrwe weinɪm hɪrak ap kenai kakɪntar haidu emitɪwekhi kakɪkepai au. Hɪrak han yaaik. ⁶*Mɪt nitehi God me menmen, hɪr han ekitet God kakɪkepi kakrekoyorem. Hɪr han ekitet God kakɪkepi au, hɪr nɪre wan sɪr nɪme metɪtɪwem mekrit mewen heriyai heriyai, hɪr ap nertei God kakɪkepi me menmen o au. ⁷Mɪt narik hɪr ap han ekitet hɪrak God kakɪkepi kakrekoyor menmen au ⁸kakɪntar hɪr han kitet menmen miutɪp miutɪp werek werek wen au.

Hɪm me mɪt netenen menmen, mɪt au nau weinɪn

⁹*Neimɪn ne nau yinan netenen menmen au, hɪr han yaaik enu enɪntar God kakɪkepi kaktorhis nanɪno wit kɪrak. ¹⁰*Neimɪn ne nau yinan netenen menmen yapɪrwe, maain hɪrak God kewis menmen enum mewaankem, hɪr han yaaik enu enɪntar menmen mɪr iuwe au. Hɪr han yaaik enɪntar God kakɪkepi kaktorhis hɪr keriyen nanɪno wit kɪrak. Maain hɪr nanɪnaaiwɪr menmen mɪr hɪr nani nanɪr ke timen mamu wɪ mei kike hɪram mami. ¹¹Timen mewep, mesiupan, wepni kan tɪpar men hɪram meweiwei maa meket. Mar im me wɪ mɪt netenen menmen yapɪrwe nɪrɪak menmen

* **1:1** Ga 1:19; Ap 15:23; 1Pi 1:1   * **1:2** Ro 5:3-5   * **1:3** 1Pi 1:7   * **1:5** Pro 2:3-6   * **1:6** Mk 11:24   * **1:9** Je 2:5   * **1:10** Ais 40:6-7; 1Pi 1:24

nisesim, h̄r n̄re timen h̄r nani. Te haiu ap han ekitet menmen haiu metenenim mamkepai haiu mamu werek. Au, God kerekek.

Yi naanempre h̄ras me menmen enum mamri han ki

12 *Neim̄n h̄r nanu han tokik ke menmen enum mamnen mam̄waanki, h̄r han yaaik en̄ntar h̄r nanin̄n menmen enum te God kakrek̄yor han k̄r k̄re h̄rekes nantikerek nanu. N̄paa God kat̄p neim̄n han tewen̄na, h̄r nantikewa nanu tipmain tipmain enum eik. 13 Me w̄ ham menmen mamri han ke m̄tik te h̄rak k̄riak enum, h̄rak ap kakt̄p, “God kari han kai hi h̄riak enum.” Menmen im au em̄t! God ap te kakri han ke m̄t h̄r nanriak enum au. Menmen ap te mari God han k̄rak h̄rak k̄riak enum taau. 14 *Menmen enum m̄t niut̄p niut̄p hanhanem, h̄ram mari han k̄r h̄r n̄riak enum mar ke m̄t nemt̄n menmen mau t̄rpe mari miyak man mekrerem. 15 Menmen im enum h̄ram m̄re nu hap̄n n̄kim m̄k̄n men t̄. Maain h̄ram m̄re ere iuwe h̄ram menep m̄t m̄waanki. M̄t h̄r hanhan menmen enum h̄r n̄riakem h̄ram m̄re hap̄n n̄kim mat̄n yap̄rwe. Menmen enum mekre han k̄r mamno ere iuwe mamn̄pi nani nan̄no si.

16 Nai yinan yaain, yi ap eiwis menmen enum im mamit̄p̄n yi han kitet h̄ram me God au. 17 *Menmen yaaim yap̄rwe h̄rak God kerekek kesiuwerem haiu m̄t met̄wem. God h̄rak k̄riak w̄p̄ni, wenke, h̄r. H̄ram men m̄riak h̄m̄n m̄re yinam, nokim o mamre w̄taan te God keweik̄n kar ek au. H̄rak kepu k̄p̄rak kerekek k̄riak yaaim keremem, enum au. 18 *H̄rak kises han k̄rak h̄rak kerekyei haiu n̄kerek n̄rak mentar h̄m yaaim m̄rak h̄rak epei kewepaiyap̄rem haiu memtewem. Haiu m̄re h̄naan n̄kim ham min̄n mekiute, maain ham mamkaru. Haiu m̄t in min̄n mises God me m̄t nerer wit wit, maain h̄r m̄t han enisesim.

Menmen yaai yi eiym̄tewem yi eiysesim

19 *Nai yinan yaain, yi eiyr̄tei menmen im. Yi m̄t niut̄p̄n niut̄p̄n n̄k̄p̄ emnep waswas yi eiym̄tau menmen. Te maain yi eiym̄p̄im te yi ap han enuk eiriuwe m̄t yi eineri waswas au em̄t! 20 Menmen mar im ap te mamkaap m̄t nanises menmen yaaim God hanhan haiu emisesim emteik̄n m̄t han em au. 21 *Te yi einaaiw̄r menmen enum mau han ki mamrekyi yi eiyses menmen enum. Yi hanhan eiyses h̄m yaaim n̄paa God kewisim mekre han ki. Te h̄ram mamkaap h̄m̄n ki kaktike God yi eiyu werek werek.

22 *Yi ap eimip̄n h̄ras! Yi han kitet yi eiym̄tau h̄m me God te ap eiysesim au, h̄ram mamkepi. Taauye! Yi eiym̄tau h̄m m̄rak yayisesim te h̄ram mamkepi. 23 M̄t kerek nemtau h̄m me God keremem te h̄r ap nisesim au, h̄r n̄re m̄tik k̄r h̄m̄n k̄rak kek̄re t̄par. 24 H̄rak ken, waswas h̄rak han kaa menmen enum mau ninaan m̄rak. Marim m̄t kerek nemtau h̄m me God keremem ap nisesim au, te h̄r nar ke m̄tik eik. H̄r ap newis h̄m me God mamkepi h̄r n̄naaiw̄r menmen enum te h̄r nanises menmen yaaim. 25 *M̄t kerek nekine h̄m yaaim me God m̄t newisim mau t̄wei h̄r nar ke m̄tik k̄r ninaan m̄rak mekre t̄par, h̄ram mamkepi nan̄naaiw̄r menmen enum. H̄r han kitetim ap han kaa rem au, h̄r nisesim te God kakrek̄yor menmen yaaim.

* 1:12 2Ti 4:8 * 1:14 Ro 7:7-10 * 1:17 Mt 7:11 * 1:18 Jo 1:13 * 1:19 Ekl 7:9 * 1:21 Kl 3:8; 1Pi 2:1 * 1:22 Mt 7:26; Ro 2:13 * 1:25 Ro 8:2; Je 2:12; Jo 13:17

26 *Mít kerek han kitet h̄r yaain nises God werek werek, te h̄r nat̄ip enum, h̄r nemip̄in h̄ras nises God werek werek au. H̄r nisesik wein̄ik. 27 God Haai han kitet menmen im mam̄in̄ namkaap mít te h̄r nanisesik werek werek. H̄ram menmen im: Mít h̄r naanempre miyap̄ir o n̄kerek kerek mít n̄r h̄r epei naa n̄naiw̄iri. Menmen im metike h̄r n̄naaiw̄ir menmen enum mít ne t̄i nisesim, te h̄ram mam̄waank han k̄ir mar ke heinut mewen menmen te mít nan̄im au h̄ram mewaankem.

2

Haiu hanhan mít miyap̄ir yap̄irwe mip̄iran

1 *Nai yinan, yi eipises Mítik Iuwe kaiu Jisas Krais h̄rak Yaaik Iuwe, te yi ap eir̄iak mít han menmen yaaim en̄ntar h̄r netenen menmen mei yap̄irwe, mít han netenen menmen yap̄irwe au, yi eirekyor enum. Menmen im au em̄it! Yi eirekyor menmen yaaim mip̄iram. 2 Mítik hak niuk iuwe h̄rak kerem̄ink sak n̄k̄in, o hore haam, h̄rak kaknen kaktike mítik hak enuk ketenen menmen au, h̄rakit tatnen w̄inak ke God yi yewik, 3 te yi eit̄ip h̄rak yaaik niuk m̄rak iuwe h̄rak eknen eku yeno eku niu, te yi eit̄ip h̄rak enuk wein̄ik h̄rak eku t̄i wein̄ik, 4 yi yir̄iak enum. Yi enun yenke yi h̄ras yises han ki enum. 5 *Nai yinan yaain, yi eiȳimtau menmen im. God h̄rak keh̄im̄tan mít ap netenen menmen yap̄irwe au te h̄r enisesik entenen menmen yap̄irwe m̄rak. H̄rak epei kat̄ip neim̄in han tewen̄nek h̄rak kaktor̄his h̄r nantikerek nanu werek werek. 6 Te yi yir̄iak mít netenen menmen au h̄r ȳink enuk nentar yi yerekyor enum. Neim̄in h̄r neriwaank nari yi mít eino mít iuwe ne gavman nemtau mít h̄r nesiuwe h̄m nerekyi enum a? H̄r mít netenen menmen yap̄irwe keriyen! 7 H̄r mít in keriyen nat̄ip enum me niuk me Krais n̄paa mít n̄kri nekine niuk m̄rak. Te yi yenmak yir̄iak mít netenen menmen yap̄irwe yerekyor yaaim a? Au em̄it!

8 *Yi eiyises h̄m n̄paa God kewis̄im kar ik: “Yi han tewen̄in mít nar ke yi han tewen̄in h̄ras,” te yi yir̄iak yaaim. 9 *Au, yi yewep mít yi hanhan neiyan, neiyan au, te yi yir̄iak enum. H̄m yaaim me God meteik̄in yi enun yewen̄in h̄m m̄rak. 10 *Mít kerek newen̄in h̄m mei me God miut̄ip, h̄r nar ke mít newen̄in h̄m m̄rak yap̄irwe. God skelim mít in kak̄interim h̄rak kak̄n̄p. 11 *H̄rak God kat̄ip h̄m im, “Yi mít yetike miyap̄ir ap eiyiryanhis eiwen̄inem au em̄it!” H̄rak kerekek kat̄ip h̄m ham mar im: “Yi mít ap einep mít han nani au em̄it!” Yi yetike miyap̄ir ap eiriyanhis eiwen̄inem au, te yi yire yenep mítik kaki, te yi epei yewen̄in h̄m me God. Te h̄rak skelim yi mít kakiwep kak̄interim. 12 *Te yi eit̄ip yaaim eir̄iak menmen yaaim eiȳntar maain God han kak̄itet o skelim yi mít kak̄riuwe h̄m n̄paa h̄rak kewet haiu mít em te haiu emnaaiw̄ir menmen enum. 13 *Neim̄in nises h̄m me God h̄r ap han tewen̄in mít han nerekyor yaaim au, te maain God skelim yi mít h̄rak ap hanhan kak̄riuw̄i yi mít au. Neim̄in h̄r han tewen̄in mít nanrekyor yaaim, maain me w̄i God skelim mít, h̄r nanu werek.

Mítik kat̄ip h̄rak kises h̄m me God te ap k̄kaap mít han, h̄rak ap kisesik taau

* 1:26 Sam 34:13, 141:3 * 2:1 Ap 10:34; Je 2:9 * 2:5 1Ko 1:26-28 * 2:8 Mt 19:19; Ga 5:14
 * 2:9 Diu 1:17 * 2:10 Mt 5:19 * 2:11 Eks 20:13-14; Ro 13:9 * 2:12 Ga 6:2; Je 1:25; 1Pi 2:16
 * 2:13 Mt 5:7, 18:32-35

14* Nai yinan, m̄t̄ik kat̄ip kar ik: “Hi hises h̄im me God,” te menmen h̄irak k̄ir̄iakem keteiknaiyem au, im em mamkepik mam̄r̄keik? Menmen im h̄irak kisesim h̄iram ap mamkepik te h̄irak kaktike God tatu taau! 15-16* M̄it̄ o miyap̄ir h̄ir nises God te h̄ir netenen menmen yap̄r̄we mamkepi h̄ir nanu werek au, m̄t̄ik kiut̄ip kekere n̄im̄n ke yi m̄t̄ ketenen menmen yap̄r̄we h̄irak kak̄ip̄or kak̄ir̄ ik, “Yi eiyu werek werek eiȳneit̄in klos, o menmen te yi eiyu werek,” h̄irak ap kak̄ikepi kakwet̄ir menmen au, menmen h̄irak kare kisesim ap mamkepik taau! 17 Te menmen me God m̄t̄ h̄ir nisesim h̄iram mar im. M̄t̄ik kare kises h̄im m̄irak, h̄irak ap k̄ir̄iak menmen k̄ikaap m̄t̄ miyap̄ir han, menmen me God h̄irak kisesim h̄iram wein̄im.

18* M̄t̄ik hak h̄irak kakt̄ip, “M̄t̄ik hak kises h̄im me God, te hak eik h̄irak k̄ir̄iak menmen yaaim te God kakt̄ip h̄irak̄it wik yaaik̄it.” M̄t̄ik ap k̄ir̄iak menmen yaaim au te h̄irak keteikno h̄irak kises God ak̄ir̄keik? Taauye! Hi eteikn̄iwek hi hises God werek werek heriuwe menmen yaaim hi h̄ir̄iakem.

19* Yi m̄t̄ kerek yi yat̄ip yi han kitet God h̄irak kiut̄ipen kepu, yi han kitet werek. Te h̄iram menmen wein̄im. Herwe h̄iram mer̄tei God kerek̄ek kepu h̄iram mep̄ir̄p̄ir. Te yi han ekitet h̄iram mamkepi h̄iram mamisesik a? Taauye! 20 Yi yetaritari m̄t̄! Hi tewen eteikni yi yat̄ip yi yises h̄im me God te yi ȳir̄iak menmen yaaim au, h̄iram mamkepi eiyu eitike God taau! Yi han ekitet menmen im.

21* N̄ipaa maam kaui Ebrahim keit n̄ikan k̄irak Aisak, h̄irak keiȳik ken kewis̄ik kentar k̄inaan me nan te h̄irak kak̄ik̄ip si tat̄ik h̄irak kakwepwarek kakwet̄ir God ek. H̄irak k̄ir̄iak menmen yaaim im keteik̄in h̄irak hanhan kakises h̄im me God. Te God kat̄ip h̄irak yaaik kisesik werek werek. 22* Yi yerte! Menmen h̄irak kisesim mekepik te h̄irak k̄ir̄iak menmen yaaim. Menmen h̄irak k̄ir̄iakem meteik̄in h̄irak kises God werek werek. 23* H̄im n̄ipaa God ket̄pim h̄iram epei man. H̄iram mat̄ip, “M̄t̄ik Ebrahim h̄irak kemtau h̄im m̄irak kisesim te God kat̄ip h̄irak yaaik kisesik werek werek. Te God kat̄ip h̄irak Ebrahim h̄irak k̄irak yinak kenterim.” 24 T̄is, yi eiȳir̄tei God h̄irak kat̄ip m̄t̄ik h̄irak yaaik kisesik werek werek kentar h̄irak kisesik k̄ir̄iak menmen yaaim. H̄irak kat̄ip h̄irak yaaik kentar h̄irak kisesik wein̄ik taau! 25* N̄ipaa w̄i ham m̄ite Rehep h̄ire wari m̄t̄ik̄it wik Josua h̄irak keriuwet̄et ten, h̄ire naanm̄iprewek̄it weriuwet̄et teke yayiwe hak p̄ike ten. H̄ire w̄ir̄iak yaaim te God kat̄ip h̄ire yaaip wis̄esik werek werek. 26 M̄t̄ik h̄irak kises God, h̄irak k̄ir̄iak menmen yaaim au, menmen h̄irak kisesim h̄iram wein̄im. H̄iram m̄ire m̄t̄ik hak h̄irak kaa, h̄im̄n epei ken k̄inaaiw̄ir ȳink k̄irak kerekek, h̄irak k̄ipwaa.

3

Haiu m̄t̄ naanempre h̄iras me menmen haiu met̄pim

1* Nai yinan, yi yap̄r̄we ap eire m̄t̄ h̄ir nin̄in newepyap̄ir h̄im me God eiȳintar yi yerte maain God h̄irak skelim haiu m̄t̄ haiu wein̄in mewepyap̄ir h̄im m̄irak te h̄irak kak̄n̄inai iuwe, m̄t̄ han kerek h̄ir wein̄in en, au kak̄n̄i kike. 2 Haiu m̄t̄ yap̄r̄we ap han kitet menmen werek werek au, haiu m̄ir̄iak menmen enum yap̄r̄we. M̄t̄ik kerek h̄irak ap kat̄ip enum au, h̄irak m̄t̄ik yaaik h̄irak kertei kewen han k̄irak naanempre h̄ir̄ekes werek werek. 3 Haiu mewis̄ waai mari hos h̄im k̄iram te h̄iram mises han kaui. Haiu mari waai ken p̄inak eik, hos h̄iram meweik̄in h̄iremes misesim. 4 Yi han ekitet

* 2:14 Mt 7:21 * 2:15-16 1Jo 3:17 * 2:18 Ga 5:6 * 2:19 Mt 8:29 * 2:21 Jen 22:9-12

* 2:22 Hi 11:17-18 * 2:23 Jen 15:6; Ro 4:3, 9, 22; 2Kro 20:7; Ais 4:18 * 2:25 Jos 2:4, 15, 6:25;

Hi 11:31 * 3:1 Lu 12:47

sip me wan eik. Hiram wisenum nime metitwem meminp meiyim men te mit neweikin paan miram neriuwe paap mau nimin hiram mamises han kir. Hir nriakem nar ke nu mekiuwe mani mit neweikin paan miram mamno nein mit hanhani. ⁵ Te nin kerekek hira kike kire waai ke hos o paap kike kau sip. Nin kekere him hira kene menmen kike te hira kekrit menmen iuwe kinin yink kau.

Si yeunek kike hira si tatik yaank iuwe. ^{6*} Nin hira enuk kire si yeunek. Hira kau nimin kekere paan kau hira kises menmen enum me ti kerekyei haiu mit enun. Hira kire si tatim menmen yapirwe, nin hira kises menmen enum em Seten hira kikiam kewaank menmen yapirwe me mit. ^{7-8*} Mit epei nehisenewen miyak o hore, manpen metike menmen mekre wan. Te mit hir ap naanempre nin kir kaktip menmen enum taau. Nin hira ap kau keit au. Hira kire miyak enuk ke niu keriyaam ken in ken ein. Hira enuk kire manpen yehes enum, hira kewaank himin ke haiu mit. ^{9*} Haiu mit meriuwe nin kau mewenipi God te meriuwe nin kiutipen kerekek haiu matip him enum me mit kerek nipaa God hira kerekyei mit yapirwe haiu mire hirekes. ¹⁰ Me him kiutip kerekek haiu mit matip him yaaim, him enum. Nai yinan, menmen haiu miriakem mar im au enum emit! ¹¹ Hira tipar minin metike tipar yaaim miniu mehinhin mamike hei kiutipen mamirkeik? Taauye! ¹² Nu hamis ap kakri kaku hinaan taau! Hinaan ap kakri kaku keremem. Mar im tipar yaaim miniu mehinhin mamike hei me tipar minin taau! Te haiu mit ap matip him yaaim him enum au emit! Him yaaim keremem meke him maiu mamnen.

God kekepai haiu mertei menmen mirak yaaim

¹³ Keimin ke yi mit hira kinin kertei menmen yaaim menmen enum? Mitik kar ik hira ekteiknai menmen hira kerteiyem ekriuwe menmen hira kiriakem. Hira ap kises menmen hanhan hirekes au. Hira kises menmen me han tewen mit, im metike menmen me han kitet God. ¹⁴ Yi hemkre menepam yentar menmen me mit han o yi han enuk yeriuwe mit han, yi han kitet yi yaain yi yinin mit han, te yi ap han kitet God kaktip yi yaain yi yertei menmen werek werek au. Yi han kitet menmen mar im te yi yemipin. Him me God katip yi enun. ^{15*} Menmen im hira ap me God au. Hira me mit ne ti keremem. Seten hira kinin kiriakem te hir mit ne ti hir nisesik nriakem. ¹⁶ Yi hemkre menepam yentar menmen me mit han o yi han enuk yeriuwe mit han, yi han kitet yi yaain yi yinin mit han, te yi hiras yenehan yi eiriak menmen enum yapirwe. ¹⁷ Te mit hir nises han kir yaaik God hira kewetrem, hir ninin nriak menmen yaaim mire mani nemnok enuk. Namin au. Hir ninin nriak im metike menmen im. Hir nankiyen nanu nanit, hir nanimtau him me mit han neweiknor han, hir han tewen mit nankepi, hir nankiyen menmen yaaim keremem. Hir nankiyen mit yapirwe menmen yaaim mipiram, hir ap mit ne him pinak him pinak au. ^{18*} Mit kerek hir nankaapan nankiyen nanu nanit keriyen hir te nanir ke mit hir namir nu yehes. Neimin nankiyen menmen im hir nenip mit hir hanhan nises menmen yaaim mir. Menmen im hira mire nu yehes mewo.

4

Mit nises menmen enum me ti ik hir nire nepan ne God

* **3:6** Mt 12:36-37, 15:11, 18-19   * **3:7-8** Ro 3:13   * **3:9** 1Ko 11:7   * **3:15** Je 1:5, 17   * **3:18** Mt 5:9; Ais 32:17; Hi 12:11

1 *Mekam h̄ram h̄r o as me menmen h̄ram mekekyi han ki menipi yi yat̄ip enum yi yenehan yenehan a? Han ki kekrit kises han k̄rak te yi yenehan yenehan. 2 Yi hanhan menmen yi eit̄iwem au, te yi hanhan einep m̄t te yi eit̄iwem. Yi hemkre menepam eiriuwe menmen eit̄iwem taau, te yi yet̄ipim yenehan yenehan. Yi ap te eyit̄ menmen eyīntar yi ap eyitehi God em. 3 Maain yi eyitehi God menmen, yi ap eit̄iwem au eyīntar han ki enuk. Yi hanhan yaȳt̄ menmen te yi eyises han ki yi eir̄ak enum eiriuwerem. 4 *Yi m̄t miyap̄r enun yi yeweik̄n sip yewet God. Menmen im h̄ram mar ke m̄te w̄naaiw̄r m̄tik̄ k̄re, h̄re wet̄ike m̄tik̄ hak nariyanhis nenen̄nem. Yi hanhan menmen enun me t̄i ik̄ e, yi ȳre m̄t nepan ne God. Yi eyīrtēi menmen im o au a? Neim̄n h̄r hanhan menmen me t̄i h̄r n̄re m̄t nepan ne God. 5 *Yi han kitet h̄m me God m̄t newis̄m mau t̄wei h̄ram mat̄ip wein̄m marim? H̄ram mat̄ip, “H̄m̄n k̄au God kewis̄k kek̄re ȳnk k̄au h̄rak hemkre menepam hanhan menmen wis̄enun.”

6 *Te God h̄rak iuwe kak̄ikepai mamin̄n menmen im mekre han k̄au. H̄m h̄rak mau t̄wei mat̄ip mar ik̄: “God h̄rak keweik̄n sip kewet m̄t kerek han kitet h̄r iuwe nin̄n m̄t, te h̄rak kak̄ikaap m̄t h̄r ap hanhan h̄ras, h̄r nat̄ip, ‘Hi m̄tik̄ wein̄k God kerekek h̄rak Iuwe.’” 7 *Te yi m̄t ap hanhan h̄ras yi eyises God. Seten kakri han ki yi eyiu han tokik eiweik̄n sip eiwet menmen enun te h̄rak kak̄naiw̄ri kakno. 8 *Yi hanhan God yi yisesik te h̄rak kak̄nen menep naanmampri. Yi m̄t enun yi yat̄ip h̄m p̄nak h̄m p̄nak yi eiweik̄n sip eiwet menmen enun yi han yaaik eyiu eyīr ke m̄t nankemyet his prar prar mam̄t. 9 Yi m̄t yi eyīnwes̄is au. Yi eik̄t̄. Yi ap te han yaaik eyiu au. Yi ȳnk enuk kerekek, han etwen̄n menmen enun yi ȳriakem. 10 *Yi m̄t ȳnk enuk te yi yewepyap̄r yi enun me ninaan me God h̄rak kak̄rekyi yaaim yi eyiu werek werek.

Hau ap emkan nau yinan

11 Nai yinan, yi ap eit̄ipan enun eyisesan au em̄t! Keim̄n kat̄ip enun kesiuwe h̄m k̄rak yinak, h̄rak keweik̄n sip kewet h̄m iuwe me God. Menmen im h̄rak k̄riakem h̄ram mar ke h̄rak kat̄ip h̄m m̄rak min̄n h̄m lo me God te h̄rak kekreh̄r ke God. Ti keim̄n ti h̄riak menmen mar im ti ap hises h̄m me God au, ti at̄ip h̄m mit min̄n m̄rak. 12 *God kerekek h̄rak kewis̄ h̄m iuwe mau t̄wei. H̄rak kerekek kaksiuwe h̄m mamno h̄m m̄t, h̄rak kak̄ikepai o au en, h̄rak kak̄wep mami mamno si. Ti han kitet ti God te ti hesiuwe h̄m mamno kit yinak a? Taauye! Ti m̄tik̄ wein̄k kerekek.

Yi han ekitet menmen God hanhan yi eir̄akem

13 *N̄k̄ip emnep yi eyīmtewek. Yi m̄t kerek yi yat̄ip, “Petepin o teipmen h̄m mamno in o mamno ein mamu tito miut̄ipen mam̄siuwe menmen iuwe mam̄t pewek mamrerim.” 14 *Yi yat̄ip yar ke m̄t h̄r nertei mekam maain mamnen te yi yep̄tari teipmen mekam mamnen taau! Yi yepu ȳre nap̄. H̄rak k̄wap̄n t̄i kike, maain kak̄wen kakno. Yi yayu kike, maain yi yayi yaire nap̄ ik̄ ek. 15 *Yi ap eit̄ip em̄r em au. Yi eit̄ip em̄r im. Yi eit̄ip, “God h̄rak hanhan h̄m mamu mam̄t, h̄m mam̄riak im o em.” 16 Te yi m̄t wen yat̄ip han kitet yi h̄ras epei ȳriak menmen, God kak̄ikepi au. Yi yat̄ip han kitet marim, h̄ram enun. Yi ap yewis God ket̄pi menmen yi eyisesim

* 4:1 Ro 7:23; 1Pi 2:11 * 4:4 Ro 8:7; 1Jo 2:15 * 4:5 Eks 20:3, 5 * 4:6 Pro 3:34; Mt 23:12; 1Pi 5:5 * 4:7 Ef 6:12; 1Pi 5:8-9 * 4:8 Sek 1:3; Mal 3:7; Ais 1:16 * 4:10 Jop 5:11; 1Pi 5:6 * 4:12 Ro 2:1, 14:4 * 4:13 Lu 12:18-20 * 4:14 Pro 27:1; Sam 39:5, 11 * 4:15 Ap 18:21

au. ¹⁷*Tis, mıt kerek hır nertei mekam yaaim, hır ap nisesim au, hır nırıak enum.

5

Hırak Jems kene mıt hır netenen menmen yapırwe

¹*Yi mıt kerek yetenen menmen yapırwe, nıkıp emnep eiyımtau. Yi einepıp eikıt me menmen enum mamnen mamriwaank. ²*Menmen mi, yurik henye mi hıram minın heinut mewenem, mesik yipep meremırır miyak patın. ³Tekei, suwau mi nı menterim te hıram mamwep. Nı mentar pewek winak meteikni yi ap yıkaap mıt yewetırem au. Yi yısawınem mekre winak. Menmen im maain hıra mamıwaank hımın ki mamre si tatık yınk ki. Yi epei yetenen winak pewek menmen yapırwe yaaim yısawınem meit me wı menep Jisas hırak pıke kaknen. Menmen im hıram ap yaaim au. ⁴*Yi eiyımtau! Mıt hır nırıak ni namır menmen mewim, te yi yetenen pewek mır yi yısawınem yemipın yewetırem au. Menmen enum im metıke hım me mıt hır neket menmen mi mau ni, hır natıp me menmen enum yi yırıakem, hıram epei men nıkıp me God hırak iuwe hırak kentewem. ⁵*Yi epei yau werek werek in ek yaam menmen yapırwe, yi yises han ki ke menmen yapırwe. Menmen im enum yi yisesim, hıram mar ke mıt newet sak menmen maam maam ere iuwe, maain hır nanmıp. Mar im wı epei man menep te God kaksıuwe menmen enum mamiwep yi yayıyır ke mıt hır nenep sak hıram mami. God kakrıak menmen im kakıntar menmen enum yi yisesim. ⁶Yi epei yewepyapır mıt yaain yanıp naa, te hır ap nıkaap hıras nar ik hır natın mesik nerp.

Yi eiyu han tokik eimerır Mıtık Iuwe Jisas kaknen

⁷*Nai yinan, yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen mamiwep me wı yi yemerır Mıtık Iuwe kaknen. Yi han ekıtet im e. Mıtık kamır ni, hırak kemerıywem hıram mamri mamine nıkim. Hırak han tokik kau kemerıywem ere maain wepni yaaik ketıke hawı hıtan epei man, hıram mamri. ⁸*Yi eire mıtık kamır ni, yi han tokik eiyu me menmen enum mamnen mamiwep me wı yi eimerır Mıtık Iuwe eiyıntar hırak menep pıke kaknen. ⁹*Nai yinan, yi ap einehan eitıpan enum emıt eiyıntar God kerek kertei menmen yapırwe kırı, menep hırak pıke kaknen. ¹⁰Nai yinan yi han ekıtet mıt profet nıpaa God kerıuweti newepyapır natıp hım mırak. Hır mıt nerekyor enum te hır han tokik natın mesik nerp. Haiu emises menmen hır nırıakem. ¹¹*Haiu matıp hır mıt hır yaain nentar hır han tokik nau neit. Yi nepei yertei mıtık Jop hırak nıpaa han tokik kau keıt kises God ke menmen enum epei man mewaankek te God hırak kerekyıwek yaaim kentar God hanhan haiu mıt yapırwe te hırak han tewenınai. Te haiu han tokik emu me menmen enum mamnen mamwep.

Haiu ap mamtıp mıt hım “Tru Antap”

¹²*Nai yinan, menmen im hıram minın te hi hetpiyem mar im, yi yırıak menmen me mıt yi ap eitıp “Tru Antap” au emıt! Yi eitıp, “O, hi hırıakem,” hıram werek o yi eitıp, “Au, hi hınapen,” hıram werek. Hım ham emıt te yi ap eiriak God han enuk kakırwi. Mıtık yaaik kitehi God menmen hırak kakımtewem.

* **4:17** Lu 12:47 * **5:1** Lu 6:24 * **5:2** Mt 6:19 * **5:4** Diu 24:14-15; Mal 3:5 * **5:5** Lu 16:25; Jer 12:3, 25:34 * **5:7** Lu 21:19; Diu 11:14; Jer 5:24; Joe 2:23 * **5:8** Ro 13:11-12; Hi 10:25; 1Pi 4:7 * **5:9** Mt 24:33 * **5:11** Eks 34:6; Sam 103:8, 111:4 * **5:12** Mt 5:34-37

Mit̄ik yaaik kitehi God menmen, h̄rak kak̄mtewem kak̄ikepik

¹³ *Neim̄n ne yi mit̄ menmen enum mewaanki, yi eiyitehi God em. Neim̄n ne yi mit̄ yi han yaaik, yi eiyine henye me eiwen̄pi God eiriuw-
 erem. ¹⁴ *Neim̄n ne yi mit̄ yi ȳnap, yi ein̄ne mit̄ iuwe nin̄n naan̄mpre
 menmen me God te h̄r nan̄nen nan̄itehi God ke yi mit̄ h̄r nanwen hiwer
 mam̄nteri nankine niuk me Mit̄ik Iuwe. ¹⁵ *H̄r nitehi God me yi mit̄,
 h̄r han kitet h̄rak kak̄ikepi, te Mit̄ik Iuwe kak̄ikepi kak̄ikekyi yi yaȳkrit
 manpenun yayu. Yi ȳr̄iak menmen enum te God kak̄isak menmen enum yi
 ȳr̄iakem mamno. ¹⁶ Te yi mit̄ eiwepyap̄iran menmen enum yi ȳr̄iakem,
 yi eiyitehiyan God te h̄rak kak̄ikepi te yi eiȳkrit eiyu. Mit̄ik kises God
 werek werek, h̄rak kitehi God menmen, h̄rak God kak̄mtewem kak̄ikepik
 me menmen. ¹⁷ *Ilaisa h̄rak n̄paa h̄rak mit̄ik kep̄r ke haiu mit̄, h̄rak
 kitehi God iuwe te haw̄i ap kaknen au. Haw̄i ap kan me tit̄o wikak im
 metike wenke h̄sp̄nak kiut̄ip (6). ¹⁸ *Epei au, h̄rak p̄ike kitehi God te h̄rak
 kesiuwe haw̄i kan t̄i ik kewet t̄ipar menmen te h̄ram mewo. Te haiu mit̄
 emitehi God menmen iuwe h̄rak kak̄mtewem kak̄ikepai kak̄r ek.

*Keim̄n k̄inaaiw̄r God kises han k̄rak, haiu p̄ike emt̄iwekhis p̄ike kaknen
 kak̄ises God*

¹⁹ *Nai yinan, keim̄n ke yi mit̄ h̄rak kaknaw̄r h̄m yaaim me God,
 mit̄ik hak kakt̄iwekhis eknen, ²⁰ *h̄rak han ekitet menmen im. Keim̄n
 h̄rak kak̄ithis mit̄ik h̄rak k̄inaaiw̄r h̄m yaaim me God h̄rak kaknen,
 h̄rak kak̄ikaap h̄m̄n k̄rak ap te kaki, h̄rak kak̄r̄iak God h̄rak kak̄isaak
 menmen enum n̄paa mit̄ik k̄inaw̄irek h̄rak k̄r̄iakem.

Mep̄r keremem

* 5:13 Kl 3:16 * 5:14 Mk 6:13 * 5:15 Mk 16:18 * 5:17 1Kin 17:1; Lu 4:25 * 5:18 1Kin
 18:42-45 * 5:19 Ga 6:1 * 5:20 Sam 51:13; Pro 10:12; 1Pi 4:8

Tiwei Pita Kewisik - 1

Menmen me tiwei ik

Pita katip mıt ne sios gude 1:1-2

Hım me God Haai kaktaihis mamno wit kırak 1:3-12

Pita katip mıt hır ap nanwis menmen enum emamıwaank menmen yaaim in ek hır nisesim 1:13-2:10

Hım me menmen mıt ne weiwik me God nanisesim eme wı menmen enum mamnen mamıwaanki 2:11-4:19

Hım me menmen mıt ne sios hır nanisesim 5:1-11

Pita katip mıt hım mıkaru 5:12-14

¹*Hi Pita nıpaası Jisas Kraisi keriuweta hi hen hewepyapır hım mırak, hi hewis tiwei ik ken yi mıt. Nıpaası mıt han nepıri yi yınaaiwir Jerusalem yi yen yau provins Pontas, provins Galesia, provins Kapadosia, provins Esia metike provins Bitinia. Yi yar ke mıtık keke wit hak kan ketikewi kaku kike, maain hırak pıke kakno wit kırak eik. Mar im yi yau tı in me wı kike te maain yi yayi yi yaino yayu wit ki yaaik eik God kewik. ²*God Haai kehımıteni yi mıt nırak yentar hırak nıpaası kerteiri han kitet kerekyi han ki yaaik prar prar yıre tıpar nemnok. Hırak kırıkak menmen im keriuwe God Hımın Yaaik te yi yises hım me Jisas Kraisi, hemkre mırak merekyi yi yaain. Hi hanhan God han yaaik kırak kaku kaktikewi te yi eiyu werek werek. Hi hanhan menmen im han yaim mamıtikewi wısenum.

Maain haiu mamu mamtike God haiu mamıt menmen yaaim

³*Haiu emwenıpi niuk me God hırak Haai ke Mıtık Iuwe kaiu Jisas Kraisi. Haiu emwenıpiyek mamıtar hırak han tewenınai wısenum kerekyei haiu han kaiu yaaik keriuwe Jisas Kraisi nıpaası hırak kaa te God kırıkak kekrit kepu. ⁴*Te in ek haiu memerır menmen mamkaap hımın kaiu God kakwetaiyem. Hırak naanmıpraiyem meit wit kırak, menmen mamıwaankem au. Hıram yaaim prar prar, hıram mamu werek werek tipmain tipmain enum eik. ⁵*Menmen im hıram me yi mıt kerek yi han kitet God naanmıpri kentar hırak wısenuk ere yi yayıt menmen God kemerır kakwepyapırem me wı maain Jisas pıke kaknen tı.

⁶*Yi han yaaik eiyu eiyıtar menmen im God kakrekyiyem te in ek me wı kike yi han enuk kike yeriuwe menmen ham enum mamnen mamriwaank.

⁷*Menmen im mamnen te God kakır han ki kakırtei yi yisesik yeriuwe han ki karkeik. Mıt hır newır gol mekre si ere meweikın mıre tıpar, hır neit menmen enum mewim mamno te gol keremem mepu. Mar im God kewis menmen enum mamnen mamriwaank te hıram mampar menmen enum mekre han kaiu mamno ere menmen yaaim mekre han kaiu, haiu mamises God werek werek. Menmen yaaim mekre han ki minın gol. Maain gol mamıwaank mamıt te menmen mekre han ki au. Maain Jisas Kraisi pıke kaknen kakwepyapır hırekes, yi eiyıt niuk iuwe, God kaktıp yi yaain, hırak kakweti menmen mırak yaaim iuwe. ⁸*Yi ap yır Jisas Kraisi wen au, te yi han tewenınek. In ek yi ap yırek wen au, te yi yisesik yepu han yaaik wısenuk. Yi han yaaik wısenuk ⁹*hım ap te mamwepyapır werek werek

* **1:1** Je 1:1   * **1:2** Ro 8:29; 2Te 2:13; Hi 12:24   * **1:3** 2Ko 1:3   * **1:4** Kl 1:12   * **1:5** Jo 10:28, 17:11   * **1:6** 1Pi 5:10; Je 1:2   * **1:7** Jop 23:10; Pro 17:3; Ais 48:10; Sek 13:9; Mal 3:3; Je 1:3   * **1:8** Jo 20:29; 2Ko 5:7   * **1:9** Ro 6:22

menmen mekre han ki. Yi han yaaik eiyɨntar menmen im: Yi yises God te hɨrak kaktihis, maain yi eiyu eitikerek.

10 *Me menmen im nɨpaa mɨt profet hɨr han kitet yapɨrwe nanɨrtei menmen werek werek hɨr newepypɨrem me menmen im God kakrekuyiem kakwetiye. 11 *Hɨmɨn Yaaik ke Kraiss kekreri kewepypɨr menmen enum mamɨwaank Kraiss te maain hɨrak kakɨt niuk iuwe. Hɨr profet han kitetim nitehiyan nar ik: “Maain wɨ mamɨrkeim hɨrak kaknen? Mekam mamnen me wɨ im?” 12 *Nɨpaa God epei keteiknor menmen hɨr newepypɨrem hɨram ap mamkepi au. Hɨm im maain mamkaap yi mɨt keriyen me menmen im mɨt kerek newepypɨr hɨm yaaim me God hɨr netpiyem. In ek God Haai kesiuwe God Hɨmɨn Yaaik kan kɨkaap mɨt in te hɨr netpi hɨm im yaaim. Mɨt ensel hɨr mɨt God keriuweti nɨrak menmen mɨrak. Nɨpaa hɨr hanhan nertei menmen im me Kraiss, te hɨr au. God ketpor au hɨrak kepakinem.

Yi mɨt eirɨak menmen yaaim eiyu han yaaik prar prar

13 Te yi han ekitet eiyu naanempre hɨras. Yi han ekitet iuwe menmen yaaim God kakwetiye wɨ maain Jisas Kraiss pɨke kaknen kakwepypɨr hɨrekes. 14 *Yi yises God yɨre nɨkerek yaain nises hɨm me miye haai. In ek yi ap han ekitet menmen enum mar ke nɨpaa yi yetari God yi hanhan yɨrɨakem au. Em emɨt! 15 Te yi yɨre God hɨrak kari han ki yi eiyɨt menmen mɨrak yaaim. Hɨrak kepu han yaaik prar prar te yi yaipau han yaaik prar prar me menmen yapɨrwe yi yɨrɨakem. 16 *Yi eirɨakem eiyɨntar God kewis hɨm mau tiwei matɨp mar im: “Yi han yaaik prar prar eiyu eiyɨntar hi God hi han yaaik prar prar.”

God ketaihis keriuwe menmen iuwe

17 *Hɨrak God skelim haiu mɨt yapɨrwe mɨpɨran me menmen haiu mamɨrakem. Te yi mɨt kerek yi yenewek “Haai,” yi yetikerek yewepnak, yi naanempre hɨras me menmen yi yɨrɨakem. Me wɨ kike yi yau ti ik e, yi ap einip God han enuk kakɨrwi. 18 *Yi eirɨak menmen im hi hetpiyem eiyɨntar yi yertei God epei ketihis me menmen enum weinɨm nɨpaa yi yisesim, yi yefenenim me nɨpaa maamrer ein nɨrɨakem neteikniyem. God ap kaktihis keriuwe winak pewek hɨram mamɨwaank au. 19 *Hɨrak ketihis keriuwe hemkre yaaim me Kraiss. Kraiss hɨrak kɨre miyak sipsip wikes teknei makɨp au, yɨnk hɨrak yaaik prar prar keit kar ke hɨm me God Moses kewisim hɨram metpim. 20 *Nɨpaa God kewis ti wen au, hɨrak kehimɨtan Kraiss kaknen te hɨrak kemerɨr ere wɨ mɨkaru im e, hɨrak kakwepypɨr hɨrekes kakɨkepi. 21 *Te yi yises God yentar Kraiss. Hɨrak kaa te God kɨkɨak kekrit kepu, hɨrak kewisɨwek niuk iuwe te yi yisesik yemerɨr hɨrak maain kaktihis yi yayu yaitikerek.

Yi han tewenɨn ni yinan

22 *Yi epei yɨrɨak han ki yaaik prar prar yeriuwe hɨm yaaim me God yi yisesim, te yi yemipɨn ni yinan au. Yi han tewenɨni. Yi han etwenɨnan iuwe eiriuwe han ki yaaik prar prar. 23 *God kerekui yi yaain yeriuwe hɨm mɨrak mamu tipmain tipmain enum eik yi yisesim. Hɨm mɨrak mamɨwaank au,

* 1:10 Mt 13:16-17 * 1:11 Sam 22; Ais 53; Lu 24:26-27 * 1:12 Ef 3:10 * 1:14 Ro 12:2; Ef 2:3; 4:17-18 * 1:16 Lev 11:44-45; Mt 5:48 * 1:17 Mt 6:9; Ro 2:11; 2Ti 4:14; Rev 2:23 * 1:18 1Ko 6:20 * 1:19 Ap 20:28; Hi 9:12-14; 1Pi 1:2 * 1:20 Ap 2:23; Ef 1:4 * 1:21 Jo 14:6; Ro 4:24; 5:1-2, 10:9 * 1:22 Jo 13:34; Ro 12:10 * 1:23 Jo 1:13; Hi 4:12

te yi h̄m̄n ki ap mam̄waank au. Yi ȳre n̄kerek ne M̄t̄k Iuwe ap te kaki au. ²⁴ *H̄m̄ im yaaim mentar h̄m̄ me God mau t̄wei mat̄ip: “M̄t̄ yap̄rwe h̄r n̄re yenkis, niuk iuwe m̄r h̄ram m̄re timen. Maain mar ke yenkis meweiwei mam̄, timen mam̄nep mam̄no t̄ mam̄sine mam̄t, te niuk iuwe me m̄t̄ ne t̄ au mam̄t. ²⁵ Te h̄m̄ yaaim me M̄t̄k Iuwe h̄ram mam̄u tipmain tipmain enum eik.” H̄m̄ im h̄ram h̄m̄ keremem n̄paa haiu epei metpiyem.

2

M̄t̄k Iuwe h̄rak k̄re tein̄k m̄t̄k k̄nan w̄nak

¹ *Yi eiȳp̄r menmen enum mekre han ki, h̄m̄ me memip̄n, eit̄p̄ h̄m̄ weise t̄par, hemkre menepam me menmen, yesiuwe h̄m̄ an. Menmen mar im em̄t! ² *Yi ȳre n̄kerek hemkre tuk hanhan n̄m, yi hanhan h̄m̄ yaaim me God te yi eire iuwe eiȳrtei menmen me God werek werek. Yi hanhan h̄m̄ yaaim eiȳsesim, ³ *eiȳntar yi epei yertei M̄t̄k Iuwe h̄rak yaaik nepei kekepi kesak menmen enum yi ȳr̄akem.

⁴ *Yi eiȳses Jisas menep menep. H̄rak k̄re tein̄k yaaik m̄t̄ ne t̄ n̄napen nep̄rek, te God han kitet h̄rak yaaik keh̄m̄tanek kime w̄nak keriuwerek. H̄rak kesak menmen enum haiu m̄r̄akem, h̄ram m̄re h̄rak kime w̄nak ke God. ⁵ *Yi m̄t̄ yi ȳre tein̄k yaaik te God kakt̄his kakrekyi yi ȳre w̄nak k̄rak, yi yen niut̄ip̄ ȳre weiw̄k miut̄ip̄ m̄rak. Yi eire m̄t̄ pris. N̄paa h̄r nep̄ samiyak newis̄m mentar nan nesiyem newepwarem newet God em. Mar im menmen yaaim yap̄rwe yi ȳr̄akem h̄ram me God yi eiwet God h̄ras yetike menmen yaaim yi eir̄akem te God hanhanem kak̄ntar menmen yaaim Jisas Kraiss epei kerekyiyem h̄rak kesak menmen enum mi.

⁶ *H̄m̄ me God mau mekre t̄wei mat̄ip̄ mar im:

“Yi eiȳmtewem. Hi eh̄m̄tan tein̄k m̄t̄k hewis̄k keit wit Saion kerp n̄m̄n k̄nan w̄nak. Neim̄n nanisesik h̄r ap ȳnk enuk nanriuwerek au.” Kraiss h̄rak tein̄k m̄t̄k k̄nan w̄nak, h̄rak kak̄kepi kaktorh̄s. ⁷ *Yi m̄t̄ kerek yi ȳses Kraiss, yi han kitet h̄rak yaaik iuwe. Te neim̄n au, h̄m̄ me God mat̄ip̄ mar im:

“H̄rak k̄re tein̄k m̄t̄ newep w̄nak h̄r nat̄ip̄ h̄rak enuk. Au, God kat̄ip̄ h̄rak yaaik iuwe.” (H̄rak k̄re tein̄k m̄t̄k kerp n̄m̄n k̄nan w̄nak siup.) ⁸ *M̄t̄ kerek h̄r ap nisesik au neweik̄n sip newet̄wek, Kraiss h̄rak k̄re nan kenip̄ m̄t̄ nar ek nankenpet̄ip̄ m̄nw̄k te h̄r nan̄nkew̄n nan̄waank h̄ras. H̄m̄ me God mau t̄wei mat̄ip̄ me menmen im. H̄ram mat̄ip̄ mar ik:

“Ik ek h̄rak nan te m̄t̄ nankenpet̄ip̄ mam̄nw̄k nan̄nkew̄n.”

Haiu m̄t̄ miyap̄r ne weiw̄k miut̄ip̄ me God

⁹ *Te yi yar ik au. Yi ne weiw̄k miut̄ip̄ n̄paa God keh̄m̄teni, yi ȳre m̄t̄ pris n̄rak kerek newen̄pi niuk m̄rak iuwe. Yi ȳre m̄t̄ miyap̄r ȳr̄ak menmen me God keremem. Yi ȳre m̄t̄ miyap̄r n̄rak te yi eiwepyap̄r menmen yaaim iuwe h̄rak k̄r̄akem. H̄rak kerekyi te yi yeweik̄n sip me menmen enum m̄re w̄taan toto, yi ȳses h̄m̄ m̄rak yaaim h̄ram m̄re

* **1:24** Ais 40:6-8; Je 1:10-11 * **2:1** Ef 4:22; Je 1:21 * **2:2** Mt 18:3; 1Ko 3:2 * **2:3** Sam 34:8

* **2:4** Sam 118:22; Mt 21:42; Ais 28:16 * **2:5** Ef 2:21-22; Eks 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6; Ro 12:1 * **2:6**

Ais 28:16; Ro 9:33; Ef 2:20 * **2:7** Mt 21:42 * **2:8** Ais 8:14; Ro 9:33 * **2:9** Ais 43:20-21, 9:2; 1Pi 2:5; Ta 2:14; Ap 26:18; Ef 5:8

wepni k̄r. 10 *Yi n̄paa m̄t wein̄n te in ek yi ne weiw̄k me God. Yi n̄paa God ap kekepi au, te in ek h̄rak kekepi w̄senum.

Haiu emu em̄re m̄t miyap̄r ne God em̄riak menmen m̄rak

11 *Nai yinan yaain, yi ne t̄ ik au. Yi yau in me w̄ kike keremem. Te hi etpi h̄m manp, yi einaaiw̄r menmen enum mekre han ki au em̄t! Menmen im hekrit hekrit mari han ki te yi yisesim ȳr̄iak enum. 12 *Yi yau yetike m̄t han h̄r ap nises God au. Te yi eiyises menmen yaaim yap̄rwe yi eir̄iakem keremem. Te m̄t enun h̄r n̄nsiuwe h̄m nant̄p̄r yi enun, maain w̄ God p̄ike kaknen skelim m̄t, h̄r nanwen̄pi niuk m̄rak nan̄ntar menmen yaaim yi ȳr̄iakem.

13 *Yi eiyises h̄m me m̄t iuwe h̄r naanm̄pri eiȳntar yi yises M̄tik Iuwe God. Yi eiyises m̄tik iuwe ke gavman o 14 m̄tik h̄rak keriuweti nan̄nen naanmamri. H̄r nenep m̄t n̄r̄iak enum te h̄r newen̄pi m̄t h̄r n̄r̄iak yaaim. 15 *Yi eir̄iak menmen im eiȳntar God hanhan yi yair̄iak m̄t enun h̄m enum m̄r mami mamriuwe menmen yaaim yi ȳr̄iakem. 16 *Yi m̄t yepu yar ke m̄t n̄naaiw̄r w̄nak enuk menmen enum me t̄ meteneni au. Te yi ap yair̄iak enum eiȳntar yi yepu yar ik au em̄t! Yi ȳre m̄t ne God yi ȳr̄iak menmen m̄rak te yi eir̄iak menmen yaaim keremem. Menmen enum au em̄t! 17 *Yi eiwen̄pi niuk me m̄t yap̄rwe, yi han eten̄n ni yinan, yi einaain einip God ȳnk enuk ek̄rwi, yi eiwen̄pi niuk me m̄tik iuwe ke gavman kerek naanm̄pri me menmen.

Haiu emises Kraiss me menmen h̄rak k̄r̄iakem

18 *Yi m̄t kerek ȳr̄iak menmen me m̄t uwe ni, yi eiȳmtau h̄m m̄r yi eiyisesim te yi ap einipi h̄r ȳnk enuk han enuk enriuiwi. M̄t han h̄r hanhani o h̄r han au enun naniwep, yi eir̄iakem eiȳr̄ ik. 19 M̄tik hak iuwe kakiwep kak̄ntar yi yises h̄m me God, yi ap p̄ike eik̄p emrerim au em̄t! Yi eir̄iak menmen im hi hetpiyem te God han yaaik kak̄rwi. 20 *Yi eir̄iak enum te m̄t iuwe h̄r naniyep te yi ein̄p emrerim au, h̄ram menmen wein̄m. Te yi eir̄iak menmen yaaim, m̄t iuwe h̄r naniwep yi ein̄p emrerim au, God kakrekyi yaaim eiȳnterim. 21 *God h̄rak keh̄m̄teni te yi eiyises menmen hi hetpiyem. Yi eiyisesim eiȳntar n̄paa Kraiss kaa kenter̄, te h̄rak k̄re h̄m̄n yaaik yi eiyisesim eiȳr̄ ke m̄tik kitet sak h̄m̄n. 22 *Kraiss k̄r̄iak enum au, h̄rak ap kewen̄n h̄m kat̄p menmen enum au. 23 *Me w̄ n̄paa m̄t h̄r netp̄iw̄k enum me nerekȳw̄k ȳnk enuk, h̄rak ap kener̄i keriuwe h̄m enum au. M̄t h̄r nak̄p, h̄rak ap kener̄i kan̄p au. H̄rak kat̄p au. H̄rak kat̄n mesik kerp keit. H̄rak han kitet God h̄rak maain skelim m̄t werek kakn̄p nanrerik. 24 *H̄rak h̄rekes kaa kentar nu tentarak̄t ke menmen enum haiu m̄r̄iakem te haiu m̄t mamnaaiw̄r menmen me t̄ enum te h̄ram ap mamri han kiau. H̄ram mar ke m̄tik kaki, h̄m̄n k̄rak kaknaaiw̄r ȳnk k̄rak te h̄rak ap p̄ike kakr̄iak menmen meiyam au. Te haiu mamu mamises menmen yaaim me God. H̄rak kaa te kak̄ikepai haiu mamu werek. 25 *Yi n̄paa ȳre miyak sipsip ȳnaaiw̄r yayiwe yeit yaank yi yetaritari te in ek yi epei yan yises Kraiss, h̄rak naanm̄pri h̄m̄n ki kar ke m̄tik naanm̄pre sipsip.

* 2:10 Ro 9:25; Hos 2:23 * 2:11 Sam 39:12; Ga 5:17, 24; Je 4:1 * 2:12 Mt 5:16; Lu 19:44 * 2:13 Ro 13:1-7; Ta 3:1 * 2:15 1Pi 3:16 * 2:16 Ga 5:13 * 2:17 Ro 12:10; Pro 24:21; Mt 22:21 * 2:18 Ef 6:5 * 2:20 1Pi 3:14, 17, 4:14 * 2:21 Mt 16:24; Jo 13:15 * 2:22 Ais 53:9; Jo 8:46 * 2:23 Ais 53:7; 1Pi 3:9 * 2:24 Hi 9:28; Ro 6:2, 11; Ais 53:5 * 2:25 Ais 53:6; Esi 34:5-6; Mt 9:36; Jo 10:14

3

Mit netike miyapir neitan, hir enises menmen im

¹*Yi miyapir yi eiyises him me mikan ni te hir han en ap nises him me God, te yi eiri han kir eiriuwe menmen yaaim yi yirakem te hir enisesik. Yi ap eitip him au. ²Hir enir yi miyapir yirak yaaim yemtau him mir te hir enweikin han enises him me God. ³*Yi ap eises hiras eiriuwe wipe yehes, winak, pewek pitau keremem te mit natip yi yaain, au emit!
⁴Menmen mekre han ki me yi yau werek werek yemtau him, hiram mire wipe yehes o pitau mau yink. Menmen mekre han mamwaank mamir ke wipe yehes o pitau au. Te God hanhan menmen yaaim marim mekre han ki. ⁵Marim, nipaa ein miyapir yaain hir nemerir menmen nipaa God ketpim kakwetirem. Hir nesese hiras nar ik. Hir nemtau him me mikan nir hir nisesim. ⁶*Sera hire wirak menmen mar ik. Hire wemtau him me Ebrahim mitik hire, hire wisessim, hire watip, "Ti mitik kai iuwe." Maain yi eirak yaaim eiyises God, yi einaain au, te yi miyapir keriyen yi eire nikerene Sera.
⁷*Mar im, yi mit epei yeit miyapir yi yau yetikeri yertei hir ap manpenun nar ke yi te yi naanmiror werek werek yentar yi yetikeri yayit menmen yaaim maain God kakwetiyeem. Yi eirak yaaim mar im te menmen enum ap meiyepet menmen yi yitehi God em kakwetiyeem.

Yi mit miyapir eikiyan eiyu eiyises menmen yaaim im

⁸Hi hetpi him kike keremem me menmen im. Yi yapirwe eiyu han kiutip hanhanan. Yi han etweninan, eirakan yaaim, yi han ekitet yi yipiran.
⁹*Mit hir nerekyi enum, yi ap pike eirekyor enum emrerim au emit! Hir netpi enum newen henye, yi ap pike eirekyorem emrerim au emit! Yi eiyitehi God hirak kakrekoyor yaaim eiyintar God epei kehimiteni yi eiyit menmen yaaim mirak. ¹⁰*Yi eirakem eiyintar him me God mau tiwei matip mar im:
 "Mit kerek hir hanhan nanu ti ik werek werek me tito yapirwe, hir eninaaiwir menmen enum me netpim newenin him. ¹¹Hir enweikin sip enwet menmen enum, hir enriak menmen yaaim. Hir hanhan nantike mit enkiyan enu enit. ¹²Hir enriak menmen im enintar God hirak kir mit hir han kir yaaik, hirak hekrit hekrit kemtau menmen hir nitwekhiyeem hirak kakikepi. Te hirak keweikin sip kewet mit enun nises menmen enum, hirak kakrekoyor enum mamrerim."

Mit neraiwaank nentar menmen yaaim haiu misesim

¹³Yi hanhan eirak menmen yaaim yi han kitet mit hir nanrekyi menmen enum a? Taau! ¹⁴*Yi eirak menmen yaaim te mit nerekyi enum, yi han yaaik eiyu. Yi ap einapen mit han ekitetim au. ¹⁵Yi hanhan Kraisi hirak ekinin eku han ki, hirak iuwe. Hekrit hekrit yi han etwenin mit kerek hir nitihi yi yenmak yi yises menmen me God mekre han ki, te yi eitporem han emikpep au. Yi einaain eirak God yink enuk ekirwi. ¹⁶*Han ki hirak yaaik keriuwe menmen yi yirakem te maain mit hir neswi him me menmen yaaim yi yirakem yentar yi yises Kraisi, hir yink enuk me menmen enum hir netpiyeem. ¹⁷*Mit hir nerekyi enum me menmen enum yi yirakem,

* 3:1 Ta 2:5; Mt 5:16; Ef 5:22 * 3:3 1Ti 2:9 * 3:6 Jen 18:12 * 3:7 Ef 5:25 * 3:9 Mt 5:44; 1Te 5:15; 1Pi 2:23 * 3:10 Sam 34:12-16 * 3:14 Mt 5:10; 1Pi 2:20, 4:14; Ais 8:12-13 * 3:16 1Pi 2:12 * 3:17 1Pi 2:20

h̄ram enum em̄t! Te God h̄rak kewis m̄t h̄r nerekyi enum me menmen yaaim yi ȳr̄akem, h̄ram werek yi eiwisi nanrekyiyem.

Krais kaa kak̄sak menmen enum haiu m̄r̄akem

18 *Menmen im h̄ram werek mentar n̄paa Krais k̄r̄ak yaaim te m̄t enun nak̄p h̄rak kaa kentar menmen enum maiu. H̄rak yaaik kaa miut̄p keremen ke haiu m̄t enum te h̄rak kaktaihis, haiu mamnen God. H̄rak m̄t̄k h̄rak kaa, te h̄m̄n k̄rak kau keit. 19 Keriuwe h̄m̄n k̄rak, Krais ken wit enuk m̄t epei naa h̄m̄n k̄r̄ kewik, h̄rak kewepyap̄r h̄m̄ m̄rak. 20 *God kemer̄ror nisesik te h̄r ap nises h̄m̄ m̄rak me w̄i n̄paa Noa kime sip iuwe au. Me w̄i im h̄r m̄t miyap̄r h̄sp̄nak wikak (8) keriyen God kekepi te h̄r ap naa nentar t̄par m̄niu au. 21 *T̄par im h̄ram m̄re h̄m̄n o piksa me m̄t h̄r n̄k̄r̄i neriuwe t̄par. In ek t̄par im mekepi ap mekemyet̄ti hap̄k mau ȳnk ki au. H̄ram me m̄t h̄r nitehi God kesak menmen enum m̄r̄ h̄rak kakrekyor han k̄r̄ yaaik, nentar Jisas Krais kaa p̄ke kekrit kepu. 22 *H̄rak Krais epei ken wit ke God h̄rak kau menep his yaaim me God kerek h̄rak keh̄m̄tan m̄t iuwe nanwim. M̄t ensel, herwe enum, h̄m̄n yap̄rwe, h̄rak Krais kin̄nem naanm̄prewem.

4

Yi eiyises han ke God me menmen yi ȳr̄akem

1 *Krais h̄rak k̄re m̄t̄k h̄rak kaa te yi han ekitet eiȳr̄ ke n̄paa h̄rak han kitet menmen. Krais kewis m̄t enun h̄r nak̄p newaankek. M̄t h̄r naniwep nanriwaank nan̄ntar yi yises h̄m̄ me God, menmen im h̄ram werek mentar m̄t kerek h̄r ȳnk k̄r̄ kenen (o meiyewor) m̄t newaanki, menmen im mamkepi nan̄naaiw̄r menmen enum n̄paa h̄r n̄r̄akem.

2 *In ek yi ap eiyises han ki ke menmen yi yau t̄i ik yi ȳr̄akem au em̄t! Yi eiyises God han k̄rak kerekek. 3 *W̄i n̄paa haiu mises menmen enum yap̄rwe m̄t ne t̄i h̄r n̄r̄akem. H̄ram mar im: Haiu mises menmen enum haiu hanhanem iuwe. Haiu mariyanhis mewen̄nem, haiu maam t̄par si enum ere metaritari, haiu maam menmen iuwe, te haiu men w̄nak ke m̄t haiu maam t̄par si enum keremem, haiu meweik̄n sip mewet h̄m̄ me God, haiu mewen̄pi niuk me t̄pir. 4 In ek m̄t han h̄r wen nises menmen enum im, han k̄r̄ kekrit te yi yetikeri yisesim au. H̄r nat̄p enum nenipi ȳnk enuk yi yetikeri yisesim meiyam au. 5 *Te w̄i maain God skelim m̄t nepu, nantike m̄t n̄paa naa, m̄t in h̄r enwepyap̄r nenmak h̄r n̄r̄ak menmen enum mar im te maain h̄rak God kak̄iwaanki. 6 *H̄rak Krais kewepyap̄r h̄m̄ m̄rak yaaim men m̄t n̄paa God kan̄p h̄r naa, nar ke God n̄paa kat̄p m̄t yap̄rwe maain h̄r nani. Krais kewepyap̄r h̄m̄ te m̄t kerek epei naa h̄r nemtau h̄m̄ m̄rak nanisesim, maain h̄r nantike God nanu nan̄t.

Yi naanm̄pre menmen yaaim God kewetiyem

7 *Epei menep te menmen o t̄i haiu mewik h̄ram mam̄waank mam̄t, te yi han ekitet werek werek naanempre h̄ras me menmen yi ȳr̄akem te yi yitehi God menmen werek werek. 8 *Menmen im min̄n menmen yap̄rwe yi yisesim: Yi han etwen̄nan eiȳntar menmen im mamkepi yi ap han kitet menmen enum m̄t nerekyiyem. 9 *Yi naanempre ni yinan nan nau

* 3:18 Ro 6:10; Ef 2:18 * 3:20 Jen 7:7, 23 * 3:21 Hi 10:22 * 3:22 Mt 22:44; Ef 1:20-21

* 4:1 Ro 6:2, 7 * 4:2 1Jo 2:16 * 4:3 Ef 2:2-3 * 4:5 Ap 10:42 * 4:6 Ro 8:10; 1Ko 5:5

* 4:7 Ro 13:11-12; 1Ko 10:11; 1Jo 2:18 * 4:8 1Pi 1:22; Je 5:20 * 4:9 Hi 13:2

netikewi me menmen o yeno, o menmen meiyam te yi ap han em+kep au em+! ¹⁰ Menmen yaaim God kekepi yi eir+akem, h+ram mamkaap m+it te yi eire m+it yaain naanm+pre menmen ham God kewetiye. H+ram mar im: M+it han ne yi m+it ¹¹ kerek h+ir nat+ip m+it h+im me God, h+ir enwepyap+ir h+im me God keremem. M+it kerek h+ir n+ri+ak menmen n+kaap m+it neriuwerem, h+ir en+ri+akem en+ir ke m+it God kekepi h+ir n+ri+akem. Te m+it nanwen+pi niuk me God nentar menmen Jisas Krai kerek+iyem. Hi hanhan m+it nanwen+pi niuk m+irak h+irak iuwe, h+irak naanm+pre m+it ne t+ik netike menmen yap+irwe tipmain tipmain enum eik. Yi ap han kekrit eiy+ntar menmen enum mamiwep mar ke menmen n+paaw menep Krai.

Menmen enum mamnen mamraiwaank mam+ir ke menmen mewaank Krai

¹² *Nai yinan yaain, yi ap han kekrit eiriuwe menmen enum maain mamnen yi m+it mamn+ni han ki te yi yises God werek werek o au. Yi ap han ekite h+ram menmen enum ham epei min+in man au. N+paaw menmen im menep Krai. ¹³ *Yi ap eih+in+h+in au. Menmen enum nepei mepnen miwep mar ke h+ram menep Krai. Yi han yaaik eiyu eiy+ntar maain Krai p+ike kaknen kakwepyap+ir h+rekes, yi han yaaik iuwe eiriuwerek.

¹⁴ *M+it h+ir net+pi enum neni nentar yi yises Krai, yi han yaaik eiyu eiy+ntar H+im+n Yaaik Iuwe ke God kau kekleri. (M+it enun h+ir net+p+wek enum te yi yewen+pi niuk m+irak.) ¹⁵ Yi ap eir+ak menmen enum te m+it ne gavman naniwep me menmen enum yi y+ri+akem mar im: Me yi yep m+it nani o yi yekint+ip menmen, o yi y+ri+ak m+it han enum enum o m+it+k hak ke yi m+it h+irak hanhan h+rekes iuwe naanm+pre m+it han netike menmen m+ir.

Menmen mar im au em+! ¹⁶ *M+it+k kerek m+it enun nank+ip nan+ntar h+irak kises h+im me God, h+irak ap y+nk enuk au em+! H+irak ekwen+pi niuk me God ek+ntar h+irak kisesik.

¹⁷ *W+ epei mamnen God h+irak skelim m+it. H+irak kin+n skelim m+it nises h+im m+irak. H+irak kin+n skelim haiu m+it te maain mekam mamnen m+it h+ir neweik+n sip newet h+im yaaim me God? H+ir nan+waank nan+it. ¹⁸ *H+im me God mau t+wei mat+ip,

“M+it nises h+im me God, h+ram menmen enum mamnen mam+waanki menep te mamri han k+ir te h+ir ap nanises God werek werek au. Menmen im mamnen m+it kerek nises h+im me God, te mekam mamnen m+it kerek n+ri+ak enum neweik+n sip newet God? H+ir nan+waank nan+it.”

¹⁹ *Te m+it kerek menmen enum man+ip mewaanki nentar God hanhani, h+ir en+ri+ak menmen yaaim han em+kep au. H+ir han kitet God. H+irak n+paaw k+ri+ak haiu m+it yap+irwe te h+irak kak+kepi naanemprai kentar h+irak kakises h+im n+paaw h+irak ket+ipin.

5

Yi m+it iuwe naanempre m+it miyap+ir ne weiw+ik me God

¹ *Te hi hat+ip yi m+it han ne yi m+it miyap+ir ne weiw+ik me God yi yin+n naanempre m+it. Hi het+pi h+im man+ip. Hi h+pre yi m+it, haiu m+it iuwe, hi n+paaw h+ir Krai h+irak kaa. Hi het+ikerek haw+ir waw+it menmen yaaim iuwe maain w+ God kakwepyap+irem. ² *Hi het+pi h+im man+ip: Yi naanempre m+it miyap+ir ne God neit wit ki, h+ir n+re sipsip n+irak. Yi naanempror

* **4:12** 1Pi 1:6-7 * **4:13** Ap 5:41; Ro 8:17; 2Ti 2:12; Je 1:2 * **4:14** Sam 89:50-51; 1Pi 2:20 * **4:16** Ap 11:26; Fl 1:20 * **4:17** Jer 25:29; 2Te 1:8 * **4:18** Pro 11:31; Lu 23:31 * **4:19** Sam 31:5 * **5:1** Ro 8:17 * **5:2** Jo 21:15-17; Ap 20:28; Fm 14; Ta 1:11

werek werek eiyir ke God hanhan yi eiriakem. Yi ap eiriakem eiyintar mit netpiyem keremem au. Yi eiriakem eiyintar yi hanhanem. Yi ap eiriakem te yi eiyit pewek yapirwe emrerim au. Yi eiriakem eiyintar yi hanhan eiriakem. ^{3*}Yi ap eiriakem eiyintar yi hanhan eiyinin mit miyapir neit wit ki te yi eiyitpor hir enriak menmen au emit! Menmen yi yiriakem hiram mire himin mamtekin mit miyapir ein menmen yaaim hir enisesim. ^{4*}Maain wi Jisas Kraiss hirak kire Mitik Iuwe kinin naanmiprai haiu mit haiu mire sipsip narak, maain hirak kakwepyapir hirekes, yi eitikerek eiyit menmen yaaim mamwaank au. Hiram mamu mamit tipmain tipmain enum eik.

Haiu mamimtau him me mit hir ninin naanmiprai haiu mit

^{5*}Mar im hi hatip yi pipep him manp: Yi eiyimtau him me mit kerek hir iuwe naanmipri yi eiyisesi. Yi yapirwe eiyimtau him me yi hiras eiyintar him me God mau tiwei matip, "God keweikin sip kewet mit hir han kitet hiras iuwe, te hirak kikaap mit hir nau werek werek nemtau him nisesim, hirak kakrekoy yaaim." ^{6*}Him me God ketpim, te yi han kitet God hirak iuwe yi eiyimtau him mirak eiyisesim te maain wi kerek hirak kimat hirak kakrekoy yaaim, yi eire iuwe. ^{7*}Menmen enum mamri han ki yi han eiketim, yi eitip God em eiyintar hirak hanhani kakikepi naanmipri.

^{8*}Yi han ekitet werek werek naanempri hiras. Hirak kepan ki Seten hirak kire hiwaak kepno in kepno ein kisawin kewanaan mitik hak kakikip kakiwaankek, hirak kinkatin mit kerek hirak kaknipi hir enweikin sip enwet God naniwaankek hiras. ^{9*}Yi han tokik eiyu eiweikin sip eiwet Seten eiriuwe him yaaim me God yi yisesim. Yi eiriak menmen im eiyintar yi yertei mit nises God nerer wit wit, menmen enum mewaanki nar ke hiram mewaank yi mit. Te menmen im mamkepi yi han tokik eiyu. ^{10*}Te maain wi meiyam menmen mamriwaankek epei au, God hirak Haai ke menmen yaaim, hirak kehimiteni yi eiyit menmen yaaim mirak mamu tipmain tipmain enum eik eiriuwe Kraiss, God hirekes kakrekoy yi yaaim kakrekoy han tokik kakikepi. ¹¹Hi hanhan God hirak kinin naanmipre menmen yapirwe tipmain tipmain enum eik.

Hi Pita hetpi him mei yinam kike

¹²Mitik Sailas hi han kitet hirak kaiu yinak yaaik, hirak kekepa kewis tiwei yinak ik ek. Hi hetpi him manp, hi hirekes heriuwe tiwei ik ek hi heteikni him yi yisesim hiram menmen yaaim me God. Yi han tokik eiyu eiyisesim.

^{13*}Ni yinan neit wit Babilon, God kehimiteni hir narak, hir natip, "Yi yaain." Mak hirak kire nikan kai hirak ketikewa hawir wises God, hirak katip, "Yi yaain". ^{14*}Me wi yi eirerik eiyir ni yinan eitipan yi yaain yi yapirwe ein yeiyewewan. Hi hanhan yi mit miyapir ne Kraiss yi eiyu werek werek.

Mepir keremem

* 5:3 2Ko 1:24; Fl 3:17; Ta 2:7 * 5:4 Hi 13:20; 1Ko 9:25 * 5:5 Ef 5:21; Je 4:6; Pro 3:34; Mt 23:12
 * 5:6 Je 4:10 * 5:7 Sam 55:22; Mt 6:25-30 * 5:8 1Te 5:6 * 5:9 Ef 6:11-13; Je 4:7 * 5:10
 1Te 2:12; 1Pi 1:6 * 5:13 2Ti 4:11 * 5:14 1Ko 16:20

ki yi han ekitetim. ¹³ *Hi han kitet h̄ram yaaim te hi wen hepu h̄re m̄t̄ik ik e, hi p̄ke etpiyem h̄k̄iak han ki te yi han ekitetim. ¹⁴ *Hi hertei menep hi hahi har ke Jisas Krai M̄t̄ik Iuwe kau n̄paa ketpo. ¹⁵ Te hi hewis t̄wei ik te maain hi hahi h̄rak hekrit hekrit kak̄kepi yi han ekitet menmen im n̄paa hi hetpiyem.

Haiu m̄t̄ epei m̄r Jisas Krai menmen m̄rak iuwe

¹⁶ *Me w̄i n̄paa haiu mewepyap̄r h̄m me Jisas Krai, haiu metpi h̄rak iuwe, h̄rak p̄ke kaknen, haiu ap mises t̄pit̄im o wit t̄pir me h̄m wein̄m au. Haiu epei m̄r menmen m̄rak iuwe. ¹⁷ N̄paa God Haai kewen̄pi niuk me Jisas kewet̄wek niuk iuwe keriuwe h̄m, haiu m̄t̄ aposel memtau h̄rak ketp̄wek kar ik: “M̄t̄ik ik h̄rak N̄kan kai yaaik hi hanhanek.” ¹⁸ Haiu h̄ras memtau h̄m im meke wit ke God man mentar haiu metikerek merp m̄niu (o neiȳp) kerek God kan kewik.

¹⁹ Haiu han ekitet iuwe h̄m me n̄paa m̄t̄ profet h̄r nat̄ip h̄m me Krai h̄r newepyap̄rem, mentar menmen n̄paa haiu m̄rem. Te yi m̄t̄ eiyises h̄m im, yi eir̄iak yaaim. H̄m me God m̄t̄ profet net̄pim h̄ram m̄re si m̄r meit wit toto ere menep wanewik saur k̄r keteiknai menep kaksiupan. H̄m m̄t̄ profet n̄paa net̄pim h̄ram m̄re si me w̄itaan mekepai haiu mises h̄m me God werek werek ere Jisas Krai kan. H̄rak k̄re wepni kewep kan kekepai. ²⁰ Te yi eiyin̄ eiȳrte menmen im. Haiu m̄t̄ ap mises han kau mewepyap̄r menmen me h̄m n̄paa m̄t̄ profet net̄pim au. ²¹ *H̄m im hi hetpiyem h̄ram yaaim mentar n̄paa h̄r m̄t̄ profet ap nises han k̄r newis h̄m mau t̄wei au. God H̄m̄n̄ Yaaik kerekek k̄k̄iak han ke m̄t̄ ein te h̄r nat̄ip h̄m God ketporem, h̄r newis̄m mau t̄wei.

2

Menmen enum m̄t̄ enun net̄pi h̄m me memip̄n h̄r n̄riakem

¹ *N̄paa m̄t̄ profet enun ne nemip̄n nau nekre m̄t̄ ne Isrel. M̄t̄ nar ik nan̄nen nanu nantikewi, h̄r nanr̄i h̄m enum me nemip̄n nan̄waank m̄t̄ miyap̄r han ne weiw̄ik me God. H̄r nanweik̄n sip nanwet M̄t̄ik Iuwe Krai n̄paa h̄rak kaa, te kak̄kepi kaktorhis te h̄rak kak̄waanki waswas. ² M̄t̄ yap̄rwe nanises menmen m̄r enum te h̄ram mam̄waanki. H̄r nat̄ip m̄t̄ miyap̄r h̄r nariyanhis newen̄nem h̄ram werek. Maain m̄t̄ han nant̄ip enum me h̄m yaaim me God nan̄ntar menmen im enum m̄t̄ enun nar ik n̄riakem. ³ *H̄r hanhan neriuwe h̄m me nemip̄n h̄r nanr̄i pewek mi. Me n̄paa ein God kemer̄r w̄i maain h̄rak skelim m̄t̄ nar ik. God kerek kak̄riak menmen enum me mam̄waanki, h̄rak k̄iwaai au. H̄rak kemer̄r w̄i keremem mamnen h̄rak kak̄waanki keriyen. Menmen im n̄paa God k̄riakem meteiknai h̄rak k̄iwaai au h̄rak kak̄waank m̄t̄ enun.

⁴ *God ap kewis m̄t̄ n̄rak ensel h̄r n̄riak enum h̄r nepu netikerek au. H̄rak kep̄ri keriuweti nen wit enuk ke kewaank m̄t̄ h̄r nepu nekre hei enum nemer̄r w̄i God skelim m̄t̄ ne t̄i. ⁵ *N̄paa God ap kewis m̄t̄ enun n̄paa nau t̄i h̄r nepu au. H̄rak kan̄p kenepi keriuwe wan k̄niu t̄par man̄p. H̄rak m̄t̄ik Noa kerek kewepyap̄r m̄t̄ enises menmen yaaim, h̄rak ketike m̄t̄ miyap̄r hispin̄ak wik (7) keriyen God ap kan̄p au. ⁶ *God epei kenep m̄t̄ miyap̄r ne wit Sodom ketike Gomora, h̄rak kesiri netike wit h̄r newi. Menmen im m̄re h̄m̄n̄ o piksa meteik̄n m̄t̄ kerek n̄karu

* 1:13 2Pi 3:1 * 1:14 2Ko 5:1; Jo 21:18-19 * 1:16 Mt 17:1-5 * 1:21 2Ti 3:16; 1Pi 1:11 * 2:1 Mt 24:11; Ju 4 * 2:3 Ro 16:18; 1Te 2:5 * 2:4 Ju 6 * 2:5 Jen 6:11-8:19; 2Pi 3:6 * 2:6 Jen 19:24; Ju 7

nises menmen enum mekam mamnen mamnɨp. ⁷* God epei keithis mɨtɨk Lot hɨrak mɨtɨk yaaik han enuk keriuwe menmen enum me neiyewewan nɨrɨran mɨt enun neweikɨn sip newet menmen yaaim hɨr nɨrɨakem. ⁸ Hɨrak mɨtɨk yaaik Lot hɨrak kau ketikeri hekrit hɨrak kɨr menmen enum mɨt nɨrɨakem, hɨrak kentau menmen enum hɨr netpim, te hɨrak han enuk iuwe keriuwe menmen enum mɨr. ⁹* Menmen im meteiknai God kertei kɨkaap mɨt yaain ketorhis me menmen enum mamnen, hɨrak han kaa mɨt enun te hɨr ap nanɨnaaiwɨr menmen enum mamɨwaanki me wɨ hɨrak skelim mɨt taau! ¹⁰* Hɨrak kertei iuwe ap te han kaa kakɨwaank mɨt kerek hɨr nises han kɨr me nɨrɨran neiyewewan, hɨr nɨnan yipɨr newɨrek me menmen iuwe me God. Mɨt profet enun nemipɨn hɨr enun han tokik nises han kɨr kerekek, hɨr ap nɨnaain natɨp enum me mɨt ensel au. ¹¹* Mɨt ensel ne God hɨr enun manpenun ninɨn mɨt enun in te hɨr ap natɨp enum nesiuwe hɨm me ninaan me God au.

¹²* Te mɨt in en hɨr enun nar ke miyak han aumem te mɨt namɨp mami. Hɨr mɨt enun wise han auri hɨr natɨp enum me menmen hɨr nepɨfariyem. Maain God kaknɨp nanɨr ke miyak me yaank mɨt namɨp. ¹³* Menmen mamriwaank mentar menmen enum hɨr nɨrɨakem. Hɨr han kitet netikwi naam hɨram menmen yaaim menipi tu iuwe keremem, hɨr nɨre wikes mau yɨnk ke yi mɨt neriwaank, hɨr han yaaik nises menmen mɨr me nemipɨn. ¹⁴ Hɨr nɨpɨr miyapɨr hɨr hanhan nanwaai nantikeri te hɨr han kɨr kenke kenterɨ ap te nanweikɨn sip newetɨrem au. Hɨr nari han ke mɨt miyapɨr te hɨr nises menmen enum. Hɨr han kitet yapɨrwe hɨr nanri pewek o menmen me mɨt miyapɨr hɨr nises hɨm mɨr mamɨrkeik. God kakɨwaank mɨt han narik. ¹⁵* Hɨr neweikɨn sip newet hɨm yaaim, hɨr nises menmen enum nar ke mɨt nɨnaaiwɨr yayiwe yaaim, hɨr netaritari neit yaank. Hɨr nises menmen nɨpaa mɨtɨk niuk mɨrak Belam nikan ke Beo hɨrak kɨrɨakem. Hɨrak hanhan pewek mɨt han nanwetɨwekem me menmen enum hɨrak kɨrɨakem. ¹⁶* Te donki kɨrak (hɨrak kɨre hos) kerekek ketaritari ap han kewik, hɨrak katɨp keriuwe hɨm ke mɨtɨk kenerek kewenek me menmen enum merikirɨwek han. ¹⁷* Mɨt in hɨr enun ap nankaap mɨt nar ke hei tipar epei au menke. Hɨr nises hɨm ham hɨm ham heriyai heriyai nar ke napɨ yuwerep metiwem. God epei kehɨmɨtenor wit hak enuk kɨre wit enum toto.

¹⁸* Hɨr natɨp hɨm iuwe weinɨm, hɨr nari han ke mɨt neriuwe menmen enum han ke mɨt hanhan nanisesim. Hɨr pɨke nari mɨt kerek nempei nɨnaaiwɨr menmen enum im mɨt han enun wen nisesim han kɨr kenke kenterim. ¹⁹* Mɨt enun hɨr natɨp hɨram werək te mɨt yapɨrwe enises han kɨr. Te hɨr hɨras menmen enum merikiror han kɨr te hɨr ap enises hɨm yaaim taau. Mekam mari han ke mɨtɨk te han kɨrak kenke kenterim, hɨrak ap kakɨnɨnem kaknaiwɨrem taau. Hɨram maminɨnek. ²⁰* Mɨt hɨr epei nɨnaaiwɨr menmen enum me tɨ mɨt nɨrɨakem nentar hɨr epei nertei menmen yaaim nisesim me Jisas Krai, nɨpaa kaa te kesak menmen enum me haiu mɨt kaktaihis, te hɨr pɨke nanises menmen eim enum han kɨr kenke kenterim, hɨr nanɨwaank wisenum minɨn menmen enum mamɨr ke nɨpaa hɨr nɨrɨakem. ²¹* Hɨram yaaim te nɨpaa hɨr ap nemtau hɨm me God mɨt netporem te hɨr epei nemtewem nisesim, te maain hɨr neweikɨn sip newetɨwem pɨke nanises menmen enum. Maain God kakɨwaanki wisenum. ²²* Menmen marim

* 2:7 Jen 19:1-16 * 2:9 1Ko 10:13; Ju 6 * 2:10 Ju 7-8, 16 * 2:11 Ju 9 * 2:12 Ju 10 * 2:13 Ju 12 * 2:15 Nam 22:7; Ju 11; Rev 2:14 * 2:16 Nam 22:28-35 * 2:17 Ju 12-13 * 2:18 Ju 16 * 2:19 Jo 8:34 * 2:20 Mt 12:45 * 2:21 Lu 12:47-48 * 2:22 Pro 26:11

epei man mar ke h̄im yaaim n̄ipaa profet netpim mar im: “Nepere kenik̄in menmen, te h̄irak p̄ike ken kaam menmen epei kenik̄inem. Sak kerek n̄ipaa m̄it epei n̄ik̄irek, h̄irak p̄ike ken kewen toni.” H̄im im meteiknai m̄it in n̄ipaa nises h̄im me God te in ek h̄ir neweik̄in sip newet̄iwek.

3

Haiu m̄it mertei Jisas Krais p̄ike kaknen

1 *Nai yinan yaain, hi hewis t̄iwei hak ik kises ke n̄ipaa hi nepei heswiyek. Me t̄iwei ik hi h̄ik̄iak han ki yaaik te yi han kitet 2 *h̄im n̄ipaa m̄it yaain profet h̄ir newepyap̄irem, h̄im im metike h̄im me M̄it̄ik Iuwe kerek n̄ipaa kaa p̄ike kekrit ketpai kaktaihis, h̄irak ketpiyem keriuwe h̄im haiu m̄it aposel ni haiu metpiyem. 3 *Yi eiȳrtei menmen im emin̄in. Me w̄i menep Jisas p̄ike kaknen, m̄it han enun nitetnaan h̄ir nan̄inen nanises han k̄ir wein̄ik. 4 *H̄ir nemip̄in nant̄ip nan̄ir ik: “N̄ipaa Jisas kat̄ip h̄irak p̄ike kaknen, te h̄irak keik a? N̄ipaa h̄im maamrer netpim me t̄i im mam̄iwaank ap man au, te h̄ir epei naa. Me w̄i n̄ipaa enum eik God k̄ir̄iak t̄i ik ere in menmen mepu mep̄ir kerekek mepeit̄. Menmen h̄ir netpim ap te mamnen au. H̄ir nemip̄in.” 5 *Te h̄ir n̄inapen han kitet menmen im. N̄ipaa God kat̄ip te nepni metike t̄i mau meit̄. God k̄ir̄iak t̄i me t̄ipar ke wan h̄irak haw̄i k̄ikaap t̄i kepu kepeit̄. 6 *God kat̄ip kenip t̄ipar m̄iniu m̄iwap̄in t̄i ik ek, menmen mau t̄i maa meit̄. 7 Nepni metike t̄i ik e kerek in ek h̄iram mepu, h̄im me God metenenim ere maain me w̄i God skelim m̄it enun neweik̄in sip newet̄iwek, h̄irak kak̄isiyem. 8 *Nai yinan yaain yi ap han kaa menmen miut̄ipen im e. God ap han kitet w̄i mar ke haiu m̄it han kitetim, au. H̄irak han kitet w̄i miut̄ip h̄iram m̄ire t̄ito yap̄irwe. 9 *M̄it̄ik iuwe kaiu h̄irak ap k̄ir̄iak menmen waswas kak̄iwaank t̄i kak̄ir n̄ipaa h̄irak kat̄ip h̄irak kak̄iakem k̄ire m̄it han h̄ir han kitet h̄irak kak̄iakem au. H̄irak kemer̄ir haiu m̄it yap̄irwe mamweik̄in sip mamwet menmen enum mamisesik kentar h̄irak k̄inapen m̄it̄ik kiut̄ip kerekek kaki kak̄ikre si enum au. H̄irak hanhan m̄it niut̄ip niut̄ip nanweik̄in sip nanwet menmen enum h̄ir nanisesik.

T̄i ketike nepni h̄iram mam̄iwaank mam̄it

10 *W̄i M̄it̄ik Iuwe kaknen kakweyap̄ir h̄irekes, h̄iram mamnen mam̄ir ke m̄it̄ik h̄irak kekint̄ip menmen me m̄it̄ik hak. M̄it nep̄itari w̄i maain h̄irak kaknen te h̄ir ap nemeriȳiwek au. W̄i h̄irak kaknen nepni mampupu mam̄iwaank mam̄it, menmen yap̄irwe me t̄i metike menmen yap̄irwe m̄it n̄ir̄iakem h̄iram si tat̄im mamweik̄in mamre t̄ipar wein̄im au mam̄it p̄ike mamweik̄in mamre n̄ime. 11 Menmen yap̄irwe me t̄i si tat̄im mam̄iwaank mam̄it te yi eire mekam a? Yi han yaaik prar prar eiyu eiyises menmen me God, 12 *eir̄iak menmen te mamkaap w̄i mamnen waswas. W̄i ik M̄it̄ik Iuwe p̄ike kaknen nepni si tat̄im mam̄iwaank, saur metike h̄ir h̄iram si tat̄im mamweik̄in mamre t̄ipar mam̄it p̄ike mamweik̄in mamre n̄ime. 13 *God epei kat̄ip h̄irak kak̄iak nepni ham mamtike t̄i ham te haiu memeriȳiwem. M̄it nan̄riak menmen enum me n̄ipaa au, enr̄iak menmen yaain in keremem.

* 3:1 2Pi 1:13 * 3:2 Ju 17 * 3:3 1Ti 4:1; Ju 18 * 3:4 Ais 5:19; Esi 12:22; Mt 24:48 * 3:5
 Jen 1:6-9 * 3:6 Jen 7:11-21; 2Pi 2:5 * 3:8 Sam 90:4 * 3:9 Hab 2:3; 1Ti 2:4 * 3:10 1Te 5:2;
 Mt 24:29, 35 * 3:12 Ais 34:4 * 3:13 Ais 65:17, 66:22; Rev 21:1, 27

Haiu naanmampre hiras emimerir Mitik Iuwe pike kaknen

¹⁴ Nai yinan yaain yi wen eimerir menmen im mamnen te yi han yaaik prar prar eiyu ap eirirak menmen enum au, te God han kitet yi yaain yi eitikerek eiyu han kiutip. ¹⁵ *Yi han ekitet Mitik Iuwe kiau kaknen waswas skelim mit au, hirak keteiknai hirak kinapen haiu mamawaank au. Hirak hanhan kakikepai kaktaihis. Kaiu yinak yaaik Pol hirak keriuwe him yaaim God kewetiwekem hirak epei kewisi twei me menmen im. ¹⁶ Me w Pol kewis twei katip me w Mitik Iuwe pike kaknen, hirak kewis menmen mar kerek hi epei hetpiyem. Him ham mau twei mirak hiram haiu ap merteiyem werek werek au. Te mit han enun netaritari neweikin him me Pol, hir newisesik neriwerem nar ke hir neweikin him ham me God nipaa mit profet newisim mau twei newisesik neriwerem te hir mit enun nanawaank hiras nanriwerem.

¹⁷ *Nai yinan yaain, in ek yi yerteiyem. Yi naanempre hiras te maain yi ap eiyises menmen enum me mit neweikin sip newet God hir nisesim, te yi ap einaaiwir him yaaim me God. Hiram mekepi mar ke teinik mikaap winak minanek. ¹⁸ *Yi eiyu werek te Mitik Iuwe kiau Jisas Krai nipaa kaa kakikepai kaktaihis, hirak han yaaik kakriui iuwe kakreyi yaain. In ek yi yerteiyek kike, maain yi eiyirteiyek wisenuk. Hi hanhan hirak kakit niuk iuwe in ere tipmain tipmain enum eik.

Mepir keremem

* 3:15 Ro 2:4; 2Pi 3:9

* 3:17 Mk 13:5, 33; 1Ko 10:12

* 3:18 Ju 25

Tiwei Jon Kewisik - 1

Menmen me tiwei ik

Jon katip mit menmen hirak epei kirem, emenmen hirak epei kementewem
1:1-4

Haiu mamises menmen me God hiram mire esi merhihe 1:5-2:29

Him me nikerek ne God netike enikerek ne Seten 3:1-24

Menmen me him yaaim metike him enum 4:1-6

God hanhan haiu mit te haiu hanhanan 4:7-21

Haiu mit kerek mises him me God haiu emaminin menmen enum me ti
5:1-21

Him mamkepai haiu mamu tipmain tipmain enum eik

¹ *Nipaa enum eik mitik hirak kire him kerek kakikepai haiu mamu tipmain tipmain enum eik, hirak kepu. Krai hirak Haai ke him ik. Haiu in ek epei memtau him mirak, haiu hiras mirek meteninwekhis. ² **Me wi God kewepyapir Krai, haiu mirek. Hirak kekepai te haiu mit miyapir emu tipmain tipmain enum eik. Haiu epei mirek haiu mewepyapirek metpiyek. Nipaa hirak kau ketike Haai kirak ere hirak keriuwetek kan ti hirak kewepyapirek. ³ Menmen haiu mirek haiu metpiyem, te yi yaitikewei haiu mamtike God mamu han kiutip mamir ke haiu hiras epei metike God Haai ketike Nikan kirak Jisas Krai haiu mau han kiutip. ⁴ *Haiu mewisi tiwei ik te yi eiyirtei menmen im werek werek, yi eitikewei haiu emu han yaaik wisenuk.

Haiu emises menmen yaaim me God

⁵ *Krai ketpei him im te haiu metpiyem. God hirak kire wepni. Hirak ap kire witaan au. ⁶ *Haiu matip haiu metike God mau han kiutip, te haiu miriak menmen enum, hiram mar ke mitik keke ti ke witaan toto. Haiu mipin ap te mises him yaaim me God mar ke mitik kerek keke ti ke wepni au. ⁷ *Te haiu miriak menmen yaaim mar ke God kiriakem, haiu hiras mau han kiutip, hemkre me Nikan kirak Jisas nipaa mewen hiram mamisak menmen enum maiu yapirwe mamno, haiu han kau yaaik prar prar. ⁸ *Te haiu matip haiu miriak menmen enum au, haiu mipin hiras him yaaim me God mau mekre han kau au. ⁹ Haiu mewepyapir menmen enum haiu miriakem, God hirak yaaik kakises menmen nipaa ketpaiyem, hirak katip kakisak menmen enum haiu miriakem, te haiu han kau yaaik prar prar. ¹⁰ Haiu matip haiu ap miriak menmen enum au, hiram mar ke haiu matip God hirak kempin. Haiu matip haiu miriak menmen enum au, him yaaim mirak mau mekre han kau au.

2

Krais hirak kau yaaik kekepai

¹ *Nai yinan yaain, yi yire nikerek nai, hi hewisi him im te yi ap eiriak menmen enum au. Keimin ke haiu mit hirak kirak menmen enum, Jisas Krai hirak mitik yaaik hirak kakikepak. Hirak kau ketike God, hirak

* 1:1 Jo 1:1-2, 4; 1Jo 2:13-14 * 1:2 Jo 1:14 * 1:2 Jo 1:14 * 1:4 Jo 16:24 * 1:5 1Ti 6:16;

Je 1:17 * 1:6 1Jo 2:4; Jo 3:21 * 1:7 Ais 2:5; Hi 9:14; Rev 1:5, 7:14 * 1:8 Sam 32:5; Pro 28:13

* 2:1 Hi 7:25, 9:24

kitiwekhi ke m̄it̄ik ik. ² *Jisas kewet God h̄irekes h̄irak kaa kentar nu tentarak̄it kewen̄n Haai k̄irak han te h̄irak han enuk keriuwai me menmen enum haiu m̄ir̄iakem au. ³ Haiu mises h̄im m̄irak te haiu merteyek werek werek, haiu n̄irak. ⁴ *M̄it̄ik kiut̄ip kat̄ip kar ik: “Hi hertei God werek werek hi k̄irak,” te h̄irak ap kises h̄im m̄irak au, te m̄it̄ik ik kemip̄in. H̄im me God ap mau mekre han k̄irak au. ⁵ *Keim̄n kises h̄im me God, h̄irak hanhanek w̄isenuk. Mar im haiu mertei haiu mises God werek werek. ⁶ *Keim̄n kat̄ip h̄irak kises God te h̄irak ekriak menmen em̄ir ke n̄ipaa Krai k̄ir̄iakem.

Keim̄n hanhan n̄irak yinan, h̄irak kises h̄im me God

⁷ *Nai yinan yaain, h̄im im hi hewisiyem h̄iram me petepin kerekkek au. Me n̄ipaa ein h̄iram mepu. H̄im im n̄ipaa yi yin̄n yises God yi yemtewem. ⁸ *Au, h̄im im hi hewisiyem h̄irak Krai k̄ir̄iakem, in ek h̄iram mewep w̄isenum. N̄ipaa Krai k̄ir̄iakem te in ek yi yisesim. H̄im im mat̄ip mar ik: Haiu hanhanan naiu yinan. Menmen enum h̄iram m̄ire m̄it̄ik keke t̄i ke w̄itaan, h̄iram mau han kaiu, te h̄iram mamno mam̄it. Menmen yaaim mar ke m̄it̄ik keke t̄i ke wepni h̄iram mekre h̄ir m̄iram. ⁹ *Keim̄n kat̄ip h̄irak kises h̄im me God te h̄irak han enuk keriuwe k̄irak yinak, h̄irak ap kises h̄im me God au. H̄irak k̄ire m̄it̄ik hak ap kenke si au kitet yayiwe ke w̄itaan kepno. ¹⁰ *Keim̄n hanhan k̄irak yinak, h̄irak kises h̄im me God. H̄irak k̄ire m̄it̄ik kitet yayiwe ke wepni h̄irak k̄ir yayiwe werek werek ap te kak̄ikenpet̄ t̄ip mam̄inwik kak̄inkew̄in au. ¹¹ *Keim̄n han enuk keriuwe k̄irak yinak, h̄irak kertei menmen me God au. H̄irak kises menmen enum kar ke m̄it̄ik kitet yayiwe ke w̄itaan. W̄itaan w̄i mekrewek nanam̄ir (o naan) te h̄irak ketari yayiwe h̄irak kitetim. ¹² *N̄ikerek nai, hi hewisi t̄iwei ik hentar menmen enum yi ȳir̄iakem God epei kesakem. H̄irak kesakem kentar menmen yaaim n̄ipaa Jisas k̄ir̄iakem. ¹³ *Hi hewis t̄iwei ke yi haairer hentar yi yertei h̄irak keim̄n kepu n̄ipaa ere in. Hi hewis t̄iwei ke yi pipep hentar h̄im me God mau han ki yi yin̄n Seten. ¹⁴ N̄ikerek nai hi hewisi t̄iwei ik hentar yi yertei God Haai. Hi hewis t̄iwei ke yi haairer hentar yi yertei h̄irak God kerek kepu n̄ipaa ere in. Hi hewis t̄iwei ke yi pipep hentar yi manpenun yeit, h̄im me God mau han ki yi yin̄n Seten.

Yi ap hanhan menmen enum me t̄i

¹⁵ *Yi ap hanhan eiyises menmen enum m̄it̄ n̄ir̄iakem o menmen enum me t̄i au em̄it! Keim̄n hanhan menmen enum me t̄i, h̄irak ap hanhan God Haai au. ¹⁶ *Menmen me t̄i h̄iram mar im: Menmen enum me t̄i m̄it̄ h̄ir hanhanem nanisesim, menmen m̄it̄ n̄irem h̄ir hemkre menepam neriuwerem, m̄it̄ han kitet h̄iras netenen menmen yap̄irwe nin̄n m̄it̄ han. Menmen im h̄iram ap menmen me God au. H̄iram menmen me t̄i keremem. ¹⁷ *Menmen me t̄i metike menmen enum me hemkre menepam meriuwerem mamno mam̄iwaank mam̄it, te neim̄n n̄ir̄iak menmen God hanhan h̄ir nanisesim, h̄ir nanu nan̄it̄ tipmain tipmain enum eik.

M̄it̄ nepan ne Krai newepyap̄ir h̄iras

* 2:2 1Jo 4:10, 14; Jo 1:29, 11:52; Kl 1:20 * 2:4 1Jo 1:6, 8 * 2:5 Jo 14:21, 23; 1Jo 4:12, 17, 5:3
 * 2:6 Jo 13:15 * 2:7 2Jo 5-6; 1Jo 2:24, 3:11 * 2:8 Jo 1:9, 13:34; Ro 13:12 * 2:9 1Jo 3:10, 15,
 4:20 * 2:10 Ro 14:13; Jo 11:9 * 2:11 Jo 11:10; 12:35 * 2:12 1Ko 6:11 * 2:13 1Jo 1:1; Jo 1:1
 * 2:15 Ro 8:7; Je 4:4 * 2:16 Ro 13:14; 1Pi 2:11 * 2:17 1Ko 7:31; Mt 7:21

18 *Nikerek nai yaain, wi epei man menep te m̄tik enuk kepan k̄napen Krai h̄rak kaknen. M̄t yap̄rwe nepan ne Krai epei newepyap̄r h̄ras te haiu mertei wi epei man menep. 19 *M̄t han ne m̄t in n̄paa nau netike haiu m̄t ne weiw̄ik me God. Te in ek h̄r n̄nainw̄rai nen nentar h̄r ap nises h̄m me God au. H̄r n̄paa nises h̄m m̄rak werek te h̄r wen netikewei mepu in. H̄r epei n̄nainw̄rei nen te haiu mertei h̄r ap nises God nar ke haiu m̄t in misesik au. H̄r nemip̄n. 20 *God kesiuwe H̄m̄n k̄rak Yaaik kan kekre han ki te yi yap̄rwe yertei h̄m m̄rak werek werek. 21 Hi hewisi t̄wei ik hentar yi ap yertei h̄m yaaim me God au. Hi hewisiyek hentar yi yertei h̄m m̄rak yaaim. Keim̄n ap kises h̄m m̄rak h̄rak kemip̄n. 22 *H̄rak keim̄n? H̄rak m̄tik kerek kat̄p Jisas h̄rak ap M̄tik Krai n̄paa God keh̄m̄tanek au. M̄tik ik h̄rak kepan ke Krai kerek. H̄rak keweik̄n sip kewet God Haai ketike N̄kan k̄rak. 23 *M̄t kerek nat̄p Jisas h̄rak ap N̄kan ke God au, God Haai kau ketikeri au. M̄t han kerek nat̄p Jisas h̄rak N̄kan ke God, God Haai kau ketikeri.

God H̄m̄n Yaaik keteiknai h̄m yaaim

24 Te yi wen eiyises menmen yi n̄paa yemtewem h̄ram em̄kre han ki. H̄ram mekre han ki te God Haai ketike N̄kan k̄rak h̄rak̄t tatpau tatp̄tikewi. 25 *N̄paa Krai kat̄p kakises h̄m im: H̄rak kak̄kepai haiu mamu mam̄t tipmain tipmain enum eik. 26 Hi epei hewisi t̄wei ik hetpi me m̄t h̄r nepak̄n Jisas h̄r enun nemip̄n nanri han ki. 27 *N̄paa h̄rak keweti H̄m̄n k̄rak Yaaik kau han ki te yi ap eiȳthis m̄t han h̄r nanteikni mekam yaaim o mekam enum au. God H̄m̄n Yaaik h̄rekes kerek kakteikni menmen yap̄rwe. H̄m m̄rak yaaik kemip̄n au. Menmen H̄m̄n k̄rak Yaaik keteikniyem, yi eiyisesim te yi eiyises Krai. 28 *Te in ek, nikerek nai, yi eiyisesik te maain wi h̄rak kaknen kakwepyap̄r h̄rekes, haiu ap ȳnk enuk mamneik̄ mamno mamsaw̄n au. Haiu mam̄p̄ ninaan m̄rak. 29 *Yi epei yertei God h̄rak m̄tik yaaik, te neim̄n n̄riak menmen yaaim, yi yertei h̄r nikerek ne God.

3

In ek haiu nikerek ne God

1 *Yi eiȳmtau. God Haai hanhanai w̄senum, te h̄rak kenewai haiu nikerek n̄rak. H̄m im yaaim. Haiu nikerek n̄rak. M̄t nises menmen me t̄ h̄r n̄paa ere in ap nertei God au. Markeik te h̄r netari menmen haiu misesim au. 2 *Nai yinan yaain, in ek haiu epei m̄re nikerek ne God. Maain h̄rak Jisas kaknen haiu mamweik̄n his mam̄r ke h̄rak mam̄ntar haiu mam̄rek. Te in ek haiu metari maain menmen im mamre mekam au. 3 M̄t neim̄n h̄r nemer̄r menmen im mamnen, h̄r hekrit hekrit ap n̄riak menmen enum te h̄r han yaaik prar prar nanu nan̄r ke Krai h̄rak kepu. 4 Neim̄n h̄r n̄riak menmen enum, h̄r neweik̄n sip newet h̄m me God. H̄m im h̄ram yaaim mentar menmen enum h̄ram meremir h̄m me God. 5 *Yi yertei Krai epei kan kesak menmen enum haiu m̄riakem. Menmen enum mekre han k̄rak au. 6 *Te neim̄n nises Krai, h̄rak kau kekre han

* 2:18 1Pi 4:7; Mt 24:5, 24; 2Jo 7 * 2:19 Ap 20:30; 1Ko 11:19 * 2:20 1Ko 2:15; 1Jo 2:27 * 2:22 1Jo 4:3; 2Jo 7 * 2:23 Jo 5:23, 15:23; 1Jo 4:15, 5:1; 2Jo 9 * 2:25 Jo 3:15, 6:40 * 2:27 Jo 14:26, 16:13 * 2:28 1Jo 3:2, 4:17 * 2:29 1Jo 3:7, 10 * 3:1 Jo 1:12-13, 16:3 * 3:2 2Ko 3:18; Fl 3:21 * 3:5 2Ko 5:21; 1Pi 2:22-24; 1Jo 2:2 * 3:6 Ro 6:1-2, 14

kir te hir ap nriak enum au. Neimn nriak enum hekrit hekrit hir netari Krai, hir nisesik au. ⁷ *Nai yinan yi naanempre hiras. Yi ap eiwis mit han hir nanmitipin au emit! Keimn hirak kiriak menmen yaaim hirak yaaik kire Krai. ⁸ *Keimn kiriak menmen enum hirak kises han ke Seten. Hirak kises han ke Seten kentar nipa ere in Seten kiriak enum. Nkan ke God Jisas kan kewepapir hirekes te hirak kakawaank menmen enum Seten kiriakem. ⁹ *Neimn hir nikerek ne God, hir wen nriak menmen enum yapirwe au. Menmen iuwe me God mekre han kir. God hirak Haai kir te hir ap nanriak menmen enum taau. Hir nikerek ne God te hir wen nanriak menmen enum au emit! ¹⁰ Mar im haiu mertei neimn nikerek ne God, neimn au hir nikerek ne Seten. Neimn nriak menmen enum, hir ap nikerek ne God au. Neimn ap hanhan nri yinan, hir ap nikerek ne God au.

Yi hanhan ni yinan

¹¹ *Him im hi hetpiyem hiram menmen nipa yi yin yises God yi yemtewem. Hiram im: Yi hanhanan. ¹² *Haiu ap han enuk mamriuwe naiu yinan mamir ke mitik niuk mirak Ken au. Hirak ke Seten hirak kenep nikik kirak kaa. Kenmak te hirak kakip? Hirak kakip kentar menmen hirak kiriakem hiram enum, menmen nikik kirak kiriakem hiram yaaim. Hirak han enuk keriuwerek te hirak kakip. ¹³ *Nai yinan, yi ap han hekrit eiyntar mit ap nises God hir han enuk neriuwi au emit! ¹⁴ *Haiu hanhan naiu yinan te haiu mertei han kaiu kaa keit me menmen enum me ti. Han kaiu kekrit kepu me menmen me God. Neimn ap hanhan nri yinan, han kir wen kises menmen enum me ti. ¹⁵ *Keimn han enuk keriuwe kirak yinak, hirak kire mitik enuk kenepep mit. Yi yertei mitik kar ik han kirak ap kises menmen me God, hirak ap te kaku kaktikerek tipmain tipmain enum eik au. ¹⁶ *Nipa Jisas kaa kentirai haiu mit. Mar im hirak keteiknai hirak han teweninai. Te haiu emises menmen Jisas kiriakem. Haiu han etwenin naiu yinan, haiu ap te mnaain mami mamkepi au. Haiu mamkepi keriyen. ¹⁷ *Keimn kau ti ik keit menmen yapirwe te hirak kertei kirak yinak kepu weinik, hirak kewen han kirak kakikepik ap kakwetiwek menmen, kenmak te mitik ik hirak katip hirak hanhan God kises him mirak? Taauye! ¹⁸ *Nai yinan, haiu ap emtip weinim haiu hanhan mit keriyen au. Haiu emkepi emteiknor haiu hanhani iuwe.

Mit nises him me God ap yink enuk nanirp ninaan mirak

¹⁹ Haiu mamkepi mamir im te haiu mertei haiu mises him yaaim me God. Han kaiu ketpai haiu enun me menmen te haiu ap yink enuk me ninaan me God au. Menmen mar ik God hirak ²⁰ Iuwe enuk kinan han kaiu kertei menmen yapirwe. Hirak kertei haiu misesik werek werek te haiu enun au emit! ²¹ *Nai yinan yaain haiu han kaiu ap ketpai haiu enun au, haiu merp ninaan me God haiu han tokik mamirp mamit. ²² Haiu mitehi God me menmen, hirak kakwetaiyem mentar haiu mises him mirak, haiu miriak menmen yaaim hirak hanhan haiu miriakem. ²³ *Nipa God ketpai him im. Haiu emises him me Nkan kirak Jisas Krai, haiu hanhanan. ²⁴ *Keimn

* 3:7 1Jo 2:29   * 3:8 Jo 8:44   * 3:9 1Jo 5:18   * 3:11 Jo 13:34   * 3:12 Jen 4:8   * 3:13 Mt 5:11-12; Jo 15:18-19   * 3:14 Jo 5:24; 1Jo 2:11   * 3:15 Mt 5:21-22; Rev 21:8   * 3:16 Jo 13:1; Ga 1:4; 1Te 2:8   * 3:17 Diu 15:7   * 3:18 Je 2:15-16   * 3:21 Hi 4:16   * 3:23 Jo 6:29, 13:34
* 3:24 Ro 8:9; 1Jo 4:13

kises h̄im me God kerekek, h̄irak ketike God tau han kiut̄ip. God H̄im̄in Yaaik k̄irak kerek h̄irak kewetaiyek, h̄irak keteiknai God Haai kau kekre han kaiu.

4

God H̄im̄in Yaaik ketike h̄im̄in enum memip̄in

¹ *Nai yinan, m̄it yap̄irwe newep̄yap̄ir h̄im̄in enum me memip̄in h̄ir epei nen nerer wit wit. Yi ap eiȳim̄tau h̄im̄in me m̄it yap̄irwe h̄ir nat̄ip̄ God H̄im̄in Yaaik kau ketikeri au. Yi han ekitet werek h̄im̄in yap̄irwe m̄it net̄pim̄ te yi eiȳir̄tei h̄im̄in m̄ir h̄iram me herwe o h̄iram me God. H̄im̄in me m̄it in h̄iram me herwe te yi eiweik̄in sip eiwet̄iwem. ² *Mar ik yi eiȳir̄tei God H̄im̄in Yaaik kau ketikewi. Keim̄in kat̄ip̄ God keriuwet̄ Jisas Krai h̄irak kan keweik̄in̄his k̄ire m̄it̄ik, h̄irak God H̄im̄in Yaaik kau ketikerek. ³ *Keim̄in ap kat̄ip̄ ke Jisas kar ik, “herwe kau ketikerek,” h̄irak ap ke God au. Herwe (o t̄ip̄ir) h̄irak ke m̄it̄ik kepan ke Krai. Yi epei yem̄tau maain h̄irak kaknen. In ek menmen m̄irak enum epei man. ⁴ *Nai yinan yaain, yi ne God te yi epei yin̄ni yentar h̄irak iuwe kerek kekre han ki h̄irak kin̄in h̄irak kerek kekre han ke m̄it̄ ne t̄i enun nemip̄in. ⁵ *M̄it̄ enun nemip̄in h̄ir ne God au. H̄ir ne t̄i keriyen. Menmen h̄ir net̄pim̄ h̄iram me t̄i te m̄it̄ ne t̄i nem̄tewem nisesim. ⁶ *Te haiu m̄it̄ ne God. Neim̄in nertei God h̄ir nem̄tau h̄im̄in maiu. Neim̄in au, h̄ir nem̄tau h̄im̄in maiu au. Em̄ir im haiu mertei God H̄im̄in Yaaik kat̄ip̄ m̄it̄ h̄im̄in yaaim, haiu mertei herwe au mat̄ip̄ m̄it̄ h̄im̄in enum me memip̄in.

God h̄irekes Haai ke han tewen̄nai haiu m̄it̄

⁷ *Yi nai yinan, haiu hanhanan. Menmen im me haiu hanhanan h̄iram menmen me God keremem. Keim̄in hanhan n̄irak yinan, h̄irak n̄ikan ke God, h̄irak kerteyek werek. ⁸ *Keim̄in han tewen̄in n̄irak yinan au, h̄irak ap kertei God kentar h̄irak God h̄irekes h̄irak Haai ke han tewen̄in m̄it̄. ⁹ *God h̄irak keteiknai h̄irak hanhanai kar ik: H̄irak kesiuwe N̄ikan k̄irak kiut̄ip̄ kerekek h̄irak kan kekepai te haiu mamu werek werek. ¹⁰ *Menmen me han tewen̄in̄em h̄iram mar im. Haiu han tewen̄in̄ God im em ap min̄in meteik̄in̄ m̄it̄ em au. God kin̄in̄ hanhanai kesiuwe N̄ikan k̄irak te h̄irak kesak menmen enum haiu m̄ir̄iakem, menmen im meteik̄in̄ m̄it̄ menmen me han tewen̄in̄. ¹¹ *Yi nai yinan, menmen mar im God keteiknai h̄irak han tewen̄nai, te haiu hanhanan. ¹² *Haiu ap n̄ipaa m̄it̄ik keyiak k̄ir God au. Haiu hanhanan te God kau kekre han kaiu haiu han tewen̄inek werek werek. Haiu mertei h̄irak han tewen̄nai. ¹³ *Haiu mertei haiu metike God haiu mau han kiut̄ip̄ mentar h̄irak n̄ipaa kewetai H̄im̄in k̄irak Yaaik ketikewai kepu. ¹⁴ *Haiu epei m̄ir̄ Jisas te haiu mewep̄yap̄ir h̄im̄in im: God Haai kesiuwe N̄ikan k̄irak te h̄irak kak̄ikaap m̄it̄ miyap̄ir niut̄ip̄ niut̄ip̄ me t̄i ik e, kakremir menmen enum h̄ir n̄ir̄iakem. ¹⁵ *Keim̄in kat̄ip̄ Jisas h̄irak N̄ikan ke God, h̄irak ketike God tau han kiut̄ip̄. ¹⁶ *God h̄irekes Haai ke han tewen̄in̄, te haiu mertei h̄irak han tewen̄nai. M̄it̄ik kerek han tewen̄in̄ m̄it̄, h̄irak ketike God tepu han kiut̄ip̄. ¹⁷ *Haiu mertei God hanhan haiu han tewen̄in̄ m̄it̄ werek werek. Haiu m̄ir̄iakem te maain w̄i God

* **4:1** Mt 7:15; 1Jo 2:18; 2Jo 7; 1Te 5:21 * **4:2** 1Ko 12:3 * **4:3** 2Jo 7; 1Jo 2:18 * **4:4** 1Jo 5:4-5; Mt 12:29 * **4:5** Jo 15:19 * **4:6** Jo 8:47 * **4:7** 1Jo 2:29 * **4:8** 1Jo 4:16 * **4:9** Jo 3:16 * **4:10** Ro 5:8-10; 1Jo 2:2 * **4:11** Mt 18:33 * **4:12** Jo 1:18; 1Jo 2:5-6 * **4:13** 2Ko 1:22; 1Jo 3:24 * **4:14** Jo 3:17 * **4:15** 1Jo 5:5 * **4:16** 1Jo 4:8 * **4:17** 1Jo 2:28

skelim m̄it, haiu ap m̄inein̄k au. Menmen haiu m̄ir̄iakem in, h̄iram m̄ire menmen n̄ipaa Krai s k̄ir̄iakem. ¹⁸ Keim̄in kertei God han tewen̄nek, h̄irak ap k̄inein̄k au. Keim̄in han tewen̄in God werek werek h̄irak ap k̄inaain menmen au. M̄it̄ik k̄inaain kenmak? H̄irak k̄inaain kentar h̄irak God kak̄iwaankek me menmen enum n̄ipaa h̄irak k̄ir̄iakem. Keim̄in k̄inaain God, h̄irak han tewen̄in God ketike m̄it̄ werek werek au. ¹⁹ Haiu han tewen̄in God ketike m̄it̄ mentar n̄ipaa enum eik God kin̄in han tewen̄inai, haiu m̄ikaru han tewen̄in naiu yinan. ²⁰ M̄it̄ik hak kat̄ip kar ik: “Hi han tewen̄in God,” te h̄irak han enuk keriuwe k̄irak yinak, h̄irak m̄it̄ik enuk kewen̄in h̄im. Haiu m̄it̄ ap m̄ir God au. Keim̄in k̄ir k̄irak yinak te h̄irak ap han tewen̄inek au, kak̄r̄keik te h̄irak han tewen̄in God kerek h̄irak ap k̄irek wen au? H̄irak han enuk keriuwe k̄irak yinak, h̄irak han tewen̄in God taauye! ²¹ *H̄im im haiu metpiyem meke h̄im me Krai s man. H̄iram mar im: Keim̄in han tewen̄in God h̄irak han tewen̄in k̄irak yinak.

5

M̄it̄ n̄is̄es h̄im me God nan̄in̄in menmen enum me t̄i

¹ *Neim̄in han kitet Jis̄as h̄irak m̄it̄ik God keh̄im̄itanek kak̄īkaap haiu m̄it̄, h̄ir n̄ire n̄ikerek ne God. Neim̄in han tewen̄in God Haai, h̄ir han tewen̄in N̄ikan k̄irak. ² Haiu han tewen̄in God haiu mis̄es h̄im m̄irak te haiu mertei haiu han tewen̄in n̄ikerek n̄irak. ³ *Haiu m̄ses h̄im me God te haiu han tewen̄inek. Haiu han tewen̄inek te h̄im m̄irak h̄iram menipai han enuk au. ⁴ *Haiu han enuk au mentar haiu n̄ikerek ne God te haiu mamin̄in menmen enum me t̄i. Mam̄r̄keik te haiu mamin̄in menmen enum me t̄i? Haiu mis̄es h̄im me God h̄irak kekepai haiu mamin̄inem. ⁵ *Neim̄in nan̄in̄in menmen enum me t̄i? M̄it̄ kerek han kitet Jis̄as h̄irak N̄ikan ke God kerekek h̄ir keriyen nan̄in̄in menmen enum me t̄i.

God kewep̄yap̄ir menmen me Krai s werek werek

⁶ *Haiu mertei Jis̄as h̄irak N̄ikan ke God kentar n̄ipaa God keteiknaiyek me w̄i m̄it̄ik Jon ketenen Jis̄as k̄ik̄irek keriuwe t̄ipar. H̄irak p̄ike keteiknaiyek me w̄i Jis̄as kaa hemkre m̄irak mewen. God H̄im̄in Yaaik h̄irak Haai ke h̄im yaaim. H̄irak kemip̄in au. H̄irak kat̄ip Jis̄as h̄irak N̄ikan ke God. ⁷⁻⁸ *Menmen wikak meteiknaiyek. God H̄im̄in Yaaik keteiknaiyek. Menmen m̄it̄ik Jon k̄ir̄iakem w̄i kerek n̄ipaa h̄irak ketenen Jis̄as k̄ik̄irek keriuwe t̄ipar h̄iram meteiknaiyek. Im metike haiu han tewen̄in w̄i Jis̄as kaa hemkre m̄irak mewen. Menmen wikak im meteiknai menmen miut̄ip me Jis̄as. H̄iram mat̄ip Jis̄as h̄irak N̄ikan ke God. ⁹ *Haiu memtau h̄im m̄it̄ netpaiyem haiu mis̄esim. Haiu memtau h̄im me m̄it̄ te haiu mam̄imtau h̄im God ketpaiyem me N̄ikan k̄irak mentar h̄im m̄irak min̄in h̄im me m̄it̄. ¹⁰ *Te neim̄in n̄is̄es h̄im me God h̄ir nertei nekre han k̄ir h̄im me God h̄iram yaaim. N̄ipaa God ket̄ipim me Jis̄as kar ik: “H̄irak N̄ikan kai.” Neim̄in ap n̄is̄es h̄im me God h̄ir ap nemtau h̄im n̄ipaa God ket̄ipim me N̄ikan k̄irak. M̄it̄ in nat̄ip God kemip̄in. ¹¹ God ket̄ipai h̄im im e. H̄irak epei kekepei haiu mamu tipmain tipmain enum eik. H̄irak kekepei keriuwet N̄ikan k̄irak kan kaa kentar nu tentarak̄it kesak menmen enum haiu m̄ir̄iakem. ¹² *Keim̄in ketike Jis̄as tau han kiut̄ip, h̄irak kaku tipmain tipmain enum eik. Keim̄in au, ap te kaku kaktikerek au.

* 4:21 Mt 5:44-45; Mk 12:29-31 * 5:1 1Jo 4:15 * 5:3 Jo 14:15, 23-24; 2Jo 6; Mt 11:30 * 5:4 Jo 16:33 * 5:5 Ro 8:37; 1Jo 4:4 * 5:6 Jo 1:29-34; 1Jo 1:7 * 5:7-8 Jo 15:26 * 5:9 Jo 5:32-37, 8:18 * 5:10 Ga 4:6 * 5:12 Jo 3:36

Haiu emirtei haiu mamu tipmain tipmain enum eik

13 *Hi hewisi tıwei ik te yi mıt kerek yises Nıkan ke God yi eiyırtei yi yayu tipmain tipmain enum eik. 14 *Haiu ap yınk enuk te haiu mitehi God me menmen mentar menmen im. Haiu mertei haiu mitıwekhi me menmen mises han kırak, hırak kakımtau hım maiu. 15 Haiu mertei hırak kakımtau menmen haiu mitıwekhiyem, te haiu mertei hırak kakweteiyem. 16 *Keimın kır kırak yınak kırıak menmen enum ap te mamrıak hırekes kaki, hırak ekitehi God te hırak kakıkepek te hırak kaku werek werek. Menmen ham mıtık kırıakem hıram mamrıakek kaki. Keimın kakrıakem hırak kaki, te yi ap eiyitehi God ke mıtık ik au emıt! 17 Menmen enum yapırwe mıt nırıakem meremir hım me God. Te menmen enum im hır nırıakem hıram mamnip God han enuk waswas te hırak kakriuwet mıt nanıno si waswas au. 18 *Haiu mertei keimın hırak Nıkan ke God hırak kırıak menmen enum yapırwe au. God Nıkan kırak hırak naanmıpre mıtık kar ik te Seten kakrekyıwek enum au. 19 *Haiu mertei haiu ne God te mıt han yapırwe nau ti Seten naanmıpror hır nises hım mırak. 20 *Haiu mertei Nıkan ke God epei kan kekepei te haiu mertei God kiutıp en kerekek. Ap keiyak au. Haiu metike God kiutıp en kerekek, haiu mau han kiutıp en kerekek kepu hırak kekepai, haiu mamu tipmain tipmain enum eik. 21 *Nai yinan, yi eiweikın sip eiwet tıpir.

Mepır keremem

---

* 5:13 Jo 20:31   * 5:14 Jo 14:13, 16:23; 1Jo 3:21-22   * 5:16 Mt 12:31   * 5:18 1Jo 3:9; Jo 17:15
 * 5:19 1Jo 4:6   * 5:20 Jo 17:3   * 5:21 1Ko 10:14

T̄wei Jon Kewis̄k - 2

Menmen me t̄wei ik

Jon katip gude 1:1-3

Yi eiyises menmen me han tewen̄n m̄t 1:4-6

Yi naanempre h̄iras me h̄im eenum me memip̄n 1:7-11

Jon katip h̄im m̄karu 1:12-13

1 *Hi m̄t̄k iuwe ke m̄t ne weiw̄k me God, hi hewis t̄wei ik ken ti m̄te n̄paa God kehimītenut ti n̄ki p̄rak. Te ti kerep̄p au. Ti hetike n̄kerek nit. Hi han tewen̄ni iuwe. Hi kerekek au. Hi hetike m̄t miyap̄r keriyen nises h̄im me God. 2 Haiu han tewen̄ni mentar h̄im yaa'im me God mau mekre han kaiu, mamu mamtikewai tipmain tipmain enum eik. 3 Hi hanhan God Haai ketike N̄kan k̄rak Jisas Krai's h̄irak̄t han yaaik k̄rak̄t kaku kaktikewai. H̄irak̄t han tewen̄nai te haiu mamu werek werek, mentar haiu mises h̄im yaa'im m̄rak haiu han tewen̄nan.

Haiu hanhan m̄t

4 *Hi hemtau n̄kerek nit han h̄ir nises h̄im me God mar ke n̄paa h̄irak God ketpaiyem, te hi han yaaik iuwe. 5 *Te in ek m̄te yaaip hi p̄ike hetput, "Haiu m̄t hanhanan." H̄im im me petepin au. N̄paa ein h̄iram mepu haiu memtewem me w̄ haiu m̄t min̄n mises h̄im me God. 6 *Haiu hanhan God te haiu emises h̄im m̄rak. N̄paa h̄im im h̄irak ketpaiyem h̄iram im: Haiu hanhanan.

Haiu emises h̄im me Krai's

7 *M̄t yap̄rwe epei newep nerer wit nemip̄n m̄t miyap̄r. H̄ir nepak̄n Jisas h̄irak keit ȳnk kar ke haiu m̄t keriyen h̄irak kan t̄ ik. M̄t nar ik h̄ir enun newisesik, h̄ir nepan ne Krai's. 8 Yi naanempre h̄iras te yi ap eiyises menmen yar ke h̄ir nisesim, te yi eiȳwaank menmen yaa'im God kewis̄m mekre han ki. Yi eir̄ak menmen im te maain yi eiȳt menmen yaa'im yap̄rwe God kakwetiye. 9 *Neiȳn newis h̄im ham mekre n̄m̄n me h̄im me Krai's, God ap kau ketikeri au. Neim̄n nises h̄im im keremem me Krai's, h̄irak God Haai ketike N̄kan k̄rak tatu tatkiteri. 10 *Neiȳn nan̄nen ap nises h̄im me Krai's mar im au, h̄ir nises h̄im ham, yi ap eiȳtpor nan̄nen nan̄kre w̄nak ki au. Yi ap eiȳtpor: "God kak̄kepi yi eiyu werek werek." Menmen im au em̄t! 11 Keiȳn kaktip m̄t̄k enuk kar ik: "Ti ehu werek werek," h̄irak k̄ire wariyak̄t k̄rak ke menmen enum m̄t̄k ik h̄irak kakr̄akem.

H̄im ham h̄iram m̄karu

12 *Hi hanhan hetpi menmen yap̄rwe te hi h̄inapen hewis̄m mau t̄wei ik au. Hi hanhan anen ari te haiu em̄t̄pan menmen haiu emu han yaaik. 13 N̄kerek ne heiyu iuwe pit h̄ir nesiuwe h̄im netpi "Yi yaain."

Mep̄r keremem

---

* 1:1 1Pi 5:1; 3Jo 1 * 1:4 3Jo 3 * 1:5 1Jo 2:7, 3:11 * 1:6 1Jo 5:3 * 1:7 1Jo 4:1-3 * 1:9
1Jo 2:23 * 1:10 Ef 5:11; 2Te 3:6 * 1:12 3Jo 13-14

Tíwei Jon Kewisik - 3

Menmen me tíwei ik

Jon katip mítik Gaias gude 1:1-4

Jon kewenipi Gaias me menmen eyaaim hirak kiriakem 1:5-8

Jon kene mítik Daiotrefis 1:9-10

Jon kewenipi Demitrias me menmen eyaaim hirak kiriakem 1:11-12

Jon katip him mikaru 1:13-15

¹ *Hi mítik iuwe ke mít ne weiwik me God, hi hewis tíwei ik ken ti Gaias. Hi han tewenit iuwe. ² Ti kai yaaik hi hanhan God kakikepit te ti ehu werek werek me menmen ti hirakem. Hi hanhan ti yink kit kaku werek kar ke himin kit kepu werek werek, ti hises God. ³ *Hi hertei menmen ti hisesim hentar nai yinan han nan netpo ti hises him me Kraiss werek werek. Hekrit hekrit ti hises menmen yaaim mar ik. ⁴ Menmen ham ti hirakem hiram menipa hi han yaaik. Ti hises God werek werek te menmen im menipa hi han yaaik wisenuk.

Mit natip Gaias hirak yaaik kiriak menmen yaaim

⁵ Ti kai yaaik, ti hirak menmen yaaim me God. Ti naanmipre mít nerer wit wit kerek newepyapir him me God. Ti hetari ninaan mir te ti epei hekepi. ⁶ *Naiu yinan han hir pike nan in natip haiu mít in ne weiwik me God hir netpai ti epei hekepi. Hi hanhan ti wen ekepi ewetir menmen me wi hir nanen te hir naneno nanrer wit wit nanwepyapir him me God. Menmen mar im ti erekyorem mamnip God han yaaik. ⁷ *Hir nanaaiwir wit kir ik nen newepyapir him me Kraiss te hir ap nari nanmen miutip me mít hir nises him me God au. ⁸ Te haiu hiras emkepi naanempror te haiu mantikeri mamrak menmen miutip me him me God.

Him me Daiotrefis ketike Demitrias

⁹ Hi hewis him mau tíwei hesiuwerek ken mít ein ne weiwik me God. Te Daiotrefis hirak hanhan kakinin mít naanmamri. Hirak ap kentaui him mai kisesim au. ¹⁰ Maain hi anen arit, hi ewepyapir menmen hirak kiriakem. Hirak kesiuwe him weinim katip haiu mít in enum. Te im keremem au. Hirak ap kari naiu yinan han newepyapir him me God kewisi nen winak kirak au. Te mít han hir hanhan nanwisi nanikre winak kir, hirak keweni. Hirak keweni keriyen au, hirak kepri nenpin nekeipin winak mít nererik newenipi God neitak.

Demitrias kiriak menmen yaaim keremem

¹¹ *Kai yinak ti eriak menmen enum ehesisim au emit! Ti eriak menmen yaaim ehesisim keremem. Keimin kiriak menmen yaaim kisesim, hirak mítik ke God. Keimin au, hirak au. ¹² *Mít yapirwe in hir natip Demitrias hirak yaaik. Him hirak kewpyapirem hirekes kisesim. Haiu mít in matip hirak yaaik. Ti hertei menmen haiu metpiyem hiram yaaim.

Him ham hiram mikaru

¹³ *Hi hanhan etput him yapirwe te hi hinapen ewisim mau tíwei ik au. ¹⁴ In ek hi anen arit te hawir watipakit menmen. ¹⁵ Hi hanhan ti ehu werek

werek. Nit yinan in netput nar ik: “Ti yaaik.” Ti atip naitu yinan ein “Hir yaain.”

Mepir keremem

T̄iwei Jut Kewis̄k Menmen me t̄iwei ik

Jut kat̄ip m̄it ne weiw̄k me God gude 1:1-2

H̄im me menmen enum m̄it enun enemitetp̄in h̄ir nisesim 1:3-13

Maain God kak̄iwaank m̄it enun ekerek h̄ir nemitetp̄in 1:14-16

Jut kat̄ip m̄it h̄ir nenesis h̄im eme God werek werek 1:17-23

Jut kitehi God naanmampre m̄it 1:24-25

1 *Hi Jut, hi h̄ir̄iak menmen me Jisas Kraiss, hi n̄ikik ke m̄it̄ik niuk m̄irak Jems. Hi hewis t̄iwei ik hesiuwerek ken yi m̄it n̄ipaa God kehimiteni yi yisesik, h̄irak han tewen̄ini, Jisas Kraiss h̄irak naanm̄ipri. 2 *Hi hanhan God h̄irak kakrekyi yaaim, han tewen̄ini, yi eiyu werek werek wisenum.

M̄it neweikin sip newet h̄im yaaim me God h̄ir n̄ir̄iak enum mar im

3 *Nai yinan yaain, hi hanhan hewis t̄iwei hesiuwerek ke menmen yaaim God h̄irak kerekyeyem kaktaihis, te hi han kitet hetpi menmen ham hetpi h̄im manp. Yi han tokik eiyu eiyises h̄im yaaim n̄ipaa God kewet haiu m̄it nisesik, h̄irak keweteyem miut̄ip. 4 *Hi hewisiyem hentar m̄it han n̄isaw̄in menmen h̄ir nisesim mekre han k̄ir nan nau netikewi nekre w̄inak ke yi yewen̄ipi niuk me God yekrerek. N̄ipaa h̄im me God m̄it newisim mau t̄iwei mat̄ip m̄it nar ik God kak̄iwaanki. M̄it nar ik neweikin sip newet God neweikin h̄im m̄irak yaaim mamkepi, h̄ir n̄ir̄iak enum neriuwerem h̄ir nises menmen enum me neiyewewan. H̄ir neweikin sip newet Jisas Kraiss, h̄irak kerekek naanm̄iprai h̄irak kaiu Iuwe. 5 *Yi epei yertei werek h̄im yaaim me God h̄ir m̄it nepei netpiyem te hi hanhan p̄ike ekekyi han ki heriuwe h̄im im. N̄ipaa M̄it̄ik Iuwe kari m̄it ne weiw̄k me Isrel neit wit Isip, ketorhis ker̄i ken. Te maain, h̄irak kenep m̄it han h̄ir nisesik au. 6 *N̄ipaa m̄it ensel han h̄ir ap nises menmen werek God epei kehimitenorem au. H̄ir n̄inaaiw̄ir menmen God kehimitenorem metike wit h̄ir newik, te God kewisi naanm̄ipror nekre wit enuk toto n̄ire m̄it enun nekre w̄inak enuk ke gavman, h̄ir nemer̄ir w̄i God skelim m̄it. 7 *Hi h̄ik̄iak han ki hetpi h̄im me m̄it ne wit Sodom, wit Gomora netike m̄it ne wit kike meweikin wit iuwe. H̄ir enun n̄ire m̄it enun in ek h̄ir nau netikewi. H̄ir n̄iwaai netike m̄it han, miyap̄ir au, te menmen enum im merekiror han. God kewaanki ker̄iuwe si enum mar ke si enum mamu tipmain tipmain enum eik. Menmen im em God kerekyorem h̄iram m̄ire h̄im̄in meteiknai mekam maain mamnen mamnep m̄it enun. 8 *M̄it enun nau netikewi nekre w̄inak yi yewen̄ipi God yekrerek, h̄ir n̄ir̄iak enum nar ke m̄it enun ne wit Sodom. M̄it in nentar menmen h̄ir n̄ityak n̄irem, h̄ir n̄ir̄iak enum me neiyewewan, h̄ir neweikin sip newet God kerek naanm̄ipri, h̄ir nat̄ip netaw̄in m̄it ensel ne wit ke God. Te ensel kerek nin̄in m̄it in h̄ir ap n̄ir̄iak menmen mar im au. 9 *N̄ipaa Maikel h̄irak m̄it̄ik ensel iuwe kin̄in, h̄irak ketike Seten tat̄ipak̄it tenehak̄it keim̄in kak̄it ȳink ke Moses h̄irak kaa. Maikel kertei h̄irak ap yaaik te h̄irak kene Seten kesiuwe h̄im enum au. H̄irak kerekek kat̄ip kar ik: “M̄it̄ik Iuwe God kaknit me h̄im mit enum.” 10 *Te m̄it enun nau netikewi nekre

* 1:1 Mt 13:55   * 1:2 2Pi 1:2   * 1:3 1Ti 1:18   * 1:4 Ga 2:4; 2Pi 2:1   * 1:5 2Pi 1:12; Eks 12:51; 1Ko 10:5   * 1:6 2Pi 2:4, 9   * 1:7 Jen 19:1-25; 2Pi 2:6, 10   * 1:8 2Pi 2:10   * 1:9 Dan 10:13, 21, 12:1; Rev 12:7; 2Pi 2:11; Sek 3:2   * 1:10 2Pi 2:12

winak yi yewenipi niuk me God yekrerek, hir natip enum me menmen hir nepitariyem. Me menmen hir nerteiyem nisesim nar ke miyak hir neke yaank nises han kir nriakem, menmen im hir mit nriakem nisesim hiram mamawaanki. ¹¹ *Hir nanawaank hiras. Hir nises menmen enum mitik Ken nipaa kiriakem, hirak han tewenin God o mit au. Mit in neweikin han kir nises menmen enum nipaa mitik Belam kisesim kemipin mit ne Isrel keriuwerem te hir nises menmen enum. Hirak kiriak menmen ik kentar hirak hanhan kakit pewek. Hir nanawaank hiras nentar hir nriak enum nar ke nipaa Kora kiriakem me wi hirak kare kakikrehir ke mitik Moses, hirak katip kakininek te God au kakip kaa. ¹² *Mit in nemipin hir nire nan misawin mekre wan te sip mamnen mamnep nan te hiram mamwep. Mit nar ik netikewi yaam menmen me han tewenin nipaa Kraiss kaa, hir ap nneini yi yaineri au. Hir naanmipre hiras keriyen. Hir nises him ham him ham hir nar ke napi hawi kewi au te nime metiwewek meriuwetek kakno. Mit hir enun ap nankaap mit nar ke nu mari nikim au me wi maain mit nertei hiram mamri. Hir mit nire nu epei kaa, mit han nwaai hine newep pep puk mirak nentar hiram ap mari mekepi au. ¹³ *Mit in nemipin hir nire mani sir iuwe. Menmen enum hir nriakem hiram mire tiwerpek me mani sir mit nirem. Mit hir neweikin sip newet him yaaim me God te hir nire hir mau nepni mnaaiwir kerek epei mewiyen, hiram menep men han han. God kehimitan wit kire wit toto enum ke mit in te hir enu enit tipmain tipmain enum eik.

God kakrekoyor enum me menmen enum hir mit nisesim

¹⁴ *Nipaa enum eik mitik niuk mirak Inok hirak Adam nepenyek kirak, hirak kewis him mau tiwei katip kar ik: “Yi eiyimtewem. Mitik Iuwe kaknen kaktike mit nriak yaain ensel, ¹⁵ hir naninen skelim mit nanwepyapir menmen enum hir nriakem nanwepyapir him enum nipaa hir netpim men God.” ¹⁶ *Mit in nemipin hir netpepan nemipinan han enuk neriuwe menmen epei man. Hir nises han kir keriyen. Hir natip him iuwe newenipi hiras natip hir yaain, hir nemitetpin nanri han ke mit han te hir enit menmen mir hir hanhanem.

Yi han tokik eiyu eiyises him yaaim me God

¹⁷ *Te yi mit au. Yi wen han ekitet menmen nipaa mit aposel kerek Jisas Kraiss kehimiteni hir newepyapir him mirak haiu epei metpi hiram mamnen. ¹⁸ *Hir netpi wi maain menep Jisas pike kaknen, mit han naninwesis nanitetnaan mit kerek hir nises him me God, hir nanises han kir enuk. ¹⁹ *Mit in keriyen hir nanwep haiu mit miyapir ne weiwik me God maminke hasinaiu. Hir nanises menmen mit ne ti hir hanhanem. God Himin Yaaik kaku han kir au. ²⁰ *Te yi nai yinan yi eikaapan hiras eiyises him yaaim iuwe me God in ek yi yisesim. Yi yitehi God menmen, yi yewis God Himin Yaaik kirak kakikepi. ²¹ Yi eiyises God werewek werewek te hirak kakteikni hirak han tewenini. Yi yemerir wi maain Mitik Iuwe kaiu Jisas Kraiss pike kaknen kakrekoyi yaaim te yi yayu yatikererek tipmain tipmain enum eik. ²² Yi han tewein yikaap mit kerek nises God te mit han nari han kir nanises menmen enum. ²³ *Yi yekepi yari mit han kir te hir enaaiwir menmen enum eiyir ke mitik hirak kekin menmen yaaim minatin mekre

* 1:11 Jen 4:3-8; 1Jo 3:12; 2Pi 2:15; Nam 31:16; Nam 16:1-35

Ais 57:20; 2Pi 2:17 * 1:14 Jen 5:21-24; Diu 33:2; Mt 25:31

* 1:18 2Pi 3:3 * 1:19 1Ko 2:14 * 1:20 Kl 2:7; 1Te 5:11

* 1:12 2Pi 2:13, 17; Esi 34:8 * 1:13

* 1:16 2Pi 2:10, 18 * 1:17 2Pi 3:2

* 1:23 Emo 4:11; Sek 3:2; Rev 3:4

si waswas. Mít han yi han tewenini yekepi yari han kír te hír enaaiwír menmen enum, yi naanempre híras te menmen enum hír nisesim ap te mamri han ki yi eiyisesim au emít!

Jut kewenipi niuk me God

²⁴ *Hi hanhan God hírak Iuwe te kakíkepi yi ap eiyises menmen enum, hírak iuwe te kakwisi yi han yaaik prar prar einen eiyírp ninaan mírak me wí hírak skelim mít te yi yínk enuk eiyu au. Yi han yaaik iuwe eiyu.

²⁵ *Hi hanhan haiu mewenipi niuk me God hírak kiutíp kerekek epei kekepai ketaihis keriuwe menmen yaaim nípaa Mítík Iuwe kaiu Jisas Kraís kerekyeyem. Hi hanhan hírak kakre Mítík Iuwe kaku, hírak naanmípre menmen, hírak yaaik kinín menmen yapírwe, niuk mírak iuwe. Nípaa enum eik hírak kepu karik. Nípaa ein ere in ek ere maain tipmain tipmain enum eik, hírak kakpau kakpar ik.

Mepír keremem

Menmen Jon Kityak Kirem - Revelesen

Menmen me tiwei ik

Jon katip mit ne sios gude 1:1-8

Jon kinin kityak kir menmen, ehirak kewis him men sios mar 7 1:9-3:22

Him me tiwei ketike tirhin mar 7 4:1-8:1

Him me taur mar 7 8:2-11:19

Him me kirin ketike miyak wik 12:1-13:18

Menmen ham Jon kityak kirem 14:1-15:8

Sar mar 7 menmen mekrerem emeteiknai God han enuk 16:1-21

God kewaank wit Babilon, miyak enuk wik etetike Seten 17:1-20:10

Him me God skelim mit yapirwe 20:11-15

Him me nupela nepni, metike ti, metike ewit hak Jerusalem 21:1-22:5

Him me Jisas pike kaknen 22:6-17

Jon katip mit him mkaru 22:17-21

Him me tiwei ik

¹*Tiwei ik hirak ke him nipaa misawin meit, te in ek God kewepyapirem katip Jisas Kraiss em. Hirak kewepyapirem ketp>wekem te Jisas kakteikin mit kerek nisesik kakteiknorem kakitpor menmen te menep mamnen. Kraiss hirak keriuwet mitik ensel kiutip kewepyapirem ketpo hi Jon em, hi hirak menmen me Mitik luwe Jisas Kraiss. ²Hi Jon hi hewis menmen yapirwe hi epei hirem. Hi hetpi him manp hi hemipin au. Him im hiram him God ketpim mekite him Jisas Kraiss hirak keriuwet mitik ensel kirak kan kewepyapirem ketpewem.

³*Mitik kerek hirak kakikine him im mamno nikip me mit miyapir ne God, hirak han yaaik kaku. Mit miyapir kerek hir nemtau him im kerek God kewepyapirem maain hiram mamnen, hir enisesim werek werek, hir han yaaik nanu. Hir han yaaik nanu nanintar w menep te menmen im mamnen.

Jon kewis tiwei ik ken mit nises God neit wit hispinak wik (7)

⁴*Hi Jon hi hewis tiwei ik ken yi mit miyapir han yi ne weiwik me God yi yeit wit hispinak wik(7) me provins Esia. Hi hanhan God kerek nipaa kepu ere in kepu maain kakpau, hirak kakrekya yaaim yi eiyu werek werek. Himin hispinak wik (7) yaain nerp ninaan mtrak menep yeno hirak kewim naanmirai haiu mit hir nanrekya yaaim yi eiyu werek werek. Hi hanhan hir nantike Jisas Kraiss hir nanrekya yaaim yi eiyu werek werek.

⁵*Kraiss hirak kewepyapir werek werek him me God. Hirak Mitik ik kerek kaa God kinin kirkak hirak kekrit kau keit. Hirak Mitik luwe kakinin naanmamre mit iuwe kerek kerek naanmamre mit nanu ti. Hirak hanhan keriuwai, hirak kesak menmen enum mekre han kau kentar hirak kaa hemkre mtrak mewen. ⁶*Hirak kenipai haiu mit haiu mire mit iuwe ne weiwik mtrak, haiu mit niutip niutip haiu mitehi God kakikaap mit mamir ke pris nanrakem te haiu mamtrak menmen me Haai kirak God. Hi hanhan Jisas Kraiss kakit niuk iuwe, hirak naanmipre mit, hirak kakre iuwe tipmain tipmain enum eik.

⁷*Yi eiyimtwem! Hirak Kraiss kaknen kakrau napi. Mit miyapir

* 1:1 Dan 2:28-29; Rev 1:19, 22:6 * 1:3 Rev 22:7, 10 * 1:4 Eks 3:14-15; Rev 3:1, 4:5, 8, 5:6, 11:17, 16:5 * 1:5 Jo 18:37; Rev 3:14, 17:14; Kl 1:18; Sam 89:27; 1Jo 1:7, 4:10 * 1:6 1Pi 2:5, 9; Rev 5:10, 20:6 * 1:7 Mt 24:30; Jo 19:34-37

yapirwe maain nanirek nanriuwe nanamir kir. Hir nantike mit ne Isrel kerek maamrer nir nipaa hir nakip nau hirepit mirak, hir nanirek, te hir yapirwe nau ti nankitek nanintar hir nanineinik kakriyei nanino ninaan me God. Hi hanhan menmen im mamnen. Hi hetpi werak.

8 **“Hi God kerekek hi hiriak menmen yapirwe te menmen yapirwe mamwenipi niuk mai.”* God iuwe naanmpre menmen yapirwe kerek nipaa kepu ere in kepu maain kakpau, hirak katip menmen im.

Jon kepu kityak kir Krajs

9 **Hi Jon hi ki yinak. Hi etikewi haiu mit ne Jisas. Hi etikewi mit han neraiwaank te haiu mises menmen me God haiu minakin tokim emisesik. Hir mit ne Gavman nepira newisa hi heit winak enuk heit wit wan kimaak keketik niuk mirak Patmos, hentar hi ewepyapir him me God hi hatip mit hi hises menmen nipaa Jisas hirak ketpim.* 10 *Me wi Sande hiram wi me Mitik Iuwe, God Himin Yaaik kan kentar han kai te hi hepu hityak hi hemtau him ke mitik keit sip kai hirak katip him iuwe kewen ken yanimin kire tukin.* 11 *Hi hemtau mitik eik katip kar ik: “Ti ewis menmen yapirwe ti ehirem hiram mamu twei. Epei au, ti esiuwerek kakno mit miyapir ne weiwik me God hir nises him mirak hir nau neit wit hispinak wik (7) im e: Wit Efesas, wit Smena, wit Pegamam, wit Taiataira, wit Sadis, wit Filadelfia mekite wit Leodisia.”*

12 *Hi heweikin ehir keimin kerek ketpo him. Hi heweikin epei au, hi hir gol miwapin lam hispinak wik (7) hiram mau.* 13 **Kekre nimin ke lam me gol keiyak kerp keweikin kire mitik. Hirak kamir laplap iuwe nokim ere miwapin hit mirak; Hirak kakir let me gol hiram meweikin hirepit mau han pank kirak.* 14 **Maat kirak ketike paan kirak hirak hike kire nap o hore hike yiwau. Nanamir kirak kerhhe kire si te hirak kakir menmen yapirwe mekre han ke haiu mit.* 15 **Hit mirak mire ain mit newisim mekre si maain metir hir nesesim ere hiram mir. Hi hemtau him kirak hirak katip him iuwe kewen ke yanimin kar ke hitik siurik mire.* 16 **Hirak ketenen hir mar hispinak wik (7) mekre his yaaim mirak. Menmen mire hine me his katin ken pinak ken pinak metpaan moke him kirak. Ninaan mirak hiram mir mar ke wepni kir kau niminiuwe ek.*

17 **Hi hirek, hi henkewin menep hit mirak har ke mitik epei kaa. Te hirak kewis his yaaim mirak mentera hirak ketpo kar ik: “Ti ap anapen. Hi mitik kerek nipaa menmen ap mepu, au hi hepu, hi maain apau. Hi Jisas kerekek.* 18 *Hi kerekek hi hepu. Nipaa mit neiyep hi haa te in ek ti hira. Hi ahu tipmain tipmain enum eik. Hi kerekek hi iuwe te hi enip mit miyapir kerek naa hir nanino si o au en, hir nanino wit ke God nanu werak.* 19 **Te ti ewis menmen mamu twei maain ti ahirem. Menmen in ek mepu metike menmen maain mamnen.* 20 **Hir mar hispinak wik (7) ti hirem mau his yaaim mai hiram metike lam gol mar hispinak wik (7), hiram mire tok piksa im. Hir hiram mire mit iuwe hir naanmpre mit miyapir ne weiwik me God nau wit hispinak wik (7). Lam gol hiram mire mit miyapir ne God nau neit wit hispinak wik (7).*

* 1:8 Rev 4:8, 15:3, 21:6, 22:13 * 1:9 Rev 6:9 * 1:13 Dan 7:13, 10:5 * 1:14 Dan 7:9, 10:6; Rev 2:18, 19:12 * 1:15 Rev 14:2 * 1:16 Rev 1:20, 2:12, 16, 19:15, 21; Hi 4:12 * 1:17 Ais 44:6, 48:12; Rev 2:8, 22:13 * 1:19 Rev 1:1 * 1:20 Rev 2:1, 3:1

2

Jisas katip h̄im men m̄it miyap̄ir ne God nau neit wit Efesas

1 *¹“Ti ewis h̄im meiyam im mamno m̄itik iuwe kerek naanm̄ipre m̄it miyap̄ir ne sios o weiw̄ik me God nau neit wit Efesas. Ti ewis h̄im im:

“H̄im im h̄iram h̄im me hi M̄itik Iuwe kerek hi hetenen h̄ir mar hisp̄inak wik (7) mau mekre his yaaim mai. Hi heke t̄i hepno in hepno ein hitet n̄im̄in ke yi m̄it miyap̄ir ne God yap̄irwe ne provins Esia yi ȳre lam gol mar hisp̄inak wik (7). Hi etpi h̄im im.

2 *²“Hi hertei menmen yi ȳriakem. Hi hertei menmen enum epei man yi m̄it te yi ȳnak̄in tokim yis̄isa yewepyap̄ir menmen mai yi ȳriakem yap̄irwe. Hi hertei yi ȳnapen m̄it enun kerek h̄ir netpi nar ik: ‘H̄iau m̄it h̄iau aposel m̄ire m̄it han!’ Yi epei yemtau menmen h̄ir netpim, menmen h̄ir n̄riakem, te yi epei han kitet m̄it in te yi yertei h̄ir ap m̄it aposel au.

H̄ir m̄it enun nemip̄in. 3 Menmen enum epei man menep yi m̄it mentar yi yises h̄im mai. Yi ap ȳnapen menmen im te yi yeweik̄in sip yeweto au. Yi ȳnak̄in tokim yi wen eiyises h̄im mai. 4 Te hi han enuk heruwi hentar menmen im. N̄ipaa yi yin̄in yises h̄im mai, yi hanhan yeriua w̄isenum,

te in ek au kike. 5 *⁵Yi han ekitet n̄ipaa yi hanhan yeriua w̄isenum te in ek yi p̄ike hanhan yeriua yar ke n̄ipaa yi yisesim. Yi ȳre m̄it h̄ir nau niu h̄ir nenke nen t̄i heik. Yi p̄ike eiyises menmen yaaim n̄ipaa yi yin̄in yisesim, o au en, hi p̄ike anen eiwep eriwaank. Menmen in h̄iram mar ke hi enen enke lam mi me wit h̄iram mewi hi eiȳm eno. 6 *⁶Te menmen miut̄p̄ yaaim hi han yaaik yi yisesim h̄iram im. Yi ȳnapen menmen enum m̄it kerek nises h̄im me Nikolas h̄ir n̄riakem.

7 *⁷Yi eiȳmtau han ekitet werek menmen God H̄im̄in Yaaik ketpim men yi m̄it miyap̄ir yap̄irwe ne weiw̄ik me God. Yi m̄it miyap̄ir kerek yis̄isa werek werek ere yi yayi yi hekrit hekrit eiyin̄in menmen enun mamnen mamri han ki te maain God kawisi yi eiyu ni m̄irak yi yaȳm n̄kim me nu kerek kak̄ikaap h̄im̄in ki te yi m̄it yayu yaȳt tipmain tipmain enum eik.

Jisas katip h̄im men m̄it nises h̄im me God nau neit wit Smena

8 *⁸“Ti ewis h̄im im mamno m̄itik iuwe kerek naanm̄ipre m̄it miyap̄ir ne sios o weiw̄ik me God nau neit wit Smena. Ti ewis h̄im im mar ik: “H̄im im h̄iram h̄im me hi m̄itik kerek n̄ipaa menmen ap mepu wen au hi hepu, maain hi apau. Hi kerek n̄ipaa m̄it neiyep hi haa, hi p̄ike hekrit hau.

9 *⁹“Hi hertei yi m̄it enun ap yetenen menmen yap̄irwe au, m̄it nerekyi enum yentar yi yises h̄im mai (te yi yetenen menmen yap̄irwe yaaim me God.) Hi hertei h̄im enun m̄it netpiyem. H̄ir natip̄ h̄ir ne weiw̄ik me Isrel, te h̄ir keriyen God kehimīteni h̄ir n̄irak te h̄ir ap nisesik au. H̄ir nererik nau w̄inak k̄ir nekine h̄im me Moses, te h̄ir ap nises God au. Seten k̄ir han k̄ir h̄ir m̄it n̄irak. 10 *¹⁰Yi ap ȳnapen menmen enum m̄it menep nanrekyiyem. Eiȳmtewem! Seten kakri han ke m̄it te h̄ir nantihis m̄it han ne yi m̄it nanw̄iri yaino w̄inak enuk, te h̄ir nan̄in̄in han ki yi yayis̄isa werek werek o au. H̄ir nanriwaank me w̄i hiswiyen (10). Yi eiyis̄isa werek werek te m̄it naniwep yi yayi, te maain hi ewisi yi yayu yaitikewa tipmain tipmain enum eik.

11 *¹¹“Yi eiȳmtewem han ekitet werek werek menmen God H̄im̄in Yaaik h̄irak ketpim me yi m̄it miyap̄ir ne weiw̄ik me God. Yi m̄it miyap̄ir kerek

* 2:1 Rev 1:16, 20 * 2:2 Rev 2:19, 3:1, 8, 15; 1Jo 4:1 * 2:5 Rev 2:16, 22, 3:3, 19 * 2:6 Sam

139:21 * 2:7 Jen 2:9; Rev 22:2, 14, 19 * 2:8 Rev 1:17 * 2:9 Je 2:5; 2Ko 11:14-15; Rev 3:9

* 2:10 Mt 10:28; 2Ti 4:8; Je 1:12; Rev 3:11 * 2:11 Rev 20:14, 21:8

hekrít hekrít eiyin+n menmen enum mamri han ki, maain menmen enum me si tatiknen mít ap te mamiwep yi mít yaain narik au. Yi eiyu werek werek.

Jisas katip hím men mít nises hím me God nau neit wit Pegamam

12*“Ti ewis hím im mamno mítik iuwe kerek naanmípre mít miyapír ne sios o weiwík me God nau neit wit Pegamam. Ti ewis hím im mar ík: “Hím im híram hím me hi mítik kerek hi hetenen híne ke his katín keke pínak keke pínak hírak tíknuk enuk.

13*“Hi hertei wit kerek yi yewi hírak wit enuk kerek Seten kan kinín naanmípre mít. Yi yapírwe yi yises hím mai werek werek. Me wí mít enun nenep mítik kai yaaik Antipas kerek hírak kewepyapír hím mai katip mít em, hír nakíp keit wit yi yewi, hírak wit kerek Seten kan kinín naanmípre mít. Yi ap yeweikín sip yeweto au, yi wen eiyisísá. 14*Yi yaain te hi han enuk heriuwi me menmen ham im e. Mít han ne yi mít yeit Pegamam hír nises menmen me Belam. Nípaa enum eik hírak keteikín mítik Belek karkeik te hírak kakri han ke mít ne Isrel te hír níríak menmen enum. Hír naam menmen mít newepwarem newet típir em, hír netike miyapír hír nariyanhis newenínem. 15 Mar im yi yewis mít enun narik hír nau nímín ke yi mít. Hír nises hím enum mít ne Nikolas hír netpiyem. 16*Yi eiweikín sip eiwet mít enun nises hím me Nikolas hírak ketpim yi eipírí en+nopín, o au en, hi enen waswas anep mít in nises hím enum. Hi atíp hím meke hím kai mamnen mamriwaan k mamír ke híne ke his kaknep mít hír nani.

17*“Yi eiyímtau han ekéit werek menmen God Hímín Yaaik hírak ketpim men yi mít miyapír ne weiwík me God.

“Yi mít kerek yayinín menmen enum mamri han ki maain hi eweti menmen yaaim ham míre menmen mana mísawín meit wit kai. Hi eweti niutíp niutíp menmen im metike nan míre híke hírak meteikni hi hanhani. Niuk ham yaaim mamwík mít han ap te nanírtei niuk míram au. Mítik kerek hírak kakít nan, hírak kerekek kakírteiyem.

Jisas katip hím men mít nises hím me God nau neit wit Taiataira

18*“Ti ewis hím im mamno mítik iuwe kerek naanmípre mít miyapír ne sios o weiwík me God nau neit wit Taiataira. Ti ewis hím matíp mar ík: “Hím im híram hím me hi Níkan ke God. Hi nanamír kai kír kar ke si merhíhe te hi hír menmen yapírwe mekre han ke mít, hír mai tokim híram yaaim mar ke kapa yaaik híke enuk.

19“Hi hertei menmen yi yíríakem. Hi hertei yi hanhan yeriuwe mít han. Hi hertei yi yises hím mai werek werek, yíríak menmen yaaim, yi yínakín tokim me menmen enum epei man o menmen enum mít nerekyiyem. Hi hertei menmen in ek yi yíríakem híram yaaim iuwe minín menmen yaaim nípaa yi yinín yisísá yi yíríakem. 20*Menmen yi yíríakem híram yaaim te hi han enuk heriuwi me menmen miutíp im. Yi wen yewis míte enu eip híre wíre míte hap enu niuk míre Jesebel, híre wewisesik watíp híre wíre profet, híre wen wau wetikeri. Híre watíp híre profet te híre wari han ke mít heriuwe hím híre wetpim. Híre watíp wenip mít miyapír han kerek nises hím mai, hír níríak enum nariyanhis newenínem, hír naam menmen mít hír epei newepwarem newet típir em. 21 Hi hímat wí ham te híre weweikín sip wewet menmen enum im, te híre au wínapen. 22 Híre

* 2:12 Ais 49:2; Rev 1:16 * 2:13 Rev 3:8 * 2:14 Nam 25:1-2, 31:16; 2Pi 2:15 * 2:16 Rev 1:16, 3:11, 22:7, 12, 20 * 2:17 Jo 6:48-50; Ais 62:2; Rev 3:12, 19:12 * 2:18 Rev 1:14-15 * 2:20 1Kin 16:31; 2Kin 9:22; Rev 2:14

au wɪnapen weweikɪn sip wetikeri nɪɾɪak menmen enum hɪr nisesim te maain hi anip mɪte ip wetike mɪt miyapɪr han hɪr nises hɪm mɪre, hi anipi hɪr nanɪnap nanɪwaank hɪr han enuk wɪsenum. ²³ *Hi anep nɪkerek nɪre hɪr nani nanɪnektɪn (o wɪtenun) te yi mɪt miyapɪr ne weiwɪk miutɪp me God yerer wit wit yi yayɪrteɪ hi kerek hi herteɪ menmen mekre han ke yi mɪt te hi arekyi menmen yaaim o enum mamrer menmen enum yi yɪɾɪakem.

²⁴ *Te yi mɪt han yeit Taiataira, yi ap yises hɪm mɪre enum au. Yi ap yises menmen im mɪt nekinaam hɪram menmen iuwe te hɪram menmen enum me Seten hɪram mɪsawɪn meit mɪre henye enum. Hi ap hetpi hi hanhan yi eirɪak menmen han mamtike menmen in ek yi yɪɾɪakem. Hi hɪnapen yi han enuk eiriwerem. Au, hi hetpi hɪm im: ²⁵ *Yi wen eiyises hɪm yaaim im kerek in ek yi yisesim ere hi pɪke anen aweypyapɪr hɪrekes. ²⁶ *Yi mɪt miyapɪr kerek hekrit hekrit yi eyinɪn menmen enum mamnen mamri han ki yi mɪt in hi eweti menmen mai iuwe te yi yayinɪn naanmamre mɪt nanrer wit wit. ²⁷ *Menmen hi ehimɪteni yi eirɪakem hɪram mamɪr ke menmen Haai kai kehɪmɪtenewem hi wen hɪpɪɾɪakem. Yi mɪt yayinɪn naanmamre mɪt hɪr nanɪkrehɪr kam naninɪni au. Yi eyinɪni eiwaanki eyɪɾ ke mɪtɪk hɪrak ketenen paap yoki keiyɪk kaknep mɪn hɪrak kerepɪr kike kike. ²⁸ *Hi ewisi yi eirɪak menmen im metike hi eweti saaur me nepni. ²⁹ Yi eyɪmtau han ekitet werek werek menmen God Hɪmɪn Yaaik hɪrak ketpim men yi mɪt miyapɪr ne weiwɪk me God.

3

Jisas katɪp hɪm men mɪt miyapɪr ne weiwɪk me God nau neit wit Sadis

¹ *Ti ewis hɪm im mamno mɪtɪk iuwe kerek naanmɪpre mɪt miyapɪr ne sios o weiwɪk me God nau neit wit Sadis. Ti ewis hɪm matɪp mar ik:

“Hɪm im hɪram hɪm me hi kerek hɪmɪn yaaik mar hispɪnak wik (7) me God mewa, hi naanmɪpre hɪr mar hispɪnak wik (7) hɪr nɪre mɪt iuwe naanmɪpre yi mɪt ne weiwɪk me God. Hi hetpi hɪm im. Hi herteɪ mɪt yapɪrwe hɪr han kitet yi yɪɾɪak menmen yaaim yi yisɪsa werek werek te yi au. Yi yɪre mɪt epei naa. Yi yɪɾɪak menmen mai au. ² Yi eyɪkrit han ekitet menmen werek werek. Menmen me hɪm me God yi wen yisesim, yi einakɪn tokim eiyisesim werek werek. Menmen mekre han ki yi yisesim hɪram mar ke mɪtɪk menep te kaki. Hɪrak ap kakɪɾɪak menmen werek werek au. Hi hetpiyem hentar hi ap hɪr menmen miutɪp me menmen yapɪrwe yi yɪɾɪakem te God kai kaktɪp hɪram yaaaim werek werek au. ³ *Yi han ekitet kerek nɪpaa yi yinɪn yemtau hɪm mau yaaim, yi hanhan yisesim werek werek. In ek yi eiweikɪn sip eiwet menmen enum, yi eiyises hɪm yaaim mar ke nɪpaa yi yisesim, o au en, hi hɪre mɪtɪk enuk kekintɪp menmen, hi ap etpi wɪ kerek hi anen. Hi anen erekyi yi mɪt miyapɪr en menmen enum ehɪwaanki. ⁴ *Te mɪt han ne yi mɪt yeit wit Sadis yi ap yɪɾɪak menmen enum au. Yi yaain yɪre klos kere mɪt neriuwetem ap hapɪk mewim au. Yi mɪt yar ik maain yi yaitikewa haiu mamriuwet menmen yaaim mɪre hike mamu mamɪt. Maain yi eirɪak menmen im eyɪntar yi mɪt yaain yises hɪm me God werek werek. ⁵ *Yi mɪt miyapɪr kerek hekrit hekrit yi eyinɪn menmen enum mamnen mamri han ki te God kakwisi yi eiriuwet klos mɪre hike. Hi ap ahɪsak niuk mi mau tɪwei meit wit ke God matɪp mɪt miyapɪr kerek hɪr

* 2:23 Sam 7:9; Jer 11:20, 17:10; 2Ti 4:14; Rev 20:12-13 * 2:25 Rev 3:11 * 2:26 Sam 2:8-9

* 2:27 Rev 12:5 * 2:28 Rev 22:16 * 3:1 Rev 1:4, 16, 2:2 * 3:3 Rev 2:5; 1Te 5:2 * 3:4 Ju

23 * 3:5 Rev 7:9; Lu 10:20; Mt 10:32

nisesik au. Maain hi ehit niuk mi atip God Haai kaktike mit narak ensel har ik: 'Mit in hir mit nises him mai hir mit nai.'

⁶ "Yi mit eiyimtwem han ekitet werek werek menmen God Himin Yaaik ketpim men yi mit miyapir ne weiwik me God.

Jisas katip him men mit miyapir ne weiwik me God nau neit wit Filadelfia

⁷ "Ti ewis him im mamno mitik iuwe kerek naanmipre mit miyapir ne weiwik me God nau neit wit Filadelfia. Ti ewis him matip mar ik:

"Him im hiram him me hi kerek hi Mitik yaaik God kehimitena hi karak hi Haai ke menmen yaaim. Hi hetenen ki mekre his mai hi hatip neimn hir nanino nimen ke wit Jerusalem hak har ke nipaa hirak mitik iuwe King Devit ketenenim katip neimn nanino nimen wit Jerusalem hirak kewik. Ki im emkaiisu weipir ke wit yaaik Jerusalem hak keit wit ke God. Hi ekaiisu weipir mit ap te hir naniyepetek au. Hi aiyepetek te mit han ap te nankaiisuwek taau. Hi kerekek hi hetpi him mai im:

⁸ "Hi hertei menmen yi yirakem. Yi eiyimtwem. Hi hari han ke mitik hirak kar ke hi epei enke weipir te yi mit eino eirer wit wit eiwepyapir him me God. Mit han ap te naniyepet weipir nanweni yi eirak menmen im. Hi hertei yi ap yetenen menmen mai iuwe au, kike keremem, te yi yises him mai werek. Yi ap yepakn yi yisisa au. Yi yewepyapirem ⁹ "Yi eiyimtwem! Yi yertei mit hir nererik nau winak nekine him me Moses. Hir natip hir keriyen God kehimiteni hir narak nentar hir ne weiwik me Isrel, hir nises God werek werek. Hir au, Seten kari han kir hir mit narak. Hir nises menmen enum me Seten. Maain hi anep mit in hir naninen nanwen ninip nanu menep hit mi nantip hi hanhan heriuwi yi mit yi keriyen nai. Hir mit en au. ¹⁰ "Maain wi enum mamnen te God skelim mit miyapir ne ti te hir enweikn sip enwet menmen enum hir enisesik. Me wi im, hi naanmpri me menmen im yi yayu werek yayintar yi epei yises him mai hi nipaa hetpiyem. Nipaa hi hetpi har ik: "Mit nanrekhi enum yi einakn tokim eyisisa werek werek. ¹¹ "Hi pike anen waswas. Yi wen eiyises menmen werek werek in yi yisesim te mit han kerek nisisa werek werek hir ap nanikrehir ke yi mit nanit menmen yaaim hi awetiyem te yi yaitikewa haiu mamu mamit wit ke God. ¹² "Mit miyapir kerek hekrit hekrit hir nanin menmen enum mamri han kir, maain hi arekyor hir nanu nanit winak ke God nanir ke teinik mitik hirak ketenen pak, hir mit nanu winak yaaik God kewik ap te naninaiwerek taau. Maain hi awis niuk me God kai ketike niuk me wit ke God kai emu yink kir. Wit ke God kai hirak Jerusalem hak kerek maain kakikuwe wit ke God kaknen. Hi awis niuk mai yaaim ham emu yink kir. Menmen im meteikn yi mit nai.

¹³ "Yi mit eiyimtau han ekitet werek werek menmen God Himin Yaaik ketpim men yi mit miyapir ne weiwik me God.

Jisas katip him men mit miyapir ne weiwik miutip me God nau neit wit Leodisia

¹⁴ "Ti ewis him im mamno mitik iuwe kerek naanmipre mit miyapir ne sios o weiwik me God nau neit wit Leodisia. Ti ewis him matip mar ik: "Him im hiram him me hi kerek Haai ke him yaaim. Hi hewepyapir werek werek him yaaim me God. Hi kerekek hi hirak menmen yapirwe me ti metike nepni kerek nipaa God hanhan hiram mamkrit mamnen. Hi kerekek hi hetpi him mai im:

* **3:7** Ais 22:22   * **3:8** Rev 2:2; 1Ko 16:9   * **3:9** Rev 2:9; Ais 45:14; Ais 49:23, 60:14   * **3:10** Lu 21:19; 2Ti 2:12   * **3:11** Rev 2:10, 16   * **3:12** Rev 14:1, 21:2, 22:4; Esi 48:35; Ais 62:2, 65:15
* **3:14** Rev 1:5, 19:11; Kl 1:15

15-16 *¹⁶“Hi hertei menmen yi yirakem, hiram ap enum au te hiram ap yaaum au yi yau ke namin. Hi hanhan yi eiysisisa werek werek, o au en, yi eiweikin sip eiweto, te maain yi eiweikin han eiysisisa werek werek. Yi han kitet yi yisisa werek werek, te yi auye! Yi yau ke namin te yi enun yar ke tipar sisi kike mekre sar mwaaai wepni (o yanm) te hi eneini enikni eyoke him kai yaino ti. ¹⁷*Hi eneini hentar menmen im. Yi yekre han ki han kitet yarik. Yi yatip, “Hau mit metenen pewek mei yapirwe hau mamir terwe yiwir mas mentar menmen iuwe hau meriuwe his maiu hau miriakem. Hau mau werek werek.” Te yi ap yertei han ki enuk kau werek werek au, te mit hir nertei hir hanhan neriuwi. Yi han ki ap yetenen menmen mai yaaum yapirwe. Yi yekre han ki yi yar ke mit enun hir nepu weinim ap netenen menmen au. Nanamir mi hiram ap mir werek werek au, yi yar ke mit nanamir toto, yi yire mit klos au, hir nepu yink weinik. Yi yau enum yar ik yekre han ki te yi yepitariyem. ¹⁸*Hi hetpi him manp. Yi einaaiwir pewek mi yi eimen te hi eweti menmen mai yaaum hiram yaaum minin pewek mamkaap han ki. Yi eiyit menmen im te han ki kaku werek werek. Yi eiyit menmen mai yaaum hiram mire klos yaaum mire hike kerek eiwapin han ki yi eiriuwetem hiram meteikin han ki hirak yaaik prar prar. Yi eiyit menmen mai yaaum hiram mire nekip mit newisim mekre nanamir te yi pike eiyir menmen mai werek werek. ¹⁹*Yi mit miyapir kerek hi han han heriuwi hi eni aiwep. Te yi einakin tokim eiweikin sip eiwet menmen enum eiysisisa werek werek te hi aiwep au. ²⁰*Yi eiyira. Hi herp weipir ke han ki eket teruk har ke mitik kerp weipir ke winak ke mitik hak hirak keket teruk. Mit kerek hir nemtau him mai hir naninen nankaisiu weipir ke han kir hi ano namin atikeri, hau mamu han kiutip mamir ke mit hir nekiyan nau naam menmen. ²¹*Mit kerek hir nises him mai naninin menmen enum nar ke nipaa hi hises him me Haai kai God, hi hinin menmen enum, maain hi ewisi hir nanu yeno nantikewa nanit niuk iuwe naanmamre mit, nar ke nipaa God Haai kai kewisa hi etikerek wau yeno mirak. ²²Yi mit miyapir eiyimtau han ekiket menmen God Himin Yaaik ketpim men yi mit miyapir ne weiwik me God.

4

Mit neit wit ke God hir newenipi niuk mirak

¹*Jisas ketpo him men mit iuwe naanmipre mit miyapir ne sios o weiwik me God nerer wit epei au, hi heranaan hir weipir ke wit ke God kewep hirak kihi. Hi hemtau mitik ketpo him kar ke nipaa hi hinin hemtau him kirak iuwe ketpo kire mitik ketenwo taur kewen ken yanamin. Hirak ketpo kar ik: “Ti eniu enen in hi ateiknut menmen maain mamnen.” ²*Hirak ketpo menmen epei au, God Himin Yaaik ketenen himin kai te hi hir yeno yaaum kerek mit iuwe ninin naanmipre menmen yapirwe hir newi. Hi hir yeno kiutip, hi hir mitik hak kewik. ³*Hi hir ninaan mirak hiram mir mar ke nan yaaum jasper kekite nan mire yiwir konilian. Hi hipir menmen mire manpen kewep him hiram meweikin yeno me mitik iuwe. Menmen im mir mar ke nan yaaum emeral hiram yinamin. ⁴*Hi hir 24 yeno meweikin yeno me mitik iuwe. Yeno im hiram yeno kerek mit iuwe ninin naanmipre mit miyapir hir newim. Hir 24 mit iuwe hir nau yeno im. Hir neriuwet

* **3:15-16** Rev 2:2; Ro 12:11 * **3:17** Hos 12:8; 1Ko 4:8; Lu 12:21; Je 2:5 * **3:18** Ais 55:1; Rev 3:5, 4:4, 16:15 * **3:19** 1Ko 11:32; Rev 2:5 * **3:20** Jo 14:23; 1Jo 2:24 * **3:21** Mt 19:28 * **4:1** Rev 1:1, 10 * **4:2** Sam 47:8; Ais 6:1; Esi 1:26; Rev 19:4 * **4:3** Esi 1:28 * **4:4** Ais 24:23; Rev 3:18; 6:11

klos mire gol mau paan k̄r meteik̄n h̄r m̄t iuwe. ⁵* Menmen mire nepni mewen̄n moke yeno kiut̄p̄ ik men in men ein, mekite h̄m m̄ram mat̄p̄ mesikeyaanmi. Hi h̄r si mar hisp̄nak wik (7) h̄ram m̄r meit yeno m̄rak. Si im h̄ram H̄m̄n Yaaik mar hisp̄nak wik (7) me God. ⁶* Menep yeno im, menmen iuwe mire wan eik mepu. H̄ram nemnok enum mire glas.

Hi h̄r menmen im nepni au, hi h̄r menmen tekyaāit (4) h̄ram mepu. H̄ram meweik̄n yeno me m̄t̄k̄ iuwe men p̄nak men p̄nak men yinak men yinak. Menmen im tekyaāit (4) h̄ram mepu, nanam̄r yap̄rwe mau mitet ninaan m̄r, mau men yak m̄r. ⁷ Menmen ik kerek kepu h̄rak kin̄n kau menep h̄rak ninaan m̄rak mire pusi ke yaank w̄senuk kin̄n sak, niuk m̄rak laion. Menmen ik kerek kepu, h̄rak kisesik keit yinak ik, h̄rak ninaan m̄rak h̄ram mire bulmakau neniuk. Menmen keiyak kepu yinak eik, h̄rak ninaan m̄rak mar ke m̄t̄k̄. Menmen m̄karu meit sip, h̄rak ninaan m̄rak mar ke hore h̄m keniuwe kau niu. ⁸* Menmen im tekyaāit (4) mepu, h̄ram miut̄p̄ yap̄r mar hisp̄nak kiut̄p̄ (6) mewi. Nanam̄r yap̄rwe mau merer ȳnk k̄r, han kin̄k yap̄r keit n̄m̄n. W̄itaan wanewik h̄r ap nekint̄p̄ au. H̄r nat̄p̄ nar ik: “M̄t̄k̄ Iuwe God h̄rak w̄senuk h̄rak yaaik yaaik ap k̄re menmen ham au, h̄rak kin̄n menmen yap̄rwe. N̄paa h̄rak kepu ere in h̄rak kepu, maain h̄rak kakpau.”

⁹* Menmen tekyaāit (4) im h̄ram mepu, h̄r nine henye newen̄pi niuk me God Iuwe kerek kau yeno ke m̄t̄k̄ iuwe. H̄rak kaku tipmain tipmain enum eik. H̄r nine henye nat̄p̄ h̄rak iuwe, h̄r nat̄p̄ h̄rak yaaik. ¹⁰* Menmen tekyaāit (4) kerek h̄ram mepu h̄ram mine henye, te h̄r m̄t̄ iuwe in nar 24 h̄r newen nin̄p̄ n̄waāi t̄ menep ninaan me God kerek kau yeno m̄rak. H̄r newen̄pi niuk m̄rak h̄rak God kerek kaku tipmain tipmain enum eik. H̄r new̄r hat gol m̄r n̄waāi menep yeno m̄rak neteik̄n h̄rak iuwe kewet̄r menmen m̄rak iuwe te h̄r nin̄n naanm̄pre m̄t̄ miyap̄r han. H̄r n̄waāi en h̄r nine henye nat̄p̄ nar ik: ¹¹ “Ti M̄t̄k̄ Iuwe kiau ti God. Ti Yaaik te haiu yap̄rwe mamwen̄pi niuk mit, haiu mat̄p̄ ti Yaaik, haiu hanhan ti ahin̄n naanmp̄rai eh̄ntar ti epei h̄rak menmen yap̄rwe me t̄ metike nepni. Ti kerekek hanhan h̄ram mepu te ti epei h̄rakem.”

5

Jon k̄r t̄wei n̄paa God keiyepetek

¹* Hi h̄r m̄t̄k̄ kerek kau yeno me m̄t̄k̄ iuwe, h̄rak kentenen t̄wei nokik kek̄re his yaāim m̄rak. H̄r epei newis h̄m mau ke p̄nak ke p̄nak. H̄r epei newis t̄rhin mar hisp̄nak wik (7) neiyepetek, h̄r newisyaan mewim te m̄t̄ wein̄n han ap te nankaisiu t̄wei ik nan̄waānke au. ² Hi h̄r menmen im epei au, hi h̄r m̄t̄k̄ ensel w̄senuk. H̄rak kat̄p̄ h̄m iuwe kitehi kar ik: “Keim̄n yaaik h̄rak kakwep t̄rhin te kak̄nke t̄wei ik?” ³ H̄rak kat̄p̄ epei au, h̄r nen nerer wit wit me wit ke God, wit m̄t̄ ne t̄ newi o wit kerek m̄t̄ n̄paa naa h̄m̄n k̄r kewi, te h̄r ap n̄nap̄n m̄t̄k̄ kei kiut̄p̄ h̄rak yaaik te kakwep t̄rhin kak̄nke t̄wei ik. ⁴ Hi h̄k̄t̄ yap̄rwe hentar h̄r ap n̄nap̄n m̄t̄k̄ kei hak h̄rak yaaik te kakwep t̄rhin kak̄nke t̄wei kak̄r menmen mekrerek. ⁵* Hi h̄k̄t̄ te m̄t̄k̄ iuwe kiut̄p̄ kan kewena ketpo kar ik: “Ti ap ek̄t̄. Ti ah̄r m̄t̄k̄ yaaik ik e kerek kin̄n naanm̄pre m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe.

* **4:5** Rev 1:4, 8:5, 11:19, 16:18; Esi 1:13 * **4:6** Esi 1:5-10, 22; 10:14 * **4:8** Ais 6:2-3; Esi 1:18, 10:12; Rev 1:4-8 * **4:9** Rev 19:4; Dan 4:34, 6:26, 12:7 * **4:10** Rev 5:1, 7, 13, 6:16, 7:10, 15, 19:4, 21:5 * **5:1** Rev 4:2, 10; Esi 2:9-10; Ais 29:11 * **5:5** Jen 49:9; Ais 11:1, 10; Rev 22:16

Hirak nepenyek iuwe ke Devit ke weiwik miutip niuk maram Juda. Hirak epei kinin menmen enum te hirak yaaik kakwep tihin kakinke twei ik e.”

Jon kir mitik hirak ke God

6* Hirak ketpo epei au, hi hir sak mau yink ke Mitik kewekin kire Sipsip hirak kehimitan mitik ik hirak kaa kesak menmen enum me haiu mit, hirak kerp menep yeno me Mitik Iuwe. Menmen tekyaaik kerek hiram mepu, hiram metike mit iuwe nar 24 mit hir neweiknawek. Hi hir kom mire kom me bulmakau mar hispinak wik (7) mau paan kirak meteikin hirak Mitik Iuwe naanmipre menmen yapirwe. Hi hir nanamir mar ke hispinak wik (7) mau paan kirak. Nanamir im hiram mehimitan himin yaaik hispinak wik (7) kerek God keriuweti nen nerer wit wit mit ne ti newi. 7* Mitik keweikin kire Sipsip hirak ken keit twei kekere his yaaim me Mitik Iuwe kerek kau yeno me mitik iuwe king. 8* Hirak ken kakit twei, mit iuwe nar 24 hir netike menmen tekyaaik kerek hiram mepu, hir yapirwe newen ninip menep Mitik keweikin kire Sipsip ik. Hir niutip niutip netenen menmen me henyre mire gita mekrite dis me gol meriuwe menmen mire paura minin yaaim mekrerek ere mau him. Menmen im hiram mehimitan him yapirwe mit miyapir kerek nises him me God hir nitehi God em. 9* Hir nine henyre yaaim nipaa mit ninaam au. Hir natip nar ik: “Ti yaaik te ti ahit twei ik awep tihin meiyepetek. Ti yaaik ariakem antar nipaa mit nitep ti haa, te ti heriuwe hemkre mit mewen ti pike heithis mit miyapir hir ne God. Ti heithis mit miyapir ne weiwik yapirwe, mit miyapir natip him ham yapirwe, mit miyapir yink mir ham ham, hir ne weiwik yapirwe nau nerer wit wit me ti. 10* Ti epei atorhis hir nire weiwik miutip, hir nire mit pris ne God hir niutip narak menmen mirak nitiwekhi hirak kakikaap mit. Maain hir naanmamre mit miyapir nanu ti.”

Mit newenipi niuk me Mitik kewekin kire Sipsip

11-12** Hir nine henyre epei au, hi hawaainan hir ensel enun yapirwe yapirwe. Hir neweikin yeno iuwe me God mekrite menmen tekyaaik kerek mepu, hiram mekrite mit iuwe nar 24. Hir neweiknor, hi hemtau hir nine henyre natip him iuwe nar ik: “Sipsip ik kehimitan Mitik kerek nipaa mit nakip, hirak yaaik. Hirak yaaik kakit menmen iuwe te kakinin naanmamre mit miyapir netike menmen yapirwe. Hirak kakit manmen yaaim yapirwe, hirak kakirtei menmen yapirwe. Mit miyapir yapirwe nantip hirak yaaik haiu hanhan hir nanwenipi niuk mirak, hir natip hirak iuwe keit menmen yaaim me God.” 13* Hi hemtau menmen hir netpim epei au, hi hemtau menmen yapirwe meit wit ke God, mau meit ti metike menmen yapirwe mekre wan mekrite menmen yapirwe meit wit kerek mit naa himin kir kewiyen. Hi hemtau menmen yapirwe hir netpim natip nar ik: “God hirak kau yeno iuwe mirak, hirak kekite Mitik hirak kire Sipsip. Hirakit teit menmen iuwe naanmipre menmen yapirwe. Haiu yapirwe matip hirakit yaaikit, haiu mewenipi niuk mirakit, haiu matip hirakit iuwe teit menmen yaaim iuwe.” 14 Menmen yapirwe hiram matip epei au, menmen tekyaaik (4) kerek mepu hiram matip mar im: “Menmen im yaaim.” Epei au, mit iuwe nar 24 hir newen ninip nawaai ti newenipi niuk mirakit.

* 5:6 Jo 1:36; Rev 1:4, 5:12, 13:8; Sek 4:10 * 5:7 Rev 4:2, 10 * 5:8 Rev 8:3-4, 14:2, 15:2; Sam 141:2 * 5:9 Sam 33:3, 40:3, 96:1, 98:1, 144:9; Rev 14:3 * 5:10 Eks 19:6; Ais 61:6; Rev 1:6, 20:6, 22:5 * 5:11-12 Dan 7:10; Hi 12:22 * 5:11-12 Rev 5:6; 1Kro 29:11 * 5:13 Rev 4:2, 10

6

Mitik keweik'in kire Sipsip hirak kewep t'rhin mau t'wei

¹ *Hir nine henye newen'piyet epei au, hi hir Mitik keweik'in kire Sipsip kehimitan mitik n'paa kaa kesak menmen enum maiu hirak keit t'wei t'rhin hispinak wik (7) mewik, hirak kewep hak. Hirak kewep hak, hirak kiutip ke menmen tekyaa'it (4) kerek h'ram mepu hirak katip h'm iuwe k'ire nepni mewen'in, hirak katip kar ik: "Ti enen!" ² *Hirak katip epei au, hi hir hos hak ke hike kiutip kan. Mitik keit wit ke God kau sip k'arak hirak ketenen h'ne ke yipo henmik. Hir mit en newet'wek menmen mar ke hore haam hirak kew'irem mekiuwe sip kentar hirak mitik enuk iuwe kakno kakin'in mit kaknip. ³ Hirak epei ken, hi hir Mitik keweik'in kire Sipsip kewep t'rhin hak (namba 2) kau t'wei ik. Hirak kewep t'rhin hak kau t'wei ik, hi hemtau menmen hak ke menmen kerek h'ram mepu, hirak katip kar ik: "Ti enen!" ⁴ H'ra katip epei au, hos hak epei kan hirak k'ire nin'ik. Mitik hak keit wit ke God hirak kau sip k'arak. Hir newet'wek menmen iuwe te hirak kaknip mit nau nan'nepan hir nan'nep h'ras nani. Hir newet'wek h'ne iuwe te hirak ken. ⁵ Hirak ken epei au, hi hir Mitik keweik'in kire Sipsip kewep t'rhin hak (namba 3) kau t'wei ik. Hirak kewep t'rhin hak kau t'wei ik, hi hemtau menmen ham me menmen kerek mepu hirak katip kar ik: "Ti enen!" Hirak katip epei au, hi hir hos k'ire n'p'ak kan. Mitik hak keit wit kerek God kewik, hirak ketenen skel mekre his m'arak. ⁶ Hirak ketenen skel mekre his m'arak, hi hemtau h'm n'im'in ke menmen tekyaa'it (4) kerek mepu, hirak katip kar ik: "Mit nansiuwe rais m'ire hike mekre wa hesnu kiutip kerekek nan'it pewek me wok me w'i miutip mererim. Mit nansiuwe rais m'ire braunpela mekre wa hesnu wikak keremem, te hir nan'it pewek me wok w'i miutip mererim. Te ti ap eh'waank wel mekite t'par wain." Hirak ketp'wekem epei au, hirak mit'ik kau hos hirak k'inat'in ken t' kakriakem kakisesim.

⁷ Hirak katip epei au, hi hir Mitik keweik'in kire Sipsip kewep t'rhin hak (namba 4) kau t'wei ik. Hirak kewep t'rhin (namba 4) kau t'wei ik, hi hemtau menmen ham me menmen tekyaa'it (4) kerek h'ram mepu, hirak kiutip katip: "Ti enen!" ⁸ *Hirak katip epei au, te hi hir hos hak k'ire kono kan. Mitik hak keit wit ke God kau sip k'arak niuk m'arak "Mit nani." Mitik hak niuk m'arak "Si enum tat'in mit" hirak kau hos kisesik. Hir netpor h'ram yaa'im te hirakit tatno tatnep mit miyap'ir niutip niutip nerer wit wit. Hirakit tat'nkeri nar ke weiw'ik tekyaa'it nerer wit wit te hirakit tatnep mit miyap'ir ne weiw'ik miutip nerer wit wit, hir nani. Hirakit tatnip tat'ir ik: Han nan'nepan nani, han nan'nap nani, han n'np' mam'in nani, han miyap' enum me yaank mam'ip hir nani. Hir netp'wek'it nepei au, hirakit ten t'ntat'in ten t' t'riakem tisesim. ⁹ Hirakit epei ten, mitik keweik'in kire sipsip kewep t'rhin hak (namba 5) kau t'wei. Hirak kewep t'rhin epei au, hi hir h'm'in ke mit min'ik k'inaan kerek mit newepwar menmen newet God em. N'paa mit in hir natip mit miyap'ir h'im me God, te hir mit enun nan'ip naa. Hir naa n'ire sipsip mit nan'ip, te hir nan nau n'nik k'inaan im e.

¹⁰ *Hir n'n'ik neit k'inaan, hir n'nap natip, "Mitik Iuwe God, ti yaa'ik, ti Haai ke h'm yaa'im. Ewaai meruri te t' skelim mit nau t' an'ip nan'ntar hir n'paa newep haiu maa?" ¹¹ *Hir natip epei au, God katip hir nan'it laplap m'ire hike nentar han hir hirak prar prar. Hir nepei net'wem, hirak ketpor kar ik: "Yi wen eimer'ir w' meiyam ere maain mit enun nan'nepan ni yinan

* **6:1** Rev 5:1, 4:6 * **6:2** Sek 1:8, 6:1-6 * **6:8** Jer 15:1-3; Esi 5:12, 17, 14:21, 33:27 * **6:10** Rev 16:7; Diu 32:43; Sam 79:10 * **6:11** Rev 3:4-5, 7:9, 13, 19:14

nantike m̄t han nis̄sa nar ke n̄paa yi h̄ras yis̄sa h̄r niwep. Maain h̄r nan̄nep m̄t kerek hi hehim̄teni te hi skelim m̄t enum in an̄p.”

12 *H̄rak kat̄p epei au, M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip kewep t̄rhin hak (namba 6) kau t̄wei ik. H̄rak kewepim epei au, hi h̄r t̄ k̄tan̄ik w̄senum. Hi h̄r wepni (o yanm) keweik̄n k̄re n̄p̄ak kar ke wa yirak meket mesine m̄saaai t̄. Wenke kewis pak̄n te h̄rak k̄re hemkre. 13 *H̄r yap̄rwe mau nepni menke men t̄ m̄re h̄naana herpek menepep m̄saaai t̄ w̄i kerek yuwerep m̄niu man menepepim. 14 *H̄r yap̄rwe mau nepni menke men t̄ epei au, hi h̄r nepni h̄remes mewen men m̄saw̄n m̄re miyap̄r h̄r newen hause nesenekim men niut̄p. M̄niu (o neiȳp) yap̄rwe kiut̄p kiut̄p kenke k̄saaai t̄ m̄re meri mewen. Wit wan kimaam keketim h̄ram yap̄rwe mewen̄n mekre t̄par. 15 *Menmen im epei man, te hi h̄r m̄t iuwe nin̄n naanm̄pre m̄t nau t̄, h̄r netike m̄t iuwe gavman, m̄t iuwe ne ami, m̄t iuwe netenen pewek iuwe, m̄t han niuk m̄r iuwe, h̄r m̄t yap̄rwe n̄riak menmen ap neit pewek mererim, h̄r m̄t han au nau werek werek. H̄r yap̄rwe n̄r̄r nen nis̄aw̄n. Han nis̄aw̄n nekre m̄niu (o neiȳp) o han iuwe me t̄, han nis̄aw̄n n̄n̄ik nan iuwe me m̄niu (o neiȳp). 16 *H̄r nis̄aw̄n neit ein h̄r hanhan n̄tehi nan metike m̄niu h̄r nat̄p nar ik: “Haiu hanhan yi yaȳnke eiwep haiu mami te yi eisonai te haiu ap mam̄r ninaan me God kerek kau yeno m̄rak iuwe, h̄rak ketike M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip kerek han enuk keruiwai kakwep. 17 *Wi enum epei man te God skelim haiu m̄t kak̄ntar menmen enum haiu m̄t m̄riakem. Neim̄n h̄r nepu h̄r naanmampre h̄ras ne m̄tik̄t wiketeret kerek h̄rak̄t han enuk tatn̄p? Taau!”

7

M̄t ne Isrel nar 144,000 h̄r ensel ne God newis mak mau maat k̄r

1 *Maain hi h̄r m̄tik̄t ensel tekyaaat (4) terp teweik̄n t̄ m̄t newim. H̄rak̄t terp tewen n̄me te h̄ram ap m̄niu meit wit o wan au. H̄ram ap m̄niu menep nu memenpep t̄wei au. 2 Hi h̄ret epei au, hi h̄r ensel hak ke God kerek kepu, h̄rak keke wit wepni kokai kan, h̄rak ketenen mak ke God kekere his m̄rak. H̄rak kinap ken̄ne h̄m iuwe kat̄p ensel tekyaaat (4) kerek God ketp̄wek̄t h̄rak̄t tat̄waank t̄ m̄t newik kekite wan. 3 *H̄rak ketp̄wek̄t kar ik: “Yi ap yaȳwaank t̄ o wan o nu mau t̄ ere haiu ensel in haiu mamwis mak me God mamu maat ke m̄t miyap̄r kerek nises h̄m me God meteik̄n h̄r n̄rak te menmen mam̄waanki au. Maain yi yaȳwaank menmen.” 4 *H̄rak kat̄p epei au, hi hemtau h̄r newis mak me God mau maat ke m̄t miyap̄r. H̄r netpo h̄r newis mak me God mau maat ke m̄t miyap̄r ne Isrel nar ke 144,000 m̄t. 5 H̄r ne weiw̄k miut̄p me Juda 12,000 neit mak. H̄r ne weiw̄k miut̄p me Ruben 12,000 neit mak. H̄r ne weiw̄k miut̄p me Gat 12,000 neit mak. 6 H̄r ne weiw̄k miut̄p me Asa 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄k miut̄p me Naptalai 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄k miut̄p me Manasa 12,000 m̄t neit mak. 7 H̄r ne weiw̄k miut̄p me Simion 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄k miut̄p me Livi 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄k miut̄p me Isaka 12,000 m̄t neit mak. 8 H̄r ne weiw̄k miut̄p me Sebyulan 12,000 m̄t neit mak. H̄r ne weiw̄k me Josep 12,000

* 6:12 Mt 24:29; Ap 2:20; Rev 8:12   * 6:13 Ais 34:4   * 6:14 Rev 16:20   * 6:15 Ais 2:10, 19,
21   * 6:16 Lu 23:30; Rev 4:2, 10   * 6:17 Joe 2:11; Nea 1:6; Mal 3:2   * 7:1 Jer 49:36; Dan 7:2
* 7:3 Esi 9:4, 6; Rev 9:4   * 7:4 Rev 14:1, 3

mít neit mak. Hír ne weiwík miutíp me Bensamin 12,000 mít neit mak. Hír mít yapírwe in e hír neit mak me God mewi.

Mít miyapír yapírwe newenípi niuk me God

⁹*Maain, hi hír mít miyapír yapírwe te hi ap hewenhisi au. Hír nerer wit wit, yínk mír ham ham, hír ne weiwík ham ham yapírwe, hír natíp hím ham hím ham yapírwe. Hír nerp ninaan me Mítík Iuwe kau yeno mírak ketike Mítík keweikín kire Sipsip. Mít miyapír in hír namír laplap nokim móre hike, hír netenen wapnake mekre his mír; hír nínap natíp hím iuwe, “God kiau kerek kau yeno mírak, hírak ketike Mítík kerek keweikín kire Sipsip hírakít epei tekepai pike tetaihis haiu mepu werek werek.” ¹¹Mít yapírwe ensel nerp neweikín yeno me Mítík Iuwe ketike menmen tekyaaít kerek híram mepu, metike mít iuwe nar 24. Ensel hír newen níníp níwaai tí menep yeno im newenípi niuk me God. ¹²*Hír natíp nar ik: “Haiu matíp werek. Haiu han yaaik iuwe mamriuwe God kiau. Haiu matíp me menmen yaaim mírak. Hírak kerekek kertei menmen werek werek, haiu matíp hírak yaaik. Hírak niuk mírak iuwe, hírak mítík enuk manp enuk kinín menmen yapírwe. Haiu hanhan menmen yapírwe híram mamwenípi niuk mírak tipmain tipmain enum eik.”

Mít nínaaiwír menmen enum nípaa maníp neit tí te hír nepu werek

¹³*Mítík iuwe kiutíp nímin ke mít iuwe nar ke 24 hírak kan kitauhi kar ik: “Ti hertei mít ein kerek namír laplap móre hike? Hír nei ne nein? Hír neke nein nan?” ¹⁴*Hi hewenhi hetpíwek har ik: “Ti kerekek ti herteiri. Hi au.” Hírak katíp, “Mít miyapír in hír mít enun nepan hír nerekyor enum naníp naa. Hír nises hím me God werek werek, te menmen im híram mar ke hír nekemyet laplap mír meriuwe hemkre me Mítík keweikín kire Sipsip te laplap mír híram móre hike enum meit meteikín han kír hírak yaaik prar prar. ¹⁵*Hír wen nises hím me God mít naníp naa, te hír in ek hír nerp ninaan me God kau yeno mírak, hír wítaan wanewik hír nírák menmen mírak neit wínak kírak yaaik neit nímin en. Hírak God kerek kau yeno mírak hírak naanmampror. ¹⁶*Maain hír ap nínpí mamín meiyam o hanhan naním típar meiyam nanu enum nanír ik ek au. Wepni (o yanm) ap kakníp o síwaan ap mamníp au. ¹⁷*Hír nanu werek naníntar Mítík keweikín kire Sipsip kerek kerp nímin me yeno me God, hírak naanmamrór kire mítík naanempre sipsip. Hírak keriyei kerí kakno wit kerek hitík típar míwaai mekrerem. Mar im hírak naanmamre mít miyapír hír hekrít hekrít hír han yaaik nanu nanít menmen yaaim. God kaksíunen wan típar mau nanamír kír te maain hír ap pike nankít meiyam au.”

8

Mítík keweikín kire Sipsip kewep tírhin hispínak wik (7) mau tíwei

¹*Hi hír menmen im epei au, hi hír Mítík keweikín kire Sipsip pike kewep tírhin namba 7. Hírak kewep tírhin ik kau tíwei, maain kike, menmen yapírwe meit wit ke God kekintíp wíre wíre meit. ²Menmen mekintíp wíre wíre meit ere werek, hi hír ensel hispínak wik (7) kerek

* **7:9** Rev 5:9, 6:11   * **7:10** Rev 12:10   * **7:12** Rev 5:12, 11:17   * **7:13** Rev 7:9   * **7:14** Mt 24:21   * **7:15** Rev 3:12   * **7:16** Ais 49:10   * **7:17** Rev 5:6, 21:4; Jo 10:11; Sam 23:2; Ais 25:8
* **8:1** Hab 2:20

nerp ninaan me God. Hîr nari taur hispînak wik (7) netenenim, maain hîr netenwim nîram. ³ *Hîr neit taur hispînak wik (7) nepei au, hi hîr ensel hak kan kerp menep kînaan alta ketenen menmen mîre mîn hîram me gol. Mîn im hîram menmen me metenen waniu (o win) maain hîr si tatîm, si tîwekre mîram hîram mînîm yaaîm. Hîrak keit waniu (o win) yapîrwe, te hîrak kakîsiyem mamriuwe hîm kerek nîpaa mît nises God hîr nitîwekhi menmen meriuwerem. Hîrak kakîsiyem kakîntar kînaan merp menep yeno God kewim te hîrak han yaaik keriuwerem. ⁴ *Hîrak kesiyem, si tîwekre mîram, metike hîm nîpaa mît nises God hîr nitîwekhi menmen meriuwerem, hîram mîniu menep ninaan me God me his me ensel keit ninaan mîrak. ⁵ *Si tîwekre mîniu men, ensel keit si mau kînaan kewîsm mekre mîn me gol, keteikîn in ek God kemtau menmen mît nînik kînaan nitîwekhiyem hîrak kaknep mît kakriuwere, hîrak keiyîm kewîrem men tî. Hîrak kewîrem men tî mît newik, hîram nepni mewenîm mîr mîre si, si men in men ein, menmen iuwe mepupu mekre nepni, tî kîtanîk enuk.

Ensel tekyaaît (4) te ensel hispînak wik (7) tetenwo taur mîrakît.

⁶ Hîrak ensel kewîr mîn mîre gol men tî, ensel nar hispînak wik (7) kerek netenen taur, hîr newis taur mau hîm kîr nantenwewim. ⁷ *Hîrak ensel kiutîp ketenwo taur kîrak te hawî kîre ais ketike si hemkre mekrerem hîram men tî. Ham miutîp merer wit wit me ham wikak merer wit wit me tî, hîram si taam te nû pînam metike yenkis mewim hîram si taam ere mesi. ⁸ *Menmen im man nepei au, hîrak ensel hak (namba 2) hîrak ketenwo taur kîrak te mîtik ensel hak kewîr menmen mîre mîniu (o neiyîp) hîram metnen mîre si men mîripe wan. Ham miutîp me ham wikak me wan hîram meweiikîn mîre hemkre. ⁹ Menmen yapîrwe mepu mekre wan kerek si mîripe wan im meweiikîn mîre hemkre, hîram yapîrwe maa. Sip yapîrwe menterer wan kerek si mîripe wan hîram mewaank meit. ¹⁰ Nepei au, hîrak ensel hak (namba 3) ketenwo taur kîrak, te hi hîr menmen mîre hîr mau nepni hîram metnen mîre wapnake hîram mînatîn meke nepni mîripe mani metike hîtik. ¹¹ *Ham miutîp me wikak me mani yapîrwe merer wit wit hîram meweiikîn mîre tîpar enum menip mît miyapîr nani merekir nin mîre tiuwe hîrîp. Mît miyapîr yapîrwe naa nentar hîr naam tîpar enum im. ¹² *Hîr naam tîpar enum epei au, hi hîr ensel hak (namba) ketenwo taur kîrak. Hîrak ketenwewik te ham miutîp me wikak me wepni, wenke, hîr, hîram ap mîr au. Wepni (o yanm) ap kîr mei miutîp me wî kerek hîrak kîr kau tî ik au. Wenke ke wîtaan ketike hîr hîram mises menmen me wepni kîrakem ap mîr mei miutîp me wîtaan. ¹³ *Hi hîr menmen im epei au, hi hîr hore hîm keniuwe kau niu te hi han kîtet har ik: “Menmen enum mamnen.” Hîrak keniuwe kau niu hi hemtewek katîp hîm iuwe kar ik: “Menmen enum menmen enum menmen enum mamnen mît miyapîr ne tî mamîwaanki me wî mîtikît ensel hîrakît wikak tatenwo taur mîrakît mîkaru.”

9

Ensel hak (namba 5) ketenwo taur kîrak

¹ *Hore hîm keniuwe ken epei au, hi hemtau ensel hak (namba 5) ketenwo taur kîrak. Hîrak ketenwewik, hi hîr saur hak kînatîn keke nepni kan

* **8:3** Rev 5:8, 9:13; Eks 30:1-3   * **8:4** Rev 5:8   * **8:5** Lev 16:12; Eks 19:16-19; Rev 4:5, 11:19, 16:18   * **8:7** Eks 9:23-26; Esi 38:22; Joe 2:30   * **8:8** Eks 7:20-21   * **8:11** Jer 9:15   * **8:12** Rev 6:12-13   * **8:13** Rev 9:12, 11:14   * **9:1** Rev 20:1

tí. Hírak kehímítan mítík ensel hak. God kewetíwek kí me weipír híram mívapín hei enuk kesikekre te hír mít ap te nanmunaan nanír tí nímín ein au. ² *Hírak kíkaisiu weipír ke hei enuk ik, sí tíwekre iuwe móre mít nesi ní híram míníu mekre hei man ere mívapín wepni ketike nepni híram toto. ³ *Nepni híram toto, hí hír weise meke sí tíwekre menetnen man tí. God keweikínhis em híram menep mít mar ke mispenepnam (o níkinpínepnam). ⁴ *God epei ketpor kar ik: “Yi ap yayíam yenkis o nu tíwei menmen yapírwe mewo mau tí te yi yayíwaankem au emít! Yi einep mít kerek mak me God ap mau maat kí, yi einíp keriyen. ⁵ Yi einep mít in eiyíwaanki me wenke hispínak (5) keremem te yi ap einíp nani au emít!” Weise im menep mít te yínk kí kenen (o meiyewor) mar ke henik maníp mánwo. ⁶ *Me wí weise mau tí, mít miyapír yapírwe hanhan iuwe te nani, te God kaknipi ap nani taau. ⁷⁻⁸ **Hi hír weise im híram menmen mau yínk mór móre hos mít hír newír menmen níwapínem naníno nantike mít han nanínepan. Hi hír menmen móre hat me gol mau paan kí. Ninaan mór móre ninaan me mít, paan mór nokim móre paan ke miyapír. Mekre hí mór hí hír yehes mór híram iuwe mar ke sak níkin. ⁹ *Hi hír menmen móre nopen kike mívapín han pank mírám. Yapír mírám matíp meniuwe mar ke hore haam yapírwe meniuwe mariyaam yapír matíp. ¹⁰ Hi hír ponik kí kóre ponik ke mispenepnam (o níkinpenepnam) níkin kewik hír nenep mít neríuwerem. Híram menep mít ere wenke hispínak (5) meriuwe ponik kí meríuwet nap mánwi. ¹¹ Mítík iuwe kíkin naanmamre weise enum im hírak mítík iuwe kerek naanmípre hei enuk kerek kesikekre te hír mít ap nanír tí nímín ein au. Niuk mírak me hí m Isrel “Abadon.” Niuk mírak me hí m Grik, híram “Apolyon” o “Mítík enuk kewaank menmen.”

¹² *Menmen enum im miutíp mewaank mít híram nepei au. Yi eiyírek! Hi hír menmen enum wík míkaru epei mamnen kerek hore hí m nípaá ketpim híram mamnen.

Ensel hak (namba 6) ketenwo taur kírak

¹³ *Hi hír menmen im epei au, hí hemtau hí m me mítík katíp nímín ke kom tekyaaít (4) kau kentar kínaan me gol kerek ensel níman sí menmen mánín yaaim newet God em. ¹⁴ *Hírak katíp ensel hak (namba 6) kerek ketenwo taur, hírak ketpíwek kar ik: “Ti esíupan ensel tekyaaít (4) enukít kerek God nípaá kesenkít hírakít tau teít mani iuwe Yufretis. Ti esíupanet hírakít tato.” ¹⁵ *Hírak ken kesíupanet hírakít ten tehimítan hír mít miyapír yapírwe nau tí nar weiwík wíak nerer wít wít, maain hírakít tatnep mít miyapír ne weiwík miutíp nerer wít wít. Nípaá God kehímíteníkít hírakít tau teít temerír wenke ik, wí im me títo im te hírakít tatríak menmen im. ¹⁶ Hír ensel hír níkin, mít níriak menmen mór hír nau hos nísesi. Hí hemtau mítík hak katíp hír yapírwe níre 200 mílion mít. ¹⁷ Hi wen hítyak hír mít netike hos mór. Híram marim: Mít han in netike hos hír neríuwet ain móre níkin mau han pank, han neríuwet ain móre yínámín, han móre kono. Hos paan kí hírak kíre pusi ke yaank laion hírak wísenuk kíkin sak níuk mírak laion. ¹⁸ Sí tíwekre metike sí, sí me nan sulfa meke hí m mór man. Marim hír nenep mít miyapír yapírwe ne weiwík miutíp nerer wít wít

* **9:2** Jen 19:28; Joe 2:2, 10; Eks 19:18   * **9:3** Eks 10:12, 15   * **9:4** Rev 7:3   * **9:6** Jop 3:21; Jer 8:3; Rev 6:16   * **9:7-8** Joe 2:4   * **9:7-8** Joe 1:6   * **9:9** Joe 2:5   * **9:12** Rev 8:13   * **9:13** Rev 8:3   * **9:14** Rev 16:12   * **9:15** Rev 8:7-12

nĭpaa hĭr nehimi+tenor. ¹⁹ Hĭram menep mĭt meriuwe hĭm kĭram keremem au. Hĭram menep mĭt meriuwe hĭm ketike ponik kĭram. Ponik hĭram mĭre manpen (o yemmik) paan kewim te hĭr nenep mĭt neriuwe menmen im hĭr naa neit.

²⁰ *Hĭr nenep mĭt miyapĭr yapĭrwe meriuwe menmen mĭr enum te mĭt miyapĭr wen nau ti ap neweikĭn sip newet menmen enum, nises hĭm me God au. Hĭr ap neweikĭn sip newet tĭpir, teinĭk ninaan me nu hĭr nimaam me gol o silva o nan au. Menmen im hĭr newenĭpi niuk mĭr hĭram ap mĭrĭak menmen kike au. Hĭram ap mamĭr menmen o memtau menmen o mekrit men in men ein taau. ²¹ Hĭr ap neweikĭn sip newet menmen enum me tĭpir au, hĭr ap neweikĭn sip newet menmen enum me hĭr nenep mĭt naa, menmen me nasi o nari miyapĭr his newenem nĭrĭran, o nekintĭp menmen. Au, hĭr wen nisesim nau neit.

10

Ensel kewet Jon tĭwei hĭrak ketĭwek kaak

¹ Menmen im epei man, hi hĭr ensel hak wĭsenuk keke wit ke God kan. Napĭ mĭwapĭnek mar ke klos mĭt neriuwetem mĭwapĭn yĭnk kĭr, manpen (o yemmik) kewep hĭm kau paan kĭrak kau niu, nĭnaan mĭrak mĭr mĭre wepni, hĭt mĭrak merhĭhe mar ke si. ² Hĭrak ketenen buk hak kike kekre his mĭrak hĭrak kewep (o keyi) kĭwaai. Hĭrak kewis hĭt yaaım mentar wan, hĭt henkik merp tĭ, ³ hĭrak in ek kĭnap kenĭne hĭm iuwe, hĭm kewen ken yanĭmĭn. Hĭrak kenĭne hĭm iuwe te nepni mewenĭn mar ke hispĭnak wik (7) matĭp hĭm. ⁴ *Hĭram matĭp epei au, hi hare ewis menmen im mamu tĭwei, te hi hemtau hĭm me mitĭk hak meke wit ke God man hĭrak ketpo kar ik: “Hĭm me nepni mewenĭn hĭram metpim ti ap ewisĭm mau tĭwei kit emĭt! Ti hĭsawĭnem ap ewepyapĭrem emĭt!”

⁵ *Hĭrak katĭp epei au, hi hĭr ensel kerek nĭpaa kerp kentar wan metike tĭ, hĭrak kĭkĭam his yaaım mĭrak men niu. ⁶ *Hĭrak kĭkĭam his yaaım mĭrak men niu, hĭrak katĭp kar ik: “Hi hatĭp werek hekre hĭr ke God kerek nĭpaa kĭrĭak nepni, tĭ ketike wan, menmen yapĭrwe mewim, hĭrak kerek kau tipmain tipmain enum eik. Hi hatĭp haiu ap mamerĭr wĭ meiyam mamnen au. ⁷ *Maain yi yayĭmtau ensel hak kar ke hispĭnak wik (7) hĭrak kaktenwo taur kĭrak, menmen God kĭrĭakem kĭsawĭnem hĭram epei au mesi. Nĭpaa God katĭp mĭt nĭrak profet menmen im hĭr newisĭm mau tĭwei. Te hĭram mamnen mar ke nĭpaa hĭrak ketpor.”

⁸ Mitĭk ensel ik katĭp epei au, mitĭk keit wit ke God nĭpaa ketpo menmen, hĭrak pĭke ketpo hĭm ketpo kar ik: “Ti eno ehĭt buk kewep (o keyi) kĭwaai his yaaım me mitĭk ensel kerek kerp wan metike tĭ.” ⁹ *Hĭrak katĭp epei au, hi hen hĭr mitĭk ensel hi hetpĭwek har ik: “Ti eweto buk kewep (o keyi) kĭwaai his mit.” Hĭrak kewenhi ketpo kar ik: “Ti etĭwek ehĭk. Ti ehĭk hĭrak yaaık katĭn hĭm, te maain mekre tu kit hĭrak enuk hĭm sisi.” ¹⁰ Hĭrak ketpo epei au, hi heit buk ik ke his me mitĭk ensel hi haak. Hi haak hĭrak yaaık katĭn hĭm kĭre hĭnaan, te maain hi haak henektĭn, hĭrak kekre tu kai enuk hĭm sisi kentar hĭm enum mekrerek maain mamnen mamnep mĭt. ¹¹ Hi haak henektĭn, mitĭk ketpo kar ik: “Buk ik ti nepei haak hĭrak kakĭkepĭt te ti pĭke atĭp awepyapĭr hĭm me God me menmen yapĭrwe mamnen mĭt

* **9:20** Rev 16:9, 11; Ais 2:8, 20; 1Ko 10:19-20; Sam 115:4-7, 135:15-17; Dan 5:23 * **10:4** Dan 8:26, 12:4, 9 * **10:5** Diu 32:40; Dan 12:7 * **10:6** Nia 9:6; Sam 146:6 * **10:7** Dan 9:6, 10; Emo 3:7 * **10:9** Esi 2:8, 3:1-3

miyapir kerek natip him ham him ham nerer wit wit, yink kir hak hak, hir netike mit iuwe nir naanmipror.”

11

Him me mitikit wiketeret ten ti tewepyapir him me God

¹ *Hirak ketpo epei au, hir neweto hennik netpo nar ik: “Ti eno enin mak ke winak iuwe ke God keit ti ketike kinaan mit newepwar menmen newet God menmen menterim. Epei au, ti ewenhis mit miyapir kerek newenipi niuk me God neitai. ² *Te ti ap enin mak ke niwa hiram meit witeik meweikin winak iuwe ke God au ekit! Ti ap enin mak ke niwa im mentar God kakwis mit ap ne weiwik me Isrel hir nanin en wit Jerusalem me 42 wenke hir naanmamre mit nanu en, hir nanawaank menmen meitai. ³ Hi God awet mitikit wik tai menmen mai iuwe te hirakit tatno tatwepyapir him mai. Hirakit tatmir laplap mire bek rais tatiteikin mit hirakit yink enuk teriuwe menmen enum mir te hirakit tatu tatwepyapir him mai me titu wikak wenke hispinak kiutip (o 42 wenke).

⁴ *Mitikit wik it hirakit tire nu Oliv wik tetike lam wik kerek nipaa mitik profet Sekaraia ketpim, terp ti tirak menmen te Mitik Iuwe God kerek kinin naanmipre mit nau ti hirak kiret. ⁵ *Mit han hir hanhan naniksip, si mamike him kirakit si tatn mit enun in. Neimin hir naniksip hir nani nanriuwe si enum im. ⁶ *Hi awisikit hiram yaaim me hirakit tatnip nepni te hawi ap kaknen me wi hirakit terp ti tewepyapir him mirakit. Hirakit iuwe te hirakit tertei teweikinhis tpar hiram mire hemkre, o tatwaank mit miyapir ne ti hir naninap nanriuwe menmen enum. Wi hirakit hanhan tatrakem, hirakit tatrakem.

⁷ *Maain mitikit wiketeret hirakit tatitip him mirakit tatwepyapirem epei au, tipir enuk keweikin kire miyak hirak kakniu kakoke hei enuk kesikekre, hirak kakniu kaknen kaktikeret tatnepakit kakininet kakiksip tati. ⁸ *Hirak kakininet kakiksip tati, herwe yink mirakit mamwaai yayiwe ke wit Jerusalem. Haiu matip tok piksa haiu menewem wit Sodom o Isip mentar wit im mit newi hir mit enun nepan ne God. Hirak wit kerek Mitik Iuwe kir mit newenkekik kau nu tentarakit. ⁹ Mit miyapir han natip him ham him ham nerer wit wit kerek mit nau ti, hir nanir herwe yink mirakit me wi wikak metike wi ham pinam kike. Hir ap nanwis mit nanwisikit tatikre hei au nentar hir han enuk neriuweret hir hanhan nanrekyiwekit enum. ¹⁰ Mit miyapir yapirwe nau ti hir han yaaik nanintar hirakit tati. Hir han yaaik te hir nanrire nanwetan menmen nanintar mitikit profet wiketeret hirakit tewaank mit miyapir nau ti terekyor enum hirakit taa.

¹¹ *Hirakit tatwaai me wi wikak metike wi ham pinam kike, God kaksiuwe nap mamnen mamu mamikreret te hirakit pike tatikrit tatirp. Hirakit pike tatikrit tatirp, mit miyapir kerek naniret hir nanipirpir wisenum. ¹² *Hir nanipirpir wisenum hir nanimtau him me mitik keit wit ke God hirak kaktip kakir ik: “Yi wiketeret yi einiu einen in.” Hirak kaktipiwekit mit enun nepan hirakit naniret tatniu tatikre napit tatno wit ke God. ¹³ *Hirakit tatno wit ke God, waswas ti kaktanik wisenuk, pinak kiutip ke wit kiutip hir nenke pinam mar hiswiyen (10), hirak kakwep te

* **11:1** Esi 40:3; Sek 2:1-2 * **11:2** Lu 21:24; Rev 12:6, 13:5 * **11:4** Sek 4:3, 11-14 * **11:5** 2Sml 22:9; 2Kin 1:10; Sam 97:3; Jer 5:14 * **11:6** 1Kin 17:1; Eks 7:17-20; 1Sml 4:8 * **11:7** Dan 7:21; Rev 12:17, 13:1, 7, 17:8 * **11:8** Lu 13:34 * **11:11** Esi 37:5, 10 * **11:12** 2Kin 2:11 * **11:13** Rev 8:5, 16:18

mít miyapír nanír ke 7,000 nani nanít ein. Mít han wen nanu wit Jerusalem hír naníþírþír wísenum nanweníþi niuk me God kerek kau wit kírak iuwe.

14 *Menmen im mamnen te menmen enum namba 2 híram mamísi. Yi eiyímtau. Maaín kike menmen enum namba 3 mamnen.”

Ensel hak (namba 7) hírak ketenwo taur kírak

15 *Hírak ketpo menmen im epei au, hi hemtau ensel hak (namba 7) ketenwo taur kírak. Hírak ketenwo taur kírak, hi hemtau híram me ensel neit wit ke God hír nínáp natíp: “Mít miyapír nerer wit wit nau tí, in ek Mítík Iuwe kaiu ketike Mítík Kraís kerek hírak kehimítanek ken kíkaap mít ne tí hírakít tatinín naanmamre mít miyapír yapírwe. Hírak kaku kakít tipmain tipmain enum eik naanmamri.” 16 *Hír natíp epei au, mít iuwe nar 24 kerek nau yeno me mít iuwe menep ninaan me God, hír newen nínáp níwaai newis maat ken tí newenípiyek. 17 *Hír newenípiyek natíp nar ik: “Haiu matíp haiu han yaaik merwit. Tí God kaiu mítík iuwe. Nípaá tí hepu ere in tí hepu. Haiu han yaaik mentar tí epei heit menmen mít iuwe naanmípre mít miyapír heriuwerem.

18 *Mít nerer wit wit hír epei han enuk nerwit nentar in ek tí han enuk heriuwi (o herweri). Wí epei man te tí skelim mít miyapír kerek nípaá naa. Wí in tí ewet mít kerek nírák menmen mít netike mít profet netike mít miyapír kerek neweníþi niuk mít nises híram mít, tí ewetír menmen. Hír mít niuk iuwe, hír au weínín, tí ewetír menmen mít yaain. Wí epei man te tí ehíwaank mít miyapír kerek newaank mít miyapír nau tí.”

19 *Hír natíp epei au, hí hír wínak iuwe ke God keit wit kírak kewep kíhi kerp keit te hí hír bokis kontrak kehimítan híram God nípaá kewet mít ne Isrel em, hírak keit nímín kíwaai yaain. Hí hír bokis keit nímín kíwaai yaain, hí hír nepní mewenín hemtewem híram mewenín, hí hír tí kítaník, hawí yuwerep míre ais man tí.

12

Híram me míte wetike kírin enuk

1 Menmen im epei man, hí hír menmen wísenum meit nepní. Hí hír menmen míram míte. Híre weriuwet klos mírius míre wepni mau yínk kíre. Wenke kau kírák hí míre, híre wewis hír mar hiswiyen wik (12) míre hat kerek mít iuwe hír nemun, híre wemun mau paan kíre. 2 *Híre wepítu tu hírák ketníniwe weteiknen wawine níkan te híre wenepíp. 3 *Hí hír menmen im epei au, hí hír menmen ham wísenum meit nepní míre kírin. Hírak yínk kírak kíre níník, hírak paan kírak kar hispínak wik (7), kom mar hiswiyen (10) mewim. Hírak kewis hat me mít iuwe mar hispínak wik (7) mau paan mírak im. 4 *Hírak kíwaai ponik kírak keiyík kari híram miutíp me pínám wikak mau nepní. Híram lain míram mar wik mepu nepní, miutíp au hírak keriyaam keiyím ken tí. Hírak kerp menep ninaan me míte wepítu kemeríwe híre wawine níkan. Hírak kemeríwe wawine níkan te hírak kakíkíp kakík. 5 *Maaín híre sip newenep híre wine níkan hírak kakínín naanmamre mít miyapír yapírwe nerer wit wit naanmamror werek werek wísenum. Híre wine níkan epei au, kírin

* 11:14 Rev 9:12 * 11:15 Eks 15:18; Sam 10:16; Dan 2:44; Oba 21 * 11:16 Rev 4:4, 10 * 11:17 Rev 1:4, 8, 15:3 * 11:18 Sam 2:1, 46:6, 115:13; Ro 2:5; Rev 10:7, 19:5, 20:11-13 * 11:19 Rev 8:5, 15:5, 16:21; Hí 9:4 * 12:2 Mai 4:10 * 12:3 Dan 7:7 * 12:4 Dan 8:10 * 12:5 Ais 7:14; 66:7; Sam 2:9; Rev 19:15

kakikip kakik au. Hir mit ensel ne God netiwekhis neiyik nen yeno kerek God kewim. ⁶*Mite ip au wirir wen yaank weinik ap mit newik au, wit kerek God nipaa epei kenipek his yaaim te hire wawu werek wawit en. Hir mit ensel narak naanmamrewe me tito wikak metike wenke hispinak kiutip (o 42 wenke).

⁷*Hi hir menmen im epei au, mit ensel neit wit ke God hir nenepan. Maikel ketike mit ensel nises him marak hir netike kirin ketike mit ensel enun narak hir yapirwe nenepan. ⁸Hir yapirwe nenepan te kirin ketike ensel enun narak ap ninini au. Maikel ketike ensel narak ninini te hir ap newisi nanu nanit wit ke God me wi meiyam au. ⁹*Hir nepir kirin ketike ensel narak ninaaiwir wit ke God. Kirin, hirak manpen (o yemik) ke nipaa enum eik kepu, mit nenewek Seten, hirak kepno menep ninaan me God kesiuwe him katip God haiu mit enun. Hirak mitik enuk kewises mit miyapir nerer wit wit nau ti. Hir ensel yaain ne God nepirek ketike mit ensel narak enun, hir newirek ketikeri nen ti.

¹⁰*Hir newirek ketikeri nen ti, hi hemtau him ke mitik keit wit ke God. Hirak katip kar ik: "In ek God kaiu hirak ketaihis hirak kinin menmen yapirwe keriuwe menmen marak iuwe. Mitik kerek hirak kehimtanek kan ti kikaap mit hirak keit menmen iuwe me God, hirak Mitik Iuwe. Hirak Mitik Iuwe kentar mit ensel epei nepir mitik enuk kerek witaan wanewik hirak kepnen menep ninaan me God kesiuwe him katip God mit nau yinan nau ti kerek nises him marak hir enun. ¹¹Naiu yinan hir epei nininek neriuwe hemkre me Kraiss hirak kire Sipsip kerek nipaa hemkre mewen men ti. Him God kerek hir netpim newepyapirem hiram mekepi te hir nininek. Hir ap ninaain nani te hir hanhan nanu ti au. Hir newis mit enun nanip naa nentar hir nises God him marak. ¹²*Te yi mit yeit wit ke God yetike menmen yapirwe yi han yaaik eiyu. Te yi mit miyapir yetike menmen yapirwe me ti yi naanmamre hirass. Seten epei kakikiuwe kaknen ti han enuk wisenuk kakriwaank kakintar hirak kertei wi epei man menep te God kakawaanke kakwirek kakikre si."

¹³Kirin kertei hir nepirek, hirak ken ti, hirak kekrit koyei mite kerek nipaa wine nikan hirak. ¹⁴*Hirak koyei mite ip te kaaup au. Hir mit ensel newetiwe yapir mei me hore him te hire weiyim weniuwe wen yaank weinik mit ap newi au, hire waunaaiwir kirin enuk ek hire wen wawu wawit yanin. Hire wawu wawit en tito wikak metike hawi hitan kiutip (o 42 wenke), hir naanmamprewe me menmen. ¹⁵Hire wirir weniuwe wen, kirin kewep him kirak, tipar wisenum mire mani mekiuwerek men. Tipar mekiuwerek men mises mite ip e, te sir miram mamnanep meiyip mamno hire wawi. ¹⁶Sir miram mamnanep meiyip mamno, ti hirak kekepiye kewep te tipar mekiuwerek men ninin kerek nipaa kirin kenikinem meke him kirak minanep meiyip men. ¹⁷*Ti kekepiye kewep te tipar men ninin kerek nipaa kirin kenikinem, hirak kirin han enuk wisenuk keriuwe mite ip, te hirak kinaiwirrep kirir ken kaknep nikerek han hire nipaa winen. Nikerek in hir mit miyapir kerek nises him me God hir natip newepyapir hir nises him me Jisas. ¹⁸Kirin ken kerp tenhaan ke wan.

13

Miyak wiketeret tewepyapir hirekses

* **12:6** Rev 11:2-3   * **12:7** Ju 9   * **12:9** Lu 10:18, 22:31; Jen 3:1, 14; Rev 20:2   * **12:10** Jop 1:11;
Sek 3:1   * **12:12** Ais 44:23, 49:13   * **12:14** Dan 7:25, 12:7   * **12:17** Rev 11:7, 14:12

1 *Kîrin kerp tenhaan me wan eik, hi hîr mîttîk keweikîn kîre miyak wîsenuk hak kîniu keke wan kan. Hîrak kom mîrak mar hiswiyen (10) mepu, paan mar hispînak wik (7) mewik. Hat me mît iuwe mar hiswiyen (10) mau kom mîrak, niuk enum mau paan mîrak mar hispînak wik (7). Niuk im hîram hîm enum metawîn God. 2 *Miyak wîsenuk kerek hi hîrek keke wan kan, hîrak yînk kîrak kîre pusi ke yaank niuk mîrak lepat, hît mîrak mîre miyak enuk kinîn sak niuk mîrak bea, hîm kîrak kîre pusi ke yaank kinîn sak niuk mîrak laion. Kîrin kewetîwek menmen mîrak iuwe, hîrak kewisîk hîrak naanmamre mît miyapîr nerer wit wit nau tî, hîrak kinîn menmen yapîrwe mau tî. 3 *Hi hîr paan kiutîp ke miyak wîsenuk nîpaa menmen makîp wîsenuk te hîrak kaki. Au, hîram mekiwo hîrak kepu werek. Mît miyapîr yapîrwe nîr sak mau paan kîrak hîr nepîrpîr natîp hîrak iuwe te hîr nisesik nemtau hîm mîrak. 4 Mît miyapîr newenîpi kîri nentar hîrak kewet miyak wîsenuk menmen mîrak iuwe te kakinîn menmen yapîrwe mau tî. Hîr newenîpi miyak kektikerek nentar hîr han kitet hîrak iuwe. Hîr natîp nar ik: “Keimîn hîrak iuwe kîre miyak enuk ik e? Keimîn hîrak iuwe te kakinînek kaktikerek tatnepakî? Taauye!”

5 *God kewisîk miyak enuk ik katîp hîm enum hîrak ketawîn God. Hîrak kewisîk hîrak kinîn naanmamre menmen yapîrwe mau tî me titu wikak metike hawî hîtan keiyak. 6 God kewisîk te hîrak kewep hîm kîrak katîp enum hîrak ketawîn God, wit ke God ketike hîr yapîrwe kerek nau wit kîrak. 7 *God kewisîk hîrak ketike mît miyapîr kerek nises hîm me God hîr nenepan te hîrak kinîni. Hîrak keit menmen iuwe te hîrak kinîn naanmîpre mît miyapîr natîp hîm ham hîm ham, yînk kîr ham ham hîr ne weiwîk yapîrwe nerer wit wit. 8 *Mît miyapîr yapîrwe nau tî nerer wit wit nanwenîpi niuk me miyak enuk wîsenuk. Te mît miyapîr kerek nîpaa God ap kîrak tî ketike nepni wen au, hîrak kewisîk niuk mîr mîwe mîrak kehîmîteni hîr nanu nantikerek, hîr ap newenîpi niuk me miyak ik au. Tîwei ik hîrak tîwei ke Mîttîk keweikîn kîre Sipsip nîpaa mît nakîp hîrak kaa.

9 Yî eiyîmtau menmen mai! Neimîn hîr nemtau hîm im hîr han ekitetim werek werek! 10 *Mît kerek God kehîmîteni mît han hîr nanwisi nekre wînak enuk, hîr nanîno nanîkre wînak enuk. Mît han kerek God kehîmîteni mît han hîr nanwaai hîne me his nanînîp, maain hîr nanwaai hîne me his nanînîp nani keriyen. Mît miyapîr kerek nises hîm me God hîr nanînakîn tokim nanises God werek werek nanîntar menmen enum im mamnen.”

11 Menmen im epei man, hi hîr tî kewep, miyak wîsenuk hak kîniu tî kan niu ein. Miyak ik kom mîrak wik mau paan kîrak, hîram mîre kom me sipsip te hîrak katîp enum kar ke kîrin katîp. 12 Miyak wîsenuk kerek kises keiyak kinîn kan, hîrak keit menmen mîrak iuwe kekrehîr kîrak kekepik kenip mît miyapîr nau nerer wit wit newenîpi niuk me miyak kerek nîpaa menmen menep paan kîrak ketnen te kaki, au hîram mekiwo hîrak kepu werek. 13 *Miyak kerek kîniu tî kan, hîrak kîriak menmen iuwe mît nîriakem nîpaa taau. Hîrak kîriak menmen ham ham yapîrwe, hîrak kari si meke nepni man tî te hîr mît miyapîr nerp en nîrek hîrak kîriak menmen im. 14 *Hîrak kewises mît miyapîr yapîrwe nan nerer wit wit keriuwe menmen iuwe miyak wîsenuk kewisîk hîrak kîriakem menep

* **13:1** Rev 12:3, 17:3, 7-12 * **13:2** Dan 7:4-6 * **13:3** Rev 17:8 * **13:5** Dan 7:8, 25, 11:36; Rev 11:2 * **13:7** Rev 11:7 * **13:8** Sam 69:28; Rev 3:5, 5:6, 17:8, 20:12, 15, 21:27 * **13:10** Jer 15:2, 43:11; Mt 26:52; Rev 14:12 * **13:13** Mt 24:24; 2Te 2:9-10 * **13:14** Rev 19:20; Diu 13:1-4

ninaan m̄rak. H̄rak kewis̄sorek ketpor kari han k̄r keriuwerek te h̄r nime nu ninaan mewim mar ke ȳnk ke miyak kerek h̄ne kenep paan k̄rak metnen kaki au h̄ram mekiwo, h̄rak kepu kepeit.

¹⁵*Miyak kin̄n kan kewis̄ miyak kerek kisesik h̄rak k̄k̄ak nu m̄re ȳnk ke miyak kin̄n kan. H̄rak kekrit kepu kari nap. Ȳnk ik h̄rak kekrit kepu kari nap h̄rak kat̄p k̄re m̄tik. M̄t miyap̄r kerek n̄napen newen̄pi niuk m̄rak, h̄rak kakn̄pi h̄r nani.

¹⁶H̄rak k̄rak menmen ik ketike menmen hak enuk. H̄rak kenip m̄t miyap̄r yap̄rwe niuk m̄r iuwe, niuk wein̄m, m̄t kerek netenen pewek yap̄rwe, m̄t han au h̄r nepu wein̄n, m̄t n̄rak menmen neit pewek m̄rerim, m̄t han au n̄rak menmen me m̄t iuwe naanm̄pri n̄rakem wein̄n. H̄rak kenipi h̄r enwisyaaan mak emu his yaaim o emu maat k̄r.

¹⁷*M̄t miyap̄r kerek h̄r ap newisyaaan mak me miyak enuk o namba m̄rak mau his yaaim o maat k̄r, h̄r ap te nansiuwe menmen m̄r nan̄t pewek mam̄rim o nan̄no nanw̄r pewek nan̄t menmen taau. ¹⁸H̄aiu han ekitet menmen im werek werek. M̄t miyap̄r kerek nertei menmen werek werek, h̄r nanwenhis namba me miyak enuk. Namba im h̄ram niuk me m̄tik. Namba im m̄rak h̄ram mar 666.

14

M̄t nar ke 144,000 nine henye

¹*Hi h̄r menmen im epei au, hi h̄r M̄tik keweikin̄ k̄re Sipsip h̄rak kerp wit Jerusalem, niuk m̄rak ham m̄niu (o neiȳp) Saion. H̄rak ketike 144,000 m̄t miyap̄r kerek niuk m̄rak metike niuk me Haai k̄rak God mau maat k̄r, h̄r nerp ein. ²*Hi epei h̄ri nerp ein, hi hemtau menmen meke nepni man. H̄ram mat̄p h̄m iuwe m̄re h̄tik suurik me s̄rs̄r men t̄ o m̄re nepni mewen̄n. Menmen hi hemtewem h̄ram m̄re m̄t h̄r n̄ram gita m̄r. ³*H̄r m̄t yap̄rwe nar ke 144,000 h̄r nerp menep yeno kerek M̄tik Iuwe God kewik. H̄r nerp ein nine henye hak yaaik menep menmen tekyaāt (4) h̄ram mepu h̄ram metike m̄t iuwe nar 24. M̄t han nertei nine henye im au. H̄r m̄t miyap̄r keriyen n̄paa God ketorhis ne m̄t nau t̄. ⁴*M̄t miyap̄r in h̄r yaain n̄re m̄te ap w̄waai wetike m̄tik wen au, h̄r nises God werek werek. H̄r yaain n̄re m̄t ap nari miyap̄r his newenem n̄r̄ran au, h̄r ap newen̄pi niuk me t̄pir enum o miyak enuk au. God kerekek. ⁵*H̄r m̄t miyap̄r yaain. H̄r ap nat̄p h̄m newisesik mei me w̄ h̄r nau t̄ au.

M̄tik̄it ensel wikak tat̄p h̄m m̄rak̄it

⁶Hi h̄r menmen im epei au, hi h̄r m̄tik̄it ensel hak keniuwe keke niu kan. God epei keriuwetek kan t̄ kakwepyap̄r h̄m yaaim m̄rak mamu mam̄t tipmain tipmain enum eik. H̄rak kan kakt̄p h̄m im mamno m̄t miyap̄r h̄r ȳnk hak hak, h̄r nat̄p h̄m ham, h̄m ham, h̄r ne weiw̄k yap̄rwe nau nerer wit wit. ⁷*H̄rak k̄nap kat̄p kar ik: “Yi einain God eiyises h̄m m̄rak eiwen̄pi niuk m̄rak eiȳntar w̄ epei man te God kak̄nke m̄t miyap̄r nau t̄. Yi eiwen̄pi niuk me M̄tik̄it Iuwe God kerek kewis̄ t̄ ketike nepni, wan metike mani, h̄tik̄, heipun. Yi eiwen̄pi keiyak au ek̄t! ⁸*Hi h̄rek epei kan ken, hi h̄r m̄tik̄it ensel hak kisesik k̄nap kat̄p kar ik: “Eiȳmtewek! Wit

* **13:15** Dan 3:4-6 * **13:17** Rev 14:9, 11, 16:2, 19-20, 20:4 * **14:1** Rev 3:12, 7:3-4 * **14:2** Esi 1:24, 43:2; Rev 1:15, 19:6 * **14:3** Sam 149:1; Ais 42:10; Rev 5:9, 7:4 * **14:4** Ef 5:27 * **14:5** Sam 32:2; Sef 3:13 * **14:7** Rev 10:6 * **14:8** Ais 21:9; Rev 17:2, 18:2, 3; Jer 51:7, 8

iuwe niuk m̄rak Babilon epei kewaank. M̄t miyap̄r nau wit Babilon h̄r epei nari han ke m̄t miyap̄r nau nerer wit wit h̄r nisesi n̄riak menmen enum newen̄pi niuk me t̄ip̄r, neweik̄n sip newet God. M̄t nau Babilon h̄r n̄re m̄te h̄re wetenen kap wain mekrerem, h̄re wari han ke m̄t te h̄r nan̄m te h̄r nanwaai nantikerep.”

9-10 ** Ensel ik epei kan ken, hi h̄r ensel hak k̄karu kekiuwe kan k̄nap kat̄p kar ik: “M̄t miyap̄r kerek h̄r newen̄pi niuk me miyak enuk o nu m̄re ȳnk ke miyak w̄senuk o h̄r neit mak mau his m̄r o maat k̄r, h̄r nan̄m t̄ip̄ar wain enum h̄m sisi mekre kap me God. Wain im h̄ram neh̄m̄tan menmen enum God kakriak m̄t em kak̄ntar h̄r nenipek han enuk w̄senum. M̄t narik God kakwisi nan̄kre si metnen metike nan salfa m̄kap si, h̄r ȳnk k̄r kaknen (o mamiyewor) w̄senuk te ensel yaain netike M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip h̄r nan̄rp nan̄ri h̄r nan̄kre si. 11 * Si t̄iwekre me si kerek m̄riak ȳnk k̄r kaknen (o mamiyewor), h̄ram mamno niu tipmain tipmain enum eik. M̄t miyap̄r kerek newen̄pi miyak enuk ketike ȳnk kar ke ȳnk ke miyak enuk o m̄t neit mak m̄rak mau his m̄r o maat k̄r, si im mamnip ȳnk k̄r kaknen (o mamiyewor) te si im h̄ram ap mami w̄taan o wanewik au, mamu mam̄t te h̄r m̄t miyap̄r nanu werek werek au.”

12 * Menmen enum me miyak enuk mamnen te m̄t miyap̄r nises h̄m me God o nises h̄m me Jisas werek werek, h̄r nan̄nak̄n tokim nan̄rp.

13 * H̄rak kat̄p epei au, hi hemtau h̄m me m̄tik ensel keit wit ke God kat̄p kar ik:

“Ti ewis menmen im mau t̄wei: M̄t miyap̄r kerek nises M̄tik Iuwe God, h̄r nani in ere maain te h̄r han yaaik enu.” God H̄m̄n Yaaik kat̄p, “H̄m im h̄ram yaaim. H̄r nani nan̄naaiw̄r menmen h̄r epei n̄riakem, h̄r nanu yain yain. H̄r nanu yaain yaain nan̄ntar menmen n̄paa h̄r n̄riakem h̄ram mamnen mamtikeri.”

Ensel neithis m̄t miyap̄r neriyei neri nan God

14 * H̄rak kat̄p epei au, hi h̄r nap̄i k̄re hike kau nepni. Hi h̄r nap̄i k̄re hike kau nepni, m̄tik k̄re Kraisi h̄rak kewik h̄rak kekun hat gol ke m̄t iuwe kau paan k̄rak. H̄rak ketenen h̄ne ke his t̄iknuk enuk. 15 * Hi h̄rek epei au, m̄tik ensel hak ketpaan keke w̄nak iuwe ke God kan ken̄ne m̄tik kerek kau nap̄i ketp̄wek h̄m iuwe kar ik: “Ti eh̄t h̄ne ke his kit ewaaiyek eremir menmen. Wi epei man menmen mau t̄i h̄ram epei maa te ti eremir.” 16 H̄rak kat̄p epei au, m̄tik kau nepni h̄rak k̄waai h̄ne ke his k̄rak. H̄rak k̄waai h̄ne k̄rak keremir menmen yap̄rwe mau t̄i.

17 H̄rak keremir menmen mau t̄i, m̄tik ensel hak keke w̄nak iuwe ke God ketpaan kan, k̄re m̄tik kau nepni h̄rak ketenen h̄ne ke his t̄iknuk enuk. 18 H̄rak kan witeik, ensel hak kerek naan̄m̄pre si, h̄rak k̄naaiw̄r k̄naan kerek m̄t newepwar menmen newet God em. H̄rak k̄naaiw̄r k̄naan ken̄ne ensel ketenen h̄ne ke his t̄iknuk enuk ketp̄wek h̄m iuwe kar ik: “Ti ewaai h̄ne kit eremir̄r waai wain n̄kim m̄ram mau t̄i entar n̄kim h̄ram epei mew̄nki.” 19 * H̄rak kat̄p epei au, ensel ketenen h̄ne ke his k̄rak k̄waaiyek keremir̄r n̄kim h̄ram mew̄nki. H̄rak keremir̄r h̄ram mew̄nki, h̄rak ket̄wem keiȳm ken kew̄rem mekre sar te h̄r m̄t ensel neit hen̄k̄p (o hen̄p̄ik) nesesis m̄par mamno. Sar im h̄ram tok piksa

* 14:9-10 Rev 13:12-17 * 14:9-10 Sam 75:8, 11:6; Ais 51:17, 22; Jer 25:15; Rev 15:7, 16:19, 19:20, 20:10, 21:8; Jen 19:24; Esi 38:22 * 14:11 Ais 34:10; Rev 13:12-17 * 14:12 Rev 13:10, 12:17 * 14:13 1Ko 15:58; Hi 4:10 * 14:14 Dan 7:13 * 14:15 Joe 3:13; Mt 13:39-40 * 14:19 Ais 63:3, Kra 1:15; Rev 19:15

mehimtan God han enuk h̄rak kaknep m̄t nau ti. ²⁰ H̄r neses n̄kim im mekre sar meit menp̄n me wit. H̄r nesesim, hemkre meke sar hei k̄rak men m̄re mani k̄niū men yan̄m̄n mar ke 320 kilomita. H̄ram men mau niu mar ke waai mau teruk me hos.

15

Ensel nar ke hisp̄nak wik (7) netenen menmen enum mar hisp̄nak wik (7).

¹ *Hi h̄r menmen me hemkre epei au, hi h̄r menmen ham iuwe meit wit ke God. Hi h̄r m̄t ensel nar hisp̄nak wik (7) nan̄nep m̄t. Menmen im enum mamno t̄ mamnep m̄t te maain God han enuk epei au, menmen enum epei au mesi. ² *Hi h̄r m̄t ensel epei au, hi h̄r menmen m̄re wan h̄rak k̄re glas si merh̄he mekreerek. Hi h̄r wan metike m̄t miyap̄r kerek epei netike miyak enuk, nu m̄re ȳnk m̄rak ketike namba me niuk m̄rak, h̄r netikeri h̄r nenepan, te m̄t miyap̄r nin̄ni nentar h̄r ap newen̄pi niuk m̄r. H̄r nerp menep wan h̄r netenen gita kerek God kewt̄rem. ³ *H̄r netenen gita h̄r nine henye n̄paa Moses m̄tik kerek k̄rak menmen me God h̄rak kewis̄m metike h̄m me M̄tik keweik̄n k̄re Sipsip. H̄r nine henye nat̄p nar ik:

“God k̄au Iuwe ti M̄tik Eruk Manpenuk, menmen ti h̄r̄akem h̄ram yaaim iuwe.

Ti kerek naanempre haiu m̄t metike menmen yap̄rwe n̄paa ein ere in ere maain, ti h̄r̄ak menmen yaaim h̄ram werek werek. ⁴ *Neim̄n h̄r ap nanwen̄pi niuk mit a?

Au, h̄r yap̄rwe nan̄nen nanwen̄pi niuk mit. H̄r nanwen̄pi niuk mit ti k̄au Iuwe, nant̄p ti M̄tik Eruk Manpenuk nan̄ntar ti kiut̄pen ti kerek wetpen enuk heit.

Te m̄t miyap̄r nerer wit wit nan̄nen nanwen̄pi niuk mit nan̄ntar h̄r yap̄rwe n̄r menmen yaaim ti herekyorem.”

⁵ *H̄r nine henye epei au, hi h̄r haau iuwe m̄t nehim̄tanem h̄ram me God keit n̄m̄n ke w̄nak k̄rak k̄hi kerp yaain, hi h̄r haau God kewim.

⁶ *Hi h̄r haau God kewim, te hi h̄r ensel nar hisp̄nak wik (7) kerek netenen menmen enum mar hisp̄nak wik (7) h̄r neke w̄nak ke God netpaan nen. H̄r nam̄r klos h̄ram m̄rius m̄re h̄ke m̄r h̄m̄n. Ni m̄re gol meweik̄n han pank k̄r. ⁷ *H̄r epei nen witeik, te menmen miut̄p me menmen tekyaāt (4) kerek mepu yeno me God, h̄rak kewet̄r m̄n mar hisp̄nak wik (7). God kerek kaku tipmain tipmain enum eik, h̄rak wen han enuk te han enuk m̄rak meweik̄nhis m̄re t̄par m̄waai mekre m̄n im. ⁸ *H̄ram m̄re t̄par m̄waai mekre m̄n im, si t̄wekre me menmen iuwe me God metike menmen m̄rak merh̄he h̄ram m̄wap̄n w̄nak ke God keit n̄m̄n. H̄ram m̄wap̄n w̄nak ke God, keiyak kiut̄p keit wit ke God ap te kakno n̄m̄n en ere menmen enum mar hisp̄nak wik (7) eim kerek ensel nar hisp̄nak wik (7) h̄r netenenim h̄ram epei au mesi.

16

M̄t ensel neit menmen enum mekre m̄n neiȳm nen new̄rem mamno t̄

* **15:1** Lev 26:21; Rev 15:6-7 * **15:2** Rev 4:6, 5:8 * **15:3** Eks 15:1; Rev 11:17, 16:7; Sam 92:5; 139:14, 145:17 * **15:4** Jer 10:6-7; Sam 86:9 * **15:5** Eks 38:21 * **15:6** Rev 15:1 * **15:7** Rev 14:10 * **15:8** 1Kin 8:10-11; Ais 6:4; Esi 44:4

1 *Si tiwekre miwapin winak ke God, hi hemtau him me mitik hak kekrerek katip him iuwe kar ik: "Yi eiyit min kerek menmen enum me han enuk me God meweikin his mire tpar mekrerem, yi eiyim eino eiwenem emno ti." 2 *Hirak katip epei au, hirak mitik ensel kiutip kinin keit min mirak keyim ken kewir menmen enum mekrerem men ti. Hiram men ti menep mit miyapir kerek newenipi niuk me miyak enuk ketike teinik mit nesipaak mire yink kirak, hir newis mak mau yink kir. Hiram menep yink kir ketnen hirak kenen (o meiyewor).

3 *Menmen im epei menep mit, hi hir ensel hak (namba 2) kisesik ken kewen menmen enum mekre min hiram men wan iuwe. Men wan iuwe meweikin mire herwe hemkrik te menmen yapirwe mau mekre wan maa.

4 *Menmen yapirwe mau mekre wan maa, hi hir mitik ensel hak (namba 3) hirak kan kewen menmen enum mekre min mirak men mani metike hitik, hiram meweikin mire hemkre. 5 *Hiram meweikin mire hemkre, hi hemtau mitik ensel kerek naanmpre mani metike hitik hirak katip kar ik: "God ti kereketi yaaik. Nipaa ere in ti hepu hepeit. Menmen enum ti hriakem hewaank tpar hiram meteikin ti yaaik. 6 *Ti yaaik hentar nipaa hir mit nau ti nenep mit miyapir kerek nises him mit netike mit profet nit hemkre mir mewen. Te in ek ti heweikin tpar mire hemkre hir nanim ti enip enrerim me menmen nipaa hir nriakem." 7 *Hirak katip epei au, hi hemtau him ke mitik hak kerp kinaan kerek ensel newepwar menmen newet God em, hirak katip kar ik: "Mitik Iuwe God ti enuk manpenuk. Menmen enum ti erekyorem enip enrerim me menmen enum nipaa hir nriakem, hiram yaaim."

8 Hirak katip epei au, hi hir mitik ensel hak (namba 4) hirak kewen menmen enum mekre min kirak men wepni. Men wepni te hiram si taak mit miyapir yink kir. 9 *Hirak si taak yink kir hir nene God netpwek enum me menmen im manip nentar God hirak kari menmen im man menep mit. Hir ninapen neweikin sip newet menmen enum hir nisesim, hir ap newenepi niuk me God hirak iuwe. Au, hir nenerek wen nises han kir enuk.

10 *Menmen im epei man hi hir mitik ensel hak (namba 5) kewen menmen enum mekre min kirak men yeno kerek miyak enuk kewim, te menmen mire witaan toto miwapin ti merer wit wit kerek miyak enuk hirak naanmpre mit miyapir. Witaan toto miwapin ti merer wit wit te mit miyapir ninakin nin kir nentar yink kir kenen (o meiyewor). 11 *Hir ninakin nin kir te hir han kitet menmen enum mau yink kir te hir nene God neriuwerem. Hir ap neweikin sip newet menmen enum au. Hir nises han kir.

12 Menmen im epei au, hi hir mitik ensel hak (namba 6) kan kewen menmen enum mekre min kirak men mani iuwe Yufretis. Hiram men mani Yufretis, hirak kenke keweikin kire yayiwe te mit iuwe naanmpre mit miyapir nau ti kerek wepni kewep kn hir neke mani wi kirak naninen. 13 Mani Yufretis kenke epei au, hi hir himin enum wikak hiram meweikin mire pato o minap. Hiram metpaan meke him ke kirin, miyak enuk tetike miyak enuk keyiak niuk mirak profet enuk kewisesik. 14 *Himin im hiram

* 16:1 Ais 66:6; Rev 16:17; Sam 69:24; Jer 10:25; Esi 22:31; Sef 3:8 * 16:2 Eks 9:10; Diu 28:35; Rev 13:12-17 * 16:3 Eks 7:17-21 * 16:4 Sam 78:44 * 16:5 Rev 1:4; Sam 119:137 * 16:6 Sam 79:3; Ais 49:26 * 16:7 Rev 15:3, 19:2; Sam 19:9 * 16:9 Rev 9:20-21, 16:21 * 16:10 Eks 10:22; Ais 8:22 * 16:11 Rev 9:20-21, 16:12; Ais 11:15; Jer 50:38 * 16:14 1Te 5:2; Rev 19:6, 15, 19

me herwe kerek hiram mriak menmen yaaim mirakel nipa mti nrem au. Himin wikak im men mt iuwe ninin naanmpre mt nerer wit wit nau ti, hiram mari han kir te hir nererik nantike God naninepan me wri hrak God kerek hirak Iuwe Manpenuk kehimitan mt hir nantikerek naninepan.

15 * "Hi Jisas hi etpi! Hi anen waswas me wri yi yepitariyem yar ke mtik enuk kekintip menmen. Mt kerek hir naanmamre werék menmen maain mamnen, hir han yaaik nanu. Hir ap yink enuk me menmen im mamnen mamre mt kerek klos au hir ne puk weinik nen witeik."

16 * Himin enum wikak meithis mt iuwe ninin naanmpre mt miyapir nau ti, hir nan nererik neit wit niuk mriak me him Hibru hiram Amagedon.

17 * Hir nererik epei au, hi hir mtik ensel hak (namba 7) kewen menmen enum mekre min kirak men mre nme. Epei au, mtik keke winiak iuwe ke God menep yeno me mtik iuwe, hirak ketip hm iuwe kar ik: "Menmen God kiriakem kenep mt keriuwerem hiram epei au meit." 18 * Hirak katip epei au, hi hir nepni mewenin mari winen men ein men ein, hiram mewinin wisenum ti kitanik wisenum. Nipa God kiriak ti ere in ap ti kitanik karik au. Ti kitanik hiram minin ti me nipa ein. 19 * Ti kitanik wisenum te wit iuwe Babilon kewep pinak ere wikak, wit iuwe me wit yapirwe mewaank. God ap han kaa menmen enum mt ne Babilon nriakem te hirak han enuk kanip keriuwe menmen im, hirak kewaanki kire mt hir naam tpar si enum wisenum minin hir nnap. 20 * Ti kitanik wisenum te miniu (o neiyip) iuwe metike ti wit wan kimaak keketik, hiram yapirwe mewep menke. Miniu (o neiyip) mewep menke miwaai, wit wan kimaak keketik mewep minatin men misawin mekre wan meit nmin. 21 * Menmen im wen mepnen, hi hir ais iuwe mre nan hiram nmenum mre 50 kilogram hiram meke nepni man menep mt miyapir nerer wit wit nau ti, hiram mewaanki. Mt miyapir nene God nentar ais enum im kerek manip hiram menmen enum.

17

Him me mite enu wari mt his wewenem

1 * Menmen im man menep mt epei au, ensel kiutip ke mtikit ensel tar ke hispinak wik (7) kerek tetenen min mar hispinak wik (7), hirak kan ketpo kar ik: "Ti etikewa euno hi ateiknut menmen enum God kakriak mite enu wari mt his wewenem. Hire wehimitan wit iuwe kipwaaai menep mani yapirwe. 2 * Mt iuwe kerek ninin naanmpre mt miyapir nerer wit wit nau ti, hir netike mite ip hir neiyewewan. Hire wenip mt miyapir yapirwe nau ti hir nre mt epei naam tpar si enum hir netaritari. Hire wenipi narik neriuwe menmen hire wari han kir keriuwerem (te hir newenipi niuk me tipir enum)."

3 * Hirak ketpo epei au, hirak ketauhis himin kai, hawir wen wiun wit weinik mt auri en. Hawir wiun en, hi hir mite piutip wau miyak wisenuk kire yiwir. Niuk yapirwe mau yink kirak te hiram niuk enum matip enum metawin God. Paan mar hispinak wik (7) mewik, kom mar hiswiyen (10) mau menterim. 4 * Mite hire weriuwet klos mre wenip, klos mre ninin, hire weseweriuwe menmen yaaim me gol o pewek o wpe

* 16:15 Rev 3:3, 18 * 16:16 Het 5:19; Sek 12:11 * 16:17 Rev 16:1 * 16:18 Rev 8:5 * 16:19 Rev 14:8, 10 * 16:20 Rev 6:14 * 16:21 Eks 9:24; Rev 11:19, 16:9, 11 * 17:1 Jer 51:12-13; Rev 17:15 * 17:2 Ais 23:17; Rev 14:8 * 17:3 Rev 13:1 * 17:4 Esi 28:13, 16; Rev 18:16; Jer 51:7

yehes. Hîre wetenen kap me gol mekre his mîre wauri han ke mît han weriuwerem. Menmen enum menip God han enuk metike menmen enum hîre wîriakem me wari mît his wewenînem hîram mîwaaî mekre kap mîre hîram meweikîn mîre tîpar. ⁵ *Hi hîr niuk mau maat kîre hîram tok piksa hîram matîp mar im: “Mîte ip e hîre wehimîtan wit Babilon Iuwe. Hîre miye pe miyapîr yapîrwe nari mît his newenînem. Hîre miye pe menmen enum yapîrwe mît miyapîr nerer wit wit nau tî hîr nîriakem.”

⁶ *Hi hîrep hîre wetaritari wîre mîtîk kaam tîpar si enum wentar hîre waam hemkre me mît miyapîr kerek nises hîm me God ketike hîm me Jisas kerek newepyapîr hîr nisesik te mît nanîp hîr naa. Hi hîrep te hi han kai kekrit hi han kitet har ik: “Hîre peimîn?”

⁷ *Hi wen han kitet mîte ip, te mîtîk ensel ketpo kar ik: “Ti henmak te ti han kitet mîte ip e yapîrwe? Hi etput ewepyapîr mîte ip wetike miyak kerek hîrak paan hispînak wik (7) kom mar hiswiyen (10), mîte ip wau sip kîrak, hîr neimîn. ⁸ *Miyak enuk ti epei hîrek, hîrak nîpaa kepu tî te in ek au, hîrak kînaiwîrek. Hîram menep te hîrak kakîtpaan kakîke hei enuk kesikekre, hîrak kakno kakîwaaank kaki kakîkrerek. Mît miyapîr nau tî kerek God ap kewis niuk mîr mau tîwei mîrak nîpaa wî hîrak ap kîriak tî metike nepni wen au, mît miyapîr in hîr nanîrek hîr han kekrit. Hîr han kekrit nentar miyak ik nîpaa kepu tî te in ek au. Maain hîrak pîke kaku te hîr nanîrek nanîpîrîr.

⁹ “Mît kerek nerteî menmen werek werek hîr han ekitet menmen im. Paan mîrak mar hispînak wik (7) hîram wit iuwe kiutîp mît nîmaak kau mîniû (o neiyîp) mar hispînak wik (7). Mîte ip wau sip kîrak hîre wau weit wit iuwe eik. ¹⁰ Paan hispînak wik (7) im hîram mehimîtan wit iuwe kiutîp ketike mît iuwe hispînak wik (7) naanmîpre mît miyapîr nau tî. Mît iuwe hispînak (7) hîr epei nen naa. Kiutîp hîrak wen kepu, keiyak ap kan naanmamre mît wen au. Maain hîrak kaknen hîrak kaku kike keremem. ¹¹ Miyak enuk nîpaa kepu tî te in ek au, hîrak mîtîk iuwe hak ke hîr nar hispînak wik (8) hîrak ketike mît han en nar ke hispînak wik (7) hîr ninîn naanmamre mît miyapîr nau tî. Maain hîrak kakno kakîwaaank kaki.

¹² *Kom mar hiswiyen (10) ti epei hîrem, hîram mehimîtan mît iuwe nar hiswiyen (10). Hîr ap nîre mît iuwe wen au, te maain hîr nanît menmen iuwe nantike miyak enuk te hîr naninîn naanmamre mît miyapîr nanu tî me wî mei kike. ¹³ Mît nar hiswiyen (10) hîr nau han kiutîp te hîr nanwet miyak enuk menmen mîr iuwe te hîrak kakîkrehîr kîr naanmamre menmen mîr. ¹⁴ *Hîr mît nar hiswiyen (10) nantike Mîtîk keweikîn kîre Sipsip hîr nanînepan te hîrak kaktike mît kerek hîrak kari han kîr kenînor hîr nises hîm mîrak, hîr naninîn mît enun in. Hîr naninîni nanîntar hîrak kerekek Mîtîk Iuwe kerek God kewetîwek menmen mîrak iuwe kinîn mît iuwe yapîrwe nerer wit wit, hîrak naanmamre mît iuwe kerek naanmîpre mît miyapîr han.”

¹⁵ *Mîtîk ensel ik hîrak wen ketpo kar ik: “Mani tîpar kerek ti hîr mîte enu wari mît his wewenînem hîre wau menep in, hîram mehimîtan mît miyapîr natîp hîm ham hîm ham, yînk kîr hak hak, hîr ne weiwîk yapîrwe nau nerer wit wit. ¹⁶ *Kom mar hiswiyen(10) mehimîtan mît nîpaa ti hîri netike miyak enuk hîr han enuk nînapen mîte enu ip kerek wari mît his wewenorem. Hîr nanînen nanri menmen mîre yapîrwe te hîr nanwîr mîte wawî puk weinîk wawu wawît. Epei au, hîr nanip nanîk yînk kîre.

* 17:5 Rev 14:8 * 17:6 Rev 18:24, 19:2 * 17:7 Rev 13:1 * 17:8 Rev 11:7, 13:8; Dan 12:1
* 17:12 Dan 7:24 * 17:14 1Ti 6:15 * 17:15 Ais 8:7; Jer 47:2 * 17:16 Rev 18:8

Hir nanik yink te hir nanman si menmen mei kike wen mepu. ¹⁷ Hir nanriak menmen enum im nanintari God kakri han kir te hir ap nertei hir nanises han kirak. Hir nepitari hir nanises han kirak hir nanu han kiutip hir nanwis miyak enuk naanmamrom ere him nipaa God ketpim hiram mamnen. ¹⁸ Mite kerek ti epei hirep hire wehimitan wit iuwe kerek naanempre mit iuwe nau ti nerer wit wit.”

18

God kewaank wit iuwe Babilon

¹ Maain hi hir mitik ensel hak keke wit ke God kan. God epei ketpiwek menmen mirak iuwe te menmen mewik merhihe mir wisenum men ti.

² *Hirak kan kinaap katip him iuwe kar ik:

“Mite kerek wehimitan wit iuwe Babilon God kewaankep.

Hire epei waa. In ek herwe, himin enum, tipir metike hore ham ham enum yapirwe menmen enum hiram man mewik.

³ *Menmen im epei man mentar mit miyapir nerer wit wit epei newenipi niuk me tipir.

Hiram mar ke hir netikerep niran, hir naam tipar si enum mire.

Hiram mar ke hir mit iuwe nerer wit wit nawaai netikerep.

Mit nerer wit wit kerek nesiuwe menmen neit pewek yapirwe nentar hire hanhan weit menmen yapirwe te hire wau werek werek wises han kire enuk.”

⁴ *Hirak katip epei au, hi hemtau him ke mitik hak keit wit ke God hirak katip kar ik:

“Yi mit miyapir nai. Yi eino eikeipin mite enu eip e.

Yi ap eikiterep eirak menmen enum au emit! Hi hinapen ap eiyuwep eitikerep au.

⁵ *Hi ehip entar menmen enum yapirwe hire wriakem.

Menmen enum mire hiram yapirwe mire tiu mite wenipaam, te God epei kirem ap han kaa rem.”

⁶ *Hi pike hemtau hirak katip mit han kar ik: “Yi pike eirekyiwe menmen enum mamir ke hire nipaa wriak mit miyapir han em.

Te menmen miutip hire wriakem yi eirekyiwerem wik.

Hire nipaa weweti tipar si enum miutip yi yaam, te in ek yi eiwetiwetipar si enum wik hire wawim.

⁷ *Nipaa hire niuk mire hiram iuwe hire wises han kire wau werek werek.

Te in ek yi eirekyiwe enum ere yink kire kakwo kakir ke nipaa hire wises han kire wau werek werek.

Yi eirekyiwerem mamir im eiyintar hire nipaa watip hirehes war ik: ‘Hi hau in hi mite iuwe hinin mit miyapir yapirwe. Hi ap hire mite kerek mitik kire kaa kinaiwurep au. Hi ap te han enuk ekit eriuwe menmen taau.’

⁸ *Hire watip enum warik te menmen enum im mamnip ep me w miutip keremem.

Hire waunap, hire waukit, hire ninpi mami, mit han nanisi yink kire kekresi.

Menmen im enum mamnep wit Babilon mentar mitik iuwe God kerek kakinke mit miyapir newik, hirak manpenuk wisenuk kakises han kirak kakriakem.”

* **18:2** Rev 14:8; Ais 13:21, 34:11; Jer 50:39 * **18:3** Rev 14:8 * **18:4** Ais 48:20; Jer 50:8, 51:6, 45;

2Ko 6:17 * **18:5** Jen 18:20-21; Jer 51:9 * **18:6** Sam 137:8; Jer 50:15, 29; 2Te 1:6 * **18:7** Ais

47:7-9 * **18:8** Rev 17:16; Jer 50:34

⁹*Maain mīt iuwe kerek nin+n naanm+pre mīt miyap+ɾ nerer wit wit h+ɾ nan+ɾ si t+wekre me y+nk k+re si taak. N+pa a h+ɾ netikerep h+ɾ nises han k+ɾ h+ɾ nau werek werek, te in ek h+ɾ nan+ɾp te h+ɾ han enuk nank+tep. ¹⁰*H+ɾ nan+ɾp yan+m+n nan+ntar h+ɾ n+naain si menmen enum maaup. H+ɾ nan+ɾp nank+ɾ nant+ip nan+ɾ ik: “Haai o! Menmen im menep wit Babilon h+ɾam enum. Ti wit iuwe niuk mit w+senum te waswas menmen enum yi mīt miyap+ɾ en yi y+ɾ+akem God kerawaank kenterim.”

¹¹*Mīt nerer wit wit kerek nesiuwe menmen kago m+ɾ nan+ɾ pewek mererim neit wit Babilon, h+ɾ nan+ɾek nepei kewaank, h+ɾ nank+tep nan+ntar h+ɾ m+ɾ newik ap nan+ɾ menmen m+ɾ au. H+ɾ epei newaank.

¹²*Menmen kago m+ɾ h+ɾam im: Gol, silva, nan m+rius yaaim, bis me pewek iuwe, laplap yaaim m+re hike, laplap mei m+re nin+m metike yinam+n metnenam, laplap slika. Nu ham ham h+ɾam miut+ip miut+ip meit yaank m+n+n yaaim metike menmen yap+ɾwe m+ɾ nesipaam me miyak elefan n+k+n m+ram o nu yaaim me pewek nan iuwe, o ain, o bras, o nan yaaik kew+ɾ mutmut. ¹³H+ɾ neit nu meruk y+nk m+ram metike nek+ip, siyak me niu, semi, yeirep, kono, miyak w+ɾ+nk, meruk o mir kerek m+ɾ nesiyem h+ɾam m+n+n yaaim, t+par wain metike gris, plaua metike rais, bulmakau, sipsip, hos metike karis, h+ɾam metike m+ɾ miyap+ɾ h+ɾ n+ɾ+ak menmen me m+ɾ ap neit pewek mererim au. ¹⁴H+ɾ m+ɾ nerp en nat+ip nar ik: “N+pa ti m+te n+han enu w+rau hanhan menmen yap+ɾwe, te in ek ti enu he m+te. Menmen yaaim m+ɾ new+ɾ pewek yap+ɾwe nant+wem metike menmen yaaim ti heses heriuwerem, h+ɾam epei men. H+ɾam ap p+ke mamnen te ti et+ɾwem taau.”

¹⁵*Mīt kerek nesiuwe menmen m+ɾ neit pewek mererim, h+ɾ nan+ɾp yan+m+n nan+n+apen menmen mam+n+p mam+ɾ ke h+ɾam menep wit Babilon te h+ɾ nank+tep. ¹⁶*H+ɾ nank+tep nant+ip nan+ɾ ik: “Ke miye o! N+pa a wit ik Babilon h+ɾak yaaik k+re m+te kerek wam+ɾ laplap hike metike laplap ham m+re nin+m metike yinam+n metnenam. Ti heses heriuwe gol, nan yaaim metike bis me pewek iuwe. ¹⁷*Te in ek wasenum menmen yaaim yap+ɾwe epei mewaank.”

M+ɾ kerek nin+n naanm+pre sip, h+ɾ nantike m+ɾ boskru kerek n+ɾ+ak menmen me sip, h+ɾ nantike m+ɾ nau sip o neit nan me menmen h+ɾ net+wem mekre wan newet m+ɾ em, h+ɾ yap+ɾwe nan+ɾp yan+m+n nan+ɾ wit Babilon. ¹⁸*H+ɾ nan+ɾp yan+m+n nan+ɾ wit Babilon si taak h+ɾ nant+ip h+m iuwe nan+ɾ ik: “Ap wit kei yaaik kar ke ik e n+pa a ere in taau.” ¹⁹H+ɾ nanwen toni nank+tek nant+ip nan+ɾ ik: “Haiu mamk+ɾ han tewen+n wit iuwe ik e mam+ntar m+ɾ nerer wit wit kerek neriuwet sip m+ɾ man in, h+ɾ neit pewek yap+ɾwe meriuwe menmen h+ɾ nesiuerem man in. Te in ek wasenum wit yaaik ik kewaank.”

²⁰*“Yi m+ɾ kerek yi yau wit ke God, yi han yaaik eiyu. Yi m+ɾ kerek God keh+m+teni yi y+ɾ+ak menmen m+ɾak o yi profet yi yewep+yap+ɾ h+m m+ɾak o yi m+ɾ miyap+ɾ kerek yi y+ses h+m me God, yi han yaaik eiyu! God epei k+ɾ+ak wit Babilon enum kakrer menmen enum n+pa a h+ɾ nerekyiyem.”

²¹*H+ɾ nat+ip epei au, hi h+ɾ m+ɾ+ɾk ensel w+senuk ken kekin nan w+senuk kew+ɾ pak+n k+re heipun. H+ɾak kekin+ɾ keiy+ɾ ken kew+ɾek kekre wan kesikekre h+ɾak kat+ip kar ik: “Mar ke hi hew+ɾ nan ik ken kekre wan

* **18:9** Rev 17:2; Esi 27:30-35 * **18:10** Esi 26:17; Dan 4:30 * **18:11** Esi 27:36 * **18:12** Esi 27:12-13, 22 * **18:15** Esi 27:31, 36 * **18:16** Rev 17:4 * **18:17** Esi 27:27-29 * **18:18** Esi 27:32 * **18:20** Ais 44:23; Diu 32:43; Jer 51:48 * **18:21** Jer 51:63-64; Esi 26:21

kesikre, te God kakiwaank wit Babilon. Maain wit eik h̄rak p̄ike kakikrit kaku taauye. ²² *M̄it kerek n̄iram gita nine henye o netenwo taur o n̄iram heurek, h̄r maain ap nan̄nen nan̄riakem au. M̄it kerek n̄riak menmen ham ham ap p̄ike nan̄nen nanu wit Babilon au. M̄it ap p̄ike nemtau nan iuwe kakwen rais haas m̄iram meit wit Babilon taau. ²³ *M̄it ap p̄ike nan̄ksiu si keyiak nan̄it wit Babilon taau. M̄it ap p̄ike nan̄mtau h̄m me m̄it̄k o m̄ite h̄r nan̄itan. M̄it kerek nan nesiuwe menmen kago m̄ir, h̄r m̄it̄ iuwe ne t̄ nerer wit wit. Yi m̄it̄ ne wit Babilon, yi epei yari han ke mit miyap̄ir nerer wit wit yeriuwe menmen enum me memip̄in yi ȳriakem.”

²⁴ *God kewaank wit Babilon kerek kehimitan wit iuwe yap̄irwe kentar h̄r nenep profet ne God netike m̄it miyap̄ir nises h̄m m̄irak hemkre m̄ir mewen m̄iwaai t̄i. Hemkre m̄ir metike hemkre me m̄it miyap̄ir yap̄irwe ne t̄i h̄r m̄it n̄ipaa nan̄ip naa.

19

M̄it miyap̄ir neit wit ke God han yaaik nentar God kewaank wit Babilon

¹ Maain hi hemtau menmen m̄ire m̄it miyap̄ir yap̄irwe neit wit ke God h̄r nat̄ip h̄m iuwe nar ik: “Haiu emwen̄ipi niuk me God k̄aiu. H̄rak kerekek epei ketaihis. H̄rak niuk m̄irak iuwe h̄rak manpenuk w̄isenuk. ² *God skelim m̄it nises menmen yaaim. H̄rak epei skelim m̄ite enu kerek wari m̄it his wewen̄inem. Hire wewaank m̄it miyap̄ir ne t̄i yap̄irwe weriuwe menmen enum hire w̄riakem. God k̄aap kerer menmen enum n̄ipaa hire w̄riak m̄it miyap̄ir kerek nises h̄m m̄irak. Hire wan̄ip naa.” ³ *H̄r p̄ike nat̄ip neteipim nar ik: “Haiu emwen̄ipi niuk me God. Si t̄iwekre me wit Babilon h̄ram mamno niu tipmain tipmain enum eik.” ⁴ *H̄r nat̄ip epei au, m̄it iuwe nar 24 kerek nau yeno me m̄it iuwe, h̄r netike menmen tekyaait (4) kerek mepu h̄r newen nin̄ip niteh̄r nau t̄i menep ninaan me God kerek kau yeno k̄irak. H̄r nat̄ip nar ik: “H̄ram h̄m yaaim haiu emwen̄ipi niuk m̄irak.” ⁵ *H̄r nat̄ip epei au, hi hemtau h̄m ke m̄it̄k hak kerp k̄irap̄it yeno me God h̄rak kat̄ip h̄m iuwe kar ik: “Yi m̄it miyap̄ir niuk iuwe o niuk wein̄im kerek yises h̄m me God yi hanhanke. Yi eiwen̄ipi niuk m̄irak.”

M̄it̄k keweik̄in k̄ire Sipsip keit m̄ite, te h̄r yap̄irwe nererik naam menmen

⁶ *H̄rak kat̄ip epei au, hi hemtau m̄it miyap̄ir yap̄irwe h̄r nererik nat̄ip h̄m iuwe nar ke mani s̄r menep o nepni mewen̄in. H̄r nat̄ip h̄m iuwe nar ik: “Haiu emwen̄ipi niuk me God. H̄rak kerekek Manpenuk W̄isenuk h̄rak kin̄in naanm̄ipre menmen yap̄irwe. ⁷ *Haiu han yaaik emu emwen̄ipi niuk m̄irak mam̄ntar M̄it̄k keweik̄in k̄ire Sipsip kak̄it m̄ite p̄irak h̄r nan̄itan. Hire epei wemani menmen m̄ire. ⁸ *H̄r m̄it̄ ensel newetiwe laplap yaaim m̄ire h̄ike hap̄ik mewim au te h̄ire waum̄ir.” (Laplap yaaim m̄ire h̄ike h̄ram menmen yaaim kerek m̄it miyap̄ir nises h̄m me God h̄r n̄riakem.)

⁹ *H̄r nat̄ip epei au, m̄it̄k ensel kerek kerp ketikewa h̄rak ketpo kar ik: “Ti ewis menmen im. M̄it miyap̄ir kerek God ken̄inor nan̄nen nan̄im menmen me M̄it̄k keweik̄in k̄ire Sipsip kak̄it m̄ite p̄irak, h̄r han yaaik nanu.” H̄rak wen ketpo, “H̄m im h̄ram h̄m me God h̄irekes.” ¹⁰ *Hi

* **18:22** Ais 24:8; Esi 26:13 * **18:23** Jer 7:34, 16:9, 25:10; Ais 47:9 * **18:24** Jer 51:49; Mt 23:35; Rev 17:6 * **19:2** Rev 6:10, 16:7 * **19:3** Rev 14:11 * **19:4** Rev 4:2, 10 * **19:5** Sam 22:23, 134:1, 135:1; Rev 11:18 * **19:6** Rev 11:15, 14:2, 15:3 * **19:7** Rev 21:2 * **19:8** Ais 61:10 * **19:9** Mt 22:2-3 * **19:10** Ap 10:25-26; Rev 22:8-9

hemtau menmen h̄rak ketpo, te hi ewen nin̄p̄ hiteh̄r ewen̄p̄i niuk m̄rak. H̄rak kewena ketpo kar ik: “Ti ap ewen̄p̄i niuk mai au em̄t! God kerekek. Hi h̄r̄rak menmen me God har ke ti etike nit yinan kerek yises h̄m me Jisas yewepyap̄r h̄m m̄rak yat̄p̄ m̄t em. Menmen Jisas kewepyap̄rem, h̄ram menmen m̄kaap m̄t profet nat̄p̄ newepyap̄r h̄m me God.”

H̄m me m̄tik kau hos k̄re h̄ke

11 *H̄rak ensel ketpo menmen epei au, hi h̄r weip̄r ke wit ke God kenke, hos h̄ke kerp en. M̄tik kau sip k̄rak h̄r nenewek niuk m̄rak “M̄tik kerek naanm̄pre menmen m̄rak werek werek.” H̄rak ketike m̄t h̄r nan̄nepan, h̄rak 12 *skelim m̄t, h̄rak kises menmen yaaim k̄rakem kerem. Nanam̄r k̄rak h̄rak k̄r k̄re si keteikin m̄t h̄rak kertei menmen mekre han k̄r. Hat yap̄rwe me m̄t iuwe h̄ram mau paan k̄rak. Niuk m̄rak ham mau maat k̄rak te m̄t neiyan ap nerteiyem au. H̄rak k̄rak kerekek. 13 *H̄rak kam̄r laplap nokim kerek n̄paa h̄r newermaam mekre hemkre. H̄r ne wit ke God nenewek niuk m̄rak “H̄m me God.” 14 M̄t yap̄rwe ne ami ne wit ke God h̄r nisesik nau hos m̄re h̄ke yap̄rwe nam̄r laplap yaaim m̄re h̄ke hap̄k mewim au. 15 *Hi h̄r h̄ne ke his nokik t̄knuk enuk koke h̄m m̄rak kan. H̄rak kaknep m̄t miyap̄r nerer wit wit kakriuwere. Epei au, h̄rak kakin̄n naanmamror w̄senum te m̄t han ap nan̄kreh̄r k̄rak taau. H̄rak taau. H̄rak naanmamror kak̄r ke m̄tik ketenen paap keiyik naanm̄pre bulmakau. H̄rak kakin̄n m̄t yap̄rwe kak̄rwaan̄k m̄t kerek ap nises God kak̄r ke m̄tik keit hen̄p̄k (o henkip) keiyim kekpep ȳwir kekre sar kehimitan God h̄rak han enuk keriuweri. 16 *H̄m ham mau laplap m̄rak, mau hit naap k̄rak mat̄p̄ h̄m miut̄p̄ marik: “M̄tik ik h̄rak kin̄n naanm̄pre m̄t iuwe kerek naanm̄pre m̄t miyap̄r yap̄rwe nau ti.”

H̄rak M̄tik Iuwe kin̄n m̄t iuwe yap̄rwe.

17 *Hi h̄rek epei au, hi h̄r m̄tik ensel hak kerp n̄m̄n ke wepni ken̄ne hore yap̄rwe kerek meniuwe mau niu, ken̄newem keriuwe h̄m iuwe h̄rak kat̄p̄ kar ik: “Yi hore yi yainen eikiyan eiȳt niut̄p̄ yi eiȳm menmen God kakrimaniyem. 18 Yi einen eiȳm naan me m̄t yap̄rwe. M̄t iuwe nin̄n naanm̄pre ami, m̄t iuwe ne ami kerek nises han k̄r, h̄r netike m̄t wein̄n nekepi nenepan, m̄t iuwe, m̄t wein̄n, m̄t nepu werek, m̄t han n̄r̄rak menmen me m̄t iuwe naanm̄pri. H̄r naan k̄r ketike naan me hos metike m̄t newim, menmen yap̄rwe.”

19 **H̄rak kat̄p̄ epei au, hi h̄r m̄tik keweikin k̄re miyak enuk ketike profet enuk kewen̄n h̄m menmen kerek k̄r̄rak menmen yap̄rwe n̄paa m̄t n̄rem au k̄kaap miyak w̄senuk keriuwerem. H̄rak k̄kaap miyak enuk keriuwerem kari m̄t miyap̄r han k̄r te h̄r neit mak m̄rak mau ȳnk k̄r, h̄r newen̄p̄i nu h̄r nimaak nar ke miyak enuk. 20 *H̄rak̄t wen tepu te h̄r net̄w̄ek̄t̄his new̄ret̄ ten tekre hei iuwe m̄re wan si metnen meriuwe nan sulfa mekrekek. 21 *Te m̄t han kerek netikeri nenepan, M̄tik Iuwe kerek kau hos, h̄ne keke h̄m k̄rak kan kan̄p̄ kenepi. H̄rak kan kan̄p̄ kenepi, hore man maak ȳnk k̄r ere tu iuwe.

* 19:11 Rev 1:5, 6:2; Sam 96:13; Ais 11:4 * 19:12 Rev 1:14, 2:17 * 19:13 Ais 63:1-3; Jo 1:1, 14
 * 19:15 Rev 1:16, 4:8, 12:5, 14:19-20, 21:22 * 19:16 Rev 17:14 * 19:17 Esi 39:17-20 * 19:19
 Esi 27:30-34 * 19:19 Sam 2:2 * 19:20 Rev 13:12-17, 20:10, 15; Ais 30:33 * 19:21 Rev 19:17-18

20

Seten kau kekre hei 1,000 tito

¹*Hi h̄r hore maak ȳnk k̄r epei au, hi h̄r m̄t̄k̄ ensel hak kekiuwe wit ke God kan. H̄rak kekiuwe wit ke God kan ketenen ki metike sen ain w̄s̄enum. Ki h̄ram me m̄k̄aisiu weip̄r ke hei enuk w̄s̄enuk kesikekre. ²⁻³**H̄rak kan keithis k̄rin kerek niuk m̄rak ham mar im: “Manpen (o yenmik) ke n̄paa, h̄rak Seten, h̄rak m̄t̄k̄ enuk kerp menep ninaan me God kesiuwai h̄m.” H̄rak m̄t̄k̄ ensel ket̄wekhis kin̄nek kesenkekik keriuwe sen ain kew̄rek ken kekre hei. Kew̄rek ken kekre hei kesikekre, h̄rak keiyepet weip̄r keh̄ruwek hit tokim me tito 1,000. H̄rak keh̄ruwek hit tokim te Seten ap kakno ein ein kakri m̄t̄ miyap̄r han k̄r kakwis̄sorek ere 1,000 tito h̄ram epei au. 1,000 tito h̄ram epei au, maain h̄rak kaknaip̄sek kakno ein ein me w̄ k̄ike. ⁴*Epei au, hi h̄r yeno me m̄t̄ iuwe. M̄t̄ han newim. God kewisi h̄r kelim m̄t̄. Hi h̄ri netike h̄m̄n ke m̄t̄ miyap̄r kerek m̄t̄ nerekir teruk k̄r kewen keket kentar h̄r ap newen̄pi niuk me miyak enuk o menmen h̄r nesipaam mau his o maat k̄r au. God k̄k̄ian h̄r nekrit nau, h̄r nantike Krai h̄r nanin̄n naanmampre m̄t̄ miyap̄r me 1,000 tito. ⁵M̄t̄ han ap nises God n̄paa epei naa, h̄r ap p̄ke nan̄krit in au. Maain 1,000 tito h̄ram epei mamnen, h̄r p̄ke nan̄krit. Im em h̄ram namba wan taim God k̄k̄ian m̄t̄ miyap̄r n̄paa naa te h̄r p̄ke nekrit nepu. ⁶*M̄t̄ miyap̄r kerek God kin̄n k̄k̄ian te h̄r nekrit nau, h̄r m̄t̄ yaain, h̄r han yaaik nanu. H̄r han yaaik nanu nan̄ntar h̄r ap p̄ke nani nanteipim nan̄no nan̄kre si au. H̄r nanre m̄t̄ pris kerek newepwar menmen nanwet God kaktike Krai em, h̄r nantike Krai nanin̄n naanmampre menmen me 1,000 tito.

God kewaank Seten h̄rak kew̄rek kekre si enum

⁷Maain 1,000 tito h̄ram epei au, m̄t̄k̄ ensel h̄rak k̄k̄aisiu weip̄r ke hei kesikekre kesiuapan sen ain kaknaaiw̄r Seten kakno. ⁸*H̄rak kakno kaknen h̄m̄ m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe ne t̄ nerer wit wit, nan̄nen wit iuwe Gok ketike Megok. H̄rak kakwen̄nor h̄m̄ te h̄r nan̄nen nanrerik nantike m̄t̄ han nan̄nepan. M̄t̄ ne ami n̄rak h̄r nan̄re tenhaan ke wan h̄r yap̄rwe. ⁹*H̄r nan̄ke t̄ nan̄no yan̄m̄n nanweik̄n wit Jerusalem kerek m̄t̄ miyap̄r ne God nanwik, wit kerek God hanhanek. H̄r nanweik̄nor nan̄n̄p̄ te si mam̄nke mamke wit ke God mamnen si tat̄n m̄t̄ ne ami in. ¹⁰*Si tat̄n m̄t̄ ne ami in, te God kak̄this Seten kakw̄rek kakno hei o wan si metnen mekrerek meriuwe nan salfa. H̄rak kakno hei o wan si metnen mekrerek kerek miyak enuk ketike profet enuk kewisesik tewiyen. H̄rak̄it tatu tat̄t en ȳnk k̄rak̄it kaknen (o kak̄ses) tipmain tipmain enum eik.

God skelim m̄t̄ miyap̄r yap̄rwe

¹¹Menmen im epei man, hi h̄r yeno me m̄t̄k̄ iuwe k̄re hike, m̄t̄k̄ iuwe kewik. T̄ ket̄ke nepni m̄r̄r̄r̄ mekeip̄n ninaan m̄rak ap m̄nmat̄n wit keyyak te h̄ram m̄saw̄n mau meit en au. (Te h̄ram meweiik̄n m̄re nap̄i). ¹²*H̄ram meweiik̄n m̄re nap̄i epei au, hi h̄r m̄t̄ miyap̄r niuk m̄r̄r̄r̄ iuwe, m̄t̄ miyap̄r au wein̄n kerek n̄paa naa. H̄r nan nerp menep ninaan ke m̄t̄k̄ kau yeno m̄rak, m̄t̄ ensel nan nenke t̄wei ham m̄waai en. Epei au, h̄r neit t̄wei kiut̄p̄ hak, kerek niuk me m̄t̄ kerek nises h̄m̄ me God nanu nantikerek mewik. God skelim m̄t̄ in n̄paa naa keriuwe menmen

* 20:1 Rev 9:1 * 20:2-3 Rev 12:9 * 20:2-3 Ju 6 * 20:4 Dan 7:9, 22, 27; 1Ko 6:2; Rev 13:17

* 20:6 Rev 1:6 * 20:8 Esi 38:2, 9, 15-16 * 20:9 2Kin 1:10; Esi 39:6 * 20:10 Jen 19:24; Sam

11:6; Rev 19:20; 2:8 * 20:12 Dan 7:9-10; Mt 25:31-46; Rev 13:8; Ap 17:31; 2Ko 5:10

h̄irak k̄irem mekre t̄wei im me menmen h̄ir n̄riakem. ¹³* God k̄ik̄ian m̄it miyap̄ir kerek naa nekre wan netike m̄it miyap̄ir kerek epei naa nerer wit wit h̄ir nerp menep ninaan m̄irak, h̄irak skelim m̄it miyap̄ir me menmen h̄ir n̄riakem nau t̄i. ¹⁴* Epei au, God keit menmen menip m̄it nani metike wit kerek h̄im̄in ke m̄it naa n̄waai en, h̄irak kew̄irem men mekre hei o wan si metnen mekrerem h̄iram nepei au mau meit. Hei si metnen mekrerem h̄iram enum mar ke m̄it h̄ir p̄ike nani. ¹⁵* M̄it miyap̄ir kerek God ap k̄ir niuk m̄ir mekre t̄wei ik kerek ketp̄iwek niuk me m̄it miyap̄ir h̄ir nanu nantikerek, h̄irak kew̄iri nekre hei wan si metnen mekrerek.

21

Jon k̄ir t̄i ketike nepni meiyam man mekre h̄ir me t̄i ketike nepni n̄ipaa mepu

¹* God kew̄iri nekre hei si metnen mekrerek epei au, hi h̄ir t̄i keiyak ketike nepni meiyam mepu mekre h̄ir ke t̄i keiyak ketike nepni meiyam n̄ipaa mepu. H̄iram metike wan epei au mesi. ²* Epei au, hi h̄ir wit kerek God keh̄im̄itanek h̄irak wit k̄irak. H̄irak wit Jerusalem keiyak kekreh̄ir ke wit Jerusalem ke n̄ipaa. H̄irak keit wit ke God k̄inaiw̄irek kekiuwe kan. God kemaniyek yaaik k̄ire m̄ite wesewes wetike m̄itik nan̄itan. ³* Hi epei h̄irek, hi hemtau h̄im ke m̄itik keit yeno me m̄itik iuwe h̄irak kat̄ip kar ik: “Eiȳim̄tewem! God winak k̄irak kau n̄im̄in ke m̄it miyap̄ir te h̄irak kaku kaktikeri. H̄ir nanu nanre m̄it n̄irak, h̄irak kaku kaktikeri kakre God k̄ir. ⁴* God k̄akn̄ip m̄it miyap̄ir en han yaaik nanu. H̄ir ap p̄ike nani o han enuk o nank̄t̄ o ȳink k̄ir kaknen au. Menmen im me n̄ipaa ein h̄iram epei au.”

⁵* M̄itik kerek kau yeno me m̄itik iuwe ketpo kar ik: “Ti emtewek. Hi anip menmen yaaim mam̄ikreh̄ir me menmen n̄ipaa.” H̄irak wen ketpo, “Ti ewis menmen im hi nepei hetputem emu t̄wei entar menmen hi hetpi yi m̄it em h̄iram yaaim.” ⁶* H̄irak kat̄ip, “Menmen im h̄iram nepei au. Hi m̄itik kerek n̄ipaa menmen ap mepu au, hi hep̄u, maain hi apau. Hi h̄ir̄iak menmen yap̄irwe te menmen yap̄irwe m̄it miyap̄ir kerek hanhan nan̄im t̄ipar hi awet̄irem wein̄im t̄ipar mai mam̄kepi h̄ir nanu nan̄it tipmain tipmain enum eik. ⁷* Yi m̄it kerek yi yises h̄im mai werek ere yi yayi, yi wen ȳir̄iak menmen mai yaaim yin̄in menmen enum mam̄ri han ki enuk, yi m̄it in hi aweti menmen im yap̄irwe hi etpiyem. Hi are God ki, yi eire n̄ikerek nai.

⁸* Te m̄it kerek h̄ir n̄ipaa nis̄isa hi God, in ek au n̄inapen nentar m̄it nan̄ip nentar h̄ir nis̄isa, h̄ir netike m̄it neweik̄in sip newet God, m̄it kerek n̄riak menmen enum enum, m̄it kerek nenep m̄it han h̄ir nani, m̄it kerek nari miyap̄ir his newen̄inem, m̄it kerek n̄riak nasi, m̄it kerek newepwar menmen newet t̄ipir em, h̄ir nantike m̄it enun newisesik, h̄ir yap̄irwe nan̄ino hei iuwe m̄ire wan si metnen meriuwe nan salfa mekrerek. Menmen im h̄iram enum m̄ire m̄it h̄ir p̄ike nani nan̄ikrerem.”

H̄im ke wit Jerusalem hak yaaik

⁹* Hi hemtau h̄im im nepei au, m̄itik ensel kiut̄ip ke ensel nar hisp̄inak wik (7) kerek netenen m̄in mar hisp̄inak wik (7) menmen enum menep m̄it

* **20:13** Ro 2:6; 1Pi 1:17; Rev 2:23, 22:12 * **20:14** 1Ko 15:26, 55 * **20:15** Mt 25:41; Rev 13:8, 19:20 * **21:1** 2Pi 3:13 * **21:2** Ais 52:1, 61:10; Hi 11:16, 12:22; Rev 3:12 * **21:3** 2Kro 6:18; Sek 2:10; 2Ko 6:16 * **21:4** Rev 7:17; Ais 35:10, 65:19 * **21:5** Rev 4:2, 10; 2Ko 5:17 * **21:6** Rev 1:8, 17, 22:17; Jo 7:37; Sam 36:9 * **21:7** 2Sml 7:14 * **21:8** Hi 10:38-39; Mt 25:41; Rev 19:20, 21:27, 22:15 * **21:9** Rev 15:1

mekrerem, h̄rak m̄t̄ik ensel ik kan menep ketpo kar ik: “Ti enen etikewa hi ateiknut m̄te yaaip kerek h̄ire wautike M̄t̄ik keweik̄n k̄ire Sipsip h̄ir nan̄tan. ¹⁰*H̄rak ketpo epei au, h̄rak ketauhis h̄im̄in kai haw̄ir wen werp m̄n̄īu (o neiȳip) w̄isenuk. Haw̄ir werp en, h̄rak keteikno wit Jerusalem, wit God keh̄im̄itanek h̄rak k̄rak keke wit ke God kekiuwe kan. ¹¹*H̄rak k̄ir keriuwe menmen yaaim me God, h̄rak k̄ire nan yaaim niuk m̄rak jasp̄a kerek m̄t̄ new̄ir pewek yap̄irwe net̄iwem, nan kerek h̄ir new̄is̄im mau wepni h̄ram m̄ir w̄isenum mar ke glas. ¹²*N̄iwa h̄rak keweik̄n wit h̄rak nokik ken niu, weip̄ir hiswiyen wik (12) mewik, m̄t̄ ensel niut̄ip niut̄ip nerp ners̄isem naanm̄ipre weip̄ir. Niuk me weiw̄ik hiswiyen wik (12) me Isrel mau weip̄ir im. ¹³Wit wepni kokai kan weip̄ir wikak tewik. Wit wepni kewen ken weip̄ir tar wikak tewik. Wit ken niu in weip̄ir tar wikak tewik. Wit ken m̄n̄ in weip̄ir tar wikak tewik. ¹⁴H̄ir nime n̄iwa im mentar nan iuwe mar hiswiyen wik (12). Niuk me m̄t̄ aposel nar hiswiyen wik (12) ne M̄t̄ik keweik̄n k̄ire Sipsip niuk m̄ir mau nan im.

¹⁵*M̄t̄ik ensel kerek ketpo menmen ketenen si me gol kak̄n̄ mak ke wit iuwe ik e, ketike weip̄ir m̄rak, n̄iwa m̄rak. ¹⁶Wit ik e h̄rak nokik yinak ik yinak ke wit h̄ram m̄ip̄ram. Ensel ik k̄in̄ mak ke wit keriuwe si m̄rak. Wit h̄rak nokik m̄rak h̄ram mar 2400 kilomita. Wit kau niu k̄rak ketike nokik k̄rak h̄rak yaaik k̄ip̄rak. ¹⁷H̄rak k̄in̄ mak ke wit epei au, h̄rak k̄in̄ mak ke n̄iwa kau niu k̄rak keriuwe si m̄re m̄t̄ n̄n̄in mak neriuwerem, te h̄rak k̄irem h̄ram m̄re 65 mita.

¹⁸God kime n̄iwa keweik̄n wit ik, h̄rak kimaak me nan jasp̄a. Wit h̄irekes God kimaak me gol h̄ram m̄ir m̄re t̄ip̄ar mar ke mani kat̄in nemnok. ¹⁹*Nan iuwe kerek God kime n̄iwa menterim h̄ram marim. Nan namba 1 h̄rak jasp̄a. Nan hak (namba 2) h̄rak sapaia k̄ire yinam̄in. Nan hak (namba 3) h̄rak nan hike niuk m̄rak agat. Nan hak (namba 4) h̄rak k̄ire yinam̄in niuk m̄rak emeral. ²⁰Nan hak (namba 5) h̄rak nan k̄ire hike ketike nin̄ik niuk m̄rak sadonikis. Nan hak (namba 6) h̄ram nan k̄ire nin̄ik niuk m̄rak konilian. Nan hak (namba 7) h̄rak k̄ire kono niuk m̄rak krisolait. Nan hak (namba 8) h̄rak k̄ire yinam̄in niuk m̄rak beril. Nan hak (namba 9) h̄rak k̄ire kono niuk m̄rak topas. Nan hak (namba 10) h̄rak k̄ire yinam̄in ketike k̄ire kono niuk m̄rak krisopres. Nan hak (namba 11) h̄rak k̄ire yinam̄in niuk m̄rak haiasin. Nan hak (namba 12) h̄rak k̄ire nin̄ik niuk m̄rak ametis. ²¹Ya weip̄ir ke n̄iwa mar hiswiyen wik (12) God kimaam me bis na iuwe. Ya weip̄ir miut̄ip miut̄ip h̄ram me klamsel me bis miut̄ip miut̄ip w̄isenuk kerek. Yayiwe kerekir wit iuwe ik h̄rak ke gol m̄ir yaaim m̄re mani kat̄in nemnok.

²²*Hi ap h̄ir w̄inak iuwe kiut̄ip ke God keit wit iuwe keteik̄n m̄t̄ God kau ketikeri eik e au. M̄t̄ik iuwe God h̄irekes kerek manpenuk w̄isenuk h̄rak ketike M̄t̄ik keweik̄n k̄ire Sipsip h̄rak̄it tepu wit ik te m̄t̄ miyap̄ir n̄ret tepu. Te h̄ir ap nime w̄inak neteik̄n h̄rak̄it tepu tetikeri au. ²³*Wepni o wenke ap te mam̄ir mam̄it wit ik e taau. Menmen iuwe me God merh̄e m̄re si, menmen iuwe me M̄t̄ik keweik̄n k̄ire Sipsip mam̄ir te h̄ram mam̄ir mam̄ep wit mam̄kreh̄ir ke wepni te h̄ir m̄t̄ nan̄ir ein ein. ²⁴*M̄t̄ miyap̄ir nerer wit w̄ir h̄ir nan̄nen nan̄ir menmen iuwe m̄rak̄it m̄ir menep wit, te h̄ir nan̄itet yayiwe nan̄ino in nan̄ino ein. M̄t̄ iuwe nin̄in naanm̄ipre m̄t̄ miyap̄ir nau t̄ h̄ir nan̄it pewek m̄re yap̄irwe neiȳim nan̄nen wit ik.

* 21:10 Esi 40:2; Rev 21:2 * 21:11 Ais 60:1-2, 19 * 21:12 Esi 48:30-35 * 21:15 Rev 11:1

* 21:19 Ais 54:11-12 * 21:22 Rev 15:3 * 21:23 Ais 60:19-20; Rev 22:5 * 21:24 Ais 60:3, 5

25 *Hir ap te naniyepet weipir me niwa mamit in nanintar wit ap toto mamtai au. Wepni kerekek. 26 Menmen mit hir neses neriuwerem metike pewek mir; hir mit nerer wit wit nau ti neiyim naninen nanwisim mamit witeik. 27 *Te menmen enum o mit miyapir kerek nriak menmen enum o newisesik nanino nimirin wit ik e au. Mit miyapir kerek Mitik keweikin kire Sipsip kewis niuk mir miwaaai mekre tiwei kerek mehimitan mit miyapir nanu nantike God, hir keriyen nanino nanikre wit ik e.

22

Him me nu metike tipar mamkaap mit miyapir nanu werek

1 *Hi hir wit yaaik nepei au, mitik ensel keteikno mani kerek tipar mirak mikaap mit miyapir hir nanu werek. Tipar im meke yeno kerek Mitik luwe God kewim metike yeno Mitik keweikin kire Sipsip kewim. 2 *Tipar im hiram nemnok hiram mekiuwe wi miram mitet yayiwe ke nimirin. Nu kerek mikaap mit miyapir nanu nanit hiram merp menep mani kekiuweri, ham merp pinak, ham merp pinak. Hiram mari mine nikim me wenke kiutip wenke kiutip, tiwei miram hiram mikaap mit miyapir nerer wit wit nipa hir ninap te hir nanre yaain. 3 Menmen yapirwe kerek nipa mewaank ti God kakriakem nepei au meit kakintar hirak ketike Mitik keweikin kire Sipsip hirakit tatu wit ik naanmamre mit, te hir nanwenipi niuk mirak. 4 *Mit hir nanir ninaan mirak, hirak kakwis niuk mirak mamu maat kir. 5 *Witaan ap te pike mamnen taau. Mit ap nanit si te nanir yayiwe o wepni kau nepni kir au. Mitik luwe God hirak kaku kakrehir ke wepni kakir te mit nises him mirak hir nanu nanire mit iuwe tipmain tipmain enum eik.

Jisas pike kaknen waswas

6 *Mitik ensel hirak ketpo kar ik: "Him im yapirwe ti hewisim hiram yaaim maain mamnen. Mitik luwe God kerek hirak epei kiriak mit profet himin kir kekrit te hir newepyapir him mirak, hirak epei keriuwet mit ensel narak te hir nan newepyapir natip mit nises him mirak menmen te menep mamnen." 7 *Jisas ketpi kar ik: "Yi eiyimtau! Menep te hi pike anen. Mit miyapir kerek nanimtau him mau tiwei im nanisesim, hir han yaaik nanu."

8 *Hi Jon kerekek hi hir menmen im hi hemtau him miram. Hi hir menmen im, hemtewem nepei au, hi hewen ninip hiwaaai hit me mitik ensel kerek keteikno menmen im. 9 Te hirak ketpo kar ik: "Ti ap hiriak menmen im au emit! Hi hiriak menmen me God har ke yi mit yetike mit nit yinan hir profet hir netike mit yapirwe kerek nemtau him mau tiwei im nanisesim. Te ti ap ewenaunipi au emit! Ti ewenipi God kerekek." 10 Hirak wen ketpo kar ik: "Ti ap epakin him me God mekre tiwei im au emit, entar wi epei man menep te menmen im mamnen. 11 *Menmen im menep te mamnen. Te mit kerek nriak enum hir wen nanriakem. Mit kere han kitet enum enum, hir wen han ekitetim. Mit kerek nriak menmen yaaim hir wen enriakem. Mit kerek hir yaain wen enu anirek."

12 *"Yi eiyimtewek! Menep te hi Jisas hi pike anen. Hi anen etenen menmen yaaim me mit miyapir yapirwe te hi awetirem me menmen nipa

* 21:25 Ais 60:11; Sek 14:7; Rev 22:5 * 21:27 Ais 52:1; 1Ko 6:9-10; Rev 13:8, 21:8 * 22:1 Esi 47:1; Joe 3:18; Sek 14:8 * 22:2 Jen 2:9; Esi 47:12; Rev 22:14, 19 * 22:4 Sam 42:2; Mt 5:8; Rev 3:12 * 22:5 Rev 5:10, 20:6, 21:23, 25; Dan 7:18, 27 * 22:6 Rev 1:1 * 22:7 Rev 1:3, 2:16 * 22:8 Rev 1:3, 10:4 * 22:11 Dan 12:10 * 22:12 Rev 2:16, 23; Ais 40:10; 2Ko 11:15

ein ere in hîr nîriakem. ¹³ *Hi kerekek hi hinîn, maain te hi pîke ekaru. Nîpaa hi hinîn hîriak menmen te maain hi pîke ariakem yaaim.

¹⁴ *"Mît miyapîr kerek nises hîm me God hîr nîre mît epei nekemyet laplap mîr hîram pîke yaaim. Mît miyapîr narik hîr han yaaik nanu nanîntar God kakwisi hîr nanîno nanitet ya weipîr ke wit nanîno nîmîn nanîm nîkim me nu kerek mîkaap mît miyapîr nanu werek werek nanu nanît. ¹⁵ *Te mît enun nises han kîr enuk, hîr nantike mît kerek nari si newîr pîkoker nîriak nasi, o mît nari miyapîr his newenînem, mît kerek nenep mît han nani, mît kerek newepwar menmen newet tîpir em, o mît kerek newenîn hîm nises hîm mîr hîras, mît miyapîr nar ik hîr ap te nanîno nanitet ya weipîr ke wit iuwe au. Hîr enu enît witeik. ¹⁶ *Hi Jisas kerekek hi epei heriuwet mîtik ensel kai hîrak kan kewepyapîr hîm im men yi mît ne weiwîk miutîp me God yerer wit wit. Hi kerekek hi ke weiwîk me Devit, hi nepenyek kîrak hi hîre saaur kau nepni kîr wîsenum ere wanewik."

¹⁷ *"God Hîmîn Yaaik ketike mît miyapîr nises hîm me hi Mîtik keweikîn hîre Sipsip hîr natîp nar ik: 'Ti enen!' Mît miyapîr kerek nanîmtau hîm im hîr entîp, 'Ti enen.' Mît miyapîr kerek hîm niu enuk (o hîr mar kewenkîkor hîm), hîr eninen enîm tîpar mîkaap mît miyapîr hîr nanu werek werek nanu nanît. Hîr nanwîr pewek nanît tîpar im nanîm au. Hîr nanîm weinîm.

¹⁸ *Hi Jon hi hetpi yi mît miyapîr yapîrwe kerek yayîmtau hîm me God me menmen mamnen mau tîwei im, hi hetpi hîm manp har ik: "Mît han kerek nanwis hîm ham mamu mamtike hîm im mau tîwei, te God kaknîp kakriuwe menmen enum hîrak kenep mît keriuwerem hi epei hewisîm mau tîwei im. ¹⁹ *Mît han hîr nanîsak hîm ham mau tîwei kerek hi hewisîm te God kakri menmen mîr mau nu mîkaap mît hîr nanu werek werek nanu nanît, hîrak kakwisi nanu wît kîrak yaaik taau."

²⁰ *Mîtik kerek kewepyapîr hîm im hîrak katîp kar ik: "O, hi Jisas hi anen waswas."

Mîtik luwe Jisas haiu mewenhi matîp mar ik: "Ti enen waswas."

²¹ Hi Jon hanhan Mîtik luwe kaiu Jisas Kraiss hîrak kakriak yi mît miyapîr kerek yises hîm mîrak kakrekyi menmen yaaim.

Mepîr keremem

HIM METEIKNAI MENMEN ME LISTA IM EM

God kewis h̄m m̄rak mamkepai. Haiu han enuk o haiu hanhan mam̄rtei menmen, haiu mamkinaam, te h̄ram mamkepai haiu mam̄rtei menmen me God. Haiu hanhan mam̄rtei me menmen mau t̄wei me God, te haiu han kitet, “Haiu mam̄rkeik haiu mamnap̄nem? Haiu m̄napen mamkine buk Matyu ere Revelesen te haiu mamnap̄nem taau!” Haiu han kitet menmen mar im, haiu mam̄r lista im h̄ram mamkepai. Haiu emin̄n han ekitet menmen haiu hanhan mam̄rteiyem, te haiu mam̄r het tok me lista im em. Haiu mam̄r het tok me lista ere haiu m̄nap̄n menmen haiu hanhanem, haiu mam̄r buk, sapta metike ves m̄ram mau m̄n̄k het tok. Haiu mam̄r ves im h̄ram mam̄tpai me menmen h̄m me God metpim me menmen me het tok im em.

HIM ME JISAS WI HIRAK KAU TI

Maamrer ne Jisas*	
Matyu 1.1-17	Luk 3.23-38

Maria wina Jisas-H̄m me Krismas	
Luk 1.26-38	Matyu 2.1-23
Matyu 1.18-25	Luk 2.40
Luk 2.1-38	

Jon k̄k̄r Jisas	
Matyu 3.13-17	Luk 3.21-22
Mak 1.9-11	Jon 1.29-34

Jisas keweik̄nhis k̄re God	
Matyu 17.1-9	Lu 9.28-36
Mk 9.2-9	

Judas kewepyap̄r Jisas	
Matyu 26.14-16; 26.47-57	Luk 22.47-54
Mak 14.10-11; 14.43-53	Jon 18.2-13

Pita kiune kat̄p h̄rak ap kises Jisas	
Matyu 26.69-75	Luk 22.54-62
Mak 14.66-72	Jon 18.15-18; 18.25-27

Mit newepyapir Jisas te hirak kaki-Him me Ista	
Matyu 26.57-68; 27.1-2	Luk 23.1-25
Matyu 27.11-31	Jon 18.19-24
Matyu 14.53-65; 15.1-20	Jon 18.28-40; 19.1-16
Luk 22.63-71	

Mit newenkek Jisas hirak kaa-Him me ista	
Matyu 27.32-56	Luk 23.26-49
Mak 15.21-41	Jon 19.17-37

Mit newis Jisas kekre han ke m+niu-Him me Ista	
Matyu 27.57-66	Luk 23.50-56
Mak 15.42-47	Jon 19.38-42

Jisas pike kekrit mit n+rek-Him me Ista	
Matyu 28.1-20	Jon 20.1-31; 21.1-23
Mak 16.1-18	Aposel 1.3-8
Luk 24.1-49	

Jisas pike ken wit ke God (Heven)	
Mak 16.19	Aposel 1.9-11
Luk 24.50-51	

MIT NE WEIWK ME GOD NANISES MENMEN YAAIM MAR IM

Mit neweikin sip newet menmen enum	
Matyu 3.2-12; 4.17, 9.17	Aposel 2.37-40; 3.19-20
Matyu 12.31-32; 12.41	Aposel 5.31; 8.22
Matyu 21.32	Aposel 17.30; 20.21; 26.20
Mak 1.4; 1.14-15	2 Korin 7.10
Mak 3.28-29; 6.12	2 Pita 3.9
Luk 3.3; 3.8-14; 13.3-5	Revelesen 2.5; 2.21-22; 3.19
Luk 15.1-32; 24.47	Revelesen 9.20-21; 16.9

Komunion	
Matyu 26.26-29	Luk 22.15-20
Mak 14.22-25	1 Korin 10.16-21; 11.20-34

Markeik h̄im me God mamkepai	
Matyu 4.4; 7.24-27	1 Korin 10:11; 15.1-4
Matyu 22.29	Galesia 3.22
Luk 8.21; 11.28	Efesus 5.26; 6.17
Jon 5.39; 6.63; 6.38	Kolosi 3.16
Jon 8.31-32; 12.48	1 Timoti 4.16
Jon 14.21; 15.3; 15.7	2 Timoti 3.15-17
Jon 17.17; 20.29	Hibru 2.2-4; 4.12
Aposel 2.38; 10.43	Jems 1.18; 1.21
Aposel 17.11; 20.32	1 Pita 1.23; 2.2
Rom 1.16; 10.17; 15.4	1 Jon 5.13
Rom 16.25	

N̄ikerek nan̄mtau h̄im me miye haairer n̄ir	
Matyu 15.3-6	Kolosi 3.20-21
Luk 2.48-51	1 Pita 5.5
Efesus 6.1-4	

Read the New Testament daily

January

date	Scripture
1	Matyu 1:1–2:12
2	Matyu 2:13–3:6
3	Matyu 3:7–4:11
4	Matyu 4:12–25
5	Matyu 5:1–26
6	Matyu 5:27–48
7	Matyu 6:1–24
8	Matyu 6:25–7:14
9	Matyu 7:15–29
10	Matyu 8:1–17
11	Matyu 8:18–34
12	Matyu 9:1–17
13	Matyu 9:18–38
14	Matyu 10:1–23
15	Matyu 10:24–11:6
16	Matyu 11:7–30
17	Matyu 12:1–21
18	Matyu 12:22–45
19	Matyu 12:46–13:23
20	Matyu 13:24–46
21	Matyu 13:47–14:12
22	Matyu 14:13–36
23	Matyu 15:1–28
24	Matyu 15:29–16:12
25	Matyu 16:13–17:9
26	Matyu 17:10–27
27	Matyu 18:1–22
28	Matyu 18:23–19:12
29	Matyu 19:13–30
30	Matyu 20:1–28
31	Matyu 20:29–21:22

February

date	Scripture
1	Matyu 21:23-46
2	Matyu 22:1-33
3	Matyu 22:34-23:12
4	Matyu 23:13-39
5	Matyu 24:1-28
6	Matyu 24:29-51
7	Matyu 25:1-30
8	Matyu 25:31-26:13
9	Matyu 26:14-46
10	Matyu 26:47-68
11	Matyu 26:69-27:14
12	Matyu 27:15-31
13	Matyu 27:32-66
14	Matyu 28:1-20
15	Mak 1:1-28
16	Mak 1:29-2:12
17	Mak 2:13-3:6
18	Mak 3:7-30
19	Mak 3:31-4:25
20	Mak 4:26-5:20
21	Mak 5:21-43
22	Mak 6:1-29
23	Mak 6:30-56
24	Mak 7:1-23
25	Mak 7:24-8:10
26	Mak 8:11-9:1
27	Mak 9:2-29
28	Mak 9:30-10:12

date	Scripture
1	Mak 10:13-31
2	Mak 10:32-52
3	Mak 11:1-26
4	Mak 11:27-12:17
5	Mak 12:18-37
6	Mak 12:38-13:13
7	Mak 13:14-37
8	Mak 14:1-21
9	Mak 14:22-52
10	Mak 14:53-72
11	Mak 15:1-47
12	Mak 16:1-20
13	Luk 1:1-25
14	Luk 1:26-56
15	Luk 1:57-80
16	Luk 2:1-35
17	Luk 2:36-52
18	Luk 3:1-22
19	Luk 3:23-38
20	Luk 4:1-30
21	Luk 4:31-5:11
22	Luk 5:12-28
23	Luk 5:29-6:11
24	Luk 6:12-38
25	Luk 6:39-7:10
26	Luk 7:11-35
27	Luk 7:36-8:3
28	Luk 8:4-21
29	Luk 8:22-39
30	Luk 8:40-9:6
31	Luk 9:7-27

date	Scripture
1	Luk 9:28-50
2	Luk 9:51-10:12
3	Luk 10:13-37
4	Luk 10:38-11:13
5	Luk 11:14-36
6	Luk 11:37-12:7
7	Luk 12:8-34
8	Luk 12:35-59
9	Luk 13:1-21
10	Luk 13:22-14:6
11	Luk 14:7-35
12	Luk 15:1-32
13	Luk 16:1-18
14	Luk 16:19-17:10
15	Luk 17:11-37
16	Luk 18:1-17
17	Luk 18:18-43
18	Luk 19:1-27
19	Luk 19:28-48
20	Luk 20:1-26
21	Luk 20:27-47
22	Luk 21:1-28
23	Luk 21:29-22:13
24	Luk 22:14-34
25	Luk 22:35-53
26	Luk 22:54-23:12
27	Luk 23:13-43
28	Luk 23:44-24:12
29	Luk 24:13-53
30	Jon 1:1-28

date	Scripture
1	Jon 1:29-51
2	Jon 2:1-25
3	Jon 3:1-21
4	Jon 3:22-4:3
5	Jon 4:4-42
6	Jon 4:43-54
7	Jon 5:1-23
8	Jon 5:24-47
9	Jon 6:1-21
10	Jon 6:22-40
11	Jon 6:41-71
12	Jon 7:1-29
13	Jon 7:30-52
14	Jon 7:53-8:20
15	Jon 8:21-30
16	Jon 8:31-59
17	Jon 9:1-41
18	Jon 10:1-21
19	Jon 10:22-42
20	Jon 11:1-53
21	Jon 11:54-12:19
22	Jon 12:20-50
23	Jon 13:1-30
24	Jon 13:31-14:14
25	Jon 14:15-31
26	Jon 15:1-27
27	Jon 16:1-33
28	Jon 17:1-26
29	Jon 18:1-24
30	Jon 18:25-19:22
31	Jon 19:23-42

date	Scripture
1	Jon 20:1-31
2	Jon 21:1-25
3	Aposel 1:1-26
4	Aposel 2:1-47
5	Aposel 3:1-26
6	Aposel 4:1-37
7	Aposel 5:1-42
8	Aposel 6:1-15
9	Aposel 7:1-29
10	Aposel 7:30-50
11	Aposel 7:51-8:13
12	Aposel 8:14-40
13	Aposel 9:1-25
14	Aposel 9:26-43
15	Aposel 10:1-33
16	Aposel 10:34-48
17	Aposel 11:1-30
18	Aposel 12:1-23
19	Aposel 12:24-13:12
20	Aposel 13:13-41
21	Aposel 13:42-14:7
22	Aposel 14:8-28
23	Aposel 15:1-35
24	Aposel 15:36-16:15
25	Aposel 16:16-40
26	Aposel 17:1-34
27	Aposel 18:1-21
28	Aposel 18:22-19:12
29	Aposel 19:13-41
30	Aposel 20:1-38

date	Scripture
1	Aposel 21:1-16
2	Aposel 21:17-36
3	Aposel 21:37-22:16
4	Aposel 22:17-23:10
5	Aposel 23:11-35
6	Aposel 24:1-27
7	Aposel 25:1-27
8	Aposel 26:1-32
9	Aposel 27:1-20
10	Aposel 27:21-44
11	Aposel 28:1-31
12	Rom 1:1-17
13	Rom 1:18-32
14	Rom 2:1-24
15	Rom 2:25-3:8
16	Rom 3:9-31
17	Rom 4:1-12
18	Rom 4:13-5:5
19	Rom 5:6-21
20	Rom 6:1-23
21	Rom 7:1-14
22	Rom 7:15-8:6
23	Rom 8:7-21
24	Rom 8:22-39
25	Rom 9:1-21
26	Rom 9:22-10:13
27	Rom 10:14-11:12
28	Rom 11:13-36
29	Rom 12:1-21
30	Rom 13:1-14
31	Rom 14:1-23

date	Scripture
1	Rom 15:1-21
2	Rom 15:22-16:7
3	Rom 16:8-27
4	1 Korin 1:1-17
5	1 Korin 1:18-2:5
6	1 Korin 2:6-3:4
7	1 Korin 3:5-23
8	1 Korin 4:1-21
9	1 Korin 5:1-13
10	1 Korin 6:1-20
11	1 Korin 7:1-24
12	1 Korin 7:25-40
13	1 Korin 8:1-13
14	1 Korin 9:1-18
15	1 Korin 9:19-10:13
16	1 Korin 10:14-11:1
17	1 Korin 11:2-16
18	1 Korin 11:17-34
19	1 Korin 12:1-26
20	1 Korin 12:27-13:13
21	1 Korin 14:1-17
22	1 Korin 14:18-40
23	1 Korin 15:1-28
24	1 Korin 15:29-58
25	1 Korin 16:1-24
26	2 Korin 1:1-11
27	2 Korin 1:12-2:11
28	2 Korin 2:12-17
29	2 Korin 3:1-18
30	2 Korin 4:1-12
31	2 Korin 4:13-5:10

date	Scripture
1	2 Korin 5:11-21
2	2 Korin 6:1-13
3	2 Korin 6:14-7:7
4	2 Korin 7:8-16
5	2 Korin 8:1-15
6	2 Korin 8:16-24
7	2 Korin 9:1-15
8	2 Korin 10:1-18
9	2 Korin 11:1-15
10	2 Korin 11:16-33
11	2 Korin 12:1-10
12	2 Korin 12:11-21
13	2 Korin 13:1-14
14	Galesia 1:1-24
15	Galesia 2:1-16
16	Galesia 2:17-3:9
17	Galesia 3:10-22
18	Galesia 3:23-4:20
19	Galesia 4:21-5:12
20	Galesia 5:13-26
21	Galesia 6:1-18
22	Efesas 1:1-23
23	Efesas 2:1-22
24	Efesas 3:1-21
25	Efesas 4:1-16
26	Efesas 4:17-5:2
27	Efesas 5:3-33
28	Efesas 6:1-24
29	Filipai 1:1-26
30	Filipai 1:27-2:18

date	Scripture
1	Filipai 2:19–3:6
2	Filipai 3:7–4:1
3	Filipai 4:2-23
4	Kolosi 1:1-20
5	Kolosi 1:21–2:7
6	Kolosi 2:8-23
7	Kolosi 3:1-17
8	Kolosi 3:18–4:18
9	1 Tesalonaika 1:1–2:9
10	1 Tesalonaika 2:10–3:13
11	1 Tesalonaika 4:1–5:3
12	1 Tesalonaika 5:4-28
13	2 Tesalonaika 1:1-12
14	2 Tesalonaika 2:1-17
15	2 Tesalonaika 3:1-18
16	1 Timoti 1:1-20
17	1 Timoti 2:1-15
18	1 Timoti 3:1-16
19	1 Timoti 4:1-16
20	1 Timoti 5:1-25
21	1 Timoti 6:1-21
22	2 Timoti 1:1-18
23	2 Timoti 2:1-21
24	2 Timoti 2:22–3:17
25	2 Timoti 4:1-22
26	Taitas 1:1-16
27	Taitas 2:1-14
28	Taitas 2:15–3:15
29	Failimon 1:1-25
30	Hibru 1:1-14
31	Hibru 2:1-18

date	Scripture
1	Hibru 3:1-19
2	Hibru 4:1-13
3	Hibru 4:14-5:14
4	Hibru 6:1-20
5	Hibru 7:1-19
6	Hibru 7:20-28
7	Hibru 8:1-13
8	Hibru 9:1-10
9	Hibru 9:11-28
10	Hibru 10:1-18
11	Hibru 10:19-39
12	Hibru 11:1-16
13	Hibru 11:17-31
14	Hibru 11:32-12:13
15	Hibru 12:14-29
16	Hibru 13:1-25
17	Jems 1:1-18
18	Jems 1:19-2:17
19	Jems 2:18-3:18
20	Jems 4:1-17
21	Jems 5:1-20
22	1 Pita 1:1-12
23	1 Pita 1:13-2:10
24	1 Pita 2:11-3:7
25	1 Pita 3:8-4:6
26	1 Pita 4:7-5:14
27	2 Pita 1:1-21
28	2 Pita 2:1-22
29	2 Pita 3:1-18
30	1 Jon 1:1-10

date	Scripture
1	1 Jon 2:1-17
2	1 Jon 2:18-3:2
3	1 Jon 3:3-24
4	1 Jon 4:1-21
5	1 Jon 5:1-21
6	2 Jon 1:1-13
7	3 Jon 1:1-14
8	Jut 1:1-25
9	Revelesen 1:1-20
10	Revelesen 2:1-17
11	Revelesen 2:18-3:6
12	Revelesen 3:7-22
13	Revelesen 4:1-11
14	Revelesen 5:1-14
15	Revelesen 6:1-17
16	Revelesen 7:1-17
17	Revelesen 8:1-13
18	Revelesen 9:1-21
19	Revelesen 10:1-11
20	Revelesen 11:1-19
21	Revelesen 12:1-18
22	Revelesen 13:1-18
23	Revelesen 14:1-20
24	Revelesen 15:1-8
25	Revelesen 16:1-21
26	Revelesen 17:1-18
27	Revelesen 18:1-24
28	Revelesen 19:1-21
29	Revelesen 20:1-15
30	Revelesen 21:1-27
31	Revelesen 22:1-21

Hîm Meteiknai Menmen Me Lista Im Em

God kewis hîm mîrak mamkepai. Haiu han enuk o haiu hanhan mamîrtei menmen, haiu mamkinaam, te hîram mamkepai haiu mamîrtei menmen me God. Haiu hanhan mamîrtei me menmen mau tîwei me God, te haiu han kitet, “Haiu mamîrkeik haiu mamnapînem? Haiu mînapen mamkine buk Matyu ere Revelesen te haiu mamnapînem taau!” Haiu han kitet menmen mar im, haiu mamîr lista im hîram mamkepai. Haiu emînîn han ekitet menmen haiu hanhan mamîrteiyem, te haiu mamîr het tok me lista im em. Haiu mamîr het tok me lista ere haiu mînapîn menmen haiu hanhanem, haiu mamîr buk, sapta metike ves mîram mau mînik het tok. Haiu mamîr ves im hîram mamîtpai me menmen hîm me God metpim me menmen me het tok im em.

HIM ME JISAS WI HIRAK KAU TI

Maamrer ne Jisas Matyu 1:1-17; Luk 3:23-38

Maria wina Jisas-Hîm me Krismas Luk 1:26-38; Matyu 2:1-23; Matyu 1:18-25; Luk 2:40; Luk 2:1-38

Jon kîkîr Jisas Matyu 3:13-17; Luk 3:21-22; Mak 1:9-11; Jon 1:29-34

Jisas keweikînhis kîre God Matyu 17:1-9; Luk 9:28-36; Mak 9:2-9

Judas kewepyapîr Jisas Matyu 26:14-16; 26:47-57; Luk 22:47-54; Mak 14:10-11; 14:43-53; Jon 18:2-13

Pita kiune katîp hîrak ap kises Jisas Matyu 26:69-75; Luk 22:54-62; Mak 14:66-72; Jon 18:15-18; 18:25-27

Mît newepyapîr Jisas te hîrak kaki-Hîm me Ista Matyu 26:57-68; 27:1-2; Luk 23:1-25; Matyu 27:11-31; Jon 18:19-24; Matyu 15:1-20; Jon 18:28-40; 19:1-16; Luk 22:63-71

Mît newenkek Jisas hîrak kaa-Hîm me ista Matyu 27:32-56; Luk 23:26-49; Mak 15:21-41; Jon 19:17-37

Mît newis Jisas kekre han ke mîniu-Hîm me Ista Matyu 27:57-66; Luk 23:50-56; Mak 15:42-47; Jon 19:38-42

Jisas pîke kekrit mît nîrek-Hîm me Ista Matyu 28:1-20; Jon 20:1-31; 21:1-23; Mak 16:1-18; Aposel 1:3-8; Luk 24:1-49

Jisas pîke ken wit ke God (Heven) Mak 16:19; Aposel 1:9-11; Luk 24:50-51

MIT NE WEIWIK ME GOD NANISES MENMEN YAAIM MAR IM

Mît neweikîn sip newet menmen enum Matyu 3:2-12; 4:17; 9:17; Aposel 2:37-40; 3:19-20; Matyu 12:31-32; 12:41; Aposel 5:31; 8:22; Matyu 21:32; Aposel 17:30; 20:21; 26:20; Mak 1:4; 1:14-15; 2 Korin 7:10; Mak 3:28-29; 6:12; 2 Pita 3:9; Luk 3:3; 3:8-14; 13:3-5; Revelesen 2:5; 2:21-22; 3:19; Luk 15:1-32; 24:47; Revelesen 9:20-21; 16:9

Komunion Matyu 26:26-29; Luk 22:15-20; Mak 14:22-25; 1 Korin 10:16-21; 11:20-34

Markeik hîm me God mamkepai Matyu 4:4; 7:24-27; 1 Korin 10:11; 15:1-4; Matyu 22:29; Galesia 3:22; Luk 8:21; 11:28; Efesas 5:26; 6:17; Jon 5:39; 6:63; 6:38; Kolosi 3:16; Jon 8:31-32; 12:48; 1 Timoti 4:16; Jon 14:21; 15:3; 15:7; 2 Timoti 3:15-17; Jon 17:17; 20:29; Hibru 2:2-4; 4:12; Aposel 2:38; 10:43; Jems 1:18; 1:21; Aposel 17:11; 20:32; 1 Pita 1:23; 2:2; Rom 1:16; 10:17; 15:4; 1 Jon 5:13; Rom 16:25

Nîkerek nanîmtau hîm me miye haairer nîr Matyu 15:3-6; Kolosi 3:20-21; Luk 2:48-51; 1 Pita 5:5; Efesas 6:1-4